

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA
OF
BALLĀLA SENA

EDITED

BY

BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L.,
Kāvyatīrtha

*Sir William Jones Research Fellow,
The Asiatic Society.*

Work Number

274

Fasciculus I

Issue Number

1563

CALCUTTA :

Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.

Published by the Asiatic Society,

1, Park Street

1953

Price Rs. 9/-

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

•PUBLISHED BY
THE ASIATIC SOCIETY

The Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text editions as well as translations into English, and also bibliographies; dictionaries, grammars, and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

The issues in the series consisted originally of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers were issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works were published under a single issue number. Of late years the single issues are made as much as possible to constitute complete volumes. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till January 1st, 1942, inclusive, 1,547 issues have been published. These 1,812 issues represent 265 different works; these works again represent the following literatures:—

Sanskrit, Prakrit.

Rājasthānī, Kāshmirī, Hindī.

Tibetan, Lushai.

Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Two price-lists concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. One describes the Indian and the other the Islamic works published in the series. These lists are periodically revised.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are:—

Demy (or small) octavo.

Royal (or large) octavo.

Quarto.

ॐ नमो गणेशाय ।

दानसागरः

[उपक्रमणिका]

(मङ्गलाचरणम्)

ये साक्षादवनीतलामृतभुजो वर्णाश्रमज्यायसां
येषां पाणिषु निक्षिपन्ति कृतिनः पाथेयमामुष्मिकम् ।
यद्वक्त्रोपनताः^१ पुनन्ति जगतीं पुण्यास्त्रिवेदीगिर-
स्तेभ्यो निर्भरभक्तिसम्भ्रम-नमन्मौलि द्विजेभ्यो नमः ॥१॥

(ग्रन्थकृत-परिचयः)

इन्द्रोर्विश्वैकबन्धोः^२ श्रुतिनियमगुरुः क्षत्रचारित्तचर्या-
मर्यादागोत्रशैलः कलिचकित-सदाचार-सम्धारसीमा ।
सद्वृत्तस्वच्छरत्नो^३ ज्ज्वल-पुरुषगुणाच्छिन्नसन्तानधारा-
बन्धैर्भुक्ता^४ मर^५ श्रीनिर्गमदवनेर्भूषणं सेमवंशः ॥२॥
तलालङ्कृतसत्पथः स्थिरघनच्छायाभिरामः संतां
स्वच्छन्दप्रणयोपभोगसुलभः कल्पद्रुमो जङ्गमः ।
हेमन्तः परिपन्थिपङ्कजसरःसर्गस्य^६ नैसर्गिकै-
रुन्नीतः स्वगुणै^७ रुदात्तमहिमा हेमन्तसेनोऽजनि ॥३॥
तदनु विजयसेनः प्रादुरासीन्नरेन्द्रो
दिशि विदिशि भजन्ते यस्य वीरध्वजत्वम् ।
शिखर-विनिहिता^८ ज्ञा-वैजयन्तीं बहन्तः
प्रणतिपरिश्रुतीताः प्रांशवो राजवंशाः ॥४॥

1 I. O. ०गताः

2 A इन्द्रोभिश्चैकबन्धेन ; B इन्द्रो विश्वै-
कबन्धोः ; I. O. इन्द्रो विश्वैकबन्धः

3 I. O. ० वक्त्रो ०

4 Con. A ० भुक्ता ० ;

B ० गणोच्छिन्नसन्तानधाराबन्धोभुक्ता ०

5 A and B ० सर ० 6 I. O. ० सङ्ख्य

7 A ० रुन्नीतः स्वगुणै ०

8 I. O. ० विनिहिता ०

सर्वाशाः परिपूरयन्नुपचितश्रीर्दानवारां धनै-
 रासारैरभिषिक्त-निर्मलयशः-शालेय^१-भूमण्डलः ।
 दैन्योत्तापभृता-म^२कालजलदः सर्वोत्तरः क्षमाभृतां
 श्रीवल्लालनृपस्ततोऽजनि गुणाविर्भावगर्भेश्वरः ॥५॥
 वेदार्थस्मृतिसंकथादिपुरुषः श्लाघ्यो वरेन्द्रीतले
 निस्तन्द्रोज्ज्वलधीविलासनयनः सारस्वतब्रह्मणि^३ ।
 षट्कर्माऽभवदार्थशीलनिलयः प्रख्यातसत्यव्रतो
 वृत्रारेरिव गीष्पतिर्नरपतेरस्थानिरुद्धो^४ गुरुः ॥६॥
 अधिगत-सकल-पुराणस्मृतिसारः श्रद्धया गुरोरस्मात् ।
 कलिकल्मषावदानं^५ दाननिबन्धं विधातुकामोऽपि ॥७॥
 दुरधिगम-धर्मेनिर्णय-विषमा^६ध्यवसाय-संशयस्तिमितः ।
 नरपतिरयमारभे ब्राह्मणचरणारविन्द-परिचर्याम् ॥८॥
 शुश्रूषापरितोषितैरविरतं सम्भूय भूदैवतै-
 र्दत्तामोघवरप्रसाद-विशद-स्वान्तस्खलत्संशयः ।
 श्रीवल्लालनरेश्वरो विरचयत्येतं गुरोः शिष्या
 स्वप्रज्ञावधि दानसागरमयं श्रद्धावतां श्रेयसे ॥९॥

(ग्रन्थकृत्-प्रार्थना)

भूयोभूयः प्रणम्य क्षितिवल्लय-मिलन्मौलि वन्द्या द्विजेन्द्राः
 श्रीमद्वल्लालसेनः स्थिरविनयनिबद्धाङ्गलिर्याचते वः ।
 काले काले भवद्भिः स्मृतसुकृतलवैः पालनीयो ममायं
 सामान्यः पुण्यभाजां भवजलधिमहासेतुबन्धो निबन्धः ॥१०॥

(संगृहीतग्रन्थनामानि)

ब्राह्मं वाराहमाग्नेयं भविष्यं मातृस्यमेव च ।

[वामनं वायवीयञ्च मार्कण्डेयञ्च वैष्णवम् ॥११॥

1 I. O. °शालेय°

2 I. O. °नृ°

3 A सारभूतब्रह्मणि ; B सारस्वतब्रह्मान

4 B and I. O. °यस्थानिरुद्धो

5 B कलिकल्मषावसाद° ;

I. O. °कल्मषावसाद°

6 A °विषया°

शैवं स्कान्दश्च पाद्मश्च पुराणं कौर्ममेव च ।]^१
 पुराणानि तथा कूर्मपुराणादिपुराणयोः ॥१२॥
 उक्कान्युपपुराणानि व्यक्तदानविधीनि च ।
 आद्यं पुराणं शाम्बश्च कालिकाह्वयमेव च ॥१३॥
 नान्दमा^२दित्यसंज्ञश्च नारसिंहं तथैव च ।
 मार्कण्डेयकृतं तद्वद् विष्णुधर्मोत्तराह्वयम् ॥१४॥
 शास्त्रश्च विष्णुधर्माख्यं गोपथब्राह्मणश्रुतिम् ।
 श्रीरामायणमाख्यानं महाभारतसंहिताम् ॥१५॥
 मनुं वशिष्ठं संवर्त्तं याज्ञवल्क्यश्च गोतमम्^३ ।
 कात्यायनश्च जाबालं व्यासं दानबृहस्पतिम्^४ ॥१६॥
 बृहद्वशिष्ठं हारीतं पुलस्त्यं विष्णुमेव च ।
 शातातपं यमं योगि-याज्ञवल्क्यश्च देवलम् ॥१७॥
 बौधायनश्चाङ्गिरसं दानव्यासं बृहस्पतिम् ।
 द्वौ शङ्खलिखिता-वापस्तम्बं शाठ्यायनं तथा ॥१८॥
 महाव्यासं लघुव्यासं लघुहारीतमेव च ।
 छन्दोगपरिशिष्टश्च कात्यायनमशेषतः ॥१९॥
 इत्यालोच्य^५ पुराणोप-पुराणस्मृति^६संहिताः ।
 समाहृतानि दानानि निबन्धस्यास्य सिद्धये ॥२०॥

(दाननामानि)

महादानानि [कीर्त्यन्ते तत्तादौ]^७ षोडश क्रमात् ।
 पर्वतानाश्च दानानि दशैव तदनन्तरम् ॥२१॥
 [ततो गुडादिधेनूनां चत्वारिंशदनुक्रमात् ।
 एकन्यूनानि दानानि कथ्यन्तेऽत^८ यथाविधि ॥२२॥

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. नन्दिमा०

3 I. O. गौतमं.

4 A संदानश्च बृहस्पतिम्; I. O. ०दानं बृहस्पतिं

5 A इत्यालोच्य

6 A and I. O. ०श्रुति०

7 A तत्तादौ कथ्यन्ते for the bracketed portion

8 B वध्यन्तेऽत; I. O. वध्यन्तेव

अलङ्कृतानां पञ्चाशच्चत्वारि च^१ गवामथ ।
 दानान्यलङ्कृतगवी-समूहस्य ततस्त्रिधा ॥२३॥
 ततोऽनलङ्कृतगवी-दानानि दश पञ्च च ।
 तथानलङ्कृतगवी-समूहस्य च सप्तधा ॥२४॥
 अलङ्कृतानां दानानि वृषाणामष्टधा तथा ।
 ततोऽनलङ्कृतानान्तु दश दानानि पञ्च च ॥२५॥
 गवाह्निकप्रदानानि दशधा तदनन्तरम् ।^२
 भूमेर्दानानि कीर्त्यन्ते पञ्चपञ्चाशदेव तु ॥२६॥
 आसनस्य प्रदानानि^३ षडेव तदनन्तरम् ।
 ततो वारिप्रदानानि षट्त्विंशदिह संख्यया ॥२७॥
 तैजसानाञ्च पात्राणां दश दानान्यनन्तरम् ।
 दानानि जलपात्राणां ततश्च नव संख्यया ॥२८॥
 ततोऽन्नस्य प्रदानानि त्रिचत्वारिंशदेव तु ।
 ततस्त्रीरयेव भक्ष्यस्य पञ्चधा^४ लवणस्य च ॥२९॥
 ततो घृतस्य सप्तैव त्रीणि दध्नस्त्वनन्तरम् ।
 क्षीरस्य च ततस्त्रीणि पञ्च चैक्षववस्तुनः ॥३०॥
 पानकस्याथ चत्वारि फलानां नवधा ततः ।
 ततश्चत्वारि मधुनोऽभ्यङ्गस्य षडनन्तरम् ॥३१॥
 त्रयोदशाथ गन्धस्य ततो धूपस्य पञ्चधा ।
 अनुलेपनदानानि चत्वारि तदनन्तरम् ॥३२॥
 नव^५ पुष्पस्य वस्त्राणां षड्युक्ता^६ विंशतिस्ततः ।
 त्रीणि यज्ञोपवीतस्य दानानि तदनन्तरम् ॥३३॥
 सुवर्णस्याथ दानानि सप्तविंशदनुक्रमात् ।
 रजतस्य च दानानि चत्वारि^७ तदनन्तरम्^८ ॥३४॥

1 B ० चत्वारिंशद् ; I. O. चत्वारिंशद्वरामथ

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. षडे तत्तद्

4 A पञ्चाथ

5 B अष्टौ ; I. O. first अष्टौ and then corrects it by adding नव just below it.

6 I. O. षड्युक्ता०

7 B त्रीणि

8 I. O. adds the following line after this:—सामान्यदेवता-
भ्यस्तु चतुर्विंशं यथाक्रमम्

अलङ्कारस्य^१ चत्वारि रत्नस्य नवधा ततः ॥३५॥
 गृहाणाश्चैव दानानि ततः सप्तदशैव तु ।
 नव प्रतिश्रयस्याथ शय्यायास्तु ततो नव ॥३६॥
 इन्धनस्याथ चत्वारि दीपस्यैकोनविंशतिः ।
 दानानि च पुराणाना-मेकोनविंशतिस्ततः ॥३७॥
 नानाविधानां विद्यानां चतुर्विंशतिरेव च ।
 विंशदानानि कन्यार्ना प्रैष्याणान्तु ततो दश ॥३८॥
 शस्यानामथ दानानि पञ्चविंशतिरेव च ।
 तिलस्य दश दानानि तथारामस्य पञ्चधा ॥३९॥
 कीर्त्यन्ते षोडशैवाह वृक्षस्य तदनन्तरम् ।
 सम्भारस्याथ चत्वारि पशूनामष्टधा ततः ॥४०॥
 कृष्णाजिनस्य सप्ताथ छत्रस्य दश पञ्च च ।
 कीर्त्यन्ते पञ्चदशधा ततो दानान्युपानहः ॥४१॥
 तथा द्वादश^२ यानानां चत्वारि करिणामथ ।
 द्वादशाश्वस्य दानानि चत्वारि महिषस्य च ॥४२॥
 अष्टावारोग्यदानानि^३ कीर्त्यन्ते तदनन्तरम् ।
 अभयस्य च दानानि त्रयस्त्रिंशत्ततः क्रमात् ॥४३॥
 सूर्यादिवारविहिता^४-न्येकादश ततः परम् ।
 मासोपलक्षितेष्वत्र दिनेष्व^५नियतेष्वथ ॥४४॥
 सप्तसप्ततिरुच्यन्ते^६ दानानि तदनन्तरम् ।
 मासेष्वनियतेष्वत्र नियतास्तु तिथिष्वथ ॥४५॥
 क्रमादानानि कीर्त्यन्ते नानारूपाणि विंशतिः ।
 मासतिथ्योर्नियतयो-स्त्रिपञ्चाशदनन्तरम् ॥४६॥
 चतुर्दश च नक्षत्र-नियतास्तु तिथिष्वथ ।
 ततो नक्षत्रविहिता-न्यष्ट^७पञ्चाशदेव तु ॥४७॥

1 I. O. adds a च here.

2 B एकादश च

3 B and I. O. अष्ट चारीग्यदानानि

4 I. O. ०रहिता...सतःपरम्

5 I. O. दिनेषु०

6 Con. A and I. O. सप्ततिः
परिकीर्त्यन्ते ; B एकसप्ततिरुच्य

7 I. O. ०न्यष्टै

मासव्यापीनि दानानि षडेव तदनन्तरम् ।
 रविसंक्रमणेष्वेव-मेकोनविंश^१देव तु ॥४८॥
 ऋतुपदिष्टानि ततो दानानि दश पञ्च च ।
 वत्सरादिषु दानानि^२ सप्तैव तदनन्तरम् ॥४९॥
 विप्रकीर्णानि दानानि त्रिपञ्चाशदनन्तरम् ।
 सामान्यदेवताभ्यस्तु चतुस्त्रिंशत् क्रमादिह^३ ॥५०॥
 एक^४न्यूनानि सूर्याय चत्वारिंशदनन्तरम् ।
 महेश्वराय दानानि ततः सप्तदशैव तु ॥५१॥
 विष्णवे चैव दानानि चतुर्विंश-शतं ततः ।
 विच्छिद्य पञ्चसप्तत्या-वर्तैरेव^५ पृथक् पृथक्^६ ॥५२॥
 नानामुनिप्रवचना-मृतनिर्यासराशिभिः ।
 पञ्चसप्तति^७संयुक्त-त्रयोदशशतीमितैः^८ ।
 दानैर्निरूप्य यत्नेन नानागमसमाहृतैः ॥५३॥
 विद्वत्सभाकमलिनी-राजहंसेन भृभुजा ।
 श्रीमद्वल्लालसेनेन कृतोऽयं दानसागरः ॥५४॥

(अनुक्तदानानि)

जलाशयानां दानानि तथा च सुरवेश्मनाम् ।
 नोक्तानि सम्यगुक्तानि प्रतिष्ठासागरे यतः ॥५५॥
 श्रुतान्यादिपुराणे तु दानान्यनु^९विभागतः ।
 आचारसागरोक्तत्वान्न कीर्त्यन्तेऽत्र कृतज्ञशः ॥५६॥

(असंगृहीतग्रन्थनामानि)

भागवतश्च पुराणं ब्रह्माण्डश्चैव नारदीयश्च ।
 दानविधिः शून्यमेतत् त्रयमिह न निबद्धमवधार्य ॥५७॥

१ I. O. ०विंश०

२ I. O. वत्सरादिप्रदानानि

३ B and I. O. चतुर्विंशतिषा ततः

४ I. O. एको

५ I. O. ०वर्तैरेका

६ B and I. O. कृतैः

७ B. चतुःसप्तति०

८ Con. A ०शतं मितैः ; B and I. O. ०शता मितैः

९ I. O. ०ब्द०

बृहदपि लिङ्गपुराणं मत्स्यपुराणोदितैर्महादानैः ।
 अवधार्य तुल्यसार^१ दाननिबन्धेऽत्र न निबद्धम् ॥५८॥
 सप्तम्यैव पुराणं^२ भविष्यमपि संगृहीतमतियत्नात् ।
 लक्ष्मणमीनवम्यौ^३ कल्पौ पाषण्डभिर्ग्रस्तौ ॥५९॥
 लोक^४प्रसिद्धमेतद्विष्णुरहस्यञ्च शिवरहस्यञ्च ।
 द्वयमिह न परिगृहीतं संग्रहरूपत्वमवधार्य ॥६०॥
 भविष्योत्तरमाचार-प्रसिद्धमविरोधि च ।
 प्रामाण्यज्ञापकादृष्टेर्ग्रन्थादस्मात् पृथक् कृतम् ॥६१॥
 प्रचरद्रूपतः स्कन्दपुराणैकांशतोऽधिकम् ।
 यत् खण्डलितयं पौण्ड्ररेरावन्तिकथाश्रयम् ॥६२॥
 तादर्यं पुराणमपरं ब्राह्ममाग्नेयमेव च ।
 त्रयोविंशतिसाहस्रं पुराणमपि वैष्णवम् ॥६३॥
 षट्सहस्र^५मितं लैङ्ग^६ पुराणमपरं तथा ।
 दीक्षाप्रतिष्ठापाषण्डयुक्ति^७रत्नपरीक्षणैः ॥६४॥
 मृषावंशानुचरितैः कोषव्याकरणादिभिः ।
 असङ्गतकथाबन्ध-परस्परविरोधतः^८ ॥६५॥
 तन्मीनकेतनादीनां भण्डपाषण्डलिङ्गिनाम् ।
 लोकवञ्चनमालोक्य सर्वमेवावधीरितम् ॥६६॥
 तत्तत्पुराणोपपुराणसंख्याबहिष्कृतं कश्मल^९कर्मयोगात् ।
 पाषण्डशास्त्रानुमतं^{१०} निरूप्य देवीपुराणं न^{११} निबद्धमत्र ॥६७॥
 ये दानधर्मविधिसंस्तुतये पुराणपुराणमस्मृतिगिरां बहवो विवर्त्ताः ।
 ते ग्रन्थविस्तरभयादवचित्य^{१२} केचिदस्माभिरत्र कलिताः^{१३} कलयन्तु सन्तः ॥६८॥

1 Con. A अवधार्यालम्बसारं ;
 B तच्च सारं ; I. O. अवधार्यं लम्ब-
 सारदाननिबन्धेतरनिबद्धं

2 Con. A सप्तमं वायुपुराणम् ;
 B सप्तम्यवावपुराणं ; I. O. सप्तम्यवधिपुराणे

3 I. O. नवम्योः कल्पौ

4 A and I. O. लोके

5 I. O. साहस्रं

6 I. O. लिङ्ग

7 I. O. सुक्ति

8 I. O. विरोधितः

9 I. O. कल्पः

10 A गतं

11 A न तत्पुराणन्तु

12 I. O. विचित्रं

13 Con. A and B कथिताः ;
 I. O. कथितः

(मुखबन्धः)

एवं निरूप्य यत्नेन प्रारब्धे दानसागरे ।

आदौ ब्राह्मणमाहात्म्यं ततो दानगुणस्तुतिः ॥६६॥

पात्रप्रशंसा पात्राणामपवादस्ततः परम् ।

दानस्वरूपं कर्ता च श्रद्धा दानविधिं प्रति ॥७०॥

दानस्य^१ कालदेशाश्च देयस्य च निरूपणम् ।

अपवादश्च दानानामसद्दान^२निरूपणम् ॥७१॥

ततो दानस्य च विधिः प्रतिग्रहविधिस्ततः ।

सर्वत्र^३ परिभाषा चेत्यथाः पञ्चदश क्रमात् ॥

निरूप्य मुखबन्धा^४ वक्ष्यन्तेऽत्र महीक्षिता ॥७२॥

1 I. O. दानस्य :

2 I. O. सन्धानम्

3 B and I. O. सर्वत्र

अथ ब्राह्मण-प्रशंसा ।

तत्र मनुः—

ब्राह्मणो जायमानो हि पृथिव्यामधि जायते ।

ईश्वरः सर्वभूतानां धर्मकोषस्य गुप्तये ॥१॥ (१।६६)

प्रणीतश्चाप्रणीतश्च यथामिदं^१वत् महत् ।

एवं विद्वानविद्वान् वा ब्राह्मणो दैवतं महत् ॥२॥ (६।३१७)

श्मशानेष्वपि तेजस्वी पावको नैव दुष्यति ।

हूयमानश्च यज्ञेषु भूय एवाभिवर्द्धते ॥३॥ (६।३१८)

एवं यद्यप्यनिष्टेषु वर्तते सर्वकर्मसु ।

सर्वथा ब्राह्मणः पूज्यो दैवतं परमं महत् ॥४॥ (६।३१९)

परामप्यापदं प्राप्तो ब्राह्मणान्न प्रकोपयेत् ।

ते ह्येनं कुपिता हन्युः सद्यः सबलवाहनम् ॥५॥ (६।३१३)

यैः कृतः सर्वभक्षोऽग्निरपेयश्च महोदधिः^१ ।

क्षयी चाप्यायितश्चन्द्रः को न नश्येत् प्रकोप्य तान् ॥६॥ (६।३१४)

लोकानन्यान् सृ^२जेयुर्लोकपालांश्च कोपिताः ।

देवान् कुर्युरदेवांश्च कः क्षिण्वंस्तान् समृध्नुयात् ॥७॥ (६।३१५)

यान् समाश्रित्य तिष्ठन्ति देवा लोकाश्च सर्वदा ।

ब्रह्म एव^३ धनं येषां को हिंस्यात्तान् जिजीविषुः ॥८॥ (६।३१६)

याज्ञवल्क्यः (१।१६८)—

तपस्तप्त्वासृजद् ब्रह्मा ब्राह्मणान् वेदगुप्तये ।

तृप्त्यर्थं^४ पितृदेवानां धर्मसंरक्षणाय च ॥९॥

^४यमः—

ब्राह्मणा देवता लोके ब्राह्मणा दिवि देवताः ।

तैलोक्ये ब्राह्मणाः श्रेष्ठा ब्राह्मणाः सर्वकारणम्^५ ॥१०॥

1 I. O. पथोनिधिः

2 Corrected from Manu. A and B सृजेन्नायं ; I. O. पूजयेयुर्लोकपालाश्च पूजिताः

3 I. O. ब्रह्मैव च...तेषां

4 A and B omit it.

5 A ब्राह्मणा एककारणम्. I. O. ब्राह्मणा एव कारणम्

ब्राह्मणाश्चैवं देवाश्च तेज एकं द्विधाकृतम् ।

प्रत्यक्षं ब्राह्मणा देवाः परोक्षं दिवि देवताः ॥११॥

ब्राह्मणा यत्न नाश्रन्ति तत्त नाश्रन्ति देवताः ।

ब्राह्मणेषु च तुष्टेषु सन्तुष्टाः सर्वदेवताः^१ ॥१२॥

पैत्रे नियुक्ताः पितरो भवन्ति क्रियासु दैवीषु भवन्ति देवाः ।

द्विजोत्तमा हस्तनियुक्तोयास्तेनैव देहेन भवन्ति देवाः ॥१३॥

यद्ब्राह्मणास्तुष्टतमा^२ वदन्ति तद्देवताः कर्मभिराचरन्ति ।

तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥१४॥

(= विष्णुधर्मोत्तरम् ३।२६०।६)

यथा रुद्रा यथादित्या मरुतो वसवोऽश्विनौ ।

ब्रह्मा यमः सोमसूर्यौ तथा लोके द्विजोत्तमाः ॥१५॥

एते पुराणदेवा वै धारयन्ति प्रजा इमाः ।

पवित्रं परमं लोके तेषु धर्मः प्रतिष्ठितः ॥१६॥

यद् वै हविर्हुतं मन्त्रैर्ब्राह्मणा नैव भुञ्जते ।

न ग्रीणयन्ति तद्देवानतिदेवा हि ब्राह्मणाः ॥१७॥

देवाधीनाः प्रजाः सर्वा यज्ञाधीनाश्च देवताः ।

ते यज्ञा ब्राह्मणाधीनास्तस्माद्देवा द्विजोत्तमाः ॥१८॥

शक्यं हि कवचं भेतुं नाराचेन शरेण वा ।

अपि वज्रसहस्रेण ब्राह्मणाशीस्तु दुर्भिदा^३ ॥१९॥

आसन्नो हि दहत्यग्निर्दूराद्दहति ब्राह्मणः ।

प्ररोहत्यग्निना^४ दग्धं विप्रदग्धं^५ न रोहति ॥२०॥

ब्राह्मणानाञ्च शापेन सर्वभक्षो हुताशनः ।

समुद्रश्चाप्यपेयश्च विकलश्च पुरन्दरः ॥२१॥

विकलो वृषणश्चून्यः ।

चन्द्रमा राजयक्ष्मी च पृथिव्यामूषराणि च ।

वनस्पतीनां निर्यासो दानवानां पराजयः ॥२२॥

१ A तत्तस्तुषान्ति देवताः

२ A यद्ब्राह्मणाः पूज्यतमा

३ A and I. O. ब्राह्मणाशीः सुदुर्भिदा

४ I. O. आरोह्यत्यग्निना

५ A ब्रह्मदग्ध

अनन्तान्येव तेजांसि ब्राह्मणानां महात्मनाम् ।
तस्माद्विप्रेषु नृपतिः प्रणमेन्नित्यमेव तु^१ ॥२३॥

वामनपुराणे (६५।७-६) :—

पूजितेषु द्विजेन्द्रेषु [^२पूजितः स्याज्जनार्दनः] ।
यस्तान् द्विषति^३ मूढात्मा स याति नरकं ध्रुवम् ॥२४॥
तानर्चयेन्नरो भक्त्या^४ ब्राह्मणान् विष्णुतत्परः ।
एवमाह हरिः पूर्वं ब्राह्मणो मामकी तनूः ॥२५॥
ब्राह्मणो नावमन्तव्यो बुधो वाप्यबुधोऽपि वा ।
^५सोऽपि दिव्या तनूर्विष्णोस्तस्मात्ता^६नर्चयेद्बुधः ॥२६॥

श्रीरामायणे—

ब्राह्मणा हि महात्मानः श्रियो मूलं भवस्य च ।
स्युश्चैव सर्वकार्येषु ब्राह्मणा ब्रह्मवादिनः ॥२७॥
देवाः पुत्रभवार्थाय प्रजानां विबुधोत्तमैः ।
प्रेषिता मानुषं लोकं भूमिदेवा द्विजातयः ॥२८॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६०।१-५) :—

ब्राह्मणा दैवतं भूमौ ब्राह्मणा दिवि देवताः ।
ब्राह्मणेभ्यः परं नास्ति भूतं किञ्चिज्जगत्त्रये^७ ॥२९॥
अदैवं दैवतं कुर्युः कुर्युर्देवमदैवतम् ।
ब्राह्मणा हि महाभागाः पूज्यास्ते^८ सततं द्विजाः ॥३०॥ (२।३२।१४)
ब्राह्मणेभ्यः समुत्पन्ना देवाः पूर्वमिति श्रुतिः ।
ब्राह्मणेभ्यो जगत सर्वं तस्मात् पूज्यतमाः सदा ॥३१॥
येषामश्रन्ति वक्त्रेण देवताः पितरस्तथा ।
ऋषयश्च महाभागाः किं भूतमधिकं ततः ॥३२॥

1 I. O. च

2 Vāmana P. पूजितस्तु जनार्दनः
for the b. p.

3 Vāmana P. द्वेष्टि स

4 A. तानर्चयेन्नरो भक्तो

5 Corrected from Vāmana P
I. O. and A सा हि

6 Vāmana P. 'न्त' सार्चयेन्नरः

7 I. O. किन्तु जगत्त्रये

8 A, I. O. and V. D. पूज्यन्ते

यदेव मनुजो भक्त्या ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।
तदेवाप्नोति धर्मज्ञा बहु जन्मनि जन्मनि ॥३३॥

अथ दानप्रशंसा ।

तत्र व्यासः :—

यद्ददासि विशिष्टेभ्यो यच्चाश्रासि दिने दिने ।
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥१॥ (४।१६)
यद्ददाति यदश्राति तदेव धनिनो धनम् ।
अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥२॥ (४।१७)
अहन्यहनि याचन्तमहं मन्ये गुरुं यथा^१ ।
मार्जनं दर्पणस्येव यः करोति दिने दिने ॥३॥
आयासशतलब्धस्य^२ प्राणेभ्योऽपि गरीयसः ।
गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥४॥
किं धनेन करिष्यन्ति देहिनो भङ्गुराश्रयाः ।
यदर्थं धनमिच्छन्ति तच्छरीरमशाश्वतम् ॥५॥ (४।१८)
यदि नाम न धर्माय न कामाय न कीर्तये^३ ।
यत् परित्यज्य गन्तव्यं^४ तद्धनं किं न^५ दीयते ॥६॥ (४।२०)
जीविते यस्य जीवन्ति विप्रा मित्वाणि बान्धवाः ।
सफलं जीवितं तस्य ह्यात्मार्थे^६ को न जीवति ॥७॥ (४।२१)
किं कायेन सुपुष्टेन बलिना चिरजीविना । (४।२२ख)
यत्र सर्वोपकाराय^७ तज्जीवितमनर्थकम् ॥८॥
ग्रासादर्द्धमपि ग्रासमर्थिभ्यः किं न दीयते ।
इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥९॥ (४।२३)
अदाता पुरुषस्यागी धनं सन्त्यज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥१०॥ (४।२४)

1 A तथा

2 B उपायशतलब्धस्य

3 B कामये

4 A गच्छन्ति

5 I. O. तु

6 A and I. O. आत्माय

7 A सर्वोपकाराय

यमः—

यमिनां^१ परमो धर्मस्त्वनाहारो वनौकसाम् ।
दानमेव गृहस्थानां शुश्रूषा ब्रह्मचारिणाम् ।
^२[यतीनाञ्चाप्यु]परमः^३ संसारस्य निवर्तकः ॥११॥

बृहस्पतिः—

द्वावेवाप्सु प्रवेष्टव्यौ गले बद्ध्वा द्वां शिलाम् ।
धनवन्तमदातारं दरिद्रश्चातपस्विनम् ॥१२॥

सत्स्यपुराणे (२७४।१) :—

न्यायेनार्जनमर्थस्य^४ वर्धनञ्चाभि^५रक्षणम् ।
सत्पात^६प्रतिपत्तिश्च सर्वशास्त्रेषु पठ्यते ॥१३॥

नन्दिपुराणे—

दानं परं प्रशंसन्ति दानमेव परायणम् ।
दानं बन्धुर्मनुष्याणां दानं कोषमनुत्तमम् ॥१४॥
दानं कामफला वृक्षा दानं चिन्तामणिर्नृणाम् ।
दानं पुत्रकलत्वाद्यं^७ दानं माता तथा पिता^८ ॥१५॥
न दानेन विना^९ किञ्चित् प्रार्थितं फलमाप्यते ।
अपि बाणाग्रमात्रस्य लाभो नैवेह विद्यते ।
अदानशालिनां पुंसां तस्माद्दानं समाश्रयेत् ॥१६॥
बाणावृत-^{१०}पताकौघ-ध्वजेभ्येन्द्रप्रयायिनम् ।
राजानं बुद्धिमान्^{११} बुध्येद् दानस्यानन्तरं फलम् ॥१७॥
धावतो^{१२} देहि देहीति क्वचित् क्वचिदितस्ततः ।
दृष्ट्वा दानं प्रयत्नेन मतिमानाश्रयेन्नरः ॥१८॥

1 A and I. O. यतीनां

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A परिचर्या यतीनाञ्च

4 M. P. मर्षानां

5 I. O. चापि

6 I. O. संगीतं

7 Con. A, B and I. O. 'पुत्र' परत्वाद्यं

8 B and I. O. 'पिता तथा

9 I. O. adds another विना here

10 I. O. बाणाच्छिन्नं

11 A and I. O. मतिमान्

12 Con. I. O. याचन्तो, A & B याचन्ते

हारनूपुरनिर्घोषपूरितोत्तममन्दिरम् ।

लावण्यगुणसम्पत्तिसर्वस्वनिलयाः स्त्रियः ।

एकस्य भुक्तये^१ तस्माद्दृष्ट्वा दानं समाश्रयेत् ॥१६॥

इति दृष्ट्वा दानं समाश्रयेदित्यर्थः ।

दुर्भगान् मलिनान् क्रूरान् खदारैरपि निर्धुतान् ।

विलोक्य पुरुषो बुध्येद्दानस्यापदमुत्तमाम् ॥२०॥

महाभारते (अनुशासनपर्व-दानधर्मे)—

अद्भिर्गातान्मलमिव^२ तमो ह्यग्निभयाद् यथा ।

दानेन तपसा चैव सर्वपापमपोह्यते ॥२१॥

धने खिद्यन्ति पुरुषा न च तत् कस्यचिद्धनम् ।

श्रद्धादानस्ततो लोके दद्याच्चैव यजेत च ॥२२॥

^३हुतेन शाम्यते पापं स्वाध्यायैः शान्तिरुत्तमा ।

दानेन भोगा इत्याहुस्तपसा सर्वमाप्यते ॥२३॥

यानि यान्युत्तमानीह वेदोक्तानि प्रशंससि ।

तेषां श्रेष्ठतमं दानमिति मे नास्ति संशयः ॥२४॥

दानकृद्भिः कृतः पन्था येन यान्ति मनोषिणः ।

ते हि प्राणस्य दातारस्तेषु धर्मः प्रतिष्ठितः ॥२५॥

यथा वेदाः स्वधीताश्च यथा चेन्द्रियसंयमः ।

सर्वत्यागो यथा चेह तथा दानमनुत्तमम् ॥२६॥

धनेन किं यन्न ददाति चार्थिने

बलेन किं येन रिपुं न बाधते ।

श्रुतेन किं येन न धर्ममाचरेत्

किमात्मना यो न जितेन्द्रियो भवेत्^४ ॥२७॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३०।१-२)

दानं देवाः प्रशंसन्ति मनुष्याश्च तथा द्विजाः ।

दानेन कामानाप्नोति यान् कांश्चिन्मनसेप्सितान्^५ ॥२८॥

1 Con. A and B मुक्तये

2 I. O. ०न्मलानौव

3 I. O. दानेन

4 A and I. O. वशी

5 I. O. ०न्मनसेच्छसि,
V. D. ०न्मनसेच्छति

अदत्तदानान् कृपणान् दृष्ट्वेह परतर्ककान् ।

पारत्निकं विधिं कुर्याद्दानं विप्रेषु मानवः ॥२६॥

परतर्ककान् प्रार्थनाशीलान् ।

^१काले देशे तथा पात्रे धनं न्यायगतं तथा ।

यदत्तं ब्राह्मणश्रेष्ठास्तदनन्तं प्रकीर्तितम् ॥३०॥ (३।३००।१४)

अथ पात्रप्रशंसा

तत्र मनुः (७।८६)—

पात्रस्य हि विशेषेण श्रद्धाधानतयैव च ।

अल्पं वा बहु वा प्रेत्य दानस्यावाप्यते फलम् ॥१॥

शातातपः—

वेदविद्याव्रतज्ञाते श्रोत्रिये गृहमागते ।

क्रीडन्त्योषधयः सर्वा यास्यामः परमां गतिम् ॥२॥

श्रोत्रियश्च यमेनोक्तः ।

ॐकारपूर्विकास्तिस्रः सावित्रीं यश्च विन्दति ।

चरितब्रह्मचर्यश्च स वै श्रोत्रिय उच्यते ॥३॥

तिस्र इत्यत्र व्याहृतीरिति शेषः ।

यमः—

वेदेन्धनसमिद्धेषु हुतं विप्रमुखामिषु ।

सन्तारयति दातारं महतः किल्बिषादपि ॥४॥

दानव्यासः—

यत् सिद्धं^२ वेदविद्भुङ्क्ते षट्कर्मनिरतः शुचिः ।

दातुः फलमसंख्येयं जन्म जन्म तदक्षयम् ॥५॥ (Cf. व्यास ४।५५)

शीलं संवसता ज्ञेयं शौचं सद्ब्रह्महारतः^३ ।

प्रज्ञा संकथया^४ ज्ञेया लिभिः पात्रं परीक्ष्यते ॥६॥

शीलञ्च हारीतेनोक्तम् । तथाच हारीतः—

1 I. O. adds तथा ॥ here.

2 I. O. सिक्तं

3 I. O. संव्यवहारतः

4 B संकथनाञ्

ब्रह्मण्यता देवपितृभक्तता समता सौम्यता अपरोपतापिता अनसूयता मृदुता अपारुष्यं
मैत्रता प्रियवादिता^१ कृतज्ञता शरण्यता प्रशान्तिश्चेति त्रयोदशविधं शीलम् ॥७॥

याज्ञवल्क्यः (१।२००)—

न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ।

यत्र युक्ते^२ इमे चाभे तद्धि पात्रं प्रकीर्तितम् ॥८॥

यमः—

विद्यायुक्तो धर्मशीलः प्रशान्तः

ज्ञान्तो दान्तः^३ सत्यवादी कृतज्ञः ।

वृत्तिग्लानो गोहितो गोशरण्यो^४

दाता यज्वा ब्राह्मणः पात्रमाहुः ॥९॥

प्रशान्तो जितेन्द्रियः । ज्ञान्तो वाग्दण्डपारुष्यादौ अकलुषचित्तः । दान्तो व्रतादि-
क्लेशसहिष्णुः । गोहितो गवां^५ आसस्य दाता । गोशरण्यो गवामुपद्रवस्य बाधकः ।

अहिंसानिरतो नित्यं जुह्वानो^७ जातवेदसम् ।

स्वदारनिरतो दान्तः^८ स वै ब्राह्मण^९ उच्यते ॥१०॥

श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा चैव श्रुतानुगा ।

असम्भिन्नार्यमर्यादः स वै ब्राह्मण उच्यते ॥११॥

श्रुतञ्च हारीतेनोक्तम् । तथाच हारीतः—

वेदा^{१०} वेदाङ्गानि धर्मोऽध्यात्मं विज्ञानं स्थितिश्चेति षड्विधं श्रुतमिति ॥१२॥

आशिषोऽन्वर्थपूजायां^{११} प्रसङ्गं न करोति यः ।

निवृत्तो लोभमोहाभ्यां तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥१३॥

[प्रसङ्गो निर्वाहयुक्तस्यापि पुनः पुनः प्रतिग्रहानुष्ठानम् ।

सत्यं दानं क्षमा शीलमानृशंस्यं दयो धृणा ।

दृश्यते यत्र लोकेऽस्मिंस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥१४॥]^{१२}

- 1 B and I. O. प्रियवादित्वं
- 2 A, I. O. and Yaj. वृत्तम्
- 3 A and B प्रशान्तो दान्तः चान्तः
- 4 I. O. गोसनाथो
- 5 A गवाँ
- 6 I. O. गोसनाथो...वारकः
- 7 I. O. जज्वालो
- 8 B दाता

- 9 B श्रोत्रिय
- 10 A, B and I. O. omit वेदा
- 11 A आशिषोन्वर्था पूजाश्चतत् ; B
आशिषोपायं पूजाश्च ; I. O. अशि-
षोन्वार्थापूजाश्च
- 12 I. O. omits the bracketed-
portion

तपो धर्मो दया दानं सत्यं ज्ञानं श्रुतिर्गुणा ।

विद्याविनयमास्तिक्यमेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥१५॥

सत्यादिकञ्च महाभारते उक्तम् । तथा च^१ महाभारतम्—

सत्यं भूतहितं प्रोक्तं मनसो दमनं दमः ।

तपः स्वधर्मवृत्तित्वं^२ शौचं सङ्करवर्जितम् ॥१६॥

सन्तोषो विषयत्यागो हीरकार्यनिवर्तनम् ।

क्षमा द्वन्द्वसहिष्णुत्वमार्जवं समचित्तता ॥१७॥

ज्ञानं तत्त्वार्थ^३सम्बोधः शमश्चित्तप्रसन्नता ।

दया सर्वसुखैषित्वं^४ ध्यानं निर्विषयं मनः ॥१८॥ इति ।

विनयश्च हारीतेनोक्तः । तथाच हारीतः—

इन्द्रियदोषोपनिवृत्तिर्विनयः ॥१९॥ इति ।

आनृशंस्यं परापकारेच्छानिवृत्तिः । असत्क्रियासु लज्जा घृणा । श्रुतिर्वेदः । विद्या वेदव्यतिरिक्तविद्यास्थानानां ।

विद्यावन्तश्च ये विप्राः सुव्रताश्च^५ तपस्विनः ।

सत्यसंयमसंयुक्ता ध्यानवृत्ता जितेन्द्रियाः ।

पुनन्ति दर्शनं प्राप्ताः^६ किं पुनः सङ्गतिं गताः ।

तेषां दत्त्वा च भुक्त्वा च प्राप्नुयुः^७ परमां गतिम् ॥२०॥

सुव्रता यथाविधि चरितव्रताः । ध्यानवृत्ता आत्मध्यानपराः । मुक्तेति^८ भोजनं दत्त्वेत्यर्थः । वशिष्ठः—

ये ज्ञान्तदान्ताः श्रुतपूर्णकर्णा

जितेन्द्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः ।

प्रतिग्रहे सङ्कुचिताग्रहस्ता-

स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥२१॥

किञ्चिद् वेदमयं पालं किञ्चित् पालं तपोमयम् ।

पात्राणामपि तत् पालं शूद्रानां यस्य नोदरे ॥२२॥ (= व्यास ४।३२)

शूद्रानां यस्य नोदर इति साक्षाच्छूद्रदत्तं घृततण्डुलाद्यनुपयोगीत्यर्थः ।

1 I. O. omits च

2 I. O. 'वर्त्तित्वं' 3 I. O. तत्त्वान्

4 I. O. भूतहितैषित्वं

5 I. O. सव्रताश्च

6 B दर्शनप्राप्ताः

7 A and I. O. प्राप्नुयुः

8 B भुक्तेति तत्कृते I. O. वृत्ताक्षेपां भुङ्क्तेति

9 I. O. omits दत्त

दानव्यासः (Cf. ४।३२)—

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं किञ्चित् पात्रं^१ तपोमयम् ।

असङ्कीर्णं^२ यत् पात्रं तत् पात्रं तारयिष्यति ॥२३॥

असङ्कीर्णं स्वाश्रितैकवृत्तिव्यतिरिक्तवृत्त्यव्यवहारि^३, पापिग्रासंसर्गि वेलथः ।
महाभारते—

सान्नास्तु चतुरो वेदान् योऽधीते वै द्विजर्षभः ।

षड्भ्यो निवृत्तः कर्मभ्यस्तं पात्रमृषयो विदुः ॥२४॥ (अनु—२२।३६)

षड्भ्यो निवृत्त इति सङ्कुचितवृत्तिरध्यापनमात्रोपजीवी ।

यथा हि स्वकृते क्षेत्रे फलं^४ विन्दति मानवः ।

एवं दत्त्वा श्रुतवति फलं दाता समश्नुते ॥२५॥

देवलः—

मात्रश्च ब्राह्मणश्चैव श्रोत्रियश्च ततः परम् ।

अनूचानस्तथा भ्रूण ऋषिकल्प ऋषिर्मुनिः ॥२६॥

इत्येतेऽष्टौ समुद्दिष्टा ब्राह्मणा प्रथमं श्रुतौ ।

तेषां परः परः श्रेष्ठो विद्यावृत्त^५विशेषतः ॥२७॥

ब्राह्मणानां कुले जातो जातिमात्रो यदा भवेत् ।

अनुपेतः क्रियाहीनो मात्र इत्यभिधीयते ॥२८॥

अनुपेतः वेदसन्निधिमगतः सर्वथा वेदाभ्यासशून्य इत्यर्थः ।

एकोद्देशमतिक्रम्य वेदस्याचारवानृजुः ।

स ब्राह्मण इति प्रोक्तो निर्वृतः^६ सत्यवाग् धृणी ॥२९॥

एकोद्देशमतिक्रम्येति वेदस्यैकदेशमतिशयेन ज्ञात्वा, क्रमेर्गत्यर्थत्वेन ज्ञानार्थत्वात् ।
एतेन मन्त्रमात्राध्यायीत्युक्तं भवति । निर्वृतो^७ विनीतः ।

एकाञ्च शाखां सकलां^८ षड्भिरङ्गैरधीत्य च ।

षट्कर्मनिरतो विप्रः श्रोत्रियो नाम धर्मवित् ॥३०॥

1 I. O. वृत्त'

2 I. O. ०क्ष

3 I. O. आश्रितैकवृत्तिव्यतिरिक्तावृत्त्यव्यवहारि

4 B and I. O. चिन्वन्ति मानवाः

5 Supplied from quot. in Dānakāṇḍa. B ०वृद्धो, I. O. ०कर्म

6 A, B and I. O. निवृत्तः

7 B निवृत्तो, I. O. निवृतो

8 D. K. एकां शाखां सकलां वा

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः शुद्धात्मा पापवर्जितः ।

शेषं श्रोत्रियवत् प्राप्तः सोऽनूचान इति स्मृतः ॥३१॥

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञ इति वेदवेदाङ्गार्थतत्त्वज्ञः । शुद्धात्मा पापसङ्कल्परहितः ।

अनूचानगुणोपेतो यज्ञस्वाध्याययन्त्रितः ।

भ्रूण इत्युच्यते शिष्टैः शेषभोजी जितेन्द्रियः ॥३२॥

यज्ञस्वाध्याययन्त्रित इति बहुयज्ञयाजी स्वाध्यायनिरतश्च । शेषभोजी पञ्चयज्ञशेष-
भोजी^१

वैदिकं लौकिकञ्चैव सर्वं ज्ञानमवाप्य यः ।

आश्रमस्थो वशी नित्यमृषिकल्प इति स्मृतः ॥३३॥

आश्रमस्थो गृहस्थाश्रमस्थः । वशी जितेन्द्रियः ।

ऊर्ध्वरेतास्तपस्युग्रो^२ नियताशी न संशयी ।

शापानुग्रहयोः शक्तः सत्यसन्धो भवेदृषिः ॥३४॥

निर्वृतः^३ सर्वतत्त्वज्ञः कामक्रोधविवर्जितः ।

ध्यानस्थो^४ निष्क्रियो दान्तस्तुल्यमृतकाञ्चनो मुनिः ॥३५॥

एवमन्वयविद्याभ्यां वृत्तेन च समुच्छ्रिताः^५ ।

त्रिशुक्ला नाम विप्रेन्द्राः पूज्यन्ते सवनादिषु^६ ॥३६॥

तथा—

प्रतिग्रहमसद्ग्रथोऽपि कृत्वा विप्रो यथाविधि ।

निस्तारयति दातारमात्मानञ्च स्वतेजसा^७ ॥३७॥

मनुः (११।१-३)—

सान्तानिकं यद्यमाणाध्वगं सार्ववेदसम् ।

गुर्वर्थं पितृमातृर्थं स्वाध्यायार्थ्युपतापिनौ ॥३८॥

सान्तानिकं कन्यादातारं विवाहस्य कर्तारश्च । यद्यमाणां पौण्डरीकादियागस्य कर्तारम् । सार्ववेदसं कृतसर्वस्वदक्षिणयागम् । उपतापिनं व्याधिपीडितम् ।

१ B यज्ञशेषभोक्ता

२ B ऊर्ध्वरेतास्ते यो विप्रो, I. O ऊर्ध्वरेतास्ते यो विप्रो

३ I. O, निर्वृतः

४ A ध्यानशी

५ A समन्विताः, I. O. समन्वितः

६ A सर्वकर्मसु

७ I. O. सुतेजसा

नवैतान् स्नातकान् विद्याद् ब्राह्मणान् धर्मभिक्तुकान् ।

निःस्वेभ्यो देयमेतेभ्यो दानं विद्याविशेषतः ॥३६॥

एतेभ्यो हि द्विजाग्नेभ्यो देयमन्नं सदक्षिणम् ।

इतरेभ्यो बहिर्वेदि कृतान्नन्तु विधीयते ॥४०॥

अस्यार्थः—एतेभ्यो नवभ्यः सदक्षिणं कृतान्नसकृतान्नञ्च यज्ञमध्ये देयम् । इतरेभ्यस्तु कृतान्नमात्रं यज्ञप्रयोगव्यतिरेकेण देयम् ।

बृहस्पतिः—

सर्वत्र गुणवद्दानं श्वपाकादिष्वपि स्मृतम् ।

देशकालविधानेन पात्रे दत्तं विशेषतः ॥४१॥

तथा—

शूद्रे समगुणं दानं वैश्ये तु द्विगुणं स्मृतम् ।

क्षत्रिये त्रिगुणं प्राहुः षड्गुणं ब्राह्मणे स्मृतम् ॥४२॥

श्रोत्रिये चैव साहस्रमाचार्यं द्विगुणं ततः ।

आत्मज्ञे ^१नवसाहस्रमनन्तं त्वमिहोत्रिणि ॥४३॥

अत्र च ब्राह्मणस्य पूर्वपूर्वरूपसम्भवे सति उत्तर उत्तर उत्कर्षः । वैश्यक्षत्रिययोस्तु ^२द्वैगुण्यं त्रैगुण्यं जातिमात्रयोः । ^३उत्कृष्टवैश्यक्षत्रियविषयकः फलोत्कर्षो यमेनोक्तः ।

तथा च यमः—

शूद्रे समगुणं दानं वैश्ये त्रिगुणमुच्यते ।

षड्गुणं क्षत्रिये प्राहुर्विप्रे दशगुणं पुनः ॥४४॥

मनुः (७।८५)—

सममब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणब्रूवे ।

सहस्रगुणमाचार्यं ^४अनन्तं वेदपारगे ॥४५॥ (=व्यास ४।४०=दत्त ३।२६)

आचार्यः साङ्गसरहस्य-वेदाध्यापकः । वेदपारगः ^५साङ्गवेदार्थ-तत्त्वज्ञः ।

अब्राह्मणलक्षणं दानव्यासः (४।४१)—

ब्रह्मबीजात् समुत्पन्नो मन्त्रसंस्कारवर्जितः ।

जातिमात्रोपजीवी च भवेद्ब्राह्मणस्तु सः ^६॥४६॥

ब्राह्मणब्रूलक्षणोऽपि ^७दानव्यासः (४।४२)—

1 I. O. शत०

2 A. क्षत्रियवैश्ययोश्च, I. O. ०श्च

3 A I. O. उत्कृष्टवैश्यक्षत्रिययोस्तु उत्कृष्ट-क्षत्रियवैश्ययोश्च,

4 Manu प्राधीते शतसाहस्रम्

5 I. O. वेदाध्यापकः

6 B and I. O. भवेद्ब्राह्मणः स तु

7 B and I. O. omit अपि

गर्भाधानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेन च ।

न कर्मकृत् चाधीते स भवेद्ब्राह्मणब्रुवः ॥४७॥

न कर्मकृत् अग्निसाध्यकर्मरहितः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३००।३-४) :—

अमनुष्ये समं दानं गोषु ज्ञेयं महाफलम् ।

द्विगुणञ्च तदेवोक्तं तथा वै वर्णसङ्करे ॥४८॥

अमनुष्ये गोमनुष्यव्यतिरिक्तप्राणिमात्रे ।

शूद्रे चतुर्गुणं प्रोक्तं वैश्ये^१ चाष्टगुणं भवेत् ।

क्षत्रिये षोडशगुणं ब्रह्मबन्धौ तदेव तु ॥४९॥

शूद्रे तु^२ उत्कृष्टशूद्रे । वैश्ये क्षत्रिये च वेदाम्नियुक्ते ।

ब्रह्मबन्धुश्च हारीतेनोक्तः—

शूद्रप्रेष्यो भृतो राज्ञो वृषलो ग्रामयाजकः ।

वधबन्धोपजीवी च षडेते ब्रह्मबन्धवः ॥५०॥ इति ।

वृषलश्च वेदभ्रद्धारहितः कृतधर्मपरित्यागश्च रजस्वलायाः परिणोता चेति ।

द्वाविंशद्घ्नं श्रुतं^३ दानं वेदाध्ययनतत्परे ।

शतघ्नन्तु विनिर्दिष्टं प्राधीते लक्षसम्मितम् ॥५१॥ (=वि. ध. ३।३००।५)

द्वाविंशद्घ्नं द्वाविंशद्गुणितम् ।

अनन्तश्च तदेवोक्तं ब्राह्मणे वेदपारणे ॥५२॥ (=वि. ध. ३।३००।६क)

याज्ञवल्क्यः (१।१६६)—

सर्वस्य प्रभवो विप्राः श्रुताध्ययनशालिनः^४ ।

तेभ्यः क्रियापरा श्रेष्ठास्तेभ्योऽप्यध्यात्मवित्तमाः ॥५३॥

अत्र पूर्वपूर्वसम्भवे सति उत्तरोत्तरसम्भवादुत्कर्षः ।

वशिष्टः—

य न सन्तं न चासन्तं नाश्रुतं न बहुश्रुतम् ।

न सुश्रुतं न दुश्रुतं वेद कश्चित् स ब्राह्मणः ॥५४॥

1 I. O. and V. D. विधि

2 A and I. O. omit तु

3 I. O. स्मृतं

4 A उत्तपराः, I. O. शुभाध्ययनतत्पराः

एतेन तत्त्वज्ञोऽभिहितः ।

कूर्मपुराणे (२।२६।५६) :—

^१स्वर्गप्रवृत्तिकामेन तथा पापोपशान्तये ।

^२सुमुञ्जुणा च दातव्यं ^३ब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहम् ॥५५॥

शातातपः—

सन्निकृष्टमधीयानं व्यतिक्रामेत यो द्विजम् ।

भोजने चैव दाने च स हन्यासप्तमं^४ कुलम् ॥५६॥ (Cf. व्यास ४।३.६)

यस्त्वासन्नमतिक्रम्य ब्राह्मणं पतितादृते ।

दूरस्थं भोजयेन्मूढो गुणाढ्यं नरकं व्रजेत् ॥५७॥

तस्मान्नातिक्रमेत् प्राज्ञो ब्राह्मणान् प्रातिवेशिकान् ।

सम्बन्धिनस्तथा सर्वान् दौहित्वं विट्पतिं तथा ॥५८॥

भागिनेयं विशेषेण तथा बन्धून् गृहाधिपः^५ ।

नातिक्रामेन्नरस्त्वेतान्^६ सुमूर्खानपि गोपते ॥

अतिक्रम्य महारौद्रं रौरवं नरकं व्रजेत् ॥५९॥

महाभारते (अनु—२३।५१, ५७, ५४, ५८)—

तद्भक्तास्तद्धना राजस्तद्गृहास्तदपाश्रयाः ।

अर्थिनश्च भवन्त्यर्थे^७ तेषु दत्तं महाफलम् ॥६०॥

कृतसर्वस्वहरणा निर्दोषाः प्रभविष्णुभिः ।

स्पृहयन्ति सुभक्तानां^८ तेषु दत्तं महाफलम् ॥६१॥

सुभक्तानां शोभनभक्तानाम् ।

1 K. P. स्वर्गप्रवृत्तिकामेन, I. O.

स्वर्गात्

2 I. O. सुमुञ्जुणाच्च

3 I. O. ब्राह्मणेभ्यो यथान्वहम्

4 A and I. O. हन्यात् सप्तमं, B हन्या
सप्तमं

5 A गृहाधिपान्

6 A नरांस्तेतान्, I. O. नरांस्तेतान्
सम्बन्धानपि

7 I. O. भवन्तीते

8 I. O. सुभक्तानाम्

हतस्वा हतदाराश्च ये विप्रा देशसंज्ञवे^१ ।

^२अर्थार्थमभिगच्छन्ति तेभ्यो दत्तं^३ महाफलम् ॥६२॥

तपस्विनस्तपोनिष्ठा^४स्तथा भैक्षचराश्च ये ।

अर्थिनः किञ्चिदिच्छन्ति तेषां दत्तं महाफलम् ॥६३॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३००।६ख—१०क, ३०ख—३१ख)

आत्मनस्तु भवेत् पात्रं नान्यस्य तु पुरोहितः ।

पुरोहिते तु स्वं दत्तं^५ दानमक्षयमुच्यते ॥६४॥

याजके ऋत्विजे चैव गुरावपि च मानवैः^६ ।

वर्णापेक्षा न कर्तव्या मातरं पितरं प्रति ॥६५॥

मातृष्वसां स्वसाञ्चैव तथैव च पितृष्वसोम् ।

मातामहीं भागिनेयं मातुलञ्च^७ तथैव च ॥६६॥

दौहित्रं विट्पतिञ्चैव तेषु दत्तमथाक्षयम् ।

श्रीभ्रष्टे च तथा दत्तं तदप्यक्षयमुच्यते ॥६७॥

दीनान्धकूपणानाथवाग्विहीनेषु यत्तथा ।

विकलेषु तथान्येषु जङ्गवामनपङ्क्तुषु ।

रोगार्तेषु च यद्दत्तं तत् स्याद्बहुफलं धनम् ॥६८॥

शातातपः—

दर्भाः कृष्णाजिनं मन्त्रा^८ ब्राह्मणा हविरग्नयः ।

अयातयामान्येतानि नियोज्यानि पुनः पुनः ॥६९॥ (Cf. लिखित ४०)

अयातयामान्यतिशयवीर्यशालीनि ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०१)—

गोभूतिलहिरयादि पात्रे दातव्यमर्चितम् ।

नापात्रे विदुषा [देयमात्मनः श्रियमिच्छता]^९ ॥७०॥

1 B देशविज्ञवे

2 I. O. अर्थार्थमधि०

3 A दानं

4 A ०स्तपोनित्या०

5 A पुरोहितेषु स्वदत्तं

6 A and I. O. मानवः, B मानवाः

7 B, I. O. and V. D. भागिनेयौ
भागिनेयं

8 A ब्राह्मणाश्च विशेषतः

9 Yāj. the bracketed portion

as किञ्चिदात्मनः श्रेय इच्छता

अथ पात्रापवादः

तत्र व्यासः (४।६२)—

ऊषरे^१ पतितं बीजं भिन्नभाण्डे च दोहनम् ।

भस्मन्यपि हुतं हव्यं तद्वहानमसाधुषु ॥१॥

दत्तः (३।२७)—

विधिहीने तथाऽपात्रे यो ददाति प्रतिग्रहम् ।

न केवलं हि तद् याति शेषमप्यस्य^२ नश्यति ॥२॥

मनुः—

यथा ब्रूवेनौपलेन निमज्जत्युदके तरन् ।

तथा निमज्जतेऽधस्तादज्ञौ दातृप्रतीच्छकौ ॥३॥ (४।१६४)

अज्ञाविति दातुरज्ञत्वं^३ दानविधिज्ञानशून्यत्वं प्रतिग्रहीतुरज्ञत्वं प्रतिग्रहविधिज्ञानशून्यत्वम् ।

तथा—

पात्रभूतोऽपि यो विप्रः प्रतिग्रह्य प्रतिग्रहम् ।

असत्सु विनियुञ्जीत तस्मै देयं न किञ्चन ॥४॥

सध्वयं कुरुते यश्च^४ प्रतिग्रह्य समन्ततः ।

धर्मार्थं नोपयुङ्क्ते च न तं तस्करमर्चयेत् ॥५॥

तथा—

न वार्यपि प्रयच्छेत्तु वैडालव्रतिके द्विजे ।

न बकव्रतिके पापे नावेदविदि धर्मवित् ॥६॥ (४।१६२)

लिष्वप्येतेषु दत्तं हि विधिनाप्यर्जितं धनम् ।

दातुर्मवत्यनर्थाय परतादातुरेव च ॥७॥ (४।१६३)

धर्मध्वजो सदा लुब्धशङ्काधिको लोकदम्भकः ।

वैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंसः सर्वाभिसन्धकः ॥८॥ (४।१६५)

वैडालव्रतलक्षणञ्च यमेनाप्युक्तम् । तथाच यमः—

यस्य धर्मध्वजो नित्यं सुराध्वज इवोच्छ्रितः ।

प्रच्छन्नानि च पापानि वैडालं नाम तद्रूपम् ॥९॥

अनेनैवार्थाद्धर्मध्वजोऽपि व्याख्यातः ।

1 I. O प्रसूरे

2 A and I. O. शेषमप्यत्र

3 I. O. दानविधिषु०

4 I. O यस्तु

बकव्रतिकश्च^१ मनुनैवोक्तः । तथाच मनुः—

अधोदृष्टिनेकृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः ।

शठो मिथ्याविनीतश्च बकव्रतधरो^२ द्विजः ॥१०॥ इति । (४।१६६)

वशिष्टः—

ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ।

ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि हूयते ॥११॥

(=कात्यायन १।५।६=व्यास ४।३५)

यथा काष्ठमयो^३ हस्ती यथा चर्ममयो मृगः ।

यथा^४ विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते नामधारकाः^५ ॥१२॥

(=मनु २।१५७=महाभारत-शान्ति ३६।४६=व्यास ४।३७)

लघुव्यास^६—

न वेदपाठमात्रेण सन्तोषं कारयेद्बुधः ।

पाठमात्रावसानस्तु पङ्के गौरिव सीदति ॥१३॥

यथा पशुर्भारवाही^७ न तस्य लभते फलम् ।

द्विजस्तथार्थानभिज्ञो न वेदफलमश्नुते ॥१४॥

वेदस्याध्ययनं^८ सर्वं धर्मशास्त्रस्य वापि^९ यत् ।

अजानतोऽर्थं तत् सर्व्वं तुषाणां कण्डनं यथा ॥१५॥

योऽधीत्य विधिवद् विप्रो वेदार्थं न विचारयेत् ।

स सान्वयः शूद्रसमः पात्रतां न प्रपद्यते^{१०} ॥१६॥

अधीत्य यत् किञ्चिदपि वेदार्थाधिगमे रतः ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति धर्मानुष्ठानविद्धि सः^{११} ॥१७॥

श्रुतहीनमधीतं यन्नेह नामुल तद्भवेत् ।

श्रुतन्तु केवलमपि समुद्धाराय कल्पते ॥१८॥

तथा—

1 A बकव्रती च

2 Manu ०चरो

3 M. bh. दारुमयो

4 I. O. यश्च

5 A, I. O. Manu and M. bh.

नाम विभक्ति

6 A and B omit it

7 A ०भारहारी

8 I. O. वेदस्याध्यापनं

9 I. O. चापि

10 I. O. प्रयच्छति

11 B ०विद्धि ज्ञः

पाठमावरतान् नित्यं द्विजातींश्चार्थवर्जितान्^१ ।

पशूनिव तु तान् प्राज्ञो वाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् ॥१६॥

हारीतः—

स्थाणुरेष भारहारो यो ज्ञानमधीत्यार्थं न विजानाति । ज्ञानविज्ञानधूतपाप्मा इह चामुक्त-
चानन्तं भद्रमश्नुते ॥२०॥ इत्याचार्याः ।

ज्ञानं वेदः^२ स्मृतिशास्त्रञ्च । विज्ञानमर्थज्ञानम् ।

शातातपः—

मन्त्रपूर्वेन्तु यद्दानममन्त्राय प्रदीयते ।

दातुर्निकृत्य हस्तं तद् भोक्तुर्जिह्वां निकृन्तति ॥२१॥

मन्त्रपूर्वं समुत्सर्गपूर्वम् ।

तथा—

वेदपूर्णमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ।

न तु मूर्खं निराहारं षड्राक्षमुपवासिनम् ॥२२॥ (=व्यास ४।५२)

यमः—

अब्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम्^३ ।

नैषां प्रतिग्रहो देयो न शिला तारयेच्छिलाम् ॥२३॥

अपविद्धाग्निहोत्रस्य^४ गुरोर्विप्रियकारिणः ।

द्रविणं नैव दातव्यं सततं पापकर्मणः^५ ॥२४॥

अपविद्धाग्निहोत्रस्य स्वेच्छापरिहृताग्निहोत्रस्य^६ ।

वशिष्टः—

उपरुन्धन्ति दातारं गौरश्वः काश्चनं क्षितिः ।

अश्रोत्रियस्य^७ विप्रस्य हस्तं दृष्ट्वा निराकृतेः ॥२५॥

निराकृतेः निराकृतेश्चैत्यर्थः ।

निराकृतिश्छन्दोगपरिशिष्टे नोक्तः । तथा च छन्दोगपरिशिष्टे काल्यायनः—

यस्त्वाध्यायाग्निमाशास्य^८ देवादीन्नैव^९ चेष्टवान् ।

निराकर्तामरादीनां स विज्ञेयो निराकृतिः ॥२६॥

1 I. O. ०. स्थानुवर्जितान्

2 A वदं

3 A यस्य धर्मेष्वजो नित्यं जातिमात्रोपजीविनः,
I. O. यस्य धर्मेष्वजो नित्यं जातिमात्रोपजीविनां

4 A अपविद्धाग्निहोत्रस्य

5 A पापकारिणः, I. O. पापकर्मिणः

6 A अपविद्धाग्निहोत्रस्य स्वेच्छापरिवृत्ताग्नि-
होत्रस्य, B ०. स्वेच्छापरिग्रहाग्निहोत्रस्य

7 I. O. श्रोत्रियस्य च

8 B and I. O. ०. सालस्याद्

9 I. O. देवादीन्नैव.

देवलेनाप्ययमुक्तः—

अधीत्य विस्मृतो वेदं भवेद्विप्रो निराकृतिः ॥२७॥

तथा—

उदक्यन्नादनं येषां ये च केचिदनमयः ।

^१कुलञ्चाश्रौतियं येषां सर्वे ते शूद्रधर्मिणः ॥२८॥

यमः—

न प्रतिग्रहमर्हन्ति वृषलाध्यापका द्विजाः ।

शूद्रस्याध्यापनाद्विप्रः^२ पतत्यन्न न संशयः ॥२९॥

यश्च लिङ्गुयचितां वृत्तिमलिङ्गेयभ्यः^३ प्रयच्छति ।

घोरायां ब्रह्महत्यायां पच्यते नाल संशयः ॥३०॥

लिङ्गुयचितां पारमार्थिकलिङ्गुयचिताम् । अलिङ्गेभ्यः^४ कपटकृतलिङ्गेभ्यः ।

दत्तः (३।१६)—

धूर्ते वन्दिनि मल्ले च कुविद्ये^५ कितवे शठे ।

चाटुचारणचौरेभ्यो दत्तं भवति निष्फलम् ॥३१॥

शातातपः—

अब्राह्मणास्तु ते प्रोक्ता ऋषिः शातातपोऽब्रवीत् ।

आद्यो राजभृतस्तेषां द्वितीयः कयविकयी ॥३२॥

कयविकयी स्वल्पमूल्येन क्रीत्वा बहुमूल्येन विक्रीणीत इत्यर्थः ।

तृतीयो बहुयाज्यः स्याच्चतुर्थो ग्रामयाजकः ।

पञ्चमस्तु भृतस्तेषां ग्रामस्य नगरस्य च ॥३३॥

बहुयाज्यः सर्ववर्णयाजी । ग्रामयाजकः एकवर्णबहुजनयाजकः ।

अनादित्यान्तु^६ यः पूर्वा सादित्याञ्चैव पश्चिमाम् ।

नोपासीत द्विजः सन्ध्यां स षष्ठोऽब्राह्मणः स्मृतः ॥३४॥

प्रातःसन्ध्यां सायंसन्ध्याञ्च यो न करीतीत्यर्थः ।

व्यासः—

नष्टशौचे व्रतभ्रष्टे विप्रे वेदविवर्जिते ।

रोदित्यन्नं दीयमानं किं मया दुष्कृतं कृतम् ॥३५॥

1 I. O. कुलं वा०

2 Con. A, B and I. O. शूद्रस्याध्यापनाद्विप्रः

3 A and I. O. ०मलिङ्गेभ्यः

4 I. O. अलिङ्गेभ्यः

5 I. O. and Daksā कुविद्ये

6 A and I. O. अनागतान्

शौचहीनाश्च^१ ये विप्रा न च यज्ञोपवीतिनः ।

हुतं दत्तं तपस्तेषां नश्यत्यन्नं न संशयः ॥३६॥

न च यज्ञोपवीतिन इति ब्रह्मसूत्रशून्या नित्यैकवस्त्राश्च ।

महाभारते—

पद्मन्धवधिरा मूका व्याधिनोपहताश्च ये ।

भर्तव्यास्ते महाराज न तु देयः प्रतिग्रहः ॥३७॥

सदैव याचमानेषु सर्वेषु श्रुतवर्जिषु ।

एतेषु दक्षिणा दत्ता दावाग्नाविव दुर्लभा ॥३८॥

ये च धर्मादपेतेभ्यः प्रयच्छन्त्यल्पमेधसः ।

शतं वर्षाणि ते^२ ग्रेत्य पुरीषं भुञ्जते जनाः ॥३९॥

एवञ्च पातप्रशंसायामब्राह्मण-ब्राह्मणश्रु-ब्रह्मबन्धुप्रभृतीनां दानपातत्वेनोक्तानामपि प्रतिग्रहविधिना न किञ्चिद्देयम् । कृपया नट-नर्तक-याचकवत्तेषु^३ दद्यात् । अतएव तेषां शूद्रादिसमभिव्याहारेणोपादानं प्रायशो मुनयश्चक्रुः ॥

अथ दानस्वरूपम् ।

तल देवलः—

अर्थानामुदिते पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ।

दानमित्यभिनिर्दिष्टं व्याख्यानं तस्य वक्ष्यते ॥१॥

द्विहेतु षडधिष्ठानं षडङ्गं षड्विपाकयुक् ।

चतुष्प्रकारं त्रिविधं त्रिनाशं^४ दानमुच्यते ॥२॥

नाल्पत्वं वा बहुत्वं वा दत्तस्या^५भ्युदयावहम् ।

श्रद्धाऽभक्तिश्च^६ दानानां वृद्धिजन्यकरे हि ते ॥३॥

धर्ममर्थश्च कामश्च त्रीडा^७हर्षभयानि च ।

अधिष्ठानानि दानानां षडेतानि प्रचक्षते ॥४॥

पात्रेभ्यो दीयते नित्यमनपेक्ष्य प्रयोजनम् ।

केवलं त्यागबुद्ध्या यद्धर्मदानं^८ तदुच्यते ॥५॥

1 I. O. ०स्तु

2 I. O. च

3 B नटपाठकवत्तेषु

4 I. O- त्रिनाशं

5 A and I. O. दानस्या

6 A श्रद्धा शक्तिश्च

7 A त्रीडा०

8 A न केवलं त्यागबुद्ध्या धर्मदानं, I. O. न केवलं दानबुद्ध्या धर्मदानं

प्रयोजनमपेक्ष्यैव प्रसङ्गाद् यत् प्रदीयते ।

^१तदर्थदानमित्युक्तमैहिकं फलहेतुकम् ॥६॥

प्रयोजनमपेक्ष्यैवेति ममाप्ययं ^२किञ्चिद्वास्यतीति ^३फलमपेक्ष्येत्यर्थः ।

स्त्रीपानमृगयाक्षाणां प्रसङ्गाद् यत् प्रदीयते ।

अनर्हेषु च रागेण कामदानं तदुच्यते ॥७॥

संसदि ब्रीडयाश्रुत्य योऽर्थोऽर्थिभ्यः प्रयाचितः ।

प्रदीयते च तद्दानं ब्रीडादानमिति श्रुतम् ^४ ॥८॥

दृष्ट्वा प्रियाणि श्रुत्वा वा हर्षवद् यत् प्रदीयते ।

हर्षदानमिति प्राहुर्दानं तद्धर्मचिन्तकाः ॥९॥

आश्लोशानर्थहिंसानां प्रतीकाराय यद्भयात् ।

दीयते भयकर्तृभ्यो ^५ भयदानं ^६ तदुच्यते ॥१०॥

दाता प्रहिग्रहीता च श्रद्धा देयञ्च धर्मयुक् ।

देशकालौ च दानानामज्ञान्येतानि षड्विदुः ॥११॥

अपापरोगी धर्मात्मा दित्सुरव्यसनः शुचिः ।

अनिन्द्याजीवकर्मा च षडभिर्दाता प्रशस्यते ॥१२॥

अपापरोगी अष्टविधपापरोगरहितः ।

तथा च देवलः—उन्मादस्त्वग्दोषो राजयक्ष्मा श्वासो मधुमेहो भगन्दरो महोदरमश्मरी-
त्यष्टौ पापरोगाः ॥१३॥

अनिन्द्याजीवकर्मा अनिन्द्यमाजीवनकर्म यस्य ।

तिशुक्लः कशवृत्तिश्च घृणालुः सकलेन्द्रियः ।

निर्मुक्तो ^७ योनिदोषेभ्यो ब्राह्मणः पात्रमुच्यते ॥१४॥

तिशुक्लो ^८ विद्यावृत्तान्वययुक्तः ।

सौमुख्याद्यभिसम्प्रोतिरर्थिनां दर्शने यदा ।

सत्कृतिश्चानसूया च तदा ^९ श्रद्धेति कीर्तयते ॥१५॥

1 I. O. तदर्थि°

2 A omits किञ्चित्

3 I. O. प्रयोजन°

4 I. O. स्मृतम्

5 A and I. O. तापकर्तृभ्यो

6 I. O. भयादानं

7 A निवृत्ती, I. O. विसृक्ती

8 A and I. O. तिशुक्ल इति

9 A and B सदा

अनसूया असूयाभावः । असूया च गुणो दोषाविष्कारः ।

अपराबाधमक्लेशं ^१प्रयत्नेनार्जितं धनम् ।

अल्पं वा विपुलं वापि देयमित्यभिधीयते ॥१६॥

यत्तु यदुर्लभं द्रव्यं यस्मिन् कालेऽपि वा पुनः ।

दानार्हौ देशकालौ तौ स्यातां श्रेष्ठौ न चान्यथा ॥१७॥

अवस्थादेशकालानां पातदातोश्च सम्पदा ।

हीनं वापि भवेच्छ्रेष्ठं श्रेष्ठं वाप्यन्यथा भवेत् ॥१८॥

अन्यथेति अवस्थादिसम्पदा हीनमित्यर्थः ।

दुष्फलं निष्फलं हीनं तुल्यं विपुलमक्षयम् ।

षड्विपाकं समुद्दिष्टं षडेतानि विपाकतः ॥१९॥

नास्तिकस्तेनहिंस्रेभ्यो जारोपपतिताय^२ च ।

पिशुनभ्रूण^३हन्तृभ्यां प्रदत्तं दुष्फलं भवेत् ॥२०॥

उपपतिताय उपपातकयुक्ताय ।

महदप्यफलं दानं श्रद्धया परिवर्जितम् ।

^४परबाधाकरं दानं परमप्यूनतां^५ व्रजेत् ॥२१॥

यथोक्तमपि यदत्तं चित्तेन कलुषेण तु ।

तत्तु सङ्कल्पदोषेण दानं तुल्यफलं^६ भवेत्^७ ॥२२॥

^८युक्ताङ्गैः सकलैः षडभिर्दानं स्याद् विपुलोदयम् ।

अनुकोशवशादत्तं ^९दानमक्षयमुच्यते ॥२३॥

ध्रुवमाजस्रिकं काम्यं नैमित्तिकमनुक्रमात्^{१०} ।

वैदिको दानमार्गोऽयं चतुर्धा वर्ण्यते बुधैः^{११} ॥२४॥

प्रपारामतङ्गागादि सर्व^{१२}कामफलं ध्रुवम् ।

तदाजस्रिकमित्याहुर्दीयते यद्दिने दिने ॥२५॥

1 I. O. सु०

2 A and I. O. जडोपपतिताय

3 A ० हन्तृणां दत्तं तद्

4 I. O. येन for पर

5 B परमप्यूनतां

6 A तस्याफलं

7 I. O. लभेत्

8 I. O. युक्ताङ्गैः

9 I. O. दानमक्षयतां व्रजेत्

10 B ० नैमित्तिकमात्

11 B and I. O. द्विजैः

12 D. K. ० काले

अपत्यविजयैश्वर्यस्त्रीबालार्थं यदिज्यते ।
^१इज्यासंस्थन्तु तद्दानं काम्यमित्यभिधीयते ॥२६॥
 कालापेक्षं क्रियापेक्षं^२मर्थापेक्षमिति स्मृतौ ।
 त्रिधा नैमित्तिकं प्रोक्तं सहोमं^३ होमवर्जितम् ॥२७॥
 नवोत्तमानि चत्वारि मध्यमानि विधानतः ।
 अधमानीति शेषाणि त्रिविधत्वमिदं विदुः ॥२८॥
 अन्नं दधि मधु त्राणं गोभूरुक्माश्वहस्तिनः ।
 दानान्युत्तमदानानि उत्तमद्रव्यदानतः ॥२९॥
 विद्याच्छादनमावासः परिभोगौषधानि च ।
 दानानि मध्यमानीति मध्यमद्रव्यदानतः ॥३०॥
 उपानद्रथयानानि छत्रपात्रासनानि च ।
 दीपकाष्ठफलादीनि चामरं बहुवार्षिकम् ॥३१॥
 बहुत्वादर्थजातानां संख्या शेषेषु नेष्यते ।
 अधमान्यवशिष्टानि सर्वदानान्यतो विदुः ॥३२॥
 इष्टं दत्तमधीतं वा विनश्यत्यनुकीर्तनात् ।
 श्लाघानुशोचनाभ्याश्च भग्नतेजो विपद्यते ॥३३॥
 तस्मादात्मकृतं पुरयं वृथा न^४ परिकीर्तयेत् ।
 भुक्त्वानिति तं प्राहुस्तमेव कृतवादिनम् ॥३४॥
 एवं सर्वगुणोपेतमुक्तदोष^५विवर्जितम् ।
 कामधुक्तेन यद्दानं फलत्यात्मेप्सितं फलम् ॥३५॥
 इह^६ [कीर्तिं वदान्याख्यां] स्फीतान् भोगान् त्रिपिष्टे ।
^७[दानश्रद्धां तृतीयेऽपि] जन्मनि प्रसवोत्तमे ॥३६॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६६।१क-४क, ५ख—६ख)—

- 1 I. O. इच्छासंस्थन्तु यद्दानं
- 2 I. O. ० सुखापेक्ष०
- 3 A and I. O. सततं
- 4 I. O. न वृथा
- 5 I. O. दोषैर्वि०

- 6 Corrected from D. K. A, B and I. O. कीर्तिं च दानाख्यां for the b. p.
- 7 Corrected from D. K. A, B and I. O. दानश्रद्धाकृतां येऽपि for the b. p.

चतुर्धा सर्वपुण्यानां फलमुक्तं मनीषिभिः ।
 कृतानि विधिहीनानि वञ्चनार्थं परस्य च ॥३७॥
 क्रोधलोभाभिभूतेन तामसानि विनिर्दिशेत् ।
 कृतानि परमानेन^१ राजसानि भवन्ति तु ॥३८॥
 सात्त्विकानि भवन्तीह श्रद्धया परया द्विजाः ।
 गुणोत्तराणि विज्ञेयान्यथाकामकृतानि तु^२ ॥३९॥
 तामसानां फलं भुङ्क्ते तिर्यक्के प्रेत्य मानवः ।
 राजसानां फलं भुङ्क्ते मानुषत्वे द्विजोत्तमाः ॥४०॥
 सात्त्विकानां फलं भुङ्क्ते देवत्वे नात्र संशयः ।
 गुणोन्तरकृतानान्तु फलं मोक्ष उदाहृतम् ॥४१॥

अथ कर्त्ता ।

तत्र भविष्यपुराणे—

आचारयुक्तः श्रद्धावान् वेदज्ञो धर्मवित्तमः ।
 कर्मणां फलमाप्नोति न्यायजितधनश्च यः ॥१॥
 वेदज्ञ इति वेदार्थानुष्ठानपरस्योपलक्षणं शूद्रस्यापि दानोपदेशात् ।

तथाच शिवपुराणम्—

एतान्येव च सर्वाणि दानानि च तपांसि च ।
 विना मन्त्रेण सततं शूद्राणामिह सर्वशः ॥२॥
 विधीयन्ते न सन्देह एवमाह प्रजापतिः ।
 अमन्त्रास्ते स्मृताः सर्वे शूद्रा विगतकल्मषाः ॥३॥
 अमन्त्रा दानोक्ततत्तद्धोमाद्युचितवैदिकमन्त्रेशून्या इत्यर्थः । अतएव ब्राह्मणद्वारा
 वैदिकमन्त्रपाठनमिति ।

अथ श्रद्धा ।

तत्र मनुः—

श्रद्धयेष्टञ्च पूर्तञ्च नित्यं कुर्यात् प्रयत्नतः^३ ।
 श्रद्धाकृते ह्यक्षये ते भवतः स्वागतैर्धनेः ॥१॥ (४।२२६)

1 A and I. O. परसारेण, B and V. D. परमानेन.

2 I. O. च

3 Manu अतन्द्रितः

दानधर्मं निषेवेत नित्यमैष्टिकपौर्त्तिकम् ।

परितुष्टेन भावेन ^१पात्रमासाद्य शक्तिः ॥२॥ (४।२२७)

यत् किञ्चिदपि दातव्यं याचितेनानसूयया^२ ।

उत्पत्स्यते हि तत् पात्रं यत्तारयति सर्वशः ॥३॥ (४।२२८)

येन येन तु भावेन यद् यद् दानं प्रयच्छति ।

तत्तत् तेनैव भावेन^३ प्राप्नोति ^४प्रतिपूजितः ॥४॥ (४।२३४)

दानं हि बहुमानाद् यो गुणवद्भयः प्रयच्छति ।

स तु^५प्रेत्य धनं लब्ध्वा पुत्रपौत्रैः सहाश्रुते ॥५॥

याज्ञवल्क्यः (१।२०३)—

दातव्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ।

याचितेनापि दातव्यं श्रद्धापूतन्तु शक्तिः ॥६॥

यमः—

मन्त्राज्यदोषाद्धोमे तु^६ तपसीन्द्रियदोषतः ।

न्यूनता स्यान्न दाने तु श्रद्धायुक्ते भवेत् क्वचित् ॥७॥

देवलः—

अपि न्यायागतां दत्त्वा सकलां पृथिवीमपि ।

श्रद्धावर्जमपात्राय न काञ्चिद्भूतिमाप्नुयात् ॥८॥

प्रदाय शाकमुष्टिं वा श्रद्धाभक्तिसमायुताम्^७ ।

महते पात्रभूताय सर्वाभ्युदयमाप्नुयात् ॥९॥

महाभारते—

द्रव्यागमो नृणां सूक्ष्मः पात्रे दानं^८ ततः परम् ।

कालः परतरो दानाच्छ्रद्धा चापि ततः परम् ॥१०॥

1 A and I. O. श्रद्धामासाद्य

2 A. and I. O. अनानसूयता

3 A तत्तद् भावेन तेनैव

4 I. O. तत्र पू०

5 I. O. च

6 I. O. ऽद्धोमेन

7 I. O. ऽसमायुताम्

8 I. O. पात्रदानं

अथ दानकालाः ।

तत्र मनुः—

जाते कुमारै तदहः कामं कुर्यात् प्रतिग्रहम् ।

हिरण्यधान्यगोवासस्ति लान्नगुदसर्पिषाम् ॥१॥

शङ्खलिखितौ—

कुमारप्रसवे नाज्यामच्छिन्नायां तिल^१तैलहिरण्यवस्त्रप्रावरणगोधान्यप्रतिग्रहेष्वदोषस्तदह-
रित्येके गुर्वर्थं कुर्वतः ॥२॥

यमहारीतौ—

द्विपदचतुष्पदधान्यहिरण्यदक्षिणासु न दोषः ॥३॥

पैठीनसिः—

दानप्रतिग्रहेष्विति विकल्पो^२ हिरण्यमश्व^३ गाव इत्यदोषस्तदहः ॥४॥

शातौतपः—

अयनादौ सदा देयं द्रव्यमिष्टं गृहेषु यत् ।

षडशीतिमुखे चैव विमोक्षे चन्द्रसूर्ययोः ॥५॥

संकान्तौ यानि दत्तानि हव्यकव्यानि दातृभिः ।

तानि नित्यं ददात्यर्कः पुनर्जन्मनि जन्मनि ॥६॥

शतमिन्दुक्षये दत्तं सहस्रन्तु दिनक्षये ।

विषुवे शतसाहस्रं व्यतीपाते त्वनन्तकम् ॥७॥

अयनेषु च यदत्तं षडशीतिमुखेषु च ।

चन्द्रसूर्योपरागे च दत्तं भवति चाक्षयम् ॥८॥

विष्णुधर्मोत्तरे— (३।३००। १५—२४)

द्वादशीषु च यदत्तं [शुक्लासु तु विशेषतः ।

श्रवणेन तु युक्तासु तत्रापि द्विजसत्तमाः ॥९॥

विशेषाद्दधयुक्तासु^४ पक्ष्तीषु च यत्तथा ।

तृतीयासु तु सर्वासु शुक्लासु तु विशेषतः ॥१०॥

1 A and B omit तैल

2 A and B विकल्पा

3 A and B ०न्नं

4 B विशेषाद्दधयुक्तासु

वैशाखशुक्लपक्षे तु विशेषेण तु मानवैः^१ ।
 आषाढे कार्तिके चैव फाल्गुने च विशेषतः ॥११॥
 तिष्वस्त्वेताः पौष्णमास्यो दाने विप्रा महाफलाः ।
 व्यतीपातेषु यदत्तं^२ जन्मर्क्षे च द्विजोत्तमाः ॥१२॥
 ग्रहसंकमकाले च तिग्म^३रश्मेर्विशेषतः ।
 तुलामेषप्रवेशे तु त्यागे तु^४मिथुनस्य च ॥१३॥
 रवेर्महाफलं दत्तं तेभ्योऽपि स्यान्महाफलम् ।
 यदा प्रविशते भानुर्मकरं द्विजसत्तमाः ॥१४॥
 आषाढेऽश्वयुजे पौषे चैते शुक्ले^७ तथैव च ।
 द्वादशीप्रभृति प्रोक्तं पुण्यं दिनचतुष्टयम् ॥१५॥
 मिथुनश्च तथा कन्यां धनिनं मीनमेव च ।
 प्रविष्टे भास्करे पुण्यं प्रत्येकं कथितं द्विजाः ।
 षडशीतिमुखं नाम दाने दिनचतुष्टयम् ॥१६॥
 अच्छिन्ननाड्यां यदत्तं पुत्रे जाते द्विजोत्तमाः ।
 संस्कारेषु च पुत्रस्य तदक्षयं प्रकीर्तितम् ॥१७॥
 चन्द्रे वा यदि वा सूर्ये दृष्टे राहौ महाग्रहे ।
 अक्षयं कथितं पुण्यं तत्ताप्यर्के विशेषतः ॥१८॥

अथ पुण्यदेशाः ।

^८विष्णुपुराणे (२।३।१, २३-२४) —

उत्तरं यत् समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम् ।
 वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत् सन्ततिः ॥१॥
 अत्र जन्मसहस्राणां सहस्रैरपि सत्तम ।
 कदाचिन्नभते जन्तुर्मानुष्यं पुण्यसञ्चयात् ॥२॥

1 B and I. O. मानवाः, V. D. मानदाः

2 B omits the bracketed portion

3 I. O. तीक्ष्ण

4 A ०प्रवेशे च त्यागे च

5 I. O. च

6 A and I. O. दानं महाफलं प्रोक्तं

7 A शुक्ले

8 I. O. omits विष्णुपुराणे

गायन्ति देवाः ^१क्लि गीतकानि
 धन्यास्तु ते ^२भारतभूमिभागे ।
 स्वर्गापवर्गास्पदमार्गभूते
 भवन्ति भूयः पुरुषाः सुरत्वात् ॥३॥

मनुः (२।२३)—

कृष्णसारस्तु चरति मृगो यत्र स्वभावतः ।
 स ज्ञेयो यज्ञियो देशो म्लेच्छदेशस्ततः परम् ^३ ॥४॥

भविष्ये (१।१८१—३३) :—

ब्रह्मावर्तः परो देश ऋषिदेशस्ततः परम् ^४ ।
 मध्यदेशस्ततो [^५ज्यायानार्यावर्तस्ततः परम् ^६] ॥५॥

व्यासः—

सर्वे सूर्याश्रमाः पुण्याः सर्वा ^७नद्यश्च पर्वताः ।
 गोसिद्धमुनिवासाश्च देशाः पुण्याः प्रकीर्तिताः ॥६॥
 सूर्यायतनसंस्थानं यदल्पमपि ^८ दीयते ।
 तदनन्तफलं प्रोक्तं सूर्यक्षेत्रानुभावतः ॥७॥

विष्णुः—

चातुर्वर्ग्यव्यवस्थानं यस्मिन् देशे न विद्यते ।
 तं म्लेच्छदेशं जानीयादार्यावर्तमतः ^९ परम् ॥८॥

तथा—

पुष्करेष्वक्षयं श्राद्धं जपहोमतपांसि च ।
 पुष्करे ज्ञातमात्रस्तु सर्वपापेभ्यः मुच्यते ॥९॥

एवमेव गयशीर्षवटे ^{१०}अमरकण्टकपर्वते वराहपर्वते यत्र कचन, नर्मदातीरे,
 यमुनातीरे, गङ्गातीरे, विशेषतो गङ्गाद्वारे प्रयागे ^{११} गङ्गासागरसङ्गमे कुशावर्ते विन्दुके

1 I. O. कलगीतकानि

2 I. O. वे

3 Manu ० स्वतःपरः

4 Bh. P. ० अस्तसूत्रनन्तरः

5 I. O. नूनं

6 Bh. P. ० अथवा आर्यावर्तस्वनन्तरः for
 the b. p.

7 I. O. नद्यः सपर्वताः

8 I. O. यदल्पमपि

9 A ० वर्तन्तः

10 I. O. मर्कटपर्वते

11 I. O. adds च here

नीलपर्वते कनखले कुचजात्रे भृगुतुङ्गे केदारे महालये ^१ललितिकायां सुगन्धायां शाकम्भर्यां
फलपुतीर्थे महागङ्गायां तहुलिकाश्रमे कुमारधारायां प्रभासे यत्न कचन, सरस्वत्यां विशेषतः ।
सततं नैमिषारण्ये वाराणस्याम् अगस्त्याश्रमे करवाश्रमे कौशिक्यां सरयूतीरे शोणस्य ज्योती-
रसायाश्च सङ्गमे । श्रीपर्वते कालोदके उत्तरमानसे मतङ्गवाण्यां ^२सप्तार्षे विष्णुपदे स्वर्गमार्गप्रदेशे
गोदावर्यां गोमत्यां वेत्तवत्यां विपाशायां वितस्तायां शतद्रुतीरे चन्द्रभागायाम् इरावत्यां
सिन्धोस्तीरे पञ्चनदे औजसेषु ^३ । एवमादिष्वथान्येषु तीर्थेषु सरिद्वरासङ्गमेषु प्रभवेषु पुलिनेषु ^४
प्रस्रवणेषु पर्वतनिकुञ्जेषु ^५ वनेषूपवनेषु च । गोमयेनोपलिप्तेषु गृहेषु मनोज्ञेषु च ॥१०॥

लिङ्गपुराणे (१।७७।३३ख—३५) :—

अर्धकोशं शिवक्षेत्रं शिवलिङ्गात् समन्ततः ।

यस्यजेद् दुस्त्यजान् प्राणान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥११॥

^१स्वायम्भुवस्य मानं हि तथा वाणस्य सुव्रताः ।

स्वायम्भुवे तदर्धं ^२स्यादार्षेये च तदर्धकम् ।

^३मानुष्ये च तदर्धं स्यात् क्षेत्रमानं द्विजोत्तमाः ॥१२॥

तथा (१।७७।५२ख-५४क) —

शिवक्षेत्रसमीपस्था नद्यः सर्वा द्विजोत्तमाः ^१ ।

वापीकूपतडागाश्च शिवतीर्था इति स्मृताः ॥१३॥

ज्ञात्वा तेषु नरो भक्त्या तीर्थेषु मुनिपुङ्गवाः ^{१०} ।

ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नाल संशयः ॥१४॥

मतस्यपुराणे (२२।२७ख-२८, ३०ख-३६, ४६-५५क, ५७-५६, ६८-७०, ७३ख-७५क,
७९क) :—

ओङ्कारं पितृतीर्थञ्च कावेरी कपिलोदकम् ।

सम्भेदश्चण्डवेगायास्तथैवामरकण्टकम् ।

कुरुक्षेत्राच्छतगुणम् ^{११}स्मिन् दानादिकं ^{१२} भवेत् ॥१५॥

1 I. O. नमितिकायां

2 I. O. सप्तर्षे

3 A औसव्ये, B औजसे

4 I. O. सलिलेषु

5 I. O. पर्वतेषु निकुञ्जेषु

6 I. O. स्वयम्भूतस्य नामं

7 L. P. स्वात् स्यादार्षे

8 L. P. मानुषे

9 L. P. सुशीभनाः

10 I. O. मुनि . उत्तमाः, L. P. द्विज-
सत्तमाः

11 M. P. शतगुणम्

12 B, I. O. and M. P. ज्ञानादिकं

कायावरोहणं नाम तथा चर्मण्वती नदी ।
 गोमती वरणा तद्वत् तीर्थं ^१हौताशनं परम् ॥१६॥
 भैरवं मृगुतुङ्गञ्च गौरीतीर्थमनुत्तमम् ।
 तीर्थं वैनायकं नाम भद्रेश्वरमतः परम् ॥१७॥
 तथा पापहरं नाम ^२पुण्या च तपती नदी ।
^३शूलतापी पयोष्णी च पयोष्णीसङ्गमस्तथा ॥१८॥
 महाबोधिः पाटला च नागतीर्थमवन्तिका ।
 तथा वेणा नदी पुण्या महाशालन्तथैव च ॥१९॥
 महारुद्रं महालिङ्गं दशार्णा च नदी शुभा ।
 शतरुद्रा ^४शताह्वा च तथा विश्वपदं परम् ॥२०॥
 अङ्गारवाहिका तद्वन्नदी तौ शोणघर्घरौ ।
 कालिका च नदी पुण्या वितस्ता ^५ च नदी शुभा ^६ ।
 एतानि पितृतीर्थानि शस्यन्ते स्नानदानयोः ॥२१॥
 तथा—श्रीपर्णी [^७च नदी पुण्या व्यास] तीर्थमनुत्तमम् ।
 तथा मत्स्यनदी ^८कारा शिवधारन्तथैव च ॥२२॥
 भद्रतीर्थञ्च विख्यातं पम्पातीर्थञ्च शाश्वतम् ।
 पुण्यं रामेश्वरं तद्वदेलापुरमलंपुरम् ॥२३॥
 अङ्गभूतञ्च विख्यातमामर्दकं ^९मलम्भुषम् ।
 आम्रातकेश्वरं तद्वदेका ^{१०}म्रकमतः परम् ।
 गोवर्धनं हरिश्चन्द्रं कृपुचन्द्रं ^{११}पृथूदकम् ॥२४॥
 सहस्राक्षं हिरण्याक्षं तथा च कदली नदी ।
^{१२}रामाधिवासस्तत्रापि तथा सौमित्रिसङ्गमः ॥२५॥

- 1 M. P. औशनसं
- 2 A and M. P. पुण्या
- 3 M. P. शूलतापी
- 4 I. O. शताक्ष
- 5 I. O. पितरा
- 6 M. P. तथा

- 7 M. P. तामपर्णी च जाया for the bracketed portion.
- 8 M. P. पुण्या
- 9 I. O. कर्मलं मुखं
- 10 M. P. म्र for स
- 11 I. O. पुण्ड्र
- 12 I. O. वाणा०

^१इन्द्रकीलं महानादं ^२तथैव प्रियमेलकम् ।
एतान्यपि सदा श्राद्धे प्रशस्तान्यधिकानि च ^३॥२६॥
एतेषु सर्वदेवानां सान्निध्यं दृश्यते ^४यतः ।
दानमेतेषु सर्वेषु [भवेत् कोटिगुणाधिकम्] ^५॥२७॥

तथा —

तथैव पितृतीर्थन्तु यत्न गोदावरी नदी ।
^६युता लिङ्गसहस्रेण सर्वोत्तरजलावहा ^७॥२८॥
^८[जामदग्न्यकृतं तीर्थं] क्रमादायात ^९मुत्तमम् ।
प्रतीकस्य भयाद्भिन्ना ^{१०}यत्न गोदावरी नदी ॥२९॥
^{११}तीर्थं तद्व्यकव्यानामप्सरोयुगसंज्ञितम् ।
श्राद्धाग्निकार्यं ^{१२}[दानञ्च तत् ^{१३}] कोटिगुणाधिकम् ॥३०॥
अट्टहासं तथा तीर्थं गौतमेश्वरमेव च ।
तथा [^{१४}वशिष्ठतीर्थञ्च ^{१५}हारीतञ्च] ततः परम् ^{१६}॥३१॥
ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं ^{१७}हंसतीर्थं तथैव च ।
पिण्डारकञ्च विख्यातं ^{१८}शाङ्खोद्धारं तथैव च ॥३२॥
घण्टेश्वरं विल्वकञ्च नीलपर्वतमेव च ।
तथा च ^{१९}बदरीतीर्थं रामतीर्थं तथैव च ॥३३॥

1 I. O. इन्द्रकीलजलञ्चैतत्

2 M. P. तथा च

3 M. P. तु

4 I. O. पश्यते

5 M. P. दत्तं कोटिशताधिकम् for the bracketed portion.

6 I. O. युता

7 A and I. O. °जलोद्वाहा, M. P. सर्वान्तरजलावहा

8 M. P. जामदग्न्यस्य तत्तीर्थं for the b. p.

9 I. O. °पात°

10 M. P. भयाद्भिन्नं

11 M. P. तत्तीर्थं for तीर्थं तद्

12 M. P. दानेषु तथा for the b. p.

13 A यत्न

14 M. P. वशिष्ठं तीर्थं तु हारीतं तु for the b. p.

15 B. °तीर्थन्तु I. O. तीर्थस्तु

16 A and I. O. हारीतं तत्परं स्मृतम्

17 M. P. ह्यतीर्थं

18 I. O. शङ्खोद्धारस्तथैव च

19 M. P. घण्टीतीर्थं

जयन्त^१[मुज्जयन्तश्च ^२शुक्र]तीर्थं तथैव च ।
 श्रीपतेश्च तथा तीर्थं तीर्थं रैवतकं तथा ॥३४॥
 तथैव शारदं तीर्थं^३ ^४भद्रकालेश्वरं तथा ।
 वैकुण्ठतीर्थश्च [तथा ^५निर्जरेश्वरमेव च]^६ ।
 अश्वतीर्थश्च विद्यातमनन्तं श्राद्धदानयोः ॥३५॥

अथ देयस्वरूपम् ।

तत्र मनुः (१०।११५) —

सप्त वित्तागमा धर्म्या दायो लाभः क्रयो जयः ।

प्रयोगः कर्मयोगश्च सत्प्रतिग्रह एव च ॥१॥

दायः पित्रादिकमागमः^७ । लाभः प्रीतिदानम्^८ । क्रयजयौ प्रसिद्धौ । प्रयोगः
 ऋणादिप्रयोगः । कर्मयोगः शुश्रूषादिरूपः^९ । सत्प्रतिग्रहः प्रसिद्धः ।

विष्णुधर्मोत्तरे — (३।२६६।७-२०)

कर्मणां धनसाध्यानां धनश्च त्रिविधं स्मृतम् ।

कृष्णश्च शवलश्चैव शुक्लश्च द्विजसत्तमाः ॥२॥

त्रिविधस्य फलं तस्य त्रिविधं परिकीर्तितम् ।

कृष्णेन यत् कृतं कर्म तिर्यक्त्वे तद्धि भुज्यते^{१०} ॥३॥

शवलेन कृतं कर्म मानुष्ये द्विजसत्तमाः ।

शुक्लेन यत् कृतं कर्म देवत्वे तद्धि भुज्यते^{११} ॥४॥

वर्णानां हि धनं शुक्लमर्जितं यत् स्वकर्मणा^{१२} ।

शवलन्तु समुद्दिष्टं तथानन्तरकर्मणा ॥५॥

1 M. P. विजयं चैव शक्त for the
b. p.

2 I. O. शुक्लतीर्थं

3 B, I. O. and M. P.

शारदातीर्थं

4 I. O. तत्र०

5 I. O. निर्जने०

6 M. P. परं भौमेश्वरमथापि वा for
the b. p.

7 I. O. ०गतः

8 I. O. प्रीतिदायलब्धः

9 I. O. शुश्रूषारूपः

10 I. O. तद्धिभुज्यते

11 I. O. तद्धिभुज्यते, V. 4 not found
in V. D.

12 I. O. सुकर्मणा

वर्णोत्तमस्य हीनस्य कर्मणा कृष्णमुच्यते ।
 तत्रापि शुक्लं वक्ष्यामि वर्णानां द्विजसत्तमाः ॥६॥
 प्रतिग्रहेण यत्नब्धं याज्यतः शिष्यतस्तथा ।
 गुणान्वितेभ्यो विप्रस्य शुक्लन्तु त्रिविधं स्मृतम् ॥७॥
 युद्धोपलब्धं कारश्च दण्डार्थव्यवहारतः ।
 क्षत्रियस्य धनं शुक्लं त्रिविधं परिकीर्तितम् ॥८॥

कारं करलब्धम् ।

कृषिं वाणिज्यं गोरक्षां कृत्वा शुक्लं तथा विशः ।
 द्विजशुश्रूषया लब्धं शुक्लं शूद्रस्य कीर्तितम् ॥९॥
 न कदाचन कुर्वीत ब्राह्मणः कर्म वार्षलम् ।
 वृषलः कर्म वा ब्राह्मणं पतनायेतरेतरम् ॥१०॥
 उत्कृष्टश्चापकृष्टश्च तयोः कर्म न विद्यते ।
 मध्यमे कर्मणी हित्वा सर्वसाधारणे हि ते ॥११॥
 सर्वेषामथ वर्णानां वक्ष्यामि त्रिविधं धनम् ।
 पार्श्विकदूतचौर्योर्ति^१प्रतिरूपकसाहसैः ।
 व्याजेनोपार्जितं यत्तत् सर्वेषां कृष्णमुच्यते ॥१२॥

पार्श्विकं राजपार्श्ववस्थानेन परिज्ञायते अमुकस्येदं प्रयोजनं भविष्यतीति, तत्रात्मीय-
 प्रयोजकतो^२पदर्शनेन धनार्जनम् । चौर्यम् अपरिज्ञातपरधनग्रहणम् । प्रतिरूपकं कूटद्रव्य-
 निर्माणम् । साहसं बलेन परद्रव्यहरणम्^३ । व्याजो दम्भतपस्यादिः ।

शिल्पानुवृत्त्या^४ यत् प्राप्तं कुशीदेन^५ तथा धनम् ।
 कृतोपकारादाप्तञ्च शवलं समुदाहृतम्^६ ॥१३॥
 प्रीतिलब्धं तथा दायं^७ प्राप्तञ्च सह भार्यया ।
 अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्लमुदाहृतम् ॥१४॥

प्राप्तञ्च सह भार्ययेति यौतुकलब्धमित्यर्थः ।

शुक्लेन वित्तेन कृतं दानं बहुफलं भवेत्^८ ॥१५॥

1 I. O. ०दि०

2 I. O. ०लो०

3 I. O. ०ग्रहणं

4 I. O. ०वृत्तौ

5 I. O. कुशीदे च

6 I. O. परिकीर्तितं

7 I. O. and V.D. क्रमागतं प्रीतिदायं

8 I. O. लभेत्

न्यायागतेनाथ धनेन विद्वान्पुण्यानि कृत्वा दिवि देवभोगान् ।
चिरं समश्नाति महानुभावो न्यायेन तस्माद्धनमर्जनीयम् ॥१६॥

अथ दानापवादः ।

तत्र मनुः (११।६-१०) —

शक्तः परजने दाता स्वजने^१ दुःखजीविनि ।

मध्वापातो विषाखादः स धर्मप्रतिरूपकः ॥१॥

भृत्यानामुपरोधेन यत् करोत्यौर्द्ध्वदेहिकम् ।

तद्भवत्यसुखोदकं जीवतश्च मृतस्य च ॥२॥

बृहस्पतिः —

कुटुम्बभक्तवसनाद्देयं यदतिरिच्यते ।

मध्वाखादो विषं पश्चादातुर्धर्मोऽन्यथा भवेत् ॥३॥

कात्यायनः —

सर्वस्वं गृहवर्जन्तु^२ कुटुम्बभरणाधिकम्^३ ।

[यद्द्रव्यं तत् स्वकं देयमदेयं स्यादतोऽन्यथा ॥४॥

विक्रयञ्चैव दानञ्च न नेयाः स्युरनिच्छवः ।

दाराः पुत्राश्च सर्वस्वमात्मन्येव तु योजयेत् ॥५॥

आपत्काले तु कर्तव्यं दानं विक्रय एव च ।

अन्यथा न प्रवर्तेत इति शास्त्रेषु निश्चयः ॥६॥

दत्तः (३।१७-१८) —

सामान्यं याचितं न्यास आधिर्दाराश्च तद्धनम् ।

अन्याहितञ्च निक्षेपः सर्वस्वञ्चान्वये सति ॥७॥

अन्याहितं परहस्तेन यदन्यस्य प्रस्थापितम् ।]^४

आपत्स्वपि न देयानि नव^५ वस्तूनि सर्वदा^६

यो ददाति स मूढात्मा प्रायश्चित्तीयते नरः ॥८॥

1 I. O. स्वजने:

2 A गृहवर्ज्यं च

3 B and I. O. कुटुम्बभरणादिकम्

4 A and I. O. omit the bracketed portion

5 I. O. न च

6 A and I. O. पण्डितैः

यमः—

परिभुक्तमवज्ञातमपर्याप्तमसंस्कृतम् ।

यः प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तद्भस्मन्यवतिष्ठते ॥६॥

परिभुक्तं पुरातनं वस्त्रादि^१ । अपर्याप्तं यथाभूतमङ्गीकृतं^२ तदसमर्थम् । प्रयच्छति उत्सृज्य ददातीत्यर्थः ।

[यो ददात्युपयुक्ताथीं जीर्णां धेनुश्च निष्फलाम् ।

तमसि प्रविशेदाता द्विजं क्लेशेन योजयेत् ॥१०॥

कलायं ब्राह्मणे दत्त्वा दाता^३ यात्यशुभां गतिम् ।

कीर्तिनिर्मोक्तनिर्मुक्तः पन्नगेन्द्रः क्षितौ यथा^४ ॥११॥]

तथा—

सुवर्णं रजतं ताम्रं यतिभ्यो यः प्रयच्छति ।

न स तत्फलमाप्नोति तलैव परिवर्तते ॥१२॥

गृहस्थस्यान्नदानेन वानप्रस्थस्य गोरसैः ।

यतीनाञ्च हिरण्येन दाता स्वर्गं न गच्छति ॥१३॥

शातातपः—

वेदविक्रयनिर्दिष्टं स्त्रीषु यच्चाजितं धनम् ।

अदेयं पितृदेवेभ्यो^५ यच्च क्लीबादुपागतम् ॥१४॥

वेदपाठनापूर्विका^६ अभ्यर्थना वेदविक्रयः । क्लीवश्च देवलोक्तः । तद् यथा—

शरदको वातजः परडः षण्डः क्लीवो नपुंसकम् ।

कीलकश्चेति^७ षड्वायं क्लीवभेदो विभावितः^८ ॥१५॥

तेषां स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः^९ स्त्रीधर्मा शरदको भवेत् ।

पुमान् कृत्वा खलिद्वानि पश्चाद्भिन्वात्तथैव च ॥१६॥

1 A and I. O. पुरातनवस्त्रादि

2 A and B यद्

3 I. O. ततो

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. विप्रेभ्यो

6 I. O. वेदपाठपूर्विका

7 I. O. कीलकश्चैव

8 A षड्वायं क्लीवभेदा विभाविताः

9 A स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः, B स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः, I. O. स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः

यः पुमान् लिङ्गान्तराणि कृत्वा खलिङ्गं भिन्द्यात् स वातजो नाम शरद^१ इति सम्बन्धः । एतावता दाक्षिणात्यप्रसिद्धं विरुद्ध^२ प्रजननमुक्तम् ।

स्त्री च पुंभावमास्थाय पुरुषाचारवद्गुणा^३ ।

वातजो नाम शरदः स्यात् स्त्रीशरदो वापि नामतः ॥१७॥

[या गृहीतपुरुषलिङ्गा स्त्री^४] स्व्यन्तरमुपगच्छति^५, स वातजो नाम शरदः स्त्रीशरदो वा^६ नामेति सम्बन्धः ।

असंखिङ्गोऽथ परदः स्यात् षरदस्तु ग्लानमेहनः ।

अमेध्याशी पुमान् क्लीवो नष्टरेता नपुंसकम् ॥१८॥

स कीलक इति प्रोक्तो यः क्लै^७ व्यादात्मनः स्त्रियम् ।

अन्येन सह संयोज्य पश्चात्तामेव सेवते ॥१९॥ इति ।

तथा—

द्रव्येणान्यायलब्धेन^८ यः करोत्यौर्द्धदेहिकम् ।

न स तत्फलमाप्नोति तस्यार्थस्य दुरागमात् ॥२०॥

प्रश्नपूर्वन्तु यो दद्याद् ब्राह्मणाय प्रतिग्रहम् ।

स पूर्व^९ नरकं याति ब्राह्मणस्तदनन्तरम् ॥२१॥

प्रश्नपूर्वमिति दानसमय एव यद्यमुं वेदभागं जानासि तदा ते^{१०} दास्यामीति प्रश्नं कृत्वे^{१०} ल्यर्थः । अतः^{११} पूर्वमेव ब्राह्मणपरीक्षा कर्तव्या ।

हारीतः—

असह्यव्यप्रदानमस्वर्ग्यं यच्च दत्त्वा^{१२} परितप्यते । ^{१३}तच्च दानमफलं यच्चोपकारिणे ददाति । तन्मालं परिक्लिष्टं यच्च सोपध^{१४} ददाति । असूयितमफलं^{१५} यच्चापात्ताय

1 I. O. omits शरद

2 I. O. सिद्धं

3 A पुरुषावावरदगुणाः, I. O. पुरुषावा-
वरदगुणाः

4 A and I. O. स्त्री च या पुरुषचिह्ना

5 B ०मधिगच्छति, I. O. स्त्रावन्तमुप-
गच्छति

6 I. O. omits वा

7 I. O. क्लैवा०

8 A तथाद्रव्येण व्याधेन

9 A and I. O. तव

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 A and I. O. अतश्च

12 I. O. adds तत् here

13 I. O. यच्च

14 I. O. सोपबन्ध

15 I. O. असूयितमर्थफलं

ददाति । अनिष्टदानं भवति^१ यच्च दत्त्वा परिकीर्त्यते । ^२स्मयदानमासुरं यच्चाश्रद्धया ददाति । क्रोधाद्राक्षसं यच्चाऽऽकुर्य^३ ददाति दत्त्वा वाऽऽक्रोशति^४ । असंस्कृतं पैशाचं यच्चावज्ञातं ददाति दत्त्वा वाऽवजानीते ।^५ सुमूर्खं स्तामसं यच्चाप्रकृतो ददाति । एते दानोपसर्गाः यैरुपसृष्टं दानमसिद्धमसमर्थमल्वर्ग्यं^६ मयशस्यमध्रुवमफलं भवत्यफलं वा ॥२२॥

अस्यार्थः—

सोपधं^७ यद् दृष्टहेतुपुरस्कारेण दीयते । अप्रकृत उन्मत्तादिः ।

अङ्गिराः—

बहुभ्यो न प्रदेयानि गौर्गृहं शयनं स्त्रियः ।

विभक्तदक्षिणा ह्येता दातारं न भजन्ति हि ॥२३॥

एका एकस्य दातव्या च बहुभ्यः कथञ्चन ।

सा तु^८ विक्रयमापन्ना दहत्यासप्तमं कुलम् ॥२४॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३००।३५-३६)

स्त्रियं मेषमजश्चैव गामश्च तुरगं नरम् ।

एकमेकस्य^९ दातव्यमेकस्य बहवोऽपि वा ॥२५॥

एकं बहूनां [तद्वत्तं ध्रुवं नरकमृच्छति]^{१०} ।

आदातुर्नरकाय स्यात्तथा दातुर्द्विजोत्तमाः ॥२६॥

अथासहानम् ।

कृष्णाजिनमु^{११} भयतोमुखी च । तत्र कृष्णाजिनप्रतिग्रहीतारमधिकृत्य मतस्यपुराणम्

(२०६।२३ख-२४क)—

न [१^२स्पृश्यः स] द्विजो राजंश्चितियूपसमो^{१३} हि सः ।

[दाने च]^{१४} श्राद्धकाले च दूरतः परिवर्जयेत् ॥१॥

1 A and B स्ववति

2 I. O. समतद्दानं

3 I. O. यच्चावक्रुश

4 I. O. चावक्रोशति

5 I. O. चारजानीते

6 I. O. संस्वन्ध

7 I. O. सोपधन्

8 I. O. त्व

9 I. O. and V. D. ०न्तु

10 A दत्तं हि नरकं गच्छति ध्रुवम्

11 I. O. कृष्णाजिनं तू०

12 M. P. स्पृश्योऽसौ

13 Corrected from M. P. A

and I. O. राजन् चितिप्रायसमो ; B

राजन् चितिसृपसमो

14 M. P. तं दाने

उभयतोमुख्याः प्रतिग्रहीतारमधिकृत्या^१दित्यपुराणम्—

किं करिष्यत्यसौ मूढो गृह्णन्^२भयतोमुखीम् ।

सहस्रं वारुणाः पाशाः चुरधाराग्निसन्निभाः ॥२॥

तस्य वर्षशते^३ पूर्णं पाश एकः प्रमुच्यते ।

एतामवस्थामाप्नोति गृह्णन्^४भयतोमुखीम् ॥३॥

अग्निपुराणे—

इत्थ्यश्वरथयानानि मृतशय्यासनानि यः ।

कृष्णाजिनश्च गृह्णाति अनापदसु गतो द्विजः ॥४॥

अथोभयमुखीं लोभात्^५ सशैलां मेदिनीं द्विजः ।

कूटमायेन^६ तौल्येन क्रयं क्रीणाति [वै द्विजः]^७ ।

मथकृदधमो लोके स प्रेतो जायते नरः ॥५॥

एकादशाहे देयशय्याधिकारे पद्मपुराणम् (सृष्टिखण्डम् १०।१६ख-१८क) :—

तेन दुष्टा तु सा शय्या न ग्राह्या द्विजसत्तमैः ।

गृहीतायान्तु^८ शय्यायां पुनः संस्कारमर्हति ॥६॥

[^९वेदेषु च पुराणेषु] शय्या सर्वत्र गर्हिता ।

गृहीतायान्तु^{१०} जायन्ते सर्वे नरकगामिनः ॥७॥

देवलः—

न शूद्राय हविर्दद्यात् स्वस्ति क्षीरं तिलान् मधु ।

न शूद्रात् प्रतिगृह्णीयात् तेषामन्यन्निवेदयेत् ॥८॥

वशिष्ठः(१५।३-५)—

न त्वेकं पुत्रं दद्यात् प्रतिगृह्णीयाद्वा । स हि सन्तानार्थं पूर्वेषाम् । न^{११}तु स्त्री पुत्रं दद्यात्
प्रतिगृह्णीयाद्वाऽन्यत्तानुज्ञानाद्^{१२} भर्तुः ॥९॥

तथा—

शस्त्रं विषं सुरा चाप्रतिग्राह्याणि^{१३} ब्राह्मणस्य ॥१०॥

1 I. O. ०कृत्य चादित्य०

2 I. O. गृह्णन्तु०

3 I. O. वर्षशतेः

4 I. O. गृह्णन्तु

5 I. O. लोलां

6 I. O. कूटमायेन

7 B विक्रयम्

8 Padma P. तस्यां हि

9 Padma P. वेदे चैव पुराणे च

10 Padma P. ग्रहीतारस्तु

11 I. O. omits तु

12 I. O. अन्ययानुज्ञायइषाद्

13 I. O. वाप्रतिग्राह्याणि ; A चाप्रतिग्राह्यं

अथ दानविधिः ।

मनुः (४।२३५) —

योऽर्चितं प्रतिगृह्णाति ददात्यर्चितमेव च ।

तावुभौ गच्छतः स्वर्गं नरकन्तु विपर्यये ॥१॥

व्यासः—

गोभूतिलहिरण्याश्ववासोष्टतादि न्यायागतं देयं द्रव्यं श्रद्धासमन्वितः शक्तितो दद्यात्पः-
शीलादिसम्पन्नाय^१ ब्राह्मणायानुपकारिणे दरिद्राय माल्यादिभिरर्चिताय स्तस्तिवाच्योदकपूर्वकं^२
दद्यात् । ग्रहोपरागादिनिमित्तेषु विशेषतः ॥२॥

हारीतः—

देवताः पितरश्चैव तपोयज्ञदानानामीशते । अहर्देवानां रात्रिः पितृणाम् । रात्रावेताः
स्वापहेतोः संविशन्ति । देवा रात्रिस्तस्मान्नक्तं शुक्ला अहं कृष्णा इति श्रुतिः । अथ
यद्विवाऽद्भिर्यजति ददाति तपस्यति वा नक्तम्भूताभिरद्भिरहर्भूतेभ्यो देवेभ्यो गमयति । अथ
यन्नक्तमद्भिर्यजति ददाति तपस्यति वाऽहर्भूताभिरद्भिर्नक्तम्भूतेभ्यः पितृभ्यो गमयति । तदप्येता-
द्वेवोक्तं फलम्—‘ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञायैवं देवान् पितृन् यजन्ति भूयः पुराणाः । श्रद्धाश्रिता
धारयन्ति यज्ञभूतास्ता नो देवीरुपतिष्ठन्त्यापः’ इति । वरुणगृहपतयो देवा, दक्षिणायनं
तस्माद् वारुणं सर्वत्रानुयातीति । मन्त्रा मन्त्रवत्सर्वकार्यसाधकानामर्तिभयोपसर्गेभ्यो रक्षितारो
भवन्ति । मन्त्रा देवतास्तद् य एवं विद्वान् मन्त्रवत् करोति, देवताभिरेव तत् करोति,
यद् ददाति, देवताभिरेव तद् ददाति ; यत् प्रतिगृह्णाति, देवताभिरेव तत् प्रतिगृह्णाति । तस्मान्ना-
मन्त्रवत् प्रतिगृह्णीयात् । यत्तु मन्त्रः प्रतिपादयेत्, प्रतिपादिता हि देवतास्तूष्णीं प्रतिग्रहीतुर-
हिंसिका भवन्ति । तस्मादप्यद्भिरवोक्त्य दद्यादात्म्यं च ।^३ ३ ॥

1 A शीलादिगुणसम्पन्नाय, I. O. दद्यात्तु यः शीलादिगुणसम्पन्नाय

2 I. O. स्तस्तिवाच्योदकं

3 A देवाश्च पितरश्चैव...रात्रावता अपहरणं संविशत् । देवारात्रिस्तस्मान्नक्तं शुक्लाहः कृष्णा
इति । श्रुतिरथ यद्विवाऽद्भिर्यजति.....तदप्येताद्वेवोक्तं फलं ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञानं देवानापहन्
यजन्तु भूयः पुराणा...वरुणगृहपतयो देवा दक्षिणायनं तस्माद् वारुणं सर्वत्रानुपयजति ;साधकानाम-
र्चितायोपसर्गेभ्यो.....स्तव्य एवं विद्वान् मन्त्रवत् करोति देवताभिरेव तद् ददाति यत् प्रतिगृह्णाति...तस्मान्नाम-
मन्त्रवत्.....यत्तु मन्त्रतः प्रतिपादयेत्.....रहिंसिका भवन्ति । तस्मादप्यद्भिरवोक्ता दद्यादात्म्यं च ।

B ... रात्रावेतास्त्वापहेतुः संविशति । दिवारात्रि...कृष्णा इति । श्रुतिरथ...यजन्ते...रहर्भूतेभ्यो
गमयति...रन्नक्तमभियजति...रद्भिर्भूतेभ्यो देवेभ्यो...तदप्येतद्वोक्तं फलं । ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञानं...यज्ञ-
भूतास्तानो...दक्षिणास्त्रयं स्तद् वारुणं सर्वत्रानुया इति । स्वमन्त्रामन्त्रावथ सर्वकार्यसाधकानामर्तिभयोपसर्गेभ्यो
रक्षितारो भवति । ...विद्वान् करोतियस्मिन् प्रतिपादयेत् प्रतिपादितानि देवा...रहिंसिका भवन्ति ।
तस्मादप्यद्भिरवोक्त्य दद्यादात्म्यं वा ।

आपस्तम्बः (आप. ध. सू., २।४।६।८-६)—

सर्वाण्युदकपूर्वाणि दानानि । यथाश्रुति विहारे^१ ॥४॥

गौतमः (गौ. ध. सू. १।५।१६-१७)—

स्वस्तिवाच्य भिक्षादान [म^२पूर्वम् । ददातिषु] चैवं धर्म्येषु ॥५॥

विष्णुधर्मोत्तरे—

द्रव्यस्य नाम गृहीयाद् ददानीति ततो^३ वदेत् ।

तोयं दद्यात्तथा दाता दाने विधिरयं स्मृतः ॥६॥ (३।३०१।१०क).

एतेन दानवाक्ये ददानीतिपदं निवेश्य^४ दातव्यमिति प्रतिपादितम् ।

तथा कृष्णाजिनदाने पुलस्त्यः—

सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं ददानीति ॥७॥

अथ प्रतिग्रहविधिः ।

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३०१।१०ख-३६ख, ३६, ४०ख-४१क, ४३ख-४४क)

प्रतिग्रहीता सावित्रीं सर्वतैव तु कीर्तयेत् ।

ततस्तु कीर्तयेत् साद्धं द्रव्येण द्रव्यदैवतम्^५ ॥१॥

समापयेत्ततः पञ्चात् कामस्तुत्या प्रतिग्रहम् ।

प्रतिग्रहं पठेदुच्चैः प्रतिगृह्य द्विजोत्तमात् ॥२॥

मन्दं पठेत्तु राजन्यादुपांशु च तथा विशः ।

मनसा च तथा शूद्रात्^६ स्वस्तिवाचनकं तथा ॥३॥

सोङ्कारं ब्राह्मणे कुर्यान्निरोङ्कारं महीपतौ ।

उपांशु च तथा वैश्ये स्वस्ति शूद्रे प्रकीर्तयेत् ॥४॥

I. O. देवाश्च पितरश्चैव तपोयज्ञेभ्यो दानानामीशते । ...ऋषिणा अपोद्धरणं संविशत् । दिवारात्रि-
सहस्राहुक्तं यजुःश्रावः कृष्णा इति । अतिरथ यद्धिवा अद्विष्यजति...ये रात्राहोर्भां विज्ञानं देवान् पितॄन्
यजन्तु यज्ञभूतास्तान् मा देवी...सर्वंवातुपयजति । सुमन्त्रामन्त्रारथ सर्वकार्यसाधकानामार्ति...मन्त्रा देवतास्तु
एवं विद्वान् मन्त्रयत् करोति देवताभिरेव तद्ददाति यत् प्रतिगृह्णाति...यत्तु मन्त्रतः...तस्मादप्यदभिरैवोक्ता...

I A and B वीक्षारे

3 I. O. तथा

2 Corrected from Gautama.

4 A and B omit it

A and B पूर्ववद्ददाति तेषु and I.

5 A and I. O. ०देवताम्

O, पूर्व ददाति तेषु

6 B and I. O. मनसा तु तथा शूद्रे

अभयं सर्वदैवत्यं भूमिर्वै विष्णुदेवता ।
 कन्या दासस्तथा दासी प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः ॥५॥
 [प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ।]^१
 तथा चैकशफं सर्वं कथितं यमदैवतम् ॥६॥
 महिषश्च तथा याम्य उष्ट्रो वै नैर्ऋतो भवेत् ।
 रौद्री धेनुर्विनिर्दिष्टा छाग आग्नेय उच्यते ॥७॥
 मेघन्तु वारुणं विद्याद् वराहो वैष्णवः स्मृतः ।
 आरण्याः पशवः सर्वे कथिता वायुदैवताः ॥८॥
 जलाशयानि सर्वाणि वारिधानी कमण्डलुः ।
 कुम्भश्च करकञ्चैव वारुणानि विनिर्दिशेत् ॥९॥
 समुद्रजानि रत्नानि सामुद्राणि तथैव च ।
 आग्नेयं कनकं प्रोक्तं सर्वलौहानि यान्यथ^२ ॥१०॥
 प्राजापत्यानि शस्यानि पक्वान्नमपि च द्विजाः ।
 श्रेयानि सर्वगन्धानि गान्धर्वाणि विचक्षुर्यैः ॥११॥
 बार्हस्पत्यं स्मृतं वासः सौम्यान्यथ रसानि च ।
 पक्षिणश्च तथा सर्वे वायव्याः परिकीर्तिताः ॥१२॥
 विद्या ब्राह्मी विनिर्दिष्टा विद्योपकरणानि च ।
 सारस्वतानि श्रेयानि पुस्तकाद्यानि परिडत्तैः ॥१३॥
 सर्वेषां शिल्पभारुणानां विश्वकर्मा तु दैवतम् ।
 द्रुमाणामथ पुष्पाणां शाकानां हरितैः^३ सह ॥१४॥
 फलानामपि सर्वेषां तथा श्रेयो वनस्पतिः ।
 मतस्यमासे विनिर्दिष्टे प्राजापत्ये तथैव च ॥१५॥
 छत्रं कृष्णाजिनं शय्यां रथमासनमेव च ।
 उपानहौ तथा यानं यच्चान्यत् प्राणवर्जितम् ।
 औत्तानाङ्गिरसे त्वेतत् प्रतिगृहीत मानवः ॥१६॥

1 V. D. omits the b. p.

2 I. O. and V. D. लोहानि चाप्यथ

3 A and B शाकहरितकैः, I. O. शाकं
 हरितकैः, V. D. शाकहारितकैः

पर्जन्यीयं तथोषीरं शस्त्रवर्मध्वजादिकम्^१ ।
 रणोपकरणं सर्वं कथितं शक्रदैवतम् ॥१७॥
 गृह्णन्तु सर्वदैवत्यं यदनुक्तं द्विजोत्तमाः ।
 तज्ज्ञेयं विष्णुदैवत्यं सर्वं वा विष्णुदैवतम् ॥१८॥
 भूमेः प्रतिग्रहं कुर्याद् [भूमिं कृत्वा प्रदक्षिणम्]^२ ।
 करे गृह्य तथा कन्यां दासदास्यौ द्विजोत्तमाः ॥१९॥
 करन्तु हृदि विन्यस्य धर्म्यो^३ ज्ञेयः प्रतिग्रहः ।
 आरुह्य च गजस्योक्तः कर्णो चाश्वस्य कीर्तितः ।
 तथा चैकशफानान्तु सर्वेषामविशेषतः ॥२०॥
 प्रतिगृहीत गां पुच्छे पुच्छे कृष्णाजिनं तथा ।
 कर्णोऽजाः पशवश्चान्ये ग्राह्याः पुच्छे विचक्षणैः ॥२१॥
 प्रतिग्रहमथोष्टस्य आरुह्यैव तथा चरेत् ।
 बीजानां सुष्टिमादाय रत्नान्यादाय सर्वतः ॥२२॥
 वस्त्रं [दशान्त आदद्यात्]^४ परिधाय तथा पुनः ।
 आरुह्योपानहौ यान^५मारुह्यैव च^६ पादुके ॥२३॥
 ईशायान्तु रथं ग्राह्यं छत्रं दण्डेन धारयेत् ।
 द्रुमाणामथ सर्वेषां मूले न्यस्तकरो द्विजः ॥२४॥
 आयुधानि समादाय तथाऽऽभूष्य विभूषणम् ।
 वर्मध्वजौ तथा स्पृष्ट्वा प्रविश्य च तथा गृहम् ॥२५॥
 अवतीर्य च सर्वाणि जलस्थानानि वै द्विजाः ।
 द्रव्याण्यन्यान्यथादाय स्पृष्ट्वा वा ब्राह्मणः पठेत् ॥२६॥
 प्रतिग्रहस्य यो धर्म्यं न जानाति द्विजो विधिम् ।
 द्रव्यस्तैर्न्यसमायुक्तो नरकं प्रतिपद्यते ॥२७॥

1 I. O. पर्यन्यायतथासोनं वस्त्रवर्मध्वजा-
दिकं; V. D. पर्जन्याय तथासीरं०

2 B कृत्वा भूमिप्रदक्षिणम्

3 I. O. धर्मो

4 I. O. and V. D. दशान्तादादद्यात्

5 I. O. यन्त्र०

6 I. O. तु

[विधिन्तु धर्म्यं विज्ञाय ब्राह्मणस्तु प्रतिग्रहे]^१ ।

आत्मनः श्रेयसो योगं कुर्यादातुस्तथैव च ॥२८॥

[विधिं धर्म्यमविज्ञाय यस्तु कुर्यात् प्रतिग्रहम्]^२ ।

[स तमस्यज्ञवे घोरे दाता सह निमज्जति ॥२९॥

विधिं धर्म्यमथ ज्ञात्वा यस्तु कुर्यात् प्रतिग्रहम् ।]^३

दाता सह तरत्येव नावा^४ दुर्गाण्यसौ द्विजः ॥३०॥

हारीतः—

प्रतिग्रहमाग्नेयेन प्रतिगृहीयात् ॥३१॥

आग्नेयतीर्थञ्च^५ हारीतेनोक्तम्—मध्य आग्नेयः ॥३२॥

मध्यः करमध्यमः ।

अथ परिभाषा ।

तत्र कर्तृधर्मेषु दत्तः (२।६)—

ऊषःकाले तु सम्प्राप्ते शौचं कृत्वा यथाविधि^६ ।

ततः स्नानं प्रकुर्वीत दन्तधावनपूर्वकम् ॥१॥

नरसिंहपुराणे—

अलामे दन्तकाष्ठानां प्रतिषिद्धे तथा दिने ।

अपां द्वादशगणहृषसु खशुद्धिर्भविष्यति^७ ॥२॥

विष्णुः—

स्नातोऽधिकारी भवति दैवे पित्र्ये च कर्मणि ।

पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिचोदिते ॥३॥

अग्निपुराणे^८—

स्नानानामथ सर्वेषां वारुणेनैव मानवः ।

कर्तुं मर्हति कर्माणि विधिवत् सर्वदा द्विज^{१०} ॥४॥

1 A विधिन्तु तत्तद् विज्ञाय ब्राह्मणस्तु तथा
गृहे for the b. p.

2 B धर्म्यं विधिमथाज्ञात्वा यस्तु गृह्यात् प्रति-
ग्रहम् for the b. p.

3 V. D. omits the b. p.

4 I. O. नौवद ; V. D. नैव

5 A आग्नेयश्च

6 I. O. and Dakṣ a यथार्थवत्

7 I. O. दण्डो

8 I. O. ०विधीयते

9 I. O. आग्नेये य०

10 I. O. द्विजः

असामर्थ्याच्छरीरस्य कालशक्त्याद्यपेक्षया¹ ।

[मन्त्रज्ञानादितः पञ्च केचिदिच्छन्ति सूरयः]² ॥५॥

अशक्तौ हि भवेत् ज्ञानमशिरस्कं हि कर्मिणाम् ।

आर्द्रेण वाससा वापि मार्जनं नित्यकर्मसु³ ॥६॥

शक्ताशक्तस्त्रीपुंससाधारणश्च दक्षिणगोश्व⁴ प्रक्षालनजलज्ञानं हरिवंशोक्तं व्रतसागरीय-
स्त्रीव्रतचर्यायामनुसन्धेयम् ॥

⁵याज्ञवल्क्यः—

न कुर्यात् कस्यचित् पीडां कर्मणा मनसा गिरा ।

आचरन्नभिषेकन्तु कर्माण्यन्यानि चाचरन् ॥७॥

मार्कण्डेयपुराणे (१६।३७) :—

सूर्योदयं विना नैव⁶ [ज्ञानदानादिकाः क्रियाः]⁷ ।

अग्नेर्विहरणञ्चैव क्रत्वभावश्च लक्ष्यते ॥८॥

दत्तः (२।२३)—

देवकार्याणि पूर्वाह्णे मनुष्याणाञ्च मध्यमे ।

पितृणामपराह्णे तु [कुर्यादेतानि नित्यशः]⁸ ॥९॥

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः⁹—

सदोपवीतिना भाव्य¹⁰ सदा बद्धशिखेन च ।

विशिखो व्युपवीतश्च¹¹ यत् करोति न तत् कृतम् ॥१०॥

शाम्बपुराणे—

क्रियां यः कुरुते मोहा¹² दनाचम्येह नास्तिकः ।

भवन्ति हि¹³ वृथा तस्य क्रियाः सर्वा¹⁴ न संशयः ॥११॥

1 I. O. कालशक्तिव्यपेक्षया

2 I. O. मन्त्रज्ञानादयः पञ्च एते इच्छन्ति
सूरयः for the b. p.

3 B and I. O. सर्वकर्मसु

4 A and I. O. स्त्रीपुरुषसाधारणश्च
गोश्व

5 Brahmacāri—Kānda of
Kṛtyakalpataru (p. 64) the
following verse as of Yogi-
yājñavalkya.

6 I. O. देवो

7 A ज्ञानदानादिकाः क्रियाः

8 A कार्याणि च विनिश्चयः, I. O. कार्या-
णौवि विनिश्चयः, Dakṣa कार्याण्येतानि
यवतः

9 I. O. omits the entire line

10 A and I. O. कार्यम्

11 I. O. दुपवीतिश्च

12 A, B and I. O. लोभा

13 I. O. ह

14 I. O. सर्व

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

यत्र दिङ्नियमो नास्ति जपहोमादिकर्मसु ।

तिस्त्रस्तत्र दिशः प्रोक्ता ऐन्द्रीसौ^१म्याऽपराजिताः ॥१२॥

आसीन ऊर्ध्वः^२ प्रहो वा नियमो यत्र नेदशः ।

तदासीनेन^३ कर्तव्यं न प्रहो न तिष्ठता ॥१३॥

यत्तोपदिश्यते कर्म कर्तुरङ्गश्च नोच्यते^४ ।

दक्षिणस्तत्र विज्ञेयः कर्मणां पारगः करः ॥१४॥

वामनपुराणे—

दानं प्रतिग्रहो होमो भोजनं देवतार्चनम् ।

साङ्गुष्ठेन सदा कार्यमसुरेभ्योऽन्यथा भवेत् ॥१५॥

लघुहारीतः—

जपे होमे तथा दाने स्वाध्याये पितृतर्पणे ।

अशून्यन्तु करं कुर्यात् सुवर्णरजतैः कुशैः ॥१६॥

कूर्मपुराणे (२।१८।५०) :—

विना दर्भेण यत् कर्म विना सूत्रेण^५ यत्^६ पुनः ।

राक्षसं तद् भवेत् सर्वं नामुत्तेह फलप्रदम् ॥१७॥

योगियाज्ञवल्क्यः—

परिधानाद्बहिः कक्षा निबद्धा ह्यासुरी मता ।

धर्म्ये कर्मणि विद्वद्भिर्वर्जनीया प्रयत्नतः ॥१८॥

बहिः कक्षा [असंवृतः परिधानवस्त्राध्वलः]^७ ।

बौधायनः (१।१०।१८) —

[कर्मयुक्तो नामेरधः स्पर्शं वर्जयेत्]^७ ॥१९॥

1 A and B ०सौम्य०

2 B and I. O. तदासीनेन

3 B and I. O. न तूच्यते

4 A मन्त्रेण

5 I. O. and K. P. वा

6 I. O. असंवृतपरिधानवस्त्राध्वलाः

and adds कर्मयुक्तो न नामेर before

बहिःकक्षा

7 A नामेरधः कृते सस्यक् न दोषो बद्धवास-
सा for the b. p. and omits
the word विष्णुपुराणे just below.
Baudh. नामेरधस्पर्शनं कर्मयुक्तो
वर्जयेत्

विष्णुपुराणे (३।१२।२०) :—

होमदेवार्चनायास्तु क्रियास्वाचमने तथा ।

नैकवस्त्रः प्रवर्तेत [द्विजवाचनके^१ जपे^२] ॥२०॥

द्विवस्त्रस्याप्येकवस्त्रत्वे शातातपः—

सव्यादंसात्^३ परिभ्रष्टं कट्टिदेश^४ धृताम्बरम् ।

एकवस्त्रन्तु तं विद्याद् दैवे पित्र्ये^५ च वर्जयेत् ॥२१॥

शाध्यायनः—

दानमाचमनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ।

प्रौढपादो न कुर्वीत स्वाध्यायं पितृतर्पणम् ॥२२॥

आसनारूढपादश्च जान्वोर्वा जङ्घयोस्तथा^६ ।

कृतावसकथिको^७ यश्च प्रौढपादः स उच्यते ॥२३॥

बौधायनः (२।१५।५) —

काषायवासाः कुरुते जपहोमप्रतिग्रहम्^८ ।

न तद्देवगमं भवति हव्यकव्येष्वथो^९ हविः ॥२४॥

^{१०} व्यासः—

आर्द्रवासास्तु यः^{११} कुर्याज्जपं होमं प्रतिग्रहम् ।

सर्वं तद्राक्षसं विद्याद् बहिर्जानु च यत् कृतम् ॥२५॥

एतच्च काषायवाससार्द्रवाससा च जपादिप्रतिषेधनमश्रुतविशेषे । यत्तु तु^{१२} कर्मविशेषे काषाय-
वाससैवार्द्रवाससैवानुष्ठानं श्रूयते, तत्त तथैवानुष्ठानं कर्तव्यम् ।

वशिष्ठः—

जपहोमोपवासेषु धौतवस्त्रधरो भवेत् ।

अलङ्कृतः शुचिर्मौनी श्राद्धादौ विजितेन्द्रियः ॥२६॥

श्राद्धादावि^{१३} त्यादिशब्देन दानव्रतादिग्रहणम् ।

जपकाले न भाषेत व्रतहोमादिकेषु च ।

1 Visṇup. विजपादावनेजने and

I. O. वाचनिके०

2 A तथा

3 I. O. ०शात्

4 I. O. ०देशे

5 I. O. पैत्र्ये

6 I. O. ०रवि

7 I. O. कृतावसार्थको

8 I. O. ०यहान्

9 I. O. ०मुखो

10 A and B omit it

11 I. O. ०क्षपः

12 A and B omit it

13 Corrected from K. R. A, B
and I. O. ०दिरि०

एतेष्वेवावसक्तस्तु यथागच्छेद्द्विजोत्तमः ।

अभिभाष्य ततो^१ विप्रं योगक्षेमन्तु कीर्तयेत् ॥२७॥

बौधायनः (२।१८।१६) —

अत्र मौनयुक्तस्त्वैविद्यवृद्धैराचार्यैर्मुनिभिरन्यैर्वा सुमतिभिर्बहुश्रुतैर्दन्तैर्दन्तान् सन्धार्यान्त-
मुखमेव^२ यावदर्थं सम्भाषेत^३ । न मन्त्रलोपो भवतीति विज्ञायते ॥२८॥

मन्त्रो नियमः ।

योगियाज्ञवल्क्यः^४ —

स्त्रीशूद्रपतितश्चैव रासभञ्च रजस्वलाम् ।

जपकाले न भाषेत व्रतहोमादिकेषु^५ च ॥२९॥

अत्र स्त्रीशूद्रपदमसच्छूद्रासत्स्त्रीपरं स्त्रीशूद्रयोरपि व्रताद्युपदेशात् पतितसमि-
व्याहाराच्च^६ ।

तृष्णीमासीत् तु जपश्चाण्डालपतितादिकान् ।

दृष्ट्वा तान् वायुपस्पृश्याभाष्य ज्ञात्वा पुनर्जपेत् ॥३०॥

छागलेयः —

पूर्वं व्रतं गृहीत्वा वै नाचरेत् काममोहितः ।

जीवन् भवति चाण्डालो^७ मृतः श्वा चैव जायते ॥३१॥

योगियाज्ञवल्क्यः^८ —

विधिदृष्टन्तु यत् कर्म करोत्यविधिना तु यः ।

फलं न किञ्चिदाप्नोति क्लेशमात्रं हि तस्य तत् ॥३२॥

श्रद्धाविधिसमायुक्तं कर्म यत् क्रियते नृभिः ।

सुविशुद्धेन^{१०} भावेन तदानन्त्याय कल्पते^{११} ॥३३॥

विधिहीनं भवेद्दुष्टं कृतमश्रद्धया च यत् ।

तद्ध^{१२} रन्त्यसुरास्तस्य मूढस्य दुष्कृतात्मनः^{१३} ॥३४॥

1 A and I. O. अभिवाद्य तथा

2 I. O. and Baudh. ०एव

3 I. O. सम्भाषेत, Baudh. सम्भाषीत

4 I. O. योग०

5 I. O. व्रतहोमादितादिकेषु

6 A and B पतित्वाभिवाहाराच्च, I. O.
omits it

7 I. O. जपन् चण्डाल०

8 I. O. चण्डालो

9 I. O. योग०

10 I. O. सुविद्धेन

11 I. O. कल्पते

12 I. O. तद्धदन्त्य०

13 A. न कृतात्मनः, I. O. लकृतात्मनः

अथ प्रमादकर्तृधर्माः^१ ।

तल छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

पिच्यमन्तानुहरणे आत्मात्ममे ह्यवेक्षणे^२ ।

अधोवायुविसर्गे च^३ प्रहासेऽनृतभाषणे ॥१॥

अनुहरणे पाठे^४ । आत्मात्ममे आत्महनने आत्मप्रशंसायाश्च^५ ।

मार्जारमूषिकस्पर्शे आक्रुष्टे क्रोधसम्भवे ।

निमित्तेष्वेषु सर्वत्र कर्म कुर्वन्नपः स्पृशेत्^६ ॥२॥

तथा—

प्रवृत्तमन्यथा कुर्याद् यदि मोहात् कथञ्चन ।

यतस्तदन्यथा भूतं^७ तत एव समापयेत् ॥३॥

प्रवृत्तमनुष्ठीयमानं प्रधानाङ्गभूतं कर्म ।

समाप्ते यदि जानीयान्ममैतदन्यथा^८ कृतम् ।

तावदेव^९ पुनः कुर्यान्नावृत्तिः सर्वकर्मणः ॥४॥

प्रधानस्याक्रियायान्तु साङ्गं तत् क्रियते पुनः ।

तदङ्गस्याक्रियायान्तु नावृत्तिर्न च तत्क्रिया ॥५॥

तदङ्गस्य अङ्गाङ्गस्योपवीतित्वादेः ।

अत्र च प्रायश्चित्तविशेषाभ्युतेर्विष्णुस्मरणमेव कार्यम् । एवञ्च^{१०} कर्तृधर्मादिषु अज्ञान-
मोहाभ्यामज्ञाननुष्ठाने अनुक्तप्रायश्चित्ते विष्णुस्मरणमेव कार्यम् ।

तथा च^{११} याज्ञवल्क्यः—

यदि वार्यमलोपः स्याज्जपादिषु कथञ्चन ।

व्याहरेद्वैष्णवं मन्त्रं स्मरेद्वा विष्णुमव्ययम् ॥६॥

1 I. O. प्रमादकर्तृधर्माः

2 I. O. ऽनृतेक्षणे

3 A and I. O. अधोवायुसमुत्सर्गे

4 I. O. पाठे

5 A and B आत्मप्रशंसायाम्

6 Corrected from K. R. and Raghunandana's Srāddha-tattva, (p. 210). A, B and I. O. कुर्वन्नपस्य श्रेत्.

7 B जातम्

8 I. O. मयैतद्वयथा०

9 I. O. तवतदेव

10 I. O. कर्तृधर्मादिषु ज्ञानं... ज्ञानानु-
ष्ठाने अत्र प्रायश्चित्ते०

11 Brahmacārikāṇḍa of Kṛtya-
kalpataru (pp. 63-64) the
following two verses as of
Yogiyājñavalkya.

अज्ञानाद् [यदि वा]^१ मोहात् प्रच्यवेताध्वरेषु यत् ।

स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥७॥

विष्णुधर्मे—

पाषण्डिनो विकर्मस्थान् नालपेच्चैव नास्तिकान् ।

पाषण्डिनो वेदविपरीतधर्मोपदेष्टारः । विकर्मस्था दम्भेन वैदिककर्मानुष्ठातारः । नास्तिका धर्मासत्त्ववह्नारः ।

सम्भाष्यैतान् शुचिपदं चिन्तयेदच्युतं बुधः ।

इदञ्चोदाहरेत् सम्यक् कृत्वा तत्प्रवणं मनः^२ ॥८॥

शरीरमन्तःकरणं तथाद्यो वाचश्च विष्णुर्भगवानशेषम् ।

शमं नयत्वस्तु^३ ममेह शर्म पापादनन्ते हृदि सन्निविष्टे ॥९॥

अन्तःशुद्धिं बहिःशुद्धिं शुद्धान्तर्मानसो^४ऽच्युतः ।

करोतु विमले तस्मिन् शुद्ध एवास्मि सर्वदा ॥१०॥

बाह्योपघातमनघो बुद्धेश्च^५ भगवानजः ।

शुद्धिं नयत्यनन्तात्मा विष्णुश्चेतसि संस्थितः ॥११॥

एतत् सम्भाष्य जप्तव्यं पाषण्ड्या^६ दीनुपोषितैः ॥१२॥

उपोषितैर्नियमस्थैः ।

विष्णुधर्मोत्तरे—

उपविष्टो जपन् स्नातः क्षुतप्रस्खलितादिषु^७ ।

पूजायां नाम कृष्णस्य सप्त वारान् प्रकीर्तयेत् ॥१३॥

आदिपदेन कासजृम्भादिग्रहणम् ।

अथाशक्तकर्तृ^८धर्माः ।

तत्त ब्रह्मपुराणे—

व्रतस्थः^९ प्राणरक्षार्थं कदाचिदुदकं पिबेत् ।

फलमूलेऽथवा क्षीरं यज्ञशिष्टञ्च वा हविः ॥१४॥

1 A and I. O. अथवा

2 I. O. ततः

3 I. O. नयत्वस्तु

4 Corrected from K. R. A and

B शुद्धान्तर्मानसै, I. O. शुद्धीऽन्तर्मानसो

5 A and B बुधेयत् सः

6 I. O. पाषण्ड्यो

7 I. O. क्षुतप्रस्खलितादिषु

8 I. O. °कर्तृ°क°

9 A and B व्रतस्था

व्रतमध्ये च रोगार्तो वैद्यप्रोक्तमथौषधम् ।
 करोति च गुरोर्वाक्यं^१ व्रतस्थस्तत्क्षणादपि ॥२॥
 ब्राह्मणस्याभिलषितं साधयेदविचारयन् ।
 एतान्यष्टौ व्रतस्थानां न व्रतघ्नानि कुतचित् ॥३॥

देवलः—

[सर्वभूतभयं व्याधिः]^२ प्रमादो गुरुशासनम् ।
 अव्रतघ्नानि पठ्यन्ते सकृदेतानि शास्त्रतः ॥४॥

अथोपवासग्रहण-परिभाषा ।

तत्र भविष्ये (१।६४।४=१।१०३।२०):—

उपावृत्तस्य दोषेभ्यो^३ यस्तु वासो गुणैः सह ।
 उपवासः स विशेयः सर्वभोगविवर्जितः ॥१॥
 वासो गुणैः सहेति^४ क्षमादिभिः सह वासो नियमेनावस्थानम् ।

तथा—

यां तिथिं नियमं कर्तुं भक्त्या समनुगच्छति ।
 तस्यां तिथां विधानं यत् तन्निबोध जनाधिप ॥२॥
 यदा तु प्रतिपद्यन्ते गृहीयान्नियमं नृप^५ ।
 चतुर्दश्यां कृताहारः सङ्कल्पं परिकल्पयेत् ॥३॥

एतेन निदर्शनेन सोपवासदानेषु उपवासपूर्वदिने प्रथमभोजनानन्तरं सङ्कल्पपरि^६ग्रहणं प्रति-
 पादितम् ।

अमावस्यां न भुञ्जीत क्षिकालं ज्ञानमाचरेत् ।

पवित्राणि जपेन्नित्यं सावित्रीं शिरसा सह ॥४॥

अमावस्यामिति दानपूर्वतिथि^७ निदर्शनार्थं 'यदा त्व'त्यादिना निदर्शनस्यैवोपकान्तत्वात् ।
 सावित्रीजपश्च त्रैविर्णिकस्य, स्त्रीशूद्रयोस्तु पौराणिकस्तुतिपाठः, तदशक्तौ नारायणस्मरणम् ।

देवलः—

- 1 I. O. व्रतस्तुतः
- 2 I. O. सर्वव्याधिभयं भूतः
- 3 Bh. P. पार्ष्णी
- 4 I. O. adds गुणैः here

- 5 I. O. नृपः
- 6 I. O. प्रति०
- 7 I. O. omits ०तिथि०

अभुक्त्वा प्रातराहारं ज्ञात्वाऽऽचम्य समाहितः ।

सूर्याय देवताभ्यश्च निवेद्य-व्रतमाचरेत् ॥५॥

देवताभ्य इति सूर्यस्य स्वपदोपात्तत्वात् तद्व्यतिरिक्तदेवलोक्त-सकल^१कर्म-साक्षिसोमादि-
देवताभ्यः ।

तथा च—

सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि पञ्च वै^२ ।

दैवतानि हि जानन्ति वृत्तं जन्तोः शुभाशुभम् ॥६॥ इति ।

मत्स्यपुराणे (११५।१४) :—

[तस्मात् कृतोपवासेन]^३ ज्ञानमभ्यङ्गपूर्वकम् ।

वर्जनीयं प्रयत्नेन रूपम् तत् परं स्मृतम्^४ ॥७॥

वृद्धशातातपः—

गन्धालङ्कारवज्राणि पुष्पमाल्यानुलेपनम् ।

उपवासेन दुष्यन्ति दन्तधावनमञ्जनम् ॥८॥

गन्धः सुगन्धिज्ञानीयद्रव्यम् । अलङ्कारवज्राणि प्रसिद्धानि । अनुलेपनं सुगन्धा-
द्यु^५द्वर्तनम् । उपवासेन दुष्यन्तीति उपवासेन हेतुना दोषतां यान्तीत्यर्थः । व्रतसागरीय-
मुखबन्धश्च-स्त्रीव्रतचर्यायामञ्जनदन्तधावनादिनिषेधात् ।

देवलः—

उपवासो विनश्येत दिवास्वप्नाक्षमैथुनैः ।

अत्यये^६ जलपानेन नोपवासः प्रणश्यति ॥९॥

जलपानेनेत्युपलक्षणम्, अशक्तकर्तृ^७धर्मस्थ^७-फलादीनाम[प्यत्र ग्रहणं]^८ बोद्धव्यम् ।

अथ नक्तपरिभाषा ।

भविष्ये—

उपवासात् परं भैक्ष्यं भैक्ष्यात् परमयाचितम् ।

अयाचितात् परं नक्तं तस्मान्नक्तेन वर्तयेत् ॥१०॥

1 I. O. °फल°

2 I. O. च

3 M. P. उपोषितैर्नरैस्तस्मात्

4 M. P. नृप

5 I. O. omits °दुः०

6 I. O. अत्यये°

7 I. O. °धर्मस्थत्

8 I. O. एवैव

तथा—

नक्षत्रदर्शनान्नक्तं केचिदिच्छन्ति मानवाः ।

मुहूर्तानं दिनं केचित् प्रवदन्ति मनीषिणः ।

नक्षत्रदर्शनान्नक्तमहं मन्ये गणाधिप ॥२॥

तथा—

हविष्यभोजनं स्नानं सत्यमाहारलाघवम् ।

अग्निकार्यमधःशय्यां नक्तभोजी षडाचरेत् ॥३॥

अथ होमपरिभाषा ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

[आज्यं गव्यमनादेशे]^१ [जुहोतिषु विधीयते]^२ ।

मन्त्रस्य देवतायाश्च प्रजापतिरिति स्थितिः ॥१॥

[पाण्याहुतिर्द्वादशपर्वपूरिका

रसादिना च सुवमात्तपूरिका]^३ ।

दैवेन तीर्थेन च हूयते हविः

खङ्गारिणिं खर्विषि तच्च पावके ॥२॥

आदित्यपुराणे^४—

क्षुत्तृत्क्रोधत्वरायुक्तो हीनमन्त्रैर्जुहोति यः ।

अप्रवृद्धे सधूमे वा सोऽन्धः स्यादन्यजन्मनि ॥३॥

[क्षुत्तृत्क्रोधत्वरायुक्त इति बुभुक्षापिपासाक्रोधनिमित्तत्वरायुक्तः^५] एतच्च दृष्टप्रयोजन—
निमित्तत्वरूपलक्षणं^६ तेन लोभादिनापि त्वरा न कर्तव्या । जुहोतीत्युपलक्षणं तेन^७ पूजा-
दिष्वपि अदृष्टप्रयोजनेन त्वरा न कार्येति बोद्धव्यम् ।

खल्पे रुद्धे^८ सस्फुलिङ्गे वामावर्ते भयानके ।

आर्द्रकाष्ठैः सुसम्पूर्णं फुत्कारवति भावके ॥४॥

कृष्णार्चिषि सु^९दुर्गन्धे तथा लिहति मेदिनीम् ।

आहुतीर्जुहुयाद् यस्तु तस्य नाशो भवेद् ध्रुवम् ॥५॥

1. B and I. O. आज्यद्रव्यमनादेशे

2. I. O. जुहोति-प्रविधीयते

3. I. O. पाण्याहुतिर्द्वादशपर्वपूरिका रसादिना
चैतन् स सुवर्मात्तपूरिका

4. A आदित्यपुराणे

5. A and B omit the b. p.

6. I. O. 'निमित्तं कर्तुं रूपलक्षणं'

7. A and B omit it

8. A and B खल्पवत्

9. I. O. सु०

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

योऽनर्चिषि जुहोत्यग्नौ व्यङ्गारिणि च मानवः ।

मन्दाम्निरामयावी^१ च दरिद्रश्चोपजायते ॥६॥

तस्मात् समिद्धे होतव्यं नासमिद्धे कदाचन ।

आरोग्यमिच्छतायुश्च श्रियमात्यन्तिकीं तथा ॥ ७ ॥

जुहुषंश्च हुते^२ चैव पाणि-सूर्प-स्फ्य-दारुभिः ।

न कुर्यादग्निधमनं [न कुर्याद्]^३ व्यजनादिना ॥ ८ ॥

तथा—

नाहुष्ठादधिका ग्राह्या समित स्थूलतया क्वचित् ।

न विमुक्तत्वचा चैव न सकीटा न पाटिता ॥ ९ ॥

प्रादेशान्नाधिका नोना न सशाखा^४ विशाखिका ।

विशाखिका^५ शुचिशाखाविनिर्गतशाखाप्रभवा ।

न सपर्या न निर्वीर्या होमेषु च विज्ञानता ॥ १० ॥

मरीचिः—

प्रागग्नाः समिधो देयास्ताश्च काम्येष्व^६ पाटिताः ।

शान्त्यर्थेषु सशल्काद्गी^७ विपरीता जिघांसतः ॥ ११ ॥

विशीर्णा विदला हस्ता वकाः सशुषिराः^८ कृशाः ।

दीर्घाः स्थूला घृणैर्जुष्टाः कर्मसिद्धिविनाशिकाः ॥ १२ ॥

आदिपुराणे^९—

पलाशाश्चत्थन्यग्रोध-स्रज्ज्वैककृतोद्भवाः ।

अश्वत्थौडुम्बरौ^{१०} विल्वश्चन्दनः सरलस्तथा ।

अश्वत्थन्यग्रोधः अश्वत्थसंयुक्तो वटः, अश्वत्थस्य^{११} पुनरुपादानात् ।

शालश्च देवदारुश्च खदिरश्चेति यज्ञियाः^{१२} ॥ १३ ॥

1 I. O. पाटी

2 I. O. कृते

3 B and I. O. कुर्याच्च.

But Raghunandana (Sams-kāratattva, p. 872) न कुर्याद्

4 K. R. and Sm. T. तथा स्याद्

5 K. R. and Sm. T. विविधशाखायुक्ता

6 I. O. and K. R. ०७

7 I. O. महान् कार्यो

8 I. O. सप्तशिराः

9 B आदित्यपुराणे, K. R. ब्रह्म०

10 I. O. and K. R. ०डुम्बरी

11 I. O. adds च here

12 I. O. याज्ञिकाः

हारीतः—

नाशुचिक्लिन्नपूति^१भिर्दारुभिरग्निमिन्धेत ॥१४॥

आपस्तम्बः(आप. ध. सू. १।५।१५।१२)—

नाप्रोक्षितमिन्धनमग्नावादध्यात् ॥१५॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२८।५८-११) :—

दूर्वाहोमः परः प्रोक्तस्तेन स्वर्गे महीयते ।

तस्मादशगुणं पुण्यमिध्मभिः प्राप्नुयात् कृते ॥१६॥

तस्मादशगुणं शस्यैर्ब्राहिभिर्द्विगुणं ततः ।

तावदेव तथा पुण्यं होमे सिद्धार्थकैः स्मृतम् ॥१७॥

यवैश्चतुर्गुणं तस्मात् तिलैर्दशगुणं स्मृतम् ।

तावदेव फलैर्ज्ञेयं विल्वैर्दशगुणं ततः ॥१८॥

पद्मैश्च^२ तान्तादेवोक्तं दध्ना क्षीरेण च द्विजाः ।

परमान्नेन धर्मज्ञा धृतेनाष्टगुणं ततः ॥१९॥

एवं छन्दोगपरिशिष्टकृताऽख्यन्तप्रचुरफलत्वात् अनादिष्टहविर्विशेषे होमे गव्यमाज्यं^३मुप-
न्यस्तम् । तस्मात् अनादिष्टद्रव्यविशेषेषु होमेषु^४ दूर्वादीनामन्यतमस्य हविष्ट्वं^५ बोद्धव्यम् ।

मन्त्रेणोङ्कारपूतेन स्वाहान्तेन विचक्षणः ।

स्वाहावसाने जुहुयाद्धयायन् वै^६ मन्त्रदेवताम् ॥२०॥ (३।२८।१२)

अथ जपपरिभाषा ।

नरसिंहपुराणे—

त्रिविधो जपयज्ञः स्यात् तस्य भेदान् निबोधत^७ ।

वाचिकश्च उपांशुश्च मानसश्च त्रिधा मतः ।

तयाणां जपयज्ञानां श्रेयान् स्यादुत्तरोत्तरः ॥१॥

यदुच्चनीचस्वरितैः स्पष्टशब्दवदक्षरैः ।

मन्त्रमुच्चारयेद्व्यक्तं जपयज्ञः स वाचिकः ॥२॥

१ I. O. ०पूली०

२ I. O. पचैश्च

३ I. O. शस्यमाज्य०

४ I. O. ०विशेषी दानेषु

५ I. O. हविष्ट्वं

६ I. O. ध्यायेत रे

७ I. O. निबोधते

शनरुच्चारयेन्मन्त्रमीषदोष्टौ प्रचालयेत् ।

किञ्चिच्छब्दं स्वयं^१ विद्यात् स उपांशुरिति स्मृतः ॥३॥

धिया यदत्तरश्रेण्या वर्णाद्वर्णं पदात् पदम् ।

शब्दार्थचिन्तनाभ्यासः स उक्तो मानसो जपः ॥४॥

योगियाज्ञवल्क्यः—

उपांशुजपयुक्तस्य [शंस्या^२च्छतगुणं भवेत् ।

साहस्रो मानसः^३ प्रोक्तो यस्माद्व्यान^४समो हि सः ॥५॥

शंस्यात् वाचिकात्, उच्चैः पठनीयादित्यर्थः ।]^५

[न च^६कमन्न च हसन्न पार्श्वमवलोकयन्^६ ।]

[नापाश्रितो न जल्पश्च]^७ न प्रावृत्तशिरास्तथा ॥६॥

न पदा पादमाक्रम्य न चैवं हि^८ तथा करौ ।

न चासमाहितमना न च संश्रावयन् जपेत् ॥७॥

प्राक्^९लेषु कुशेष्वेवमासीनश्चासने शुभे ।

प्राक्^{१०}लेषु आसनोर्द्धप्रागग्रारोपितेषु ।

नात्युच्छ्रिते नातिनीचे दर्भपाणिः सुसंयतः ॥८॥

स्फाटिकेन्द्राक्षरदाक्षैः पुलञ्जीवसमुद्भवैः ।

अक्षमाला तु कर्तव्या उत्तमा^{११} ह्युत्तरोत्तरा ॥९॥

कोट्य^{१२}धिका भवेद् वृद्धिरक्षमाला विशेषतः ।

जपस्य क्रियमाणस्य तस्माच्छ्रेष्ठः परः परः ॥१०॥

[अभावे त्वक्षमालायाः कुशग्रन्थ्याऽथ पाणिना ।

जप एव हि कर्तव्य एकाग्रमनसैव हि ॥११॥]^{१३}

1 I. O. नृयं

2 I. O. जपस्तत्र सखा०

3 I. O. ०स

4 I. O. यस्याध्यान०

5 A यस्माच्छतगुणी भवेत् । यस्माद्व्यानसमो हि सः । यस्मादुच्चैः पाठावाचिकादित्यर्थः for the b. p.

6 Supplied from K.R. and A.T. A, B and I.O. omit the b.p.

7 I. O. नापाश्रितो न जल्पश्च

8 I. O. चैवेष्ट

9 I. O. ०कु०

10 I. O. ०कु०

11 I. O. ०दु०

12 I. O. ०ध्या०

13 Supplied from K. R. A, B and I. O. omit the b. p.

कोट्य^१धिका भवेद्बुद्धिरिति [स्फटिकमालाया^२ इन्द्राक्षमालया] ^३जपे कोटिगुणमतिरिक्तं
फलम्, एवमुत्तरोत्तरायाः पूर्वपूर्वापेक्षया [कोटिगुणं फलाधिक्यम्]^४ ।

कूर्मपुराणे (२।१८।७६-८०) —

जपकाले न भाषेत [न चान्यत्]^५ प्रेक्षयेद्बुधः^६ ।

न कम्पयेच्छिरोग्रीव^७ दन्तान्नेव प्रकाशयेत् ॥१२॥

गुह्यका राक्षसाः सिद्धा हरन्ति प्रसभं भयात्^८ ।

[एकान्ते सुशुभे]^९ देशे तस्माज्जप्यं समाचरेत् ॥३॥

अङ्गिराः —

विना दर्भैश्च^{१०} यत् स्नानं यच्च दानं विनोदकम् ।

असंख्यातञ्च [यज्जप्यं तत् सर्वं]^{११} निष्फलं भवेत् ॥१४॥

असंख्यातम् [अज्ञातसंख्यकं जप्यं^{१२}, तथाच यज्जपितव्यं^{१३} तद् विज्ञातसंख्यमेव कर्तव्यम्^{१४}] ।
[अनेनैवा^{१५} नत्युच्छ्रितानतिनीच^{१६} प्रागग्रकुशास्तीर्णशोभनासनोपविष्टेन दर्भपाणिना संयत-
चित्तेन उत्तरो^{१७}त्तरात्यन्तप्रशस्तस्फटिकेन्द्राक्षरुद्राक्ष^{१८}सुवर्णजीवसमुद्भवाक्षमालावता किमप्यनव-
लोकयता शिरोग्रीवमकम्पयता संवृतनयनेन शुभे विविक्ते देशे जप्यं^{१९} संख्याज्ञानपूर्वकमेव
कर्तव्यमित्युक्तम्]^{२०}

अथ द्रव्यगण-परिभाषा ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः —

हरिता यज्ञिया दर्भाः पीतकाः पाकयज्ञियाः ।

समूलाः पितृदैवत्याः कल्माषा वैश्वदेविकाः ॥१॥

1 I. O. व्या०	12 I. O. जपं
2 I. O. omits या	13 I. O. यावज्जपितव्यं
3 A स्फटिकमणिना for the b. p.	14 A अज्ञातसंख्यं तथा च यज्जपितव्यं तत्
विज्ञातसंख्यमात्रं कर्तव्यम् for the
b. p.
4 A कोटिकोटिगुणीफलोत्कर्षः	15 I. O. अनैर०
5 A. and K. R. नागानि and K.
P. व्यङ्गान	16 B शनैरनुगच्छितातिनीच०
6 K. P. प्रवेष्टु०	17 I. O. omits उत्तरो
7 I. O. and K. P. ग्रीवां	18 I. O. omits रुद्राक्ष
8 K. P. यतः	19 I. O. जपः
9 I. O. एकान्तेषु शुभे and K. P.
एकान्तेषु शुचौ	20 A omits the entire prose
extract, bracketed above.
10 I. O. and K. R. ०क्षु	
11 A and K. R. यज्जपं सर्वं तत्	

अथौषधिगणः ।

विष्णुपुराणे—

व्रीहयः सयवा माषा गोधूमाः सर्षपास्तिलाः^१ ।

प्रियङ्गुसप्तमा ह्येते अष्टमास्तु कुलत्थकाः^२ ॥१॥

श्यामाका अथ^३ नीवारा जर्तिलाः सगवेधुकाः^४ ।

तथा वेणुयवाः प्रोक्तास्तथा मर्कटका मुने ॥२॥

जर्तिलाः स्वयंजातास्तिलाः । वेणुयवा वेणुबीजानि ।

ग्रामारण्याः स्मृता एता^५ ओषध्यस्तु चतुर्दश ॥३॥

अथाष्टादशधान्यानि ।

वायुपुराणे—

व्रीहयश्च यवाश्चैव गोधूमा अणवस्तिलाः ।

प्रियङ्गवो ह्युदाराश्च कोरदूषाः सचीनकाः^६ ॥१॥

माषा मुद्गा मसूराश्च निष्पावाः सकुलत्थकाः^७ ।

आढक्यश्चणकाश्चैव गणाः सप्तदश स्मृताः ॥२॥

व्रीहिः षष्टिका, प्रियङ्गुः फलिनी^८, उदारो देवधान्यम्, कोरदूषः कोद्रवः, सचीनकः^९ कलायः, निष्पावः श्वेतशिम्बी, आढकी मोटरी । एत^{१०} एव मुख्यधान्येन समम् अष्टादश धान्यानि भवन्ति ।

अथ सर्वौषधिगणः ।

छन्दोगपरिशिष्टे काल्यायनः—

व्रीहयः शालयो मुद्गा गोधूमाः सर्षपास्तिलाः ।

यवाश्चोषधयः सप्त विपदो घ्नन्ति धारिताः ॥१॥

1 A and K. R. अणवस्तिलाः

2 I. O. कुलत्थिका

3 A and I. O. ०क्षुध

4 I. O. सगवेधुकाः

5 A and I. O. स्मृता

6 I. O. सतीलकाः

7 I. O. सकुलत्थिकाः

8 I. O. कामनी

9 I. O. सतीलकाः

10 I. O. भव

अथ सर्वगन्धः ।

गन्धशास्त्रे—

कस्तूरिकाया द्वौ भागौ चत्वारः कुङ्कुमस्य च ।

षोडश चन्दनस्यैव^१ कर्पूरस्य चतुष्टयम् ।

सर्वगन्धमिति प्रोक्तं समस्तसुरचक्षुभम् ॥१॥

अथ सर्वरत्नगणो रत्नाचलोक्तः ।

स च मुक्ता-हीरक-गोमेदेन्दनील-पुष्पराग-वैदूर्य-विद्रुम-मरकत-पद्मरागाढ्यः ।

अथ सर्वरसगणः ।

रसा लवणादयः, 'षड्रसाश्च लवणादयः' इति विश्वचक्रमहादाने श्रवणात् । ते च लवण-मधुर-तिक्त-कटु-कषायाम्ल^२रूपाः ।

अथ सर्वधातुगणः ।

मत्स्यपुराणे—

तालकं सशिला-वज्र-मज्जनं श्याममेव च ।

काक्षी कासीस-माक्षीकं गैरिक^३श्चादितः क्रमात् ॥१॥तालकं हरिताल^४, शिला मनःशिला, वज्रभ्रकं वज्राभ्रकं^५ तचायुर्वेदप्रसिद्धम्^६ ।

तथा चायुर्वेदे—

वज्रं भेदकपुः^७ कृष्णमभ्रकं त्रिविधं मतम् ॥२॥तल वज्राभ्रकस्य^८ लक्षणम्—अप्रस्तरं कठोराङ्ग^९ गुरु कज्जलसन्निभम् ।यत्र शब्दायते वह्नी नैवोच्छ्रनं^{१०} भवेदपि ।सदाकरसमुद्भूतं वज्रेति^{११} प्रथितं घनम् ॥३॥ इति ।श्याममज्जनं कृष्णरसाज्जनं, काक्षी सौराष्ट्रमृत्तिका, कासीसं खनामप्रसिद्धं, माक्षीकं^{१२} खर्ण-माक्षिकम् ।

1 I. O. ०स्वैकः

2 I. O. ०कषायाः स्व०

3 I. O. गैरिक०

4 A हरितालकं

5 A वज्राभ्रकं, B वज्राभ्रं,

I. O. omits वज्रं, just above

6 I. O. omits this

7 A वज्रभेदकरं, I. O. ०भेदकवपुः

8 A वज्राभ्रकस्य

9 A अप्रशस्तकं कङ्क

10 I. O. नैवोच्छ्रनं

11 I. O. वज्रेति

12 I. O. माक्षिकं सुवर्ण०

अथ मुख्यद्रव्यालाभे तत्प्रतिनिधिपरिभाषा ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

यथोक्तवस्त्व¹सम्पत्तौ ग्राह्यं तदनुकारि यत् ।

यवानामिव गोधूमा व्रीहीणामिव शालयः ॥१॥

पैठीनसिः—

काण्ड²मूलपर्णपुष्पफलप्ररोहसगन्धादीनां सादृश्येन प्रतिनिधिं कुर्यात् । सर्वालाभे यवः प्रतिनिधिर्भवति ॥२॥

मैत्रायणीयपरिशिष्टम्—

आज्यार्थे तैलं प्रतिनिधिः । तदलाभे दधि पयो वा । तदलाभे तरण्डुलपिष्ठानि यव-
पिष्ठानि वा अद्भिः संयुज्यार्थान् कुर्वन्ति । तथा दक्षिणा । अलाभे मूलानां भक्ष्याणां³
ददाति । न त्वेवं यजेत ॥३॥

⁴न त्वेवं यजेतेति अदक्षिणं न⁵ यजेतेत्यर्थः ।

एतच्च तारिडब्राह्मणोऽप्युक्तम् । तथा च तारिडब्राह्मणम्—

श्लेष्म वा एतद् यज्ञस्य यदक्षिणा । न वा अश्लेष्मा रथो वहति । अथ⁶ यथा
श्लेष्मवता यं कामं कामयते, तमप्य⁷शनुते ; एवमेतेन दक्षिणावता यं कामं कामयते,
⁸तमप्यशनुते । शुभा वा एषा यज्ञस्य दक्षिणा⁹ । यदक्षिणावता यजते, शुभमेवास्मिन्
दधाति ।

श्लेष्म रथकीलः¹⁰ ।

तद्वस्तुविशेषालाभे तत्सदृशं वस्तुपादेयम् । सर्वालाभे यव उपादेयः । घृतालाभे
तैलम् । तैलालाभे दधि । दध्यलाभे क्षीरम् । क्षीरालाभे तरण्डुलपिष्ठानि यवपिष्ठानि वा

1 I. O. °स्तु°

2 I. O. omits काण्ड

3 I. O. adds दक्षिणां here

4 I. O. adds न त्वेवं यजेत again
here

5 I. O. omits न

6 I. O. omits अथ

7 I. O. तदभ्यु°

8 I. O. तमस्य शुभे शुभोवा

9 I. O. omits दक्षिणा

10 I. O. रक्षीलः

जलक्लिनानि । दक्षिणार्थश्रुतद्रव्यविशेषाणाञ्चालाभे^१ मूलानि पिष्टकानि^२ वा दक्षिणार्थ-
मुपादेयानि^३ ॥४॥

अथ मानपरिभाषा ।

तत्र^४ छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

मानक्रियायामुक्तायामनुक्ते मानकर्तरि ।

मानकृद् यजमानः स्याद् विदुषामेव^५ निश्चयः ॥१॥

तथा—

अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानन्तु यत् यतोपदिश्यते ।

तत् तत् बृहत्पर्वग्रन्थिभिर्मिनुयात् सदा ॥२॥

भविष्ये—

ज्ञाने^६ पलशते ज्ञेयमभ्यङ्गे^७ पञ्चविंशतिः ।

पलानां द्वे सहस्रे^८ तु महाज्ञाने^९ प्रकीर्तितम् ॥३॥

मनुः (८।१३४ख-१३५क) :—

पञ्चकृष्णलको माषस्ते सुवर्णस्तु षोडश ।

पलं सुवर्णाश्चत्वारः ॥४॥ इति ।

गोपथब्राह्मणे—

माषकं पञ्चकृष्णलम् ।

माषकाणि चतुःषष्टिः पलमेकं विधीयते ॥५॥

द्वाविंशत्पलिकं प्रस्थमुक्तं स्वयमथर्वणा ।

आढकस्तु चतुष्प्रस्थैश्चतुर्भिर्द्रोणमाढकैः ॥६॥

द्रोणप्रमाणं विज्ञेयं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ।

द्वादशाभ्यधिकैर्नित्यं पलानां पञ्चभिः शतैः ॥७॥

1 I. O. दक्षिण...च and omits

अलामि

2 I. O. पिष्टकादीनि

3 B omits the entire extract

beginning from तद्वत्सु०. I. O.

adds नलदक्षिणं यागादि कर्म कर्तव्यं

4 I. O. ततः

5 I. O. ०नेष

6 I. O. खान

7 I. O. अभ्यङ्गः

8 I. O. सद्वत्सु

9 I. O. ०ज्ञान

कुम्भपरिमाणमपि तत्रोक्तम्^१—

घृतद्वयोऽन परिमितं^२ कुम्भम् ॥८॥ इति ।

भारपरिमाणञ्चा^३भिधानकोषादौ प्रसिद्धम् । तथा च—

तुला पलशतं ज्ञेयं भारः स्याद् विंशतिस्तुलाः ॥९॥

एतेन ब्राह्मणप्रशंसा-दानप्रशंसा^४-पालप्रशंसा-पात्रापवाद-दानस्वरूप-कर्तृ-^५श्रद्धा-दान-काल-दानदेश-देय-दानाप^६वादासदान-दानविधि-प्रतिग्रहविधि-परिभाषा उक्ता इति^७ ।

1 I. O. तत्रोक्तम्

2 I. O. पूरितम्

3 I. O. भारपरिमाणव्या०

4 I. O. omits दानप्रशंसा and reads ग्रन्थविष्णुना instead

5 A and B add another कर्तृ here

6 I. O. omits ०दानाप०

7 B omits this prose extract

अथ विष्णुदैवतमहा^१दानावर्तः ।

अथ महादानप्रशंसा^२ ।

मत्स्यपुराणे (२७४ अध्यायः प्रथमश्लोकद्वयव्यतीतः) सूत उवाच—

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानानुकीर्तनम् ।

^३दानधर्मेषु यत् प्रोक्तं ^४विष्णुना प्रभविष्णुना ॥१॥

सर्वपापक्षयकरं नृणां दुःखप्रनाशनम् ।

यत्तु षोडशधा^५ प्रोक्तं वासुदेवेन भूतले ॥२॥

पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वपापहरं परम् ।

पूजितं देवताभिश्च ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥३॥

आद्यन्तु सर्वदानानां तुलापुरुषसंज्ञितम् ।

हिरण्यगर्भदानञ्च ब्रह्माण्डं तदनन्तरम् ॥४॥

कल्पपादपदानञ्च गोसहस्रञ्च पञ्चमम् ।

हिरण्यकामधेनुश्च हिरण्यश्वस्तथैव च ॥५॥

^६हिरण्यश्वरथस्त्रद्वन्द्वे महस्तिरथस्तथा ।

पञ्चलाङ्गलकं तद्वद्धरादानन्तयैव च ॥६॥

द्वादशं विश्वचक्रञ्च ततः कल्पलतात्मकम् ।

सप्तसागरदानञ्च रत्नधेनुस्तथैव च ।

महाभूतघटस्तद्वत् षोडशः परिकीर्तितः ॥७॥

सर्वाण्येतानि कृतवान् पुरा शम्बरसूदनः ।

वासुदेवश्च भगवानम्बरीषश्च पार्थिवः ॥८॥

कार्तवीर्याऽर्जुनो नाम प्रह्लादः पृथुरेव च ।

चक्रुरन्ये महीपालाः केचिच्च भरतादयः ॥९॥

1 I. O. adds another दान here

2 A and B तुलापुरुषदानम्

3 M. P. दानधर्मेऽपि, I. O. धान०

4 I. O. and M. P. यम्नोक्तः

5 I. O. यत्तु षोडश वा

6 A and B omit this verse

अथ दानानुष्ठानम्¹ ।

यस्माद् विघ्नसहस्रेण महादानानि सर्वदा ।

स्मरन्ति² देवतादेशादेकैकमपि भूतले ॥१०॥

एषामन्यतमं³ कुर्याद् वासुदेवप्रसादतः ।

न शक्यमन्यथा कर्तुमपि शक्रेण भूतले ॥११॥

तस्मादाराध्य गोविन्दमुमापतिविनायकौ ।

महादानमखं कुर्याद् विप्रैश्चैवानुमोदितः ॥१२॥

एतेनादौ निर्विघ्नं⁴ महादानमखसिद्धयर्थं गोविन्दोमापतिविनायकपूर्जा विधाय ब्राह्मणान्
वज्रादिभिरभ्यर्च्य तेषामनुज्ञां गृहीत्वा सङ्कल्पश्राद्धमण्डपाद्यारम्भ इति बोधितं भवति ।

[एतदेवाह मनवे]⁵ परिपृष्टो⁶ जनार्दनः ।

यथावदनुवक्ष्यामि शृणुध्वमृषि⁷सत्तमाः ॥१३॥

मनुरुवाच⁸ ।

महादानानि यानीह पवित्राणि शुभानि च ।

रहस्यानि प्रदेयानि तानि मे कथयाच्युत ॥१४॥

मतस्य उवाच ।

नोक्तानि यानि गुह्यानि महादानानि षोडश ।

तानि ते सम्प्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ।

तुलापुरुषयागोऽयं येषामादौ विधीयते ॥१५॥

अयनेषु च पुरयेषु⁹ व्यतीपाते दिनक्षये ।

युगादिषूपरागेषु तथा मन्वन्तरादिषु ॥१६॥

संक्रान्तौ वैधृतिदिने¹⁰ चतुर्दश्यष्टमीषु च¹¹ ।

सितपञ्चदशीपर्वद्वादशीध्वष्टकासु च¹² ॥१७॥

यज्ञोत्सवविवाहेषु दुःखप्राप्नुतदर्शने ।

द्रव्यब्राह्मणलाभो वा श्रद्धा वा यत्न जायते ॥१८॥

1 A and I. O. दानफलम्

2 A and I. O. रचन्ति

3 I. O. उत्तरं

4 I. O. निर्विघ्नं

5 Corrected from M. P. A, B
and I. O. एतावदेव मनुना

6 I. O. पतिपूर्णी

7 I. O. ०ध्वं सुर०

8 Supplied from M. P. A, B
and I. O. omit it

9 A and I. O. अयने विशुद्धे चैव

10 A पौर्णमास्याम्

11 A द्वादशीष्वष्टकासु च

12 A omits the entire line.

तीर्थे वाऽऽयतने गोष्ठे¹ प्रपाऽऽ²रामसरित्तु च ।

गृहे वा³थ वने वापि तडागे रुचिरेऽथवा ।

महादानानि देयानि संसारभयभीरुणा ॥१६॥

अनित्यं जीवनं यस्माद् वसु चातीव⁴ चञ्चलम्⁵ ।

केशेष्विव गृहीतः सन् मृत्युना दानमाचरेत्⁶ ॥२०॥

एतेन कालदेशयोर्नियमः प्रतिपादितः ।

[अथ तुलापुरुषमहादानम् ।]⁷

पुरयां तिथिमथासाथ कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

षोडशारत्निमात्रं वा⁸ दश द्वादश वा करान्⁹ ॥२१॥

[पुरयामुक्तानामन्यतमाम् । आसाथ आसन्नां]¹⁰ ज्ञात्वेत्यर्थः ।

मण्डपं कारयेद् विद्वांश्चतुर्भद्राननं¹¹ बुधः ।

सप्तहस्ता भवेद् वेदी मध्ये पञ्चकराऽथवा ॥२२॥

तन्मध्ये तोरणं कुर्यात् सारदारुभवं¹² शुभम् ।

कुर्यात् कुण्डानि¹³ चत्वारि चतुर्दिक्षु विचक्षणः ॥२३॥

तोरणमिति वक्ष्यमाणसाले¹⁴ कुर्यादीनामन्यतमस्य सारदारुणा कृतं तुलाधारणक्षमा-
र्गला¹⁵ सहितं स्तम्भद्वयं लिङ्गपुराणे तस्यैव तोरणत्वेन प्रतिपादनात् । तथाच तुलारोपण-
प्रस्तावे लिङ्गपुराणम् (२।२८।३४क) —

रश्मिभि¹⁶स्तोरणाग्रे तु¹⁷ बन्धयेच्च विधानतः ॥२४॥

¹⁸ शुभेखलायोनियुतानि तानि सुपूर्णकुम्भानि सहासनानि ।

सुताम्रपात्रद्वयसंयुतानि सयज्ञपात्राणि सविष्टराणि ॥२५॥

1 I. O. गोष्ठ

2 I. O. कृपा०

3 I. O. रथे

4 I. O. वसुधातीव

5 A उराभीतिरिव च which might have been उराभीतिरिव च in the second foot

6 A धर्ममाचरेत्

7 A, B and I. O. omit the b. p.

8 I. O. ०रत्निमात्र

9 A reads the entire line

differently, viz मण्डपं रचयेद्

विद्वांश्चोडश द्वादश वा करान्

10 A पुण्ययुक्तां तिथिमथासाथ

11 A ०भद्रासनं

12 I. O. ०भयं

13 I. O. कुर्याद्दृष्टानि

14 I. O. ०माने०

15 I. O. ०तुला०

16 I. O. वरुणभि०

17 L. P. वा

18 I. O. ख०

यज्ञपात्राणि^१स्रुवादीनि ।

हस्तप्रमाणानि तिलाज्यधूप^२पुष्पोपहाराणि सुशोभनानि ।

पूर्वोत्तरे हस्तमिता च वेदी^३ ग्रहादिदेवेश्वरपूजनाय^४ ॥२६॥

ग्रहादिदेवेश्वरपूजनायेति वक्ष्यमाण-विनायकादिग्रह-लोकपालपूजनायेत्यर्थः ।

अर्चार्चनं^५ ब्रह्मशिवाच्युतानां तलैव कार्यं फलवन्नमाल्यैः^६ ।

अर्चार्चनं^७मिति ^८“ग्रहादिदेवेश्वरपूजनाये”तिप्राप्त-ब्रह्मशिवाच्युतपूजायां विशेषविधानार्थं, तेन ब्रह्मशिवाच्युतानां^९ प्रतिमासु पूजा कार्या^{१०}, इतरेषान्तु स्थण्डिल इति प्रतिपादितम् ।

लोकेशवर्णाः परितः पताका मध्ये ध्वजः किङ्किणिकायुतः स्यात् ॥२७॥

द्वारेषु^{११} कार्याणि च तोरणानि चत्वार्यपि क्षीर^{१२}वनस्पतीनाम् ।

द्वारेषु कुम्भद्वयमत्र कार्यं स्रग्गन्ध-धूपाम्बर^{१३}-रत्नयुक्तम् ॥२८॥

एतेन सोपकरणमण्डपानुष्ठानमुक्तम् । यत् पूर्वं सारदारुमयं तोरणं कुर्यादित्युक्तं तस्ये-
दानीमनुष्ठानमाह ।

सालेकु^{१४}दीचन्दनदेवदारु-श्रीपर्णवित्त्वप्रियकाञ्चनोत्थम् ।

स्तम्भ^{१५}द्वयं हस्तयुगावखातं कृत्वा दृढं पञ्चकरोच्छ्रितं तत् ॥२९॥

तदन्तरं हस्तचतुष्टयं स्यादथोत्तरायाञ्च तदङ्गमेव ।

उत्तरायामर्गलायां गतं तदन्तरं हस्तद्वयावखातस्य [स्तम्भद्वयस्य अन्तरम् अवकाशरूपं हस्तचतुष्टयं स्यात् । एतेन हस्तद्वयनिखात^{१६}]-स्तम्भद्वयोद्धम् अर्गलापर्यन्तं हस्तचतुष्टयमिति प्रतिपादितम् ; न तु^{१७} स्तम्भयोरान्तरं हस्तचतुष्टयमिति योजनीयं, ^{१८}स्तम्भद्वयमितिसमासान्तर्भूतस्य स्तम्भस्य तत्पदेन समस्तसम्बन्धस्तम्भवे सति आकृष्य परामर्शस्यायोग्यत्वात् ।

^{१९}स्तम्भयोरन्तरं पितामहोक्तमेव कर्तव्यम् । तथाच पितामहः—

1 I. O. अ०	11 I. O. द्वारे च
2 A ०पूर० ; I. O. ०रूप०	12 I. O. क्षीर०
3 I. O. देवी	13 B ०धूपाम्बर० in the body of the Ms. and ०धूपाम्बर० in the head space.
4 I. O. omits it	14 I. O. शाले०
5 A, B and I. O. अर्चार्चनं, M. P. अर्चार्चनं	15 I. O. हस्त०
6 I. O. ०माल्यवस्त्रैः	16 I. O. omits the bracketed portion
7 A, B and I. O. अर्चार्चनं I. O. adds गृह्णाच्चैनमिति here	17 I. O. omits तु
8 I. O. गृह्णादि०	18 I. O. हस्तद्वयान्तरमिति
9 I. O. ब्रह्मशिवानां	19 I. O. कुम्भ०
10 I. O. कार्यं and omits पूजा	

चतुर्हस्ता तुला कार्या पादौ कार्यौ तथाविधौ ।

अन्तरन्तु तयोर्हस्तौ भवेदध्यर्द्धमेव वा^१ ॥३०॥

पादौ स्तम्भाविति । तदङ्गमेवेति स्तम्भसजातीयमेव । तच्चोत्तरायां कर्तव्यमिति उत्तरायाश्चेति चकारस्यार्थः ।

समानजातिश्च तुलाऽवलम्ब्या^२ हैमेन मध्ये पुरुषेण युक्ता ॥३१॥

समानजातिश्च तुलेति स्तम्भदारुसजातीयदारुघटितेत्यर्थः । एवञ्च स्तम्भार्गलातुलाः^३ सजातीयकाष्ठैरेव^४ कर्तव्याः, नान्यजातीयेनेत्युक्तं भवति । 'पश्यन् हरेर्मुख'मित्युत्तरत्वं^५ श्रवणात् हैमेन पुरुषेणेति सुवर्णपत्र^६ निर्मित-वासुदेवाकृतिनेति बोद्धव्यम् ।

दैर्घ्येण सा हस्तचतुष्टयं स्यात्^७ पूर्णात्वमस्यास्तु दशाङ्गुलानि ।

सुवर्ण-^८पत्राभरणा च कार्या सलोहपाशद्वयशृङ्खलाभिः ॥३२॥

सुवर्ण^९पत्राभरणा मध्ये सौवर्ण^{१०}पत्रवेष्टिता ।

युता सुवर्णेन तु रत्नमालाविभूषिता माल्यविलेपनाढ्या ।

सुवर्णेन युतेति मुखद्वये^{११} शोभाकरसुवर्णयुता ।

चक्रं लिखेद् वारिजगर्भयुक्तं नानारजोभिर्भुवि पुष्पकीर्णम् ।

वितानकक्षोपरि पञ्चवर्णं संस्थापयेत् पुष्पफलोपशोभम् ॥३३॥

वारिजगर्भयुक्तं पद्मगर्भम् । भुवि तुलाधोभागे^{१२} । पञ्चवर्णं श्वेत-लोहित-पीत-हरित-कृष्णवर्णम् ।

इति तुलानिर्माणमुक्तम् ।

अथत्विजो वेदविदश्च कार्याः सुरूपवेशान्वयशीलयुक्ताः ।

विधानदत्ताः षट्वोऽनुकूला ये चार्यदेशप्रभवा द्विजेन्द्राः ॥३४॥

विधानदत्ता महादानविधानविज्ञाः^{१३} ।

1 I. O. ०र्द्धमेव च

2 B तुलाव कल्या, I. O. तुलात्मकल्या

3 I. O. ०स्तुलाः

4 I. O. ०काष्ठैरेव

5 I. O. व omits here

6 I. O. ०पात्र०

7 I. O. ०धुत्वमस्यास्तु दशाङ्गुली स्यात्

8 I. O. ०पात्रा०

9 I. O. ०पात्रा०

10 I. O. ०पात्र०

11 I. O. मुखद्वयेन

12 I. O. तुलातलभागे

13 I. O. ०विधानाभिज्ञाः

गुरुश्च वेदार्थ^१-विदार्थदेशसमुद्भवः शीलकुलाभिरूपः ।

कार्यः पुराणाभिरतोऽतिदत्तः प्रसन्नगम्भीरसरस्वतीकः ।

प्रसन्नगम्भीरसरस्वतीकः सुपण्डित^२ इत्यर्थः ।

सिताम्बरः कण्डल-हेमसूत्र-केयूर-कण्ठाभरणाभिरामः ॥३५॥

अतः च सम्भृतसम्भारेण गुरुपूर्वमृत्विजः कार्यः ऋत्विजो वरणीया इति बोद्धव्यं, दाने तथा दर्शनात् ।

पूर्वेण ऋग्वेदविदावथास्तां यजुर्विदौ दक्षिणतश्च शस्तौ ।

स्थाप्यौ द्विजौ सामविदौ च पश्चादाथर्वणावुत्तरतश्च कार्यौ ॥३६॥

विनायकादिग्रहलोकपालवस्त्रष्टकादित्यमरुद्गणानाम् ।

ब्रह्माच्युतेशार्क-वनस्पतिभ्यः खमन्ततो होमचतुष्टयं स्यात् ॥३७॥

विनायकादीत्यादिशब्दो विनायकपूजाहोमप्राथम्यप्रदर्शनार्थः^३ । पाठक्रमेणैव पूर्वभावे लब्धे आदिपदोपादानं ग्रहपूजाहोमयोर्विनायकपूजाहोमपूर्वकत्वप्रदर्शनार्थम् ।

जप्यानि सूक्तानि तथैव चैषामनुक्रमेणैव यथास्वरूपम् ।

होमावसाने कृततूर्यनादो^४ गुरुर्हीत्वा वलिपुष्पधूपम् ।

यथास्वरूपं यथावेदम् । तेन पूजितदेवानां^५ मध्ये यस्मिन् वेदे येषां सूक्तमस्ति तद्वेदिनां तत्सूक्तजपः कर्तव्यः ; न तु सर्वेषां^७, सर्वत्र सूक्तासम्भवात् ।

^८अभ्यर्चयेत्लोकपतीन् क्रमेण मन्त्रैरमीभिर्यजमानयुक्तः ॥३८॥

एह्येहि सर्वाभिरसिद्धसाध्यैरभिष्टुतो वज्रधरामरेश ।

संवीज्यमानोऽप्सरसां गण्येन रक्षाध्वरं नो भगवन्नमस्ते ॥३९॥

ॐ इन्द्राय नमः ।

एह्येहि सर्वाभिरहव्यवाह मुनिप्रवीरैरभितोऽभिजुष्ट^९ ।

तेजोवता लोकगण्येन सादं [ममाध्वरं पाहि]^{१०} कवे नमस्ते ॥४०॥

1 A and I. O. वेदाङ्गः

2 I. O. सत्पण्डित

3 I. O. प्रतिपादनार्थः

4 I. O. णादौ

5 A. देवतानां

6 I. O. adds 'सुक्त' here and omits तद्वेदिनां just below.

7 A सर्वैः

8 I. O. आवाहये.

9 A नानामरैरर्चितं होमतेजः

10 A ममाध्वरं रक्ष

ॐ अन्नये नमः ।

एद्येहि वैवस्वत धर्मराज सर्वामरैरर्चित धर्ममूर्ते ।

शुभाशुभानन्दशुचामधीश^१ शिवाय नः पाहि मखं नमस्ते ॥४१॥

ॐ यमाय नमः ।

एद्येहि रत्नोदण-नायकस्त्वं विशालवेतालपिशाचसंघैः ।

ममाध्वरं पाहि शुभाधिनाथ लोकेश्वरस्त्वं भगवन्नमस्ते ॥४२॥

ॐ निऋतये नमः ।

एद्येहि यादोदण-वारिधीनां^३ गण्येन पर्जन्य सहाप्सरोग्भिः ।

विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान् भगवन्नमस्ते ॥४३॥

ॐ वरुणाय नमः ।

एद्येहि यज्ञे^४ मम रक्षणाय मृगाधिरुडः सह सिद्धसंघैः ।

प्राणाधिपः कालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४४॥

ॐ वायवे नमः ।

एद्येहि यज्ञेश्वर यज्ञरक्षां विधत्स्व नक्षत्रगण्येन सार्द्धम् ।

सर्वौषधीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४५॥

ॐ सोमाय नमः ।

एद्येहि विश्वेश्वर नक्षिशूलकपाल-खट्वाङ्गवरेण^५ सार्द्धम् ।

लोकेश यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धयै गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४६॥

ॐ ईशानाय नमः ।

एद्येहि पातालधराधरेन्द्र नागाङ्गना-किन्नर-गीयमान ।

यत्नोरेन्द्रामरलोकसार्द्धभनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयम् ॥४७॥

ॐ अनन्ताय नमः ।

एद्येहि विश्वाधिपते मुनीन्द्रलोकेन सार्द्धं पितृदेवताभिः ।

विशाध्वरं नः सततं शिवाय [पितामह त्वं]^६ भगवन्नमस्ते ॥४८॥

1 A ० शुभामराज, I. O.

० शुभामरीय

2 I. O. नैऋताय

3 I. O. वारिधानां

4 I. O. यज्ञं

5 I. O. ० धरेण

6 I. O. पितामहस्त्व

ॐ ब्रह्मणे नमः ।

^१लैलोक्ये यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ।

ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्द्धं रक्षां कुर्वन्तु तानि मे ॥४६॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।

ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ।

सर्वे ममाध्वरे रक्षां प्रकुर्वन्तु मुदान्विताः ॥५०॥

इत्यावाह्यं सुरान्^२ दद्यादृत्विग्भ्यो हेमभूषणम् ।

आवाह्येति ^३लैलोक्यस्थभूतान्यावाहनपूर्वकं पूजयित्वेत्यर्थः ।

कुण्डलानि च हैमानि सूत्राणि कटकानि^४ च ।

तथाङ्गुलीयं चित्राणि वासांसि शयनानि च^५ ॥५१॥

द्विगुणं गुरवे दद्याद् भूषणाच्छादनादिकम् ।

जपेयुः शान्तिकाध्यायं^६ जापकाः सर्वतोदिशम् ॥५२॥

शान्तिकाध्याय^७मिति अधीयते इत्यध्यायः ; [तेन यो यस्य]^८ वेदस्य शान्तित्वेन प्रसिद्धो ^९मन्त्रसन्दर्भः, स तस्य शान्तिकाध्यायः, सर्वत्र वेदे अध्यायव्यवहाराभावात् ।

उपोषितास्ततः सर्वे कृत्वैवमधिवासनम् ।

आदावन्ते च मध्ये च कुर्याद् ब्राह्मणवाचनम् ॥५३॥

उपोषितास्तत इति पूर्वदिनकृतोपवासाः, ततोऽपरदिने ; एवं क्रमेण होमादिमध्यस्वस्ति-वाचनान्तेनाधिवासनं कुर्युरित्यर्थः^{१०} । आदावन्ते च मध्ये चेति मण्डपारम्भेऽधिवासन-समाप्तौ दानसमाप्तौ^{११} च ।

ततो मङ्गलशब्देन स्नापितो द्विजपुङ्गवैः^{१२} ।

त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य गृहीतकुक्षुमाञ्जलिः ।

स्नापितः कुण्डसमीपस्थघटचतुष्टयजलेन, घटानां भूषणेतरोपयुक्तद्रव्यमध्यपठितत्वेन स्नानार्थं मेवोपादानं यतः ।

1 I. O. adds ॐ here

2 I. O. adds सर्वान् here

3 I. O. स्त्रै लोके सुभूता०

4 A शकटानि

5 A omits the entire line

6 I. O. याजकाः सर्वेदो०

7 I. O. ०मित्यभिधीयत इत्या०

8 I. O. तेनापापस्य for the bracketed portion

9 I. O. मन्त्रं

10 I. O. कुर्यादित्यर्थः

11 I. O. ०साप्तौ

12 A वेदपुङ्गवैः

शुक्लालयाम्बरो भूत्वा तां तुलामभिमन्त्रयेत् ॥५४॥

नमस्ते सर्वदेवानां शक्तिस्त्वं शक्तिमास्थिता ।

साक्षिभूता जगद्धात्री^१ निर्मिता विश्वयोनिना ॥५५॥

एकतः सर्वसत्यानि तथाऽनृतशतानि^२ च ।

धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापिताऽसि जगद्धिते ॥५६॥

त्वं तुले सर्वभूतानां प्रमाणमिह कीर्तिता ।

मां तोलयन्ती संसारादुद्धरस्व नमोऽस्तु ते ॥५७॥

योऽसौ तत्त्वाधिपो देवः पुरुषः पञ्चविंशकः ।

स एवाधिष्ठितो देवि त्वयि तस्मान्नमोऽस्तु ते ॥५८॥

नमो नमस्ते गोविन्द तुलापुरुषसंज्ञक ।

त्वं हरे तारयस्वात्मानस्मात् संसारसागरात् ॥५९॥

पुण्यं कालमथासाद्य कृत्वैवमधिवासनम्^३ ।

पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा तां तुलामारुहेद् बुधः ॥६०॥

पुण्यं कालं यजमानानुकूलं लग्नमित्यर्थः ।

सखङ्गचर्मकवची सर्वाभरणभूषितः ।

धर्मराजमथादाय हैमं सूर्येण संयुतम् ।

कराभ्यां^४ बद्धमुष्टिभ्यामास्ते पश्यन् हरेर्मुखम् ॥६१॥

हरेर्मुखमिति तुलामध्यनिवेशितसुवर्णहरिप्रतिमासुखम् ।

ततोऽपरे तुलाभागे न्यसेयुर्द्विजपुङ्गवाः ।

साम्यादभ्यधिकं यावत् काञ्चनञ्चातिनिर्मलम् ॥६२॥

पुष्टिकामस्तु कुर्वीत भूमिसंस्थं नरेश्वर ।

क्षणमात्रं ततः स्थित्वा पुनरेतदुदीरयेत् ॥६३॥

नमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनि ।

पितामहेन देवि त्वं निर्मिता परमेष्ठिना ॥६४॥

त्वया धृतं जगत् सर्वं सहस्थावरजङ्गमम् ।

सर्वभूतात्मभूतस्थे नमस्ते विश्वरूपिणि ॥६५॥

1 A जगद्धात्री

2 A and I. O. भूतशतानि

3 A कृत्वा अधिवासनं पुनः

4 A अङ्गु

ततोऽवतीर्य गुरवे पूर्वमर्धं निवेदयेत् ।

[ऋत्विग्भ्योऽपरमर्धन्तु दद्यादुदकपूर्वकम् ॥६६॥

¹पूर्वमर्धं निवेदयेत् अर्धं प्रथमं निवेदयेदित्यर्थः ।

गुरवे ग्रामरत्नानि ऋत्विग्भ्यश्च निवेदयेत् ।]²

प्राप्य तेषामनुज्ञां वा³ तथाऽन्येभ्योऽपि दापयेत् ॥६७॥

अन्येभ्योऽपि ब्राह्मणेभ्य एव ।

दीनानाथविशिष्टादीन् पूजयेद् ब्राह्मणैः सह ॥६८॥

तत्समयोपस्थितदीनानाथविशिष्टब्राह्मणान् पूजयेदिति बोद्धव्यम् ।

न चिरं धारयेद् गेहे हेम संप्रोक्षितं बुधः ।

तिष्ठद् भयावहं यस्माच्छोकव्याधिकरं नृणाम् ।

संप्रोक्षितमुत्सृष्टम् ।

शीघ्रं परस्वीकरणाच्छ्रेयः प्राप्नोति पुष्कलम् ॥६९॥

अनेन विधिना यस्तु तुलापुरुषमाचरेत् ।

प्रतिलोकाधिपस्थाने प्रतिमन्वन्तरं वसेत् ॥७०॥

विमानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।

पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च ततो विष्णुपुरं व्रजेत् ।

कल्पकोटिशतं यावत् तस्मिन्नाके महीयते ॥७१॥

कर्मक्षयादिह पुनर्भुवि राजराजो

भूपालमौलिमणिरञ्जितपादपीठः ।

श्रद्धान्वितो भवति यज्ञसहस्रयाजी

दीप्तप्रतापजितसर्वमहीपलोकः ॥७२॥

यो दीयमानमपि पश्यति भक्तियुक्तः

कालान्तरे स्मरति वाचयतीह लोके ।

यो वा शृणोति पठतीन्द्रसमानरूपः

प्राप्नोति 'धाम स पुरन्दरदेवजुष्टम् ॥७३॥

1 I. O. पूर्वमर्धं निवेदयेत्

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. ०मनुज्ञाञ्च

4 A वासवपुरं परदेवजुष्ट' ; I. O. वामन-पुरन्दरदेवजुष्टः

[अथ प्रयोगः । प्रथमदिनकृत्यम् ।]^१

अत्र यजमानः समुपजाततुलापुरुषमहादानेच्छः प्रथमं विष्णुशिवविनायकानां पूजार्थं गन्धपुष्पादिसामग्रीवस्त्रनैवेद्यानि ब्राह्मणार्चनार्थं गन्धमाल्यसामग्रीवस्त्राणि वृद्धिश्राद्धसामग्री^२ स्वस्तिवाचनार्थं गन्धमाल्यसामग्रीं सपटीकवासोयुगलयं सुवर्णतोलकत्रयञ्च तीर्थादिषु परिशोधितायां भूमौ चतुर्भद्रमण्डपघटनार्थं स्तम्भवंशचालादिकं वेदोक्तुण्डघटनार्थं^३ मिष्टकां चूर्णञ्च कुण्डपार्श्वस्थापनार्थं कुम्भचतुष्टयमृत्विजामष्टावासनानि होमार्थमष्टौ शोभनताम्रपादाणि^४ चतुर्वचतुष्टयं^५ क्षुक्चतुष्टयं तिलान् धृतञ्च कुशं यथोपयोगेभ्यः समिदमिज्ज्वालनकाष्ठ-
[धूपपुष्पादिसामग्रीं^७] वेदीस्थदेवपूजार्थं [द्वापञ्चाशत् वस्त्राणि^८] पूजोचितसामग्रीञ्च ब्रह्मशिव-
विष्णुप्रतिमात्रयं मण्डपचालोपरि पूर्वादिदिक्षु दानार्थं पीतरक्तकृष्णातिकृष्णश्च तद्वर्णहरितपञ्च-
वर्णश्च तरुका दश पताकाः चालमध्यारोपणार्थं किङ्किणीयुक्तमुतकृष्टं ध्वजं द्वारचतुष्टया-
लङ्करणार्थं ब्रह्मोद्भुम्बराश्वत्थवटानां^९ तोरणचतुष्टयं मृन्मयान् शोभनानष्टौ कुम्भान् कुम्भ-
मण्डनार्थं पुष्पमाल्यसामग्रीचन्दनवस्त्ररत्नानि तद्वपनार्थं गुग्गुलुं कुम्भपूरणार्थं तीर्थ-
जलञ्च^{१०} सालपुल्लञ्जीवचन्दनदेवदारुगाम्भारी विल्वं^{११} कदम्बबकुलानामन्यतमस्य सारदारुणा
निर्मितं सप्तहस्तोच्छ्रितं दृढम् ऋजु उपरि हस्तमेकं परित्यज्य कृतच्छिद्रं स्तम्भद्वयं तद्दारुमयी-
मेव तुलाधारणसमर्थी मध्यस्थितकटकामर्गलां तद्दारुमयीं चतुर्हस्तायतां दशाङ्गुलप्रस्तारां
चतुरस्रां मध्यार्पितधारणसमर्थी^{१२} बडिशकृतिलोहां मध्ये प्रान्तद्वये च सुवर्णपलवेष्टितां
पार्श्वद्वयस्थलोहपाशद्वयलम्बमानशृङ्खलाष्टकनिबद्धार्धपट्टद्वयां तुलां तदलङ्करणार्थं माल्य-
सामग्रीं चन्दनं मौक्तिकप्रवालमालाञ्च^{१३} तुलामध्यस्थापनार्थं सुवर्णपत्रनिर्मितां^{१४} विष्णु-
प्रतिमां चकलिनार्थं पञ्चवर्णतण्डुलगुण्डिकां चकालङ्करणार्थं^{१५} पुष्पादिसामग्रीं तुलाया
ऊर्ध्वस्थापनार्थं पञ्चवर्णं चन्द्रातपं^{१६} तद्वन्धनार्थं फलपुष्पसामग्रीञ्च^{१७} गुरोरर्चनार्थं

1 A and I. O. omit the brack-
keted portion

2 I. O. स्वस्तिक्.

3 I. O. ० मिष्टकाचूर्णञ्च

4 I. O. अ०

5 I. O. विष्टर०

6 I. O. योगसमिद०

7 B and I. O. ० व्यजनादिसामग्री

8 A विष्णुादि

9 I. O. ० वटान्

10 I. O. शाल०

11 I. O. ० कदम्बाञ्जनानाम्

12 I. O. वस्त्रिशा०

13 I. O. ० मालां

14 I. O. यत्ननिश्चित०

15 I. O. पुष्पार्जनसामग्रीं

16 I. O. तददर्चनार्थं

17 I. O. गुरोर्वैरणार्थं

श्वेतं सपटीकवासोयुगं यथेष्टसुवर्णघटितकुण्डलद्वयं हैमयज्ञोपवीतकेयूरकण्ठाभरणानि च ऋत्विजां वरणार्थम् अष्टौ सितानि सपटीकवासोयुगानि यथेष्टसुवर्णघटितान्यष्टौ [कुण्डल-युगानि अष्टौ]^१ हैमयज्ञसूत्राणि अष्टावक्त्रदानि अष्टौ कण्ठाभरणानि च जापकानांश्च वरणार्थ-मभिमतसुवर्णघटिताद्भूरीयकचतुष्टयं वस्त्रस्थानचतुष्टयश्च, गुरोर्ऋत्विजाश्च मधुपर्कसामग्रीं ; ^२लोकपालावाहनार्थं पुष्पधूपादीनि^३ वलयार्थं माषभक्त-^४वलिसामग्रीम् ; ऋत्विग्भ्योऽधिवासन-दक्षिणार्थमभिमतसुवर्ण^५ कृतकुण्डलयुगाष्टक-हैमयज्ञसूत्राष्टक-हैमकटका [ष्टका] ^६भूरीयाष्टकानि, अष्टौ नानावर्णवस्त्र-^७स्थानानि, अष्टा पटीकम्बलोपधानसहिताः शय्याः ; गुरवे दानार्थमेकत्विग्-देयसामग्रीतो द्विगुणद्रव्यघटितां कुण्डलयुगादिसामग्रीं, द्विगुणसपटीकवस्त्रं, द्विगुणद्रव्यरचि-तामुक्तरूपां शय्यां ; मध्यखस्तिवाचनार्थं सपटीकवासोयुगत्रयं सुवर्णतोलकत्रयश्च^८ ; माङ्गल्यार्थं ^९वाद्यादिसामग्रीम् ; आत्ममण्डनार्थं यथेष्टमाभरणानि, धारणार्थं खड्गं ^{१०}चर्ममण्डालं सन्ना-हञ्च, हस्तद्वयधारणार्थमभिमतसुवर्ण-घटिते धर्मराज-सूर्यप्रतिमे, आत्मतुलनार्थं निर्मलं सुवर्णं, गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणार्थमभिमतोत्पत्तियोग्यां भूमिं यथेष्टं रत्नानि च ; जापकदक्षि-णार्थं सुवर्णं ; दीनानाथादितर्पणार्थं ^{११}यथेष्टं तण्डुलान् कपर्दकञ्च ; ^{१२}शेषब्राह्मणत्रयवाच-नार्थं सपटीकवस्त्रयुगत्रयं सुवर्णतोलकत्रयञ्च^{१३} उत्पाद्य, सम्भृतसम्भारोऽयनाद्युक्त-समया]^{१४}नामन्यतमस्य पूर्वतरदिने कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरत्रये हरिष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य, शुचौ देशे उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य, प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः—ॐ सूर्यसोमयम-कालपञ्चभूतानि मतस्यपुराणोक्त-तुलापुरुषमहादानकर्म कर्तुं श्वो मयोपवासः कर्तव्य इति निवेदनं कृत्वा, ^{१५}गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् ।

तद् यथा—ॐ मत्स्यपुराणोक्त-तुलापुरुष-महादानकर्म कर्तुं श्वोऽहमुपवासं करिष्ये । एवं गुर्वृत्विग्जापका अपि सङ्कल्पं कुर्युः । तत्र निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोर्यथाक्रमं तुलापुरुष-महादानकर्मणि गुरुकर्म कर्तुं, [ऋत्विक्कर्म कर्तुं],^{१६}शान्तिकाध्यायजपकर्म कर्तुमिति च

1. I. O. omits the bracketed portion
2. I. O. adds नव here
3. I. O. पुष्पधूपौ
4. I. O. omits वलि
5. I. O. omits कृत
6. I. O. omits the b. p.
7. I. O. adds प्र here
8. A सुवर्णस्थानत्रयश्च

9. I. O. वाद्यादि०
10. I. O. चर्ममण्डालं
11. I. O. यथेष्टं
12. I. O. शेषे०
13. A सुवर्णस्थानत्रयश्च
14. A ०क्तदीना०
15. I. O. गृहीतोदकपूर्णं
16. I. O. omits the bracketed portion

विशेषः । एवं सर्वेष्वेव वक्ष्यमाणमहादानेषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यगर्भादिपदं प्रक्षिप्य निवेदन-सङ्कल्पौ कर्तव्यौ । एतावतैव सर्वेषां वक्ष्यमाण—महादानानां वाक्यानि सम्पद्यन्ते, अतस्तेषु न लिखितव्यानि ।

[द्वितीयादनकृत्यम् ।]²

ततोऽपरदिने यजमानः कृतनित्यक्रियः ॐ गोविन्दाय नमः, ॐ उपापतये ममः, ॐ विनायकाय नमः इति वस्त्रादिना सम्पूज्य, भगवन् गोविन्द, भगवन्नुमापते, भगवन् विनायक, तुलापुरुष-महादानमखो मया कर्तव्यः, स निर्विघ्नं भवत्प्रसादात् सम्पद्यताम् इत्याशास्य प्रणम्य, अभिमतसंख्यब्राह्मणान् बस्त्रादिभिरभ्यर्च्य तुलापुरुषमहादानमखो मया कर्तव्यः, तद्भवन्तो मामनुजानन्तु इति वदेत् । ततस्ते क्रियतामिति 'सहर्षं ब्रूयुः । ततो यजमानो गृहीतोदक-पूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा ॐ मत्स्यपुराणोक्तं—तुलापुरुष-महादानकर्माहं करिष्ये । ततो यथाविधि सगणाधिपमातृपूजापूर्वकं वृद्धिश्राद्धं कृत्वा, ब्राह्मणत्रयं वस्त्रकाञ्चनादिभिरभ्यर्च्य, तुलापुरुषमहादानकर्मणि पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । 'पुण्याहमिति तैस्त्रिः प्रत्येकमुक्ते, स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । तैश्च 'त्रिः स्वस्तीत्युक्ते, ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । ते च प्रत्येकम् ऋध्यतामिति त्रिब्रूयुः । अत्रापि सर्वेष्वेव महादानेषु देवताब्राह्मणानुज्ञाभ्यर्चनदानसङ्कल्प-पुण्याहवाचनेषु तुलापुरुषपदस्थाने तत्तन्महादाननामप्रक्षेपः कर्तव्यः । ततः पूर्वशोधितायां भूमौ खहस्तेनोभयतः षोडशारत्निमात्रं द्वादशहस्तं दशहस्तं वा चतुर्भद्रानन⁹मण्डपं कारयेत् । तन्मध्ये सप्तहस्तां [पञ्चहस्तां वा]¹⁰ वेदीं कारयेत् । तस्याश्चतुर्दिशं चत्वारि हस्तप्रमाणानि¹¹हस्तनिम्नानि चतुरस्राणि¹²सुरूपाणि विस्तारो¹³च्छ्रायचतुरङ्गल-पूर्वोत्तरकोणावनत-सर्व¹⁴[समै¹⁵कदेशमेखला

1 I. O. लिखितानि, A लिखितव्यं

2 I. O. and A omit the bracketed portion

3 A सहस्रं

4 I. O. omits च

5 I. O. adds ॐ here

6 A and B omit it

7 I. O. omits अथ

8 I. O. पुण्याहानि वाचनेषु

9 I. O. and A ०भद्रासन०

10 I. O. omits it

11 A हस्तानिम्नानि, I. O. हस्तविहस्त

12 I. O. and A स्वरूपाणि

13 I. O. ०च्छ्राय०

14 A omits the bracketed portion

15 I. O. समेक०

युतानि वितस्ति [दीर्घ-सप्ताङ्गुलप्रस्तार-कूर्मपृष्ठोन्नतमध्याङ्गुलोच्छिद्रतः [¹प्रान्त-गजोष्ठ]सहश-
दीर्घ²[प्रणाल्योद्धोष्ठ]योनियुतानि पार्श्वस्था³प्रपञ्चव-पिहितमुखैकैक-पूर्णकुम्भानि होतृ-
ब्रह्मोपवेशनार्थमासनद्वयद्वययुतानि होमार्थं घृताङ्गतिल-स्थापनार्थं प्रणीतास्थापनार्थञ्च शोभन-
ताम्र⁴पातद्वयद्वययुतानि प्रत्येकं ⁵सूक्ष्मवसहितानि ब्रह्मोपवेशनार्थमेकैक-⁶विष्टरयुतानि ⁷पार्श्व-
स्थापिततिल-घृत-धूप-पुष्पसामग्री-कुश-यथासम्भव⁸समिदमिज्ज्वालनार्थेन्धनादीनि ⁹कुण्डानि
कारयेत् ।

वेद्या ईशानकोणे चापरां सर्वतोहस्तपरिमितां चतुरस्रां वक्ष्यमाणविनायकादिदेवार्चनाय
वेदीं कारयेत् । मण्डपचालोपरि ¹⁰पूर्वस्यां ¹¹[पीताम्, आग्नेय्यां रक्तां, याम्यां] कृष्णां,
नैऋत्यामतिकृष्णां, वारुण्यां सितां, ¹²वायव्यां कृष्णाम्, उत्तरस्यां हरिताम्यं, ऐशान्यां
पञ्चवर्णां, ¹³निऋतिवरुणयोर्मध्ये ¹⁴श्वेताम्, ¹⁵इन्द्रेशानयोर्मध्ये लोहितां पताकां,
मण्डपमध्यभागोपरि च किङ्किणीयुक्तं¹⁶ ध्वजं दद्यात् ।

मण्डपद्वारेषु पूर्वदिक्मेण मल्लोदुम्बराश्वत्थवटानाम्, अश्वत्थोदुम्बरमल्लच्छटानां वा तोरण-
चतुष्टयम् ; द्वारपार्श्वद्वयेषु च पुष्पमालालङ्कृतं ¹⁷चन्दनप्रोक्षितं ¹⁸धूपितं वज्रवेष्टितग्रीवम्
अभिमतपद्म¹⁹रत्नगर्भं पूर्णकुम्भद्वयद्वयं दद्यात् ।

एतच्च सर्वमहा²⁰दानसाधारणम् ।

²¹[ततः प्रधान]वेदीमध्ये हस्तद्वयमित-खातद्वयं कृत्वा, तत्र ²²यथोक्तं तोरणमारोप्य,
तलोक्तं²³प्रकारघटितां तुलामवलम्ब्य, पुष्पमाला²⁴भिश्चन्दनेन मुक्ताप्रवालमालयां

1 A पाले गजोष्ठ	13 I. O. नैऋतिवरुणयोर्मध्ये, A निऋति
वरुणमध्ये
2 I. O. प्रणानोद्धोष्ठ and A
प्रमाणीद्धोष्ठ	14 A अतः
3 A स्थ for स्थान	15 A ऐन्द्रेशानमध्ये
4 I. O. and A पालद्वययुतानि	16 A omits युक्तं
5 A omits सूक्ष्म	17 A चन्दनप्रोक्षितं, I. O. चन्दनामक्षितं
6 I. O. विस्तर	18 A omits it
7 A होमार्थं before this	19 A वान for रत्न
8 A यथासम्भवेष्टम्	20 A omits महा
9 A omits it	21 A omits the bracketed por-
tion
10 I. O. पूर्वतः	22 I. O. omits it
11 A omits the bracketed por-
tion	23 A omits प्रकार
12 I. O. वायवीयां	24 A 'दि' चन्दनेन

चालङ्कुर्यात् । तुलातलभागमध्ये यथोक्तविष्णु¹[प्रतिमां पृष्ठनिहित]-गुग्गुलिपिण्डां
कृत्वाऽऽरोपयेत् । तुलोपरि च²यथोक्तं बहुफलपुष्पमालं चन्द्रातपं वितत्य बध्नीयात् ।
तुलाधोभूभागे³[यथोक्तं⁴चक्रं लिखित्वा⁵पुष्पैरवकिरेत् ।

एवं सर्वमनुष्ठानं कृत्वा,] गुरुऋत्विजो जापकांश्च वरणार्थोपकल्पितवस्त्रालङ्कारैर्य⁶थायथ-
मभ्यर्च्य, प्रथमं गुरुं दक्षिणजानुनि⁷विधृत्य⁸वरयेत् । ॐ अद्यामुक⁹सगोलम् अमुक
वेदामुक¹⁰शाखाध्यायिनम् अमुकदेवशर्माणम् अस्मिंस्तुलापुरुषमहादानकर्मणि गुरुकर्म कर्तुं
त्वामहं वृणे । ११ ॐ वृतोऽस्मीति¹²प्रतिवचनम् । ततो यजमानो¹³[यथाविहितं कर्म
कुर्विति वदेत् । ॐ यथाज्ञानं करवाणीति] गुरुः । ऋत्विग्जापकानां¹⁴वरणे वरणवाक्ये
गुरुकर्म कर्तुमिति स्थाने¹⁵ऋत्विक्कर्म¹⁶कर्तुं शान्तिकाध्यायजपकर्म कर्तुमिति यथाक्रमं
निवेशो विशेषः । ततो गुरवे ऋत्विग्भ्यो¹⁷जापकेभ्यश्च यथाशाखं मधुपर्कं दद्यात् ।

¹⁸ततो गुरुर्ऋत्विग्यजमानजापका उपवसेयुः । एतदपि ¹⁹चन्द्रातपबन्धनाद्युपवासान्तं
कर्म सर्वमहादानसाधारणम् । ²⁰[वरणवाक्ये तु] तुलापुरुषपदस्थाने तत्तन्महादानपदप्रक्षेपः
कर्तव्यः ।

²¹तृतीयदिनकृत्यम् ।

²²[अपरेद्युश्च कृतनित्यं] पूर्वादिकुरङ्गेषु ऋग्यजुःसामाथर्व²³क्रमेण एको होता ²⁴अपरो
ब्रह्मेति ब्राह्मणद्वयं नियुक्तं ²⁵खखगृह्योक्तविधिना अग्न्युपसमाधानं कुर्यात् । जापकाश्च

1 I. O. प्रतिमापृष्ठनिहित

2 A यथोक्त

3 A omits the bracketed por-
tion

4 I. O. omits it

5 I. O. पुष्पैरवकिरेत्

6 A यथामभ्यर्चा

7 B and I. O. दक्षिणजङ्घायं

8 A वृणुयात्

9 A गोत्र for सगोत्रम्

10 A omits मुक

11 A and I. O. omit it

12 A गुरुर्वदेत्

13 A omits the bracketed por-
tion

14 A omits नः

15 A नैऋत्तिककर्म

16 I. O. कर्तुं

17 I. O. and A omit it

18 A omits it

19 A चन्द्रातपवदना०

20 I. O. वरणवाक्ये and A वरण

21 I. O. and A omit it

22 A अपरेभ्यः कृतनित्यकृत्यः

23 A adds महादान before this

24 A अपर

25 I. O. खखगृह्योक्त०

ऋग्वेदादि^१क्रमेण पूर्वादिद्वारेषूपविश्य शान्तिकाध्यायं जपेयुः । --शान्तिकाध्यायश्च 'शं न इन्द्राग्नी भवतामवोमि'रिति पञ्चदशर्चं ^२शान्तिसूक्तमृगवेदे । 'ऋचं वाचमि'ति शान्तिकाध्यायो ^३यजुर्वेदे । 'कया नश्चिन्न' इति वृथचं सामवेदे । 'शं नो देवी'—'शं न इन्द्राग्नी' इति द्वे द्वे करिण्डके, 'सम्मावात' इत्यथक्, 'शान्ता द्यौ'रिति ^५करिण्डकेति शान्तिगणोऽथर्ववेदे ।

गुरुश्च कृतनिलयः पूर्वामिमुखः ^६कृतार्घ्यपात्रः स्वल्पवेदिकायाम् उत्तरादिक्रमेण यत्पुष्प-
सिततण्डुलानामन्य^७तमेन विनायकादिनवग्रहपूजार्थं प्रथमां दशपुञ्जिकापङ्क्तिं, दशदिक्-
^८पालपूजार्थञ्च वेदुचपात्रेषु ^९स्वल्पदिक्रमेण दशपुञ्जिकाः, ग्रहपूजा^{१०}-पङ्क्त्यधो वसधृक्पूजार्थं
द्वितीयामष्ट^{११}-पुञ्जिका-पङ्क्तिं, ^{१२}[तदधो द्वादशादित्यपूजार्थं ^{१३}तृतीयां द्वादशपुञ्जिकापङ्क्तिं]
तदधः सप्तमरुद्रणपूजार्थं चतुर्थीं सप्तपुञ्जिकापङ्क्तिं, तदधो ब्रह्मविष्णुशिवानां प्रतिमा-
^{१४}त्यारोपणम्, अर्कवनस्पत्योः पूजार्थं पुञ्जिकाद्वयञ्च कृत्वा, प्रथमपङ्क्तावुत्तरादिक्रमेण एत एत
सविनायका नवग्रहा इत्यावाह्य—विनायकमारोपयामि, आदित्यमारोपयामि, सोममारोपयामि,
अङ्गारकमारोपयामि, बुधमारोपयामि, बृहस्पतिमारोपयामि, शुक्रमारोपयामि, शनैश्वर-
मारोपयामि, राहुमारोपयामि, केतुमारोपयामि इत्यारोप्य, ^{१५}[एत एत लोकपाला] इत्या-
वाह्य—यथादिक्रमम् इन्द्रमारोपयामि, अग्निमारोपयामि, यममारोपयामि, निर्ऋतिमारो-
पयामि, वरुणमारोपयामि, वायुमारोपयामि, सोममारोपयामि, ईशानमारोपयामि, अनन्त-
मारोपयामि, ब्रह्माणमारोपयामि इत्यारोप्य, ^{१६}एत एत वसव इत्यावाह्य, द्वितीयपङ्क्तौ—
^{१७}आपमारोपयामि, ध्रुवमारोपयामि, सोममारोपयामि, ^{१८}धरमारोपयामि, अनिलमारोपयामि,
^{१९}अनलमारोपयामि, प्रत्यूषमारोपयामि, ^{२०}प्रभासमारोपयामि इत्यारोप्य, एत एत आदित्या

1 A क्रमे

2 A शान्तिकसूक्तं ऋग्वेदे

3 I. O. यजुर्वेदे

4 A सम्माभिव, I. O. सम्मावात

5 I. O. करिण्डकाः ॥ इति, A शान्ति-
करिण्डका । इति

6 I. O. and A कृतार्घ्यपात्रः

7 I. O. अन्यमेन

8 A omits पाल

9 A स्व and I. O. पूर्व for स्व

10 A ऽपङ्क्ताधा, I. O. ऽपश्यो

11 I. O. पुञ्जिपङ्क्ति, A पुञ्जिकापुष्पं

12 I. O. omits the bracketed
portion

13 A तृतीयायां

14 I. O. नरुपा for द्या

15 A दिकपाला for the bracketed
portion

16 A omits it

17 A अपमारोपयामि

18 A आपमारोपयामि

19 I. O. omits it

20 A omits it

इत्यावाह्य, तृतीयपङ्क्तौ—इन्द्रमारोपयामि, धातारमारोपयामि, भगमारोपयामि, पूषण-
मारोपयामि, मित्रमारोपयामि, वरुणमारोपयामि, अर्यमणमारोपयामि, अंशुमारोपयामि,
विवस्वन्तमारोपयामि, त्वष्टारमारोपयामि, ¹[सवितारमारोपयामि, विष्णुमारोपयामि] इत्यारोप्य,
एत एत मरुद्गणा इत्यावाह्य, चतुर्थपङ्क्तौ—आवहमारोपयामि, प्रवहमारोपयामि ²[उद्वह-
मारोपयामि, संवहमारोपयामि, ³विवहमारोपयामि] ⁴परावहमारोपयामि, ⁵परिवहमारो-
पयामि ⁶इत्यारोप्य, एत एत ब्रह्माच्युतेशार्कवनस्पतयः ⁷ ⁸इत्यावाह्य, ⁹प्रतिमाद्वये—
ब्रह्माणमारोपयामि, अच्युतमारोपयामि, ईशमारोपयामि इत्यारोप्य, तत्पार्श्वस्थपुञ्जिकाद्वये
¹⁰अर्कमारोपयामि, वनस्पतिमारोपयामि ¹¹[इत्यारोपयेत् । ततो विनायकाय] आदित्याय
सोमाय अङ्गारकाय बुधाय वृहस्पतये शुक्राय शनैश्चराय राहवे केतवे, इन्द्राय अग्नये ¹²यमाय
¹³निर्वृतये वरुणाय वायवे सोमाय ईशानाय अनन्ताय ब्रह्मणे, ¹⁴[आपाय ध्रुवाय सोमाय
धराय अनिलाय अनलाय प्रत्यूषाय प्रभासाय, इन्द्राय धात्रे भगाय पूष्णे मित्राय वरुणाय
अर्यमणे अंशवे विवस्वते त्वष्ट्रे ¹⁵सविते विष्णवे, आवहाय प्रवहाय ¹⁶उद्वहाय संवहाय
विवहाय परावहाय परिवहाय, ब्रह्मणे,] अच्युताय, ईशाय, अर्काय, वनस्पतये इति प्रत्येक-
मुच्चार्य—एतत् पाद्यं नमः इति क्रमादेकैकशः पाद्यं सर्वेभ्यो दत्त्वा, तथा एषोऽर्घ्यो नमः
¹⁷इत्यर्घ्यं, ¹⁸[तथैव एतदाचमनीयं नमः इत्याचमनीयं], तथैव ¹⁹एतद्वस्त्रं नमः इति वस्त्रं, तथैव
एष गन्धो नमः इति गन्धं, ²⁰[तथैव एतत् पुष्पं नमः इति पुष्पं], ²¹[तथैव एष धूपो

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A विवस्वन्तमारोपयामि त्वष्टारमारोपयामि
for the bracketed portion

3 I. O. वरुण

4 I. O. omits it

5 A omits it

6 A इत्यावाह्य

7 A रवनस्पतयमारोपयामि

8 A इत्यारोप्य

9 A प्रतिमाद्वये

10 A अर्क

11 A इत्यारोप्य एतादत्तविनायकाय for
the bracketed portion

12 A omits it

13 A निर्वृतये, I. O. निर्वृतताय

14 A omits the bracketed por-
tion

15 I. O. सविते

16 I. O. तद्वहाय

17 A इत्यर्घ्यं

18 A तथैवमाचमनीयं for the brac-
keted portion

19 A वस्त्रं

20 A एतत् पुष्पं नमः for the brac-
keted portion

21 A एष धूपो नमः for the bracke-
ted portion

नम इति धूपं], तथैव एष दीपो नम इति दीपं, तथैव एतन्नैवेद्यं नम इति नैवेद्यं [तथैव एतत्ताम्बूलं नम इति ताम्बूलं]¹ दद्यात् । एवं पूजां समापयेत् ।

ततो होतारः प्रतिमन्त्रमे²कावृत्त्या ³आभ्य एव देवताभ्यो घृताकृतिलाहुतीर्दद्युः । तथाच मन्त्राः । विनायकस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः गणाणां त्वेति, सामवेदे आ ⁴[तू न]इति, अथर्ववेदे⁵[गणानां त्वा] ⁶गणपतिमिति । सूर्यस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णेनेति, सामवेदे ⁷[ब्रह्महो असीति,] अथर्ववेदे⁸ आदित्य नावमिति । ⁹सोमस्य—ऋग्वेदे आ प्यायस्वेति, यजुर्वेदे इमं देवा इति, सामवेदे आ प्यायस्वेति, अथर्ववेदे ¹⁰यद्राजानमिति । अङ्गारकस्य—ऋग्यजुःसामवेदेषु अग्निमूर्द्धेति, अथर्ववेदे¹¹[त्वया मन्य]इति । बुधस्य—ऋग्वेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, यजुर्वेदे उद् बुध्यस्वेति, सामवेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, अथर्ववेदे ¹²दर्शोऽसीति । बृहस्पतेः—ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति, यजुर्वेदे बृहस्पते ¹³[अतियदर्थ इति,] ¹⁴[सामवेदे बृहस्पते परि दीयेति,] अथर्ववेदे बृहस्पतिर्न इति । शुकस्य—ऋग्वेदे शुकन्ते अन्यदिति, ¹⁵यजुर्वेदे ¹⁶[अन्नात् परिश्रुत इति,] सामवेदे शुकन्ते अन्यदिति, अथर्ववेदे ¹⁷येनावपदिति । शनैश्वरस्य—¹⁸ऋग्वजुःसामवेदेषु शन्नो देवीरिति, अथर्ववेदे प्राणाय नम इति । राहोः—ऋग्वेदे कया नश्चित इति, यजुर्वेदे काण्डात् काण्डादिति, सामवेदे कया नश्चित इति, अथर्ववेदे ¹⁹राहू राजानमिति । केतोः—केतुं कृण्वन्निति वेदचतुष्टयेऽपि । इन्द्रस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः ²⁰वातारमिन्द्रमिति, सामवेदे त्वामिद्धि²¹ हवामह²² इति, अथर्ववेदे ²³[इन्द्रस्य बाहु इति] । अग्नेः—ऋग्वेदे अग्नि दूतं

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A ०नेकावृत्त्या ; I. O. ०नेकावृत्त्या
- 3 I. O. and A आभ्य
- 4 I. O. नून, A नून
- 5 I. O. गणपते and A गणपतये
- 6 A गणपतिं
- 7 I. O. विमहो असीति and A विस्वहो असीति
- 8 A adds इयं after it
- 9 A मस्य
- 10 A अप्रजानमिति
- 11 I. O. त्वया मान्या and A इयं मन्या

- 12 A वशोशीति
- 13 I. O. अति अदर्थ and A विवदर्थेति
- 14 A omits the bracketed portion
- 15 A अन्यदि
- 16 I. O. अन्ना परिश्रुतमिति
- 17 I. O. येनावदिति
- 18 A षट्कसामयजुसु
- 19 A राहु, I. O. बाहु
- 20 A वातारमिति
- 21 I. O. and A त्वामिद्धि
- 22 A हवाम
- 23 I. O. इन्द्रस्य बाहु इति and A इन्द्रबाहुरिति

वृणीमह इति, यजुर्वेदे त्वं नो अग्ने ¹[तव देवेति,] ²सामवेदे अग्निं दूतं वृणीमह ³ इति, अथर्ववेदे अग्नेर्मन्त्र ⁴ इति । यमस्य—ऋग्वेदे असि यम इति, यजुर्वेदे ⁵[सुगं नु पन्था-मिति,] सामवेदे नाके सुपर्णमिति, अथर्ववेदे यमो नो ⁶गातुमिति । निऋतेः—ऋग्वेदे ⁷वेत्था हि निऋतीनामिति, यजुर्वेदे ⁸असुन्वन्तमयजमानमिति, सामवेदे ⁹वेत्था हि निऋतीनामिति, अथर्ववेदे ¹⁰अपेत एत्विति । वरुणस्य—ऋग्वेदे ¹¹[वरुणं वो रिशाद-समिति,] यजुर्वेदे ¹²[तत्त्वा यामीति,] सामवेदे घृतवती भुवनानामिति, अथर्ववेदे उदुत्तमं वरुणेति । वायोः—ऋग्वेदे वात ¹³[आ वात्विति,] यजुर्वेदे आ ¹⁴[नो नियुद्धिरिति,] सामवेदे वात आ वात्विति, अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य—ऋग्वेदे ¹⁵कुविदङ्ग नमसा ये इति, यजुर्वेदे वयं सोमेति, सामवेदे सोमं राजानं वरुणमिति, अथर्ववेदे ¹⁶[सोदक्रामत् सा वनस्पतीनिति] । ¹⁷[ईशानस्य—ऋग्वेदे ईशाना ¹⁸वार्याणामिति, यजुर्वेदे तमीशानमिति, सामवेदे ¹⁹[आत्वा सोमस्येति] अथर्ववेदे तस्मै ²⁰[सर्वेभ्य ईशानस्येति] । ²¹अनन्तस्य—ऋग्वेदे कालिको ²²नाम सर्प इति, यजुर्वेदे नमोऽस्तु ²³सर्पेभ्य इति, सामवेदे यां ²⁴सन्ध्यां समधत्तेति, अथर्ववेदे ²⁵अनन्तं विततमिति] । ब्रह्मणः—ऋग्वेदे ब्रह्मा देवानामिति, यजुर्वेदे आ ब्रह्मन्निति, सामाथर्वणोः ब्रह्म ²⁶जज्ञानमिति । वसूनाम्—ऋग्वेदे ²⁷जमया अन्न वसव इति, यजुर्वेदे वसन्तेन ऋतुनेति, सामवेदे ²⁸[लोकद्वारमित्याद्यं

- 1 I. O. इति for the bracketed portion
- 2 A सामवेदेषु
- 3 A वृणीम
- 4 I. O. अग्ने र्मन्त्र, A अग्नेर्मन्त्र
- 5 I. O. सुगन्तु पन्थामिति and A सुगन्तुच्छामिति
- 6 I. O. and A गान्तमिति
- 7 I. O. and A वरुणा
- 8 I. O. असुन्वन्तं, A अश्वयन्तं
- 9 I. O. वरुणा, A व
- 10 I. O. आपत, A अपत
- 11 I. O. वरुण आविशादशमिति and A वरुण वारिणादमिति
- 12 A ततोषमिति
- 13 A आवातु इति and I. O. वल्लिति
- 14 I. O. नोनियुद्धिरिति and A योविद्धिरिति
- 15 A कविदत्वं नमसाय इति

- 16 I. O. सोदक्रामत् इति and A सोमक्रामसो वनस्पतिरिति
- 17 A reads the bracketed portion a little below after some repetition of matter
- 18 I. O. वापोणामिति
- 19 I. O. अभित्वायवनीन्नामा इति
- 20 I. O. सर्व्व इति
- 21 I. O. अनन्तस्य वृत्तस्य
- 22 I. O. and A कालिको
- 23 I. O. नमोस्तु ते
- 24 I. O. सत्त्वा, A the entire sentence as पाप त्वं समाधत्तेति
- 25 I. O. अथर्व्वमिततमिति
- 26 I. O. जज्ञानमिति, A जजनमिति
- 27 I. O. ऽस्तुया, A अस्तुया
- 28 I. O. लोकद्वारमिति for the bracketed portion

साम], अथर्ववेदे वसवस्त्वा ¹गायत्र्येति । आदित्यानाम्—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः इमा गिर आदित्येभ्य इति, सामवेदे ²[तत्त्वा यामीति], अथर्ववेदे ³उदिद्युदिहीति । मरुताम्—ऋग्वेदे आविद्युन्म ⁴द्विरिति, यजुर्वेदे ⁵इदृक्षास इति, सामवेदे गावश्चिद् ⁶[घा समन्यव] इति, अथर्ववेदे मरुतां ⁷मन्व इति । ब्रह्मणः—ऋग्वेदे ब्रह्म जज्ञानमिति, यजुर्वेदे आ ब्रह्मन्निति, सामाथर्वणोः ब्रह्म जज्ञानमिति । अच्युतस्य—ऋग्वेदे अतो देवा इति, यजुर्वेदसामवेदयोः इद विष्णुरिति, अथर्ववेदे उरु ⁸विष्ण इति । ईशस्य—ऋग्वेदे इमा रुद्रयेति, यजुर्वेदे मा ⁹नस्तोक इति, सामवेदे आ वो ¹⁰राजानमिति, अथर्ववेदे भवो दिवो भव इति । अर्कस्य—चितं देवानामिति वेदचतुष्टयेऽपि । वनस्पतेः—ऋग्वेदे अव सृजा वनस्पत इति, यजुर्वेदे ¹¹अय हित्वा ¹²स्वधितिरिति, सामवेदे नित्यस्तोत्रो वनस्पतिरिति, अथर्ववेदे ¹³[सोदक्रामत् सा वनस्पतीनिति] ।] एवं ¹⁴होमं समाप्य, सामवेदव्यतिरिक्ता ¹⁵ऋत्विजो यथासम्भवमासामेव देवतानां सूक्तानि जपेयुः ।

तथा च सूक्तानि । ऋग्वेदे—आ ¹⁶भु न इति विनायकसूक्तं नवर्चम् । आदित्यस्य आदित्यानां ¹⁷[मवसेत्यादि षडृचं] सूक्तम् । त्वं सोम प्र ¹⁸चिकित इति सोमस्य त्रयोविंशतृचं सूक्तम् । ¹⁹समिधाग्निं ²⁰दुवस्यतेत्यङ्गारकस्य ²¹विंशतृचं सूक्तम् । ²²उद् बुध्यध्वमिति बुधस्य द्वादशर्चं सूक्तम् । ²³यस्तस्तम्भेति बृहस्पतेरेकादशर्चं सूक्तम् । शुक्रन्ते अन्यदिति शुक्रस्य चतुष्कं सूक्तम् । आपो हि ष्ठेति शनैश्चरस्य नवर्चं सूक्तम् । कया नश्चित इति राहोः

- 1 I. O. and A गायत्र्येति
- 2 I. O. उन्वयामीति and A उन्वयामिति
- 3 I. O. and A उदिद्युदिहीति
- 4 I. O. ०नभिरिति, A आविद्युन्मद्विरिति
- 5 I. O. इदृक्षास, A इदृक्षास
- 6 I. O. व्यासमन्यव
- 7 I. O. ध्वज, A सन्व
- 8 I. O. विष्णो इति, A विष्णोरिति
- 9 I. O. नस्तोक
- 10 I. O. वो
- 11 I. O. and A अयं
- 12 I. O. सुधितिरिति, A अधितिरिति
- 13 I. O. सोदक्रामसो वस्यतानिति A सोमक्रामसो वनस्पतेरिति

- 14 I. O. होमं
- 15 A omits it
- 16 I. O. क०, A नूनमिति
- 17 A सिधोपरिसर्वं for the bracketed portion
- 18 I. O. चिकित्, A चिविति
- 19 I. O. समिधग्निं
- 20 I. O. दुवस्यते इति । अङ्गारकस्य, A वनस्पते इत्यङ्गारकस्य
- 21 A विंशतृचं
- 22 I. O. उद् बुध्यध्वमिति, A उद् बुध्यध्वमिति
- 23 A यस्तस्तम्भेति, I. O. पयसातस्तम्भेति

पञ्चदशर्चं सूक्तम् । युञ्जन्ति ब्रध्नमिति केतोर्दशर्चं सूक्तम् । इन्द्रमिन्द्राथिन इति इन्द्रस्य दशर्चं सूक्तम् । ²[अग्निः सप्तमिति] अग्नेः सप्तर्चं सूक्तम् । ³परेयिवांसमिति यमस्य षोडशर्चं सूक्तम् । ⁴यस्यामितानीति निऋतेर्दशर्चं सूक्तम् । ⁶[मोषु] वरुणेति वरुणस्य पञ्चर्चं सूक्तम् । वात आ वात्विति वातस्य ⁷न्यूचं सूक्तम् । कविदङ्गं ⁸नमसा य इति सोमस्य सप्तर्चं सूक्तम् । ⁹आ नो भद्रा इति ¹⁰महेशानस्य दशर्चं सूक्तम् । ¹¹स्वप्नः स्वप्नाधिकरण ¹²[इत्यनन्तस्य पञ्चर्चं सूक्तम् । ऋजु ¹³रिच्छंस इति ब्रह्मणश्चतुष्कं सूक्तम् । ¹⁴जग्भूमा त] इति वसूनामष्टर्चं सूक्तम् । इमा गिर आदित्येभ्य इत्यादित्यानां सप्तदशर्चं सूक्तम् । मरुतो ¹⁵[यस्य हि] क्षये इति ¹⁶मरुतां दशर्चं सूक्तम् । ऋजुरि ¹⁷च्छंस इति ब्रह्मणश्चतुष्कं सूक्तम् । सहस्रशीर्षा पुरुष इत्यच्युतस्य षोडशर्चं सूक्तम् । आ ¹⁸ते पितरि-
तीशस्य ¹⁹पञ्चदशर्चं सूक्तम् । चित्रं देवानामित्येकस्य ²⁰षडृचं सूक्तम् । ²¹[अञ्जन्ति त्वामध्वर] इति वनस्पतेरेका ²²दशर्चं सूक्तम् ।

यजुर्वेदे—आशुः शिशान दति ²³शाकं सूक्तम् । ²⁴अस्याजरास हत्याग्नेयं सूक्तम् । ²⁵अषाढमिति सौम्यं सूक्तम् । ²⁶रुद्राध्यायरूपं रौद्रं सूक्तम् । सहस्रशीर्षेति वैष्णवं सूक्तम् ।
[सामवेदे तु सूक्तानि न सन्त्येव] ²⁷ ।

- 1 Both I. O. and A. ०सिद्धार्थिन
- 2 A अग्निरिति
- 3 I. O. परेयिवांसमिति. A परेपितर-
मिति
- 4 I. O. षोडशं
- 5 A यस्यामितामिति
- 6 I. O. मोषु, A गोषु
- 7 A न्यूचं
- 8 I. O. कविदङ्गं, A कविदङ्ग
- 9 I. O. सप्तर्चं सूक्तं for the brac-
keted portion
- 10 A महेशानस्य
- 11 A स्वप्नः स्वप्नाधिकरण and I. O.
omits स्वप्नः
- 12 A omits the bracketed por-
tion
- 13 I. O. ०विष्णुस
- 14 I. O. जग्भूमा त
- 15 A यस्याहि and I. O. यस्याहि

- 16 I. O. वायोर्दशर्चं
- 17 I. O. ०विष्णुस, A ०रिच्छंस
- 18 I. O. तो
- 19 A पञ्चदशस्य before this
- 20 A षडृचं
- 21 A omits the bracketed por-
tion
- 22 I. O. ०कविदङ्गं
- 23 A शाकं
- 24 I. O. अस्याजरास, A अस्या-
जरास
- 25 I. O. अषाढमिति, A अपांशु
इति
- 26 A रुद्राध्यायरूपं
- 27 A सामवेदे प्रकाशशिशान इति
वज्रवाणमिति द्वादशर्चं सूक्तं सौम्यम् ।
वैष्णवी संहिता विष्णुसूक्तम् । रुद्रसंहिता
रौद्रं सूक्तम् ।

अथर्ववेदे—^१गणपते गणपतिमिति विनायकसूक्तम् । ^२यद्राजानमिति सोमसूक्तम् ।
त्वया ^३मन्य इति भौमसूक्तम् । ^४दशोऽसीति ^५[बुधसूक्तमेकवचम्] ^६। ^७यामाहुतिमिति
वृहस्पतिसूक्तम् । येना^८वप्रदिति शुक्रसूक्तम् । सहस्रबाहुरिति शनैश्चरसूक्तम् । ^९[राहू
राजानमिति] राहोरेकवचं सूक्तम् । ^{१०}[केतुं कृणवन्निति] ^{११}[केतोरेकवचं सूक्तम् ।] ^{१२}इन्द्रो
^{१३}जयातीति इन्द्रसूक्तम् । अग्ने^{१४}मन्व इति अग्निसूक्तम् । ^{१५}यमस्य ^{१६}लोकादिति यमसूक्तम् ।
अपेत एत्विति निर्ऋतिसूक्तम् । उदुत्तमं वरुणेति वरुणसूक्तमेकवचम् । वायोः सवितुरिति
वायुसूक्तम् । आ प्यायस्वेति सोमसूक्तम् । यो^{१७}[अमौ रुद्र इती]शानसूक्तम् । नमोऽस्तु
सर्पेभ्य इत्यनन्तसूक्तम् । ^{१८}ब्रह्मज्येष्ठा इति ब्रह्मसूक्तम् । अस्मिन्वसु वसव इति वसूनां सूक्तम् ।
^{१९}[आयं गौरित्यादित्यानां] सूक्तम् । मरुतां ^{२०}मन्व इति मरुतां सूक्तम् । ब्रह्म ^{२१}जज्ञान-
मिति क्षौद्रं ब्रह्मसूक्तम् । ^{२२}उरु विष्णो इत्यच्युतस्य ^{२३}सूक्तमेकवचम् । ^{२४}[भवाशर्वौ मन्वे
वामितीशसूक्तम् ।] यस्येदमा ^{२५}रज इत्येकसूक्तम् । ^{२६}ध्रुवस्तिष्ठेति वनस्पतिसूक्तम् ।

एवं सूक्तजपानन्तरं सर्वैर्विजो ^{२७}[यथायथं होमशेषं] समापयेयुः । ततो गुरुः कृत-

1 I. O. omits it	16 I. O. लोका इति ; A लोके इति
2 A यद्राजानमिति	17 I. O. रुद्रो अग्राविति and A रुद्रा अग्राविति
3 I. O. मन्यो ; A मान्या	18 I. O. ब्रह्मज्येष्ठं, A ब्रह्मा०
4 A यशोसीति	19 I. O. आयं गौरित्यादित्यानां and A आयङ्गौरित्यादित्यानां
5 A omits the bracketed portion here and reads some portion of it a little below.	20 I. O. मर्थे ; A मग्नि
6 I. O. बुधसूक्तं	21 Both I. O. and A यज्ञानमिति
7 I. O. आहुतिमिति	22 I. O. तवो ; A उरो
8 I. O. चवदिति	23 A इत्यच्युत
9 I. O. राजानमि	24 I. O. भवकेशवौ मनवेवाहुमि ईशसूक्तं and A भवाकेशवौ मनवेवाहुमिति ईशसूक्तं for the bracketed portion
10 I. O. omits the bracketed portion	25 Both I. O. and A रज
11 I. O. omits the bracketed portion	26 I. O. ध्रुव०
12 A इन्द्र	27 A यथाशेषं
13 Both I. O. and A यजातीति	
14 I. O. सुन्व,	
15 A यम	

नित्ययजमानसहितः^१ पुष्पधूपौ माषभक्तवादाय, तूर्येषु नदत्सु मण्डपाद् बहिर्निर्गत्य, खल-
द्विक्रमेण इन्द्रादिलोकपालान् प्रत्येक^२मेवेहीत्यायुक्तमन्त्रैरावाह्य, आवाहनानन्तरमेव ^३ॐ
इन्द्राय नम इत्यादि-प्रणवादिनमोऽन्तस्नानममन्त्रैः प्रत्येकं सम्पूज्य, तथैव प्रत्येकं वलिं दद्यात् ।

^४ततः शुचिस्थाने मण्डलिकाः कृत्वा, त्रैलोक्ये यानि ^५भूतानीत्यादीनि पठित्वा,
त्रैलोक्यस्थेभ्यः ^६[स्थावरेभ्यो भूतेभ्यो] नमः, ^७[त्रैलोक्यस्थेभ्यश्चरेभ्यो भूतेभ्यो नमः],
ब्रह्मणे नमः, विष्णवे नमः, शिवाय नमः, देवेभ्यो नमः, दानवेभ्यो नमः, गन्धर्वेभ्यो नमः,
यक्षेभ्यो नमः, राक्षसेभ्यो नमः, पन्नगेभ्यो नमः, ऋषिभ्यो नमः, मनुभ्यो नमः, देवमातृभ्यो
नमः, इति प्रत्येकं सम्पूज्य, माषभक्तवलिं दद्यात् ।

^८तत ऋत्विग्भ्यो हैमकुण्डलसूतकटकाङ्गुरीयकाणि ^९विचित्राणि वासांसि शय्याः, एक-
त्विगं देयाच्च ^{१०}^{११}द्विगुणद्रव्यघटितां कुण्डलादिसामग्रीं, द्विगुणं वस्त्रं, द्विगुणद्रव्यकृताश्च ^{१२}
शय्यां गुरवे दद्यात् । तद् यथा—^ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्यः अमुकामुकवेदामुकामुकशाखा-
ध्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं कृतैतदधिवासनकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणां यथायथमेतानि
हैमकुण्डलगुण^{१३}-यज्ञोपवीत-कटकाङ्गुरीयकाणि, ^{१४}[एतानि विचित्र]-वस्त्राणि, एताश्च शय्या
ददानि । ब्राह्मणाः स्वस्तीति ब्रूयुः । ततः प्रथमलिखितकमेण ब्राह्मणतयं पुराणाहादिवाचनं
कारयेत् ।

एतदपि ऋत्विगुपवेशनादि—मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म सर्वमहादानसाधारणम् । तत
ऋत्विजो मङ्गलगीतवाद्य^{१५}-घोषेषु सत्सु ^{१६}खलकुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं
स्नापयेयुः ।

ततो यजमानः^{१७}शुक्लमाल्यवस्त्रधरः पुष्पाञ्जलिमादाय तुलां तिः प्रदक्षिणीकृत्य, नमस्त

1 I. O. कृतनित्ययजमानसहित A
कृतनित्यो यजमानसहितं

2 I. O. ०मन्त्रे हीत्यादुरक्त० and A
०मन्त्रादुरक्त०

3 I. O. omits ॐ

4 Both I. O. and A अतः

5 Both I. O. and A भूतानि
इत्यादि

6 A स्नानेभ्यो

7 I. O. omits the bracke-
ted portion, A त्रैलोक्यस्थेभ्यो
भूतेभ्यो नमः

8 A अतः शुचिस्नाता

9 A चित्राणि

10 A omits च

11 A वृद्धि for वि

12 A ०कृतां

13 A ०युत

14 I. O. च चित्र

15 I. O. adds गीत here

16 I. O. कुम्भ and A सखकुण्ड
for सखकुण्ड

17 A adds शुद्धमनाः after यजमानः

इत्यादिभिरस्मात् १[संसारसागरादित्यन्त-]मन्त्रैरामन्त्र्य, पुष्पाञ्जलिनार्चयेत् । ततः पुन-
रपि तुलां प्रदक्षिणीकृत्य, खड्गचर्म^२-कवचधरो^३ धृतसर्वालङ्कारो^४ वामदक्षिणक्रमेण करद्वय-
धृत^५[हैमधर्मराजसूर्यप्रतिमः उत्तरभागे तुलामारुह्य], पूर्वस्थापितहरिप्रतिमासुखं पश्यन्
तिष्ठेत् । तत ऋत्विजो दक्षिणतुलाभागे सुवर्णमुत्कृष्टं यजमानसाम्यादधिकं यथा भवति
तथा दद्युः । पुष्टिकामस्तु तथाधिकं दापयेत्, यथा सुवर्णाधारस्य भूमिस्पर्शो भवति ।

ततस्तलैव क्षणं स्थित्वा, नमस्त इत्यादि मन्त्रद्वयं^७ [पठेत् । ततोऽवतीर्थ, आत्मतुलितं
सुवर्णं गुर्वृत्तिकप्रमुखनानाब्राह्मणेभ्यः] उत्सृज्य दद्यात् । तद्यथा—ॐ^८ अथा यथासम्भव-
गोतनामभ्यो^९ गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्त-^{१०} तुलापुरुषदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एत-
दुपकल्पितोपकरणाङ्कारसहितस्वशरीरतुलितं पञ्चवर्णवितानसहितं साधिकमिति^{११} [निर्मलं^{१२}
काञ्चनं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा, सावित्रीं पठित्वा, सुवर्णमिदमग्निदेवतमित्युक्त्वा,]^{१३}
यथाशाखं कामस्तुतिं^{१४} पठेयुः ।

ततो गुर्वृत्विग्भ्यो ग्रामं रत्नानि च दक्षिणां दद्यात् । तद्यथा—ॐ^{१५} अथामुका-
मुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं कृतैतद्दान-
कर्मप्रतिष्ठार्थं^{१६} दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च^{१७} रत्नानि ददानि । प्रतिग्रहीतारः
स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं सुवर्णभागं प्रत्येकं स्पृशेयुः । वितानञ्च वाक्यमन्तरेण गुरवे प्रतिपादनीयं,
गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यस्तद्दानासम्भवात् । एवं गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणादेयमहादानेषु सर्वेषु
बोद्धव्यम् । यद्वा आत्मतुलितसुवर्णस्यार्द्धं गुरवे अपरमर्द्धं ऋत्विग्भ्यश्च^{१८} दद्यात् । तत्र
दानवाक्ये—ॐ अथामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-^{१९} वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेव-
शर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तभाग-^{२०} व्यवस्थया फलपुष्पोपशोभितपञ्चवर्णवितानकसहित-
मिति च^{२१} विशेषः ।

1 A संसारादिपर्यायान	11 I. O. निश्चितं
2 I. O. कृताङ्गन for कवच	12 A omits the bracketed portion
3 A हतसर्वालङ्कारा	13 A पठेत्
4 Both I. O. and A omit वाम	14 A अथामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेव-
शर्मभ्यो
5 A हैमतुलामारुह्य for the brack-
eted portion	15 A दक्षिणामिदं योग्या
6 A दद्यात्	16 A omits च
7 A पठित्वा only for the bracke-
ted portion	17 I. O. omits च
8 A सर्व्वत्तिक	18 A वेदशाखाध्यायिभ्यो
9 A omits तुला	19 I. O. omits भाग
10 I. O. साधिकमभि ; A साधिकमिति	20 A शेषः

ततो जापकेभ्यो दक्षिणां दद्यात् । ¹ॐ अद्यामुकामुकसगोलेभ्यः अमुकामुकवेदामुकामुक-
शाखाध्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मेभ्यो युष्मभ्यं कृतैतच्छान्तिकाध्यायजपकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणा-
मेतत् काञ्चनं ददानि । जापकाः स्वस्तीति वदेयुः² । ततो यथासम्भवं दानसमयोप³-स्थितान्
दीनानाथांश्च ⁴तण्डुलकपर्दकादिभिस्तर्पयेत् । ततः ⁵पूर्ववद् ब्राह्मणत्रयं पुरयाहादिवाचनं
कारयेत् । ततः शीघ्रं तत् सुवर्णं यथायथं ⁶विभज्य दद्यात् । ⁷[अत्र च दानवाक्ये] अमुक-
देशे अमुककाले इत्युक्तं⁸ [तत्तन्निमित्तोल्लेखः कर्तव्यः । एवञ्चावर्तो⁹न्तरेष्वपि यत्र देश-
कालविशेषश्रुतिरस्ति, तत्रा¹⁰मुकदेशे अमुककाले इति ¹¹तदुल्लेखः करणीयः ।

इति तुलापुरुषमहादानं समाप्तम् ।]

1 A omits ॐ

2 A वदेत्

3 A स्थित

4 I. O. तदाच for तण्डुल

5 A पूर्व

6 Both I. O. and A omit it

7 I. O. अत्र दाने वाक्ये and A
तत्र दानवाक्ये

8 A मिति only for the bracke-
ted portion

9 I. O. नौ for तौ

10 I. O. omits अमुकदेशे

11 I. O. उल्लेखः

तथा हिरण्यगर्भ^१महादानम् । (मतस्यपुराणम्—२ ७५ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

नाम्ना हिरण्यगर्भोऽख्यं महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरयं दिनमथासाय तुलापुरुषदानवत् ।

ऋत्विक्खण्डपसम्भार भूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

कुर्यादुपोषितस्तद्वस्त्रोक्तेशावाहनं बुधः ।

पुरयाहवाचनं कृत्वा तद्वत् कृत्वाधिवासनम् ॥३॥

तद्वदुपोषितः—तुलापुरुषवद् गुर्वृत्विग् जापकैः सह कृतोपवासो यजमान इत्यर्थः ।

ब्राह्मणै^२रचयेत् कुराडं तपनीयमयं शुभम् ।

द्वासप्तत्य-^३ङ्गुलोच्छ्रायं हेमपङ्कज-^४गर्भवत् ॥४॥

हेमपङ्कजगर्भवदिति मध्यस्थापितसौवर्णपद्ममित्यर्थः ।

विभागहीन-^५[विस्तारमाज्य]-क्षीराभिपूरितम् ।

दशास्त्राणि सरत्नानि दातुं^६ [सूचीं तथैव] च ॥५॥

अभिपूरितम् एकदेशपूरितम्, 'अभिरभागे' (१।४।६१) इति पाणिनिस्त्व एवाभिषदस्यै-
कदेश-^७वाचित्वेन प्रसिद्धत्वात् । दशास्त्राणि [अस्त्राणीव अस्त्राणि प्रधानफलसाधनानीत्यर्थः]^८

हेमनालं^९ सपिटकं बहिरादित्यसंयुतम् ।

तथैवा^{१०}वरणं नाभेरुपवीतञ्च काञ्चनम् ॥६॥

[पिटकं जातकोपवेशनार्थं पट्टकम्]^{११} । नाभेरावरणं—नाभ्याच्छादनार्थं
सुवर्णपत्रकृतं^{१२} वस्त्राकारम् ।

पार्श्वतः स्थापयेत्तद्वद्वेदमदण्डकमण्डलुम् ।

पञ्चाकारं पिधानं स्यात् समन्तादङ्गुलाधिकम् ॥७॥

1 A omits महा

2 I. O. आरयेत्

3 A omits त्व

4 I. O. adds गठभंज before
गर्भवत्

5 A विभाज्य

6 A शुचिस्तथैव

7 A वादित्वेन

8 A अस्त्राणि अनीकास्त्राणि प्रधाना-
नीत्यर्थः ; I. O. अस्त्राणीव अस्त्राणि
प्रधानानीत्यर्थः

9 A सपिटकं

10 I. O. वरणाङ्गाभे.

11 A पिटकं खलपट्टी for the brac-
keted portion

12 I. O. कृत

मुक्तावलीसमोपेतं पद्मरागदलान्वितम् ।

तिलद्रोणोपरिगतं वेदिमध्ये ततोऽर्चयेत् ॥८॥

अनेन ^१विधानेन अनुष्ठानकाले गर्भमुखाच्छादनं कर्तव्यम्, अन्यत तद्विनियोगाश्रयणात् ।
पद्मरागदलान्वितम् उत्कृष्ट-^२माणिक्यखण्डान्वितम् ।

ततो मङ्गलशब्देन ब्रह्मघोष-^३रवेण च ।

सर्वौषध्युदक-^४स्नानस्नापितो वेदपुङ्गवैः ॥९॥

सर्वौषध्युदकमिति ^५कुण्डसमीपस्थकुम्भजलव्यतिरिक्तं सर्वौषधिमिश्रितं जलं, कुण्ड-
समीपस्थ^६कुम्भजलविनियोगस्याग्रे 'चतुर्भिः कलसैरित्यादिना' वक्ष्यमाणत्वात् ।

शुक्लमाल्याम्बरधरः सर्वाभरणभूषितः ।

^७[इममुच्चारयेन्मन्त्रं गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥१०॥

नमो हिरण्यगर्भाय हिरण्यकवचाय च ।

सप्तलोकसुराध्यक्ष जगद्धात्रे नमो नमः] ॥११॥

भूर्लोकप्रमुखा लोकास्तव गर्भे व्यवस्थिताः ।

ब्रह्मादयस्तथा देवा नमस्ते विश्वधारिणे ॥१२॥

नमस्ते भुवनाधार नमस्ते भुवनाश्रय^९ ।

नमो हिरण्यगर्भाय ^{१०}गर्भे यस्य ^{११}[पितामहः ॥१३॥

यतस्त्वं ^{१२}सर्वभूतात्मा भूते भूते] व्यवस्थितः ।

तस्मान्मामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥१४॥

^{१३}एवमामन्त्रय तन्मध्यमाविश्यास्त उदङ्मुखः ।

मुष्टिभ्यां परिसंगृह्य धर्मराजचतुर्मुखौ ।

जानुमध्ये शिरः कृत्वा ^{१४}तिष्ठेदुच्छ्वासपञ्चकम् ॥१५॥

1 I. O. च विधानेन ; A विधानेन

2 I. O. omits कृष्ट

3 I. O. वशेन

4 I. O. स्नानस्नापिते ; A स्नाने
स्नापितो

5 A कुण्डलं

6 I. O. कुण्ड

7 I. O. omits न

8 A omits the bracketed por-
tion.

9 Both I. O. and A भुवनाश्रयः

10 I. O. ब्रह्मालोक

11 A omits the bracketed por-
tion

12 I. O. नरभूतात्मा

13 I. O. एवमासङ्ग

14 A तिष्ठेदुच्छ्वासपञ्चकं, I. O. तिष्ठे-
दुच्छ्वासपञ्चकं

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा ।

कुर्युर्हिरण्यगर्भस्य ततस्ते द्विजपुङ्गवाः ॥१६॥

[तत्तत्^१संस्कारानुष्ठानाभिध्यानं कृत्वा तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् ^२पठेयुरित्यर्थः ।

गीतमङ्गलघोषेण गुरुत्वापयेत्ततः ।]^३

जातकर्मादिकाः कुर्युः क्रियाः षोडश चापराः ॥१७॥

अत्रापि तत्तत्संस्काराभिध्यानं^४पूर्वकप्रधानमन्त्रपाठो बोद्धव्यः, संस्काराणां तदानीं^५ करणासम्भवात् ।

^६सूच्यादिकञ्च गुरवे दत्त्वा मन्त्रमिमं पठेत्^७ ।

नमो हिरण्यगर्भाय ^८[ब्रह्मगर्भाय वै नमः ।

चराचरस्य जगतो गृहभूताय] वै नमः ॥१८॥

माताहं जनितः^९ पूर्वं मर्त्यधर्माभरोत्तम^{१०} ।

त्वद्गर्भसम्भवा^{११}देव दिव्यदेहो भवाम्यहम् ॥१९॥

चतुर्भिः कलसभूयस्ततस्ते द्विजपुङ्गवाः ।

ज्ञानं कुर्युः प्रसन्नाङ्गाः^{१२} सर्वाभरणभूषिताः ॥२०॥

कलसैरिति होमकुण्डसमीपस्थैः । कुर्युः कारयेयुः ।

^{१३}देवस्य त्वेतिमन्त्रेण स्थितस्य कनकासने ।

अथ जातस्य तेऽङ्गानि ^{१४}अभिषेक्ष्यामहे वयम् ।

दिव्येनानेन व्रपुषा [चिरं जीव]^{१५} सुखी भव ॥२१॥

कनकासने स्थितस्य ^{१६}कनकमयासनोपविष्टस्य । ^{१७}‘देवस्य त्वे’ति मन्त्रेण, ‘अथ जातस्य तेऽङ्गानि’ इत्यादि-^{१८}पुराणमन्त्रेण च जपनं कारयेयुः ।

1 I. O. संख्याचा for संस्कारा

2 I. O. पठेदित्यर्थः

3 A the bracketed portion as तत्तत्संस्कारान् कन्यामृत्याय यन्नतः

4 A ०धानं

5 I. O. तदानीं

6 A मात्थादिकञ्च

7 A जपेत्

8 A the bracketed portion as गर्भभूताय

9 A जनितं

10 A नरोत्तमः and I., O. नरोत्तमाः for ०नरोत्तम

11 A ०देव for ०देव

12 B and I. O. प्रसन्नाङ्ग

13 A देवस्य

14 I. O. अभिषेक्ष्यामहे

15 I. O. चिरञ्जीव for the bracketed portion

16 A कनकासनो

17 A omits it

18 I. O. ०पूरणं

ततो हिरण्यगर्भं^१ तं तेभ्यो दद्याद्विचक्षणः ।
 ते पूज्याः सर्वभावेन^२ बहवो वा तदाज्ञया ॥२२॥
^३ततोपकरणं सर्वं गुरवे विनिवेदयेत् ।
 पादुकोपानहौ छतं चामरासनभाजनम् ।

उपकरणमित्युपकरणत्वेन गुरवे देयमित्यर्थः ।

ग्रामं वा विषयं वापि यदन्य^४द्व्यितं भवेत् ॥२३॥
 अनेन विधिना यस्तु पुरयेऽहनि निवेदयेत् ।
 हिरण्यगर्भदानं स ब्रह्मलोके महीयते ॥२४॥
^५पुरेषु लोकपालानां प्रतिमन्वन्तरं वसेत् ।
 कल्पकोटिशतं यावद् ब्रह्मलोके महीयते ॥२५॥
 कलिकलुष^६-विमुक्तः पूजितः सिद्धसङ्घ-
 रमरचमरमालावीज्यमानोऽप्सरोभिः ।
 पितृशतमथ बन्धून् पुत्र^७-पौत्राननेका-
 नपि नरक^८-निमग्नान्स्तारयेदेक एव ॥२६॥
 इति पठति^९ [य इत्थं]^{१०}यः शृणोतीह सम्यक्
 मधुरिपुपुर-^{११}लोके पूज्यते सोऽपि सिद्धैः ।
 मतिमपि च जनानां^{१२} यो ददाति प्रियार्थं
 विबुधपतिजनानां नायकः स्यादमोघम् ॥२७॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः^{१३} समुत्पन्नहिरण्यगर्भमहादानदानेच्छुः^{१४} तुलापुरुषमहादानलिखितं^{१५}
 खड्गचर्म^{१६}-मयढालसन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमासहित-सालङ्कार-तुला-वामहस्तग्राह्यसूर्यप्रति

1 A omits it	bracketed portion
2 Corrected from M. P. and I. O. A बहुभ्यो	10 A omits it . .
3 A ततोपकरणं	11 A ०पुरा०
4 A भूषितं for दधितं	12 A जनानां
5 A दूरेषु	13 I. O. यजमान
6 A ०कलुक०	14 A ०महादानेषु
7 A ०पौत्रानूषिकानूपि	15 A ०लिखित
8 A ०निमग्नान्स्तारकीदृक्	16 I. O. ०मयाहन० and A ०मयातन० for ०मयढाल०
9 Corrected from M. P. I. O. इत्थं and A यद् for the	

मा-बहिःसर्वसम्भारम्, अधिकत्वेनाभिमत¹-शुद्धसुवर्णघटितं स्वाङ्गुलेन ²द्वासप्तत्यङ्गुलो-
च्छ्रायमुपर्यधोऽष्टचत्वारिंशदङ्गुलविस्तारं सुदृढ³-तलकान्वितं ⁴‘कुरडं, तन्मुखच्छादनार्थं’
पद्माकारं ⁵‘कुरडमुखवेष्टनेनाङ्गुलाधिकमुत्कृष्टमाणिक्यभूषितं’ ⁶‘मुक्तास्रग्विभूषितं सौवर्णं’
पिधानं, कुरडगर्भस्थापनार्थमभिमतपरिमाणसुवर्णघटितं पद्मं, कुरडपूरणार्थं घृतं क्षीरञ्च⁸,
कुरडपार्श्व-⁹स्थापनार्थमभिमतसुवर्णघटित-¹⁰[दात्र-सूची]-¹¹[कुश-नाल]-कण्डोलिकाः,
सौवर्ण-¹²पत्तोत्खाटितादित्यप्रतिमां, ¹³‘नाभ्याच्छादनार्थं’ ¹⁴[सौवर्णपत्र-¹⁵रचितवस्त्राकारं,
सौवर्णं यज्ञोपवीतं, दण्डं, कमण्डलुं, दाताद्यलङ्करणार्थं’ रत्नानि च, कुरडाधःस्थापनार्थं तिल-
द्रोणं यजमानप्रथमज्ञानार्थं तीर्थजलं सर्वोषधिञ्च, वामकरधारणार्थं] हैमी¹⁶ चतुर्मुखब्रह्म-
प्रतिमां¹⁷; गुरुदक्षिणार्थं काष्ठपादुकायुगोपानद्युग-¹⁸च्छत्रचामरासनभाजनानि चोत्पादयेत् ।
ततस्तुलापुरुषोक्त-¹⁹समयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुर्वृत्तिवज्जापकास्तुलापुरुष²⁰-वद्ध-
विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने ²¹हिरण्य-गर्भपदं प्रक्षिप्य
यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च²² यजमानस्तुलापुरुष-²³[वद्-गोविन्दा]-
धाराधनादिमधुपर्कदानान्तं कर्म²⁴ गोविन्दाद्यभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-²⁵दानसङ्कल्प-पुरायाहादि-
वाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यगर्भपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्तिवज्-
²⁶[यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने] च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदग्निस्थापनादि मध्य-
ब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मण-²⁷वाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-

- 1 I. O. and A स्तद्वत् for शुद्ध
- 2 A द्वसप्तत्यङ्गुली०
- 3 I. O. ०तलिकान्वितं, A ०तुलिका-
न्वितं
- 4 A omits it
- 5 A कण्ड
- 6 A omits it
- 7 A सौवर्णं
- 8 A क्षीरं जरसामग्रीञ्च, B क्षीरा-
र्जनसामग्रीं, I. O. क्षीरार्जनसामग्रीञ्च
- 9 A कुरडपार्श्व
- 10 A दातव्यञ्चि for the bracketed
portion
- 11 I. O. कुरजाल and A कलस
for the bracketed portion
- 12 Both I. O. and A ०घटिता०
- 13 I. O. नाभ्यभाक्षादनार्थं

- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 I. O. पात्र for पत्र
- 16 A हैमां, I. O. हैम
- 17 I. O. ०प्रतिमा
- 18 I. O. ०पानयुग०, A ०पानह०
- 19 A ०समानानांवा० for ०समधाना०
- 20 A ०पुरुषा०
- 21 A हिरण्यगर्भं
- 22 I. O. omits it
- 23 A वद्धवेन्द्रा for the bracketed
portion
- 24 Both I. O. and A omit it
- 25 A ०जापकं
- 26 A यजमानाद्यपरे for the brac-
keted portion
- 27 A ०वाचनान्तं

¹प्रोक्तमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । ²तत ऋत्विजः ³सपिधानं हेम -⁴कुण्डमानीय प्रधान-
वेदिकायां लिखितचक्रोपरि ⁵तिलद्रोणं विकीर्य ⁶[तत्वारोपयेयुः] । ⁷[कुण्डमध्ये हैमं पद्मं
निधाय] ⁸[यजमानोपवेशनयोग्यं यथा भवति, तथा कुण्डं धृतक्षीराभ्यां पूरयेयुः । कुण्ड-
पार्श्वतश्च⁹ हैमानभिमतरन्नयुता¹⁰[नू दाक्ष-] सूची-नाल-पिटक-बर्हि-रादिल्यप्रतिमा-
¹¹नाभ्यावरण-यज्ञोपवीत-दण्डकमण्डलून् संस्थापयेयुः ।] ततो यजमानं खल्वेदस्थाभि-
षेक-¹² मन्त्रैः सर्वौषधिमिश्रजलेन¹³ जपयेयुः । तदा च मङ्गल-¹⁴[तुर्यवन्दि-]घोषान्
कारयेयुः ।

¹⁵[ततो यजमानः] शुक्लमात्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय 'नमो हिरण्य-
गर्भाये'त्यादि — 'दुःखसंसारसागरा'दित्यन्त-¹⁶मन्त्रैर्हिरण्यगर्भमामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनावर्धयेत् ।
ततो दक्षिणकक्षेण हस्तद्वय-¹⁷धृतहैमधर्मराज-¹⁸चतुर्मुखप्रतिमो ¹⁹हिरण्यगर्भमर्घ्यं प्रविश्योद-
क्षुख उपविश्य जानुमध्यापितशिरा²⁰ ²¹उच्छ्वासपञ्चकं यावत्तिष्ठेत् । तदा च²² ब्राह्मणाः
प्रिधानेन ²³कुण्डमाच्छाद्य हिरण्यगर्भस्य गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनसंस्कारानभिध्याय²⁴
खल्वगृह्योक्तांस्तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् पठेयुः । ततो गुरुर्मङ्गलतुर्यगीतवन्दिघोषेषु सतसु
²⁵हिरण्यगर्भस्थं यजमानं करे ²⁶विष्टृत्योत्थापयेत् । तत ²⁷[ऋत्विजो हिरण्यगर्भा-
न्निर्गतस्य] यजमानस्य संस्कारार्थं खल्वगृह्यविहितान् जातकर्मादिषोडशसंस्कारानभिध्याय
तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् पठेयुः ।

1 A °गृन्थ°	14 A° पूर्ववद् for the bracketed portion
2 A तत्र	15 A ततश्च
3 A° समिधादान	16 A° सागरेत्यादि°
4 A° कुण्डमानीय	17 I. O. °द्वयं
5 A° तिलद्रोणं	18 I. O. °हिरण्यगर्भप्रतिमो, A° चतुर्मुखप्रतिमा
6 A° तत्र for the bracketed portion	19 A° हिरण्यगर्भे
7 I. O. omits the bracketed portion. A° गुरुं लिङ् for it	20 I. O. °घ्निर
8 I. O. omits the bracketed portion	21 I. O. उच्छ्वास°, A° उच्छ्वास°
9 A° कुण्डपार्श्वतः	22 I. O. ब्राच after this
10 A° दगात्र for the bracketed portion	23 I. O. कुम्भ°
11 A° मासाद्यवरणं	24 A° omits ध्याय
12 Both I. O. and A° omit षेक	25 A° हिरण्यगर्भे
13 I. O. °जलकुम्भचतुष्टयेन	26 A° विष्टृत्योपयेत्
	27 A° reads the bracketed portion as ऋत्विजो हिरण्यगर्भान्वितस्य

संस्काराश्च षोडश ऋग्वेदे—जातकर्म नामकरणं निष्कमणम् अन्नप्राशनं चूडाकरणम् उपनयनं तीर्णि वेदव्रतानि स्नानं विवाहः देवपितृमनुष्यभूतब्रह्मणां पञ्चमहायज्ञाः । यजुर्वेदे तु नामकरणं नास्ति, ^१चत्वारि वेदव्रतानीति ^२विशेषः । सामवेदे नामकरणमस्ति, अन्नप्राशनं ^३नास्तीति यजुर्वेदाद्विशेषः । अथर्ववेदे—जातकर्म निष्कमणम् अन्नप्राशनं गोदानम् उपनयनं सावित्रीव्रतं ^४वेदव्रतं सावित्रीव्रतविसर्जनं ^५वेदव्रतविसर्जनं समावर्तनं विवाहः पञ्चमहायज्ञाश्चेति ।

ततो यजमानः पूर्वोक्तं दातादिकं गुरवे प्रतिपादयेत् । ततो 'नमो हिरण्यगर्भाय' ^६'ब्रह्मगर्भाय वै नमः' इत्यादि मन्त्रद्वयं ^७जपेत् । तत ऋत्विजो^८ऽष्टौ वरणादिलब्धा-लङ्कारैरलङ्कृताः कनकमयासनोपविष्टं यजमानं 'देवस्य त्वे'ति वेदचतुष्टयस्थमन्त्रेण 'अथ जातस्य तेऽज्ञानो'त्यादिना च पुराणमन्त्रेण कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन लपयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्रमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारो गुर्वृत्विक्प्रमुखनानाब्राह्मणेभ्यो 'हिरण्य-^९गर्भमुत्सृज्य दद्यात् । तद्यथा—^{१०}अथ यथासम्भवगोतनामभ्यो गुर्वृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्तहिरण्यगर्भ-^{११}महादानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१२} हिरण्यगर्भ-^{१३}ददानि । प्रतिप्रहोतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा हिरण्यगर्भोऽयं विष्णुदैवतः' इत्युक्त्वा^{१४} यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।

ततो गुरवे पादुकोपानच्छलचामरासन-^{१५}भाजनग्रामान् दक्षिणां दद्यात् । तद्यथा—^{१६}अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतानि पादुकोपानच्छलचामरासनभाजनानि ^{१७}इयदुत्पत्तियोग्याश्च भूमिं ददानि । स्वस्तीति गुरुर्वदेत् ।

^{१८}तत ऋत्विग्भ्यो दक्षिणादानम् । तद् यथा—^{१९}अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं

1 A चत्वारि, I. O. रत्नानि

2 I. O. शेषः

3 A नास्ति

4 I. O. देवव्रतं

5 I. O. द्दं व्रतविसर्जनं, A omits it

6 I. O. विश्वगर्भाय, A: गर्भभूताय

7 I. O. पठेत्

8 I. O. कृष्णा for ऽष्टौ

9 A omits गर्भं

10 A omits it

11 Both I. O. and A omit महादान

12 A कामोमेतं

13 A: हिरण्य

14 I. O. 'दैवतमित्युक्त्वा

15 I. O. omits भाजनं

16 A omits it

17 A: यदुत्पत्तिः

18 A: ततो

19 A omits it

युष्मभ्यमहं दक्षिणा^१मियदुत्पत्तियोग्यां भूमिम् एतानि च^२ रत्नानि ददामि । स्वस्तीति
 प्रत्येकमृत्विजो ब्रूयुः । ततो गुहृत्विजः स्वं स्वं सुवर्णभागं स्पृशेयुः । यद्वा गुरवे हिरण्य-
 गर्भस्यार्द्धम् ^३ऋत्विग्भ्यश्चार्द्धं दद्यात् । तत्र च—ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-
^४वेदामुकामुकशालाध्यायिभ्योऽमुकामुक-^५देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया
 तिलद्रोणारोपितं^६ फल-^७[पुष्पोपशोभितं पञ्चवर्णं]-^८वितानकसहितमिति च पूर्वदानवाक्याद्वि-
 शेषः ।

ततो यजमानस्तुलापुरुष-^९वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं
^{१०}त्वरया यथायथं हिरण्यगर्भप्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हिरण्यगर्भमहादानं समाप्तम्^{१०} ।

- 1 A °मिद्ं यदुत्पत्तियोग्यां
- 2 A omits it
- 3 A omits it
- 4 A omits वेदामुकामुक
- 5 I. O. omits देव
- 6 I. O. °रोपितं

- 7 A पुष्प for the bracketed portion
- 8 A °जापकेभ्यो
- 9 A कृत्वा
- 10 I. O. omits it

तथा ब्रह्माण्डमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२७६अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि ब्रह्माण्डविधिमुत्तमम् ।

^१यच्छ्रेष्ठं सर्वदानानां महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरणं दिनमथासाद्य तुलापुरुषदानवत् ।

ऋत्विज्यण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

लोकेशावाहनं तद्वदधिवासनकं तथा ॥२॥

^२कुर्याद्विंशपलादूर्ध्वमासहस्रा^३च्च शक्तिः ।

शकल^४-द्वयसंयुक्तं ब्रह्माण्डं^५ काञ्चनं बुधः ॥३॥

दिग्गजाष्टसमायुक्तं षड्वेदाङ्गसमन्वितम् ।

^६लोकपालाष्टकोपेतं मध्यस्थितचतुर्मुखम् ।

शिवाच्युतार्कशिखरमुमालक्ष्मीसमन्वितम् ॥४॥

शिवाच्युतार्कशिखरम् ऊर्ध्वभागेतखाटितशिवाच्युतार्कमूर्तिम्^७ ।

वखादित्यमरुद्गर्भं महारत्नसमन्वितम् ।

वितस्तेरङ्गुलशतं यावदायामविस्तरम् ॥५॥

वखादित्यमरुद्गर्भं गर्भोतखाटितवस्त्रकद्वादशादित्य-सप्तमरुद्गणमूर्तिम्^८ । महारत्नसमन्वितम् उत्कृष्टरत्नसमन्वितम् । वितस्तेरङ्गुलशतं यावदित्यनेन वितस्तेरारभ्याङ्गुलशतं यावत् स्वेच्छया दैर्घ्यविस्ताराभ्यां ब्रह्माण्डं^९ कर्तव्यमित्यर्थः ।

कौषेयवस्त्रसंवीतं तिलद्रोणोपरि न्यसेत् ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात्^{१०} परिवारयेत् ॥६॥

अष्टादश^{११}[धान्यानि प]रिभाषोक्तानि ।

पूर्वेणानन्तशयनं^{१२} प्रद्युम्नं पूर्वदक्षिणे ।

प्रकृतिं दक्षिणे पार्श्वे सङ्कर्षणमतः परम् ॥७॥

1 I. O. यथेच्छं

2 I. O. कुर्याद्विंशत्पला०

3 A ०क्षाः

4 A कलस०, I. O. कलश०

5 A ब्रह्माण्ड

6 A लोकपालो०

7 I. O. ०मूर्तिः, A ०मूर्ति

8 I. O. ०मूर्तिः

9 Both I. O. and A omit कर्तव्यम्

10 I. O. परिकल्पयेत्

11 A omits the bracketed portion

12 A ०शायिनं

¹[अनन्तशयनं जलशायिनम् ।]

पश्चिमे चतुरो वेदाननिरुद्धमतः परम् ।

²[अग्निमुत्तरतो हैमं वासुदेवमतः]परम् ॥८॥

समन्तात् ³गुडपीठस्थानर्चयेत् काञ्चनान् बुधः ।

स्थापयेद्वस्त्रसंवीतान् पूर्णकुम्भान् दशैव तु ॥९॥

काञ्चनान् काञ्चनपत्रोत्खाटितान् ।

दशैव धेनवो देयाः ⁴सहैमाम्बरदोहनाः ।

पादुकोपानहच्छ्रवचामरासनदर्पणैः ।

भक्ष्य-⁵भोज्यान्नदीपेक्षुफलमाल्यानुलेपनैः ॥१०॥

भक्ष्यं पिष्टकं मूलञ्च, फलस्य ⁶स्वशब्दोपात्तत्वात् । ⁷एतैश्च पादुकादिभिः सहितः
दश धेनवो देयाः पार्श्वतः स्थाप्या इत्यर्थः ।

⁸होमाधिवासनान्ते च स्नापितो वेदपुङ्गवैः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं त्रिधा कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥११॥

⁹होमाधिवासनान्ते इति ¹⁰पूर्वमेव देवतारोपणरूपस्याधिवासनस्योक्तत्वाद्विरण्यगर्भादिषु
तथा दर्शनाच्च होमं लोकपालाद्यावाहनपूजा-¹¹[पर्यन्तं समाप्याजिवासनं] देयद्रव्यस्य वेद्युप-
¹²रिस्थापनम् । ततः स्नापितो मन्त्रं पठेदिति सम्बन्धो बोद्धव्यः ।

नमोऽस्तु विश्वेश्वर विश्वधाम

जगत्सवित्ते भगवन्नमस्ते ।

¹³सप्तर्षिलोकामरभूतलेश

¹⁴गर्भेश सार्द्धं वितराभि-¹⁵रक्षाम् ॥१२॥

1 A अनन्तं शायिनं for the bracketed portion

2 I. O. अतः for the bracketed portion

3 I. O. पीठस्थानमर्चयेत्, A पीठ-स्थानार्चयेत्

4 I. O. सहैमाम्बरदोहनाः, A ऋत्विग्भ्यः सुरदोहनाः

5 Corrected from M. P. A. B and I. O. भोजन for भोज्यान्न

6 A मूलशब्दोपात्त इति

7 A तैश्च

8 A होमादि०

9 A होमादि०

10 A पूर्व only

11 Both I. O. and A पर्यन्त-शय्याधिवासनं for the bracketed portion

12 A omits रि

13 Both I. O. and A सप्तर्षि-लोकामरभूतलेश

14 I. O. adds गर्भेश before this

15 A धि for भि

ये दुःखितास्ते सुखिनो भवन्तु

¹प्रयान्तु पापानि चराचराणाम् ।

²त्वद्दानशस्त्राहतपातकानां

ब्रह्माण्डदोषाः प्रलयं ब्रजन्तु ॥१३॥

एवं ³प्रणम्यामरविश्वगर्भं

दद्याद्विजेभ्यो दशधा विभज्य ।

⁴भागद्वयं तत्र गुरोः प्रकल्प्य

समं भजेच्छेषमतः क्रमेण ॥१४॥

खल्पेषु होमं गुरुरेक एव

कुर्यादथैकान्निविधानयुक्तया⁵ ।

स एव ⁶सम्पूज्यतमोऽल्पवित्तै-

र्यथोक्तवस्त्राभरणादिकेन ॥१५॥

खल्पेषु प्रचुरदानासमर्थेषु दातृषु सतस्रु गुरुरेक एव पूजनीयः ।

इत्थं य एतदखिलं पुरुषोऽत्र कुर्याद्

ब्रह्माण्डदानमधिगम्य महद्विमानम् ।

⁷निधृतकल्मष-विशुद्ध[तनुर्मुनारै]⁸-

रानन्दकृत् पदमुपैति सहासरोभिः⁹ ॥१६॥

सन्तारयेत् पितृपितामहपुत्रपौत्र-

¹⁰बन्धुप्रियातिथिकलत्र-¹¹शताष्टकं सः ।

ब्रह्माण्डदान-¹²शकलीकृतपातकौघ-

मानन्दयेच्च जननीकुलमप्यशेषम् ॥१७॥

इति पठति श्रणोति वा य एवं

सुरभवनेषु गृहेषु धार्मिकाणाम् ।

1 I. O. omits it

2 A दुर्गानशास्त्राहतं

3 A प्रणम्यमेववधिगर्भं

4 A भागद्वयं

5 A •युग्मा

6 A पूज्यश्च तमाल्पवित्तैः

7 A निर्वृत्तं

8 A धमरारै for the bracketed portion

9 A सहसरोभिः

10 A मातृ०

11 A •षष्टाष्टकं

12 Both I. O. and A •सकली०

मतिमपि च ददाति ^१मोदतेऽसा-

^२वमरपतेर्भवने सहाप्सरोभिः ॥१८॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातब्रह्माण्डमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषमहादानलिखितं खड्गचर्ममय-
ढाल^३सन्नाह—तुलाम्थापनीयहरिप्रतिमा—^४[सालङ्कारतुला]—हस्तग्राह्यप्रतिमा—वहिःसर्व-
सम्भारम्, अधिकत्वेन विंशतिसंख्यपलेभ्यः ऊर्द्धं सहस्रपलावधि अभिमतक्रान्त्र[नघटितं]^५,
दैर्घ्यप्रस्ताराभ्यां^६ वितस्तिमारभ्याङ्गुलशतपर्यन्तम्, सम्पुटमेलनीयखण्डद्वयरूपम्,^७ अन्तरुत्-
खाटितचतुर्मुखब्रह्म-^८वक्षष्टक-द्वादशादित्य-^९सप्तमरुद्रणप्रतिमं, वहिः स्वस्वदिक्कमोत्-
खाटितैरावतादि-^{१०}दिग्गजाष्टकेन्द्रादिलोकपालप्रतिमम्, अभिमत-^{११}स्थानपङ्क्तुयत्खाटित-
शिक्ताकल्पनिरुक्तच्छन्दोज्योतिषव्याकरणरूप-वेदाङ्गषट्कप्रतिमम्, उपरिखण्डोद्ध-^{१२}भागोत्-
खाटित-शिवाच्युताकौमालक्ष्मीप्रतिमम्, अभीष्टोत्कृष्टरत्नखचितं ब्रह्माण्डं ; ब्रह्माण्ड-^{१३}[पूर्वादि-
दिगव]स्थापनार्थं काञ्चनान्तरविरचितपत्रोत्खाटित-जलशायि-प्रयुन्न-प्रकृति-सङ्कर्षण-वेदचतु-
ष्टयानिरुद्धाग्निबाहुदेवप्रतिमाः. जलशाय्यादिप्रतिमास्थापनार्थमग्नौ गुडपिण्डान्, ब्रह्माण्डा-
च्छादनार्थं कोषकारतन्तु^{१४}-निर्मितं वस्त्रं, ब्रह्माण्डस्थापनार्थं तिलद्रोणं, ब्रह्माण्ड-^{१५}पार्श्व-
स्थापनार्थमष्टादश^{१६}[धान्यानि, दश]कुम्भान्, तद्वेष्टनार्थं^{१७}दश वस्त्राणि, ब्रह्माण्डपार्श्व-^{१८}-
स्थापनार्थं दश धेनूः, तदलङ्करणार्थं दश हैमशृङ्गयुगवस्त्राणि, उपदोहनार्थं दशकांस्यपात्राणि,
ब्रह्माण्ड-^{१९}पार्श्वस्थापनार्थञ्च काष्ठमयपादुकायुगोपानद्युगच्छत्रचामरासनदर्पणपिष्टकसामग्रयन्-
सामग्री-^{२०}लुफलमूलमाल्यानुलेपनसामग्रीरुत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य

- 1 I. O. omits मोदते
- 2 Both I. O. and A. वमर०
- 3 I. O. मयत्वेन सह तुला and मयातुल for मयढाल
- 4 A साला
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A दैर्घ्यप्रस्ताराभ्यां
- 7 A द्वयम्
- 8 I. O. सुष्टक and A षट
- 9 I. O. omits सप्त
- 10 A omits दि
- 11 A स्थापनं

- 12 I. O. भागात्तुखाटित, A भागात्तुखाटित
- 13 A reads the bracketed portion as पूर्व दिशि
- 14 A न्तु for तन्तु
- 15 Both I. O. and A omit पार्श्व
- 16 A omits the bracketed portion
- 17 A अष्टादश
- 18 I. O. omits पार्श्व
- 19 I. O. omits पार्श्व
- 20 I. O. adds दीपसामग्री after this

पूर्वतरदिने यजमानः¹गुर्वृत्विग्जापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं² कृत्वा, निवेदनसङ्कल्प-
वाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने ब्रह्माण्डपदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । ततोऽ-
परदिने यजमानस्तुला³पुरुषवद् गोविन्दाधाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं⁴ कर्म⁵ गोविन्दाद्य⁶र्चन-
ब्राह्मणानुज्ञापन⁷-दानसङ्कल्प-पुण्याहोदिवाचन-⁸वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने ब्रह्माण्डपदं
प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग् यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या⁹-
स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत ऋत्विजः पूर्वघटितं यथोक्तरूपं
सम्पुटमिलित-¹⁰शकलद्वयनिर्मितं ब्रह्माण्डमानीय, प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि तिलद्रोणं
विकीर्य, ¹¹तदुपरि स्थापयित्वा, कौषेयवस्त्रेणाच्छाद्य, ब्रह्माण्डस्य ¹²सर्वपाशर्वेष्टादशधान्यानि
आरोपयेयुः । ततो ब्रह्माण्डस्य पूर्वादिक्रमेण शुभ-¹³पिण्डानामुपरि पूर्वोक्त-¹⁴जलशाख्यादि-
प्रतिमाः स्थापयेयुः । ¹⁵गुरुश्च तदाः क्रमेणैव प्रणवादिचतुर्थ्यन्तेन नमोऽन्तेन स्वनाममन्त्रेण
प्रत्येकं पूजयेत् । तत ऋत्विजो ब्रह्माण्डपाशर्वे¹⁶ वस्त्रवेष्टितग्रीवान् दश पूर्णकुम्भान्, ¹⁷हेम-
शृङ्गीर्वस्त्राच्छादिताः सकांस्यदोहना दश धेनूः, पादुकाद्युपकरणञ्चा¹⁸रोपयेयुः । ततो मङ्गल-
गीतवाद्यवन्दिघोषेषु सतसु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं ज्ञापयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्लमात्र्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय ब्रह्माण्डं लिः
प्रदक्षिणीकृत्य 'नमोऽस्तु विश्वेश्वरे'त्यादि मन्त्रद्वयं पठित्वा पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य प्रणम्य
¹⁹गुर्वृत्विग्भ्यो दद्यात् । ²⁰[तद् यथा—ॐ] अयामुसामुसगोत्रेभ्योऽमुसामुकवेदामुसा-
मुकशाखाध्यायिभ्योऽमुसामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्त-ब्रह्माण्डमहादान-²¹दानफल-
प्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया ²²एतन्महारत्नभूषितं कौषे²³-यवस्त्रसंवीतं तिल-

1 I. O. यजमानः

2 Both I. O. and A ०भोजनादि

3 I. O. पुरुषवद् and A पुरुषपदवद्

4 A ०दानाचरणान्तं

5 Both I. O. and A omit it

6 A ०भार्चनं

7 A ०स्थापन

8 A वरण twice

9 A कृतनित्यकृत्य०

10 Both I. O. and A ०सङ्कल०

11 Both I. O. and A तद्वीपरि

12 I. O. सप्तपाशर्वे अष्टादश धान्यानि

13 I. O. ०पिण्डा०

14 A ०जलशय्यादि०, I. O. ०क्रमे-
श्रय्यादि०

15 I. O. भाव

16 A ०पाशर्व

17 A ०हेमवस्त्राच्छादितान्

18 A omits च

19 A ०वृत्विग्भ्यो

20 A omits the bracketed por-
tion

21 A omits दान

22 A एतं महा०

23 I. O. adds महा before वस्त्र

द्रोणस्थापितमष्टादशधान्यसहितं गुडपीठस्थकाञ्चनानन्तशयन^१-प्रदन्न-प्रकृति-सङ्कर्षण-वेद-
चतुष्टयानिरुद्धाग्नि-वासुदेव-प्रतिमासहितं वस्तुसंवीतपूर्णकुम्भदशक^२-हेमशृङ्गवस्त्राच्छादित-
सकांस्य^३-दोहनधेनुदशक^४-सहितं पादुकोपानच्छत्रचामरासनदर्पणभक्ष्यभोजनदीपेक्षुमाल्यफला-
चुलेपन-पुष्पफलोपशोभित-^५पञ्चवर्ण-वितानकसहितं ब्रह्माण्डं ददानि ।

प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा, ब्रह्माण्डमिदं विष्णुदेवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेयुः^६ । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं शुष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्ति-
श्रेण्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि, प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा ब्रह्माण्डं स्पृशेयुः । ततस्तुला-
पुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं पुरायाहादिवाचनञ्च^७ [कृत्वा, ब्रह्माण्डं]
दशधा विभज्य, भागद्वयं गुरवे, ऋत्विगभ्यश्चाष्टौ भागान् त्वरया प्रतिपादयेत् । यथोक्तस्वल्प-
ब्रह्माण्डदाने तु^८ गुरुरेकाग्निवत्^९ सर्वम् ऋत्विगादिकर्तव्यं स्वगृह्योक्तविधिना शान्तिकाध्याय-
जपवद्भिः^{१०} कुर्यात् ।^{११} जापकास्तु^{१२} पूर्ववदेव कार्याः । कुशमयश्च ब्रह्मा कार्यः । तदा
च यजमानो गुरवे^{१३} तत्^{१४} [सर्वं महादानं] सम्प्रदानैकवचनोहेन दद्यात् ।

इति ब्रह्माण्डमहादानं^{१५} समाप्तम्^{१६} ।

1 A शायिन

2 A दश

3 A omits दोहन

4 A दश

5 I. O. ००००

6 A पठेत्

7 A omits the bracketed por-
tion

8 I. O. गुरवेवैकाग्निवत्, A गुरवे-
काग्निवत्

9 A सर्व

10 I. O. शान्तिकाध्याजपं च, A शान्ति-
काध्याय जपं वद्भिः

11 A जापकान्तु, I. O. याजकास्तु

12 A सर्वत्रादराः

13 A omits it

14 A reads the b. p. as सर्वमहा-
दान

15 A ब्रह्माण्डदानमाहात्म्यं

16 I. O. omits it

तथा कल्पपादपमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२७७ अः)

कल्पपादपदानाख्यमतः परमनुत्तमम् ।

महादानं प्रवक्ष्यामि सर्वपातकनाशनम् ॥१॥

पुण्यं दिनमथासाद्य तुलापुरुषदानवत् ।

पुण्याहवाचनं कृत्वा लोकेशावाहनं तथा ॥२॥

ऋत्विज्यगण्डपसम्भारभूषणाच्छोदनादिकम् ।

काञ्चनं कारयेद्भूजं नानाफलसमन्वितम् ॥३॥

नानाविहगवस्ताणि भूषणानि च कारयेत् ।

शक्तितस्त्रिपलाद्दूर्मा^१ सहस्रात् प्रकल्पयेत् ॥४॥

अर्द्ध-^२ क्लृप्तं सुवर्णस्य कारयेत् कल्पपादपम् ।

गुडप्रस्थोपरिष्ठाच्च ^३ सितवस्त्रयुगावृतम् ।

अर्द्ध-^४ क्लृप्तं यावदुपात्तसुवर्णस्यार्द्धेन निर्मितम् ।

ब्रह्मविष्णुशिवोपेतं पञ्चशाखं सभास्करम् ॥५॥

कामदेवमधस्ताच्च सकलत्रं प्रकल्पयेत् ।

सन्तानं ^५ पूर्वतस्तद्वत् ^६ तुरीयांशेन कल्पयेत् ।

मन्दारं दक्षिणे पार्श्वे श्रिया सार्द्धं दृतोपरि ॥६॥

सन्तानं ^७ पूर्वतस्तद्वदिति ^८ गुडप्रस्थस्थं सितवस्त्रयुगावृतमित्यर्थः । कामदेवमधस्ताच्चेति सन्तानवृक्षस्याधस्तात् सकलत्रं कामदेवं प्रकल्पयेदिति योजना^९, मन्दारादिषु एकैकदेवता-सम्बन्धश्रुतेः ।

पश्चिमे पारिभद्रन्तु^{१०} सावित्र्या सह जीरके ।

सुरभीसंयुतं तद्वत्^{११} तिलेषु हरिचन्दनम् ।

तृतीयांशेन कुर्वीत सौम्येन फलसंयुतम् ॥७॥

1 I. O. ०सा०

2 A ०कृष्ण

3 A वसित०

4 A ०कृष्ण

5 A पूर्ववत् for पूर्वत

6 I. O. बहुव्रीजांशेन

7 A पूर्ववत् सह इति

8 A गुडप्रस्थ

9 A योजना

10 I. O. पारिभद्रन्तु, M. P. पारिजा-
तन्तु

11 A तत्तु

कौषेयवस्त्रसंयुक्तानिचुमाल्यफलान्वितान् ।

तुतीयांशेन सन्तानघटनावस्थितसुवर्णतृतीयभागेन । सौम्येन उत्तर^१-दिग्भागेन ।

तथाष्ट^२ पूर्णकलसान् पादुकासनभाजनान्^३ ॥८॥

दीपि^४कोपानहच्छत्रचामरासनसंयुतम् ।

पादुकासनभाजनान् पादुकासनभाजनसहितानित्यर्थः । आसनपदं चाल कलसावस्थानो-
चितासनपरं, चामरासनसंयुतमिति^५ पुनरासनपदश्रवणात् ।

फलपक्षियुतं तद्वदुपरिष्ठा^६[द् वितानकम् ।]

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात् परिकल्पयेत् ॥९॥

होमाभिवासनान्ते तु ह्यापितो वेदपुङ्गवैः ।

क्षिः प्रदक्षिणामावृत्य मन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥१०॥

नमस्ते कल्पवृक्षाय चिन्तितार्थप्रदायिने^७ ।

विश्वम्भराय देवाय नमस्ते विश्वमूर्त्तये^८ ॥११॥

यस्मात्त्व^९मेव विश्वात्मा ब्रह्मा स्थाणुर्दिवाकरः ।

^{१०}मूर्त्तामूर्त्तं परं बीजमतः पाहि सनातन ॥१२॥

त्वमेवामृतसर्वस्वमनन्तपुरुषोऽव्ययः ।

सन्तानाद्यैरुपेतः सन्^{११} पाहि संसारसागरात् ॥१३॥

एवमामन्व्य तं^{१२} दद्यात् गुरवे कल्पपादपम् ।

चतुर्भ्यश्चापि ऋत्विग्भ्यः सन्तानादीनि कल्पयेत् ॥१४॥

एतेन चत्वार^{१३} एवर्त्विजः कर्तव्याः, कुशमयाश्चत्वारो ब्रह्माण इत्युक्तं^{१४} भवति ।

खल्पेष्वेकामिवत् कुर्याद्^{१५} गुरुरेवाभिपूजितः ।

न वित्तशाक्यं कुर्वीत न च विस्मयवान् भवेत्^{१६} ॥१५॥

1 I. O. ऽद्विभभागेन

2 A तथा

3 A भाजान

4 A दीप०

5 A omits इति

6 A तिलानां and I. O. तिलानां
for the bracketed portion

7 Corrected from M. P. A
चिन्तितानमप्रदायकः, B वित्तिभानु
प्रदाय ते, I. O. चिन्तितार्थप्रदाय च

8 A ऽमूर्त्तिने

9 A ऽनुमेव, I. O. ऽन्तामेव

10 Both I. O. and A मूर्त्तामूर्त्तं परं

11 I. O. स

12 A विद्याद्

13 I. O. एव चर्त्विजः, A एवद्विजः

14 A सम्भवति

15 A गुरुरेवाभिपूजितः, I. O. गुरवे
वातिपूजितः, M. P. गुरवे चाभि-
पूजनम्

16 A नरः

¹[न च विस्मयवान्] इयन्मया दत्तमिति नाहङ्कारवान् भवेदित्यर्थः ।

अनेन विधिना यस्तु [प्रदद्यात् कल्पपादपम्] ² ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥१६॥

³[अप्सरोभिः परिवृतः] सिद्धचारुणकिन्नरैः ।

भूतान् भव्यांश्च मनुजांस्तारयेदात्मसम्मितान् ॥१७॥

स्तूयमानो दिवः पृष्ठे पुत्रपौत्रप्रपौत्रवान् ।

विमानेनार्कवर्णेन विष्णुलोकं स गच्छति ॥१८॥

दिवि कल्पशतं तिष्ठेद्वाजराज्यो भवेत्ततः ।

⁴नारायण-बलोपेतो नारायणपरायणः ।

नारायणकथासक्तो ⁵ नारायणपुरं व्रजेत् ॥१९॥

यो वा पठेत् ⁶कनककल्पतरुप्रदानं

यो वा शृणोति पुरुषोऽल्पधनः स्मरेद् वा ।

सोऽपीन्द्रलोकमधिगम्य सहाप्सरोभि-

र्मन्वन्तरं वसति पापविमुक्तदेहः ॥२०॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातकल्पपादप-⁷महादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखितं खड्गचर्म-⁸मयढाल-
सत्राहतुलास्थाप्यहरिप्रति⁹ [मा-सालङ्कारतुला-हस्तग्राह्य-प्रतिम-] ऋत्विक्चतुष्टय-¹⁰वरणदक्षिणा-
सामग्रीवहिः सर्वसम्भारम्, अधिकत्वेन पलत्रयाद्भु¹¹ सहस्रपलावधि यथेष्टं काञ्चन-
मुपादाय तस्यार्द्धेन ¹²कल्पपादपमपराद्धेन समभागेन सन्तानं ¹³[मन्दारं पारिभद्रं] हरि-
चन्दनम् एवं पञ्च तरुन् पञ्चशाखान् सौवर्णनानाफलपक्षि-हैमपलनिर्मितानेकवस्त्राकारसहितान्

1 Both I. O. and A omit the bracketed portion

2 Supplied from M. P. A, B and I. O. महादानं निवेदयेत्

3 A reads the bracketed portion as अप्सरोभिः परिवृतः

4 I. O. नारायणीवलीपेती, A नारायणीवलीपेता

5 Both I. O. and A अश्वत्थी

6 A कल्पतरुप्रदानं, M. P. सकल-

कल्पः

7 A ०दानस्थानेषु

8 I. O. मयार्जन and A मयाच्छन्न for मयढाल

9 A omits the bracketed portion

10 A ०वरणादिः

11 I. O. कल्पपादपपराद्धेन, A कल्प-पादपपराद्धेन

12 I. O. reads the bracketed portion as मन्दारपारिभद्रं

केयूरकुण्डलाद्यभिमतालङ्कारभूषितान्, एषामाच्छादनार्थं^१ श्वेतवस्त्रयुगपञ्चकं. तरुणा^२मधः-
स्थापनार्थम् गुडप्रस्थद्वयं, प्रत्येकं^३[प्रस्थपरिमितान् पात्रस्थ]-घृतजीरक-^४तिलांश्च^५, -कल्पवृक्षाधः-
स्थापनार्थम् अभीष्टसुवर्णान्तर^६-पत्नोत्-^७खाटिता ब्रह्मविष्णु-^८शिवभास्करप्रतिमाः, यथोक्तक्रम-
तरुचतुष्टयाधःस्थापनार्थम् अभिमतसुवर्णान्तरपत्नोत्खाटिताः सरति-कामदेव-लक्ष्मी-सावित्री-
सुरभिप्रतिमाश्च^९, कल्पतरु-^{१०}पार्श्वस्थापनार्थम्^{११}[अष्टौ कुम्भान् तदधःस्थापनार्थं] कुशादि-
निर्मितासनाष्टकं, कुम्भाच्छादनार्थं^{१२} कौषेयवस्त्राष्टकं, कुम्भपार्श्वस्थापनार्थम्^{१३} इक्षुदण्डाष्टकं
पुष्पमाल्या-^{१४}ष्टकसामग्रीं यथेष्टफलाष्टकं पादुकायुगाष्टकं कांस्यभांजनाष्टकञ्च, कल्पतरुपार्श्व-
पणार्थं दीपिकोपानदयुगच्छत्रचामरा-^{१५}सनाष्टादशधान्यानि चोत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुर्वृत्तिगजापकाः तुलापुरुषव-
द्विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने^{१६} कल्पपादपदं प्रक्षिप्य
यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः ।

ततोऽपरदिने यजमानस्तुलापुरुषवद् गोविन्दा-^{१७}धाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं कर्म^{१८} गोविन्दा-
द्यभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने^{१९} कल्प-
पादपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्तिगजयजमानजापका उपवसेयुः ।

अपरदिने च कृतनिश्चास्तुलापुरुषवदग्निस्थापना^{२०}[दि-मध्यब्राह्मणवाचना]न्तं कर्म यथा-
यथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय अनुष्ठातव्यम् । तत
ऋत्विजः कल्पतरुमानीय प्रधानवेद्यां लिखितचक्रमध्ये गुडप्रस्थं दत्त्वा^{२१} तदुपरि स्थापयेयुः ।
ततस्तस्याधो गुडप्रस्थोपरि पङ्क्तिक्रमेण सुवर्ण-^{२२}पत्नोत्खाटिता ब्रह्मविष्णुशिव-^{२३}भास्करप्रतिमाः

1 I. O. ०मव०, A ०मर०

2 Both I. O. and A प्रस्थपरि-
मितान्तर for the bracketed
portion

3 I. O. ०जीरक०

4 A तिलाः

5 I. O. ०न्तर०

6 A पात्रोत्०, I. O. यत्नोत्०

7 A ०शिवाच्युपतार्कप्रतिमाः

8 I. O. ०प्रतिमा

9 I. O. ०पात्रं

10 Both I. O. and A omit
the bracketed portion

11 A इक्षुकाष्टकं

12 Both I. O. and A ०माला०

13 Both I. O. and A omit
सना

14 A कल्पपादपदं

15 I. O. omits न्दा

16 I. O. and A omit it

17 A कल्पपादपदं

18 A omits the bracketed por-
tion

19 A परि

20 I. O. ०यत्नोत्०

21 A ०शिवा०

स्थापयेयुः । ^१तत्पूर्वतोऽधस्तादारोपित-सरतिकामदेवप्रतिमं ^२[गुडप्रस्थोपरि सन्तानं, कल्पतरुदक्षिणतोऽधःसमारोपितलक्ष्मीप्रतिमं घृतप्रस्थोपरि मन्दारं, ^३[कल्पतरुपश्चिमतः अधः-] समारोपितसावित्रीप्रतिमं जीरकप्रस्थोपरि पारिभद्रं, ^४[कल्पतरुत्तरतः अधः-]समारोपित-सुरभिप्रतिमं] तिलप्रस्थोपरि ^५हरिचन्दनधारोपयेयुः । सर्वान्श्च वृक्षान् प्रत्येकं ^६सितवस्त्रयुगेना-च्छादयेयुः । ^७[अष्टासु च दिक्षु] प्रत्येकं कौषेयवस्त्राच्छादितान् इक्षुदण्डफलान्वितान् माल्यालङ्कृतान् अष्टौ ^८पूर्णकुम्भान् पार्श्वारोपितपादुकायुगभाजनासनेष्वारोप्य, कल्पतरुपार्श्वं ^९पूर्वोक्तदीपिका-^{१०}द्युपकरणमारोपयेयुः ।

^{११}ततो मङ्गलतूर्यगीत-^{१२}वन्दित्रेषु सतसु ऋत्विजः कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं स्नापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो घृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय कल्पपादपं ^{१३}क्षिः ^{१४}प्रदक्षिणीकृत्य, 'नमस्ते कल्पवृक्षाये'त्यादि 'पाहि संसारसागरा'दित्यन्त-मन्त्रान् पठित्वा, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरुर्वृत्तिगम्यो यथायथं दद्यात् ।

ॐ अयामुकामुकसगोत्रेभ्यः अमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तकल्पपादपमहादानं ^{१५}-दानफलप्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यव-स्थया एतं गुडप्रस्थारोपितं सौवर्णब्रह्मविष्णुशिवभास्कर-^{१६}[प्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितं गुडप्रस्था-रोपितसौवर्णसरतिकामदेवप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णसन्तानसंहितं घृतप्रस्थारोपितसौवर्ण-लक्ष्मीप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णमन्दारसंहितं जीरकप्रस्थारोपितसौवर्णसावित्री-]प्रतिमा-सितवस्त्रयुगान्वितसौवर्ण-^{१७}पारिभद्रसंहितं तिलप्रस्थारोपितसौवर्णसुरभिप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णहरिचन्दनसंहितं कौषेयवस्त्र-^{१८}युगवेष्टितग्रीवेक्षुमाल्यफलान्वित-कुशासनस्थ-^{१९}

1 I. O. omits तत्

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. कल्पतरोः for the bracketed portion

4 I. O. कल्पतरोरधः

5 A omits हरि

6 A प्रत्येक

7 I. O. अष्टासु दिक्षु, A अष्टादिक्षु

8 A omits पूर्ण

9 A पार्श्व

10 I. O. has a lacuna here,

A सू

11 A omits it

12 I. O. वाद्य for वन्दि

13 A omits it

14 A प्रदक्षणीकृत्य

15 A omits दानफल

16 A omits the bracketed portion

17 A सन्तान before this

18 I. O. omits युग

19 A omits सू

-पादुकायुगकांस्यभाजनयुत-पूर्णकुम्भाष्टक^१-[दीपिकोपानद्]^२-युगच्छत्रचामरासन-^३फलमाल्ययुत-
पञ्चवर्णवितानकाष्टादशधान्ययुतं^४ कल्पपादपं ददानी ।

^५प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यथायथम् 'अमुकपादपोऽयं' 'विष्णु-
दैवतः' इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो दक्षिणादानम् । ॐ अथ कृतैतदान-
प्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिम् एतानि च^७ रत्नानि ददानी ।
प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा प्रत्येकं ^८[तरुन् मूलेषु] स्पृशेयुः । ततो यजमानस्तुलापुरुष-
वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दोनानायादितर्पणं ब्राह्मणवाचनञ्च कुर्यात् । ततः कल्पपादपं^९
गुरवे, ^{१०}[सन्तानकादींश्च चतुरो] वृक्षान् ^{११}ऋग्वेद्यादिकमेण चतुर्भ्य ऋत्विग्भ्यो निवेदयेत् ।
^{१२}[स्वल्पकल्पपादपदाने तु] ^{१३}गुरुरेकामिवत् स्वगृह्योक्तविधिना सर्वं ब्रह्माण्डदानवत् कुर्यात् ।

इति कल्पपादपमहादानं समाप्तम् ।

1 A omits क.

2 A पादुकापानद् for the bracke-
ted portion

3 A omits फल

4 A कल्पपादमहादानमहं

5 A गृहीतारः

6 Both I. O. and A विष्णुदैवत-
मित्युक्त्वा

7 A omits it

8 A तरुमूलेषु for the bracketed
portion

9 Both I. O. and A कल्पपाद-
पञ्च

10 Both I. O. and A read the
bracketed portion as सन्तान-
कादींश्चतुरो

11 A ऋग्वेदादि.

12 I. O. स्वल्पकल्पपादपदानेषु and A
स्वल्पपादपदाने तु

13 I. O. गुरुरेकामिवत्

तथा गोसहस्रमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२७८ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

गोसहस्रप्रदानाख्यं सर्वपापहरं परम् ॥१॥

पुरयां तिथिमथासाद्य युग^१-मन्वन्तरादिकाम् ।

^२पयोव्रतस्त्रिरात्रं स्यादेकरात्रमथापि वा ॥२॥

दानदिनात् पूर्वत्तिरात्रं दुग्धमात्रमाहारं कुर्यात्, अशक्तावेकरात्रमित्युन्नेयम् ।

लोकेशावाहनं कुर्यात्तुलापुरुषदानवत् ।

पुरयाहवाचनं तद्वद्भोमकार्यन्तथैव च ॥३॥

ऋत्विक्खण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

वृषं लक्षणसंयुक्तं वेदिमध्येऽधिवासयेत् ॥४॥

वृषलक्षणश्च विष्णुधर्मोत्तर उक्तम्, तद् यथा—

^३[तस्याः सुतं] परीक्षेत ^४वृषं लक्षणां न्वितम् ।

उन्नतस्कन्धककुद^५-मृजुलाङ्गुलकम्बलम् ॥५॥

महाकटितटस्कन्धं वैदूर्यमणिलोचनम् ।

प्रबालशफश्चक्राग्रं सुदीर्घबलवालधिम् ॥६॥

नवाष्टादशसंख्यैर्वा तीक्ष्णाग्रै^६-दर्शनैः शुभैः ।

मल्लिकाक्षश्च ^७मोक्तव्यो गृहेऽपि धनधान्यदः ॥७॥

तथा(वि. ध. १।१४६।४७-५५)—

^८मोक्तव्यानाश्च ^९धूर्याणां भूयो वक्ष्यामि लक्षणम् ।

^{१०}स्लस्तिकाकारश्चक्राश्च मेघौघसदृशस्वनाः ॥८॥

1 A 'मन्तरारादिक'

2 I. O., A' and M. P. पयोव्रतं
त्रिरात्रं

3 A' तत्रमाहृषं for the bracketed
portion

4 A' वृषश्च'

5 A' omits च

6 A' दृश्यैः

7 I. O. योक्तव्यः, A' योक्तव्य'

8 I. O. and A' योक्तव्यानाश्च

9 I. O. कार्याणां, A' and V. D.
धूर्याणां

10 A' स्लस्तिकाकारश्चक्राश्च

महाप्रमाणाश्च तथा मत्तमातङ्गगामिनः ।

^१महोरस्का महोत्साहा^२ महाबलपराक्रमाः ॥६॥

शिरः कर्णौ ललाटश्च बालधिश्वरणानि च^३ ।

^४नेत्रपार्श्वे च कृष्णानि शस्यन्ते चन्द्रमस्तिवः^५ ।

श्वेतान्येतानि शस्यन्ते कृष्णस्य तु विशेषतः ॥१०॥

भूमौ कर्षति लाङ्गूलं प्रलम्बस्थूलं^६-बालधिः ।

पुरस्ता^७-दुन्नतो नीचः^८ पृष्ठतश्च प्रशस्यते ॥११॥

शक्तिव्यञ्जपताकाभा येषां^९ राजिर्विराजते ।

अनङ्गाहस्तु^{१०} ते धन्या वित्तजीवजयावहाः ॥१२॥

प्रदक्षिणं^{११} निवर्तन्ते स्वयं^{१२} [ये विनिवर्तिताः] ।

समुन्नत^{१३}-शिरोग्रीवा धन्यास्ते यूथवर्धनाः ॥१३॥

रक्तशृङ्गाग्रनयनः^{१४} श्वेनवर्णो भवेद् यदि ।

शफैः^{१५} प्रबालसदृशैर्नास्ति^{१६} धन्यतरस्ततः ॥१४॥

एते धूर्याः^{१७} प्रयत्नेन^{१८} मोक्तव्या यदि वा वृषाः ।

धारिताश्च तथा^{१९} मुक्ता धनधान्यविवर्धनाः ॥१५॥ इति ।

[गोसहस्राद्विनिष्कृष्य गवां दशकमेव वा ।]^{२०}

गोसहस्रं बहिः कुर्याद् वस्त्रमाल्यविभूषितम् ॥१६॥

गोसहस्राद् विनिष्कृष्येति ^{२१}[गोसहस्रात् पृथक्कृत्य], एतेन दशाधिकं गोसहस्रमुत्तपाद्यं
'गोसहस्रं बहिः कुर्यादिति श्रुतेः ।

1 I. O. महोवचा, A' महारोचा	12 A' परिनिवर्तिताः for the bracketed portion
2 A' महोत्साहा V. D. महोच्छासा	13 I. O. समुन्नत
3 A' वा	14 A' यन for नयनः
4 I. O. नेत्रे पार्श्वे	15 I. O. प्रधान
5 Both I. O. and A' चन्द्रमस्तिवः	16 A' धान्यवतस्ततः
6 A' स्तूल	17 I. O. धूर्याः, A' धार्या, V. D. धन्याः
7 I. O. दुन्नतो, A' लव्यतो, V. D. न्न तथा	18 Both I. O. and A' योक्तव्या
8 Both I. O. and A' नीलः	19 I. O. युक्ता
9 A' रजि and I. O. वावि for राजि	20 M. P. omits the bracketed portion
10 A' अनङ्गाहस्त, I. O. अनङ्गाहाश्च	21 A' reads the bracketed portion as गोसहस्रापृथक्कृत्य
11 A' प्रदक्षिण	

सुवर्णशृङ्गाभरणं रौप्यपादसमन्वितम् ।

अन्तः^१ प्रवेश्य दशकं वस्त्रमाल्यैस्तु पूजयेत् ॥१७॥

सुवर्णशृङ्गाभरणं सुवर्णशृङ्गं सुवर्णभरणम् । एतदाभरणं^२ गोसहस्रस्यैव, गोदशके
'अन्तः'^३ प्रवेश्ये^४ [त्यादिना अ]लङ्कारान्तरश्रुतेः ।^५ अन्तः प्रवेश्य मण्डपाभ्यन्तरं^६ प्रवेश्येत्यर्थः ।

सुवर्णघण्टिका^७-युक्तं ताम्रदोहनकान्वितम् ।

सुवर्णतिलकोपेतं हेमपट्टैरलङ्कृतम् ॥१८॥

कौषेयवस्त्रसंवीतं माल्यगन्धसमन्वितम् ।

^८[नानारत्नमयैः शृङ्गैश्चामरैश्चोपशोभितम् ।

पादुकोपानहच्छत्रभाजनासनसंयुतम् ॥१९॥]^९

गवां दशकमध्ये स्यात्^{१०} काञ्चनो नन्दिकेश्वरः ।

कौषेयवस्त्रसंवीतो नानारत्नसमन्वितः ॥२०॥

^{११}लवणद्रोणशिखरे माल्येक्षुफलसंयुतः ।

कुर्यात् पलशताद्दुर्द्ध^{१२} सर्वमेतदशेषतः ॥२१॥

शक्तिः पलसाहस्र^{१३} वित्तयं यावदेव तु ।

सर्वमेतदिति नन्दिकेश्वरदशोत्तरगोसहस्रसौवर्णालङ्कारादिकम् ।

गोशतेऽपि दशांशेन सर्वमेतत् समाचरेत् ॥२२॥

पुरयकालं समासाद्य गीतमङ्गलनिःस्वनैः ।

^{१४}गोशतेऽपि दशांशेनेति गोसहस्रे यदुक्तं तस्य सर्वस्य^{१५} दशांशेन ।

सर्वौषध्युदक^{१६} ज्ञानलापितो वेदपुङ्गवैः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥२३॥

1 A पुरेस

2 I. O. गोसहस्रस्यैव

3 I. O. तु

4 A: ति नावा for the bracketed portion

5 I. O. अतः

6 A: मण्डपाभ्यन्तरं

7 A षण्टिका०

8 I. O. हेममरत्नयुते; M. P. हेमरत्नमयैः

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. कोचनो

11 A मवण०

12 I. O. षण्डस्य

13 A omits it

14 Both I. O. and A: दशांशेन

15 A स for दक

नमो वो विश्वमूर्तिभ्यो विश्वमातृभ्य एव च ।

लोकाधि-^१वासिनीभ्यश्च रोहिणीभ्यो नमो नमः ॥२४॥

^२[गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति] भुवनान्येकविंशतिः ।

ब्रह्मादयस्तथा देवा रोहिण्यः ^३पान्तु मातरः ॥२५॥

गावो ममाग्रतः सन्तु गावः पृष्ठत एव च ।

गावः शिरसि मे नित्यं गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥२६॥

यस्मात्त्वं वृषरूपेण धर्मे एव सनातनः ।

^४[अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः पाहि सनातन ॥२७॥]

इत्यामन्त्य ततो दद्याद् गुरवे नन्दिकेश्वरम् ।

^५[सर्वोपकरणोपेतं गोयुगञ्च विचक्षणः ॥२८॥

सर्वोपकरणोपेतमिति ^६छत्वाद्युपकरणसहितं नन्दिकेश्वरं,] गोयुगञ्च पादुकाद्युपकरण-
सहितमित्यर्थः ।

ऋत्विग्भ्यो ^७[धेनुमेकैकां दशकाद्] विनिवेदयेत् ।

गवां शतमथैकैकं ^८तदर्धं वाथ विंशतिम् ॥२९॥

दश पञ्चाथ वा दद्यादन्येभ्यस्तदनुज्ञया ।

^९नैका बहुभ्यो दातव्या यतो दोषकरी भवेत् ॥३०॥

अत्र ^{१०}सर्वत्र ऋत्विग्देयगवीभ्यो^{११} द्विगुणा गावो गुरवे देयाः, ^{१२}ऋत्विग्देयैकधेनुतो
'गोयुगञ्च'^{१३} विचक्षणः' इत्यनेन गुरवे द्विगुणगवीदानश्रुतेः । शतार्धादिदाने त्वन्येभ्योऽपि
गुर्वृत्तिगनुज्ञया देयाः ।

बहुधस्त्वेकस्य दातव्याः ^{१४}धीमतारोग्यवृद्धये ।

पयोव्रतः पुनस्तिष्ठेदेकाहं ^{१५}गोसहस्रदः ॥३१॥

1 A' वासनीभ्यश्च, I. O. वासवीभ्यश्च

2 A' गवां मार्गप्रतिष्ठन्ति for the bracketed portion

3 A' सर्व्य

4 A' omits the bracketed portion

5 A' omits the bracketed portion

6 I. O. वृषादुप०

7 A' reads the bracketed portion as धेनुमेकैकं दश वा

8 A' तद्दृष्टुं

9 A' नैको

10 A' सर्व्य

11 I. O. गवीभ्योऽपि

12 I. O. ऋत्विग्देयैक०, A' ऋत्विग्देयैक०

13 A' गोयुतञ्च

14 Corrected from M. P. A. B and I. O. श्रीमदारोग्य०

15 A' ०देकाहन्तु सहस्रदः

गोसहस्रं दत्त्वा तद्दिने दुग्धमात्राहारो भवेदित्यर्थः ।

श्रावयेच्छृणुयाद्वापि महादानानुकीर्तनम् ।

तद्दिनं ब्रह्मचारी स्याद् य इच्छेद् विपुलां श्रियम् ॥३२॥

तद्दिने च ^१महादानग्रन्थं शृणुयात्, ^२[अन्यान्यपि श्रावयेत् ।] ^३यदा विपुलश्रीकामो भवति, तदा तद्दिनं ब्रह्मचर्यमाचरेदित्यर्थः ।

अनेन विधिना यस्तु गोसहस्रप्रदो भवेत् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सिद्धचारणसेवितः ॥३३॥

विमानेनार्कवर्णेन किङ्किनीजालमालिना ।

सर्वेषां लोकपालानां ^४[लोके सम्पूज्यते] सुरैः ॥३४॥

प्रतिमन्वन्तरं तिष्ठेत् पुत्रपौत्रससन्वितः ।

सप्तलोकानतिक्रम्य ततः शिवपुरं व्रजेत् ॥३५॥

शतमेकोत्तरं तद्वत् पितृणां ^५तारयेद् बुधः ।

मातामहानां तद्वच्च पुत्रपौत्रससन्वितम् ^६ ॥३६॥

यावत् ^७कल्पशतं तिष्ठेद्वाजराजो भवेत् पुनः ।

अश्वमेधशतं कुर्याच्छिवध्यानपरायणः ।

वैष्णवं योगमास्थाय ततो मुच्येत बन्धनात् ॥३७॥

^८पितरश्चाभिनन्दन्ति ^९[गोसहस्रप्रदं सुतम्] ^{१०} ।

^{११}अपि स्यात् ^{१२}खकुलेऽस्माकं पुत्रो दौहित्र एव वा ॥३८॥

गोसहस्रप्रदो भूत्वा ^{१३}[नरकादुद्धरिष्यति] ॥

तस्य कर्मकरो वा स्यादपि द्रष्टा तथैव च ।

संसारसागरादस्माद् योऽस्मान् सन्तारयिष्यति ॥३९॥

1 A' महादानविधियन्त'

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A: तदा

4 A: लोकेशः पूज्यते for the bracketed portion

5 A: तारयेद् बुधः

6 A and M. P. ०समन्वितः

7 A' कल्पनात्

8 A' पितरश्चापि नन्दन्ति

9 A' गोदाने only for the bracketed portion

10 I. O. शुभं

11 Corrected from M. P. A. B and I. O. अस्य

12 I. O. सुकुले

13 A' नरस्य सु only for the bracketed portion

इति पठति य एतद् गोसहस्रप्रदानं

सुर-]भवनमुपेतः संस्मरेद् वाथ पश्येत् ।

अनुभवति मुदं ^१[वा मुच्यमानो] निकामं

प्रहतकलुषभावः सोऽपि यातीन्द्रलोकम् ॥४०॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुत्पन्नगोसहस्रमहादानदानेच्छ-^२स्तुलापुरुषलिखितं खड्गचर्म-^३मयढाल-
सन्नाह-तुला^४-स्थापनीयहरिप्रतिमा-^५सालङ्कारतुला-हस्तप्राद्य-^६प्रतिमावहिः ^७'सर्वे' सम्भारम्,
अधिकत्वेन दशाधिकाः सहस्रं गास्तथोक्तलक्षणयुतं वृषमेकं, ^८गोदशकवृष-^९[पूजार्थं] प्रत्येकं
वस्त्रं] पूजोपकरणञ्च, पलशतोपरिपलसहस्रत्रयपर्यन्ताभिमतसुवर्णघटितानि ^{१०}यथेच्छनाना-
^{११}रत्नालङ्कृतनन्दिकेश्वरं, [गोदशकालङ्करणार्थं घण्टिका^{१२}-तिलक-ललाटपट्टाभिमत^{१३}-रत्न-
खचितशृङ्ग^{१४}-युगानाञ्च दश स्थानानि]^{१५} गोसहस्रालङ्करणार्थञ्च शृङ्ग^{१६}-युगाभीष्टतिलकाद्य-
लङ्काराणां सहस्रं स्थानानि, तथा गोदशकालङ्कारार्थं ताम्रदोहन-कोषकारतन्तुकर्पटचामराणां
दश स्थानानि. नन्दिकेश्वर-दशोत्तरगो-^{१७}[सहस्रवृषाणां] पूजार्थम् ^{१८}अलङ्करणार्थञ्च बहुतर-
गन्धमाल्यसामग्र्यौ, ^{१९}गोदशकपार्श्वस्थापनार्थञ्च काष्ठमय-^{२०}पादुकायुगोपानदूयुगच्छत्रकांस्य-
भाजनासनानां ^{२१}दश स्थानानि, गोसहस्रालङ्करणार्थं वस्त्रयुगसहस्रम् अभीष्टपरिमाणरौप्यसुर-
चतुष्कसहस्रञ्च, नन्दिकेश्वरालङ्करणार्थं कौषेयवस्त्रं, नन्दिकेश्वरारोपणार्थं लवण-^{२२}[द्रोणं तत्]-

1 Corrected from M. P. I. O.
वा वाच्यमानो and A' वाच्यमानो for
the bracketed portion

2 A' omits दानेच्छ

3 I. O. मयाञ्जन, A' मयाञ्जनु for
मयढाल

4 Both I. O. and A' add पुरुष
after तुला

5 A omits सालङ्कार

6 A' तुलावहिः

7 A' omits सर्वे

8 I. O. गोदश०

9 A' omits the bracketed por-
tion

10 I. O. यथेष्ट०

11 A omits रत्ना

12 I. O. योदशकालङ्करणार्थघण्टिका

13 I. O. omits त

14 I. O. शृङ्ग

15 A' गोदशकालङ्करणार्थदशसंख्यघण्टिका...
शृङ्गयुगानि for the bracketed-
portion

16 I. O. शृङ्ग

17 A' सहस्राणां for the bracketed
portion

18 A' अलङ्कारार्थञ्च

19 A' गोदश०

20 A' omits पादुका

21 A' omits दश

22 A' द्रोणवत् for the bracketed
portion

पार्श्वस्थापनार्थमिच्छुं यथेष्टं फलानि, यजमानस्नानार्थं^१ सर्वौषधिञ्चोत्पाद्य, तुलापुरुषोक्त^२-
समयानामन्यतमस्य^३ पूर्वचतुर्थदिने प्रातः कृतनित्यो यजमानः शुचिर्गृहीतोदक^४-पूर्णताम्रपात्र
उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् ।

ॐ मत्स्यपुराणोक्तगोसहस्रमहादानकर्म^५ [कर्तुम् अथादिदिनचतुष्टयं] गोसहस्रमहादान-
प्राच्योदीच्याङ्ग^६-भूतं दुग्धमात्राहारमहं^७ करिष्ये । अशक्तौ तु^८ [दानपूर्वदिन एव^९ पयोव्रतो
भवेत् । तदा] पूर्वदिन एव प्रातः सङ्कल्पः^{१०} । वाक्ये^{११} च^{१२} दिनचतुष्टयपदस्थाने दिनद्वय-
मिति निवेशो विशेषः । गुर्वृत्विग्जापकास्तु दानदिनपूर्वतरदिने तुलापुरुषवद् हविष्यभोजनादि
कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्यग्रोस्तुलापुरुषपदस्थाने गोसहस्र^{१३}-पदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं
सङ्कल्पञ्च^{१४} कुर्युः । अपरदिने यजमानः तुलापुरुषवद् गोविन्दाद्याराधनादि-मधुपर्कदानान्तं
गोविन्दा^{१५}-वर्चनं ब्राह्मणानुज्ञापन-^{१६} दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु^{१७} तुलापुरुषपद-
स्थाने गोसहस्रपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्जापका^{१८} [उपवसेयुः, यजमानस्तु क्षीर]-
^{१९} मात्राहारो भवेत् । अपरदिने^{२०} [कृतनित्या यजमानादयः]-स्तुलापुरुष-^{२१} [वदन्निस्थापनादि
मध्यब्राह्मणवाचनान्तं] कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-
^{२२}-ग्रन्थमनुसन्धाय^{२३} सर्ववानुष्ठातव्यम् ।

1 A सर्वौषधिकादुद्भविष्यति तस्य करो वा
स्यादपि द्रष्टा तथैव च । संसरसागरा-
दस्मान् संभविष्यति । इति पठति य एतद्-
गोसहस्रप्रदानं । अधिकं

2 A omits त्त

3 A omits पूर्व

4 I. O. omits क

5 A स च चतुष्टय for the bracke-
ted portion

6 A ०तृष्ट

7 A omits अहं

8 A पूर्वदिने पयोव्रतस्रदा for the
bracketed portion

9 I. O. omits एव

10 Both I. O. and A सङ्कल्प

11 I. O. omits it, A तु

12 A स चतुष्टयस्थाने

13 A omits स

14 I. O. कुर्यात्

15 A ०यम्यचन

16 I. O. omits दान

17 A omits तु

18 A स्तुलादुग्ध for the bracketed
portion

19 I. O. माहारो

20 A कृतनित्यो यजमान for the brac-
keted portion

21 A वदादि मध्यब्राह्मणवाचन for the
bracketed partion

22 A ०यजनमनुसन्धाय, I. O. ०यज्यसत

23 A omits सर्वत

तत ऋत्विजः पूर्वघटितं नन्दिकेश्वर-¹ [मानीय, दशाधिकं गोसहस्रं सष्टषञ्चानाय्य, वृषं प्रधानं] वेद्यां लिखितचक्रोपरि स्थापयित्वा ततपार्श्वे लवणद्रोण-² राशिमारोप्य, तदुपरि³ [नन्दिकेश्वरमारोप्य, कौषेयवस्त्रेणाच्छाद्य, ततपार्श्वे माल्येक्षुफलानि यथेच्छमारोपयेयुः] । ततः⁴ [पूर्वानीतदशाधिकं]-गोसहस्राद् गोदशकमुत्कृष्टं पृथक् कृत्वा, ⁵गोसहस्रं ⁶[मण्डपवहिः वस्त्रमाल्यसौवर्णं]-शृङ्गतिलकाद्यभिमताभरणै रौप्यखुरैश्चालङ्कारयेयुः⁷ । गोदशकन्तु मण्डपं प्रवेश्य नन्दिकेश्वरवेष्टनेन स्थापयेयुः ⁸उक्तालङ्कारैश्चालङ्कारयेयुः । ततपार्श्वे चोक्तपादुकाद्युपकरणानि स्थापयेयुः । ततो यजमानस्तद्गोदशकम् अभीष्टवस्त्रमाल्यादिभिः पूजयेत् । तत ऋत्विजो ⁹[मङ्गलगीततूर्यवन्दिघोषेषु सत्सु], कुरण्डसमीपस्थ-¹⁰ [कुम्भचतुष्टयजलं सर्वौषधिमिश्रं कृत्वा, तेन] यजमानं स्नापयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो ¹¹धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय 'नमो वो विश्वमूर्तिभ्य' इत्यादि—'पाहि सनातन' इत्यन्त-मन्त्रान् पठित्वा, दश गाः प्रदक्षिणीकृत्य पुष्पाञ्जलिनार्चयित्वा, गोसहस्रं वृषं नन्दिकेश्वरश्च गन्धमाल्यादिभिरभ्यर्च्यं गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । ¹²[तद् यथा—ॐ] अथ यथासम्भवगोत्रनामभ्यो गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्तगोसहस्रमहादानं¹³ दानफलप्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया¹⁴ एता वृषकाञ्चन- ¹⁵रत्नालङ्कृत-लवणद्रोणशिखरारोपित-कौषेयवस्त्राच्छादित-¹⁶ [फलमाल्येक्षुसहित-नन्दिकेश्वरसहित-सौवर्णघण्टिका-तिलक-ललाटपट्ट रत्नखचितशृङ्गयुगालङ्कृत-कौषेयवस्त्राच्छादित-माल्यगन्धसमन्वित-चामरोपशोभित-पार्श्वन्यस्त]- पादुकायुगोपानद्युगच्छल-भाजनासन-¹⁷गोदशकसहिता ¹⁸वस्त्रमाल्यभूषिताः सुवर्णशृङ्गाः सुवर्णभरणा रौप्यपादाः सहस्रं गा ददानि ।

- 1 A दानाय दशाधिकं महा for the bracketed portion
- 2 A omits राशि
- 3 A नन्दिकेश्वरं यथेष्टमारोपयेयुः for the bracketed portion
- 4 A पूर्वोक्त for the bracketed portion
- 5 I. O. गोसहस्र
- 6 A सुवर्ण only for the bracketed portion
- 7 A ०ङ्कारेयुः, I. O. ०ङ्कारेयुः
- 8 A अलङ्कारैः
- 9 A मङ्गलतूर्यघोषेषु for the bracketed portion

- 10 A कुम्भचतुष्टयस्य सर्वौषधिमिश्रजलेन for the bracketed portion
- 11 A परिद्धितालङ्कारः
- 12 A omits the bracketed portion
- 13 A omits दान
- 14 A एतद्
- 15 A omits रत्न
- 16 A omits the bracketed portion
- 17 A गोदश
- 18 A वस्त्राणि माल्यभूषिताः

प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'गाव एता रुद्रदेवताः' इत्युक्त्वा, यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो गुरवे ऋत्विग्भ्यश्च दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयं कृतै-
तद्दानकर्मप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि रत्नानि च^१ ददानि ।
ब्राह्मणाः स्वस्तीत्युक्त्वा यथायथं गाः पुच्छेषु गृह्णीयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । तत्र
दानवाक्ये ॐ अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तवेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्तदेवशर्मभ्यो
युष्मभ्यं फलपुष्पोपशोभितपञ्चवर्णवितानकसहिता इति च^२ निवेशो विशेषः । तत्र च सोप-
करणनन्दिकेश्वरसहितं गोयुगं^३ गोशतद्वयञ्च गुरवे देयम् । ^४[शेषे ऋत्विजां समो विभागः ।]
ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं, दीनानाथादितर्पणं, पुण्याहादिवाचनम्,
उक्तकमेण ब्राह्मणेभ्यो विभज्य गोसहस्रप्रतिपादनञ्च कुर्यात् । ततस्तद्दिनं बन्धुसहितो महा-
दानविधिग्रन्थं श्रुत्वा दुग्धमात्राहारस्तिष्ठेत् । विपुलश्रीकाम-^५[स्तु तद्दिनं] ब्रह्मचर्यमाचरेत् ।
नन्दिकेश्वरसहितगो-^६शतदाने तु गोदशकस्थाने गौरेका, पूर्वघटितनन्दिकेश्वरालङ्कारादि-
सुवर्णदशमभागसुवर्णेन नन्दिकेश्वरालङ्कारादिघटनम् । तदा ^७च ^८मण्डपाभ्यन्तरप्रवेशिताया
गोरेकत्वेन विभागासम्भवात् ^९'खल्पेष्वि'ति पूर्वोत्तरदानयोः श्रुतेः, अस्य ^{१०}सन्दंशपाठाच्च
गुरुरेव ब्रह्माण्डदानवत् ^{११}सर्वं कुर्यात् ।

इति गोसहस्रमहादानं ^{१२}समाप्तम् ।

1 I. O. च before रत्नानि

2 A omits it

3 I. O. गोयुगं

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A स्तुतिस्तद्दिनं

6 A ०सहस्रदाने

7 A omits it

8 A मण्डपास्थानरप्रवेशं

9 I. O. खल्पेष्विविति

10 A सस्रपाठाच्च

11 A omits it

12 I. O. omits it

अथ कामधेनुमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२७६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि ¹ [कामधेनुविधिं परम्-]

सर्वकामफलं नृणां महापातकनाशनम् ॥१॥

लोकेशावाहनं तद्वद्धोमकर्माधिवासनम् ।

तुलापुरुषवत् कार्यं ² कुरुडमण्डपवेदिकम् ॥२॥

स्वल्पेष्वेकामिवत् ³ कुर्याद् गुरुरेव समाहितः ।

काञ्चनस्यातिशुद्धस्य ⁴ [धेनुं वत्सञ्च] कारयेत् ॥३॥

⁵ [धेनुं वत्सञ्चेल्येन] धेनुवर्धोपात्तसुवर्णेनैव ⁶ स्वेच्छया ⁷ वत्सकल्पनमुक्तम् ।

उत्तमा पलसाहस्रा ⁸ तदर्धेन तु मध्यमा ।

कनीयसी तदर्धेन कामधेनुः प्रकीर्तिता ॥४॥

शक्तितस्त्रिपलादूर्द्ध्वमशक्नोऽपीह कारयेत् ।

वेद्यां कृष्णाजिनं न्यस्य गुडप्रस्थसमन्वितम् ॥५॥

⁹ [न्यसेदुपरि तां धेनुं महारत्नैरलङ्कृताम् ।]

¹⁰ कुम्भाष्टकसंभोषितां ¹¹ नानाफलसमन्विताम् ॥६॥

महारत्नैरुत्कृष्टरत्नैः ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात् परिकल्पयेत् ।

इक्षु-¹² दण्डाष्टकं ¹³ तद्वन्नानाफलसमन्वितम् ।

भाजनं चासनं तद्वत्ताम्रदोहनकं तथा ॥७॥

1 A कामधेनुपरापरं for the bracketed portion

2 A कुरुडं मण्डपवेदिकं

3 A कार्यं

4 A धेनोवत्सञ्च

5 A धेनोवत्सञ्चेल्येन

6 A स्वेच्छया

7 A वत्सकल्पनं कुर्यात् युक्तं I. O.

वत्सकल्पयुक्तं

8 A साहस्री

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. कुम्भाष्टकं

11 A नारायणसमन्वितं

12 A दण्डाष्टकं

13 A तद्वत् नारायणसमन्वितं

कौषेयवस्त्रद्वय- [संप्रयुक्तां^१

दीपातपत्नाभरणाभिरामाम्^२ ।

सचामरां^३ कुण्डलिनीं^४ सघण्टां^५

^६गायत्रिका-पादुक-रौप्यपादाम्^७ ॥८॥]^८

^९गायत्रिका अक्षमाला ।

रसैश्च सर्वैः परितोऽभिजुष्टां^{१०}

हरिद्रया पुष्पफलैरनेकैः ।

अजाजि-^{११}कुस्तुम्बुरुशर्करामि-

र्वितानकञ्चोपरि पञ्चवर्णम् ॥९॥

रसैः सर्वैरिति लवणादिभिः षड्भिः । अजाजी [जीरकः^{१२} । कुस्तुम्बुरु

धान्याकम्^{१३} ।

ज्ञातस्ततो मङ्गलवेदघोषैः

प्रदक्षिणीकृत्य सपुष्पहस्तः ।]^{१४}

आवाहयेतां गुडधेनुमन्त्रै^{१५}-

र्द्विजाय दद्यादथ दर्भपाणिः ॥१०॥

बहुतरमतस्यपुराणपुस्तकेषु गुडधेनुमन्त्रैरिति पाठदर्शनात् गुडधेनूक्त-‘या लक्ष्मी’रित्यादि-

^{१६}[मन्त्रपाठोऽतल्ल]मन्त्रपाठश्चात्र कर्तव्यः । द्विजाय दद्यादिति श्रुतेः ^{१७}कृतस्नैव कामधेनुर्गुरवे देया, ऋत्विग्भ्यस्तु दक्षिणामात्रम्^{१८} ।

1 I. O. ०संप्रयुक्ता

2 I. O. ०भरणातिवासा

3 I. O. सचामरा

4 I. O. कुण्डलिनी

5 I. O. सघण्टा

6 I. O. गायत्रिका

7 I. O. रौप्यपादा

8 A reads the bracketed portion as संयुक्ताभिरासघण्टां मालति कां पादुका रौप्यापादाद

9 I. O. गानतिका, A मालतिका

10 Both I. O. and A ०जुष्टा

11 A कस्तुरिक

12 I. O. जीरकं

13 I. O. धन्याकं

14 A रक्त only for the bracketed portion

15 A ०शब्दैः, M. P. गुणयोक्तमन्त्रैः

16 Both I. O. and A omit the bracketed portion

17 Both I. O. and A कृतवैव

18 I. O. ०मात्रार्द्धं, A ०मात्रवैव

^१त्वं सर्वदेवगण-^२[मन्दिरमङ्गभृता
विश्वेश्वरि लिपथ]-गोदधिपर्वतानाम् ।

^३त्वदान-^४शस्त्रशकलीकृतपातकौघः

प्राप्नोऽस्मि निर्वृतिमतीव परात्रमामि ॥११॥

लोके यथेप्सित-^५फलानुविधायिनीं त्वा-

मासाद्य को हि [भवदुःखमुपैति मर्त्यः] ^६ ।

संसारदुःखशमनाय [यतस्व कामं] ^७

त्वां कामधेनुमिति देवगणा वदन्ति ॥१२॥

आमन्त्र्य शीलकुल-^८रूपगुणान्विताय

विप्राय यः कनकधेनुमिमां प्रदद्यात् ।

प्राप्नोति धाम स पुरन्दरदेव-^९जुष्टं

कन्यागणैः परिवृतं ^{१०} पदमिन्दुमौलेः ^{११} ॥१३॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजात-^{१२}कामधेनुमहा-^{१३}दानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखितं खड्गचर्म-^{१४}मय-
ढालसन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-^{१५}हस्तग्राह्यप्रतिमावहिः-^{१६}सर्व-^{१७}सम्भारम्,
अधिकत्वेन सुवर्णपलसहस्रनिर्मिता-^{१८}मुत्तमां—सुवर्णपलशतपञ्चकनिर्मितां मध्यमां—सुवर्णसार्द्ध-
पलशतद्वयनिर्मितां कनीयसीम्—^{१९}अशक्नौ पलत्रयादृष्टुं यथाशक्नुयपात्तसुवर्ण-^{२०}[घटिताम्

- 1 Both I. O. and A' omit it
- 2 A' omits the bracketed portion
- 3 A तदान, F. O. त न
- 4 A omits अस्त्र
- 5 A फलानुविधायिनी
- 6 A ततवदुःखमुपैतिमर्थः
- 7 I. O. यतः सकामं, A' तनुपकाशे
- 8 A' कल०
- 9 A' धाम for देव
- 10 F. O. and M. P. परिवृतः
- 11 A' मिनन्दामौलि

- 12 I. O. ०जाता०
- 13 A दाने for दानदानेच्छ
- 14 I. O. मयार्जन and A मयावृत्त for मयढाल
- 15 F. O. ०हल
- 16 F. O. ०ग्रहप्रतिमावहिः, A' ०प्राप्त-प्रतिमाहिः
- 17 A' ०सम्भावनावधिकत्वेन
- 18 A' ०निर्मितं
- 19 अशक्नौः
- 20 A' घटितस्वतन्त्राय for the bracketed portion

उत्कृष्ट]-रत्नालङ्कृतां ¹[सवत्सां धेनुं], धेनवस्थापनार्थं कृष्णाजिनं गुडप्रस्थश्च, ²धेनवलङ्कर-
णार्थं ³यथेष्टसुवर्णघटितचन्द्रतिलक-ललाटपट्टिका-कुण्डलयुग-⁴घराटा-रौप्यखुर-⁵[चतुष्टय-
स्फाटिकाक्ष]-माला-चामराणि, धेन्वाच्छादनार्थं कौषेयवस्त्रयुगं, धेनुपार्श्वस्थापनार्थं
⁶कुम्भाष्टकातिप्रचुरनाना-⁷फलाष्टादशधान्येक्षुदण्डाष्टक-कांस्यभाजनासन-ताम्रदोहन-दीप-
सामग्री-च्छलपादुकायुगानि, धेनवप्रतः स्थापनार्थं मधुरादिरसषट्क-हरिद्रानानाविध-⁸पुष्पाह्वण-
सामग्री-जीरक-धान्याक-शर्कराश्चोत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गृह्यत्विग्यजमानजापकाः तुलापुरुष-
वद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यकामधेनुपदं
प्रक्षिप्य निवेदनं सङ्कल्पश्च ⁹कुर्युः । अपरदिने ¹⁰च यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाद्या-
राधनादि-¹¹मधुपर्कदानान्तं गोविन्दा-¹²यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचन-
वरण-वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यकामधेनुपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गृह्यत्विग्यजमान-
जापका उपवसेयुः ।

अपरदिने च कृतनित्या ¹³स्तुलापुरुष-¹⁴वदग्निस्थापनादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं
कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-¹⁵ग्रन्थमनुसन्धानयुष्ठातव्यम् । तत
ऋत्विजः सवत्सां धेनुं प्रधान-¹⁶वेदीमध्यलिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि गुडप्रस्थं
निधाय तत्तारोप्य, पूर्वोक्तालङ्कारैरलङ्कृत्य, कौषेयवस्त्रयुगेनाच्छाद्य, धेनुपार्श्वे ¹⁷पूर्णकुम्भाष्टकं
¹⁸[नानाविधफलानि अष्टादशधान्यानि] ¹⁹बहुनानाविधफलमिक्षुदण्डाष्टकं कांस्यभाजन-

- 1 A omits the bracketed por-
tion
- 2 A' धेनुवलङ्करणार्थं
- 3 A' यथेष्टं
- 4 I. O. घण्टा
- 5 I. O. चतुष्पाटिकाक्ष, A' चतु-
स्फाटिकाक्ष
- 6 I. O. adds कृष्णाजिनं before
this
- 7 A omits फला
- 8 I. O. पुष्पाह्वनं
- 9 A कुर्यात्

- 10 I. O. omits it
- 11 A वरणान्तं
- 12 A द्युभाचनं
- 13 A कृतनित्यं
- 14 A omits व
- 15 A वहुं
- 16 A omits वेदी
- 17 I. O. omits पूर्ण, A च before
पूर्ण
- 18 I. O. नानाविधधान्यानि for the
bracketed portion
- 19 I. O. वहुं, A रत्नं

¹पीठिका-ताम्रदोहन-दीप-च्छन्न-पादुका²-युगान्यारोपयेयुः । धेन्वग्रतश्च³ मधुरादिरसषट्कं हरिद्रां⁴ नानाविधपुष्पाणि⁵ नानाविधफलानि⁶[जीरकं धान्याकं शर्कराञ्च स्थापयेयुः ।

ततो⁷ मङ्गलगीतवाद्यवन्दिघोषेषु⁸ सतसु कुरङ्समीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन खखवेदोक्ताभि-
⁹धेचनिकमन्त्रैर्यजमानं स्थापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः
 कुशहस्तः पुष्पाञ्जलिमादाय¹⁰[कामधेनुं प्रदक्षिणीकृत्य] 'या लक्ष्मा' रित्यादि¹¹[मन्त्रैः 'त्वं सर्वदेवगणै'त्यादि-] 'देवगणा वदन्ती'¹²[त्यन्त-मन्त्राभ्याञ्चामन्त्र्य] ¹³पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरवे दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्राय अमुकवेदामुक्तशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तहिरण्यकामधेनुमहादानदान¹⁴-फलप्राप्तिकामोऽहम् एतां कृष्णाजिन-
 न्यस्तगुडस्थारोपितामुत्कृष्टरत्नसौवर्णचन्द्रतिलकललाटपट्ट-कुरङलयुग-धरटा-रोप्यखुर-स्फाटिका-
 जमाला-चामरालङ्कृतां ¹⁵कौषेयवस्त्रयुगाच्छादितां ¹⁶[पूर्णकुम्भाष्टक-नानाफलाष्टादशधान्य-
 फलसहितेक्षुदण्डाष्टक-कांस्थभाजनासन-ताम्रदोहन-दीपच्छन्न-पादुकायुग-सर्वरस-हरिद्रा-नाना-
 विध-पुष्प-फल-जीरक-धान्याक-शर्करायुतां] पञ्चवर्ण-वितानकसहितां ¹⁷सवत्सां हिरण्य¹⁸-
 कामधेनुं ददानि । गुरुः खस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्यकामधेनुरियं विष्णुदैवते'त्युक्त्वा
 यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुरुत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । ॐ अथ कृतैतद्दान-
¹⁹[कर्मप्रतिष्ठार्थं शुष्मभ्यमह'] दक्षिणाम् ²⁰इयदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि ।
 खस्तीति ब्राह्मणा ब्रूयुः । गुरुस्तु ²¹खस्त्यनन्तरं ²²[धेनुं पुच्छे] गृहीयात् । ततो यजमान-

- 1 A: पठिका
- 2 I. O. पादुक
- 3 A धेनुग्रतः
- 4 Both I. O. and A हरिद्रा
- 5 A: नानाविधपुष्पाणि सामग्री
- 6 A omits it
- 7 A: जीरकधान्याकशर्कराश्चारीय for the bracketed portion
- 8 A omits it
- 9 I. O. धेचनमन्त्रैः
- 10 I. O. omits the bracketed portion
- 11 A omits the bracketed portion
- 12 I. O. त्यन्तमन्त्राभ्याञ्चामन्त्र्य and A त्यन्तं पठित्वा for the bracketed portion

- 13 I. O. प्रदक्षिणीकृत्य before this and A reads this as कामधेनुं
- 14 A: omits one दान
- 15 A: omits it
- 16 I. O. omits the bracketed portion
- 17 A सवत्सां
- 18 A omits हिरण्य
- 19 A omits the bracketed portion
- 20 A इयामुत्पत्तिः
- 21 I. O. खस्त्यनन्तरं
- 22 A धेनुपुच्छे for the bracketed portion

स्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा दीनानाथादींस्तर्पयित्वा ब्राह्मण-^१स्वस्तिवाचनञ्च कृत्वा,
त्वरया^२[गुरवे कामधेनुं प्रतिपादयेत्] । पलत्रयादूङ्घ्र^३ यथाशक्ति स्वल्पमहा-^४दानदाने तु
^५गुरुरेव स्वगृह्योक्तविधिना ^६सर्वं ब्रह्माण्डवत् कुर्यात् ।

इति हिरण्यकामधेनुमहादानं ^७समाप्तम् ।

1 Both I. O. and A omit स्वस्ति

2 I. O. कामधेनुं द्वापयेत् for the bracketed portion

3 A omits दान

4 Both I. O. and A गुरवे

5 A omits it

6 I. O. omits it

[तथा हिरण्याश्वमहादानम् ।]¹ (मतस्यपुराणम्—२८०अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि हिरण्याश्वविधिं परम् ।

यस्य प्रसादाद्² भुवने अनन्तं³ फलमश्नुते ॥१॥

पुरयां तिथिमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

लोकेशावाहनं कुर्यात् तुलापुरुषदानवत् ॥२॥

ऋत्विङ्मण्डप⁴-सम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

खल्पेष्वे-⁵[कामिवत् कुर्याद्धेम]-वाजिमखं बुधः ॥३॥

स्थापयेद्वेदिमध्ये तु कृष्णाजिनं⁶ तिलोपरि ।

कौषेयवस्त्रसंवीतं कारयेद्धेमवाजिनम् ॥४॥

शक्तितस्त्रिपलाद्दूर्ध्वमासहस्रपलाद् बुधः ।

पादुकोपानहच्छत्रचामरासन⁷-भाजनैः ॥५॥

उपेतमिति सम्बन्धः ।

पूर्णकुम्भाष्ट⁸[कोपेतं माल्येक्षु]-फलसंयुतम् ।

शय्यां सोपस्करां तद्वद्धेममार्तण्डसंयुताम् ॥६॥

सोपस्करां⁹ मशकवारणी-¹⁰[गेण्डूक-दीपिका-पीठ-पादुकाव्यजनादिकलोक-प्रसिद्धोपकरा-
न्विताम् ।]¹¹

ततः सर्वाधिस्नानस्नापितो वेदपुङ्गवैः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं¹² गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥७॥

नमस्ते सर्वदेवेश वेदाहरणलम्पट ।

वाजिरूपेण मामस्मात् पाहि संसारसागरात् ॥८॥

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. भवने, A गुणवान्

3 A अनन्त, M. P. चानन्त

4 A ०मण्डपः

5 A व च कुर्यात्तु भवेत् for the bracketed portion

6 I. O. and M. P. कृष्णाजिन

7 I. O. ०चामरासनः

8 A कौषेयमाह्व for the bracketed portion

9 A omits it

10 A गण्डूक

11 I. O. and B गण्डूकादियुतां for the bracketed portion

12 A ०मन्त्र

त्वमेव सप्तधा भूत्वा छन्दोरूपेण भास्करम्^१ ।

यस्माद् भ्रामयसे^२ लोकानतः पाहि सनातन^३ ॥६॥

एवमुच्चार्य गुरवे तमश्वं प्रतिपादयेत् ।

दत्त्वा पापक्षयाङ्गानोलौकमाप्नोति शाश्वतम् ॥१०॥

गोभिर्विभवतः सर्वा^४ नृत्विजश्चापि पूजयेत् ।

सर्वेष्वा^५-श्लोपकरणं गुरवे विनिवेदयेत् ॥११॥

^६अश्लोपकरणम् अश्लोपकरणम्, निरुक्ते. अश्ववाचित्वेना-^७ त्यशब्दस्योक्तेः ।

सर्वं शय्यादिकं^८ दत्त्वा भुञ्जीतातैलमेव हि ।

पुराणश्रवणं तद्वत् कारयेद्भोजनादिकम् ॥१२॥

पुराणश्रवणं मतस्यपुराणादिश्रवणम् । भोजनादिकं^९ [ब्राह्मणभोजनं वस्त्रदानादिकञ्च ।]

इमं हिरण्यश्वविधिं करोति यः

पुरयं समासाद्य दिनं नरेन्द्र^{१०} ।

विमुक्तपापः स पुरं मुरारे^{११}

प्राप्नोति सिद्धै^{१२}-रभिपूजितः सन् ॥१३॥

इति पठति य इत्थं हेमवाजिप्रदानं

सकलकलुषमुक्तः^{१३} [सोऽश्वयुक्तेन भूयः ।

कनकमयवि] मानेनार्कलोकं^{१४} [प्रयात-

स्त्रिदश]-पतिवधूभिः पूज्यते योऽथ पश्येत् ॥१४॥

यो वा शृणोति पुरुषोऽल्पधनः स्मरेद्वा

हेमाश्वदानमभिनन्दयतीह लोके ।

1 A भास्करः; M. P. भास्कर

2 I. O. भ्रामययत्, A भ्रामयसे, M. P. भ्रामयसे

3 A सनातनः

4 A नृत्विजश्चापि

5 A द्यौ and I. O. रौ for लौ

6 Both I. O. and A आद्योपकरणम्

7 I. O. नृत्विजश्चापि; A नृत्विजश्चापि

8 I. O. omits it

9 Both I. O. and A ब्राह्मण-भोजनादिकं वस्त्रादिकञ्च for the bracketed portion

10 I. O. नरेन्द्रः; A नरेन्द्र

11 Both I. O. and A मुरारे

12 A सिद्धै

13 A omits the bracketed portion

14 A and M. P. प्रयाति त्रिदश for the bracketed portion

सोऽपि प्रयाति ^१हतकल्मषशुद्धदेहः

स्थानं पुरन्दर-^२महेश्वरलोकलुष्टम् ॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातहिरण्याश्वमहा-^३दानदानेच्छः^४ तुलापुरुषलिखितं खन्न-चर्म^५-मय-
ढालसन्नाह-^६तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा--सालङ्कारतुला-हस्तग्राह्यदेवताप्रतिमा--ऋत्विग्दक्षिणावहिः
^७सर्वसम्भारम्, अधिकत्वेन ^८पलत्रयादृद्धं पलसहस्रावध्यभोष्टसुवर्णेन घटितमश्वं, तदधः^९-
स्थापनार्थं कृष्णाजिनं तिलांश्च, ^{१०}अश्वाच्छादनार्थं ^{११}कौशेयवस्त्रम्, ^{१२}अश्वपार्श्वस्थापनार्थं
^{१३}पादुकायुगोपानदयुग-च्छन्न-चामरासन-^{१४}कांस्यभाजन-^{१५}[कुम्भाष्टकेक्षुफलानि, यथोपकल्पितो-
पस्करयुतां] शय्यां, तत ऊर्ध्वं^{१६} स्थापनार्थं यथेष्ट^{१७}-हेम-^{१८}पत्रोत्खाटितसूर्यप्रतिमां प्रचुर-^{१९}माल्या-
र्जनसामग्रीम्, ऋत्विग्भ्यो दक्षिणार्थमभिमतसंख्या गाः, यजमान-क्षपनार्थं सर्वौषधि-^{२०}क्षोत-
पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्वृत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषव-
द्धविष्यभोजनादि^{२१} कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्वपदं प्रक्षिप्य
निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमानः पूर्ववद् गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्क-
^{२२}[दानान्तं कर्म] गोविन्दाद्यभ्यर्चनं^{२३} ब्राह्मणानुज्ञापनं^{२४} दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरण-
वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्वपदं^{२५} प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्यजमानजापका
उपवसेयुः । अपरदिने च तुलापुरुष-^{२६}वदग्निस्थापनादि मध्यब्राह्मण-^{२७}वाचनान्तं कर्म यथायथं
^{२८}कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय अनुष्ठानव्यम् ।

- 1 I. O. कृत०
- 2 A स for मच्छेत्तर
- 3 Both I. O. and A' omit दान
- 4 A' ०दानेषु
- 5 I. O. ०मयाद्वन, A ०मयाच्छन्न
- 6 I. O. च, A' खलापुरुष for तुला
- 7 Both I. O. and A सव्य०
- 8 A पत्रयादृद्धे
- 9 A सद्ध०
- 10 Both I.O. and A आच्छादनार्थं
- 11 I. O. कौशेयवस्त्रं
- 12 A omits अश्व
- 13 A पादुकीपानदयुग
- 14 A omits कांस्य

- 15 A सौपस्करयुतां for the brac-
keted portion
- 16 A यथेच्छ०
- 17 I. O. यन्त्रोत्खाटित, A परोक्षीचित
- 18 A माल्यसामग्री
- 19 I. O. ०ऊचोपपादयेत्
- 20 A ०दिकं
- 21 A दानादिवरणान्तं for the brac-
keted portion
- 22 I. O. ०भयर्जन
- 23 A ०ज्ञापना
- 24 I. O. पक्षिप्य
- 25 A omits व
- 26 A वचनान्तं
- 27 I. O. omits it

तत ऋत्विजो^१ हिरण्याश्वं प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि^२ तिलान् दत्त्वा तत्पारोप्य कौषेयवस्त्रेणाच्छादयेयुः ।^३ अश्वपार्श्वे च काष्ठमयपादुकायुगोपानद्वयगच्छत्-^४ चामरासन-कांस्यभाजन-पूर्णकुम्भाष्टकेक्षुयष्टि-यथेच्छफलमाल्यानि, अभीष्टदारुमयखट्वा-^५ स्तीर्ण-कम्बल-^६ [पटोट्टलिकादिरूपां]^७ [गण्डोपधान-मशकवारणो]-^८ [दीपिका-पीठ-पादुका-व्यजन]-सहिताम् उपरिदत्तसौवर्णमार्तरण्डप्रतिमाञ्च^९ शय्यां स्थापयेयुः । ततः कुरण्डसमीपस्थ-कुम्भचतुष्टयजलं सर्वौषधिमिश्रं कृत्वा, तेन तूर्यगीतवन्दिधोषेषु^{१०} सत्सु यजमानं स्नापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय अश्वं प्रदक्षिणीकृत्य 'नमस्ते सर्वे-^{११} देवेशे'त्यादि—'पाहि^{१२} सनातने'त्यन्तमन्त्राभ्यामामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरवे दद्यात् । तद् यथा—^{१३} ॐ अयामुक्तसगोत्राय अमुक-^{१४} वेदामुक्तशाखाध्यायिने अमुक-देवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तहिरण्याश्वमहादान-^{१५} दानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतं कृष्णाजिन-न्यस्ततिलोपरिस्थापितं कौषेयवस्त्राच्छादितं पादुको-^{१६} पानच्छत्रचामरासनभाजन-^{१७} पूर्णकुम्भाष्टकेक्षुफलमाल्य-यथोप-^{१८} कल्पितोपस्करसहितोर्द्धन्यस्तसौवर्णमार्तरण्ड-^{१९} प्रतिमाशय्या-पञ्चवर्णविता-नकसहितं हिरण्याश्वं ददानि ।

गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्याश्वोऽयं विष्णुदैवत' इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुरवे दक्षिणां दद्यात् । ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं^{२०} तुभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च^{२१} रत्नानि ददानि । गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा अश्वं^{२२} कर्णे गृहीयात् । तत ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्तदेवशर्मभ्यो गुप्सभ्यं^{२३} हिरण्याश्वमहादानकर्मणि

- 1 A ऋत्विजा
- 2 A तातिलान्
- 3 A अश्वपार्श्वे
- 4 A चामर
- 5 A पटोट्टलिकादिकारूपं for the bracketed portion
- 6 I. O. गण्डुक and A गण्डुक for the bracketed portion
- 7 B omits the bracketed portion
- 8 A प्रतिमां
- 9 A omits it
- 10 Both I. O. and A देवेश
- 11 I. O. संसारसागराद्विलम्बमन्त्रै-स्त्वमामन्त्र, A संसारमन्त्रैः स्वामामन्त्र

- 12 A omits it
- 13 A वेद for वेदामुक्त
- 14 A omits दान
- 15 A परि for पान
- 16 I. O. omits पूर्ण
- 17 I. O. कल्पितोपस्कर
- 18 A omits प्रतिमा
- 19 A omits it
- 20 I. O. omits it
- 21 I. O. अश्व
- 22 A omits it
- 23 I. O. हिरण्याश्वदानकर्मणि, A महादानकर्मणि

कृतकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणा-^१मेतां गा ददानि । ऋत्विजः स्वस्तीति प्रत्येकं ब्रुयुः । ततो यजमानस्तुतापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं^२ दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया हिरण्याश्वप्रतिपादनञ्च^३ कुर्यात् । ततः [पुराणश्रवणं कृत्वा]^४ अभिमतसंख्यान् ब्राह्मणान् भोजयित्वा [वस्त्रादिनाभ्यर्चय स्वयम् अतैलं भुञ्जीत]^५ । स्वल्पमहादाने तु ^६गुरवे सर्वं ^७ब्रह्माण्डदानवत् कुर्यात् ।

इति हिरण्याश्वमहादानं ^८समाप्तम् ।

1 A ०मेतां गा, I. O. ०मेतां गां

2 I. O. दक्षिणां दद्यात्

3 I. O. ०प्रतिपादनं

4 A पुराणश्रवणञ्च कुर्यात् for the bracketed portion

5 A वस्त्राणि दद्यात् for the bracketed portion

6 A गुरवे, I. O. गुरवे च

7 A ब्रह्माण्डवत्

8 I. O. omits it

¹तथा हिरण्याश्वरथमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८१ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

पुरयमश्वरथं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरयं दिनमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणदाचनम् ।

लोकेशावाहनं कुर्यात्तुलापुरुषदानवत् ॥२॥

²ऋत्विक्खण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

कृष्णाजिने³ तिलान् कृत्वा काञ्चनं⁴ स्थापयेद्रथम् ॥३॥

सप्ताश्वं चतुरश्वं वा चतुश्चक्रं सुकूवरम् ।

⁵इन्द्रनीलेन कुम्भेन ध्वजरूपेण संयुतम् ॥४॥

कूवरो युगबन्धनदण्डः । इन्द्रनीलेन इन्द्रनीलसहितेन ध्वजरूपेण ध्वजाकारेण⁶ कुम्भेन,
यद्वा इन्द्रनीलनिर्मितेनैव⁷ कुम्भेनेत्यर्थः ।

लोकपालाष्टकोपेतं पद्मरागदलान्वितम् ।

चत्वारः⁸ पूर्णकलसा धान्यान्यष्टादशैव तु ॥५॥

पद्मरागदलान्वितं पद्मरागखण्डयुक्तम् । चत्वारः पूर्णकलसाः स्थाप्याः । अष्टादश
धान्यानि च पार्श्वतः⁹ स्थापनीयानि ।

कौषेयवस्त्रसंयुक्तमुपरिष्ठाद्वितानकम् ।

माल्येक्षुफलसंयुक्तं पुरुषेण समन्वितम् ॥६॥

¹⁰[पुरुषेण सौवर्णं]-पुरुषेण सहितं रथमित्यर्थः ।

यो यद्भक्तः पुमान् कुर्यात् स तन्नाम्नाधिवासनम् ।

¹¹छत्रचामरकौषेयवस्त्रोपानहपादुकाः ॥७॥

यो यद्भक्तः स पुरुष-¹²स्तत्तत्प्रतिमारुपं¹³ रथ आरोपयेदित्यर्थः ।

1 A: omits it

2 A: ऋत्विग्य षप for ऋत्विक्खण्डप

3 A: कृष्णाजिने

4 I. O. काञ्चने

5 M. P., I. O. and A इन्द्रनीलेन

6 Both I. O. and A omit it

7 A: निर्मितेन

8 A चत्वार

9 A स्थापनीयानि

10 I. O. omits the bracketed portion

11 A युष्म०

12 A: स्तद्वत्प्रतिरूपं

13 A रथमारोपयेदित्यर्थः

गोभिर्विभवतः सार्द्धं दद्याच्च शयना-^१सनम् ।

^२[आ भारा]-त्तिपलादुद्धं शक्तिः कारयेच्छुभम् ॥८॥

^३[आ भारात्]पलसहस्रद्वयं यावत् ।

^४अथाष्टकेन संयुक्तं चतुर्भिरथ वाजिभिः ।

द्वाभ्यामथ युतं ^५कुर्याद्देमसिहध्वजान्वितम् ॥९॥

अनेन उक्तसंख्यानामन्यतमसंख्यया ^६प्रत्यक्षाश्वयुक्तं ^७रथं^९ परिकल्पितापरहेमसिंह-
ध्वजान्वितञ्च कुर्यादित्यर्थः ।

चक्ररक्षावभौ तस्य तुरगस्थावथाश्विनौ ।

पुरयकालं ततः प्राप्य पूर्ववत् स्नापितो द्विजैः^{१०} ॥१०॥

क्षिः प्रदक्षिणमावृत्य गृहीतकुशुमाञ्जलिः ।

शुक्लमाल्याम्बरो^{११} ^{१२}दद्यादिमं मन्त्रमुदीरयन् ॥११॥

नमो नमः पापविनाशनाथ

विश्वात्मने वेदतुरङ्गमाय ।

धाम्नामधीशाय भवाभवाय

पापौघदावानल देहि शान्तिम् ॥१२॥

^{१३}वस्वष्टकादित्यमरुद्गणानां

त्वमेव धाता परमं निधानम् ।

^{१४}यतस्ततो मे हृदयं ^{१५}प्रयातु

^{१६}धर्मैकतानत्वमधौघनाशात् ॥१३॥

1 Both I. O. and अशनं

2 Both I. O. and A अभावा for
the bracketed portion

3 Both I. O. and A अभावात्

4 A अथाष्टकेन

5 Both I. O. and A दद्यात्

6 A इयं

7 I. O. अतमया संख्यया, A अतम-
पलसंख्यया

8 I. O. युक्त again before this

9 A रथो

10 A द्विजः

11 A अस्त्रधरो

12 A दद्यात्

13 I. O. वसुष्टकां, A वस्वकाष्टकां

14 Both I. O. and A अतस्ततो

15 A प्रयान्त

16 A धर्मैकतानत्वम्, I. O. धर्मैक-
तामत्वम्

इति तुरगरथप्रदानमेतद्
 भवभयसूदनमत यः करोति ।
 स कलुषपटलैर्विमुक्तदेहः
 परमुपैति पदं पिनाकपाणौ ॥१४॥
 देदीप्यमान^१-वपुषा विजितप्रभाव-
 माक्रम्य मण्डलम-^२खण्डितचण्डभानोः ।
^३सिद्धाङ्गनानयन-^४षट्पदपीयमान-
^५वक्राम्बुजोऽम्बुजभवेन चिरं सहास्ते ॥१५॥
 इति पठति^६ शृणोति वा य एतत्
^७कनकतुरङ्गरथप्रदानमस्मिन् ।
 न स नरकपुरं व्रजेत् कदाचि
 न्नरकरिपोर्भवनं प्रयाति भूयः ॥१६॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातहिरण्यश्वरथमहादान^८-दानेच्छस्तुलापुरुषलिखितं^९ खड्गचर्म-
^{१०}मयटाल--सन्नाह--^{११}तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा--सालङ्कारतुला--हस्तप्राद्यदेवताप्रतिमा--यथोक्त-
 वितानबहिः सर्वं सम्भारम्, अधिकत्वेन पलत्रयादूढं^{१२} पलसहस्रद्वयपर्यन्तम् अभिमतपरिमाण-
 सुवर्णघटितं सप्ताश्वं चतुरश्वं वा ^{१३}चतुश्चक्रं शोभन-^{१४}कूवरम् एकपार्श्व^{१५}-न्यस्तेन्द्रनील-
 खचित^{१६}-हैम^{१७}कुम्भयुक्ताग्रध्वजम् अपरपार्श्वेन्यस्तहैमसिंहयुक्ताग्रध्वजं पञ्चरागाख्यमाणिक्या-
 लङ्कृतं^{१८} खखदिकूकमोतखाटितेन्द्रादिलोकपालप्रतिमाष्टकं^{१९} ^{१९}रथं, तदग्रचक्रद्वयपार्श्व-^{२०}रोपणार्थं

- 1 I. O. omits मान
- 2 Corrected from M. P. I. O.
 ०खण्डसचण्डभानोः, A ०खण्डमचण्ड-
 भानोः
- 3 A शिद्धाङ्गना०
- 4 A ०षट्पद०
- 5 A वक्राम्बुजा०
- 6 A परति
- 7 A कनकतुरगरथप्रदानमस्मिन्
- 8 A दा for दान
- 9 Both I. O. and A ०लिखित

- 10 I. O. मयार्जन and A मयासुप्त
 for मयटाल
- 11 I. O. सुला०
- 12 A सप्तसप्त
- 13 I. O. ०कूवरं
- 14 A ०पार्श्व
- 15 A omits खचित
- 16 A ०कुम्भयुक्ताग्रध्वजम्
- 17 A ०हृत
- 18 A चक्रं
- 19 A पुरयं
- 20 I. O. ०पार्श्व०

सुवर्ण-¹पतोत्तरादि-²[ताश्चारुदाशिवनी]-कुमारप्रतिमाद्वयं-³रथमध्यारोपणार्थम् अभिमतसुवर्ण-
⁴घटितेष्टदेवताप्रतिमां, रथारोपणार्थं कृष्णाजिनं तिलांश्च, रथपार्श्वस्थापनार्थं कलसचतुष्टयम्
 अष्टादशधान्यानि बहुविधमाल्यसामग्रीम् ⁵इच्छुं फलानि छत्र-चामर-कौषेयवस्त्रोपानतपादुका-
 युगानि ⁶यथेच्छनिर्मितं शयनीयम् आसनञ्च, ⁷[यथाशक्ति गाः] यथाशक्ति ⁸[अष्टौ ⁹[चतुरो द्वौ]
 वा खलुपाश्वान्,] रथोद्धर्मसङ्कल्पबन्धनार्थं कौषेयवस्त्रसंयुक्तं यथोक्तं चित्तानकश्चोत्पादयेत् ।
 ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमान-गुर्वृत्विग्-जापकास्तुलापुरुषवद्विष्य-
 भोजनादि¹⁰ कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्वरथपदं प्रक्षिप्य यथा-
 यथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद् गोविन्दाद्याराधनादि-
 मधुपर्कदानान्तं कर्म, गोविन्दाभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु
 तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्व-¹¹रथपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्यजमानजापका
 उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या¹²-स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म
 यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय अनुष्ठातव्यम् ।

तत ऋत्विजः प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तत्र तिलान् दत्त्वा तदुपरि
¹³रथमारोप्य तन्मध्ये ¹⁴घटितेष्टदेवताप्रतिमामारोप्य, अग्रचक्र-¹⁵द्वयसन्निधावश्विनी¹⁶कुमारा-
¹⁷वारोप्य, उपरि छत्रं विधृत्य, अधः पादुकोपानदयुगे दत्त्वा, रथपार्श्वे ¹⁸[चामरमारोप्य,
 कौषेयवासोमाल्यै रथमलङ्कृत्य, रथपार्श्वे पूर्णकुम्भचतुष्टयमष्टादशधान्यानि फलानीक्षुदण्डं
 शय्यामासनं गा उक्तसंख्यानामन्यतमसंख्यमश्वञ्च] स्थापयेयुः । ततो मङ्गलग्नीवाद्यवन्दि-
 घोषेषु सतसु यजमानं कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन स्नापयेयुः । ततो यजमानः¹⁹शुक्ल-

1 I. O. ०यन्नीत्०

2 A तश्चारुद for the bracketed portion

3 A omits it

4 A ०घटिताभीष्टदेवताप्रतिमां, I. O. ०घटितेष्टदेवताप्रमां

5 A इच्छु

6 I. O. यथेष्ट०

7 I. O. omits the bracketed portion

8 A अष्टादशधान्यानि for the bracketed portion

9 I. O. omits the bracketed portion

10 A ०भोजनादिकं

11 A omits रथ

12 A कृतनित्य०

13 A रथं समारोप्य

14 A घटित for घटितेष्ट

15 I. O. omits द्वय

16 A omits नौ

17 A omits वा

18 A omits the bracketed portion

19 A omits शुक्ल

माल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय रथं^१ तिः^१ प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नमः पाप-
^२विनाशनाये'त्यादि मन्त्रद्वयं पठित्वा, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्यं गुर्वृत्विक्-प्रमुखनानाब्राह्मणेभ्यः
 उत्सृज्य दद्यात् । ^३[तद् यथा—] ॐ अथ यथासम्भवगोत्रनामभ्यो^४ गुर्वृत्विक्-
 प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-हिरण्याश्वरथ^५-महादान-^६दानफल-प्राप्तिकामोऽहम् एतं
 कृष्णाजिनन्यस्तितिलारोपितं ^७[हैमाश्वारूढाश्विनी]-कुमारद्वयसहितं ^८[सौवर्णा-^९मुकप्रतिमा-
 न्वितं छत्रचामरकौषेयवस्त्रपादुकायुगोपानद्युगमालयपूर्णकुम्भचतुष्टयाष्टादशधान्यकौषेयवस्त्रसंयुक्त-
 वितानकेज्जु^{१०}-फलेयद्म^{११}वीशयना^{१२}सनेयदश्वसहितं] हिरण्याश्वरथं ददानि ।

ततो गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्याश्वरथोऽयं विष्णुदैवत' इत्युक्त्वा
 यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो ^{१३}गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा
 —ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि
^{१४}ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा ^{१५}प्रत्येकं खं खं सुवर्णभागं स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्यः
 एव दद्यात् । तद्दानवाक्ये ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो-
 ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति, मत्स्यपुराणीय-तुलापुरुषोक्तभागव्यवस्थयेति च विशेषः ।
 ततस्तुलापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादि-^{१६}प्रीणनं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं
 हिरण्याश्वरथप्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हिरण्याश्वरथमहादानं ^{१७}समाप्तम् ।

1 A omits it

2 I. O. 'विनाशनायेत्यादि

3 A omits the bracketed por-
tion

4 I. O omits भयो

5 A omits रथ

6 A omits दान

7 A हैमाश्वरूढात् for the brac-
keted portion

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. 'लक'

10 I. O. 'षु

11 I. O. 'च for च

12 I. O. 'सनहिरण्याश्वसहित'

13 A 'वृत्विग्भ्यो

14 A 'च

15 A omits it

16 A 'तर्पणं

17 I. O. omits it

¹तथा हेमहस्तिरथमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८२ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि हेमहस्तिरथं शुभम् ।

यस्य प्रदानाद्भुवनं वैष्णवं याति वै नरः ॥१॥

²पुण्यां तिथिमथासाद्य [तुलापुरुषदानवत् ।

विप्रवाचनकं]³ कुर्यात्लोकेशावाहनं बुधः ।

ऋत्विक्खण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

⁴अत्राप्युपोषितस्तद्वद्ब्राह्मणैः सह ⁵शोभनम् ।

कुर्यात् पुष्परथाकारं काञ्चनं मणिभूषणम् ॥३॥

वलभीभिर्विचित्राभिश्चतुश्चक्रसमन्वितम् ।

⁶[पुष्परथाकारं क्रीडारथाकारम् । वलभीभिः चतुष्पार्श्वस्थितोर्द्ध्वद्विशीर्षक्रमशीर्षका-
काराभिः । विचित्राभिः विविधरूपाभिः ।]

लोकपालाष्टकोपेतं ⁷[ब्रह्मार्कशिवसंयुतम् ॥४॥

मध्ये नारायणोपेतं] लक्ष्मीपुष्टिसमन्वितम् ।

कृष्णाजिने⁸ तिलद्रोणं कृत्वा ⁹संस्थापयेद्रथम् ॥५॥

तथाष्टादशधान्यानि भाजनासन-¹⁰चन्दनैः ।

सहितानीति शेषः ।

दीपिकोपानहच्छतं दर्पणं पादुकान्वितम् ॥६॥

ध्वजे तु गरुडं कुर्यात् ¹¹कूवराग्रं विनायकम् ।

¹²[नानाफलसमायुक्तमुपरिष्ठाद्वितानकम् ॥७॥

1 A अथ

2 I. O. पुण्यां तिथिं समासाद्य, A
पुण्या तिथिं अथासाद्य

3 A कृत्वा ब्राह्मणवाचनं । तुलापुरुष-
वत् for the bracketed portion

4 I. O. तत्रा.

5 A भोजनं

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A कृष्णाजिनं

9 I. O. संस्थापयेत् पुरं

10 A चन्दनैः

11 A कूवराग्रं

12 A omits the bracketed por-
tion

कौषेय^१ पञ्चवर्णश्च ^२अम्लानकुसुमान्वितम् ।]

चतुर्भिः कलसैः सार्द्धं गोभिरष्टाभिरन्वितम् ॥८॥

चतुर्भिर्हेममातङ्गैर्मुक्तादामविभूषितम्^३ ।

स्वरूपतः करिभ्याश्च युक्तं कृत्वा निवेदयेत् ॥९॥

कुर्यात् पञ्चपलादूर्द्ध्व-^४[मा भाराच्चापि] शङ्कितः ।

अष्टवीश्वरान् सुलभतरकरिणो बहुसुवर्णार्जनासमर्थान् प्रतीदं ^५पाञ्चपलिकं महादान-
मुन्नेयम् ।

^६[ततो मङ्गलशब्देन] ज्ञापितो वेदपुङ्गवैः ॥१०॥

त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।

इममुच्चा^७रयन्मन्त्रं ब्राह्मणेभ्यो ^८निवेदयेत् ॥११॥

नमो नमः ^९शङ्करपद्मजार्क-

लोकेशविद्याधरवासुदेवैः ।

त्वं सेव्यसे वेदपुराणयज्ञ-

तेजोमय स्यन्दन पाहि तस्मात् ॥१२॥

^{१०}यत्तत् पदं परमगुह्यतमं मुरारे-

रानन्दहेतु गुणरूपविमुक्तमन्तः ।

योगैकमानसदृशो मुनयः समाधौ

पश्यन्ति तत् त्वमसि नाथ ^{११}रथेऽधिरूढः ॥१३॥

यस्मात्त्वमेव भवसागर-^{१२}संस्तुताना-

मानन्दभाण्ड-^{१३}भूतमध्वरपानपात्रम् ।

तस्मादधौघशमनेन कुरु प्रसादं

चामीकरेभरथ माधव सम्प्रदानात् ॥१४॥

1 I. O. कौशेय

2 I. O. सस्नानं

3 A विभूषितैः

4 A मभावादपि and M. P. मा
भारादपि for the bracketed
portion

5 I. O. पञ्चपलिकं, A पञ्चपलिक

6 A ततश्च मानाशब्देन for the
bracketed portion

7 I. O. A and M. P. रयेन्मन्त्रं

8 A निवेदनं

9 A omits शङ्कर

10 I. O. तत्तत्

11 I. O. रथाधिरूढः, M. P. रथाधि-
रूढ

12 I. O. संस्तुतानां

13 A रथं

इत्थं प्रणम्य कनकेभरथप्रदानं
यः कारयेत् सकलपापविमुक्तदेहः ।
विद्याधरामरमुनीन्द्रगणाभिजुष्ट^१
प्राप्तोत्ससौ पद्मतीन्द्रियमिन्दुमौलेः ॥१५॥
कृतदुरितविताना^२ सुखसद्विजाल-
व्यतिकरकृतदहोद्वेगभाजोऽपि बन्धून् ।
नयति च पितृपुत्रान्^३ रौरवादप्यशेषात्
कृतगजरथदानः शाश्वतं^४ सद्य विष्णोः ॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुत्पन्नहैमहस्तिरथ^५ [महादानदानेच्छा]-स्थुलापुरुषलिखितं^६ खड्ग-चर्ममय-
ढाल^७-सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राह-देवताप्रतिमा-यथोक्तवितानबहिः
सर्वं सम्भारम्, अधिकत्वेन पलपञ्चकादूढं^८ पलसहस्रद्वयपर्यन्तम् अभिमतपरिमाणसुवर्णघटितं
संग्रामोचितसंस्थानां^९ आदिसामग्रीशून्यं चतुश्चक्रम् अभिमतपरिमाणसुवर्णघटितं ध्वजा-^{१०}प्रारोपित-
सौवर्णगरुडं कूवरप्रारोपितसौवर्णविनायकं प्रान्तेषु विविधसौवर्णपत्रावलीविचित्राभि-^{११}रूढं-
द्विपक्षकमशीर्षकाकृतिभिर्वलभीभि-^{१२}र्वेष्टितम् अप्रारोपितहैमहस्तिचतुष्टयं खस्त्रादिकमोत्खाटिते-
न्द्रादिलोकपाल-^{१३}प्रतिमाष्टकम् अभिमत-^{१४}पञ्चकुयत्खाटितब्रह्मार्कशिवप्रतिमं रथं, रथालङ्कार-
णार्थं मुक्ताहारं, रथमध्यारोपणार्थं सुवर्णान्तर-^{१५}पत्नीतखाटितां लक्ष्मी-^{१६}[पुष्टिसहितां नारायण-
प्रतिमां, रथारोपणार्थं कृष्णाजिनं तिलद्रोणञ्च,^{१७}अग्रस्थापनार्थं हैमहस्तिचतुष्टयं^{१८}, सम्मुखस्थाप-

- 1 A °जुष्ट
- 2 I. O. °सुखसद्विजाल° A' °नन्द-
सलाङ्कजाल°
- 3 I. O. °पूराद, A °पूराद
- 4 A' सद्य
- 5 A माहादान for the bracke-
ted portion
- 6 A °लिखित
- 7 I. O. मयाङ्ग and A मयाङ्ग
for मयढाल
- 8 A पलपञ्च for पल
- 9 I. O. °आदि, A °आदिता for
°आदि

- 10 I. O. या for या
- 11 A °रूढं, विपक्ष°
- 12 I. O. ऽर्चलभीतिभि°, A omits it
- 13 I. O. प्रतिमाष्टकाभिमत°
- 14 I. O. पञ्चकुयत्°
- 15 I. O. यत्नीतखाटितां, A पातोत्-
खाटितं
- 16 A प्रपञ्चयुतं only for the
bracketed portion
- 17 I. O. अग्रस्थापित
- 18 I. O. °चतुष्टय

नार्थं^१ स्वरूपहस्तिद्वयं, रथपार्श्वस्थापनार्थम् अष्टादशधान्य-कांस्यभाजनासन-चन्दन-दीपसामग्री-
छल-दर्पण-पादुकायुगोपानद्युग-कुम्भचतुष्टयगवाष्टकानि, रथोर्द्ध्वमण्डपबन्धनार्थं^२ कौषेयवस्त्रमयं
वर्णपद्मक-^३युक्तं] वितानकं, तदलङ्करणार्थम् अम्बलानपुष्पमाल्यसामग्रीं विविधफलानि चोत्-
पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुर्वृत्विग् जापकास्तुलापुरुष-
वन्दविष्यभोजनादि^३ कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्योस्तुलापुरुषपदस्थाने हेमहस्तिरथ-^४पदं
^५निवेश्य ^६[यथायथं निवेदनं सङ्कल्पश्च] कुर्युः । अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद-
गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्कदानान्तं गोविन्दाद्यभ्यर्चनं^७ ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरायाहादि-
^८[वाचन-वरण]वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हेमहस्तिरथपदं निवेश्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्-
यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च^९ कृतनित्यास्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय
अनुष्ठातव्यम् ।

तत ऋत्विजः प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि तिलद्रोणं त्रिकीर्य,
तत्र रथमारोप्य मुक्ताहारे-^{१०}शालङ्कृत्य, रथमध्ये लक्ष्मीपुष्टिसहितां नारायणप्रतिमामारोपयेयुः^{११} ।
^{१२}रथाग्रतश्च ^{१३}हेमहस्तिचतुष्टयं पङ्क्त्यारोप्य ^{१४}तत्पुरतः ^{१५}स्वरूपहस्तिद्वयमारोपयेयुः । रथपार्श्वे
^{१६}चाष्टादशधान्य कांस्यभाजनासन-चन्दन-दीपोपानद्युग-काष्ठमयपादुकायुगच्छलदर्पणकुम्भचतु-
ष्टयगवाष्टकानि ^{१७}यथाशोभं स्थापयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु ^{१८}कुण्डसमीपस्थ-
कुम्भचतुष्टयजलेन ^{१९}यजमानं स्नपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः
पुष्पाञ्जलिमादाय रथं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नम' इत्यादि—'माधव सम्प्रदाना'दित्यन्त-

1 I. O. स्वरूप०

2 I. O. 'सुक्त'

3 A 'भोजनादिकं'

4 A महादान between रथ and पदं

5 A प्रक्षिप्य

6 A सङ्कल्प only for the bracketed portion

7 I. O. 'भार्थन'

8 A omits the bracketed portion

9 A omits it

10 A 'शालालङ्कृत्य'

11 A 'मारोपयेत्'

12 A omits it

13 A 'हेम०'

14 I. O. एतत् पुरतः

15 I. O. स्वरूपहस्तिद्वय०, A स्वरूपहस्तिद्वय०

16 A अष्टादशधान्यानि

17 A यथायक्ति

18 A कुण्डचतुष्टय for कुण्ड

19 A omits it

१मन्त्रैरामन्त्र्य, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य प्रणम्य गुर्वृत्तिकप्रमुख-ब्राह्मणेभ्य उतसृज्य दद्यात् । २[तद-
यथा] ३ॐ अथ यथासम्भवगोत्रनाम-गुर्वृत्तिक-प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्तहेमहस्ति-
४रथमहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतं कृष्णाजिनन्यस्ततिलद्रोणा-५-रोपितं ६खरूपहस्तिद्वय-
युक्तं मुक्तादामोपशोभितं ७लक्ष्मीपुष्टिसहितनारायणान्वितम् अष्टादशधान्य-कांस्य-८भाजनासन-
चन्दन-दीपोपानदयुगच्छत्रदर्पणपादुकायुग-विविधफलसमायुक्ताम्लानकुसुमान्वित-९वितानक-
कुम्भ-चतुष्टयगवाष्टकसहितं १०हेमहस्तिरथं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
'हेमहस्तिरथोऽयं विष्णुदैवत' इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो गुर्वृत्विग्भ्यो
दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्ति-
योग्यां भूमिमेतानि च ११ रत्नानि ददानि । गुर्वृत्विजः प्रत्येकं स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं सुवर्णभागं
स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । १२तत् ॐ अयामुकामुक-सगोत्रेभ्योऽमुकामुक-
१३वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मतस्यपुराणीय-तुलापुरुषभाग-
व्यवस्थयेति च पूर्वदानवाक्ये विशेषः । ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं
दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं हेमहस्तिरथ-१४प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हेमहस्तिरथमहादानं १५समाप्तम् ।

- 1 A मन्त्रैरामन्त्र्य
- 2 I. O. omits it
- 3 A omits it
- 4 I. O. omits रथ
- 5 A ॐद्रोण०
- 6 I. O. सुवर्ण०
- 7 A लक्ष्मीपुष्टिसहितं only
- 8 A ०भाजनचामर०

- 9 A कनक
- 10 A ह्रैम०
- 11 A च after रत्नानि
- 12 A तत्
- 13 A वेद for वेदामुकामुक
- 14 A प्रकृति for प्रति
- 15 I. O. omits it

तथा पञ्चलाङ्गलकमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८३ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

पञ्चलाङ्गलकं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुराणां तिथिमथासांश्च युगादिग्रहणादिकाम् ।

भूमिदानं नरो दद्यात् पञ्चलाङ्गलकान्वितम् ॥२॥

^२ [खेटं वा खर्वटं] वापि ग्रामं^३ वा शस्यशालिनम् ।

निवर्तनशतं वापि ^४ [तदद्दं वापि] शक्तिः ॥३॥

^५ खर्वटो ग्रामशतद्वयप्रधानभूतो ग्रामः । कोशैकविस्तारो ग्रामः ^६ [खेट इति प्रसिद्धः] ।
निवर्तनपरिमाणं^७ श्चात्रैव वक्ष्यते ।

सारदारुमयान् कृत्वा हलान् पञ्च ^८ विलक्षणान् ।

सर्वोपकरणैर्युक्तानन्यान् ^९ [पञ्च च काञ्चनान्] ॥४॥

सारदारुमयान् तुलापुरुषोक्तशालादिदारुप्रभवान् । सर्वोपकरणैर्युक्तान् ^{१०} ईशायुग-
योक्ता^{११} दिभिर्दारु-^{१२} [मयैः काञ्चन] मयैश्च ^{१३} [यथाक्रमं युक्तानित्यर्थः] ।

वृषान् लक्षणसंयुक्तान्^{१४} दशैव तु धुरन्धरान् ।

सुवर्णशृङ्गाभरणान्^{१५} ^{१६} मुक्तालाङ्गलभूषितान् ॥५॥

लक्षणसंयुक्तान् गोसहस्र-^{१७} महादानोक्तलक्षणोपेतान् । सुवर्णशृङ्गाभरणान् सुवर्णशृङ्गान्,
सौवर्णप्रैवेयकललाटपट्ट- [चन्द्ररूपालङ्कारयुक्तान् ।

1 I. O. अथा

2 I. O. खेटकर्वटकं, A कवटां खटकां
and M. P. खर्वटं खेटकं for
the bracketed portion

3 I. O. ग्रामं

4 A तदद्दं वापि for the bracketed
portion

5 Both I. O. and A कर्वटो

6 A खेट and I. O. प्रसिद्धः for
the bracketed portion

7 A omits परिमाण

8 A and M. P. विचक्षणः

9 A पञ्चककानना for the brac-
keted portion

10 A omits ईश

11 A योक्ता

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A reads the bracketed por-
tion as यथाक्रमयुक्तानित्यर्थः

14 A लक्षणसंयुक्ता

15 I. O. भरण

16 A युक्तालाङ्गलभूषितान्

17 A omits महा

रौप्यपादाग्रतिलकान् रक्तकौषेय]¹-भूषणान् ।

स्रग्दामचन्दनयुतान् शालायामधिवासयेत् ॥६॥

रौप्यपादाग्रतिलकान् रौप्यपादाग्रान् रौप्यतिलकानित्यर्थः । शालायां दानमण्डपे,² चतुष्पत्तादीनामप्य-³ [थर्ववेदे शालात्वश्रुतेः] । तथा च ⁴ [‘या द्विपत्ता चतुष्पत्ता षट्-
पत्ता या निमीयते’ (अथर्व ६।३।२१)] इत्यादिः⁵ ⁶ शालाभिधायको मन्त्रः ।

पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यः पायसं निर्वपेच्चरम् ।

एकस्मिन्नेव कुरण्डे तु ⁷ [गुरुर्यस्मै निवेदयेत्] ॥७॥

गुरुर्यस्मै निवेदयेदिति यमृत्विजं⁸ ⁹ गुरुरादिशति स कुर्यादित्यर्थः ।

¹⁰ पालाशाः समिधस्तद्वदाज्यं कृष्णतिलांस्तथा ।

तुलापुरुषवत् कुर्यात्लोकेशावाहनं बुधः ॥८॥

तद्वदिति पालाश¹¹-समिदाज्यकृष्णतिलान् पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यो जुहुयादित्यर्थः ।

ततो मङ्गलशब्देन शुक्लमाल्या- [म्बरो बुधः ।]¹²

मङ्गलशब्देन ज्ञातः शुक्लमाल्याम्बरधर¹³ इत्यर्थः ।

¹⁴ आह्वय द्विजदाम्पत्यं हेमसूत्राङ्गुरीयकैः ।

कौषेयवस्त्रकटकैर्मणिभि¹⁵-श्चाभिपूजयेत् ॥९॥

द्विजदाम्पत्यं पत्नीसहितं गुरुमेवेत्यर्थः ।

शय्यां सोपस्करां तद्वद्धेनुमेकां पयस्विनीम् ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तादधिवासयेत् ॥१०॥

सोपस्करां गेरुडूकादिसहिताम् ।

1 A तान्नादि शेष for the bracketed portion

2 I. O. चतुःपत्ता० A चतुष्पत्ता०

3 A reads the bracketed portion as यदिशावलश्रुतिः

4 Corrected from A. V. I. O. पार्थिपत्ता चतुःपत्ता यो निमीयत and द्विपत्ता चतुःपत्ताम्वा परिमीयतः for the bracketed portion

5 Both I. O. and A इत्यादि

6 A शालाभिधान

7 A omits the bracketed portion

8 A यमृत्विज

9 A गुरुरादिशति

10 A पालाशाः, I. O. पालाशः

11 A पाला०

12 A म्बरधर इति for the bracketed portion

13 Both I. O. and A omit धर

14 A आह्वय

15 A म्मांलाभि०

ततः [प्रदक्षिणं कृत्वा]¹ गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रमथ सर्वं निवेदयेत् ॥११॥

² [सर्वं निवेदयेत्] गुरवे सर्वं निवेदयेदित्यर्थः, तस्यैव प्रकान्तत्वात् ।

यस्मा-³ देवगणाः सर्वे⁴ [स्थावराणि चराणि]⁵ च ।

धुरन्धराङ्गे तिष्ठन्ति तस्माद्भक्तिः⁶ शिवेऽस्तु मे ॥१२॥

यस्माच्च भूमिदानस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।

⁷ दानान्यन्यानि मे भक्तिधर्मे एव दृढा⁸ भवेत् ॥१३॥

दण्डेन सप्तहस्तेन त्रिंशद्दण्डा⁹ निवर्तनम् ।

त्रिभागहीनं गोचर्ममानमाह प्रजापतिः ॥१४॥

¹⁰ मानेनानेन यो दद्या-¹¹ निवर्तनशतं बुधः ।

विधिनानेन तस्याशु क्षीयते पापसंहतिः¹² ॥१५॥

तदर्द्धमथवा दद्यादपि गोचर्ममात्रकम् ।

¹³ [भवनस्थानमात्रं वा] सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥१६॥

यावन्ति¹⁴ लाङ्गलकमार्गमुखानि भूमे-

र्भासाम्पतेर्दुहितुरङ्ग-¹⁵ जरोमकाणि ।

[तावन्ति शङ्करपुरे]¹⁶ स समा हि तिष्ठेद्

भूमिप्रदानमिह यः कुरुते मनुष्यः ॥१७॥

गन्धर्वकिन्नरसुरासुरसिद्ध¹⁷-संघै-

राधूतचामरमुपेत्य महद्विमानम् ।

1 A कृत्य, M. P. प्रदक्षिणीकृत्य

2 A omits the bracketed portion

3 A दे for इ

4 A सर्वे

5 A चराणि स्थावराणि for the bracketed portion

6 A शिवास्तु मे

7 A दानान्यदि

8 A दृढो

9 A निवर्तनं

10 I. O. मानेन

11 A त्रि for त्रि

12 A संसंहति

13 Corrected from M. P. A तन्नूनं स्थानमात्रञ्च and I. O. भवनस्थानमंवा for the b. p.

14 Corrected from M. P. I. O. लाङ्गलककर्ममुखानि, A लाङ्गलमुखे मुखानि

15 A ग्यानलोकानि

16 A reads the bracketed portion as भवन्ति शङ्करपुरारे शङ्करपुरे

17 A तिसिन्धु for सिद्ध

सम्पूज्यते पितृपितामह-¹बन्धुयुक्तः

शम्भोः पुरं व्रजति चासरनायकः सन् ॥१८॥

² [निन्द्रत्वमप्यधिगतं क्षयमभ्युपैति]

गोभूमिलाङ्गलधुरन्धरसम्प्रदानात् ।

तस्मादघौघपटलक्षयकारि भूमे-

र्दानं विधेय-³मतिभूमिभवाभवाय ॥१९॥

प्रयोगः

⁴अत्र यजमानः समुत्पन्न-पञ्चलाङ्गलक-⁵महादानदानेच्छ-⁶स्तुलापुरुषलिखितं खड्ग-
चर्म-⁷मयढाल-सन्नाह-⁸तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-⁹सालङ्कारतुला-¹⁰हस्तप्राद्य-¹¹देवताप्रतिमावहिः
सर्वे सम्भारम्, अधिकत्वेन ¹¹ [यथोक्त-खेट-खर्वट]-प्राप्त-निवर्तनादीनामन्यतमां¹² भूमिं, तथा
सारदारुमयानि ईशा-दण्डयोक्ता¹³-युपकरणान्वितानि पञ्च लाङ्गलानि, सौवर्णानि च¹⁴ सोप-
करणानि पञ्च ¹⁵हलानि, यथोक्तलक्षणां दश वृषान्, तदलङ्कारार्थं सुवर्णशृङ्गयुग¹⁶-दशकं,
सौवर्णचन्द्रप्रवेयकललाटपट्टदशकं, सुक्ताहारांश्च¹⁷ दश, रौप्यं¹⁸ खरचतुष्कदशकं, ¹⁹ [तिलक-
दशकञ्च, दश] पुष्पमाल्यसामग्रीं²⁰ चन्दनञ्च, वृषाच्छादनार्थं रक्तकौषेयवस्त्रदशकञ्च, पञ्चलाङ्गल-
पार्श्वस्थापनार्थं यथेच्छखट्वास्तीर्णकम्बल-²¹ [पटीतूलिकारूपां गण्डोपधानं²²-मशकवारणी]-सहितां
शय्यां, बहुक्षीरां धेनुमष्टादशधान्यानि च, ²³ सपत्नीकशुरुपूजार्थं ²⁴ हेमयज्ञोपवीताक्षुरीयक²⁵-

- 1 A संघ for बन्धु
- 2 A reads the bracketed portion as मन्त्रद्वयमप्यधिकगतक्षय-
स्वपैति
- 3 B ०मभिभूमिं, I. O. ०मभिभूतिं,
M. P. ०मिति भूतिभवोद्भवाय
- 4 I. O. तत्र
- 5 I. O. ०लाङ्गलं
- 6 A घू for च्छ
- 7 I. O. मयाद्वन and A मयाद्वन
for मयाद्वन
- 8 A ०क्षुलां
- 9 A ०क्षुला I. O. omits it
- 10 Both I. O. and A omit देवता
- 11 A यथोक्ता खट्वास्तीर्णकम्बल for the
bracketed portion
- 12 A ०तमरूपां

- 13 A ०योक्तां
- 14 A omits it
- 15 A लाङ्गलानि
- 16 A omits युग
- 17 I. O. सुक्ताहाराञ्च
- 18 A रौप्य
- 19 A omits the bracketed portion
- 20 Both I. O. and A ०सामग्री
- 21 A ०पट्टतूलिकापरिगेवृषपधानदीपिका-
पौठपादुकायजन for the bracketed portion
- 22 I. O. गण्डोपधानां
- 23 A ०सपत्नीकं
- 24 A adds यथेच्छ here
- 25 I. O. ०क्षुरीयक

वलय-मुक्ताहार-कौषेयवस्त्राणि, ¹होमार्थपायसचरुसाधनार्थं ²धान्यमुदूखलं ³मुषलं ⁴सूर्पं चरुस्थालीं दुरधसामग्रीं ⁵लौहयन्त्रिकां ⁶पालाशसमिधः कृष्णतिलान् ⁷घृतञ्चोत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने शुद्धेतिगयजमानजापकास्तुलापुरुषव-
द्विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने पञ्चलाङ्गलकपदं निवेश्य
[निवेदनं⁸ सङ्कल्पञ्च]⁹ कुर्युः । अपरदिने च¹⁰ यजमानः पूर्ववद् ¹¹गोविन्दाद्याराधनादि
मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्य-¹²[भ्यर्चन-ब्राह्मणानु]-ज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचनवरण-
वाक्ये-¹³[सु तुला]-पुरुषपदस्थाने पञ्चलाङ्गलकपदं निवेश्य कुर्यात् । ततो शुद्धेतिगयजमानजापका
उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या ऋत्विजस्तुलापुरुषवदग्नि-¹⁴[स्थापनं स्वस्व]कुण्डे¹⁵
कुर्युः । ततो ¹⁶[शुद्धेतिगयजमानजापकास्तुलापुरुषवद्¹⁷ वनस्पतिहोमान्तं कर्म यथायथं
¹⁸साधयेत् । ततो शुद्धेतिगयजमानजापकास्तुलापुरुषवद्¹⁹ वनस्पतिहोमान्तं कर्म यथायथं
कुर्युः । ततश्चरुसाधयित्वा ऋत्विक् पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यः स्वगृह्यविधिना—ॐ²⁰ पर्जन्याय
स्वाहा, ॐ²¹ आदित्याय स्वाहा, ॐ²² रुद्राय स्वाहेति पायसचरुहोमं कृत्वा, तथैव
²³पालाशसमिद्धोममाज्यहोमं²⁴ ²⁵कृष्णतिलहोमं च कुर्यात् । ततो शुद्धेतिगयजमान-
जापकास्तुलापुरुषवन्मध्यब्राह्मण-²⁶वाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । तत ऋत्विजो दारुमयानि

- 1 A: होमार्थं
- 2 A वारुण for धान्य
- 3 A omits it
- 4 A: सूर्पं
- 5 A: लौहपत्रिकां
- 6 A पालाशसमिधः, I. O. पलाश-
समिधः
- 7 A घृताञ्चोत्पादयेत्
- 8 I. O. निवेदन
- 9 A omits the bracketed por-
tion
- 10 A omits it
- 11 A गोम for गो
- 12 I. O. reads the bracketed
portion as भर्ग्ययन् ब्राह्मणार्थं
- 13 A omits the bracketed por-
tion

- 14 A स्थापनादिनेषु for the bracke-
ted portion
- 15 Both I. O. and A कुण्डेषु
- 16 I. O. the reads bracketed
portion as शुद्धेतिगयजमानसहित
स्व
- 17 A: कुण्डे
- 18 A स्थापयेत्
- 19 A omits वद्
- 20 Both I. O. and A omit it
- 21 Both I. O. and A omit it
- 22 Both I. O. and A omit it
- 23 A पालाशः, I.O. पलाशः
- 24 I. O. होम
- 25 A कृत्वा for कृष्ण
- 26 I. O. वाचनार्थं

पञ्च, ¹हैमानि च पञ्च लाङ्गलानि प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि स्थापयित्वा², तत्³[पार्श्वे च] वृषान् यथोक्तालङ्कारैरलङ्कृत्य स्थापयित्वा, यथोक्तशय्यां⁴ धेनुमष्टादश धान्यानि च स्थापयेयुः।

ततोः सङ्गलगीतवाद्यवन्दिघोषेषु सतसु कुर्यसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन ⁵[लापयेयुर्यज-
मानम्। ततो] यजमानो धृतशुक्लमाल्याम्बरो⁶ धृतसर्वालङ्कारः सपत्नीकः गुरुमाहूय
यथायथम्-⁷[लोका]-लङ्कारैरलङ्कृत्य गृहीतपुष्पाञ्जलिर्लाङ्गलानि प्रदक्षिणीकृत्य, ⁸'यस्मादेवगणा'
इत्यादिमन्त्राभ्यामामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य यथोक्तोपकरणसहितां⁹ भूमिं तस्मै
दद्यात्। तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्राय अमुकवेदामुक्तशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे¹⁰
तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तपञ्चलाङ्गलक¹¹-महादान-¹²दानफलप्राप्तिकामोऽहं हैम-¹³[शृङ्ग-हैमभूषण]-
मुक्ताभूषित-¹⁴[लाङ्गूल-रूप्यपाद-रूप्यतिलक¹⁵]-स्रग्दामालङ्कृत-रक्तकौषेयाच्छादितवृषदशक-
सहितसोपस्करशय्या-धेनुवष्टादशधान्य-सोपकरण-¹⁷सारदारुमय]-लाङ्गलपञ्चक-सोपकरणकाञ्चन-
मयलाङ्गल-¹⁸[पञ्चक-फल]-पुष्पोपशोभित¹⁹-पञ्चवर्णवितानकसहिताम् अमुकरूपां प्रियदत्तां
भूमिं ददानि। गुरुः स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं पठित्वा, 'भूमिर्विष्णुदैवते'त्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं
पठेत्। ततो गुरुर्विष्णोर्दक्षिणां दद्यात्। ॐ अथ कृतैतत्²⁰कर्मप्रतिष्ठार्थं²¹युष्मभ्यमहं
दक्षिणा-²²मेतामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि। स्वस्तीति ²³ब्राह्मणा

- 1 I. O. होमानि, A हैमभयानि
- 2 I. O. स्थापयिता
- 3 A पार्श्वे only for the bracketed portion
- 4 Both I. O. and A ०शय्या
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A ०म्बरो, I. O. ०म्बरधरो
- 7 I. O. लोका, A omits the bracketed portion
- 8 A तस्मा
- 9 I. O. ०सहिता
- 10 I. O. omits शर्मणे
- 11 A ०लाङ्गल
- 12 A omits दान

- 13 I. O. वृषभ for the bracketed portion
- 14 A युक्तभूमि for मुक्ताभूषित
- 15 A omits the bracketed portion
- 16 I. O. ०तिल
- 17 I. O. सत्त्व for सार
- 18 A पञ्चवर्णसन्वित for the bracketed portion
- 19 I. O. ०शोभित
- 20 A दान for कर्म
- 21 A युष्मभ्यामहं
- 22 I. O. omits एतान्, A इमान् for एतामियद्
- 23 A omits it

ब्रूयुः । ततो यजमानस्तुलापुरुष-^१वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मण-
वाचनञ्च कुर्यात् । ततस्त्वरया तद्भूमि^२-प्रतिपादनं कुर्यात् । गुरुस्तु^३[स्वभूमिं प्रदक्षिणी-
कुर्यात्] ।

^४[इति पञ्चलाङ्गलकमहादानं समाप्तम्] ।

- 1 A omits व
- 2 I. O. तभूमि०
- 3 A भूमिप्रदक्षिणं कुर्यात् for the bracketed portion

I. O. इति पञ्चलाङ्गलकमहादानं
and A पञ्चलाङ्गलकमहादानं समाप्तं
for the bracketed portion

तथा धरामहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८४ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि धरादानमनुत्तमम् ।

पापक्षयकरं नृणाममङ्गल्य^१-विनाशनम् ॥१॥

कारयेत् पृथिवीं हैमी^२ जम्बुद्वीपानुकारिणीम् ।

^३[मर्यादापर्वतवतीं मध्ये मेरुसमन्विताम्^४] ॥२॥

मर्यादापर्वतवतीमित्यादिना जम्बुद्वीपानुकरणमेव कथितम् । मर्यादा-^५पर्वताश्च हिमव-
क्षेमकूट-^६निषधमाल्यव-^७द्वन्द्वमादननीलश्वेतशृङ्गधाख्या विष्णुपुराणोक्ताः^८ ।

लोकपालाष्टकोपेतां नववर्षसमन्विताम्^९ ।

नदीनद-^{१०}शतोपेतां सप्तसागरवेष्टिताम् ॥३॥

नववर्षाणि ^{११}[वा मेरुः]^{१२}वेष्टयित्वा स्थित इलावृतः, ^{१३}[मेरोः पूर्वतो] भद्राश्वः, ^{१४}[मेरोः
पश्चिमतः] केतुमालः, ^{१५}मेरुदक्षिणतो हरिवर्षं, हरिवर्षदक्षिणतः किम्पुरुषं, किम्पुरुषदक्षिणतो
भारतं, मेरोरुत्तरे रम्यकं, रम्यकोत्तरतो हिरण्मयं, हिरण्मयोत्त-^{१६}[रत उत्तरकुरवः] । एतानि^{१७}
नव वर्षाणि पृथिव्यामुत्खाटयेदित्यर्थः । सप्तसागराश्च लवणोल्लुसुरासर्पिर्दधिदुग्धाम्बुमयाः ।

महारत्नसमाकीर्णां वसुरुद्रार्कसंयुताम् ।

हेमः पलसहस्रेण तदर्धेनाथ शक्तिः ॥४॥

शतत्रयेण वा कुर्याद्दिशतेन शतेन वा ।

कुर्यात् पञ्चपलादूर्द्ध्वमशक्नोऽपि ^{१८}विचक्षणः ॥५॥

1 I. O. ०मङ्गल्य०

2 A हैमां

3 I. O. omits the bracketed portion

4 A ०समन्वितं

5 A ०पर्वदाश्च, I. O. ०पर्वदाः

6 A निषध०

7 A दु for द्व

8 A ०क्तः

9 I. O. ०समन्विताः

10 M. P. ०समोपेतां

11 A omits the bracketed portion and reads a long irrelevant matter here

12 I. O. वोष्टयित्वा

13 A पूर्वतः only for the b. p.

14 A मेरो पाश्चगतः for the b. p.

15 A मेरुः दक्षिणतो

16 A रेतो कुरु for the b. p.

17 A adds च after this

18 I. O. विचक्षणाः

पलपञ्च-¹कादृद्धं ²पलसहस्रान्तमित्यर्थः ।

तुलापुरुषवत् कुर्याल्लोकेशावाहनं बुधः ।

ऋत्विक्खण्डप-³सम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥६॥

वेद्यां कृष्णाजिनं कृत्वा [तिलानुपरि ⁴विन्यसेत् ।]⁵

तथाष्टादशधान्यानि ⁶[रसांश्च लवणादिकान्] ॥७॥

तथाष्टौ ⁷पूर्णकलसान् समन्तात् ⁸परिवारयेत् ।

⁹[वितानकञ्च कौषेयं] फलानि विविधानि च ॥८॥

समन्तादिति ¹⁰यथाविधिनियोगस्थानम् ।

¹¹तथांशुकानि रम्याणि श्रीखण्डशकलानि¹² च ।

¹³इत्येवं ¹⁴रचयित्वा ¹⁵तामधिवासनपूर्वकम् ॥९॥

शुक्लामाल्याम्बरधरः शुक्लाभरणभूषणः¹⁶ ।

शुक्लाभरणं मुक्ताभरणं-¹⁷कर्पूरमयम् ।

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥१०॥

पुण्यकालमथासायं मन्त्रानेतानुदीरयेत् ।

नमस्ते ¹⁸सर्वदेवानां त्वमेव भवनं यतः ॥११॥

धात्री च¹⁹ सर्वभूतानामतः पाहि वसुन्धरे²⁰ ।

[वसु²¹ धारयसे यस्माद्वसु धात्रीव निर्मलम्]²² ॥१२॥

1 A omits का	11 I. O. तथा शुक्लाणि
2 I. O. पलशतपर्यन्तमित्यर्थः	12 A' ०सकलानि
3 I. O. ०संहार०	13 I. O. इत्येव
4 A' वेशययेत्	14 M. P. कारयित्वा
5 M. P. reads the b. p. as
तिलानामुपरि न्यसेत्	15 A तु for ता
6 Corrected from M. P. I. O.
and A' रसांश्च लवणादयः	16 M. P. ०भूषितः
7 I. O. पूर्णकलसान्	17 I. O. ०कर्पूर०
8 M. P. परिकल्पयेत्	18 A' ०देवानां
9 I. O. वितानञ्च सकौशियं for the
b. p.	19 I. O. धात्रीव
10 A' यथायोगं कुर्यात्	20 A' वसुन्धरा
	21 I. O. वसुं
	22 A omits the bracketed por-
tion

वसुधरा ततो जाता तस्मात् पाहि ^१भयादलम् ।
 चतुर्मुखोऽपि ^२नो गच्छेद् यस्मादन्तं ^३तवाचले ॥१३॥
 अनन्तायै ^४नमस्तस्मात् पाहि संसार-^५सागरात् ।
 त्वमेव लक्ष्मीर्गोविन्दे ^६शिवे गौरीति ^७संस्थिता ॥१४॥
 गायत्री ब्रह्मणः पार्श्वे ज्योत्स्ना चन्द्रे रवौ प्रभा ।
 बुद्धिर्बृहस्पतौ ख्याता मेधा ^८मुनिषु संस्थिता ॥१५॥
 विश्वं व्याप्य स्थिता यस्मात्ततो विश्वम्भरा मता ।
^९धृतिः स्थितिः क्षमा क्षोणी ^{१०}पृथ्वी वसुमती रसा ॥१६॥
 एताभिर्मूर्तिभिः पाहि ^{११}देवि संसारसागरात् ।
^{१२}एवमुच्चार्य तां देवीं ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥१७॥
 ब्राह्मणेभ्यो गुरुर्वृत्तिगर्भ्यः ।
^{१३}[धरार्थं वा] चतुर्भागं गुरवे प्रतिपादयेत् ।
^{१४}शेषञ्चैवाथ ऋत्विग्भ्यः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥१८॥
^{१५}[प्रतिपत्य विसर्जयेदिति] ब्राह्मणान् प्रणिपत्य विसर्जयेदित्यर्थः ।
 अनेन विधिना यस्तु दद्याद्धेम-^{१६}[धरां बुधः] ।
 पुण्यकाले तु संप्राप्ते स पदं याति वैष्णवम् ॥१९॥
 विमानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।
 नारायणपुरं गत्वा कल्पत्रयमथा-^{१७}वसेत् ।
 पितृपुत्र-^{१८}प्रपौत्रांश्च ^{१९}तारयेदेकविंशतिम् ॥२०॥
 इति पठति य इत्थं यः शृणोति प्रसङ्गा-
 दपि कलुषवितानैर्मुक्त-^{२०}देहः समन्तात् ।

1 A तथादम्	12 I. O. एवमुत्तार्य
2 A नागच्छेद्	13 A धरार्थं for the b. p.
3 I. O. बलावले	14 A सायञ्चैवाथ
4 I. O. वमन्तस्मात्	15 A omits the b. p.
5 I. O. ऽकाधयात्, M. P. ऽकहं मात्	16 A धरान्तरः and M. P. धरां शुभाम्
for the b. p.
6 A ऽन्दो	17 A ऽवसेत्
7 M. P. चास्थिता	18 A omits प्र
8 Corrected for M, P. I. O.
स्वानिष्ठ, A: नृप	19 M. P. reads the whole word
as पितृन् पुत्रांश्च प्रपौत्रांश्च
9 I. O. वृत्ति	20 I. O. ऽस्मैकः
10 I. O. क्षोणी	
11 A देवी	

दिव-^१ममरवधूभिर्याति ^२संप्रार्थ्यमानः

पदममरसहस्रैः सेवितं ^३चन्द्रमौलिः ॥२१॥

प्रयोगः

अथ यजमानः समुपजातधरामहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित^४-खड्गचर्म^५मयडालसन्नाह-
तुला^६स्थापनीयहरिप्रतिमा--सालङ्कारतुला--द्वस्तग्राह्यप्रतिमा--यजमानार्थं--^७हैमालङ्कार--यथोक्त-
वितानबहिः सम्भार-^८मधिकत्वेन पलपञ्चकादूद्^९ ^{१०}पलशतैक-पलशतद्वय-पलशतत्रय-पलशत-
पञ्चक-पलसहस्राणां यथा-^{१०}शक्त्यन्यतमपरिमाणेन सुवर्णेन घटितां मण्डलाकृतिं बहिस्त-
^{११}खाटित-सान्तराल-सप्तसागराकार-चलयसप्तक-वेष्टितां मध्ये पूर्वपश्चिमायतरेखाषट्केन
समभागसप्तकविभक्तां कृत्वा मध्यभागश्च पूर्वपश्चिमायत-^{१२}रेखाद्वयसंलभदक्षिणोत्तरायतरेखा-
द्वयेन ^{१३}समं भागत्रयं कृत्वा मध्यभागमध्ये ^{१४}पृथ्व्यग्रं ^{१५}खल्वदिगुत्खाटितेन्द्रादिलोक-
^{१६}पालाष्टकवेष्टितशिरसं ^{१७}[यथेच्छस्थान-प्रत्युत्खाटित]-वखड्गैकादशरुद्रद्वादशादित्यं पञ्चव-
राटाकृति-^{१८}मुन्नतं मेरुं निर्माय मेरु-^{१९}पूर्वपश्चिमरेखयोर्यथाक्रमरेखायतं^{२०} मेरोः किञ्चिद-
^{२१}वनतं ^{२२}माल्यवनतं गन्धमादनश्च पर्वताकृतिं निर्माय मेरोर्दक्षिणोत्तररेखा-^{२३}[द्वये रेखायतं]
मेरु^{२४}-समानोच्छ्रायं यथाक्रमं नीलं निषधञ्च पर्वताकारं ^{२५}घटयित्वा नीलदक्षिणरेखा-
द्वये यथाक्रमं रेखायतं ^{२६}[नीलात् किञ्चिदवनतं] ^{२७}हेमकूटं हिमवनतञ्च घटयेत् ।

1 I. O. ममरवधूभिर्याति

2 M. P. सम्प्रार्थ्यमानो, I. O. सवाज्य-
मानः

3 Corrected from M. P. I. O.
चन्द्रमौलि, A चन्द्रमौलिः

4 Both I. O. and A लिखितं

5 Both I. O. and A मयाच्छन्न

6 I. O. पापवीथ for स्थापनीय

7 A हेमा०

8 I. O. मानमानकत्वेन

9 I. O. पलशतत्रयं शतपञ्चकपल-
सहस्राणां and A पलशतद्वयपलशत-
द्वयपलशतैकपलशतपञ्चकपलसहस्राणां

10 A शक्ति अभिमतः

11 I. O. पाटित

12 I. O. खेरा०

13 A omits it

14 I. O. पृथग्, A पृथग्

15 I. O. खगंतुखात्काटितेन्द्रादि०, A
सुसुहि...दि०

16 I. O. पालान्तक०, A पालाश-
ष्टका०

17 I. O. reads the bracketed
portion as सुखेच्छस्तापह्नाखाटित

18 I. O. सुपूतं

19 I. O. omits पूर्व

20 A यथाक्रमं लेखायातां

21 A न्तरित

22 I. O. माल्यवतां

23 A reads द्वय for the bracke-
ted portion

24 I. O. समानोक्त

25 A घटित्वा

26 A reads नीलाकिञ्चिदवनन्तरं for
the bracketed portion

27 A द्विमकूटं again after this,
I. O. द्विमकूट

१[निषधोत्तररेखाद्वये यथाक्रमं रेखायतं निषधात् किञ्चिदवनतं^२ श्वेतं शृङ्गिणञ्च पर्वताकारं घटयेत् ।] एवञ्च ३[नवान्तरालैर्नववर्ष^४-विभागवतीं] ५जम्बुद्वीपानुकारिणीं तत्तत्स्थानरेखोत्खाटित-^६बहुतरसरिन्नदाकारां यथेच्छोत्कृष्टरत्नचितां पृथ्वीं^७ तदा-रोपणीयं कृष्णाजिनं तिलांश्च पृथ्वीमण्डलोद्बन्धनार्थं^८ कौषेयवस्त्रसहितं पञ्चवर्ण-वितानकं पृथ्वीपार्श्वस्थापनार्थमष्टादशधान्यं^९—लवणादिरसपट्कं^{१०}पूर्णकुम्भाष्टक-नानाफलं^{११}—नानाविधोत्कृष्टवस्त्राणि यथेष्टं चन्दनखण्डांश्च, यजमानार्थं यथेष्टं मुक्तारजतकर्पूर-निर्मितालं^{१२}—ङ्काराञ्चोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने शुद्धत्विग्-यजमानं जापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपद-स्थाने^{१४} धरापदं^{१५} निवेशय यथायथं निवेदनं^{१६} सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमान-स्तुलापुरुषवद् गोविन्दाद्याराधनादि-मधुपर्कदानान्तं कर्म^{१७}गोविन्दाभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरायाह्वाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने धरापदं निवेशय कुर्यात् । ततो शुद्धत्विग्-यजमानं जापकां^{१८} उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदग्निस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च हविष्यादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थ-^{१९}मनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत ऋत्विजः पृथ्वीं लिखितचक्रोपरि कृष्णा-जिनमास्तीर्य तत् तिलान् दत्त्वा तदुपरि समारोपयेयुः । पृथ्वीपार्श्वं चाष्टादशधान्य-रसपट्कपूर्णकुम्भाष्टक-नानाफल-नानाविधोत्कृष्टवस्त्रय-चन्दनखण्डतयाणि चारोपयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिषोषेषु सत्सु कण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन^{२०}यजमानं स्नपयेयुः । यज-

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A किञ्चिदवनत

3 A reads the bracketed portion as नवधा नववर्षाणि भावतीं and inserts a long matter of the next chapter between नवधा and नववर्षाणि

4 I. O. ०वर्षां

5 I. O. जम्बुद्वीपार्थकारिणीं

6 I. O. ०वस्त्रतर

7 I. O. पृथ्वी, A पृथिवी

8 Both I. O. and A बन्धनार्थं

9 A धान्ये, I. O. प्राण

10 Both I. O. and A omit पूर्ण

11 I. O. नानाफलदां

12 A नामोषधीत्कृष्टं

13 A ०ङ्काराञ्चोत्पादयेत्, I. O. ०ङ्कारा-सुत्पादयेत्

14 I. O. ०स्थानेन

15 I. O. धरासुतं

16 I. O. निवेदन

17 A गोविन्दाद्यभ्यर्चनं, I. O. गोविन्दा-भ्यर्चन

18 I. O. ०कामुका

19 I. O. ०संस्त्रायातुष्ठातः

20 I. O. omits it

मानस्तु शुक्लमात्याम्बरधरो ¹धृतशुक्लसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय पृथ्वीं प्रदक्षिणीकृत्य
'नमस्ते सर्वदेवाना'मित्यादि 'देवि संसारसागरा'दित्यन्तमन्त्रैरामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्यं गुर्वृ-
त्विग्भ्यो दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुकासुकसंगोत्रेभ्योऽमुकासुक-²वेदामुकासुकशाखा-
ध्यायिभ्योऽमुकासुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तधरामहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहं
मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थयैतां³ कृष्णाजिनन्यस्ततिलोपरि⁴ ⁵स्थापितामष्टादशधान्यरसषट्क-
पूर्णकुम्भाष्टककौषेयवस्त्रान्वितपञ्चवर्णवित्तानकबहुविधफलोत्कृष्टवस्त्रतयचन्दनखण्डान्वितां जम्बु-
द्वीपानुकारिणीं धरां ददानि । प्रतिप्रहीतारः खस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धरेयं
विष्णुदेवतेत्युक्त्वा यथाशाखं⁶ कामस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं
दक्षिणामिदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च⁷ रत्नानि ददानि । खस्तीति ब्राह्मणाः प्रत्येक-
मुक्त्वा पृथ्वीं प्रदक्षिणीकुर्युः । ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीना-
नाथादितर्पणं पुण्याहवाचनं कृत्वा त्वरया पृथ्वीं विभज्य यथायथं प्रतिपादयेत् ।

इति धरामहादानं ⁸समाप्तम् ।

1 A' धृतसर्वालङ्कारः

2 Both I. O. and A omit वेदा-
मुकासुक

3 A reads एतां just before this
word

4 I. O. ०स्त्रिलोपरि

5 I. O. स्थापयितामष्टा०, A' स्थापि-
तामष्टा०

6 I. O. यथायथं

7 I. O. वर, A' reads च after
रत्नानि

8 I. O. omits it

तथा विश्वचक्रमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८५अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

विश्वचक्रमिति ख्यातं महापातकनाशनम् ॥१॥

तपनीयस्य शुद्धस्य विश्वचक्रन्तु कारयेत् ।

श्रेष्ठं पलसहस्रेण तदर्धेन तु मध्यमम् ॥२॥

तस्यार्धेन कनिष्ठं^२ स्याद्विश्वचक्रमुदाहृतम् ।

अन्यद्विंशपलादूर्ध्वं मशक्नोऽपि निवेदयेत् ॥३॥

षोडशारं ततश्चक्रं^३ भ्रमन्ने म्यष्टकावृतम् ।

^४ [भ्रमन्ने म्यष्टकावृतमिति समभागसान्तरालाष्टवेष्टनचक्रनिर्गतशल्याग्राकृतिनेम्यष्टकावेष्टितम् ।]

नाभिपद्मे स्थितं विष्णुं योगारूढं^५ चतुर्भुजम् ॥४॥

^६ शंखचक्रेऽस्य पार्श्वे तु देव्यष्टकसमावृतम् ।

नाभिपद्मे^७ चक्रमध्य^८-स्थिताष्टदलपद्मे । देव्यष्टकञ्च विमलोत्कर्षिणी^९ ज्ञाना^{१०} क्रियायोगा^{११} प्रहरी सत्या^{१२} ईशानीति ।

द्वितीयावरणे तद्वत् पूर्व-^{१३} [तो जलशायिनम्] ॥५॥

अलिर्भृ^{१४} गुर्वेतिष्ठश्च^{१५} ब्रह्मा^{१५} कश्यप एव च ।

मतस्यः कूर्मो वराहश्च नरसिंहोऽथ वामनः ॥६॥

1 M. P. विषुवादिषु

2 I. O. करिष्य

3 Corrected from M. P. A भ्रमिनेम्यष्टकावृतं, I. O. भ्रमिनेम्यष्टकावृतं

4 I. O. reads the bracketed portion as समभागसान्तरालाष्टवेष्टनचक्रनिर्गतं शल्याग्राकृतिनेम्यष्टकावेष्टितं, while A as वृतमिति समभाग-मराष्टवेष्टनचक्रवर्दिर्निर्गतं शल्याग्राकृतिनेम्यष्टवेष्टितं

5 I. O. योगारूढ

6 A ०च क्रस्य

7 A ०पद्म

8 I. O. ०मद्य०

9 I. O. ०कर्षणा०

10 I. O. जाना

11 I. O. प्रहरी

12 I. O. प्रज्ञानीति, A ईशानीति

13 I. O. भोजनग्राहिनं for the bracketed portion

14 Corrected from M. P. Both I. O. and A ब्रह्म

15 A काश्यप

रामो रामश्च कृष्णश्च बुद्धः कल्कीति च कमात् ।

तृतीयावरणे गौरी मातृभिर्विभुभिः^१र्युता ॥१॥

चतुर्थे द्वादशादित्या वेदाश्चत्वार एव च ॥२॥

मातरश्च ब्रह्माणी माहेश्वरी कौमारी वैष्णवी वाराही इन्द्राणी^२[रुद्राणीति सप्त] ।
वसव आदित्याश्च तुलापुरुषोक्ताः । वेदाः प्रसिद्धाः ।

पञ्चमे पञ्चभूतानि रुद्राश्चैकादशैव तु ॥३॥

लोकपालाष्टकं^३षष्ठे दिङ्मातृजास्तथैव च^४ ।

पञ्चभूतानि प्रसिद्धानि । रुद्राश्च अजैकपातः^५ अहिर्ब्रध्नः^६ विरूपाक्षः^७ रैवतः^८ बहु-
रूपः^९ त्र्यम्बकः सुरेश्वरः^{१०} सावित्रः^{११} जयन्तः^{१२} पिनाकी अपराजितः । लोकपालाष्टकं दिङ्-
मातृजाष्टकञ्च प्रसिद्धम् ।

सप्तमेऽस्त्राणि सर्वाणि मङ्गलानि च कारयेत् ॥६॥

अन्तरान्तरतो^{१३} देवान् विन्यसेदष्टमे पुनः ।

अस्त्राणि^{१४} बहूनि^{१५} शक्तिर्दण्डः खड्गः पाशः ध्वजः गदा शूलमिति । मङ्गलाष्टकञ्च
सिंहः^{१६} वृषः गजः कलसः व्यजनं वैजयन्ती मेरी दीपश्चेति । अन्तरान्तरतो^{१७} देवानित्या-
दिना^{१८} अन्यानपि देवान् स्वेच्छया अष्टमावरणान्तरालेषु विन्यसेदित्यर्थः । तत्र च विना-
यकनवग्रह-स्कन्दाश्विनीकुमार-^{१९}सागर-लक्ष्मी-गङ्गायमुना^{२०}-निवेशः^{२१}[प्रायश उक्तः] ।

तुलापुरुषव-^{२२}च्छेषं समन्तात् प्ररिकल्पयेत् ॥१०॥

ऋत्विज्यण्डपसम्भार-भूषणाच्छादनादिकम् ।

विश्वचक्रं ततः कुर्यात् कृष्णाजिनतिलोपरि ॥११॥

तथाष्टादश धान्यानि^{२३}[रसांश्च लवणादिकान्] ।

पूर्णकुम्भाष्टकञ्चैव वस्त्राणि विविधानि च ॥१२॥

1 I. O. ० ^१ ता	12 A वज्र
2 A रुद्राणी सप्त and I. O. रुद्रा-
नीति कासः for the bracketed
portion	13 Both I. O. and A शक्तिदण्डः
3 A तद्वत्	14 I. O. वृषः
4 A तु	15 I. O. omits तो
5 A अजैकपाद	16 I. O. तानपि
6 I. O. अहिर्ब्रध्नः	17 A ण०
7 I. O. adds हरः after this	18 A गङ्गायमुनायां
8 I. O. तामुकः	19 I. O. प्रायशोक्तः, A प्रायशो युक्त
9 A सावित्र, I. O. सावित्रः	20 I. O. ० ^{२०} चैव
10 I. O. जयन्तः	21 Corrected from M. P. Both
I. O. and A रसांश्च लवणादयः,
for the bracketed portion
11 I. O. अन्तरान्तराऽष्टौ	

माल्येक्षुफलरत्नानि वितानञ्चापि ¹कल्पयेत् ।

ततो मङ्गलशब्देन ज्ञातः शुक्लाम्बरो गृही ।

होमाधिवासनान्ते ²तु गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥१३॥

इममुच्चारयेन्मन्त्रं त्रिः कृत्वा तु प्रदक्षिणम् ।

नमो ³विश्वमयायेति विश्वचक्रात्मने नमः ॥१४॥

परमानन्दरूपी ⁴त्वं पाहि नः पापकर्दमात् ।

⁵तेजोमयमिदं यस्मात् ⁶[सदा पश्यन्ति योगिनः ॥१५॥

⁷[दयितं त्रिगुणातीतं] विश्वचक्रं नमाम्यहम् ।

वासुदेवे स्थितं चक्रं चक्रमध्ये तु माधवः ⁸ ॥१६॥

अन्योन्याधाररूपेण प्रणमामि ⁹स्थिताविह ।

विश्वचक्रमिदं यस्मात्] सर्वपापहर ¹⁰हरेः ¹¹ ॥१७॥

¹²[आयुधञ्चापि वासश्च भवादुद्धर मामतः] ।

¹³[इत्यामन्त्र्य तु ¹⁴यो] दद्याद्विश्वचक्रं विमत्सरः ॥१८॥

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोके महीयते ।

वैकुण्ठलोकमासाद्य चतुर्बाहुः सनातनः ॥१९॥

सेव्यतेऽप्सरसां ¹⁵सङ्घैस्तिष्ठेत् कल्पशततयम् ¹⁶ ।

प्रणमेद्वाथ यः कृत्वा विश्वचक्रं दिने दिने ।

तस्यायुर्वर्धते नित्यं लक्ष्मीश्च विपुला भवेत् ॥२०॥

1 M. P. कारयेत्

2 M. P. वै

3 A' विश्वमयायेति

4 I. O. ०६५

5 I. O. तेभ्यो गयामिदं

6 A' omits the bracketed portion

7 M. P. reads इति तत्त्वं गुणातीतं for the bracketed portion

8 I. O. माधवं

9 I. O. सितानिह

10 A' सर्वपापोपहं

11 M. P. परम्

12 I. O. reads the bracketed portion as स्वास्वरञ्चापि नामस्य भवादुत्तरमागतः

13 I. O. reads b. p. as एक्ष्मिला ततो

14 M. P. च

15 I. O. सर्वं तिष्ठेत्

16 A ०६५

इति सकलजगतपुराधि^१-वासं वितरति^२ यस्तपनीयषोडशारम् ।

हरि-^३भवनमुपागतः स^४ सिद्धैश्चिर-^५[मुपगम्य^५ नमस्यते]^६ ^७[शिरोभिः ॥२१॥

^८अशुभदर्शनतां प्रयाति] शतोर्मदनसुदर्शनताञ्च^९ कामिनीभ्यः ।

^{१०}[स सु]-दर्शनकेशवानुरूपः^{११} कनकसुदर्शनदानदग्धपापः ॥२२॥

कृतगुरुदुरितानि^{१२} षोडशारप्रवितरण^{१३}-प्रवराकृतिमुरारेः ।

अभिभवति भवोद्भवन्ति भीत्या भवमभितो^{१४} भुवने भयानि भूयः ॥२३॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातविश्वचक्रमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित^{१५}-खड्गचर्ममय-
ढाल^{१६}-सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुलाहस्तप्राद्यप्रतिमाबहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन
यथेच्छमुत्तम^{१७} सुवर्णपलसहस्रेण मध्यमं पलशतपञ्चकेन^{१८} कनिष्ठं सार्द्धपलशतद्वयेन विंशति-
संख्यपलादूद्ध^{१९} [यथाशक्नुयपात्त-सुवर्ण]^{२०} घटिताष्टदल-^{२१}पूर्वादिकमोत्खाटित विमलायष्टशक्ति-
सहित-मध्योत्खाटित-^{२२}यथोक्तविष्णुप्रतिमं पद्मं कृत्वा^{२३} पद्मस्य समन्तादूद्ध^{२४} षोडशदण्डिका-
^{२५}युतं^{२६} समभागसान्तरालाष्टकुरण्डलवेष्टितं बहिर्निर्गत-^{२७}शल्याग्राकृतिनेम्यष्टकयुतं द्वितीयावरण-
मुपरि^{२८} [कुरण्डलावच्छिन्नासु षोडशसु कोष्टिकासु]^{२९} पूर्वादिकमोत्खाटित-जलशाय्यादिषोडशदेवता-
प्रतिमं तृतीयावरणे तथैव^{३०} पूर्वादि^{३१}-क्रमकोष्टि^{३२}-कोत्खाटितगौर्यादिषोडशदेवताप्रतिमं चतुर्था-

1 I. O. रि for धि

2 Corrected from M. P. I. O.

यत्तपनीय०, A' यः पनीयसोडशारैः

3 I. O. भवनादुपागतः

4 A सिद्ध०

5 M. P. नमिगम्य

6 A reads the bracketed portion as मधिगमस्यते

7 I. O. reads the bracketed portion as प्रियेति सायुक्तदर्शनतां

8 M. P. शुभदर्शनतां

9 I. O. कालिनीभ्यः

10 I. O. सद्य for the b. p.

11 I. O. कनकसुदर्शनस्य पापः

12 I. O. षोडशार्थि०

13 M. P. ०तरणे

14 Corrected from M. P. Both I. O. and A' भवने

15 Both I. O. and A ०लिखित

16 Both I. O. and A मयाच्छन्न

for मयढाल

17 I. O. ०मुत्तमः

18 I. O. ०लन

19 A यथाशक्त्युपपत्तेः स्वप्न for the b. p.

20 I. O. पूर्वोदिभिः

21 I. O. omits यथोक्त

22 A omits it

23 I. O. ०सुप

24 A' समभा for समभाग

25 I. O. शय्यायास्त्रातिनेष्टयेयुः

26 I. O. ०वरणेहर

27 I. O. reads the bracketed portion as कुरण्डलावच्छिन्नार्थे षोडशसु काष्ठिकार्थे

28 I. O. तद्वैन

29 I. O. पूर्वोभि०

30 A omits कोष्टि

वरणे ^१पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटित-द्वादशादित्य-^२वेदचतुष्टयप्रतिमं पञ्चमावरणे पूर्वादिकम-
कोष्टिकोत्खाटित-पञ्चमहाभूतादि-^३षोडशप्रतिमं षष्ठावरणे पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटितलोक-
पालादिषोडशप्रतिमं सप्तमावरणे पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटिता-^४[छाष्टक-मङ्गलाष्टकाकारम् अष्ट-
मावरणे पूर्वादिकम-कोष्टिकोत्खाटित]^५-विनायकादिदेवताप्रतिमाषोडशकं चक्रं चकारोपणार्थं
कृष्णाजिनं तिलांश्च ^६चकालङ्करणार्थं माल्यसामग्र्यौ यथेष्टं रत्नानि नानाविधवस्त्रतयश्च चक्रपार्श्व-
स्थापनार्थमष्टादशधान्य-लवणादिरसषट्क-कुम्भाष्टकेक्षुफलानि ऊर्द्धं बन्धनार्थं यथेच्छं वितान-
क्षोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्वृत्विग्यजमानजापकास्तुला-
पुरुषवद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषवदस्थाने विश्वचक्रपदं प्रक्षिप्य
निवेदनं सङ्कल्पश्च कुर्युः । अपरदिने च ^७यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाद्याराधनादि-मधुपर्क-
^८[दानान्तं कर्म] ^९गोविन्दाद्यभ्यर्चन-^{१०}ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरण-
वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने विश्वचक्रपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्यजमानजापका उप-
वसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदग्निस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं ^{११}कर्म यथायथं
कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं ^{१२}कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत ऋत्विज-
श्चकं वेदीमध्ये लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तत्र तिलान् दत्त्वा तत्पारोप्य वस्त्रमाल्यैरल-
ङ्कृत्य चक्रपार्श्वेऽष्टादशधान्यानि लवणादिरसषट्क-^{१३}पूर्णकुम्भाष्टकमिक्षुदण्डान् फलानि चारोप्य
मङ्गलगोतवाद्यवन्दिषोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं क्षपयेयुः । ततो
यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो ^{१४}धृतसर्वा-^{१५}ङ्गालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय चक्रं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य
'नमो ^{१६}विश्वमयाये'त्यादि ^{१७}[‘भवादुद्धर मामत’ इत्यन्त]-मन्त्रैरामन्य गुर्वृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्य
उत्तसृज्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ यथासम्भवगोक्षनाम-गुर्वृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्य-
पुराणोक्त विश्वचक्र-^{१८}महादान-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृष्णाजिनन्यस्ततिलारोपितमाल्य-

1 I. O. पूर्वाक्तम्

2 I. O. देवः

3 A. ० भूतानि

4 I. O. स्थाष्टकम्

5 A पञ्चमहा for the bracketed portion

6 I. O. चकालङ्कारार्थं

7 A omits it

8 A दानान्त for the b. p.

9 I. O. गोविन्दाद्यभ्यर्चन, A गोविन्दा-
भ्यर्चन

10 I. O. ब्राह्मणार्थज्ञापन

11 A omits it

12 A omits it

13 I. O. पूर्वं for पू

14 A शुक्लमाल्याम्बरः

15 A omits ङ्गा

16 A विश्वमयायेत्यादि

17 A reads भवादुद्धर, मामतः इति for
and I. O. omits, the brac-
keted portion

18 A omits महादान

^१रत्नानाविधवस्त्राष्टा^२--दशधान्य-रसषट्कपूर्णकुम्भाष्टकेन्दुदण्ड^३--फलवितानसहितं विश्वचक्रं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा विश्वचक्रमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतै-
तदानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामि-^४यदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च^५ रत्नानि ददानि ।
गुर्वृत्विजः प्रत्येकं स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं भागं स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । ^६तत्र
ॐ अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो-^७[ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्य-
मिति मत्स्यपुराणीयतुलापुरुषोक्तभागव्यवस्थयेति च पूर्वदानवाक्याद्विशेषः । ततस्तुलापुरुष-
वज्रापकेभ्यो] दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं यथायथं त्वरया विश्वचक्रप्रति-
पादनञ्च कुर्यात् ।

इति विश्वचक्रमहादानं ^८समाप्तम् ।

1 A वस्त्र०

2 A omits ए

3 A omits दण्ड

4 A ०मासु० for ०यदु०

5 A omits it

6 I. O. omits it

7 A omits the bracketed por-
tion

8 I. O. omits it

तथा महाकल्पलतामहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

महाकल्पलता^१नाम ^२पातकावलिनाशनम् ॥१॥

पुरयां तिथिमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

ऋत्विङ्मण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

तुलापुरुषवत् कुर्याद्भोक्तेशावाहनं बुधः ।

चामीकरमयीः कुर्याद्दश कल्पलताः शुभाः ॥३॥

नानापुष्पफलोपेता ^३नानाशुकविभूषिताः ।

विद्याधरसुपर्णानां मिथुनैरुपशोभिताः ॥४॥

^४सुपर्णानां किन्नराणाम् ।

^५हारानादितुभिः सिद्धैः फलानि च ^६विहङ्गमैः ।

लोकपालानु-^७सारिरयः कर्तव्या-^८स्तासु देवताः ॥५॥

लोकपालानुसारिरय इति लोकपालसमानाः ^९कर्तव्याः ।

ब्राह्मीमनन्तशक्तिश्च लवणस्योपरि न्यसेत् ।

अथस्ता^{१०}-स्ततयोर्मध्ये ^{११}[महाखड्गधरे शुभे ॥६॥

^{१२}पद्मशङ्खकरे] इति कचित् पाठः ।

1 Corrected from M. P. I. O.

०लत', A' ०लता

2 I. O. पातकावलिनाशनम्, M. P.

महापातकनाशनम्

3 A' नानाशुक०

4 I. O. अपर्णानां

5 A' हारादिभिः चोभि, M. P. पुष्पाण्यादि०

6 I. O. विहङ्गमाः

7 A' ०धारिणः, M. P. ०कारिणः

8 Corrected from M. P. I. O.

०ष्टासु, A' ०स्तासु

9 I. O. कृतवः, A' कृतः

10 Corrected from M. P. I. O.

०स्ततयो०, A' ०स्ततयो०

11 I. O. पद्मखड्ग तथा शङ्ख' करेण for the bracketed portion

12 M. P. reads this for महाखड्ग धरे, just above, which is hinted at here.

- ^१ [इभासनस्था तु गुडे] पूर्वतः कुलिशायुधा ।
 रजनीसंस्थिताग्नेयी^२ सुवपाणिरथा-^३ नले ॥७॥
 रजनी^४ हरिद्रा ।
^५ [याम्ये च] महिषारूढा गदिनी तरण्डुलोपरि ।
^६ [घृते तु नैऋती स्थाप्या] सखङ्गा^७ दक्षिणापरे ॥८॥
^८ [दक्षिणापरे नेऋत्याम् ।]
 वारुणे^९ वारुणी क्षीरे^{१०} सर्पस्था नागपाशिनी ।
 पताकिनी च वायव्ये^{११} मृगस्था शर्करोपरि ॥९॥
 सौम्या तिलेषु संस्थाप्या^{१२} [शङ्खिनी निधि]-संस्थिता ।
 माहेश्वरी^{१३} वृषगता नवनीत्रे^{१४} तु शूलिनी ॥१०॥
 मौलिन्यो^{१५} वरदास्तद्वत् कर्तव्या बालकान्विताः^{१६} ।
^{१७} शक्त्या पञ्चपलादूर्द्धमासहस्रात् प्रकल्पयेत् ॥११॥
 मौलिन्यो^{१८} ^{१९} [मुकुटान्विताः, वरदाः प्रसन्नमूर्तयः,] बालकान्विताः^{२०} क्रोडनिहित^{२१}-
 पुतकाः । ^{२२} [एतेन क्रोडनिविष्टवाम]-कर-^{२३} विवृतपुतका दक्षिणहस्तविधृत^{२४} यथोक्तशस्त्राः प्रसन्न-

1 Corrected from M. P. I. O.
इभासनस्तत्तुगुडे and A' स्वर्णासनस्था
माहेश्वरी for the bracketed por-
tion	10 M. P. भवस्था
2 M. P. ० ग्राही	11 I. O. वृषस्था
3 Corrected from M. P. I.
० जने, A ० चला	12 Corrected from M. P. I. O.
शङ्खेन निधि and A' कौबेरी दिशि for
the b. p.
4 I. O. हरिता	13 M. P. वषारूढा
5 Corrected from M. P. I. O.
याम्येन and A' याम्यान्तु for the
bracketed portion	14 M. P. विगुलिनी
6 Corrected from M. P. I. O.
घृतेन नेऋतास्त्राभ्यां and A' नैऋत्यां
दक्षिस्थाभ्यां for the bracketed
portion	15 I. O. मौलिन्या
7 A च घृतोपरि	16 I. O. बालकार्थिता
8 A omits the bracketed por-
tion	17 I. O. उक्ता
9 I. O. वारुण	18 I. O. मौलिन्या
	19 A मुकुटावयः for the b. p.
	20 I. O. बालकार्थिताः
	21 I. O. ० निवृत
	22 I. O. एतेनोरुविशिष्टकाम for the
b. p.
	23 A घृतपुतिका
	24 I. O. घृत for विवृत

मूर्तयो ^१बद्धमुकुटा सवाहना घटनीयाः । अनुक्कवाहनानान्तु ^२ब्राह्मयाग्नेयीनैऋतीनान्तु
^३तत्तल्लोकपालवाहनान्येव ^४वाहनानि लोकपालानुसारिण्य इति श्रुतेः । तेन ^५हंसारुढा
 ब्राह्मी छागारुढा आग्नेयी ^६[नरारुढा नैऋती घटनीया] । अनन्तस्य ^७[तु क्वचिद्वाहना-
 दर्शनात्] अनन्तशक्तिर्वाहनशून्यैव कर्तव्या ।

सर्वासामुपरि ^८स्थायं पञ्चवर्णं वितानकम् ।

धेनवो दशकुम्भाश्च वस्त्र-^९युग्मानि चैव हि ॥१२॥

मध्यमे द्वे तु ^{१०}गुरवे ऋत्विग्भ्योऽ^{११}न्यास्तथैव च ।

ततो मङ्गलशब्देन स्नातः शुक्लाम्बरो बुधः ।

विंः प्रदक्षिणमावृत्य मन्त्रमेत-^{१२}मुदीरयेत् ॥१३॥

नमो नमः पापविनाशिनीभ्यो ब्रह्मारुढ-^{१३}[लोकेश्वरपालिनीभ्यः ।

आर्शसिताधिक्यफलप्रदाभ्यो] दिग्भ्यस्तथा कल्पलतावधूभ्यः ॥१४॥

इति सकल-^{१४}दिगङ्गनाप्रदानं भवभयसुदनकारि यः करोति ।

अभिमतफलदे स ^{१५}नाकलोके वसति ^{१६}[पितामहवत्सराणि ^{१७}विंशत् ॥१५॥

पितृ-] शतमथ तारयेद्भवाब्धेर्गुरु-^{१८}दुरितौघविघातशुद्धदेहः ^{१९}।

सुरपति-^{२०}वनितासहस्रसर्वैः ^{२१}परिवृतमम्बु-^{२२}रुहोद्भवामि-^{२३}वन्धः ॥१६॥

1 A बद्धमुकुटाः

2 I. O. द्राचाब्धेयीनैऋतानां

3 A तल्लोकपालास्त्र

4 I. O. वाहनादि

5 I. O. तेव

6 I. O. नरयानारुढा निऋती for the bracketed portion

7 I. O. सुकुटिल वाहनादर्शनात् for the b. p.

8 A °ष्टाः, I. O. °ष्टाश्च

9 Corrected from M. P.

I. O. °युष्मादि, A °पुष्पाणि

10 A omits it

11 A °वस्त्रवैकुण्ठानि

12 A °त्त for सु

13 A reads the bracketed portion as पुण्यं फलोप्रदेभ्यो

14 A दक्षिता for दिगङ्गना

15 M. P. नागलोके

16 A omits the bracketed portion

17 I. O. विंशत्

18 M. P. भव for गुरु

19 I. O. °देहं

20 A वसिष्ठ for वनिता

21 M. P. °संख्यैः

22 M. P. °जसंसदाभिः

23 Corrected from M. P. I. O.

°वन्ध, A °वणवद्धं

¹ [इति विधानमिदं ² दिग्गङ्गानां कनक] - कल्पलताविनिवेदने ।

पठति यः स्मरतीह ³ तथेक्षते ⁴ स पदमेति पुरन्दरसेवितम् ॥१७॥

प्रयोगः-

अत्र यजमानः समुपजातमहाकल्पलतामहादानदनेच्छस्तुलापुरुषलिखितखड्गचर्ममय-
डाल⁵ - सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-⁶ सालङ्कारतुला-हस्तग्राह्यप्रतिमा--बहिः सर्वसम्भारमधिक-
त्वेन ⁷ [पलपञ्चकादृद्धं⁸ पलसहस्रावधि] यथेच्छहेमनिर्मिताः स्थानस्थानघटितविद्याधर-किन्नर-
मिथुन⁹ -सिद्धगणाः ⁹ पल्लवाग्रनिर्मितयथेच्छाकृति-¹⁰ [पुष्पफल-¹¹ ग्रहणार्थिपच्छिणः] सिद्धहस्ता-
सक्तयथेच्छसंख्यमुक्ताहारसहिता नानाविध-¹² चित्वालक्तादिवस्त्रोपशोभिता दशलताः तासामधः-
स्थापनार्थं ¹³ यथेच्छहेम-¹⁴ पत्नोत्खाटिता यथोक्तरूपा ¹⁵ ब्राह्मणादिदशप्रतिमाः तदारोपणार्थं
लवणगुडहरिद्रातण्डुलघृतक्षीर¹⁶ -शर्करातिल¹⁷ -नवनीतानि ¹⁸ लतापार्श्वस्थापनार्थं धेनुदशकं
¹⁹ [कुम्भदशकं ²⁰ वज्रयुगदशकञ्चोत्पादयेत्] । ²¹ ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य
पूर्वतरदिने गुरुत्वियजमानजापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्प-
वाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने महाकल्पलतापदं निवेश्य ²² निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्यात् । अपरदिने च
यजमानः पूर्ववद्गोविन्दाधाराधनादि मधुपर्कदानान्तं²³ कर्म गोविन्दा-²⁴ द्यभ्यर्चन-²⁵ [ब्राह्मणा-
नुज्ञापन-²⁶ दानसङ्कल्प] -पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने महाकल्पलतापदं

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 Corrected from M. P. I. O. सदिङ्गना
- 3 I. O. तथेषु हे-
- 4 A omits it
- 5 Both I. O. and A. ० मयाच्छन्न०
- 6 A omits सा
- 7 A omits the bracketed portion
- 8 A मित्यन
- 9 A पल्लवाग्रनिर्मिताद्य०, I. O. पल्लवाग्रनिर्मित०
- 10 A omits the bracketed portion
- 11 I. O. ग्रहणार्थं for ग्रहणाधि
- 12 I. O. चित्रनेवादि for चित्रालक्तादि

- 13 A omits the whole word
- 14 I. O. यत्नो for पत्नो
- 15 A ब्राह्मणादिश्च, I. O. द्राव्यादि
- 16 I. O. क्षीराजैनसामर्थ्यं for क्षीर
- 17 I. O. नल for तिल
- 18 I. O. लतत् for लता
- 19 A omits the bracketed portion
- 20 I. O. वर्ष०
- 21 A adds यजमानः between ततः and तुलापुरुषोक्त०
- 22 I. O. निवेदन
- 23 I. O. ०दानान्त
- 24 I. O. ०द्यभ्यर्चन, A. ०भ्यर्चन
- 25 A ब्राह्मण for the bracketed portion
- 26 I. O. omits it

प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुरुः त्विगयजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुला-
 पुरुषवदग्निस्थापनादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्यात् । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं¹
 कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । ²[तत ऋत्विजः] प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि
 लतानां मध्यात् पूर्वादि-³दिक्क्रमेणाष्टौ लताः समारोप्य लतामण्डलमध्ये लताद्वयश्चारोप्य
⁴[तदधो लवणं दत्त्वा तत्र ब्राह्मीमनन्तशक्तिश्चारोप्य] पूर्वादिदिक्कारोपिता-⁵ष्टलताधः क्रमेण
 गुडादिद्रव्याणि दत्त्वा तेषु क्रमात् कुलिशायुधादिशक्तिप्रतिमाः ⁶[समारोपयेयुः । लतापार्श्वे
 दशधेनुः पुर्ण] कुम्भदशकं दशवस्त्रयुगानि च स्थापयेयुः । ततो मङ्गलगीत-⁷वाद्यवन्दिघोषेषु
 सतसु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन ⁸यजमानं स्नापयेयुः । ततो यजमानः शुक्कमाल्याम्बर-
 धरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय लतास्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नमः पाप-⁹विनाशिनीभ्य'
 इत्यादि ¹⁰[मन्त्रं पठित्वा] पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य ¹¹गुरुं त्विगभ्यो दद्यात् । तद् यथा—ॐ
 अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं ¹²मत्स्य-
 पुराणोक्त-कल्पलतामहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहं मत्स्यपुराणोक्त-¹³भागव्यवस्थयैता लवण-
 गुडहरिद्रातण्डुलधृतक्षीर-¹⁴शर्करातिल-¹⁵नवनीतार्पित सौवर्णब्रह्मानन्त-¹⁶[कुलिशायुधाम्रियम-
 निर्ऋति]-वरुणवायुसोममहेश्वरशक्तिप्रतिमासहिताः पञ्च-¹⁷वर्ण-वितानक-धेनुदशक-कुम्भ-
 दशक-¹⁸वस्त्रयुगदशकान्विता-¹⁹दशकल्पलता ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
 पठेयुः । ततो गुरुः कल्पलतेयं²⁰ विष्णुदैवतेति²¹ ब्रूयात्²² । ²³ऋत्विजस्तु प्रत्येकं ²⁴कल्पलतैषा

1 A 'वाचन'

2 A omits the bracketed por-
tion

3 I. O. omits दिक्

4 A omits the bracketed por-
tion

5 I. O. ०स्तुलताश्चक्रनेत्र

6 A यथायोग्यं चेत्तुपूर्व for the brac-
keted portion

7 A omits वाद्य

8 A omits it

9 A ०विद्याशनाय

10 A मन्त्रेण for the bracketed
portion

11 A ऋत्विजो

12 A omits मत्स्य...त

13 I. O. adds कृत before भाग

14 I. O. ०क्षीरं, A omits it

15 I. O. ०ति, A omits it

16 A omits the bracketed por-
tion and reads irrelevant
matter of ten lines here

17 A रत्न

18 I. O. omits कुम्भदशक

19 I. O. ०सिता

20 I. O. कल्पलते

21 I. O. ०दैवते इति

22 A ब्रूयुः

23 A प्रति before this

24 A कल्पलतैषा

विष्णुदैवतेति ब्रूयुः । ततो यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिप्रार्थं
युष्मभ्यमहं दक्षिणा-^१मियदुत्पत्तियोग्यां ^२भूमिमेतानि च खलानि ददानि । ब्राह्मणाः
^३स्वस्तीत्युक्त्वा ^४[प्रत्येकं कल्पलताः] स्पृशेयुः । ततस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं^५
दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया कल्पलतानां^६ ^७यथायथं ^८प्रतिपादनञ्च ^९कुर्यात् ।

इति ^{१०}महाकल्पलतामहादानं ^{११}समाप्तम् ।

1 A ०मिमा उत्पत्ति०

2 A omits भूमिम्

3 I. O. स्वस्तीति

4 I. O. प्रत्येकमुच्चिताः and A' कल्प-
लताः for the bracketed por-
tion

5 A omits दानं

6 A कल्पलता

7 A omits it

8 A' प्रतिपादनञ्च I. O. पादनञ्च

9 A कुर्यात्

10 A कल्पलतामहादानं

11 I. O. omits it

तथा सप्तसागरमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८७ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।
 सप्तसागरकं नाम ^१सर्वपापविनाशनम् ॥१॥
 पुरायं दिनमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।
 तुलापुरुषवत् कुर्यात्सोकेशावाहनं बुधः ॥२॥
 ऋत्विङ्मण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।
 कारयेत् सप्त कुण्डानि काञ्चनानि विचक्षणः ॥३॥
 प्रादेशमात्राणि तथारत्न^२-मात्राणि वा^३ पुनः ।
 कुर्यात् सप्तपलादूढ^४मा सहस्राच्च शक्तिः ॥४॥
 संस्थाप्यानि च सर्वाणि कृष्णाजिनतिलोपरि ।
 प्रथमं ^५पूरयेत् कुण्डं लवणेन विचक्षणः ॥५॥
 द्वितीयं ^६पयसा तद्वत्तृतीयं सर्पिषा ^७बुधः ।
 चतुर्थं तु^७ गुडेनैव ^८[दध्ना पञ्चममेव तु] ॥६॥
 षष्ठं शर्करया तद्वत् सप्तमं तीर्थवारिणा ।
 स्थापयेत्तवण-^९[स्यान्तर्ब्रह्माणं] काञ्चनं शुभम् ॥७॥
 केशवं क्षीरमध्ये तु घृतमध्ये महेश्वरम् ।
 भास्करं गुडमध्ये तु ^{१०}[दधिमध्ये ^{११}निशाधिपम्] ॥८॥
^{१२}शर्करायां न्यसेत्तक्ष्मीं जलमध्ये तु पार्वतीम् ।
 सर्वेषु सर्वरत्नानि धान्यानि च समन्ततः ॥९॥

- 1 I. O. महापापविनाशन', M. P. सर्व-
पापप्रणाशनम्
- 2 A' वक्त्रि for रत्नि
- 3 M. P. वै
- 4 I. O. पूजयेत्
- 5 A पायसापुर्ण' for पयसा तद्वत्
- 6 M. P. पुनः
- 7 A च
- 8 M. P. दध्ना पञ्चममेव च and A

दन्वा दत्वा च पञ्चमं for the bracke-
ted portion

- 9 A स्यान्ते ब्रह्माणं and M. P. रथं तु
ब्रह्माणं for the bracketed por-
tion

10 A omits the b. p.

11 Corrected from M. P. I. O.
नराधिपं

12 A' सर्पिषि तु

तुलापुरुषवच्छेष-^१मत्तापि परिकल्पयेत् ।

ततो वारुणहोमान्ते स्नापितो वेदपुङ्गवैः ॥१०॥

त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य मन्त्रानेतानुदीरयेत् ।

ततो वारुणहोमान्त इति पददर्शनाद्विनायकादिदेवताहोमानन्तरं^२ चतुर्विंशतिं कुराडेषु वारुणमन्त्रेण^३ वरुणायैकाहुतिर्देया ।

नमो वः सर्व-^४सिन्धूनामाधारेभ्यः सनातनाः ।

जन्तूनां प्राणदेभ्यश्च समुद्रेभ्यो नमः नमः ॥११॥

क्षीरोदकाज्य^५-दधिमाधुर^६-लावणेक्षुसारासृतेन भुवनत्रयजीवसंधान् ।

^७आनन्दयन्ति वसुभिश्च यतो भवन्तस्तस्मान्ममाप्यवविधातमलं^८ विदध्वम् ॥१२॥

यस्मात्^९समस्तभुवनेषु भवन्त एव तीर्थाभरासुर-^{१०}सुबद्धमणिप्रदानम् ।

^{११}पापक्षयासृत्विलेपनभूषणाय^{१२} लोकस्य विभ्रति तदस्तु ममापि लक्ष्मीः ॥१३॥

इति ददाति^{१४} रसासृतसंयुताञ्छुचिरविस्मयवानिह सागरान् ।

अमलकाञ्चनरत्न^{१५}-मयानसौ पदमुपैति^{१६} हरेरमराचितः ॥१४॥

सकलपाप^{१७}-विधातविराजितं^{१८} पितृपितामहपुत्र-^{१९}शतत्रयम् ।

नरकलोकसमाकुलमप्यलं^{२०} ऋटिति^{२१} नयत्यसौ शिवमन्दिरम् ॥१५॥

1 I. O. ०मन्त्रादि

2 A ०होमान्तरं

3 A वरुणयाहुतिर्देया

4 M. P. ०भूतानां

5 Corrected from M. P. I. O.

भृगु and A' ह्यु for व्य

6 Corrected from M. P. I. O.

and A माधव

7 A आदीपयन्ति

8 I. O. विदध्वं, M. P. दिशन्तु

9 A समस्तभुवनेषु

10 Corrected from M. P. I. O.

सुगन्धमणिप्रभावं, A गणार्धमणिप्रभावं

11 Corrected from M. P. I. O.

पापक्षयाश्चरं, A ०क्षयाच्च

12 I. O. ०भूषणेधि

13 A कस्य

14 Corrected from M. P. I. O.

रसामरसंयुचिं, A रसामरसमयुक्तान्
युचिं

15 M. P. वर्षं for रत्न

16 Corrected from M. P. I. O.

हरेरमलावतः, A हरेरमावतः

17 A omits पाप

18 M. P. ०विधौतविराजितः

19 M. P. ०कलत्रकम्

20 M. P. ०मध्यं

21 I. O. रत्नमसौ, A नीतुरसौ, M. P.

सोऽपि नयेत्

अत्र यजमानः ससुपजातसप्तसागरमहादान-¹दानेच्छस्तुलापुरुषलिखित-खड्गचर्म-²मय-
ढालसन्नाह-तुला³-स्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राह्यदेवताबहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन
सप्तपलादृष्ट⁴ पलसहस्रावधि यथेच्छसुवर्णघटितान् सप्तोभयतः प्रादेशमात्रान्⁵ रत्निमात्रान्⁶
वा कुरण्डाकारान्⁷ सागरान् तदवस्थापनार्थं कृष्णाजिनानि तिलांश्च कुरण्डसप्तकपूरणार्थं लवणं
चौरं⁸ दधि घृतं गुडं⁹ शर्करां तीर्थोदकञ्च कुरण्डमध्यस्थापनार्थं यथेच्छसुवर्ण-¹⁰पत्रोत्खाटिता
[ब्रह्मकेशवमहेश्वरादित्येन्द्रलक्ष्मीपार्वतीप्रतिमाः सर्वरत्न-¹¹घटितलोकसप्तकञ्च कुरण्डपार्श्व-
स्थापनार्थमष्टादशधान्यानि चोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने
गुर्वृत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्ध¹²-विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुला-
पुरुषपदस्थाने सप्तसागरपदं निवेश्य निवेदनं¹³ सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमानस्तुला-
पुरुष-¹⁴वद्गोविन्दा-¹⁵धाराधनादि मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चनं¹⁶ ब्राह्मणानुज्ञापन-
दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने सप्तसागरपदं निवेश्य कुर्यात् ।
ततो गुर्वृत्विग्यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च¹⁷ कृतनित्यक्रियास्तुलापुरुष-¹⁸[वदमि-
स्थापनादि]मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म¹⁹ यथायथं कुर्युः । तत्र च वनस्पतिहोमान्ते तुला-
पुरुषोक्तमन्त्रेण एकाहुत्या वरुणाय होमोऽधिकः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुला-
पुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत्र ऋत्विजः सप्तकुरण्डानि प्रधानवेदीमध्यलिखित-²⁰चक्रो-
परि कृष्णाजिनान्यास्तीर्य तत्र तिलां दत्त्वा तत्तारोप्य लवणादिभिः क्रमेण पूरयित्वा सर्व-
रत्नपूर्वोक्तब्रह्मकेशवादिप्रतिमा-²¹सप्तकगर्भाणि कृत्वा कुरण्डपार्श्वेवष्टादशधान्यानि²² स्थापयेयुः ।
ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु कुरण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं स्नपयेयुः ।
ततो यजमानः शुक्कमाल्याम्बरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय सागरान् त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य

- 1 A omits दानेच्छः
- 2 Both I. O. and A मयाच्छन्न
- 3 A तुलापुरुष for तुला
- 4 I. O. प्रादेशमात्रा
- 5 I. O. रत्निमात्रा, A रत्निमात्राञ्च
- 6 A omits it
- 7 I. O. चौराजमसामयौ
- 8 Both I. O. and A शर्करा
- 9 I. O. पत्रोत्खाटिता, A पत्रोत्खाटित
- 10 I. O. पोष्टलिका for घटितलोक

- 11 A ह for वद्ध
- 12 I. O. निवेदन
- 13 A omits व
- 14 I. O. omits द्या
- 15 I. O. मध्यर्चन
- 16 A omits च
- 17 A दमिस्थापनार्थं for the b. p.
- 18 A यथा
- 19 I. O. चक्राकारं
- 20 A सप्तक
- 21 A रत्नानि

‘नमो वः सर्वसिन्धुना’मित्यादि-¹ [‘तदस्तु ममापि लक्ष्मी’रित्यन्त]-मन्त्रैरभिमन्त्र्य पुष्पाञ्जलि-
नाभ्यर्च्य ²गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्य उतसृज्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ यथासम्भव-
गोत्रनाम-³गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-सप्तसागरमहादानदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतान् कृष्णाजिनन्यस्ततिला-⁴-रोपितान् लवणक्षीरसर्पिर्गुडदधिशर्करातीर्थोदकपूरितान् सर्वरत्न-
गर्भान् मध्यस्थितसौवर्णब्रह्मकेशवमहेश्वरादित्येन्द्रलक्ष्मीपार्वतीप्रतिमानष्टादशधान्यपञ्चवर्ण-⁵वितान-
नकसहितान् सप्तसागरान् ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सप्तसागरा
एते विष्णुदैवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणादानम् ।
तद् यथा—ॐ अथ कृतैतदानकर्मप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि
च⁶ रत्नानि ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं भागं स्पृशेयुः । गुर्वृत्विग्भ्य एव
वा दद्यात् । तत्र दानवाक्येऽमुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-⁷वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुका-
मुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मत्स्यपुराणोक्तभागव्यवस्थयेति ⁸[च विशेषः] । ततस्तुला-
पुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं सप्तसागर-
प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति सप्तसागर-⁹महादानं ¹⁰समाप्तम् ।

1 A ततोक्त for the bracketed portion, I. O. ततोक्त etc.

2 A reads the bracketed portion within the chap. viz.

महाकल्पलतामहादानम्

3 A ऋत्तिकप्रमुखा०

4 A ०तिळाळ

5 I. O. वितानं०

6 I. O. omits it

7 A omits वेदामुकामुक

8 A विशेषः for the bracketed portion

9 A दान for महादानं

10 I. O. omits it

तथा रत्नधेनुमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८८ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि ^२महादानमनुत्तमम् ।

^३[रत्नधेनुरिति ख्यातं] गोलोकफलदं नृणाम् ॥१॥

पुरायं दिनमथासाद्य तुलापुरुषदानवत् ।

लोकेशावाहनं कृत्वा ततो धेनुं प्रकल्पयेत् ॥२॥

भूमौ कृष्णाजिनं ^४कृत्वा लवणाद्रोणसंयुतम् ।

धेनुं रत्नमयीं कुर्यात् सङ्कल्प्य ^५विधिपूर्वकम् ॥३॥

^६सङ्कल्प्य विधिपूर्वकमिति ^७यथोक्तं ^८तत्तदवयवरचनां लवणोपरि ^९लेखया कृत्वेत्यर्थः ।

स्थापयेत् पद्मरागाणामेकाशीतिं ^{१०}मुखे बुधः ।

पुष्परागशतं तद्बद्धोणायां परिकल्पयेत् ॥४॥

ललाटे हेमतिलकं मुक्ताफलशतं दशोः ।

अ युगे विदुमशतं शुक्ली कर्णद्वये ^{११}स्मृते ॥५॥

काञ्चनानि च शृङ्गाणि शिरो ^{१२}वज्रशतात्मकम् ।

ग्रीवायां नेत्र-^{१३}पटकं ^{१४}गोमेदकशतान्वितम् ॥६॥

शृङ्गाणीति बहुवचनं वत्सशृङ्गापेक्षम् ^{१५} ।

इन्द्रनीलशतं पृष्ठे वैदूर्यशत-^{१६}पार्श्वके ।

स्फाटिकैरुदरं ^{१७}काट्यं सौगन्धिक-^{१८}शतं कटिम् ॥७॥

- 1 A अथ
- 2 A महादानमनुदानमनुत्तमं
- 3 M. P. रत्नधेनुरिति विख्यातं for the bracketed portion
- 4 I. O. दत्ता
- 5 A सङ्कल्प
- 6 A सङ्कल्प
- 7 I. O. यथोक्त
- 8 A तत्तदवयवरचनां
- 9 A लेखया
- 10 Corrected from M. P. Both I. O. and A ग्रीति

- 11 A स्पृशेत्
- 12 A रज for वज्र
- 13 A ०मटकं, M. P. ०पटकं
- 14 A गोमेदकशतान्वितं
- 15 A ०पेक्षया
- 16 Corrected from M. P. Both I. O. and A ०पार्श्वकौ
- 17 M. P. तदत्
- 18 M. P. ०शतैः

स्फाटिकैरिति शतसंख्यैः संख्याविशेषाकाङ्क्षायां शतसंख्यसन्दर्शपोठात् ।

¹[खुरा हेममयाः] काट्याः पुच्छं मुक्तावलीमयम् ।

सूर्यकान्तेन्दुकान्तौ च प्राणै कर्पूरचन्दने ॥८॥

अवेन्दु-²कान्तस्य सर्वथा प्राप्यभावात् ³अप्राप्तप्रतिनिधानेन शुद्धस्फाटिकग्रहणम् ।

कुङ्कुमानि च रोमाणि ⁴[रौप्यं नाभिञ्च] कारयेत् ।

⁵[गारुत्मतशतं तद्वदपाने परिकल्पयेत्] ॥९॥

⁶तथान्यानि च रत्नानि स्थापयेत् सर्वसन्धिषु ।

कुर्याच्छर्करया जिह्वां गोमयञ्च गुडात्मकम् ॥१०॥

गोमूत्रमाज्येन तथा दधि दुग्धं⁷ स्वरूपतः ।

पुच्छाग्रे चामरं दद्यात् समीपे ताम्रदोहनम् ॥११॥

कुरण्डलानि च हैमानि भूषणानि च शक्तितः ।

कारयेदेवमेवन्तु चतुर्थीशेन वतसकम् ॥१२॥

भूषणानि प्रैवेयकललाटपट्टघण्टिकाः ।

तथा ⁸धान्यानि सर्वाणि पादाश्चेक्षुमयाः ⁹शुभाः ।

नानाफलानि सर्वाणि ¹⁰पञ्चवर्णं वितानकम् ॥१३॥

एवं ¹¹विरचितां कृत्वा तद्वद्धोमाधिवासनम् ।

अतिगन्धो दक्षिणां ¹²दद्याद्धेनुमा-¹³मन्त्र्य यत्नतः ।

एवं विरचितां होमाधिवासनं कृत्वा विरचितामामन्त्र्य गुडधेनूक्त-¹⁴मन्त्रैरामन्त्र्य इदञ्चो-
दाहरेदिति ¹⁵वक्ष्यमाणेन सम्बन्धः ।

गुडधेनुवदावाह्य इदञ्चोदाहरेत्ततः ॥१४॥

1 I. O. खुरो हेममयः for the bracketed portion

2 I. O. न्न for न्दु

3 A' अप्राप्त्या, I. O. omits अप्राप्त and reads प्रतिनिधानेन only

4 A रौप्यान्नाभिञ्च and M. P. रौप्यनाभिं च for the b. p.

5 Supplied from M, P. A omits it, I. O. गारुत्मतशतसद्वदपाने etc.

6 A तथापाने

7 M. P. दधिदुग्धं

8 I. O. omits था

9 M. P. शुभताः

10 A पञ्चवर्णं

11 A' विरचितं, M. P. विरचनं

12 I. O. दद्यात् for दद्यात्

13 M. P. मन्त्रयेत्ततः

14 I. O. मन्त्रे only

15 I. O. वक्ष्यमाणे

त्वं सर्वदेवगणधाम यतः पठन्ति रुद्रेन्द्रचन्द्र^१-कमलासन^२-वासुदेवाः ।

तस्मात् समस्तभुवनत्रयदेहयुक्ता मां पाहि देवि भवसागरपीड्यमानम् ॥१५॥

आमन्त्र्य^३ चैवमभितः^४ परिब्रूय भक्त्या दद्याद्दिजाय गुरवे जलपूर्विकां ताम् ।

यः पुण्यमाप्य दिनमत्र कृतोपवासः पापैर्विमुक्ततुरेति पदं मुरारेः ॥१६॥

इति सकलविधिज्ञो रत्नधेनुप्रदानं वितरति स विमानं प्राप्य^५ देदीप्यमानम् ।

सकलकलुषमुक्तो बन्धुभिः पुत्रपौत्रैः^६ स हि^७ मदनसरूपः^८ स्थानमभ्येति शम्भोः ॥१७॥

अत्र यजमानः समुपजातरत्नधेनुमहा^९-दानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखितखड्गचर्म^{१०}मयडाल-
सत्राहतुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राद्यप्रतिमा-बहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन धेनु-
मुखनिर्माणार्थमेकाशीति^{११} वत्समुखार्थञ्चैकविंशति^{१२} पद्मरागरत्नानि धेनु-^{१३}घोरार्थं पुष्परागशतं
वत्स-^{१४}घोरार्थञ्च पञ्चविंशति^{१५} पुष्परागाणि धेनुललाटार्थं यथेच्छहेम-^{१६}घटितं तिलकं वत्स-
ललाटार्थञ्च तच्चतुर्थभागहेममयतिलकं धेनुनेत्रद्वयार्थं मुक्ताफलशतं वत्सनेत्रद्वयार्थञ्च
^{१७}पञ्चविंशतिं मौक्तिकानि धेनुभ्रूयुगार्थं विद्रुमशतं वत्सभ्रूयुगार्थञ्च पञ्च-
विंशतिं विद्रुमाणि धेनुकर्णद्वयार्थं बृहच्छुक्लिद्वयं वत्सकर्णद्वयार्थञ्च खल्पशुक्लिद्वयं धेनु-
शृङ्गार्थं यथेच्छहेमघटितं बृहच्छुक्लियुगं वत्सशृङ्गार्थञ्च तच्चतुर्थीशहेममयशृङ्गयुगं धेनु-
शिरोऽर्थं हीरकशतं वत्सशिरोऽर्थञ्च^{१८} ^{१९}पञ्चविंशतिं हीरकाणि धेनुग्रीवार्थं^{२०} ^{२१}बृह-
न्नेत्रपटं गोमेदशतञ्च वत्सग्रीवार्थञ्च खल्पनेत्रपटं ^{२२}पञ्चविंशतिं गोमेदरत्नानि धेनु-
पृष्ठार्थमिन्द्रनीलशतं वत्सपृष्ठार्थञ्च^{२३} ^{२४}पञ्चविंशतिमिन्द्रनीलानि धेनुपाश्वर्ध्वार्थं वैदूर्य-
शतं वत्सपाश्वर्ध्वार्थञ्च ^{२५}पञ्चविंशतिवैदूर्यरत्नानि धेनूदरार्थं शतं स्फाटिकखण्डान्
^{२६}[वत्सोदरार्थञ्च तच्चतुर्थभागस्फाटिकखण्डान्] धेनुकक्षार्थं सौगन्धिकशतं वत्सकक्षार्थञ्च^{२७}

1 M. P. सूर्य for चन्द्र

2 I. O. अधिप for ऽसन

3 A चैवमभितः, I. O. विधिमभितः,

M. P. चैवमभितः

4 Corrected from M. P. Both

I. O. and A परिवर्त्तय

5 A तद्दीप्यमानं

6 Corrected from M. P. Both

I. O. and A सह for स हि

7 A दमनसरूपं

8 A स्थापन for स्थान

9 A omits दान

10 Both I. O. and A मयाच्छत्र

11 I. O. ऽघोषणाश्च

12 I. O. ऽघोषणाश्च

13 A omits घटितं

14 A पञ्चविंशति, I. O. विंशति

15 I. O. ऽर्थं

16 A विंशति

17 ऽर्थञ्च

18 A adds यथेच्छहेमघटित before this

19 I. O. पञ्चविंशति, A पञ्चविंशतिश्च

20 A ऽपृष्ठार्थं

21 A omits पञ्च

22 A omits पञ्च

23 A omits the bracketed portion

24 A ऽकक्षार्थं

पञ्चविंशतिसौगन्धिकानि धेनुखुरार्थं यथेच्छहेमघटितखुरचतुष्कं ¹[वत्सखुरार्थञ्च तच्चतुर्थभागहेममयं खुरचतुष्कं] धेनुपुच्छार्थं यथेच्छमुक्तानिर्मितां मुक्तावलीं वत्सपुच्छार्थञ्च ² तच्चतुर्थीश-³निर्मितां मुक्तावलीं धेनुदक्षिणनासापुटार्थं यथेच्छकर्पूरसहितं सूर्यकान्तं धेनु-
वामनासापुटार्थं यथेच्छचन्दनसहितं ⁴विशुद्धस्फाटिकखण्डं वत्सदक्षिणनासापुटार्थञ्च ⁵ धेनुचतुर्थभागकर्पूरसहितं ⁶खल्पसूर्यकान्तं तद्वामनासापुटार्थञ्च ⁷ धेनुचतुर्थीशचन्दन-
सहितं खल्प-⁸विशुद्धस्फाटिकखण्डं धेनुरोमार्थं यथेच्छकुङ्कुमं वत्सरोमार्थञ्च तच्चतुर्थभाग-
कुङ्कुमं धेनुनाभ्यर्थं यथेच्छराजतचक्रिकां वत्सनाभ्यर्थञ्च तच्चतुर्थीश-⁹राजत-¹⁰चक्रिकां ¹¹धेनु-
पानार्थं मरकतशतं ¹²वत्सापानार्थञ्च पञ्चविंशतिमरकतानि ¹³[धेनुगात्रसन्ध्यर्थं यथेच्छोक्त-
व्यतिरिक्तरत्नानि वत्साङ्गसन्ध्यर्थञ्च तच्चतुर्थीशरत्नानि] ¹⁴धेनुजिह्वार्थं यथेच्छशर्करां
वत्सजिह्वार्थञ्च तच्चतुर्थीशशर्करां] धेनुगोमयार्थं यथेच्छ ¹⁵गुडं वत्सगोमयार्थं तच्चतुर्थीश-
गुडं धेनुमूत्रार्थं ¹⁶घृतं ¹⁷वत्समूत्रार्थञ्च तच्चतुर्थीश-¹⁸घृतं धेनुवर्धं वत्सार्थञ्च
वृहत्खल्प-¹⁹दधिस्थानद्वयं दुग्धार्जनसामग्रीञ्च धेनुपुच्छाग्रार्थं यथेच्छ चामरं वत्सपुच्छा-
ग्रार्थञ्च खल्पचामरं धेनुवर्धं यथेच्छताम्रदोहनं ²⁰[वत्सार्थञ्च खल्पताम्रदोहनं] धेनु-
लङ्कारार्थं ²¹यथेच्छहेमघटितं ²²कुरण्डलयुगं ग्रैवेयकं ललाटपट्टिकां ²³चरितकाञ्च ²⁴वत्सा-
लङ्कारार्थञ्च ²⁵तच्चतुर्थीशहेमनिर्मितं ²⁶कुरण्डलयुगं ग्रैवेयकाक्षलङ्करणञ्च धेनुपादार्थं

- 1 A omits the bracketed por-
tion
- 2 A ०पुच्छार्थं
- 3 A omits निर्मितां
- 4 A गुह्यं
- 5 A ०पुटार्थं
- 6 I. O. धेनु for धेनुवर्धं
- 7 A अल्पं
- 8 A ०पुटार्थं
- 9 A omits वि
- 10 A omits अ
- 11 I. O. ०रजतं
- 12 I. O. धेनु अपानार्थं, A धेनु
पानार्थं
- 13 A वत्सपानार्थञ्च

- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 A reads the bracketed por-
tion as उभयो जिह्वार्थं तथा शर्करा
- 16 Both I. O. and A omit it
- 17 I. O. धेनुगोमूत्रार्थं
- 18 I. O. वत्सगोमूत्रार्थं
- 19 A omits दधिस्थानद्वयं
- 20 A omits the bracketed por-
tion
- 21 A ०ङ्गरणार्थं
- 22 A सुवर्णघटितं
- 23 A ०पट्टकं
- 24 I. O. चरितकाञ्च
- 25 A ०ङ्गरणार्थं
- 26 A चतुर्थीशहेमनिर्मितं

१ बृहदिक्षुदण्डचतुष्टयं वत्सपादार्थञ्च खलपेक्षुदण्डचतुष्टयं २ सवत्सधेन्ववस्थानार्थं बृहत्-
 खल्पकृष्णाजिनद्वयं लवणाद्रोणं लवणाढकञ्च धेनुपार्श्वस्थापनार्थञ्चा^३-ष्टादशधान्यानि
 बद्ध्वा च^४ नानाफलान्युत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने शुर्व-
 त्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा ५ निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुष-
 पदस्थाने रत्नधेनुपदं निवेश्य यथायथं निवेदनं^६ सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च^७ यज-
 मानस्तुलापुरुषवद्^८ [गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चन-ब्राह्मणानु-
 क्षापन-दानसङ्कल्प-पुरायाहादि]-वाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने रत्नधेनुपदं प्रक्षिप्य
 कुर्यात् । ततो शुर्व्विग्यजमानजापका उपवासं कुर्युः । अपरदिने च कृतनित्यक्रिया-
 स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादिमध्य-^९ब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्य-^{१०}ब्राह्मण-
 वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । ११ [तत ऋत्विजः] प्रधानवेदीमध्ये
 लिखितचक्रोपरि बृहत्कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि लवणाद्रोणं दत्त्वा तत्र रेखया धेन्वा-
 कारं प्राङ्मुखम् १२ उदकपादमालिख्य मुखस्थानं^{१३} एकाशीतिं पद्मरागरत्नानि घोणायां पुष्प-
 रागशतं ललाटे हैमतिलकं नेत्रयोर्मुक्ताफलशतं १४ [अथ युगे विद्रुमशतं कर्णाद्वये शुक्तिद्वयं
 हैमकुण्डलद्वयञ्च शृङ्गयोः काञ्चनयुगं शिरसि हीरकशतं ग्रीवायां नेत्रपटं गोमेदशतञ्च
 पृष्ठे इन्द्रनीलशतं पार्श्वयोः वैदूर्यशतम्] १५ उदरे स्फाटिकखण्डान् कथ्यां १६ नीलसौगन्धिक-
 शतं जङ्घास्थान इक्षुदण्डचतुष्टयं खुरस्थाने हैमखुरचतुष्कं^{१७} पुच्छे मुक्तावली पुच्छाग्रे चामरं
 दक्षिणनासापुटे सूर्यकान्तं कर्पूरञ्च वामनासापुटे १८ सुविशुद्धस्फाटिकखण्डं चन्दनञ्च
 रोमस्थाने कुङ्कुमं नाभिस्थाने १९ रजतचक्रिकां अपानस्थाने मरकतशतं सर्वाङ्गसन्धिषु

- 1 A वत्सुदण्डचतुष्कं
- 2 A वत्सधेनुस्थापनार्थं च
- 3 A धेनुस्थापनार्थं । वमार्थञ्च
- 4 A omits च
- 5 A ब्राह्मणवाचन for निवेदन
- 6 Both I. O. and A निवेदन
- 7 A omits it
- 8 A reads the bracketed por-
tion as गोविन्दाद्यभ्यर्चनादाराधनोदि
वरणान्तं कर्म समाप्य ब्राह्मणवाचन
- 9 I. O. ब्रह्म for ब्राह्मण
- 10 I. O. ब्रह्म०

- 11 A omits the bracketed por-
tion
- 12 I. O. उदक०, A omits it
- 13 A मुखस्थानं
- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 I. O. omits it
- 16 A omits नील
- 17 A वत्सुदण्ड
- 18 A omits सु
- 19 A रजतञ्च चक्रिकां

¹यथेच्छरत्नानि जिह्वास्थाने शर्करां गोमयस्थाने गुडं मूलस्थाने घृतम् ²आपीनसन्निधौ ताम्र-
दोहनं स्वरूपतो दधि दुग्धञ्चारोपयेयुः । ततो ³धेनुं हैमग्रैवेयकललाटपट्ट-⁴वरिष्ठाभिरलं-
कुर्युः । धेनुपाश्वे चाष्टादशधान्यानि ⁵नानाफलानि चारोप्य धेनु-⁶पाश्वस्तीर्णकृष्णाजिन-
न्यस्त-लवणाढकोपरि धेनुनिर्माणकमेणैव सकलद्रव्य-⁷चतुर्थीशेन प्राड्मुखमुदक्पादञ्च वत्सं
कल्पयेयुः । ततो मङ्गलगीत-⁸[वाद्यवन्दि]-घोषेषु सतस्रु कुरण्डसमीपस्थ-⁹कुम्भचतुष्टयजलेन
यजमानं लपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय रत्नधेनुं
गुडधेनुकैर्यालक्ष्मीरित्यादिमन्त्रैरत्नोक्तेन ¹⁰च ¹¹[त्वं सर्वदेवगण धामेत्यादि]-मन्त्रेणाभिमन्त्र्य
प्रदक्षिणीकृत्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरवे दद्यात् । तद्यथा-¹²अद्यामुकसगोत्रायामुक-¹³वेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मन्तस्यपुराणोक्तरत्नधेनुमहादान-¹⁴दानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां कृष्णाजिनन्यस्त-द्रोणचतुर्थीश-लवणान्यस्त-धेनुचतुर्थीश-पद्मरागमुख-पुष्परागघोण-हैमतिलक-
ललाट-मुक्ताफलनेत्रयुग-विद्रुमभ्रयुग-शुक्लिकर्णद्वय-हैमकुरण्डलालङ्कृत-काञ्चनशृङ्ग-वज्रशिरो-
नेत्र-¹⁵पटगोमेदग्रीवेन्द्रनीलपृष्ठ-वैदूर्यपाशर्वद्वय-स्फाटिकोदर-¹⁶नीलसौगन्धिककटि-हैमखुरेणुपाद-
मुक्तावलीपुच्छ-¹⁷चामरपुच्छाग्र-सकर्पूरसूर्यकान्तदक्षिणासापुट-सचन्दन-¹⁸विशुद्धस्फाटिकवाम-
नासापुट-कुङ्कुमरोमक-राजतनाभि-¹⁹मरकतापान-नानारत्नाङ्गसन्धि-शर्कराजिह्व-गुडगोमयाज्यमूल-
ताम्रदोहनान्वित-दधिदुग्धसहित-हैमग्रैवेयक-²⁰ललाटपट्ट-²¹वरिष्ठाभिरलंकृतवत्ससहितां ²²कृष्णा-
जिनन्यस्तलवणाद्रोणोपरिस्थितामेकाशीतिपद्मरागमुखीं पुष्परागशतघोणां हैमतिलकललाटां
मुक्ताफलशतनेत्रयुगां विद्रुमशत-²³भ्रूयुगां शुक्लिकर्णयुगां ²⁴हैमकुरण्डलालङ्कृतां काञ्चनशृङ्गीं

- 1 I. O. यथेच्छतररत्नानि, A यथेच्छ-
वनानि
- 2 A अपान०
- 3 A धेनु, I. O. omits it
- 4 I. O. ०खण्डिका०
- 5 A omits it
- 6 I. O. ०पाश्व०
- 7 I. O. व for द्रव्य
- 8 A वाद्यै for the b. p.
- 9 A omits कुरण्डसमीपस्थ
- 10 ०लोक्तेन
- 11 I. O. तृथींशसर्वदेवगणैर्भा इत्यादि
and A त्वां सर्वदेवमानैर्वादि
for the b. p.

- 12 A. omits वेदासुक
- 13 Both I. O. and A omit दान
- 14 A मुक्ताफल for पट
- 15 I. O. omits नील
- 16 A omits it
- 17 I. O. परिशुद्ध०
- 18 A मरकतशीन
- 19 A reads ललाटपट्ट and places
it before ग्रैवेयक
- 20 I. O. ०खण्डिका०
- 21 A ०वत्सहितां
- 22 A omits भ्रू
- 23 A omits युगां

हीरकशतशिरसं नेत्रपटगोमेदशतग्रीवामिन्द्रनीलशतपृष्ठां वैदूर्यशतपार्श्वद्वयां स्फाटिकशतोदरां
नीलसौगन्धिकशतकटिं ¹हैमखुरामिन्नुपादां मुक्तावलीपुच्छां ²चामरपुच्छाग्रां सकूर्परसूर्यकान्त-
दक्षिणासापुटां ³सचन्दन-⁴विशुद्धस्फाटिकवामनासापुटां कुङ्कुमरोमिकां राजतनाभिं मरकतशता-
पांशां नानारत्नसर्वाङ्गसन्धिं ⁵शर्कराजिह्वां गुडगोमयामाज्यमूलां ⁶ताम्रदोहनान्वितां दधिदुग्ध-
सहितां हैमप्रवेयकललाट-⁷पट्टघण्टकालङ्कृतामष्टादशधान्य-⁸बहुविधफल-पञ्च-⁹वर्णवितानक-
सहितां रत्नधेनुं ददानि । गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा रत्नधेनुरियं विष्णुदेवतेत्युक्त्वा यथा-
शास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अद्य कृतैतद्दानं ¹⁰-
कर्मप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि ¹¹च रत्नानि ददानि ।
गुर्वृत्विजः स्वस्तीति ब्रूयुः । गुरुस्तु स्वस्त्यनन्तरं धेनुं पुच्छे गृहीयात् । ततस्तुलापुरुष-
वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं पुरयाहवाचनं ¹²[त्वरया रत्नधेनुप्रतिपादनञ्च]
कुर्यात् ।

इति रत्नधेनुमहादानं ¹³समाप्तम् ।

1 I. O. हैम०

2 A चामरपुच्छाग्रां, I. O. चामर-
प्रख्यपुच्छाग्रां

3 A omits the whole word

4 I. O. ०सुद्ध०

5 Both I. O. and A ०सन्धि

6 A omits ता

7 I. O. ०पट्टां चण्डिका०

8 A विविध०

9 A omits वर्ण

10 Both I. O. and A omit
the word दान

11 A reads च after रत्नानि

12 A reads the b. p. as द्वयारत्न
धेनुप्रतिदानञ्च

13 I. O. omits it

तथा महाभूतघटमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८६ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

महाभूतघटं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुर्यां तिथिमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

ऋत्विङ्मण्डपसम्भार-^१भूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

तुलापुरुषवत् कुर्यात्क्षोकेशावाहनादिकम् ।

कारयेत् काञ्चन^२ कुम्भं^३ महारत्नचितं बुधः ॥३॥

प्रादेशादङ्गुलशतं यावत् कुर्यात् प्रमाणतः ।

क्षीराज्यपूरितं तद्वत् कल्पवृक्षसमन्वितम् ॥४॥

तद्वदिति^४ काञ्चनम् ।

पद्मासनगतांस्तत्र^५ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ।

वराहेणोद्धृतां तद्वत् कुर्यात् पृथ्वीं सपङ्कजाम् ॥५॥

^५[वराहेणोद्धृतां तद्वदिति वराहवामकर्पूरस्थितां सपङ्कजां]पद्महस्ताम् ।

[^६वरुणञ्चासनगतं काञ्चनं मकरोपरि]^७ ।

^८हुताशनं मेषगतं वायुं^९ कृष्णमृगासनम् ॥६॥

^{१०}तथाकाशाधिपं कुर्यान्मूषकस्थं विनायकम् ।

^{११}विन्यसेद्घटमध्ये तान् वेदपञ्चकसंयुतान् ॥७॥

तथेति काञ्चनमित्यर्थः । आकाशाधिपं विनायकमिति सम्बन्धः । एतेन पञ्च-

^{१२}महाभूतान्युक्तानि ।

1 A सुवना०

2 A ०रत्नविभं, M. P. ०रत्नाधितं

3 A महारत्नखचित-काञ्चनमय-कल्प-वृक्षान्वितमित्यर्थः

4 A ब्राह्म०

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. पक्ष०

7 A reads the bracketed portion as वरुणञ्चासनं कमलोपरि

8 A कुण्डसनं

9 Corrected from M. P. Both I. O. and A कृतमृगासनं

10 M. P. तथा कोशाधिपं

11 M. P. विन्यस्य०

12 A omits महा

ऋग्वेदस्याक्षसूत्रं स्यादयजुर्वेदस्य पङ्कजम् ।

सामवेदस्य वीणा स्याद^१[वेणुं दक्षिणतो न्यसेत्] ॥८॥

अथर्ववेदस्य पुनः सुक्लुवौ ^२कमलं करे ।

पुराणवेदो वरदः साक्षसूत्रकमण्डलुः ॥९॥

अथर्ववेदस्य दक्षिणे सुक्लुवौ वामे पद्मम् । वरदः प्रसन्नमूर्तिः । एतेन सर्व एव द्विभुजाः कार्याः ।

परितः सर्वधान्यानि चामरासनदर्पणम् ।

पादुकोपानहच्छत्रदीपिका-^३भूषणानि च ॥१०॥

भूषणानि प्रसिद्धानि ग्रैवेयकादीनि ।

शय्याञ्च जलकुम्भाश्च^४ पञ्चवर्णवितानकम् ।

लात्वाधिवासनान्ते तु मन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥११॥

नमो वः सर्वदेवानामाधारेभ्यश्चराचरे ।

महाभूताधि^५-देवेभ्यः शान्तिरस्तु शिवं मम ॥१२॥

यस्मान्न किञ्चिदप्यस्ति महाभूतैर्विनाकृतम् ।

ब्रह्माण्डे सर्वभूतेषु तस्माच्छीरक्षयाऽस्तु मे ॥१३॥

इत्युच्चार्य महाभूतघटं यो विनिवेदयेत् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः ^६स याति परमां गतिम् ॥१४॥

विमानेनार्कवर्णेन पितृबन्धुसमन्वितः ।

स्तूयमानो वरस्त्रीभिः पदमभ्येति ^७वैष्णवम् ॥१५॥

षोडशैतानि यः कुर्यान्महादानानि मानवः ।

न तस्य पुनरावृत्तिरिह लोकेऽभिजायते ॥१६॥

इति पठति य इत्थं वासुदेवस्य पार्श्वे

संस्तुतपितृकलत्रः संश्रयोतीह सम्यक् ।

1 Corrected from M. P. I. O.
अथर्ववेदस्य वीणा स्याद^१ and A यजुर्वेद-
क्षिणतो भवेत् for the bracketed
portion

2 A दक्षिणे

3 A भूषणेन

4 I. O. जलकुम्भाश्च

5 Corrected from M. P. I. O.
नि and A हि for धि

6 Corrected from M. P. I. O.
and A प्रयाति

7 A आश्रित

^१मुररिपुभवने वा मन्दिरे ^२वार्कलक्ष्म्यो-

रमरपुरवधूभिर्मौदते सोऽपि कल्पम् ॥१७॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातमहाभूतघटमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित-खड्गचर्ममयढाल^३-
सत्राह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राद्यप्रतिमा-बहिः^४सर्वसम्भारमधिकत्वेन प्रादे-
शाद्द्व^५मङ्गुल-शतमध्यमभिमतपरिमाण^६-सुवर्णघटितमुत्कृष्टाभिमतरन्नखचितं^७ [कुम्भं तन्मध्य-
स्थापनार्थं^८ कल्पपादपमहादानोक्ताकृतिमभिमतपरिमाणहेमघटित]^९ कल्पतरुं यथेच्छसुवर्ण-
पल्लोत्खाटिताः पूर्वोक्ताकारा ब्रह्मविष्णुमहेश्वरपृथ्वीवरुण^{१०} हुताशनवायुविनायकऋग्यजुः-
सामाथर्व^{११} पुराणप्रतिमाः कुम्भपूरणार्थं^{१२} क्षीरार्जनसामग्री^{१३} माज्यञ्च घटपार्श्वस्थापनार्थमष्टा-
दशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युग^{१४} च्छत्रदीपिकाशय्या^{१५} पूर्णकुम्भाष्टकानि^{१६} [महा-
भूतघटालङ्कारार्थं यथेच्छं हैमप्रैवेयकाद्यलङ्कारां]^{१७} श्रोतपादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमया-
^{१८} नामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्वृत्तिग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवे-
दनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने महाभूतघटपदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः ।
अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाधाराधनादिमधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चन^{१९}-
ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने महाभूतघटपदं
^{२०} निवेश्य कुर्यात् । ततो ^{२१}गुर्वृत्तिग्यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यां-
स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठानव्यम् । तत ऋत्विजः प्रधानवेदीमध्ये लिखित-
चक्रोपरि महाभूतघटमारोप्य घृतक्षीराभ्यां पूरयित्वा तन्मध्ये कल्पतरुं यथोक्तदेवताप्रतिमाश्च
स्थापयित्वा कुम्भपार्श्वे चाष्टादशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युगच्छत्रदीपिकालङ्कार-

- 1 Corrected from M. P. I. O.
पुर and A सुर for सुर
- 2 A वार्कलक्ष्म्याः अमरं, M. P. वार्क-
लक्ष्म्या लमरं.
- 3 Both I. O. and A मयाच्छत्र
for मयढाल
- 4 A omits सर्व
- 5 A omits परिमाण, I. O. मभिमत
again after परिमाण
- 6 A omits the bracketed por-
tion
- 7 I. O. यत्नोत्.

- 8 I. O. हुताशन, A कृताशन
- 9 A वेद for पुराण
- 10 A क्षीरार्जनं.
- 11 A ०माज्यञ्च, I. O. ०वाञ्छ
- 12 A omits युग
- 13 A omits पूर्ण
- 14 A omits the b. p.
- 15 A omits ना
- 16 I. O. ०भ्यर्चन
- 17 A प्रक्षिप्य
- 18 A ऋत्विजं.

यथेच्छनिर्मितशय्या-पुर्णकुम्भाष्टकान्युपकल्पयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिषोषेषु ^१[सत्सु
 कुण्डसमीपस्थकुम्भवत्तुष्टयजलेन यजमानं क्षपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरो धृतसर्वाल-
 ङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय कुम्भं प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो वः सर्वदेवाना'मित्यादि 'श्रीरक्षयास्तु म'
 इत्यन्तमन्त्राभ्यामामन्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुहृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो उतसृज्य दद्यात् । तद्
 यथा—ॐ अथ यथासम्भवगोत्र^२-नामगुहृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्त-महाभूतघट-
 महादानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं क्षीराज्यपूरितं ^३हैमकल्पवृक्षसमन्वितं सौवर्णब्रह्मविष्णुमहेश्वर-
 पृथ्वीवरुणहुताशनवायुविनायकवेदपञ्चकप्रतिमाष्टादशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युग-
 च्छत्रदीपिकाभूषणशय्यापुर्णकुम्भाष्टक-^४पञ्चवर्णवितानकयुतं महाभूतघटं ददानि । ततो
 गुहृत्विजः खस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा महाभूतघटोऽयं विष्णुदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं काम-
 स्तुतिं पठेयुः । ^५[ततो ग्रवे ऋत्विग्भ्यश्च दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतै-
 तदानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमियदुत्पत्तियोग्या भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि । गुहृत्विजः
 प्रत्येकं खस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं सुवर्णभागं स्पृशेयुः ।] अथवा गुहृत्विग्भ्य एव महाभूतघटं
 दद्यात् । तत्र दानवाक्ये ॐ अथामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽ-
 मुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मतस्यपुराणोक्त-भागव्यवस्थयेति च विशेषः । ततस्तुला-
 पुष्पवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं महाभूतघट-
 प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

^६[इति महाभूतघटमहादानं समाप्तम् ।]

इति महाराजाधिराज-^७[निःशङ्क-शङ्कर]-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे महा^८-दानावर्तः ॥

1 A प्रदक्षिणीकृत्य only for the bracketed portion

2 A वेद between गोत्र and नाम

3 A सरवक्षेम for क्षेम

4 I. O. पञ्चवितानवर्णयुतं

5 A omits the bracketed portion

6 Both I. O. and A omit it

7 A निःशङ्करमुवनज्जीवि for the bracketed portion

8 I. O. adds another दान here

अथ विष्णुदेवताचलदानावर्तः । (२)

अथाचलदानप्रशंसा ।

मत्स्यपुराणे (८३ अः) [नारद उवाच ।]^१

भगवन् श्रोतुमिच्छामि दानमाहात्म्यमुत्तमम् ।

यदक्षयं परे लोके देवर्षिगणपूजिते^२ ॥१॥

उमापतिरुवाच ।

^३[मेरोः प्रदानं वक्ष्यामि दशधा मुनिसत्तम^४ ।

यत्प्रदानान्नरो लोकानाम्प्रोति सुरपूजितान् ॥२॥

पुराणेषु च वेदेषु यज्ञेष्वायतनेषु च ।]

^५[न तत्फलमधीतेषु] कृतेष्विह यदश्नुते ॥३॥

तस्माद्विधानं^६ वक्ष्यामि पर्वतानामनुक्रमात् ।

प्रथमो धान्यशैलः स्याद्वितीयो लवणाचलः ॥४॥

गुडाचलस्तृतीयस्तु चतुर्थो हेमपर्वतः ।

पञ्चमस्तिलशैलः स्यात् षष्ठः कार्पासपर्वतः ॥५॥

सप्तमो घृतशैलश्च रत्नशैलस्तथाष्टमः ।

राजतो नवम-^७स्तद्विंशमः शर्कराचलः ॥६॥

एतेनाचलप्रशंसा-स्वरूपसंकीर्तने^८ ।

वक्ष्ये विधानमेषां यथा-^९वदनुपूर्वशः ।

अथने विषुवे पुरायै व्यतीपाते दिनक्षये ॥७॥

^{१०}शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागे शशिक्षये ।

विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथ वा पुनः ॥८॥

1 Supplied from M. P. Both I. O. and A omit the b. p.

2 M. P. °पूजित

3 A omits the bracketed portion

4 M. P. °पुङ्गव

5 I. O. तत्फलं समधीतेषु for the b. p.

6 A °विदान

7 A omits स्त

8 A °संस्कीर्तनेन च

9 A चे for व

10 A शुक्लाक्षय

शुक्लायां पञ्चदश्यां वा पुण्यर्त्ते वा^१ विधानतः ।

धान्यशैलादयो देया यथाशास्त्रं विधानतः ॥६॥

शुक्लायां द्वादश्यामिति सम्बन्धः । शशिक्षय इत्यमावास्यायां भेदेनोपादानात् पञ्चदश्या-
^२मिल्यनेन पौर्णमासी-^३प्राप्तिः ।

^४[तीर्थे वायतने] वापि गोष्ठे वा भवनाङ्गने ।

एतेन कालदेशावुक्तौ ।

मण्डपं कारयेद् भक्त्या चतरस्रमुदङ्मुखम् ।

^५प्रागुदक्प्रवणं तद्वत् प्राङ्मुखं ^६वा ^७विधानतः ॥१०॥

^८विधानतः शिल्पशास्त्रविधानतः ।

गोमये-^९नोपलिप्तायां भूमावास्तीर्य वै कुशान् ।

तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद् विष्कम्भपर्वतान्वितम् ॥११॥

अथ धान्याच्चलदानम् ।

धान्यद्रोणसहस्रेण भवेद्गिरिरिहोत्तमः ।

मध्यमः पञ्चशक्तिकः कनिष्ठः स्यात्त्रिभिः ^{१०}शतैः ॥१२॥

^{११}द्रोणपरिमाणञ्च परिभाषायामुक्तमनुसन्धेयम् ।

मेरुर्महा-^{१२}त्रीहिमयश्च^{१३} मध्ये सुवर्णवृक्षलयसंयुतः स्यात् ।

पूर्वेण सुक्काफलवज्रयुक्तो याम्येन गोमेदकपुष्परङ्गैः ॥१३॥

मध्ये ^{१४}मूर्द्धभागमध्ये शर्कराचले मेरोरुपरीति वक्ष्यमाणत्वात् । वृक्षलयश्च मन्दारपारि-
जातकल्पपादपाख्यम् । हरिचन्दनसन्तानौ च मेरुपूर्वपश्चिमभागयोरारोपणीयौ शर्कराचले तथा
वक्ष्यमाणत्वात् ।

पश्चाच्च गारुत्मतनीलरत्नैः ^{१५}सौम्येन वैदूर्यसरोजरागैः ।

श्रीखण्डखण्डैरभितः ^{१६}प्रवाललतान्वितः शुक्लिशिलातलः स्यात् ॥१४॥

1 A च

2 A' भित्ति

3 A reads it with तीर्थे in the
next line as प्राप्तिस्तीर्थे

4 M. P. reads the b. p. as
तीर्थेव्यायतने

5 I. O. प्रागुदक्प्रवणं

6 M. P. च

7 A धानतः

8 A' adds इति to this

9 A and M. P. नाहु for नोप

10 Corrected from M. P. I. O.

अने; A' अतः

11 A अतः द्रोणं

12 I. O. मृद्धान्

13 M. P. त्रीहिमयश्च, A' त्रीहिमयश्च

14 A मृद्धान्

15 Corrected from M. P. A

सौम्येन, I. O. याम्येन

16 M. P. प्रवाललतान्वितः

प्रवालमुक्तान्वित इति क्वचित् पाठः ।

ब्रह्माथ^१ विष्णुर्भगवान् ^२पुरारिर्दिवाकरोऽप्येत हिरण्यमयः स्यात् ।

मूर्द्धन्यधः^३-स्थानममत्सरेण कार्यन्त्वनेकैश्च^४ पुनर्द्विजौघैः ॥१५॥

^५द्विजौघा ऋषिसंघाः पत्निसंघाश्च । ब्रह्मादिदेवगणोऽत्र ^६मेरोर्मूर्द्धनि हिरण्यमयः स्यात् ।

^७तस्मान्मूर्द्धन्यधःस्थानममत्सरेण यजमानेनानेकैर्द्विजौघैः सहितं कार्यम् । 'मूर्द्धन्यवस्था

गतमत्सरेण कार्यस्त्वनेकेऽथ पुनर्द्विजौघा'^८ इति ^९क्वचित् पाठः । अस्यार्थः—ब्रह्मादयो

मूर्द्धन्यवस्थितयः कार्य्याः । ^{१०}मूर्द्धन्यवस्थेभ्यस्तेभ्योऽथानन्तरं^{११} द्विजौघाः कार्य्या इति ।

तदनयोः पाठयोरर्थस्थानेन^{१२} कश्चिद्विशेषः ।

चत्वारि शृङ्गाणि च राजतानि ^{१३}नितम्बभागेऽपि राजतः स्यात् ।

^{१४}तथेक्षु-^{१५}वंशावृतकन्दरस्तु घृतोदकप्रसवणश्च^{१६} दिक्षु ॥१६॥

इक्षुरेव वंशः ^{१७}इक्षुवंशः, घृतमेवोदकं घृतोदकम् ।

शृङ्गाम्बराण्य^{१८}-म्बुधरावली स्यात् पूर्वेण पीतानि च^{१९} दक्षिणेन ।

वासांसि पश्चादथ कर्धुराणि ^{२०}रत्नानि चैवोत्तरतो ^{२१}घनानि ॥१७॥

रौप्यान्महेन्द्र-^{२२}प्रमुखांस्तथाष्टौ संस्थाप्य लोकाधिपतीन् क्रमेण ।

नाना-^{२३}[फलानि च] समन्ततः स्यान्मनोरमं ^{२४}मात्यविलेपनञ्च ॥१८॥

क्रमेण खदिक्रमेण ।

1 I. O. ०च

2 Corrected from M. P. I. O.

सुरारि, A' चरारि

3 M. P. and I. O. व for धः

4 I. O. ०कश्च

5 A omits it

6 I. O. मेरौ सूर्द्धनि

7 A' मूर्द्धन्यधस्थानं, I. O. तस्मान्मूर्द्ध-
न्यधस्थानं

8 I. O. ०स्त्वनेकपुनर्दिजौघा

9 A omits it

10 A' मूर्द्धन्यवस्थितेभ्यः

11 A' हिरण्यमया

12 A' ०रत्नछानेन

13 Corrected from M. P. A

तम्बं, I. O. पितम्बं

14 I. O. तद्विषु०

15 A' वंशवृतकन्दरस्तु

16 A' ०प्रसवणञ्च, M. P. ०प्रसवणैश्च

17 A omits it

18 I. O. य for दय

19 I. O. च

20 F. O. वस्त्राणि

21 M. P. घनानी, A पञ्चानि

22 Corrected from M. P. A
०प्रमुखानथाष्टौ, I. O. ०प्रमुखान-
वाष्टौ

23 I. O. फलानीव and M. P.
फलानी च for the b. p.

24 I. O. मात्यं

^१[वितानकं चोपरि पञ्चवर्णा]-मम्लानपुष्पाभरणं सितं वा^२ ॥१६॥

इत्थं निवेश्यामरशैल-^३[मग्रंथ मेरोस्तु विष्कम्भ]-गिरीन् क्रमेण ।

तुरीयभागेण ^४चतुर्दिशश्च संस्थापयेत् पुष्पविलेपनाढ्यान्^५ ॥२०॥

प्रत्येकं तुरीयभागेण विष्कम्भगिरीन् स्थापयेत् लवणाचले तथा दर्शनात् ।

पूर्वेण मन्दरमनेक-^६फलावलीभिर्युक्तं यवैः कनकभद्रकदम्बचिह्नम्^७ ।

क्रान्तेन काञ्चनमयेन विराजमानमाकारयेत् कुमुमवस्त्रविलेपनाढ्यम्^८ ॥२१॥

यवैर्मन्दरमाकारयेदिति ^९सम्बन्धः । कनक^{१०}-भद्रकदम्बचिह्नं कनकमयस्वरूपकदम्बतरु-
चिह्नम् ।

क्षीरारणोदसरसा^{११} वनेन चैवं रौप्येण शक्तिघटितेन विराजमानम् ।

क्षीरपूर्णरौप्यकुण्डरूपेणाणोदसरसा रौप्येण च वनेन विराजमानं मन्दरमिति सम्बन्धः ।

याम्येन गन्धमादनो^{१२} स्त^{१३} निवेशनीयो गोधूमसञ्चयमयः कलधौतजम्बा^{१४} ॥२२॥

हैमेन ^{१५}यज्ञपतिना धृतमानसेन वस्त्रैश्च राजतवनेन च संयुतः स्यात् ॥२३॥

कलधौतजम्बा सौवर्णजम्बुतरुणा सहित इत्यर्थः । अत्र च मानससरोऽपि धृतपूर्णरौप्य-
^{१५}[कुण्डरूपमन्यस्यैव सरसस्तथा दर्शनात्] ।

^{१६}पश्चात्तिलाचलमनेकसुगन्धिपुष्पसौवर्णपिप्पलहिरण्यमयहंसयुक्तम् ।

आकारयेद्भजतपुष्पवनेन तद्बद्धन्नान्वितं दधिसितोदसरस्तथाग्रे^{१७} ॥२४॥

तद्बद्धदिति सितोदसरोऽपि दधिपूर्णराजतकुण्डरूपमित्यर्थः ।

1 Corrected from M. P. A
वितानपरितानपरिपञ्चवर्णा and
I. O. वितानमत्रोपरिपञ्चवर्णा for
the b. p.

2 M. P. च

3 Corrected from M. P. I. O.
मध्यसतसुवैचम्बु and A: वर्धमानत-
सुवम्बु for the b. p.

4 I. O. चतुर्दिशश्च

5 Corrected from M. P. A
०टगा, I. O. ०द्यान्

6 Corrected from M. P. A
फलावलीभिर्युक्तं, I. O. ०घना-
वलीभिर्युक्तं

7 M. P. ०चिह्नः

8 I. O. ०थं

9 I. O. समर्थः

10 Both I. O. and A omit it

11 Corrected from M. P. I. O.

०सरजाथ, A ०गरसा च

12 I. O. ०मदनोद, M. P. ०मदनश्च

13 I. O. ०जम्बा, A: ०धस्ता, M. P.
०युक्तः

14 Corrected from M. P. I. O.

यज्ञपतिना, A यज्ञपतिना

15 A: reads the b. p. as कुण्डारु-

रूपमिति तथा पश्चिमायां

16 I. O. तथा । तिलाचल०

17 I. O. ये for थे

संस्थाप्य तं विपुलशैलमथोत्तरेण शैलं ^१सुपार्श्वमपि माषमयं सुवस्त्रम् ।
 पुष्पैश्च हैमवटपादप-^२[शेखरं त]-माकारयेत् कनकधेनुविराजमानम् ॥२५॥
^३[माक्षीकभद्र]-सरसा च वनेन तद्वद्रौप्येण भास्वरवता च ^४युतं ^५विधाय ।
 भास्वरवता दीप्तिमद्वृक्षसहितेन । एतावतोत्कृष्टरजत-^६युतत्वं वनस्योक्तम् । अत्र च
 विष्कम्भपर्वतस्थदेवतानां मेरुसम्मुखतयाऽवस्थापनम्, शर्कराचले तथाभूतकमस्य वक्ष्यमाणत्वात् ।
 होमश्चतु-^७भिर्नथ वेदपुराणविद्विर्दान्तरनिन्यचरिताकृतिभिर्द्विजैर्नद्वैः ॥२६॥
 पूर्वैण हस्त-^८मितमन्न विधाय कुरुङ्गं कार्य्यस्तिर्लैर्यववृतेन समित्कुशैश्च ।
 रात्रौ-^९[च जागर]-मनु-^{१०}द्धत-^{११}गीततूयैरावाहनं च कथयामि शिलोच्चयानाम् ॥२७॥
 त्वं सर्वदेव-^{१२}गणधाम^{१३}-निधे विरुद्धमस्मद्गृहेष्वमरपर्वत नाशयाशु ।
 ज्ञेयं विधत्स्व^{१४}[कुरु शान्ति]-मनुत्त-^{१५}[मां नः] सम्पूजितः

परमभक्तिमता मयाद्रे^{१६} ॥२८॥

त्वमेव भगवानीशो ब्रह्मा विष्णुर्दिवाकरः ।

मूर्तामूर्तं परं ^{१७}बोजमतः पाहि ^{१८}सनातन ॥२९॥

यस्मात्त्वं लोकपालानां विश्वमूर्तेश्च मन्दिरम् ।

रुद्रादित्यवसूनाञ्च तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥३०॥

यस्मादशून्यममरैर्नारीभिश्च ^{१९}शिरस्तव ।

तस्मान्नामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥३१॥

- 1 I. O सुपासुमपि
- 2 I. O. शेषवस्तु for the b. p.
- 3 Corrected from M. P. I. O. साक्षीवभद्र and A साक्षीक only for the b. p.
- 4 I. O. सुतं
- 5 M. P. निधाय
- 6 I. O. 'वृष्टितल'
- 7 I. O. 'द्वि'रथ
- 8 Corrected from M. P. Both I. O. and A सुख for पित
- 9 Corrected from M. P. A प्रजागर and I. O. च जागरत for the b. p.

- 10 Corrected from M. P. A इत, I. O. 'इत
- 11 Corrected from M. P. A गीतवादैः, I. O. गीतसूर्यैः
- 12 A 'गुरुण'
- 13 I. O. 'धास'
- 14 A गमच्छेन्ति for the b. p.
- 15 Corrected from M. P. Both I. O. and A नार्थः for the b. p.
- 16 I. O. मयाद्रे, M. P. मया हि
- 17 A जीवमतः
- 18 I. O. सनातनः
- 19 A शिवस्तवः and M. P. शिवेन च

एवमभ्यर्च्य तं मेरुं मन्दर-¹[उचापि पूजयेत्] ।

यस्माच्चैत्तरथेन त्वं ²[भद्राश्वेन च वर्षतः] ।

शोभसे मन्दरं क्षिप्रमतस्तुष्टिकरो भव ॥३२॥

³यस्माच्चूडामणिर्जम्बुद्वीपे त्वं गन्धमादन⁴ ।

गन्धर्ववनशोभावानतः कीर्तिर्दृढाऽस्तु मे ॥३३॥

यस्मात्त्वं केतुं-⁵मालेन वैभ्राजेन वनेन च ।

हिरण्ययाश्वत्थशिखस्तस्मा-⁶त्तुष्टिर्ध्रुवाऽस्तु⁷ मे ॥३४॥

उत्तरैः कुरुभिर्यस्मात् सावित्रेण वनेन च ।

सुपाश्वं राजसे नित्यमतः श्रीरक्षयाऽस्तु मे ॥३५॥

एवमामन्त्र्य तान् सर्वान् ⁸[प्रभाते विमले पुनः] ।

स्नात्वाऽथ गुरवे दद्यान्मध्यमं पर्वतोत्तमम् ॥३६॥

विष्कम्भपर्वतान् दद्याद्विगम्भ्यः क्रमशो ⁹मुने ।

¹⁰गाश्च दद्याच्चतुर्विंशत्यथवा¹¹ दश नारद¹² ॥३७॥

¹³[शक्तिः सप्त चाष्टौ वा पञ्च दद्यादशक्तिमान्] ।

एकां वा गुरवे दद्यात् कपिलाश्च पयस्विनीम् ॥३८॥

अत्र चैक-¹⁴कपिलादान-¹⁵[पक्षे ऋत्विग्भ्यः] शक्तिः काश्चनं दक्षिणां दद्यात् ।

पर्वतानामशेषाणामेष एव विधिः¹⁶ स्मृतः ।

त एव पूजने मन्त्रास्त एवोपस्कराः स्मृताः ॥३९॥

1 M. P. उचापिपूजयेत्

2 Corrected from M. P. I. O. भद्राश्ववर्षेण च and A: भद्राश्वेन च शोभसे for the b. p.

3 Corrected from M. P. I. O. यस्माच्चूडामणिः, A °द्वीपं

4 A: °मादनं

5 I. O. °मालेन

6 A and M. P. ष्टि for तुष्टि

7 A °रथास्तु

8 I. O. प्रभातेर्विमलेन च for the b. p.

9 I. O. वने

10 A गास्तु

11 Corrected from M. P. I. O. °चतुर्विंशदथवा, A °चतुर्विंशदथवा

12 Corrected from M. P. I. O. नारथ, A omits it

13 A reads the b. p. as शक्तिः सप्त चाष्टौ तथा पञ्च प्रदद्यादस्यशक्तिमान् and M. P. reads it as नव सप्त तथाष्टौ वा पञ्च दद्यादशक्तिमान्

14 I. O. °कापिलः

15 A परं for the b. p.

16 A: विधिः

ग्रहाणां लोकपालानां ब्रह्मादीनाञ्च सर्वदा ।
 स्वमन्त्रेणैव ^१सर्वत्र होमः शैलेषु पठ्यते ॥४०॥
 उपवासी भवेन्नित्यमशक्तौ ^२नक्तमिष्यते ।
 विधानं ^३सर्वशैलानां क्रमशः शृणु नारद ।
 दानकाले च ये मन्त्राः पर्वतेषु ^४च यत् फलम् ॥४१॥
 अन्नं ^५ब्रह्म यतः प्रोक्तं ^६[मन्नं प्राणाः प्रकीर्तिताः] ।
 [अन्नाद्भवन्ति भूतानि जगदन्नेन वर्तते ॥४२॥
 अन्नमेव ^७यतो लक्ष्मीरन्नमेव जनार्दनः ।
 धान्यपर्वतरूपेण पाहिं तस्मान्नगोत्तम ॥४३॥
 अनेन विधिना यस्तु दद्यात् ^८धान्यमयं गिरिम् ।
 मन्वन्तरशतं साग्रं देवलोकं महीयते ^९ ॥४४॥
 अप्सरोगणगन्धर्वैराकीर्णैर्विराजता ।
 विमानेन दिवः पृष्ठमायाति ^{१०}मुनिसत्तम ।
^{११}कर्मक्षये राजराज्यमाप्नोतीह न संशयः ॥४५॥

प्रयोगः

अत्र दानदिने यथाशक्तितो ब्राह्मणेभ्यो भोजनदानं स्वयमन्त्रार ^{१२}-लवणभोजनं ^{१३}पर्वतानां
 ब्राह्मण-^{१४}गृहप्रस्थापनञ्च शर्कराचले सर्वशैल^{१५}-साधारण्येन वक्ष्यमाणत्वादहनीयम् । अत्र
^{१६}चायुक्तमपि पुण्याहादिवाचनं 'लोके च ^{१७}भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्यथा पुण्याहं
^{१८}स्वस्त्युद्धिमिलाप'स्तम्ब-(आप. ध. सू. १।४।१३।६)-वचनात् प्रथमतः ^{१९}कर्तव्यम् । अत्र
 यजमानः समुपजातधान्याचल-दानेच्छः प्रथमं वृद्धिश्राद्धसामग्रीं ब्राह्मणत्वयं^{२०} स्वस्तिवाचनार्थ-

- 1 M. P. सर्वेषु
- 2 M. P. शक्तौ
- 3 A' तव वक्ष्यामि
- 4 I. O. omits it
- 5 I. O. ब्रह्मा
- 6 M. P. reads the b. p. as मन्न
प्राणाः प्रतिष्ठिताः
- 7 M. P. ततो
- 8 I. O. दद्याप्यमयं
- 9 A omits the b. p.
- 10 M. P. स्म निषेवितः

- 11 M. P. धर्मक्षये
- 12 I. O. सुपस्तर for स्वयमन्त्रार
- 13 A पर्वतां, I. O. सुपर्वतानां
- 14 A' गृहप्रस्थापनार्थं
- 15 I. O. शैलाः
- 16 I. O. चायुक्तमपि
- 17 A दूतौ कर्मार्थं तदानीमेव
- 18 Corrected from Apastamba.
I. O. स्वस्त्युद्ध, A omits it
- 19 I. O. कर्मव्यः
- 20 I. O. वयं

मभीष्टवस्त्रस्थानतय^१ काञ्चनतयश्च, तीर्थादिषु परिशोधितायां^२ भूमौ कर्तव्यधान्याचलावस्थानो
चितपरिमाणं चतुरस्रैकद्वारमण्डपघटनार्थं स्तम्भवंश-^३चालादिक-^४मेककुण्डघटनार्थमिष्टका-
चूर्णश्च, होमार्थमष्टौ ताम्रपालाणि चत्वार्यासनानि स्रुक्चतुष्टयं स्रुवचतुष्टयं^५ विष्टरचतुष्टयं^६ प्रचुर-
कुशानिष्प^७-तिल-^८यवघृतसमिदग्नि-ज्वालनार्थं-^९न्धनानि^{१०} च, गुर्वृत्विग्वरणार्थमभीष्टवस्त्रादि-
स्थानपञ्चकं, गुर्वृत्विजां मधुपर्कसामग्रीपञ्चकञ्च, मेरुघटनार्थं परिभाषोक्तपरिमाणेन धान्यद्रोण-
सहस्रं द्रोणशतपञ्चकं द्रोणशततयं वा, मेरुशिखरारोपणार्थं^{११} पञ्चशाखं बहुविधविहगवस्त्र-
भूषणान्वितमभीष्टकाञ्चनघटितं वृक्षपञ्चकं, मेरोरुद्धं चतुर्दिगन्तरा^{१२}-रोपणार्थमभीष्टसंख्य-^{१३}मुक्ता-
हीरक-गोमेद-पुष्पराग-मरकत-^{१४}नीलवैदूर्यपद्मरागरत्नानि, मेरोरष्ट-^{१५}दिगवस्थापनार्थमष्टौ चन्दन-
खण्डान्^{१६} प्रवालमुक्तामालाः शुक्लिखण्डांश्च^{१७}, मेरुशिखरमध्यारोपणार्थमभीष्टसुवर्ण-^{१८}पत्तोत्-
खाटिता ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादित्यप्रतिमाः, तदधःस्थापनार्थमभीष्टकाञ्चनघटिता नृषीन् पक्षि-
संघांश्च^{१९}, मेरोरुद्धं स्थापनार्थमभीष्टरजतघटितांश्चतुरो गिरिशृङ्गाकारान्, मेरुनितम्बवेष्टनार्थ-
मभीष्टरजतघटिताः^{२०} यन्त्रिकाः, ^{२१}मेरुनिम्नभागोपान्तवेष्टनार्थं ^{२२}प्रचुरेक्षुतरून्, मेरुपाश्वेषु
प्र-^{२३}स्रवणार्थमभीष्टसंख्यघृतकुम्भान्, मेरुचतुर्दिशि मेघमालानिर्माणार्थमभीष्टसंख्यानि
शुक्लपीत-^{२४}[रक्तनानावर्णा]-वस्त्राणि, मेरोरुद्धं मष्टदिगारोपणार्थमभीष्टरजतघटितानष्टौ लोक-
पालान्, मेरुपाश्वारोपणार्थं फलानि प्रचुरतमो^{२५}-तक्रुष्टमाल्यविलेपनसामग्रीः, मेरोरुपरि
बन्धनार्थं पञ्चवर्णं सितं^{२६} वा वितानं तदलङ्करणार्थमम्लानमालार्जनसामग्रीं, मन्दरगन्ध-

1 A omits it

2 I. O. परिशोधितानां

3 I. O. वात्सा.

4 A: घटनादिवक्त for एककुण्ड

5 A omits-it

6 A: प्रचुरतर for प्रचुर

7 A omits च

8 A जञ्च for यव

9 I. O. व for न्व

10 A omits it

11 A: शिखरारोपणार्थं, I. O. शिखर-
मध्यारोपणार्थं

12 I. O. न्वा for न्वरा

13 A: युक्तं

14 I. O. नीचं

15 A: शिखरस्थापनार्थं

16 I. O. प्रवालमुक्तावालाः

17 I. O. च for च

18 I. O. पात्री

19 I. O. चाञ्च

20 A: पत्रिका

21 A: मेरोरुपरिभागे वेष्टनार्थं

22 A: प्रचुरेक्षुवनानि

23 Both I. O. and A: च for च

24 I. O. नानावर्णरत्नानि for the
b. p.

25 A: तरो

26 A: वारितानं

मादन-विपुल-^१मुपाश्वीह्य-पर्वतचतुष्टयघटनार्थं प्रत्येकं मेरु-^२चतुर्थभागपरिमाणान् यवान् गोधूमान् तिलान् भाषान्, विष्कम्भगिरिचतुष्टयोद्ध्वं स्थापनार्थं यथेच्छसुवर्ण-^३पत्रोत्खाटितान् स्वरूपकदम्बजम्बुवटपिप्पलतरुन् कामदेव-^४सुरेश्वरहंसधेन्वाकारांश्च, सरश्चतुष्टयार्थमभीष्ट-रजतनिर्मितांश्चतुरः कुण्डाकारान्, तत्पूरणार्थं क्षीरार्जनसामग्रीं घृतदधिमधूनि, वनचतुष्टयघटनार्थमभीष्टसंख्यरजतनिर्मि^५तोऽज्ज्वलवर्णप्रचुरतरुन्, गिरिचतुष्टयोलङ्करणार्थमभीष्टसंख्यप्रचुर-वस्त्राणि, देवतासहितांचलपूजनार्थं^६ गन्धपुष्पादिसामग्रीं, दक्षिणार्थमुक्तान्यतमसंख्य धेनूः, एककपिलादानपक्षे^७ ऋत्विग्दक्षिणार्थमभीष्टकाञ्चनं, ब्राह्मणतर्पणार्थं यथेष्टसंख्यतरुण्डुल-कपर्दकानुत्पाद्योक्तसमयाना-^८मन्यतमस्य पूर्वतरदिने^९ कृतनित्यकृत्यो^{१०} घटिकाधिकप्रहरक्षये हविष्यं भुक्त्वाऽऽश्म्य शुचौ देश^{१२} उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽश्म्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि^{१३} पञ्च मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म^{१४} [कतुमुपवासो मया कर्तव्य इति निवेदनं कृत्वा गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा—ॐ अथ मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म] कतुं श्वोऽहमुपवासं करिष्ये । एवं सर्वेष्वेव वक्ष्यमाणाचलेषु धान्याचलपदस्थाने^{१५} च तत्तदचलनाम-^{१६}निवेशेन-निवेदन-सङ्कल्पौ करणीयौ ।^{१७} [एतावतैव तेषां]^{१८} वक्ष्यमाणाचलानां वाक्यानि^{१९} निष्पद्यन्ते ।^{२०} [अतस्तानि न पश्चाद्विहितव्यानि] । ततो परदिने कृतनित्यो गृहीतोदपूर्णतःअपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद यथा^{२१} [ॐ अथ] मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्माह^{२२}

- 1 A omits सु
- 2 A चतुष्टय for चतुर्थ
- 3 I. O. पूर्णोदखाटितान्
- 4 A कुवेर for सुरेश्वर
- 5 A ० ताज्ज्वलवर्णप्रचूरतन्; I. O. ० तार्थज्ज्वलवस्तुप्रचुरतरुन्
- 6 A ० पूरणार्थं
- 7 I. O. दक्षिणार्थमुक्तान्यतमसंख्या ; A दक्षिणार्थमुक्तानामेवतम
- 8 I. O. विधिर्दक्षिणार्थं
- 9 I. O. ० मन्यतमपूर्वदिने
- 10 A कृतनित्यो
- 11 A खाटिताधिकं
- 12 I. O. द्विधि
- 13 I. O. reads it before महाभूतानि

- 14 A omits the bracketed portion
- 15 A omits it
- 16 A omits it
- 17 I. O. reads the b. p. as एतावदेतेषां
- 18 I. O. वक्ष्यमाणाचलानां; A वक्ष्यमानां
- 19 A सम्यगन्ते
- 20 A पूर्वलिखितानि and I. O. अतष्टेऽख्यलिखितानि for the b. p.
- 21 I. O. omits अथ and A omits the entire b. p.
- 22 I. O. omits ह

करिष्ये । ततो ^१यजमानः यथाविधि सगणाधिपमानृपूजां वृद्धिश्चाद्वयं कृत्वा ब्राह्मणत्वं^२ वज्रकाञ्चनादिभिरभ्यर्च्य धान्याचलदानकर्मणि पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । पुण्याहमिति प्रत्येकं तैत्तिरीये स्खस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । स्वस्तीति प्रत्येकं तैत्तिरीये ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । ते च ऋद्धयतामिति प्रत्येकं त्रिब्रूयुः । ततः ^३कृतनित्यान् गुरुत्वजोऽभीष्टवस्त्रादिदानपूर्वकं ^४वरयेत् । ^५तत्र गुरुवरणवाक्यम् । ॐ अद्यामुकसगोल-
ममुकवेदामुकशाखाध्यायिनममुकदेवशर्मा-^६[एवमस्मिन् धान्याचलदानकर्मणि] गुरुकर्म कर्तुं त्वा-
महं वृणे । वृतोऽस्मीति गुरुर्वदेत् । यजमानस्तु यथोक्तं कर्म कुर्विति वदेत् । ^७[कर-
वाणीति गुरुर्वदेत् ।] ततः^८[स्तथैव ऋत्विजो व]-रयेत् । ^९[तद्यथा]—ॐ अद्यामुकामुक-
सगोलानमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिनोऽमुकामुकदेवशर्माणोऽस्मिन् धान्याचलदानकर्मणि
ऋत्विक्कर्म कर्तुं भवतोऽहं वृणे । वृतोऽस्मीति प्रत्येकं ब्राह्मणा वदेयुः । यथाविहितं
कर्म कुरुतेति यजमानो वदेत् । करवाणीति प्रत्येकं ब्राह्मणा वदेयुः । अत्र सङ्कल्प-
पुण्याहादि^{१०}-वाचन-वरणवाक्यानि धान्याचलपदस्थाने तत्तदचलनाम^{११}-प्रक्षेपेण सर्वाचलान्व-
यानि^{१२} भवन्ति । ततो यथाशाखं वृतेभ्यो^{१३} मधुपर्कं दद्यात् । ततः पूर्वशोधितायां भूमौ
यथोक्तमुदङ्मुखं^{१४} प्राङ्मुखं वा मण्डपं कारयित्वा तत्पूर्वभागे यथोक्तविस्तारोच्छ्रायं चतुर-
ङ्गुलं पूर्वोत्तरकोणावनत-^{१५}सर्वसमैकमेखलायुत-वितस्तिदीर्घ-सप्ताङ्गुलप्रस्तार^{१६}-कूर्मघृष्टोन्नत-मध्या-
ङ्गुलोच्छ्रित-प्रान्तगजौष्ठसदृशदीर्घ-प्रमाणोद्गस्थयोनियुतं^{१७} कुरङ्गं कारयित्वा पूर्वोर्जितहोमोप-
करणानि कुरङ्गपार्श्वे स्थापयेत् । ततो मण्डपमध्ये गोमयोपलिप्तायां भूमौ कुशानास्तीर्य
तन्मध्ये उक्तपरिमाणानामन्यतमपरिमाणं धान्यराशिं कृत्वा तद्गर्भं मध्यभागे सौवर्णं वृक्षत्रय-
मारोप्य ^{१८}तत्पूर्वपश्चा-^{१९}द्भागयोर्वृक्षद्वयमारोपयेत् । मेरोः पूर्वभागेऽभीष्टसंख्ये^{२०}मुक्ताहीरके^{२१}

1 Both I. O. and A omit it

2 I. O. omits वयं

3 A कृतनित्या

4 I. O. कारयेत्

5 A अत्र

6 I. O. omits the bracketed portion

7 I. O. करवाणीति गुरुः and A omits the entire portion

8 I. O. स्मेकराद्विजो का for the b. p.

9 A omits the b. p.

10 I. O. नि for दि

11 A. °दान० ; I. O. °मास०

12 I. O. °वशाखीनि

13 I. O. वृतेभ्यो ; A omits it

14 A omits it

15 A omits सर्व

16 A °प्रस्तारान्

17 I. O. °स्त्वोन्नितं

18 I. O. कृत for तत्

19 I. O. भा for द्वा

20 I. O. °संख्य

21 I. O. °हीरक

तथा दक्षिणतो^१ गोमेदपुष्परागौ तथा पश्चिमतो मरकतनीले^२ तथोत्तरतो वैदूर्यपद्मरागा-
वारोप्य^३ सर्वतश्चन्दनखण्डान् ^४[प्रवालमुक्कामालाः शुक्लिखण्डांश्चारोपयेत् । मेरोरुद्ध-
भागे ब्रह्मविष्णुशिवादिलप्रतिमाः स्थापयित्वा तदधःस्थाने ऋषीन्] पक्षिसंघांश्चारोपयेत् ।
^५मेरोरुद्धं चतुर्दिशि राजतश्चतुष्टयमारोप्य राजतयन्त्रिकाश्च^६ मेरोरधोभागात् किञ्चिद्दु-
मध्य^७-भागवेष्टनेनारोप्य मेरुपार्श्वेष्वित्रु^८-वृत्तसमूहावृत्तान्नितम्ब^९-भागान् कृत्वा ^{१०}तदुपान्तेषु
लम्बमानां घृतधारां दत्त्वा ^{११}पूर्वदिक्कमेणोक्त्वस्तै^{१२}-मैघावली^{१३} ^{१४}रचयेत् । मेरोरुद्धं च खल-
दिक्कमेण लोकपालानष्टावारोप्य^{१५} सर्वतो नानाविधानि सुगन्धिपुष्पविलेपनानि चारोपयेत् ।
ततो मेरोरुद्धं मण्डपभागे वितानक^{१६}-मम्लानमालयालङ्कृतं बध्नीयात् । एवं मेरुमारोप्य तत्पूर्वतो
मेरुद्रव्य-^{१७}चतुर्थभागेन ^{१८}[यवराशिं कृत्वा तत्र नानाविधानि फलानि दत्त्वा यवराशेरुद्धं मध्य-
भागे कदम्बवृत्तं पश्चिमाभिमुखीं कामप्रतिमाश्चारोप्य प्रचुरपुष्पविलेपनानि दत्त्वा क्षीरपूर्णं राजतं
^{१९}कुण्डं वनश्चारोपयेत् । मेरुदक्षिणतो मेरुद्रव्यचतुर्थभागेन] गोधूमराशिं कृत्वा तदुपरि
जम्बुवृत्त-^{२०}मुत्तराभिमुखीं ^{२१}यत्तप्रतिमां घृतपूर्णं राजतकुण्ड^{२२} वज्राणि राजतवनं प्रचुरं पुष्पं
विलेपनश्चारोपयेत् । मेरोः पश्चिमतो मेरुद्रव्य-^{२३}चतुर्थभागेन तिलराशिं कृत्वा तदुपरि प्रचुरं
सुगन्धि पुष्पं पिप्पलतहं पूर्वाभिमुखीं हंसप्रतिमां राजतं वनं वज्राणि दधिपूर्णं राजतकुम्भं
विलेपनश्च प्रचुरं स्थापयेत् । मेरोरुत्तरतो मेरुद्रव्यचतुर्थीशेन माषराशिमुत्कृष्टवज्रान्वितं
^{२४}[प्रचुरपुष्पान्वितं च] कृत्वा ^{२५}माषराश्युद्धं भागे वटवृत्तं दक्षिणाभिमुखीं धेनुप्रतिमां मधुपूर्णं

1 A ०भागे

2 A ०नील

3 I. O. ०रागामारोप्य ; A ०वागीरा-
वीप्य

4 I. O. omits the bracketed
portion

5 A मेरुद्धं ०

6 A ०पत्रिकाश्च

7 A omits च

8 I. O. षु for ष्वित्रु

9 A ०त्रिभ० and I. O. ०नां ख०
for ०न्नितम्ब०

10 A तदुपरिपान्तेषु

11 A पूर्वादि for पूर्वदिक्

12 A ०मन्त्रे ०

13 Both I. O. and A मैघावली

14 A चारोपयेत्

15 A मारोप्य for ०न...प्य

16 I. O. omits क

17 I. O. चतुष्टय for चतुर्थ

18 I. O. omits the bracketed
portion

19 I. O. कुम्भं

20 I. O. ०युतवाविमुखं

21 A प्रतिमां

22 I. O. ०कुम्भं

23 I. O. ०चतुष्टय०

24 I. O. प्रचुरपुष्पान्वितं and A
omits the entire b. p.

25 I. O. माषराश्युद्धं भागे ; A सम-
प्रचुरपुष्पराश्युद्धं भागे

राजतं कुम्भं^१ वनं विलेपनञ्च प्रचुरमारोपयेत् । ततो^२ [यजमानस्तु 'त्वं सर्वदेवगणधामे'त्यादि-
'दुःखसंसारसागरा'दित्यन्तमन्त्रैर्मैरुमावाह्य गन्धपुष्पादिना संपूज्य 'यस्मा'दित्यादि 'श्रीरत्नया-
ऽस्तु म' इत्यन्तमन्त्रैश्चतुर्भिश्चतुरो गिरीन् यथाक्रमं प्रत्येकमावाह्य सम्पूज्य एत एत मन्दार-
पारिजातकल्पवृक्षहरिचन्दनसन्तान-कदम्बजम्बुपिप्पलवटा इत्यावाह्य ॐ मन्दारमारोपयामि
^३[ॐ पारिजातमारोपयामि ॐ कल्पवृक्षमारोपयामि ॐ हरिचन्दनमारोपयामि ॐ सन्तान-
मारोपयामि ॐ कदम्बमारोपयामि ॐ जम्बुमारोपयामि ॐ पिप्पलमारोपयामि ॐ वट-
मारोपयामि] इत्यावाह्यारोपयेत् । ततो गुरुर्मण्डपैक]-देश^४ उत्तरदिक्कमेण यवपुष्पसित^५-
तण्डुलानामन्यतमेन^६ पंक्तिर्कमेण^७ [एत एत आदित्यादि-]नवग्रहा^८ इत्यावाह्य^९ [ॐ
आदित्य-]मारोपयामि ॐ सोममारोपयामि^{१०}[ॐ अङ्गारकमारोपयामि] ॐ बुधमारोपयामि
ॐ बृहस्पतिमारोपयामि ॐ शुक्रमारोपयामि ॐ शनैश्चरमारोपयामि ॐ राहुमारोपयामि
ॐ केतुमारोपयामि इत्यारोपयेत् । तत ॐ उक्तस्थानस्थिताः^{११} ^{१२}[प्रतिमानुप्रतिमा एत] एत
^{१३}इन्द्रादयोऽष्टौ लोकपाला इत्यावाह्य यथाक्रमम् ॐ इन्द्रमारोपयामि ॐ अग्निमारोपयामि
ॐ यममारोपयामि ॐ ^{१४}निष्कृतिमारोपयामि ॐ वरुणमारोपयामि ॐ वायुमारोपयामि ॐ
कुबेरमारोपयामि ॐ ईशानमारोपयामीत्यारोप्य^{१५}, एत^{१६} एत ब्रह्मविष्णुतिपुरारि^{१७}-दिवा-
करकामयक्षपतिहंसधेनव^{१८} इत्यावाह्य, यथाक्रमं ॐ ब्रह्माणमारोपयामि ॐ विष्णुमारो-
पयामि ॐ ^{१९}तिपुरारिमारोपयामि ॐ दिवाकरमारोपयामि ॐ काममारोपयामि ॐ यक्ष-
पतिमारोपयामि ॐ हंसमारोपयामि ॐ ^{२०}धेनुमारोपयामि इत्यारोपयेत् । ततश्च^{२१} [मन्दा-
राय पारिजाताय कल्पवृक्षाय हरिचन्दनाय सन्तानाय कदम्बाय^{२२} जम्बवे पिप्पलाय वटाय],

1 A कुण्ड'	12 A' तव and I. O. प्रतिमानुप्रतिममेत
2 I. O. यजमानो मण्डपैक for the	for the b. p.
b. p.	13 A इन्द्रादष्टौ
3 A omits the b. p.	14 A नैष्कृति०
4 A' उत्तरादिकमेण	15 A omits इत्यारोप्य
5 I. O. ०मित०	16 A एतद्ब्रह्म०
6 I. O. च पुञ्जिकापटपति' कृत्वा तत	17 I. O. ०सुरारि०
7 I. O. एत एत आदि and A' तव तव	18 A सुरभय
यदित्यादि for the b. p.	19 I. O. सुरारि०
8 A ०यक्ष	20 A सुरभि०
9 A omits the b. p.	21 I. O. omits the b. p.
10 A omits the b. p.	22 A omits it
11 I. O. ०स्थित	

आदित्याय सोमाय ^१अङ्गारकाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय शनैश्चराय राहवे केतवे, इन्द्राय
अग्नये यमाय निर्ऋतये वरुणाय वायवे ^२कुबेराय ईशानाय, ब्रह्मणे विष्णवे ^३त्रिपुरारये
दिवाकराय ^४कामाय यक्षपतये हंसाय ^५धेनवे इति प्रत्येकमुच्चार्य एतत् पाद्यं नम इति
कामादेकैकशः पाद्यं सर्वेभ्यो दत्त्वा ^६तथैषोऽर्थो नम इत्यर्थं तथैवैतदाचमनीयं ^७[नम
इत्याचमनीयं] तथैवैतद्वस्त्रं नम इति वस्त्रं तथैवैष गन्धो नम इति गन्धं तथैवैतत् पुष्पं
नम इति ^८[पुष्पं तथै] नैष धूपो नम इति धूपं तथैवैष दीपो नम इति दीपं तथैवैतन्नैवेद्यं
[नम इति नैवेद्यं] ^९दद्यात् ^{१०}। ^{११}एवं ^{१२}पूजां समापयेत् । तत ऋत्विजः कुरुडे ऋग्वेदिना
^{१३}[खगृह्योक्तविधिनाग्न्युपसमाधाने कृते] तत्र पूजित-^{१४}देवताभ्यः स्विस्व-^{१५}मन्त्रेण ^{१६}[प्रत्येकं
तिल]-यवघृतसमितकुरुशरेकैकामाहुतिं दद्युः । मन्त्राश्च आदित्यस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णे-
नेति, सामवेदे ^{१७}बरमह्नां असीति, अथर्ववेदे ^{१८}[आदित्य नावमिति] । सोमस्य ऋग्वेदे आप्या-
य-^{१९}स्वेति, ^{२०}[यजुर्वेदे इमं देवा इति, सामवेदे आ प्यायस्वेति,] अथर्ववेदे यद्वाजानमिति ।
अङ्गारकस्य ऋग्यजुःसामवेदेषु अभिमूर्द्धेति, अथर्ववेदे त्वया ^{२१}मन्य इति । बुधस्य ऋग्वेदे
अग्ने विवस्वदुषस इति, ^{२२}[यजुर्वेदे उद्ध्यस्वेति, सामवेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, अथर्ववेदे
दर्शोऽसीति] । बृहस्पतेः ^{२३}ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति, ^{२४}यजुर्वेदे बृहस्पते ^{२५}[अतिथ्यदर्प्यं]
इति, सामवेदे बृहस्पते परि ^{२६}दीयेति, अथर्ववेदे ^{२७}बृहस्पतिर्न इति । शुक्रस्य ऋग्वेदे शुक्रन्ते
अन्यदिति, यजुर्वेदे अनात् परिश्रुत इति, सामवेदे ^{२८}[शुक्रन्ते अन्यदिति] अथर्ववेदे येनाव-

- 1 I. O. मङ्गलाय
- 2 Both I. O. and A सोमाय
- 3 A त्रिपुराय ; I. O. कुरारये
- 4 I. O. सोमाय
- 5 A सुरभवे
- 6 I. O. एषो०
- 7 I. O. omits the b. p.
- 8 A omits the b. p.
- 9 A omits the b. p.
- 10 I. O. omits it
- 11 I. O. इति
- 12 A पूजा
- 13 A reads the b. p. as ऋग्विधि
नावाद्य तत्र
- 14 A ०देवभ्यः

- 15 A ०मन्त्रैः
- 16 I. O. omits the b. p.
- 17 A च मह्यं
- 18 A आदित्या नाम इति for the b. p.
- 19 A ०स्ते०
- 20 I. O. omits the b. p.
- 21 A मान्य ; I. O. मन्यो
- 22 A reads the b. p. as सामवेदे
दानासीति
- 23 A omits it
- 24 I. O. दीपे इति
- 25 A अ for the b. p.
- 26 I. O. दीपेति
- 27 A बृहस्पते य
- 28 A omits the b. p.

पदिति । शनैश्चरस्य ऋग्यजुःसामवेदेषु शन्नो देवीरिति, अथर्ववेदे ¹प्राणाय नम इति ²[राहोः ऋग्वेदे ³कया नश्चित इति, यजुर्वेदे कारुणात् कारुणादिति, सामवेदे कया नश्चित इति, अथर्ववेदे ⁴राहू राजानमिति ।] केतोः ⁵वेदचतुष्टयेऽपि केतुं कृण्वन्निति । इन्द्रस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः वात.रमिन्द्रमिति, सामवेदे इन्द्रायेन्द्रो ⁶मरुत्वत इति, अथर्ववेदे ⁷[इन्द्रस्य बाहू] इति । अग्नेः ऋग्वेदे ⁸[अग्निं दूतं] वृणीमह इति, यजुर्वेदे त्वन्नो अग्ने इति, सामवेदे अग्निं ⁹दूतं ¹⁰वृणीमह इति, ¹¹[अथर्ववेदे अग्नेर्मेन्व] इति । यमस्य ऋग्वेदे असि यम इति, यजुर्वेदे सुगन्तु ¹²पन्थामिति, सामवेदे नाके सुपर्णमिति, अथर्ववेदे ¹³[यमो नो गातु]-मिति । ¹⁴[निर्ऋतेः ऋग्वेदे वेत्था हि निर्ऋतीनामिति, यजुर्वेदे असुन्वन्तमयजमानमिति, सामवेदे वेत्था हि निर्ऋतीनामिति, अथर्ववेदे अपेत एत्विति ।] वरुणस्य ऋग्वेदे वरुणं वो ¹⁵रिशादसमिति, ¹⁶[यजुर्वेदे तत्त्वा यामीति,] सामवेदे घृतवती भुवनानामिति, अथर्ववेदे उदुत्तमं वरुणेति । वायोः ऋग्वेदे वात ¹⁷[आ वात्विति], यजुर्वेदे आ नो ¹⁸नियुद्धिरिति, सामवेदे वात आ वात्विति, अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य ऋग्वेदे ¹⁹कुविदङ्ग नमसा ये इति, यजुर्वेदे ²⁰[वयं सोमेति], सामवेदे ²¹[सोमं राजानं] वरुणमिति, अथर्ववेदे ²²सोदकमस्येति । ईशानस्य ऋग्वेदे ईशाना ²³वार्याणामिति, यजुर्वेदे तमीशानमिति, सामवेदे आत्वा ²⁴सोमस्येति, अथर्ववेदे तस्मै ²⁵[सर्वेभ्य ईशानस्येति] । ब्रह्मणो वेद-

- 1 I. O. ब्राह्मणाय
- 2 A omits the b. p.
- 3 I. O. कयाश्चित्
- 4 I. O. राजा
- 5 A' reads this word after the next two words
- 6 A त्वा मरुत्व
- 7 A इन्द्राबाहुत for the b. p.
- 8 A अग्निदूतं and I. O. अग्निं दूतं for the b. p.
- 9 I. O. भूतं
- 10 A वृणीम
- 11 A' reads the b. p. as यजुर्वेदे अग्निर्मेन्व
- 12 A ०न
- 13 A reads the b. p. as आना आगन्

- 14 A omits the b. p.
- 15 A निशादमिति
- 16 A omits the b. p.
- 17 I. O. वत्विति
- 18 A नियुद्धिरिति ; I. O. नियुद्धिरिति
- 19 A कुविदङ्गनमसात् ये इति ; I. O. कुविदङ्गनमसायेति
- 20 A reads the b. p. as सामवेद इति
- 21 A reads the b. p. as सोम राजान
- 22 A सोदकमेतस्यति ; I. O. सोदकमस्य इति
- 23 I. O. वापोणामिति
- 24 A शूराणांमस इति
- 25 I. O. reads the b. p. as सर्वेभ्य ईशानस्येति

चतुष्टयेऽपि ब्रह्म^१जज्ञानमिति । विष्णोः ऋग्वेदे अतो देवा इति, यजुर्वेदसामवेदयोः^२ इदं विष्णुरिति, अथर्ववेदे^३ उरु विष्ण इति । शिवस्य ऋग्वेदे^४ [इमा रुद्रायेति], यजुर्वेदे मानस्तोक इति, सामवेदे आ वो राजानमिति, अथर्ववेदे भवो^५ दिवो भव इति । दिवाकरस्य वेदचतुष्टयेऽपि चित्रं देवानामिति । कामस्य ऋग्वेदे कामस्तदग्रे^६ समवर्ततेति, यजुर्वेदे कोदादिति, सामवेदे काम वेद ते नाम इति, अथर्ववेदे कामस्तदग्र इति । यक्षपतेः ऋग्वेदे कुचिदङ्गनमसा ये इति, यजुर्वेदे वयं सोमेति, सामवेदे^८ सोमं राजानं^९ वरुणमिति, अथर्ववेदे^{१०} सोदकामत् से इति । हंसस्य ऋग्वेदे हंसाः^{११} सुपर्णा इति, यजुर्वेदे हंसः^{१२} शुचिषदिति, सामवेदे^{१३} प्र हंसास इति, अथर्ववेदे^{१४} [परि धर्मेव सूर्यम्] इति । धेनोः ऋग्वेदे^{१५} [आगारो अस्मिन्निति], यजुर्वेदे^{१६} [मावत् परितावतामिति], सामवेदे^{१७} [गवां वृतं सामेति], अथर्ववेदे प्रजापतिश्च परमेष्ठी^{१८} च श्रद्धे इति । ततो^{१९} रात्रौ^{२०} सुखश्रव^{२१} गीतवाद्यैर्जागरणं^{२२} कुर्यात् । एतच्च^{२३} मण्डपकरणादिरात्रिजागरणान्तं कर्म^{२४} सर्वशैलसाधारणम् । अपरशैलेषु^{२५} तु तत्तद्व्येण शैलनिर्माणदेवतादिनिर्माणद्वयैः^{२६} क्वचित् क्वचिद्विशेषः । तच्च तत्रैव^{२७} वक्ष्यामः । ततः प्रभाते कृतनित्यः^{२८} कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यः^{२९} अन्नं ब्रह्मेत्यादि-^{३०} [पाहि तस्मा]-न्नगोत्तमेत्यन्तमन्त्रा-^{३१} [भ्यां मेरुमभि]-मन्त्र्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अद्यामुक्तसगोलेभ्योऽमुकामुक्तेवेदा-

1 A यज्ञानमिति	17 A गवावृतं सामः for the b. p.
2 A यजुर्वेदे सामवेदे च	18 I. O. omits it
3 I. O. तद्विष्णोरिति	19 I. O. adds much irrelevant matter, extending over a line here
4 A reads the b. p. as इमे रुद्रायेति	20 I. O. adds च here
5 A हि वो	21 I. O. ०स्व०
6 I. O. ये for अग्रे	22 A ०जागरं
7 A वेदे च	23 I. O. मण्डपकर्माभिरात्रि जागरान्तं
8 I. O. सोम ; A सोमो	24 A omits सर्व
9 A omits वरुणं	25 A omits it
10 I. O. सोदकामयेति	26 I. O. क्वचि क्वचिद्विशेषः
11 A सोपरामिति	27 A वक्ष्यामः
12 A शुचिषदिति	28 I. O. कृतद्विषेभ्यो
13 I. O. प्रहंसा	29 A त्वं
14 A परियामिति च सूर्य for the b. p.	30 I. O. and A पादतोमा for the b. p.
15 I. O. आगाधो अस्मिन्निति for the b. p.	31 I. O. यमिति
16 A गार उद्याधार इति चित्रमिति for the b. p.	

मुकामुक्कशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्कदेवशर्मभ्यो गुष्मभ्यं मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानफलप्राप्ति-
 कामोऽहं मत्स्यपुराणोक्तभागव्यवस्थयै^१-तं मन्दारपारिजातकल्पपादपहरिचन्दनसन्तानाढ्यहैम-
 वृक्षपञ्चक-मुक्ताहीरकगोमेदपुष्परागमरकतनीलवैदूर्यपद्मरागश्रीखण्डप्रवालमुक्तामालान्वितं शुक्ति-
 शिलातलं^२सौवर्णब्रह्मविष्णु-^३लिपुरारिदिवाकरद्विजौघ-राजतशृङ्गचतुष्टयान्वितं^४[राजतयन्त्रिका]-
 वेष्टितं^५नितम्बमिल्लुवंशावृतकन्दरं धृतोदकप्रसवणं विविधवस्त्ररचिताम्बुधरावली-राजतलोक-
 पालाष्टकं^६नानाफलमाल्यविलेपनयुतमस्तानकुसुमान्वितवितानसहितं हैमकदम्बवृक्ष- कामदेव-
 कुसुमं^७वस्त्रविलेपन-क्षीरं^८पूर्णराजतकुण्डलारुणोदसरो^९-राजतचित्रं^{१०}-रथवनं^{११}युतपद्ममथमन्दर-
 सहितं हैमजम्बुवृक्ष-थक्षपति-धृतपूर्णराजतकुण्डमानससरो-वस्त्रं^{१२}राजतगन्धर्ववनपुष्पविलेपना-
 न्वितगोधूममयगन्धमादनसहितं हैमपिप्पलतरु-हंसराजतवैभ्राजवनवस्त्रदधिपूर्णराजतकुण्डसितो-
 दसरःपुष्पविलेपनान्वितं तिलमयविपुला^{१३}चलान्वितं शोभनवस्त्रपुष्पहैमवटवृक्षधेनु^{१४}मधुपूर्ण-
 राजतकुण्ड-^{१५}भद्रसरो^{१६}राजत-सावित्रवनविलेपनमुक्त-माषमयमुपार्श्वसहितं धान्याचलं ददानि ।
 प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धान्याचलोऽयं विष्णुदेवत इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
 काष्ठस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ^{१७}अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं गुष्मभ्यमहं दक्षिणामेतां गां ददानि ।
 प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं भागं स्पृशेयुः । गुरवे^{१८}त्वेककपिलादाने वाक्यम्-
^{१९}ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतां^{२०}कपिलां गां ददानि । तदा^{२१}
 ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां^{२२}सुवर्णं दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं गुष्मभ्यमहं
^{२३}दक्षिणामिदं सुवर्णं ददानि । स्वस्यादि-^{२४}स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो शुर्वृत्विग्भ्यो

- 1 Both I. O. and A. ये
- 2 A न सौवर्ण
- 3 I. O. omits त्रि
- 4 I. O. राजकथञ्जिका and A राजस-
पत्रिका for the b. p.
- 5 A omits नित
- 6 I. O. •दुग्ध
- 7 I. O. वस्त्रानुलेपन
- 8 A adds कर्पूर here
- 9 A •सरोज.
- 10 A •चैत्र.
- 11 A दूतयव for युतपत्र
- 12 A adds विलेपन here

- 13 I. O. omits चला
- 14 A मष्ट
- 15 A सरोज for भद्रसरो
- 16 A राज
- 17 A omits it
- 18 A एक.
- 19 I. O. omits it
- 20 I. O. omits it
- 21 I. O. तदाह
- 22 I. O. दक्षिणा
- 23 A omits it
- 24 I. O. omits it

^१भोज्यानि दत्त्वा तदनुज्ञया ^२स्वयमक्षारलवणं भुञ्जीत । अचलञ्च ^३यथाभागं गुर्वृत्विजां
गृहाणि ^४प्रस्थापयेत् । उपवासा ^५-समर्थस्तु पूर्वदिने ^७नक्तं कृत्वा दद्यात् । तदा च पूर्वदिन ^८-
प्रातर्नक्त ^९-सङ्कल्पं कुर्यात् । तद् यथा—मतस्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म कर्तुं यथाविधि
^{१०}नक्तं भोजनमहं करिष्ये । एतदपि वाक्यं धान्याचलपदस्थाने तत्तदचलनामप्रक्षेपेण सर्वा-
चलसाधारणम् ।

इति धान्याचलदानम् ।

-
- 1 I. O. भोजनादि
 - 2 I. O. स्वयमक्षारलवणं
 - 3 I. O. अचलं
 - 4 I. O. गृहान् ; A गृहाण
 - 5 A स्थापयेयुः

- 6 A स for सा
- 7 I. O. पूर्वदिने
- 8 A adds एव after this
- 9 I. O. नक्तं
- 10 Both I. O. and A नक्तं

तथा लवणाचल-¹दानम् । (मतस्यपुराणम्—५४ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि लवणाचलमुत्तमम् ।

यत्प्रदानान्नरो लोकमाप्नोति ²किन्नरैर्युतम् ॥१॥

उत्तमः ³षोडशद्रोणैः कर्तव्यो लवणाचलः ।

मध्यमः स्यात्तदर्धेन चतुर्भिर्धमः ⁴ स्मृतः ॥२॥

वित्तहीनो यथाशक्त्या द्रोणादूर्ध्वं नु कारयेत् ।

चतुर्थीशेन ⁵विष्कम्भपर्वतान् कारयेत् पृथक् ॥३॥

विधानं पूर्ववत् कुर्याद्ब्रह्मादीनाञ्च सर्वदा ।

तद्वद्धेमतनून् ⁶ सर्वान् लोकपालान्निवेशयेत् ॥४॥

सरांसि कामदेवादींस्तद्व-⁷[चात् निवेशयेत्⁸] ।

तद्वदिति यथा धान्याचले सरांसि कामदेवादयश्च कृतास्तथा-⁹त्वापि कर्तव्याः ।

कुर्याज्जागरमत्वापि ¹⁰ दानमन्तान्निबोधत ॥५॥

सौभाग्यरससंभृतो ¹¹यतोऽयं लवणो रसः ।

[तदात्मकत्वेन च मां ¹²रक्ष पापान्नगोत्तम] ¹³ ॥६॥

यस्मादन्नरसाः सर्वे [नोत्कृष्टा लवणं] ¹⁴ विना ।

प्रियञ्च शिवयोर्नित्यं तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥७॥

1 A मन्त्रदानम्

2 A शिवसंयुतं, M. P. लोकानाप्नोति
शिवसंयुतान्

3 Corrected from M. P. Both
I. O. and A' षोडशद्रोणः

4 Corrected from M. P. I. O.
०धरः, A ०चलः

5 A विष्कुम्भ०

6 I. O. ०द्वेसतनून्, M. P. ०द्वेस-
मयान्

7 M. P. reads the b. p. as
द्वापि कारयेत्

8 A निवेद्येत्

9 A omits वा

10 M. P. ०जागरणं चापि

11 A घटे यतोऽयं

12 A पाहि

13 M. P. reads the b. p. as
तदानकर्तृकत्वेन त्वं मां पाहि
नगोत्तम

14 Corrected from M. P. A
लोकैश्च लवणं and I. O. लोके
चाचलसं for the b. p.

विष्णुदेहसमुद्भूतं यस्मादारोग्यवर्धनम् ।

तस्मात् पर्वतरूपेण पाहि संसारसागरात् ॥८॥

अनेन विधिना यस्तु दद्यात्तवणपर्वतम् ।

उमालोके वसेत् कल्पं ततो याति परां गतिम् ॥९॥

प्रयोगः

^१अत्र षोडशभिरष्टाभिश्चतुर्भिर्वा लवणद्रोणै-^२रशक्तौ त्वेक-^३द्रोणाद्दु-^४द्रोणचतुष्टयाभ्यन्तरं
^५शक्तयनुरूपलवणेन ^६मेरुं तच्चतुर्थ-^७चतुर्थभागेन चतुरो ^८विष्कम्भगिरीन् निर्माय, तेषु धान्या-
चलवत् सर्वमुपकरणं ^९[मेरौ तु राजतलोकपालस्थाने] सौवर्णलोकपालानारोपयेत् । तत्र च
दानदिनपूर्वतरदिने ^{१०}निवेदनोपवाससङ्कल्प-^{११}वाक्ययोरपरदिने ^{१२}[च दान] सङ्कल्प-पुण्याहादि-
वाचन-वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने लवणाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजाग-
रणान्तं^{१३} धान्याचलोल्लङ्घनं कर्म विधेयम् । ^{१४}ततः प्रातः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यः सौभाग्यरस-
सम्भूत इत्यादिमन्त्रैरामन्य लवणाचलं दद्यात् । तत्र च धान्याचल-^{१५}दानवाक्ये राजतलोक-
पालाष्टकपदस्थाने सौवर्णलोकपालाष्टक-^{१६}पदं यवमय-गोधूममय-तिलमय-^{१७}भाषमयपदस्थानेषु
लवणमयपदं धान्याचलपदस्थाने लवणाचलपदश्च दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । ^{१८}ततः
स्वस्त्यादि^{१९}-ब्राह्मणगृह-^{२०}प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति लवणाचल-^{२१}दानम् ।

- 1 I. O. अत्र
- 2 A. °स्त्राणशक्तौ
- 3 A omits द्रोणाद्दु
- 4 I. O. शक्तयनुरूप ; A. शक्तयनुरूपे
- 5 I. O. मेरुं
- 6 I. O. °चतुर्भागेन
- 7 I. O. omits विष्कम्भ
- 8 A reads the b. p. as समारोप-
येत् । ततः सन्ध्यानिर्माय
- 9 A सोपवास for नि. स
- 10 I. O. omits वाक्य
- 11 A omits the b. p.

- 12 I. O. °जागरण
- 13 A omits it
- 14 A omits दान
- 15 I. O. omits it
- 16 A omits भाषमय
- 17 A omits it
- 18 A स्वस्त्यादि 'स्त्रीकारान्त' and
I. O. षष्ठ्यादि for स्वस्त्यादि
- 19 I. O. °प्रस्थानदानान्त' ; A. स्थाप-
नार्थ
- 20 A °महादानं
- 21 A adds सम्पूर्णम् here

तथा गुडाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८५ अः)

²[अतः परं प्रवक्ष्यामि] गुडपर्वतमुत्तमम् ।

यत्-³प्रदानान्नरः ⁴स्वर्गमाप्नोति सुरपूजितः⁵ ॥१॥

उत्तमो दशभिर्भारैर्मध्यमः पञ्चभिर्मतः ।

⁶[त्रिभिर्भारैः कनिष्ठः स्यात्तदर्थेनाल्पवित्तवान्] ॥२॥

⁷तद्वदामन्तरं पूजां हैमवृक्ष-⁸सुरार्चनम् ।

विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत् सरांसि वन-⁹देवताः ॥३॥

¹⁰होमं जागरणं ¹¹तद्वत्लोकपालाधिवासनम् ।

धान्यपर्वतवत् कुर्यादिमं मन्त्रमुदीरयेत् ॥४॥

यथा देवेषु ¹²विश्वात्मा प्रवरोऽयं जनार्दनः ।

सामवेदस्तु वेदानां ¹³[महादेवस्तु योगिनाम्] ॥५॥

¹⁴प्रणवः ¹⁵सर्वमन्त्राणां नारीणां पार्वती यथा ।

तथा रसानां प्रवरः सदैवेन्द्रसो मतः ॥६॥

¹⁶मम तस्मात् परां लक्ष्मीं [ददस्व ¹⁷गुडपर्वत] ¹⁸ ।

यस्मात् सौभाग्यदायिन्या¹⁹ भ्राता त्वं गुडपर्वत ।

निवास-²⁰श्चापि पार्वत्यास्तस्मान्मां²¹ पाहि सर्वदा ॥७॥

1 A ततो

2 A अथातः संप्रवक्ष्यामि for the
b. p.

3 I. O. प्रदानं नरः

4 A स्वर्गं प्राप्नोति

5 M. P. पूजितम्

6 A reads the b. p. as त्रिभिर्वीर्यं
—शक्तौ तु सार्द्धभावेण मेरुके

7 A: तदानमन्त्रेण

8 Corrected from M. P. I. O.

सुरावितान्, A सतरावितान्

9 A: सैव च

10 M. P. होम, A रात्रि

11 A कृत्वा for तद्वत्

12 I. O. विश्वासः

13 A विश्वकर्मा च शिल्पिनां for the
b. p.

14 I. O. प्रवरः, M. P. प्रवणः

15 M. P. सर्वमन्त्राणां

16 I. O. तम

17 Both I. O. and A गुडपर्वतः

18 M. P. reads the b. p. as
गुडपर्वतं देहि वै

19 I. O. सौमी

20 Corrected from M. P. Both
I. O. and A स्यात्

21 M. P. च्छान्तिं प्रयच्छ मे

अनेन विधिना यस्तु दद्याद् गुडमयं गिरिम् ।

पूज्यमानः स गन्धर्वगौरीलोके महीयते ॥८॥

^१पुनः कल्पशतान्ते^२ तु सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ।

आयुरारोग्यसम्पन्नः शत्रुभिश्चापराजितः ॥९॥

प्रयोगः

अत्र दशभिः पञ्चभिः^३स्त्रिभिर्वा गुडभारैरशक्नौ तु सार्द्धगुडभारेण मेह^४ तच्चतुर्थं^५चतुर्थ-
भागेन चतुरो विष्कम्भगिरीन्नि^६[मयि तेषु] धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । ^७[तत्र
च] दानदिनपूर्वतरदिने ^८निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने ^९[च दान]-सङ्कल्पपुण्याहादि-
वाचनवरणवाक्येषु धान्याचल-^{१०}पदस्थाने गुडाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि ^{११}कृत्वा रात्रि-^{१२}जागर-
णान्तं धान्याचलोल्लं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः ^{१३}कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो
^{१४}यथादेवेष्ट्वित्यादि-^{१५}मन्त्रैरामन्त्र्य गुडाचलं दद्यात् । तत्र च धान्याचल-^{१६}दानवाक्ये यवमय-
गोधुममय-तिलमय-^{१७}भाषमयपदस्थानेषु गुडमयपदं धान्याचलपदस्थाने गुडाचलपदञ्च दत्त्वा
दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृह-^{१८}प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्थ्यम् ।

इति गुडाचलदानम् ।

1 I. O. पुनः twice. M. P. ततः

2 I. O. omits ते तु

3 A omits स्त्रिभि

4 I. O. omits चतुर्थं

5 A मयि for the b. p.

6 A तत्र for the b. p.

7 A उपवासं

8 A omits the b. p.

9 I. O. omits पद

10 A omits it

11 I. O. जागरान्तं

12 A omits it

13 A यदा

14 A मन्त्रैः षासन्वा

15 A 'ववाक्यं' । किन्तु

16 A omits भाषमय

17 A omits प्र

¹तथा सुवर्णाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८६ अः)

अथ पापहरं वक्ष्ये सुवर्णाच-²लमुत्तमम् ।
यस्य ³प्रदानाद्भवनं ⁴वैरिञ्चं याति मानवः ॥१॥
उत्तमः ⁵पलसाहस्रो मध्यमः ⁶पञ्चभिः शतैः ।
तदर्धेनाधम⁷-स्तद्वदल्पवित्तोऽपि शक्तिः ।
दद्यादेक⁸-पलाद्द्व⁹ यथाशक्त्या विमतसरः ॥२॥
धान्यपर्वतवत् सर्वं विदध्यान्मुनिपुङ्गव¹⁰ ।
विष्कम्भ-¹⁰शैलांस्तद्वच्च ऋत्विग्भ्यः प्रतिपादयेत् ॥३॥
नमस्ते ब्रह्म-¹¹बीजाय ब्रह्मगर्भाय वै¹² नमः ।
यस्मादनन्त-¹³फलदस्तस्मात् पाहि ¹⁴शिवाचल ॥४॥
यस्मादग्नेरपत्य¹⁵ त्वं ¹⁶यस्मात् पुण्यं ¹⁷जगत्पते ।
हेमपर्वतरूपेण तस्मात् पाहि नगोत्तम ॥५॥
अनेन विधिना यस्तु दद्यात् कनकपर्वतम् ।
स याति परमं¹⁸ ब्रह्मलोकमानन्दकारकम् ।
तत्र कल्पशतं ¹⁹[तिष्ठेत् ततो याति परां] गतिम् ॥६॥

- 1 A अथ
- 2 A omits ल
- 3 Corrected from M. P. Both I. O. and A प्रसादाद्भवनं
- 4 A वैरिञ्चं
- 5 A तव ह्रासस्रो
- 6 I. O. पञ्चविंशतैः
- 7 Corrected from M. P. A चल and I. O. वर for धम
- 8 I. O. व for क
- 9 Corrected from M. P. Both I. O. and A पुङ्गवः
- 10 M.P. शैलास्तद्वच्च, A शैलसहितं

- 11 I. O. बीजाय
- 12 M. P. ते
- 13 Corrected from M. P. I. O. फलदस्तस्मात्, A फलदं तस्मात्
- 14 A प्रजायते, M. P. शिलीचय
- 15 I. O. पल
- 16 Corrected from M. P. I. O. यस्माच्च त्वं, A यस्माद्द्व
- 17 Corrected from M. P. Both I. O. and A जगत्पतेः
- 18 A लोके again after this
- 19 A reads the b. p. as क्षियत्वा प्रयाति परमां

प्रयोगः

अत्र सहस्रेण पञ्चभिः शतैः सार्द्धशतद्वयेन वा सुवर्णपलानामशक्तौ त्वेकपला-^१द्व^२ सार्धपलशतद्वयाभ्यन्तरं शक्त्यनुरूपसुवर्णेन मेरुं तच्चतुर्थं-^३चतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भ-^४गिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिन^५-पूर्वतरदिने^६ निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचनवरणवाक्येषु धान्याचल-
पदस्थाने सुवर्णाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरान्तं धान्याचलौकं कर्म विधेयम् ।
ततः प्रातः ^७कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो नमस्त इत्यादिमन्त्राभ्यामामन्त्र्य ^८सुवर्णा-
चलं दद्यात् । तत्र च^९ धान्याचल-^{१०}दानवाक्ये यवमय-गोधूममय-तिलमय-भाषमयपद-
स्थानेषु^{११} सुवर्णमयपदं धान्याचलपदस्थाने सुवर्णाचलपदञ्च दत्त्वा दानवाक्य^{१२} कुर्यात् ।
ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृह-^{१३}प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति सुवर्णाचलदानम् ।

1 A' ०धिकेन

2 A omits चतुर्थ

3 I. O. omits अ

4 I. O. omits दिन

5 A' सोपवास०

6 A omits it

7 I. O. अचलं

8 A omits it

9 I. O. ०दानवाक्यैः, A ०वाक्ये

10 I. O. omits पु

11 I. O. वाक्यानि

12 A omits प्र

तथा तिलाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—२७ अः)

¹[अथातः सम्प्रवक्ष्यामि] तिलशैलं विधानतः ।

यत्-²प्रदानान्नरो याति विष्णुलोकमनुत्तमम्³ ॥१॥

उत्तमो दशभिर्द्रोणैर्मध्यमः पञ्चभिर्मतः⁴ ।

त्रिभिः कनिष्ठो विप्रेन्द्र तिलशैलः प्रकीर्तितः ॥२॥

⁵[पूर्ववच्चापरं सर्वं विष्कम्भपर्वतादिकम्] ।

दानमन्त्रं⁶ प्रवक्ष्यामि यथावन्मुनिपुङ्गव⁷ ॥३॥

यस्मान्मधुवधे⁸ विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ।

तिलाः कुशाश्च⁹ समिधस्तस्माच्छन्नो भवन्त्वह ॥४॥

¹⁰हव्यकव्येषु यस्माच्च तिला एवाभिरक्षणाः ।

भवादुद्धर शैलेन्द्र तिलाचल नमोऽस्तु ते ॥५॥

इत्यामन्त्र्य च यो दद्यात्तिलाचलमनुत्तमम् ।

स वैष्णव¹¹ पदं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥६॥

¹²दीर्घायुष्यमवाप्नोति ¹³[पुनरेत्य च मानवः] ।

पितृभिर्देवगन्धर्वैः पूज्यमानो दिवं व्रजेत् ॥७॥

प्रयोगः

अत्र दशभिः पञ्चभित्रिभिर्वा तिलद्रोणै¹⁴-मैरु¹⁵ तच्चतुर्थचतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भ-
गिरीन् निर्माय¹⁶ तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । ¹⁷[तल च] दानदिनपूर्वतर-

1 M. P. reads the b. p. as

अतःपरं प्रवक्ष्यामि

2 A प्रसादान्नरो

3 M. P. सनाननम् for अनुत्तमम्

4 M. P. ०स्त्वतः

5 M. P. reads the b. p. as

पूर्ववच्चापरान् सर्वान् विष्कम्भानभितो
गिरीन्

6 I. O. दानमन्त्रं, M. P. दानमन्त्रान्

7 A' ०सत्तम

8 Corrected from M. P. A'

०वाध, I. O. ०रवे

9 M. P. माषाश्च तस्माच्छान्यै

10 M. P. हव्ये कव्ये च

11 A वैष्णव

12 A' दीर्घायुष्यमवाप्नोति, I. O. दीर्घायु-
ष्यमवाप्नोति, M. P. दीर्घायुष्यं
समाप्नोति

13 M. P. पुनर्पौत्रैश्च मोदते for the
b. p.

14 A' ०द्रोणे

15 A' omits तच्चतुर्थं

16 I. O. omits य

17 I. O. तच्च for the b. p.

दिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्पपुरयाहादिवाचनवरणवाक्येषु धान्या-
चलपदस्थाने तिलाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा ¹[रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक] कर्म
विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विभ्यो ²[यस्मान्मधुवधे विष्णोरित्यादि]
मन्त्राभ्यातामन्त्र ³तिलाचलं दद्याम । ⁴तत्र च धान्याचलदानवाक्ये यव-⁵[मय-गोधूम-
मय-माषमय]-पदस्थानेषु तिलमयपदं धान्याचलपदस्थाने तिलाचलपदञ्च ⁶दत्त्वा ⁷दानवाक्यं
कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति तिलाचलदानम् ।

- 1 I. O. रात्रिजागराक्त' for the b.p.
- 2 A यस्मादित्यादि and I.O. यस्माच्चधु-
वधेरित्यादि for the b. p.
- 3 A तिलं

- 4 A अत्र for तत्र च
- 5 A माषगोधूममय for the b.p.
- 6 A: उपदं
- 7 A वाक्य', I.O. वाक्यानि

ततः कार्पासाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८८ अः)

[अथातः सम्प्रवक्ष्यामि कार्पासाचलमुत्तमम् ।

यत्प्रदानान्नरो नित्यमाप्नोति परम् पदम् ॥१॥]¹

कार्पास-²पर्वतं दद्याद्विंशद्भारैः³-रथोत्तमः⁴ ।

दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः ।

भारेणाल्पधनो दद्याद्विंशताव्यविवर्जितः ॥२॥

धान्यपर्वतवत् ⁵[सर्वं विदध्यान्] मुनिपुङ्गव⁶ ।

प्रभातायान्तु शर्व्वर्यां दद्यादिदमुदीरयन् ॥३॥

⁷त्वमेवावरणं यस्माज्जोकानामिह सर्वदा ।

⁸[कार्पासाचल नस्तस्माद]-घौघध्वंसनो भव ॥४॥

इति ⁹कार्पासशैलेन्द्रं यो ¹⁰दद्याच्छर्व्वसन्निधौ ।

रुद्रलोके वसेत् कल्पं ततो राजा भवेदिह ॥५॥

प्रयोगः

अत्र विंशत्या दशभिः पञ्चभिर्वा कार्पासभारैरशक्तौ त्वेकभारेण मेढं तच्चतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिन-पूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च सङ्कल्पपुण्याद्वादिवाचनवरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने कार्पासाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विभ्य'स्त्वमेवावरण'मित्यादिमन्त्रेणाभिमन्त्र्य कार्पासाचलं दद्यात् । तत्र च धान्याचलवाक्ये यवमय-गोधूममय-माषमयपदस्थानेषु कार्पासमयपदं धान्याचलपदस्थाने कार्पासाचलपदं दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणग्रह-प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति कार्पासाचलदानम् ।

1 Supplied from M. P. I. O. and A omit the b. p

2 A and M. P. ०पर्वतस्तद्वद्

3 Corrected from M. P. I. O. विंशतावै० ; A विंशत्यावै०

4 A and M. P. ०रिद्धोत्तमः

6 I. O. सर्वभाषाय, M. P. सव-
भासाय

6 I. O. and A मुनिपुङ्गवः

7 I. O. त्वमेवावरणं, A त्वमेव वारणं

8 A and M. P. कार्पासाद्रं नमस्तुभ्यम्
the for b. p.

9 I. O. दास्यामि for कार्पास

10 I. O. and A दद्यात् पर्वसन्निधौ

अथ घृताचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि घृताचलमनुत्तमम् ।

^१तेजोऽमृतमयं दिव्यं महापातकनाशनम् ॥१॥

विंशत्या घृतकुम्भानामुत्तमः ^२परिकीर्तितः ।

दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः पञ्चभिस्त्वधमः ^३स्मृतः ॥२॥

अल्पवित्तोऽपि कुर्वीत द्वाभ्यामिह विधानतः ।

विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत् चतुर्भागेण कल्पयेत् ॥३॥

^४कुम्भपरिमाणं परिभाषोक्तमनुसन्धेयम् ।

^५शालितण्डुलपात्राणि कुम्भोपरि निवेशयेत् ।

कारयेत् संहतानुच्चान् ^६यथाशोभं विधानतः ॥४॥

^७वेष्टयेच्छुक्लवासोभिरिन्दुदण्डफलादिकैः ।

धान्यपर्वतवच्छेषं विधानमिह पठ्यते ॥५॥

फलादिकैरित्यादिशब्देन मास्यविलेपनयोर्ग्रहणं धान्याचले ^८तथोक्तेः ।

अधिवासनपूर्वेन्तु ^९तद्वद्धोमसुरार्चनम् ।

प्रभातायान्तु सर्वैर्यां गुरवे ^{१०}विनिवेदयेत् ।

विष्कम्भपर्वतांस्तद्वद्वत्विग्भ्यः शान्तमानसः ॥६॥

संयोगाद् घृतमुत्पन्नं यस्मादमृततेजसोः ।

तस्माद् घृताचिर्विश्वात्मा प्रीयतामन्न शङ्करः ॥७॥

यस्मात्तेजोमयं ब्रह्म घृते तच्च व्यवस्थितम् ।

घृतपर्वतरूपेण [तस्मान्नः पाहि भूधर]^{११} ॥८॥

1 I. O. तेभ्यो घृतमयं

2 I. O. and M. P. स्यादघृताचलः

3 Corrected from M. P. I. O. and A. वरः

4 I. O. जम्बुपरिमाण

5 Corrected from M. P. I. O. शालिं तण्डुलपात्राणि, A शालि-तण्डुलपात्राणि

6 I. O. •कुर्वीत

7 A वेष्टयेदशुक्लवासोभिः

8 I. O. तथोक्तः

9 A तद्वद्धोमसुरार्चितं

-10 M. P. तन्निवेदयेत्

11 A तस्मान्न परि भूधरः and M. P. तस्मात् त्वं पाहि नोऽनिष्टम् for the b. p.

अनेन विधिना दद्याद् घृताचलमनुत्तमम् ।
 महापातकयुक्तोऽपि स लोकं याति शाङ्करम् ॥६॥
 हंससारसयुक्तेन किङ्किणीजालमालिना ।
 विमानेनाप्सरोभिश्च सिद्धविद्याधरैर्वृतः ।
 विहरेत् पितृभिः सार्द्धं यावदा-^१द्वृतसंज्ञवम् ॥१०॥

प्रयोगः

अत्र विंशत्या दशभिः पञ्चभिर्वा शालितण्डुलपूर्णपात्रपिहितमुखैः शुक्लवस्त्रवेष्टितैर्घृतकुम्भै-
 रशक्नौ तु द्वाभ्यां तथा तद्घृतकुम्भाभ्यां मेरुमिच्छुखण्डादिवेष्टितं चतुर्थभागघृतपूर्णतथाभूत-
 घृतभाण्डैश्चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र
 दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-
 वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने घृताचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरणान्तं धान्या-
 चलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः 'संयोगाद्घृतमुत्पन्न'मित्यादिमन्त्राभ्यामभिमन्त्र्य
 कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो घृताचलं दद्यात् । तत्र धान्याचल-^२दानवाक्ये यवमय-गोधूममय-
 तिलमय-माषमयपदस्थानेषु शालितण्डुलपूर्णपात्र-^३पिहिताननशुक्लवस्त्रवेष्टितघृतभाण्डात्मकपदं
 धान्याचलपदस्थाने शालितण्डुलपूर्णपात्रपिहितमुखशुक्लवस्त्रवेष्टितघृतकुम्भात्मकघृताचल-^४पदं
 दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति घृताचलदानम्^५ ।

1 M. P. ०भू०

2 A omits दान

3 A पिहित for पिहितानन

4 A ०पद

5 A समाप्त after this

[अथ रत्नाचलदानम् ।] (मतस्यपुराणम्—६० अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि रत्नाचलमनुत्तमम् ।

मुक्ताफलसहस्रेण पर्वतः स्यादनुत्तमः ॥१॥

मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः ।

चतुर्थीशेन विष्कम्भपर्वताः स्युः समन्ततः ॥२॥

पूर्वेण ^१वज्रगोमेदैर्दक्षिणेन-^२न्द्रनीलकैः ।

पुष्परागयुतः कार्यो विद्वद्भिर्गन्धमादनः ॥३॥

वैदूर्यविद्रुमैः पश्चात् संमिश्रो विपुलाचलः ।

पद्मरागैः ससौपर्णैरुत्तरेण तु विन्यसेत् ॥४॥

[पूर्वेण वज्रगोमेदैर्मन्दरः कर्तव्य इति सम्बन्धः । सौपर्णैर्मरकतैरल] ^४ सुपार्श्वमिति सम्बन्धः । [धान्याचले तथा] ^५ दर्शनात् ।

धान्यपर्वतवच्छेषमत्रापि परिकल्पयेत् ।

तद्वदावाहनं कृत्वा वृत्तान् देवांश्च काञ्चनान् ॥५॥

पूजयेत् ^६पुष्पपानीयैः प्रभाते च विसर्जयेत् ।

पर्वतं गुरुत्वात्विग्भ्य ^७इमौ मन्त्राबुदीरयेत् ॥६॥

अत्र देवान् पुष्पपानीयैः पूजयेत् । प्रभाते पर्वतं ^८गुरुत्वात्विग्भ्यो विसर्जयेत् दद्यादिति सम्बन्धः ।

यथा देवगणाः सर्वे सर्वरत्नेष्ववस्थिताः ^९ ।

त्वच्च रत्नमयो नित्य-[मतः पाहि महाचल] ^{१०} ॥७॥

1 A omits the bracketed portion, I. O. तथा रत्नाचलदानं

2 A रजसोमेदैः

3 A एनीलकैः

4 I. O. omits the bracketed portion, A reads it as सौवर्णैर्मरकतैरल पूर्वेण वज्रगोमेदैर्मन्दरः ।

कर्तव्य इति सम्बन्धः ।

5 I. O. धान्याचलमिति for the bracketed portion

6 A पुष्पपानीयैः, M. P. गन्धाद्यैः

7 A इति मन्त्रसु०, I. O. and M. P. इमान् मन्त्रान्

8 A इत्वा after this

9 I. O. स्थितः

10 M. P. नमस्तेऽस्तु सदाऽचल, and A महाचलः for the b. p.

यस्माद्रत्न-प्रसादेन वृष्टिः^१ प्रकुरुते हरिः ।
^२[सदा रत्नप्रदानेन] तस्मान्नः पाहि ^३पर्वत ॥८॥
 अनेन विधिना यस्तु ^४दद्याद्रत्नमयं गिरिम् ।
 स याति ^५[वैष्णवं लोकममरेश्वरवन्दितः] ॥९॥
 यावत् कल्पशतं ^६साग्रमुषित्वेह नराधिप^७ ।
 रूपारोग्यगुणोपेतः सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥१०॥
 ब्रह्महत्यादिकं किञ्चिद् ^८यदत्तामुत्त वा कृतम् ।
 तत् सर्वं नाशमायाति ^९गिरिर्वज्रहतो यथा ॥११॥

प्रयोगः

अत्र ^{१०}मुक्ताफलानां सहस्रेण शतपञ्चकेन शततयेण वा ^{११}मेरुमुत्तममेरुपक्षे सपादशत-
 संख्य-^{१२}सपादशतसंख्यकेन मध्यममेरुपक्षे त्रिषष्टित्रिषष्टिसंख्यकेन कनिष्ठमेरुपक्षे चाष्टविंशदष्ट-
 लिंशत्संख्यकेन यथोक्तक्रमहीरकादि-^{१३}रत्नचयद्वयेन विष्कम्भगिरिन् निर्माय तेषु धान्याचल-
 वत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्प-^{१४}वाक्ययोर-
 परदिने च ^{१५}दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-^{१६}वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने रत्नाचलपद-
 निवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रि-^{१७}जागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः
^{१८}कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्तिरभ्यो 'यथा देवगणा' इत्यादि मन्त्राभ्यामभिमन्त्र्य रत्नाचलं
 दद्यात् । तत्र धान्याचलदानवाक्ये यवमयगोधूममय-^{१९}तिलमय-माषमयपदस्थानेषु यथाक्रमं
 वज्रगोमेदमयेन्द्रनीलपुष्परामय-वैदूर्यविद्रुममय-पद्मराग-^{२०}मरकतमयपदानि धान्याचलपदस्थाने
^{२१}रत्नाचलपदश्च दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । स्वस्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तश्च कर्म धान्या-
 चलग्रन्थेनैव कर्तव्यम् ।

इति रत्नाचलदानम् ।

1 M. P. प्रदानेन वृष्टिं for the b. p.	10 A मुक्ताफलसहस्रेण
2 I. O. सदानन्दप्रसादेन for the b. p.	11 A मेरुत्तरमेरुपक्षे
3 A पर्वतः	12 A omits it
4 A दद्याद्, त्रयमयं	13 I. O. रत्नचयद्वयेन, A रत्ने न
5 M. P. विष्णुसालोक्तममरेश्वरपूजितः
for the b. p.	14 A omits वाक्य
6 M. P. साग्रं वसेधे ह, A साग्रमुषि-
त्वाह	15 A omits च
7 A नराधिपः	16 A omits वरण
8 A यत्र दद्यात्	17 I. O. जागरान्तं
9 Corrected from M. P. I. O.
गिरिर्वज्रहृती, A गिरिर्वज्रहृती	18 A omits it
	19 I. O. omits तिलमयं
	20 A मरकतपदानि
	21 I. O. रत्नाचलपदं, A रत्नाचलपदश्च

अथ रौप्याचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—६१ अः)

अतः परं प्रवक्ष्यामि रौप्याचलमनुत्तमम् ।

¹यत्प्रदानान्नरो याति सोमलोकं द्विजोत्तम ॥१॥

दशभिः पलसाहस्रै रत्तमो रजताचलः ।

पञ्चभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनावरः² स्मृतः ॥२॥

³अशक्नो विंशतेरुद्धं⁴ कारयेच्छक्तिः सदा⁵ ।

⁶विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत् तुरीयांशेन कल्पयेत् ॥३॥

पूर्ववद्राजतां⁷स्तद्वन्मन्दारादीन् विधानतः ।

कलधौतमयांस्तद्वत्प्रोक्तैश्चानर्चयेद्बुधः ॥४॥

⁸[कलधौतमयान् सुवर्णमयान् ।]

ब्रह्मविष्णवर्कवान् कार्यो नितम्बोऽत्र हिरण्मयः ।

⁹राजतं स्याद् यदन्येषां सर्वं तदिह काञ्चनम् ॥५॥

ब्रह्मविष्णवर्कवित्त्य-¹⁰[तिदेशमात्रार्थं तेन] त्रिपुरारि-¹¹रप्यत्र हिरण्मयः कर्तव्यः ।

शेषञ्च पूर्ववत् कुर्याद्धोमजागरणादिकम् ।

दद्यात् ततः प्रभाते तु गुरवे रौप्यपर्वतम् ॥६॥

विष्कम्भशैला-¹²वृत्तिगर्भ्यः पूज्य वल्लविभूषणैः ।

इमं मन्त्रं पठन् दद्याद्दर्भपाणिर्विमत्सरः ॥७॥

पूज्य वल्लविभूषणैरिति पर्वतं विष्कम्भशैलांश्च वल्लसौवर्णपुष्पादिभिः सम्पूज्य दद्या-
दित्यर्थः ।

1 I. O. यत्प्रसादान्नरो

2 M. P. ०धमः

3 A अशक्तौ

4 A कारयेद्राजतः

5 M. P. ०तस्तदा

6 I. O. विष्कम्भपर्वतस्तद्वत्

7 M. P. कुर्वन् for तद्वत्

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. राजत

10 A ०वार्थात्तेन for the b. p.

11 I. O. ०मयत्र, A ०वपात्र

12 I. O. ०वृत्तिगर्भाः

पितृणां वल्लभो यस्मा-^१द्धर्मेन्दोः शङ्करस्य च ।

पाहि राजत तस्मान्नः शोकसंसारसागरात् ॥८॥

इत्थं ^२निवेद्य यो दद्या-^३द्रजताचलमुत्तमम् ।

गवामयुतदानस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥९॥

सोमलोके स गन्धर्वैः किन्नराप्सरसां गणैः ।

पूज्यमानो वसेद्विद्वान् यावदाहृतसंज्ञवम् ॥१०॥

प्रयोगः

अत्र ^४रजतपलानां दशभिः पञ्चभिर्वा सहस्रैः सार्द्धपलसहस्रद्वयेन वा अशक्नो तु पलानां विंशतेरुद्धं शक्यनुरूपपरिमाणरजतेन ^५[मेरुं तच्चतुर्थभागेन] चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु ^६धान्याचले यद्राजतमुपकरणं तत् सर्वं काञ्चनमयं मन्दारादिचूर्ण-^७पञ्चकञ्च राजतमन्यच्च धान्याचलोक्तं ^८सर्वमुपकरणं तथैवारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने रौप्याचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा ^९रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः कुशहस्तः शान्तचेताः 'पितृणां वल्लभ' इत्यादिमन्त्रेणाभिमन्त्र्य कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्तिभ्यो यथेच्छवस्त्र-सौवर्णपुष्पादिभिरर्चितं रौप्याचलं दद्यात् । तत्र ^{१०}च धान्याचलदान-^{११}वाक्ये हैमवृक्षपञ्चकपदस्थाने राजतवृक्षपञ्चकपदं यत्र यत्र राजतपदं तत्र तत्र हैमपदं यवमय-गोधूममय-तिलमय-^{१२}माषमयपदस्थानेषु ^{१३}[रजतमयपदं धान्याचलपदस्थाने रौप्याचलपदञ्च] दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्यादिब्राह्मण-गृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कर्तव्यम् ।

इति ^{१४}रौप्याचलदानम् ।

- 1 I. O. ०द्धर्मेः
- 2 Corrected from M. P. I. O. and A निवेद्य
- 3 I. O. ०द्राजता०
- 4 A रजतपलदशभिः
- 5 I. O. मेरुचतुर्थभागेन वा for the b. p.
- 6 A धान्याचलोक्ततमुपकरणं
- 7 A omits वृक्ष

- 8 I. O. adds तत् after it
- 9 I. O. and A रात्रिजागरान्तं
- 10 I. O. omits it
- 11 A omits it
- 12 I. O. माषपद०
- 13 A reads the bracketed portion as राजतमयपदस्थाने रौप्याचलपदं
- 14 A रौप्याचलदानमाहादानं

¹[अथ शर्कराचलदानम् ।] (मत्स्यपुराणम्—६२ अः १-१६, ३४-३५)

अथातः संप्रवक्ष्यामि शर्कराशैलमुत्तमम् ।

यस्य प्रदानाद्विष्णवर्करुद्रा-²स्तुष्यन्ति सर्वदा ॥१॥

अष्टाभिः शर्कराभारैस्तमः स्यान्महाचलः ।

चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तो भाराभ्यामवरः³ स्मृतः ॥२॥

भारेण⁴ वाद्धभारेण कुर्याद् यथल्पवित्तवान् ।

विष्कम्भपर्वतान् कुर्यात् तुरीयांशेन मानवः ॥३॥

धान्यपर्वतवत् सर्वमापाद्यामरसंयुतम्⁵ ।

मेरोरुपरि तद्वच्च⁶ स्थाप्यं⁷ हेमतरुतयम् ॥४॥

मन्दारः पारिजातश्च⁸ तृतीयः कल्पपादपः ।

⁹एतद्वृक्षत्रयं मूर्ध्नि¹⁰ सर्वेष्वपि निवेशयेत् ॥५॥

हरिचन्दनसन्तानौ पूर्वपश्चिमभागयोः ।

¹¹निवेश्यौ सर्वशैलेषु विशेषाच्छर्कराचले ॥६॥

¹²मन्दारे कामदेवस्तु¹³ प्रत्यग् वृक्षः सदा भवेत् ।

गन्धमादनश्च¹⁴ तु धनदः स्यादुदङ्मुखः ॥७॥

प्राङ्मुखो वेदमूर्तिस्तु¹⁵ हंसः¹⁶ स्माद् विपुलाचले ।

हैमी¹⁷ सुपार्श्वे¹⁸ सुरभिर्दक्षिणाभिमुखी भवेत् ॥८॥

धान्यपर्वतवत् सर्वमावाहनमखादिकम्¹⁹ ।

कृत्वाथ गुरवे दद्यान्मध्यमं पर्वतोत्तमम् ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. स्तुष्यन्ति

3 I. O. व्यामवरः, M.P. व्यामधमः

4 Corrected from M. P. I. O. and A चाद्धभारेण

5 I. O. व्यापाद्यामानसंयुतं, A संयुतः

6 A स्थाप्य

7 A हेमतरुतयं

8 I. O. तुरीयः

9 A एतद्वृक्षत्रयं

10 A सन्धिष्वपि

11 Corrected from M. P. A निवेश्यौ I. O. निवेश

12 I. O. मन्दरे

13 Corrected from M. P. I. O. प्रत्यग् वृक्षः, A प्रत्येकं तु

14 I. O. वेदमूर्तिश्च

15 A हंस

16 I. O. सुपार्श्वे

17 Corrected from M. P. I. O. and A सुरभी

18 Corrected from M. P. I. O. वाहनमथादिकं, A वाहनमखादिकान्

ऋत्विग्भ्यश्चतुरः ^१शैलानिमान् ^२मन्त्रानुदीरयन् ॥६॥

(५५४४) ^३[सौभाग्यामृतसारोऽयं परमः शर्कराचलः ।]

तस्मादानन्दकारी ^४त्वं भव शैलेन्द्र सर्वदा ॥१०॥

अमृतं पिबतां ये तु निपेतुर्भुवि ^५श्रीकराः ।

देवानां ^६तत्समुत्थस्त्वं पाहि नः ^७शर्कराचल ॥११॥

^८[मनोभवधनुर्मध्यादुद्धृता शर्करा यतः ।]

^९तन्मयोऽसि महाशैल पाहि संसारसागरात् ॥१२॥

यो दद्याच्छर्कराशैलमनेन विधिना नरः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति [परमां गतिम्] ^{१०} ॥१३॥

^{११}[चन्द्रादित्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः ।

सहैव ग्रानमातिष्ठेत् ^{१२}तत् विष्णुप्रचेदितः ॥१४॥]

ततः कल्पशतान्ते ^{१३}तु सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ।

आयुरारोग्यसम्पन्नो यावज्जन्मार्बुदक्षयम् ॥१५॥

भोजनं शक्तिः कुर्यात् सर्वशैलेष्वमृतसरः ^{१४} ।

^{१५}सर्वत्राचारलक्षणमश्रीयत् तदनुज्ञया ।

कुर्यात् गुह्यं त्विजः कारयेदित्यर्थः ।

^{१६}पर्वतोपस्करान् सर्वान् ^{१७}प्रापयेद्ब्रह्मणालयम् ॥१६॥

1 A शैलानदान

2 Corrected from M. P. I. O. and A मन्त्रानुदीरयेत्

3 I. O. reads the bracketed portion as तस्मादमृतसारोऽयं परमः शर्कराचलः and M. P. as अमृतः शर्कराचलः

4 I. O. तु

5 A श्रीकरः

6 Corrected from M. P. I. O. तत्समुत्थोऽयं, अवजती यस्मात्

7 A शर्कराचलः

8 Corrected from M. P. I. O. reads the bracketed portion as मनोभवधनुर्मध्यादुद्धृताः शर्कराचलः and A omits it

9 A यत्तन्मयो

10 I. O. शिवमन्दिरं and M. P. परमं पदम् for the bracketed portion

11 I. O. omits the bracketed portion

12 Corrected from M. P. A स तु विष्णुप्रभोदितं

13 A त

14 Corrected from M. P. I. O. and A ऋष्यमृतसरः

15 A सर्वत्राचारो

16 I. O. सर्वतो

17 A प्रापयेद्ब्रह्मणालयम्

पश्येदपीमान-^१धनोऽतिभक्त्या

स्पृशेन्मनुष्यैरिह^२ दीयमानान्^३ ।

शृणोति भक्त्याथ मतिं ददाति

विकल्मषः सोऽपि दिवं प्रयाति ॥१७॥

दुःखप्रः^४ [प्रशममुपैति पठ्यमानैः]

शैलेन्द्रे भवभयभेदनैर्मनुष्यैः^५ ।

यः कुर्यात् किमु मुनिपुङ्गवेह सम्यक्

शान्तात्मा^६ सकलगिरीन्द्रसम्प्रदानम् ॥१८॥

प्रयोगः

अत्राष्टाभिश्चतुर्भिर्वा 'शर्कराभारैः शर्कराभारद्वयेन वा अशक्तौ त्वेकभारेणार्द्धभारेण वा मेरु' तच्चतुर्थभागेन^८ चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतर-^९ [दिने निवेदनोपवास]-सङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च^{१०} दानसङ्कल्प-पुरयाहादि-वाचन-वरणावाक्येषु धान्याचलपदस्थाने शर्कराचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा^{११} रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः^{१२} प्रातः कृतनित्यः सोभायामृत-^{१३} सारोऽयमित्यादिमन्त्रै-रभिमन्त्र्य^{१४} कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यः शर्कराचलं दद्यात् । तत्र च^{१५} धान्याचलदानवाक्ये यवमयगोधूममय-तिलमय-मार्षमयपदस्थाने शर्करामयपदं धान्याचलपदस्थाने^{१६} शर्कराचलपदञ्च दत्त्वा^{१७} दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचल-^{१८} प्रन्थेनैव करणीयम् ।

इति शर्कराचलदानम् ।

इति ^{१९} [महाराजाधिराज-निःशङ्कराक्षर-श्रीमद्वल्लालसेन]-देवविरचिते

श्रीदानसागरेऽचलदानावर्तः ।

1 A ०य यो० for ०यनो०

2 M. P. ०रपि

3 A दीप्यमानं

4 A reads the bracketed por-
tion as प्रशममुपैति पठ्यमानै

5 Corrected from M. P. I. O.
०भेदनिर्घुण्यः, A ०भेदानोमनुष्यैः

6 A कर्मच for सकल

7 A omits this

8 A उत्तरे

9 A reads the bracketed por-
tion as दिनोपवास

10 A omits it

11 I. O. and A 'रात्रिजागरान्तं'

12 A omits it

13 A inserts शर्कराचल here

14 I. O. कृतनित्य

15 I. O. omits it

16 I. O. शर्कराचलं पदं, A पदञ्च

17 A वाच्य

18 A ०यन्थेन कुर्यात्

19 A reads the bracketed por-
tion as महाराजा साधनाधि-
पतिः निःशङ्कर- भुवनख्यातिश्रीकाम

अथ रुद्रदैवतस्वरूपधेनुसहितविष्णुदैवतधेनुदानावतः । (३)

मतस्यपुराणे (८२।२—२०क) :—

गुहधेनुविधानस्य ^१यद्रूपमिह यत् फलम् ।
 तदिदानीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशनम् ॥१॥
 कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीव^२ विन्यसेद् भुवि ।
 गोमयेनोपलिप्तायां दर्भानास्तीर्थ्य यजतः^३ ॥२॥
^४लघ्वेणकाजिनं तद्वद्वत्सस्य परिकल्पयेत् ।
 प्राङ्मुखो कल्पयेद्धेनुमुदक्पादां ^५सवत्सक्राम् ॥३॥
 उत्तमा गुहधेनुः^६ स्यात् सदा भारच्चतुष्टयम् ।
 वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां^७ मध्यमा स्मृता ॥४॥
 अर्द्धभारेण वत्सः स्यात् कनिष्ठा^८ भारकेण तु ।
 चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः ॥५॥
 भारपरिमाणश्च ^९परिभाषोकमनुसन्धेयम् । चतुर्भिश्च भारैरुत्तमा धेनुः, भारद्वितयेन
 मध्यमा, एकेन भारेण कनीयसी ^{१०}स्ववित्तानुसारेण यथायथं ^{११}दातव्या । सर्वत्र धेनु-
 चतुर्थीशेन वत्सपरिकल्पनं बोद्धव्यम् ।

धेनुवत्सौ घृतास्थौ तौ^{१२} ^{१३}श्वेतसूक्ष्मान्भरावृतौ ।

^{१४}शुक्लिकर्णावित्तुपादौ ^{१५}शुचिसुक्ताफलेक्ष्यौ ॥६॥

- 1 A यद्गुहमिह
- 2 I. O. प्राग्ग्रीवां, M. P. प्रागग्र
- 3 M. P. सर्वतः
- 4 A लघ्वेकाजिनं
- 5 Corrected from M. P. A
भवत्सकां, I. O. सपानकां
- 6 A स्या
- 7 M. P. द्वाभ्यां वै, A उभाभ्यां
- 8 A कनिष्ठौ

- 9 A पारिभाषिकमनु०
- 10 A स्ववित्तानुसारेण, I. O. स्ववित्तानुसारतो
- 11 A दातव्यं
- 12 M. P. घृतास्थौ च, A घृतस्थौ तौ
- 13 I. O. and M. P. सित for श्वेत
- 14 I. O. शुचि for शुक्ति
- 15 A शुचिसुक्ताफलेक्ष्यौ

सितसूत्र-¹शिरालौ तौ सितकम्बलकम्बलौ ।

²ताम्रगण्डुकपृष्ठौ तौ सितचामररोमकौ³ ॥७॥

सितसूत्र-⁴शिरालाविति यथा ⁵[ग्रीवा देहेऽवतिष्ठते], तथा श्वेतसूत्राणि दैर्घ्य-
[प्रस्थाभ्यां देयानीत्यर्थः ।]⁶

विद्रुमभ्रूयुगोपेतौ नवनीतस्तनान्वितौ⁷ ।

⁸[क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहविन्द्रनीलकतारकौ ॥८॥

सुवर्णशृङ्गाभरणौ राजतखुरसंयुतौ ।

नानाफलसमायुक्तौ ⁹घ्राणगन्धकरण्डकौ ।]

सुवर्णशृङ्गाभरणौ सुवर्णशृङ्गौ¹⁰ सुवर्णभरणौ च यथाशक्ति हैमतिलकादिमण्डिता-
वित्यर्थः । गन्धकरण्डः¹¹ अभ्रमः¹² कस्तूरीकोषः ।

इत्येवं¹³ रचयित्वा तौ दीपधूपैरथार्चयेत् ॥९॥

¹⁴[दीपधूपौ पूजोपचारोप-¹⁵करणौ ।]

या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च ¹⁶देवेष्ववस्थिता ।

धेनुरुपेण सा देवी मम शान्तिं ¹⁷प्रयच्छतु ॥१०॥

¹⁸देहस्था या च ¹⁹रुद्राणी शङ्करस्य ²⁰तु या प्रिया ।

धेनुरुपेण सा देवी मम पापं ²¹व्यपोहतु ॥११॥

विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः ।

1 Corrected from M. P. I. O.
 शिरालौ तौ, A श्रौवावुभौ

2 A त्व०

3 Corrected from M. P. I. O.
 रौमकौ, A कामकौ

4 A श्रौवाविति

5 I. O. reads the bracketed
 portion as विवा देहेऽवतिष्ठते

6 I. O. reads the bracketed
 portion as द्रष्टावाभ्यां देयादित्यर्थः

7 M. P. श्रौवावुभौ

8 A omits the bracketed por-
 tion

9 Corrected from M. P. I. O.
 घ्राण for घ्राण

10 A क्षौमपुच्छौ

11 A कवर्णकः

12 I. O. कस्तूरीकोषः

13 I. O. वर्जयित्वा

14 I. O. reads the bracketed
 portion as दीपधूप्या पूजोपचार-

स्योपलक्षकौ

15 A श्वरणी

16 A रुद्रेष्ववस्थिता

17 A प्रयच्छ मे

18 I. O. देहस्था

19 A रुद्राणां

20 I. O. तथा, M. P. रुद्रा

21 A व्यपोहति

चन्द्रार्कशक्रशुक्राणां या धेनुः साऽस्तु मे ^१श्रिये ॥१२॥

चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च ।

लक्ष्मीर्या लोकपालानां सा ^२धेनुर्वरदाऽस्तु मे ॥१३॥

^३[स्वधा या पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजाश्च या ।

सर्वपापहरा धेनु-^४[स्तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥१४॥

एवमाम न्य तां धेनुं] ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।]

विधानमेतद्धेनूनां सर्वासामिह पठ्यते ॥१५॥

^५यास्तु पापविनाशिन्यः पठ्यन्ते दश धेनवः ।

तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥१६॥

प्रथमा गुडधेनुः स्याद् घृतधेनुस्तथापरा ।

तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जल-^६सांज्ञता ॥१७॥

क्षीरधेनुश्च विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ।

सप्तमी शर्कराधेनु-^७र्दधिधेनुस्तथाष्टमी ।

रसधेनुश्च नवमी दशमी स्यात् स्वरूपतः ॥१८॥

^८[कुम्भाः स्युर्द्व-^९धेनूनामितरासान्तु^{१०} राशयः ।

अत्र रसशब्देन लवणेक्षुरसयोर्ग्रहणम् ।

तथा च पद्मपुराणम् :—

प्रथमा गुडधेनुः स्याद् घृतधेनुस्तथापरा ।

तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जलकायिनी ॥१९॥

क्षीरधेनुश्च विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ।

1 I. O. प्रिये, M. P. reads the entire line as चन्द्रार्कशक्रशुक्राणां धेनुर्मुखास्तु सा श्रिये

2 I. O. मे शान्तिं प्रयच्छतु

3 I. O. omits the bracketed portion

4 Supplied from M. P. A reads दशमी only for the bracketed portion

5 I. O. आद्य, M. P. यास्ताः

6 I. O. संज्ञिका

7 I. O. रसधेनु लवणस्य तु

8 I. O. omits the bracketed portion

9 Corrected from M. P. A दधि for द्रव

10 Supplied from M. P. A omits न्तु

सप्तमी शर्कराधेनुरष्टमी लवणस्य च ।

रसधेनुश्च नवमी दशमी स्यात् स्वरूपतः ॥२०॥]

^१मतस्यपुराणे (८२।२० ख-२२, २३ ख, २५) :—

सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छन्ति मानवाः ॥२१॥

नवनीतेन [तैलेन तथैवान्ये]^२ महर्षयः ।

एतदेव^३ विधानं स्यात् त एवोपस्कराः स्मृताः ॥२२॥

मन्वावाहनसंयुक्ताः सदा^४ पर्वणि पर्वणि ।

^५यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ।

^६अमेययज्ञफलदाः सर्वपापहराः शुभाः ॥२३॥

अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते तथा^७ पुनः ।

गुडधेनुवादयो देया ^८उपरागादिपर्वेषु ॥२४॥

अतोक्तसमयानामन्यतमे यजमानो गोमयोपलितभूमौ कुशानास्तीर्थ्य तदुपरि चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं कृष्णाजिनं प्रसार्य तत्पार्श्वे तथैव ^९स्वल्पमजिनमास्तीर्थ्य ^{१०}चतुर्हस्ताजिने ^{११}यथा-शक्नुयुक्तधेनु^{१२}-परिमाणानामन्यतमपरिमाणद्रव्यमयी-^{१३}मुक्तोपकरणयुतां प्राङ्मुखीमुदक्पादां धेनुं स्वल्पाजिनोपरि च धेनुचतुर्थी-^{१४}[शद्रव्यमयमु]-क्तोपकरणयुतं वतसमुपकल्प्य सवत्सां धेनुं दीपधूपादिभिरभ्यर्च्य ॐ^{१५} या लक्ष्मीरित्यादिमन्त्रैरामन्त्र्यार्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । तत्र गुडधेनुदान^{१६}-वाक्यम्—ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्त^{१७}वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तगुडधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां लक्ष्म्येणकाजिनस्थधेनुचतुर्थीशगुडमयघृतास्य-सितसूक्ष्माम्बरावृतशुक्लिकर्णेक्षुपादमुक्ताफलेक्षण-सित-^{१८}[कम्बलगलकम्बल]-ताम्रगण्डुकपृष्ठसित-

1 Supplied by conjecture

2 M. P. रत्नैश्च तथान्ये तु for the bracketed portion

3 M. P. एतदेवं

4 A दद्यात्

5 Corrected from M. P. A' यथाश्रद्धं, I. O. यथाश्रद्धं

6 M. P. अशेषः, A अनेकः

7 M. P. and I. O. ऽथवा

8 M. P. ०स्वरूपागादिः, A' उप-वासादिः

9 I. O. अल्पः

10 A चतुर्हस्ताजिन

11 I. O. यथा दत्तयुक्त

12 A adds दान after this

13 I. O. and A' ०युक्तोः

14 I. O. श्री for the bracketed portion

15 A omits it

16 A' omits दान

17 A वेद for वेदामुक्त

18 I. O. सूत्रसिवागल for the bracketed portion

चामररोमक-¹विद्रुमभ्रयुग-नवनीतस्तनक्षौमपुच्छकांस्योपदोहेन्द्रनीलतारक-सुवर्णशृङ्गाभरणराजत-
खुर-नानाफलोपेतगन्धघ्राणवत्ससहितां कृष्णाजिनस्थभारचतुष्टयमितगुडमयीं घृतास्यां सित-
सूक्ष्माम्बरावृतां शुक्लिकर्णामिच्छुपादां मुक्ताफलेक्षणां सितसूत्रशिरालां सितकम्बलगलकम्बलां
ताम्रगण्डुकपृष्ठां सितचामररोमिकां विद्रुमभ्रयुगां नवनीतस्तनीं क्षौमपुच्छां कांस्योपदोहामिन्द्र-
नीलतारकां सुवर्णशृङ्गाभरणां राजतखुरां नानाफलोपेतां गन्धघ्राणां गुडधेनुं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा ²धेनुरियं विष्णुदैवतेत्युक्त्वा यथशाखं कामस्तुतिं
पठेत् । ³[तत ॐ] अथ कृतैतद्दानकर्मणः प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा [धेनुं पुच्छे]⁴ गृहीयात् । मध्यमधेनुदाने भारद्वयपरिमितामुक-
द्रव्यमयीं कनिष्ठधेनुदाने भारपरिमितामुकद्रव्यमयीमिति वाक्यमूहनीयम् । घृतजलक्षीरमधु-
⁵दधीक्षुरस-नवनीत-तिलधेनुदानेषु गुडधेनुदानवाक्य एव धेनुचतुर्थीशगुडमयपदमपनीय
कुम्भस्थधेनुचतुर्थीशामुकद्रव्यमयपदं वतसे⁶ योजनीयम् । भारचतुष्टयपरिमितगुडमयीमिति-
पदमपनीय कुम्भस्थैतत्परिमाणामुकद्रव्यमयीति पदं गुडधेनुपदञ्चापनीयामुकधेनुपदं धेनौ
योज्यम् । एवं तिल-शर्करा⁷-लवण-सुवर्ण-धेनूनां दानवाक्ये धेनुचतुर्थीशामुकद्रव्यमयपदं⁸
वतसे योज्यम् । इयत्परिमाणामुकद्रव्यमयीममुकधेनुमिति धेनौ विशेषः । स्वरूपधेनु-
⁹दाने तु वल्लकांस्यपात्राभरणनानाफलव्यतिरिक्तानां घृतास्यत्वादीनां गुडधेन्ववयवत्वेनोपादानात्,
स्वरूपधेनौ च तदनुपयोगात् स्वरूपधेनुदाने तेषां निवृत्तिः । तथा गुडधेनूकसमये¹⁰ गोमयो-
पलिसभूम्यास्तीर्णकुशोपरिस्थापितोक्तकृष्णाजिनद्वये धेनुवत्सौ प्राङ्मुखौ पृथक् पृथक्
स्थापयित्वा सितसूक्ष्म-¹¹वल्लावृतां सौवर्णतिलकाद्यलङ्कृतौ कांस्यपात्रसहितौ च कृत्वा पार्श्वेषु
यथालाभनानाफलानि दत्त्वाभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ¹² या लक्ष्मीरित्यादि पठित्वा ॐ
अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा¹³ दद्यात् । मत्स्यपुराणोक्तस्वरूपधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां
लघ्वेणकाजिनस्थसितसूक्ष्माम्बरावृतां सौवर्णभरणां कांस्यदोहनां नानाफलोपेतां स्वरूपधेनुं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीपाठान्ते धेनुरियं रुद्रदैवतेति वदेत् । काम-

1 I. O. विद्रुमयुग, A युगल

2 I. O. धेनुरिदं

3 A omits the bracketed por-
tion4 A पुच्छं for the bracketed
portion

5 A दधुः

6 I. O. ०पदं वतसे, A ०पदवच्च

7 I. O. शर्कराचल

8 A ०पदवच्च

9 A ०स्थानि

10 A ०मय for समये

11 A ०वल्लगन्धितौ

12 A omits it

13 A ०दत्तुम् for ०मुञ्चतु

Single issues may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sale of loose component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price-lists are cancelled.

CALCUTTA,
1st December, 1952.

The publications or information about them are obtainable from the Asiatic Society, No. 1, Park Street, Calcutta, or from the Society's Agents:—

MESSRS. LUZAC & Co., 46, Great Russell Street, London, W.C.

M. PAUL GEUTHNER, 13, Rue Jacob, Paris, VIe.

BUCHHANDLUNG OTTO HARRASSOWITZ, 14, Querstrasse, Leipzig.

MESSRS. THACKER, SPINK & Co. LD., 3, Esplanade East, Calcutta.

MESSRS. THE MOORE GOTTRELL SUBSCRIPTION AGENCIES, New York, U.S.A.

Residents of Europe should order from the Agents.

When ordering direct from the Society the following rules should be observed:—

Orders should be addressed to the Asiatic Society and not to any Official by name or title.

All Cheques, Money Orders, etc., should be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society".

Orders for books should be accompanied by a full name and address, legibly written, and should be sent on a separate sheet of paper containing no other communication.

In India, books are supplied by V.P.P.

BIBLIOTHECA INDICA

A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

श्रीमद्बालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA

OF

BALLĀLA SENA

EDITED

BY

BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L.,

Kāvyatīrtha

*Sir William Jones Research Fellow,
The Asiatic Society.*

Work Number

274

Fasciculus 2

Issue Number

1567

CALCUTTA :

Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.

Published by the Asiatic Society,

1, Park Street

1953

Price Rs. 9/-

स्तुत्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । सुवर्णधेनु-^१दाने तु वक्ष्यमाणान्नेयपुराणोक्तसुवर्णधेनुपरि-
माणमनुसन्धाय कर्तव्यम् ।

आग्नेयपुराणे राजोवाच ।

भगवन् श्रोतुमिच्छामि धेनुमाहात्म्यमुत्तमम् ।

यदक्षयफलं तासां ^२[धेनूनां मुनिसत्तम] ॥२५॥

वशिष्ठ उवाच ।

स व्याधो ^३दर्शनाद् यस्या राजाभूत् पुष्पवाहनः ।

तां प्रवक्ष्यामि राजेन्द्र सर्वपाप-^४प्रणाशिनीम् ॥२६॥

गुडधेनुविधानञ्च ^५[यद्द्रूपमिह यत् फलम्] ।

कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भवि ॥२७॥ (२१०१३३)

गोमयेनोपलिप्तायां दर्शनास्तीर्य सर्वतः ।

कृष्णं लघ्वजिनं तद्वत् वत्सस्य परिकल्पयेत् ^६ ॥२८॥ (२१०१३४)

प्राङ्मुखीं कल्पयेद्देनुमुदङ्मुखं तु वत्सकम् ।

उत्तमा गुडधेनुः स्यात् सदा भारचतुष्टयम् ॥२९॥ (२१०१३५)

वत्सं भारेण कुर्वीत द्वाभ्यान्तु मध्यमां स्मृता ।

भारेण च कनिष्ठा च चतुर्थीशेन वत्सकः ॥३०॥ (२१०१३६)

धेनुवत्सौ ^७गुडस्योभौ सितवस्त्र-^८समावृतौ ।

शुक्लिकर्णाविज्जुपादौ शुचिमुक्ताफलेक्ष्णौ ॥३१॥ (२१०१३७)

सितसूत्रशिरालौ तौ सितकम्बलकम्बलौ ।

ताम्रपात्रक-^९पृष्ठौ तु सितचामररोमकौ ॥३२॥ (२१०१३८)

विद्रुमौष्ठ-^{१०}युगोपेतौ नवनीत-^{११}स्तनान्वितौ ।

^{१२}[क्षौमपुच्छौ कांस्थदोहाविन्द्रनीलकतरकौ ॥३३॥ (२१०१३९)]

1 A' दामञ्च

2 A reads the bracketed por-
tion as धेनूनां मुनिसत्तमः

3 I. O. दृशनाद्

4 A' विनाशिनीं

5 A' reads the bracketed por-
tion as यदुक्तमिदं लक्षणं

6 I. O परिकल्पनं

7 Corrected from A'. P. I.O.

तथान्यस्यै, A तदा स्यात्

8 I. O. धरावृतौ

9 I. O. पत्रकं, A. P. गङ्गुलं

10 A' युगावैतौ A. P. भ्रूयुगावैतौ

11 I. O. स्तनार्चितौ

12 A omits the bracketed por-
tion

नानाफलसमायुक्तौ प्राणगन्धकरण्डकौ ।

इत्येवं रचयित्वा तु धूपदीपैस्तथार्चयेत् ॥३४॥

धूपदीपो पूजाद्रव्यस्योपलक्षकौ ।]

या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च ^१देवेष्ववस्थिता ॥ (२१०।२३ख)

धेनुरुपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु ।

विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः ॥३५॥ (२१०।२४)

चन्द्रार्कयोश्च या लक्ष्मीर्धेनुरूपास्तु सा ^२श्रिये ।

चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च ॥३६॥ (२१०।२६)

या लक्ष्मीलोकपालानां सा धेनुर्वरदाऽस्तु मे ।

स्वधा या पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजामपि ॥३७॥ (२१०।२७)

सर्वपापहरा धेनुस्तस्माद्वृद्धिं^३ प्रयच्छ मे ।

एवमामन्त्र्य तां धेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥३८॥ (२१०।२८)

[विधानमेतद्धेनूनां ^४सर्वासामिह पठ्यते]^५ । (२१०।२९क)

यास्तु पापविनाशिन्यः पठ्यन्ते ताश्चतुर्दश ।

तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥३९॥

प्रथमा गुडधेनुः स्याद् धृतधेनुस्तथापरा । (२१०।११क)

तिलधेनुस्तृतीया तु^६ चतुर्थी क्षीरनामिका ॥४०॥

पञ्चमी मधुधेनुस्तु षष्ठी चैव तु शर्करा ।

सप्तमी लवणा धेनू रसधेनुस्तथाष्टमी ॥४१॥

प्रत्यक्षा^७ जलधेनुश्च नवमी दशमी तथा ।

^८[कुम्भाः स्युर्ध्वधेनूनामितरासान्तु] राशयः । (२१०।१३क)

नवमी तिलतैलेन गन्धैः प्रोक्तास्तथापराः ॥४२॥

1 A: तौषसुवस्थितौ

2 Corrected from A. P. I. O.
यमे, A धिमे

3 I. O and A. P. 'स्वस्माच्छान्ति'

4 I. O. स सर्वासामिह

5 A. P. reads the whole
sentence as समानं सर्वधेनूनां
विधानं चैतदेव हि

6 A 'स्तृतीयास्तु, I. O. 'स्तृतीया च

7 A प्रत्यक्ष

8 Corrected from A. P. A'
कुम्भासु रसधेनूनां द्रोणे नैव हि
and I. O. कुम्भाः पूर...हि for
the b, p.

सर्वाः समफलाः प्रोक्ता मध्यमोत्तमकन्यसाः^१ ।

स्वशक्तितो^२ नृपश्रेष्ठ दरिद्रस्य चतुर्गुणम् ॥४३॥

दरिद्रस्य चतुर्गुणमिति कनिष्ठधेनुदाने^३ [दरिद्रस्य चतुर्गुण]-मुत्तमधेनु-^४दानफलं भवतीत्यर्थः ।

सुवर्णधेनुश्चाप्यत्र^५ सुवर्णाश्च चतुर्दश ।

^६कन्यसाश्चेश्वराणान्तु दरिद्राणां सदोत्तमाः ॥४४॥

ईश्वराणां सदोत्तमा दरिद्राणां^७ कन्यसा इति सम्बन्धः ।

अनिर्णिक्तसुवर्णस्य चतुर्भिः कन्यसा मता ।

एतदेव विधानं स्यात् सर्वेषान्तु यशस्करम् ॥४५॥

मन्त्रावाहन-^८संयुक्ता सदा पर्वणि पर्वणि ।

^९यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ॥४६॥

गुडधेनुप्रसङ्गेन [सर्वास्वेवं मयोदिता]^{१०} ।

अशेषयज्ञफलदाः सर्वपापहराः शुभाः ॥४७॥

अयने विषुवे पुरये व्यतीपाते तथा पुनः ।

गुडधेन्वादयो देया^{११} उपरागादिपर्वसु ॥४८॥

कार्तिक्यान्तु तथा माघ्यां युगादिषु च पर्वसु ।

समुपोष्य नरो दद्यात् [सप्तम्यान्तु दिने रवेः]^{१२} ॥४९॥

सप्तम्यान्तु^{१३} दिने रवेरिति रविवारसहितायां सप्तम्यामित्यर्थः^{१४} ।

यथात्तामं^{१५} यथाश्रद्धं दत्त्वा धेनुं यतव्रतः ।

दिनत्रयं तदाहारो याति विष्णोः परं पदम् ॥५०॥

1 A °कन्यसाः, I. O. °कल्पयोः

2 A नरश्रेष्ठ

3 I. O. तदगुण for the b. p.

4 A omits दान

5 I. O. and A: सुवर्णाश्चतुर्दश

6 A कन्यसा°, I. O. कन्यसा सेपुरा-
यान्तु

7 A कन्यसा

8 A °संयुक्ता

9 I. O. and A यथाश्रद्धं

10 I. O. reads the bracketed
portion as सर्वासु च सयोदिताः

11 A उपरागादिपर्वसु, I. O. उप-
वासादिपर्वसु

12 I. O. reads the bracketed
portion as तत् सप्तम्यां नरेश्वरः

13 A omits it

14 I. O. सप्तम्यादित्यर्थः

15 A यथाश्रद्धं

¹तदाहार इति ²धेनुद्रव्याहारः स्वरूपधेनोरभि-³मतगोरसाहार इत्यर्थः ।

इह लोके च सौभाग्यमायुरारोग्यमेव च ।

वैष्णवं लोकमाप्नोति मरणे स्मरणं हरेः ॥५१॥

दशार्जुदसहस्राणि दश चाष्टौ च धर्मवित् ।

न ⁴शोकदुःखमाप्नोति दौर्गत्यं जायते न च ॥५२॥

इति पठति यः इत्थं यः शृणोतीह ⁵सम्यङ्

मधु-⁶मुरनरकारेणैवं वापि⁷ पश्येत् ।

⁸मतिमपि च जलानां यो ददातीन्द्रलोके

⁹शतमपि विबुधैर्धैः पूज्यते कल्पमेकम् ॥५३॥

अद्वोक्तसमयानामन्यतमे गोमयोपलिप्तभूभागे कुशानास्तीर्त्य¹⁰ [तेषामुपरि¹¹ यथोक्तं कृष्णा-
जिनमास्थाप्य] तत्पार्श्वे तथैव ¹²स्वल्पं कृष्णाजिनं प्रसार्य ¹³चतुर्दक्षिणाजिने ¹⁴यथाशक्त्युक्तपरि-
माणानां ¹⁵मन्यतमपरिमाणद्रव्यमयीमुक्तोपकरणयुतां प्र. ड्मुखीं धेनुमुपकल्प्य स्वल्पाजिनधेनु-
चतुर्थीशद्रव्यमयमुक्तोपकरणयुतमुदङ्मुखं वत्सं चोपकल्प्य सत्त्वत्सां धेनुमुक्तोपचारैः सम्पूज्या-
चिताय ब्राह्मणाय ॐ¹⁶ या लक्ष्मीरित्यादि मन्त्रान् पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तगुडधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹⁷लघ्वेणैकाजिनस्थधेनुचतुर्थीश-
गुडमयसितवस्त्र-¹⁸वरावृत-शुक्लकर्णमिज्जुपादं मुक्ताफलेक्षणां सितसूत-¹⁹श्रीव-क्षितकम्बलगलकम्बल-
ताम्रपात्रकपट्ट-सितवामररोमक-विद्रुमौष्ठयुग-नवनीतस्तन-चौमपुच्छ-²⁰कांस्योपदोहेन्द्रनील-
तारक-नानाफलसमायुक्त-गन्धप्राणवतससंहितां ²¹कृष्णाजिनस्थभारचतुष्टयपरिमितगुडमयीं
सितवस्त्रवरावृतां शुक्लकर्णमिज्जुपादां मुक्ताफलेक्षणां सितसूत-²²शिरालां सितकम्बल-²³गल-

- 1 I. O. तथाहार
- 2 A धेनुद्रव्याहारः
- 3 I. O. भतः पारसाहार
- 4 I. O. लोके
- 5 A सम्यङ्
- 6 A मुर.
- 7 I. O. वापि
- 8 I. O. दक्षिमपि
- 9 A शतमपि, I. O. मतमपि
- 10 A omits the bracketed por-
tion
- 11 I. O. तस्मै परि

- 12 A 'खण'
- 13 A चतुर्दक्षिणाजिन
- 14 F. O. यथाशक्त्या उक्तं.
- 15 A omits मन्यत
- 16 A omits it
- 17 A लघ्वेका.
- 18 A वरार्चित
- 19 I. O. वराल
- 20 A कांस्यदीह-इन्द्रनीलतारका
- 21 I. O. कलाजिनस्थ.
- 22 A omits शिराला
- 23 A omits गलकम्बलां

कम्बलाः ताम्रपात्रकपृष्ठाः सितवामरसमिकाः विद्रुमौष्ठयुगां नवनीतस्तनीं क्षौमपुच्छाः कांस्योपदोहा-
मिन्द्रनीलतारकां नानाफलसमायुक्तां गन्धप्राणां गुडधेनुं ददानि । ^१स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् । ^२मध्यमधेनुदाने भारद्वयपरिमितामुकद्रव्यमयीं कनिष्ठधेनुदाने भारपरिमितामुकद्रव्य-
मयीमिति । ^३[भारचतुष्टयपरिमितामुकद्रव्यमयीमित्यस्य स्थाने वाक्ये विशेषः । घृतक्षीरमधुरस-
जलध्वनीततैलधेनूनां दाने गुडधेनुदानवाक्ये एव] भारचतुष्टयपरिमितगुडमयीमिति पदमपनीय
‘कुम्भस्थेयत्परिमाणामुकद्रव्यमयीमिति पदं ^४धेनौः योजनीयम्^५ । शर्करातिललवणधेनूनां दाने
भारचतुष्टयपरिमितामुकद्रव्यमयीममुकधेनुमिति च पदं धेनावहूनीयम् । ^६[चतुर्थीशगुडमयीपद-
मपनीय चतुर्थीशपरिमितामुकद्रव्यमयीपदञ्च वतसे योजनीयम् ।] घृततिलधेनुदाने तु दानवाक्ये
कामनायामियद्भारपरिमितघृतपदमियद्भारपरिमिततिलपदञ्च यथाक्रमनिवेशनीयम् । सुवर्णधेनु-
दाने चतुर्दशसुवर्णान् यथाक्रममास्तीर्य कृष्णाजिने धेनुं तत्पार्श्वे च धेनुसुवर्णचतुर्थीशसुवर्णं
स्वल्पकृष्णाजिने वत्सार्थं स्थापयित्वा यथोक्तोपकरणां सवत्सां धेनुं कृत्वा दद्यात् । दानवाक्ये
आग्नेयपुराणोक्तसुवर्णधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां धेनुचतुर्थीशसुवर्णमयवत्ससहितां ^७चतु-
र्दशसुवर्णमयीं ^८धेनुमिति विशेषः । चतुःसुवर्णधेनुदान एतां चतुःसुवर्णमयीमिति विशेषः ।
स्वरूपधेनुदाने तु यथोक्तकृष्णाजिनद्वये प्राङ्मुखीं धेनुमुदङ्मुखञ्च वत्सं यथायथं स्थापयित्वा
यथाशक्नुतकृष्टवस्त्रेण सितेनान्छाद्य कांस्यपात्रद्वयं दत्त्वा नानाफलानि च पार्श्वे दत्त्वाभ्य-
र्च्याचिंताय ब्राह्मणाय ॐ या लक्ष्मीरित्यादि पठित्वा सवत्सां धेनुं ॐ अयादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तप्रत्यक्षधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^९लक्ष्णेणकाजिनस्थ-
सितवस्त्रवरावृतकांस्यदोहन-नानाफलसहित-^{१०}वत्ससहितां कृष्णाजिनस्थां सितवस्त्रवरावृतां
कांस्योपदोहनां नानाफलोपेतां धेनुं ददानि । प्रतिग्रहीता ^{११}स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीपाठान्ते
गौरियं रुद्रदैवतेति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । यदा च रविवारयुक्तसप्तम्यामाग्नेय-
पुराणोक्तगुडधेन्वादयो दीयन्ते, तदा दानदिनपूर्वतरदिने यजमानः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहर-
^{१२}त्रये हविष्यं मुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देशे उपविश्य ^{१३}पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो

1 I. O. अयादि.

2 A मध्यमधेनुदाने

3 A omits the b. p.

4 I. O. कुम्भस्थेयत्.

5 A वत्स

6 I. O. omits it

7 A omits the b. p.

8 I. O. omits चतुर्दश

9 I. O. सुवर्णधेनुमिति

10 A लक्ष्णेणकाजिन and omits स

11 A omits it

12 I. O. स्वस्ति

13 A ऋष

14 A omits it

वा कृताञ्जलिः 'ॐ सूर्यः सोमो यमः कालः महाभूतानि पञ्च च । आग्नेयपुराणोक्त-
 -^१सवत्सामुकधेनुदानकर्म मया कर्तव्य'-मिति निवेद्य ^२गृहीतोदकपूर्णपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं
 कुर्यात् । 'ॐ श्व ^३उपोष्यापरदिने आग्नेयपुराणोक्त-^४सवत्सामुकधेनुदान-^५कर्माहं करिष्ये' ।
 ततो ^६[नियमेन सुप्त्वा] परदिने ^७उपोष्यापरदिने ज्ञात्वा धेनुं दद्यात् । तत्र च दानवाक्ये
 आग्नेयपुराणोक्तसवत्सामुकधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुक-^८धेनुमिति विशेषः । सर्व-
 दानेष्वेवैतेषु दानदिनादारभ्य दिनत्रयं यावत् धेनुद्रव्यमात्राहारस्तिष्ठेत् । स्वरूपधेनुदाने
^९त्वभिमतगोरसाहारः ।

1 A सवत्सा and I. O. सोपवासासुक
for सवत्सामुक

2 A गृहीतोपूर्णपात्र

3 A उपोष्य परदिने

4 I. O. and A सोपवासासुक०

5 A ०महं

6 I. O. भवसुक्ता उ for the
bracketed portion

7 A उपोष्य परदिने

8 A ०धेनुं दद्यात्

9 A त्वभिद्युतगोरसाहारः, I. O.
०दानैरभिमततमोरसाहारः

तथा तिलधेनुदानम् ।

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वदुःखविनाशिनीम् ।

यां दत्त्वा न पुनर्भूयो भवे संप्रतिपद्यते ॥१॥

यां दत्त्वा ब्रह्महा गोघ्नः १पतुहा गुरुघातकः^१ ।

आगारदाही गरदः सर्वपापरतोऽपि वा ॥२॥

महापातकयुक्तोऽसौ युक्तो यश्चोपपातकैः ।

पापशुद्धिव्रतं कृत्वा तिलधेनुं प्रयच्छति ॥३॥

पापशुद्धिव्रतं कृत्वेति यथेच्छप्राजापत्यादीनामन्य-^२तमकृच्छ्रं कृत्वेत्यर्थः ।

अनुलिप्ते^३ महीपृष्ठे वज्राजिन-^४समावृत्ते ।

धेनुं तिलमयीं कृत्वा सर्वरत्नैरलङ्कृताम् ॥४॥

^५स्वर्णशृङ्गां सुवर्णेन पलरौप्येण वा खुराम् ।

गन्धप्राणवतीं राजन् मिष्टान्न-^६रसनां तथा ॥५॥

सुवर्णेन पलरौप्येण वा ^७[खुरामिति सुवर्णेन कृतखुरां] ^८रौप्यपलनिर्मितखुरां वा ।

गुडास्यां कम्बलसूत्रामिन्नुपादाक्षिमौक्तिकाम् ।

पञ्चाशत्पलश्रवणां ^९द्वाविंशद्दन्तमूलकाम् ॥६॥

पञ्चाशत्पलाणि यज्ञीयतरु-^{१०}[सम्बन्धीनि ग्राह्याणि] । ^{११}[दन्तार्थं मूलका द्वाविंशद्

ग्राह्याः] ।

स्रग्दामपुच्छां कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ।

फलैर्मनोरमैर्मन्त्रैर्मणि^{१२}-विद्रुमभूषिताम् ॥७॥

1 A गुरुघातकः

2 A ०तमं

3 I. O. महीपृष्ठः

4 A समावृत्त

5 A स्वर्णशृङ्गां

6 I. O. ०वसना

7 A खुरां for the bracketed portion

8 I. O. रूप्यपल०, A रूप्यफल०

9 A विंशद् तु मूलकां

10 I. O. reads the bracketed portion as समुत्थानि पत्राणि

11 I. O. reads the bracketed portion as दन्ताश्च मूलकगुरु-
कश्चिद् द्वाविंशद्ग्राह्याः and A as
दन्ता मूलकाश्च द्वाविंशद्ग्राह्याः

12 A मन्त्रैर्मणि०, I. O. ०मन्त्रैर्मणि०

तिलद्रोणेन कुर्वीत ¹आढकेन तु ²वत्सकम् ।

सितवस्त्र-³युगच्छन्नां चारुवस्त्रोपशोभिताम् ।

कांस्योपदोहनां ⁴दद्यान्मन्त्रेणानेन बुद्धिमान् ॥८॥

तिलाश्च पितृदेवस्या निर्मिता-⁵श्चेह गोसवे ।

⁶ब्राह्मणांस्तन्मयीं धेनुं ⁷केशवः प्रीयतामिति ॥९॥

एवं दत्त्वा महीपालं ⁸पूर्वप्रोक्तान्महाभयात् ।

आत्मानं पुत्रपौत्रांश्च सर्वैस्तांस्तारयेत् खलु ॥१०॥

यश्च गृह्णाति राजेन्द्र दरिद्रो यज्ञकारणात् ।

पितृन् सन्तारयेत् सर्वान् ददत्तश्चानुमोदकान् ॥११॥

⁹दीयमानान्तु पश्यन्ति दातुमिच्छन्ति ये नराः ।

सर्वपापविनिर्मुक्ता-¹⁰[स्ते यान्ति परमां गतिम्] ॥१२॥

दानदिनात् ¹¹[पूर्वतरदिने यथोक्त]-प्राजापत्यादीनामन्यतमं कृच्छ्र-¹² कृत्वा दानदिने गामयोपलक्षभूतौ वस्त्रमास्तीर्य तदुपरि कृष्णाजिनं प्रसार्य परिभाषोक्तद्रोणपरिमितांस्तिलान् कृत्वा परिभाषोक्त-¹³सर्वरत्नालङ्कृतां ¹⁴स्वर्णशृङ्गाद्युपकरणसहितां तिलधेनुमुपकल्प्य तत्पार्श्वे तादृक्-¹⁵क्रमार्पितस्वल्पकृष्णाजिनधेनुचतुर्थीशतिलमयमुक्तोपकरणसहितं वत्ससुप-¹⁶कल्प्यार्चित-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ तिलाश्चेति मन्त्रं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेय-पुरायोक्ततिलद्रोणमयतिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वस्त्राजिनस्थ-सर्वरत्नालङ्कृत-¹⁷[सुवर्ण-शृङ्गसुवर्णखुर]-गन्धप्राण-मिष्टान्नरसन-गुडास्य-सूतकम्बलेक्षुपाद-मौक्तिकान्ति-पञ्चाशत्पत्रश्रवण-द्वाविंशन्मूलकदन्तखग्दामपुच्छनवनीतस्तनफलभक्ष्यान्वित-मणिविद्रुम-शोभित-सितवस्त्रयुग-

1 A: माढकेन

2 I. O. च

3 A: कुश०

4 T. O. दद्यान्मन्त्रेण

5 A: ०श्चेत्तु गोरसा

6 A: ब्राह्मणां तन्मयीं, I. O. ब्राह्मणा-स्तन्मयीं

7 A: केशव प्रियतामिति

8 A: पूर्वप्रेतां महाभयायात्

9 A: दीयमानान्तु, I. O. दीयमानाना तु

10 I. O. reads the bracketed portion as स्तेऽपि यान्ति परां गतिं

11 A: पूर्व यथेच्छ

12 A omits this

13 A: सर्वरत्नालङ्कृतां

14 A: स्वर्णशृङ्गीम् उपकरण०

15 A: क्रमार्पितासम्यक्

16 A: ०कल्पितमर्चिताय

17 A reads the bracketed portion as सुवर्णसुखुर

च्छन्नचारुवस्त्रोपशोभितकांस्योपदोहन-धेनु-^१चतुर्थीशतिलमयवत्ससहितां तिलधेनुं ददानि ।
 ७^५ केशवः प्रीयताम् । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ^२रूप्यखुरधेनुदानवाक्ये तु वत्सविशेषण-
 सुवर्ण-^३खुरपदस्थाने रूप्यखुरपदनिवेशः^४ । धेनुविशेषण-सुवर्णखुरामितिपदस्थाने रूप्यखुरा-
 मितिपदनिवेशनं विशेषः ।

^५[इति तिलधेनुः]

1 A 'चतुर्थी' तिलमयः

2 A रूप्यखुरा; I. O. रूप्यखुरः

3 A खुरापादस्थाने

4 A निवेश

5 A omits the bracketed per-
 tion

तथा घृतधेनुदानम् ।

घृतधेनुं प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ।

¹तिलाभावे नृपश्रेष्ठ समुपोष्य यतव्रतः ॥ १॥

²[वासुदेवं जगन्नाथं] घृतक्षीरादिना शुभम् ।

सम्पूज्य विधिवद्भक्त्या तथा कृत्वा ³घृताचिषम् ॥२॥

गव्यस्य सर्पिषः ⁴[कुम्भं पुष्पमाल्यविभूषितम्] ।

⁵कांस्यापिधानं कुर्वीत सितवस्त्रयुगेन वा⁶ ॥३॥

⁷सुवर्णेन च शृङ्गे द्वे मौक्तिकाक्षी ⁸सुविद्रुमैः ।

⁹ओष्ठाविक्षुम्भयान् पादान् कलधौत-¹⁰पलेन वा ॥४॥

¹¹सुवर्णेन च ¹²[शृङ्गे द्वे] शृङ्गे चागुरुकाष्ठजे¹³ इति च श्रुतेः सुवर्णपलाशघृतागुरु-

¹⁴काष्ठशृङ्गी, मौक्तिकाक्षी सौवर्णे वाक्षिणी इति च श्रुतेः ¹⁵सुक्तागर्भसुवर्णयुक्ताक्षी धेनुः कार्य्या ।

¹⁶सुविद्रुमैरोष्ठाविति सम्बन्धः । कलधौतपलेन वेति रौप्यपलकृतखुरा ।

सौवर्णे वाक्षिणी कुर्याच्छृङ्गे ¹⁷चागुरु-¹⁸काष्ठजे ।

¹⁹सप्तधान्यमये पार्श्वे शशिघ्राणां फलस्तनीम् ॥५॥

सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि । शशिघ्राणां ²⁰गन्धमयघ्राणाम् ।

- 1 A तिलद्रोणं
- 2 I. O. reads the b. p. as वासु-
देव जगन्नाथ
- 3 I. O. कृतान्विता
- 4 A' reads the b. p. as कुम्भः
पुष्पमाल्यविभूषितः
- 5 A कांस्यापिधानं, I. O. कांस्थोप-
धानं
- 6 I. O. च
- 7 A सौवर्णेन
- 8 I. O. सुविद्रुमैः
- 9 A ओष्ठाविक्षुम्भयान्, I. O. एष्टा-
विक्षुम्भयान्
- 10 A' उपदेन वा, I. O. उपलेन च

- 11 A सौवर्णेन
- 12 A omits the bracketed por-
tion
- 13 I. O. reads 'गुरुकाष्ठजे, and
omits च after इति, A 'गुरु-
काष्ठोज
- 14 A 'काश्वोजशृङ्गी, I. O. 'काष्ठशृङ्ग
- 15 A सुक्तागजस्यचन्द्रताक्षी
- 16 A' सविद्रुमैरोष्ठमिति, I. O. सविद्रु-
मैरोष्ठमिति
- 17 I. O. चागुरु.
- 18 A 'काश्वोज
- 19 I. O. सप्ततान्यमये
- 20 I. O. कर्षीरसमघ्राणां

तद्वच्छर्करया जिह्वां गुडक्षीरमयं मुखम् ।

कम्बलं क्षौमलाङ्गूलं रोमाणि सितसर्षपैः ॥६॥

कम्बलं क्षौमलाङ्गूलमिति क्षुभाभववस्त्रं गलकम्बलं लाङ्गूलञ्चेति सम्बन्धः ।

ताम्रपात्रमयं पृष्ठं दद्याद्धेनुं नराधिप ।

^१[तद्वद्वत्सञ्च विप्राय प्रीणयेच्च वृताचिषम्] ॥७॥

^२एतां ममोपकाराय गृहीष्व त्वं द्विजोत्तम ।

प्रीयतां मम देवेशो वृताचिः पुरुषोत्तमः ॥८॥

या देव्योऽमृतवाहिन्यो वृतक्षीरवहाः शुभाः ।

गवां लोकनिवासिन्य-^३स्ता मां रक्षन्तु दुष्कृतात् ॥९॥

^४इत्युदाहृत्य विप्राय दद्याद्धेनुं नराधिप ।

^५दत्त्वैकरात्रं विप्राय वृताहारः फलं शृणु ॥१०॥

वृतक्षीरवहा नद्यो यत् पायसकर्दमाः ।

त्रिषु लोकेषु पुण्येषु पुण्यक्षेत्रेषु जायते ॥११॥

पितुरुद्धे ^६[च ये] सप्त पितरस्तस्य येऽप्यधः ।

तांस्तेषु नृप लोकेषु स ^७नयेद्युक्तमङ्गलः ॥१२॥

सकामानामियं ^८व्युष्टिः कथिता नृपसत्तम ।

निष्कामोऽपि ^९[परं याति] विष्णुलोकमनामयम् ॥१३॥

अभीष्टपुरण-^{१०}दिनात् पूर्वतरदिने कृतनित्यः पूर्ववद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासाग्नेयपुराणोक्तवासुदेववृतक्षीराभिषेकपूजाहोमपूर्वकदानोत्तरवृताहारसहितं वृतधेनुदान-कर्म निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व ^{११}उपोष्यापरदिने वासुदेववृत-^{१२}क्षीराभिषेकपूजाहोम-पूर्वकदानोत्तरैकदिनवृताहारत्वसहितमाग्नेयपुराणोक्तवृतधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन

1 A reads the bracketed portion as तद्वद्वत्सञ्च विप्राय प्रीणयेच्च वृताचिर्चिन्तं and B. O. as तावद्वत्सञ्च वैप्रायं प्राणयेच्च वृताचिषं

2 I. O. and A यथा

3 I. O. •तासां

4 I. O. इत्युदाहृत्य

5 I. O. दत्त्वैकरात्रि

6 I. O. reads the bracketed portion as नये

7 A नयेद्युक्तमङ्गलः

8 A वृष्टिः

9 I. O. reads the bracketed portion as वरं वाचि

10 I. O. •षिदिनात्

11 A उपोष्य परदिने

12 A क्षीरस्थपनः

सुप्ताऽपरदिने कृतनित्य उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीराभ्यां ^१ स्नापयित्वा यथाशक्ति घृतार्चिषे नम इति ^२ सम्पूज्याग्निमुपसमाधाय ॐ घृतार्चिषे स्वाहेत्याज्यं हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ^३ गोमयोपलितभृभागे घृतकुम्भं पुष्पमालालङ्कृतं ^४ स्थापयित्वा घृतधेनुमुक्त्वा-^५ करणयुतामुपकल्प्य ^६ तच्चतुर्थीशीन घृतेन उक्त्वा करणसहितं धेनुपार्श्वे ^७ [वत्स-मुपकल्प्य सवत्सां] ^८ धेनुमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ एतां ^९ ममोपकारायेति श्लोकद्वयं पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तकुम्भपरिमितधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां धेनुचतुर्थीशकुम्भस्थघृतमय-^{१०} पुष्पमाल्यंभूषितं--^{११} कांस्यापिधान-सितवस्त्रयुगाच्छादितसुवर्णावृता-गुरुकाष्ठशृङ्गमौक्तिकसहितसौवर्णाक्षि--^{१२} युगविद्रुमौष्ठ-^{१३} युगेक्षुरौप्यपलकृतपादसप्तधान्यपार्श्वक-^{१४} गन्धघ्राण-फलस्तनशर्कराजिह्व-गुडक्षीरमुखक्षौमगलकम्बललाङ्गूलसितसर्षपरोमक-ताम्र-^{१५} पाल-क-^{१६} पृष्ठवत्सहितं घृतकुम्भमयीं पुष्पमाल्यविभूषितां ^{१७} कांस्वोपदोहां सितवस्त्रयुगाच्छादितं सुवर्णा-वृतागुरुकाष्ठशृङ्गं मौक्तिक-^{१८} सहितसुवर्णाक्षियुगां विद्रुमौष्ठमिक्षुरौप्य-^{१९} पलपादां सप्तधान्य-पार्श्वं ^{२०} गन्धघ्राणां फलस्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं क्षौमगलकम्बललाङ्गूलां सितसर्षपरोमकां ताम्रपालपृष्ठां घृतधेनुं ददामि । घृतार्चिः प्रीयताम् । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो ^{२१} घृतमात्रेण पारणं कृत्वा तमहोरात्रं नियतः ^{२२} क्षिपेत् ।

महाभारते (अनु—२.७।३०=वन—१.८६।१३) :—

सुदक्षिणां काञ्चनचारुशृङ्गीं कांस्वोपदोहां द्रविणोत्तरीयाम् ।

धेनुं तिलानां ^{२३} ददतां द्विजाय लोका वसूनां सुलभा भवन्ति ॥१४॥

द्रविणोत्तरीयामिति यथाशक्ति-^{२४} सुवर्णाञ्चलवस्त्रावृतामित्यर्थः । अत्र परिमाणविशेषा-

- 1 A स्नापयित्वा
- 2 I. O. सम्पूज्यादि.
- 3 A गोमयलिप्तः, I. O. गोपयोप-लिप्तः.
- 4 A स्नापयित्वा
- 5 A: करणयुतामुपकल्प्य
- 6 I. O. तच्चतुर्थभागेन
- 7 A reads the bracketed por-
tion as सुपकल्प्य
- 8 I. O. घृतसहितमर्चिताय
- 9 I. O. and A यथा
- 10 A omits मय
- 11 A कांस्याभिधान, I. O. कांस्वोपधान

- 12 A omits युग
- 13 A reads द्रुमौष्ठ and omits युगेक्षु
- 14 A कपूरः
- 15 I. O. पात्रः
- 16 A वाससहितं
- 17 I. O. कांस्वोपधानां
- 18 A सहितां
- 19 A omits पल
- 20 A घ्राणां, I. O. कपूरघ्राणां
- 21 I. O. घृतेन पारणां
- 22 I. O. क्षिपेत्
- 23 I. O. ददती
- 24 A सुवर्णाञ्चलवस्त्रावृतामित्यर्थः, I. O. सुवर्णाञ्चलवस्त्रावृतामित्यर्थः

श्रुतेरपेक्षायां मतस्यपुराणोक्ततिलधेनुपरिमाणग्रहो बोद्धव्यः । ^१मतस्यपुराणीयतिलधेनूक्त-
परिमाणानामन्यतमपरिमाणतिलराशिमयीं तिलधेनुमुक्तोपकरणयुतामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ततिलधेनुदान-^२फलप्राप्तिकामोऽहमेतां
^३तिलराशिमयीं ^४काञ्चनशृङ्गीं कांस्योपदोहां द्रविणोत्तरीयां तिलधेनुं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । सुदक्षिणामिति श्रवणाच्चात् यथाशक्ति ^५बहुदक्षिणादानम् ।

^६[इति घृतधेनुः ।]

1 A reads यथाशक्ति before this

2 A omits फल

3 A omits it

4 I. O. सुवर्णशृङ्गीं

5 A वक्तु for बहु

6 I. O. reads the bracketed portion after विष्णुधर्मे below and A omits it

विष्णुधर्मोक्तधेनुदानानि ।

अथ जलधेनुदानम् ।

विष्णुधर्मैः—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि प्रीयते दत्तया ¹यया ।
 देवदेवो हृषीकेशः ²सर्वेशः सर्वभावनः ॥१॥
 जलकुम्भं नरव्याघ्र सुवर्णरजतान्वितम् ।
³[रत्नगर्भं सतोयन्तु ग्राम्यधान्य]-समन्वितम् ॥२॥
 सितवस्त्रयुगच्छन्नं ⁴दूर्वापल्लवशोभितम् ।
 कुष्ठमांसीसुरोशीर-⁵बालकामलकैर्युतम् ॥३॥
 प्रियङ्गुपत्रसहितं सितयज्ञोपवीतिनम् ।
 सच्छल्लोपानहञ्चैव दर्भविष्टरसंस्थितम् ॥४॥
 चतुर्भिः ⁶संवृतं भूयस्तिल-⁷पालैश्चतुर्दिशम् ।
⁸पिहितं दधिपालेण घृतक्षौद्रवता ⁹मुखे ॥५॥
 उपोषितः समभ्यर्च्य वासुदेवं जनेश्वरम् ।
 पुष्पधूपोप-¹⁰चारैस्तु यथाविभवमादृतः ¹¹॥६॥
 सङ्कल्प्य जलधेनुञ्च कुम्भं तमभिपूज्य च ।
 पूजयेत् वत्सकं तद्वत् कृतं ¹²घृतमयं बुधः ॥७॥

जलधेनुं सङ्कल्प्य ¹³सम्यङ् निर्माय इत्यर्थः ।

एवं ¹⁴[पूज्य च] गोविन्दं जलधेनुं ¹⁵सवत्सकाम् ।

¹⁶[सितवस्त्रधरः शान्तो वीतरागो विमत्सरः] ॥८॥

1 I. O. मया

2 I. O. सर्वेशः

3 I. O. reads the bracketed portion as रत्नगर्भमशेषैस्तु ग्राम्ये-
 व्याधैः

4 A °कनकामलकीयुतां

5 I. O. संस्थिता भूप तिलः

6 A पत्रैः

7 I. O. स्थगितं

8 A सुखं

9 I. O. °हारैस्तु

10 A °वृतः

11 I. O. कृतमयं

12 A सम्यक् निर्मय

13 I. O. सस्पूज्य for the b. p.

14 A सवत्सिका, I. O. सवत्सकं

15 A omits the b. p.

दद्याद्विप्राय राजेन्द्र प्रीत्यर्थं जलशायिनः ।

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ॥६॥

इति चोच्चार्य भूनाथ विप्राय प्रतिपाद्य ताम् ।

¹[अपक्वान्नाशिना स्थेय]-महोरात्रमतःपरम् ॥१०॥

अनेन विधिना दत्त्वा जलधेनुं नेराधिप ।

सर्वान् कामानवाप्नोति ये ²दिव्या ये च ³मानुषाः ॥११॥

शरीरारोग्यमावाधाप्रशमः सर्वकामिकः ।

नृणां भवति दत्तायां ⁴जलधेन्वां न संशयः ॥१२॥

आह्लादहेतुजननं [दानानां नास्ति]⁵ तादृशम् ।

⁶जलधेनुर्यथा नृणां जन्मान्येकोन-⁷विंशतिम् ॥१३॥

न ⁸[च दाहो न चैवार्ति]-र्न मोहो विप्रजायते ।

अपि जन्मसहस्रेषु जलधेनुप्रदायिनाम् ॥१४॥

एकजन्मकृतं वाञ्छा लिजन्मोत्थं समाहृता ।

सप्तजन्मकृतं पापं हन्ति दत्ताम्बुगौर्नृणाम् ॥१५॥

वाञ्छा जलधेनुदानेच्छामात्रम् एकजन्मकृतं पापं हन्ति समाहृता ⁹सम्भृतीकृता जन्मलय-
कृतं पापं हन्ति इति ¹⁰स्तुतिः । ¹¹दानदिनपूर्वतरदिने पूर्ववद्¹² हविष्यभोजनादिकं¹³ कृत्वा
¹⁴सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वकं विष्णुधर्मोक्तवासुदेवपूजापूर्वक-¹⁵जलधेनुदानकर्म मया
कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कलनं ¹⁶कुर्यात् । ॐ श्व ¹⁷उपोष्यापरदिने वासुदेवपूजापूर्वकदानोत्तरा-
पक्वान्नाशनसहितजलधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने उपोष्यापरदिने
प्रातः स्नात्वा श्वेतवस्त्रः प्रशान्तचित्तो ¹⁸यथोक्तोपचारैर्वासुदेवम् ॐ जलशायिने केशवाय नमः'

1 A' अगन्नाशिनस्ते य for the b. p.

2 I. O. देव्या

3 A मानवाः

4 A जलधेनुसंशयः

5 I. O. reads the bracketed portion as नास्ति विप्रेन्द्र

6 A जलधेनुं यथा

7 I. O. 'सप्तति'

8 I. O. reads the bracketed portion as दाहो न क्लमो नास्ति

9 I. O. सं only

10 I. O. श्रुतेः

11 I. O. दानदिनपूर्वदिने ; A दानपूर्व-
तरदिने

12 A omits it

13 I. O. हविष्यादारादि

14 A सूर्यादिदेवता

15 A omits जलधेनुदान

16 A कुर्यात्

17 A उपोष्य परदिने

18 A omits यथोक्तो

इति सम्पूज्य यथोक्तहृषां जलधेनु¹ जलचतुर्थभागघृतमयवत्ससहितामुपकल्प्यार्चिताम²-चिंताय
ब्राह्मणाय ॐ जलशायीत्यादि मन्त्रं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोक्तजलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णरजतान्वित-रत्नगर्भ-ग्राम्यधान्यसहित-सितवस्त्र-
युगच्छन्न-दूर्वापल्लवशोभित-कुष्ठमांसीमुरोशीरबालकामलकप्रियङ्गु-³पत्रसहित-⁴सितयज्ञोपवीति-
सच्छत्रोपानतक⁵-दर्भविष्टरस्थ-तिल-⁶पूर्णपात्रचतुष्टय-⁷युत-⁸घृतमधुसहितदधि-⁹पात्रपिहितानन-
धेनुचतुर्थीश-¹⁰घृतमयवत्ससहित-सुवर्णरजतान्वित-¹¹रत्नगर्भ-ग्राम्यधान्यसहित-¹²सितवस्त्रयुग-
च्छन्न-दूर्वापल्लवशोभित-कुष्ठमांसी-¹³मुरोशीरबालकामलकप्रियङ्गुसहित-सितयज्ञोपवीति-सच्छत्रो-
पानतक¹⁴-दर्भविष्टरस्थ-तिलपूर्णपात्रचतुष्टययुत¹⁵-घृतमधु-¹⁶युक्तदधिपात्रपिहिताननजलकुम्भ-
मयीं जलधेनुं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानोऽपकान्नेन कृतपारणो
नियतस्तमहोरात्रं नयेत् ।

¹⁷[इति जलधेनुः ।]

- 1 A omits it
- 2 A omits चिंताय
- 3 I. O. पद् for पत्र
- 4 A शितयज्ञोपवीतं I. O. यज्ञोपवीतं
- 5 A सच्छत्रोपानतयुक्त
- 6 A घृत् for पूर्णपात्र
- 7 A यद्यत्
- 8 I. O. मधुसहित before this
- 9 A पात्रपिहितानन; I. O. पात्रा-
पिहित

- 10 A पिहित for घृत
- 11 I. O. वत्स for रत्न
- 12 A omits सित
- 13 A omits मुरोशीर
- 14 I. O. सच्छत्रोपानत
- 15 A omits युत
- 16 A दधियुक्तं
- 17 A omits the bracketed por-
tion

अथ तिलधेनुदानम् ।

तथा :—

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि केशवप्रीणनं परम् ।

²[दत्ता या स्याद् यथा चास्या नरेन्द्र] विधिस्तमः ॥१॥

यां दत्त्वा ³ब्रह्महा गोघ्नः पितृघ्नो गुरुतल्पगः ।

⁴आगारदाही गरदः सर्वपापयुतोऽपि च⁵ ॥२॥

महापातकयुक्तो वा ⁶युक्तो वाप्युपपातकैः ।

⁷स मुच्यतेऽखिलैः पापैर्विष्णुलोकञ्च गच्छति ॥३॥

⁸अनुलिप्ते महीपृष्ठे ब्रह्माजिनसमावृते ।

धेनुं तिलमयीं कृत्वा सर्वैरत्नैः समन्विताम् ॥४॥

अजिनं कृष्णमृगाजिनम् ।

स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां गन्धप्राणवतीं शुभाम् ।

मिष्टान्नजिह्वां कुर्वीत ⁹गुडास्यां सूतकम्बलाम् ॥५॥

सूतकम्बलामिति सूतमय-¹⁰गलकम्बलाम् ।

इक्षुपादां ताम्रपृष्ठां कुर्यान्मुक्ताफलेक्षणां ।

प्रशस्तपत्रश्रवणां ¹¹[फलदन्तां¹² मनोहराम्] ॥६॥

¹³[प्रशस्तपत्रं यज्ञीयतरुपत्रम् ।]

स्रग्दामपुच्छां¹⁴ कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ।

फलैर्मनोहरैर्भक्ष्यैर्मणिमुक्ताफलान्विताम् ॥७॥

1 I. O. परां, A' तथा

2 A reads the bracketed portion as यत्तु यास्याद्यथा वा स्यान्नरेन्द्र

3 A ब्राह्मणा

4 I. O. आगारदाही

5 I. O. वा

6 I. O. युतो

7 A' समुत्पपाताखिलैः

8 A' स्वर्णं, I. O. अथ०

9 A गुडस्यां

10 A 'गलकम्बला, I. O. 'गुडकम्बला'

11 I. O. reads the bracketed portion as फलदन्तवतीं शुभां

12 A फलदां

13 A omits the bracketed portion

14 I. O. 'पुष्पा'

तिलक्षोणेन कुर्वीत आढकेन तु वत्सकम् ।

¹[वरवस्त्रयुगच्छन्नां चारुच्छत्]-समन्विताम् ॥८॥

ईदृक्संस्थानसम्पन्नां कृत्वा श्रद्धासमन्वितः ।

कांस्योपदोहनां दद्यात् केशवः प्रीयतामिति ॥९॥

सम्यगुच्चार्य विधिना दत्त्वैतेन नराधिप ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः पितरं स पितामहम् ॥१०॥

²प्रपितामहं तथा पूर्वपुरुषाणां चतुष्टयम् ।

आत्मानं ³तनयं पौत्रं प्रपौत्रं तदधस्त्रयम् ।

तारयेदवनीपाल तिलधेनुप्रदो नरः ॥११॥

यश्च गृह्णाति विधिवत् तस्यापि विविधं फलम् ।

चतुर्दश ⁴तथा ये च ददतश्चानुमोदकाः ॥१२॥

दीयमानां प्रपश्यन्ति तिलधेनुश्च ये नराः ।

⁵तेऽप्यधौघविनिर्मुक्ताः प्रयान्ति परमां गतिम् ॥१३॥

प्रशान्ताय सुशीलाय तथाऽमत्सरिणे बुधः ।

तिलधेनुं नरो दद्यात् वेदज्ञाताय धर्मिणे ॥१४॥

⁶वेदज्ञाताय कृतसमस्तशाखाध्ययनाय धर्मिणे स्वधर्मानुष्ठायिने ।

त्रिरात्रं यस्तिलाहारस्तिलधेनुं प्रयच्छति ।

⁷दत्त्वैकरात्रञ्च नरस्तिलानति नरेश्वर ॥१५॥

⁸दानाद्विशुद्धपापस्य तस्य पुण्यवतो नृप ।

⁹चान्द्रायणादप्यधिकं शस्तं तत्तिलभक्षणम् ॥१६॥

¹⁰अत्र पूर्वोत्तरदानयोर्वासुदेवपूजाश्रुतेरला-¹¹[पि केशव]-प्रीतिश्रुतेश्च केशवपूजा कर्तव्या ।

दानदिनपूर्वचतुर्थदिने प्रातः ज्ञात्वा ¹²गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । ३३

1 A reads the bracketed portion as सुवर्णयुगमच्छलां चारुच्छ

2 I. O. प्रपितामहे

3 A तनयम्

4 A यथा

5 I. O. तेषाधौघविनिर्मुक्ताः

6 A वेदज्ञानाय

7 I. O. दत्तैकरात्रिञ्च

8 I. O. दानादिशुद्धपापस्य

9 I. O. इन्द्राय पादप्यधिकं

10 I. O. दान

11 I. O. reads the bracketed portion as धिके एव

12 I. O. and A गृहीतोदकपूर्णं

अथादि ¹त्रिरात्रतिलाहाररूप-²प्राच्याङ्गदानदिनतिलाहाररूपोदीच्याङ्ग-³-सहितं विष्णुधर्मोक्त-
तिलधेनुदानकर्महं⁴ करिष्ये । ततस्तद्दिनमारभ्य तिरात्रं तिलाहारो भूत्वा चतुर्थदिने प्रातः
स्नात्वा ॐ केशवाय नम इति यथाशक्त्युप-⁵चारैर्वसुदेवं ⁶सम्पूज्योक्तहृषीं तिलधेनुमर्चिताय
उक्तरूपाय ब्राह्मणाय ॐ केशवः प्रीयतामित्युच्चार्य ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्ततिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामास्तीर्णवस्त्राजिनस्थतिलाढकमय--सर्वरत्नालङ्कृत-
सुवर्णशृङ्ग-रूप्यखुर-गन्धघ्राण-मिष्टान्नजिह्वा-गुडास्य-सूत्रमयगलकम्बलेक्षुपादं--ताम्रपृष्ठ-मुक्ताफले-
क्षणा-प्रशस्तपलश्रवण-⁷फलदन्त-स्रग्दामपुच्छ-नवनीतस्तन-⁸फलमूलरत्नमुक्तान्वितवत्ससहिता-
मास्तीर्ण-⁹-वस्त्राजिनस्थतिलक्षोणमयीं सर्वरत्नालङ्कृतां ¹⁰सुवर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां ¹¹गन्धघ्राणां मिष्टान्न-
जिह्वां गुडास्यां सूत्र-¹²गलकम्बलामिक्षुपादां ताम्रपृष्ठां मुक्ताफलेक्षणां प्रशस्तपलश्रवणां ¹³फल-
दन्तां स्रग्दामपुच्छां नवनीतस्तनीं वस्त्रयुगच्छन्नां फलमूलरत्नमुक्ता-¹⁴फलच्छत्रकांस्योपदोहनान्वितां
धेनुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानस्तिलमात्राहार-¹⁵स्तद्दिनं नयेत्

1 A omits त्रिरात्र

2 I. O. प्रायक्तं

3 A' ०द्वियाङ्ग and I. O. ०द्वियाङ्ग

4 A' ०दानमहं

5 I. O. ०वाससरे ० for ०चारै ०

6 I. O. पूर्वोक्तहृषीं

7 I. O. फलदन्तं

8 I. O. रत्नमुक्ताफलाविवृता

9 I. O. and A ०मास्तीर्ण

10 A' omits it

11 I. O. omits it

12 A omits गल

13 A omits it

14 I. O. ०फलाविवृता for ०फलच्छत्र

15 A ०स्व ० दिन ०

अथ घृतधेनुदानम् ।

तथा :—

तिलाभावे तथा दद्याद् घृतधेनुं ¹यतव्रतः ।

येन भूप विधानेन तदिहैकमनाः शृणु ॥१॥

वासुदेवं जगन्नाथं घृतक्षीराभि-²प्रेचितम् ।

सम्पूज्य पूर्ववत् ³पुष्पगन्धधूपादिभिर्नरः ॥२॥

पूर्ववदिति भक्ष्याद्यतिशयेनेत्यर्थः ।

अहोरात्रोषितो [नाम्ना अभिस्तूय]⁴ घृताचिषम् ।

अहोरात्रोषितः सन् घृताचिर्नाम्ना ॐ घृताचिषे नम इत्येवं गन्धपुष्पादिभिर्वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीरक्षपन-⁵पूर्वकमभ्यर्च्य [येन केनचिद् वैष्णवेन स्तवेन]⁶ स्तुत्वैत्यर्थः ।

⁷गव्यस्य सर्पिषः कुम्भं पुष्पमालाविभूषितम् ॥३॥

कांस्योपदोहसंयुक्तं सितवस्त्रयुगेन च ।

⁸[हिरण्यगर्भसहितं मणिविद्रुममौक्तिकैः ॥४॥

इक्षुष्टिमयान् पादान् खुरान् रूप्यमयांस्तथा ।

सौवर्ण्यं चाक्षिणी कुर्याच्छृङ्गे चागुरुकाष्ठजे ॥५॥

सप्तधान्यमये पार्श्वे पत्तोर्णं वापि कम्बलम् ।]

कुर्यात्तुरुष्ककर्पूरैर्घ्राणं [फलमयांस्तनान्]⁹ ॥६॥

पत्तोर्णं ¹⁰धीतकौशेयवस्त्रं कम्बलं ¹¹गलकम्बलं तुरुष्कः ¹²सिशिकः ॥

1 A प्रयत्नतः

2 A 'प्रेचन'

3 A 'पुष्प' गन्धपुष्पादिभिर्नरः

4 I. O. reads the bracketed portion, as रात्रावभिस्तूय

5 A omits it

6 I. O. प्रेचककेनविद्वैष्णवेन स्तुवेन for the bracketed portion

7 I. O. सन्तप्रस्य

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. फलमयींस्तनान् and A फलमयान् स्थानान् for the bracketed portion

10 A 'धीतकौशेयवस्त्रं', I. O. धीतकी-
शकारकर्पटः

11 I. O. गजकम्बल

12 A 'सिन्दुक'

तद्वच्छर्करया जिहां गुडक्षीरमयं ^१मुखम् ।

क्षौमसूत्रेण लाङ्गूलं रोमाणि सितसर्षपैः ।

ताम्रपातमयं पृष्ठं कुर्यात् श्रद्धासमन्वितः ॥७॥

ईदृक्स्वरूपां सङ्कल्प्य घृतधेनुं नराधिप ।

तद्वत्कल्पनया धेन्वा घृतवत्सं प्रकल्पयेत् ॥८॥

सङ्कल्प्येति सम्यक् कल्पयित्वा ^२सम्भृतीकृत्येत्यर्थः ।

^३तं विप्रन्तु ^४समानास्य मनसैव ^५घृतार्चिषम् ।

कल्पयित्वा ^६ततस्तस्मै प्रयतः प्रतिपादयेत् ॥९॥

एतां ममोपकाराय गृहीष्व त्वं द्विजोत्तम ।

प्रीयतां मम देवेशो घृतार्चिः पुरुषोत्तमः ॥१०॥

इत्युदाहृत्य विप्राय देयाद्धेनुं नराधिप ।

घृतवस्त्रसुवर्णानां सम्यक् कल्पनया कृतम् ॥११॥

घृतं सम्यङ्निरूपितं ^७घृतवत्सधेन्वादि दोषरहितं ^८[वस्त्रसुतकृष्टं केशरादिरहितं] सुवर्णं सर्वोत्कृष्टं ^९न्यायार्जितमुपादाय निर्मितमित्यर्थः ।

दत्त्वैकरात्रं स्थित्वा च घृताहारो नराधिप ।

मुच्यते सर्वपापेभ्यस्तदा दानफलं शृणु ॥१२॥

घृतक्षीरवहा नथो यन्न पायसकर्दमाः ।

^{१०}[तेषु लोकेषु लोकेश ^{११}पुण्यक्षेत्रेषु जायते] ॥१३॥

^{१२}पितुरुद्धं नयेत् सप्त[चावरानपि सप्त च] ^{१३} ।

तांस्तेषु नृप लोकेषु स नयत्यन्तकल्मषः ॥१४॥

सकामानामियं व्युष्टिः कथिता नृपसत्तम ।

^{१४}विष्णोलोकं नरा यान्ति ^{१५}निष्कामघृतधेनुदाः ॥१५॥

1 A श्वम्

2 A सम्भृतिरुत्थेयः

3 I. O. तस्य विप्रं

4 A समानास्य

5 I. O. घृतार्चिषः, A घृतार्चिषं

6 A सतस्तस्यै

7 I. O. घृतवत्साभिरन्नादिदोषरहितं

8 I. O. श्वं for the bracketed portion.

9 I. O. न्यायार्जितमुपायविनिर्मिता-मित्यर्थः

10 I. O. reads the bracketed portion as तेषु लोकेष्ववत्पूज्यो

स पुण्येषु प्रजायते

11 A स पुण्येषूपजायते

12 I. O. त्रिषुरुद्धं

13 I. O. reads the bracketed portion as चाचरावपि सप्तच

14 I. O. त्रिषु लोके,

15 I. O. निष्कामाः

दानदिनपूर्वतरदिने ¹पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासविष्णुधर्मोक्त-
वासुदेवधृतक्षीरक्षपनपूजापूर्वकं² [धृतधेनुदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् ।
ॐ श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोक्तधृतार्चिर्धृतक्षीर-क्षपन-पूजापूर्वकं] दानान्तरैकरात्रधृता-
हारत्वसहितं धृतधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने उपोष्यापरदिने
ज्ञात्वा वासुदेवं धृतक्षीराभ्यां क्षपयित्वा ॐ धृतार्चिषे नम इति यथाविधि सम्पूज्य वैष्णवस्तवेन
³स्तुत्वा यथोक्तरूपां धृतधेनुं ⁴तच्चतुर्थभागकल्पित-⁵तद्रूपवत्ससहिता-⁶मर्चितामर्चिताय
विद्यातपःशालिने धृतार्चिरयमिति ध्यातिरूपाय ब्राह्मणाय ॐ एतां ममोपकाराय इत्यादिमन्त्रं
पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्तां दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तधृतधेनुदावफलप्राप्तिकामोऽहमेतां
धेनुचतुर्थभागधृतकल्पित-पुष्पमाला-⁷विभूषित-कांस्योपदोह-सितवस्त्रयुगाच्छादित-हिरण्य-
गर्भमणिविद्रुममौक्तिकसहितेक्षुयष्टिमयपाद-⁸रौप्यखुर-सौवर्णाक्षियुगागुरुकाष्ठमयशृङ्ग-सप्तधान्य-
पार्श्वद्वय-पत्रोर्णगलकम्बल-तुल्यकपूर्वप्राण-फलस्तन-शर्कराजिह्व-गुडक्षीरमुख-क्षौमसूत्रलाङ्गूल-
सितसर्षपरोमक-ताम्रपृष्ठ-वत्ससहितां गव्यधृतकुम्भमयीं पुष्पमाला-⁹विभूषितां कांस्योपदोहां
सितवस्त्र-¹⁰युगाच्छादितां हिरण्यगर्भां मणिविद्रुममुक्तासहितामिक्षुयष्टि-¹¹पादां रौप्यखुरां
सौवर्णाक्षियुगागुरुकाष्ठशृङ्गां सप्त-¹²धान्योभयपार्श्वीं पत्रोर्णगलकम्बलां तुल्यकपूर्वप्राणां फल-
स्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं क्षौमसूत्रलाङ्गूलां सितसर्षप-¹³रोमकां ताम्रपात्रपृष्ठां धृतधेनुं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो धृतमात्राहारस्तद्दिनं नियतोऽति-
वाहयेत्¹⁴ ।

1 I. O. पूर्ववत् हविष्याहारादि

2 A omits the bracketed por-
tion

3 I. O. कृत्वा

4 A चतुर्थभागः

5 A तद्रूपः

6 A omits मर्चिता

7 I. O. भूषितः

8 A omits रौप्य

9 I. O. 'भूषिता'

10 A 'युगाच्छादिता', I. O. 'युगादि-
च्छादिता'

11 I. O. 'पादा', A 'पादा'

12 A 'धान्योभयपार्श्वी'

13 I. O. and A 'रोमिका'

14 A नियतो वाहयेत्, I. O. नियम-
तोतिवाहयेत्

विष्णुधर्मोत्तरोक्तधेनुदानानि ।

अथ घृतधेनुदानम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०७।१-१५) :—

घृतधेनुप्रदानञ्च निबोधत द्विजोत्तमाः ।

गव्यस्य सर्पिषः कुम्भं पूर्णंनु परिकल्पयेत् ॥१॥

^१कलसञ्च तथा पूर्णं तस्या वत्सं प्रकल्पयेत् ।

^२कांस्योपदोहसंज्ञौ सितवस्त्र-^३युतौ तथा ॥२॥

^४हिरण्यगर्भौ कर्तव्यावलुलितौ च बाह्यतः ।

इल्लुयष्टिमयान् पादान् ^५खुरान् रूप्यमयास्तथा ॥३॥

[अनुलितौ ^६[च गन्धेन] यथेच्छ-^७चन्दनादिना ।]^८

सौवर्णं चाक्षिणी कार्थ्यं शृङ्गे चागुरुकाष्ठजे ॥४॥

सप्तधान्यैश्च कर्तव्ये तस्याः पार्श्वे पृथक् कृतैः ।

तस्याः पटञ्च कर्तव्यं कम्बलञ्च द्विजोत्तमाः ॥५॥

कुर्त्यात् तुरुष्ककर्पूरै-^९र्घ्राणं फलमयांस्तनान् ।

तद्वच्छर्करया जिह्वां गुडक्षीरमयं मुखम् ॥६॥

क्षौमसूत्रेण लाङ्गूलं रोमाणि सितसर्षपैः ।

ताम्रपात्रमयं पृष्ठं कुर्याच्छ्रद्धा-^{१०}समन्वितः ॥७॥

^{११}एतद्विरचनं कृत्वा घृतक्षीराभि-^{१२}षेचनैः ।

^{१३}हरिं ^{१४}घृतार्चिषेत्थेवं नाम्ना संपूजयेद्विभुम् ॥८॥

1 A फलञ्च

2 I. O. कांस्यपिधानसंज्ञौ

3 I. O. ०प्रतौ

4 A हिरण्यगर्भौ, I. O. हिरण्यगर्भाभौ

5 I. O. खुरा

6 I. O. omits the bracketed portion

7 A ऊच for च

8 V. D. omits the b. p.

9 I. O. ०र्घ्राणी

10 I. O. ०समन्वितं

11 A एतद्वैवच

12 A ०सेच

13 I. O. हविं, A' हविः

14 I. O. क्षतार्चिषेत्थेवं

¹[ततस्तु गन्ध]-वल्लान्नधूपपुष्पादिभिर्नरः ।

घृतेन ²[दीपनं दद्यात्] तथैव च घृतार्चिषः ।

होमं विप्रा-³स्तथा दद्याद् ⁴धेनुं विप्राय भक्तितः ॥६॥

घृतार्चिःप्रीतये विप्रं कल्पयित्वा ⁵घृतार्चिषम् ।

⁶एकरात्रं तां दत्त्वा घृताहारो भवेन्नरः ॥१०॥

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो लोकानामोति ⁷शाश्वतान् ।

अनेन विधिना दत्त्वा सोपवासो नरः शुचिः ॥११॥

⁸सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ।

विमानेनार्कवर्णेन गवां लोके महीयते ॥१२॥

घृतक्षीरवहा नद्यो यत्र पायस-⁹कर्दमाः ।

यत्र ¹⁰कामफला वृक्षा यत्र सिद्धिश्च ¹¹मानसी ॥१३॥

गन्धर्वाप्सरसां यत्र सततं ¹²गीतमुत्तमम् ।

¹³तत्रास्ते सुचिरं लोके यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१४॥

मानुष्यमासाद्य भवत्यरोगः ¹⁴शीलेन रूपेण दमेन युक्तः ।

मनोऽभिरामः ¹⁵प्रमदाप्रियश्च धनान्वितः सर्वसुखोपपन्नः ॥१५॥

यथेष्ट-¹⁶[दानदिन]-पूर्वतरदिने ¹⁷पूर्ववत् कृतहविष्यभोजनादिः सूर्यादिदेवताभ्य उपवास-
पूर्वकं विष्णुधर्मोत्तरोक्त्वा सुदेवघृत-¹⁸क्षीरलपनसहितपूजाहोमपूर्वकं घृतधेनुदानं मया कर्तव्यमिति
निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ ¹⁹श्च उपोष्यापरदिने ²⁰विष्णुधर्मोत्तरोक्त्वा सुदेवघृतक्षीरलपनसहित-
पूजाहोमपूर्वकदानान्तरैकरात्र-घृताहारत्वसहितं घृतधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा

- 1 A' reads the bracketed portion as ततः सुगन्धि
- 2 I. O. and V. D. read the bracketed portion as दीपं दद्यात्
- 3 I. O. ०सादा
- 4 I. O. धेनु
- 5 I. O. घृतार्चिं तां
- 6 A एकरात्रिच्च
- 7 A शाश्वता
- 8 A सर्वकामः समृद्धः साद्
- 9 A ०कर्दमः
- 10 A कामफला

- 11 I. O. मानसी
- 12 A गीतमुत्तमं, I. O. जातमुत्तमं
- 13 Corrected from V. D, I. O. तत्रास्ति, A' तत्रस्ति
- 14 I. O. शरीर
- 15 I. O. प्रमदाधिपश्च
- 16 A दिने for the bracketed portion
- 17 A पूर्ववत् कृतहविष्यभोजनादि
- 18 A omits क्षीर
- 19 A उपोष्य only for च उपोष्या
- 20 I. O. विष्णुधर्मोत्त०

परदिने ^१[उपोष्यापरदिने धेनुवर्थं घृतकुम्भं] तत्पार्श्वे ^२धेनुचतुर्थीशघृतकलसञ्च वत्सार्थं ^३स्थापयित्वा धेनुवत्सौ यथोक्तोपकरणसहितौ कृत्वा ^४वासुदेवं घृतक्षीराभ्यां स्नपयित्वा ॐ ^५घृतार्चिषे नम इति यथाशक्त्युपचारैः संपूज्य घृतदीपं दत्त्वा ॐ घृतार्चिषे ^६स्वाहा इत्याज्यं हुत्वा, शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा, घृतधेनुमभ्यर्च्य ब्राह्मणाय ध्यातवांसुदेवरूपायार्चिताय ॐ ^७अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तघृतधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां धेनुचतुर्थीशकलसघृतमयकांस्योपदोहसंछन्ना-सितवस्त्रयुत-हिरण्यगर्भेज्जु-^८यष्टिपाद-रौप्यखुर-^९सौवर्णाक्षियुगामगुरुकाष्ठ-^{१०}सप्तधान्यपार्श्व-पट्टवस्त्रकम्बला-^{११}तुरुष्ककर्पूरघ्राणा-फलस्तन-शर्करा-जिह्व-गुडक्षीरमुख-क्षौमसूत्रलाङ्गूल-सितसर्षपरोमक-ताम्रपृष्ठवत्सहितघृतपूर्णकुम्भमयीं कांस्योपदोहसंछन्नां सितवस्त्रयुतां] हिरण्यगर्भमिच्छुयष्टिपादां रूप्यखुरां सौवर्णाक्षियुगामगुरुकाष्ठ-^{१२}शृङ्गीं सप्तधान्यपार्श्वं ^{१३}पट्टवस्त्रकम्बलां तुरुष्ककर्पूरघ्राणां फलस्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं क्षौम-^{१४}सूत्रलाङ्गूलां सितसर्षपरोमकां ताम्रपात्रपृष्ठां घृतधेनुं ददानि । घृतार्चिः प्रीयताम् । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ^{१५}ततस्तद्दिनं यजमानो घृतमात्राहारो नियतस्तिष्ठेत् ।

- 1 A reads the bracketed portion as उपोषा शुचिवेत्त्वर्थं घृतकुम्भं and I. O. as उपोष्यापरदिने घृत-कुम्भपूर्णं
- 2 I. O. तत्पार्श्वे न
- 3 A स्नापयित्वा
- 4 I. O. वासुदेवप्रतिमां
- 5 A नमः before स्वाहा ,
- 6 I. O. नम for यदि

- 7 I. O. सुवर्णाक्षि०
- 8 I. O. सप्तधान्य०
- 9 A omits the b. p. here and reads it between ॐ and उपोष्या in the previous page
- 10 I. O. पुष्क for पट्ट
- 11 I. O. वस्त्र for सूत्र
- 12 A ततस्तद्दिनं , I. O. ततस्तद्दिन

अथ जलधेनुदानम् ।

तथा (३।३०६।१-१५) :—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि ^१प्रीतये जलशायिनः ।

जलकुम्भं ^२द्विजश्रेष्ठाः ^३सुवर्णरजतान्वितम् ॥१॥

कल्पयेद्भक्षणगर्भन्तु ^४स्थापयेत्तं यवोपरि ।

^५सर्वधान्यैस्तथा ग्राम्यैः ^६समन्तात् परिवारयेत् ॥२॥

ग्राम्यैः सर्वधान्यानि परिभाषोक्तानि ।

सितवस्त्रयुगच्छन्नं दूर्वापल्लवशोभितम् ।

कुष्ठमांसी-सुरोशीर-^७बालकामलकैर्युतम् ॥३॥

प्रियङ्गुपत्रसहितं सितयज्ञोपवीतिनम् ।

सच्छत्रोपानहञ्चैव ^८सोष्णीषश्च प्रकल्पयेत् ॥४॥

तिलफलैर्युतं कृत्वा सहिरण्यैश्चतुर्दिशम् ।

^{१०}दध्योदनयुतेनाथ [पात्रेण स्थगितं मुखे] ^{११} ॥५॥

^{१२}कल्पयेद्देवमेवन्तु [वारिधानीन्तु वत्सकम्] ^{१३} ।

उपोषितः समभ्यर्च्य देवेशं जलशायिनम् ॥६॥

पुष्पधूपोपहारैश्च यथाविभवमा-^{१४}दतः ।

^{१५}आहताम्बरवीताय दद्याद्विप्राय भक्तिमान् ॥७॥

1 A प्रीयये	11 A पात्रेणः स्थितं मुखं for the bracketed portion
2 I. O. जलश्रेष्ठाः	12 I. O. कल्पयेद्देवमेव
3 A सुवर्णरजतान्विता	13 Corrected from V. D. A वारिधानीन्तु वत्सिकां and I. O. वारिधानी तु वत्सकं for the bracketed portion
4 A स्थापयेत्	14 V. D. अर्चितः, A' दत्तः
5 I. O. पूर्वधान्यैस्तथा याज्ञैः	15 A' आहताम्बरवीताय, I. O. अहताम्बरवीताय
6 I. O. सर्व्वतः परिचारयेत्	
7 I. O. वषिकामलकैर्युतः, V. D. वासु	
8 A' अर्चयेत्	
9 I. O. and V. D. सोष्णीषं परि-
कल्पयेत्	
10 I. O. दधीदनं	

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ।

इति चोच्चार्य्य ^१तं दद्यात् [प्रोणयेच्च द्विजोऽपि तम्] ^२ ॥३॥

अहोरात्रोषितो दद्याद् यथाविधि मयेरितम् ।

^३अपकान्नाशिना स्थेयमहोरात्रमतः परम् ॥६॥

अनेन विधिना ^४दत्त्वा जलधेनुं द्विजोत्तमाः ।

सर्वाह्लादानवाप्नोति कामानाप्नोति शाश्वतान् ॥१०॥

मोक्षमाप्नोति सर्वेभ्यः पापेभ्यः स तथा नरः ।

सौभाग्यं महदाप्नोति ह्येष्व परमन्तथा ॥११॥

पुरुषः स तथा याति यस्य यस्य च दर्शनम् ।

करोति ^५परमाह्लादं तस्य तस्य द्विजोत्तमाः ॥१२॥

नित्याभितृप्तो भवति तथैव च ^६निरामयः ।

सर्वबाधाप्रशमनं प्राप्नोति गतकल्मषः ॥१३॥

^७वारुणं लोकमाप्नोति सकृदत्त्वा द्विजोत्तमाः ।

दत्त्वा तामसकृद् विप्रा लोकमाप्नोति वैष्णवम् ॥१४॥

आह्लादहेतोः परमं पवित्रं दानं मयेदं कथितं ^८द्विजेन्द्राः ।

धन्यं यशस्यं ^९दुरितापहारि ^{१०}कामप्रदं [लोकहितं प्रशस्तम्] ^{११} ॥१५॥

दानदिनपूर्वतरदिने ^{१२}पूर्ववद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा सूर्य्यादिदेवताभ्यः सोपवासविष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-जलशायिकेशवपूजापूर्वक- [जलधेनुदानकर्म मया कर्तव्यमिति ^{१३} निवेद्य सङ्कल्पं
कुर्यात् । ॐ श्र ^{१४}उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-केशवपूजापूर्वक] ^{१५} दानान्तरैक-^{१६}रात्राप-
कान्नाहारत्वसहितं जलधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने उपोष्यापरदिने

1 I. O. तदद्यात्

2 I. O. reads the bracketed portion as प्रणयेच्च द्विजाय तां

3 I. O. अपकान्नाशिना

4 A दद्यात्

5 I. O. परमात्मनः

6 A निवारय

7 A कारण

8 A द्विजोत्तमाः

9 Corrected from V. D. I. O.

दुग्धितापकारि, A दूषितापहारि

10 I. O. कादर्थप्रदं

11 A reads the bracketed portion as लोकहितप्रकारं

12 I. O. पूर्ववत् इविषयाहारादि

13 A कर्तव्य

14 A उपोष्या परदिने

15 A omits the b. p.

16 A रात्रोपहारत्व

जलकुम्भमयीमुक्तोपकरणसहितां जलधेनुं तत्पाश्वे तच्चतुर्थींशजलभृद्वारिधानीमयमुक्तोप-
करणसहितं^१ वत्सञ्च स्थापयित्वा वासुदेवं यथाशक्नुयपचारैः ॐ^२ जलशायिने नम इति सम्पूज्य
^३ब्राह्मणायार्चिताय ^३नवाम्बरावृताया-^४र्चितां ताम् ॐ^५ जलशायीत्यादिकमन्त्रं पठित्वा ॐ^६
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-जलधेनुदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतां^६
धेनुचतुर्थींशजलभृद्-वारिधानीमय-सुवर्ण-^७रजतान्वित-^८रत्नगर्भ-^९यवस्थ-^{१०}ग्राम्यसर्वधान्यपरि-
वारित-सितवस्त्रयुगच्छन्नां-^{११}दूर्वापल्लवशोभित- कुष्ठमांसीसुरोशीर-^{११}बालकामलकप्रियङ्गुपत्रसहित-
सित^{१२}-यज्ञोपवीति-सच्छत्रोपानत्क-^{१३}सोष्णीष-सहिरण्यतिलपात्र-^{१४}[चतुष्टययुत-^{१४}दध्योदनपात्र-
स्थगितमुख]-वत्ससहितां जलकुम्भमयीं सुवर्णरजतान्वितां रत्नगर्भां^{१५} यवस्थां^{१६} [ग्राम्यसर्वधान्य-
परिवारितां सितवस्त्रयुगच्छन्नां दूर्वापल्लवशोभितां कुष्ठमांसीसुरोशीर]-^{१७}बालकामलक-प्रियङ्गु-
पत्रसहितां सितयज्ञोपवीतिनां सच्छत्रोपानत्कां सोष्णीषां सहिरण्यतिलपात्रचतुष्टय-^{१८}-युतां
दध्योदनयुतपात्र-^{१९}स्थगितमुखीं जलधेनुं ददानि । प्रतिग्रहीता जलशायी केशवः प्रीयतामिति
वदेत् । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानोऽ^{२०}पकान्नाशी तद्दिनं नियतो नयेत् ।

- 1 I. O. रत्नञ्च
- 2 A' ब्राह्मणयोरर्चिताय, I.O. ब्राह्मणायार्-
चिताय
- 3 I. O. वराम्बरा०
- 4 A' अर्चिताय and omits ताम्
- 5 जलशायिनेत्यादिकमन्त्रं
- 6 I. O. काम एतां
- 7 I. O. रचितान्वित
- 8 A पञ्च before रत्न
- 9 I. O. ०यवस्थ, A' ०यवस्थ
- 10 A' ग्राम्यसर्वधान्य०, I. O. ग्राम्यधान्य०,
- 11 A ०बालक, I. O. ०वणिकामलक

- 12 A' reads सहितं and omits सित
- 13 A' सोष्णीसहित, I. O. रोष्णीष
- 14 I. O. स्थसितसुख for the brac-
keted portion
- 15 A यवस्थां
- 16 A reads the bracketed por-
tion once again after सच्छत्र
पानत्कां, a line below.
- 17 I. O. वणिकामलक०
- 18 A' omits चतुष्टय
- 19 I. O. स्थसित०, A' स्थशित०
- 20 A' ०पकान्नाशी

अथ तिलधेनुदानम् ।

तथा (३।३०८।१-१५) :—

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वपापभयापहाम् ।

^१धेन्वाकारान्तु तां कुर्यादाविके^२ कम्बले बुधः ॥१॥

^३तिलैः षोडशभिः प्रस्थैश्चतुर्भिर्वत्समेव च ।

^४तिलप्रसारणं कुर्याद् धेन्वा^५ धेनुप्रमाणतः ॥२॥

ततस्तु ^६रचयेद्धेनुं ^७तिलैर्वक्ष्याम्यहं द्विजाः ।

हेमशृङ्गीं रूप्यखुरां गन्धप्राणवतीं शुभाम् ॥३॥

मिश्रात्रजिह्वां कुर्वीत गुडास्यां सूतकम्बलाम् ।

इक्षुपादां ताम्रपृष्ठां कुर्यान्मुक्ताफलेक्षणाम् ॥४॥

प्रशस्त-^८पक्षश्रवणां फलदन्तवतीं शुभाम् ।

स्रग्दामपुच्छां कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ॥५॥

^९[प्रशस्तपत्नं यज्ञीयतरुपत्नम्] ।

फलैर्मनोहरैर्भक्ष्यै^{१०}-मणिमुक्ताफलान्विताम् ।

शुभ्रवस्त्रयुगच्छन्नां चारु-^{११}च्छत्रसमन्विताम् ॥६॥

कांस्योप-^{१२}दोहनां कृत्वा वासुदेवन्तु^{१३} पूजयेत् ।

गन्धमालयनमस्कारधूपदीपान्नसम्पदा ॥७॥

जुहुयाच्च तिलानेव नाम्ना तस्यैव^{१४} मानवः ।

तमेव प्रीणयेद्दद्याद्धेनुं तामा^{१५}-हिताग्रये ॥८॥

1 Corrected from V. D. I. O.

धेन्वाकारा तु, A धेन्वाकारान्तु

2 A कुर्यादाविके

3 I. O. तिलैः षोडशभिः, A ति-
षोडशभिः

4 Corrected from V. D. A
तिलप्रसारणं, I. O. तिलप्रदानवत्

5 A omits it

6 A वरयेद्धेनुं

7 A पत्नी

8 A ०पात्र०

9 A reads the bracketed por-
tion as प्रशस्तपात्रं यज्ञीयतरुपात्रं

10 A ०भक्ष्यै०, I. O. ०हं चै०

11 A चन्द्र for च्छत्र

12 Corrected from V. D. A
०दोहनां, I. O. ०दोहनं

13 I. O. वासुदेवश्च

14 A तस्मैव

15 I. O. तामा

तिरातं यस्तिलाहारस्तिलधेनुं प्रयच्छति ।
 दत्त्वैक-^१रात्रं च पुनस्तिलानति द्विजोत्तमाः ॥६॥
 चान्द्रायणाद्यप्यधिकं^२ शस्तं तत्तिलमक्षणम् ।
 सर्वपातकनिर्मुक्तः पितरं स पितामहम् ॥१०॥
 तस्यापि पितरश्चैव तारयेद्दुष्कृतान्नरः^३ ।
 आत्मानं पुत्रपौत्रांश्च प्रपौत्रमपि तारयेत् ॥११॥
^४[सुहृदं वाप्यथोद्दिश्य] तिलधेनुप्रदो नरः ।
 तारयेद्दुष्कृतात्तच्च^५ यमुद्दिश्य प्रयच्छति ॥१२॥
 यश्च गृह्णाति विविधदीयमानाच्च^६ पश्यति ।
 सोऽपि पापविनिर्मुक्तः स्वर्गलीके महीयते ॥१३॥
 महापातकसंयुक्तो युक्तो^७ यश्चोपपातकैः ।
 तिलधेनुप्रदानेन सोऽपि पावनमाप्नुयात् ॥१४॥
 स लोकमासाद्य नरो वसूनां तत्रापि भुङ्क्ते^८ त्रिदशेन्द्रभोगान् ।
^९मानुष्यमासाद्य भवत्यरोगो धनान्वितो रूपसुखोपपन्नः ॥१५॥

दानदिनपूर्वचतुर्थदिने प्रातः गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात्^{१०} 'ॐ
 अथादि तिराततिलाहाररूपप्राच्यान्नदानदिन^{११}-तिलाहाररूपोदीच्यान्नसहितं^{१२} विष्णुधर्मो-
 त्तरोक्ततिलधेनुदानकर्माहं करिष्ये' । ततस्तद्दिनादारभ्य तिलमालाहारो^{१३} [दिनत्रयं भूत्वा]
^{१४}चतुर्थदिने कम्बलमा-^{१५}[स्तीर्य तत्र षोडशसंख्य] प्रस्थपरिमिततिलैर्धन्वाकारं^{१६} ^{१७}विरचय्य
^{१८}[तत्पाश्वे तच्चतुर्थांश]-तिलैर्वत्साकारमारचय्य धेनु-^{१९}मुक्तोपकरणान्वितां^{२०} कृत्वा वत्सञ्चैव-

1 I. O. 'वारश्च	12 I. O. and A विष्णुधर्मोक्तं
2 I. O. and V. D. 'अधिकं	13 I. O. भुक्ता for the bracketed portion
3 A 'दुःकृत' नरः	14 I. O. चवच्चदिने
4 Corrected from V. D. I. O. सुहृदं च वाप्यथोद्दिश्य for the b. p.	15 I. O. reads the bracketed portion as धातुततस्मैतन्नम
5 I. O. 'र्थञ्च	16 A 'तिलधेन्वाकार'
6 I. O. 'दीपमालाञ्च	17 A विचार्य
7 A यः सोपपातकैः	18 A च तत्पाश्वे चतुर्थांश for the b. p.
8 A विविधेन्द्रभोगान्	19 I. O. and A 'युक्तो
9 I. O. मनुष्यं	20 I. O. 'श्रितां
10 A कुर्यात्	
11 I. O. omits दिन	

अथ रुद्रदैवतगवीदानावर्तः । (४-७)

तत्र ¹गोदानस्तुतिः विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६१।१ख-३) :—

यथा देवा यथा वेदा ²ब्राह्मणाश्च यथा द्विजाः ।

तथा ³गावो विनिर्दिष्टाः सर्वलोकसुखावहाः ॥१॥

⁴[एकं गोब्राह्मणं ज्ञेयन्तयो]-यज्ञः प्रतिष्ठितः ।

विष्टेषु मन्त्रास्तित्थन्ति गोषु संतिष्ठते हविः ॥२॥

गवां ⁵दानं द्विजश्रेष्ठा दुष्कृतान्यपकर्षति ॥३॥

तथा (३।३०६।१-२क, ३क) :—

⁶गावः पवित्रा मङ्गल्या गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ।

तास्त्रायत्तानि यज्ञानि देवतातिथिपूजनम् ॥४॥

बालपुष्टिश्च ⁷भवति तथा ⁸श्राद्धक्रिया द्विजाः ।

तस्मात् सर्वप्रदानानां गवां दानमनुत्तमम् ॥५॥

तथा (३।३०६।२३-२६) :—

⁹[शतं वर्षसहस्राणि] तपस्तप्तं सुदुश्चरम् ।

गोभिः पूर्व-¹⁰विष्टष्टाभिर्गच्छेम¹¹ श्रेष्ठतामिति ॥६॥

लोकेऽस्मिन् दक्षिणानाञ्च सर्वासां वयमुत्तराः ।

भवेम न च लिप्येम ¹²दोषेणेति परन्तपाः ॥७॥

¹³शकृत्तासां पवित्त्वार्थं ¹⁴कुर्वीरन् देवमानुषाः ।

तथा सर्वाणि भूतानि स्थावराणि चराणि च ॥८॥

1 A' गोपालस्तुतिः

2 I. O. ब्राह्मणाश्च

3 I. O. पारो

4 I. O. reads the bracketed portion as एकं गोब्राह्मणं यज्ञितपो and A as एकांशो ब्राह्मणञ्च यज्ञितपो

5 I. O. दान

6 I. O. गावः पवित्र, A' गावः पवित्रा

7 I. O. पुष्टिश्च

8 A श्राद्धाः

9 A' reads the bracketed portion as शतसूर्यसहस्राणां

10 I. O. ० निष्टष्टाभिः

11 A ० र्गच्छेम

12 A दोषेणेति

13 I. O. शकृत्ता च

14 A' कुर्वीरन् देवमानुषाः

दिव्येन गीतनृत्येन वादित्वेण मनोहराः ।

तत्वेप्सितानां कामाना-^१माप्तिर्भवति नित्यदा ॥१८॥

अथ परिभाषा ।

महाभारते :—

^२[न वधार्थं] प्रदातव्या ^३[न कीनाशे न नास्तिके] ।

^४न गोजीविने^५ दातव्या तथा गौर्भरतर्षभ ॥१॥

कीनाशे [कृषिवले ।

ददत् स तादृशानां वै नरो गां पापकर्मणाम् ।

अक्षयं नरकं यातीत्येवमाहुर्महर्षयः ॥२॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।७) :—

नैका बहूनां दातव्या न द्वयोर्द्विजपुङ्गवाः ।]^६

सा तु ^७विक्रयमापन्ना दातुर्नरकदायिनी ॥३॥

तथा (३।३०६।२२) :—

एकाच्च दशगुर्दद्याद्दश दद्याच्च ^८गोशती ।

शतं सहस्रगुर्दद्यात् ^९सर्वे तुल्यफला हि ते ॥४॥

^{१०}अथादेया ^{११}[गौः ।

यो दद्यादुपयुक्तार्थं जीर्णां धेनुश्च निष्फलाम् ।

तमः स प्रविशेद्दाता द्विजा क्लेशेन योजयेत् ॥१॥

कल्माषं ब्राह्मणो दत्त्वा दाता यात्यन्तिमां गतिम् ।

जीर्णनिर्मोकनिर्मृक्तः पन्नगेन्द्रः क्षितौ यथा ॥२॥

1 Corrected from V. D. I. O.

2 A नित्यदा, A माप्तिः

3 A निर्वधार्थं

4 A reads the bracketed portion as कौतुके नास्तिकेन च

5 A omits it

6 I.O. गोजीविने दातव्या, A गोजी-
विनी प्रदातव्या

7 A omits the bracketed portion

8 I. O. निःक्रयः

9 I. O. गोशतं

10 A सर्वं

11 A यथादेया

12 I. O. omits the bracketed portion

महाभारते (=वि. ध. ३।३०६।३ख-५क) :—]

हीनाङ्गी ^१क्षीरपा वृद्धा दुःखदोहा निरिन्द्रिया ।

व्याधिता विषमा ^२व्याला तथैव प्रपलायिनी ॥३॥

मूल्यैस्तथाप्यसंशुद्धैः क्रीता च द्विजपुङ्गवाः ।

न दातव्या ^३द्विजा ^४धेनूर्दत्त्वा नरकमाप्नुयात् ॥४॥

^५आदित्यपुराणे :—

^६उन्मत्तामङ्गहीनाश्च ^७मृतवत्सां महाशनाम् ।

^८केशचेलपुरीषास्थि - ^९कव्यादां ^{१०}सन्धिनीं खलाम् ॥५॥

^{११}पुटधेनुं ^{१२}यमजसू नित्यं ^{१३}युगलितस्तनीम् ।

न दद्याद्वाङ्गणेभ्यस्तु सदोष^{१४}-वृषभं ^{१५}तथा ॥६॥

महाशनामति^{१६}-प्रचुरभक्षणशीलां ^{१७}[सन्धिनीम् ऋतुमतीं] ^{१८}पुटधेनुं ^{१९}दुर्निवारां [यम-
जसू वत्सद्वयप्रसवशीलां]^{२०} ^{२१}युगलितस्तनीं संलग्नवृन्तद्वयाम्^{२२} ।

1 A क्षीरपा

2 A व्याला

3 A दत्ता

4 I. O. धेनूर्दत्त्वा, A धेनुं दत्त्वा

5 A omits it

6 I. O. उन्मत्तामङ्गहीना च, A
उन्मत्तामङ्गहीनाश्च

7 I. O. मृतवत्सां

8 I. O. केशवेन पुरीषास्थि

9 A द्रव्यानां

10 I. O. सन्धिनी

11 I. O. पटाधेनुं

12 A यमजसू

13 A सन्धितस्तनीं

14 A सदोषं

15 A यथा

16 I. O. ऋतिः

17 A reads the bracketed por-
tion as सन्धिनीं ऋणां । ऋमतीं,
I. O. as सन्धिनीं ऋमती

18 I. O. पटाधेनुं

19 I. O. दुर्निवारं ; A दुर्निवारां

20 A omits the bracketed por-
tion

21 A सन्धितस्तनीं

22 I. O. संलग्नवृन्तद्वयम्

तलादावलङ्कृतगवीदानावर्तः । (४)

¹सम्बर्तः :—

यो ददाति शकै रूप्यैर्हेमशृङ्गीमरोगिणीम् ।

सवत्सां वस्त्रसंयुक्तां [सुशीलां गां]² पयस्विनीम् ॥१॥

शकैः खुरैः । वस्त्रसंयुक्तां वस्त्राच्छादिताम् ।

यावन्ति तस्या रोमाणि सवत्साया [दिवं गतः]³ ।

तावतो वत्सरानास्ते स गत्वा ब्रह्मणोऽन्तिके⁴ ॥२॥

⁵अत्र यजमानो ⁶गामुक्तलक्षणांमुक्तोपकरणयुतां ⁷सवत्सामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । अयामुक्त-⁸[सगोत्रायामुक्त]-वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं ⁹सम्बर्तौक्त-गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹⁰रूप्यशफां हेमशृङ्गीं ¹¹[सवत्सां गां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्री पठित्वा गौरियं रुद्रदेवतेत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं] दक्षिणामेतत्तत्काञ्चनं ददानि । ¹²प्रतिग्रहीता स्वस्ती-त्युक्ता गां ¹³पुच्छे गृह्णीयात् । ¹⁴[अत्र दक्षिणाबाहुल्यात् ¹⁵फलबाहुल्यमुन्नेयम्] ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०४-५) :—

¹⁶हेमशृङ्गैः ¹⁷शकैरौष्यैः सुशीला ¹⁸वस्त्रसंयुता ।

¹⁹[सकांस्यपात्रा दातव्या] ²⁰क्षीरिणी गौः सदक्षिणा ॥३॥

1 A omits it	11 A omits the bracketed portion
2 I. O. reads the bracketed portion as सुशीलाञ्च	12 I. O. ग्रहीत्वा
3 A reads the bracketed portion as शरीरतः	13 I. O. पुच्छे
4 A ब्रह्मणोन्तिके	14 A omits the bracketed portion
5 I. O. अग	15 I. O. फलबाहुल्यादुन्नेया
6 I. O. गायुक्तलक्षणांमुक्तोपकरणयुतां	16 A श्वेमशृङ्गीः, Yāj. श्वेमशृङ्गी
7 A सवत्सा अर्चिताय	17 A सदौष्यैः
8 I. O. reads the bracketed portion as गोत्रामुक्त	18 A वत्ससंयुतां
9 A सम्बर्तौक्त	19 A omits the bracketed portion
10 I. O. रूप्यशूरां	20 I. O. and A क्षीरिणी

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति [वत्सरान् रोमसम्मितान्] ^१ ।

कपिला चेतारयति ^२भूयश्वासप्तमं कुलम् ॥४॥

गां बहुक्षीरामुक्तोपकरणयुता-^३भ्यर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४[धेनुरोम-समानसंख्यकाल]-स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमश्मश्रीं रौप्यशफां ^५वस्त्रसंयुतां ^६सकांस्यपात्रां गां ददानि । ^७[स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।] कपिलादाने तु याज्ञवल्क्योक्त-^८कपिलागवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलां गामिति वाक्ये विशेषः । उभयतोमुखी-^९दानवाक्ये याज्ञवल्क्योक्तोभयतोमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं गामिति विशेषः ।

तथा याज्ञवल्क्यः (१।२०६-७) :—

सवत्सा-^{१०}रोमतुल्यानि युगान्युभयतो-^{११}मुखीम् ।

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति पूर्वेण विधिना ^{१२}ददत् ॥५॥

पूर्वेणेति पूर्वोक्तगोदानविधिनेत्यर्थः ।

यावद्वत्सस्य पादौ द्वौ ^{१३}मुखं योन्यां प्रदृश्यते ।

तावद् गौः पृथिवी ज्ञेया यावद्गर्भं न मुञ्चति ॥६॥

बृहस्पतिः—

हेमश्मश्रीं रौप्यखुरां वस्त्र-^{१४}कांस्याज्यसंयुताम् ।

सवत्सां कपिलां दत्त्वा कुलान् सप्त समुद्धरेत् ॥७॥

कपिलामुक्तोपकरण-^{१५}युतामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्तगोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमश्मश्रीं रौप्यखुरां वस्त्रकांस्याज्यसंयुतां^{१६} सवत्सां कपिलां ^{१७}गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. reads the bracketed portion as वत्सरान् रोमसम्मितान्, A as वत्सर only

2 I. O. भूय आसप्तमं, A भूयमासप्तमं

3 I. O. ०मभ्यर्चितायर्चिताय, A ०मर्चिताय only

4 A धेनूनामसमानसंख्याभोग्य for the bracketed portion

5 I. O. वस्त्रयुतां, A वत्ससंयुतां

6 I. O. कांस्वपात्रां

7 A omits the bracketed portion

8 I. O. कपिल०

9 I. O. ०दाने तु वाक्ये

10 A ०नामतुल्यानि

11 A ०मुखी

12 I. O. ददत्, A ददेत्

13 A ०मुखा

14 A ०कांश्चादसंयुतां

15 A ०युतामर्चिताय, I. O. ०युताम-
विताय

16 I. O. ०कांस्याज्यसंहितां, A ०कांश्च
दिसंयुतां

17 A omits it

यमः—

रुक्मशृङ्गीं रौप्यखुरां मुक्तालाङ्गलभूषिताम् ।

कांस्योपदोहनां^१ धेनुं^२ वस्त्रच्छन्नामलङ्कृताम् ॥८॥^३अलङ्कृतां हेमतिलकादिभिः ।^४दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः स्वर्गलोके महीयते ।यावन्ति धेनुरोमाणि तावन्यब्दान्यसंशयः^५ ॥९॥

दशधेनुप्रदानेन तुल्यैका कपिला मता ॥१०॥

^६धेनुमुक्तोपकरण-^७युतामभ्यर्च्यार्चिताय विद्यातपोव्रतसम्पन्नाय^८ ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । धेनुरोम-^९समानसंख्या-^{१०}न्दसोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां^{११} रुक्म-
शृङ्गीं रौप्यखुरां मुक्ताभूषितलाङ्गलां^{१२} कांस्योपदोहनां वस्त्रच्छन्नामलङ्कृतां^{१३} धेनुं ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कपिलादाने तु यमोक्तकपिलाधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^{१४}
^{१५}कपिलां धेनुमिति वाक्ये विशेषः ।

महाभारते (अनु—७६।१४) :—

अपां फेनसवर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय^{१६} वस्त्रसंवीतां वारुणं लोकमश्नुते ॥११॥

अपां फेनसवर्णां समुद्रफेनवर्णां^{१७} [सवर्णवत्सां गां]^{१८} मुक्तरूपां मुक्तोपकरण-^{१९}[युतामभ्य-
र्च्यार्चिताय] ब्राह्मणाय^{२०} [ॐ अद्यादि] तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां^{२१}
^{२२}सवर्णवत्सां कांस्योपदोहनां^{२३} वस्त्राच्छादितां जलफेनसवर्णां गां ददानि । स्वस्यादि-

- 1 A कांस्योपदोहनां
- 2 A सवत्सामलङ्कृतां
- 3 A omits it
- 4 I. O. दद्याद्विजेन्द्राय
- 5 I. O. न्यसंशयं, A न्यसंशयः
- 6 I. O. धेनुं गायुक्तोपकरणं
- 7 A युतामभ्यर्च्यार्चिताय
- 8 I. O. वस्त्रसंवीतां ; A व्रतपूर्णां
- 9 A omits सान
- 10 I. O. वस्त्रोत्कर्षं
- 11 A रुक्मशृङ्गीं
- 12 A कांस्योपदोहनां

- 13 I. O. धेनुं गां
- 14 I. O. कपिला
- 15 A वस्त्रसंवीतां
- 16 I. O. वस्त्रां
- 17 A सवर्णवत्सा for the bracketed portion
- 18 A युतां तुभ्यमभ्यर्च्यार्चिताय for the b. p.
- 19 A omits the bracketed portion
- 20 I. O. सवर्णवत्सां
- 21 A समुद्रफेनवर्णां before this

स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । जलपेनसवर्णादित्रयोदशधेनुदानानां महाभारतोक्तानां समान-[वर्ण-
वत्स]^१-प्रकरणत्वात् यत्नापि समानपदं नास्ति तत्तापि धेनुवत्संयोः समानवर्णत्व^२ बोद्धव्यम् ।
तथाहि योजना सवत्सामपां फेन-^३सवर्णां वत्संसहितैरपां फेन-^४सवर्णैरित्यर्थः । एव-
मन्यत्वाप्युन्नेयम् ।

तथा (अनु—७६।२०) :—

पाण्डुकम्बल-[वर्णाभां सवत्सां कांस्यदोहनाम्]^५ ।

^६[वस्त्रसंवीतगां दत्त्वा] साध्यानां लोकमश्नुते ॥१२॥

पाण्डुकम्बल-^७वर्णां श्वेतलोहितवर्णां समानवर्णवत्सां गामुक्त-^८[रूपामुक्तो]-पकरणयुताम-
भ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ^९ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । साध्यलोकप्राप्तिकामोऽह-
मेतां पाण्डुकम्बल-^{१०}वर्णाभां सवर्णवत्सां कांस्योपदोहनां ^{११}वस्त्रसंवीतां गां ददानि ।
स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१५) :—

वातधेनुसवर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसंवीतां वायुलोके महीयते ॥१३॥

वातधेनुसवर्णां मलिनपिङ्गलां ^{१२}सवर्णवत्सां गामुक्तरूपामुक्तोपकरणामभ्यर्च्यार्चिताय ^{१३}
ब्राह्मणाय ॐ^९ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-वायुलोक-प्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१४}सवर्ण-
वत्सां ^{१५}कांस्योपदोहनां वस्त्राच्छादितां वातधेनुसवर्णां ^{१६}गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

1 I. O. वस्त्र for the bracketed portion

2 A 'पदत्त'

3 A 'सवर्णा', I. O. 'सवत्सां'

4 I. O. and A 'सवर्णैरित्यर्थः'

5 I. O. reads the bracketed portion as वस्त्राभां वत्सां कांस्योपदोहनां

6 I. O. प्रदाय वस्त्रसंवीतां for the bracketed portion

7 I. O. 'वस्त्रां'

8 A reads the bracketed portion as रूपं वस्त्रयुक्तो

9 A omits it

10 I. O. 'वस्त्राभां'

11 A omits वस्त्र

12 A omits सवर्ण

13 I. O. 'करणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय'

14 A सवत्सां, I. O. सवर्णवत्सां

15 A कांस्योपदोहनां

16 A 'धेनु' सवर्णां

तथा (अनु—७६।१६) :—

हिरण्यवर्णां^१ पिङ्गलाक्षीं सवत्सां^२ कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसम्बितां कौबेरं लोकमश्नुते ॥१४॥

समानवर्णां^३ पिङ्गलाक्षवत्ससहितां गामुक्तरूपासुकोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । कौबेरलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां^४ 'हिरण्यवर्णां' पिङ्गलाक्षीं
^५सवर्णपिङ्गलाक्षवत्ससहितां कांस्योपदोहनां वस्त्रसम्बितां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

पलालधूम्र^६-वर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसम्बितां पितृलोके महीयते ॥१५॥ (अनु—७६।१७)

पलाल-^७धूम्रवर्णां मलिन-^८पाण्डुरां^९ सवर्णवत्सां^{१०} गामुक्तरूपासुकोपकरणयुताम-
भ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षपितृलोकप्राप्तिकामोऽ-
हमेतां पलालधूम्र^{१०}-वर्णां सवर्णवत्सां^{११} कांस्योपदोहनां वस्त्रसम्बितां गां ददानि ।
स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१२}वयोपपन्नां^{१३} नीलाङ्गीं सर्वरत्नसमन्विताम् ।

गन्धर्वाप्सरसां^{१४} लोकान् दत्त्वा प्राप्नोति मानवः ॥१६॥ (अनु—७६।२२)

^{१५}वयोपपन्नां तरुणीं^{१६} सवर्णवत्सामित्याध्याहार्यं प्रकरणात् । सर्वरत्नानि परिभाषोक्तानि
ब्राह्मणि । ^{१७}सवर्णवत्सां गामुक्तरूपासुकोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय^{१८} ब्राह्मणाय ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१९}गन्धर्वाप्सरो-लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां^{२०} सवर्णवत्सां
[नीलाङ्गीं सर्वरत्नान्वितां]^{२१} गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. पिङ्गलाक्षीं

2 I. O. कांस्योपदोहनां ; A कांस्योप-
दोहनां

3 A पिङ्गलाक्षीं for पिङ्गलाक्ष

4 I. O. हिरण्यवर्णां

5 A सवर्णां पिङ्गलाक्षवत्सां

6 I. O. ०धूम०

7 I. O. ०धूम०

8 I. O. and A ०पाण्डुरां

9 I. O. सवर्णवत्सां

10 I. O. ०धूम०

11 I. O. सवर्णवत्सां ; A सवत्सां

12 A वयोपपन्नां

13 I. O. नीलाङ्गी

14 I. O. गन्धर्वाप्सरसान्

15 A वयोपपन्नां

16 A सवर्णवत्सामित्याध्याहार्यं

17 A सवर्णवत्सां

18 A ०युतामर्चिताय

19 A गन्धर्वाप्सरस०

20 A सवर्णवत्सां

21 A नीलां for the bracketed
portion

तथा (अनु—७६।८) :—

समानवत्सां कपिलां धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतां [ब्रह्मलोके महीयते] ^१ ॥१७॥

^२सुव्रतां सुखंदोद्यां कपिलामुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^३सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां कपिलां
^४धेनुं गां ददानि । खत्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५तथा (अनु—७६।११) :—

समानवत्सां ^६श्वेताञ्च धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतामिन्द्रलोके महीयते ॥१८॥

गामुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षेन्द्र-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां ^७श्वेतां धेनुं गां ददानि । खत्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१२) :—

^८[समानवत्सां कृष्णान्तु] धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतामग्निलोके महीयते ॥१९॥

धेनुं-[मुक्तरूपा] ^९मर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्-
कर्षाग्निलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१०}सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां कृष्णां धेनुं गां ददानि ।
खत्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१३) :—

रोहिणीं तुल्यवत्सान्तु धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतां सूर्यलोके महीयते ॥२०॥

रोहिणीं लोहितां धेनुमुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । सोत्कर्षसूर्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां रोहिणीं ^{११}तुल्यवत्सान् वस्त्रसंवीतां धेनुं
गां ददानि । खत्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A [ब्रह्मलोकमवाप्नुयात्] for the
bracketed portion

2 A omits it

3 A सवत्सां

4 A धेनु, I. O. श्वेतधेनुं

5 I. O. omits it

6 I. O. श्वेतान्तु

7 I. O. omits it

8 I. O. reads the bracketed
portion as समानवर्णां कृष्णां

9 I. O. reads the bracketed
portion as रूपसुता

10 A सवर्णवत्सां

11 A तुल्यवत्सां

^१[समानवत्सा^१ धूम्रान्तु] धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रता^२ वस्त्रसंवीता^३ याम्यलोके महीयते ॥२१॥ (अनु—७६।१३)

धूम्रा^४ कृष्णलोहितच्छविं धेनु-^५मुक्तरूपामर्चयित्वा^६र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षयाम्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां^७ वस्त्रसंवीतां^८ [धूम्रधेनुं^९
गां] ददानि । स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१६) :—

समानवत्सां गौरीन्तु धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसंवीतां वसूनां लोकमश्नुते ॥२२॥

गौरी-^{१०}मतिपीतवर्णां^{११} गामुक्तरूपामर्चयित्वा^{१२}र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसंवीतां गौरीं धेनुं^{१३} गां ददानि ।
स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१०) :—

समानवत्सां^{१४} शवलां^{१५} धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसंवीतां सोमलोके महीयते ॥२३॥

^{१६}शवलां नानावर्णां गामुक्तरूपामर्चयित्वा^{१७}र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । सोत्कर्षसोमलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसंवीतां^{१८} शवलां धेनुं^{१९} गां
ददानि । ^{२०}[स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्] ।

तथा (अनु—७६।१८) :—

सवत्सां पीवरीं दत्त्वा^{२१} इतिकण्ठमलङ्कृतम् ।

वैश्वदेवमसम्बाध^{२२} स्थानं श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥२४॥

1 A reads the bracketed por-
tion as ब्राह्मणाय धूम्रवर्ण

2 A omits सुक्त

3 A वस्त्रमतां

4 I. O. धेनुगां, A धूम्रधेनुं

5 I. O. मभि for मति

6 A omits it

7 I. O. शरलां, A सवर्णां

8 A सवलां, I. O. शरलां

9 A omits र्चिताय

10 A सवलां, I. O. शरलां

11 A omits धेनुं

12 A omits the bracketed por-
tion

13 I. O. इति०

14 A अपन्नाध

अलङ्कृता यथाशक्ति हैमतिलकादिभिः । पीवरीं स्थूलदेहां ^१दतिकण्ठां चर्मपट्टिकावेष्टित-
^२कण्ठाम् । स्थूलवत्सां ^३गामुक्तरूपामर्चयित्वा चर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । असम्बाध-श्रेष्ठवैश्वदेवस्थानप्राप्तिकामोऽहमेतां समानवत्सां ^४दतिकण्ठामलङ्कृतां
धेनुं ^५गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कपिलायाः प्रदानेन मुच्यते नात्र संशयः ।

तस्मादलङ्कृतां दद्यात् ^६[कपिलां गां] द्विजातये ॥२५॥

अलङ्कृतां हैमतिलकादिभिः ।

श्रोत्रियाय दरिद्राय गृहस्थायाग्निहोत्रिये ।

पुत्रदाराभि-^७सक्ताय तथा ह्यनुपकारिणे ॥२६॥

गामुक्तरूपामर्चितां यथोक्तरूपाय ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
मुक्तिप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलामलङ्कृतां धेनुं गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।२८-२९) :—

प्रयच्छते यः कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गीम् ।

तैस्तैर्गुणैः कामदुघा हि भूत्वा नरं प्रदातारमुपैति सा गौः ॥२७॥

यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वास्तावत् फलं प्राप्य स गोप्रदाता ।

पुलांश्च पौलांश्च ^८कुलञ्च सर्वमाससमन्तारयते परत् ॥२८॥

कपिलां ^९सवत्सामुक्तरूपामभ्यर्चयित्वा ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
महाभारतोक्त-^{१०}कनकशृङ्ग-कपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{११}सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्र-
शृङ्गीं ^{१२}[सवत्सां कपिलां] धेनुं गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I.O. वृत्ति०

2 A' ० कथां

3 A omits गां

4 I. O. वृत्ति०

5 A omits गां

6 I. O. reads the bracketed portion as कपिलान्

7 A' ० शक्ताय, I. O. ० भूताय

8 I. O. कुलं हि

9 A omits स

10 A कनकशृङ्गी

11 A omits it

12 A सवत्सां for the bracketed portion

तथा (cf. अनु—५.५१२८) :—

प्रयच्छते यः कपिलां 'सचेलां' कां 'स्योपदोहा' 'द्रविणोत्तरीयैः ।

तैस्तैर्युगैः कामदुघा हि भूत्वा नरः^३ प्रदातारमुपैति सा गौः ॥२६॥

'द्रविणोत्तरीयैरिति द्रविणैर्यथाशक्ति सुव्रणैर्न वस्त्रत्रयेण च सहिताम् ।

'यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वास्तावत् फलं प्राप्य स गोप्रदाता ।

पुलांश्च पौलांश्च कुलश्च सर्वमासप्तमन्तारयते परत्न ॥३०॥

(अनु—५.५१२६, cf. तन—१.५६१२)

कपिलां धेनुमुक्कलूपामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय^५ [अद्यादि] तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
महाभारतोक्त-सोत्तरीयकपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कां 'स्योपदोहा' 'समान-
वत्सां' 'द्रविणोत्तरीयैर्युक्ता' कपिलां धेनुं गां ददानि । स्वत्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणैः :—

अर्चयित्वा पुरा^८ [गां चै] 'गोरसैस्तत्रगेऽहनि ।

^{१०}वत्सैः ^{११}पीतां ततो दद्यात्तर्पितां ^{१२}वृषसत्तम ॥१॥

^{१३}तत्रगेऽहनि दानदिनपूर्वतरदिने । ^{१४}वत्सैरिति जाल्याद्व्यायामेकस्मिन् बहुवचनम् ।

कृतोपवासः संप्राश्य पञ्चगव्यं नरेश्वर ।

वृत्तक्षीराभिषेकश्च कृत्वा विष्णोः समाहितः ॥२॥

समभ्यर्च्य च गोविन्दं पुष्पादिभिररिन्दम ।

उदङ्मुखीमर्चयित्वा तथा पृथ्वीं पयस्विनीम् ॥३॥

पृथ्वीं पृथुदेहाम् ।

वस्त्राभरणसंवीतां सितयज्ञोपवीतिनीम् ।

^{१५}स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां हिरण्यीपरि संस्थिताम् ।

1 I. O. omits it

2 I. O. द्रविणोत्तरीयैः

3 A नरः

4 I. O. द्रविणोत्तरीयैरिति

5 A¹ दद्यादि for the bracketed portion

6 I. O. omits it

7 I. O. द्रविणोत्तरीयमुक्ता

8 A¹ गां and I. O. णाव्य for the b. p.

9 I. O. गोवत्ससत्तमगेहनि, A¹ गोरसैस्तत्रगेहनि

10 I. O. वत्सैः

11 I. O. पीतान्तरि

12 A¹ वृषसत्तम, I. O. शृषसत्तम

13 I. O. तत्रगेहनि, A¹ तत्रगेहनि

14 I. O. रत्नैरिति

15 I. O. सुवर्णशृङ्गीं

¹वस्ताभरणसंवीतामिति वस्त्रेणाभरणेन च² यथाशक्ति तिलकादिना अलङ्कृताम् ।

³सूवर्णं वाचयित्वाग्रे ⁴ब्राह्मणायोपपादयेत् ॥४॥

⁵इमां त्वं ⁶प्रतिगृह्णीष्व ⁷गोविन्दो ⁸गोप्रियङ्करः ।

⁹पापानामपनोदाय ¹⁰गोविन्दः प्रीयतामिति ॥५॥

इमां ¹¹त्वमित्यादि मन्त्रमग्रे वाचयित्वा पठित्वा ¹²सां प्रतिपादयेत् । ¹³सुवर्णं दक्षिणा-
रूपमित्यर्थः ।

¹⁴सम्यगुच्चार्य तं विप्रं गोविन्दं नृप कल्पयेत् ।

या धेनुः ¹⁵कश्यपस्यासीदन्नेर्वा गौतमस्य च ॥६॥

सा ¹⁶निकामफला देवी इह लोके परत च ।

अनुव्रजेच्च गच्छन्तं ¹⁷पादान्धृष्टौ नराधिप ॥७॥

या धेनुः कश्यपस्यासीदित्यादि¹⁸ मन्त्रं सम्यगुच्चार्य ब्राह्मणं गोविन्दरूपं ध्यात्वा त
गच्छन्तमधृष्टौ ¹⁹पादान्धृष्टौ नराधिपेति²⁰ सम्बन्धः ।

अनेन विधिना धेनुं यो विप्राय प्रयच्छति ।

गोविन्दप्रीणनाद्वाजन् विष्णुलोकं स गच्छति ॥८॥

सप्तावरान् सप्तपूर्वाणात्मानं चैव मानवः ।

संसारसागरात् सद्यो ²¹[मोक्षयत्येव निश्चयम्] ॥९॥

²²अश्वमेधसहस्रस्य ²³गोसवस्य च मानवः ।

फलं प्राप्नोति राजेन्द्र विधानेन न संशयः ॥१०॥

1 A आभरण०	13 A सुवर्णं
2 A omits it	14 A सस्यगर्हिंताय
3 A सुवर्णं	15 I. O. कश्यपस्यासीदन्नेर्वा, A कश्यप-
स्यासीदातुर्वा
4 A ब्राह्मणाय उपपादयेत्, I. O.
ब्राह्मणायोपपादयेत्	16 A निगमफला
5 A उमा	17 I. O. पदान्धृष्टौ
6 I. O. प्रतिगृह्णीषु, A प्रतिगृह्णीषु	18 A ०दिना
7 A गोविन्दा	19 I. O. पदा०
8 I. O. गोविप्रप्रियङ्करः, A गार्गप्रियङ्कर	20 I. O. व्रजेदित्यर्थः
9 I. O. मन मायापनोदाय, A पापाप-
पापनोदाय	21 I. O. मोक्षयत्यवनोपते for the
b. p.
10 A गोविन्दाः	22 I. O. पदे पदे तं यज्ञस्य
11 I. O. भूमित्यादि०	23 A गोरसस्य
12 A सा	

सर्वकाम-¹प्रदास्ताश्च सर्वकालञ्च² पार्थिव³ ।

धेनवः पापनोदाश्च यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥११॥

सर्वेषामेव⁴ 'पापानां' कृतानामविजानता⁵ ।

प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तमनुतापोपवृत्तितम् ॥१२॥

इच्छाकुण्ठौषा राजेन्द्र पुरा दत्ता महात्मना ।

⁶प्रज्ञावता [शुभा लोकाः]⁷ प्राप्ता ⁸राजन्महीतले ॥१३॥

⁹[तथैवान्यैर्महीपालैर्नृप वैरयादिभिस्तथा ।

लोकाः कामदुहः प्राप्ता दत्त्वैतद्विधिना नृप] ॥१४॥

अत्र दानात् पूर्वतरदिने प्रातः कृतनित्यो गां स्थूलदेहां¹⁰ बहुदुग्धां¹¹ क्षीरघृतादिभिर-
भ्यर्च्य¹² ¹³वटिकाधिकप्रहरतये¹⁴ [हविष्यं भुङ्क्ताचम्य] शुचौ देशे उपविश्य पादौ¹⁵ प्रक्षाल्या-
चम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः 'ॐ सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्चभूतानि आग्नेय-
पुराणोक्त-सोपवास-गोदानकर्म [मया कर्तव्य'मित्युक्ता]¹⁶ उदङ्मुखो गृहीतोदपूर्णताम्रपात्रः सङ्कलं
कुर्यात् । 'ॐ श्वः पञ्चगव्यप्राशनपूर्वकमुपोष्यापरदिने आग्नेयपुराणोक्त-वासुदेव-घृतक्षीरक्षपन-
पूजापूर्वकगोदानकर्माहं करिष्ये' । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने¹⁷ कृतनित्यः पञ्चगव्यं¹⁸ प्राश्यो-
पोष्यापरदिने कृतनित्यो वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीराभ्यां क्षपयित्वा बहुपूजोपचारैर्यथाशक्ति संपूज्य
गां वत्सपीतस्तन्यां¹⁹ वासादिना सन्तर्प्य सुवर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां सौवर्णपत्रचतुष्टयार्पित-²⁰ [खुर-
चतुष्टयां कृत्वा] वस्त्रेणाच्छाद्य यथाशक्ति हेमतिलकादिनालङ्कृत्य सितयज्ञोपवीतं परिधाप्य
उदङ्मुखीं कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ इमां त्वमित्यादिमन्त्रं पठित्वा अथादि तुभ्य-

1 I. O. प्रदाता च

2 A सर्वकामञ्च

3 I. O. पार्थिवः

4 A' सोपानां

5 A 'जानता'

6 I. O. यज्ञे यज्ञे

7 A शुभा लोका for the b. p.

8 A राजा महीयते

9 A omits the bracketed por-
tion

10 A बहुदुग्ध, I. O. बहुदुग्धां

11 A क्षीरघृतादिभिरभ्यर्च्य, I. O.
क्षीरादिभिरभ्यर्च्य

12 I.O. वटिकादिक and A वटिकाय
for वटिकाधिक

13 I.O. हविष्य दत्त्वाचम्य for the
bracketed portion

14 I. O. प्रक्षाल्य

15 A omits the bracketed por-
tion

16 A' कृतनित्यकृत्यः

17 A' प्राश्नापरदिने

18 A वासादीनां

19 A सुखं चतुष्टया for the b. p.

मन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-^१गोविन्दलपनपूजापूर्वकगोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वज्राभरणसंवीतां सितयज्ञोपवीतिनीं सुवर्णशृङ्गीं ^२रूप्यखुरां हिरण्योपरि ^३संस्थितां धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानः ॐ या धेनुरित्यादिमन्त्रं पठित्वा गोविन्दोऽयं मयि ^४[प्रीतो यातीति ^५ध्यायन् तं] ब्राह्मणमष्टौ पदान्यनुब्रजेत् ।

तथा :—

समानवत्सां कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गीम् ।

तैस्तैर्गुणैः कामदुघा हि भूत्वा नरं प्रदातारमुपैति सा गौः ॥१५॥

समानवत्सां ^६कपिलवत्सां सचेलां ^७वज्राच्छादितां गा-^८मुक्तरूपासुकोपकरणयुतामभ्य-
र्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-^९कपिल-
गवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१०}समानवत्सां कपिलां ^{११}सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गीं
^{१२}गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । उभयतोमुखीदाने तु दानवाक्ये आग्नेय-
पुराणोक्तोभयतोमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गीमुभयतो-
^{१३}[मुखीं गामिति] विशेषः ।

तथा ^{१४}आग्नेयपुराणम् :—

यावद्वत्सस्य पादौ द्वौ शिरश्चापि ^{१५}प्रदृश्यते ।

तस्मिन् काले प्रदातव्या विधिना द्विजसत्तम ॥१६॥

विधिना ^{१६}कपिलादानोक्तविधिनेत्यर्थः ।

अन्तरीक्षस्थितो वत्सो यावद्योन्यां प्रदृश्यते ।

तावद्गौः पृथिवी ज्ञेया यावद्गर्भं न मुञ्चति ॥१७॥

यान्ति ^{१७}तस्या रोमाणि वत्सस्य च नराधिप ।

तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥१८॥

1 I. O. omits गोविन्द

2 I. O. रूप्यखुरा

3 I. O. संख्या

4 A प्रीति for the bracketed portion

5 A ध्यायन् । ॐ, I. O. ध्याय-
नयान्तं

6 A कपिला वत्सा

7 A वज्रासीदिता

8 A omits ०मुक्तरूपा

9 A कपिला

10 A omits it

11 A omits it

12 A omits it

13 A मुखीमिति for the b. p.

14 I. O. आग्नेयपुराणं

15 I. O. न दृश्यते

16 A omits कपिला

17 I. O. तस्य

मत्स्यपुराणे (२०५।२-६) :—

^१रुक्मशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ।

कांस्योपदोहनां राजन् ^२सवत्सां ^३द्विजपुङ्गवम् ।

^४प्रसूयमानां गां दत्त्वा ^५महत् पुण्यफलं लभेत् ॥१६॥

यावद्वत्सो योनि-^६[गतो यावद्]-गर्भं न मुञ्चति ।

^७[तावद्गौः^८ पृथिवी ज्ञेया सशैलवनकानना ॥२०॥]

प्रसूयमानां यो दद्याद्देनुं द्रविणसंयुताम् ।

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥२१॥

यावन्ति ^९धेनो रोमाणि वत्सस्य च नराधिप ।

तावत्-^{१०}संख्यानब्दगणान् देवल्लोके महीयते ॥२२॥

^{११}पितृन् पितामहांश्चैव तथैव प्रपितामहान् ।

उद्धरिष्यत्यसन्देहो^{१२} नरकाद्भूरिदक्षिणः ॥२३॥

घृतक्षीरवहाः कुल्या दधिपायसकर्दमाः ।

^{१३}यत् तत् गतिस्तस्य ^{१४}भवेच्चेप्सितकामदा ।

गोलोकः सुलभस्तस्य ब्रह्मलोकश्च ^{१५}पार्थिव ॥२४॥

स्त्रियश्च तं चन्द्रसमान-^{१६}वक्त्राः प्रतप्तजाम्बुनदतुल्यरूपाः^{१७} ।

महानितम्बास्तनु^{१८}-वृत्तमध्याः ^{१९}सेवंत्यजस्रः ^{२०}नलिनाभनेत्राः ॥२५॥

- 1 I. O. and A रूप्यं, M. P. स्वर्णं.
- 2 I. O. सवत्सा
- 3 I. O. and M. P. द्विजपुङ्गवे
- 4 A असूयमानां
- 5 A स तत्
- 6 I. O. गतस्तावद् for the bracketed portion
- 7 I. O. omits the bracketed portion
- 8 M. P. ० वै
- 9 A and M. P. धेनुरोमाणि
- 10 A संख्यां युगगणान्, I. O. संख्या-
न्युपगमाद्, M. P. संख्यां युगगणं

- 11 A पितृ
- 12 M. P. ० सन्देहान्
- 13 I. O. सक
- 14 A भवेच्चेप्सितं, M. P. इमा-
श्च प्सितं.
- 15 A पार्थिवः
- 16 I. O. ० वर्णाः
- 17 I. O. ० तस्यरूपाः
- 18 I. O. नक्ष. for स्तनु.
- 19 M. P. भजन्त्य.
- 20 I. O. भणिनाभनेत्राः

अत्र द्रविणसंयुतामिति श्रवणात् सुवर्णशृङ्गायतिरिक्त-^१[सुवर्णदानं भूरिदक्षिण इति श्रवणाच्च यथाशक्ति विस्तरा दक्षिणा देया । तदत्र यदा गौः प्रसूयमाना दृश्यवत्सावयवा भवति, तदा तां पूर्वोत्पन्नवत्ससहितां सुवर्णशृङ्गायुक्तां]-लङ्कारसहिता-^२मर्चितामर्चिताय विद्या-तपोवृत्त-^३सम्पन्नाय ब्राह्मणाय^४ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मत्स्यपुराणोक्त-प्रसूयमान-गवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां रुक्मशृङ्गीं रौप्यखुरां मुक्त्वाभूषितलाङ्गूलां कांस्योपदोहनां द्रविण-संयुतां सवत्सां प्रसूयमानां गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यो नरो गां प्रयच्छेत सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

हेमशृङ्गीं रौप्यखुरां दुकूलक्षौमवाससाम् ॥१॥

दुकूलं^५पटवस्त्रं क्षौमं क्षुमाभवं वस्त्रम् ।

शय्यास्तरण-^६सम्पन्नां^७बहुपुष्पफलैर्युताम् ।

ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाग्रे गन्धमाल्यैरलङ्कितान्^८ ॥२॥

दानकाले ततस्तस्याः^९सुरा गात्रेषु संस्थिताः ।

^{१०}[ब्रह्मा तस्याः स्थितो मूर्ध्नि शक्रो यानं समाश्रितः ।

चन्द्रादित्यौ ततो नेत्रे घ्राणे वायुः प्रतिष्ठितः ॥३॥

मुखं तस्याः श्रितो^{११} वह्निर्जिह्वां सोमः स्वयं प्रभुः ।

कर्णयोस्तु दिशः सर्वाः शिरो रुद्राः समाश्रिताः ॥४॥]

पादयोर्लोकपालाः स्युः^{१२}सर्वस्थीनि च पर्वताः ।

^{१३}[समुद्राः सप्त जठरे ग्रीवायां तपनाः श्रिताः ।

साक्षां गङ्गा सरिच्छ्रेष्ठा पार्श्वौ तु वसवः शुभाः ॥५॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A omits 'मर्चिता'.

3 A 'समनुयाय'

4 A ब्राह्मणाय before विद्यातपोवृत्त.

5 I. O. 'जर्णवस्त्र'

6 I. O. 'सम्पन्न'

7 I. O. 'बहुपुष्पफलैर्वृता' ; A 'रक्त-
पुष्पसमन्विता'

8 A 'इता'

9 I. O. सुरा गात्राणि ; A सठवेगात्रेषु

10 A omits the bracketed por-
tion

11 I. O. स्वतो

12 A सर्वस्थीनि

13 A omits the bracketed por-
tion

प्रजापतिरुपस्थञ्च मूलं तीर्थानि सर्वशः ।

पुरीषन्तु ¹विभूतस्या नासाXXXसंस्थिताः ॥६॥]

साध्या ²विश्वेऽथ लोकाश्च ³पुच्छमाश्रित्य ⁴संस्थिताः ।

मन्त्रा यज्ञाश्च दानानि नियमा ऋषिभिः सह ॥७॥

नक्षत्राणि ⁵ग्रहाश्चैव तारारूपाणि यानि च ।

गायत्री चैव ⁶तिष्ठुभू ⁷जगती ⁸पङ्क्तिरेव च ॥८॥

⁹अनुष्टुभ् ऋग्यजुश्चैव सामान्यथर्वणस्तथा ।

लोकस्य ¹⁰मातरश्चैव मेधावर्षमथापि ¹¹वा ॥९॥

धर्मो नारायणश्चैव भूतानि सरितस्तथा ।

¹²रोमाणि तस्याः संश्रित्य ¹³तस्या ¹⁴देवा व्यवस्थिताः ॥१०॥

यक्षाश्च राक्षसाश्चैव तथा चाप्सरसः शुभाः ।

गन्धर्वाश्च महात्मानो ये चान्येऽप्येवमादयः ॥११॥

तस्या ¹⁵विषाणयोर्मध्ये सर्वे एव समाश्रिताः ।

फलानि यज्ञदानानां गतयश्च पृथग्विधाः ॥१२॥

¹⁶वत्सं समाश्रिताः सर्वे सर्वदेवमयं शुभम् ।

¹⁷देवैरध्यासितां तान्तु सर्वलोकनमस्कृताम् ॥१३॥

ध्यात्वेति शेषः ।

विप्रेभ्यो ¹⁸मन्त्रमुच्चार्य प्रदद्यात् सुसमाहितः ।

कुशान् सुवर्ण-¹⁹बीजांश्च तिलान् ²⁰सिद्धार्थकांस्तथा ।

प्रदद्यात्तां ततोऽद्भिश्च मन्त्रेणानेन सुव्रत ॥१४॥

- 1 I. O. विभूतस्या
- 2 I. O. विश्वे च
- 3 A पुच्छमाश्रित्य
- 4 A संस्थिताः
- 5 A ग्रहश्चैव ; I. O. महान्श्चैव
- 6 I. O. तिष्ठन्, A तृष्युप
- 7 I. O. जगती
- 8 A पङ्क्तिरेव
- 9 A अनुष्टुप् ; I. O. अथष्टुप्
- 10 A लोकपा
- 11 I. O. च

- 12 I. O. रूपाणि
- 13 I. O. तस्य
- 14 A देवा
- 15 A विषाणयोर्वत्स
- 16 A वत्सां
- 17 I. O. देवैरध्यासितास्तान्तु ; A देव-
व्याध्यासितास्तान्तु
- 18 I. O. मन्त्रवक्त्रे
- 19 A बीजानि
- 20 I. O. सिद्धार्थकास्तथा

प्रदधातां तत इति ततो ब्राह्मणतयहस्ते कुशसुवर्णादिके दत्ते ^१गामन्यस्मै ब्राह्मणाय ददादित्यर्थः ।

सर्वदेवमयीं ^२दोग्ध्रीं सर्वलोकमयीं तथा ।

सर्व-^३लोकनिमित्ताय ^४सर्वलोकाभयाय च ।

प्रयच्छामि महाभागामक्षयाय शुभाय गाम् ॥१५॥

एवं दत्त्वा स तां गान्तु यत्र यत्राभिजायते ।

तत्र तत्र गता सा तु ^५तन्तु तारयते भयात् ॥१६॥

तथा ^६कामदुघा चैव सर्वलोक-^७प्रदा तथा ।

सर्वदानफला चैव ^८सर्वयज्ञफला तथा ॥१७॥

सर्वलोकांस्तथा गत्वा रमते च ^९यथामरः ।

इह जातश्च^{१०}[तामेव कामगां स प्रपद्यते] ॥१८॥

^{११}[स तदा मानुषे लोके गोसहस्री महायशः] ।

^{१२}[धनवान् रूपवांश्चैव बहुपुत्रश्च] जायते ॥१९॥

गां सवत्सामुक्तोपकरणयुतां कृत्वा ब्राह्मणतयं गन्धमाल्याभ्यामलङ्कृत्य वस्त्रादिना सन्तर्प्य ^{१३}[प्रत्येकं तेषां हस्ते] सुवर्णं कुशान् तिलान् ^{१४}श्वेतसर्षपान् यथालाभं धान्यादि ^{१५}शस्यधामन्तकमेव दत्त्वा गाञ्च यथोक्तसर्वदेवमयीं ^{१६}ध्यात्वाभ्यर्च्य ॐ सर्वदेवमयीमित्यादि ^{१७}पठित्वा अर्चितायापरब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१८}स्कन्दपुराणोक्तालङ्कृतगवीदानफत्तप्राप्तिकामोऽहमेतां सवत्सां कांस्यदोहनां हेमशृङ्गीं रूप्यखुरां दुकूल-^{१९}क्षौम-

1 A गामदभ्यक्षस्मै

2 A दोग्ध्रीं

3 I. O. लोकनिमित्ताय

4 I. O. सर्वलोकभयाय, A सर्वलोक-भयाय

5 A जन्तुं

6 I. O. कामदुघा

7 I. O. पदा

8 A सर्वज्ञानफला

9 A यथामरः

10 I. O. तामेकामगां संप्रतिपद्यते for the bracketed portion

11 I. O. सन्तया मानुषो जातो गो-सहस्री महायशः for the bracketed portion

12 A रक्तवस्त्रपरस्त्रैव रक्तप्रदं for the bracketed portion.

13 A प्रत्येकस्तेषां for the bracketed portion

14 A सर्वपान्

15 I. O. मन्यथा for अस्त्ररुचा

16 I. O. देवतामयां

17 A पाद्यायर्चिताया.

18 I. O. स्कन्दपुराणोक्तोभयमुखालङ्कृत.

19 I. O. omits क्षौम

वस्त्राच्छादितं शय्यास्तरणं^१ बहुपुष्पफलयुतं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं^२ पूर्ववत् ।
उभयतोमुखीदानवाक्ये तु जातिस्मरत्वप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीमिति^३ निवेशो विशेषः ।
सवत्सामिति^४ चोभयतोमुखीदानवाक्येऽपि^५ न खण्डनीयम् ।

तथाहि स्कन्दपुराणम् :—

प्रसूयमानां यो गान्तु दद्यादुभयतोमुखीम् ।

यथोक्तेन विधानेन स जातिस्मरतां लभेत् ॥२०॥

यथोक्तेनेति पूर्वधेन्वा^६ विधानेन इत्यर्थः ।

‘वराहपुराणे (२०५।२४-२५) चित्तगुप्त-^७वाक्ये :—

तदणी क्षीरसम्पन्ना गौः सुवर्णमयी^८ शुभा ।

सवत्सा^९ क्षौमवासाश्च^{१०} [स्वर्गं याति महामनाः] ॥२१॥

सुवर्णमयी^{११} बहुसुवर्णालङ्कृता यथाशक्ति^{१२} बहुसुवर्णघटिततिलकायलङ्कृतेति यावत् ।
शुभा^{१३} सत्तन्त्रणोपेता क्षौमवासाः क्षुभाभववस्त्राच्छादिता ।

अस्य लेखं मयूरा दृष्टं तिस्रः कोट्यस्त्रिविष्टपे ।

[^{१४}ऋषीणां^{१५} प्रचुयतश्चैव समृद्धे]^{१६} जायते कुले ॥२२॥

गामुक्तरूपां सवत्सामुक्तेषु करणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्ता दद्यात् । वराहपुराणोक्तालङ्कृतगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^{१७} सुवर्णमयीं सवत्सां
क्षौमवाससां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं^{१८} पूर्ववत् ।

^{१९}आदिपुराणे :—

गां दद्याद्वेद-^{२०}पूर्णाय विप्राय गृहमेधिने ।

सुवर्णालङ्कृतशर्ङ्गी वस्त्रघण्टासमन्विताम् ।

^{२१}प्रत्यगां त्रिःसमृद्धान्तु ललाटतटदर्पणाम् ॥२३॥

- 1 A: ०रक्त०
- 2 A निवेशास्ति
- 3 A सवत्सा
- 4 A तु
- 5 I. O. ०धं तु
- 6 I. O. omits it
- 7 I. O. ०पूजावाक्ये
- 8 Varāha P. सुवर्णयुता
- 9 Varāha P. क्षौमवासाश्च
- 10 I. O. यान्ति तेन महामना for the bracketed portion

- 11 A रक्त for बहु, I. O. omits it
- 12 A रक्तसुवर्णघटिततिलकायलङ्कृता इति
- 13 A लक्ष्मणोपेता
- 14 A करौणां
- 15 A पृष्ठतरुचव
- 16 Varāha P. स्वर्गाय परिच्युतस्त्रांसि ऋषीणां for the b. p.
- 17 A omits it
- 18 I. O. आदिपुराणे
- 19 A ०पूजाय
- 20 A प्रत्यगां

¹प्रत्यग्रां ²नवतरुणीं त्रिःसमृद्धामिति मत्स्यपुराणोक्त-³संज्ञकण-⁴बहुलयमद्वयम् ।

⁵[तथा मत्स्यपुराणम् (२०७।१०-१२) :—]

⁶[उरः पृष्ठं] ⁷शिरःकुक्षीं ⁸श्रोणी च बहुधाधिप ।

⁹षड्वन्नतानि धेनूनां पूजयन्ति विचक्षणाः ॥२४॥

¹⁰[कर्णौ नेत्रे ललाटश्च] पञ्च ¹¹भास्करनन्दन ।

समायतानि ¹²शस्यन्ते ¹³[पुच्छं सान्ना च सक्थिनी ॥२५॥]

चत्वारश्च[स्तना राजन् ज्ञेया ह्यष्टौ] ¹⁴मनीषिभिः ।

शिरोग्रीवाऽऽयताश्चैते ¹⁵भूमिपाल दश स्मृता ॥२६॥

¹⁶[श्रवणपुच्छादीनि च पञ्चदश] सङ्कीर्त्य समायतानीति योज्यम् । समानि चायतानि च ¹⁷समायतानि यथासंख्यं सम्बन्धः । तदैव ¹⁸[समता सवयवा] पञ्च समा दश चायता इति ¹⁹बहुलयम् ।

²⁰[रजतच्छन्नचरणां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ।]

कांस्योपदोहां ²¹तृताश्च ²²लवणान्नतृणोदकैः ॥२७॥

1 A प्रत्यग्रां	13 Corrected from M. P. I. O.
2 A नरभरणी	उच्छसान्ना च सक्थिनी; A उच्छसान्ना-
3 A मलक्षण	वमस्थिनी
4 A चक्रवर्णद्वयं; I. O. बहुलय-	14 Corrected from M. P. I. O.
वक्षणां	सुराराजन्निवमष्टौ; A स्तना राजान-
5 A omits the bracketed por-	वमष्टौ
tion	15 Corrected from M. P. I. O.
6 I. O. तलः पृष्ठः for the brac-	and A पुनस्तवेते
keted portion	16 I. O. omits the bracketed
7 A शिर	portion
8 I. O. कुक्षीं, A कुक्षी	17 A omits it
9 A यत्र तत्रानि	18 A समता सवयवा; and I. O.
10 I. O. reads the bracketed	षड्वन्नतानि सवयवाः
portion as कर्णौ नेत्रे ललाटे च	19 A चक्रवर्णद्वय
and A as कर्णौ नेत्रे ललाटे च	20 A रजताच्छन्नमुक्ताफलाङ्गूलभूषितां
11 Corrected from M. P. I. O.	for the bracketed portion
भास्करनन्दन and A स्य सुवमानं	21 A तृताश्च; I. O. तृताश्च
12 Corrected from M. P. I. O.	22 A लवणान्नतृणोदकैः; I. O. लवणा-
चास्यन्तः; A शस्यन्ति	न्नतृणोदकैः

गवां पुच्छं गृहीत्वा ¹[तु ससुवर्णेन पाणिना] ।

²[गृहस्थो वेदविद्विप्रो वाचयेत्] प्रतिग्रहम् ॥२८॥

भोग्यसौख्यप्रदा श्वेता धूम्राभा पापनाशिनी ।

कृष्णा ³स्वर्गप्रदा ज्ञेया गौरी च कुलवर्द्धिनी ॥२९॥

धूम्राभा कृष्णलोहितच्छविः । गौरी अतिपीता ।

रक्ता रूपप्रदा ज्ञेया पीता दारिद्र्यघातिनी ⁴ ।

पुत्रप्रदा कृष्णसारा नीला धर्मविवर्द्धिनी ॥३०॥

कृष्णसारा कृष्णसार-⁵मृगवर्णा नीला श्यामवर्णा ।

कपिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोक्षदा ।

पीतोदकां जग्धतृणां दुग्धदोहां न दापयेत् ॥३१॥

पीतोदकां ⁶जग्धतृणामिति ⁷यजमानप्रमुक्तिमन्तरेण स्वयंपीतोदकां ⁸ ⁹[जग्धतृणा च प्रतिविद्धा] । यजमानप्रमुक्तान्तु ¹⁰ तृणाद्यैस्तर्पणोयैस्तृप्तां ¹¹लवणान्नतृणादकैर्दद्यादिति श्रुतेः । एवञ्च दानदिने स्वातन्त्र्येण ¹²तृणाद्युपभोक्ता दानपूर्वकाले वारणीयः । गामुकुलक्षणां ¹³स्वप्रमुक्तां लवणान्नतृणादकैस्तर्पयित्वा उक्तालङ्कारैरलङ्कृत्यार्चयित्वा ब्राह्मणं वेदविदं गृहस्थ-मभ्यर्च्य तत्करे सुवर्णं दत्त्वा तस्मै ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । भोग्यसौख्य-प्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णंश्चक्रे वज्राच्छादितां घण्टाविभूषितां ललाटतटदर्पणां रजतच्छन्नचरणां ¹⁴मुक्ताभूषितलाङ्गूलां कांस्योपदोहनां श्वेतां गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । धूम्रकृष्णगौररक्त-¹⁵पीतकृष्णसारनीलकपिलशवल-¹⁶गवीदानवाक्येषु यथावर्णं भोग्यसौख्य-

1 A सर्वोवचसानिना for the bracketed portion

2 A गृहन्तो वेदविद्विप्रा वाचरेति for the bracketed portion

3 A शुचप्रदा

4 A ०पातिनी

5 A omits मृग

6 I. O. जग्धतृणामिति

7 I. O. यजमान for यजमान

8 A ०पीतोदकां ; I. O. ०पीतोदकां

9 I. O. जग्धतृणामिति च प्रतिविद्धा for the b. p.

10 A: ०प्रमुक्तान्तु ; I. O. प्रमुक्ता च

11 I. O. लवणामिदृशोदकैः

12 A तृणाद्युपयोगो ; I. O. तृणान्द्युपभोक्ता

13 I. O. उपकरणयुक्ता

14 I. O. युक्ताविभूषिता

15 A omits पीत and I. O. reads it before रक्ता

16 A सवल ; I. O. शवल

प्राप्तिकामोऽह-मेतां श्वेतां गामिति पदस्थाने]¹ यथायथममुककामोऽहमिति अमुकवर्णा-
मिति च पदं निवेशनीयम् ।

नन्दिपुराणे :—

यो गां सुपरिपूर्णाङ्गीं ²हेमशृङ्गीमकोपनाम् ।

सुशीलां राजतैः पादैश्चित्तवस्त्रसुसंहिताम् ॥१॥

सुपरि-³पूर्णाङ्गीमव्यङ्गीमकोपनामहिंसका⁴ [सुशीलामपलायिनीम्]⁵ ।

⁶सलौहपात्रां⁷ कुतपे निविष्टचरणान्तथा ।

सदक्षिणां प्रदद्याद् गां सोऽक्षयं स्वर्गमाप्नुयात् ॥२॥

कुतपे नेपालकम्बले ।

यावन्ति गवीरोमाणि ⁸सप्रसूति-कुलस्थितौ ।

तावन्यब्दानि वसति स्वर्गे दाता न संशयः ॥३॥

⁹एतच्छतगुणं पुरायं कपिलादानतः स्मृतम् ॥४॥

गामुक्तरूपामुक्तोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादितुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
नन्दिपुराणोक्त-¹⁰ गवीदानफल¹¹-प्राप्तिकामोऽहमेतां हेमशृङ्गीं राजतपादां ¹²चित्तवस्त्रसुसंहितां
सलौहपात्रां कुतपनिविष्टचरणां गां ददामि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कपिलादाने
तु नन्दिपुराणोक्त-कपिलागवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹³[हेमशृङ्गीं राजतपादां कपिलामिति]
पूर्वोक्तदानवाक्ये ¹⁴[विशेषः । उभयतोमुखीदाने तु दानवाक्ये] नन्दिपुराणोक्तोभयतोमुखी-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं गामिति निवेशो विशेषः ।

तथाहि नन्दिपुराणे :—

1 I. O. धेनुं गां इति पदभावे for the bracketed portion

2 A हेमशृङ्गी ; I. O. हेमशृङ्गी.

3 A पूर्णाङ्गी for पूर्णाङ्गी.

4 I. O. अहिंसिका.

5 A omits the bracketed portion, I. O. reads it as सुशीला-
मपलायिनीं

6 I. O. सलौहपात्रं

7 A कुतपनिविष्टचरणान्तथा ; I. O.
कुतपे निविष्टचरणं तथा

8 A सप्रसूति.

9 I. O. एतद्व्रतगुणं

10 I. O. कपिलाप्रसूयमान and A
कपिला before this

11 A omits फल

12 A चित्तवस्त्रं संहितां

13 I. O. इति only for the brac-
keted portion

14 I. O. omits the bracketed
portion

यश्चोभयमुखीं दद्याद्विप्राय^१ वेदेवादिने ।

देवाय^२ चाप्यभीष्टाय स कुलान्येकविंशतिम् ॥२॥

^३समुद्धृत्य नरस्तिष्ठेन्नरकाद्ब्रह्मणोऽन्तिके^४ ।

युगानि रोमतुल्यानि यदि^५ श्रद्धापरो नरः ॥६॥

यश्चेति चकारो धेनुदानधर्मसमुच्चयार्थः ।

^६आदिपुराणे :—

कपिलां ये प्रयच्छन्ति चेलच्छन्नां खलङ्कृताम् ।

^७स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्तालाल्लभूषिताम् ।

^८खलङ्कतां यथाशक्तिसुरूपं^९ हेमतिलकायलङ्कृताम् ।

^{१०}[श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नां घण्टाखनरवैर्युताम् ॥७॥

अत्र चेलच्छन्नां] श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नामिति च पदद्वयदर्शनात् प्रथममभिमत^{११}-वर्णवस्त्रेणा-
च्छाद्य पुनः श्वेतवस्त्रेणाच्छादनं कर्तव्यम् ।

घण्टाखनरवैर्युतामिति^{१२} घण्टां दत्त्वा किङ्किनीमालापि^{१३} देयेति ।

सहस्र^{१४} यो^{१५} गवां दद्यात्^{१६} कपिलां वापि सुव्रताम् ।

^{१७}सममेव पुरा प्राह ब्रह्मा^{१८} वेदेविदां वरः ॥८॥

^{१९}सुव्रतां सुखदोद्याम् ।

देवलोके वसेन्नित्यं कपिलां ददते हि यः ।

दीर्घायुश्चैव जायेत^{२०} भोगवांश्च^{२१} प्रियावृतः ॥९॥

- 1 I. O. ०द्विप्रैवे
- 2 I. O. चाद्यभीष्टाय
- 3 A सम्बन्धाय
- 4 I. O. ०नरका ब्रह्मणोन्तिके
- 5 A यद्दपरो
- 6 I. O. आदित्यपुराणे
- 7 I. O. स्वर्णशृङ्गी : A स्वर्णशृङ्गी
- 8 A अलङ्कृतां
- 9 A omits सुरूप
- 10 I. O. omits the bracketed portion

- 11 A ०नियत
- 12 I. O. omits इति
- 13 I. O. नियति
- 14 I. O. सहस्र
- 15 A गवान्
- 16 I. O. कपिलाद्यापि
- 17 I. O. सह तत्र
- 18 A ब्रह्मविद्वां
- 19 A सुव्रता ; I. O. सुव्रतं
- 20 A भोगवांश्च
- 21 I. O. प्रियावृतः

ऐश्वर्यबलसम्पन्नो धनधान्यसमृद्धिमान् ।

यो ददाति द्विजश्रेष्ठे कपिलां नात संशयः ॥१०॥

यावन्ति ^१रोमकूपानि कपिलाङ्गे ^२भवन्ति वै ।

तावत्कोटिसहस्राणि वर्षाणां दिवि मोदते ॥११॥

^३सुखदोह्यां कपिलां गां वस्त्रेणाच्छाद्योक्तालङ्कारैरलङ्कृत्यापरेण ^४श्वेतवस्त्रेणाच्छाद्याभ्य-
र्चयित्वाय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५आदिधुराणोक्तालङ्कृतकपिल-
गवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां चेलच्छन्नां ^६स्वतङ्कतां सुवर्णशृङ्गां रूप्यखुरां मुक्ताभूषितलाङ्गूलां
श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नां घण्टास्वनरवयुतां कपिलां ^७गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथाः—

^८श्वेतां गां ^९ददते यस्तु दिव्यरत्नैरलङ्कृताम् ।

घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पैश्चैवाभ्यलङ्कृताम् ^{११}॥१२॥

दिव्यरत्नैस्तत्कृष्टमुक्तादिभिः । घण्टामालाकुलां किङ्किणीमालालङ्कृतग्रीवाम् ।

मुखे ^{१२}धूपः प्रदातव्यो घृतेनास्यश्च पूरयेत् ।

सुवर्णशृङ्गाभरणा तथा रूप्यखुरा शुभा ।

^{१३}[शुभा शुभलक्षणा ।]

पटच्छन्ना ^{१४}शुभा चैव दातव्या ध्यानयोगिने ॥१३॥

शुभा सुरूपा ।

यस्तु दद्याच्च गां श्वेतां तस्य पुण्यफलं शृणु ।

जन्मप्रभृति यत् पापं ^{१५}[मातृकं पैतृकं च] यत् ॥१४॥

रजोवृत्तस्य ^{१६}दुष्टस्य तत्क्षणादेव नश्यति ।

गां ददानीह इत्येव ^{१७}वाचा पूयेत सर्वशः ॥१५॥

1 I. O. रोमकूपानि

2 I. O. भवेच्छिवे

3 A सुखदोह्यां, I. O. अथ दोह्यां

4 I. O. ०लङ्कृत्यापरेण

5 I. O. आदिधुराणोक्तालङ्कृत, A आदिधुराणोक्त only

6 A कपिला

7 I. O. omits it

8 A omits it

9 A श्वेता

10 I. O. ददती

11 A ०श्वेतावलङ्कृतां, I. O. ०शवा-
भ्यलङ्कृतां

12 I. O. सप्त

13 A omits the bracketed por-
tion

14 I. O. घण्टाच्छन्ना

15 I. O. मातृप्रभृतिक्च for the
bracketed portion

16 I. O. ०वृत्तस्य

17 A इत्येव

पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।

नरकस्था विमुच्यन्ते सोमलोक^१ व्रजन्ति ते ॥१६॥

पुत्रपौत्रैः ^२[परिवृता गन्धर्वैश्चाप्सरोगणैः] ।

हृष्टपुष्टाः^३ प्रसुदिता^४ यानैश्चैव सुशोभनैः ॥ ७॥

^५मुक्तावैदूर्यसम्पन्नैर्हंसयुक्तैर्मनोहरैः^६ ।

सदा हृष्टा[व्रजन्त्येव श्वेतां]^७ गां ददते तु ये ॥१८॥

^८गामुक्तालक्षणांमुक्तालङ्कारैरलङ्कृतां^९ घृतपूर्णमुखीं^{१०}[मुखेऽध्यापितधूपां] कृत्वाभ्यर्च्यार्घ्यात्म-
विदे^{११} अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१२}आदिपुराणोक्तश्वेतगवी-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां दिव्यरत्नालङ्कृतां ^{१३}[घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पालङ्कृतां] ^{१४}घृत-
पूर्णास्यां ^{१५}सुवर्णशृङ्गाभरणां रूप्यखुरां पटच्छन्नां श्वेतां गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् । अत्र च ददानीति पदं सर्वदानेष्वेव ^{१६}ददानीत्यन्तदानवाक्यं स्मारयति ।

तथा :—

कृष्णां गां ^{१७}[ददते यस्तु पटच्छन्नां स्वलङ्कृताम् ।

विधिवच्च द्विजातिभ्यो यमलोकं] न पश्यति ॥१९॥

द्विजातिभ्य इति जात्याख्यायामेकस्मिन् ^{१८}बहुवचनमेकस्या बहुभ्यो दानप्रतिषेधात् ।

^{१९}स्वलङ्कृतां ^{२०}हेमतिलकाद्यलङ्कृताम् ।

1 A ०लोक

2 I. O. परिवृता गन्धर्वैः सद्य मोदते
for the bracketed portion

3 A ०सुष्टाः

4 I. O. यानैश्चैव

5 I. O. स्वर्गां for मुक्ता

6 I. O. ०रत्नैः

7 A व्रजन्ते वै तां for the b. p.

8 I. O. युक्तलवणायुक्ताः

9 I. O. ०लङ्कारैरलङ्कृतां, A ०लङ्का-
रेणालङ्कृत्य

10 A मुखध्यापितां and I. O. मुखे-
ध्यापितां for the bracketed por-
tion

11 I. O. omits अर्घ्यात्मविदे

12 I. O. आदित्य for आदि

13 I. O. omits the bracketed
portion

14 I. O. घृतपूरितास्यां

15 A सुवर्णशृङ्गाभरणां, I. O.
सुवर्णशृङ्गां तरुणीं

16 A ददानीत्युत्तरं for ददानीत्यन्तं

17 I. O. reads the bracketed
portion as ददाति स्त्रीकारान्तं
स्वस्यादि पूर्ववत् । विधिवसुवि-
जातिभ्यो यमलोकं

18 I. O. अन्यतरस्यामिति before
this

19 A अलङ्कृतां

20 I. O. हेमं

^१सर्वपापविशुद्धात्मा पितृलोकश्च गच्छति ।

^२तस्मात् सर्वप्रयत्नेन कृष्णां गां ददते ^३[सदा ॥२०॥

आयुरारोग्यमैश्वर्यं ^४मुक्ता कामांश्च मानसान् ।

भोगवान् स भवेद् यस्तु कृष्णां गां ददते] तु यः ॥२१॥

^५कृष्णवर्णां गामुक्तो-^६पकरणयुतामभ्यर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
इयात् । ^७आदिपुराणोक्तकृष्णगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^८पटच्छन्नां स्वलङ्कृतां
कृष्णां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

गौरीञ्चैव ^९प्रयच्छेत् यस्तु गां वै नरः शुचिः ।

अहोरात्रोषितश्चैव कृतशौचो नरः सदा ॥२२॥

गौरीमतिपीताम् ^{१०} ।

^{११}स्वर्णशृङ्गीं हृष्यखुरां मुक्तालाङ्गुलभूषिताम् ।

^{१२}घण्टामालाकुलाञ्चैव गन्धपुष्पैरलङ्कृताम् ॥२३॥

^{१३}कुतपन्यस्तपादाश्च मुखे धूपश्च दापयेत् ।

^{१४}भक्ष्यभोज्यान्नपानेन ब्राह्मणान् भोजयेच्छुभान् ॥२४॥

कुतपो नेपालकम्बलः । ^{१५}भक्ष्यं पिष्टकं भोज्यान्नमोदनं पानं पानकम् ।

गां ^{१६}ददानीह ^{१७}इत्येव वाचा ^{१८}पूयेत् सर्वशः ।

मातृकं पितृकं चैव यच्चान्यद् दुष्कृतं भवेत् ॥२५॥

गां ददानीति ^{१९}[पदप्रयोगेण दाने]समस्तविधि-^{२०}पालनमिति ^{२१}[पूयेतेति पदस्यार्थः] ।

1 I. O. सर्वे	13 I. O. कुतपस्तत्प्राप्ति, A' कुत-
2 I. O. तस्मै	पञ्चाक्षरे प्राज्ञो
3 I. O. omits the bracketed portion	14 A भक्तं, I. O. भक्तं
4 A दत्ता	15 A भक्त, I. O. भक्त
5 I. O. अष्टवर्णां	16 A ददानीह
6 A ०त्तोबक्ष्यं for ०पकरणं	17 A इत्येव
7 I. O. आदित्यं	18 A पूयेत्, I. O. पूजयेत्
8 A पटोच्छन्नां, I. O. नेपपदच्छन्नां	19 A reads the bracketed portion as दानेन only
9 A पटोच्छन्नां	20 A पारण and I. O. नावन for पालन
10 I. O. ०पीता	21 I. O. reads the bracketed portion as पूयेति यदस्यार्थः
11 I. O. सुवर्णशृङ्गीं	
12 I. O. यथा for घण्टा	

पापञ्च तस्य तत् सर्वं दहत्यग्निरिवेन्धनम् ।

अन्नैर्दिव्यैर्मनोजैश्च स्वर्णालङ्कारभूषिताः ।

¹अग्निलोकं व्रजन्ति ते नराः ²सुकृतकर्मणा ॥२६॥

पुत्रपौत्रैः परिवृता ³अलङ्कृतजनेर्वृताः ।

वर्षकोटिसहस्रन्तु पुमान् ⁴[स दिवि]मोदते ॥२७॥

अथ ⁵मानुष्यमायाति कदाचित् कालपर्ययात् ⁶ ।

⁷ज्ञानैश्वर्यसुसंयुक्तो धनधान्यैः समावृतः ॥२८॥

⁸अथ कोटिसहस्रेण गृहे च परिवारितः ।

दासीदासैरल-⁹[ङ्कृतैः स्तूयते सर्वजन्तुभिः] ॥२९॥

अरोगश्चैव जायेत ¹⁰तेजस्वी च भवेन्नरः ।

मेधारूपगुणैर्युक्तः स्वाध्यायार्जितपौरुषः ॥३०॥

अतः दानदिनपूर्वतरदिने पूर्ववद्दक्षिणभोजनादिकं ¹¹ कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः ¹²आदिपुरा-
णोक्तसोपवासगौरगवीदानं कर्म मया कर्तव्यमिति चिन्वेत् ¹³ॐ श्रुत्वा उपोष्यापरदिने ¹⁴आदिपुरा-
णोक्तगौरगवीदानकर्माहं करिष्ये इति सङ्कल्पयेत् । ततो चित्तमेव सुप्त्वाऽपरदिने ¹⁵कृतनित्य
उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा शुचिर्गामतिपीतवर्णा ¹⁶ मुक्तालङ्कार-¹⁷युतामास्तीर्य-¹⁸[नेपाल-
कम्बलोपरि स्थापितां] धूपितमुखीं कृत्वा ब्राह्मणस्य शुभाचारं यथाशक्ति-¹⁹पिष्टकान्नपानकैः
सन्तर्प्य अपरं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै ²⁰[अर्चिताय ब्राह्मणाय] गामर्चिताम् ²¹ॐ अथादि

1 A 'व्रजन्ति ते, I. O. पितृलोकं च
गच्छति ते

2 A प्रकृतं

3 I. O. कृष्णवस्त्रा for अलङ्कृत

4 I. O. परिवि for the bracket-
ed portion

5 A मानुष्यमायान्ति, I. O.
साग्नियमायाति

6 A 'पर्यायात्

7 I. O. ज्ञानैश्वर्यार्थसंयुक्ती

8 I. O. अथ

9 I. O. reads the bracketed
portion as द्वारैस्तूषम' सर्व-
सन्ततिः

10 A जस्वी

11 I. O. 'भोजनादि

12 I. O. आदित्यः

13 A omits it

14 I. O. आदित्यः

15 I. O. कृतनित्योपोष्या, A नित्यं
उपोष्या

16 A 'मितिपीतवर्णा', I. O. 'मभि-
पीतवस्त्रा

17 A omits युता

18 I. O. reads the bracketed
portion as नोपेक्षकम्बलोपविष्टा-
नित्ता

19 A मिष्टकान्नपानकैः, I. O. पिष्टकानु-
पादानैः

20 I. O. omits the bracketed
portion. A reads it after
गामर्चिता

21 A omits it

तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^१आदिपुराणोक्तगौरगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गीं
रूप्यखुरां ^२मुक्ताभूषितलाङ्गुलां घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पालङ्कृतां ^३कुतपस्थां गौरीं गां
ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

नीलवर्णां च गां दद्याच्छीलदोग्ध्रीं गुणान्विताम् ।

^४स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्तालाङ्गुलभूषिताम् ॥३१॥

शीलदोग्ध्रीं सुखसन्दोह्यां गुणान्विताम् ^५अव्यङ्गीम् ।

पदच्छन्नां शुभां सौम्यां घण्टा-^६दामैरलङ्कृताम् ।

पञ्च-^७रङ्गेण सूत्रेण ^८गलवेष्टनशोभिताम् ॥३२॥

घण्टा-^९दामैरलङ्कृतमिति ^{१०}पञ्चरङ्गसूत्रादिनिर्मितघण्टानिबन्धनालङ्कृतग्रीवां शुभां^{११} शुभ-
लक्षणयुतां ^{१२}सौम्यामकोपनाम् ।

रुद्रस्य प्रमुखे देया विष्णोश्च ब्रह्मणश्च वै ।

गां ददानीह इत्येव वाचा पूयेत सर्वशः ॥३३॥

पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।

नरकस्था विमुच्यन्ते नीलां गां ददते तु यः ॥३४॥

दधिक्षीरवहा नयो वर्तन्ते ^{१३}सर्वतः सदा ।

^{१४}घृतशैलाः प्रपद्यन्ते ^{१५}नवनीतस्य पर्वताः ॥३५॥

हस्त्यश्वरथयानेन^{१६} ^{१७}गन्धर्वैरप्सरोगणैः ।

स्तूयमानो ब्रजेच्चैव ^{१८}[गवां लोकनिवासिनः] ॥३६॥

वर्षकोटिसहस्राणि लोके ^{१९}तिष्ठति वारुणे ।

अथ मानुष्यमायाति ^{२०}कदाचित् कालपर्यये ॥३७॥

1 I. O. आदित्यः	11 I. O. शुभा
2 A मुक्ताभूषितां लाङ्गुलां I. O.
मुक्तालाङ्गुलभूषितां	12 I. O. सौम्यः for सौम्याः
3 I. O. omits it	13 I. O. सर्वशः
4 I. O. सुवर्णशृङ्गीं	14 I. O. घृतशैलाः
5 I. O. अभ्यङ्गत्वाकारसौन्दर्ययुक्ता	15 I. O. नवनीतस्य
6 I. O. दानैः	16 A द्यामेन, I. O. दानेन
7 A रङ्गक	17 I. O. गन्धर्व्याप्सरसोगणैः
8 I. O. गलवेष्टनशोभिता	18 I. O. गोशोकस्य निवासिनः for
the bracketed portion
9 I. O. दानैः	19 I. O. तिष्ठन्ति
10 A पञ्च and I. O. पङ्क for पञ्चरङ्ग	20 A कदाचिन्नोक्तपर्यये

गोभिः समृद्धे च कुले जायते नाल संशयः ।

कृषि-¹भागी बहुधनो ²दुर्मित्तश्च न पश्यति ॥३८॥

पुत्रपौत्रैः परिवृतः ³श्रीमान् ⁴सर्वजनाकुलः ।

दासी-⁵दासेश्च संयुक्तो जायते तत्र मानवः ॥३९॥

गां नील-⁶वर्णमुक्लल्लणामुक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्य महेश्वरविष्णु-⁷ब्रह्मप्रतिमात्रयाग्रतो
⁸ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ⁹आदिपुराणोक्तनीलगवीदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गीं ¹⁰रूप्यखुरां मुक्ताभूषितलाङ्गूलां पटच्छत्रां घण्टादामा-
लङ्कतां पञ्चरत्नसूत्रवेष्टितग्रीवां नीलवर्णां ¹¹गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹²[विष्णुधर्मैः—

प्रयच्छते यः कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गीम् ।

यान् यान् हि कामानभिवाञ्छतेऽसौ तांस्तानवाप्नोत्यमलान् हि लोकान् ॥१॥

कपिलां गामुक्तोपकरणां कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तकनकाग्रशृङ्ग-कपिलगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कांस्योप-
दोहां कनकाग्रशृङ्गीं कपिलां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा :—

कृतोपवासः ¹³संप्राश्य ¹⁴पञ्चगव्यं नरेश्वर ।

घृतक्षीराभिषेकश्च कृत्वा विष्णोः समाहितः ॥२॥

समभ्यर्च्य च गोविन्दं पुष्पादिभिररिन्द्वम ।

उदङ्मुखीमर्चयित्वा तथा ¹⁵गृष्टिं पयस्विनीम् ॥३॥

1 A भावी

2 I. O. यतोत्तुच्छ

3 I. O. श्रीलान्

4 A सर्वजनाकुलाः

5 I. O. दासश्च

6 I. O. वस्त्रासुक्ता for वस्त्रासुक्ता

7 I. O. ब्रह्मा

8 A ब्राह्मणाय only

9 I. O. आदित्ये

10 I. O. रूप्यखुरा

11 I. O. नीलवस्त्रा

12 I. O. omits the bracketed portion

13 I. O. संप्राश्य

14 I. O. पञ्चगव्ये

15 A गृष्टिं. I. O. गृष्टिं

सपुत्रां वल्लसम्बीतां सितयज्ञोपवीतिनीम्^१ ।

स्वर्णशृङ्गीं शुभाकारां हिरण्योपरि संस्थिताम् ॥४॥

^२सुवर्णं ^३वाचयित्वाग्रे ब्राह्मणायोपपादयेत् ।

इमां त्वं ^४प्रतिगृहीष्व गोविन्दः प्रीयतामिति ॥५॥

इमां त्वमित्यादिमन्त्रमग्रे वाचयित्वा पठित्वा गां प्रतिपादयेत् । सुवर्णश्च दक्षिणारूपमिति सम्बन्धः ।

सम्यगुच्चार्य तं ^५[विप्रं गोविन्दमुपकल्पयेत्] ।

अनुव्रजेच्च गच्छन्तं पदान्यग्नौ नराधिप ॥६॥

अनेन विधिना धेनुं यो विप्राय प्रयच्छति ।

गोविन्दप्रीयानाद्राजन् विष्णुलोकं स गच्छति ॥७॥

सप्तावरांस्तथा^६पूर्वान् सप्तात्मानश्च मानवः ।

सप्तजन्मकृतात् पापान्मोचयत्यवनीपते ॥८॥

पदे पदे तु यज्ञस्य गोसवस्य च मानवः ।

फलं प्राप्नोति राजेन्द्र ^७[दत्त्वा चैवं जगौ] हरिः ॥९॥

सर्वकामप्रदा ^८सा स्यात् सर्वकालेषु ^९पार्थिव ।

^{१०}भवत्यघौघापहरा यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१०॥

सर्वेषामेव पापानां कृतानामविजानता^{११} ।

प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं ^{१२}मनुतापोपवृंहितम् ॥११॥

दानदिनात् पूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्य-^{१३}भोजनादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यो विष्णुधर्मोक्त^{१४}-सोपवास^{१५}-गोविन्द-घृतक्षीर^{१६}-रूपनसहितपूजापूर्वक-गोदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सकल्पं कुर्यात् । 'ॐ श्वः पञ्चगव्यप्राशनपूर्वकमुपोष्यापरदिने गोविन्दघृतक्षीररूपन-^{१७}पूजा-पूर्वकगोदानकर्माहं करिष्ये' । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने पञ्चगव्यं प्राश्य उपोष्यापरदिने

1 A ०वितकं

2 A हिरण्या, I. O. हिरण्य

3 A वाचयित्वा, I. O. वाचयित्वाग्रे

4 A प्रतिगृहीष्य, I. O. प्रतिगृहीष्य

5 I. O. reads the bracketed portion as विप्रगोविन्द नृपकल्पयेत्

6 I. O. सर्वान्

7 A दत्त्वाचैवं जगौ for the bracketed portion

8 I. O. साध्यात्

9 I. O. पाश्विधः

10 I. O. भवत्यघौघापपचरा

11 I. O. ०जानता, A ०जानता

12 I. O. ०मनुतापोपवृंहितं, A ०मनुतापो हि वृंहितं

13 I. O. ०भोजनादि

14 I. O. ०धर्मोक्तं

15 I. O. सोपवास

16 A ०क्षीरैः

17 A omits पूजा

¹प्रातर्वासुदेवं धृतक्षीराभ्यां लपयित्वा ²गोविन्दं नाम्ना संपूज्य धेनुमुदङ्मुखीं सौवर्णपत्र-
चतुष्टयार्पितखुरचतुष्टया ³कृत्वा सुवर्ण-⁴शृङ्गादिभिरलङ्कृत्याभ्यर्च्य ब्राह्मणाय ⁵ध्यातगोविन्द-
रूपायार्चिताय इमां त्वमित्यादि पठित्वा ⁶ॐ अद्यादि तुभ्यमेन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोक्तकपिलगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सपुत्रां ⁷वस्त्राच्छत्रां सितयज्ञोपवीतिनीं ⁸स्वर्ण-
शृङ्गीं हिरण्योपरि संस्थितां गां ददानि । ⁹खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ¹⁰ततो
यजमानो गोविन्दोऽयं मम प्रीतो यातोति ध्यायन् यान्तं ब्राह्मणमष्टौ पदान्यनुव्रजेत् ।

¹¹तथा कपिलादानानुवृत्तौ :—

दत्त्वा ¹²सुधेनुं नृप सोपधानां कल्याणवत्सां सुपयस्विनीञ्च ।

यावन्ति रोमाणि भवन्ति तस्यास्तावन्ति वर्षाणि स ¹³दोग्धि कामान् ॥१२॥

¹⁴सुधेनुं ¹⁵सुशीलां सोपधानामास्तरणवस्त्रगण्डूकसहितां कल्याणवत्सां ¹⁶जीवद्वत्सां गां
कपिलामुक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमेन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

¹⁷[विष्णुधर्मोक्तसोपधानकपिलगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सोपधानां सवत्सां कपिलां
गां ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]

विष्णुधर्मोक्तरे (३।३०६।५२ख-५६क) :—

हेमशृङ्गीं ¹⁸रूप्यखुरां मुक्तालोङ्गूलभूषिताम् ।

¹⁹अहताम्बरसम्बितां तथा कौस्थोपदोहनाम् ॥१॥

त्रिरात्रं स्थण्डिले सुप्त्वा त्रिरात्रं गोरसाशनः ।

²⁰तृप्तान् तर्पिते दत्त्वा वाससा संवृते द्विजे ॥२॥

अत्र त्रिरात्रं ²¹[स्थण्डिलशयनेन हविष्यभोजनमस्य व्रतरूपत्वादुक्तं यम्] । तर्पिते
वस्त्र-²²स्वर्णादिभिः परितोषिते ।

1 I. O. वासुदेवं only

2 A गोविन्द

3 I. O. चतुष्टया

4 A शृङ्गाभिरलङ्कृत्याभ्यर्च्य

5 I. O. ख्यात for ध्यात

6 A omits it

7 I. O. वस्त्राच्छत्रां

8 I. O. omits it

9 A adds ॐ before this

10 A omits it

11 A omits it

12 A स्वधेनुं

13 I. O. दोग्धि

14 A स्वधेनुं

15 A स्वशीतलां

16 I. O. जीवद्वत्सां, A जीवद्वत्सां

17 A omits the bracketed por-
tion

18 I. O. रूप्यखुरां

19 A अहताम्बरसम्बितां

20 I. O. तृप्तान्

21 I. O. स्थण्डिलं शयने हविष्यभोजन-
मन्यत्र तद्वत्त्वादुक्तं यं for the b. p.

22 I. O. सुवर्णादि

सदक्षिणां 'महाभागान्निरात्रं गोरसैस्ततः ।

प्राण-^२सन्धारणं कृत्वा गवां लोके महीयते ॥३॥

यावन्ति ^३धेनुरोमाणि तावद्वर्षाणि मानवः ।

^४दत्त्वैवं कपिलां विप्राः प्राप्नोत्यभ्यधिकं फलम् ॥४॥

दानदिनात् ^५पूर्वं सप्तमदिने प्रातः स्नात्वा उदङ्मुखो गृहीतोदपूर्णताम्र-^६पात्रः सकल्पं कुर्यात् । 'ॐ' ^७तिरात्रस्थरिडलशयन-^८रूपप्राच्याङ्ग-सहितं तिरात्रगोरसाहार-^९रूपोदीच्याङ्ग-सहितञ्च विष्णु-^{१०}धर्मोत्तरोक्तकपिल-^{११}गवीदानकर्माहं करिष्ये । तदवधि तिरात्रं ^{१२}[हरिष्य-भोजनादिकं भुक्त्वा] भूमौ स्वपेत् । तिरात्रञ्च गोरसमात्राहारो भूत्वा दानदिने प्रातः स्नात्वा गां ^{१३}वासान्नादिभिस्तर्पयित्वा उक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्य ब्राह्मणायार्चिताय प्रथमं सुवर्णादिपरितोषिताय ^{१४}[वाससाऽऽच्छादिताय ॐ]अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-धर्मोत्तरोक्तस्थरिडलशयन-^{१५}[सहितकपिल]-गवीदान-^{१६}फलप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमशृङ्गीं रूप्य-खुरां मुक्ताभूषितलाङ्गूलाम् ^{१७}अहताम्बरसंवीतां कां स्योपदोहनां गां ददानि । स्वस्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१८}तद्दिनात् प्रभृति तिरात्रं गोरसाहारो भवेत् । कपिलगवीदानवाक्ये ^{१९}तु ^{२०}अकपिलस्थाने कपिलपद-^{२१}निवेशो विशेषः ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्क-^{२२}शङ्करश्रीमद्रत्नालसेनदेवचिरञ्जिते

श्रीदानसागरे अलङ्कृतगवीदानावर्तः ।

1 Corrected from V. D. I. O.	12 I. O. हविष्यभूम्
०तिरात्रं	13 A साक्षात्ता०
2 I. O. ०सम्बाधनं	14 A omits the bracketed portion
3 I. O. धेनौ	15 I. O. सहितां कपि for the bracketed portion
4 I. O. नत्वेवं	16 A omits फल
5 A पूर्वमष्टमदिने	17 A आहता०
6 A omits ताम्र	18 A तद्दिना
7 A omits it	19 A omits it
8 A omits it, I. O. तिरात्रगो-
रसाहार before it	20 I. O. अकालस्थाने
9 A ०रूपद्रव्याङ्गसहित	21 I. O. ०निवेशे
10 A ०धर्मोत्त०	22 A शङ्कर
11 A omits गवौ	

अथालङ्कृतबहुगवीदानावर्तः । (५)

महाभारते (अनु—५७।२७) :—

सुवर्ण-^१शृङ्गैस्तु विराजितानां गवां सहस्रस्य नरः^२ प्रदाता ।

प्राप्नोति ^३पुण्यं दिवि देवलोकमित्येवमाहु^४—दिवि देवसंधाः ॥१॥

अत्र यजमानो यथात्वा^५ सहस्रं ^६गा उपादाय सुवर्णशृङ्गैरलङ्कृत्यार्चयित्वा^७ अर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे ^८तुभ्यं महाभारतोक्तालङ्कृतगोसहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सुवर्णशृङ्गविराजिताः सहस्रं गाः^९ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा ^{१०}गाव एता रुद्रदेवता इत्युक्त्वा यथा-शाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ ^{११}कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ^{१२}तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा गां पुच्छे गृहीयात् । बहुभ्यो^{१३} [दाने सम्प्रदाने] बहुवचनमूहनीयम् ।

आग्नेयपुराणे गोदानानुवृत्तौ :—

चतुःपूर्वान् परांश्चैव समुद्धृत्य पितामहान् ।

स गच्छति दिवं राजन् शतं दत्त्वा यथाविधि ॥२॥

यथाविधीत्याग्नेय-^{१४}पुराणानन्तरोक्तगोसहस्रदानधर्मग्रहणम् ।

तथाग्नेय-^{१५}पुराणे :—

गोसहस्रन्तु यो दद्यात् सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ॥३॥ इति ।

शतं गाः परिभाषोक्तैः प्रत्येकमलङ्कृत्यार्चयित्वा अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि-तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तगोशतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः ^{१६}सर्वालङ्कृताः

1 I. O. ० शृङ्गैस्तु

2 I. O. नर

3 A पुण्यां

4 A ० मत्ते ० for ० माहु ०

5 A गां

6 I. O. omits अर्चयित्वा

7 I. O. तुभ्यमहं

8 Both I. O. and A गां

9 A गा

10 A कृतैस्तत् तद्दानं

11 A omits it

12 A दानसंप्रदानक for the bracketed portion

13 A ० पुराणोक्त ०

14 A ० पुराणं

15 I. O. omits it

शतं ^१गाः ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र स्वेच्छया बहुभ्योऽपि दानम् ।
तथा च सम्प्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

^२विष्णुधर्मोत्तरे :—

^३गोसहस्रं यो दद्यात् सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

^४परामृद्धिं श्रियं प्राप्य स्वर्गलोके महीयते ॥४॥

सर्वरत्नानि परिभाषोक्तानि ।

दश चोभयतः प्रेत्य मातामहपितामहौ ।

गच्छेत् सुकृतिनां लोकान् गावो दत्त्वा यथाविधि ॥५॥

गोसहस्रं यथोक्तमर्चयित्वा अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

^५विष्णुधर्मोत्तरोक्तगोसहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सर्वरत्नैरलङ्कृताः सहस्रं गाः ददानि ।

स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । स्वेच्छया बहुभ्यो दाने तु सम्प्रदाने ^६बहुवचनमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्कर-^७शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेन-^८देवविरचिते श्रीदानसागरे-

ऽलङ्कृत-^९बहुगवीदानावर्तः ।

1 I. O. गा, A गां

2 I. O. विष्णुधर्म

3 I. O. गोसहस्रं

4 A परां वृद्धिं

5 I. O. विष्णुधर्मोक्तं

6 I. O. च after this

7 A शङ्कर

8 A omits देव

9 A नलङ्कृतं

अथानलङ्कृतगवीदानावर्तः । (६)

जावालः—

होमार्थमग्निहोत्रस्य यो गां ^२दद्यादयाचिताम् ।

^३तिवित्तपूर्णं पृथिवी तेन दत्ता न संशयः ॥१॥

अत यजमानो गामुत्कृष्टामभ्यर्च्यग्निहोत्रिणे अयाचमाना^४-[य ब्राह्मणाया]-र्चिताय दद्यात् । ^५ॐ अथासुकगोत्रायामुक-^६वेदासुकशाखाध्यायिनेऽसुकदेवशर्मणे तुभ्यं जावालोक-
गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामग्निहोत्रहोमार्थं गां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं पठित्वा गौस्त्रियं रुद्रदेवतेत्युक्ता यथाशखं कामस्तुतिं पठेत् । ^७तत ॐ अथ कृतौतदान-
प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहमेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता गां पुच्छे गृह्णीयात् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०८) :—

यथा कथञ्चिदत्त्वा गां धेनुं वाऽधेनुमेव वा ।

अरोगामपरिक्रिष्टां दाता स्वर्गं महीयते ॥२॥

अधेनुं ^८दुग्धशून्याम् । अतएव वत्सतरीदानमपि श्रूयते ।

तथा च विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।१०क) :—

दत्त्वा वत्सतरीं विप्राः स्वर्गलोके महीयते ।

वत्सतरी-सहितां^९ यथासम्भवधेनुमधेनुं वा ^{१०}यथोक्तरूपां गामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{११}[सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

मनुः (४।२३१घ) :—

गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम् ॥३॥

प्राप्नोतीत्यनुषज्यते । ब्रध्नस्य विष्टपं सूर्यलोकम् ।

1 A' यथायाचितकृत°

2 A' दद्यादयाचितं, I. O. दद्याचितां

3 A' त्रिवित्तपूर्णं

4 A omits the bracketed portion

5 A omits it

6 A omits वेदासुक

7 A' omits it

8 I. O. दुग्धशून्यां, A गन्धशून्यां

9 A and I. O. omit सहितां

10 A यथारूपां

11 I. O. omits the bracketed portion

गामर्चिताय ब्राह्मणाय ^१ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] ^२ब्रह्मविष्टप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

^३धेनुं दत्त्वा ^४सुव्रतां ^५सुप्रधानां ^६कल्याणवत्सां सुपयस्विनीञ्च ।

यावन्ति रोमाणि भवन्ति तस्या वर्षाणि तावन्नृप नाकवासः ॥४॥

^७सुव्रतां सुखयोद्धां सुप्रधानां ^८यूथप्रधानभूतां कल्याणवत्सां शुभलक्षणवत्साम् उक्त-
रूपः धेनुमर्चिताम् ^९अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । धेनुरोम-
समानसंख्यकालं यावत् स्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतां कल्याणवत्सां धेनुं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

कपिला-^{१०}प्रदानं यो दद्याद्ब्राह्मणेषु ^{११}विशेषतः ।

यावन्ति रोमकूपानि तस्य गालेषु वै द्विजः ॥५॥

तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ।

यदि कालक्षयं प्राप्य जायते विपुले कुले ॥६॥

ब्राह्मणोष्किति जात्यश्रयायां बहुवचनम् एकस्या बहुभ्यो दाननिषेधात् । कपिला-
^{१२}मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्तकपिला-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु गां ^{१३}संप्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यो यथातथा ।

तन्मयसौ ^{१४}महाधोरात्रायते नरकादपि ॥७॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं ^{१५}जात्यपेक्षया । अर्चिताय ब्राह्मणाय गामर्चिताम् ॐ

1 A omits it

2 A 'पिष्टिकामो'

3 I. O. धेनु

4 A सुव्रता

5 A सुप्रधान

6 A कल्याणवत्सा

7 I. O. अत्रती

8 I. O. सुख for दूय

9 I. O. omits अर्चिताम्

10 A 'प्रदान'

11 I. O. ब्राह्मणे तु, A ब्राह्मणाय

12 A omits अर्चिताम्

13 A संप्रयच्छेत्

14 I. O. महाधोरात्रायते

15 I. O. जात्यापेक्ष

अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^१स्कन्दपुराणोक्तालङ्कृतगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।२५) यमपुरानुवृत्तौ :—

तिलान् गाञ्च हिरण्यञ्च ^२पृथिवीञ्चापि शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति न गच्छन्ति न संशयः ॥८॥

न गच्छन्ति यमपुरमित्यर्थः । गा-^३मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमपुरगमनाभावप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^४आदित्यपुराणे :—

अथ वत्सस्य चरणौ ^५दृश्येते संमुखौ यदा ।

^६गर्भान्निष्क्रममाणस्य ^७[सवत्सा गौर्वसुन्धरा] ।

सा चोभयमुखी देया मनोरथशतप्रदा^८ ॥९॥

^९मनोरथशतप्रदा यथेष्टफलदेत्यर्थः । यदा प्रसूयमाना गौः ^{१०}संमुखदृश्यमानगर्भनिष्क्रान्तचरणद्वयवत्सा ^{११}भवति, [तदा तामर्चिता]^{१२}-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक-^{१३}प्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखी^{१४} गां ददानि । स्वस्त्यादि-^{१५}स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१६}[ये तु गां वै प्रयच्छन्ति शुभासुभयतोमुखीम् ।

लवणञ्च यथाशक्त्वा भक्त्या ये वै ददन्ति च ।

तेषां पुण्यकृतां लोकं गवां लोकं व्रजन्ति ते ॥१०॥

शुभां शीभनाकाराम् । प्रसूयमानां गामर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A स्कन्दपुराणीकमखं कृतं, I. O.

स्कन्दपुराणीकनौलकृतं.

2 A पृथिवी चापि

3 A omits अर्चिताम्

4 A omits it

5 I. O. दृश्यते

6 I. O. गर्भान्निष्क्रमणस्य

7 I. O. reads the bracketed

portion as ता वत्सा गौर्वसुन्धरा

8 A ०गतप्रदा

9 A omits it

10 I. O. सन्मुखः.

11 I. O. भवन्ति

12 A दाता for the bracketed portion

13 A omits प्राप्ति

14 A ०मुखी

15 A ०स्वीकान्तं

16 I. O. omits the bracketed portion

पुण्यकृत्तोकगोलोकप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

¹[नरसिंहपुराणे :—

कपिलागोप्रदानेन परार्थं चावनीपते ।

²वृषभस्य प्रदानेन स्वर्गं मन्मथमाप्नुयात् ॥११॥

परार्थं ³मातृपितादिवन्धुवर्गार्थं कपिलामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् ।] नरसिंहपुराणोक्तपरार्थकपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुक्तार्थं⁴ कपिलां गां
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कपिलां लक्षणोपेतां सवत्सां गां पयस्विनीम् ।

ब्राह्मणाय दरिद्राय श्रोत्रियायाहिताग्रये ।

यो दद्याद्विदुषे विद्वांस्तत्फलं ⁵नान्तमुच्यते ॥१२॥

⁶[तत्फलम् नान्तम्] ⁷अनन्तं फलम् ⁸मुक्तिः । लक्षणोपेतां सन्नक्षणयुक्तां ⁹श्रोत्रियाय
विद्याजन्मतपःसम्पन्नायाहिताग्रये¹⁰ अभिहोत्रिणे दरिद्राय अर्चिताय ब्राह्मणाय ¹¹उत्तरूपां
कपिलामर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनन्तफलप्राप्तिकामोऽहमेतां लक्षणो-
पेतां सवत्सां गां ¹²कपिलां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मे :—

सुवर्णदानं गोदानं पृथिवीदान-¹³मेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१३॥

गामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयकामोऽ-
हमेतां गां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. गोवृषभस्य

3 I. O. मात्रा

4 A 'ता' स्वकार्थं

5 A नास्तुमुच्यते, I. O. नास्तुमुच्यते

6 Both A and I. O. omit
the bracketed portion

7 A अनन्त

8 A omits it

9 Both I. O. and A omit it

10 Both I. O. and A omit
आहिताग्रये

11 I. O. उत्तरूपाय

12 A omits it

13 A मुच्यते for मेव च

तथा यममार्गानुवृत्तौ :—

क्षीरप्रपाभिर्दिव्याभिर्मधु^१-सर्पिर्भिरेव च ।

गोप्रदाता लभेत्तृप्तिं^२ यस्मिन्देशे सुदुर्लभाम् ॥१४॥

गामर्चिता^३-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^४विष्णुधर्मोक्त-
क्षीरप्रपादि-^५[साध्यतृप्तिफलकगोदानफलप्राप्ति]-कामोऽहमेतां गां ददानी । स्वस्त्यादिस्वीका-
रान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे गोदानानुवृत्तौ (३।३.०६।१० ख) :—

गुर्विणीञ्च तथा दत्त्वा वसूनां^६ लोकमश्नुते ॥१५॥

गुर्विणीं गामर्चिता^७-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वसु-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां गुर्विणीं गां ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा गोदानानुवृत्तौ (३।३.०६।१७ ख) :—

शुक्लविन्दुचितां कृष्णां गन्धर्वैः सह मोदते ॥१६॥

दत्त्वेति शेषः । शुक्लविन्दुचितां कृष्णवर्णां गा-^८मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोतर्कप्रेगन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां शुक्लविन्दुचितां कृष्णां
गां ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-^९शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेन-^{१०}देवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{११}अनलङ्कृतगवीदानावर्तः ।

1 I. O. मधु for मधु

2 A' तस्मिन्दे श्रे

3 A' omits मर्चिता

4 A' विष्णुधर्मोत्तरोक्तं

5 A reads the bracketed por-
tion as साध्यगोदानतृप्ति

6 I. O. श्लोकं

7 A' omits मर्चिता

8 A' omits मर्चिता

9 A' सङ्कर

10 A' omits देव

11 Both A' and I. O. अलङ्कृतं

१अथानलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः । (७)

विष्णुः—

दशधेनुप्रदो गोलोकम् ॥१॥

प्राप्नोतीति शेषः ।

अत्र यजमानो ^२दशधेनुरर्चिताः अर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुकगोत्राया-
मुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं गोलोकप्राप्तिकामोऽह-^३मेताः दशधेनूणां ददानि ।
^४[प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा] सावित्रीं पठित्वा धेनव एता रुद्र-^५देवता इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ^६तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ^७[यथेच्छं गाः] पुच्छे गृहीयात् ।

गोदानानुवृत्तौ विष्णुः—

^८[शतप्रदश्च ब्रह्मलोकम्] ॥२॥

प्राप्नोतीति शेषः ।

शतं गां ^९अर्चिता अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्म-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेताः शतं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अथ स्वेच्छया
बहुभ्यो ^{१०}वा दानम् । तथा च दानवाक्ये सम्प्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

महाभारते (अनु—६६।१६) :—

भिक्षवे ^{११}बहुपुत्राय श्रोत्रियायाहिताम्रये ।

दत्त्वा दशशतं गा वै ^{१२}[लोकान् प्राप्नोति उत्तमान्] ॥३॥

1 I. O. अथानलङ्कृतं, A अलङ्कृतं

2 A दशधेनुरर्चिताः । अर्चिताय,
I. O. दशधेनुरर्चिताय

3 A ॐमेतां दशधेनु ददानि, I. O.
ॐमेतां दशधेनुं गां ददानि

4 I. O. इतिगृहीतशुक्लादय for
the bracketed portion

5 A ॐदेवता

6 I. O. omits it

7 A यथेच्छगां for the bracketed
portion

8 I. O. शतप्रदश्च ब्रह्मलोक for the
bracketed portion

9 A गामर्चिता

10 A omits it

11 I. O. बहुपुत्राय

12 A लोकलोकान् प्राप्नोत्युत्तमान् for
the bracketed portion

भिक्षवे दरिद्राय सहस्रं ¹[गा अर्चिता अर्चिताय] ²[उक्तरूपाय ब्राह्मणाय] ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ³उत्तमलोकप्राप्तिकामोऽहमेताः सहस्रं गा ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।४५) :—

गवां सहस्रदः ट्रेत्य नरकं ⁴[न प्रपद्यते] ।

सर्वत्र विजयश्चापि लभते मनुजाधिप ॥४॥

सहस्रं गा ⁵अर्चिता अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
नरकाप्राप्ति-सर्वत्रविजय-⁶प्राप्ति-कामोऽहमेताः ⁷सहस्रं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।४४क) :—

दशगोसहस्रदो हि शक्रेण सह मोदते ॥५॥

⁸गवां दशसहस्राण्य-⁹र्चितान्यर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
सोतकर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहमेताः ¹⁰अयुतं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र स्वेच्छया बहुभ्यो दाने संप्रदाने च बहुवचनमूहनीयम् ।

तथा गोदानानुवृत्तौ (अनु—६६।४४ख) :—

अक्षयान् लभते ¹¹लोकान् नरः ¹²शतसहस्रदः ॥६॥

लक्षं ¹³[गा अर्चिता अर्चिताय] ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अक्षय-¹⁴लोकप्राप्तिकामोऽहमेताः ¹⁵लक्षं गा ¹⁶ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र
¹⁷[बहुसंप्रदानकदाने बहुवचनमूह्यम्] ।

1 I. O. गा अर्चिता अर्चिताय and
A गां अर्चिताय for the b. p.

2 I. O. ब्राह्मणायोक्तरूपाय for the
b. p.

3 A अनुत्तमः

4 I. O. नवपद्यते for the b. p.

5 I. O. गा अर्चिता अर्चिताय, A
गामर्चिताय

6 I. O. लोभप्राप्तिः

7 A भेतां

8 I. O. परं

9 A omits अर्चितान्यः

10 A भेतां

11 I. O. कामान्

12 I. O. and A अतसहस्रदः

13 A गामर्चिता अर्चिताय, I. O.
गा अर्चिता अर्चिताय for the
bracketed portion

14 I. O. फल for लोक

15 Both I. O. and A भेतां

16 I O. गां

17 I. O. स्वेच्छया बहुभ्यो दाने संप्रदाने
बहुवचनमूहनीयं for the brac-
keted portion

शिवपुराणे :—

¹गोसहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये सुवर्ण² प्रदातारस्तथा ³सर्वप्रियंवदाः ॥७॥

⁴[ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च] निवसन्ति यथासुखम् ।

⁵[कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश] ॥८॥

⁶[विचरित्वा पुरवरं] पुनः प्राप्य महीतलम् ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च ⁷परमैर्युताः ॥९॥

गाः ⁸सहस्रमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । शिव-
पुराणोक्तगोसहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सहस्रं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । स्वेच्छया बहुभ्यो दाने ⁹संप्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-¹⁰शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव¹¹-विरचिते

श्रीदानसागरे-¹²अनलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः ।

1 I. O. गोसहस्रं

2 A ०प्रदारस्तथा

3 A सर्वप्रियवद्:

4 A वेतादापरचष्टाश्च for the bracketed portion

5 A कल्पायुतसहस्रं सुवनानि चतु-
र्दश: for the bracketed por-
tion

6 A विचरित्वा प्रीयकरं, I. O. विच-
रित्वा सरवरं

7 I. O. परमैः स्मृतः

8 I. O. सहस्रमर्चि तामर्चि ताय, A
सहस्रमर्चि ताय

9 A संप्रदान

10 A शङ्कर

11 A omits देव

12 I. O. अलङ्कृतं

अथ विष्णुदैवतवृषभ-¹[दानावर्तः । (८-९)

तत्रा]-लङ्कृतवृषदानावर्तः । (८)

²सम्बर्तः—

यो ददाति ³वलीवर्दमुक्तेन विधिना शुभम् ।

⁴अव्यङ्गं गोप्रदानादि मुक्ते दशगुणं फलम् ॥१॥

शुभं शुभं⁵-लक्षणोपेतं ⁶[शुभलक्षणञ्च गोसहस्रमहादाने लिखितमनुसन्धेयम् । अव्यङ्ग-
मत्यव्यङ्गस्यावश्योपादानार्थम् ।] ⁷[अत्रोक्तेन विधिनेति] सम्बर्तोक्कारोग-⁸गवीदानानन्तर-
स्योक्तत्वात्⁹ तदलङ्कारपरिग्रहो बोद्धव्यः ।

तथा च सम्बर्तः—

यो ददाति शफै¹⁰रौप्यैर्हंसशृङ्गीमरोगिणीम् ।

सवत्सां ¹¹वत्ससंयुक्तां सुशीलां गां पयस्विनीम् ॥२॥

यावन्ति तस्या रोमाणि सवत्साया दिवं गतः ।

¹²[तावतो वत्सरानास्ते स नरो] ब्रह्मणोऽन्तिके ॥३॥

अत्र यजमानो वृषमुक्तरूपमुक्तेपकरणयुतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ
अयामुक्तगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सम्बर्तोक्त-वलीवर्द-दानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णशृङ्गं ¹³रूप्यखुरं वत्साच्छादितं वलीवर्दं ददानि । ¹⁴[प्रतिग्रहीता
स्वस्तीयुक्ता सावित्री पठित्वा वृषोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत
ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।] प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्ता वृषं पुच्छे गृहीयात् ।

1 A वृषदानानुवृत्तौ एता for the bracketed portion

2 A omits it

3 I. O. वलीवर्दमुक्तेन, A वलीवर्द-मुक्तेन

4 I. O. अव्यक्तं, A अव्यङ्ग

5 I. O. लक्षणोपेतं

6 I. O. omits the bracketed portion

7 A अत्रोक्तविधानेति for the b. p.

8 I. O. रोगिणीम्

9 I. O. दानानन्तरमन्यो कृत्वा, A दानानन्तरस्योक्तत्वात्

10 I. O. रूप्यैः

11 A वत्स for वत्स

12 A तावन्त वत्सरानेव वत्ससे and I. O. तावतो वत्सरानास्ते स नरो for the bracketed portion

13 I. O. रूप्यखुरं

14 A omits the bracketed portion

यमः—

दान्तं धुरन्धरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवेत् ॥४॥

दान्तं विनीतम् ।

अत्र यमोक्तालङ्कृतधेनु-^१ [दानानन्तरमस्य श्रुते]-स्तथाविध-^२ दशधेनुदानफलकत्वाच्च तदीया-
लङ्कारपरिग्रहः ।

^३[तथा च यमः]—

रुक्मशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ।

कांस्योप-^४दोहनां धेनुं वस्त्रच्छन्नामलङ्कृताम् ॥५॥

^५दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः स्वर्गलोके महीयते ।

यावन्ति धेनुरोमाणि तावन्त्यब्दान्य-^६ संशयः ॥६॥

वृषमुक्तरूपमुक्तोपकरण-^७युतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
यमोक्तवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं रुक्मशृङ्गं रूप्यखुरं मुक्ताभूषितलाङ्गूलं वस्त्रच्छन्नामल-
ङ्कृतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—७६।२३) :—

^८दत्तिकण्ठमनङ्गाहं ^९सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

दत्त्वा ^{१०}प्रजापतेर्लोकं विशोकः प्रतिपद्यते ॥७॥

^{११}दत्तिकण्ठं चर्मपट्टिकावेष्टितग्रीवं सर्वरत्नैः परिभाषोक्तैः । वृषं यथोक्त-^{१२}मर्चितम-
र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विशोकत्वपूर्वक-प्रजापतिलोकप्राप्ति-
कामोऽहमेतं ^{१३}दत्तिकण्ठं सर्वरत्नालङ्कृतमनङ्गाहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. दानानन्तरं तुभ्यं श्रुति for -
the bracketed portion

2 A omits दश

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 A ०दोहनां

5 I. O. दद्याद्

6 A ०३०

7 I. O. ०युक्तमर्चितमर्चिताय, A
०मर्चिताय

8 I. O. दत्ति for दृति

9 I. O. सर्वरत्नमलङ्कृतं

10 I. O. प्रजापतेर्लोकान्, A प्रजापतौ-
लोकं

11 I. O. दत्तिकण्ठं

12 A omits मर्चितं

13 I. O. दत्तिकण्ठं

तथा (अनु—७८।१४-१५) :—

^१युवानमिन्द्रियोपेतं शतेन सह ^२यूथपम् ।

^३गवेन्द्रं ^४ब्राह्मणेन्द्राय भूरिशृङ्गमलङ्कृतम् ॥८॥

इन्द्रियोपेतं ^५प्रजननसमर्थं ^६[गवेन्द्रं गोप्रधानं] भूरिशृङ्गं सुवर्णशृङ्गम् अलङ्कृतं हेमतिलकादिभिः ।

ऋषभं ये प्रयच्छन्ति श्रोत्रियाय परन्तप ।

^७ऐश्वर्यं तेऽधिगच्छन्ति जायमानाः पुनः पुनः ॥९॥

वृषमुक्तरूपमुक्तेपकरणयुतं धेनुशतसहितमर्चितं तपोवृत्तं ^८विद्याशालिने वेदविदे ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोकगोशत-^९सहितगवेन्द्रदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोशतसहितं भूरिशृङ्गमलङ्कृतं गवेन्द्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७९।२१) :—

वैराटपृष्ठ-^{१०}मुक्ताणं सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

प्रदाय मरुतां ^{११}लोकानजरान् प्रतिपद्यते ॥१०॥

वैराटं ^{१२}विराटदेशोद्भवं ताम्रं ^{१३}[काष्ठे चर इति] प्रसिद्धं ^{१४}[सर्वरत्नैः परिभाषोक्तैः ।] ^{१५}[विराटताम्रपृष्ठमुक्ताणं]-मुक्तेपकरणमभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अजरमरुत्लोकप्राप्तिकामोऽहमेतं वैराटपृष्ठं सर्वरत्नाल-^{१६}ङ्कृतमुक्ताणं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A प्रधानं for युवानं

2 I. O. यूथयन्

3 I. O. परिन्द्रं

4 A ब्राह्मणेन्द्राय

5 A प्रजननसमर्थं, I. O. धूमं रसमन्नं

6 I. O. परिन्द्रं गोप्रधानं for the bracketed portion

7 A ऐश्वर्यं ये व गच्छन्ति

8 A ०वत्, I. O. ०विष

9 A omits संक्षितं

10 I. O. and A ०मुक्ताणं and ०मुक्ताल respectively

11 I. O. लोकानुक्तवान्

12 A विराटदेशोत्तरं

13 A काष्ठे चर for the bracketed portion

14 A सर्वरत्नैरलङ्कृतं for the bracketed portion

15 I. O. वृष for the bracketed portion

16 I. O. ०ङ्कृतं मुक्ताणं

¹आम्रे यपुराणे :—

²प्रत्यक्षं वृषदानस्य फलं शृणु महामते ।

³[पवित्रं पावनञ्चैव सर्वदानोत्तमं तथा ॥११॥]

[योदशश्च⁴ वृषो देयो यजमानेन वा यथा ।]⁵

[⁶समन्वितो धेनुशतैरुक्षा⁷ देयो]⁸ धुरन्धरः ।

वोढा चैवातिपुष्टाङ्गो द्युतिमान् ⁹नृपसत्तम ॥१२॥

धुरन्धरः ¹⁰भारवहनक्षमः वोढा ¹¹दृढपृष्ठः अतिपुष्टाङ्गः स्थूलावयवः द्युतिमान् दर्शनीया-
कृतिः ।

¹²युवा भद्रः सुशीलश्च सर्वदोषविवर्जितः ।

¹³दाता ¹⁴तरति ¹⁵[संसारसागरश्चापि तैः सह ॥१३॥

भुनक्ति विविधान् भोगानिह बन्धुजनैः सह ।

रोगशोकविनिर्मुक्तः सर्वदोषविवर्जितः ॥१४॥]

¹⁶[युवा तरुणः भद्रः शुभलक्षणोपेतः सुशीलोऽहिंसः सर्वदोषविवर्जितः
अव्यक्तः ।]

अलङ्कृतं¹⁷ परैर्वज्रैः ¹⁸[स्वर्णशृङ्गं तथैव च ।

चतुर्भिश्चैव राजेन्द्र खुरै रौप्यै]-रलङ्कृतम् ।

परैर्वज्रै र्यथाशक्त्यत्कृष्टवज्रै रल-¹⁹ङ्कृतमित्यत्र कृत्वेल्यध्याहार्यम् ।

1 A आम्रे यपुराणीक	11 A दृढः पृष्ठः ; I. O. पृष्ठेन
2 I. O. प्रत्येक्ष	12 A सुरा
3 A omits the bracketed portion	13 I. O. ततो
4 A यादृशश्च	14 Both I. O. and A भवति
5 I. O. omits the bracketed portion	15 I. O. संसारे नात्र कार्या विचारणा for the bracketed portion
6 A समाचितो	16 A omits the bracketed portion
7 A रक्ष for रक्षा	17 I. O. अलङ्कृतम्
8 I. O. दशधेनुसमोनदानं दिव्यञ्चैव for the bracketed portion	18 I. O. पुरयेऽङ्गि समुपस्थिते । सुवर्णं शृङ्गं राजेन्द्र खुरै रौप्य for the bracketed portion
9 I. O. नृपसत्तमः	19 I. O. ऽङ्कृ तादित्यत्र
10 I. O. हल० for भार०	

¹मुपुच्छं पटवस्त्रेण ब्राह्मणायोपपादयेत् ।

मन्त्रेणानेन राजेन्द्र² [शृणुष्व तद्वदामि] ते ॥१६॥

³धर्मस्त्वं वृषरूपेण [लोके ⁴चरसि नित्यशः ।

तेन धर्मेण विप्राय त्वां ददानि सुलक्ष्ण ॥१७॥]⁵

प्रीयतां धर्मराजो मे ⁶प्रणिपत्य विसर्जयेत् ।

सप्तजन्मकृतं पापं बाल्मनःकायकर्मभिः ॥१८॥

तत्सर्वं विलयं ⁷याति वृषदानान्न⁸ संशयः ।

⁹यानं वृषभसंयुक्तं दीप्यमानं ¹⁰सुतेजसा ॥१९॥

गन्धर्वोप्सरसाकीर्णं गीतवृत्त्यसमाकुलम्¹¹ ।

आरुह्य कामगं दिव्यं ¹²स्वर्लोकमधिगच्छति ॥२०॥

यावन्ति तस्य रोमाणि वृषभस्य¹³ महीपते ।

स्वर्गमाप्नोति तावन्ति अलायातो नृपो भवेत् ।

¹⁴सर्वयाजी महातेजा ¹⁵वीतशोको निरामयः ॥२१॥

यथोक्त-¹⁶वृषमुक्तोपकरणयुतं कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ धर्मस्त्वमित्यादि प्रीयतां धर्मराजो मे इत्यन्तं मन्त्रं पठित्वा ¹⁷ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ता-लङ्कृतवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वस्त्रालङ्कृतं सुवर्णशृङ्गं राजतल्लुरालङ्कृतं पटवस्त्रविभूषित-पुच्छं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹⁸विष्णुधर्मे :—

युवानं बलिनं श्यामं शतेन सह ¹⁹यूथपम् ।

गवेन्द्रं ब्राह्मणेन्द्राय भूरिशृङ्गमलङ्कृतम् ॥२२॥

1 A पुच्छस्य

2 A शृणुष्व वदामि and I. O. तं शृणुष्व वदामि for the bracketed portion

3 A ॐ धर्मस्य

4 A चरति

5 I. O. जगदानन्दकारकः । अष्टमूले-रविष्ठानः पाश्चिमां वृत्तता भुवि for the bracketed portion

6 A तामुपशृज्य

7 A यावन्ति

8 A नृ

9 A यान, I. O. पानं

10 I. O. सुतेजसा

11 A 'समाप्त्य'

12 I. O. स्वर्लोकाः

13 A गोवृषस्य

14 A सोमयाजी

15 I. O. वीतशोक

16 I. O. वृषभो for वृष

17 A omits it

18 A विष्णुधर्मोत्तरे

19 I. O. यूथयन्

वृषभं ^१ये प्रयच्छन्ति ^२ब्राह्मणायाहितामये ।

^३[ऐश्वर्यं चाभिगच्छन्ति] जायमानाः पुनः पुनः ॥२३॥

युवानं तरुणं ^४बलिनं ^५हलादिवहनक्षमं ^६[श्यामं नीलवर्णं] शतेन सह ^७[गोशतेन सह] यूथपं ^८[यूथप्रधानं गवेन्द्रं गोपतिं] भूरिशृङ्गं सुवर्णशृङ्गम् अलङ्कृतं यथाशक्ति हैम-
तिलकादिना ^९यथोक्तं वृषमुक्लोपकरणयुत-^{१०}मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय विद्यातपोवृत्तशालिने
अग्निहोत्रिणे ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तश्याम-^{११}वृषदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतं गोशतसहितं भूरिशृङ्गमलङ्कृतं वृषं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३२) :—

सहस्रेण ^{१२}गवां सार्द्धं ये प्रयच्छन्ति यूथपम् ।

अलङ्कृतं यथाशक्या गोशतं यान्ति ते नराः ॥२४॥

^{१३}यथोक्तं वृषं सुवर्णशृङ्गादिभिरल-^{१४}ङ्कृतार्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा ^{१५}दद्यात् । गोलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं गोसहस्रसहितमलङ्कृतं वृषं ददानि । खस्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेन-^{१६}देवविरचिते

^{१७}श्रीदानसागरे अलङ्कृतवृषदानावर्तः ।

- 1 A य
- 2 I. O. ओत्रियायाहितामये, A ब्राह्मणाय हितामये
- 3 I. O. ऐश्वर्यं तेभिजायन्ते and A ऐश्वर्यं चाभिगच्छन्ति for the bracketed portion
- 4 I. O. omits it
- 5 A हलादिवहनक्षमं, I. O. हलादिवहनक्षमं
- 6 I. O. reads the bracketed portion after यूथप्रधानं, a little below

- 7 A omits the bracketed portion
- 8 A omits the bracketed portion
- 9 I. O. यथोक्तं
- 10 A omits मर्चित
- 11 I. O. वृषभं
- 12 A गवा
- 13 A यथोक्तं
- 14 A ऽङ्कृतं अर्चितं अर्चिताय
- 15 A omits it
- 16 A omits देव
- 17 I. O. दानसागरे

¹[अथानलङ्कृतवृषदानावर्तः । (९)

मनुः (४।२३१ग) :—]

²अनङ्कृतः त्रियं पुष्टाम् ॥१॥

आप्नोतीति³ सम्बन्धः । अतः यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं वृषं दद्यात् । ⁴ॐ
अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं पुष्टश्रीप्राप्तिकामोऽहमेतमनङ्कृतं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अनङ्कृतं विष्णुदेवतं ⁵इत्युक्त्वा
यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्चनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ⁶वृषं पुच्छे गृह्णीयात् ।

महाभारते :—

स्वर्गो वै मूर्तिमानेष⁷ वृषभं यो गवां पतिम् ।

विप्रे⁸ गुणयुते दद्यात् स वै स्वर्गे महीयते ॥२॥

गवां ⁹पतिं ¹⁰गोव्रजेषु ¹¹स्वच्छन्दचारिणं यथोक्तवृष-¹²मर्चितमर्चिताय विद्यातपःशालिने
ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमनन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोतर्कष्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषभं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्तीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹³तथा (अनु—७३।४५) :—

अनङ्कृतं¹⁴ ब्राह्मणाय प्रदाय ¹⁵[धुर्यं युवानं] बलिनं ¹⁶विनीतम् ।

हलस्य वोदार-¹⁷मनन्तवीर्यं प्राप्नोति ¹⁸लोकान् दशधेनुदस्य ॥३॥

¹⁹[धुर्यं शकटवहनक्षम]-मनन्तवीर्यं ²⁰रेतस्त्रिनं विनीतमहिंसं यथोक्त-²¹वृषभमर्चिताय

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. अनङ्कृतः

3 A आप्नोतीति

4 A omits it

5 I. O. मित्युक्त्वा

6 I. O. वृषपुच्छे, A वृषपुच्छं

7 A मूर्तिमानेष

8 A गुणयुते

9 A अतः

10 I. O. गोव्रजे

11 I. O. स्वच्छन्दचारिणं

12 A omits मर्चितं

13 A omits it

14 A अनङ्कृतं

15 A धुर्यं गवान् for the bracketed portion

16 A नवनीतं

17 Both I. O. and A मनन्तवीर्यं

18 A लोकान्

19 A धुर्यं शकटवहनक्षमं for the bracketed portion

20 I. O. and A रेतस्त्रिनं and रेतस्त्रिनं respectively

21 I. O. वृष for वृषभ

ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दशधेनु-^१दलोकप्राप्तिकामोऽहमेत-^२मनङ्गाहं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३[तथा (वन—१८६।८क) :—

दत्त्वानङ्गाहं] सूर्यलोकं व्रजन्ति ॥४॥

वृष-^४मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सूर्यलोकप्राप्तिकामोऽह-^५मेतमनङ्गाहं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अनङ्गाहश्च यो दद्याद्दल-^६[वन्तं धुरन्धरम्] ।

स निस्तरति दुर्गाणि स्वर्गलोकञ्च गच्छति ॥५॥

धुरन्धरं हलादिवहनक्षमं ^७यथोक्तं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दुर्गनिस्तर-^८पूर्वक-स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-^९मेतमनङ्गाहं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।५१ख) :—

^{१०}धुर्यप्रदानेन ^{११}तथा गवाञ्च ^{१२}लोकानवाप्नोति ^{१३}तथा वसूताम् ॥६॥

हलादिवहनक्षमं वृषमर्चितमर्चिताय ^{१४}ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गोलोकवसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१५}[तथा (२०७।५२ख) :—

^{१६}राज्यन्तथा गोवृषभप्रदाने स्वर्गं] शुभं शाश्वतमाप्नुवन्ति^{१७} ॥७॥

^{१८}गोवृषभं गवां पतिम् । ^{१९}यथोक्तं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-

1 I. O. लोक and A फल for दलोक

2 I. O. मेन० for मेत०

3 A दत्त्वानङ्गाहं for the bracketed portion

4 A omits मर्चित

5 A omits मेत

6 A व्रन्त धुरन्धर for the bracketed portion

7 A यथोक्त

8 A omits पूर्वक

9 A omits मेत

10 Varāha P. धूप०

11 A omits तथा

12 A लोकान् सन्यगप्राप्नो

13 Varāha P. नरो

14 A omits it

15 A दद्युस्तथा गोवृषभे स्वर्गे for the bracketed portion

16 I. O. राज्यतथा

17 Varāha P. reads the entire line as गजं तथा गोवृषभप्रदानेः स्वर्गं सुखं शाश्वतमामप्नुवन्ति

18 A गोवृषं

19 A यथोक्त

मन्तमुक्ता दद्यात् । शाश्वतोत्कृष्ट-स्वर्ग-^१राज्यप्राप्तिकामोऽहमेतं ^२वृषभं ददानि । स्वस्व्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गोदानानि पवित्राणि विष्णुमुद्दिश्य साधुषु ।

ये ^३प्रयच्छन्ति ^४धर्मज्ञ कृशेषु ^५कृषिवृत्तिषु ॥८॥

^६कृशेषु ^७सुदीनेषु ।

^८ते यान्ति दीप्तवर्णाभैः ^९विमानैर्मणिचित्रितैः ।

धर्मराजपुरं ^{१०}श्रीमत्सेव्यमानाऽप्सरोगणैः ^{११} ॥९॥

अत्र गोदानानीति बहुवचनश्रुतेः साधुष्विति बहुवचनं बहुप्रयोगापेक्षम् । कृषिवृत्तिष्विति
श्रुतेर्गोदानानीति गोपदं ^{१२}वृषपरम् । ^{१३}यथेष्टसंख्यान् ^{१४}वृषान् हलवहनक्षमानर्चितानर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१५}ब्रह्मपुराणोक्त-कृषिवृत्ति-द्विजसंप्रदानक-
गोदान^{१६}-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् वृषान् ददानि । ^{१७}विष्णुः प्रीयताम् । स्वस्व्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

^{१८}पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्नेये विषुवेषु च ।

ग्रहयोः ^{१९}[च व्यतीपाते] संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥१०॥

यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणीस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु ^{२०}निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ^{२१} ॥११॥

पापेषु निरताः सर्वदेति ^{२२}श्रवणादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं देयम् । उक्तसमयानामन्यतमे

1 A लोके

2 A वृषं

3 A प्रयच्छन्ति

4 I. O. धर्मज्ञाः

5 A कृषिवृत्तिषु

6 A कृषेषु

7 A सुदीनेषु, I. O. दीनेषु

8 A omits it

9 A दीप्तवर्णाभैः

10 A श्रीमान्

11 A गणाः

12 A वृषपदं

13 A यथेष्टसंख्या

14 A omits it

15 I. O. ब्राह्मणपुराणोक्त

16 A गोक्षीक

17 A विष्णु

18 I. O. पुण्ये

19 A व्यतीपाते च for the bracketed portion

20 A निरता, I. O. निरतः

21 A दानमित्युतः

22 I. O. वचनादति

वृषमर्चितं^१ मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ता-
नलङ्कृतवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमनङ्गाहं^२ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

४आदिपुराणे :—

५प्रदेयो लक्षणाढ्यो^६ वा दशधेनुसमो वृषः ।

स्वर्गे^७ युगसहस्राणि गवां^८ लोम्ना समानि तु ।

लक्षणाढ्यो^९ गोसहस्रोक्तलक्षण-^{१०}सम्पन्नः । वाशब्दः पूर्वोक्त-^{११}दानापेक्षया ।

वसन्ति गोप्रदातारो^{१२} भुञ्जते सुखमक्षयम् ॥१२॥

१३सुलक्षणं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । १४आदि-
पुराणोक्त-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

१५आदिपुराणे :—

यो ददाति^{१६} अनङ्गाहं सुशीलं^{१७} साधुवाहिनम् ।

उभयोः पार्श्वयोर्दत्त्वा छत्रोपानह-^{१८}कम्बलम् ॥१३॥

१९सुशीलमहिंस्रं साधुवाहिनं^{२०} [हलादिवाहनेषु साधुम्] ।

शीलवेदाङ्ग-^{२१}सम्पन्ने इष्टे शिष्टे^{२२} द्विजे नरः ।

पुष्टे वा जन्मनक्षत्रे^{२३} अयने विषुवेषु च ॥१४॥

इष्टे^{२४} अभीष्टे शिष्टे^{२५} सदाचारे ।

दत्त्वा तस्य अनङ्गाहं तस्मिन् स्थाने महामुने ।

२६क्षुत्पिपासार्दितस्यापि अग्रतः प्रतिपद्यते ॥१५॥

1 A omits मर्चित	16 A खनङ्गाहं
2 A omits न	17 A साधुवाहिनं
3 A ०वेतानहं	18 A कम्बलं
4 I. O. आदित्यपुराणे	19 I. O. सुशीलं सहिष्णुं
5 A प्रदेया	20 I. O. हलादिवाहने साधुं and A हलादिवाहनेष्वसाधु for the bracketed portion
6 A लक्षणाढ्या, I. O. लक्षणाढ्यो	21 A ०सम्पन्न
7 I. O. च यतसाहस्रं	22 A पि यो for द्विजे
8 I. O. रोम्ना	23 I. O. इयने, A अपरे
9 I. O. लक्षणाढ्यो	24 A अभीष्टे
10 Both I. O. and A संपूर्णः	25 A omits it
11 I. O. ०देयापेक्षः	26 I. O. क्षुत्पिपासार्दितस्यापि, A क्षुत्पिपासार्दितस्यापि
12 A भुञ्जन्ति	
13 I. O. सलक्ष्ण	
14 I. O. आदित्यपुराणोक्तः	
15 I. O. आदित्यपुराणे	

उक्तसमयानामन्यतमे यथोक्तं वृषम् एकपाश्वे^१ छत्रमुपानहयुगमपरत्र च^२ कम्बलं^३ दत्त्वाऽन्यर्चिताय यथोक्तं वृषाय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।^४ अथादिपुराणोक्त-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं छत्रोपानत्^५-कम्बलयुत^६-मनङ्गाहं ददानि ।
खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

कपिलांगोप्रदानेन परार्थे चावनीपते^७ ।

^८गोवृषस्य प्रदानेन ^९स्वर्गं मन्मथमाप्नुयात् ॥१६॥

गोवृषस्य गवां पत्युः परार्थे मातापित्रार्थे । वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नरसिंहपुराणोक्त-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतममुक्तार्थे^{१०} वृषं ददानि ।
खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३०-३१) :—

^{११}वृषभं ये प्रयच्छन्ति शतेन सह यूथपम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते प्रयान्त्यमरावतीम् ॥१७॥

कल्पावशेषं त्रिदिवे सुख-^{१२}मुष्य नरोत्तमाः ।

^{१३}मानुष्ये धनसंयुक्ता भवन्ति सुखिनस्ततः ॥१८॥

यूथ-^{१४}प्रधानं वृषं गोशतसहित-^{१५}मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गोशतसहित-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोशत-^{१६}युतं वृषं ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१७}तथा :—

उच्चार्य ये प्रयच्छन्ति दशधेनु-^{१८}युतं तथा ।

सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते व्रजन्त्यमरा-^{१९}वतीम् ॥१९॥

1 A वज्रोपानहपरत्र

2 I. O. omits it

3 A दत्त्वा अर्चिताय

4 I. O. अथादिपुराणोक्त ।

5 A ०नङ्गाहं

6 A ०युक्तं

7 I. O. चावनीपते

8 A गोवृषस्य

9 I. O. स्वर्गो

10 A असुक्तमार्थं for अमुक्तार्थं

11 A. D. छत्रां च

12 A ०कम्बलं

13 I. O. मानुष्यो

14 I. O. प्रधानं

15 I. O. omits मर्चित

16 A ०युत

17 A omits it

18 I. O. ०युतस्यथा

19 A ०वतीम्

दशधेनुसहितं वृष-^१मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-दशधेनुसहितवृषदान-^२फलप्राप्तिकामोऽहमेतं दशधेनुसहित-^३मुक्त्वा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।३४) :—

गोयुगं ये प्रयच्छन्ति ^४सीरयूपयुतं ^५द्विजाः ।

सर्वकाम-^६समृद्धयः प्राप्नुवन्ति नराः फलम् ॥२०॥

^७द्विजा इति सम्बोधनं सीरः हलं यूप ईशादण्डः । हलवहनक्षमं वृषद्वयं सोपकरण-हलसहित-^८मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^९विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वृषयुगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^{१०}सीरयूपयुतं गोयुगं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{११}अनलङ्कृतवृषदानावर्तः ।

1 A omits मर्चित

2 A omits फल

3 I. O. 'मुक्त्वाणक'

4 I. O. श्रीरः

5 I. O. द्विजः

6 A' वृषद्वय

7 I. O. द्विज

8 A omits मर्चित

9 I. O. विष्णुधर्मोत्त

10 A 'मेत'

11 A अनलङ्कृत

अथ गवाहिकदानावर्तः । (१०)

यमः :—

गवां घासप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१॥

अत्राभिमतदिने प्रातर्यजमानो ^१गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखोपविष्टो यथाशक्ति गोभ्यो ^२[घासदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ सर्वपापविमुक्तिकामो गोभ्यो] घासं दास्ये । ततः प्रभृति यथेच्छं ^३[यथेष्टकालञ्च गोभ्यो घासं] दद्यात् ।

आग्नेयपुराणे :—

घासमुष्टिं परगवे ^४अन्नं दद्याच्च यः सदा ।

अकृत्वा स्वयमाहारं स्वर्गलोकं स गच्छति ॥२॥

परगवे यथेच्छं बहुकालं ^५घासमुष्टिमन्नञ्च [दातुं ^६सङ्कल्पयेत् । ॐ स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमन्नं^७ परगवे घासमुष्टिञ्च]^८ दास्ये । ततः स्वयमकृताहारो यथा-^९सम्भवं घासमुष्टिमन्नञ्च ^{१०}प्रत्यहं दद्यात् ।

नन्दिपुराणे :—

यो गवां रुद्रदत्तानां ^{११}कोऽपि दद्याद् गवाहिकम् ।

स गच्छेद् रुद्रभवनं कुलद्वयसमन्वितः ॥३॥

रुद्रदत्तानां शिवभट्टारकाय^{१२} दत्तानां गवाहिकं भक्तवासादिरूपम् । ^{१३}[गवाहिकं रुद्रगवीभ्यः पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ नन्दिपुराणोक्त-रुद्रगवीगवाहिकदानफलप्राप्तिकामोऽहं रुद्रगवीभ्यो गवाहिकं दास्ये । ततो यथेच्छं यथेष्टकालञ्च दद्यात् ।

1 I. O. गृहीतोदकपूर्णपात्र

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A यथेष्टकालं घासञ्च गोभ्यो for the bracketed portion

4 A सदा

5 A घासमुष्टिदानञ्च

6 A सर्वं before this

7 A मेह for मन्न

8 I. O. omits the bracketed portion

9 A संस्कार

10 A omits it

11 I. O. कश्चिद्

12 A भट्टारकाय

13 A omits the bracketed portion

तथा :—

योऽन्यासामपि गवां दद्यात् कश्चिन्मर्त्यो ^१गवाहिकम् ।

तोऽपि गच्छेन्नरः स्वर्गं युगं दिव्यं न संशयः ॥४॥

अन्यासामिति शिवभट्टारकाय दत्ताभ्यो^२]-ऽन्यासां सामान्य-^३गवामित्यर्थः । पूर्ववद् गोभ्यो ^४गवाहिकदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ ^५अथ दिव्ययुगावच्छिन्नस्वर्गप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो ^६गवाहिकं दास्ये । ततो यथेच्छं ^७यथेष्टकालञ्च दद्यात् ।

कालिकापुराणे :—

दद्याद् गवाहिक-^८ञ्चैव ^९तमुद्दिश्य ^{१०}निवेदयेत् ।

अथापि किं ^{११}प्रलापेन यत्किञ्चित् सुकृतं भुवि ।

^{१२}सर्वन्तत् फलमाप्नोति शिवमुद्दिश्य लीलया ॥५॥

तमुद्दिश्य निवेदयेत् शिवप्रीतये दद्यादित्यर्थः । पूर्ववद् गोभ्यो यथाशक्ति गवाहिकं ^{१३}सङ्कल्प्य दद्यात् । ^{१४}ॐ कालिकापुराणोक्त-गवाहिकदानफलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो गवाहिकं दास्ये । ततः [शिवो मे]^{१५} प्रीयता-^{१६}मित्युक्त्वा गोभ्यो गवाहिकं यथेच्छं ^{१७}यथेष्टकालञ्च दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

सायंप्रातर्मनुष्याणामशनं देवनिर्मितम् । (३।३०६।५६ख)

तल्लैकमशनं ^{१८}दत्त्वा गवां नित्यमतन्त्रितः^{१९} ॥६॥

द्वितीयं^{२०} स्वयमश्नाति तेन संवत्सरान्नरः ।

गवां लोकमवाप्नोति यावदिन्द्राश्वतुर्दश ॥७॥

1 I. O. पराहिकं

2 I. O. दत्ताभ्यो

3 A ० गवौदानमित्यर्थः

4 A गवाहिकदानं, I. O. पराहिकं दानं

5 A omits it

6 I. O. पराहिकं

7 Both I. O. and A यथेष्ट-कालञ्च

8 A ०ञ्चैव

9 A तदुद्दिश्य

10 A निवेदयेत्

11 A प्रलापनं

12 I. O. सर्वस्वात्, A कुर्वन्त

13 A सङ्कल्पं

14 A omits it

15 A शिव for the bracketed portion

16 I. O. मिति त्यक्त्वा

17 A यथेष्टकामञ्च, I. O. यथेष्ट-कालञ्च

18 I. O. दद्याद्

19 I. O. ०तन्त्रितः

20 I. O. द्वितीय

पूर्वव-^१देकाशनदानं गवे सङ्कल्पयेत् । ॐ अद्यारभ्य संवत्सरं यावत् प्रत्यहं विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-^२गवेकाशनदानफलप्राप्तिकामोऽहं गवे स्वकीयं प्रातरशनं दास्ये । ततः संवत्-
सरमेकं प्रत्यहं प्रथम-^३भोजनार्थोपात्तमन्नं गवे दत्त्वा ^४स्वयमेकवारं भुञ्जीत ।

तथा :—

अग्रभक्तं^५ नरो दत्त्वा नित्य-^६मेव तथा^७ गवाम् ।

^८समाषट्केन लभते नागलोकं समायुतम् ॥८॥

^९समायुतं संवत्सराणामयुतम् । पूर्ववद्गवे अग्र-^{१०}भक्तदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ अद्या-
रभ्य ^{११}समाषट्कं यावत् प्रत्यहं ^{१२}समायुतनागलोकप्राप्तिकामोऽहं गवे अ-^{१३}ग्रभक्तं दास्ये ।
ततस्तदवधि संवत्सर-^{१४}षट्कपर्यन्तं प्रत्यहं स्वकीय-^{१५}भोजनार्थोपात्तान्नादग्रभागमाहृत्य गवे^{१६}
दद्यात् ।

तथा :—

^{१७}गवां लवणदानेन रूपवानभिजायते ।

सौभाग्यं महदाप्नोति लावण्यञ्च ^{१८}द्विजोत्तम ॥९॥

पूर्ववद् गोभ्यो यथेच्छं लवणदानं ^{१९}सङ्कल्पयेत् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गो-^{२०}लवणदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो लवणं ^{२१}दास्ये । तदवधि यथेच्छं यथेष्टकालञ्च ^{२२}लवणं दद्यात् ।

तथा (३।२६१।६ख) गोभ्यो दानानुवृत्तौ :—

^{२३}तासां घासप्रदानेन ^{२४}महापुण्यमवाप्नुयात् ॥१०॥

- 1 I. O. 'देकादशदानं'
- 2 I. O. 'गवेकादशदानं'
- 3 A 'भोजनार्थदत्तमन्नं'
- 4 A 'यावा' and I. O. 'माष' for 'स्वय'
- 5 A 'अद्याभुक्तं', I. O. 'अग्रभक्तं'
- 6 A 'मेच्छतयो' for the bracketed portion
- 7 I. O. 'समाषट्केन', A 'समाषट्कं' स
- 8 A 'omits it'
- 9 I. O. 'सुक्तं'
- 10 A 'समाषट्कं'
- 11 A 'समायुतं'
- 12 I. O. 'omits the bracketed portion'

- 13 A 'omits' षट्क
- 14 I. O. 'भोजनार्थोपात्तान्नादग्रभागमा-
हृत्य', A 'भोजनार्थदत्तान्नादाकृत्य'
- 15 A 'परगवे'
- 16 I. O. 'गवौ'
- 17 I. O. 'द्विजोत्तमः'
- 18 I. O. 'संकल्प्य'
- 19 A 'omits it'
- 20 A 'लोक' for 'लवणदान'
- 21 A 'दास्येति'
- 22 A 'omits it'
- 23 I. O. 'omits it'
- 24 I. O. 'महत्पुण्यं'

पूर्ववद् गोभ्यो ^१वासदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ महापुण्य-^२प्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो घासं दास्ये । ततो घासं यथेच्छकालं दद्यात् ।

तथा (३।२६१।११क) गवां दानानुवृत्तौ :—

अौषधञ्च तथा दत्त्वा विरोगस्त्वभिजायते ॥११॥

व्याधितस्य ^३गो रोगोपशान्तये ^४यथेष्टमौषधदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ विरोगत्व^५-प्राप्तिकामोऽहं ^६[गोभ्य अौषधं दास्ये] । ^७[ततो गवाहिकदानाशक्तौ यथेच्छकालञ्च अौषधं दद्यात् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर^८-श्रीमद्वल्लालसेन-^९देवविरचिते

श्रीदानसागरे गवाहिकदानावर्तः ।

1 I. O. वासदान

2 A ०प्रीति०

3 A omits गो

4 I. O. यथेच्छ०

5 I. O. स्वभि for ल

6 I. O. गोव तान् only for the bracketed portion

7 A reads the bracketed portion as तथा गवां दानानुवृत्तौ यथेच्छकालञ्च अौषधं दास्ये

8 A सङ्कर

9 A omits देव

अथ विष्णुदैवतभूमिदानावर्तः । (११)

तत्र भूमिदानप्रशंसा ।

¹दानवृद्धस्पतिः—

सुवर्णं रजतं वस्त्रं ²मणिरत्नं वसूनि च ।

सर्वमेतद्भू-³वेदत्तं वसुधां यः प्रयच्छति ॥१॥

तथा :—

यत् किञ्चित् कुरुते पापं पुरुषो लोभ-⁴मोहितः ।

तत्सर्वं भूमिदानेन क्षिप्रमेव प्रणश्यति ॥२॥

विप्राय दद्यात् सुशुणान्विताय तपोऽभिजुष्टाय जितेन्द्रियाय ।

यावन्मही तिष्ठति ⁵सागरान्ता तावत्तपस्तस्य ⁶भवत्युत्तमम् ॥३॥

⁷तथा :—

⁸[यथाप्सु पतितः] शक तैलबिन्दुर्विसर्पति ।

एवं भूमिकृतं दानं ⁹[मध्ये मध्ये] प्ररोहति ॥४॥

शङ्खं भद्रासनं छलं ¹⁰वराश्वा वरवारणाः ।

भूमिदानस्य ¹¹पुष्पाणि फलं ¹²स्वर्गः पुरन्दर ॥५॥

आदित्यो वरुणो विष्णु-¹³[ब्रह्मा सोमो हुताशनः ।

शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥६॥

सौवर्णा यत्र प्रासादा वसोर्धाराश्च कामदाः ।

गन्धर्वाप्सरसो यत्र]¹⁴ तत्र ¹⁵गच्छन्ति भूमिदाः ॥७॥

बहुभिर्वसुधा दत्ता राजभिः ¹⁶सगरादिभिः ।

1 A omits it

2 I. O. मणिरत्नमसूनि

3 I. O. ० धं दत्तं

4 A ० मोहितः

5 I. O. सागरान्ता

6 I. O. भवेत्तुल्यं

7 I. O omits it

8 A यथापतितं for the b. p.

9 A ग्रन्थे ग्रन्थे for the bracketed portion

10 A वराश्चवरवारणा

11 A पुष्पाणि

12 I. O. स्वर्गः, A स्वर्ग

13 A omits the bracketed portion

14 I. O. गच्छति

15 A सगरादिभिः

यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् ॥८॥

षडशीतिसहस्राणि ^१योजनानि बहुन्धरा ।

दत्ता स्वल्पापि राजेन्द्र सर्वकामप्रदायिनी ॥९॥

भूमिं यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।

उभौ तौ पुरयकर्माणौ ^२नियतं स्वर्गगामिनौ ॥१०॥

सहस्रमेव धेनूनां शतं ^३वानडुहां समम् ।

^४दशानडुत्-समं यानं दशयानसमो ह्ययः ॥११॥

दशवाजिसमा कन्या भूमिदानन्तु ^५तत्समम् ।

^६[भूमिदानात् परं नास्ति विद्या]-दानं^७ ततोऽधिकम् ॥१२॥

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानञ्च वासव ।

एतत् ^८प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१३॥

सम्बर्तः :—

सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ।

• ^९हाटकक्षितिगौरीणां ^{१०}सप्तजन्मानुगं फलम् ॥१४॥

अग्नेर-^{११}[पत्यं प्रथितं] सुवर्णं ^{१२}भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।

तेषामनन्तं ^{१३}फलमश्नुवीत यः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात् ॥१५॥

बृहस्पतिः :—

आस्फोटयन्ति पितरः ^{१४}प्रवदन्ति पितामहाः ।

भूमिदोऽस्मत्कुले जातः सोऽस्मान् ^{१५}सन्तारयिष्यति ॥१६॥

महाभारते (cf. अनु—६२।२क—६२ख) :—

अति दानानि सर्वाणि पृथिवीदानमुच्यते ।

अचलाह्यक्षया भूमिर्दोग्धि^{१६} कामाननुत्तमान् ॥१७॥

- 1 I. O. योजनानां, A योजानाति
- 2 I. O. नियतौ
- 3 I. O. वानडुड्डा
- 4 I. O. दशानडुत्समं, A दशानाडुच समं
- 5 I. O. तद्वत्
- 6 A ततो only for the bracketed portion
- 7 I. O. •द्वं
- 8 I. O. प्रयच्छानो

- 9 I. O. हाटकं
- 10 I. O. मधु for सप्त
- 11 A पत्यप्रथिते and I. O. पत्यं प्रथितं for the bracketed portion
- 12 A भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च, I. O. दूरेषु वीतस्य सुतापि
- 13 I. O. कुल for फल
- 14 I. O. प्रयच्छति
- 15 A सन्तारयिष्यति
- 16 A •दोग्धि, I. O. •दोग्धी

¹दोग्धि वासांसि रत्नानि पशून् ब्रीहियवांस्तथा ।

भूमिदः सर्वभूतेषु शाश्वतीरेधते समाः ॥१८॥

यावद्भूमि-²[स्थितो वायुस्ता]-वद्भूमि-³[द एधते] ।

⁴न भूमिदानादस्तीह परं किञ्चिद् युधिष्ठिर ॥१९॥

⁵अप्यल्पं प्रददुः सर्वे ⁶पृथिव्या इति नः श्रुतम् ।

⁷[भूमिमेव ददुः] सर्वे ⁸ते भूमिं भुञ्जते ⁹जनाः ॥२०॥

¹⁰स्वकर्मैवोपजीवन्ति नरा इह परत्र च ।

भूमि-¹¹भूति-¹²महादेवी दातारं कुरुते प्रियम् ॥२१॥

य एतां ¹³दक्षिणां दद्यादक्षय्यां¹⁴ पृथिवी-¹⁵पते ।

पुन-¹⁶नरत्वं संग्राप्य भवेत् स पृथिवीपतिः ॥२२॥

यथा दानं ¹⁷[तथा भोग इति] धर्मेषु निश्चयः ।

¹⁸[संग्रामे वा तनुं जह्याद्]-याद्वा पृथिवीमिमाम् ॥२३॥

इत्येतत् ¹⁹क्षत्रवन्धूनां वदन्ति परमाशिषम् ।

पुनाति ²⁰[दत्ता पृथिवी] दातारमिति शुश्रुम ॥२४॥

अपि पापसमाचारं ²¹ब्रह्मघ्नमपि ²²चानृतम् ।

²³सैव पापं ²⁴प्रावयति ²⁵[सैव पापात् प्रमोचति] ॥२५॥

1 I. O. दोग्धी	13 I. O. पक्षिणां
2 I. O. स्थिता वायु ता and A
वायुविहता for the bracketed
portion	14 A °क्षय्यं
3 A वभूव तु for the bracketed
portion	15 I. O. °पते;
4 I. O. ता before this	16 I. O. °नरत्वं, A °नरवत्
5 I. O. अघ्नं, A अघ्नय्यं	17 I. O. तथाभोगमिति, A यथा-
भोग इति
6 A पृथिव्य, I. O. पृथिवी	18 I. O. संग्रामे वा तनुं जह्या न and
A सप्तासि दातास्तेजसान् for the
b. p.
7 A भूविवा प्रददुः for the bracke-
ted portion	19 I. O. क्रतु for क्षत्र
8 A omits it	20 A दत्ता पृथिवी for the bracke-
ted portion
9 I. O. रिह	21 I. O. ब्रह्मघ्नमपि
10 I. O. स्वकर्मैवोपजीवन्ति, A सुकर्म-
-ोपजीवन्ति	22 A चानृणां
11 A भूति for भूति	23 A नैवपाप
12 I. O. महादेवी and A सहादेवी
for महादेवी	24 I. O. प्रावयति, A पुन याति
	25 A नैव पापात् प्रमुच्यते for the
bracketed portion

अपि पाप-¹[कृतां राज्ञां प्रतिगृह्णन्ति] साधवः ।
 पृथिवीं ²नान्यदिच्छन्ति पावनी जननीं³ यथा ॥२६॥
⁴नामास्याः प्रियदत्तेति गुह्यं देव्याः ⁵सनातनम् ।
 दानं वाप्यथवाऽऽदानं नामास्याः प्रथमं ⁶प्रियम् ॥२७॥
 य एतां विदुषे ⁷दद्यादक्षयां पृथिवीपतिः ।
 पृथिव्या-⁸मेतदिष्टं स ⁹राज्याद् राज्यमितो ब्रजेत् ॥२८॥
¹⁰पुनरेव ¹¹जनिं प्राप्य ¹²राजैव स्यान्न संशयः ।
¹³तस्मात् प्राप्यैव वसुधां दद्याद्विप्राय पार्थिवः ॥२९॥
 भूमिन्तु दत्त्वा साधुभ्यो विन्दते भूमिमुत्तमाम् ।
¹⁴[प्रेत्य चेह] च धर्मात्मा स प्राप्नोति महदयशः ॥३०॥
 यस्य विप्रास्तु ¹⁵शंसन्ति ¹⁶साधोभू¹⁷मिं सदैव हि ।
 न तस्य शत्रवो राजन् प्रशासति¹⁷ वसुन्धराम् ॥३१॥
 ये तु सङ्कीर्ण-¹⁸कर्माणो [राजानो रौद्रकर्मणः]¹⁹ ।
²⁰तेभ्यः पवित्रमाख्येयं भूमिदानमनुत्तमम् ॥३२॥३२॥
 अल्पान्तरमिदं शश्वत् ²¹[पुराणा मेनिरे जनाः] ।
 यो ²²यजेताश्वमेधेन दद्याद्वा ²³साधवे महीम् ॥३३॥
 सुवर्णं रजतं वस्त्रं मणिमुक्तावसृजि च ।
 सर्वमेतन्महाराज²⁴ दधाति वसुधां ददत् ॥३४॥

1 A कृता राज्ञा प्रतिगृह्णाति for the bracketed portion	14 I. O. दत्त्वा तेह for the bracketed portion
2 I. O. नान्यदिच्छन्ति	15 A संशयः
3 I. O. जननीं	16 A साधोभूमिं, I. O. साधोभूमि
4 A नामास्या	17 A प्रशासन्ति
5 I. O. सनातनः	18 I. O. कर्माणो
6 I. O. प्रियं	19 A राजानो रौद्रकर्मणः for the bracketed portion
7 A दद्यादक्षयं	20 A तेभ्यो
8 I. O. येन दिष्टं	21 A पुराणं मेवा जननाः for the bracketed portion
9 A वाच्याद	22 A जायताश्वमेधेन
10 I. O. अनयासौ	23 A सासाधवे
11 Both I. O. and A जनं	24 I. O. महाप्राज्ञ
12 I. O. राजैव	
13 A यस्मात्	

¹तपो यज्ञः श्रुतं शीलमलोभः सत्यसन्धता² ।

गुरुदैवतपूजा च नातिक्रामन्ति भूमिदम् ॥३५॥

³भर्तुर्निःश्रेयसे ⁴युक्तास्त्यक्तात्मानो ⁵रणे हताः ।

ब्रह्मलोकस्थिताः सिद्धा नातिक्रामन्ति भूमिदम् ॥३६॥

यथा जनित्री क्षीरेण ⁶स्वपुत्रं भरते सदा ।

⁷अनुगृह्णाति दातारमेवं ⁸सर्वरसैर्मही ॥३७॥

मृत्युवै⁹ किङ्करो ¹⁰दण्डस्तमो वह्निः सुदारुणः ।

घोराश्च वारुणाः पाशा नोपसर्पन्ति भूमिदम् ॥३८॥

पितृ¹¹श्च ¹²पितृलोकस्थान् देवलोकं च देवताः ।

¹³सन्तर्पयति ¹⁴शान्तात्मा यो ददाति वसुन्धराम् ॥३९॥

तथा :—

¹⁵शतमप्सरसश्चैव दिव्यमाल्यविभूषिताः ।

उपतिष्ठन्ति देवेन्द्र ब्रह्मलोके धराप्रदम्¹⁶ ॥४०॥

नास्ति भूमिसमं दानं नास्ति भूमिसमो गुरुः ।

नास्ति सत्यसमो धर्मो नास्ति दानसमो विधिः ॥४१॥

अथ देयभूमि-¹⁷[परिमाणे फलपरिमाण]-परिभाषा ।

नन्दिपुराणे :—

¹⁸येनैकः पुरुषो ¹⁹जीवेद् भूमिवित्तेन संयुतः ।

दत्त्वा तु²⁰ तावतीं भूमिं दशकल्पं वसेद्वि ॥४२॥

अनेन कमयोगेण यो दद्याद् यावतीं महीम् ।

तावत्कालं वसेत् ²¹स्वर्गे भूमिदानप्रमाणतः ॥४३॥

1 I. O. ततो

2 A. सम्प्रता

3 A. भर्तुर्निःश्रेयसे, I. O. भर्तुर्निःश्रेयसे

4 I. O. युक्तान्मुक्तात्मानो, A युक्ता

आत्मानं च

5 A. रनो

6 I. O. and A. सुपुत्रं

7 I. O. अत्र गृह्णाति

8 A. सर्वरसा मही

9 A. दण्डः पाशा

10 I. O. पितृलोकस्था

11 Both I. O. and A. सन्तर्पयन्ति

12 A. शान्तार्थ

13 A. omits शतम्

14 A. वरप्रदा

15 A. परिमाणफलं । परिमाणं for the bracketed portion

16 I. O. यवैकः, A. पवित्रः

17 Both I. O. and A. जीवे

18 I. O. भू

19 A. स्वर्गे, I. O. स्वर्ग

क्रमयोगेणेति तरुणपुरुष-^१जीवनोचित-भूम्युत्पत्तिद्वौ कल्प-^२दशकमेण फलवृद्धिः । अपकर्षं तु यथासम्भवं भूमिदानफलापकर्ष इत्यर्थः । परिभाषा चेयमश्रुत-^३कालविशेषनियमाव-^४[च्छेद-स्वर्गरूपफला] अश्रुतपरिमाणावच्छेदे-^५[न भूमिदानं ^६सम्बध्यत] इति बोद्धव्यम् ।

अथ दानायोग्यभूमिः ।

महाभारते :—

न चोषरा^८ न ^९निर्दग्धां महीं दद्यात् कथञ्चन ।

न श्मशान-^{१०}[मयीं दद्यात्] च पापनिषेविताम् ॥१॥

अथ दानम् ।

तत्र मनुः :—

[भूमिदः सर्वमाप्नोति ^{११}राज्यपुत्रधनादिकम्]^{१२} ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां भूमिं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुक-वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यममुककामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । प्रति-ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा भूमिर्वै^{१३}-विष्णुदैवतेत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चन ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा भूमिं ^{१४}प्रदक्षिणीकुर्यात् । अत्र कामनोत्-^{१५}कर्षे यथेच्छपरिमाणा गुणवती भूमिर्देया । स्वर्गफलकामनायान्तु स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमियत्-पुरुषपोषणयोग्यामित्युक्त्वाकवेऽन्त-र्भावनीयम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

^{१६}भूमिपश्चन्नवस्त्राम्भस्तिलसर्पिः-^{१७}प्रतिश्रयान् ।

^{१८}[नैवेशिकं स्वर्गधुर्य्यं] दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥२॥

1 I. O. °जीविनोचित°	11 I. O. omits it
2 I. O. °दशक°	12 Manu (4, 230) reads the
3 I. O. कालविशेष twice	b.p. as भूमिदो भूमिमाप्नोति द्वौ च-
4 I. O. क्सेदस्वर्गरूपफले for the	मायुर्द्विरप्यदः
bracketed portion	13 A omits वै
5 I. O. तु भूमिदाने सम्बध्यत for the	14 A दक्षिणं कुर्यात्
bracketed portion	15 A °कर्षे
6 A सम्बध्यत	16 I. O. भूमिपाप्यन्नवस्त्राम्भस्तिलसर्पिं
7 I. O. omits this	17 A प्रतिग्रहान्
8 A चसेवां	18 I. O. नैवेशिकस्वर्गधुर्य्यं and A
9 A निर्दग्धां	नैवेशिकः स्वर्गधुर्य्यं for the brac-
10 A परिभ्राञ्चन for the brac-	keted portion
keted portion	

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छसंख्य-^१पुरुषपोषणयोग्यामर्चिता^२ भूमिम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^३सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्^४-पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं
ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वृद्धवशिष्टः :—

यत् किञ्चित् कुरुते पापं जन्मप्रभृति मानवः ।

अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥३॥

गवां शतं वृषश्चैको यत्न तिष्ठेद्-^५यन्त्रितः ।

तद्धि गोचर्ममात्रेण प्राहुर्वेदविदो जनाः ॥४॥

तथा :—

दशहस्तेन वंशेन दश वंशान् समन्ततः ।

पञ्च ^६वाप्यधिकं दद्यादेतद् गोचर्म ^७उच्यते ॥५॥

पञ्च ^८वाप्यधिकमित्येकस्मिन् पार्श्वे ^९पञ्चवंशाधिकं वा । अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चिता-
मुक्त्वापरिमाण-^{१०}तयस्यान्यतमपरिमाणमिच्छया भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आजन्मकृतपापक्षयकामोऽहमेतां गोचर्मपरिमाणां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । खस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

यमः :—

तथा दत्त्वा ^{११}क्षितिं विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ।

^{१२}[विप्रे जन्मसंस्कारविद्यासम्पन्ने] । अर्चितायोक्तरूपाय ब्राह्मणाय यथेच्छसंख्य-
^{१३}[पुरुष-^{१४}पोषणयोग्यामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षब्रह्मलोक-
प्राप्तिकामोऽहमियत्]-पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

- 1 A सुवर्णरपुरुषो for पुरुष
- 2 A भूमिमर्चितां for अर्चितां
- 3 A सोवर्णं before सोत्कर्ष
- 4 I. O. omits एताम् and A omits दद्यात्
- 5 I. O. ०मन्त्रितः
- 6 I. O. वाप्यधिकं
- 7 I. O. उच्यते
- 8 I. O. वाप्यधिकं

- 9 A पञ्चवाधिकं
- 10 A omits त्रय
- 11 A क्षिति
- 12 A जन्मसंस्कारसम्पन्ने for the bracketed portion
- 13 I. O. omits the bracketed portion
- 14 A omits पोषण

तथा :—

नगरञ्च तथा ^२दत्त्वा ^३[राजा भवति] भूतले ॥६॥

अर्चिताय ^४ब्राह्मणायार्चितं नगरम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५[भूतलराजस्व]-
प्राप्तिकामोऽह-^६मेतन्नगरं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

^७फालकृष्टां महीं दत्त्वा [सबीजां शस्यशालिनीम्] ^८ ।

^९[यावन्ति शस्यबीजानि तावत्] स्वर्गे महीयते ॥७॥

^{१०}[सबीजामुत्तबीजां शस्य]-शालिनीं निष्पन्नशस्य-^{११}[युक्ताम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय
फालकृष्टामेकदेशोत्तबीजामेकदेशनिष्पन्न^{१२}-शस्ययुक्तामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त]-
मुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्त-फालकृष्टमहीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१३}फालकृष्टामुत्तबीजां
शस्यशालिनीं प्रियदत्तां महीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अपि गोचर्ममालेण ^{१४}शस्ययुक्तेन मानवः ।

धौतपापो विशुद्धात्मा स्वर्गलोके महीयते ॥८॥

दशहस्तेन ^{१५}दण्डेन त्रिंशद्दण्डा^{१६}निवर्तनम् ।

तान्येव दश गोचर्म ब्राह्मणेभ्यो ददाति यः ॥९॥

स धौतपापत्वादपिपूर्वोक्तफलेन सम्बध्यत इति बोद्धव्यम् । उभयतो हस्तशतत्रयात्मकस्य
निवर्तनस्य तान्येव ^{१७}दशैतिकमेण एकपाश्वरेण ^{१८}हस्तशतत्रयमपरेण च ^{१९}हस्तसहस्रत्रयात्मकश्च

1 A omits it

2 A दत्त्वा

3 I. O. राजते चैव for the bracketed portion

4 A ब्राह्मणाय तं, I. O. ब्राह्मणायार्चिताय

5 A भूतलराज, I. O. सौतृकर्म-
लोक for the b. p.

6 A ॐ नगरं

7 I. O. अलङ्कृतां

8 I. O. सबीजसस्यशालिनी for the bracketed portion

9 I. O. यावत् सूर्यकृता लोकास्तावत्
for the bracketed portion

10 I. O. सबीजसुत्तबीजस्य for the bracketed portion

11 A omits the bracketed portion

12 I. O. नि for निष्पन्न

13 I. O. फालकृष्टं

14 I. O. सत्यरक्षेन

15 A दण्डेन

16 A त्रिंशद्दण्ड

17 A दशैतिकमेण

18 A हस्तशतत्रयेन

19 A हस्तसहस्रत्रयामेककृष्ट

गोचर्मपरिमाणमुन्नेयम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तपरिमाणमर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्तं-गोचर्मपरिमाण-भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहं गोचर्म-परिमितां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹ तथा :—

यस्तु दद्यान्महीं राजन् ²ब्राह्मणायार्चिताग्रये ।

स याति परमं स्थानं ³गृहानश्च न संशयः ॥१०॥

अर्चितायामिहोत्रिणे ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परमस्थानप्राप्तिकामोऽहं ⁴गोचर्मपरिमितां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः ⁵सन्ततां भूमिं यवगोधूमशालिनीम् ।

⁶यो ददाति सुरश्रेष्ठ पुनरावर्तते न सः ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ⁸[इक्षुसन्ततामेकदेशोत्तं]-यवगोधूमशस्यामर्चितां ⁹भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹⁰[अपुनरावृत्तिप्राप्तिकामोऽहमिक्षुसन्ततां यवगोधूम-शालिनीं प्रियदत्तां] भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ¹¹[अतः फलबाहुल्याद्बहु-भूमिदानम् ।

तथा :—

श्रोत्रियाय कुलीनाय विनीताय तपस्विने ।

गृहस्थाय दरिद्राय सर्वभूतहिताय च ॥१२॥

इदंशाय शुभा शुद्धा दत्ता स्वल्पापि वासव ।

कुलानां तारयेद्वीर सप्त सप्त च सप्त च ॥१३॥

1 A omits it

2 Both I. O. and A ब्राह्मणाय
हिताग्रये

3 A गृहस्थाय

4 I. O. omits it

5 A सन्ततं

6 I. O. again यो ददाति सुरश्रेष्ठ
यवगोधूमशालिनीं just before
this

7 A नराः for न सः

8 I. O. इक्षुसन्ततामेकदेशोत्तं and A
इक्षुसन्ततामेकदेशोत्तं for the
bracketed portion

9 A अस्यामर्चितां

10 A असुक्तकामोऽहमेतां for the
bracketed portion

11 A omits the bracketed por-
tion

शुभा शुभशस्वीतपत्तियोग्या शुद्धा ^१न्यायोपात्ता । श्रोत्रियाय जन्मसंस्कार-
विद्यासम्पन्नाय, कुलीनाय सत्कुलजाय, विनीताय ^२नम्राय, तपस्विने तपोनिष्ठाय, गृहस्थाय
कुटुम्बिने, सर्वभूतहिताय करुणामयाय, दरिद्राय ब्राह्मणायोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । एकविंशतिसंख्यक^३-कुलतारणप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां भूमिं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते :—

वसुन्धरास्त्र यो दद्याद्दिजाय विदुषारमने ।

दातारं ह्यनुगच्छन्ति सर्वे कामाभिवाञ्छिताः ॥१४॥

अर्चिताय विद्यावते ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अमुककामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अस्य दानस्य
सार्वकामिकत्वात्^४ कामनोत्कर्षाद्देयोत्कर्षः ।

^५तथा (अनु—६२।१७) :—

भूमिं तु दत्त्वा साधुभ्यो विन्दते ^६भूमिसुत्तमाम् ।

प्रेत्य चेह च धर्मात्मा स प्राप्नोति महद् यशः ॥१५॥

साधुभ्यः सचरितेभ्यः । अर्चितेभ्यो ^७[यथाशक्ति बहुभ्यो] ब्राह्मणेभ्यो^८-ऽर्चितां
भूमिं दद्यात् । ^९ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशास्त्राध्यायिभ्योऽमुका-
मुक-^{१०}देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं महाभारतोक्त-साधुसंप्रदानक-भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेता-
मियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६२।६१) :—

महीं स्फीतां ददद् राजन् सर्वकामगुणान्विताम् ।

राजाधिराजो भवति तद्धि दानमनुत्तमम् ॥१६॥

स्फीतां निष्पन्न-^{११}शस्यशालिनीम् । सर्वकामगुणान्वितां^{१२} यावद्भूमिगुणसहिताम् । अर्चिताय

1 I. O. न्यायोपात्ता

2 I. O. अग्राय

3 I. O. संख्यस्य

4 A' ०काञ्चिकत्वात्

5 A omits it

6 A ग्रान्ति for भूमि

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A बहुभ्यो after this

9 A omits it

10 A' omits देव

11 I. O. omits शस्य

12 A' ०समन्वितां

ब्राह्मणायार्चिता-¹मुक्तरूपां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । राजाधिराजत्व²-
प्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां ³महीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६२।६७) :—

पुण्यां मृदुरसां भूमिं ⁴यो ददाति ⁵पुरन्दर ।

⁶[न तस्य लोकाः] क्षीयन्ते भूमिदानगुणार्जिताः ॥१७॥

पुण्यां गङ्गातीरादिपुण्यदेश-⁷सम्भवां मृदुरसाम् ⁸अनूषराम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय
यथोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । अक्षयलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां
प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।२७ख-२८ख) :—

शीतवातातपसहां गृहभूमिं सुसंस्कृताम्⁹ ।

प्रदाय ¹⁰सुरलोकस्थः पुण्यान्ते न विचार्यते¹¹ ।

मुदितो वसति स्वर्गे शक्रेण सह पार्थिव ॥१८॥

गृहभूमिं गृहावच्छिन्नां भूमिम् । प्रथमं गृहं ¹²सुसम्पन्नं सुदृढं निर्माय ¹³[तन्मध्यभूमिं
सूपलितां] मनोरमाम् अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ¹⁴[महा-
भारतोक्तगृहभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां गृहभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (Cf. अनु—६६।३१ख) :—

क्षेत्रभूमिं ददद्विप्रे पुत्रं श्रियमवाप्नुते ॥१९॥

क्षेत्रभूमिं धान्याद्युत्पत्तिभूमिम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां क्षेत्रभूमिम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।] पुत्रसहितश्रीप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां ¹⁵क्षेत्र-
भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. यथोक्त for उक्त

2 A omits त्व

3 I. O. भूमिं

4 A या

5 A च पर्वनि

6 A तस्य लोका न for the brack-
eted portion

7 I. O. सन्वन्धिनीं

8 A अनुषरां, I. O. अनुषरां

9 A स्वसंस्कृतां

10 I. O. सुवलोकस्थ, A सवलोकस्थः

11 I. O. विचार्यते

12 I. O. सुगन्धि

13 I. O. reads the bracketed
portion as तन्मध्यभूमिं उपलिता
and A as तन्मध्यभूमिभूपलितां

14 A' omits the bracketed por-
tion

15 A गृहभूमिं, I. O. भूमिं

तथा (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां क्षेत्राणां वसतीनाञ्च^१ भारत ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च^२ पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥२०॥

निवेशनानां वास्तुभुवां^३ क्षेत्राणां शस्योत्पत्तिभुवाम्^४ । देयबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितां वास्तुभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां निवेशनभूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् । क्षेत्रदाने^५ त्वेतामियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां^६ क्षेत्रभूमिमिति^७ दानवाक्ये विशेषः ।

वराहपुराणे (२०.७।२६) यम-^८पुरकथनानुवृत्तौ :—

तिलान् गाश्च हिरण्यञ्च पृथिवीञ्चापि शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति^९ [न गच्छन्ति] न संशयः ॥२१॥

^{१०}शाश्वतीमनिरोधभोगाम् । ब्राह्मणेभ्य इति^{११} बहुवचनं दातृबहु^{१२}त्वापेक्षया । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितां भूमिं ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमपुरा^{१३} प्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां^{१४} पृथिवीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा (२०.५।३०-३१ क) ^{१५}चित्तगुप्तवाक्ये :—

क्षितिप्रदो द्विजातिभ्यो ह्ययं^{१६} [याति^{१७} ति]-विष्टपम् ।

तत्रैव^{१८} [तिष्ठते धीरो] ब्रह्मलोके^{१९} सदानुगः ।

विविधैः कामभोगैश्च^{२०} सेव्यमानो नरोत्तमः ॥२२॥

यथेच्छसंख्यानं^{२१} ब्राह्मणानभ्यर्च्य तेभ्यो यथेच्छं^{२२} बहु^{२३}परिमाणमर्चितां भूमिम् ॐ^{२३}

1 I. O. वसतानाञ्च

2 A प्रार्थितानाञ्च

3 A वास्तुभुवां

4 I. O. मत्स्यो for शस्यो.

5 A क्षेत्रदानं.

6 A omits क्षेत्र

7 A वाक्यविशेषः

8 I. O. पुरुष for यम

9 A स्वर्ग याति for the bracketed portion

10 I. O. शाश्वतीं निर्विरोधभोगां

11 A omits it

12 A omits बहु

13 Both I. O. and A यमपुर.

14 I. O. भूमिं

15 I. O. चित्तगुप्तवाक्ये

16 I. O. याति for the bracketed portion

17 Varāha P. याति

18 A तिष्ठतां धीरो and Varāha P. तिष्ठताधीरो for the bracketed portion

19 I. O. सदानुगः

20 I. O. and Varāha P. च

21 I. O. अभ्यर्च्य only

22 A omits बहु

23 A omits ॐ

अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विविधकामभोगान्वित-^१सहानुगब्रह्मलोकवासप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु क्षेत्रं प्रयच्छेत् निष्पन्नफलवन्नरः ।

स ^२तत्क्षेत्रं पुमान् ^३भुक्त्वा प्राजापत्यं समरनुते ॥२३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ^४पक्षशय्यालिनीं क्षेत्रभूमिमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-क्षेत्रभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्पुरुषपोषणयोग्यां निष्पन्नफलवतीं प्रियदत्तां क्षेत्रभूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा :—

यस्तु भूमिं प्रयच्छेत् ब्राह्मणाय महात्मने ।

सर्वलोकेषु ^५[स सुखी] विमानेन सुवर्चसा ॥२४॥

महात्मने अत्यन्तशान्तायेत्यर्थः ।

^६बहुन्यब्दसहस्राणि चरते कामरूपवान् ।

यदि मानुष्यमायाति नरः ^७कालविपर्ययात् ।

तत्त कामदुष्टा तस्य मही भवति सर्वतः ॥२५॥

अर्चितायोक्तरूपाय ^८ब्राह्मणाय यथेच्छ-^९परिमाणमर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-^{१०}महात्म-ब्राह्मणसम्प्रदानक-भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

शिवपुराणे महेश्वर-^{११}पुरकथनानुवृत्तौ :—

गोसहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये च ^{१२}स्वर्गप्रदातारस्तथा सर्वप्रियंवदाः ॥२६॥

1 A' महात्तुगं, I. O. सहात्तुगानुव-
च्छिन्नकाम

2 A तु for तत्

3 A' भुक्त्वा, I. O. भुङ्क्त्वा

4 I. O. पक्षशय्यालिनी, A' बहुमश-
यालिनी

5 A स्व for the bracketed por-
tion

6 A' बहुब्दं.

7 I. O. कामं.

8 I. O. ब्रह्मणाय

9 I. O. परिमाणं.

10 A omits महात्म

11 I. O. omits इव

12 I. O. स्वर्गप्रदातारस्तथा, A सुवर्ण-
दातारः तथा

ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च निवसन्ति यथासुखम् ।

कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश ॥२७॥

विचरित्वा पुरवरं पुनः प्राप्य महीतलम्^१ ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च परमैर्युताः ॥२८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां भूमिम्^२ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्त-
भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र फलबाहुल्याद्भूमिरपि बहूत्पत्ति-^३र्देया ।

^४कूर्मपुराणे (२२६।१३) :—

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं^५ यवगोधूमशालिनीम् ।

ददाति वेदविदुषे यः स भूयो न जायते ॥२६॥

अर्चिताय^६ वेदविदुषे ब्राह्मणायोक्तरूपमर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । अपुनर्जन्मकामोऽह-^७मेतामिदुसन्ततां^८ यवगोधूमशालिनीं प्रियदत्तां भूमिं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

भूमिदानेन शुद्धेन लभते शान्तिकं^९ फलम् ॥३०॥

शुद्धेन^{१०} न्यायार्जितेन शान्तिकं दृष्ट-^{११} दिव्यान्तरीक्षभौमोत्पातप्रशमनम् । अतो-^{१२}ऽदृष्टोत्-
पातदोषप्रशमनार्थमपि भूमिर्देया । अर्चिताय ब्राह्मणाय^{१३} यथेष्ट-^{१४} परिमाणमर्चितां भूमिम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।^{१५} दृष्टार्थकोत्पातदोषप्रशमनकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

यस्तु गोचर्ममात्रेणु प्रयच्छति वसुन्धराम् ।

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥३१॥

1 E. O. महीतले

2 A reads ददानि । and omits ॐ

3 A ०र्चिता

4 A omits it

5 A यथा for यव

6 A वेदविदे ।

7 I. O. ०मेतामिदुसन्ततां, A ०मेहा-
मिदुसन्तताय

8 A यव for यव

9 A परं

10 A न्यायार्जितदानेन

11 I. O. ०दीव्या०, A ०देवा०

12 Both I. O. and A omit
the avagraha

13 I. O. यथेष्ट०

14 A ०परिमाणभूमिं

15 A दृष्टमहीत्पात०

गवां शतं वृषश्चैको यत्र तिष्ठत्यन्वितः ।

¹[तां वै गोचर्ममात्रं] मयुराह प्रजापतिः ॥३२॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्त-²[लक्षणगोचर्म]-परिमितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-³[विमुक्तिपूर्वक]-विष्णुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ⁴गाचर्मपरिमितां
प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र फलबाहुल्याद⁵-त्यन्तोत्कृष्ट-
भूमिदानम् ।

तथा :—

रत्नोपकीर्णां वसुधां यो ददाति द्विजातिषु ।

स ⁶[मुक्तः सर्वकलुषै] रुद्रलोके महीयते ॥३३॥

रत्नोपकीर्णां ⁷विप्रकीर्णमुक्तादिरत्नाम् । अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितां
विप्रकीर्ण-⁸मुक्तादिरत्नां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयपूर्वकसोत्कर्ष-
रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां रत्नोपकीर्णां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

⁹[पक्वान् ¹⁰ददति केदारान् ¹¹सफलान् चैव पादपान् ।]

षष्टिकोटिसहस्राणि अर्चुं दानाच्च वै ¹²तयम् ।

क्रीडन्ति ¹³श्वेतभुवने एतदुक्तं ¹⁴द्विजोत्तमाः ॥३४॥

¹⁵[पक्वान् केदारान् पक्वशस्यशालीनि¹⁶ चैत्राणि] अर्चिताय ब्राह्मणायो-¹⁷[क्तरूपाः केदार-
भूमीरर्चिताः] ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पक्वकेदारदान¹⁸-फल-
प्राप्तिकामोऽह-¹⁹[मेतान् पक्व]-केदारान् ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 A 'तद्गोचर्ममात्रं' वै for the bracketed portion
- 2 A गोचर्मलक्षण for the bracketed portion
- 3 I. O. क्षयपूर्वकसोत्कर्ष for the bracketed portion
- 4 I. O. omits it
- 5 A omits द
- 6 A शुक्तसर्वपापाद् वै for the bracketed portion
- 7 A विकीर्णं
- 8 A चैत्रादिरत्नां
- 9 A omits the bracketed portion

- 10 I. O. ददाति
- 11 I. O. सफलान् चैव
- 12 I. O. द्यं
- 13 I. O. श्वेतभुवे
- 14 I. O. द्विजोत्तम
- 15 A अत्रापि only for the bracketed portion
- 16 I. O. शाखिने for शाखीनि
- 17 A क्तरूपां केदारभूमिर्चितां for the bracketed portion
- 18 A दान twice
- 19 A मेतां पण्यद् for the bracketed portion

नन्दिपुराणे :—

दत्त्वा भूमिन्तु पुरुषः ¹साश्रयां शस्यदायिनीम् ।

²सुसेवां रम्यसंस्थानां ³फलवृत्तमनोरमां ॥३५॥

साश्रयां विश्रामोचितस्थानसहितां सुसेवां सुगमां ⁴रम्यसंस्थानां XXफलवृत्तमनोरमां फल-
वदाम्रादिवृत्तशोभिताम् ।

⁵अनूपरामनावाधां पात्रे बहुगुणान्विते ।

अप्येकपुरुषाधारां दत्त्वा भूमिं ⁷महामुने ॥३६॥

अनावाधामाक्षेपरहिताम् एकपुरुषाधारां ⁶धृञ् धारण इत्यस्य धातोरेनेकार्थत्वात् धारणं
पोषणम् अतः ⁹एकस्य पुरुषस्य ¹⁰पोषिकामित्यर्थः ।

दशकल्पानि वसति स्वर्गे विगतपातकः ॥३७॥

अर्चिताय विद्यातपः ¹¹सदाचारादिवहुगुणशालिने ब्राह्मणाय यथोक्तरूपां यथेच्छपरिमाणा-
मर्चितां ¹²भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापक्षयपूर्वककल्पदशकावच्छिन्न ¹³-
स्वर्गप्राप्तिकाशोऽहमेतां फलवृत्तमनोरमां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूम- ¹⁴शालिनीम् ।

गोष्ठवाहनसंपूर्णां ¹⁵बहुवीर्यसमन्विताम् ॥३८॥

गोष्ठं गोप्रचारभूमिः । वाहनसंपूर्णां ¹⁶[गो- ¹⁷शकटाश्वयानानामन्यतमयथेच्छसंख्य-
वाहनसहिताम् ।

निधिगर्भां ददद्भूमिं सर्वरत्नपरिच्छदाम् ।]

1 I. O. साश्रया

2 A' स्वसेवा

3 I. O. फलवृत्तमनोरमां, A' वृत्तमनो-
रमां

4 A सुसेवां

5 I. O. रम्यसंस्थानां

6 A अनूपरामः

7 I. O. महामुने

8 A वृत्तधारण

9 A एकपुरुषस्य

10 A पोषिकामित्यर्थः

11 I. O. सदाचारादिवहुगुणः

12 A परिमाणाश्चिंतां

13 A क्तावावच्छिन्नः

14 A संरतां

15 I. O. बहुवीर्यसमन्वितां

16 I. O. omits the bracketed
portion

17 A शकटाश्वयानानां

¹[सर्वरत्नपरिच्छदां विकीर्णप्रसिद्धरत्नाम् ।]

²लोके महीयते सद्यो यो ददाति वसुन्धराम् ॥३६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्त-निधिगर्भ-³भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताम् इक्षुसन्ततां⁴ ⁵यवगोधूमशालिनीं
गोष्ठवाहनसंयुतां ⁶निधिगर्भां सर्वरत्नपरिच्छदां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मे :—

हलकृष्टां महीं दत्त्वा सोदकां सुफलान्विताम् ।

सोदकश्चापि ⁷शवलं प्राप्नोति परमं पदम् ॥४०॥

⁸सोदकां जलाशयसहितां ⁹सुफलान्वितां शोभनफलवद्भृत्¹⁰-सहिताम् । अर्चिताय
ब्राह्मणाय उक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परमपदप्राप्तिकामोऽह-
मेतां सुफलान्वितां सोदकां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

¹¹आदित्या इव दीप्यन्ते तेजसा दिवि मानवाः ।

ये प्रयच्छन्ति वसुधां ¹²ब्राह्मणायाहिताग्रये ॥४१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाग्रिहोत्रिणे ¹³यथेष्टसंख्यपुरुषपोषणयोग्यामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यसमतेजस्वित्वसहितस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्¹⁴-पुरुषपोषण-
योग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः ¹⁵सन्ततां भूमिं यवगोधूम-¹⁶शाद्वलाम् ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यो नोपसर्पन्ति ते यमम् ॥४२॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. विधुमकलुषं सर्वं विरजाः
सन्ततः सतां before this

3 I. O. भू for भूमि

4 I. O. सन्तताय

5 A भूमिं यवगोधूमसंयुतां

6 I. O. निधिगर्भः

7 I. O. सरलं

8 I. O. सोदकं

9 I. O. सुफलं

10 A वृक्ष for वद्भृत्

11 A आदित्य

12 Both I. O. and A ब्राह्मणाया-
हिताग्रये

13 I. O. यथेष्टं

14 I. O. omits एताम्, A omits
इयत्

15 A सन्ततं

16 A शाद्वलां

दातृबहुत्वापेक्षया सम्प्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां यवगोधूम-^१शाद्वलां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमानुपसर्पणकामोऽहमेतामिजुसन्ततां यव-
गोधूमशाद्वला-^२मियतीं प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णदानं गोदानं ^३पृथिवीदानमेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥४३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणमर्चितां^४ भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयकामोऽहमियतीं प्रियदत्तां पृथिवीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५विष्णुधर्मोत्तरे :—

गृहभूमिं नरो दत्त्वा वसूनां ^६लोकमश्नुते ॥१॥

अर्चिताय ^७[ब्राह्मणायार्चितां गृहकरणयोग्यां] भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽह-^८मेतां प्रियदत्तां गृहभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।६ख) :—

शाकभूमिं नरो दत्त्वा लोक-^९आङ्गिरसं लभेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ^{१०}[शाकोत्पत्ति-^{११}योग्यामर्चितां भूमिम्] ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१२}आङ्गिरसलोकप्राप्तिकामोऽह-^{१३}मेतां प्रियदत्तां शाकभूमिं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।७क) :—

आरामभूमिं दत्त्वा तु मारुतं ^{१४}लोकमश्नुते ।

1 A ०सहितां

2 I. O. ०मेता

3 A वसुधादानमेव

4 A रिमानमर्चितां

5 A तथा before this

6 I. O. लोकमाप्नुयात्

7 A ब्राह्मणार्चितां यवगोधूमसहितां
for the bracketed portion

8 A omits एतां

9 A ०आङ्गिरसं

10 A omits the bracketed portion

11 I. O. ०मर्चितां

12 I. O. आङ्गिरसं

13 I. O. omits एतां

14 I. O. लोकमाप्नुयात्

आरामो ग्रामसमीपस्थ-¹ [महावीर्यतरुवनम्] । अर्चिताय ब्राह्मणाय आरामारोपण-
योग्यां ग्रामसमीपभूमिमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मारुतलोकप्राप्ति-
कामोऽहं प्रियदत्तामारामभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।७ख) :—

जलाशयार्थं यो दद्याद्धारुणं ²लोकमश्नुते ॥३॥

³[भूमिमिति विशेषः] । अर्चिताय ब्राह्मणाय जलाशयकरणयोग्यां भूमिमर्चिताम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहं जलाशयार्थं प्रियदत्तां
भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।८) :—

दत्त्वा 'च देववेशमार्थं' तस्य देवस्य सोऽश्नुते ।

यस्तत्र विद्यते नित्यं लोकं द्विजवरा ध्रुवम् ॥४॥

भूमिमिति शेषः⁵ । द्विजवरा इति सम्बोधनम् । यो देवस्तत्र कृते वेशमनि-
स्थास्यति, तस्य देवस्य लोकं ⁶नित्यम-⁷[नवच्छिन्नकालं तद्वेशमार्थं भूमेर्दाता प्राप्नोतीति
सम्बन्धः । अर्चिताय देववेशमकरणयोग्याय भूम्यर्थिने ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक]-लोकप्राप्तिकामोऽहममुक-⁸देववेशमार्थं प्रियदत्तां भूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁹[तथा (३।३०५।९क) :—

उद्यानभूमिं दत्त्वा तु गन्धर्वैः सह मोदते ॥५॥

उद्यानं नानाजातीयतरुसमूहः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चिता-¹⁰मुद्यानारोपणोचितां भूमिम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षगन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामुद्यानभूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

1 A सहावीर्यतरुवनम् and I. O.
सजीवतरुवनम् for the bracketed
portion

2 I. O. and V. D. लोकमाप्नुयात्

3 A भूमिमिति विशेषः for the
bracketed portion

4 A तदेव

5 A विशेषः

6 A नलस

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A omits अमुक

9 A reads the bracketed por-
tion just before तथा :—दत्त्वा
कनकभूमिम् etc., a little below

10 I. O. omits उद्यानारोपणोचितां

तथा (२।३०५।६ख) :—

रत्नाकरभुवं^१ दत्त्वा शकलोके महीयते ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^२ रत्नोत्पत्तियोग्यां^३ भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां रत्नाकरभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१०क) :—

दत्त्वा कनकभूमिन्तु वह्निलोके महीयते ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^४ सुवर्णोत्पत्तियोग्यां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवह्निलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां^५ कनकभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१०ख-११क) :—

अन्येषामाकरभुवं^६ लोहानां यः प्रयच्छति ।

तस्यापि गतिरुद्दिष्टा^७ लोके ह्रीताशने द्विजाः^८ ॥८॥

द्विजा इति सम्बोधनम् । अन्येषां रजतादीनामष्टानां^९ लोहानाम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^{१०} रजतोत्पत्तिभूमिम्^{११} ॐ^{१२} अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ह्रीताशनलोक-प्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां रजताकरभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।^{१३} एवमपि च ताम्रादिलोह-^{१४} षट्काकरभुवामिच्छया^{१५} दाने दानवाक्ये अमुक-^{१६} लोहाकरभुवमिति^{१७} विशेषः । उत्कृष्टोत्कृष्टलोहाकरभूमिदाने^{१८} वह्निलोक-^{१९} [वासकालभूयस्त्वमुन्नेयम्] ।

तथा (३।३०५।११ख) :—

^{२०} धात्वाकरभुवं दत्त्वा नाकपृष्ठे^{२१} महीयते ॥९॥

1 A दद्यात्	12 A omits it
2 A omits अर्चितां	13 A एवपर
3 I. O. रत्नोत्पत्ति, A रत्नोत्पत्तिं	14 A omits षट्का
4 A सुवर्णोत्पत्तियोग्यं, I.O. सुवर्णोत्पत्ति	15 A दान
5 I. O. सुवर्णोत्पत्तिभूमिं	16 A लोहकर०
6 A ०माकाकरभुवं, I. O. ०माकाकरभुवां	17 A शेषः
7 A गतिरुद्दिष्ट	18 A दान
8 A omits it	19 I. O. वासे कालमुन्नेयं for the bracketed portion
9 I. O. omits अष्टानां	20 V. D. पान्याकर०
10 A omits अर्चितां	21 V. D. ०लोके
11 A रजतोत्पत्तिभूमिं	

धातवो ^१गैरिकादयः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां ^२धातूत्पत्तिभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोतर्कषणाकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^३प्रियदत्तां ^४धात्वाकरभुवं ददानि । खस्स्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१२) :—

^५अञ्जनाकरभूमिन्तु यः प्रयच्छति वै द्विजाः ।

पितृभिर्यमलोकस्थः ^६[पूज्यते स] नरोत्तमः ॥१०॥

द्विजा इति सम्बोधनम् । अञ्जनं ^७रसाञ्जनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामञ्जनोत्पत्तिभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ताञ्जनाकरभूमिदान-^८फलप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां ^९मञ्जनाकरभूमिं ददानि । खस्स्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१३क) :—

लवणाकरभूमिश्च सोमलोके महीयते ॥११॥

यः प्रयच्छतीति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां लवणोत्पत्तिभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोतर्कषणसोमलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां लवणाकरभूमिं ददानि । खस्स्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१३ख-१४क) :—

^{१०}शिम्बिशस्यप्ररोहान्तु भुवं दत्त्वा नरोत्तमः ।

साध्यानां लोकमाप्नोति नात्र कार्य्या विचारणा ॥१२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शिम्बिशस्योत्पत्तिभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । साध्यलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां शिम्बिशस्यप्ररोहभुवं ददानि । खस्स्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१४ख) :—

^{११}इन्धनाकरभूमिन्तु ^{१२}[वह्निलोके महीयते ॥१३॥]

दत्त्वेति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चिताम् इन्धनोत्पत्तिभूमिम् ^{१३}ॐ अथादि

1 I. O. गैरिकादयः

2 A' धातूत्पत्तिं भूमिं, I. O. धातूत्-
-पत्तिभुवं

3 I. O. omits एतां

4 A धात्वावेवभुवं

5 I. O. अञ्जनाकरभूमिन्तु

6 I. O. and V. D. पूज्यतेऽसौ for
the bracketed portion

7 I. O. खाञ्जनादि

8 A omits फल

9 A omits अञ्जनाकर

10 A धिम्निप्ररोहान्त

11 A ऐस्वनाकरभूमिन्तु

12 V. D. omits the b. p.

13 A omits it

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवद्धि^१-लोकप्राप्तिकामोऽहं^२भेतां प्रियदत्तामिन्धनाकरभूमिं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१४ख) :—

^३औषधाकरभूमिन्तु ^४नासत्यैः ^५[सह मोदते] ॥१४॥

दत्त्वेति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामाषधोत्पत्तिभूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-^६नासत्यलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामौषधाकरभूमिं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१५क) :—

^७शूकधान्यभुवं दत्त्वा रुद्रलोके महीयते ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां यवादि-^८शूकधान्योत्पत्तिभूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षरुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां ^९शूकधान्यभुवं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१६ख-१७क) :—

इक्षुभूमिं नरो दत्त्वा द्राक्षाभूमिमथापि वा ।

सोमलोकमवाप्नोति सर्वकामांश्च विन्दति ॥१६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामिक्षुत्पत्तिभूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-धर्मोत्तरोक्तेक्षुभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामिक्षुभूमिं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । द्राक्षाभूमिदान इक्षुपदस्थाने द्राक्षापदनिवेशो वाक्ये^{१०} विशेषः ।

तथा (३।३०५।१६ख-१६क) :—

केदारभूमिं धर्मज्ञ ^{११}[धर्मतो यः प्रयच्छति] ।

^{१२}[स महत्पुण्यमाप्नोति ब्रह्मलोकश्च गच्छति ॥१७॥]

धर्मज्ञ इति सम्बोधनम् । केदारभूमिं क्षेत्वं धर्मतो ^{१३}यथाविधीत्यर्थः । अर्चिताय

1 A ०ब्रह्म

2 I. O. omits एतां

3 I. O. औषधाकरभूमिन्तु, V. D. omits it

4 A सापदैः

5 V. D. सहितस्तथा for the b. p.

6 A नाक for नासत्य

7 A शुक०

8 A ०शुक०, I. O. ०शुकर०

9 A शुक०

10 A वाक्य०

11 I. O. and V. D. यः प्रयच्छति चक्षेत् for the bracketed portion

12 A omits the bracketed portion

13 A यथाविधिना ददातीत्यर्थः

ब्राह्मणायार्चितां केदारभूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महापुण्यप्राप्ति-^१[पूर्वक-
ब्रह्मलोकगमन]-कामोऽहं प्रियदत्तां केदारभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^२[तथा (३।३०५।३२ख-३३क) :—

^३पक्वशस्यां वसुमतीं योऽलङ्कृत्य प्रयच्छति ।

कामगेन विमानेन ब्रह्मलोकं स गच्छति ॥१८॥

अलङ्कृत्य वस्त्रादिना । भूमि-^४मुक्तरूपामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । कामगविमानारोहणपूर्वक-ब्रह्मलोकगमनकामोऽहमेतां ^५पक्वशस्यामलङ्कृतां प्रियदत्तां
वसुमतीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३०५।३०ख-३१क) :—

भूमिं क्रीत्वा^६ तु ^७[यो दद्याद् ब्राह्मणाय मनस्विने] ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति पुरुषोऽतिशुदारुणः । ११६॥

अतिशुदारुण इत्यत्रापिशब्दोऽध्याहार्यः । तेन शुदारुणोऽपि ^८स्वर्गं प्राप्नोतीत्यर्थः ।
अर्चिताय मनस्विने ब्राह्मणाय ^९संक्रयेणोत्पादितामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्वर्गलोक^{१०}-प्राप्तिकामोऽहमियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-^{११}शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे भूमिदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. omits the bracketed portion

3 Corrected from V. D. A' पञ्चशस्या

4 A उत्तररूपं after ब्राह्मणाय, just below.

5 A पञ्च०

6 A क्रीत्वा

7 I. O. and V. D. यः कुर्याद्देव-
ब्राह्मणसाधनः for the bracketed
portion

8 I. O. स्वर्गं

9 A' शक्रयोगो० for संक्रयेणो०

10 A omits लोक

11 A शङ्कर

अथ प्रजापतिदेवतासनदानावर्तः । (१२)

स्कन्दपुराणे :—

आसनं यः प्रयच्छेच्च^१ सपीठं ब्राह्मणाय वै ।

स^२राज्यस्थानमाप्नोति^३ [स्वर्गमाप्नोति विज्वरः] ॥१॥

^४राज्यस्थानं ^५पृथिवीम् आसनं ^६खट्वादि सपीठं ^७पादपीठसहितम् । अत्र यज-
मानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय सपीठमासनमर्चितं^८ दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुक-^९वेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुक-^{१०}देवशर्मणे तुभ्यं स्कन्दपुराणोक्तासनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सपीठ-
मासनमर्चितं^{११} ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्री पठित्वा आसनमिदं प्रजापति-
देवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ^{१२}तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं
दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा आसनं स्पृशेत् ।

आदित्यपुराणे :—

^{१३}सुसन्धि चित्राभरणोपशोभितं यस्त्वासनं वेदविदे प्रदद्यात् ।

ग्रामाधिपत्यं लभते ^{१४}समग्रकं कुलं महत्त्वञ्च लभेत् समग्रम् ॥२॥

^{१५}सुसन्धि दृढं चित्राभरणोपशोभितं नानाविधगजदन्तायलङ्कृतं ^{१६}ग्रामाधिपत्यं
^{१७}ग्रामस्य जातिपरत्वात्तदाधिपत्यं ^{१८}समग्रकं सार्वभौमिकम्^{१९} । ^{२०}ब्राह्मणायार्चितायार्चितं^{२१}
यथोक्तमासनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्तासनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतच्चित्राभरणोपशोभितमासनं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 I. O. प्रयच्छेत्
- 2 A' वाद्यस्थानं
- 3 A ब्राह्मणो वेदविधरः for the brack-
eted portion
- 4 A वाद्यस्थानं
- 5 A पृथिवी, I. O. पृथ्वी
- 6 I. O. खट्वादि
- 7 A omits पाद
- 8 A अर्चिताय again before अर्चितं
- 9 A अशाखा अमुकवेदाध्यायिने
- 10 A omits देव

- 11 I. O. omits अर्चितं
- 12 A omits it
- 13 I. O. स्वयस्त्रि, A स्वसन्धि
- 14 I. O. सशौलं
- 15 I. O. स्वयस्त्रि
- 16 A ग्रामाधिपत्यस्य
- 17 A ग्रामाधि
- 18 Both I. O. and A' omit it
- 19 A सार्वभौमिकं, I. O. सार्वभौमलं
- 20 I. O. ब्राह्मणार्चितायार्चितं
- 21 A omits अर्चितं

ब्रह्मपुराणे :—

काष्ठपादुकयानानि पीठ-^१काष्ठासनानि च ।

येर्दत्तानि ^२द्विजातिभ्यस्तेऽध्वानं यान्ति वै सुखम् ॥३॥

दातृबहुत्वापेक्षया संप्रदानबहुत्वं देयबहुत्वञ्च । अध्वानं यममार्गम् । अत्र चासन-
^३पदसमभिधानात् पीठपदं^४ ^५पादपीठपरम् ।

सुवर्णमणिपीठेषु पादौ [कृत्वोत्तमेषु च]^६ ।

ते प्रयान्ति विमानैस्तु अप्सरोगण-^७मण्डितैः ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामासनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्ता-
सनदानफलप्राप्तिकामोऽह^८-मेतदासनं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । पादपीठ-
दाने तु वाक्ये आसन-^९पदस्थाने पीठपद-^{१०} [निवेशो विशेषः] ।

^{११}[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३११।१क) :—

^{१२}नर आसनदानेन स्थानं सर्वत्र विन्दति ॥५॥

सर्वत्रेति सर्वलोकेषु । ब्राह्मणायार्चिताय यथाशक्नुयत्कृष्टमासनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तासनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदासनं ददानी । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।६क) :—

पादपीठप्रदानेन^{१३} स्थानं सर्वत्र विन्दति ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्नुयत्कृष्टं पादपीठमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तपादपीठदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पादपीठं ददानी । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आसनदानान्वर्तः ।

1 A कान्या for काष्ठा

2 A द्विजादिभ्यः

3 A ०पदसमभिधानात्, I. O. ०सम्भि-
धानात्

4 I. O. पीठवत्

5 A omits पाद्

6 A क्त्वा तु ये सुप for the brac-
keted portion

7 I. O. ०पण्डितैः

8 I. O. omits चङ्गम्

9 I. O. omits पद

10 I. O. विशेषो निवेशः for the
bracketed portion

11 A omits the bracketed por-
tion

12 V. D. नरस्वासन०

13 Corrected from V. D. I. O.
०प्रमाणेन

अथ वरुणदैवतवारिदानावर्तः । (१३)

तत्र वारिदानप्रशंसा ।

महाभारते :—

एतत्सुदुर्लभतरं परलोके द्विजोत्तमाः ।

आपो नित्यं प्रदेयास्ते पुण्यं ह्येतदनुत्तमम् ॥१॥

तथा (cf. अनु—५७।२०) :—

पानीयस्य गुणादित्या प्रेतलोके विशेषतः ।]

तत्र पुण्योदका^१ नाम नदी तेषां विधीयते ॥२॥

अक्षयं सलिलं तत्र पिबन्ति ह्यमृतोपमम् ।

^२[स तत्र तोयं] पिबति पानीयं यः प्रयच्छति ॥३॥

तथा (अनु—५८।२१) :—

^३सर्वदानैर्गुरुतरं सर्वदानैर्विशिष्यते ।

पानीयं नरशार्दूल तस्मादातव्यमेव हि ॥४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

^४भूमिपश्चन्नवस्त्राभस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकं स्वर्णधुर्यान्^५ दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥५॥

^६इदं ब्राह्मण-^७मातृदेयभूम्यादिसमभिव्याहाराद् ब्राह्मणाय दानम् । अत्र यजमानोऽ-
चि^८ताय^९ ब्राह्मणायार्चितं जलम्^{१०} [ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा] दद्यात् । ॐ

1 I. O. पुण्योदको

2 I. O. तव तोयं च for the bracketed portion

3 A सर्वदानं गुरुतरं

4 I. O. भूदीपाश्चान्नं

5 A स्वर्णमुख्यान

6 A इति

7 A देवमात्रं

8 A omits अचिताय

9 A दद्यात् again after this

10 I. O. omits the bracketed portion

अद्यामुक^१-सगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्ष-^२स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-
मेतदम्भो ददानि । प्रतिग्रहीता ^३स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अम्भ इदं वरुणदैवत-
मित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणा-
मेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा जलं स्पृशेत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३.७क) :—

^४भक्षान्नपानीयरसप्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥६॥

अस्य ^५[ब्राह्मणसम्प्रदानकदानप्रकरणे] पाठाद्ब्राह्मणसम्प्रदानकत्वम् । पानीयमर्चित-
मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^६अत्यर्थसर्वरसप्राप्तिकामोऽह-
मेतत्पानीयं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (वन—१.६६।२४) :—

० पादोदकं पादघृतं ^७दीपमन्त्रं प्रतिश्रयम् ।

^८[ये प्रयच्छन्ति वै राजन्नो^९-पसर्पन्ति ते यमम्] ॥७॥

गृहीतोदपूर्यताम्न-^{१०}पात्र उदङ्मुखो ब्राह्मणाय पादोदकदानं^{११} सङ्कल्पयेत् । ^{१२}ॐ
यमानुपसर्पणकामोऽहं ब्राह्मणाय पादोदकं दास्ये । तदवधि ^{१३}यथेच्छं ब्राह्मणाय पाद-
प्रक्षालनार्थिने पादोदकं दद्यात् ।

^{१४}ब्रह्मपुराणे :—

पानीयं ये प्रयच्छन्ति सर्वप्राण्यनुजीवनम्^{१५} ।

तेऽपि ^{१६}[तृप्ताः सुखं] यान्ति विमानैस्तं^{१७} महापथम् ॥८॥

1 A अद्यामुके मासि for अद्यामुक

2 I. O. omits स्त्रगं

3 A omits it

4 A भक्षान्नपानीयसंप्रदासा

5 A ब्राह्मणं प्रकरण for the brac-
keted portion

6 A अत्यन्त०

7 I. O. पापमन्त्रं

8 I. O. प्रयच्छन्ति तु ये राजन् उपसर्पन्ति
ते यमः for the bracketed por-
tion

9 A न्न for न्नो

10 A पात्रं उदङ्मुखो, I. O. पात्रोद-
ङ्मुखो

11 I. O. पादोदकदान

12 A omits it

13 I. O. यथोक्तं

14 I. O. ब्राह्मपुराणे

15 A सर्वप्राण्यनुजीवनं, I. O. सर्वप्राण्यानु-
जीविनं

16 I. O. तृप्ता सुखं for the b. p.

17 I. O. ०स्त्रं

¹[ब्राह्मपुराणे² एतद्वचन³-पूर्वोत्तरवाक्ययोर्द्विजेभ्य इति⁴ श्रुतेर्ब्राह्मणायैतदानम् । ब्राह्मणाया-
र्चिताय⁵ स्वादुशीतलजलमभ्यर्च्य⁶ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] ⁷ब्राह्मपुराणोक्त-पेय-
वारिदान-फलप्राप्ति-कामोऽहमेतत् पानीयं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

⁷[पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं] ज्ञानपादोदकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यस्ते ⁸[न यान्ति यमालयम्] ॥६॥

ब्राह्मणेभ्यः ज्ञानार्थिभ्यः पादधावनार्थिभ्यो वा जलदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ⁹ॐ
ब्राह्मणेभ्यो ¹⁰ब्राह्मपुराणोक्त-ज्ञानोदकदान-फलप्राप्तिकामोऽहं ज्ञानोदकं दास्ये । तदादि
यथेच्छं ¹¹कालं दद्यात् । पादोदकदानवाक्ये तु ज्ञानोदकपदस्थाने पादोदकपद-¹²[निवेशो
विशेषः] ।

स्कन्दपुराणे :—

सुगन्धा शीतलाश्वापो रसैर्दिव्यैः समन्विताः ।

यः ¹³प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तस्य दानफलं शृणु ॥१०॥

सुगन्धाः सुधूपिताः । ¹⁴[रसैर्दिव्यैः समन्विताः] तथा सुधूपिताः कर्तव्याः यथोत्कृष्ट-
रसयुक्ता भवन्ति ।

विमानं सूर्यसङ्काशमप्सरोगणसंवितम् ।

सोऽधिरुह्य दिवं याति वरुणस्य सलोकताम् ॥११॥

¹⁵[तलासावयुतान्यष्टा-¹⁶बुधित्वा देववत् सुखी ।]

¹⁷[असङ्कीर्णं कुले शुद्धे] जायते ¹⁸धनधान्यवान् ॥१२॥

1 A omits the bracketed por-
tion	11 I. O. omits it
2 I. O. ब्राह्मपुराणे	12 A' निवेशः for the bracketed
portion
3 I. O. एतद्वचन	13 A' प्रयच्छन्ति
4 I. O. श्रुतेर्ब्राह्मणा°	14 I. O. omits the bracketed
portion
5 I. O. जलं स्वादुशीतलजलं
चाभ्यर्च्य	15 A' अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणा-
यार्चितं जलं ददानि for the
bracketed portion
6 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त°	16 I. O. °बुधित्वादेववत्
7 A' पादाभ्यङ्गजलं नला	17 I. O. कुले महत्यसंकीर्णं for the
bracketed portion
8 I. O. यान्त्यवैर्यमालयं for the
bracketed portion	18 A' जन for धन
9 A omits it	
10 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त°	

असङ्कीर्णो^१ सुवृत्तिमात्रोपजीविनीत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यः^२ सुधूपितं सुरस-
^३मर्चितं वारि दद्यात् । ७^४ अद्यामुकसगोत्रेभ्यो^५ऽमुकवेदामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो
 युष्मभ्यं स्कन्दपुराणोक्त-जलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सुगन्धा अपो ददानि । स्वस्त्यादि-
 स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

दत्त्वा वारि सुखस्पर्शं पादाभ्यां ब्राह्मणाय वै ।

उच्छिष्टमार्जनाच्चापि गोदानफलमाप्नुयात् ॥१३॥

सुखस्पर्शं^६ शीतलम् । ग्रीष्मे शीते च^७ कदुष्णं पूर्ववद् ब्राह्मणेभ्यः सुखस्पर्शपादोदक-
 [दानं सङ्कल्पयेत्] ^८७^९ गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणेभ्यः सुखस्पर्शं पादप्रक्षालनार्थमुदकं
 दास्ये । ततः प्रभृति यथोक्तसमयोचितं यथेच्छं ब्राह्मणेभ्यः^९ सुखस्पर्शपादोदकं ^{१०}दद्यात् ।

^{११}आदित्यपुराणे :—

स्कन्धेन तारयेद् यस्तु ^{१२}तृष्णार्तानां जलप्रदः ।

पकान् ददाति केदारान् ^{१३}फलवाञ्छैव पादपान् ॥१४॥

षष्टिकोटिसहस्राणि सर्वुदानभक्ष वै तयम् ।

कीदृन्ति च^{१४} श्वेतपुरे एतदुक्तं द्विजोत्तमाः ॥१५॥

अत्र फलोत्कर्षश्रवणात्^{१५} ^{१६}सुशीतलसुवसितजलदानम् । ^{१७}पूर्ववद् यथेच्छं तृष्णार्तेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यो जलदानं सङ्कल्पयेत् । ^{१८}७^{१९} आदित्यपुराणोक्तजलदानफलप्राप्तिकामोऽहं तृष्णार्तेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यो जलं दास्ये । तदादि यथेच्छं^{१९} तृष्णार्तेभ्यो जलं दद्यात् । ब्राह्मणसम्प्रदानक-
^{२०}[दानमध्यपतित]-त्वाद् ब्राह्मणे दानमेतत् ।

- 1 I. O. सु वृत्ति for सुवृत्ति
- 2 I. O. सुपूजितं
- 3 A धूम for म
- 4 A य for भ्यो
- 5 I. O. सुखस्पर्श
- 6 I. O. कदुष्ण, A कटुष्ण
- 7 I. O. दान सङ्कल्पयेत् for the bracketed portion
- 8 A omits it
- 9 I. O. omits सुखस्पर्श
- 10 A दास्ये

- 11 A आदित्यपुराणे
- 12 I. O. तृष्णार्तं ना
- 13 A सफलवाञ्छे पदे पदे
- 14 I. O. ते
- 15 I. O. श्रवणाः
- 16 I. O. सुशीतल for सुशीतल
- 17 A पूर्ववत्सुखेच्छ
- 18 A omits it
- 19 I. O. यथेच्छ
- 20 I. O. मध्यपति for the bracketed portion

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१३क) :—

शौच-^१ज्ञानोदकं दत्त्वा ^२विरोगस्त्वभिजायते ॥१६॥

अस्य ब्राह्मणदेय-^३प्रकरणे श्रवणाद् ब्राह्मणसम्प्रदानकत्वम् । यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्यः शौच-^४ज्ञानोदकदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ विरोगत्वप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणेभ्यः शौचार्थमुदकं दास्ये । ^५ज्ञानोदकदाने तु शौचार्थमितिस्थाने ज्ञानार्थमिति निवेशो विशेषः । ततःप्रभृति यथेच्छं शौचज्ञानोदके दद्यात् ।

अथ ^६शौचज्ञानान्यान्यजलदानम् ।

^७[मनुः (४।२२६क) :—

वारिदस्तृप्तिमाप्नोति ॥१७॥

नानासत्त्वेभ्यो वारिदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ तृप्तिप्राप्तिकामोऽहं नानासत्त्वेभ्यो वारि दास्ये ।

नन्दिपुराणे :—]

योऽपि कश्चित्तृप्तार्थाय जलदानं प्रयच्छति ।

स नित्यतृप्तो ^८भवति ^९[स्वर्गे युगशतं] नरः ॥१८॥

अत्र फलबाहुल्यात् तृप्तार्थायेत्येक-^{१०}वचनमविवक्षितार्थ-^{११}किन्तु तृप्तार्थानां ^{१२}सम्प्रदानस्यो-
पदर्शकम् । तृप्तिभ्यः पूर्ववद्वारिदानं^{१३} सङ्कल्पयेत् । ^{१४}ॐ नन्दिपुराणोक्ततृप्तार्थसंप्रदानक-
^{१५}जलदानफलप्राप्तिकामोऽहं तृप्तिभ्यो जलं दास्ये । इति सङ्कल्प्य यथाकालमुपस्थितेभ्य-
स्तृप्तिभ्यो जलं^{१६} दद्यात् ।

^{१७}[महाभारते (अनु—६७।१६) :—

^{१८}तोयदो मनुजव्याघ्र ^{१९}स्वर्गं गत्वा महायुते ।

^{२०}अक्षयं समवाप्नोति लोकमित्यब्रवीन्मनुः ॥१९॥

- 1 Corrected from V. D. A
•ज्ञानोदके, I. O. •दानोदके
- 2 A विरोगस्त्वभिजायते, I. O. विरो-
गच्छति जायते
- 3 A •प्रकरणश्रवणात्
- 4 A •ज्ञानोदकं
- 5 I. O. ज्ञानार्थोदकदाने
- 6 I. O. शौचान्य, A सामान्यः
- 7 A omits the bracketed por-
tion
- 8 A भवति
- 9 A सर्गं युतशतं for the bracke-
ted portion

- 10 A असुक्त for येत्येक
- 11 I. O. वचनं सविवक्षितार्थं, A
वचनमविवक्षितार्थं
- 12 A सम्प्रदानत्वात्पदकं
- 13 Both I. O. and A omit दानं
- 14 A omits it
- 15 I. O. omits जल
- 16 A omits it
- 17 A omits the bracketed
portion
- 18 I. O. दीयदो
- 19 I. O. स्वर्ग
- 20 I. O. अक्षयान्

^१पूर्ववन्नानासत्त्वेभ्यो वारि सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ स्वर्गगतिपूर्वकांक्षयलोकंप्राप्तिकामोऽहं यथेच्छं ^२नानासत्त्वेभ्यो ^३वारि दास्ये ।]

[प्रपाश्च कार्याः] ^४पानार्थं नित्यन्तु द्विजसत्तम । (cf. अनु—६५।२२ख)

भुक्तेऽप्यथ ^५प्रदीयन्ते पानीयानि विशेषतः ॥२०॥

निदाघकाले पानीयं यस्य तिष्ठत्यवारितम् ।

स [दुर्गं विषमं] ^६कृच्छ्रं न ^७कदाचिदवाप्नुयात् ॥२१॥

ग्रामे चतुष्पथे ^८वान्यतरे निर्जने देशे ^९पानीयशालां ^{१०}विधाय ^{११}ज्येष्ठोपक्रमदिने ^{१२}नानासत्त्वेभ्यो ^{१३}जलपानार्थमुत्सृज्य जलं दद्यात् । ॐ महाभारतोक्तप्रपादानफलप्राप्तिकामोऽहं नानाप्राणिभ्योऽवारित ^{१४}वारिपानार्थं प्रपातमुत्सृज्य इति सङ्कल्प्य मासद्वयम- ^{१५}वारितं ^{१६}[वारि प्रपायां] दद्यात् ।

^{१७}विष्णुधर्मैः—

पानीयं सर्वलोकेषु पावनं परमं स्मृतम् ।

पानीयस्य प्रदानेन वृप्तिर्भवति शाश्वती ^{१८}॥२२॥

पूर्ववन्नानासत्त्वेभ्यो यथाशक्तुत्तकृष्टं वारि सङ्कल्प्य दद्यात् । ^{१९}ॐ शाश्वतवृप्तिप्राप्ति ^{२०}कामोऽहं नानासत्त्वेभ्यः पानीयं दास्ये ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६।४-१६क) :—

प्रपां पथि तथा ^{२१}कृत्वा नाकलोके महीयते ।

प्रपास्थानं शुभं कृत्वा स्थानमाप्नोति शाश्वतम् ॥२३॥

1 I. O. पूर्वन्तु for पूर्ववत्	11 I. O. ज्येष्ठो and A ज्येष्ठो for ज्येष्ठो
2 I. O. नानासत्त्वेभ्यो	12 I. O. नानासत्त्वेभ्यो
3 I. O. वारि	13 I. O. जलं for जल
4 A पानीयं शालां for the bracketed portion	14 I. O. सुवारित and A भू for ऽवारित
5 I. O. न दीयन्ते	15 Both I. O. and A वारित
6 A न्यं विकलं for the b. p.	16 A प्रदादान for the b. p.
7 A कदाचिदपिदवाप्नुयात्	17 A विष्णुधर्मोत्तरे
8 A वान्यतरा, I. O. राजयतत्रा	18 A omits it
9 A पानीयशालां	19 I. O. omits it
10 I. O. निषाय	20 A omits प्राप्ति
	21 A कृत्वा

तस्य स्थानात्तथात्यागात् फलवृद्धिः^१ प्रकीर्तिता ।

तस्योपलेपनं कृत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२४॥

रज्जुं दत्त्वा प्रपास्थाने गोदो भवति मानवः ।

^२वारिधानीं तथा दत्त्वा तदेव फलमाप्नुयात् ॥२५॥

^३स्वकृतान्यकृतप्रपासन्निहितकूपपानीयोद्धरणार्थं रज्जुदानम् ।

कुम्भप्रदानाद्^४ भवति ^५पुमान् पूर्णमनोरथः^६ ।

प्रपायाश्च तथा दत्त्वा ^७पुरुषं परिवारकम् ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥२६॥

वर्द्धमानानि यो दद्यात् प्रपायां द्विजसत्तमाः ।

^८[विविधां वृद्धिमाप्नोति तेजसा यशसा श्रिया] ॥२७॥

वर्द्धमानानि ^९सरावान् ।

^{१०}लवणस्य प्रदानेन रसानाप्नोति शाश्वतान् ।

तथा ^{११}हरीतकं दत्त्वा गवां लोकमवाप्नुयात् ॥२८॥

हरीतकं घासम् । ^{१२}श्रान्तापरगवीभ्यो घासदानमित्यर्थः ।

फलप्रदानेन तथा बहिष्ठोमफलं लभेत् ।

शङ्खनाश्च प्रदानेन ^{१३}[गोसवस्य फलं नरः] ।

गोरसानां प्रदानेन गवां लोकमवाप्नुयात् ॥२९॥

^{१४}[शय्याश्च विविधाः^{१५} कृत्वा ^{१६}प्रपायामासनानि च ।

1 I. O. फलवृद्धि

2 A वारिधानि

3 A सु and I. O. अ for स्व

4 I. O. omits द्

5 I. O. and V. D. सदा

6 I. O. पूर्णमनोरथाः

7 I. O. पुरुषं

8 A reads the bracketed portion as विविधां वृद्धिमाप्नोति तेजसां जससां श्रियां

9 I. O. सरावान्, A सरावान्

10 I. O. मरणस्य

11 A हरितकान

12 A श्रान्तापरगवीभ्यो, I. O. प्रसृता-
शतगवीभ्यो

13 Corrected from V. D. I. O.
गोशरस्य तथा वरः for the brac-
keted portion

14 A reads the bracketed por-
tion just before 'हरीतकं' घासम्,
a little above

15 A शय्याश्च विविधां

16 I. O. प्रपायां सासनानि च

स्वर्गलोकमवाप्नोति मानुष्ये ^१स्थानमेव च ॥३०॥

कृत्वा निर्वातं शरणं ^२प्रपास्थाने मनोहरम् ।

स्वारक्षं लोकमाप्नोति ^३वसूनां नात्र संशयः ॥३१॥]

शरणं गृहम् ।

तत्र ^४वह्निन्तथा दत्त्वा शीतलाणाय ^५मानवः ।

कायाग्निदीप्तिं ^६प्राकाश्यं सौभाग्यञ्च तथा प्रुयात् ॥३२॥

इन्धनानां प्रदानेन शत्रुभिर्नाभिभूयते ।

तत्रोपयोज्यभाण्डानां ^७[दानात् स्वर्गमवाप्नुयात् ॥३३॥]

^८चन्द्रलोकमवाप्नोति स्थापनात्तुहिनस्य तु ॥३३॥

^९तुहिनस्य ^{१०}श्रान्तस्य ^{११}तापोपशान्तये तुषारीयन्तस्य तदेव शुभस्थानम् । गोमयो-
पलिप्तां रज्जु-वारिधानीकुम्भ-^{१२}परिचारकपुरुष-शराव-^{१३}[लवण-गोघासफल-शक्नु]-गोरसा-
नेकशय्यानेकासना-^{१४}दीन्धनाद्युपयोज्यापरद्रव्य-तुषारीयन्त्रान्वितां ^{१५}[निर्वातां प्रपां]राजपथे
निर्माय सङ्कल्पपूर्वकं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^{१६}प्रपादानफलप्राप्तिकामोऽहं नाना-
^{१७}सत्त्वैभ्योऽन्वारित-^{१८}[वारिपान-गोघासदान-लवणफलशक्नुगोरसभक्षण-सुखशयन-सुलोप-
वेशन-शीतार्तजन्तु-^{१९}शीतवारण-सन्तप्ततापो^{२०}-पशमनार्थमेतां] रज्जुवारिधानी-^{२१}कुम्भ-
^{२२}परिचारकपुरुष-शराव-लवण-^{२३}गोघासफलशक्नुगोरसानेकशय्यानेकासनादीन्धनाद्युपयोज्या-

1 I. O. स्नानमेव

2 Corrected from V. D. I. O. A' प्रपास्थानमनोहरं, I. O. प्रपा-स्थानं मनोरमं

3 A वह्निनां

4 Both I. O. and A वह्निस्तथा

5 A मानवः

6 Corrected from V. D. A' कायाग्निदीप्तिप्राकाश्यं, I. O. काया-ग्निदीप्तिं प्राकाश्यं

7 I. O. प्रदानात् स्वर्गमाप्नुयात् for the b. p.

8 A स्वर्गं for चन्द्र

9 A तत्र दितस्य

10 I. O. प्रास्थ

11 A तत्रोपशान्तये, I. O. तापोपशान्तये

12 I. O. प्रतिचारक०

13 A गोघासफलशक्नु, I. O. लवण-स्वामफलसर्वं for the b. p.

14 I. O. ०मौन्धनाद्युपयोज्यापरद्रव्य०

15 A omits the bracketed portion

16 Both I. O. and A प्रदान०

17 I. O. ०सर्वैभ्यो

18 A omits the bracketed portion

19 I. O. omits शीत

20 I. O. ०तापो

21 A omits it

22 I. O. प्रतिचारक०

23 I. O. omits गो

परद्रव्यतुषारीयन्तान्वितां ¹प्रपां दास्ये । ततोऽवारितं सङ्कल्पिततत्तद्वाणि ²[समुप-
स्थितेभ्यो दद्यात् । अत्र च प्रपायां स्थाननिर्माणोपलेपनरज्जुदानादिषु गुणेषु पृथक् पृथक्
फलश्रुतेः सम्पूर्णप्रपाकरणोपयुक्तेन परप्रपायामपि स्थाननिर्माणोपलेपन-रज्जुदानादीनि एकैक-
शोऽपि सङ्कल्प्य सुस्थेयानि । तद् यथा ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-प्रपास्थान-शुभकरण-फलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् प्रपास्थानं शुभं करिष्ये इति सङ्कल्प्य प्रपाभूमिकर्मस्वरूपं कुर्यात् । एव-
मुपलेपनेऽपि ³ । रज्ज्वादिदानेषु सङ्कल्पवाक्यं यथा] ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तरज्जुदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं प्रपायामेतां रज्जुं दास्ये । एवं वारिधान्यादिदानेष्वपि तत्तदुक्तद्रव्यनिवे-
शेन ⁴ वाक्यमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वारिदानावर्तः ।

- 1 A प्रदास्ये for प्रपां दास्ये
- 2 A reads the bracketed por-
tion as निर्माणोपलेपनरज्जुदानानि
एकैकमपि सङ्कल्पोन्मनारूपं कुर्यात्

- 3 I. O. ०लेपनोऽपि
- 4 I. O. ०निवेशन

अथ विष्णुदैवत-तैजसपात्रदानावर्तः । (१४)

^२विष्णुः :—

तैजसानां ^३[प्रदानेन पात्रो भवति कामानाम्] ॥१॥

^४[तैजसां पात्राणां तैजसानामिति] सुवर्ण-^५रजतताम्रकांस्यपित्तलवपुसीसकलोहमयानां पात्राणामिति । बहुत्वं ^७तैजसद्रव्यबहुत्वापेक्षम् । ^८[अत एषामन्यतमस्य पात्रस्य दानम् । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायोक्तद्रव्याणामन्यतमस्य पात्रमर्चितं दद्यात् । ॐ अथामुक-सगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुकृतैजसपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैजसपात्रं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रो पठित्वा पात्रमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पात्रं स्पृशेत् । तैजसपात्रोत्कर्षबहुत्वे च फलभूयस्त्वम् ।

स्कन्दपुराणे :—

भाजनं यः प्रयच्छेत्तु हेमं रत्नविभूषितम् ।

^९सोऽप्सरःशतसङ्कीर्णं विमाने दिवि राजते ॥२॥

रत्नविभूषितं नानारत्नालङ्कृतम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथोक्तं सौवर्णभाजनम् । ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] स्कन्दपुराणोक्त-हैमभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रत्नविभूषितं हैमभाजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

राजतं यः ^{१०}प्रयच्छेच्च विप्रेभ्यो भाजनं शुभम् ।

स गन्धर्वपदं प्राप्य उर्वश्या सह मोदते ॥३॥

विप्रेभ्य इति बहुवचनं ^{११}जात्यपेक्षया एकस्य भाजनस्य बहुभ्यो दानासम्भवात् । शुभं दर्शनोपयम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^{१२}राजतभाजनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा

1 A ०तैजसदानावर्तः

2 A स्कन्दपुराणे

3 I. O. reads the bracketed portion as पात्राणां दानेन पात्रो भवति मानेनां

4 A पत्रो

5 I. O. reads the bracketed portion as तैजसानामिति

6 A राजत०

7 A तैजसद्रव्यं बहुत्वापेक्षं

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. सोऽप्सरः

10 I. O. प्रयच्छेत्तु

11 I. O. जात्यपेक्षं

12 A रजत०

दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-^१राजतभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेत-^२द्राजितभाजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथाः—

ताम्रं यो भाजनं दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ।

स भवेद् ^३[यक्षोराजस्य पक्षौ बलसंमन्वितौ] ॥४॥

विशेषत इति विशिष्टमुत्कृष्टमित्यर्थः । ब्राह्मणार्चाविंतायार्चितं^४ ताम्रभाजनम् ^५अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-ताम्रभाजनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्ताम्र-भाजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मेः—

ताम्रायसानां भाण्डानां दाता ^६रत्नाधिपो भवेत् ।

^७लभतेऽत्रपदं स्थानं बलवान् जायते सदा ॥५॥

अत्र ताम्रायसानामिति द्वन्द्वः^८ क्रियापेक्षया इतरेतरयोगे^९ । अतस्ताम्रपात्राणा-
^{१०}[मायसपात्राणां वा मिलितानां वा दानं कर्तव्यम्] । मिलितदाने फलातिरेकः । ब्राह्मणार्चाविंतायार्चितं^४ यथेच्छ-^{११}संख्यानि ताम्रपात्राणि लौहपात्राणि चार्चितानि ^३अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त^{१२}-ताम्रपात्र-लौहपात्र-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ताम्रपात्राणि लौहपात्राणि च ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अन्यतरपात्रदाने तु ^{१३}विष्णुधर्मोक्तामुकपात्रदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यमुकपात्राणीति निवेशो विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।११।१६)ः—

तैजसानि तु पात्राणि दत्त्वा लवणानि तु ।

^{१४}पात्रतामेति कामानां ^{१५}लावण्यश्चाप्नुयान्मदत् ॥६॥

अत्र यद्यपि पात्रबहुत्वं तैजसद्रव्यबहुत्वादप्युपपद्यते तथापि दानचतुष्टयेऽपि बहुत्वोपादानाद् विवक्षितम् । ब्राह्मणार्चाविंताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य लोहि पात्रायुपादाय लवणेन

1 I. O. भाजन only, while A

राजतभाजनताम्रभाजन

2 A ०द्रजत०

3 I. O. यक्षोराजस्य पक्षौ बलसंमन्वितः

and A यक्षोराजस्य यक्षोवरसम-

न्वितः for the bracketed por-

tion

4 A omits अर्चितं

5 A रत्निधपो

6 A लभतेऽत्रपगतं

7 I. O. मि दित्व for मिति द्वन्द्वः

8 A इतरेतरयोगः

9 A चार्चितानां कर्तव्यः for the bracketed portion

10 I. O. ०संख्यमित

11 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त, I. O. स्कन्द-पुराणोक्त

12 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्तामुक्त०

13 I. O. पात्राणामिति

14 A लावण्यश्चाप्नुयान्मदत्

पूरयित्वाऽर्चितानि ॐ^१ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सलवण-पात्रदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि सलवणानि तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१७) :—

तैजसानि तु पात्राणि सतैलानि प्रयच्छतः ।

आरोग्यमुत्तमं प्रोक्तं लावण्यमपि चोत्तमम् ॥७॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राणि तैलपूर्णान्यर्चितानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमारोग्य-लावण्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि^२ तैलपूर्णानि तैजसपात्राणि^३ ददानि ।^४ [स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तैजसानि तु पात्राणि सघृतानि प्रयच्छतः ।

आरोग्यमुत्तमं प्रोक्तं स्वर्गे वासस्तथा द्विजाः ॥८॥

द्विजा इति सम्बोधनम् ।]^५ ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राणि घृतपूर्णान्यर्चितानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमारोग्यपूर्वकस्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतानि घृतपूर्णानि तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१८) :—

तैजसानि तु पात्राणि समधूनि प्रयच्छतः ।

लावण्यमुत्तमं प्रोक्तं सौभाग्यमपि चोत्तमम् ॥९॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य^६ त्रीणि पात्राणि मधुपूर्णान्यर्चितानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमलावण्यप्राप्तिपूर्वकोत्तमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि मधुपूर्णानि^७ तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एषु चतुर्ष्वपि तैजसपात्रोत्कर्षफलभूयस्त्वम् ।

तथा (३।३।१०।१७) :—

रुक्मपात्रप्रदानेन पात्रो भवति मानवः ।

सर्वेषामेव^८ कामानां^९ यशसस्त्रिदिवस्य च ॥

1 A omits it

2 A तैजसानि

3 A पद्दानि, I. O. दानानि

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. ब्राह्मणार्चिताय

6 A omits it

7 A omits it

8 A तैजसानि पात्राणि

9 Corrected from V. D. I. O. देवानां, A दानानां

10 I. O. यशसस्त्रिदिवस्य

ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणसुवर्णघटितं पात्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रुक्म-^१पातदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्मपात्रं ददामि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

^२श्रीदानसागरे तैजसपातदानावर्तः ।

अथ वरुणदैवतजल-¹पात्रदानावर्तः । (१५)

आदित्यपुराणे :—

ये ददन्ति घटीपात्रं ²कुटिकां करकांस्तथा ।

तृषार्तेभ्यस्तथा घर्मे ³लभन्ते शीतलं जलम् ॥१॥

घटीपात्रं ताम्रघट्यादि, कुटिका कलसी, करकः कमण्डलुः । अत्र यजमानो जलाहरणार्थं⁴
-गुणपात्राभावाज्जलाहरणासमर्थाय ⁵तदर्थिने ⁶तृष्णार्तायार्चिताय ब्राह्मणाय उक्तपात्राणां
यथालाभमन्यतमं पात्रमर्चितं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्त-⁷वेदामुक्तशाखाध्या-
यिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमादित्यपुराणोक्तघटी-⁸पात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं⁹--मेतद्घटीपात्रं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घटीपात्रमिदं वरुणदैवतमित्युक्त्वा
यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ¹⁰तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं
काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा जलपात्रं स्पृशेत् । कुटिकादाने तु आदित्य-
पुराणोक्त-कुटिकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹¹[कुटिकामिति विशेषः] । [करकदाने¹² तु
आदित्यपुराणोक्त-करकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं करकमिति विशेषः ।]¹³

¹⁴ब्रह्मपुराणे :—

जलभाजनदातारः कुटिका-¹⁵करकप्रदाः ।

पूज्यमानाप्सरोभिश्च यान्ति तृप्ता महागजैः ॥२॥

यान्ति स्वर्गं ¹⁶यान्तीत्यर्थः । जलभाजन-¹⁷मुक्तेतरजलपात्रं ¹⁸कुटिका कलसी करकः
कमण्डलुः । उक्तानामन्यतमं जलपात्र-¹⁹मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-

1 A omits पात्र	11 I. O. कुटिकां only for the
2 I. O. कुटिकां करकां तथा, A	bracketed portion
कुटिकाकरकास्तथा	12 I. O. वारकादाने
3 I. O. लभते	13 A omits the bracketed por-
tion
4 A तु for र्थ	14 I. O. ब्राह्मपुराणे
5 A तदाकाने	15 A करकःप्रदाः, I. O. करकाप्रदः
6 A तृषितायार्चिताय	16 I. O. स्वास्तीत्यर्थः
7 A omits वेदामुक्त	17 A दान before this
8 A पात्रा, I. O. omits it	18 I. O. घटि
9 I. O. omits ऽहं	19 A omits मर्चित
10 A omits it	

मुक्त्वा दद्यात् । ^१ब्रह्मपुराणोक्त-जलभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतज्जलभाजनं ददानी ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कुटिकादाने ^२ब्रह्मपुराणोक्तकुटिकादानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां ^३[कुटिकामिति विशेषः । करकदाने ब्रह्मपुराणोक्तकरकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^४]
करकमिति विशेषः । अत्र च ^५फलोत्कर्षाद्देयोत्कर्षः ।

स्कन्दपुराणे :—

कमण्डलुन्तु ^६यो दद्याद् ब्राह्मणाय नरोत्तमः ।

स तेन कर्मणा देव्यो धर्मेनिष्ठत्व^७-माप्नुयात् ॥३॥

^८देव्य इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्ति ताम्रादीनामन्यतमेन द्रव्येण
विरचितं कमण्डलुमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । धर्मेनिष्ठत्व^९-कामोऽहमेतं
कमण्डलुं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१०}अद्विस्तु पूर्णं यो भारणं ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

^{११}रमास्तस्योपतिष्ठन्ते^{१२} पूज्यते च दिवं गतः^{१३} ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ^{१४}यथाशक्ति कुम्भादिभारणं जलपूर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तापूर्णभारण-^{१५}[दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदपूर्ण-
भारणं] ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१६}[तथा :—

भाजनानि च यो दद्याद्-^{१७}पूर्णानि शुभानने ।

भाजनः स महाभागस्तारयेच्च पितॄन् भयात् ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्ति कुम्भादिरूपं जलपूर्णभाजनत्रयमर्चितम् ॐ अद्यादि

1 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त

2 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 A ०मेतां

5 A omits it

6 I. O. अ for न्तु

7 A ०नित्यत्व०

8 A चिद्य

9 Both I. O. and A ०नित्यत्व०

10 I. O. अपान्तु

11 I. O. वखा०

12 I. O. ०तिष्ठन्ति

13 A विद्यद्गतः, I. O. विगद्गतः

14 A omits यथा

15 A omits the bracketed
portion

16 A omits the bracketed por-
tion

17 I. O. ०पूर्णानि

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्ता-^१पूर्णानेकभाजनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यपूर्णानि
भाजनानि ददानि । स्वस्थादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे जलपातदानावर्तः ।

अथ प्रजापतिदेवतान्नदानावर्तः । (१६)

तत्र अन्नदानस्तुतिः ।

ब्रह्मपुराणे :—

अन्ने प्रतिष्ठिता लोका-¹[तस्मादन्नं प्रशस्यते] ।

अन्नमेव² प्रशंसन्ति सदैव पितृमानवाः ।

³[अन्नस्य हि प्रदानेन स्वर्गमाप्नोति मानवः ॥१॥

तथा :—]

अन्नस्य हि⁴ प्रदानेन नरो याति परां गतिम् ।

सर्वकामसमायुक्तः⁵ [प्रेत्य चाप्यश्नुते] शुभम् ॥२॥

तथा :—

अन्नमूर्जखलं⁶ लोके दत्त्वोर्जस्वी भवेन्नरः ।

सतां पन्थानमाश्रित्य⁷ सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥३॥

⁸महाभारते (अनु—६३।२५ख-२६क) :—

अन्नदः पशुमान् पुत्री धनवान् भोगवानपि ।

प्राणवांश्चापि भवति रूपवांश्च तथा⁹ नृप ॥४॥

तथा (अनु—६३।३५) :—

अन्नदस्य मनुष्यस्य बलमोजो यशांसि च ।

कीर्तिश्च वर्धते शश्वत् त्रिषु लोकेषु पारुडव ॥५॥

¹⁰आग्नेयपुराणे अन्नस्तुत्यनन्तरम्—

तस्मादन्नं सदा देहि श्रद्धया नृपसत्तम ।

ब्रह्महत्यादिकं¹¹ पापमन्नदस्य प्रणश्यति ॥६॥

- 1 A अन्नमाश्रित्यं परं for the bracketed portion
- 2 A तस्मादन्नं
- 3 A omits the bracketed portion
- 4 A omits it
- 5 A प्रत्य चेद्वाधिकं for the bracketed portion

- 6 I. O. ०त्तरं
- 7 I. O. ०द्वय
- 8 A omits it
- 9 A नृपः
- 10 I. O. reads the couplet viz. तथा पादोदकं...ते यमं, (V. 7 of p. 342) just before this
- 11 I. O. ब्रह्महत्याकृतं

तथा :—

अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।

पुरायं यशस्यमायुष्यं बलपुष्टिविवर्धनम् ।

¹सर्वश्चान्नप्रदानेन भवतीति विनिश्चयः ॥७॥

महाकाश्चनचित्राणि सेवितान्यप्सरोगणैः ।

अन्नदस्योपतिष्ठन्ति विमानानि सुरालये ॥८॥

²भक्ष्यभोज्यमयाः शैला दिव्यरूपा ³ह्यलङ्कृताः ।हृष्ट-⁴पुष्टजना नित्यमुपतिष्ठन्ति चाग्रतः ॥९॥

हस्त्यश्वरथयानैश्च क्रीडमानाश्च ते नराः ।

⁵[पुत्रपौत्रैर्वृत्ताः सर्वे हस्त्यश्वरथदायकाः ॥१०॥

गन्धमाल्यैरलङ्कारैः पुष्टहृष्टाश्च नित्यशः ।

गन्धमाल्यप्रदीप्तास्तु दाननिश्चयतत्पराः ॥११॥]

धर्मज्ञाः सत्यशीलाश्च सर्वदुःखत्रिवर्जिताः ।

मोदन्ते ⁶दैवतैः सार्द्धं नित्यकालं महासुने ॥१२॥

पद्मपुराणे :—

⁷आपर्वतनदीवापी पृथिवी सर्वकामदा ।विधिना तेन सा दत्ता ⁸[योऽन्नं ददाति] सर्वदा ॥१३॥

क्षुधिते यः प्रयच्छेत् अन्नं श्रद्धासमन्वितः ।

ब्रह्मणो⁹ भुवने स¹⁰ वै ब्रह्मणा सह मोदते ॥१४॥¹¹चान्द्रवारुणलोकश्च ¹²याम्यकौबेरकस्तथा ।¹³[गोलोको ब्रह्मलोकश्च] सर्वे चान्ने प्रतिष्ठिताः ॥१५॥ददत् कन्यामलङ्कृत्य हस्त्यश्वश्च महा-¹⁴बलम् ।

अन्नदानस्य चैतानि कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥१६॥

1 A सर्वसमुद्यदानेन

2 A भोक्ष, I. O. भक्ष

3 A य for च

4 I. O. पुष्ट

5 A omits the bracketed portion

6 A दैवतं, I. O. पितरैः

7 I. O. आपर्वतं

8 I. O. योऽन्नं ददति for the b. p

9 I. O. ब्रह्मणे

10 I. O. सर्वो for स वै

11 I. O. चान्द्रवारुणलोकश्च

12 I. O. याम्याः कौबेरकास्तथा

13 I. O. गोलोको ब्रह्मलोको वा for the bracketed portion

14 A अन्नं

विष्णुधर्मोत्तरे :—

यावतो ग्रसते ग्रासान् विद्वान् विप्रः ^१खलङ्कृतः ।

अन्नप्रदस्य तावन्तः कतवः परिकीर्तिताः ॥१७॥

अथान्नदानधर्माः ।

यमः :—

आदरेण च ^२भक्त्या च यदन्नमुप-^३दीयते ।

तत् प्रीणयति पात्राणि ^४सामृतं मानवर्जितम् ॥१८॥

दुर्लभस्तु ^५मुदा दाता ^६मुदा भोक्ता च दुर्लभः ।

^७मुदा दाता च भोक्ता च तावुभौ स्वर्गगामिनौ ॥१९॥

योऽन्नं बहुमतं भुङ्क्ते यश्चान्नं नावमन्यते ।

यश्चान्नं प्रीतितो दद्यात्तस्यान्नमुपतिष्ठते ॥२०॥

प्रीतितोऽन्नञ्च यो दद्याद् गृह्णीयाद् योऽभिपूज्य च ।

प्रीतितोऽक्षयमश्नाति पूजितः स्वर्गमश्नुते ॥२१॥

यो दद्याद्विप्रियेणान्नं यश्चान्नं नाभिनन्दति ।

तावुभौ नरके मग्नौ वसेतां शरदः शतम् ॥२२॥

अथान्नदानविशेषे ^८ ^९फलविशेषपरिभाषा ।

कूर्मपुराणे (२।२६।१८) :—

गृहस्थाया ^{१०}न्नदानेन फलं ^{११}नाप्नोति मानवः ।

^{१२}आममेवास्य दातव्यं दत्त्वाप्नोति परां गतिम् ॥२३॥

अन्नदानेन ^{१३}पक्वान्नदानेन फलं ^{१४}नाप्नोतीति ^{१५}गृहस्थायामन्नदानेन यादृशं फलं तादृशं

^{१६}पक्वान्नदानेन नाप्नोतीत्यर्थः । गृहस्थस्या-^{१७}मान्नदाने सति तस्य पञ्चयज्ञनिष्पत्तेः ।

1 A सुसंज्ञतः

2 A भोक्ता

3 I. O. ०नीयते

4 I. O. ०मानृतं

5 A यदा

6 A तथा

7 A अन्नदाता

8 A ०विशेष

9 I. O. फल०

10 I. O. गृहस्थाया०

11 A and K. P. प्राप्नोति

12 I. O. आममेवास्य, A आममेवास्य,
K. P. आममेवास्य

13 I. O. पक्वान्नदानेन, A वक्त्रान्नदानेन

14 I. O. नाप्नोति पति, A प्राप्नोतीति

15 I. O. गृहस्थायामन्नदानेन, A गृह-
स्थायामन्नदानेन

16 I. O. पक्वान्नदाने, A पक्वान्नदाने

17 A omits वा

अथ सामान्यान्नदानम् ।

नन्दिपुराणे :—

अन्नाद्भूतानि जातानि देवा ह्यन्नस्य^१ काङ्क्षिणः ।

न तस्य पात्रादिविधिर्विना श्राद्धं प्रकीर्तितः ॥१॥

तथा :—

अपि कीटपतङ्गानां शुनाञ्चाण्डाल-^२योनीनाम् ।

दत्त्वान्नं लोकमाप्नोति प्राजापत्यं समासतः ॥२॥

बान्धवेभ्योऽतिथिभ्योऽन्नं पुत्रेभ्योऽन्नं प्रयच्छतः ।

दीनान्धकृपणानाञ्च स्वर्गः^३ स्यादन्नदायिनाम् ॥३॥प्रासमात्रं नरो दत्त्वा^४ त्वन्नामन्नगृध्रवे ।५[स्वर्गे^५ वसेत् समानान्तु] शतं भोगैर्मनोरमैः ॥४॥

प्रासे प्रासे फलं ह्येतद् विधिवत् परिकीर्तितम् ।

एतदेवायने^६ प्रोक्तं द्विगुणं पुण्यगौरवम् ॥५॥

अन्नं विना कुशाङ्गस्य दत्त्वान्नं देशकालतः ।

फलं पञ्चगुणं प्रोक्तं सर्वभावसमन्विते^७ ॥६॥सर्वभाव-^८[समन्वित इति] सम्बोधनम् । अत्र यजमानः प्राणिमात्रेभ्यो गृहीतोदपूर्ण-^९ताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्प्य यथेष्ट-^{१०}कालावध्यन्नं दद्यात् । तद् यथा :—^{११}७३नन्दिपुराणोक्त-प्राणिमात्रान्न-दानफलप्राप्तिकामोऽहं प्राणिभ्योऽन्नं दास्ये । ^{१२}तद्वधियथासम्भवं ^{१३}प्राणिमात्रेभ्यः स्वगृहे अन्यत्र वा भक्तशालां कृत्वा^{१४} विच्छिन्नमन्नं देयम् ।

1 A च्छात्राच्च

2 Both I. O. and A योनिनां

3 A त्वन्नानासन्नगृध्रवे, I. O. त्वन्नाना-
मन्नगृध्रवे4 A सम्बतसरगणनान्तु for the brack-
eted portion

5 I. O. स्वर्गे

6 I. O. एतदेवायने

7 A सम्बन्वितं

8 I. O. प्रति for the bracketed
portion

9 I. O. omits ताम्र

10 A 'कालावधि अन्नं', I. O. 'काला-
वध्यन्नं'

11 A omits it

12 A एद्वधि

13 A प्राणिभ्यः

14 A 'वच्छिन्नं' .

अतएव धार्मिकास्तान्-^१पट्टविलिखितां^२ भूमिं ^३समुपकल्प्य आचन्द्रार्क-^४स्थायिनीं भक्तशालां
^५ददति ।

वायुपुराणे :—

क्षिप्रमत्युष्णमक्लिन्नं^६ दद्यादन्नं बुभुक्षिते ।

सव्यञ्जनं सदा स्निग्धं^७ भक्ष्यं^८ [तत् कृत्य यन्नतः] ॥७॥

क्षिप्र-^९[मतिथिप्राप्त्य]-नन्तरमेव । ^{१०}अक्लिन्नमनुपहतम् । ^{११}भक्ष्यमप्रतिषिद्धम् ।

तरुणादित्यसङ्काशं विमानं हंसवाहनम् ।

^{१२}[अन्नदो लभते] तिष्ठः कल्पकोटीस्तथैव च ॥८॥

अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।

अन्नाद्भूतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः^{१३} ॥९॥

जीवदानात् परं दानं न किञ्चिदपि विद्यते ।

अन्नाजीवति^{१४} त्रैलोक्यं^{१५} त्रिलोक्या सह^{१६} तत्फलम् ॥१०॥

बुभुक्षितेभ्यो^{१७} यथोक्तमन्नं पूर्ववत् संकल्प्य दद्यात् । ^{१८}ॐ^{१९} वायुपुराणोक्तान्नदानफल-
प्राप्तिकामोऽहं बुभुक्षितेभ्यः सव्यञ्जनं स्निग्धमन्नं दास्ये एवं संकल्प्य बुभुक्षितानन्विष्य^{२०} तेभ्यो
यथोक्तमन्नं दद्यात् ।

महाभारते (अनु—६६।५७) :—

^{२१}श्रान्ताय क्षुधितायान्नं यः प्रयच्छति भूमिप ।

स्वायम्भुवं महत् स्थानं स गच्छति नराधिप ॥११॥

1 I. O. ०पत्राट्ट०

2 I. O. ०लिखितं, A ०विलिखितं

3 I. O. उपकल्प्य

4 I. O. ०स्थायिनीं

5 I. O. ददाति, A ददानि

6 Both I. O. and A ०क्लिष्टं

7 Both I. O. and A भक्ष्यं

8 A सङ्कल्प्य दास्येत् for the bracketed portion

9 I. O. यथि प्रार्थना for the bracketed portion

10 I. O. अक्लिष्टं

11 I. O. भक्ष्यं

12 A अन्नदानान्नते for the bracketed portion

13 I. O. संशयं

14 I. O. ०जीवन्ति

15 A त्रैलोक्येष्ट

16 I. O. तः फलं

17 A omits यथोक्तम्

18 A पद्मं

19 A omits च

20 Both I. O. and A आन्त्याय

१ श्रान्ताय क्षुधितायान्नं पूर्ववत् २ सङ्कल्प्य दद्यात् । ३ ॐ स्वायम्भुवस्थानप्राप्तिकामोऽहं श्रान्ताय क्षुधितायान्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य ४ यथाकालं श्रान्तं क्षुधितमनुसन्धानायान्नं ५ तस्मै दद्यात् ।

६ तथा (अनु—६६।६०) :—

सङ्कथो ७ ददाति यश्चान्नं ८ सदैकाग्रं मना नरः ।

न स दुर्गायवाप्रो १० तीत्येवमाह पराशरः ११ ॥१२॥

अभीष्टसमये सद्वाङ्मणक्षुधियवैश्यशूद्रेभ्योऽन्नं १२ पूर्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । १३ ॐ महाभारतोक्तं १४ सङ्कथोऽन्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं १५ सङ्कथोऽन्नं दास्ये । ततः प्रभृति १६ अमित-
कालावधि १७ [सङ्कथो ब्राह्मणादिभ्योऽन्नं दद्यात्] ।

१७ तथा (अनु—७।७=Cf. अनु—६३।१४-१५=वि. ध.—३।३११।११) :—

यो दद्यादपरिक्लिष्टमन्नं १८ [मध्वनि वर्तते] ।

१९ [श्रान्ताया २० दृष्टपूर्वाय तस्य पुण्यफलं महत् ॥१३॥

अपरिक्लिष्टमनुपहृतम् । २१ यथोक्तप्राणिनेऽन्नं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ३ ॐ महापुण्यफल-
प्राप्तिकामोऽहं २२ श्रान्तायाध्वगाया २३ दृष्टपूर्वायान्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य यथाकालमध्वगमन्निष्य
यथोक्तमन्नं २४ तस्मै दद्यात् । अत्राध्वनि वर्तते इति २५ शतुनिर्देशात् पथि २६ [गच्छते
पथिकाय] वर्त्मनि कुटीं कृत्वा तरुतले चान्नं दद्यात् ।

1 A' श्रान्ताया, I. O. श्रान्ताया

2 A सङ्कल्पयेत्

3 A omits it

4 A यथाकालं श्रान्तं, I. O. यथा-
कालमध्वगं

5 A' संसन्धानायान्नं

6 A omits it

7 I. O. सभ्ये

8 A यथाग्रं

9 I. O. ०ग्र०

10 A ०त्ति०

11 Both I. O. and A पराशरः

12 A omits it

13 I. O. सभ्येऽन्नं, A सङ्कथयान्नं

14 I. O. सभ्येऽन्नं

15 A अभियुतकाक्षे

16 I. O. सव्यब्राह्मणेभ्योऽन्नं दास्ये for
the bracketed portion

17 A omits it

18 A मत्पुण्यानन्दसुतं for the brac-
keted portion

19 A' omits the bracketed por-
tion

20 I. O. ०दृष्ट०

21 A' यथोक्तं

22 I. O. श्रावणाध्वगाया०

23 A' अदृष्टगाय before this

24 I. O. तस्मै

25 A' सन०

26 I. O. गच्छति पथिकाः for the
bracketed portion

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२३) :—

^१मृष्टान्नं मानवो दत्त्वा ^२[मृष्टान्नार्थिनि काङ्क्षितम्] ।

अक्षयं फलमाप्नोति स्वर्गलोकञ्च गच्छति ॥१४॥

^३[मृष्टं संस्कृतम् ।] । सव्यञ्जनमन्नं पूर्ववत् सङ्कल्प्य तदर्थिभ्यो ^४दद्यात् । विष्णु-
^५धर्मोत्तरोक्तं ^६मृष्टान्नं ^७दानफलप्राप्तिकामोऽहं यथाशक्ति ^८मृष्टान्नार्थिभ्यो ^९मृष्टान्नं दास्ये इति
सङ्कल्प्य ^{१०}मृष्टान्नार्थिनोऽनुसन्धाय तेभ्यो यथाशक्ति ^{११}मृष्टान्नं दद्यात् ।

^{१२}तथान्नदानप्रकरणे (३।३।१५।१२) :—

^{१३}सहस्रपरिवेशस्तु नरकन्तु ^{१४}न गच्छति ।

विमानेनार्कवर्णेन स्वर्गलोके महीयते ॥१५॥

सहस्रपरिवेशः सहस्राय मनुष्येभ्योऽन्नप्रदः ^{१५} । यथासम्भवं सहस्राय मनुष्येभ्यः ^{१६}सिद्ध-
मन्नं पूर्ववत् सङ्कल्प्य ^{१७} दद्यात् । ^{१८}उक्तं विष्णुधर्मोत्तरोक्तसहस्रपरिवेशनफलप्राप्तिकामोऽहं
यथासम्भवं सहस्राय मनुष्येभ्यो व्यञ्जनादिसहितमन्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य यथाशक्ति नानादिनैः
सहस्रं मनुष्यान् ^{१९} भोजयेत् ।

देवलः :—

कृत्वापि ^{२०}[पातकं कर्म] यो दद्यादन्नमीप्सितम् ।

^{२१}[ब्राह्मणानां विशेषेण स निहन्त्या ^{२२}—त्मनस्तमः ॥१६॥]

1 A and V. D. मिष्टान्नं	11 A मिष्टान्नं
2 A and V. D. मिष्टान्नार्थिनि
काङ्क्षितं and I. O. मृष्टान्नानि तु
काङ्क्षितान् for the bracketed
portion	12 A अथान्नं
3 A omits the bracketed por-
tion	13 I. O. सहस्रायचवेयसु
4 I. O. मृष्टमन्नं दास्ये	14 I. O. नरकसु
5 I. O. ऽर्कवर्णेन	15 A ऽन्नं दद्यात्
6 I. O. काङ्क्षिभ्यो and A मिष्टान्न-
काङ्क्षगोचर after this	16 I. O. मिष्टान्नं, A' निव्यमन्नं
7 A' मिष्टान्नं	17 A सङ्कल्पं
8 A मिष्टान्नार्थिभ्यो, I. O. omits it	18 A omits it
9 A मिष्टमन्नं	19 I. O. मनुष्यान्
10 A मिष्टान्नार्थिनी	20 I. O. प्रापकर्म for the bra-
cketed portion
	21 A omits the bracketed por-
tion
	22 I. O. ऽन्ना

¹ब्राह्मणानां विशेषेणैत्यभिधानाद् ²[ब्राह्मणेभ्योऽपि दाने] फलमेतद् भवत्येव । ³एतच्च
⁴सामान्यदानमिदम् । ⁵ईप्सितमित्यर्थः ⁶पृष्ट्वा ⁷[यथायथमभिमतमन्नमुत्पाद्य तेभ्यः
पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ⁸ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानावर्येभ्य आत्मीयतमः क्षयकामोऽहं यथासम्भवम्]
ईप्सितमन्नं ⁹दास्ये । ततः प्रभृति यथायथ-¹⁰मुपस्थितेभ्य ईप्सितमन्नं दद्यात् ।

अथ विशेषान्नदानम् ।

बृहस्पतिः :—

अन्नदानं गुणकरं सर्वदानाधिकं स्मृतम् ।

अन्नात् ¹¹प्राणप्रजननं वृणां सञ्जायते सदा ॥१॥

¹²प्राणाप्यायनमावन्तु यो विप्राय प्रयच्छति ।

दुर्मित्ते तु विशेषेण ¹³स[लभेताक्षयां दिवम्] ¹⁴॥२॥

विशेषेणेति ¹⁵सातिशयमित्यर्थः ¹⁶।

हेमरत्नाम्बर-¹⁷धरोऽ¹⁸भुज्जानो म्रियते नरः ।

¹⁹अश्वन् विनाप्यलङ्कारैर्जीर्णवस्त्रोऽपि जीवति ॥३॥

तस्मात् प्रदद्याद्विप्रेभ्यः संस्कृतान्नं सदक्षिणम् ।

तेनेह कीर्तिमाप्नोति स्वर्गं ²⁰॥४॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितमन्नं ²¹दद्यात् । ॐ अयामुक्तसंगोतेभ्योऽमुक्तवेदामुक्त-
शाखाध्यायिभ्योऽमुक्तदेवशर्मभ्यो ²²युष्मभ्यमक्षयस्वर्गं प्राप्सिकामोऽहमेतत् ²³सुसंस्कृतमन्नं

1 I. O. omits it

2 A ब्राह्मणेपि for the bracketed portion

3 I. O. एवञ्च

4 A' सामान्ये °

5 I. O. °ल्यर्थेन

6 A स्पृष्ट्वा

7 I. O. यथायथमभिमतम् only for the bracketed portion

8 A दद्यान्

9 A' °मर्चितेभ्यः

10 A प्राणं प्रजनानां

11 A प्राण°

12 A' सु

13 I. O. लभेताक्षया दिवं, A लभेता-
क्षयं फलं for the b. p.

14 I. O. विशेषेण

15 I. O. सातिशयमित्यर्थः

16 I. O. °युतो

17 I. O. omits the avagraha

18 A अश्वन्विताप्यलङ्कारैः

19 I. O. चानन्तकक्षया, A चानकं
तथा for the bracketed por-
tion

20 A' °चित्तान्नं

21 A' °सुक्तसुक्तशर्मभ्यो

22 I. O. संस्कृतान्नं

ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अन्नमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वाऽन्नं स्पृशेयुः । ब्राह्मणे दातारि संस्कृतान्नं
पक्वान्नं शूद्रे तु ^१शक्नुलाजादयो द्रष्टव्याः ।

स्कन्दपुराणे :—

अन्नं यस्तु सुसंस्कृत्य प्रयच्छेत द्विजातये ।

^२सर्वान् कामानवाप्नोति पूज्यते च त्रिपिष्टये ॥५॥

अत्र द्विजातय इत्येकवचनं जाति-^३परत्वादविवक्षितं फलबाहुल्या-^४द्विभुभ्यो दानावगतेः ।
^५आवृत्य वा दातव्यम् ।

मयूरहंसयुक्ताश्च सर्वकामसमृद्धिवत् ।

विमानं सूर्यसङ्काश-^६मन्नदो लभते शुभम् ॥६॥

यदि ^७मानुषतां याति कदाचिन्नरसत्तम^८ ।

धनधान्यसमाकीर्णं कुले जायेत रूपवान् ॥७॥

यथाशक्त्या तु तद्द्याद्विवसे दिवसे नरः ।

स तेन कर्मणा प्राप्तः प्रजापतिसलोकताम् ॥८॥

दिवसे दिवसे ^९दद्यादिति तेन कर्मणा जन्मान्तरेऽपि प्रतिदिनमन्नमंसा ददातीत्यर्थः ।
अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽन्नं सुसंस्कृतमर्चितम् ॐ^{१०} अद्यादि ^{११}युष्मभ्यमन्नमुक्त्वा
दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-द्विजातिसम्प्रदान-^{१२}कान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कदाचिदपि^{१३} यो दद्यादन्नं विप्राय ^{१४}सत्कृतम् ।

तस्यापि तच्छतगुणं सहस्रगुणमेव च ।

1 I. O. सर्वसादानयो

2 I. O. सर्व

3 I. O. वचन and A: वक्तु for पर

4 I. O. व

5 I. O. and A आवृत्य

6 A: अन्नदानशुभाशुभं

7 I. O. भायुवता

8 Both I. O. and A. अन्नमः

9 A: दद्यात्

10 A omits it

11 A: युष्मभ्यमन्नम्

12 A: अन्नम्

13 I. O. कदाचिदपि

14 A संस्कृतं

१सत्कृतं सत्कीर-२पूर्वकं यथा स्यात् ।

३[उपतिष्ठति लोकेषु इहापि च सुखी भवेत् ॥६॥

जन्मसंस्कारविद्याशालिने प्रणिपातपूजादिना ४सत्कृत्य ब्राह्मणाय यथालाभमर्चित-
मन्नं ५ दद्यात् ।] ७ ५ ५ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं
स्कन्दपुराणोक्त-विप्रसम्प्रदानकान्नदानं ७-फलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ८ ददानि । ९[प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अन्नमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
तत ७ ५ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं १० तुभ्यमहं दक्षिणामेत्त काञ्चनं ददानि ।] प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा अन्नं स्पृशेत् ।

वामनपुराणे (६५।४४) ब्राह्मणाधिकारे :—

दासीदासमलङ्कारमन्नं १० षड्रससंयुतम् ।

११ पुरुषोत्तमतुष्ट्यर्थं प्रदेयं सार्वकालिकम् ॥१०॥

सार्वकालिक-१२ मनियतकालिकं १३ षड्रसा मधुरादयः । अर्चिताय ब्राह्मणाय १४ षड्रस-
व्यञ्जन-१५ सहितमन्नम् ७ ५ अथादि तुभ्यमन्नमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमतुष्ट्ये १६ एतत् १७ षड्रस-
संयुतमन्नं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दपुराणे :—

ये च भक्त्या प्रयच्छन्ति गुडपानकमुत्तमम् ।

ओदनञ्च १८ द्विजाग्नेभ्यो विशुद्धेनान्तरात्मना १९ ॥११॥

- 1 A 'संस्कृत'
- 2 I. O. 'पूर्व'
- 3 I. O. omits the bracketed portion
- 4 A संस्कृताय
- 5 A 'मर्चितामन्नत'
- 6 A omits अथ
- 7 A omits दान
- 8 I. O. 'मन्न'
- 9 A omits the bracketed portion

- 10 I. O. सद्रस
- 11 Corrected from Vāmana P. I. O. and A' पुरुषोत्तमस्य तुष्ट्यर्थ'
- 12 I. O. सा for म
- 13 I. O. सद्रस
- 14 I. O. सद्रस
- 15 A' omits सहित
- 16 A omits ये
- 17 I. O. सद्रससंयुतमन्न'
- 18 A द्विजातिभ्या
- 19 A 'अग्ने

वकारादानमन्त्र¹ समुच्चितम्² ।

ते यान्ति काञ्चनैर्दिव्यैर्विविधैश्च³ यमालयम् ।

वरस्त्रीभिर्यथा⁴ कामं सेव्यमानाः⁵ पुनः पुनः ॥१२॥

गुड-⁶पानकं गुड-⁷मिश्रितपानकम् । द्विजान्नेभ्य इति बहुवचनं⁸ दातृबहुत्वात् ।
विद्यातपःसम्पन्नायार्चिताय⁹ ब्राह्मणायार्चितं गुडपानकमन्नञ्च¹⁰ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगुडपानकौ¹⁰ दनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् गुडपानकमोदनञ्च ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सम्भोजयेत्¹¹ यो¹² [भक्तं ब्राह्मणं] तीर्थ-¹³चारिणम् ।

तस्यामृतप्रवाहि-¹⁴ [ययो नद्यस्तिष्ठन्ति] सर्वशः ।

स्वर्गं नास्य च सन्देहो¹⁵ [यत् यच्चापि कामयेत्] ॥१३॥

स्वर्गं¹⁶ [यत् यमर्थं] कामयेत तत्र नास्य सन्देहो निश्चिता प्राप्तिरित्यर्थः । तीर्थचारि¹⁷-
ब्राह्मणाय-¹⁸ चिंतायार्चितं भक्तम्¹⁹ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्ततीर्थ-
¹⁹ [चारिब्राह्मणसम्प्रदानकभक्तदान]-फलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्तं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

²⁰ब्रह्मपुराणे :—

²¹अवाप्य प्राणसन्देहं²² कायक्लेशसमर्जितम् ।

अन्नं दत्त्वा द्विजातिभ्यः शूद्रः²³ पापात् प्रमुच्यते ॥१४॥

1 A 'मात्र	14 I. O. यथा नद्यस्तिष्ठति for the bracketed portion
2 Both I. O. and A समुचितं	15 A यत्रापि चापि कारयेत् for the bracketed portion
3 A यमालयं	16 A यत्रार्थं यर्थं for the b. p.
4 I. O. 'दिव्यैः	17 I. O. तीर्थयात्रिः, A तीर्थयात्रिः
5 A सेव्यमानः	18 A omits चिंताया
6 I. O. 'पान	19 A यावत्संप्रदान for the bracketed portion
7 I. O. 'निश्चितं	20 I. O. ब्राह्मणपुराणे
8 I. O. दातृबहुत्वापेक्षं	21 I. O. अथाय
9 A omits ब्राह्मणाय	22 A कायक्लेशसमर्जितं, I. O. काय-
क्लेशसमर्जितं
10 A 'नो for नको	23 A 'पापादिसुच्यते
11 A reads च before it	
12 I. O. भक्तं ब्राह्मणं for the bracketed portion	
13 A 'चारिणं	

अन्नमामान्नम् । शूद्रो ¹[युद्धकान्तारदुर्ग]-लङ्घनादिनाऽर्जितमामान्नमर्चितमर्चितेभ्यो
ब्राह्मणेभ्य ओम् अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पाप-²प्रमोचनकामोऽहमेत-³दन्नं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा शूद्राधिकारे :—

औरसेन बलेनान्नमर्जयित्वाऽविहिंसकः ।

यः प्रयच्छति विप्रेभ्यो ⁴[न स दुर्गाणि] सेवते ॥१५॥

शूद्रोऽर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः परहिंसाव्यतिरेकेण ⁵औरसबलार्जित-⁶मामान्नमर्चितम् ओम्
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁷ब्रह्मपुराणोक्तौरस-⁸बलार्जितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁹तथा शूद्राधिकारे :—

न्यायेनावस-¹⁰[मन्नन्तु नरो] हर्षसमन्वितः ।

द्विजेभ्यो वेदवृद्धेभ्यो दत्त्वा पापात् प्रमुच्यते ॥१६॥

शूद्रो न्यायार्जितमामान्न-¹¹मर्चितमर्चितेभ्यो वेदविद्ब्राह्मणेभ्यः ¹²प्रमोदपूर्वकम् ओम्
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पाप-¹³प्रमोचनकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

यश्च वाक्छिनं विप्रं ¹⁴भोज्यैः पर्वसु पूजयेत् ।

स सर्वकामसम्पूर्यो¹⁵ नरो लोके महीयते ॥१७॥

अक्लिन्नं दरिद्रं पर्वसु अमावस्यादिषु पञ्चसु । उक्त-¹⁶समये दरिद्राय जन्मसंस्कार-
विधायुक्तायार्चिताय ¹⁷[ब्राह्मणाय नाना]-व्यजनसहितमन्नम् ओम् अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. 'प्रमोचक', A 'प्रथमन'.

3 I. O. omits द

4 I. O. नासदुर्गाणि for the
bracketed portion

5 A सु for औरस

6 I. O. मनसाप for मामान्न

7 I. O. ब्राह्म

8 A 'पुराणीकसु'

9 A omits it

10 I. O. मन्नं त नरो and A मन्नन्
नाना for the bracketed por-
tion

11 I. O. omits मर्चित

12 I. O. प्रमोदक

13 I. O. 'प्रमोचक', A 'प्रथमन'.

14 I. O. भोज्यैः

15 I. O. 'सम्पूर्यो'

16 A omits it

17 I. O. ब्राह्मणाय and A नाना
for the bracketed portion

दद्यात् । सर्वकामसम्पूर्ण-^१लोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्भोज्यं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एवं प्रतिपर्वसु यथाशक्ति दद्यात् ।

तथा :—

अन्नं ये तु प्रयच्छन्ति ब्राह्मणेभ्यः सुसंस्कृतम् ।

^२श्रोत्रियेभ्यो विशेषेण भक्त्या परमया युताः ॥१८॥

तरुणीभिर्वरस्त्रीभिः सेव्यमानाः प्रयत्नतः ।

धर्मराजपुरं यान्ति विमानैरभ्यलङ्कृतैः ॥१९॥

दातृबहुत्वापेक्षया^३ सम्प्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं^४ सुसंस्कृतमन्नं प्रणतिपूर्वकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५ब्रह्मपुराणोक्त-ब्राह्मणमात्रसम्प्रदानक-सुसंस्कृतान्नदानफलप्राप्तिकामोऽह-^६[मेतत् सुसंस्कृतमर्चितमन्नं^७प्रणतिपूर्वकं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । श्रोत्रियाय दानवाक्ये ब्रह्मपुराणोक्त-श्रोत्रियसम्प्रदानक-सुसंस्कृतान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

^८तथा :—

यावल्लब्धं प्रदातव्यं द्विजातिभ्योऽन्नमुत्तमम् ।

स्वाध्याय-^९समुपेतेभ्यः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥२०॥

यावल्लब्धं यथाशक्नुयपात्तम् ।

यस्य ह्यन्नमुपाश्रान्ति ब्राह्मणानां शतद्वयम् ।

प्रहृष्टमनसा दत्तं न स तिर्यग्गतिर्भवेत् ॥२१॥

यथाशक्नुयपात्तोपकरणसहितमुत्तम^{१०}-मन्नमुपादाय ^{११}स्वाध्याययुक्तशतद्वयसंख्यब्राह्मणेभ्य उतसृज्य दद्यात् । ॐ अथ ^{१२}ब्रह्मपुराणोक्त-ब्राह्मणशतद्वयसम्प्रदानकान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^{१३}यथासम्भवगोक्षनामभ्यः ^{१४}[वेदविद्वधो शताभ्यां ब्राह्मणेभ्यः] यावल्लब्धमुत्तममन्नं ददानि ।

1 I. O. प्रजा

2 F. O. अर्चितेभ्यो

3 I. O. अपेक्षं

4 A अर्चितं after सुसंस्कृतम्

5 I. O. ब्राह्मणं

6 D. O. omits the bracketed portion

7 A प्रणमति

8 A omits it

9 I. O. समयेतेभ्यः

10 A omits सुत्तम

11 A स्वाध्यायः, I. O. आध्यायः

12 F. O. ब्राह्मणं

13 I. O. यथासम्भवं नामगोत्रनामभ्यः

14 I. O. शताभ्यां ब्राह्मणाभ्यां and A वेदविद्वधो ब्राह्मणेभ्यः for the bracketed portion

दक्षिणा पूर्ववद् यथासम्भवगोत्रनामोक्तेन ^१कस्मैचिदेकस्मै देयेति । ततो यथासम्भवं ^२[समुदितान् ब्राह्मणान्] भोजयेत् ।

आग्नेयपुराणेः—

सुसंस्कृतश्च ^३यो दद्यादन्नं ^४श्रद्धासमन्वितः ।

इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥२२॥

सुसंस्कृतं सुसिद्धं ^५दाहादिदोषरहितश्च । अर्चितं सुसंस्कृतमन्नमर्चिताय ब्राह्मणाय ^६ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तसुसंस्कृतान्नदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । फलोत्कर्षश्रुतेश्च ^८यथेच्छ-मात्रं ^९दानम् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।१७) :—

दद्यादहरहस्त्वन्नं श्रद्धया ब्रह्मचारिणे ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो ^{१०}ब्रह्मणः स्थानमाप्नुयात् ॥२३॥

अहरहरिति यदा यदा ^{११}ब्रह्मचारी प्राप्यते तदा तदा तस्मै भिक्षा ^{१२}प्रदातव्येत्यर्थः । इदमनुष्ठानमात्रं ^{१३} ^{१४}वैवर्णिकदेयश्च ।

शिवपुराणे :—

^{१५}अन्नं यस्तु प्रयच्छेत सम्भीतं ब्राह्मणाय वै ।

राज्यस्थानमवाप्नोति स्वर्गश्चाप्नोति विज्वरः ॥२४॥

सम्भीतं सुसंस्कृतम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय सुसंस्कृतमर्चितं ^{१६}मन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्तान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A कस्मै वेदविदे कस्मै

2 A समुदितो ब्राह्मण and I. O. समुदितो ब्राह्मणा for the bracketed portion

3 A सुसंस्कृतं

4 A यास०

5 I. O. दाहादि०

6 A omits ॐ

7 A omits फल

8 A कर्षादितेष्वा

9 I. O. ०दद्या, A ०दद्या

10 A ब्राह्मण, K. P. ब्राह्मण

11 A ब्रह्म

12 I. O. omits प्र०

13 I. O. ०मात्र

14 A वैवर्णिकस्तु देवं

15 A चान्न

16 A omits अर्चित

पद्मपुराणे (सृष्टिखण्डम् १५।१४०ख—१४१क) :—

यः पात्रपूरणीं भिक्षां यतीनान्तु प्रयच्छति ।

^१विमुक्तः सर्वपापेभ्यो ^२न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥२५॥

यथासम्भवमुपस्थिताय ^३यतये भिक्षापात्रं यावता ^४पूर्यते तावदन्नं यथाशक्ति ^५दद्यात् ।
अनुष्ठानमात्रमिदम् ।

महाभारते (अनु—६५।११) :—

पायसं सर्पिषा मिश्रं द्विजेभ्यो यः प्रयच्छति ।

गृहं तस्य न रक्षांसि धर्षयन्ति कदाचन ॥२६॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो घृतमिश्रितं^६ पायसमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
^७[महाभारतोक्तघृतमिश्रितं]-पायसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^८सर्पिमिश्रं पायसं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

यथाशक्ति ^९[च यो] दद्यादन्नं विप्रे ^{१०}सुसंस्कृतम् ।

स तेन कर्मणाप्नोति प्रजापतिसलोकताम् ॥२७॥

विप्रे जन्मसंस्कारविद्यायुक्ते ब्राह्मणे सुसंस्कृतं सुसिद्धं^{११} दाहादिदोषरहितञ्च । यथा-
शक्ति सोपकरणमन्नमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । प्रजापति-
सालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
यथाशक्ति दद्यादिति श्रुतेः ^{१२}शक्तौ बहुभ्योऽपि दद्यात् । बहुभ्यो दाने ॐ अद्यादि युष्मभ्यमन्त-
मुक्त्वा दानमिति ^{१३}विशेषः ।

^{१४}तथा (अनु—५७।२०ख) :—

अन्न-^{१५}पानप्रदानेन तृप्यन्ते कामभोगतः ॥२८॥

- 1 A विमुक्त
- 2 Padma p. नासी
- 3 A प्रयतये
- 4 A पूर्यन्ते
- 5 I. O. दद्यादित्यनुष्ठानं.
- 6 I. O. घृतमिश्रं
- 7 A महाभारतोक्तानियतक्लाविक for the bracketed portion
- 8 I. O. सर्पिषा मिश्रं

- 9 A omits the bracketed portion
- 10 A पु०
- 11 I. O. दानादि.
- 12 A शक्तौ
- 13 A शेषः
- 14 A omits it
- 15 A दानं

अर्चिताय ¹ब्राह्मणायार्चितमन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ²कामभोग-
वृत्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।३७क) :—

³भक्तान्नपानीयरस-⁴प्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥२६॥

⁵[अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमन्नम्] ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यर्थ-
सर्व-⁶रसप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ⁷[दानधर्मे
ब्राह्मणाय दानप्रकरणे] पाठात् ब्राह्मणसम्प्रदानकमिदं दानद्वयम् ।

तथा (अनु—११२।१५) :—

ब्राह्मणानां सहस्राणि दश भोज्य⁸ नरर्षभ⁹ ।

¹⁰नरोऽधर्मात् प्रमुच्येत पापेष्वपि रतः सदा ॥३०॥

यथोक्तसंख्यब्राह्मणोभ्यो ¹¹भोज्यान्नुत्सृज्य दद्यात् । ¹²ॐ यथासम्भवगोत्र-¹³नामभ्यो
दशसहस्रसंख्यब्राह्मणोभ्यः पापक्षयकामोऽहं ¹⁴दशसहस्रसंख्यानि भोज्यानि उत्सृजे¹⁵ । ततो
ब्राह्मण-¹⁶सहस्रदशकपूरणावधि भोज्यानि दद्यात् ।

तथा (अनु—११२।१४) :—

यस्य ¹⁷ह्यन्नमुपाश्रन्ति ब्राह्मणानां ¹⁸[शता दश] ।

हृष्टेन मनसा दत्तं न ¹⁹स तिर्यग्गतिर्भवेत् ॥३१॥

यथाशक्ति सहस्रसंख्यब्राह्मणोभ्योऽन्न-²⁰मुत्सृज्य दद्यात् । ²¹तिर्यग् गत्यगमनकामोऽहं

1 I. O. ब्राह्मणायार्चितमन्नम्

2 A ॐ before it

3 I. O. भक्तान्न०

4 A ०प्रदात्

5 A ॐ अर्चिताय भोगवृत्तिकामोह-
मेतदन्नं for the bracketed
portion

6 A omits सर्व

7 A तथा दानधर्मे दानप्रकरण for
the bracketed portion

8 A भोज्यं

9 I. O. and A नरर्षभ

10 A नरो धर्मा

11 A भोज्यान्नं उत्सृज्य, I. O.

भोज्यानुत्सृज्य

12 A omits it

13 I. O. ०सनामभ्यो

14 I. O. दशसहस्रसंख्या, A दशसहस्रं

15 I. O. उत्सृज्य, A उत्सृजेत्

16 I. O. omits सहस्र

17 I. O. शून्य० for ह्यन्न०

18 A शतं सदा for the bracketed
portion

19 A च

20 A ०मुत्सृजेत्

21 I. O. अतिर्यग्गतिर्भवन्०

यथासम्भवगोक्षनामभ्यः ^१सहस्राय ब्राह्मणेभ्यो यथासम्भवंमन्मुत्-^२सृजे । ततो ब्राह्मण-
सहस्रपुरणावधि अन्नं दद्यात् ।

तथा (अनु—११२।१६) :—

भैक्षेणान्नं समाहृत्य विप्रो वेदपुरस्कृतः ।

^३[स्वाध्यायनिरते विप्रे] ^४दत्त्वेह सुखमेधते ॥३२॥

भैक्षमनेक-^५गृहार्जिता भिक्षा । ^६[ब्राह्मणोऽनेकगृहा-^७र्जितभिक्षासमा]-हृतमन्नं-^८[मर्चित-
मर्चिताय] स्वाध्यायशालिने ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सुखप्राप्ति-
कामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—११२।२८-२९) :—

भोजयित्वा दशशतं नरो वेदविदां नृप ।

न्याय-^९विद्धर्मविदुषां स्मृतिभाष्यविदां^{१०} तथा ॥३३॥

न याति नरकं घोरं [सञ्चारञ्च न]^{११} सेवते ।

सर्वकामसमायुक्तः प्रेत्य चाप्यश्नुते सुखम् ॥३४॥

यथोक्तसंख्येभ्यो वेदविद्भ्यो ब्राह्मणेभ्यो ^{१२}भोज्यान्युत्सृज्य दद्यात् । ॐ यथासम्भवगोक्ष-
नामभ्यो वेदविद्भ्यः ^{१३}सहस्राय ब्राह्मणेभ्यो महाभारतोक्तवेदवित्-^{१४}सहस्रसंप्रदानकभोज्यदानफल-
प्राप्तिकामोऽहं ^{१५}सहस्रभोज्यान्युत्सृजे । ^{१६}कस्मैचिद् ब्राह्मणाय दाक्षणादानं पूर्ववत् । न्याय-
विद्-धर्मवित्-स्मृतिविद्-[भाष्यविन्मिलित]^{१७}-ब्राह्मणसंप्रदानक-^{१८}[भोज्यदानेषु प्रत्येक]-वाक्येषु
न्यायविद्भ्यो ^{१९}[धर्मविद्भ्यो वा स्मृतिविद्भ्यो भाष्यविद्भ्यो वा मिलितेभ्यो] वेत्यूहनीयम् ।

1 A' सहस्र

2 A' ०सृजेत्, I. O. ०सृज्य

3 I. O. स्वाध्यायनिरतो विप्र for the bracketed portion

4 I. O. and A' दत्तेह

5 I. O. ०गृहार्जितो

6 I. O. मया only for the bracketed portion

7 A' ०नितभिक्ष०

8 A' मर्चिष for the bracketed portion

9 A' ०व०

10 I. O. ०विद्

11 A संसारान्तं पूर्ववत् । वान्तश्च for the bracketed portion

12 A' भोज्याननमुत्सृज्य, I. O. भोज्यानुत्सृज्य

13 A' सहस्र

14 A. omits सहस्र

15 A भोज्यानुत्सृजेत्, I. O. सहस्र-भोज्यानुत्सृज्य

16 A कस्यचिद्

17 I. O. भाष्यविद्विजिते and A भाष्य-विद्विजितिविद् for the bracketed portion

18 A दानेषु प्रत्येक and I.O. भोज्य-दानफलप्राप्तिकामोऽहं for the bracketed portion

19 A' वा स्मृतिविद्भ्यो वा इति तेभ्यो for the b. p.

तथा (अनु—६३।२४ख) :—

नित्यं मिष्टान्नदायी च स्वर्गं वसति सत्कृतः ॥३५॥

^१अस्य ब्राह्मण-^२संप्रदानकदानप्रकरणे [पाठाद् ब्राह्मणेभ्यो दानम् । ब्राह्मणेभ्यो मिष्ट-
मन्नं यथेष्टकालं^३ सङ्कल्प्य दद्यात् । तद् यथा यथासम्भवगोत्रनामभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सत्कारपूर्वक-
स्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहं मिष्टान्नं दास्ये । तदवधि यथेष्टकालं यथासम्भवं^४ मिष्टमन्नं ब्राह्मणेभ्यो
दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१५।१०क, ११ख)]^५ब्राह्मणाय दानानुवृत्तौ :—

परमान्नप्रदानेन तृप्तिर्भवति शाश्वती ।

श्रान्तायादृष्टपूर्वाय तस्य पुण्यफलं महत्^६ ॥३६॥

उक्तरूपाय ब्राह्मणायार्चितायार्चितं पायसम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोत्तरोक्तपरमान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् परमान्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३१६।७ख) :—

विद्याध्ययनसक्ता^७-नामन्नदानं महाफलम् ॥३७॥

श्रुताध्ययनसम्पन्नेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितमन्नम् ॐ अद्यादि^८ युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विद्याध्ययनसक्त^९-पात्रकान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१६।२२) :—

बाले क्रीडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं तथैव च ।

फलं मनोहरञ्चापि अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥३८॥

अर्चिताय वटवे^{१०} अर्चितं मिष्टमन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् मिष्टान्नं^{११} ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. अन्य

2 A. संप्रदानप्रकरणात्

3 I. O. यथेष्टकालं after this

4 I. O. यथासम्भव

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. शृणु

7 A. श्रुता.

8 A. तुभ्यमन्त.

9 A. श्रुता

10 I. O. बाले

11 I. O. मिष्टमन्नं

तथा :—

१देवमुद्दिश्य विप्राणां यो ददातीह भोजनम् ।

स देवः प्रीतिमानस्य कामानिष्टान् प्रयच्छति ॥३६॥

भोजनं भोजनीयमन्नम् । ' अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितमन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्न-
मुक्त्वा दद्यात् । अमुकदेवप्रीतय एतद्भोजनं ददानि । ' स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अन्नदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतभक्ष्यदानावर्तः । (१७)

नन्दिपुराणे :—

भक्ष्येद्विविधैर्भक्ष्यै^१-ब्राह्मणं वेदपारगम् ।

तस्यामृतप्रवाहिरयो^२ [नयस्तिष्ठन्ति सर्वशः ॥१॥

अत्र यजमानो विद्यावेदवतेऽर्चिताय ब्राह्मणायाचि^३तं नानाविधं पिष्टकादिभक्ष्यं दद्यात् ।
ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिने]ऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दि-
पुराणोक्त-भक्ष्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा भक्ष्यमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं^३ दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा भक्ष्यं^४
सृशेत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३.७क) :—

भक्ष्यान्न-पानीय-रसप्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥२॥

भक्ष्याणि पिष्टकफलमूलानि । एषामन्यतममुपादायाचि^३ताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।^५ [अनन्त-सर्वरसप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१५।७ख) :—

भक्ष्यदः स्वर्गमाप्नोति ॥३॥

भक्ष्याणां पिष्टकफलमूलानामन्यतममर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् ।] स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे भक्ष्यदानावर्तः ।

1 I. O. सम्भोजयेत् यो भक्ष्या

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A omits दक्षिणाम्

4 A omits भक्ष्यं

5 I. O. omits the bracketed
portion

अथ सोमदैवतलवणदानावर्तः । (१८)

सम्बर्तः—

गुडमिन्दुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

अथ यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितं लवणं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्राया-
मुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा लवणमिदं सोमदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा लवणं स्पृशेत् ।

आदित्यपुराणे :—

लवणञ्च यथाशक्ति भक्त्या ये वै ददन्ति च ।

तेषां पुण्यकृतां^२ लोकं गवां लोकं व्रजन्ति ते ॥२॥

यथाशक्ति लवणमुपादायार्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं लवणम् ॐ अथादि तुभ्यमत्यन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मे :—

लवणस्य प्रदातारस्त्रिलानां सर्पिषां तथा ।

तेजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिनश्चिरजीविनः ॥३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं लवणम् ॐ अथादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त^४-
लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१३ख) :—

सर्वान् कामानवाप्नोति लवणं यः प्रयच्छति ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितं लवणम् अथादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-

१ I. O. दत्त्वात्यन्तं

२ I. O. पुण्यकृतं

३ A योगिनः

४ I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्त

धर्मोत्तरोक्त-लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र काम्योत्कर्षाद्देयोत्कर्षः कर्तव्यः^१ ।

तथा (३।३५६।२७) :—

यवसानां^२ प्रदानेन धेनुमत्सु द्विजातिषु ।

लवणस्य च धर्मज्ञ फलमक्षयमश्नुते ॥५॥

धर्मज्ञ इति सम्बोधनम् । धेनुमद्भ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितं लवणं दद्यात् ।
७^३ अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमक्षयफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे लवणदानावर्तः ।

1 A omits कर्तव्यः

2 A लवणानां

3 A omits अर्चितेभ्यो

अथ विष्णुदैवतघृतदानावर्तः । (१९)

तत्र घृतदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु—६५।५-८) :—

बृहस्पतेर्भगवतः पूष्णश्चैव भगस्य च ।

^१अश्विनोश्चैव वह्नेश्च प्रीतिर्भवति सर्पिषा ॥१॥

परमं भेषजं ह्येतद् यज्ञानामेतदुत्तमम् ।

रसानामुत्तमं चैतत् फलानाञ्चैवमुत्तमम् ॥३॥

विष्णुधर्मे :—

घृतमग्निघृतं सोमो यन्मयाः सर्वदेवताः ।

घृतं प्रयच्छता दत्ता भवन्त्यखिलदेवताः ॥३॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदीपाश्वाज्ञवस्ताम्भस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णधूर्यान् दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥४॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं घृतं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुक-
वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्पिर्ददानि ।
[प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घृतमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि]^२ ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा घृतं स्पृशेत् ।

विष्णुः :—

मधुघृततिलदानेना^३-रोग्यम् ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ आरोग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A आत्मनः

2 A omits the bracketed por-
tion

3 I. O. दानादा०

यमः :—

तथा घृतप्रदानेन दीर्घं विन्दति जीवितम् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दीर्घ^१-
जीवितप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं ददानि^२ । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—६५।६) :—

फलकामो यशस्कामः पुष्टिकामश्च नित्यदा ।

घृतं दद्याद्दिजातिभ्यः पुरुषः शुचिरात्मवान् ॥७॥

यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितानि घृतानि दद्यात् । ॐ अथामुकामुक-
सगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं महाभारतोक्तघृतदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि घृतानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एतच्च नित्य-
देतिपदश्रवणादावृत्त्य देयम् ।

बराहपुराणे (२०६।१८ख-२२) चित्रगुप्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष [आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्]^३ पूजां करोम्यहम्^४ ॥८॥नीयतां नीयतां शीघ्रं [यत्र यत् न चालयेत्]^५ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥९॥

तल्ल दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत् लोकोऽनसूयकः ॥१०॥

तल्लैव वसतां^७ वीरो^८ बहुवर्षशतान्ययम् ।

बहुसुन्दरनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अभराख्यो भवेत्तत्र^९ [गोलोके सुसमाहितः]^{१०} ॥११॥

1 A. घृत०

2 A omits ददानि

3 Varāha P. reads the b. p.
as वा यातु नः पार्श्वं मस्मै

4 I. O. and Varāha P. प्रयच्छथ

5 Corrected from Varāha P.
I. O. and A यातु तिष्ठतु चालये
for the b. p.

6 Varāha P. यत्र

7 I. O. and Varāha P. रसतां

8 Varāha P. क्षीरो

9 I. O. महातपः

10 Varāha P. reads the b. p.
as गोलोके सुसमाहितः

अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि धृतानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
वराहपुराणोक्त-धृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि धृतानि ददानि । खस्त्र्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति धृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥१२॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया^१, शुद्धेभ्यो जन्मविद्यासंस्कारसम्पन्नेभ्यः, सुसंस्कृतमप-
नीतकेशकीटादिकं सुरभि च ।

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च^२ हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुत्कृष्टं धृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्त-धृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् धृतं ददानि । खस्त्र्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३विष्णुधर्मैः :—

लवणस्य प्रदातारस्त्रिलानां 'सर्पिषान्तथा ।

तेजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिनश्चिरजीविनः ॥१४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं धृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त-सर्पि-
र्दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्पिर्ददानि । खस्त्र्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे धृतदानावर्तः ।

1 I. O. दातृबहुत्वापेक्षं

2 A विमानैस्तु

3 A विष्णुपुराणे, though it reads
विष्णुधर्मोक्त three lines below

4 A सर्पिषस्तथा

अथ विष्णुदैवतदधिदानावर्तः । (२०)

वराहपुराणे (२०६।१८४-२२) चित्रगुप्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष ^१[आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्] पूजां प्रयच्छथ ॥१॥

नीयतां नीयतां शीघ्रं [यत्न यत्र न चालयेत्] ^२ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥२॥

^३तत् दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत् लोकोऽनसूयकः ॥३॥

तत्तैव वसतां ^४वीरो ^५बहुवर्षशतान्यपि ^६ ।

बहुसुन्दरनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अमराख्यो भवेत्तत्त [गोलोके सुसमाहितः] ^७ ॥४॥

अत्र यजमानोऽर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि दधीनि दद्यात् । ॐ
अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तवेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुक्तदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं वराह-
पुराणोक्त-दधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दधीनि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा
सावित्रीं पठित्वा दधीदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततः ॐ अथ
कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं ^८ काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा
दधि स्पृशेयुः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥५॥

1 Varāha P. वा यातु नः पार्श्वं यस्मै
for the b. p.

2 Corrected from Varāha P.
I. O. and A यातु तिष्ठतु चाख्ये
for the b. p.

3 Varāha P. यत्र

4 I. O. and Varāha P. रमतां

5 Varāha P. धौरो

6 I. O. and Varāha P.
०शतान्यथं

7 Varāha P. गोलोकेषु समाहितः
for the b. p.

8 I. O. दक्षिणामितम्

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादितैः सेव्यमाना यमालयम् ॥६॥

मम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय जन्मविद्यासंस्कारसम्पन्नाय ¹ब्राह्मणाया-
र्चितमपनीतकेशकीटादिकं² दधि दद्यात् । ॐ अयामुक्सगोत्रायामुक्तेदामुक्ताखाध्यायिनेऽ-
मुक्तेवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्तदधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदधि ददानि । प्रतिग्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा दधीदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । [तत
ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं कञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा
दधि स्पृशेत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२०६।६५ख).]³ :—

तथा दध्नः प्रदानेन मङ्गलान्याप्नुते सदा ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं दधि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
दधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदधि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे दधिदानावर्तः ।

1 A omits ब्राह्मणाया

2 A ०कीटादिरहितं

3 A omits the bracketed portion

अथ विष्णुदैवतक्षीरदानावर्तः । (२१)

वराहपुराणे (२०६।१८ख-२२) चित्तगुप्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष [आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्]^१ पूजां प्रयच्छथ ॥१॥

नीयतां नीयतां शीघ्रं [यत्नं यत्नं न चालयेत्]^२ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥२॥

^३तत्र दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत्नं लोकोऽनसूयकः ॥३॥

तदैव वसतां^४ वीरो^५ बहुवर्षशतान्ययम् ।

बहुमुन्दरीनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अमराख्यो भवेत्तत्र [गोलोके सुसमाहितः]^६ ॥४॥

अत्र यजमानोऽर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि क्षीराणि दद्यात् । ॐ अयामुक-
सगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं वराहपुराणोक्त-
क्षीरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि क्षीराणि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रो
पठित्वा क्षीरमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततः ॐ अथ कृतैत
दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा क्षीरं
स्पृशेयुः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधुं गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥५॥

1 Varāha P. reads the b. p.
as वा यातु नः पार्श्वे अस्मिन्

2 Corrected from Varāha P.
I. O. यातु विष्टु चाखयम् for
the b. p.

3 Varāha P. यत्नं

4 I. O. and Varāha P. रसतां

5 Varāha P. वीरो

6 Varāha P. reads the b. p.
as गोलोकेषु समाहितः

चक्रवाकप्रयुक्तैश्च विमानैश्च हिरण्मयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥६॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया । अर्चिताय जन्मविद्यासंस्कारशालिने ब्राह्मणायार्चित-
मपनीतकेशक्रीटादिकं क्षीरं दद्यात् । ॐ अद्यामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्त-
देवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्त-क्षीरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्षीरं ददामि । स्वस्त्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६६क) :—

क्षीरदस्तृप्तिमाप्नोति सर्वदुःखैर्विमुच्यते ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं क्षीरम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
क्षीरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्षीरं ददामि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे क्षीरदानावर्तः ।

अथ सोमदैवतेश्वरसदानावर्तः । (२२) .

सम्बर्तः :—

गुडमिन्नुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गुडं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मेणे तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतं गुडं ददामि । [प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गुडोऽयं सोमदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिप्रायं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि ।]^२ प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्त्वा गुडं स्पृशेत् । ^३इन्नुरसदानवाक्ये तु गुडपदस्थाने इन्नुरसपदनिवेशो विशेषः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥२॥

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिभ्यः सेव्यमाना यमालयम् ॥३॥

अर्चिताय विद्यातपःसम्पन्नाय ब्राह्मणाय यथोक्तमर्चितं गुडम् ॐ अद्यादि तुभ्यमत्यन्तसुख-
दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगुडदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गुडं ददामि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१४क) :—

^४सिकतादस्तथा तपः^५ ॥४॥

^६प्राप्नोतीति शेषः । [सिकता शर्करा ।]^७ ^८[अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शर्कराम्^९

1 A दत्त्वात्यन्तं

2 I. O. reads the bracketed portion twice

3 I. O. इन्नुरसदाने तु वाक्ये

4 A सिकतादस्तथा

5 V. D. अत्रियम्. A omits it

6 I. O. प्राप्नोति

7 I. O. omits the bracketed portion

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. अर्चितं शर्करा

ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तपःप्राप्तिकामोऽहमेतां सिकतां ददानि । खस्त्यादि-
खीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१४।१२ख) :—

खण्डप्रदश्च सौभाग्यम् ॥५॥

प्राप्नोतीति शेषः ।] अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं खण्डम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतत्खण्डं^१ ददानि । खस्त्यादिखीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ऐक्षुरसदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतपानकदानावर्तः । (२३)

सम्बर्तः :—

गुडमिञ्जुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

पानानि पानकानि । सुरभीणि सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि^२ । अत्र यजमानो^३ [ऽर्चिताय ब्राह्मणाया]-र्चितानि सुरभिपानकानि दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे^४ [तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुरभीणि पानानि ददानि । प्रति-
प्रहीता खस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पानानीमानि विष्णुदैवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं^५ तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि ।
प्रतिप्रहीता खस्तीत्युक्त्वा पानकं स्पृशेत् ।

महाभारते (अनु—५७।२०ख) :—

अन्नपानप्रदानेन तृप्यन्ते कामभोगतः ॥२॥

पानं पानकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पानकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
कामभोगतृप्ति^६-प्राप्तिकामोऽहमेतत् पानकं ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं^७ पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१५।६) :—

पानकानि सुगन्धीनि शीतलानि प्रयच्छतः^८ ।

सर्वकामसमृद्धिः स्यान्नात्र कार्थ्या विचारणा ॥३॥

सुगन्धीनि सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि^९ । अर्चिताय, ब्राह्मणायार्चितानि ^{१०}सुगन्धिशीतलपान-

1 A दत्त्वात्यन्तं

2 A सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि

3 A omits the bracketed por-
tion

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits तृप्ति

6 A प्रयत्नतः

7 A सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि

8 I. O. सुशीतलं

कानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुककामोऽहमेतानि ^१सुगन्धिशीतलपानकानि ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१५।८ख) :—

वारुणं लोकमाप्नोति तथा पानप्रदो नरः ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पानकम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुण-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् पानकं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे पानकदानावर्तः ।

अथ वनस्पतिदैवत-¹फलदानावर्तः । (२४)

²संवर्तः :—

फलमूलानि पानानि शाकानि विविधानि च ।

³पानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो मुदा युक्तः सदा भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चि⁴तेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि विविधानि फलानि दद्यात् ।
ॐ अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकशखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं
सम्बर्तौक्तफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । ⁴[प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा फलानि वनस्पतिदैवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ॐ अथ कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि ।] प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा फलानि
स्पृशेयुः ।

स्कन्दपुराणे :—

फलानि यः प्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ।

⁵फलानां तत्र भोगी स्याद्रूपेण सुभगश्च ह ॥२॥

अर्चि⁶तेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि फलानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तफलदानप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁶ब्रह्मपुराणे :—

ये फलानि प्रयच्छन्ति पुष्पाणि सुरभीणि च ।

हंसयुक्तैर्विमानैस्तु यान्ति धर्मपुरं नराः ॥३॥

अत्र पुष्पाणि चेति समुच्चये चकारः । पुष्पदानेऽपीदं फलमित्यर्थः⁷ । अर्चि⁸ताय
ब्राह्मणायार्चितानि फलानि यथेच्छं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ⁸ब्रह्मपुराणोक्तफलदानप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A °पानकदानावर्तः

2 A and I. O. omit संवर्तः,
which is supplied from the
following explanatory note

3 A' यानानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो

4 I. O. omits the bracketed
portion

5 A स तु भागी परत्र स्याद्.

6 I. O. ब्राह्मपुराणे

7 I. O. फलमित्यादेः

8 I. O. ब्राह्म.

वराहपुराणे (२०७।५४ख) :—

फलैस्तु लभते पुत्रम् ॥४॥

दत्तैरिति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि फलानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुत्रप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।२६ख) :—

लभते च शिवं स्थानं फलपुष्पप्रदो नरः ॥५॥

अत्र फलपुष्पप्रद^१ इति क्रियापेक्षया इतरेतरयोगे द्वन्द्वः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चित-
मुत्कृष्टं फलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवस्थानप्राप्तिकामोऽहमेतत् फलं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१६।२२) :—

बाले क्रीडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं तथैव च ।

फलं मनोहरञ्चापि अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥६॥

अर्चिताय वटवेऽर्चितान्यभीष्टानि फलानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।२३क) :—

दत्त्वा पूगफलं विप्राः सफलां विन्दते क्रियाम् ॥७॥

विप्रा^२ इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं शुवाकफलम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त^३-पूगफलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पूगफलं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१४।११क) :—

इक्षुमृद्वीकयोर्दानात् परं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥८॥

मृद्वीका ब्राह्मणा । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां मृद्वीकाम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । परमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतां मृद्वीकां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

1 I. O. omits प्रद
2 A and I. O. विप्र

3 A and I. O. विष्णुधर्मोक्त

¹ [तथा :—

फलानाञ्च तथा दानं कृष्णपक्षे महाफलम् ॥६॥

वभीष्टमासिक-कृष्णपक्षसम्बन्ध्यभिमततथा ब्राह्मणायार्चितायार्चितानि फलानि ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि दद्यानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे फलदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतमधुदानावर्तः । (२५)

यमः :—

गन्धौषधमथाभ्यङ्गं मात्तिकं लवणं तथा ।

यः प्रयच्छति विप्राय सौभाग्यं स तु विन्दति ॥१॥

मात्तिकं मधु । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं मधु दद्यात् । ॐ अद्या-
मुक्तसगोत्रायामुक्तेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तेवशमेणे तुभ्यं सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतन्मात्तिकं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्ता सावित्रीं पठित्वा मात्तिकमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिग्रहं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्ता मधु स्पृशेत् ।

विष्णुः :—

मधुघृततैलदानेनारोग्यम् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं मधु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आरोग्यप्राप्ति-
कामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥३॥

चक्रवाकप्रयुक्तेस्तु विमानैश्च^१ हिरण्मयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥४॥

दातृबहुत्वापेक्षया संप्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय जन्मसंस्कारविद्याशालिने ब्राह्मणाया-
पनीतकेशकीटादिकमर्चितं मधु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
मधुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^१[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१२ख) :—

सर्वान् कामान् मधुप्रदः ॥५॥

1 A विमानैस्तु

2 A omits the bracketed por-
tion

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणाय मधु अर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अमुककामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।] अत्र
[काम्योत्कर्षं देयोत्कर्षः करणीयः]¹ ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे मधुदानावर्तः ।

1 A काम्योत्कर्षां देयोत्कर्षः for the b. p.

अथ विष्णुदेवताभ्यङ्गदानावर्तः । (२६)

सम्बर्तः :—

तैलमामलकं यच्छन् पादाभ्यङ्गं तथैव च ।

^१नरः सुहृष्टस्तेजस्वी सुखवांश्चैव जायते ॥१॥

अत्र यजमानः पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकशाखाभ्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सम्बर्तोऽङ्गपादाभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादाभ्यङ्गं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अभ्यङ्गोऽयं विष्णुदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ^२अभ्यङ्गार्थद्रव्यं स्पृशेत् ।

यमः :—

गन्धौषधमथाभ्यङ्गं मात्तिकं लवणं तथा ।

यः प्रयच्छति विप्राय सौभाग्यं स तु विन्दति ॥२॥

अभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वार्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३ब्रह्मपुराणे :—

पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं ज्ञानपादोदकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यस्ते यान्त्याश्चर्यमालयम् ॥३॥

विप्रेभ्य इति बहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वार्चितमर्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४ब्रह्मपुराणोक्तपादाभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^५[पादाभ्यङ्गं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । शिरोऽभ्यङ्गदाने ब्रह्मपुराणोक्तशिरोऽभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं] शिरोऽभ्यङ्गमिति विशेषः ।

1 I. O. ननः

2 A अभ्यङ्गार्थं द्रव्यं

3 I. O. ब्राह्मपुराणे

4 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

5 I. O. omits the bracketed portion

नन्दिपुराणे :—

पादाभ्यङ्गन्तु यो दद्यात् पान्थाय परिखेदिने ।

स शुभाभरणैः पादैर्बन्दिभिर्नित्यवन्दितः ।

भवेन्नृपो महाभागो मण्डले दशयोजने ॥४॥

पादाभ्यङ्गं पादाभ्यङ्गार्थं तैलादि । गृहीतोदपूर्णपात्र उदङ्मुखो खिन्नाय पथिकब्राह्मणाय
पादाभ्यङ्गार्थं यथेच्छं तैलादिकं सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ नन्दिपुराणोक्तपादाभ्यङ्गदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादाभ्यङ्गं ददानि । ततस्तथाभूतब्राह्मणप्राप्तौ दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१२ख) :—

रोगनाशमवाप्नोति तथाभ्यङ्गप्रदः सदा^३ ॥५॥

सदेत्यनेकदा । ब्राह्मणायाचिताय पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वार्चितम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगनाशप्राप्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरेऽभ्यङ्गदानावर्तः ।

1 I. O. शुभाभरणैः

2 I. O. दद्यात्तुभ्यङ्गार्थं

3 I. O. अस्तथा

अथ गन्धर्वदैवतगन्धदानावर्तः । (२७)

ब्रह्मपुराणे :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान्^१ द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाश्रिताः ॥१॥

सुगन्धमनेकसुरभिद्रव्ययोगरूपम् । द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । द्विजातिभ्य इति^२ बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् ।

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः स्रग्विभूषिताः ।

यान्ति धर्मपुरं यानैर्विचित्रैरभ्यलङ्कृताः ॥२॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गन्धम् ॐ अद्यामुकसंगोत्तायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ब्रह्मपुराणोक्तसुगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुगन्धः ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सुगन्धमिदं गन्धर्वदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सुगन्धं स्पृशेत् । अगुरुदाने तु
ब्रह्मपुराणोक्तागुरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदगुरु [कर्पूरदाने ब्रह्मपुराणोक्त]^३-कर्पूरदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कर्पूरमिति च विशेषः ।

मार्कण्डेयपुराणे (१०।५७क) :—

शीतं^४ जयन्तीन्धनदास्तापं चन्दनदायिनः ॥३॥

ब्राह्मणायार्चिताय चन्दनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तापजयकामो-
ऽहमेतच्चन्दनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

^५स्रग्विभूषणान्यनुलेपनानि स्नानानि माल्यानि च मानवो यः^६ ।

दद्याद्भिजेभ्यः स भवेदरोग-^७स्तथाभिरुपश्व^८ नरेन्द्रलोके ॥४॥

1 I. O. ० कर्पूरं पुष्पधूपान्

2 A दातृबहुत्वापेक्षया बहुवचनं

3 A omits the bracketed portion

4 Mārkaṇḍeya P. जयन्ति धनदा०

5 A' सुगन्ध०

6 I. O. वः

7 I. O. ० अद्या

8 A चन्द्रलोके

सम्प्रदान- [बहुत्वं देय]^१-बहुत्वापेक्षम् । ब्राह्मणायाचिंताय यथेच्छं चन्दनादिगन्धद्रव्य-
मर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्
गन्धद्रव्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मैः—

गन्धमाल्यप्रदानेन तुष्टिर्भवति निश्चला ॥५॥

ब्राह्मणायाचिंताय कुङ्कुमचन्दनागुरुकर्पूरकस्तूरीजाती-^२फलानामन्यतममर्चितम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । निश्चलतुष्टिकामोऽहमेतं गन्धं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१६क) :—

नरश्चन्दनदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥६॥

ब्राह्मणायाचिंताय यथेष्टं चन्दनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्व-
पापप्रमोचनफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चन्दनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१६ख) :—

तथैवागुरुदानेन यशसा[तु विराजते]^३ ॥७॥

ब्राह्मणायाचिंतायाचिंतमगुरु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ता-
गुरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदगुरु ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१२०क) :—

सौभाग्यकारकं प्रोक्तं प्रदानं कुङ्कुमस्य तु ॥८॥

ब्राह्मणायाचिंतायाचिंतं कुङ्कुमम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कुङ्कुमं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१२०ख) :—

तथा कर्पूरदानेन सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥९॥

ब्राह्मणायाचिंताय कर्पूरमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । “अमुकप्राप्ति-

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A फलान्यतम०

3 A तु विवर्जते and V. D. सुवि-
राजते for the b. p.

4 I. O. अमुककामो०

कामोऽहमेतत् कर्पूरं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र 'काम्योत्कर्षाद्देयोत्कर्षः कर्तव्यः ।

तथा (३।३।१।२।१क) :—

^२मृगदर्पप्रदानेन यशसा तु विराजते^३ ॥१०॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितां कस्तूरिकाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तमृगदर्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं मृगदर्पं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।२।१ख) :—

दत्त्वा जातीफलं विप्राः सफलां विन्दते क्रियाम् ॥११॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । ब्राह्मणायार्चिताय जातीफलमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तजातीफलदान^४-फलप्राप्तिकामोऽहमेतज्जातीफलं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१।३ख) :—

ज्ञानीयानि सुगन्धानि^५ दत्त्वा सौभाग्यमश्नुते ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुगन्धानि ज्ञानोचितद्रव्याण्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुगन्धानि ज्ञानीयानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे गन्धदानावर्तः ।

1 A काम्योत्कर्षापेक्षया देयोत्कर्षः

2 V. D. reads the entire line

as मृगदर्पप्रदानेन यशसा भुवि राजते

3 A विवर्द्धते

4 A ०जन्य०

5 A¹ and V. D. सुगन्धीनि

अथ गन्धर्वदेवतधूपदानावर्तः । (२८)

विष्णुः :—

धूपप्रदानेनोद्धृ गतिर्भवति ॥१॥

धूपप्रदानेन धूपोपयुक्तसुरभिद्रव्यदानेनेत्यर्थः । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय गन्ध-
शास्त्रोक्त-सुगन्धिपूर्णरूपं सुगन्धिवर्तिरूपं यथेच्छं धूपमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुक्-
सगोत्रायामुक्वेदामुक्शाखाध्यायिनेऽमुक्देवशर्मणे तुभ्यम् ऊर्द्धगतिप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं^१
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धूपोऽयं गन्धर्वदेवत इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काङ्क्षन् ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा धूपं स्पृशेत् । ^२ततस्तेन धूपेन ब्राह्मणमुपधूपयेत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान् द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाश्रिताः ॥२॥

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः सखिभूषिताः ।

यान्ति धर्मपुरं यानैर्विचितैरभ्यलङ्कृताः ॥३॥

^३द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । ^४[द्विजातिभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् ।]

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गन्धशास्त्रोक्तं धूपद्रव्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
ब्रह्मपुराणोक्त-धूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

धूपदः सुरभिर्नित्यम् ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गन्धशास्त्रोक्तं धूपद्रव्यमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
नन्दिपुराणोक्त-^५धूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३८) :—

1 I. O. एतद्धूपं

2 I. O. ततस्तेन धूपद्रव्येण ब्राह्मणा-
नयं धूपेत् for the whole sen-
tence

3 A' and I. O. द्विजोत्तम

4 A' omits the bracketed por-
tion

5 A omits धूप

२[सगंधूपगन्धान्यनुलेपनानि सुगन्धिमाल्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्विजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च नरेन्द्रलोके ॥५॥]

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । गन्धशास्त्रोक्तधूपद्रव्यमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तधूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् धूपान्^२ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

३[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।३२) :—

ज्ञानानां सुखवासनानां^४ धूपानाञ्च प्रदायकाः ।

लोके प्रयान्ति प्रियतां भवन्ति च सुगन्धिनः ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गन्धशास्त्रोक्तधूपद्रव्याणि अर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकाधिपत्यसहितसुगन्धित्व^५-प्राप्तिकामोऽहमेतान् धूपान् ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे धूपदानावर्तः ।

1 A reads the following for the bracketed portion :—

दत्त्वा द्विजेभ्यो धूपञ्च सुरलोके चिरं वसेत्

2 A एतं धूपं

3 T. O. omits bracketed portion

4 A सुखवासना

5 A ० सुगन्धिः

अथ गन्धर्वदेवतानुलेपनदानावर्तः । (२९)

^१विष्णुः :—

^२अनुलेपनदानात् कीर्त्तिमान् भवति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमनुलेपनं^३ दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुक-
वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं कीर्त्तिप्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददामि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अनुलेपनमिदं गन्धर्वदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं
पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददामि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा अनुलेपनं स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

गृहधान्याभयोपानच्छत्रमालयानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमनुलेपनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुख-
प्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

^४स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि स्नानानि माल्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्भिजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च नरेन्द्रलोके ॥३॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्यनुलेपनानि ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तानुलेपनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यनुलेपनानि
ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।१४) :—

अनुलेपनदानेन रूपवानभिजायते ।

कायामिदोसि प्राकाश्यं गतिञ्चैव तथोत्तमाम् ॥४॥

1 A omits विष्णुः

2 A अनुलेपनदानेन कीर्त्तिमान् भवति
द्विजाः

3 I. O. चतुःसमादि for अनुलेपनं

4 A स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि

5 A omits the bracketed por-
tion

प्राप्नोतीति शेषः । अत्र फलभूयस्त्वादुत्कृष्टानुलेपनदानम् ।] अर्चिताय ब्राह्मण्याया-
र्चितमनुलेपनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुलेपनदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददामि । स्वस्त्वादिसूक्तिकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अनुलेपनदानावर्तः ।

अथ नानादैवतपुष्पदानावर्तः । (३०)

विष्णुः :—

पुष्पदानेन श्रीमान् भवति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि पुष्पाणि दद्यात् । ॐ अद्यामुक्तसगोत्राया मुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ^१श्रीमत्त्वप्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पुष्पाण्येतानि वनस्पतिदैवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ^२तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुष्पाणि^३ स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

गृहधान्याभ्योपानच्छलमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृक्षं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि माल्यानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तं सुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि माल्यानि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा माल्यानि विष्णुदैवतानि इत्युक्त्वा^४ यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । स्वस्त्यादि^५-स्वीकारान्तं पूर्ववत्^६ ।

ब्रह्मपुराणे :—

ये फलानि प्रयच्छन्ति पुष्पाणि सुरभीणि च ।

हंसयुक्कैर्विमानैस्ते^७ यान्ति धर्मपुरं नराः ॥३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि सुगन्धिपुष्पाणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A ओसत्वप्राप्तिः, I. O. श्रीमत्त्वप्राप्तिः

2 I. O. omits तुभ्यमहं

3 I. O. omits पुष्पाणि

4 I. O. दद्यात् between इत्युक्त्वा and यथाशाखं

5 I. O. omits स्वस्त्यादि

6 A reads the two sentences प्रतिग्रहीता...पूर्ववत् as follows :—स्वस्तिप्रवित्रीपाठान्ते माल्या-नेतानि विष्णुदैवतानि प्रतिग्रहीत-वाक्यं कामस्तुत्यादिस्वीकारान्तं पूर्व-वत्

7 A 'विमानैश्च

ब्रह्मपुराणोक्त-सुरभि-पुष्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुरभीणि पुष्पाणि^१ ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान् द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाश्रिताः ॥४॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् ।

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः सखिभूषिताः ।

यान्ति धर्म- [पुरं यानैर्विचित्रैरभ्यलङ्कृताः ॥५॥

द्विजातिभ्य इति दातृबहुत्वापेक्षं बहुवचनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचि^२तानि पुष्पाणि
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्म]-^२पुराणोक्त-सुगन्धादिफल^३-पुष्पदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।५४ख) :—

फलैस्तु लभते पुत्रं पुष्पैः सौभाग्यमेव च ॥६॥

ब्राह्मणायाचि^२तायाचि^२तानि पुष्पाणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

धूपदः सुरभिर्नित्यं पुष्पदः सुभगः सदा ।

भवते मानवो नित्यं दशजन्मान्यसंशयम् ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचि^२तं पुष्पम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
पुष्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पुष्पं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।२६ख) :—

लभते च शिवं स्थानं फलपुष्पप्रदो नरः ॥८॥

ब्राह्मणायाचि^२तायाचि^२तानि^४ पुष्पाणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवस्थान-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A सुरभिपुष्पाणि

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A सुगन्धित्वादिफलकं

4 A reads the whole line as
'भवति मानवो धान्यो दशजन्मा नाश-
प्रयः'

5 A शिवस्थानं

6 A एतानि for अर्चितानि

तथा (अनु—५७।३८) :—

खगधूपगन्धान्यनुलेपनानि ज्ञानानि माल्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्विजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च^१ नरेन्द्रलोके ॥६॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । अर्चितानि ^२माल्यान्यर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-माल्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि [माल्यानि
ददानि]^३ । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^४ माल्यान्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यं
कामस्तुत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

पुष्पाणाञ्च सिते पक्षे दानं लक्ष्मीकरं स्मृतम्^५ ॥१०॥

यथेच्छमासशुक्लपक्षे ब्राह्मणायार्चिताय पुष्पाण्यर्चितानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । लक्ष्मीप्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पुष्पदानावर्तः ।

1 I. O. ०स्वधातिरूपश्च

2 A omits माल्यानि

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 I. O. ०पाशन्ते

5 A तथा

अथ बृहस्पतिदैवतवस्त्रदानावर्तः । (३१)

तत वस्त्रदानप्रशंसा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।११ख—१२क, १३) :—

यथा यथा तु वस्त्रस्य भवतीह^१ महार्घता ।

यथा यथा शुभ्रता च तथा^२ पुण्यफलं महत् ॥१॥

सर्वदो^३ वस्त्रदः प्रोक्तो यतः सर्वत वस्त्रवान् ।

^४पूजामाप्नोति धर्मज्ञास्तद्धि तस्माद्विशिष्यते ॥२॥

तथा (३।३।१४-१५) :—

वस्त्रदः सुचिरं कालं भुक्त्वा देवमुखं दिवि ।

विमानेनार्कवर्णेन हंसयुक्तेन भास्वता ॥३॥

मानुष्यमासाद्य भवत्यरोगः शौचान्वितः सौख्य-[परो विनीतः]^५ ।

जनाभिरामश्च तथा सुवेशः पूज्यश्च लोके विदुषां सदैव ॥४॥

तथा (३।३।१२) :—

वस्त्रदाता सुवेशः स्याद्रूपद्रविणसंयुतः ।

युक्तो लावण्यः^६ सौभाग्यैर्विरीगश्च तथा द्विजाः ॥५॥

अथ दानम् ।

मनुः (४।२३।१क) :—

वासोदक्षचन्द्रसालोक्यम् ।

अत यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वस्त्रं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं चन्द्रसालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतद्वासो ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं^७ पठित्वा^८ वास इदं बृहस्पतिदैवतम् इत्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा^९ वस्त्रं दशाग्रे गृहीत्वा परिदध्यात् ।

1 I. O. भवतीह

2 I. O. प्रशंस्य

3 I. O. सर्वदा

4 I. O. प्रजा०

5 Corrected from V. D. A

०परोपविनीतः, I. O. ०परोधिनाथः

6 A' ०सौभाग्यश्च द्विजा तथा

7 I. O. पाठान्ते

8 I. O. वासं for वास इदं

9 A वस्त्रदयां for वस्त्रं दद्याद्ये

सम्बर्तः :—

वज्रदाता सुवेशः स्यात् ॥६॥

ब्राह्मणायार्चिताय वज्रमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सुवेशत्वप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—६८।३२) :—

वाससां सम्प्रदानेन स्वदारनिरतो नरः ।

सुवज्रश्च सुवेशश्च भवतीत्यनुशुश्रुम ॥७॥

अत्र वाससामिति बहुवचनश्रवणाद् यथेच्छं बहूनि वज्राण्यर्चितानि अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-स्वदारनिरतत्वादिकलकवासोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वासांसि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—२३।६८) :—

वैवाहिकानां द्रव्याणां प्रैष्याणाञ्च युधिष्ठिर ।

दातारो वाससाञ्चैव पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥८॥

ब्राह्मणायार्चिताय वज्रतयमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि वासांसि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु वज्रं प्रयच्छेत ब्राह्मणाय महायशः ।

स लोकं प्राप्य वैराजं वर्षकोटिं सुखं वसेत् ॥९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुत्कृष्टवज्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

ये प्रयच्छन्ति वज्राणि तथैवाभरणानि च ।

ते यान्त्यस्रै रथैश्चैव कुक्षरैश्चाप्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं छन्नैः सौवर्णराजतैः ॥१०॥

अर्चितं वज्रतयमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वज्राणि ददानि । ^१[स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A: पुष्पाणाञ्च

2 A omits the bracketed portion

शिवपुराणे :—

यस्तु वस्त्रं प्रयच्छेत सम्वीतं ब्राह्मणाय च ।

स सोमलोकमाप्नोति क्रीडते कालमक्षयम् ॥११॥

सम्वीतं स्वरूपम् ।] ब्राह्मणायार्चिताय यथाशक्ति सम्वीतं^१ वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ सोमलोकगोचराक्षयकालक्रीडाप्राप्तिकामोऽहमेतत् सम्वीतं^२ वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।४६ख) :—

वस्त्रप्रदानेन स्वरूपता च^३ घनैश्च पुलैश्च वृता^४ भवन्ति ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराहपुराणोक्त-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५अग्निपुराणे :—

द्विजानां योगिनां ये तु^६ शुभवस्त्रप्रदा नराः ।

वस्त्रगन्धयुतः पन्थास्तेषां सजलशीतलाः ॥१३॥

योगिनामध्यात्मविदां शुभवस्त्रप्रदाः शोभनवस्त्राणां^७ दातारः द्विजानां^८ योगिनामिति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । शोभनं वस्त्रमर्चितं ब्राह्मणायार्चिताय^९ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१०}अग्निपुराणोक्त-शुभवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

नवं सूक्ष्मं सुविपुलं ये प्रयच्छन्ति कम्बलम् ।

शीतार्दितद्विजेन्द्राय^{१०} तेषामग्निः सुखप्रदः ॥१४॥

शीतार्दिताय विद्यातपःसम्पन्नायार्चितं कम्बलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{११}अग्निपुराणोक्त-कम्बलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कम्बलं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A' स्वरूपं, I. O. उपरं

2 A' एतानि वीतं, I. O. एतत् सर्वं तत्

3 Supplied from Varāha P. There is a lacuna here in both I. O. and A

4 Varāha P. वृता

5 I. O. आग्नेयपुराणे

6 A अर्चिः

7 A प्रदातारः

8 I. O. omits योगिनाम्

9 A and I. O. आग्नेयः

10 A' तेषामाहुः शीतार्दितः

11 A' and I. O. आग्नेयः

आदित्यपुराणे :—

¹ [वह्निवस्त्रप्रदानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥१५॥]

वह्निवस्त्रप्रदानेन वह्निप्रदानेन² वस्त्रप्रदानेन वेत्यर्थः । अत्र फलबाहुल्यादुत्कृष्टवस्त्र-
दानम् । ब्राह्मणाचार्यताय वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मलोक-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

द्विजेभ्यस्तर्पणं कृत्वा दत्त्वा वस्त्राणि भक्तिः ।

³ श्वेतन्तु लभते स्वर्गं यत्न गत्वा न शोचति ॥१६॥

अत्र द्विजेभ्य इति ⁴ बहुवचनं फलभूयस्त्वात् । ⁵ यथेच्छबहुन् ⁶ ब्राह्मणान् ⁷ चन्दनादिना
सन्तर्प्य तेभ्यो वस्त्राण्यर्चितानि दद्यात् । अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखा-
ध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं नरसिंहपुराणोक्तवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽह-⁸मेतानि
वस्त्राणि ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

वस्त्रं ⁹ यथार्थिने दद्यात् छत्रश्चापि यदच्छ्रया ।

स भवेद्धनवान् श्रीमान् बृहस्पतिपुरे वसेत् ॥१७॥

अर्चिताय ब्राह्मणाचार्यतया वस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹⁰ [नन्दिपुराणोक्त-
वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१३।४क) :—

दत्त्वा कार्पासिकं वस्त्रं स्वर्गलोके महीयते ॥१८॥

ब्राह्मणाचार्यतायार्चितं वस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्] सोत्कर्षस्वर्ग-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् कार्पासिकं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।४ख) :—

दत्त्वा सरोम तदपि फलं दशगुणं लभेत् ॥१९॥

1 I. O. omits the bracketed
portion

2 'A omits प्रदानेन

3 'A श्वेतवर्णं' लभेत्

4 I. O. बहुवचनेन फलभूयस्त्वाच्च

5 I. O. omits यथेच्छ

6 I. O. omits it

7 'A काचमादिना

8 'A omits मितानि

9 'A यथार्थिने

10 'A omits the bracketed por-
tion

सरोम कूलपटीमिति यावत् तदपि कार्पासिकमित्यर्थः । ब्राह्मणायार्चितायार्चितां कूलपटीम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सरोमवस्तुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सरोमवस्तुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।५क) :—

आविकं वसनं दत्त्वा १ भृगुलोकमवाप्नुयात् ॥२०॥

आविकं मेषलोमभवम् । ब्राह्मणायार्चिताय मेषलोमभवं १ वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भृगुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतदाविकं वसनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा वस्तुप्रकरणे (३।३।१३।५ख) :—

छागं दत्त्वा चाङ्गिरसं ॥२१॥

लोकमाप्नुयादित्यनुषज्यते । ब्राह्मणाय १ अर्चिताय छागरोमसम्भवं वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आङ्गिरसलोकप्राप्तिकामोऽहमेतच्छागवस्तुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।५ख) :—

क्षौमं दत्त्वा १ बृहस्पतेः ॥२२॥

लोकमाप्नुयादित्यनुषज्यते । क्षौमं क्षुमाभवं वस्तुं १ क्षुमाजनितवस्त्रम् । ब्राह्मणायार्चिताय क्षौममर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पतिलोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्षौमं वस्तुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।६क) :—

वसूनां लोकमाप्नोति कुशकौषेयवाससी ॥२३॥

दत्त्वेत्यनुषज्यते । कौषेयं कोषकारतन्तुभवम् । १ कुशवस्तुं प्रसिद्धम् । कौषेय-वस्त्रमर्चितं ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽह-

1 I. O. and V. D. भृगुणां लो-
काप्नुयात्

2 A omits स्त्र

3 'A' षज्यते

4 I. O. omits अर्चिताय

5 I. O. बृहस्पति

6 'A' क्षुमाजनितवस्त्रं, I. O. क्षुमा-
भवतीति

7 'A' कुशवस्त्रप्रसिद्धं, I. O. कुशवस्त्रम-
प्रसिद्धं

मेतत्^१कौषेयवासो ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कुशवस्तदाने एतत् कुशवस्त-
मिति विशेषः ।

तथा वस्त्रप्रकरणे (३।३।१३।६ख) :—

कृमिजञ्च तथा दत्त्वा सोमलोके महीयते ॥२४॥

कृमिजं^२पट्टीयसूत्रभवम् । ब्राह्मणायार्चिताय कृमिजं वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-^३सोमलोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृमिजं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।७क) :—

अग्निधोममवाप्नोति दत्त्वाैव मृगलोमिकम् ॥२५॥

मृगलोमनिर्मितं वस्त्रमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
धोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मृगलोमिकं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।७ख) :—

दत्त्वा वल्कलजं वासो वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥२६॥

वल्कलभवं वासोऽर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्वल्कलजं वासो^४ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५[तथा वस्त्रप्रकरणे (३।३।१३।१०क) :—

कुसुम्भरक्तं दत्त्वा तु सौभाग्यं महदाप्नुयात् ॥२७॥

ब्राह्मणायार्चिताय सिन्दूरिकावस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महासौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् कुसुम्भरक्तं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१३।१०ख) :—

^६दानात् कुङ्कुमरक्तस्य लावण्यं^७महदाप्नुयात् ॥२८॥

1 A omits कौषेय, I. O. कौषेय-
वासीसी

2 I. O. पतनी०

3 A omits सोम

4 A एतत् इक्षुचसम्भववच्छ

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. दिनात्

7 I. O. वध्दा०

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं कुङ्कुमरक्तवस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महालावण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् कुङ्कुमरक्तवस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।११क) :—

रत्नैरन्यैरनीलैश्च रक्तं दत्त्वा सुखी भवेत् ॥२६॥

अन्यैः कुङ्कुम्भकुङ्कुमेतरैरित्यर्थः । अनोलैर्नीलैरङ्गं विनेत्यर्थः । यथा प्रसिद्धशोफालिकादि-
रक्तं वस्त्रमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सुखप्राप्ति-
कामोऽहमेतदमुक्^१-द्रव्यरक्तं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वस्तुदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतयज्ञोपवीतदानावर्तः ॥३२॥

आदिलपुराणे :—

चौमजं वापि कार्पासं पट्सूत्रमथापि वा ।

दद्याद् यज्ञोपवीतं यो न तं हिंसन्ति राज्ञसाः ॥१॥

चौमजं जुमाभवं कार्पासं कार्पासभवं पट्सूत्रं पट्सूत्रमयम् । अत्र यजमानो ब्राह्मणायार्चिताय उक्तयज्ञोपवीतानामन्यतमं यज्ञोपवीतमर्चितं दद्यात् । ॐ अथामुक्सगोत्रायामुक्वेदामुक्शाखाध्यायिनेऽमुक्देवशर्मणे तुभ्यमादिलपुराणोक्तयज्ञोपवीतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकयज्ञोपवीतं ददामि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यज्ञोपवीतमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यज्ञोप-^२वीतं स्पृशेत् ।

नन्दिपुराणे :—

यज्ञोपवीत]-दानेन सुरेभ्यो ब्राह्मणाय वा ।

भवेद्विप्रश्चतुर्वेदः शुद्धधीर्नात्र संशयः ॥२॥

ब्राह्मणायार्चिताय यज्ञोपवीतमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तयज्ञोपवीतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदयज्ञोपवीतं ददामि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

यज्ञोपवीतदानेन वस्त्रदानफलं लभेत् ॥३॥

ब्राह्मणायार्चिताय यज्ञोपवीतमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदयज्ञोपवीतं ददामि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे यज्ञोपवीतदानावर्तः ।

अथामिदैवतसुवर्णदानावर्तः । (३३)

तत्र ^१सुवर्णदाने बृहस्पतिः :—

^२गृहादिके पुण्यफलं भवेन्मूल्यानुसारतः ।

तस्मात् सर्वप्रदानानां हिरण्य-^३मधिकं भवेत् ॥१॥

यथा सान्तानिकादीनां हेन्ना सम्पद्यते क्रियाः ।

^४न तथा गृहदानेन हिरण्यमधिकं ततः ॥२॥

^५अन्नं रपत्यं प्रथितं सुवर्णं भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।

तेषामनन्तं फलमश्नुवीत यः काश्चनं गाश्च महीश्च दद्यात् ॥३॥

^६दानबृहस्पतिः :—

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानञ्च वासव ।

^७एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥४॥

सम्बर्तः :—

सर्वेषामेव दाननामेकजन्मानुगं^८ फलम् ।

हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥५॥

महाभारते (अनु—८४।२७ख-२८क) :—

दशपूर्वान् दश ^९परांस्तथा सन्तारयन्ति ते ।

सुवर्णं ये ^{१०}[प्रयच्छन्तीत्येवं मां ^{११}पितरोऽब्रुवन्] ॥६॥

तथा :—

[पृथिवीनाञ्च दत्त्वेह]^{१२} यच्चान्यदपि किञ्चन ।

^{१३}विशिष्यते सुवर्णस्य दानं परमकं विभो ॥७॥

1 I. O. सुवर्णदानश्रुतिः

2 I. O. गृहादिकं

3 I. O. मधिकस्ततः

4 I. O. तथाच

5 I. O. आग्नेयपत्न्यं

6 A दाने बृहस्पतिः

7 I. O. एतत्तर्कः

8 I. O. जन्मानुगं

9 I. O. चान्यां

10 A प्रयच्छन्ति इत्येवं पितरो ब्रुवं
for the b. p.

11 I. O. वित्तो

12 A पृथिवीं गाञ्च सुवर्णञ्च for the
b. p.

13 I. O. विशिष्यतु

^१अजरं पावनञ्चैव सुवर्णममरयुते ।
 प्रयच्छद्भिजमुख्येभ्यः पावनं ह्येतदुत्तमम् ॥८॥
 सुवर्णमेव ^२सर्वासु दक्षिणासु प्रशस्यते ।
 सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति ^३सर्वदास्ते ^४भवन्त्युत ॥९॥
^५अग्निर्हि देवताः सर्वाः सुवर्णञ्च ^६तदात्मकम् ।
 तस्मात् सुवर्णं ददता दत्ताः स्युः सर्वदेवताः ॥१०॥
 सर्वान् कामान् प्रयच्छन्ति ^७[ये प्रयच्छन्ति काञ्चनम् ।
 इत्येवं भगवानत्रिः] पितामहसुतोऽब्रवीत् ॥११॥

^८नन्दिपुराणे :—

तस्मात् सर्वात्मना पात्रे दद्यात् कनकदक्षिणाम् ^९ ।
 अपात्रे पातयेद्दत्तं सुवर्णं नरकार्यवे ।
 दानार्थमेव [तत् सष्टम् उत्कृष्टं] ^{१०}सर्वसाधकम् ॥१२॥

विष्णुधर्मैः—

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति नराः शुद्धेन चेतसा ।
 देवतास्ते प्रयच्छन्ति समस्ता इति नः श्रुतम् ॥१३॥

अथ सुवर्णदानपरिभाषा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१०।११) :—

सकृत्कृष्णलदानेन स्वर्गे वर्षं ^{११}सुखी भवेत् ।
 तथा च पञ्चवर्षाणि स्वर्गे [दत्तैव माषकम्] ^{१२} ॥१४॥

1 A अक्षय पावकञ्चैव

2 A सर्वस्यै

3 A सर्वतास्ते

4 A भवन्त्युत, I. O. भवन्त्युते

5 I. O. अग्निर्देवताः

6 I. O. तथात्मकं

7 A omits the bracketed portion

8 Raghu reads the first two lines as from विष्णुपुराणे in S. T. (pp. 346-7) and M. T. (p. 796)

9 Raghu in M. T. and S. T. कनकसुतमम्

10 I. O. उत्कृष्टं 'तत्सर्वं' for the b. p.

11 A वर्ष

12 A दत्तैव साधकं for the b. p.

^१नन्दिपुराणे :—

[प्रमादाद्वस्तु^२ ^३यन्नष्टं तावन्मात्रं नियोजयेत् ।

अन्यथा स्तेययुक्तः स्याद्धेम्न्यदत्ते ^४विनाशिनि ॥१५॥

^५तद्धेम ब्राह्मणायात्सृष्टं ब्राह्मणसादकृतं यदि चौरादिना हियते, तदा तावदेव पुनरुत्सृज्य देयमित्यर्थः ।

अथानियतसुवर्णदानम् ।

दानञ्चेदं सर्वकामिकम् ।

तथा च यमः :—

रुक्मदः सर्वमाप्नोति ॥१॥

सर्वं यत् किञ्चित् कामयते तदा तत् प्राप्नोतीत्यर्थः । तथा षोडशवाजिके बहुविधानि सुवर्णदानानि श्रूयन्ते । कालिकापुराणेऽपि घटिताघटितसुवर्णदानानि प्रतिपादितानि ।

तथा च सुवर्णमित्यनुवृत्तौ कालिकापुराणे :—

पूतमेतत् परं नित्यं सुराः कायेषु नित्यशः ।

धारयन्ति यतः सर्वे अमलार्थं × × ॥२॥

अतः पापानि सर्वाणि पात्रेभ्यो विधिपूर्वकम् ।

दत्तं पुनाति काले च देशे च हरसन्निधौ ॥३॥

श्रूयतां येन रामेण विधिना प्राक् तपोधन ।

प्रदत्तं काञ्चनं पूतं × × महात्मना ॥४॥

सर्वं हेममयं यज्ञमिष्ट्वा विप्राः प्रतर्पिताः ।

हेमैराभरणैः पूज्य दत्तं पलशतं तथा ॥५॥

भूय एव तुलान्तेन स्वमारोप्य प्रयत्नतः ।

हेम द्वितीये पार्श्वे तु द्विजातिभ्यो ददौ स्वयम् ॥६॥

1 Raghu विष्णुपुराणे in S. T. (pp. 346-7) and विष्णुपुराणम् in M. T. (p. 796)

2 Raghu in M. T. (p. 796) and S. T. (p. 347) प्रमादतश्च

3 I. O. तं नष्टं

4 I. O. विनानिधि

5 Supplied from Raghu who quotes the whole sentence. I. O. omits it.

भूयोऽपि तन्मयान्येव पुर्य पात्राणि तेन च ।
 स्वभावादिषु तीर्थेषु ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ॥७॥
 गवां चन्द्रसुवर्णानां विप्रं कृत्वा पृथक् पृथक् ।
 सहस्रश्च सहस्रश्च सवत्सानां स्वरूपिणाम् ॥८॥
 रज्ज्वा कम्बलमाक्रम्य पलान्येकादशैव तु ।
 एकस्य तु पृथक्त्वेन दत्तं हेम तु तेन वै ॥९॥
 कारयित्वा सुपद्मानि जातरूपमयानि च ।
 भ्रमता तीर्थलिङ्गानां मूर्द्धि कृत्वानि (?) तेन वै ॥१०॥

जातरूपमयानि सुवर्णरूपमयानि ।

तन्मयाभरणैः ऋक्षशतशोऽथ सहस्रशः ।
 सम्पूज्य तर्गिता विप्रा भूयस्तेनैव मानद ॥११॥
 पञ्चैव पताकाश्च मालाश्चैव विशेषतः ।
 रुद्रादीनां नियुक्ताश्च कारयित्वा गृहे गृहे ॥१२॥
 उपवीतश्च यष्टिश्च मेखला पादुके तथा ।
 लेखनीं मसीपालश्च दत्तं विप्रेषु तेन वै ॥१३॥
 भानसोपस्करं कृतस्नमासनं धाम तन्मयम् ।
 द्विजेभ्यश्चैव दत्तानि कारयित्वा सहस्रशः ॥१४॥

भानसोपस्करं रसवत्युपयोगि द्रव्यम् ।

ग्रहाणां देवतानाश्च कृत्वा रूपाणि भूयसः ।
 न्यस्तानि विधिवत् पूज्य द्विजानाञ्चैव मन्दिरे ॥१५॥
 काञ्चनो रोदसीं दृष्ट्वा नगोपरिः खस्तिकाम् ।
 पुरयोषधिवरैर्युक्तां ददौ विप्रेभ्य एव सः ॥१६॥
 एवमाद्यैरनेकैश्च प्रकारैर्यत् कृतं पुरा ।
 पापापनुत्तये दत्तं पालमासाद्य भूयसः ॥१७॥

अत्र यजमानः पुरयसमये पुरयदेशे च महेश्वरसन्निधौ वा ब्राह्मणं विद्यातपःसम्पन्न-
 मभ्यर्च्य तस्मै यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ श्रीमन्महेश्वरसन्निधौ अमुकगोत्रा-
 यामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यममुकफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि ।
 प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सुवर्णं स्पृशेत् । घटितदाने तु अमुकफलप्राप्तिकामोऽमुकरूपमिदं
 सुवर्णं ददानीति वाक्ये विशेषः । तत्र यदाकारं सुवर्णं दीयते तदाकारस्य या देवता सा

परिभाषायामेव ज्ञातव्या । यथा सौवर्णवारिपात्रे वरुणो देवता । सुवर्णपादुकायामुत्तानाङ्गिरो देवता । सुवर्णच्छले प्रजापतिर्देवता । एवमन्यदप्यूहनीयम् ।]^१ प्रतिमाश्च प्रतिष्ठाप्य [द्विजवेश्मसु स्थाप्याः]^२ ।

नन्दपुराणे :—

[कृष्णलाः पञ्चमाषास्तु माषैः षोडशभिः स्मृतम् ।]^३

सुवर्णमेकं ^४तद्दाता स्वर्गलोकमवाप्नुयात् ॥१८॥

यथोक्तपरिमाणं सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

ब्राह्मणस्य विशुद्धस्य सुवर्णं यः प्रयच्छति ।

सुवर्णानां शतं तेन दत्तं भवति निश्चयः ॥१९॥

सुवर्णं पञ्चरत्तिकमानेन षोडशमाषकाः । सुवर्णानां शतं दत्तमिति ^५[सुवर्णशतदानफलं प्राप्नोतीत्यर्थः । जन्मसंस्कारादिशुद्धायार्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] सुवर्णशतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णं यः प्रयच्छेत्तु दरिद्राय द्विजातये ।

दशानामश्वमेधानां ^६फलं प्राप्नोति मानवः ॥२०॥

दरिद्रं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै यथेच्छपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अश्वमेध-^७दशफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे :—

^८हिरण्यगोप्रदानेन निरहङ्कारमाप्नुयात् ॥२१॥

- 1 A reads प्रसाद इति वाक्यविशेषः ॥ देवताविष्णुरिति । only for the bracketed portion
- 2 A संस्थाप्या द्विजवैष्णवसु for the b. p.
- 3 A omits the bracketed portion

- 4 A यद्दानात् दाता स्वर्गमवाप्नुयात्
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A प्राप्नोतीति for फलं प्राप्नोति
- 7 A omits दश
- 8 I. O. सुवर्णं.

^१निरहङ्कारः स्वर्गविशेषः । [^२अत्र फलोत्कर्षाद्बहुसुवर्णदानम् । अर्चिताय ब्राह्मणाया-
र्चितं यथेच्छबहुपरिमाणं ^३हिरण्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । निरहङ्कार-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्विरण्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]^४

ब्रह्मपुराणे :—

सुवर्णं राजतं वापि विद्रुमं मौक्तिकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति ते यान्ति विमानैः कनकोज्ज्वलैः ॥२२॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेष्टपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
ब्रह्मपुराणोक्त-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे महेश्वर-^५पुरकथनानुवृत्तौ :—

गोसहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये सुवर्णप्रदातारस्तथा सर्वप्रियम्बदाः ॥२३॥

^६ते तत् गत्वा ^७दृष्टास्तु निवसन्ति यथासुखम् ।

कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश ॥२४॥

विचरित्वा पुरवरं पुनः प्राप्य महीतलम् ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च परमैर्युताः ॥२५॥

सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्त-
महेश्वरपुरगमनादिकफल-^८प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
फलबाहुल्याद्देयद्रव्यबाहुल्यं ज्ञेयम् ।

तथा :—

सुवर्णदानं^९ यो दद्याद् ब्राह्मणेषु विशेषतः ।

रूपवान् ^{१०}शीलसम्पन्नो ^{११}विद्याभागी भवेन्नरः ॥२६॥

ब्राह्मणैर्भ्योऽर्चितेभ्यो यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकामुक-
सगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं रूप-^{१२}शीलविद्या-

1 I. O. निरहङ्कारं मौक्तिकं

2 A omits the line अत्र...दानम्

3 I. O. सुवर्णम्

4 I. O. reads the bracketed
portion twice

5 A omits पुर

6 I. O. च

7 A दृष्टास्तु

8 I. O. adds सुवर्णदानफल here

9 A omits दानं

10 A शीत०

11 A विद्याभोगी

12 A ०शीत०

प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । दक्षिणावाक्ये तु सम्प्रदानबहुत्वं विशेषः ।

बराहपुराणे (२०७।२६) यम-^१गृहानुवृत्तौ :—

तिलान् गाञ्च हिरण्यञ्च पृथिवीमपि^२ शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति न गच्छन्ति न संशयः ॥२७॥

यमगृहं न गच्छन्तीत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । ब्राह्मणाया-
चिंताय यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यम-^३गृहा-
सर्पणकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति यथाशक्ता न संशयः ।

जन्मप्रभृति यत् पापं^४ मातृकं पैतृकं तथा ॥२८॥

^५सुवर्णदानादारिद्र्यं न पश्यन्ति कदाचन ।

मणिमुक्ताप्रवालेन वैदूर्येण खलङ्कृतः ॥२९॥

गन्धर्वैश्चाप्सरोभिश्च स्तूयमानः समन्ततः ।

गच्छते रुद्रलोकन्तु विष्णुलोकं तथैव च ॥३०॥

ब्राह्मणायाचिंताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्य-
पुराणोक्त-जन्मप्रभृत्युपार्जित-पापाभावादिकल-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलबाहुल्याद्विभवानुरूपं^६ बहुसुवर्णं देयं न तु वित्तशाक्यं
कार्यम् ।

तथा सुवर्णदानानुवृत्तौ :—

यद्देवमर्चयत्तेन यस्य चैव प्रयच्छति ।

तस्य लोके निवसति नित्यञ्चैव ददाति यः ॥३१॥

नित्यन्तु यजते यज्ञैः × × कदाचन ।

पुत्रपौत्रैः परिवृतः श्रीयुक्तो जायते नरः ॥३२॥

1 A ०परा०

2 Varāha P. पृथिवीचापि

3 T. O. ०गृहानुसर्पण०

4 A मातृजं पैतृजं तथा

5 I. O. सुवर्णदाता दारिद्र्यं

6 A ०ष्ठ (वि १) चानुरूपं

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्य-
पुराणोक्तसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र नित्यमितिपदश्रवणाद् यथेच्छमावृत्तदानम् ।

नरसिंहपुराणेः—

[सुवर्णदायी सौभाग्यं लभेत् स्वर्गं महातपाः ॥३३॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नरसिंह-
पुराणोक्त-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे : —¹

दश पूर्वान् परांश्चैव प्रोवाचेदं बृहस्पतिः ।

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति नराः सन्तारयन्ति ते ॥३४॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
मदीयपूर्वपर²-पुरुषदशकसन्तारणकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।
फलबाहुल्याद्देयबाहुल्यमत्र युज्यते ।

तथा :—

पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥३५॥

यानमश्वमनड्वाहं हेमरूप्यमनी³-स्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥३६॥

अतोक्तसमयानामन्यतमे ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तसुवर्णसमयविहितहेमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धेम
ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । सर्वदेतिपददर्शनादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं⁴
दानम् ।

तथा :—

शृणु राजन् परं दानं सर्वकिल्बिषनाशनम् ।

यद्दत्त्वा⁵ त्रिविधं पापं सद्यो विलयमेति हि ॥३७॥

1 I. O. omits the bracketed
portion

2 A. ०पूर्वपरः

3 I. O. ०रूप्यमणीः

4 A. ०प्रचुरतवापेक्षयाभिदं

5 A. यत् कृत्वा

तिविधं वाङ्मनःकायार्जितम् ।

¹सुवर्णरोमां ²सौवर्णीं ³प्रत्यक्षान्तु सुशोभनाम् ।

सुवर्णतिलकोपेतां सर्वालङ्कारशोभिताम् ॥३८॥

सुशोभनां स्वरूपाश्च ⁴सर्वालङ्कारभूषिताम् ।

⁵[सर्वालङ्कारभूषितां यथाशक्ति सौवर्णग्रंथेयकपट्टिकाघट्टिकालङ्कृताम् ।

कौशेयपरिधानां तां दिव्यचन्दनभूषिताम् ॥३९॥]

दिव्यपुष्पोपहाराश्च सर्वधातुरसैर्युताम् ।

सप्तधान्यसमायुक्तां फलपुष्पवतीं तथा ॥४०॥

कौशेयं ⁶कोशकारकर्पटः, दिव्यमुत्तमं⁷, सर्वधातु-सर्वरस-सप्तधान्यानि⁸ परिभाषोक्तानि
ग्राह्याणि ।

शतेन कारयेत्तान्तु सुवर्णस्य प्रयत्नतः ।

यथाशक्त्याथ वा कुट्याद्विस्तृताश्च विवर्जयेत् ॥४१॥

सुवर्णस्य परिमाणविशेषावच्छिन्नस्य हेतुः ।

अयने विषुवे चैव प्रहणे शशिसूर्ययोः ।

दुःस्वप्नदर्शने चैव जन्मर्त्ते तिथिसंज्ञये ॥४२॥

यदा वा जायते वित्तं वित्तं श्रद्धासमन्वितम् ।

तदैव दानकालः स्याद् यतोऽनित्यं हि जीवितम् ॥४३॥

नद्यास्तीर्थे गृहे वापि यत्र वा रमते मनः ।

तत्र संस्थाप्य देवेशमुमया सह शङ्करम् ॥४४॥

ब्रह्माणं सह गायत्र्या श्रीधरञ्च स्त्रिया सह ।

रत्या सह तथानङ्गं लोकपालन् ग्रहानपि ॥४५॥

⁹एतान् पूज्य विधानेन गन्धपुष्पविलेपनैः ।

तदग्रे कारयेद्धोमं तिलाज्येन विधानतः ॥४६॥

1 I. O. सुव for सुवर्णं.

2 I. O. सौवर्णी

3 A प्रत्यक्षान्तु

4 A सुवर्णलङ्कारं

5 I. O. omits the bracketed
portion

6 A काशकारकर्पटः. I. O. कोशकार-
कर्पटः

7 A उत्कृष्टं

8 A सर्वधातुः सर्वरसं सर्वधान्यानि,
I. O. सर्वधातुसप्तरसधान्यानि

9 A तान् प्रपूज्य

¹सुसम्पूज्य द्विजान् सम्यक् वस्त्रालङ्कारभूषणैः ।

तस्मिन्मन्त्रैर्होमश्च कर्तव्यो ज्वलितानले ॥४७॥

²[अलङ्कारभूषणैरित्यलङ्कारेण भूषणैरलङ्कारणैरित्यर्थः ।] तस्मिन्मन्त्रैः पूजितदेवता-
प्रकाशकमन्त्रैः ।

ततस्ताञ्च प्रतिष्ठाप्य देवानाञ्च तिलोपरि ।

³लवणाभिमुखीं कृत्वा मन्त्रेणानेन मन्त्रयेत् ॥४८॥

लवणाभिमुखी-⁴[मग्नस्थापितपात्रस्थलवणाम् । देवानाञ्चेति देवानामग्रत इत्यर्थः ।

रोम × × सर्वोपकरणैस्तथा ।

जगतः संप्रवृत्तासि त्वामतः] प्रार्थये शिवाम् ॥४९॥

वाङ्मनःकायजनितं ⁵यत् किञ्चित् मम दुष्कृतम् ।

तत् सर्वं विलयं ⁶यातु ⁷मामुद्धरात्मसम्भवे ॥५०॥

एवमुच्चार्य तां दद्यात् ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

नाभिभाषेत तां दत्त्वा न × × वलोकयेत् ॥५१॥

न × × दक्षिणाहीना दातव्या ⁸नाविधानतः ।

⁹यथा पुनर्ग्रहीता स्यात् कुर्यान्नान्यस्य सत्तम ॥५२॥

यथान्यस्य पुनर्ग्रहीता न स्यात्तथा कुर्यात् । प्रतिग्रहीता यथा पुनस्तां नान्यस्मै दद्यात्,
तथा ¹⁰तमनुनयेदित्यर्थः ।

पुरा दत्तमिदं दानं गौर्या सत्या विधानतः ।

रक्मिरया च तथान्यैश्च राजभिः सगरादिभिः ॥५३॥

दानस्यास्य प्रभावेण सुखमत्यन्तमाप्नुयुः¹¹ ।

अपुत्रो लभते पुत्रमधनो लभते धनम् ।

¹²आरोग्यं चैवमाप्नोति परत्र च शुभां गतिम् ॥५४॥

1 A स्वयं पूज्य

2 A omits the bracketed por-
tion

3 I. O. लवणादिमुखी, A लवणाभि-
मुखी

4 A omits the bracketed por-
tion

5 I. O. किञ्चिन्मम दुष्कृतं

6 A and I. O. यातु

7 I. O. दानात् वाम्बुसम्भवे

8 A च विधानतः

9 A दत्ता पुनर्ग्रहीत स्यात्

10 A तमवश्यं योजयतीत्यर्थः, I. O.
तमवश्यमेदित्यर्थः

11 A आप्नुयात्

12 I. O. अथं दाराम(न ?)वाप्नोति

अयनादीनामन्यतमे समये नदीतीर्थादीनामन्यतमे देशे चोक्तशङ्करादिदेवानिन्द्रादि-
लोकपालानादित्यादिग्रहान् प्रतिमासु स्थण्डिले वाचतैः पङ्क्तिक्रमेण सप्तविंशतिपुञ्जिकाः कृत्वा
तासु क्रमेण पूजयेत् । ^१तद् यथा :—

एत एत उमासहितशङ्कर-गायत्रीसहितब्रह्म-श्रीसहितश्रीधर-रतिसहितानङ्ग इत्यावाह्य शङ्कर-
मारोपयामि उमारोपयामि ब्रह्माणमारोपयामि गायत्रीमारोपयामि श्रीधरमारोपयामि श्रीमारो-
पयामि अनङ्गमारोपयामि रतिमारोपयामि इत्यारोप्य एत एत लोकपाला इत्यावाह्य इन्द्रमारो-
पयामि अग्निमारोपयामि यममारोपयामि निऋतिमारोपयामि वरुणमारोपयामि वायुमारोपयामि
सोममारोपयामि ईशानमारोपयामि अनन्तमारोपयामि ब्रह्माणमारोपयामि इत्यारोप्य एत एत
नवग्रह इत्यावाह्य आदित्यमारोपयामि सोममारोपयामि अङ्गारकमारोपयामि बुधमारोपयामि
बृहस्पतिमारोपयामि शुक्रमारोपयामि शनैश्वरमारोपयामि राहुमारोपयामि केतुमारोपयामीत्या-
रोपयेत् । ततः शङ्कराय उमायै ब्रह्मणे गायत्र्यै श्रीधराय श्रियै अनङ्गाय रत्यै इन्द्राय अमये
यमाय निऋत्यै वरुणाय वायवे सोमाय ईशानाय अनन्ताय ब्रह्मणे आदित्याय सोमाय
अङ्गारकाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय शनैश्वराय राहवे केतवे इति प्रत्येकमुच्चार्य एतत् पाद्यं
नम इति क्रमादेकैकशः पाद्यं सर्वेभ्यो दद्यात् । तथैव एषोऽर्घ्यो नमः इत्यर्घ्यम् एतदाचमनीयं
नम इत्याचमनीयम् एष गन्धो नम इति गन्धम् [एतत् पुष्पं नम इति पुष्पम्]^२
एतद्विलेपनं नम इति विलेपनम्^३ एष धूपो नम इति धूपं एष दीपो नम इति दीपम्
एतन्नैवेद्यं नम इति नैवेद्यं प्रत्येकं दद्यात् । ततस्त्वीन् ब्राह्मणान् वस्त्रालङ्काराभ्यां
श्रद्धातिशयेन सम्पूज्य पूजितदेवतानामग्रतोऽग्निमुपसमाधाय यथाक्रमं पूजितदेवतानां प्रकाशकैः^४
स्वशास्त्रोक्तैर्मन्त्रैः प्रत्येकमेकैकां घृताकृतित्वाहुतिं दद्यात् । शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयेत् ।
मन्त्राश्च शङ्करस्य ऋग्वेदे इमा रुद्रायेति^५, यजुर्वेदे मा नस्तोक इति, सामवेदे
आ वो राजानमिति, अथर्ववेदे भवो दिवे भव इति । उमायाः ऋग्वेदे मदभ्युक्षेति^६
सादन इति । यजुर्वेदे अम्बे अम्बिके इति । सामवेदे मदभ्युक्षेति सादन इति ।
अथर्ववेदे य ^७एवं विदुषेदत्तेति । ब्रह्मणो वेदचतुष्टयेऽपि ब्रह्म जज्ञानमिति^८ ।

1 A omits तद् यथा

2 I. O. omits the bracketed
portion

3 I. O. चतुःस्रं

4 I. O. प्रत्येकैः

5 A तस्य रुद्रादिति

6 A सदभ्युक्षेति

7 A एवं विदुषे दत्तेति

8 A यज्ञानमिति. I. O. यज्ञान इति

गायत्र्याः ऋग्वेदे यद्^१गायत्र्ये अधि गायत्रमिति । यजुर्वेदे अयं पुरो-^२भुवस्तस्येति । साम-
वेदे ^३युञ्जे वाचं शतपदीमिति । अथर्ववेदे गायत्री च्छन्दसामध्यक्षेति^४ । विष्णोः
ऋग्वेदे अतो देवा इति । ^५यजुर्वेदसामवेदयोः इदं विष्णुरिति । अथर्ववेदे उरु विष्ण
इति । लक्ष्म्याः ऋग्वेदयजुर्वेदयोः मनसः कामम् आ-^६कूतिमिति । सामवेदे श्रीरसि मयि
रमस्वेति । अथर्ववेदे श्रियं धातरिति^७ । कामदेवस्य ऋग्वेदे कामस्तदग्रे समवर्ततेति^८ ।
यजुर्वेदे कोदादिति^९ । सामवेदे वेद ते नामेति । अथर्ववेदे ^{१०}कामस्तदग्रे इति । रत्याः
ऋग्वेदे इच्छन्ति त्वा सोम्यास^{११} इति । यजुर्वेदे इह रतिरिति । सामवेदे परि प्रिया दिवस्क-
विरिति^{१२} । अथर्ववेदे मूर्धानं दिवो अरतिमिति^{१३} । इन्द्रस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः वातारमिन्द्र-
मिति^{१४} । सामवेदे त्वामिद्धि हवामह^{१५} इति । अथर्ववेदे इन्द्रस्य बाहू इति । अग्नेः
ऋग्वेदेऽग्निं दूतं वृणीमह इति । यजुर्वेदे त्वन्नो अग्ने तव देवेति । सामवेदेऽग्निं दूतं वृणीमह
इति । अथर्ववेदे अग्ने मेन्व^{१६} इति । यमस्य ऋग्वेदे असि यम इति । यजुर्वेदे सुगं नुः
पन्थामिति । सामवेदे ^{१७}नाके सुपर्णमिति । अथर्ववेदे ^{१८}यमो नो गातुमिति । निऋतेः
ऋग्वेदे वेत्था हि निऋतीनामिति । [यजुर्वेदे असुन्वन्तमयजमानमिति । सामवेदे वेत्था हि
निऋतीनामिति । अथर्ववेदे अपेत एत्विति । वरुणस्य ऋग्वेदे वरुणं वो रिशादशमिति ।
यजुर्वेदे त्वा यामीति । सामवेदे घृतवती भुवनानामिति ।]^{१९} अथर्ववेदे उदुत्तमं ^{२०}वरुणोति-
पाश इति । वायोः ऋग्वेदे ^{२१}वात आ वात्विति । यजुर्वेदे आनो नियुद्धिरिति । साम-

- 1 I. O. 'गायत्रे' अधिगायत्रमिति
- 2 A भवस्तस्ये
- 3 A पाञ्चवाचं गते यदौति
- 4 A छन्दसामध्यक्षेति विशेषः for छन्द-
सामध्यक्षेति विष्णोः
- 5 A यजुर्वेदः कविस्ते इति for यजु-
र्वेद... (in the middle) उरु विष्ण
इति
- 6 A 'कूतिमिति
- 7 I. O. धातरिति
- 8 A कामस्तुल्य
- 9 I. O. दादिति
- 10 A कामस्तदग्रे, I. O. कामस्तदेका-
ग्रत

- 11 A omits न्यास
- 12 A दिवस्करिति, I. O. दिवः कवि-
रिति
- 13 A सुधानन्दं नोवमिति
- 14 A वतारामिन्द्रमिति, I. O. वातार-
मिन्द्रमिति
- 15 A त्वामिद्धिहवाम
- 16 अग्निमेन्व
- 17 I. O. नाकेषु यत्तमिति
- 18 A वायानागान्त इति
- 19 A omits the bracketed por-
tion
- 20 A वरुणपाश
- 21 A वाओ धन्विति

वेदे ^१ वात आ वात्विति । अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य ऋग्वेदे कुविदङ्ग नमसा ये ^२ इति । यजुर्वेदे वयं सोमेति ^३ । सामवेदे सोमं राजानं वरुणमिति । अथर्ववेदे ^४ सोदक्रामत् सा वनस्पतीनि । ^५ [ईशानस्य ऋग्वेदे] ईशाना वार्याणामिति । [यजुर्वेदे तमीशानामिति] ^६ । 'सामवेदे आत्वा सोमस्येति । अथर्ववेदे तस्मै सर्वेभ्य ईशानस्येति । अनन्तस्य ऋग्वेदे काडिको नाम सर्प इति । यजुर्वेदे ^७ [नमोऽनु सर्पेभ्य इति । सामवेदे यां सन्ध्यां समधत्तेति । अथर्ववेदे अनन्तं वितमिति । ब्राह्मणः ऋग्वेदे ब्रह्मा देवानामिति । यजुर्वेदे] [आ ब्रह्मन्निति । सामाथर्वणोः ब्रह्म जज्ञानमिति । आदित्यस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णेनेति । सामवेदे बरमहो अस्येति । अथर्ववेदे आदित्य नावमिति । सोमस्य ^८ ऋग्वेदे आ प्यायस्वेति । यजुर्वेदे इमं देवा इति । सामवेदे आ प्यायस्वेति । अथर्ववेदे यद्राजानमिति । अङ्गारकस्य ऋग्यजुःसामसु अग्निमूर्द्धेति । अथर्ववेदे त्वया मन्य इति । बुधस्य ऋग्वेदे अग्ने विवस्वदुषस ^{१०} इति । यजुर्वेदे उद् बुध्यस्वेति । सामवेदे अग्ने विवस्वदुषस इति । अथर्ववेदे दर्शोऽसीति ^{११} । बृहस्पतेः ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति । यजुर्वेदे [बृहस्पते अतियदर्य इति । सामवेदे बृहस्पते परि दीयेति । अथर्ववेदे बृहस्पतिर्न इति । शुक्रस्य ऋग्वेदे शुक्रन्ते अन्यदिति । यजुर्वेदे अन्नात् परिश्रुत इति ।] ^{१२} सामवेदे शुक्रन्ते अन्यदिति । अथर्ववेदे येनावपदिति ^{१३} । शनैश्चरस्य ऋग्यजुःसामसु शन्नो देवोरिति । [अथर्ववेदे प्राणाय नम इति ।] ^{१४} राहोः ऋग्वेदे कया नश्चिन्न इति । यजुर्वेदे काण्डात् काण्डादिति । सामवेदे कया नश्चिन्न इति । अथर्ववेदे राहो राजानमिति । केतोः वेदचतुष्टयेऽपि केतुं कृण्वन्निति ।

ततो यथोक्तपरिमाणसुवर्णघटितां मेधीमुक्तोपकरणयुतां पूजितदेवाग्रे तिलोपरि स्थापयित्वा लवणाभिमुखीं कृत्वाभ्यर्च्य ॐ ^{१५} व्योमकृन्मसित्यादि मन्त्रद्वयं पठित्वा अर्चिताय

1 A वाता आरादिति

2 I. O. ऋविदङ्गरमसा यच्छ

3 A: सोममिति

4 E. O. adds आत्वा सोमस्येति here

5 A omits the bracketed portion

6 A omits the bracketed portion

7 A सोमस्य वेदे

8 I. O. omits the bracketed portion,

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. सुदुषस

11 I. O. दनोसीति, A दास्येसीति

12 A बृहस्पति पदय इति for the bracketed portion

13 A परावपमिति

14 A omits the bracketed portion

15 I. O. रोमकृन्मसित्यादि

कुटुम्बिने ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ आग्नेयपुराणोक्त-सौवर्णोर्णा^१-
प्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सौवर्णा^२ ^३सौवर्णतिलकोपेतां सर्वालङ्कारभूषितां कौशेयवस्त्र-
परोधानां दिव्यचन्दनभूषितां दिव्यपुष्पोपहारां सर्वधातु-सर्वरस-सप्तधान्य^४-नानाफलपुष्पयुतां
तिलोपरिस्थापितां लवणाभिमुखीमूर्णायुन्ददानि^५ । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ऊर्णायु-
रयं^६ वरुणदैवतेति^७ वदेत्^८ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।]^९ स्वरूप-
मेषीदाने तु वाक्ये^{१०} सौवर्णमिति पदस्थाने प्रत्यक्षामिति पदनिवेशो विशेषः । ततो दाता
प्रतिग्रहीतारं वदेदियं मेषी न विक्रेतव्या [न चान्यस्मै दातव्या]^{११} भवतेति । ततो दाता
तां मेषीं सुप्तान्नावलोकयेत् [न चाह्वयेत्]^{१२} । सुवर्णमेषीदानसमानफलत्वाच्चास्य स्वरूपमेषी-
दानस्यालङ्करणं^{१३} दक्षिणा च यथाशक्ति बहुसुवर्णे^{१४} कर्तव्ये । सुवर्णमेषीदानसमानप्रचुर-
विधित्वेन पशुदानावर्ते लिखनयोग्यस्याप्यस्याल लिखनं कृतम् ।

महाभारते (अनु—८५।१५४) :—

आदित्योदयसम्प्राप्तौ विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ।

ददाति काञ्चनं यो वै दुःखप्र^{१५} प्रतिहन्ति सः^{१६} ॥१॥

विधिमन्त्रपुरस्कृतमिति मन्त्रस्तु :—

हिरण्यगर्भगर्भस्त्वं हेमवीजं विभावसोः ।

अनन्तपुरणफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।

इत्येव जातरूपस्त्वं जातदुःखप्रनाशनः^{१७} ॥२॥

सूर्योदयाव्यवहितपूर्वकाले यथेच्छपरिमाणं^{१८} काञ्चनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । दुःखप्रदोषप्रशमनकामोऽहमेतत्^{१९} काञ्चनं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A ०सौवर्णमेषी०	11 A reads the bracketed por-
tion after सुप्तान्नावलोकयेत् in
the next sentence
2 A सौवर्णां मेषीं	12 A omits the bracketed por-
tion
3 A सुवर्णतिलकोपेतां	13 A ०दानस्य न सङ्करं
4 A adds सहितां after सप्तधान्य	14 I. O. वर्णे for सुवर्णे
5 A लवणाभिमुखीं पूर्णां प्रददानि	15 A दुःकृतं
6 A वर्येयं	16 I. O. नः
7 I. O. वरुणो देवदेति	17 I. O. reads the entire line
as इत्येव रूपः । जातदुःखप्रदर्शनः
8 A वदो, I. O. वदत्	18 I. O. सुवर्णं०
9 A omits the bracketed por-
tion	19 I. O. सुवर्णं
10 I. O. omits it	

तथा सुवर्णदानानुवृत्तौ (अनु—८५।१५५क) :—

ददात्युदितमात्रे यः तस्य पाप्मा विधूयते ।

¹[सूर्योदयसमये यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापविधूननकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (अनु—८५।१५५ख) :—]

मध्याह्ने ददते^२ रुक्मं हन्ति पापमनागतम् ॥३॥

मध्याह्नसमये ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अनागतपापक्षयकामोऽहमेतत् रुक्मं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—८५।१५६क—१५६क) :—

ददाति पश्चिमां सन्ध्यां यः सुवर्णं यतव्रतः^३ ।

ब्रह्मवाय्वग्निसोमानां सालोक्यमुपयाति^४ सः ॥४॥

^५सेन्द्रेषु चैव लोकेषु प्रतिष्ठां विन्दते^६ शुभाम् ।

इह लोके यशः प्राप्य शान्तपाप्मा च मोदते ॥५॥

ततः सम्पाद्यते^७ऽन्येषु लोकेष्वप्रतिमः सदा ।

अनावृत्तगति^८-श्चैव कामचारी भवत्यतः^९ ॥६॥

न च क्षरति तेभ्यश्च यशश्चैवाप्नुयान्महत् ।

यतव्रतोऽकृताहारः कृतचण्डालपाषण्डालापानृतभाषणादिवर्जननियमः । सायमर्चिताय
ब्राह्मणाय यथेच्छं^{१०} सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-
पश्चिमसन्ध्याविहित-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । फलभूयस्त्वादल देयसुवर्णबहुत्वं बोद्धव्यम् ।

तथा (अनु—८५।१५६ख) :—

सुवर्णमक्षयं दत्त्वा लोकानाप्नोति पुष्कलान् ॥७॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. ददतो

3 A प्रयच्छतः

4 I. O. ०यान्ति

5 A मन्त्रेषु

6 I. O. विन्दतां

7 I. O. सम्पाद्यते

8 A ०मति०

9 A भवेन्ननुपः

10 A यथेच्छपरिमाण

अक्षयं रूप्यताम्राद्यसंपृक्तम्^१ । अर्चिताय ब्राह्मणायाक्षयं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुष्कललोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

मनुः (४।२३०ख) :—

दीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं यथेच्छपरिमाणं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दीर्घायुष्टुप्राप्तिकामोऽहमेतद्विरण्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

सम्बर्तः :—

हिरण्यदो महावृद्धिं दीर्घमायुश्च विन्दति ॥९॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महावृद्धिसहितदीर्घायुष्टुप्राप्तिकामोऽहमेतद्विरण्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र ^२फलोत्कर्षादधिकसुवर्णदानम् ।

विष्णुधर्मे यममार्गानुवृत्तौ :—

हिरण्यदाः^३ सुखं यान्ति पुरुषाः स्वभ्यलङ्कृताः^४ ॥१०॥

ब्राह्मणायाचितायाचितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५स्वलङ्कार-धारणपूर्वकयममार्गसुगमनकामोऽहमेतद्विरण्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णदानं गोदानं पृथिवीदानमेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥११॥

ब्राह्मणायाचिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षय-कामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णं परमं दानं सुवर्णं दक्षिणा परा ।

एतत् पवित्रं परममेतत् स्वस्त्ययनं महत् ॥१२॥

1 A रूप्यते only, I. O. रूपता-

आद्यसंपृक्तम्

2 I. O. काशीत्.

3 I. O. हिरण्यदः

4 A स्वभ्यलङ्कृतं, I. O. स्वस्त्याङ्कृताः

5 A अलङ्कारण for स्वलङ्कारधारण

दशपूर्वान् दशपरान् [वंशानाञ्च विशाम्पते]^१ ।

अपि पापशतं कृत्वा दत्त्वा विप्रेषु तारयेत् ॥१३॥

ब्राह्मणोभ्योऽर्चितेभ्यो यथेष्टपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्तपुरुषदशक^२-तारणादि^३-फलकसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णदः स्वर्गलोके कामानिष्ठानुपाश्रुते ।

विरजो देवसम्बीतः^४ परिपाति^५ यतस्ततः ॥१४॥

विमानेनार्कवर्णेन भाखरेण विराजता ।

अप्सरोगणपूर्णेन भाखता स्वेन तेजसा ॥१५॥

इंससारसयुक्तेन कामगेन नरोत्तमः ।

दिव्यगन्धवहः स्वर्गे परिगच्छेद् यतस्ततः ॥१६॥

ब्राह्मणायाचिताय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्त^६-स्वर्गगोचर--सर्वकामाप्यादिफलक--सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलबाहुल्यः देयबाहुल्यम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे सुवर्णदानानुवृत्तौ (३।३।१०।५ख) :—

दत्त्वा कृष्णलमाक्षन्तु नरः पापात् प्रमुच्यते ॥१७॥

^७प्रचुरदानासामर्थ्ये देयमिदं कृष्णलमालम्^८ । सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापक्षयकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

अथ सुवर्णदानानुवृत्तौ (३।३।१०।६क) :—

दत्त्वा तु माषकं तस्य पुण्यं फलमुपाश्रुते^९ ॥१८॥

पुण्यं श्रेष्ठम् । ब्राह्मणायाचिताय पञ्चकृष्णलपरिमितं सुवर्णमाषकमर्चितम् ॐ अद्यादि

1 A नाभोनञ्च विशम्पते for the b. p.

2 A अतक

3 I. O. तारणा for तारणादि

4 I. O. विरजोऽन्धरसम्बीतः

5 I. O. परिपाति

6 I. O. विष्णुधर्मोत्तर

7 I. O. प्रचुर०

8 A^१ प्रचुरदानासामर्थ्ये for the entire line

9 Corrected from V. D. I. O. दत्त्वा तु माषकं पुण्यं फलं तस्मिन्-पाश्रुते, A ० पुण्यफलमाप्नुयात्

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुण्यफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णमाषकं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।६ख-७क) :—

सुवर्णमाषकं दत्त्वा सूर्यस्योदयनं प्रति ।

हुत्वाग्निं सर्वपापेभ्यो मोक्षमाप्नोत्यसंशयम् ॥१९॥

सूर्यादये ह्वात्वा यथाविध्यग्निमुपसमाधाय ॐ प्रजापतये स्वाहेत्याज्याहुतिं हुत्वा शूद्रो
ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ^१पञ्चकृष्णलमितं सुवर्णमाषकमर्चिताय ब्राह्मणाय [ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्] ^२ । सर्वपापविमोचन^३-प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णमाषकं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एवं प्रत्यहं यथेच्छकालावधि कुर्याद् बहुदानानि ^४नित्यदानेनेति
श्रुतेः ।

तथा (३।३।१०।८) :—

दिनमध्यगते सूर्ये हुत्वाग्निं यः^५ प्रयच्छति ।

^६तस्यापि नित्यदानेन ^७महत्फलमुदाहृतम् ॥२०॥

नित्यदानेन प्रतिदिनं दानेन अत्रापिशब्देन^८ माषकमित्यनुषज्यते । ^९होमादिकं पूर्ववत् ।
दानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मध्याह्नविहित-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

तथा (३।३।१०।९) :—

^{१०}सूर्यास्तसमये वह्निं हुत्वा तद्धि प्रयच्छति ।

पुण्यं ^{११}महान्तमुद्दिष्टं नित्यदानेन वै द्विजाः ॥२१॥

तदिति सुवर्णमाषकं [द्विजा इति सम्बोधनम् । दानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सूर्यास्त-
समयविहित-सुवर्णमाषक-दानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।] ^{१२}

1 A यथा०

2 I. O. omits the bracketed portion

3 I. O. ०विमोचक०, A ०विमोचक०

4 I. O. उत्तरदानेन

5 A हुताग्निः

6 A तथा नित्यप्रदानेन

7 A महाफल०

8 I. O. and A अत्रापि

9 I. O. मोक्षादिकं

10 I. O. सूर्यास्तास्तमये हुत्वा वह्निं तद्धि प्रयच्छति, V. D....वह्निं हुत्वा... (the rest as I. O.)

11 V. D. महत् समाप्नोति, A महत् समुद्दिष्टं

12 A omits the bracketed portion but repeats the portion of the last verse from हुत्वा to द्विजाः

तथा (३।३।१०।१०) :—

¹त्रिसन्ध्यं कनकं यस्तु हुत्वा वह्निं प्रयच्छति ।

न लिप्सते स पापेन पद्मपद्ममिवाम्भसा ॥२२॥

त्रिसन्ध्यं पूर्वोक्तविधिना होमं कृत्वा चिंताय ब्राह्मणाचार्यं सुवर्णम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । याव-[दुत्पन्नपापध्वंस]²-पूर्वकानागतपापासम्बन्धप्राप्तिकामोऽहमेतत् कनकं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१२) :—

यः सुवर्णं³ सुवर्णस्य ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

निर्दोषस्य स नाके तु मोदत्यब्दशतं नरः ॥२३॥

सुवर्णस्योत्कृष्टवर्णस्य⁴ निर्दोषस्य⁵ न्यायार्जितस्य हेतुः पञ्चकृष्णलमानेन षोडशमाषक-
परिमाणं सुवर्णमित्यर्थः । ब्राह्मणाचार्यं ताय⁶ उत्कृष्टं⁷ सुवर्णमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । अब्दशत-सोत्कर्ष-स्वर्गवासकामोऽहमेतन्निर्दोषं सुवर्णं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१३क—१५क) :—

आत्मतुल्यं सुवर्णन्तु⁸ यः प्रयच्छति वै द्विजाः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो यथेष्टां गतिमाप्नुयात् ॥२४॥

द्विजा इति सम्बोधनम् ।

ब्रह्मघ्नो वा सुरापो वा स्तेनो वा गुरुतल्पगः ।

सर्वपातकयुक्तोऽपि तेन दानेन मुच्यते ॥२५॥

¹⁰व्रतानामुत्तमं ह्येतद्दानानामपि चोत्तमम् ॥२६॥

आत्मतुलितं सुवर्णमर्चितमर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्यः ॐ अथादि शुष्मभ्यमन्तमुक्त्वा

1 I. O. omits the above verse
but repeats the previous
one

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A omits it

4 A सुवर्णस्यादुष्टवर्णस्य

5 A omits it

6 I. O. अर्चित for अर्चिताय

7 A दुष्ट

8 I. O. सुवर्णस्य

9 A मुच्यते नात्र संख्यः

10 A उ only for व्रतानामुत्तमं,
V. D. अदाना।

दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तात्मतुलितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदात्मतुलितं सुवर्णं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सुवर्णस्य बाहुल्याद्बहुभ्यो लिखितं [न बहुत्वनियमः]¹ ।

तथा (३।३१०।२८ख-३०क) :—

दत्त्वा सुवर्णं लोकेषु यथेच्छमथ मोदते ।

विमानेनार्कवर्णं न हंसयुक्तेन भास्वता ॥२७॥

देवराभोगणाढ्येन कामगेन विहायसा ।

भुक्त्वा दिवि चिरं भोगान् मानुष्ये सुखमाप्नुयात् ॥२८॥

अत्र फलोत्कर्षाद् यथाशक्ति बहुसुवर्णदानम् । ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणं
सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सकललोकगोचरामि-
मत-मोदादि-फलक-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सुवर्णदानावर्तः ।

अथामिदैवतरूप्यदानावर्तः । (३४)

मनुः (४।२३०घ) :—

रूप्यदो रूपमुत्तमम् ॥१॥

अत यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणं रजतमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोतायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमुत्तमरूपप्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा रूप्यमिदममिदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा रजतं स्पृशेत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥२॥

यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणींस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां^१ दानमित्युत ॥३॥

अद्वोक्तसमयानामन्यतमे ब्राह्मणायार्चितायार्चितं यथेष्टपरिमाणं रूप्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तसमयविहितरूप्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सर्वदेतिपददर्शनादति-^२प्रचुरपापक्षयार्थमिदं दानम् ।

नरसिंहपुराणे :—

रूप्यदानेन 'स्वर्ग'न्तु निर्मलं लभते नरः ॥४॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेष्टपरिमाणं रजतमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । निर्मल-^३'स्वर्ग'प्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A यत्त्वैषां

2 A यथेष्टं

3 A प्रचुरतरं

4 A सुवर्णं

5 A यथेष्टं

6 A omits स्वर्ग

ब्रह्मपुराणे :—

सुवर्णं रजतं वापि विद्रुमं मौक्तिकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति ते यान्ति विमानैः कनकोज्ज्वलैः ॥५॥

ब्राह्मणायार्चिताय ^१यथेष्टपरिमाणमर्चितं रजतम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
ब्रह्मपुराणोक्त-रजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे रजतदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतालङ्कारदानावर्तः । (३५)

नन्दिपुराणे :—

अलङ्कारन्तु यो दद्याद्विप्रायाथ सुराय वा ।

स गच्छेद्भारुणं लोकं नानाभरणभूषितः ।

जातः पृथिव्यां कालेन भवेद्दीपपतिर्नरः ॥१॥

अत्र यजमानः प्रसिद्धहैमरौप्यमोक्षिकाथलङ्कारणानामन्यतमं यथेष्टमुपादायाचितं ब्राह्मण-
याचिताय दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दि-
पुराणोक्तालङ्कारदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमलङ्कारं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा अलङ्कारोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ
कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा^१ अलङ्कारं स्पृशेत् ।

वामनपुराणे (६५।४४) ब्राह्मणाय दानानुवृत्तौ^२ :—

दासीं दासमलङ्कारमन्नं षड्रससंयुतम्^३ ।

^४पुरुषोत्तम-^५प्रीत्यर्थं प्रदेयं सार्वकालिकम् ॥२॥

नियतमासक-^६दानानन्तरस्याभिधानात् सार्वकालिकमित्यनियतमासदेयम् । प्रसिद्धालङ्का-
राणामन्यतममर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमप्रीत्ये
एतमलङ्कारं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

^७स्रग् धूपगन्धान्यनुलेपनानि ज्ञानानि मात्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्विजेभ्यः स भवेद्विरोगस्तथातिरूपश्च^८ नरेन्द्रलोके ॥३॥

1 I. O. omits सावित्रीं पठित्वा

2 A. ब्राह्मणदानानुवृत्तौ

3 A. मङ्गलद्रव्यसंयुतम् for अन्न ... (in the middle) संयुतम्

4 Corrected from Vāmana P.

I. O. and A. पुरुषोत्तमस्य

5 Vāmana P. •तुष्ट्यर्थं

6 I. O. omits दा

7 Both A' and I. O. स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि. स्रग्धूपगन्धा etc. has been supplied from a previous quotation of the same and from a consideration of the following paragraph, which becomes meaningless without this reading.

8 A. •तथाभिजातश्च

अत्र माल्यानि पृथगुक्ता सगृग्रहणमलङ्करणरूपमुक्तास्रक्प्रतिपादनार्थम् । यथाशक्ति मुक्ता-सुवर्ण-रजतादिष्वजामन्यतमां स्रजमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतौक्तस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं स्रजं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१०।१५ख—१६ख) :—

^१ रुक्माभरणदानेन सुखी सर्वत्र जायते ।

चिरान्नाकपरिभ्रष्टो रूपसौभाग्यसंयुतः ।

^२ सतां कुले तु सुस्फीते गुणैः सर्वैर्युतो नरः ॥४॥

प्रसिद्धानामलङ्काराणामन्यतममलङ्कारमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-मुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तरुक्माभरणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् रुक्माभरणं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अलङ्कारदानावर्तः ।

अथ विष्णुदेवतगृहदानावर्तः^१ । (३७)

तत्र सोपकरणगृहदानानि ।

कालिकापुराणे :—

कारयित्वा ^२तथोद्वाहं^३ श्रोत्रियाणां कुलेषु च ।

^४वेदविच्छीलवृत्तेषु ^५द्विजेष्वेकादशेष्वथ ॥१॥

^६[समावृत्ताय ब्राह्मणाय] दानेषु निषिद्ध इति वाक्यार्थः ।

ततो गृहाणि रम्याणि कुर्यादेकादशैव तु ।

कारयित्वा तु धान्यैश्च विविधैश्च प्रपूजयेत् ॥२॥

विविधैरिति ब्रीहियवमाषमुद्गतिलप्रभृतिभिः ।

^७दासं गोमहिषांश्चापि^८ शयनासन^९-पादुकाः ।

भाजनानि विचित्राणि ताम्रमृन्मयकानि^{१०} च ॥३॥

पात्राणि भोजनार्थं च ^{११}रुक्म सोपस्करश्च यत् ।

लोहञ्च कनकञ्चैव वस्त्राणि च विशेषतः ॥४॥

उपस्कर-^{१२}मुदूखलमुषलादि ।

^{१३}संपूज्यैतं सुसम्भारं^{१४} गृहेषु विनियोजयेत् ।

^{१५}योजयेच्चैव वृत्त्यर्थं^{१६} वसतो वा शतं शतम् ॥५॥

पृथक् पृथगिमांश्चैव निवर्तनशतार्द्धतः ।

विषयं ^{१७}खर्वटं^{१८} खेटं ग्रामं ग्रामार्द्धमेव वा ॥६॥

इ × भूमिं^{१९} योजये × ×

एकादशैव तास्तत्र दम्पत्यो ×

विचिन्त्य परया भक्त्या तद्गृहेषु प्रवेशयेत् ॥७॥

1 A omits the heading

2 I. O. ततोद्वाहं

3 I. O. विविधद्वौनवृत्तेषु

4 I. O. सर्वे०

5 I. O. सदावृत्तयो ब्राह्मणा

6 I. O. गोभी

7 I. O. गोमहिषौचापि, A गो-

महिषांश्चापि

8 A and I. O. ०शन०

9 A ताम्ररुक्ममयानि च

10 I. O. रुक्म

11 A ०उलूखल०

12 A संवृत्तैः

13 A योजयेषु सवृत्तार्थं शक्तितो वा शतं

शतं

14 A खर्वटं, I. O. करट

विद्रुमं प्रवालम् । ब्राह्मणायाचिंताय ^१प्रवालमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-विद्रुमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं विद्रुमं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् । मुक्तादाने तु वाक्ये ब्रह्मपुराणोक्तमुक्तादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मौक्तिक-मिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१०।२३क-२६क) :—

रत्नानाञ्च प्रदानेन राजैवेह ^२ प्रजायते ।

रत्नदानस्य यत्नोक्तं तद्भुक्त्वा सुचिरं द्विजाः ॥५॥

रत्नानामिति वक्ष्यमाणानां राजैवेह प्रजायत इति वक्ष्यमाणरत्नदानफलेषु ^३ प्रत्येकं सम्बध्यते । भुक्त्वा यथोक्तलोकान् इह राजा भवतीत्यर्थः ।

वज्रदः शक्रलोकन्तु ^४ पद्मरागप्रदो रवेः ।

मर्त्यो मरुतं दत्त्वा विष्णुलोके महीयते ॥६॥

मुक्ताफलप्रदानेन वारुणं लोकमश्नुते ।

वेदूर्यस्य प्रदानेन द्वीपानासाय ^५ मोदते ।

रत्नान्यन्यानि दत्त्वैव [राजराजस्य तु] ^६ द्विजाः ॥७॥

लोकमासायेति शेषः । रत्नान्यन्यानीति नील ^७-गोमेद-^८कदलीगर्भ-पुष्पराग-^९रूपाणि । ब्राह्मणायाचिंताय हीरकमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्ररत्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{१०}पद्मरागादि-दानेषु तु विष्णुधर्मोत्तरोक्तामुकरत्नफलप्राप्तिकामोऽहममुकरत्नमिति वाक्ये विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{११}रत्नदानावर्तः ।

1 A omits प्रवालम्

2 A' राजीदाहं

3 I. O. चक्षुषे

4 A' रजदः शक्रलोकण

5 V. D. द्वीपानां सप्त

6 I. O. सुक्तिमायाति वे for the
b. p.

7 I. O. omits नील

8 A करणीगर्भं

9 I. O. omits रु

10 A reads पद्मरागदाने and
omits तु

11 A नानारत्नं

अथ विष्णुदैवतगृहदानावर्तः^१ । (३७)

तत्र सोपकरणगृहदानानि ।

कालिकापुराणे :—

कारयित्वा^२ तथोद्वाहं^३ श्रोत्रियाणां कुलेषु च ।

^४वेदविच्छीलवृत्तेषु^५ द्विजेष्वेकादशेष्वथ ॥१॥

^६[समावृत्ताय ब्राह्मणांय] दानेषु निषिद्ध इति वाक्यार्थः ।

ततो गृहाणि रम्याणि कुर्यादिकादशैव तु ।

कारयित्वा तु धान्यैश्च विविधैश्च प्रपूजयेत् ॥२॥

विविधैरिति त्रीह्रियवमाषमुद्रतिलप्रभृतिभिः ।

^७दासं गोमहिषांश्चापि^८ शयनासन^९-पादुकाः ।

भाजनानि विचित्राणि ताम्रमृन्मयकानि^{१०} च ॥३॥

पात्राणि भोजनार्थं च ^{११}रुक्म सोपस्करश्च यत् ।

लोहश्च कनकश्चैव वस्त्राणि च विशेषतः ॥४॥

उपस्कर-^{१२}मुद्रखलमुषलादि ।

^{१३}संपूज्यैतं सुसम्भारं^{१४} गृहेषु विनियोजयेत् ।

^{१५}योजयेच्चैव वृत्त्यर्थं वसतो वा शतं शतम् ॥५॥

पृथक् पृथगिमांश्चैव निवर्तनशतार्द्धतः ।

विषयं ^{१६}खर्वटं^{१७} खेटं ग्रामं ग्रामार्द्धमेव वा ॥६॥

इ × भूमिं^{१८} योजये × ×

एकादशैव तास्तत्र दम्पत्यो ×

विचिन्त्य परया भक्त्या तद्गृहेषु प्रवेशयेत् ॥७॥

1 A omits the heading

2 I. O. ततोद्वाहं

3 I. O. विविधैश्चोन्नतेषु

4 I. O. सर्वे

5 I. O. सदावृत्तयो ब्राह्मणा

6 I. O. गोमी

7 I. O. गोमहिषीवापि, A गो-

महिषावापि

8 A and I. O. ०शन०

9 A ताम्ररुक्ममयानि च

10 I. O. रुक्म

11 A ०सुखल०

12 A संपूज्यैतं

13 A योजयेच्चैव सवृत्त्यर्थं शक्तितो वा शतं

शतं

14 A खर्वटं, I. O. करट

^१ग्राहयेदग्निहोत्राणि ^२प्रवेशयेतान् द्विजोत्तमान् ।

विधिपूर्वं यथान्यायमात्मनः श्रेयसे नरः ॥८॥

अदुष्टजलजानाञ्च विधिरेष ^३निरन्तरः ।

शीलवृत्तैर्विभक्तानां द्विजानां कारयेत् सदा ॥९॥

यश्च ग्रेष्यान् द्विजान् मूढो योजयेद्व्यकव्ययोः ।

न भवेत्तत्फलं तस्य वैदिकीयं श्रुतिर्ध्रुवा ॥१०॥

यज्ञदानव्रताद्यञ्च तौर्थायात्रादिकञ्च यत् ।

यस्त्वेवं कारयेज्जन्तुस्तेन सर्वमनुष्ठितम् ॥११॥

^४समासाद्यार्कसङ्काशं विमानं रत्नमालिनम् ।

आरुह्य तत्पदं पुण्यं सुरस्त्रीभिरलङ्कितम् ॥१२॥

^५विमानैश्चापरैर्द्रव्यैः सहस्रैः परिवारितः ।

सर्वलोकगतान् भोगान् भुक्त्वा तस्मिन् प्रपद्यते ॥१३॥

ज्ञात्वा ^६चैव म्वसामर्थ्यमेकं चोद्वाहयेद्भुजम् ।

तेनाप्याप्नोति तत्स्थानं शिवभक्तो नरो ध्रुवम् ।

^७स्थानेन स्थानसम्प्राप्तिर्विधिवत्तेन ^८जायते ॥१४॥

मातापितृविहीनन्तु संस्कारोद्वाहनादिभिः ।

यः संस्थापयति तस्येह पुण्यसंख्या न विद्यते ॥१५॥

अत्र वेदवृत्तशीलान्वितेषु कुलेषु ^९एकादशविहितान् ब्राह्मणान् विवाहं कारयित्वा तेषामवस्थानार्थमग्निहोत्रार्थञ्च एकादशेषु स्थानेषु प्रतिस्थानं नानाविधविहितगृहाणि कारयित्वा एवैकशो निवर्तनशतात्मकां ^{१०}पञ्चाशन्ननिवर्तनावच्छिन्नां वा भूमिकेकैकशो विषय-^{११}खर्वट-खेट-ग्राम-^{१२}ग्रामार्द्धानामन्यतमपरिमाणेनावच्छिन्नां वा ^{१३}भूमिमुपकल्प्यात्तत्तद्व्याणि नानाविध-^{१४}धान्य-

1 I. O. omits ग्राहयेदग्नि

2 I. O. प्रवेशितान्

3 I. O. चिन्तनः

4 I. O. स यावत्कसमानाभं

5 I. O. विमानैश्चापरैर्द्रव्यैः

6 I. O. चैतत्

7 A omits स्थानेन

8 A संजायते

9 I. O. एकादशविहितान्

10 I. O. पञ्चाशन्ननिवर्तनावच्छिन्नां वा भूमिम्

11 I. O. खर्वट, A खर्वट

12 I. O. omits ग्रामाश्च

13 I. O. omits वा

14 A धान्याध्यः, I. O. omits it

दासीदासगोमहिषीशय्यापीठिका¹-पादुका²-भाजनताम्रकलसताम्रघटी-³पित्तलघटीपित्तलदीप-वृक्ष-
नानाविधमृन्मयपात्र--भोजनार्थस्थान--मुषलोदूखल⁴--सूर्प--सम्मार्जनी--कुहालदातकुठार--खनित्र-
कर्त्तरी⁵-शर्कराखण्ड-गुड-घृत-तैल-लवणाद्रक-हिङ्गु-मरीच-धान्याक-सर्षप-हरिद्रा-शुण्ठी-पिप्पली-
मुद्ग-माष-मसूर-द्विदलकादि-⁶रन्धनोचित--सामग्री शिलापट्टशिला-⁷पुत्तिकादि-गृहवसत्युचित-
सामग्रीश्च लोह-कनकानेकविधवज्राणि च तेषु गृहेषु स्थापयित्वा ⁸तान् सभार्यान् तत्र तत्त्वानीय
यजमानः शुचिः स्नातः⁹ तान् ब्राह्मणान् शिवमूर्त्तीन् ध्यात्वा ब्राह्मणीश्च गौरीमूर्त्तीर्ध्यात्वाभ्यर्च्य
वज्रादिना तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यस्तानि गृहाण्यर्चितानि दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-
वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो युष्मभ्यमेकादशभ्यो यथासंख्यं कालिकापुराणोक्तैकादशब्राह्मणसम्प्र-
दानकगृह-[दानफलप्राप्तिकामोऽह]¹⁰-मेत-न्येकैकशो ¹¹[नानाविध-धान्य]-दासीदास-गो-महिषी-
शय्या-पीठिका-पादुका-भाजन-ताम्रकलस-ताम्रघटी--पित्तलघटी¹²-पित्तलदीप-वृक्ष--नानाविधमृन्-
मयपात्र-¹³भोजनस्थान-मुषलोदूखल¹⁴-सूर्प-सम्मार्जनी-कुहालदातकुठारखनित्रकर्त्तरी-शर्कराखण्ड-
गुड-घृततैल-लवणाद्रक-हिङ्गु-मरीच-धान्याक-सर्षप-हरिद्रा-शुण्ठी-पिप्पली-मुद्ग-माष-मसूर-द्विदल-
कादिरन्धनोचितसामग्री शिलापट्ट-शिलापुत्तिकादि-गृहवसत्युपयोगिद्रव्यसहितानि लौहसुवर्णा-
नेकवज्रयुतान्येकैकशः पञ्चाशन्निवर्त्तनभूमिसहितानि एकादशगृहाणि दद्यानि । प्रतिग्रहीतारः
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गृहमेतद्विष्णुदेवतमिति प्रत्येकमुक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।
ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं दद्यानि । प्रतिग्रहीतारः
स्वस्तीत्युक्त्वा गृहं प्रविशेयुः । ततस्तान् द्विजान् गृहाणि प्रवेश्य यथाविध्यभिहोत्राणि ग्राहयेत् ।
एकस्मै दानत्वे एकं ब्राह्मणं विवाहं कारयित्वा पूर्वलिखितकमेण तस्यावस्थानार्थं गृहं कारयित्वा
पूर्वोक्तनिवर्त्तनशतादीनामन्यतमपरिमाणां भूमिमुपकल्प्य पूर्वोक्तगृहोपकरणद्रव्याणि तत्र
स्थापयित्वा तं सभार्यं यथायथं शिवगौरीरूपं ध्यात्वा वज्रादिनाभ्यर्च्य तस्मै गृहमर्चितं
दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं कालिका-

1 I. O. पीठिका

2 I. O. भाजताम्रबू for भाजन-
ताम्र

3 I. O. पित्तली०

4 I. O. मुषलोदूखल

5 I. O. कर्त्तरी

6 A omits. रन्ध

7 A पुरषादि

8 A तत्

9 A स्नातः शुचिः

10 A omits the bracketed por-
tion

11 A नानाविधान्य for the ४. p.

12 I. O. पित्तली, A omits it

13 I. O. omits भोजन

14 I. O. मुषलोदूखल, A मुषलोदूख

पुराणोक्तासमर्थ¹-दातृकृद्ददान²-फलप्राप्तिकामोऽहमेतन्नानाविधगृहवसत्युचितसामग्रीयुतं लोह-
सुवर्णानेकवस्त्रसंयुतम्³ ४इयत्परिमाणभूमिसहितं गृहं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । ततस्तमग्निहोत्रं दापयेत्⁵ । एवं मातापितृविहीन-कारितोप-⁶नयनोद्वाहाद्यैक-
ब्राह्मण-⁷[सम्प्रदानपक्षे कालिकापुराणोक्तमातापितृविहीनकारितोपनयनविवाहैकब्राह्मण]-संप्रदान-
कृद्ददानफलप्राप्तिकाम इत्युपरिलिखितदानवाक्ये विशेषः ।

आदित्यपुराणे :—

सर्वैश्च भारढैरुपशोभिताङ्गं दद्याद् गृहं ब्राह्मणसुव्रताय ।

सर्वाश्च कामान् लभते च शीघ्रं पुत्रांश्च⁸ पौत्रांश्च लभते⁹ समग्रान् ॥१६॥

सर्वैश्च भारढैरिति गृहवसत्युचितोपकरणैरिति¹⁰ गृहैकादशकदाने¹¹ लिखितैः । सुव्रता-[य
शोभनव्रतशालिने]¹² । ब्राह्मणाय शोभनव्रतशालिनेऽर्चितायार्चितं गृहवसत्युचितसामग्री-
सहितं गृहम् ॐ अद्यादि तुभ्यमेतन्मुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽ-
हमेतत् सर्वभारढोपशोभिताङ्गं गृहं ददानि । स्वस्स्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

गृहं यस्तु प्रयच्छेत सर्वकामसमृद्धिमत्¹³ ।

स लोकं ब्रह्मणः प्राप्य सर्वकामैर्हि सेव्यते¹⁴ ॥१७॥

सर्वकामसमृद्धिमदिति¹⁵ गृहस्थोपकरणयावद्गृहवसत्युचितसामग्रीसम्पन्नमित्यर्थः ।

वर्षकोटीः स तल्लोभ्य चतस्रस्तेन कर्मणा ।

गृहमेधी सदा दाता भोगवांश्चैव जायते ॥१८॥

गृहस्थोपकरण¹⁶-यावद्गृहवसत्युचितसामग्रीसहितं गृहमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अद्यादि तुभ्यमेतन्मुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्वकाम-

1 I. O. ०समग्र

2 I. O. दानादान for दान

3 A' युतम् for वस्त्रसंयुतम्

4 A' दैषत्०

5 A' वाहयेत्

6 A ०नयनविवाहैक०

7 I. O. omits the bracketed portion

8 I. O. omits च

9 A लभेत्

10 A ०करण

11 I. O. omits कदाने

12 A' omits the bracketed portion

13 A ०समृद्धिमान्

14 A ०निषेव्यते

15 A ०समृद्धिमानदिति

16 A ०करणौघ०

समृद्धिमद्गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । गृहवसत्युचितसामग्री गृहैकादशक-
दाने लिखिता ततः ^१एव ज्ञेयाः ।

नन्दिपुराणे :—

यश्च वेश्म शुभं दद्यात् सर्वोपकरणान्वितम् ।

विप्राय नियमस्थाय स पूतः पातकैर्भवेत् ॥१६॥

शुभमुत्कृष्टं सर्वोपकरणान्वितं^२ गृहैकादशक^३-दानलिखितगृहवसत्युचितसामग्रीसहितं
नियमस्थायोपवासादिव्रतशीलाय गृहवसत्युचितसकलसामग्रीसहितं गृहमुत्कृष्टमर्चितमर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्
सर्वोपकरणान्वितं गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

रसान्नोपस्करयुतं गृहं विप्राय योऽर्पयेत् ।

तस्य न क्षीयते वंशः स्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥२०॥

उपस्करः गृहवसत्युचितसामग्री गृहैकादशदाने लिखिता । ब्राह्मणायार्चिताय धान्य-
लवणादिरसगृहवसत्युचितसामग्रीसहितं गृहमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
बृहस्पत्युक्तं^४-गृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृह^५-वसत्युचित^६-सामग्रीधान्यलवणादिरससहितं^७
गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (cf. अनु-५.७।३६) :—

बीजैरुपेतं शयनैरुपेतं दद्याद् गृहं यः पुरुषो द्विजाय ।

सुखाभिरामं बहुरत्नपूर्णं लभेदधिष्ठानवनं^८ स राजन् ॥२१॥

शयनैरिति उपरिरचितवस्त्रमयशय्यायुक्तखट्वाभित्सृभिः । ब्राह्मणायार्चितायार्चितं
धान्यादिबीजशय्यात्रयोपेतं गृहम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तसोप-
करणगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वा-[न्यमुद्र-माष-सर्षप-यव-तिल-मसूरसहितं शयनैर्युतं]^९
गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A एवानुष्ठे या

2 A सर्वोपकरणं

3 I. O. omits क

4 I. O. बृहस्पत्युचित

5 I. O. omits एतद्गृह

6 A वसत्युचित

7 A 'रसहित'

8 A 'रस'

9 A दिशुक्तमर्चितमर्चिताय for the
b. p.

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०५।२१ख—२३क) :—

धनधान्ययुतं स्फीतं ^१गृहोपकरणैर्युतम् ।

^२शय्यासनयुतं रम्यं गोजाल्यश्वयुतं^३ तथा ॥२२॥

[स्फीतं बृहत् । गृहोपकरणैर्युतं]^४ पूर्वलिखितगृहैकादशदानोक्तगृहोपकरणयुतम् ।

गृहं दत्त्वा द्विजेन्द्राय तावत् स्वर्गमुपाश्रुते ।

यावत् कल्पावसानन्तु कल्पादौ पार्थिवो भवेत् ॥२३॥

द्विजेन्द्राय विद्यातपःसम्पन्नाय ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णधान्य^५-गृहोपकरणशय्यासन-
^६गोजाल्यश्वयुतं महदुत्कृष्टं गृहमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तसापकरणगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धनधान्ययुतं स्फीतं^७ बहुविधगृहोपकरणसहितं
[शय्यासनयुतं ^८गोजाल्यश्वसहितं]^९ गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 Corrected from V. D. I. O.
and A सर्वो०

2 I. O. and A गृहोपकरणम्

3 A गोजाल्यश्वयुतं

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A धा for धान्य

6 I. O. गोजाल्यश्व, A गोजाल्यश्वयुतं

7 I. O. omits स्फीतं

8 I. O. गोजाल्यश्व०

9 A omits the bracketed por-
tion

अथानुपकरणगृहदानम् ।

मनुः (४।२३०ग) :—

गृहदोऽग्रयाणि वेश्मानि ॥१॥

आप्नोतीति सम्बन्धः ।

[याज्ञवल्क्यः (१।२११) :—

गृहधान्यतोयोपानच्छत्रमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

यमः :—

गृहदो नगरं तथा ॥३॥

आप्नोतीति सम्बन्धः ।]¹

सम्बन्धः :—

गृहदाता सुखी प्राज्ञो वितृष्णः सर्ववस्तुषु² १।४॥

ब्राह्मणायाचिंताया³-चिंतं गृहम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁴अग्रवेशमप्राप्ति-
कामोऽहमेतद्गृहं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । याज्ञवल्क्योक्तगृहदानफल-प्राप्ति-
[कामनायामत्यन्तसुखप्राप्ति]⁵-कामोऽहमिति यमोक्तगृहदानफलप्राप्ति-[कामनायां नगरप्राप्ति]⁶-
कामोऽहमिति सम्बन्धोक्तगृहदानफलप्राप्ति-[कामनायां]⁷ [सुख-प्राज्ञता-सर्ववस्तुवितृष्णता-प्राप्ति]⁸
कामोऽहमेतेषामन्यतमपदं दानवाक्ये कामनायां यथायथं निवेशनीयम् ।

महाभारते (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां क्षेत्राणां ⁹वसतीनाञ्च भारत ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥५॥

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A सर्ववस्तुतः

3 A omits अचिंताय

4 A अग्रयाव for अग्रवेश

5, 6 & 7 A omits the bracketed portions

8 A omits it and I. O. reads सम्बन्धोक्तगृहदानफलप्राप्ति which is almost a repetition of the previous phrase

9 A वसतीनां युधिषि (युधिष्ठिर?)

वसतीनां गृहाणां, वसतीनामिति^१ बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम्^२ । ब्राह्मणायाचिंताय गृह^३ मर्चिं तम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां वसतिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गृहावसथदातारो गृहैः काञ्चनमखिलैः ।

व्रजन्ति बालार्कनिभैर्धर्मराजगृहं नराः ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेष्टगृहमुपादायाचिं तम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

ब्राह्मणाय गृहं दत्त्वा वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥७॥

ब्राह्मणायाचिंताय^४ [गृहमर्चिं तम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे गृहदानावर्तः ।

1 A omits it

2 I. O. adds उक्तम्

3 A omits अर्चिताय गृहम्

4 A adds न before नराः

5 A यथेष्टम्

6 A omits the bracketed portion

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA
OF
BALLĀLA SENA

EDITED
BY
BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L.,
Kāvyatīrtha

*Sir William Jones Research Fellow,
The Asiatic Society.*

Work Number
274
Fasciculus 3

Issue Number
1569

CALCUTTA :
Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.
Published by the Asiatic Society,
1, Park Street
1955

अथ प्रतिश्रयदानावर्तः । (३८)

यमः :—

दत्त्वा प्रतिश्रयं लोके तथा दत्त्वैव चाभयम् ।

तथा दत्त्वा क्षितिं विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणादेर्विश्रामार्थं^१ गृहं मनोहरं निर्मायात्सृज्य दद्यात् । सोत्-
कर्षेब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं विश्रामार्थं^२ प्रतिश्रयमुत्सृजे । ततश्चरन् यथायथमागतान्
ब्राह्मणादीन् विश्रामयेत् ।

महाभारते (अनु—६६।३०ख—३१क) :—

तथा गवार्थे शरणं शीतवर्षसहं शुभम् ।

आसप्तमं तारयति कुलं भरतसत्तम ॥२॥

शरणं गृहम् । उपकल्प्येति विशेषः । शुभं सुदृढं^३ यद्योक्तगृहमुत्पाद्य गवां निवासार्थ-
मुत्सृज्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-गोदान-फलप्राप्तिकामोऽहं गवार्थमुत्सृजे इत्युत्सृज्य
गास्तत्तावारितं विश्रामयेत् ।

विहारावसथोद्यान-कूपाराम-सभाप्रदाः ।

विप्राणाञ्चोपकर्तारस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥३॥ (अनु—२३।६६)

विहारावसथोऽग्निहोतृगृहं सभा^४ सभा^५-जनगृहं यत्र बहवो जनाः सुखेनोपविश्य कथादि
कुर्वन्ति । अग्निहोत्रेण अग्निहोत्रकरणोचितं गृहमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ महाभारतोक्त-
विहारावसथदानफलप्राप्तिकामोऽहमग्निहोत्रेण तुभ्यं विहारावसथं ददानि । नानासत्त्वविश्रा-
मार्थं सभामुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ब्राह्मणमुखनानासत्त्वेभ्यः स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां विश्रामार्थं
सभामुत्सृजे । तदादि यथायथं तत्र भ्रान्तान् विश्रामयेत्^६ ।

तथा (वन—१६६।२४) :—

पादोदकं पादघृतं दीपमन्नं प्रतिश्रयम् ।

प्रयच्छन्ति तु ये राजन्नोपसर्पन्ति ते यमम् ॥४॥

1 & 2 I. O. विश्रामार्थं

3 I. O. सुदृढं शुभं

4 I. O. सभा

5 I. O. सभा

6 I. O. विश्रामयेत्

प्रतिश्रयं निर्माय श्रान्तविश्रामार्थमुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानाश्रान्तेभ्यो विश्रामार्थं ^१यमानुपसर्परूपफलप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे । इत्युत्सृज्य ^२यथाकाल-
मागतान् श्रान्तान् ^३विश्रामयेत् ।

तथा (अनु—५.७।३.७७) :—

प्रतिश्रयाच्छादनसंप्रदाता प्राप्नोति 'तान्येव न संशयोऽन्त ॥५॥

तान्येवेति प्रतिश्रयाच्छादनान्येव इत्यर्थः । श्रान्तविश्रामार्थं प्रतिश्रयमुत्सृज्य दद्यात् ।
ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानाश्रान्तेभ्यो विश्रामार्थं बहुप्रतिश्रयप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे ।
तदादि यथायथमुपस्थितान् श्रान्तान् तत्र ^६विश्रामयेत् ।

स्कन्दपुराणे :—

योगिभ्यो ब्रह्मचारिभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यतात्मवान् ।

यः प्रयच्छेदावसथं सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥६॥

आवसथं विश्रामगृहम् ।

आप्तावास^६ पुण्डरीकं गोसहस्रञ्च विन्दति ।

स्मृतिं च परमां^७ लब्ध्वा योगमाप्नोति सुव्रतः ॥७॥

शीतवर्षाद्युपद्रवहरितं दृढं गृहमुत्पाद्य त्रिदण्ड्यैकदण्डिभ्योऽवस्थानार्थं सङ्कल्प्य
दद्यात् । ॐ स्कन्दपुराणोक्तावसथदानफलप्राप्तिकामोऽहं योगि-ब्रह्मचारि-ब्राह्मणविश्रामार्थ-
मेतमावसथमुत्सृजे । ततश्चारभ्य यथायथं त्रिदण्डिन एकदण्डिनश्च विश्रामयेत्^८ ।

आग्नेयपुराणे :—]

कारयित्वा दृढस्तम्भं [शुभं पक्वे]^९ ष्टकामयम् ।

प्रतिश्रयं [सुविस्तीर्णं सुभूमिं]^{१०} लक्ष्णान्वितम् ॥८॥

शुभं शोभनं सुभूमिं^{११} परिकल्पितभूमिं लक्ष्णान्वितं मठलक्ष्णान्वितम् ।

1 I. O. यानानुसर्पण

2 I. O. यथाकालः

3 I. O. विश्रामयेत्

4 I. O. चान्येव

5 I. O. विश्रामयेत्

6 I. O. आप्तावास

7 I. O. परम

8 I. O. विश्रामयेत्

9 A यद् for the bracketed portion

10 I. O. सुविस्तीर्णभूमि for the bracketed portion

11 I. O. भूमि

12 I. O. परिकल्पितभूमि

मठं कमठ(?)-[पृष्ठाभं भञ्ज(?)सितदिग्गम्बरम् ।]¹

सुधानुलिप्तं गुप्तञ्च सुखशाला²-विराजितम् ॥६॥

गुप्तं रक्षितं³ प्राकारादिवेष्टितमित्यर्थः ।

दद्यादनन्तफलदं शैववैष्णवयोगिनाम् ॥१०॥

यथोक्तं मठं निर्माय शिवध्यानरतेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽथर्ववेदविहितपाशुपतव्रतधारिभ्यो वा विष्णुध्यानरतेभ्यो द्विजेभ्यो⁴ भगवद्भ्यो वा उत्सृज्य दद्यात् । ॐ आग्नेयपुराणोक्त-मठ⁵-प्रतिश्रयदानफलप्राप्तिकामो शैवयोगिभ्यो वैष्णवयोगिभ्यो⁶ विश्रामार्थमेतं सुखशालान्वितं [मठं प्रतिश्रययुतं ददानि इत्युत्सृजेत्]⁷ । ततःप्रभृति यथासम्भवमुपस्थिता-[न् शैवयोगिनो वैष्णवयोगिनो वा यथेच्छं]⁸ मठे विश्रामयेत्⁹ ।

¹⁰वायुपुराणे (२।१८।५६) :—

[प्रतिश्रयन्तु यो]¹¹ दद्यादतिथिभ्यः¹² कृताञ्जलिः ।

¹³देवास्तमुपतिष्ठन्ते दिव्यातिथ्यैः सहस्रशः ॥११॥

वातवर्षादिसह¹⁴ ¹⁵गृहमुत्पाद्यातिथिभ्यो विश्रामार्थमुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ¹⁶वायुपुरा-
णोक्तप्रतिश्रयदानफलप्राप्तिकामोऽहमतिथिभ्यो विश्रामार्थमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे । ततःप्रभृति
यथाकालमुपस्थितानतिथीन् कृताञ्जलिरादरेण विश्रामयेत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गृहावसथदातारो गृहैः काञ्चनमण्डितैः ।

ब्रजन्ति बालार्कनिभैर्धर्मराजगृहं नराः ॥१२॥

1 A omits the bracketed portion

2 A स्वशाखान्

3 I. O. and A प्रकारादि.

4 I. O. omits द्विजेभ्यो

5 I. O. मत्

6 I. O. omits this

7 I. O. मठप्रतिश्रयमुत्सृजे इत्युत्सृज्य for the b. p.

8 A 'शैव योगिजो वा यथेच्छ' for the b. p.

9 I. O. विश्रामयेत्

10 A पद्मपुराणे

11 Vāyu P. प्रतिश्रयं सदा for the b. p.

12 A दद्यादर्थि भवञ्च

13 Vāyu P. देवास्ते संप्रतीचन्ते

14 A निमित्ताय for सहं

15 I. O. omits गृहम्

16 A पद्मपुराणोक्त.

आवसथो विश्रामार्थं गृहम् । श्रान्तविश्रामोचितं दृढं गृहमुत्पाद्य श्रान्तेभ्य उतसृज्य
 दद्यात् । [ॐ ब्रह्मपुराणोक्तावसथश्चानफलप्राप्तिकामोऽहं श्रान्तविश्रामार्थमेतमावसथमुत्सृजे ।
 ततःप्रभृति तस्मिन् वेश्मनि यथाकालमागतान् श्रान्तान् विश्रामयेत् ।]²

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
 श्रीदानसागरे प्रतिश्रयदानावर्तः ।

1 I, O. गृहं twice

2 A ब्रह्मपुराणे only for the
 bracketed portion

अथ प्रजापतिदेवतशय्यादानावर्तः । (३९)

^१विष्णु :—

शय्यादानेन भार्याम् ॥१॥

प्राप्नोतीति शेषः^२ । अत्र यजमानो ब्राह्मणायार्चितायार्चितां शय्यां दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं भार्याप्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा शय्येयं प्रजापतिदेवतैत्युक्त्वा^३ यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा शय्यां स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।११ख) :—

यानं वृद्धं प्रिया^४ शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितां शय्याम् ॐ अद्यादि^५ तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुख-
प्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु-५।७।४०) :—

सुगन्धिचित्रास्तरणोपधानं दद्यान्नरो यः^६ शयनं द्विजाय ।

रूपार्चितां^७ रूपवतीं^८ मनोज्ञां भार्यामपत्योपचितां लभेत् सः ॥३॥

उपधानं गेण्डुकम् । ब्राह्मणायार्चिताय शय्यां सुगन्धिचित्रास्तरणां सोपधानां^९ खट्वा-
रूपमर्चियाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तशय्यादानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत्^{१०} सास्तरणोपधानं शयनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A reads विष्णु: before the heading of this topic, just above.

2 A प्राप्नोतीत्यर्थः

3 I. O. प्रजापतिदेवतेति पठित्वा

4 'A' and I. O. प्रिय'

5 A प्रतिग्रहीता for ॐ अद्यादि

6 A 'सुयज्ञ' for नरो यः

7 A' रूपचितां

8 A दक्षवतीं

9 T. O. adds पट्टरूपाम् after खट्वारूपाम्

10 A स्तरणोपधानम्

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु शय्यां प्रयच्छेत स्वास्तीर्णां नरसत्तम ।

स हि भार्याः प्रिया दिव्या बह्वीर्भर्ता¹ समश्नुते² ॥४॥

स्वास्तीर्णां खट्वोपरिविस्तृतशोभनरूपाम् । अर्चितां स्वास्तीर्णां शय्यामर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-शय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां स्वास्तीर्णां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

शय्याप्रदानं यो दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो³ विशेषतः ।

षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ।

यदि कालक्षयं गत्वा⁴ जायते विपुले कुले ॥५॥

यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो⁵ यथाशक्ति शय्यामर्चितां⁷ दद्यात् । ॐ अद्या-
मुकामुक्सगोलेभ्योऽमुकामुक्वेदामुकामुक्शाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं शिव-
पुराणोक्तशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः शय्या ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र फलोत्कर्षादुत्कृष्टशय्यादानम् ।

आदित्यपुराणे :—

ये च शय्यां प्रयच्छन्ति देवेषु च गुरुष्विह ।

ज्ञानवृद्धेषु विप्रेषु दत्त्वा नश्यन्ति कण्टकम् ॥६॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । गुरुवे ब्राह्मणाय⁸ बहुभ्रूतायार्चितायार्चितां शय्याम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । कण्टकनाशकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

¹⁰उपानदयुगलं छलं ¹¹शय्यासनमथापि च ।

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि तथैवाभरणानि च ॥७॥

1 A बह्वीभर्ता, I. O. बह्वीभक्ताः

2 A समाश्नुते

3 I. O. ब्राह्मणेष्

4 A दत्त्वा

5 A यथेष्ट

6 A omits अर्चितेभ्यो

7 I. O. शय्या अर्चिता

8 A omits बहुभ्रूतायार्चिताय

9 A omits ब्रह्मपुराणे

10 A पादुका for उपानद

11 A शय्यां कालं for शय्यासनम्

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुञ्जरैश्चाभ्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं रम्यं छत्रैः सौवर्णराजतैः ॥८॥

अत्र फलोत्कर्षश्रवणादुत्कृष्टशय्यादानम् । ब्राह्मणायार्चितायां^१ चर्चितां शय्याम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-शय्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।२-३) :—

दत्त्वा द्विजाय शयनं स्वास्तीर्णं सोत्तरच्छदम् ।

कुले महति [सम्भूतां रूपद्रविणसंयुताम्]^२ ॥६॥

तथा पञ्चवतीं^३ भार्यां प्राप्नोति वशगां^४ तथा ।

अनेनैव तु दानेन भार्या पतिमवाप्नुयात् ॥१०॥

^१पञ्चवतीं कुटुम्बिनीम् । भार्या पतिमिति^६ महाकुलत्वादियुक्तं पतिमित्युन्नेयम् । शय्यां सुपरिष्कृतामुपरि^७-वस्त्राच्छादितामर्चितां^८ मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-स्वास्तीर्णशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह- [मेतत् सोत्तरच्छदं शयनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।२।५ख) :—

शय्याप्रदानं लोकेषु तथा स्थानकरं परम् ॥११॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथाशक्त्युपकल्पितां शय्यामर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुपकरणशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह]^९-मेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे शय्यादानावर्तः ।

1 I. O. omits अर्चिताय

2 Corrected from V. D. I. O. रूपभूतो रूपद्रविणसंयुतम् and A सम्भूतां रूपद्रविणसम्पदा for the b. p.

3 A दक्षवतीं

4 Corrected from V. D. A वशगां and I. O. च सगां

5 A दक्षवतीं

6 I. O. पति for पतिमिति

7 I. O. सुपरिष्कृतां परि, A उप-
स्कृतामुपरि

8 A omits अर्चिताम्

9 A omits the bracketed por-
tion

अथ विष्णुदैवतेन्धनदानावर्तः¹ । (४०)

विष्णुः :—

इन्धनप्रदानेन दीप्ताग्निर्भवति संग्रामे च जयमाप्नोति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमिन्धनं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामु-
कशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदिन्धनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा इदमिन्धनं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा^३ इन्धनं स्पृशेत् ।

महाभारते ब्राह्मणायेन्धनदानानुवृत्तौ (अनु—६५।१४ख-१६क) :—

प्रतापनार्थं^४ राजेन्द्र व्रतवद्भूयः^५ सदा नरः ।

सिध्यन्त्यर्थाः सदा तस्य कार्याणि विविधानि च ॥२॥

उपर्युपरि शत्रूणां वपुषा दीप्यते च सः ।

भगवांश्चास्य सुप्रीतो^६ वह्निर्भवति नित्यशः ॥३॥

^१शीतार्त्तानां ^२व्रतकृच्छ्रब्राह्मणानां प्रतापनार्थं काष्ठान्युत्सृज्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-
प्रतापनार्थकाष्ठदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^३व्रतपरब्राह्मणेभ्यः प्रतापनार्थं काष्ठमुत्सृजे । ^४[ततः
काष्ठानि दद्यात् । तत्कार्यारण्यावृत्त्या^{१०} सदेतिपददर्शनात् ।

आग्नेयपुराणे :—

य इन्धनानि काष्ठानि ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।

सर्वार्थास्तस्य सिध्यन्ति तेजस्वी चाभिजायते ॥॥

इन्धनानि^{११} काष्ठविशेषाणां वह्निप्रज्वालनोपयोगीनि काष्ठानीत्यर्थः । अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽ-
र्चितानि काष्ठानि दद्यात् । ॐ] अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकमुकशाखाध्यायिभ्यो

1 A omits this heading, I. O.
...दैवत इन्धन...

2 A प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा इन्धनं
ददानि before this

3 A omits सावित्रीं पठित्वा

4 I. O. वृषवद्भूयः

5 I. O. सुप्रप्रीतो

6 I. O. शीतार्त्तानां

7 A व्रतकृच्छ्रं, I. O. वृद्धं

8 I. O. व्रतवद्ब्राह्मणेभ्यः

9 A reads the following only
for the bracketed portion
viz. ततः काष्ठान्यावृत्त्या दद्यात्

10 I. O. वृत्त्या

11 I. O. इन्धनादीनि

[ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो]¹ युष्मभ्यमाम्नेयपुराणोक्तकाष्ठदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि काष्ठानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । उत्सृज्य वा क्रमशो दद्यात् ।

मार्कण्डेयपुराणे (१०।५७क) यममार्गगमनानुवृत्तौ :—

शीतं ²जयन्तीन्धनदाः ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमिन्धनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मार्कण्डेय-पुराणोक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदिन्धनं ददानि । ³स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सङ्कल्प्य वा क्रमशो दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे इन्धनदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

2 Mārkaṇḍeya P. जयन्ति धनदाः

3 A reads this sentence before शीतं जयन्तीन्धनदाः (V. 5)

१ अथ विष्णुदैवतदीपदानावर्त्तः । (४१)

तत्र दीपदानस्तुतिः ।

महाभारते (cf. अनु—१३०।२६ख) :—

प्रदीपस्य प्रदानेन श्रूयतां गुणविस्तरः ।

तमोऽन्धकारे नियतं^२ दीपदो न प्रणश्यति^३ ॥१॥

प्रभाञ्चास्य^४ प्रयच्छन्ति सोमभास्करपावकाः^५ ।

देवताश्चानुमन्यन्ते विमलाः सर्वतो दिशः ॥२॥

द्योतते च यथादित्यः स्वर्गलोकगतो^६ नरः ।

तस्माद्दीपः प्रदातव्यः पानीयश्च विशेषतः ॥३॥

यस्माद्बुद्धिगमेतत्तु तमसश्चैव भेषजम् ।

तस्माद्बुद्धिगतिर्दाता^७ भवत्येति निश्चयः ॥४॥

देवास्तेजस्विनो यस्मात् प्रभावन्तः प्रकाशकाः ।

तामसा राक्षसाश्चैव तस्माद्दीपः प्रदीयते ॥५॥

आलोकदानाच्चक्षुष्मान्^८ प्रभायुक्तो भवेन्नरः ।

तान् दत्त्वा नोपहिंसेत न हरेन्नोपनाशयेत्^९ ॥६॥

दीपहर्त्ता भवेदन्धस्तमोगतिरसुप्रभः ।

दीपप्रदः स्वर्गलोके दीपमालेव^{१०} राजते ॥७॥

ब्रह्मपुराणे :—

दीपदा^{११} यान्ति यानैस्तु दीपयन्तो दिशो दश ।

आदित्यसदृशैर्यानिर्दीप्यमाना^{१२} यथामयः ॥८॥

1. A omits this heading

2. A तमोन्धकारनियतां

3. A दीपदा न प्रणश्यति

4. A प्रभावस्मै

5. A पावकाः

6. I. O. स्वर्गलोकागती, A प्रेतलोका-
गती

7. A गतिश्चाभ

8. I. O. दानाश्चक्षुष्मान्

9. A नोपनाशयेत्, I. O. शोपनाशयेत्

10. A दीपदानेव

11. I. O. यान्तु पारैश्च

12. A दीप्यमाना

वराहपुराणे (almost the same as २०७।५२ख-५३क) :—

^१दीपप्रदानेन द्युतिं लभन्ते घृतेन तेजः सुकुमारताञ्च^२ ।

प्राणद्युतिं^३ स्निग्धताञ्चापि तैलै-^४र्द्रवैर्नानारसतृप्तताञ्च ॥६॥

नन्दिपुराणे :—

याम्यं तमोमयं घोरं^५ वनं दुर्गं^६ महाभयम् ।

^७व्रजन्ति ते च सुखिनो ये केचिद्दीपदायिनः ॥१०॥

अथ दीपदानपरिभाषा ।

महाभारते :—

हविषा प्रथमः कल्पो द्वितीयश्चौषधी × ।

वसामेदोऽस्थि-^७निर्यासेन^८ कार्य्यः पुष्टिमिच्छता^९ ॥११॥

विष्णुधर्मोत्तरे :—

घृतेन दीपा दातव्या तैलेर्वा यदुनन्दन ।

वसामज्जादिभिर्देया न तु दीपाः कथञ्चन ॥१२॥

^{१०}दत्त्वा दीपं न कर्तव्यं तेन कर्म विजानता ।

निर्वापणञ्च दीपस्य हिंसनञ्च विगर्हितम् ॥१३॥

यः कुर्यात्तानि^{१०} कर्माणि स्यादसौ पुष्पितेक्ष्णः ।

दीपहर्त्ता भवेदन्धः काणो निर्वापको^{११} भवेत् ।

दीपस्य दानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥१४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदोपाश्चान्न^{१२}-वस्त्राम्भस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णं-[धुर्यान् दत्त्वा स्वर्गं]^{१३} महीयते ॥१५॥

- 1 I. O. दीपप्रदाने द्युतिं लभति
- 2 I. O. स्वर्गभावभाष्य
- 3 I. O. स्निग्धताञ्च
- 4 I. O. ०क्षरेण०
- 5 A वल्लदुर्ग for वनं दुर्गं
- 6 I. O. व्रजन्ते तेन
- 7 A नज्जादौ for निर्यासे

- 8 I. O. ०भिच्छतः
- 9 I. O. नन्वा
- 10 I. O. कुर्यात्तेन, A कुर्यात्तन
- 11 I. O. निर्वापको
- 12 I. O. ०स्त्रान्न०
- 13 I. O. धूपान् स्वर्गलोके for the bracketed portion

¹इदं ब्राह्मणमात्रदेयभूम्यादिसमभिव्याहारात् ब्राह्मणाय ²दीपदानम् । अत यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं दीपं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखा-
ध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोतर्क-³स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । प्रतिग्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा [दीपोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा]⁴ यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ततः ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा दीपं स्पृशेत् ।

शिवपुराणे :—

दीपप्रदानं⁵ यो दद्याद् दैवते ब्राह्मणेषु च⁶ ।

तेन दीपप्रदानेन ⁷अक्षय्यां गतिमाप्नुयात् ॥१६॥

ब्राह्मणेष्विति बहुवचनं प्रयोगबहुत्वापेक्षया । अर्चिताय ⁸ब्राह्मणायार्चितं दीपम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁹अक्षय्यगतिप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

दीपं ददाति यो मर्त्यः सुरब्राह्मणवेशमनि¹⁰ ।

स ¹¹दिव्येन तु ¹²यानेन महाद्युति¹³-प्रभासिना¹⁴ ।

¹⁵गच्छति स्वर्गमण्डलं वसेत्तत्र समाः शतम् ॥१७॥

¹⁶गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखो दीपदानं सङ्कल्प्य ब्राह्मणवेशमसु ¹⁷यथेच्छकालावधि
दद्यात् । ॐ नन्दिपुराणोक्त-¹⁸ब्राह्मणवेशम-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणवेशमसु दीपं
दास्ये¹⁹ । ²⁰[अथ फलभूयस्त्वाद् यथेष्ट]-चिरकालदीपदानम् ।

1 A ततः

2 A omits दीप

3 A फल०

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A दीपं प्रासाद्

6 A वा

7 I. O. अक्षय्यां

8 A omits ब्राह्मणाय

9 I. O. अक्षय्य०

10 A देवब्राह्मणवेशमनि, I. O. सुर-
ब्राह्मणवेशमनि

11 I. O. दिव्येन

12 I. O. यानेन, A जालेन

13 I. O. महाप्राभ

14 A प्रभाषिणा

15 I. O. गच्छति

16 A reads ता before गृहीतो०

17 A यथेच्छया

18 A adds वृत्त before ब्राह्मण०

19 A ददानि

20 A अतिस्मृतिसंभूययथेच्छ for the
bracketed portion

शाम्बपुराणे :—

दीपं ददाति^१ यो नित्यं देवतायतनेषु च ।

चतुष्पथेषु रथ्यासु रूपवान् ^२सुभगो भवेत् ॥१८॥

चतुष्पथेषु दीपदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ शाम्बपुराणोक्तदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं
चतुष्पथेषु दीपं दास्ये । ततो यथेष्टचिरकालावधि दद्यात् । रथ्यासु दीपदाने रथ्यास्विति
^३दानवाक्ये विशेषः । फलभूय-^४[स्त्वार्थिनोक्तदेशे]-^५स्वेकदेव दीपा देयाः । ^६अत्र च वाक्येऽ-
मुकामुक्त-^७देवतायतनेषु चतुष्पथेषु^७ रथ्यासु च दीपं दास्ये इति विशेषः ।

महाभारते (cf. अनु-५.७।२२) :—

^८दीपालोकप्रदानेन चक्षुष्मान् ^९भवते नरः ।

तस्माद्दीपाः प्रदातव्याः ^{१०}सायं वै गृहमेधिभिः ।

^{११}दिव्यं चक्षुरवाप्नोति ^{१२}प्रेत्य दीपस्य दायकः ॥१९॥

शुचौ स्थाने ^{१३}सायं यथेष्ट-^{१४}बहुसंख्यान् दीपान् यथेष्टचिरकालावधि सङ्कल्प्य दद्यात् ।
ॐ महाभारतोक्त-सायं-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं साय-^{१५}मेतान् दीपान् दास्ये ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

दीपदान-^{१६}[न्तु कर्तव्यं विप्र]-वेश्मसु परिडत्तैः ॥२०॥

एतद्दीपदानं^{१७} मोक्षफलम् । अन्यत्र दीपदानेन महत्फलमवाप्नुयादित्यनन्तर^{१८}-श्रुतेः ।
महत्फलं मोक्षः । अन्यत्रेति देवगृह-^{१९}व्यतिरिक्ते दीपदानस्थान इत्यर्थः । दीपदानं सङ्कल्प्य
जन्मसंस्कारविद्यासम्पन्नब्राह्मणगृहेषु चिरं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तविप्रगृहदीपदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं विप्रगृहेषु दीपान् ^{२०}दास्ये ।

1 A ददानि

2 A सुखभगो

3 A and I. O. लिखितदानवाक्ये

4 A स्थावित्र राध्यायतने चतुष्पथादि
for the bracketed portion

5 A तत्र for अत्र च

6 I. O. देवायतनेषु

7 A चतुष्पथ

8 A यस्माद्दीपप्रदानेन

9 A भवति

10 A सायाह्ने for सायं वै

11 A दिव्यचक्षुमवाप्नोति

12 A प्रत्य

13 A omits सायं

14 A चिरकाल for बहु

15 A एतं दीपं

16 I. O. स्थान इत्यर्थः for the
bracketed portion

17 A दानस्य

18 A उत्तरत्र for अनन्तर

19 I. O. व्यतिरिक्तान् दीपान् for
व्यतिरिक्ते

20 A दद्यात्

तथा :—

गिरिशृङ्गे प्रदातव्या नदीनां ^१पुलिनेषु च ।

वृक्षमूलेषु गोष्ठेषु ^२कान्तारगहनेषु च ।

दीपदानेन सर्वत्र महत् फलमुपाश्नुते ॥२१॥

^३यावन्त्यक्षिनिमेषाणि दीपः प्रज्वलते नृप ।

तावन्त्येव स राजेन्द्र वर्षाणि दिवि मोदते ॥२२॥

दीपदानेन राजेन्द्र चक्षुष्मानिह जायते ।

रूपसौभाग्ययुक्तश्च धनधान्यसमन्वितः ॥२३॥

^४गिरिशृङ्गादिषु पूर्वोक्तेषु दीपदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत्^५ । ॐ ^६विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गिरि-
शृङ्गदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं गिरिशृङ्गे दीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य गिरिशृङ्गे यथेष्ट-
कालावधि दीपं दद्यात् । एवं नदीपुलिनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^७[नदीपुलिन इति ।
वृक्षमूलदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं] वृक्षमूल इति । गोष्ठदीपदान-^८फलप्राप्तिकामोऽहं गोष्ठ इति ।
कान्तारदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं कान्तार इति । वनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^९[वन इति
लिखितवाक्ये विशेषः । अत्र फलभूयस्त्वार्थिनोक्तदेशेषु एकदैव दीपा देयाः । तत्र दान-
वाक्यम् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-महत्फलजनकत्वोपलक्षितदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं] गिरि-
शृङ्ग-नदीपुलिन-वृक्षमूल-गोष्ठ-कान्तारवनेषु दीपान् दास्ये इति सङ्कल्प्य उक्तस्थानेषु दीपान्
दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे दीपदानावर्तः ।

1 A अनिलेषु च

2 A कान्तारे गहनेषु

3 I. O. यावन्त्यक्षि०

4 A गिरिशृङ्गानिषु

5 A omits सङ्कल्पयेत्

6 I. O. विष्णुधर्मोक्त

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A omits फल

9 A omits the bracketed por-
tion

अथ सरस्वतीदैवतपुराणदानावर्तः । (४२)

मत्स्यपुराणे (५३।३-४) :—

पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा^१ स्मृतम् ।

अनन्तरञ्च वक्त्रेभ्यो वेदास्तस्य विनिर्गताः ॥१॥

[पुराणमेकमेवासी-^२तस्मिन् कल्पान्तरे सदा ।

त्रिवर्गसाधनं पुराणं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥२॥

^३तथा (५३।११-५६) —

^४तदर्थोऽत्र चतुर्लक्षैः संचेषेण प्रदर्शितः ।]^५

पुराणानि दशाष्टौ च ^६साम्प्रतं तदिहोच्यते ॥३॥

नामतस्तानि वक्ष्यामि^७ शृणुष्वमृषिसत्तमाः ।

ब्रह्मणाभिहितं पूर्वं यावन्मालं मरीचये ।

ब्राह्मं ^८तद्दशसाहस्रं पुराणं परिकीर्त्यते ॥४॥

लिखित्वा तच्च^९ यो दद्याज्जलधेनुसमन्वितम् ।

वैशाखे पौर्णमास्यां स ब्रह्मलोके महीयते ॥५॥

एतदेव यदा पद्ममभूद्विररमयं जगत् ।

^{१०}तद्वृत्तान्ताश्रयन्तद्वत् ^{११}पाद्ममित्युच्यते ध्रुवैः ॥६॥

^{१२}पाद्मं तत् पञ्चपञ्चाशत् सहस्राणीह पठ्यते ।

तत्पुराणञ्च यो ^{१३}दद्यात् सुवर्णकमलान्वितम् ।

ज्यैष्ठ्ये मासि तिलैर्युक्तं सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥७॥

1 A ब्रह्मण

2 M. P. •तदा कल्पान्तरेऽनघ

3 A omits तथा

4 A reads this line as तदर्थी
च चतुर्लक्षौ संचेषेण प्रदर्शितः

5 A repeats the bracketed
portion

6 A संप्रतं

7 A वक्ष्यामि

8 M. P. त्रिदश.

9 I. O. तत्र

10 A तत्तथान्ताश्रयं तद्वत्

11 A पद्म.

12 A पद्मं

13 T. O. दद्या

अत्र पौर्णमासीप्रकरणात् ¹ज्येष्ठपौर्णमासी ग्राह्या ।

²वराहकल्पवृत्तान्तमधिकृत्य पराशरः ।

³यान् प्राह धर्मानखिलांस्तदयुक्तं वैष्णवं विदुः ॥८॥

⁴तदाषाढे तु यो दद्याद् घृतधेनुसमन्वितम् ।

पौर्णमास्यां ⁵हि पूतात्मा स पदं याति ⁶वारणम् ॥९॥

तयोर्विंशतिसाहस्रं तत-⁷पुराणं विदुर्बुधाः ।

श्वे तकल्पप्रसङ्गेन ⁸धर्मान् वायुरिहाब्रवीत् ॥१०॥

यत्न तद्वायवीयं स्याद्ब्रह्माहात्म्यसंयुतम् ।

⁹चतुर्विंशत्सहस्राणि पुराणं तदिहोच्यते ॥११॥

¹⁰श्रावण्यां श्रावणे मासि गुडधेनुसमन्वितम् ।

यो दद्याद्-धि¹¹-संयुक्तं ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

शिवलोके ¹²स शान्तात्मा कल्पमेकं वसेन्नरः ॥१२॥

¹³यत्नाधिकृत्य गायत्रीं वर्यते धर्मविस्तरः ।

वृक्षाक्षुरवधोपेतं¹⁴ ¹⁵तद्भागवतमुच्यते ॥१३॥

¹⁶[सारस्वतस्य कल्पस्य मध्ये ¹⁷ये स्युर्नरोत्तमाः ।

तद्वृत्तान्तोद्भवं लोके तद्भागवत-¹⁸मुच्यते ॥१४॥]

1 A जैष्ठेमासी जैष्ठमासीकपौर्णमासी

2 A वराहकल्पावृत्तौ अभिकृत्य and M. P. वाराह०

3 A यत्तद्

4 A तदाभाषा

5 A विपूतात्मा

6 A वारणम्

7 M. P. ०प्रमाणं

8 Corrected from M. P. A धर्माभापूषिताब्रवीत् and I. O. धर्मायायु०

9 A चतुर्विंशत्साहस्रं आदिपुराणं

10 A श्रावण्यां

11 M. P. षष्ण० and A गाव० for दधि

12 A समन्तादा and M. P. स पूतात्मा

13 I. O. यत्नाधिकृत्य गायत्री

14 A यत्न for पेतं

15 I. O. तद्भागवत उच्यते

16 A omits the bracketed portion

17 I. O. येषु नरामराः

18 I. O. उ for सु

लिखित्वा ¹तच्च यो दद्याद्धेम-² शृङ्गसमन्वितम् ।
 पौर्णमास्यां प्रौष्ठपद्यां स याति परमं पदम् ।
 अष्टादशसहस्राणि पुराणं ³तत् प्रकीर्तितम् ⁴॥१५॥
 यत्नाह नारदो धर्मान् ⁵बृहत्कल्पा-⁶श्रयांस्त्वह ।
⁷पञ्चविंशत्सहस्राणि नारदीयं तदुच्यते ॥१६॥
⁸आश्विने पञ्चदश्यान्तु यो दद्याद्धेनुसंयुतम् ।
 परमां सिद्धिमाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभाम् ॥१७॥
⁹यत्नाधिकृत्य शकुनीन् धर्मधर्मविचारणा ।
¹⁰[व्याख्याता वै मुनिप्रश्ने मुनिभिर्धर्मचारिभिः ॥१८॥
 मार्कण्डेयेन कथितं तत् सर्वं विस्तरेण तु ।]
 पुराणं नवसाहस्रं मार्कण्डेयमिहोच्यते ॥१९॥
¹¹प्रतिलिख्य तु यो दद्यात् सौवर्ण-¹²करिसंयुतम् ।
 कार्तिक्यां पुराडरीकस्य ¹³यज्ञस्य फलभाग् भवेत् ॥२०॥
¹⁴यत्तदीशानकल्पस्य वृत्तान्तमधिकृत्य च ।
 वशिष्ठा-¹⁵यामिनां प्रोक्तमाप्नोत्येतत् प्रचक्षते ॥२१॥
 लेखयित्वा च यो दद्यात्-¹⁶हेमपद्मसमन्वितम् ।
¹⁷मार्गशीर्ष्यां विधानेन तिलधेनुयुतं तथा ।
 तच्च षोडशसाहस्रं सर्व-¹⁸क्रतुफलप्रदम् ॥२२॥

1 I. O. तन्न	11 Corrected from M. P. I. O.
2 I. O. 'सिंह'	परिलिखन्तु यो दद्या, A परिलिख्य
etc.
3 I. O. तं	12 Corrected from M. P. A
4 M. P. प्रचक्षते	कवि°, I. O. कनि°
5 A बृहत्कल्प्याश्रयस्तिष्ठ	13 A सकल्प
6 M. P. 'श्रयाणि च	14 M. P. यत्तदीशानकं कल्प', I. O.
7 A पञ्चविंशत्याह मुनिनारदीयं तदुच्यते	and A यत्तु दीशानकल्पस्य
8 A तद्विने, I. O. तदीये	15 A omits या
9 I. O. repeats पञ्चविंशत्...तदु-
च्यते of V. 16 before this	16 A हेमस्य च चतुस्रं खम्
10 A omits the bracketed por-
tion, I. O. reads the first
line of the b. p. as व्याख्यानं
जैमिनिप्रश्ने पंक्तिभिर्धर्मचारिभिः	17 Corrected from M. P. A
'मार्गशीर्ष', I. O. मार्गशीर्षी
	18 A धर्म for क्रतु

यत्ताधिकृत्य ¹माहात्म्यमादित्यस्य चतुर्मुखः ।

अघोरकल्पवृत्तान्तप्रसङ्गेन ²जगत्स्थितिम् ॥२३॥

मनवे कथयामास भूतग्रामस्य लक्षणम् ।

चतुर्दशसहस्राणि तत्रा ³पञ्चशतानि च ।

⁴भविष्यच्चरितप्रायं भविष्यं तदिहोच्यते ॥२४॥

तत् पोषे मासि यो दद्यात् पौर्णमास्यां विमत्सरः ⁵ ।

⁶गुडकुम्भसमायुक्तमग्निष्टोमफलं लभेत् ॥२५॥

⁷रथान्तरस्य कल्पस्य वृत्तान्तमधिकृत्य च ।

⁸सावर्णिना नारदाय कृष्णमाहात्म्यसंयुतम् ॥२६॥

यत्त ब्रह्मवराहस्य ⁹चरितं ¹⁰वर्यते मुहुः ।

तदष्टादशसाहस्रं ब्रह्मवैवर्तमुच्यते ॥२७॥

पुराणं ब्रह्मवैवर्तं दद्याद् यो माघमासि तु ¹¹ ।

पौर्णमास्यां ¹²सभवनं ब्रह्मलोके महीयते ॥२८॥

[सभवनं गृहसहितम् ।] ¹³

यत्तामिलिङ्ग ¹⁴-मध्यस्थः प्राह देवो महेश्वरः ।

धर्मार्थकाम-¹⁵मोक्षार्थानाम्नेयमधिकृत्य च ।

¹⁶[कल्पान्ते लैङ्गमित्युक्तं ¹⁷पुराणं ब्रह्मणा स्वयम् ॥२९॥

1 A: माहात्म्यमादित्यस्य

2 A जलक्षितिं

3 A दृष्टं

4 M. P. भविष्यच्चरितं. I. O. भविष्य-
क्षमितं

5 Corrected from M. P. I. O.
and A विप्रेषितः

6 I. O. गृहं

7 I. O. नाथन्तरस्य, M. P. रथन्तरस्य

8 Corrected from M. P. A नाम
यदाह and I. O. सावर्णिनाराध-
नायाह

9 I. O. रचितं, M. P. चोदन्तं

10 M. P. वर्णितं

11 A and M. P. च

12 A स भगवान्, M. P. सुभक्ति

13 A omits the bracketed por-
tion

14 I. O. सिद्धं for लिङ्ग

15 A मोक्षार्थानां for मोक्षार्थान्

16 I. O. omits the bracketed
portion

17 Corrected from M. P. A
कल्पं तस्मिन्मुखाय

तदेकादशसाहस्रं फाल्गुन्यां यः प्रयच्छति ।
 तिलधेनुसमायुक्तं स याति शिवं सात्मताम् ॥३०॥
 महावराहस्य पुनर्माहात्म्यमधिकृत्य च ।
 विष्णुनाभिहितं क्षौरयै तद्वाराहमिहोच्यते ॥३१॥
 मानवस्य प्रसङ्गेन कल्पस्य मुनिसत्तमाः ।
 चतुर्विंशत्सहस्राणि तत्पुराणमिहोच्यते ॥३२॥
 काञ्चनं गरुडं कृत्वा तिलधेनुसमन्वितम् ।
 पौर्णमास्यां मधौ दद्याद् ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।
 वराहस्य प्रसादेन पदमाप्नोति वैष्णवम् ॥३३॥
 यत् माहेश्वरं धर्ममधिकृत्य च परमुखः^५ ।
 कल्पे^६ [तत्-^७ पुरुषे वृत्ते चरितैरुपशोभितम् ॥३४॥
 स्कान्दं नाम पुराणन्तु ह्येकाशीतिर्निगद्यते ।
 सहस्राणि शतञ्चैकमिति [यत्ने न पठ्यते]^{१०} ॥३५॥
 परिलिख्य च यो दद्याद्देमशूलसमन्वितम् ।
 शैवं पदमवाप्नोति मीने चोपागते^{११} रवौ ॥३६॥

अलैकस्मिन् वाक्ये पौर्णमास्यां मधाविति माससहितपौर्णमासीश्रवणादन्यत् च मीने
 चोपागते रवाविति तिथिविशेषाश्रवणात् अन्योन्यापेक्षया चैतपौर्णमास्यामेव दानद्वयम् ।

त्रिविक्रमस्य माहात्म्यमधिकृत्य चतुर्मुखः^८ ।
 त्रिवर्गमभ्यधाद् यत्^{१२} वामनं परिकीर्त्यते^{१३} ॥३७॥
 पुराणं दशसाहस्रं^{१४} कौर्मकल्पानुगं शिवम् ।
 यः शरद्विषुवे दद्याद्वैष्णवं याल्यसौ पदम् ॥३८॥

1 M. P. ०सात्म्यताम्

2 Corrected from M. P. A
 उरा for उनर्

3 A चतुर्विंशं

4 Corrected from M. P. A
 च यो and I. O. तु यो

5 Corrected from M. P. A
 सन्मुखः, I. O. परमुखः

6 A' कल्प

7 A omits the bracketed por-
 tion

8 M. P. ०पुरुषं वृत्तं

9 Corrected from M. P. I. O.
 देकाशीति०

10 M. P. मर्त्येषु गद्यते for the
 b. p.

11 Corrected from M. P. I. O.
 चोपागते

12 M. P. ०पासप

13 M. P. परिकीर्तितम्

14 M. P. कूर्म०

यत्र धमार्थकामानां मोक्षस्य च रसातले ।
 माहात्म्यं कथयामास कूर्मरूपी जनार्दनः ॥३६॥
^१इन्द्रद्युमप्रसङ्गेन ऋषीणां ^२शक्तसन्निधौ ।
^३अष्टादशसहस्राणि लक्ष्मीकल्पानुषङ्गिकम् ॥४०॥
 यो दद्यादयने 'कौर्म' हेमकूर्मसमन्वितम् ।
 गोसहस्रप्रदानस्य ^४स फलं प्राप्नुयान्नरः ॥४१॥
 श्रुतीनां यत् कल्पादौ प्रवृत्त्यर्थं जनार्दनः ।
 मतस्य-^५रूपी च मनवे नरसिंहोपवर्णनम् ॥४२॥
 अधिकृत्याब्रवीत् सप्तकल्पवृत्तं मुनीश्वराः ^६१ ।
 तन्मातृस्यमिति जानीध्वं सहस्राणि ^७तयोदश ॥४३॥
 विषुवे हेममतस्येन धेन्वा चैव समन्वितम् ।
 यो दद्यात् पृथिवी तेन दत्ता भवति चाखिला ॥४४॥
 यदा च गारुडो कल्पे ^८विश्वारूढाद् गारुडोद्भवम् ।
 अधिकृत्याब्रवीत् ^९कृष्णो गारुडं तदिहोच्यते ॥
^{११}[तदष्टादशकं चैव] सहस्राणीह पठ्यते ॥४५॥
^{१२}[सौवर्णहंसमिथुनसंयुक्तं] विषुवे नराः ।
 यो ददाति पुमान् सिद्धिमाप्नोति शिवसम्मितः ॥४६॥]
 शिवसम्मितः शिवतुल्यरूपः । अतएव सिद्धिमणिमाद्यष्टैश्वर्यम् ।
 ब्रह्मा ब्रह्माण्डमाहात्म्यमधिकृत्याब्रवीत् पुनः ।
 तच्च द्वादशसाहस्रं ब्रह्माण्डं द्विशताधिकम् ॥४७॥

- 1 Corrected from M. P. I. O.
इन्द्रस्य सु०
- 2 Corrected from M. P. I. O.
ग्रन्थ
- 3 Corrected from M. P. I. O.
सप्त
- 4 M. P. कूर्म
- 5 Corrected from M. P. I. O.
प्रदानेन
- 6 M. P. रूपेण for रूपी च
- 7 Corrected from M. P. I. O.
सुनिवृत्ताः

- 8 M. P. चतुर्दश
- 9 Corrected from M. P. I. O.
विश्वारूढ
- 10 Corrected from M. P. I. O.
कृष्ण
- 11 Corrected from M. P. I. O.
reads the b. p. as तदष्टादश
चैकैव
- 12 M. P. reads the b. p. as
सौवर्णहंससंयुक्तं यो ददाति पुमा-
निह । स सिद्धिं लभते मुखां
शिवलोके च संस्थितिम् ॥

भविष्याणां कल्पानां^१ श्रूयते यत् विस्तरः ।

तद्ब्रह्माण्डपुराणन्तु ब्रह्मणा समुदाहृतम् ॥४८॥

यो^२ दद्यात् व्यतीपाते^३ पीतोर्णायुगसंयुतम् ।

राजसूयसद्वैतस्य फलमाप्नोति मानवः ॥४९॥

अत्राष्टादशपुराणानि लेखयित्वा यजमानो वैशाखपौर्णमास्यां शुचि पुराणपाठशक्तः
श्रद्धालुः कुटुम्बिनं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै पुराणोक्तजलधेनुसहितं ब्रह्मपुराणमर्चितं दद्यात् ।
ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्ति-
कामोऽहमेतज्जलधेनुसहितं ब्रह्मपुराणं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
पुराणमिदं सरस्वतीदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैत-
दानप्रतिप्रार्थी तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुराणं
स्पृशेत् । एवमपरपुराणसप्तदशकदानेष्वपि दक्षिणादानं^४ सरस्वतीदेवतपुराणस्पर्शनं
स्वीकरणञ्चोत्तरेभ्यः । एवं ज्येष्ठपौर्णमास्यां सौवर्णकमलतिलतुप्यङ्किकासहितपद्मपुराणदान-
वाक्ये अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णकमलतिलसहितं पद्मपुराणं ददानीति विशेषः ।
^५आषाढपौर्णमास्यां मतस्यपुराणोक्तघृतधेनुसहित-विष्णुपुराणं^६ दानवाक्ये पूतात्मतापूर्वकवारुण-
पदप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतधेनुसहितं विष्णुपुराणं ददानीति विशेषः । आत्रणपौर्णमास्यां
दक्षिणप्राप्तम^७स्यपुराणोक्तगुडधेनुसहितवायुपुराणं^८ दानवाक्ये शान्तात्मकत्वपूर्वकैककल्प-
शिवपुरवासिकामोऽहमेतद्दक्षिणगुडसहितं वायुपुराणं ददानीति विशेषः । भाद्रपौर्णमास्यां
सुवर्णशृङ्गयुक्तभागवतपुराणं^९ दानवाक्ये परमपदप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णशृङ्गसहितं
भागवतपुराणं ददानीति विशेषः । आश्विनपौर्णमास्यां सुवर्णशृङ्गायलङ्कृतस्वरूपधेनुसहित-
नारदीयपुराणं^{१०} दानवाक्ये पुनरावृत्तिदुर्लभ-परमसिद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णशृङ्गायल-
ङ्कृतधेनुसहितं नारदीयपुराणं ददानीति विशेषः । कार्तिकपौर्णमास्यां सौवर्णहस्तिसहित-
मार्कण्डेयपुराणदानवाक्ये पुण्डरीकयज्ञफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णहस्तिसहितं मार्कण्डेय-
पुराणं ददानीति विशेषः । मार्गशार्षपौर्णमास्यां मतस्यपुराणोक्तसौवर्णपद्म^{१०}-तिलधेनु-

1 Corrected from M. P. I. O.

श्रूयते

2 M. P. दद्यात्

3 Corrected from M. P. I. O.

पौर्णमासी

4 I. O. सरस्वतीदेवतस्य पुराणस्पर्शनस्य

स्वीकरणमुत्तरेभ्यम्

5 I. O. आषाढे

6 I. O. दाने

7 I. O. दाने

8 I. O. दाने

9 I. O. दाने

10 I. O. सौवर्णपद्ममत्स्यपुराणोक्तः, A omits सौवर्णपद्म

सहिताग्नेयपुराणदान¹-वाक्ये सर्वकतु²-फलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णपद्मतिलधेनुसहितमाग्नेय-
पुराणं ददानीति विशेषः । पौषपौर्णमास्यां गुडकुम्भसहितभविष्यपुराण³-दान⁴-वाक्ये अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गुडकुम्भसहितं भविष्यपुराणं ददानीति विशेषः । माघपौर्णमास्यां
गृहसहितब्रह्मवैवर्तपुराणदान⁵-वाक्ये सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् सभवनं ब्रह्म-
वैवर्तपुराणं ददानीति विशेषः । फाल्गुनपौर्णमास्यां मतस्यपुराणोक्ततिलधेनुसहितलिङ्ग-
पुराण⁶ दान⁷-वाक्ये शिवसात्मताप्राप्तिकामोऽहमेतत्तिलधेनुसहितं लिङ्गपुराणं ददानीति
विशेषः । चैत्रपौर्णमास्यां⁸ मतस्यपुराणोक्तसौवर्णगरुडतिलधेनुसहित-⁹वराहपुराणदान¹⁰-वाक्ये
¹¹वैष्णवपदप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णगरुडतिलधेनुसहितं वराहपुराणं ददानीति विशेषः ।
तथा¹² तस्मिन् दिने सौवर्ण-¹³शूलसहितस्कन्दपुराण-¹⁴दानवाक्ये शैवपदप्राप्तिकामोऽहमेतत्
सौवर्ण-¹⁵शूलसहितं स्कन्दपुराणं ददानीति विशेषः । शरद्विषुवे केवलवामनपुराण-¹⁶दान-
वाक्ये वैष्णवपदप्राप्तिकामोऽहमेतद्वामनपुराणं ददानीति विशेषः । ¹⁷उत्तरायणे सौवर्णकूर्म-
सहितकूर्मपुराणदानवाक्ये गोसहस्रप्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णकूर्मसहितं कूर्मपुराणं ददा-
नीति विशेषः । वसन्तविषुवे सौवर्णमतस्यसुवर्णशृङ्गाचलङ्कृतधेनुसहितमतस्यपुराण¹⁸-दानवाक्ये
अखिलपृथिवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णमतस्यसुवर्णशृङ्गाचलङ्कृतधेनुसहितं मतस्यपुराणं
ददानीति विशेषः । तथा वसन्तविषुवे¹⁹ एव सौवर्णहंसमिथुनसहित-²⁰गरुडपुराणदानवाक्ये
अश्वसालोक्यपूर्वकसिद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णहंसमिथुनसहितं ²¹गरुडपुराणं ददानीति
विशेषः । व्यतीपाते ²²धौतकौशेयवस्त्र²³-युगयुतब्रह्माण्डपुराण²⁴-दानवाक्ये राजसूयसहस्रफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् ²⁵पीतोर्णायुगसहितं ब्रह्माण्डपुराणं ददानीति विशेषः ।

1 I. O. दाने

2 A omits कतु

3 A' पुराणोक्तपुराण.

4 I. O. दाने

5 I. O. दाने

6 A' पुराणोक्त.

7 I. O. दाने

8 A omits मतस्य, I. O. सौवर्ण-
गरुडमतस्यपुराणोक्त.

9 A omits वराह

10 I. O. दाने

11 A विष्णु

12 A अस्मिन्नेव

13 I. O. मूल.

14 I. O. दाने

15 I. O. मूल.

16 I. O. दाने

17 A omits उत्तरायणे

18 A पुराणोक्त.

19 I. O. एतत्

20 I. O. गरुड.

21 I. O. गरुडपुराणं

22 A धौत twice

23 I. O. वस्त्र

24 A' पुराणे

25 I. O. कौशेयवस्त्रयुग.

कूर्मपुराणे (२।४६।१२२, १२४-१२६) :—

एतत् पुराणं^१ 'परमं भाषितं'^२ कूर्मरूपिणा ।

साक्षाद्देवाति^३-देवेन विष्णुना विश्वयोनिना ॥५०॥

लिखित्वा चैव यो दद्याद् वैशाखे^४ 'भासि सुव्रतः'^५ ।

विप्राय वेदविदुषे^६ तस्य पुण्यं निबोधत ॥५१॥

सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः ।

भुक्त्वा तु विपुलान्[भोगान् स्वर्गं]^७ दिव्यान् सुशोभनान् ॥५२॥

ततः स्वर्गात् परिभ्रष्टो विप्राणां जायते कुले ।

पूर्वसंस्कारमाहात्म्या^८-द्वद्भविद्यामवाप्नुयात् ॥५३॥

कूर्मपुराणं यथाशक्ति लेखयित्वा^१ चिंतं वैशाखाभिमततिथौ ब्राह्मणाचार्येण ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । कूर्मपुराणोक्त-कूर्मपुराणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कूर्मपुराणं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पुराणदानावर्तः ।

1 K. P. सकलं

2 A भाषितं

3 K. P. पि for ति

4 K. P. क्वाचित्केऽपि वा for भासि

सुव्रतः

5 I. O. तत्त्वतः

6 A विदुषे only

7 K. P. सर्वो भोगान् for the b. p.

8 A ० माहात्म्ये

अथ ब्रह्मदैवतविद्यादानावर्तः । (४३)

तत्र विद्यादानप्रशंसा ।

मनुः (४।२३३) :—

सर्वेषामेव दानानां ब्रह्मदानं विशिष्यते ।

^१वार्यन्न-^२गोमहीवास-^३स्तिलकाञ्चनसर्पिषाम् ॥१॥

याज्ञवल्क्यः (१।२१२) :—

सर्वदानमयं^४ ब्रह्म प्रदानेभ्योऽधिकन्ततः^५ ।

^६तं ददत् समवाप्नोति ब्रह्मलोकमविच्युतः^७ ॥२॥

यमः :—

य इमां पृथिवीं दद्यात् सर्वरत्नोपशोभिताम् ।

दद्याच्छास्त्रं च विप्राणां ^८तच्च दानञ्च च तत्समम् ॥३॥

आदित्यपुराणे :—

द्वीणि तुल्यप्रदानानि द्वीणि तुल्यफलानि च ।

सर्वकामदुघा धेनुर्गावः पृथ्वी सरस्वती ॥४॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०३।१-४) :—

विद्या कामदुघा धेनुर्विद्या चक्षुरनुत्तमम् ।

^९[विद्यादानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥५॥

विद्यावान् सर्वकामानां भाजनं पुरुषो भवेत् ।

तस्माद्विद्यां हि ददता किं न दत्तं भवेदिह ॥६॥

पराध्यापनतः क्लेशं पुरुषस्तु यदश्रुते ।

तपस्तत् परमं तस्य ब्रह्मलोकं परं स्मृतम् ॥७॥

दानानामुत्तमं ह्येतत्तपसश्च तथोत्तमम् ।]

विद्यादानं महाभागाः^{१०} सर्वकामफलप्रदम् ॥८॥

1 I, O. पवित्र

2 I, O. श्री

3 A क्षयाकाञ्चनसर्पिषी

4 A सर्वदानाग्रयं

5 A अधिकन्तु तस्य

6 A ऊर्ध्वलोकमवाप्नोति

7 A अविच्युतं

8 I, O. तद्दानानि

9 A omits the bracketed portion

10 A भक्षाभागाः

अथ विद्यादानस्वरूपं तत्फलञ्च ।

नन्दिपुराणे :—

शास्त्रे यस्माज्जगत् सर्वं संश्रितञ्च शुभाशुभम् ।

तस्माच्छास्त्रं प्रयत्नेन दातव्यं पुण्यकर्मणा ॥१॥

विद्याश्चतुर्दश प्रोक्ताः क्रमेण तु यथास्थितिः^१ ।

षडङ्गाश्चतुरो वेदा धर्मशास्त्रं पुरातनम् ॥२॥

पुरातनं पुराणम् ।

मीमांसातर्कमपि च एता विद्यास्तु कीर्तिताः ।

^२आसामेवान्तरोत्पन्नाः परा विद्याः सहस्रशः ॥३॥

आयुर्वेदः^३ शस्यवेदो धनुर्वेदः प्रकीर्तितः ।

सर्वोत्तमा^४ चात्मविद्या संसारभयनाशिनी ॥४॥

^५सर्वदुःखान्तकरणी^५ सर्वपापविनाशिनी ।

एता विद्याः समाख्याता बहुमेदोपमेदजाः ॥५॥

कला विद्या तथा^७ वार्त्ता शिल्पविद्या तथापरा ।

^८सर्वा एव महाभागाः^९ [सर्वाः सर्वार्थसाधिकाः ॥६॥

स्थिताश्च तारतम्येन] विशिष्टफलसाधिकाः ।

आत्मविद्या प्रधाना तु तथायुर्वेदसंहिता^{१०} ॥७॥

धर्माधर्मप्रणयिनी कला शिल्पानुसाधिका^{११} ।

^{१२}सैषा विद्या च वितता एता विद्या महाफलाः ॥८॥

^{१३}ययैको जीवति प्राणी कयापि^{१४} किल कुतचित् ।

अप्रधानापि सा विद्या कुलानां शतमुद्धरेत् ॥९॥

1 A and I. O. यथास्थितिः

2 A अस्मात् सर्वान्तरोत्पन्नाः

3 I. O. सस्यवेदो, A अस्त्रवेदो

4 I. O. मात्मविद्या

5 A सर्वदुःखान्तःकरणी

6 A अप्रणाशिनी

7 I. O. वाच्याः

8 A सर्वत्रैव

9 A omits the bracketed portion

10 A अस्त्रिका

11 I. O. असाधिका

12 A यस्य

13 I. O. ययैको

14 I. O. कत

यापि ¹साध्यवरोधत्वाद्विद्या वै यत् कुतश्चित् ।

प्रापयत्युत्तराङ्गो कान् विधिना ²वाविधानतः ॥१०॥

³[विधिना वाविधानतः] वक्ष्यमाणविधिना ⁴विधानमन्तरेणैव दद्यादित्यर्थः ।

⁵शिल्पविद्यां नरो दत्त्वा याति वै ब्रह्मणोऽन्तिकम् ।

⁶कलाविद्यां नरो दत्त्वा वैष्णवं लोकमाप्नुयात् ।

⁷कल्पमेकं न सन्देहः स्वर्गभोगसमन्वितः ॥११॥

⁸शस्यविद्यां नरो दत्त्वा तृप्तिमान् कामसंयुतः ।

प्रजापतिपुरं गच्छेत् तारयन्नरकात् पितृन् ॥१२॥

आयुर्वेदं नरो दत्त्वा लोकानाप्नोति निर्मलान् ।

⁹अश्विन्योर्दिव्यकामाढ्यं ¹⁰मन्वन्तरशतं नरः ॥१३॥

तर्कविद्यां नरो दत्त्वा वारुणं लोकमाप्नुयात् ।

मीमांसान्तु बुधो दत्त्वा शास्त्रमिन्द्रपुरे ¹¹वसेत् ॥१४॥

धर्मशास्त्रं नरो दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ।

दशमन्वन्तरान् मर्त्यस्तारयेन्नरकात् पितृन् ॥१५॥

¹²वेदविद्यां नरो दत्त्वा स्वर्गे कल्पद्वयं वसेत् ।

आत्मविद्या-¹³[न्तु यो दद्यात्] ¹³तस्य संख्या न विद्यते ॥१६॥

¹⁴पुण्यञ्चागदितं सम्यगपि वर्षशतायुतैः ।

एतावच्छ्रव्यते वक्तुं यत् ¹⁵कल्पायुतमुत्तमम् ।

सत्यलोके वसेन्मर्त्यो ¹⁶यत् ब्रह्म वसेत् प्रभुः ॥१७॥

अप्येकं ¹⁷निरुजीकृत्य जन्तुं यादृशतादृशम् ।

आयुर्वेदप्रसादेन किं न दत्तं भवेद्भुवि ॥१८॥

1 A साध्यवरोध	9 I. O. अश्विनोर्दिव्यकामाढ्यं, A
2 A omits वा	अश्विन्योर्दिव्यकामाढ्यं
3 A इति for the bracketed portion	10 I. O. दिव्यं मन्वन्तरं
4 A विधानमन्त्रे नैव वा	11 I. O. पुरो
5 I. O. शिष्ये for शिष्य	12 I. O. वेदविद्यां
6 A reads कलाविद्यां नरो दत्त्वा याति वै ब्रह्मणोऽन्तिकं before this line	13 I. O. मन्तपोविद्यां for the b. p.
7 I. O. कालमेकं	14 A पुण्यञ्चागदितं
8 A यस्य विद्यां, I. O. सत्यं	15 A कल्पायुतमुत्तमं
	16 A विष्णुर्धन
	17 A निरुजीकृत्य

^१शस्यवेदप्रसादेन सम्पन्ना यस्य^२शालयः ।

किं नाम न कृतं^३तत् पुण्यं भवति शारवतम् ॥१६॥

मीमांसाशास्त्रमाहात्म्याद्बुद्धा वै वेदनिर्णयम् ।

किं नाम न शुभं^४दत्तं यज्ञकर्मप्रवर्तनात् ॥२०॥

आत्मविद्या च पौराणी धर्मशास्त्रात्मिका च या ।

एता विद्यास्तिस्रो मुख्याः सर्वदानक्रियाफलैः ॥२१॥

^५[धर्मशास्त्रं नरो बुद्धा यत्किञ्चिद्धर्ममाश्रयेत् ।

तस्य धर्मं दशगुणं धर्मशास्त्रप्रदस्य वै ॥२२॥

पुराणाख्यानविद्वांसः पितृदेवार्चने रताः^६ ।]

लोकान्^७सर्वान् कामपूरणान् यान्ति सर्वशुभोदयान्^८ ॥२३॥

पुराणविद्यादातारस्त्वनन्तफलभागिनः ।

आत्मविद्याप्रदातारो नरा धर्मसमाश्रयाः ।

न पुनर्योनिनिरयं प्रविशन्ति दुरत्ययम् ॥२४॥

उत्तीर्णाः सर्वपापेभ्यः^९सपुत्रपशुबान्धवाः ।

मुच्यन्ते निरयैर्घोरैर-^{१०}संख्यैर्यातनात्मकैः ॥२५॥

तथा :—

श्लोकं प्रहेलिकां^{११}गाथामन्यद्वापि^{१२}सुभाषितम् ।

दत्त्वा प्रीतिकरं याति^{१३}लोकमप्सरसां शुभम् ॥२६॥

यदेतत् पुण्यमाख्यातं विद्यादानस्य साम्प्रतम् ।

देशकालविधिभ्रष्टा-^{१४}पालयोगात्तथा बुधः ।

प्राप्नोति कोटिगुणितं फलं विद्याप्रदानतः ॥२७॥

यत्तु पुण्यपरो मर्त्यो जिगीषुः कीर्तिसाधकः ।

स विधानेन वै विद्यां दद्याद् विविधकामदाम् ॥२८॥

1 I. O. सख्यः, A सन्धकः

2 I. O. पथ

3 A तव

4 I. O. दात

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. रतः

7 A सर्वोत्तमान् पूर्यान्

8 I. O. सर्वशुभोदयः

9 A नराः सपुत्रबान्धवाः

10 I. O. संख्यैः पातनात्मकैः

11 I. O. गाथाः

12 I. O. सुभाषितां

13 A लोकमसाविनं

14 A पात्रः

एवं विद्याप्रदानं वै सर्वकामगुणाधिकम् ।

¹यत्तत् पात्रे तु संलक्ष्यं रहस्यञ्चैतदुत्तमम् ॥२६॥

उद्दिश्य देवतां दातुं प्रधानां यत्त ²कूत्रचित् ।

तस्य समाप्तपुरयस्य केन पुरयं निरूप्यते ॥३०॥

उद्दिश्य देवतां देवताप्रीतय इत्यर्थः ।

गुरुमाराध्य यत्नेन विद्याव्याख्यानपारगम् ।

[शक्त्या भक्त्या प्रणामेन]³ धनैः सर्वगुणैस्तथा ॥३१॥

अथ गुरुप्रशंसा ।

यथा घटप्रतिच्छन्ना ⁴रत्नराजमहाप्रभाः ।

अकिञ्चित्करतां ⁵प्राप्तास्तथा विद्याश्चतुर्दश ॥१॥

विना तु गुरुणा ⁶सम्यग्बोधनेन विपश्चिता ।

नैव विद्याफलप्राप्तिर्गुरुं तस्मात् प्रपूजयेत् ॥२॥

सगवासोभूषणैर्नित्यं यथा देवं पिताकिनम् ।

यो गुरुं पूजयेन्नित्यं स्थितं वा प्रस्थितञ्च वा ॥३॥

तत्प्रसादेन यस्मात् स प्राप्नुयात् सर्वसम्पदः ।

तस्माद् गुरुं प्रयत्नेन महादेववदर्चयेत् ॥४॥

भक्त्या प्रीत्या प्रयत्नेन श्रद्धया च सदैव हि ।

एष माता पिता ह्येष एष एव च बान्धवः ॥५॥

एष चिन्तामणिः स्फोट एष एव च मे सुहृत् ।

एवं श्रद्धापरो नित्यं गुरुमाराधयेद्बुधः ।

अज्ञानदुःखशमनं ⁷नरकोद्धरणं तथा ॥६॥

कुतो माता पिता वापि बान्धवो वा महागुणः ।

तादृगभ्युदयं कुर्याद् यत् कुर्याच्च गुरुर्महात् ॥७॥

कोऽन्यो ज्ञानेन ⁸दुःखौघादुद्धरेद्बहुबन्धनात् ।

सम्यक् शास्त्रार्थबोद्धारं महादेववदर्चयेत् ॥८॥

1 I. O. पतेत् पात्रे तु संलक्ष्यं

2 I. O. कूत्रचित्

3 A सद्यो तत् प्राप्तिमार्गेण for the
b, p.

4 A वज्रराजमहाप्रभः

5 A प्राप्तः

6 A सम्यक्बोधिकेन विपश्चितः

7 A नरकोद्धरणं

8 A दुःखौघादुद्धरेद्बहुबन्धनात्, I. O.
दुःखेभ्योदुद्धरेद्बहुबन्धनात्

¹वस्तुमात्रेण यो ज्ञानं शास्त्ररूपमुपन्यसेत् ।

स तावच्छिववत्² पूज्यो भक्त्या³ भवति पापहः ॥६॥

यः शास्त्रमविविक्तार्थ⁴ विशेषार्थ⁵ प्रबोधयेत् ।

⁶पदवाक्यार्थबोधेन सम्यक् शास्त्रप्रवर्तनात् ॥१०॥

⁷पूर्वोत्तरार्थसङ्गत्या समुदायार्थनिश्चयः ।

⁸सुशास्त्राभिमता वाचः सम्यग् यो वेत्ति तत्त्वतः⁹ ॥११॥

स तु साक्षान्महाबुद्धिर्भगवानिव शङ्करः ।

तं भजेत् सर्वभावेन भक्तियोगेन सर्वदा ॥१२॥

आदित्येन विना ¹⁰यावज्जगदन्धं विभाव्यते ।

गुरुवाक्यैर्विना ¹¹सर्वं तथैव हि तमोमयम् ॥१३॥

तस्माद् यथा महादेवं [तद्वदेव गुरुं सदा ।]¹²

यः पश्यति स पुरुषः ¹³सर्वधर्मानवाप्नुयात् ॥१४॥

अथ विद्यादानपात्राणि ।

विद्या च मुख्यं दानानां ¹⁴गुरुतोऽस्य विधिं बुधः ।

श्रुत्वा विधेयं विधिवच्छ्रद्धया भावितात्मना ॥१॥

सत्पात्रेभ्यः ¹⁵स्तुतां दद्याद् ¹⁶विशेषाद् गुणशालिषु ।

उपयोज्यञ्च ¹⁷यद् यस्य तत्तस्य प्रतिपादयेत् ॥२॥

सुरालयेषु सिद्धेषु यथा¹⁸विभवविस्तरैः ।

दातव्यास्तु प्रयत्नेन ¹⁹सदा पुण्यफलार्थिभिः ॥३॥

1 A वट् मात्रेण

2 A भावस्थिररत

3 A भक्तो

4 A अविविक्तार्थ

5 I. O. तदवाक्यादनुबोधेन

6 I. O. पूर्वोत्तरार्थसङ्गत्या, A पूर्वोत्तरनुवर्तमाना

7 A सुशास्त्रविद्विताधीवारं, I. O. स्वशास्त्रा

8 I. O. तत्ततः

9 A यतजगदन्ध

10 A सर्वतथैव हि तमामयं, I. O. तमोमयं

11 I. O. गुरुं सदा for the bracketed portion

12 I. O. adds सर्वधर्मान् after सर्वधर्मान्

13 A गुरुं तस्य

14 I. O. स्तुतं विद्या

15 I. O. विशेषा

16 I. O. पद्यस्य

17 I. O. विस्तरविस्तरैः

18 A महापुण्यफलार्थिभिः

अथ पुस्तकलिखनारम्भः ।

शुभे नक्षत्रदिवसे ^१शुभे चापि ^२दिनग्रहे ।

लेखयेत् पूज्यं देवेशान् रुद्रब्रह्मजनादनान् ॥४॥

अथ सरयन्त्रविधिः ।

पूर्वदिग्बदनो भूत्वा लिपिज्ञो लेखकोत्तमः ।

विद्याधरं प्रकुर्वीत हेमरूप्यमयं शुभम् ॥५॥

विद्याधरं सरयन्त्रम् ।

नागदन्तमयं वापि सारदारुमयं तथा ।

मनोज्ञमगुरु रम्यं शुक्रपत्रप्रयोगजम् ॥६॥

^३सङ्कोचयन्त्रसंयुक्तं ^४विकाशनसमन्वितम् ।

^५पत्रविद्याविनिहतां कुर्यात् पुस्तकसंस्थिताम् ॥७॥

अथ पत्रसञ्चयविधिः ।

कुर्यात् पुस्तकं यत् लेख्यादिगुण-^६विस्तृतम् ।

^७शुशुक्तं लघु रम्यञ्च कृष्णमेचकितं तथा ॥८॥

पुस्तकं पत्रसञ्चयं ^८[लेख्यालिखनीयस्थानादिगुणविस्तृतं^९] शुशुक्तं सुमर्दितं कृष्णमेच-
कितं मसीनिर्मितसमयज्ञादिलिखनानुगुण-^{१०}[श्यामरेखम् ।

अथवा]^{१०} रक्तवर्णां मेचकानं कृतं शुभम् ।

कार्पाससूत्रग्रथितं नानागन्धादिवासितम् ॥९॥

रक्तवर्णाभिमिति कृतकृष्णलोहितरेखं नानागन्धादिवासितं नानाधूपधूपितम् ।

1 I. O. शुभवादि

2 Raghu reads in Div. T. (p. 588) राशि but चापि in Dik. T. (p. 650) and reads in the above two pages the following in the second line of V. 5:—निरोधी हस्तवाक्षोष मसौपत्रविधारणे

3 I. O. सङ्कोचयन्त्रसंयुक्तं

4 I. O. विकाशनसमन्वितम्, A' विकाशिन समन्वितम्

5 A यत् विद्या च विहितं

6 I. O. and A विस्तृतं

7 A सुशुक्तञ्च (सुशुक्तं ?) सरयन्त्र

8 I. O. लेख्यादिगुणानां विगुणविस्तृतं बहुतरं for the bracketed portion

9 A प्रसारयुतं for विस्तृतम्

10 I. O. श्यामरेखा सुखवा for the b. p.

अथ मसीनिर्माणम् ।

मसीमिश्राप्यनेकाभिश्चतुर्वर्णाभिरेव च ।

दृढस्तम्भन¹-युक्ताभिर्मैचकैश्चाप्यनेकशः ॥१०॥

[मसीमिश्राप्यनेकाभिः प्रचुरभागज्जलाभिः]² चतुर्वर्णाभिः पीतरक्कहरितकृष्णवर्णद्रव्य-
रसमयीभिः³ दृढस्तम्भन⁴-युक्ताभिर्मैद्र⁵-गन्धरसादिसहिताभिः । मेचकैश्चाप्यनेकश इति पीत
× × नानाद्रव्ययुक्ताभिः ।

अथ लेखनीयष्टिकानिर्माणम् ।

लेखनीमिश्र दिव्याभि⁷-हैमचित्ताभिरेव च ।

बहिश्च वर्णं कुर्वीत पुस्तकस्य मनोरमम् ॥११॥

पीतरक्ककषायैर्वा सुनिबन्धं सुचित्तितम् ।

रम्यं लघु सुविस्तीर्णं निर्ग्रन्थि ग्रन्थिसंयुतम् ॥१२॥

बहिश्च पुस्तकस्य काष्ठपट्टिकादिकं पीतरक्ककषायैर्वैति पीतरक्कैः कषायैर्वा वर्णं⁸ कुर्यादिति
सम्बन्धः । निर्ग्रन्थि ग्रन्थिशून्यदारुमयं ग्रन्थिसंयुतं सूत्रग्रन्थिसहितम्⁹ ।

अथादर्शपुस्तकारोपणम् ।

विद्याधरे ततो यन्त्रे¹⁰ संस्थितं पूर्वपुस्तकम् ।

गृहे मनोरमे गुप्ते सुधाक्षेपितभित्तिके ॥१३॥

पूर्वपुस्तकमादर्शं कृत्वेति शेषः¹¹ ।

नानारागा¹²-ह्रोपेते¹³ सुरवृन्दमनोरमे ।

धूपामोदमनोहे तु वितानकपरिष्कृते ॥१४॥

नानारागा¹⁴-ह्रुरः नाना-¹⁵तरुपुष्पपञ्चवः ।

1 A. द्यस्त्रान for द्यस्त्रान

2 I. O. omits the bracketed portion

3 I. O. ०मयाभिः

4 A स्त्रान for द्यस्त्रान

5 A omits भद्र

6 A' धौतसानपानीयादिनानाद्रव्य-
युक्ताभिः, I. O. प्रचुरभागज्जलाभिः

7 A लेखनीतस्य द्रव्याभिः

8 I. O. omits वर्णं

9 A omits it

10 I. O. पात्रे

11 A विशिष्टः

12 I. O. ०रामा०

13 A श्रवविस्त्रमनोरमे

14 I. O. ०रामा०

15 I. O. ०शुद्ध०

अथ लेखकस्यालङ्कारादिदानपूर्वकलिखनारम्भः ।

लेखको बुद्धिमान् ¹ज्ञातः शुक्लपुष्पाम्बरो²-ज्ज्वलः ।

सुवर्णयुक्त³-केयूरमुद्रिकाशोभिताङ्गुलिः ॥११॥

सुसमृद्धे⁴ मसीभाण्डे लेखनीशस्त्रसंयुते ।

⁵प्रारमेत् तूर्य्यघोषेण पूज्य देवान् पितृ⁶स्तथा ॥१६॥

शस्त्रसंयुते नखरञ्जनीकर्तरीसहिते प्रारमेत् लेखकः प्रारमेदित्यर्थः ।

⁷ब्राह्मणान् 'खस्ति वाच्यादौ शास्त्रं' सञ्चारयेद्बन्धः ।

⁸श्लोकपञ्चकमादौ तु दशकं वापि लेखयेत् ॥१७॥

अयमर्थः—बुधो यजमानो देवान् पितृ⁸सम्पूज्य पत्नसञ्चये शास्त्रं लेखयेदिति ।

ततो नक्षत्रयोगेन द्वितीयेऽहनि तस्मिन्नेत ।

तादृशेनैव विधिना पुण्याहैः शुभसंयुतैः ॥१८॥

ततः समाप्ते शास्त्रे तु⁹ पुनः पुण्याहसंयुतम् ।

¹⁰कुर्यात्तदहरग्रथैश्च ¹¹पानभोजनवस्तुभिः ॥१९॥

अथ शोधनविधिः ।

उभयञ्चापि तल्लेख्यं मसी (?) कुर्याच्च वाचयेत् ।

[ऊनाधिकैश्च संयुक्तं वर्णैर्मात्वादिभिस्तथा ॥२०॥

अनुस्वारविसर्गैश्च युक्तायुक्तैर्विचारयेत् ।

शास्त्राप्रतिक्रियायुक्तया पुनरुक्ता च शोधयेत् ॥२१॥]¹²

जनार्थोक्ता¹³ प्रसङ्गस्य शब्दयोग्यतया तथा ।

¹⁴सूत्रान्तरानुरोधेन प्रश्नोत्तरविवेकतः ॥२२॥

असूत्रत्वाच्च शास्त्रस्य समुदायानु-¹⁵रोधतः ।

प्रकान्त-¹⁶सूचनोद्देशैर्गदितैश्चोदितैरपि ॥२३॥

1 A सुतः

2 A °सुरोः

3 A omits युक्त

4 I. O. सुसमिद्धे

5 I. O. प्रारम्भे

6 A ब्राह्मणो

7 I. O. लोको.

8 A पितृन्

9 I. O. omits तु

10 A कुर्यादहरहं अष्ट

11 A पानभोजनवस्तुभिः

12 A omits the bracketed portion

13 A जनार्थोक्ता

14 I. O. सूत्रान्तरार्थवोधेन

15 I. O. °वोधतः

16 A °रचनो.

^१बह्वर्थानाञ्च शब्दानां ^२योग्यमर्थं परीक्ष्य तु ।

सर्वशास्त्राविरोधेन ^३[कारकार्थैरविप्लुतैः ।

कचिच्च शब्दं चर्येव (?) ^४प्रकृतार्थं निरूपयेत् ॥२४॥

[छन्दसा वापि बुध्येत कृतसंयोगमीप्सितम्] ^५ ।

एवं विद्यात्तु मेधावी शास्त्रं सत्कृत्य कृतज्ञशः ॥२५॥

अथ देवायतननिवेदनविधिः ।

प्रदद्याद्विभवैर्दिव्यैः पुरायतनवेरमसु ।

व्यक्तदेशलिपिन्यासं मुख्यं ^६नापरमुच्यते ॥१॥

^७आरोग्ययानरत्नाढ्ये शुभवस्त्रपरिष्कृते ।

घण्टाचामरशोभाढ्ये रत्नदण्डातपत्रिणि ॥२॥

गजवाजिरथस्थं वा महाशोभासमन्वितम् ।

पुरतो गीतनृत्येन नानावाद्यरवेण च ।

मङ्गलैर्वेदघोषैश्च देवाय विनिवेदयेत् ॥३॥

नानाधूपोपहारैश्च सम्पूज्य तु दिवौकसः ।

दत्त्वा तु पुस्तकं तत्र पितृणां धर्ममुद्दिशेत् ।

बान्धवानाञ्च ह्ययानामनन्तफलमिच्छताम् ॥४॥

पितृणां धर्ममुद्दिशेदित्यादेः पितृन् ^८बान्धवानुद्दिश्य दद्यादिति सम्बन्धः ^९ ।

ततो ^{१०}दद्याद्विधानेन तां विद्यां शिवमन्दिरे ।

ततश्च दक्षयेद्विप्रान् शिवभक्तांश्च मानवान् ॥५॥

^{११}[दक्षयेत् कृतनिवेदनप्रतिष्ठार्थं दक्षिणादिभिः] पूजयेत् ।

1 I. O. बन्धार्थानाञ्च

2 I. O. योग्यासन्नं

3 I. O. सर्वशास्त्राविरोधेन

4 A omits the bracketed portion

5 A चन्दसा रूपिष्कलेषु द्वे संयोग-माश्रितं for the b. p.

6 A नगरं

7 A आरोग्ययाने तद्वाढ्ये

8 I. O. बान्धवानुद्दिश्य

9 A adds अभ्यस्ता...विधारदः of V. 10 below after this

10 A दत्त्वा for दद्याद्

11 A दक्षयेत् विद्याप्रतिष्ठार्थं दक्षिभिः for the b. p.

यथाशक्ति च कर्त्तव्या ¹[उत्सवा विष्णुवेश्मनि] ।

राज्ञा तु नगरे ² कार्य्या ग्रामे ग्रामाधिपैस्तथा ॥६॥

गृहे गृहस्थैः कर्त्तव्यमुत्सवं बन्धुभिः सह ³ ।

ज्ञातैर्भुक्तैः समाजन्धैः सखिभिः सुसमाहितैः ॥७॥

अथ श्रोतृपाठक ⁴-गुरुगुणसहितव्याख्यानविधिः ।

प्रीतियुक्तैस्ततः ⁵ श्रव्यं शास्त्रं ⁶ श्रद्धासमन्वितैः ।

वाचकं दक्षयेत्तत्र यथाविभववित्ततः ।

गुरुश्च शक्त्या मतिमान् यथाशक्ति त्वमायया ॥८॥

दक्षयेद्वस्तादिभिरर्चयेदित्यर्थः ।

ततः पुष्पैश्च धूपैश्च श्रावकं संप्रपूजयेत् ।

वाचको ब्राह्मणः प्राज्ञः श्रुतशास्त्रो महामनाः ⁷ ॥९॥

श्रावकं पाठकं पाठसमये पुष्पधूपादिभिरभ्यर्चयेदिति सम्बन्धः ।

अभ्यस्ताक्षरविन्यासो ⁸ वृत्तशास्त्रविशारदः ।

सूत्रार्थवित् प्रगल्भश्च विनीतो मेधया युतः ।

⁹नीतिज्ञो वाक्पटुः ¹⁰श्रव्यस्वरो X X भाषकः ॥१०॥

गुरुश्च धर्मवान् प्राज्ञः श्रुतशास्त्रो विमत्सरः ।

विप्रः प्रकृतितः शुद्धः शुचिः स्मितमुखः सुधीः ¹¹ ॥११॥

[सुव्रतो व्रतशास्त्रज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ।

अभ्यस्तशास्त्रसन्देहः प्रकृतार्थप्रवर्तकः ।

¹²सश्रद्धः सुकृतव्याख्यः पौर्वपर्यार्थवित् सुधीः ॥१२॥] ¹³

अध्याय-¹⁴सर्गविच्छेदविभक्त्यर्थप्रयोजकः ।

1 I. O. तत्संवाः स्वेषु वेश्मसु

2 A नसन्धे

3 A सदा

4 A श्रावकं for श्रोतृपाठक

5 A श्रेष्ठं

6 A श्रुत्वा समन्वितः

7 I. O. महामनाः

8 A विद्वत्शास्त्र

9 A नीतिज्ञो

10 A श्राव्यसुरो

11 A सदा

12 A नाश्रव्यकृतव्याख्यां

13 I. O. omits the bracketed portion

14 A शब्द for सर्ग

शास्त्रार्थ-^१पदविद्धीमान् पदश्लोकार्थबोधकः ॥१३॥

समुदायप्रकीर्णार्थमुख्यशास्त्रानुसङ्गकः^२ ।

अनन्तरञ्च ह्रस्वस्तु व्यपदिश्यार्थबोधकः ॥१४॥

अनन्तरमनुक्तं ह्रस्वस्तु परस्याशयस्थ^३ किमपि विवक्षितमित्यर्थः ।

प्रकान्तादिषु शास्त्रार्थविभागपरिनिष्ठितः ।

कथाभिधान-^४[गूढार्थमङ्गेन च विबोधकः]^४ ॥१५॥

श्रद्धेश्च गतालस्यः श्रौतचिन्तावबोधकः ।

संस्कृतैः संस्कृतां^५ विद्यां प्राकृतैः प्राकृतामपि ॥१६॥

आलापमात्रै^६-व्याख्यानैर्यश्च शिष्यान्^७ प्रबोधयेत् ।

देशाभिधानविन्यासैर्बोधयेच्चापि^८ यो गुरुः ॥१७॥

स गुरुः स पिता माता^९ स तु चिन्तामणिः स्मृतः ।

स शास्त्रोपायमाख्याय नरकेभ्यः समुद्धरेत् ॥१८॥

कस्तेन सदृशो लोके [वान्धवो भुवि]^{१०} विद्यते ।

यस्य वाग्रश्मिवृन्देन^{११} हृदयान्नश्यते तमः ।

महासंसाररजनीभवं सोऽर्को^{१२} महाद्युतिः ॥१९॥

नोद्विजेतस्य पारुष्ये^{१३} न च वैलौक्यमिच्छतः ।

न चास्य व्याधिदुःखेषु मलानां वाप्रियो^{१४} भवेत् ॥२०॥

[प्रसादयेच्च कुपितं]^{१५} दुःखमग्न^{१६} समुद्धरेत् ।

1 I. O. ०पर०

2 A ०शास्त्रानुसङ्गकः, I.O. ०शास्त्रार्थ-सङ्गकः

3 I. O. परस्याशयस्थ, A परस्या-अशयस्थ

4 A भूमन्वभङ्गे सु खनिरोधकः for the bracketed portion

5 I. O. संस्कृतां

6 A शास्त्र for मात्रैर्

7 A सुबोधयेत्, I. O. प्रबोधकान्

8 A ०द्वापि

9 I. O. स गुरुः माता पिता, A य गुरुमपि कामन्ता

10 I. O. वान्धवोसु न for the bracketed portion

11 I. O. हृदयं पश्यते, A हृदयान्नश्यते

12 A लोके

13 A रूपस्य

14 A गोयी

15 A कस्तेन सदृशे लोके for the bracketed portion

16 I. O. दुःखमग्नि

रोगेभ्यश्चापि यत्नेन¹ [परित्यागेन चोद्धरेत्]² ॥२१॥

अथ व्याख्यायां विधिनिषेधविधिः³ ।

⁴एवं व्याख्यां शुभां श्रुत्वा⁵ गुरुवक्त्रानुरोत्तमः ।

विधेयं चिन्तयेद् यत्नात्⁶ परत्र हितकारणम्⁷ ॥२१॥

शृणुयात् श्रद्धया⁸ युक्तः प्रणतोऽभिमुखो⁹ गुरोः ।

¹⁰अनन्यसंकथाक्षेपी निष्प्रमादो ह्यतन्द्रितः ॥२॥

¹¹सूत्रे च संशये जाते पृच्छेद्वाक्य¹² मुदीरयेत् ।

¹³[गुरुणा चोक्तमेकान्ते] श्रद्धावान् वाक्यमाश्रयेत् ॥३॥

न पुरो गुरुवाक्यानि गुरुक्तं परिपालयेत् ।

भिषजां वचनं कार्यं¹⁴ गुरुणाञ्च महात्मनाम् ॥४॥

गुरुवाक्यानीत्यत्र हन्यादिति शेषः ।

न तत्कृतं स्वयं कुर्यात्ते समिद्धानलार्चिषः¹⁵ ।

अप्रस्तुतकथाक्षेपं यः कुर्यादप्रतो गुरोः ।

स ब्रह्महत्यामाप्नोति गुरुवाक्येषु निश्चयः ॥५॥

[यः श्रुत्वा अन्यतः]¹⁶ शास्त्रं संस्कारं प्राप्य वा शुभम् ।

अन्यस्य जनयेत् कीर्तिं गुरोः स ब्रह्महा भवेत् ॥६॥

विस्मरेच्चाथ वा मौग्ध्याद् योऽपि शास्त्रमनुत्तमम् ।

स याति नरकं घोरमक्षयं भीमदर्शनम् ॥७॥

यस्तु बुद्धा नरः शास्त्रं¹⁷ किञ्चित् कुर्याच्छुभाशुभम् ।

भवेच्छतगुणं तद्वै विज्ञानेभ्यो नरस्य¹⁸ च ॥८॥

1 A यत्नेन

2 A परित्यागमतोद्धरेत् for the bracketed portion

3 A विवोधनिषेधः

4 A तुरं

5 I. O. कृत्वा

6 A यत्तत्

7 A हितकारकम्

8 I. O. यच्छ्रद्धया

9 A अभिमुखं

10 A अन्योन्यं

11 I. O. सूत्रं, सूत्रायां

12 A अर्थम् for वाक्यम्

13 A गुरुनव्यावाचनान्ते for the bracketed portion

14 I. O. समिद्धानलार्चिषः, A स समिद्धानलार्चिषः

15 A यश्च श्रुत्वा अन्यतः for the bracketed portion

16 A शास्त्रं

17 I. O. रथस्य

अथ पाठक्रमः ।

एवं विधानतो [वाच्यं पाठकेन विपश्चिता]¹ ।

तपःशमात्मकं स्वर्गधर्मादि²-फलसाधनम् ।

शनैर्विविच्य³ तद्वाच्यमध्यात्मादि च यद्भवेत् ॥६॥

तपःशमात्मकं ग्रन्थमध्यात्मप्रतिपादकञ्च शनैर्विविच्य⁴ पठेत् ।

कृद्धोक्तं युद्धसंक्षोभं त्वरायुक्तेन वाचयेत् ।

सरागं ललितैर्वाक्यै⁵-र्वाचयेद्भृदयङ्गमैः ।

नानाचिन्तार्थ⁶-रूपेण ललितेन [च वाचयेत्]⁷ ॥१०॥

सरागं शृङ्गारग्रन्थम् ।

सर्गाध्यायसमाप्त्यैव⁸ कथापर्यन्तमेव च⁹ ।

¹⁰प्रशस्तशब्दसंयोगे¹¹ कुर्यादिति विरामणम् ॥११॥

विरामणं पाठसमाप्तिः ।

समाप्ते वचनेऽभीष्टं कुर्यादेव विचक्षणः ।

अवधार्य जगच्छान्तिमन्ते¹² शान्त्युदकं सृजेत् ॥१२॥

शान्त्युदकं ¹³शान्त्यर्थमुदकम् ।

सुश्रुतं ¹⁴सुव्रतं ब्रूयादस्तु व्याख्या तु¹⁵ नित्यदा ।

लोकः प्रवर्ततां धर्मे राजा चास्तु¹⁶ सदा जयी¹⁷ ॥१३॥

धर्मवान् धर्मसम्पन्नो गुरुश्चास्तु निरामयः ।

इति प्रोच्य यथायातं¹⁸ गन्तव्यञ्च विभावितैः ॥१४॥

अथ चिन्ताविधिः ।

शिष्टैः परस्परं शास्त्रं चिन्तनीयं विचक्षणैः ।

कथावस्तुप्रसङ्गेन नानाव्याख्यानभावनैः ॥१५॥

1 A 'वाक्यं' वाचकेन परिस्थिता

2 I. O. सर्गस्वर्गादि०

3 I. O. विरोध्य

4 I. O. विपश्य

5 A वक्तृर for वाक्यैर्

6 A वृत्तास्तु for चिन्तार्थ

7 A तथाचक्षयेत्

8 A समाप्तौ च

9 A वा

10 I. O. वायुशब्द for प्रशस्त

11 A संयोगात्

12 I. O. अन्ते for अन्ते, A omits it

13 I. O. शान्त्युदकं, A शान्त्युदकं

14 A सुष्ठुतं

15 I. O. त

16 I. O. वस्तु

17 I. O. जयी

18 I. O. यथाजातं

युक्तिभिश्च स्मरेद्दद्याख्यां चिह्नैश्चापि स्वयं कृतैः ।

एवं दिने दिने व्याख्यां शृणुयान्नियतो नरः ॥१६॥

अथ शास्त्रव्याख्यासमाप्तिकृत्यम् ।

समस्तशास्त्रश्रवणेन पुं सः^१ श्रद्धाप्रधानं भवतीह चेतः^२ ।

रागश्च^३ शास्त्राच्छ्रममभ्युपैति दोषाश्च नाशः^४ निखिलेन यान्ति ॥१७॥

^५यथाकथञ्चिच्छृणुयान्न शास्त्रमश्रद्धया वर्जितधर्मसन्धः^६ ।

ततः समाप्तावथ शास्त्रमार्गकथोदये^७ चापि विनीतबुद्धिः ॥१८॥

शक्त्यार्चयेद्^८ [वाचकमग्र एव गुरुश्च]^९ भक्त्या पितृवन्निकामम् ॥१९॥

एष [विद्याप्रदानस्य प्रधानो]^{१०} विधिरुच्यते ।

अथ ब्राह्मणाय दानम् ।

अनेनैव विधानेन ब्राह्मणो शीलशालिनि ।

प्रबोधयति^{११} धीयुक्ते विधिज्ञे^{१२} वेदवादिनि ।

प्रबोधयति व्याख्यातरि^{१३} ।

विन्यस्येत शुभं शास्त्रं महाभोगजिगीषया ॥२०॥

अनेनैव विधानेनेति यथा देवाय निवेदने विधिरुक्तस्तथैव ब्राह्मणायापि^{१४} गृहं नोत्वा
विद्यां^{१५} दद्यादित्यर्थः ।

अथ शास्त्रानुष्ठानम्^{१६} ।

धनैर्वा विपुलेर्वस्ते-^{१७} गुरुं कृत्वा सुतर्पितम् ।

अध्यापयेच्छुभान् शिष्यान्भिजातान् सुमेधसः ॥२१॥

1 I. O. युक्तः

2 I. O. भवदीयचेतः

3 A शास्त्राश्रममभ्युपैति, I. O.
शास्त्राच्छ्रममभ्युपैति

4 A निखिला उनन्ति

5 I. O. कथा

6 A 'संघं'

7 A 'कावादये'

8 I. O. शक्त्यान्वयेद्

9 A 'वाचकमभादेवं आकक्ष for the
b. p.

10 I. O. विद्याप्रधानस्य प्रधाने for the
b. p.

11 I. O. वायुक्त

12 A 'विविक्ते'

13 A व्याख्यातानि

14 I. O. ब्राह्मणायपि

15 A omits विद्यां

16 I. O. शत्रुशुष्ठानं

17 A 'गुरुः कृत्वा सुभार्पित'

एतेन यथाप्रसिद्ध-^१शास्त्रानुष्ठानमुक्तम् । [तथा च शास्त्रदान]^२सङ्कल्पयेत् ।

अथ विद्यादानफलम् ।

एवं विद्याप्रदानन्तु सर्वदानोत्तमं स्मृतम् ।
 सर्वदा सर्वदानानां ^३नरकोत्प्लवमुत्तमम् ॥१॥
 अनेन विधिना दत्त्वा विद्यां ^४धर्मपरो नरः ।
 फलं दशाश्वमेधानां शतस्य सुकृतस्य च ॥२॥
 राजसूयसहस्रस्य सम्यगिष्टस्य यत् फलम् ।
 तत्फलं लभते मर्त्यो विद्यादानेन भाग्यवान्^५ ॥३॥
 [सर्वशस्यसुसम्पूर्णां सर्वैरज्ञोपशोभिताम् ।
 ब्राह्मणोभ्यो महीं दत्त्वा ग्रहणो चन्द्रसूर्ययोः ।
 यत् फलं लभते मर्त्यो विद्यादानेन तत्फलम्]^६ ॥४॥
 यावदक्षरसंख्यानं विद्यते शास्त्रशंसने ।
 तावद्दर्पसहस्राणि स्वर्गं विद्याप्रदो वसेत्^७ ॥५॥
 यावन्त्यः पङ्क्तयस्तत्र पुस्तकेऽक्षरसंश्रिताः ।
 तावतो नरकात् ^८कुल्यानुद्धृत्य नयते दिवम् ॥६॥
 यावच्च पत्रसंख्यानं पुस्तके विद्यते शुभम् ।
^९तावद्युगसहस्राणि सकुलो^{१०} मोदते दिवि ॥७॥
 यावच्च पातकं तेन कृतं जन्मशतैरपि ।
 तत्सर्वं नश्यते तस्य विद्यादानेन देहिनः ॥८॥
 स जातो मनुजो लोके स धन्यः स तु बुद्धिमान् ।
 यो ^{११}विद्यादानसम्पर्कप्रसक्तः पुरुषोत्तमः ॥९॥

1 I. O. ०शत्राहु०, A ०मन्त्राहु०

2 I. O. तदा च सर्वदानं, A तथा च मन्त्रदानं

3 I. O. नरकात्०

4 A पुण्यपरो

5 A केवलं

6 A omits the bracketed portion

7 A भवेत्

8 A वंस्यानुद्धृत्य

9 A तावद्दर्पं

10 A सकुलो, I. O. सकुलो

11 A विद्यादानतः सम्पर्कप्रसक्तः

यथाविभवतो दत्त्वा विद्यां शाख्यविवर्जितः ।

याति पुण्यमयान्^१ लोकानक्षयान्^२ भोगभूषितान् ॥१०॥

^३येऽपि एवं मसीपात्रलेखनी-^४सम्पुटादिकम् ।

^५दद्युः शास्त्राभियुक्ताय तेऽपि विद्याप्रदायिनाम् ।

यान्ति लोकान् शुभान् सत्याः पुण्यभाजो महाधियः^६ ॥११॥

इति विद्याप्रदानस्य महाभाग्यं प्रकीर्तितम् ।

श्रुत्वैतत् पातकैर्मुच्येन्नियतं^७ सप्तजन्मजैः ॥१२॥

अत्र वेदाश्चत्वारस्तदङ्गानि च शिक्षाकल्पनिरुक्तच्छन्दोज्योतिषव्याकरणानि धर्मशास्त्रं^८ मन्वादिस्मृतिसंहितारूपम् । पुराणानि^९ ब्रह्मादीनि कर्मब्रह्मात्मिका च मीमांसा न्याय-
श्चेति चतुर्दशविद्याः । उपविद्याश्च कृषिविद्या-शिल्पविद्या-^{१०}कलाविद्याप्रमुखविद्या यथायथ-
मुन्नेयाः । तदासां विद्यानां मध्याद् यथेष्टं^{११} विद्यामुक्त- [विधायतनं नीत्वा स्वेष्टदेवाय]^{१२}
निवेदयेत् । तदयथा—यजमानः शुभनक्षत्रयुक्तं दिनमनुसन्धाय गृहं सुदृढं^{१३} सुस्तम्भं सुधा-
लिप्तभित्तिकं निःसन्धिं घटयित्वा तत्र यथेच्छदेवताप्रतिमां स्थापयित्वा लेखयित्वा वा नानापुष्प-
^{१४}नानातरुपुष्पवालिङ्गितं^{१५} सुधूपावासितम् [उपरिविततचन्द्रातपं च]^{१६} तद्गृहं कृत्वा तत्र
महेश्वरं ब्रह्माणं जनार्दनञ्च प्रतिमासु स्थण्डिले वा^{१७} आवाहनपूर्वकं सम्पूज्य यथाविधि वृद्धि-
श्राद्धं कृत्वा यथेष्टसंख्यान् ब्राह्मणानभ्यर्च्योस्मिन् विद्या^{१८}-लिखनारम्भे पुण्याहं भवन्तो
ब्रुवन्त्विति वदेत् । पुण्याहमिति तैत्तिः प्रत्येकमुक्ते स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् ।
^{१९}[स्वस्तीति तैत्तिः प्रत्येकमुक्ते ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत्] । ते च ऋद्धयतामिति प्रत्येकं
तिब्रूयुः । ततो नागरलिपिज्ञं तदसम्भवे लिप्यन्तरङ्गमपि वा ज्ञातं लेखकं यथाशक्ति हैम-

1 A पुण्यमयान्

2 A' तोय०

3 A' येसपरं

4 I. O. ०संपदादिकं

5 I. O. दत्तः

6 I. O. महाधियः

7 I. O. निरयं

8 I. O. सम्वादिस्मृति०

9 A ब्राह्मणादीनि

10 A' omits कलाविद्या

11 A यथेष्टं

12 A विधिना यज्ञाङ्गीत्वा अष्टदेवाय
देवान्तराय वा for the bracke-
ted portion

13 I. O. सुप्तं

14 A omits नाना

15 I. O. सुधूपाधिवासितं

16 A उपरिविततचन्द्रातपं for the
bracketed portion

17 A' मन्वावाहनपूर्वकम्

18 A अस्तित्रिव्यादि for अस्तिन् विद्या

19 I. O. omits the bracketed
portion

केयूराङ्गुरीयकं^१-शुक्लवस्त्रमाल्यादिभिरर्चयेत् । लेखकस्तु शुक्लमाल्याम्बरधरो^२ऽलङ्कृतः प्राङ्मुखो यथोक्तं^३ सरयन्तमारोप्य तत्र लेख्यं शास्त्रं यथोक्तं पत्रसङ्घयञ्च स्थापयित्वोक्तविधिना मसीं^४ कृत्वा तत्पूर्णभाण्डे यथोक्तलेखन्या मसीमादाय तूर्य्यघोषपूर्वकं लेखनीयशास्त्रस्यादौ पञ्चदश वा श्लोकान् लिखेत् । ततोऽपरस्मिन्नपि दिने शुभवेलायां पूर्ववत् पुण्याहवाचनतूर्य्यघोषपूर्वकं लिखेत् । एवञ्च क्रमेण शास्त्रं लेखयित्वा लिखनसमाप्तिदिने पुण्याहवादिवाचनं ब्राह्मण-भोजनादिकञ्च कुर्यात्^५ । ततो यथोक्तक्रमेण^६ शोधयित्वा^७ शलाकाडीरपट्टिकादिना पुस्तकरूपं कृत्वा वस्त्रेणाच्छाद्य शक्तितश्चतुर्दोलं दोलायानं^८ गजमश्वं^९ रथं वा^{१०} श्वेतवस्त्रादिशोभितं^{११} मुकुटरनालङ्कृतं घण्टाचामरपताकाद्यन्वितं विधृतं^{१२} यथाशक्त्युपात्तरत्नमयं^{१३} दण्डातपलमुप-कल्प्य तत्र लिखितं पुस्तकमारोप्य नृत्यगीतवाद्यमङ्गलघोषवेदध्वनिभिर्देवायतनं नयेत् । तत्र^{१४} च तं देवं सम्पूज्य तदग्रतः पुस्तकं स्थापयित्वा देवाय निवेदयेत् ।^{१५} तद् यथा—३३ अथ पुण्येऽहनि श्रीमदमुकभट्टारकाय मत्पितृ-^{१६}गत-नन्दिपुराणोक्तामुकविद्यादानफलप्राप्तिकामोऽह-मेतद्विद्याध्ययनसिद्धयर्थमेतां विद्यां ददानि । ततः शिवभक्तेभ्यो देवान्तरभक्तेभ्यश्च ग्रथेच्छ-संख्यब्राह्मणेभ्योऽभीष्टसंख्यं सुवर्णं दद्यात् । तद् यथा—कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं^{१७} युष्मभ्यसहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । स्वस्तीति ब्राह्मणा ब्रूयुः । ब्रान्धवोद्देशदाने तु मत्पितृपद-स्थाने अमुक-^{१८}सद्वन्धुपदनिवेशो विशेषः ।^{१९} स्त्रोद्देशेन दाने तु^{२०} मत्पितृपदं^{२१} सद्वन्धुपदञ्च पूर्वनिवेदन-^{२२}वाक्येनैव प्रयोज्यम् । ततो यथाशक्ति यथोक्तं वाचकमुपाध्यायञ्च सुवर्णादिभिः परितोष्य गुरुवाचकयोर्निवाहाय वृत्तिमुपकल्प्य तदा तस्मिन्नायतने श्रोतृ-पुराणानि शास्त्राणि च श्रावयेदध्यापयेच्च । पाठसमये पाठकं पुष्पधूपाभ्यां पूजयेत् । शास्त्रनिवेदनदिने यथायथं नृपत्यादयो यथाशक्ति पौरपरितोषणहृष्टरथ्यादिशोभागीतनृत्यवाद्यादीन्नगरादिषु कारयेयुः । ततः श्रोतारो यथोक्तक्रमेण^{२३} श्रवणं कुर्युः ।^{२४} चिन्तयेदनुदिनं पाठसमाप्तौ च^{२५} पाठको

1 A and I. O. अङ्गुरीयक

2 A माल्याम्बरो

3 I. O. सरयन्तं. A शिवयन्त्रं.

4 A कुशुः

5 A लेखयित्वा

6 I. O. शलाकाडीरपट्टिकादिना

7 A चतुर्दोलं दोलायां

8 A नेत्रवस्त्रादि, I. O. नेत्रवस्त्रादि.

9 A बहुरत्नाशोभितं

10 A omits यथा

11 I. O. दण्डातपमुपकल्प्य, A दण्डात-
पमुपकल्प्य

12 I. O. omits च

13 I. O. omits तद् यथा

14 A अथतमन्दिपुराणोक्ता.

15 A तुभ्यमहं

16 A सम्बन्ध for सहन्धु

17 A स्वदेय

18 I. O. पितृपदं, A मपितृपदं

19 A तद्वन्धुपदञ्च

20 I. O. omits वाक्येनैव

21 I. O. यथोक्तजनन

22 A चिन्तयेद् यथा अनुदिनं

23 I. O. omits च

यथोक्तं ¹जगच्छान्त्याद्यवधारणं कुर्यात् । ²शास्त्रपरिसमाप्तौ च श्रोतारोऽपि ³वाचकपूजा-
पूर्वकं गुरुमर्चयेयुः । अध्यापकत्वादिगुणयुक्तब्राह्मणाय दाने तु पूर्वोक्तक्रमेणैव ⁴यथोक्त-
ब्राह्मणगृहं नीत्वा तं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै दद्यात् । तत्र दानवाक्ये श्रीमदमुकभट्टारकायेति
स्थाने ⁵अमुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमिति देवतानिवेदन-⁶दान-
वाक्याद्विशेषः । प्रतिग्रहीता च स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा विद्येयं ब्रह्मदैवतेत्युक्त्वा
यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ⁷[ततो दक्षिणादानम् ।] ⁸ॐ अथ कृतैतद्दान-
प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । ब्राह्मणः स्वस्तीत्युक्त्वा पुस्तकं ⁹
स्पृशेत् । ब्राह्मणस्यश्च देवतानिवेदनवत् दक्षिणादानम् । ततः पूर्ववद् गुर्वादि-
परितोषणवृत्त्युपकल्पनपूर्वकं तद्ब्राह्मणगृह एव ¹⁰यथेच्छकालमध्यापनादि कारयेत् । ¹¹सत्र-
दाने च यथाशक्तीष्टकादिना गृहं निर्माय यथाशक्ति बहुभिर्वस्त्रकाञ्चनादिभिरुपाध्यायम-
भ्यर्च्य ¹² ¹³यथेच्छकालमभीष्टविद्याध्यापनं सङ्कल्पयेत् । तद् यथा— ॐ नन्दिपुराणोक्ता-
मुकविद्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकविद्याध्यापनं कारयिष्ये ¹⁴ । ततो ¹⁵वृत्त्युपकल्पन-
मुत्सवादिकरणञ्च पूर्ववत् । विद्यादानशक्तस्तु तत्तद्विद्यालिखनोचित-मसीपात्र-लेखनी-नख-
रञ्जनीपुस्तकवाहनाय ¹⁶संपुटादिकं नन्दिपुराणोक्तफलसिद्धिकामनया ¹⁷तत्तद्विद्याभियुक्तेभ्यो यथा-
शक्ति दद्यात् । एतच्च विद्यादानं यथोक्तपुस्तकलिखनादि ¹⁸क्रमव्यतिरेकेणापि यथाकथञ्चित्
पुस्तकमुपादायाविधिनैव कुर्यात् पूर्वोक्ताविधानत इति श्रुतेः । विष्णुधर्मोत्तरेऽप्येतदुक्तम् ।

तथा च विष्णुधर्मोत्तरम् (३।३०३।५-७) :—

वेददानादवाप्नोति सर्वयज्ञफलं नरः ।

उपवेदप्रदानेन ¹⁹गन्धर्वैः सह मोदते ॥१॥

1 I. O. गजच्छान्त्याद्यवधारणं

2 A शास्त्रसमाप्तौ

3 I. O. श्रोतारो

4 A पूर्वोक्तक्रमेण च

5 A omits स्थाने

6 A वाक्ये for दानात्क्याद्

7 A reads the bracketed por-
tion after दक्षिणादानम्, two
lines below.

8 I. O. omits ॐ

9 A omits पुस्तकं

10 A यथाकालं

11 I. O. शत्रुदाने, A संप्रदाने

12 I. O. ०रुपाख्यायदभ्यर्च्य

13 A यथेष्टं

14 A करिष्ये

15 I. O. वृत्त्युपकल्पनस्वभावादिकरणञ्च

16 I. O. वह्निर्भूतयत्न for वाहनाय

17 I. O. ०सिद्धिमभिधाय

18 I. O. ०लिखनानि०

19 I. O. ०प्रधानेन

^१वेदाङ्गानां ^२प्रदानेन शकलोकमवाप्नुयात् ।

धर्मशास्त्रप्रदानेन धर्मेण सह मोदते ॥२॥

^३सिद्धान्तानां प्रदानेन मोक्षमाप्नोत्यसंशयम् ।

^४शास्त्राणि दत्त्वा चान्यानि^५ नरो ^६लोके महीयते ॥३॥

सिद्धान्ताश्च योगियाज्ञवल्क्येनोक्ताः । तथा च योगियाज्ञवल्क्यः :—

हैरण्यगर्भैः^७ कपिलैरपान्तरत्नमैस्तथा ।

सनत्कुमार-^८[ब्रह्मिष्ठैस्तथा पाशुपतैरपि] ।

^९पञ्चरात्रैः सदोन्मुक्तैः सिद्धान्तैरत्र सप्तभिः ॥४॥ (२।६७क-६८क)

विद्यां यथेच्छं पुरुषस्य दत्त्वा

मन्त्रं शुभं^{१०} [वाप्यथ वापि] शिल्पम् ।

^{११}शिल्पस्य भारुडं यदि वा द्विजेन्द्राः

प्राप्नोति^{१२} लोकान् मनसस्त्वभीष्टान् ॥५॥ (=वि, ध. ३।३०३।१५)

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे विद्यादानावर्तः ।

1 A प्रसङ्गे न

2 I. O. प्रदानेन

3 A विद्यान्तानां

4 I. O. शस्त्राणि

5 A नाना

6 V. D. नाके

7 A क्वापि चैरयान्तिवतयैस्तथा

8 A ब्रह्माद्वैस्तथा पाशुपतैरपि for the bracketed portion

9 A पञ्चरात्रैः सदोन्मुक्तैः, Yogi-yāj. पाञ्चरात्रैः सदोन्मुक्तैः

10 A वापि तथैव for the bracketed portion

11 I. O. मन्त्रस्य

12 A लोकं मनस्त्वभीष्टान्

अथ विष्णुदैवतकल्पदानावर्तः । (४४)

मत्स्यपुराणे (२६०-१२-८, ६४-१२, १८-१६) :—

कल्पास्तुकीर्तनं वक्ष्ये ^१सर्वपापप्रणाशनम् ।

यस्यास्तुकीर्तनादेव ^२वेदपुराणेन युज्यते ॥१॥

वेदपुराणेन वेदपाठपुराणेन ।

प्रथमः ^३श्चेतकल्पस्तु द्वितीयो नीललोहितः ।

^४वामदेवस्तृतीयस्तु ततो ^५राथन्तरः स्मृतः ॥२॥

रौरवः पञ्चमः प्रोक्तः ^६षष्ठः ^७प्राण इति स्मृतः ।

सप्तमोऽथ बृहत्कल्पः कन्दर्पोऽष्टम उच्यते ॥३॥

सद्योऽथ नवमः ^८कल्प ईशानो दशमः स्मृतः ।

^९तम एकादशः ^{१०}प्रोक्तस्तथा सारस्वतोऽपरः ॥४॥

त्रयोदश उदानस्तु गारुडोऽथ ^{११}चतुर्दशः ।

कौर्मः ^{१२}पञ्चदशो ज्ञेयः ^{१३}पौर्णमास्यामजायत ॥५॥

षोडशो नारसिंहस्तु ^{१४}वामनस्तु ततोऽपरः ^{१५}।

आग्नेयोऽष्टादशः प्रोक्तः सोमकल्प-^{१६}स्ततः स्मृतः ॥६॥

1 M. P. मद्वापातकनाशनं

2 A. यस्यास्तुकीर्तनं वक्ष्ये

3 Corrected from M. P. A
वामदेवस्तृतीयस्तु, I. O. वाम-
देवास्तृतीयस्तु

4 Corrected from M. P. A
राथन्तरं, I. O. वाथन्तरं,

5 Both I. O. and A. षष्ठप्राण for
षष्ठः प्राण

6 M. P. देव

7 M. P. प्रोक्त

8 Corrected from M. P. I. O.
ध्यान, A' व्यग्र

9 A' एकादश

10 A' गारुडस्तु

11 M. P. पञ्चदशः प्रोक्तः

12 A' राजन्

13 Corrected from M. P. Both
I. O. and A' पौर्णमासी प्रजापतिः

14 M. P. समानस्तु

15 A' ततः परः

16 M. P. ऽस्तथापरः

मानवो विंशतिः प्रोक्तस्तत्पुमानिति चापरः ।
 वैकुण्ठश्चापरस्तद्वल्लक्ष्मीकल्पस्तथापरः^१ ॥७॥
 पञ्चविंश- [स्ततो घोरो]^२ वाराहस्तु ततोऽपरः ॥८॥
 सप्तविंशोऽथ वैराजो^३ गौरीकल्पस्तथापरः ।
 माहेश्वरस्ततः^४ प्रोक्तस्त्रिपुर^५ यत् घातितम् ॥९॥
 पितृकल्पस्तथा-^६ [न्ते तु या कुट्ट] ब्रह्मणः^७ पुरा ।
 इत्येवं ब्रह्मणो मासः^८ सर्वपापप्रणाशनः^९ ॥१०॥
^{१०} आदावेव हि माहात्म्यं यस्मिन् ^{११} यस्य विधीयते ।
 तस्य कल्पस्य तन्नाम विहितं ब्रह्मणा पुरा ॥११॥
 यस्तु^{१२} दद्यादिमान् कृत्वा ^{१३} हेमान् ^{१४} पर्वणि पर्वणि ।
 ब्रह्मविष्णुपुरे ^{१५} कल्पं मुनिभिः पूज्यते दिवि ॥१२॥
 सर्वपापक्षयकरं कल्पदानं यतो भवेत् ।
 मुनिरूपांस्ततः कृत्वा दद्यात् कल्पान् विचक्षणः ॥१३॥

अत्र प्रथमं त्रिशतं कल्पान् सौवर्णमुनिप्रतिमारूपान् द्विजान् दक्षिणे अक्षसूत्रधरान्
 वामे कमण्डलुधरान् कृत्वा पौर्णमास्यमावास्याष्टमीद्वयचतुर्दशीद्वयरविसंक्रमणेषु क्रमेणैकैक-

- 1 M. P. adds the following after this:—चतुर्विंशतिनः प्रोक्तः सावित्रीकल्पसंज्ञकः, which portion was presumably wanting in the MS. of M. P., utilised by Ballāla Sena, as is evident from the last three lines of the accompanying prose comment on the next page,
- 2 Corrected from M. P. I. O. तिनो घोरे and A' तिमंक्षिणी for the b. p.
- 3 Corrected from M. P. I. O. सप्तविंशस्ततो राजा and A सप्त... ती राजन्

- 4 M. P. ०स्तु स
- 5 I. O. पत्र
- 6 Corrected from M. P. Both I. O. and A' न्यन्तु मानसद for the b. p.
- 7 Corrected from M. P. I. O. and A' स्मृतः
- 8 A मार्गः
- 9 A प्रणयनः M. P. सर्वपापक्षयकरः
- 10 A आचारेण
- 11 I. O. पश्य
- 12 A यत्
- 13 I. O. हेमान्
- 14 A' सुनीष
- 15 M. P. वास

शोऽभ्यर्च्य यजमानः शुचिब्राह्मणायार्चिताय दद्यात् । तद् यथा—ॐ अद्यामुकसगोत्रायामु-
कवेदामुकशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्त-कल्प-दानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतं सुवर्णघटितं श्वेतकल्पं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा कल्पोऽयं
विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्य-
महं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहाता स्वस्तीत्युक्त्वा कल्पं स्पृशेत् । एवं नील-
लोहितादिकल्पदानवाक्ये श्वेतकल्पपदस्थाने यथायथममुककल्पमिति विशेषः । वैकुण्ठश्चापर-
स्तद्वदिति वैकुण्ठनामैवापरोऽपरनामैव वेति ^१विनिगमनायां प्रमाणाभावात् दानवाक्ये ^२वैकुण्ठा-
नन्तरं ^३तयोनिं शं कल्पं ददानीति विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे कल्पदानावर्तः ।

अथ प्रजापतिदेवत- प्रैष्यदानावर्तः । (४५)

महाभारते (अनु—२३।६८) :—

वैवाहिकानां द्रव्याणां ^२प्रैष्याणाञ्च युधिष्ठिर ।

दातारो वाससाञ्चैव पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥१॥

^३प्रैष्याणामिति विशेषानुपादानादासीदासमिथुनानामुपादानम् । ^४प्रैष्याणामिति बहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया । अत्र यजमानो ब्राह्मणायार्चिताय दासमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुक^५-शाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं दासं^६ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा दासोऽयं प्रजापतिदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा दासं^७ हृदये स्पृशेत् । ^८दासीदासमिथुन-दानवाक्ययोस्तु एतां दासीमेतदासमिथुनमिति विशेषः^९ ।

स्कन्दपुराणे :—

रथमश्वं गजं [दासीं कन्यां गृह]^{१०}-मथापि च ।

भूमिञ्च यः प्रयच्छेत्^{११} स राजा भुवि जायते ॥२॥

ब्राह्मणायार्चिताय दासीमर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१२}भूमिराज्य-प्राप्तिकामोऽहमेतां दासीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । दासदाने तु एतं दास-मिति विशेषः ।

आग्नेयपुराणे :—

एतद्विचार्य हृदये दासीं दद्याद्दि जातये ।

स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते ^{१३}सोमे सौम्यग्रहान्विते ॥३॥

स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते [रोहिण्यार्द्रयोरन्यतमनक्षत्रयुक्तेसोमे चन्द्रे]^{१४} सौम्यग्रहान्विते × × ।

1, 2, 3 and 4 A प्रेष्यः, प्रेष्याणाञ्च, प्रेष्याणामिति and प्रेष्याणामिति

5 A omits वेदामुक

6 A omits दासं

7 A omits दासं

8 A दासीदानदानयोस्तु वाक्यं

9 T. O. प्रेष्यः

10 A दासं दासीं कन्या for the bracketed portion

11 A प्रयच्छेत्

12 A omits भूमि

13 I. O. सोम

14 I. O. रोहिण्यार्द्रयोरन्यतमनक्षत्रयुक्तेसोमे चन्द्रे for the b. p.

^१दानकालं प्रशंसन्ति सन्तः पर्वणि वा पुनः ।

अलङ्कृत्य यथाशक्त्या वासोभिर्भूषणैस्तथा ॥४॥

इयं दासी मया तुभ्यं श्रीवत्स^२ प्रतिपादिता ।

सदा कर्मकरी ^३[योज्या यथेच्छ] भद्रमस्तु ते ॥५॥

दत्त्वा क्षमापयेत् पश्चात् ^४ब्राह्मणं वस्त्रकाञ्चनैः ।

अनुगत्वा तु सीमायां विसर्जयेत्^५ द्विजं ततः ॥६॥

सीमायां गृहसीमायां गृहद्वार इत्यर्थः ।

एवं दत्त्वा महाराज कृतकृत्यो भवेत् पुमान् ।

इहलोके परे चैव सप्तजन्मान्यखण्डितः ॥७॥

उक्त्वानामन्यतमे समये वस्त्रैर्भूषणैश्चालङ्कृतां दासीमर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय इयं दासी ^६भवेति मन्त्रं पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तं-
नियतसमयविहित-दासीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वस्त्रैर्भूषणैरलङ्कृतां दासीं ददानि ।
खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो ब्राह्मणं पुनर्वस्त्रैः काञ्चनैश्चाभ्यर्च्य क्षमस्वेत्युक्त्वा
^८सीमामनुगम्य विसर्जयेत् ।

^९[वामनपुराणे (६५।४.) ब्राह्मणाय दानानुवृत्तौ :—

दासीं दासमलङ्कार-[मन्त्रं षड्रस]^{१०}-संयुतम् ।

^{११}पुरुषोत्तमप्रीत्यर्थं प्रदेयं^{१२} सर्वकालिकम् ॥८॥

ब्राह्मणायार्चिताय दासीमर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमप्रीतय
एतां दासीं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा :—

गृहकर्मकरीं दद्यात्तदुषीं रूपशालिनीम्^{१३} ।

बहुद्रव्योपसंयुक्तां ग्रामवेशमसमन्विताम् ॥९॥

1 A reads the entire line as
शुभाग्रहाविभेदेन कालं प्रशंसन्ति सन्तः
पर्वणिव पुरा

2 Both I. O. and A श्रीवत्सं

3 A तीष्ठा यथेष्ट for the b. p.

4 I. O. ब्राह्मणैर्वस्त्रकाञ्चनैः

5 I. O. वर्जयेत्

6 A भवेति

7 I. O. आग्नेयपुराणी

8 A' सीमान्तमनु-

9 A reads the bracketed por-
tion between पूर्ववत् and दास
दाने, two lines above आग्नेय,
पुराणे on the previous page

10 A omits the bracketed por-
tion

11 I. O. and A पुरुषोत्तमस्य प्रीत्यर्थं
Vāmana P. पुरुषोत्तमतुष्ट्यर्थं

12 A देयं

13 A omits रूपशालिनीम्

^१बहुद्रव्योपसंयुक्तां ^२पानीयपात्रं शय्यामुषलोदूखल-वस्त्रालङ्कार-रन्धनसामग्री^३-गृहवासो-
चितद्रव्यसहितामित्यर्थः ।

दासीं समीक्ष्य बहुशो गृहकर्मदत्तां यो ब्राह्मणाय कुलशीलवते ददाति ।

विद्याधराधिपतिभिः^४ प्रतिपूजितोऽसौ मर्त्यः प्रयाति^५ सधुरैः सह मर्त्यलोकम् ॥१०॥

ब्राह्मणाय कुलशीलवतेऽर्चिताय उक्तं रूपं गृहवासोचितद्रव्यसहितां गृहयुतां ग्रामसहितां
दासीमर्चिताम् ॐ अथादि^६ तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-ग्रामादियुक्त-
दासीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां बहुद्रव्योपसंयुक्तां ग्रामवेश्मसमन्वितां दासीं ददानि । स्वस्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१२।२ख) :—

दासं कर्मकरं दत्त्वा गोसवस्य फलं लभेत् ।

अर्चिताय ब्राह्मणाय कर्मकरणक्षमं दासमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
गोसवफलप्राप्तिकामोऽहमेतं दासं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा दासदानानुवृत्तौ (३।३।१२।३क) :—

स याति शकसालोक्यं^७ यस्तु योग्यं^८ प्रयच्छति ॥११॥

^९योग्यं कर्मकुशलम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय ^{१०}कर्मकुशलं दासमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{११}शकसालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतं दासं ददानि । स्वस्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।३ख-४क) :—

यस्तु कर्मकरीं दासीं ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

लोकास्तु सुलभास्तस्य वसूनां समुदाहृताः ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय कर्मकरणक्षमं दासीमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
[वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां दासीं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]^{१२}

1 I. O. यज्ञद्रव्योपसंयुक्ता

2 A' पानीयपात्रं पति शय्यासुषोदूखलं

3 I. O. सामयिकादिः

4 I. O. विद्याधराधिपतिभिः

5 A सधुरैः मर्त्यलोके

6 A' omits अथादि

7 A' स जाति सक्रमायुज्यं

8 I. O. and V. D. योषं

9 I. O. योषं युक्तकुशलं

10 I. O. युक्तकुशलं

11 A' शकसायुज्यप्राप्तिकामो

12 A' omits the bracketed portion

तथा (३।३।१२।४ख-५क) :—

[¹तरुणीं रूपसम्पन्नां दासीं यस्तु प्रयच्छति ।

²(सोऽप्सरोभिर्मुदा युक्तः क्रीडते नन्दने) वने ॥१३॥]³

ब्राह्मणायार्चिताय तरुणीं रूपसम्पन्नां⁴ दासीमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-तरुणीदासीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां दासीं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ⁵प्रेष्यदानावर्तः ।

1 A तरुणी

2 A अप्सरोपिथंदायत्र क्रीडते नन्दने
for the bracketed portion

3 A reads the bracketed por-

tion just before यस्तु कर्मकरीं
दासीं, six lines above

4 A रूपवतीं

5 A प्रेष्यः

अथ प्रजापतिदेवतशस्य^१-दानावर्तः । (४६)

मनुः (४।२३२) :—

धान्यदः शाश्वतं सौख्यम् ॥१॥

आप्नोतीति सम्बन्धः । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं यथेच्छसंख्यं धान्यं दद्यात् । ॐ अयामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेव शर्मणे तुभ्यं शाश्वत-सौख्यप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धान्यमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा [यथाशाखं कामस्तुतिं^२(पठेत् । ततः ॐ) अथ कृतैतदान-प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा]^३धान्यमुष्टिं गृह्णीयात् ।

महाभारते (अनु—२३।१०१) :—

रसानामथ बीजानां धान्यानां^४ वा युधिष्ठिर ।

स्वयमुत्पाद्य^५ दातारः पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥२॥

बीजानां शाककुष्माण्डादिवीजानां कलमादीनां स्वयमुत्पाद्यं^६ कृष्यादिना अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तानि यथोक्तबीजानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि बीजानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एवं धान्यदाने [धान्यं ददानीति]^७ वाक्ये विशेषः ।

तथा :—

धान्यं^८ श्रमेणार्जितवित्तसञ्चितं^९ विप्रे सुशोक्ते प्रतियच्छते यः ।

वसुन्धरा तस्य भवेत्^{१०} सुतुष्टा धारा वसूनां प्रतिमुञ्चतीति ॥३॥

श्रमेणार्जितवित्तसञ्चितं स्वयं वाणिज्यादिलब्धधनेन कीतम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं

1 A ०सन्धः

2 A पठित्वा for the bracketed portion

3 I. O. omits the bracketed portion

4 A च युधिष्ठिरः

5 A तेतारः

6 A ते कृष्यादिना

7 A धान्यदानातीति for the bracketed portion

8 A ऋषेः

9 A विप्रेषु शालिं

10 A सुतुष्टावधौ

यथोक्तधान्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-श्रमार्जित-वित्तसञ्चित-
धान्यदानफल^१-प्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

^२ओषधीर्यः प्रयच्छेत धान्यानि विविधानि च ।

स ^३सर्वकामसंयुक्तः सोमलोकं समश्नुते ॥४॥

तत्र वर्षसहस्राणि सप्त स्थित्वा^४ पुनर्नरः ।

^५इह सर्वधनोपेतो ^६भोगवानभिजायते ॥५॥

ओषधयो ^७ब्राह्म्याः परिभाषोक्ताः । धान्यानि विविधानि कलमादीनि । अर्चिताय
^८ब्राह्मणायाचिता यथेच्छमोषधीः ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तोषधी-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेता ओषधीर्ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । धान्यदाने^९ तु
वाक्ये^{१०} ओषधीपदस्थाने धान्यपदनिवेशो विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१) :—

धान्यानामुत्तमं दानं कथितं द्विजपुङ्गवाः^{११} ।

धान्येभ्योऽपि परं धान्यं रक्तशालिः प्रकीर्तितः ॥६॥

द्विजपुङ्गवा^{१२} इति सम्बोधनम् ।

रक्तशालिं नरो दत्त्वा सूर्यलोके महोयते । (३।३।१४।२क)

^{१३}अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं यथेच्छपरिमाणं रक्तशालिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सोत्कर्ष-सूर्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं रक्तशालिं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।२ख) :—

दत्त्वा तथा सुगन्धांश्च गन्धर्वैः सह मोदते ॥७॥

अतः धान्यप्रकरणात् सुगन्धानिति सुगन्धिशालयो बोद्धव्याः । अर्चिताय ब्राह्मणाया-
र्चितान् यथेच्छसंख्यान् गन्धशालीन्^{१४} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-
गन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् गन्धशालीन् ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. omits फल

2 A ओषधीर्यस्य यच्छेत

3 I. O. सर्वकालसंबन्धः

4 A स्थित्वा गत्वा for सप्त स्थित्वा

5 A तत्

6 A भोगवानिति जायते

7 I. O. युष्माकाः

8 A ब्राह्मणायाचिता

9 I. O. धान्यधाने

10 A वाक्यं

11 A द्विजपुङ्गवः

12 A द्विजपुङ्गव

13 A omits अर्चिताय ब्राह्मणाया

14 I. O. गन्धशालीन्

तथा (३।३।१४।३क) :—

कलमानां प्रदानेन सोमलोके महीयते ।

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्^१ कलमान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-
सोमलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् कलमान् ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^२महाशालेः प्रदानेन ^३वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥८॥ (३।३।१४।३ख)

महाशालिः खनामप्रसिद्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं महाशालिधान्यं यथेच्छ-
परिमाणम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं ^४महाशालि-
धान्यं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।४क) :—

काष्ठशालिं नरो दत्त्वा अलकायां प्रमोदते ।

काष्ठशालिर्गन्धहीनशालिः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं काष्ठशालिम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५अलकावस्थानपूर्वकप्रमोदप्राप्तिकामोऽहमेतं काष्ठशालिं
ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।४ख) :—

ब्रीहोणाञ्चाढ्यमानानां^६ दानात् स्वर्गमवाप्नुयात् ॥९॥

[ब्रीहोणां षष्टिकेतर]^७-शरतपक्षधान्यानाम् ^८आढ्यमानानां ^९बहुपरिमाणानाम् । अर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं^{१०} ब्रीहिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{११}स्वर्ग-
प्राप्तिकामोऽहमेतान् ब्रीहिन् ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।५क) :—

यवप्रदानेन नरः ^{१२}शकलोके महीयते ।

अर्चिताय ^{१३}ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं ^{१४}यवम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं यवं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits अर्चितान्

2 A महाशालि प्रदानेन

3 A वसुलोकमवाप्नुयात्

4 A महाशालि

5 A अलकारान for अलकावस्थान

6 I. O. ब्रीहोणाञ्चाढ्यमानानां

7 A ब्रीहिर्षालि ॐ अद्यादितानां for
the b. p.

8 I. O. आढ्यमानानां

9 A बहुपरिमाणानाम्

10 Both I. O. and A यथेच्छवहु-
परिमाणं

11 A स्वर्गलोके for स्वर्ग

12 I. O. स्वर्गलोके

13 A omits ब्राह्मणाय

14 A omits यवम्

तथा (३।३।१४।५ख) :—

तथा गोधूमदानेन वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥१०॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं गोधूमम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं गोधूमं^१ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।६क) :—

प्रियो भवति लोकस्य प्रियङ्गुं यः प्रयच्छति ।

^२प्रियङ्गुः कामनीति प्रसिद्धा । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां यथेच्छपरिमाणां प्रियङ्गुम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकप्रियत्वप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रियङ्गुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

[तथा (३।३।१४।६ख) :—

ददाति यस्तु श्यामाकं तस्य प्रीयन्ति देवताः ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं श्यामाकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । देवताप्रीतिप्राप्ति^३-कामोऽहमेतच्छ्यामाकं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]^४

तथा (३।३।१४।७) :—

अन्येषां शूकधान्यानां प्रदाननिरतो नरः ।

स्वर्गं लोकमवाप्नोति नात्र कार्य्या विचारणा ॥१२॥

अन्येषां शूकधान्यानामिति पूर्वोक्त-^५शूकसहित-रक्तशालि-गन्धशालि-^६काष्ठशालि-यव-गोधूमेभ्य इतरेषां प्रकृष्टशूकयुक्तानां नीवारादीनां^७ ते च लोके एवानुसन्धेयाः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं^८ यथेच्छपरिमाणं शूकधान्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गलोक-प्राप्तिकामोऽहमेतच्छूकधान्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।८ क) :—

^९[मुद्गदः शक्रलोकन्तु ।

लभत इति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं मुद्गम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शक्रलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं मुद्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A एतद्गोधूमं for एतं गोधूमं

2 A प्रियङ्गुः कामनीति प्रसिद्धा

3 A omits प्राप्ति

4 A: reads the bracketed portion twice

5 A' ०शूकः

6 A omits काष्ठशालि

7 A तेन

8 A omits अर्चितं

9 A reads the following for the bracketed portion :—

माषदः शक्रलोकन्तु लभतेति सम्बन्धः

तथा (३।३।१४।८ क) :—

यमलोकन्तु माषदः ॥१३॥

^१लभत इति सम्बन्धः ।] अर्चिताय ब्राह्मणायाचर्चितं यथेच्छपरिमाणं माषम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-माषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं माषं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।९क) :—

षष्टिकानां प्रदानेन लोकं नैऋतकं ^२लभेत् ।

षष्टिकाः ^३साठिया इति प्रसिद्धाः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचर्चितान् यथेच्छपरिमाणान् षष्टिकान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नैऋतलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् षष्टिकान् ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।९ख) :—

^४सचीणचणके दत्त्वा लोकं वारुणमाप्नुयात् ॥१४॥

^५सचीणः कलायः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचर्चितं ^६यथेच्छपरिमाणं कलायम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं ^७सचीणं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । चणकदाने तु एतं चणकमिति ^८वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३।१४।१०क) :—

वायव्यञ्च मसूराणि राजमाषाणि धानदम् ।

^९दत्त्वाप्नुयादिति सम्बन्धः । वायव्यं वायुलोकं धानदं धनदलोकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचर्चितं यथेच्छपरिमाणं मसूरम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वायव्यलोक-प्राप्तिकामोऽहमेतान् मसूरान् ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । राजमाषदाने तु धानदलोकप्राप्तिकामोऽहमेतानि ^{१०}राजमाषाणीति वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३।१४।१० ख) :—

अन्येषां ^{११}शिविधान्यानां दानात् स्वर्गमवाप्नुयात् ^{१२}॥१५॥

1 I. O. लभतेति

2 A भवेत्

3 A शठेयाः इति प्रसिद्धः

4 A षष्ठौनचनके

5 A शठौनः

6 A omits अर्चितं

7 A शठौनं

8 A वाक्यविशेषः

9 A हाताण्युयादिति

10 A राजमाषाणि वाक्यविशेषः

11 A शिविधान्यानां, I. O. शिविका-धान्यानां

12 I. O. स्वर्गमाप्नुयात्

अन्येषामिति [विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मुद्र]-¹माष-तिल-कलाय-चणक मसूर-राजमाषेभ्यो
व्यतिरिक्तानां सर्षपादीनाम् । ते च लोकत एव प्रसिद्धाः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
यथेच्छपरिमाणं शिम्बिधान्यम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ²स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमे-
तानि ³शिम्बिधान्यानि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे शस्यदानावर्तः ।

1 A विष्णुधर्मोत्तर for the bracke-
ted portion

2 A स्वर्गलोके for स्वर्ग

3 A सिधिसिन्धि for शिम्बि

अथ प्रजापतिदेवततिलदानावर्तः । (४७)

तत्र तिलदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु-६६।१०-११) :—

महर्षेः कश्यपस्यैते गात्रेभ्यः प्रसृतास्तिलाः ।

ततो दिव्यं गता भावं प्रदानेषु तिला^१ विभो^२ ॥१॥

पौष्टिका रूपदाश्चैव तथा पापविनाशनाः ।

तस्मात् सर्वप्रदानेभ्यस्तिलदानं विशिष्यते ॥२॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।१०) :—

^३भूदीपांश्चात्रवस्त्राभस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णधूर्यान् दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥३॥

अथ यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् यथेच्छपरिमाणान् तिलान् ^४दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्ता^५-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्री पठित्वा तिला एते प्रजापतिदेवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । [तत् ॐ अथ]^६ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा तिलमुष्टिं गृह्णीयात् ।

यमः :—

तिलप्रदः प्रजामिष्टां पुरुषः खलु विन्दति ।

माघे मासि विशेषेण[शुक्ले कृष्णे]^७विशेषतः ॥४॥

[यत्र कुत्रापि]^८दिनेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् तिलान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अभिमतप्रजाप्राप्ति^९-कामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. तिलां

2 A' प्रभो

3 I. O. भूदीपश्चात्र०, A भूदीप वस्त्राभस्तिलसर्पिषु प्रतिश्रयान्

4 I. O. omits दद्यात्

5 A omits वेदामुक्त

6 A' तच्च for the bracketed portion

7 I. O. तच्च भिन्ने for the bracketed portion

8 I. O. अत्र चया for the bracketed portion

9 A प्राप्ति and I. O. प्रजा for प्रजाप्राप्ति

एषामेव माघे मासि शुक्लपक्षतिथौ दाने फलविशेषः । ¹तत्कृष्णपक्षतिथौ च ततोऽपि विशेषः । तत्र माघे मासि तिलदाने यथोक्तमाघमास²-विहिततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः । ³कृष्णपक्षतिलदाने तु ⁴माघमासिककृष्णपक्षविहिततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः ।

⁵तथा :—

सर्वपातकसंघातः कामतो वाप्यकामतः ।

शुद्धिं तस्य प्रवक्ष्यामि⁶ [स्वर्गसाधनमेव च ॥५॥

शुक्लैः कृष्णैः समैः स्निग्धैर्द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितः ।

राशिस्तिलैः समे देशे कर्तव्यः पुरुषायतः ॥६॥

समैरिति तुल्यभागैः शुक्लैः कृष्णैस्तिलैर्मिलितैरित्यर्थः । स्निग्धैर्मनोहरैः पुरुषायतः⁷ सम्प्रदातृपुरुषायतः ।

प्रतिमाष्टाङ्गुलो दातुः सौवर्णा विभवे सति ।

क्षौद्रेण पयसा दध्ना घृतेनापूरयेद् घटान् ॥७॥

प्रतिमा दातृप्रसूति⁸-रूपा दातुः सन्निहितत्वात् विभवे सतीति श्रवणादशक्तावन्येनापि तैजसेन प्रतिमा कार्या ।

यथाविभवविस्तारं ब्राह्मणे श्रोत्रियार्थिनि ।

दद्यान्माघेऽथ वैशाखे विषुवे चोत्तरायणे ।

यावज्जीवकृतं पापं तत्तत्क्षणादेव नश्यति ॥८॥

माघवैशाखयोरभीष्टदिने ⁹विषुवोत्तरायणयोर्वान्यतरस्मिन् दिने यजमानः सुपरिमाणायतं द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितं मधुदुग्धदधिघृतपूर्णघटचतुष्टयसहितमुपरिविन्यस्त-सौवर्णाष्टाङ्गुलात्म¹⁰-कृतिप्रतिमं पानीयशकटसमीकृतभूभागे समभागमित्तं-शुक्लकृष्णतिलराशिमर्चितं कृत्वा अर्चिताय ब्राह्मणायार्थिने विद्यातपःशालिने ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । यमोक्त-द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रित-तिलराशिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितं पुरुषायत-

1 A omits तत्

2 A omits माघमास

3 I. O. तत्तुभिश्च for कृष्णपक्ष

4 A माघे मासि for माघमासिक

5 A reads तत्र माघे मासि before तथा

6 A omits the bracketed portion

7 I. O. सम्प्रदातृ.

8 I. O. प्रकृति.

9 I. O. विषुवे चोत्तरायणोर्वी.

10 I. O. आत्मा.

मुपरिविन्यस्ताष्टाङ्गलसुवर्णप्रतिमं चौद्रपयोदधिघृतपूर्णघटचतुष्टयसहितं तिलराशिं ददानि ।
खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

महाभारते :—

श्रूयतां वायवो धर्मः सरहस्यो महाफलः ।
इमं कलियुगं प्राप्य मानवानां सुखावहम् ॥६॥
कल्यमुत्थाय यो मर्त्यः स्नातः शुक्लेन वाससा ।
तिलपात्रं प्रयच्छेत ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ॥१०॥
तिलपात्रे फलं प्राह भगवान् पाकशासनः ।
गोप्रदानञ्च यः कुर्याद्भूमिदानञ्च शाश्वतम् ॥११॥
अग्निष्टोमञ्च यो यज्ञं यजेत बहुदक्षिणम् ।
तिलपात्रं सहेतेन समं मन्यन्ति देवताः ॥१२॥

शुक्लेन वाससा तिलपात्रमाच्छाद्येत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्य इति प्रयोगबहुत्वापेक्षम् ।
ततश्च प्रत्यहमिदं दातव्यम् । एवञ्च चिरामुत्तस्य (?) विष्टरफलत्वमुपपन्नं कल्यमुत्थायेत्यपि
प्रत्यहकर्तव्यत्वार्थमुक्तं न तु प्रातःकाल एव कर्तव्यत्वार्थम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं शुक्लवस्त्रा-
च्छादितं तिलपूर्णपात्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ततिलपात्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् शुक्लवस्त्राच्छादितं तिलपात्रं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

¹ब्रह्मपुराणे :—

ये तिलांस्तिलधेनुञ्च घृतधेनुमथापि वा ।
विप्रेभ्यः श्रोत्रियेभ्यश्च ददाति श्रद्धयान्विताः ॥१३॥
सोममण्डलसङ्काशैर्यानैस्ते यान्ति निर्मलैः ।
गन्धर्वैरुपगायन्तः पुरं वैवस्वतस्य च ॥१४॥

विप्रेभ्य इति बहुवचनं दातृबहेत्वापेक्षया । अर्चिताय विद्यासंस्कारशालिने ब्राह्मणाया-
र्चितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमगृहानुसर्पणकामोऽहमेतान्
तिलान् ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।
ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ।
यानमश्वमनड्वाहं हैमरूप्यमणींस्तिलान् ॥१५॥

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥१६॥

उक्तदिनानामन्यतमेऽर्चिताय] ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-नियतसमयविहित-तिलदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तिला नित्यं प्रदातव्या यथाशक्ति द्विजातये^१ ।

नित्यदानात् सर्वकामा^२ भवन्ति स्वर्णसंयुताः ॥१७॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणकाञ्चन-^३युक्तानर्चितान् तिलान् प्रत्यहं^४ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुककामोऽहमेतान् स्वर्णसंयुतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५[विष्णुधर्मोत्तरे^६ :—

लवणस्य प्रदातारस्तिलानां सर्पिषान्तथा ।

ओजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिन्श्चिरजीविनः ॥१८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त^७-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

विष्णुधर्मोत्तरे^८ (३।३।१४।८ख) :—

यथेच्छं^९ लोकमाप्नोति^{१०} तथा विप्रास्तिलप्रदः ॥१९॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक-^{११}देवलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे तिलदानावर्तः ।

1 I. O. द्विजर्षभ

2 A सर्वकामान्

3 I. O. युक्तानर्चितान्

4 A omits प्रत्यहं

5 A reads the bracketed portion just above the colophon of this section

6 I. O. विष्णुधर्मे

7 I. O. विष्णुधर्मोत्तरे

8 I. O. विष्णुधर्मे

9 A and V. D. यथेष्ट

10 A यथा

11 I. O. omits देव

अथ वनस्पतिदैवतारामदानावर्तः । (४८)

नन्दिपुराणे :—

क्रीडारामन्तु यो दद्यादुद्यानं^१ पुष्पसङ्कुलम्^२ ।

सकल्पतरुखण्डेषु^३ महेन्द्रोद्यानवेश्मसु ।

विनोद्यतेऽप्सरोगृन्दैर्वसेच्चात्र युगं बुधः ॥१॥

अत्र यजमानः क्रीडोचितवापी^४ गृहादिसहितं [पुष्पितं वकुलचम्पकादिपादपोषितं]^५ मुद्यान-
मर्चितं^६ मर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुक्सगोत्रायासुकवेदासुकशाखाध्यायिनेऽमुक-
देवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्तोद्यानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्रीडारामोद्यानं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा उद्यानमिदं वनस्पतिदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । [तत ॐ अद्य]^७ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^८ काञ्चनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा यथेच्छं वृक्षमूलानि स्पृशेत् ।

महाभारते^९ (अनु—२३।६६) :—

विहारवसथोद्यान-[कूपारामसभाप्रदाः]^{१०} ।

विप्राणाञ्चोपकर्तारः^{११} पुरुषाः^{१२} स्वर्गगामिनः ॥२॥

उद्यानं सर्वजनोपभोग्यं नानाजातीयतरु^{१३}-वनम् । आरामो ग्रामसमीपस्थसजातीयतरु-
वनम् । उद्यानमारामं वा कारयित्वा सकलसत्त्वेभ्यः^{१४} उत्सृज्य दद्यात् । ॐ^{१५} स्वर्गप्राप्ति-
कामोऽहं नानासत्त्वेभ्यो यथासम्भवफल-[पुष्पाद्युपभोगार्थं]^{१६} -मेतदुद्यानमुत्सृजे । तत ॐ
अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानीति कस्मैचिद्^{१७} ब्राह्मणाय
दक्षिणादानम् । एवमारामदाने एतमाराममिति^{१८} वाक्ये विशेषः ।

1 A: सङ्कुलं

2 A: पुष्पसङ्कुलं

3 A: सत्त्वेभ्यः

4 A: omits वापी

5 A: वकुलचम्पकादिसुष्यकल्पतरुपादप
for the bracketed portion

6 A: omits अर्चितम्

7 A: ॐ for the b. p.

8 A: एतत् for इदं

9 A: omits महाभारते

10 I. O. कूपारामसम्पदा: for the
bracketed portion

11 I. O. विप्राणाञ्चैव कर्तारः

12 A: पुरुषैः

13 A: omits तरु

14 A: सत्त्वा

15 A: omits ॐ

16 A: पुष्पोपभोग्य for the brac-
keted portion

17 A: एकस्मै after कस्मै चिद्

18 A: वाक्यविशेषः

विष्णुधर्मोत्तरे यममार्गानुवृत्तौ :—

आराम-[दानात् संयान्ति]^१तथैव द्रुमरोपकाः ।

शीतलेन तु मार्गेण फलपुष्पवता सुखम् ॥३॥

यथाशक्त्याराममुपकल्प्यार्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्त^२-केवलारामदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमारामं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

^३आराममथ सोद्यानं नन्दने क्रीडते वने ॥४॥

दत्त्वेति ^४शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमाराममुद्यानञ्च ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । नन्दनवनक्रीडा^५-प्राप्तिकामोऽहमेतं^६ ^७सोद्यानमारामं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आरामदानावर्तः ।

1 I. O. दाराम यन्ति for the bracketed portion

3 A विष्णुधर्मोक्त

4 A आल्लाराममथ

4 A विशेषः

5 A नन्दनक्रीडावनः

6 A एतत् for एतं

7 I. O. सोद्यामाराम

अथ वनस्पतिदैवतवृक्षदानावर्तः । (४९)

महाभारते (अनु—५७।३६) :—

¹पुष्पोपगं वाथ फलोपगं वा यः पादपं स्पर्शयते द्विजाय ।

²[स स्त्रीसमृद्धं] बहुरन्नपूर्णं लभत्यन्नोपगतं³ गृहं वै ॥१॥

पुष्पोपगं पुष्पप्रदं⁴ फलोपगं फलप्रदम् । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचर्त्तं पुष्पोपगं वृत्तं दद्यात् । ॐ ⁵अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्त⁶-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं महाभारतोक्तं-पुष्पोपगपादपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादपं ददामि । प्रतिग्रहीता खस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पादपोऽयं वनस्पतिदैवत⁷ इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रहीता खस्तीत्युक्त्वा ⁸[वृत्तं मूलदेशे] स्पृशेत् । ⁹फलोपगवृक्षदाने तु ¹⁰वाक्ये पुष्पोपगपद¹¹-स्थाने फलोपगपद¹²-[निवेशो विशेषः]¹³ ।

आदित्यपुराणे :—

स्कन्धेन ¹⁴तारयेद् यस्तु ¹⁵तृषार्तानां जलप्रदः ।

¹⁶पक्वान् ददाति ¹⁷केदारान् ¹⁸सफलाञ्चैव पादपान् ॥२॥

षष्टि¹⁹ कोटिसहस्राणि अर्चुदानाञ्च वै ²⁰तथा ।

कीदन्ति ²¹ते श्वेतपुरे एतदुक्तं द्विजोत्तम²² ॥३॥

- 1 A reads the entire line as follows :—पुष्पोपगञ्चाथ फलोप-गन्वथः पादपस्यशयते द्विजाय
- 2 A स स्त्रीसमृद्धं, M, bh. सप्रोक्तमृद्धं
- 3 Corrected from M. bh. A नभस्यपस्यावनतं, I. O. नभस्य-यस्योयलभं
- 4 I. O. पुष्पदं
- 5 A अवादि असुक्तगोत्रायामुक्त०
- 6 A omits वेदामुक्त
- 7 I. O. ऽहमेतत्तम्
- 8 A वृत्तमूलदेश for the bracketed portion
- 9 A फलोपगवृक्षदाने

- 10 A वाक्येषु
- 11 I. O. omits पद
- 12 I. O. omits पद
- 13 A निवेशः for the bracketed portion
- 14 A भारयेद्
- 15 I. O. तृषार्तानां
- 16 A पक्वान्
- 17 A केदारान्
- 18 A सफला चैव
- 19 A षष्टि
- 20 A त्रयं
- 21 A omits ते
- 22 I. O. द्विजोत्तमः

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्^१ यथेच्छसंख्यान्^२ सफलपादपान्^३ ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पादपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् पादपान् ददानि ।
खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

फलवृक्षान्तु^४ यो दद्याद् धर्ममुद्दिश्य मानवः ।

स सर्वकामतृप्तात्मा गच्छेद्भरुणमन्दिरम् ।

^५[वसेच्च तत्र] पुरुषो युगं कामफलान्वितः ॥४॥

अर्चिताय भगवते धर्मायार्चितं फलसहितं^५ वृक्षमाम्रादीनां^६-मन्यतमं दद्यात् । ॐ
अथ नन्दिपुराणोक्त-वृक्षदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते धर्मायैतं फलवृक्षं ददानि । तत
ॐ ^७अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं धर्मायाहं दक्षिणामेतत्^८ काञ्चनं ददानि ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६७।११क) :—

आम्राक्षोड^९-प्रदानेन^{१०} सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।

आक्षोडः^{११} खनामप्रसिद्धः । ^{१२}[आम्राक्षोडेत्यत्र द्वन्द्वनिर्देशो यद्यप्युभयोः] क्रियासम्बन्ध-
मात्रेणैव उपपद्यते ^{१३}तथाप्याम्रस्योत्तरत्वापि श्रवणादत्र च ^{१४}फलभूयस्त्वान्मिलितयोरेव दानम् ।
अर्चिताय ^{१५}ब्राह्मणायार्चितावाम्राक्षोडवृक्षौ ^{१६}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक-
प्राप्तिकामोऽहमेतावाम्राक्षोडौ^{१७} ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१८}[तथा (३।२६७।१०ख) :—

दत्त्वा पालीवताम्रौ तु तृप्तिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥५॥

पालीवतः पारेवत इति प्रसिद्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पालीवतवृक्षम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्र तु तृप्तिकामोऽहमेतं पालीवतं ददानि । खस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । आम्रवृक्षदाने तु वाक्ये पालीवतपदस्थाने आम्रपदनिवेशो विशेषः ।]

1 A यथेच्छसंख्यान्

2 A फलपादपान

3 I. O. फलवृक्षान्तु

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits फलसहितं

6 A आम्रादीनाम् for ब्राह्मणादीनाम्

7 A omits अथ

8 A omits एतत्

9 I. O. आम्राक्षोडः

10 A सर्वं

11 I. O. आम्राक्षोडः

12 A आम्राक्षोडेत्यत्र निर्देशो यद्यप्युभयो
for the bracketed portion

13 A तथाप्यस्योत्तरत्वापि

14 A फलभूतत्वं for फलभूयस्त्वान्

15 A ब्राह्मणायार्चितो आम्राक्षोडवृक्षौ

16 I. O. omits ॐ

17 A आम्राक्षौ

18 A omits the bracketed por-
tion

तथा ^१वृत्तदानप्रकरणे (३।२.६७।६ख) :—

^२नागरङ्गदानाद्भवति ^३नरो रूपसमन्वितः ।

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं नागरङ्गं वृत्तम् ^४ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

^५[उत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहमेतं नागरङ्गं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।२.६७।१०क) :—

बीजपूरकदानेन सौभाग्यं महदाप्नुयात् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं बीजपूरकं वृत्तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]

महासौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतं बीजपूरकं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

पुष्पदं फलदं वृत्तं दत्त्वा विप्राय भक्तिः ।

स्वर्गलोकपरिभ्रष्टो ^६नगराधिपतिर्भवेत् ॥७॥

पुष्पदं नागकेशरादिकं फलदं ^७कण्टकिफलादिकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पुष्पदं वृत्तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मात्तरोक्त-पुष्पदवृत्त^८-दानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतं वृत्तं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलदवृत्तदाने तु वाक्ये पुष्पद^९-पदस्थाने फलदपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।२.६७।७ख-८क) :—

चम्पकं मल्लिकाजाती-^{१०}[श्रेष्ठाः पुष्पाकरा मताः] ।

^{११}अन्येभ्योऽधिकमाप्नोति दत्त्वैतान्नान् संशयः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं चम्पकतरुम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-धर्मात्तरोक्त-चम्पकतरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं चम्पकं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. omits वृत्त

2 A नाना०

3 A' नाना

4 A वृत्तान्तरं

5 A omits the bracketed portion but reads instead महा-सौभाग्यमाप्नोति बीजपूरक दानतः which is a paraphrase of the line viz. बीज...पु.यात्,

quoted within this bracketed portion

6 I. O. नागराधिपति०

7 A नाति for कण्टकि

8 I. O. omits वृत्त

9 I. O. पुष्प for पुष्पद

10 A' अष्ट पुष्पकला मता for the b. p.

11 A अन्येभ्योऽप्यधिकचेव

मल्लिकाजातीदानयोर्वाक्ये तु चम्पकपदस्थाने यथायथं मल्लिकापदनिवेशो जातीपदनिवेशश्च^१
विशेषः ।

तथा :—

गुल्मं^२ पुष्पप्रदं यस्तु^३ लतावासं प्रयच्छति ।

विमाने नन्दने सोऽथ क्रीडत्यप्सरसां गणैः ॥६॥

गुल्मोऽभिमुक्तादिः^४ लता नवमल्लिकादिः^५ । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पुष्पितं
गुल्मम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तगुल्मदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतं गुल्मं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एवं पुष्पितनवमल्लिकादि^६-
दाने लतादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^७ लतामिति वाक्ये विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वृक्षदानावर्तः ।

- 1 A. निवेशो
- 2 A. पुष्पं ददे
- 3 A. लतां वासं
- 4 I. O. गुल्मोऽभिमुक्तादि

- 5 I. O. नवमल्लिकादिः
- 6 I. O. मल्लिकादिः
- 7 I. O. एतं

अथ विष्णुदैवतसम्भारदानावर्तः । (५०)

यमः :—

यस्तु सम्भृत्य सम्भारं ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।

तस्य पुण्यकृतो^१ लोका न तस्य^२ प्रभवाम्यहम् ॥१॥

सम्भारो विवाहोपनयन-^३यज्ञाद्युपकरणसामग्री । ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं जाल्य-
पेक्षत्वादविवक्षितम्^४ । अत एकस्मै द्वाभ्यां बहुभ्यो वा दानम् । अत यजमानोऽर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितं यमोक्तसम्भारं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायि-
नेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं^५ यमोक्तसम्भारदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं सम्भारं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सम्भारोऽयं विष्णुदैवत^७ इत्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । [ततः ॐ]^८ अयं कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सम्भारं^९ स्पृशेत् । द्वाभ्यां सम्भारद्वयदाने बहुभ्यो वा
बहुसम्भारदाने^{१०} देयसम्प्रदानयोर्द्विवचनं बहुवचनमूहनीयम् ।

महाभारते (अनु—२३।६८):—

वैवादिकानां द्रव्याणां त्रैव्याणाश्च^{११} युधिष्ठिर ।

दातारो वाससाञ्चैव पुरुषः स्वर्गगामिनः ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं विवाहोपकरणद्रव्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि वैवादिकानि द्रव्याणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।३३):—

नैवेशिकं^{१२} सर्वगुणोपपन्नं ददाति वै यस्तु नरो द्विजाय ।

स्वाध्यायचारितगुणान्विताय तस्यापि लोकाः^{१३} कुरुषूत्तरेषु^{१४} ॥३॥

1 A पुण्यकृता

2 A प्रभवाम्यहं

3 A यज्ञयथ० for यज्ञादुप०

4 A जाल्यपेक्षत्वादेविवक्षितं, I. O.

जाल्यपेक्षत्वादविवक्षितं

5 A omits ब्राह्मणाय

6 A यथोक्त

7 A and I. O. विष्णुदैवतं

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. सम्भारं

10 I. O. देयसम्भारयोर्द्विवचनबहुवचन-
सूदनार्थं, A देयसंप्रदानयोर्द्विवचन-
बहुवचनचोदाहरणीये

11 A द्रव्याणाञ्च

12 I. O. सर्वगुणोपपन्नं

13 A लोकाश्च

14 A कुरुषूत्तरेषु

नैवेशिकं विवाहादिक्रियासिद्ध्युचित^१-मुपकरणम् । अचिंताय विद्यातपःशीलशालिने
ब्राह्मणाय तदभिमतविवाहयज्ञाद्युचितोपकरणं यथाशक्त्युपकल्प्याचिंतम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । ^२उत्तरकुशलाकप्राप्तिकामोऽहमेतन्नैवेशिकं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२०ख-२१क) :—

विवाहादिक्रियाकाले तत्क्रियासिद्धिकारकम्^३ ।

यः प्रयच्छति धर्मज्ञाः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४॥

तत्क्रियासिद्धिकारकम् ^४तदुपयोग्यद्रव्यम् । आदिशब्देन ^५यज्ञोपनयनप्रतिष्ठामहणम् ।
अचिंताय ब्राह्मणाय^६-चिंतामुक्तामन्यतमां^७ सामग्रीम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुकक्रियोचितसामग्रीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सम्भारदानावर्तः ।

1 A ०चित० for ०सिद्धुचित०

2 A उत्तरगुहलोक०

3 A तत्क्रियाकारकं

4 I, O, omits this

5 A यज्ञायतन० for यज्ञोपनयन०

6 A omits अचिंताय ब्राह्मणाय

7 .I. O. अन्यतमां

अथ तानादैवतपशुदानावर्तः । (५१)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।५६ख—६०क)—

अजामलकृतां दत्त्वा वह्निलोके महीयते ।

तमेव लोकमाप्नोति दत्त्वाज^१ विधिवन्नरः ॥१॥

तमेव लोकं वह्निलोकं^२ विधिवदलङ्कारादिना । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय छागीं सौवर्णतिलकादिभिरलङ्कृत्यार्चितां^३ दद्यात् । ॐ^४ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षवह्निलोकप्राप्तिकामोऽहमेतामलकृतां छागीं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा^५ छागीयमग्निदैवतेत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^६ काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा
छागीं कर्णे स्पृशेत्^७ । [एवमलङ्कृतछागदानं^८-वाक्ये एतमलङ्कृतं^९] छागमिति विशेषः ।

तथा (३।३०६।६१ख—६२क) :—

^{१०}वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा वस्तं^{११} नरोत्तमः^{१२} ।

अविप्रदाता च तथा तदेव फलमश्नुते ॥२॥

^{१३}वस्तं छागं तदेव फलं^{१४} वारुणलोकप्राप्तिरूपमित्थर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
वस्तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१५}वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१६} वस्तं ददानि ।
खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । अविदाने तु वाक्ये ^{१७}वस्तपदस्थाने अविपद-^{१८} [निवेशो
विशेषः] । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् अविरयं वरुणदैवत इति प्रतिग्रहोक्तवाक्यम्^{१९} ।
^{२०} [कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणश्च स्त्रीकारः ।

- 1 A दत्तायो
- 2 A' omits this
- 3 A' अलङ्कृतां for अलङ्कृत्यार्चितां
- 4 A omits अथ
- 5 I. O. छागीयमग्निं
- 6 A एतत् for इदं
- 7 A गृह्णीयात्
- 8 I. O. दाने.
- 9 A एवंमलङ्कृत for the bracketed portion
- 10 I. O. वरुणं

- 11 A छाग
- 12 I. O. नरोत्तरमः
- 13 A' omits it
- 14 A and I. O. वरुणं
- 15 A and I. O. वरुणं
- 16 A वस्तं
- 17 A वस्तं
- 18 A निवेशः for the bracketed portion
- 19 A प्रतिग्रहं गृह्णीतुवाक्यं
- 20 A and I. O. पूर्ववत् कामस्तुत्यादि

तथा (३।३०६।६२ख) :—

आरण्यपशुदानेन वायुलोके महीयते ॥३॥

आरण्यपशवो हरिणशशकादयः । अर्चिताय ब्राह्मणाय हरिणादीनामन्यतम^१-मर्चितम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवायुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतमारण्यकपशु^२
ददानि । ^३स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् आरण्यपशुरयं वायुदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^३ ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३१२।५ख-६क) :—

[उष्ट्रं वा गर्दभं वापि]^४ खरं वा यः प्रयच्छति ।

अलकां स समासाय^५ यत्तेन्द्रैः^६ सह मोदते ॥४॥

खरोऽश्वतरः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुष्ट्रम्^७ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्तोष्ट्र^८-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमुष्ट्र^९ ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम्
^{१०}उष्ट्रोऽयं गिर्ध्रतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{११} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [उष्ट्रस्या-
रोहणं स्वीकारः । एवं गर्दभदानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्तगर्दभदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
गर्दभमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गर्दभोऽयं यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम्^{१२} । कर्णग्रहणं स्वीकारः ।]^{१३} अश्वतरदानवाक्ये हि विष्णुधर्मोत्तरोक्तखरदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं खरमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं खरोऽयं यमदैवत इति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{१४} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णग्रहणं स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पशुदानावर्तः ।

1 I. O. अन्यं

2 A स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्

3 I. O. प्रतिग्रहीतृवाक्यं

4 A खर्गमार्गगर्दभस्यपि for the bracketed portion

5 A समभाषाय

6 A गृह्य

7 A खरं for उष्ट्रम्

8 A खड्ग for उष्ट्र

9 A खड्ग for उष्ट्र

10 A खड्गोऽयं

11, 12 and 14 I. O. वाक्यम्

13 A omits the bracketed portion

अथ प्रजापतिदैवत-कृष्णाजिन-दानावतः । (५२)

मत्स्यपुराणे (२०६।१।२१क, २२ख-३०) :—

कृष्णाजिनप्रदानस्य ^१विधिं कालं ममानघ ।

ब्राह्मणञ्च ^२समाचक्षु [तत्र मे संशयो महान्] ^३ ॥

मत्स्य उवाच :—

वैशाखी पौर्णमासी च ^४ग्रहणं ^५शशिसूर्ययोः ।

पौर्णमासी ^६तथा माघी ^७[आषाढी ^८कार्तिकी तथा ॥२॥

^९उत्तरायणे द्वादश्यां] ^{१०}तस्यां दत्तं महाफलम् ^{११} ।

आहिताग्निद्विजो यस्तु ^{१२}यद्देयं ^{१३}तस्य पार्थिव ॥३॥

^{१४}तथा येन विधानेन तन्मे निगदतः शृणु ।

गोमयेनोपलिप्ते तु शुचौ देशे नराधिप ।

आदावेव समास्तीर्य शोभनं ^{१५}वस्त्रमाविक्रम् ॥४॥

गोमयोपलेपादेव ^{१६}शुचित्वप्राप्ते पुनः ^{१७}शुचाविति पदं गोमयोपलेपे ^{१८}कृते पुनः केश
कीटादिवारणार्थम् ।

ततः सशृङ्ग ^{१९}सखुरमास्तरैत् ^{२०}कृष्णमार्गकम् ^{२१} ।

^{२२}कर्तव्यं रुक्मशृङ्गन्तद् ^{२३}रुक्मदन्तं ^{२४}तथैव च ॥५॥

- 1 M. P. विधिकाली
- 2 M. P. तथाचक्षु
- 3 A यथा मे तन संशयः महान् for the bracketed portion
- 4 A तु
- 5 M. P. ग्रहणे
- 6 M. P. तु या
- 7 I. O. and M. P. माघे
- 8 E. O. आषाढे, M. P. आषाढी
- 9 M. P. उत्तरायणद्वादशीवा
- 10 A omits the bracketed portion
- 11 I. O. महाफलं
- 12 A यस्तु
- 13 I. O. तद्देयं

- 14 A and M. P. यथा
- 15 Corrected from M. P. A मन्त्र-माविकं, I. O. परममाविकम्
- 16 A शुचित्वे
- 17 A शुचाविति, I. O. शुचावेति
- 18 I. O. गोमयोपलेपेति
- 19 A शृङ्ग
- 20 A सखुरान्तरैश्च
- 21 Corrected from M. P. I. O. and A मार्गकम्
- 22 A कर्तव्यवाक्यं शृङ्गन्तु
- 23 Corrected from M. P. I. O. and A तु for तद्
- 24 M. P. रौप्यदन्तं

रुक्मदन्तं ¹सौवर्णदन्तपङ्क्तिद्वययुतमित्यर्थः ।

[²लाङ्गूले विद्रुमञ्चैव नेत्रयोर्मौक्तिकं न्यसेत् ।

³तिलैरात्मसमं कृत्वा वाससाच्छादयेद्वधः]⁴ ॥६॥

आत्मसमं कृत्वा सर्वतः कृष्णाजिनाच्छादकं तिलं दत्वेत्यर्थः⁵ ।

⁶सुवर्णनाभं तत् कुर्यादलङ्कुर्याद्विशेषतः ।

⁷रत्नैर्गन्धैर्यथाशक्त्या तस्य दिक्षु च विन्यसेत् ॥७॥

⁸रत्नैः परिभाषोक्तनवरत्नयेण । ⁹गन्धैः प्रसिद्धचन्दनादिभिः ।

कांस्यपात्राणि चत्वारि ¹⁰तेषां दद्याद् यथाक्रमम् ।

मृन्मयेषु च पात्रेषु पूर्वादिषु ¹¹क्रमेण तु ॥८॥

¹²घृतं क्षीरं दधि क्षौद्रमेवं ¹³दद्याद् यथाविधि ।

चम्पकस्य तथा शाखाम्रणं कुम्भमेव च ॥९॥

बाह्योपस्थानकं कृत्वा शुभचित्तो¹⁴ निवेशयेत् ।

¹⁵जीर्णवस्त्रेण पीतेन सर्वाङ्गाणि च मार्जयेत् ॥१०॥

तच्च चम्पकशाखान्वितस्य कुम्भस्य ¹⁶बहिःस्थापनं पीतवाससा दानोत्तर-¹⁷ज्ञानानन्तरमङ्ग-
मार्जनञ्च यजमानेन कर्तव्यम्, तस्यैव ¹⁸सुकृतत्वात् ।

धातुमयानि पात्राणि पादेष्वस्य प्रदापयेत् ।

यानि काम्यानि¹⁹ पापानि मया ²⁰लोभात् कृतानि तु²¹ ॥११॥

1 A सौवर्णं शृङ्गं खुरञ्चेत्यर्थः

2 I. O. लाङ्गूलो

3 A तिलैर्वल्गैरसमं

4 M. P. reads the b. p. as लाङ्गूलं मौक्तिकैर्युक्तं तिलच्छम्भं तथैव च । तिलैश्च शिखितं कृत्वा वाससाच्छादयेच्छुचिः ॥

5 A दद्यात्

6 A स्वर्णनाभिं ततः कुर्याद्विशेषतः for the entire line

7 A वस्त्रे गन्धैः

8 A वस्त्रैः परिभाषोक्तैर्नवद्वयस्यते

9 A यथाशक्त्यैर्गन्धैः

10 M. P. तेषु

11 A क्रमानुसरेण, M. P. यथाक्रमम्

12 A reads घृतं after दधि

13 Corrected from M. P. I. O. and A कुर्याद्

14 M. P. शुभचित्तं

15 M. P. सूक्तं

16 A रक्षितस्थापनम्

17 A स्थापनान्तरमङ्गलमार्जनञ्च

18 I. O. प्रहृतत्वात्

19 M. P. कानि च

20 I. O. लोकात्

21 M. P. वै

- लौहपात्रप्रदानेन [प्रणश्यन्तु ममाशु वै]¹ ।
 तिलपूर्णन्तु तत् कृत्वा वामपादे निवेशयेत् ॥१२॥
 यानि [पापान्यकामानि कर्मोत्थानि कृतानि तु]² ।
 कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यन्तु मे सदा ॥१३॥
 मधुपूर्णन्तु तत् कृत्वा पादे वै दक्षिणे न्यसेत् ।
 परापवादपेयान्याद³ ४ वृथा मांसस्य भक्षणान् ।
⁵ तत्रोत्थितश्च ⁶ पापं मे ताम्रपात्रात् प्रणश्यतु ॥१४॥
⁷ [कन्याया दूषणञ्चैव] परदारप्रघर्षणम्⁸ ।
 रूप्यपात्रप्रदानाद्धि क्षिप्रं नाशं प्रयातु मे ।
⁹ [ऊर्ध्वपादे त्विमे कार्ये ताम्रस्य रजतस्य च] ॥१५॥
¹⁰ ऊर्ध्वपादयग्रपादे तयोश्च वामक्रमेणैव¹¹ पात्रारोपणम् पश्चात् पादयोस्तथाश्रुतेः ।
 जन्मजन्मसहस्रेषु कृतं पापं कुबुद्धिना¹² ।
 सुवर्णपात्रदानात्तु [नाशयाशु जनार्दन.]¹³ ॥१६॥
 हेममुक्ताविद्रुमश्च दाडिमं वीजपूरकम् ।
¹⁴ प्रशस्ते पात्रश्रवणे ¹⁵ खुरैः शृङ्गाटकानि च ॥१७॥
 अत्राप्रादद्वयस्थ-¹⁶ पात्रद्वयस्यानुपदिष्टस्थानक-सौवर्णपात्रस्य श्रवणे इति कर्णस्थानद्वय-
 स्येति पञ्चानामाधारतया-¹⁷ वगतेराधारद्वयस्याप्यन्येषां वा श्रुतेर्हेममुक्तादीनां¹⁸ पञ्चानां तत्रा-

- 1 A क्षिप्रं नश्यन्तु तानि मे for the bracketed portion
- 2 M. P. reads the b. p. as कामानि च पापानि कर्मोत्थानि कृतानि च
- 3 A परापवादपेयान्या
- 4 Corrected from M. P. I. O. पृष्ठमांसस्य, A प्रोष्ठमांसस्य
- 5 I. O. तत्रोत्थितश्च
- 6 A पापं
- 7 I. O. कन्यागवाञ्चैव तथा and M. P. कन्यानृताङ्गवाञ्चैव for the b. p.
- 8 A परदारप्रघर्षणं, M. P. परदाराभि-मर्षणात्
- 9 I. O. omits the bracketed

- portion, A ऊर्ध्वपादी त्विमे कार्योः, M. P. ऊर्ध्वपादे त्विमे कार्यः
- 10 I. O. and A ऊर्ध्वपादावग्रपादी
- 11 A वामक्रमेणैव, I. O. वामक्रमेणैव
- 12 A कुबुद्धिना
- 13 A नश्येदाशु जनार्दनः for the bracketed portion
- 14 I. O. and A प्रणश्यताम्रश्रवणे, M. P. प्रणश्यताम्र श्रवणे
- 15 M. P. खुरे
- 16 I. O. पाद for पात्र
- 17 A वरमतेनार्थे यद्रव्याणामन्ये वाच
- 18 A वीजपूरकदीना

धेयत्वं ^१यथासंख्यमुन्नेयम् । ^२पात्रस्य श्रवणे इति पात्रश्रवणे अनिर्दिष्टस्थानस्य ^३सौवर्ण-
पात्रस्य मध्यस्थान एव निवेशः । 'सुवर्णनाभिक' दद्यात् प्रीयतां वृषभध्वज' इति पुनः
सुवर्ण-^४नाभिकत्वश्रुतेः । एवञ्च 'सुवर्णनाभ' तत् कुर्यादि'त्युपरिग्रन्थेन ^५मध्ये सुवर्णपात्रं
^६स्थाप्यमिति सिद्धम् । अनेन च पात्रं सौवर्णं मध्ये ^७स्थाप्यमिति ^८द्विधा सुवर्णनाभि-
कत्वम् । खुरैः शृङ्गाटकानि ^९सिद्धान इति असिद्धानि फलानि ^{१०}खुरेषु देयानीत्यर्थः ।

एवं कृत्वा यथोक्तेन सर्वशाकफलानि च ।

तत्प्रतिग्रह-[विद्विद्वाणा]^{११}-हिताभिर्द्विजोत्तमः ॥१८॥

एवं कृत्वेति खुरेष्वेव नानाजातीयशाकानि फलानि च नानाजातीयानि देयानीत्यर्थः ।

^{१२}ज्ञातो वस्त्रयुगच्छन्नः स्वशक्त्या ^{१३}चाप्यलङ्कृतः ।

प्रतिग्रहश्च तस्योक्तः पुच्छदेशे महीपते ॥१९॥

सुवर्णनाभिक' दद्यात् प्रीयतां वृषभध्वजः ।

अनेन विधिना ^{१४}दत्त्वा [यथावत् कृष्णमार्गकम्] ^{१५}॥२०॥

न ^{१६}स्पृश्यः स द्विजो राजंश्चितियूप-[समो हि सः]^{१७} ।

^{१८}[दाने च] श्राद्धकाले च दूरतः परिवर्जयेत् ॥२१॥

खगृहात् प्रेष्य^{१९} तं विप्रं मण्डले^{२०} ज्ञानमाचरेत् ।

पूर्णकुम्भेन राजेन्द्र [शाखया चम्पकस्य च]^{२१} ॥२२॥

1 I. O. ससुन्नेयं

2 I. O. and A पात्रश्च

3 A adds च after this

4 A नाभिकश्च अतिः

5 A एवञ्च सुवर्णनाभिं कुर्यादित्युपरि-
ग्रन्थे

6 A संस्थाप्य.

7 I. O. स्थापनमिति

8 A द्विरासुवर्णनाभिकद्वयं

9 A विंश

10 I. O. adds योज्यानि here

11 Corrected from M. P. I. O.
विद्विद्वाणा and A नाभयं आ for
the bracketed portion

12 Corrected from M. P. A
ज्ञातो वस्त्रयुगच्छन्न and I. O.
एवेतवस्त्रयुगच्छन्नः

13 A वायलङ्कृतः

14 Corrected from M. P. I. O.
and A दद्यात्

15 A वस्त्रयुगच्छन्न for the bracke-
ted portion

16 M. P. स्पृशोऽसौ

17 A समा हि ता for the bracke-
ted portion

18 M. P. तं दाने for the b, p.

19 Corrected from M. P. I. O.
and A प्रेष्य

20 I. O. and A मण्डले, M. P.
मण्डले

21 A शाखाया यस्य कस्य च for the
b, p.

१ कृत्वाचार्यश्च कलसं मन्त्रेणानेन मूर्द्धनि ।

आप्यायतां समुद्रस्य २ द्वयोर्जप्यास्तु षोडश ॥२३॥

[आप्यायतामित्येकः समुद्रस्य त्वेति]^३ पञ्चदश । एवं षोडश भवन्ति^४ ।

५ [आहते वाससी वीत आचान्तः शुचितामियात्]

६ तद्वस्त्रसहितं कुम्भं नीत्वा ७ क्षेप्यं चतुष्पथे ॥२४॥

८ कृतेनानेन या तुष्टिर्न शक्याब्दशतैरपि ।

९ [वक्तुं हि] नृपतिश्रेष्ठ तथाप्युद्देशतः शृणु ॥२५॥

समग्रभूमिदानस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ।

सर्वांश्च^{१०} लोकान् जयति^{११} [कामचारी विहङ्गवत्]^{१२} ॥२६॥

आभूतसंज्ञवं यावत् स्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयम् ।

न पितुः पुत्रमरणं वियोगो^{१३} भार्यया सह ।

धनदेशपरित्यागं [नैव चेहाप्नुयात्]^{१४} क्वचित् ॥२७॥

अत्र यजमान उक्तानां समयानामिच्छयान्यतमे ज्ञातः शुचि-[गौमयोपलिप्ते अ]^{१५} पनीत-
केशकीटादौ भूमिभागे स्वरूपं यथाशक्ति कम्बलमास्तीर्य तत्र सखुरं सशृङ्गं^{१६} कृष्णाजिनमास्तीर्य
१७ सौवर्णदन्तपङ्क्तिद्वयं विद्रुमलाङ्गूलं मुक्कानेत्रयुगं मध्यस्थानार्पितसुवर्णं कृत्वा सर्वतस्तिलै-
राच्छाद्य वाससाच्छादयेत् । ततः पूर्वस्यां दिशि धृतपूर्णं कांस्यपात्रं [मृन्मयञ्च पात्रं]^{१८}
दक्षिणस्यां क्षीरपूर्णं १९ तत्पात्रयुगं पश्चिमायां दधिपूर्णं तत्पात्रद्वयम् उत्तरस्यां मधुपूर्णं

1 Corrected from M. P. A

कृत्वा चावोर्ध, I. O. कृत्वा वाचार्य

2 A हाव्या जप्याश्च

3 A आप्यायतामिति एकाग्रकसमुद्रस्य
हावकायेति and I. O. आप्यायता-
मित्येकसमुद्रस्य वाचकायेति for the
b. p.

4 I. O. तरन्ति

5 Supplied from M. P. I. O.
and A omit it

6 A तद्वत् वस्त्रसहितं

7 Corrected from M. P. A
क्षेप्यचतुष्पथे, I. O. चतुष्पथे only

8 Corrected from M. P. I. O.
and A क्षेपे for कृते

9 Corrected from M. P. I. O.
and A वक्ष्य for the b. p.

10 A सर्वांश्च

11 I. O. यजति

12 A कामचारीदृङ्गमः for the b. p.

13 I. O. वियोगं

14 A नैवात्र प्राप्नुयात् for the
bracketed portion

15 A क्षौमयोपलिप्ता for the brac-
keted portion

16 A शृङ्गं

17 A सौवर्णशृङ्गं पङ्क्तिद्वयं

18 A omits the bracketed por-
tion

19 A तत्पात्रद्वयं

तत्पात्रद्वयम् एवमष्टौ पात्राण्यारोप्य ॐ यानि काम्यानीति मन्त्रेण¹ तिलपूर्णं लोहपात्रं पश्चात्² वामपादं आरोपयेत् । [ॐ यानि पापान्यकामानीति]³ मन्त्रेण मधुपूर्णं कांस्यपात्रं पश्चादक्षिणपादं आरोपयेत् । ॐ [परापवादस्यादि]⁴-मन्त्रेणोत्कृष्टसुवर्णसहितं ताम्रपात्रमग्रपादं⁵ आरोपयेत् । ॐ [कन्याया दूषणमित्यादि]⁶-मन्त्रेण उत्कृष्टमुक्तासहितं रौप्यपात्रमग्रदक्षिणपादं आरोपयेत् । ॐ 'जन्म जन्म सहस्रे'ष्विति मन्त्रेणोत्कृष्टविद्रुमसहितं सौवर्णपात्रं मध्यस्थानं आरोपयेत् । कामकर्णस्थाने [चोत्कृष्टदाडिमफलं दक्षिणकर्णस्थाने]⁸ चोत्कृष्टं वीजपूरफलमारोपयेत् । खुरचतुष्टयं शृङ्गाटक-सर्वशाकं⁹-सर्वफलयुतं कृत्वा ततः कृष्णाजिनं परिभाषोक्त-[नवरत्नगणमध्यादिच्छया यैः]¹⁰ कैश्चित्त्रिभिर्यथाशक्ति¹¹[रत्नैश्चन्दनादिगन्धैश्चालङ्कृतं] यात् । एवं कृष्णाजिनमारोप्य चम्पकशाखासहितजलपूर्णकुम्भ-दानानन्तरं ज्ञानार्थं गात्रमार्जनार्थञ्च जीर्णवस्त्रं दानस्थानबहिः स्थापयित्वा ब्राह्मणमग्निहोत्रिणं गन्धमाल्यादिभिरभ्यर्च्य वस्त्रयुगेनाच्छाद्य ।¹² हेमाङ्गुरीयकादिभिरलङ्कृत्य कृष्णाजिन-[पुच्छदेश उपविश्योक्त]¹³-संस्थानं कृष्णाजिनमर्चितं तस्मै दद्यात् । ॐ¹⁴ अद्यामुक्तसगोलायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्त-कृष्णाजिन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्कम्बलस्थं रुक्मशृङ्गं रुक्मदन्तं¹⁵ ¹⁶प्रवालभूषितलाङ्गूलं मुक्तानेत्रं तिलपूर्णं सर्वतो वस्त्राच्छादितं सुवर्णाभाभिकं ¹⁷रत्नगन्धालङ्कृतं [घृतदुग्धदधिमधुपूर्णं कांस्यपात्रचतुष्टयसहितं]¹⁸ घृतदुग्धदधिमधुपूर्णमृन्मयपात्र-चतुष्टययुतं तिलपूर्णं-लोहपात्र-मधुपूर्णं कांस्यपात्र-हेमसहितताम्रपात्र-मुक्तासहितरूप्यपात्र-प्रवालसहितसुवर्णपात्रं¹⁹--दाडिमफलवीजपूरफलशृङ्गाटक-सर्वशाकं²⁰—

1 A omits मन्त्रेण	11 A omits the bracketed portion
2 I. O. वामपादमारोपयेत्, A वामपादे प्ररोपयेत्	12 I. O. हेमाङ्गुरीयकादिभिरलङ्कृत्य, A हेमाङ्गुरीयकादीभिरलङ्कृत्य
3 A' यानि पापान्यनेकानि इति for the bracketed portion	13 I. O. पुच्छदेशे उपविश्योक्त and A पुच्छदेश उपविश्योक्त for the bracketed portion
4 I. O. पराय वेत्यादि for the bracketed portion	14 A omits ॐ
5 A ताम्रपात्रञ्च वामपादे	15 I. O. omits रुक्मदन्तं
6 A कांश्यां वृत्तमित्यादि and I. O. कन्यामृतमित्यादि for the b. p.	16 I. O. प्रवालभूषितलाङ्गूलं
7 A जन्मसहस्रेष्विति	17 A मन्दगन्धालङ्कृतं
8 I. O. omits the bracketed portion	18 A omits the bracketed portion
9 A' शृङ्गाटकं सर्वशाखं	19 A' omits पात्र
10 A नवरत्नं पदैः for the bracketed portion	20 A ० सर्वशाखं ०

सर्वफलान्वितं कृष्णाजिनं ददानि । प्रीयतां वृषभध्वजः । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा कृष्णाजिनमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा कृष्णाजिनं पुच्छे गृहीयात् । ततस्तं ब्राह्मणं विसृज्य मण्डलं कृत्वा पूर्वस्थापितजलकुम्भेन चम्पकशाखान्तरितमुखेन स्नात्वा जीर्णपीतवस्त्रेणाङ्गानि मार्जयित्वाऽऽहते^१ वाससी परिधाय-चम्याङ्गमार्जनवस्त्रसहितं कुम्भं चतुष्पथे क्षेपयेत् । अथवा^२ वेदविदं ब्राह्मणमाह्वय तद्द्वारा^३ ॐ आप्यायेतामिति मन्त्रेण^४ 'समुद्रस्य त्वेति मन्त्रैश्चाभिमन्त्र्य चम्पक-^५शाखोद्धृतजलेन^६ शिरःस्नानं कुर्यात् । अङ्गमार्जनादिकं समानम् ।

आग्नेयपुराणे :—

^१ग्रहणे अग्ने चैव संक्रान्तौ^८ विषुवद्वये ।

युगादिषु युगान्तेषु द्वादश्यां नियतः शुचिः ॥१॥

समुपोष्य समभ्यर्च्य केशवं कल्मषापहम् ।

द्वादश्यान्तु चतुर्दश्यां कृष्णायां नियतः शुचिः ॥२॥

अत्र कृष्णायामिति [विशेषणं द्वादश्यान्त्वित्यत्रापि सम्बन्धः]^९ [द्वादश्यां पुनः-कीर्तनात्]^{१०} । एवञ्च द्वादशीचतुर्दशयौ कृष्णे एव ग्राह्ये ।

संलिप्य गोमयेनाथ चतुर्हस्तप्रमाणतः ।

वस्त्राणि [प्रस्तरे भूम्यामजिनं]^{११} तत्र विन्यसेत् ॥३॥

कृष्णतिलैस्तु संक्षत्रं^{१२} कृत्वा तत्रोपरि न्यसेत् ।

मधुसर्पिर्युतं^{१३} पालं हैमं चौडुम्बरं तथा ॥४॥

चौडुम्बरं ताम्रमयम् ।

सुवर्णं प्रक्षिपेत्तत्र^{१४} [पलं वा त्रिपलं] शतम् ।

शक्तितो दानमेवं हि भक्तिरेवात्र कारणम् ॥५॥

1 A' धीते for आहते

2 I. O. वेदत्राङ्गण०

3 A तद्दान

4 A समुद्रस्थेति

5 A ०शाखाकृतजलेन

6 I. O. शिवः स्वा

7 A omits अह्वये

8 A विषुवे पर्वलखिते

9 I. O. विशेषणार्थं for the bracketed portion

10 A omits the bracketed portion

11 A प्रस्तरे कृष्णमजिनं for the bracketed portion

12 I. O. संक्षत्रं, A संक्षत्र

13 A' मधुसर्पिर्युतं

14 I. O. पलं वा त्रिपलं for the bracketed portion

संख्या १ तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः पात्रं यज्ञोपवीतिनम् ।

कलसाष्टौ तथा दिक्षु सवस्त्राः पात्रसंयुताः ॥६॥

तान् स्थाप्याहवनं कृत्वा विधिवत् पूज्य केशवम् ।

कृष्णाजिनं समभ्यर्च्य ब्राह्मणोयोपपादयेत् ॥७॥

अहवनमाहुतिं कृत्वा होमं कृत्वेत्यर्थः ।

२ कृष्णोऽसि कर्मणा कृष्ण कृष्णाजिनमतस्तिलैः ३ ।

४ [कृष्णैर्युतं प्रतीच्छस्त्र कृष्णः] संप्रीयतामिति ॥८॥

एवं दत्त्वा द्विजेभ्यस्तु ५ पश्चाद्वात् सुदक्षिणाम् ।

तिलाहारो ६ भवेत्तत्र ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥९॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं ७ जात्याख्यायामेकस्मिन्नेव । एवञ्च प्रतिग्रहीतृब्राह्मणादेव यथाशक्ति बहुदक्षिणादानम् । तिलाहारो भवेद् ब्राह्मणान् भोजयेदिति च ब्राह्मणान् भोजयित्वा ८ स्वयं तिलाहारो भवेदिति बोद्धव्यम् ।

एतं कृष्णाजिनं दत्त्वा नरो विगतकल्मषः ।

पितामहान् समुद्धृत्य स्वर्गं याति न संशयः ॥१०॥

तत्र भोगांश्चिरं भुक्त्वा पितृ-९ पितामहैर्वृतः ।

स नरोऽस्य प्रभावाद्धि याति विष्णुः परं पदम् ॥११॥

उक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरत्रये^{१०} हविष्यं भुक्त्वा चम्य शुचौ देश उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो^{११} वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमो यमः^{१२} कालः [महाभूतानि पञ्च च इति]^{१३} आग्नेयपुराणोक्त-सोपवासकृष्णाजिनदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र^{१४} उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् । [ॐ उपोष्य]^{१५} परदिने

1 I. O. तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः, A' तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः

2 I. O. कृष्णो

3 A' कृष्णाजिनं श्रुभैस्त्रिलैः

4 A कृष्णैः प्रतीच्छ श्रीकृष्ण for the bracketed portion

5 A पश्चाद्वात् सुदक्षिणाम्

6 A भवेद्भव

7 A जात्यापेक्षया एकस्मिन्नेव

8 A omits स्वयं

9 I. O. अपैतामहैर्वृतः

10 A घटिकाधिकप्रहरत्रये, I. O.

घटिकाधिकप्रहरत्रये

11 A omits उदङ्मुखो

12 I. O. omits यमः

13 I. O. पञ्चमहाभूतानि for the bracketed portion

14 A गृहीतोदपूर्णताम्र

15 I. O. omits the bracketed portion

आग्नेयपुराणोक्त-तिलाहार-रूपोदीच्या^१-ज्ञसंहित-सोपवासकृष्णाजिन-दानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा^२परदिने उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा गोमयोपलिप्तभूमौ वस्त्रत्रयञ्च^३ चतुर्हस्त-प्रमाणमास्तीर्य तत्रोपरि^४ [कृष्णमृगाजिनं तिलाच्छादितं] स्थापयित्वा तदुपरि^५ 'हेमं ताम्रं वा पात्रं' शक्तिं आरोप्य मधुघृतपूर्णं^६ कृत्वा तत्र सुवर्णस्य^७ पलं पलत्रयं पलशतं वा शक्तितो निक्षिप्य^८ [ततपात्रमुत्कृष्टं]^९ वस्त्रैराच्छाद्य यज्ञोपवीतिनं^{१०} कृत्वा पूर्वादिक्रमेणाष्टौ कलसान् शरावपिहितमुखान् सवस्त्रानारोपयेत् । ततो ब्राह्मणः^{११} स्वशाखोक्तकमेणामिममुप-समाधाय^{१२} ॐ [केशवाय स्वाहेत्याद्यैर्हुंत्वा]^{१३} शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ॐ केशवाय नम इति यथाविधि वासुदेवप्रतिमां^{१४} सम्पूज्य कृष्णाजिनमर्चयित्वा अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ कृष्णोऽसीत्यादि^{१५} पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेय-पुराणोक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रत्रयोपरिस्थापित-^{१६} [कृष्णतिलसंछन्नं] मधु-घृतपूर्णं-[हेमपात्र-तन्निहितं]^{१७}-काञ्चन-शुभवस्त्राच्छन्नयज्ञोपवीत्यमुकपात्रसहितं^{१८} पात्रपिहितमुखं सवस्त्रकुम्भाष्टकयुतमर्चितं कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततः^{१९} प्राङ्मुखो^{२०} ब्राह्मणोभ्यो भोजनं दत्त्वा स्वयं तिलाहारो भवेत् ।

कालिकापुराणे :—

^{२०}येऽपि रुक्मादिपात्रेषु हुत्वा वह्निं^{२१} ददन्ति वै ।

तिलद्रोणसमायुक्तं^{२२} वस्त्रयुगाभिवेष्टितम् ॥१॥

1 A and I. O. °द्विवा°	12 A केशवायेति स्वाहेत्याच्छं हुत्वा
2 A omits परदिने	for the bracketed portion
3 A वस्त्रत्रयं	13 A °प्रतिमास'
4 A कृष्णाजिनाच्छादितं for the	14 I. O. कृष्णोऽसीति
bracketed portion	15 A omits the bracketed por-
tion
5 A हेमं	16 A पत्रस्थितं for the bracketed
portion
6 A omits पत्र'	17 A सखं
7 A omits निक्षिप्य	18 I. O. वहन्ति
8 A दिततपात्रयुक्तेषु for the	19 A ब्राह्मणे
bracketed portion	20 A योपिष्टेमादि°
9 A यज्ञोपवीति, I. O. यज्ञोपवीत'	21 A ददानि
10 A सुखाध्यायी°	22 A वस्त्रयुगमेव वेष्टितं
11 I. O. उपसमाधाय	

पलार्द्धमथवाऽदुष्ट^१ विभवाद्धेमसंयुतम् ।

^२सूक्ष्मयुग्मेन वस्त्रेण अनेनाच्छादयेद्दिजाः^३ ॥२॥

^४[पलार्द्धमथवाऽदुष्टमिति]पलं सुवर्णचतुष्टयं ^५[तदद्धं वा अर्द्धष्टकाय(?)][कृष्णाजिनाद्धभागो देयं^६ विभवांत । विभवशून्यस्तु हेमसंयुतमित्यल्प-^७स्वर्णसंयोगमयं मध्ये कुर्यादिति श्लोकार्थः ।

[सोदकश्चापरं रुक्मं]^८ सतिलं ^९न्यस्य तत्करे ।

ततः कृष्णाजिनं दद्यात्तिलद्रोणान्वितञ्च यत् ।

दत्त्वा च भोजयेत्तल नत्वा^{१०} चैव विसर्जयेत् ॥३॥

दत्त्वा च भोजयेदिति तमेव ब्राह्मणं^{११} भोजयेत् । [पश्चात् प्रणम्य]^{१२} विसर्जयेत् ।

अयने विषुवे चैव ग्रहणे शशिसूर्ययोः ।

युगादौ ये प्रयच्छन्ति [विधिना ये तु वै]^{१३} द्विजे ॥४॥

तेऽपि तत्पद^{१४}-मासाद्य दशांशं [ब्रह्म आयुषः]^{१५} ।

क्रीडन्ते विविधैर्भोगैः कलारूपशुणान्विताः^{१६} ॥५॥

अनेनैव विधानेन दशद्रोणप्रदायकः ।

आब्रह्माण्डभवं कालं मोदते स पुरोत्तमे ॥६॥

उक्तसमयानामन्यतमे कृष्णाजिनं तिलद्रोणाच्छादितमुक्कोपकरणसहितं कृत्वा यथाशक्ति सुवर्णरूप्यताम्राणामन्यतमे पाले अग्निं यथाविध्युपसमाधाय ॐ प्रजापतये स्वाहेत्याहुतिं दत्त्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणाचार्यताय^{१७} सूक्ष्मवस्त्रयुगाच्छादिताय करे तिलोदक-सहितमग्रे^{१८} काश्चनमन्यद्त्वा^{१९} कृष्णाजिनमर्चितम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A 'चैव'

2 A 'यस्य'

3 A 'द्विजं'

4 A पलार्द्धमथवाऽदुष्टमिति for the bracketed portion

5 A तदद्धं वा अर्द्धष्टकाय for the bracketed portion

6 I. O. देय

7 I. O. 'मिति'

8 A 'सोदकं वासवत्' वा for the bracketed portion

9 A नत्वा

10 I. O. 'चैव'

11 A omits ब्राह्मणं

12 A 'नत्वा' तमेव for the bracketed portion

13 A विधिनानेन वा for the bracketed portion

14 A 'सम' for 'पद'

15 A 'संब्रह्मणः' पुत्रा for the bracketed portion

16 A 'शुणान्वितेः'

17 A 'यस्य'

18 A omits 'अग्र'

19 A 'काश्चनमात्रं' दत्त्वा

^३[कालिकापुराणोक्ततिलद्रोणाच्छादित-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेततिलद्रोणाच्छादित-
वस्तयुगमिवेष्टितं मध्यस्थनष्टकाञ्चनं कृष्णा]-जिनं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
ततस्तं ब्राह्मणं भोजयित्वा प्रणम्य विसर्जयेत् । अनेनैव विधानेन तिलद्रोणदशकाच्छादित-
^४[कृष्णाजिनदानमपि । तत् दानवाक्ये कालिकापुराणोक्ततिलद्रोणदशकाच्छादितकृष्णा-
जिनदानफलप्राप्तिकामोऽमेतदशद्रोणाच्छादितमिति] विशेषः । [अन्यत् सर्वं तु तुल्यम्]^५ ॥

स्कन्दपुराणे :—

कृष्णाजिनन्तु यो दद्याद्भूतिर्न ब्रह्मचारिणे ।

पृथिवीफलमाप्नोति योगश्चास्य प्रवर्तते ॥७॥

ससमुद्रशुद्धा तेन^६ सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्भूता पृथिवी नात्र संशयः ॥८॥

व्रतस्थाय ब्रह्मचारिणेऽर्चिताय कृष्णाजिनमर्चितम् ^७ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
स्कन्दपुराणोक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^८एतत् फलबाहुल्याद्बहुदक्षिणम् ।

^९पुलस्त्यः :—

अथातः कृष्णाजिनदानविधिं वक्ष्यामः । कार्त्तिक्याः पौर्णमास्यां वैशाख्यां वा चन्द्र-
सूर्यग्रहे^१ विषुव अयनयोर्वा कृष्णाशुक्लाजिनं सखरं सशृङ्गमवर्णं मनोहरं^२ हिरण्यशृङ्गं^३ रूप्यखरं
मुक्तालङ्गूलभूषितं^४ बहिलोमं प्राग्भीवं स्यात् । गोमयोपलिप्तायां भुवि कुतपः^५ विस्तीर्य^६
तस्मिन्नाविकं वस्त्रं प्रसारयेत् । तस्मिन्नजिनं हिरण्यनाभं कृत्वा^७ तिलैश्चाच्छाद्य तद्रूपं
कृत्वा वस्तयुगेन तिलान् प्रच्छादयेत् । चतसृषु दिक्षु चत्वारि पात्राणि ताम्ररौप्यसौवर्णानि
शक्तितः^८ पूर्वस्यां दिशि [चौरपूर्णं दक्षिणस्यां दिशि]^९ दधिपूर्णं पश्चिमायां^{१०} दिशि^{११}

1 A omits the bracketed por-
tion and reads भोजयित्वा.....
ग्रहयो of p. 528 again here
with the word ब्राह्मणान् pre-
fixed to it.

2 I. O. omits the bracketed
portion

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 I. O. omits तेन

5 A तत्फलबाहुल्याद्बहुदक्षिणां

6 A omits पुलस्त्यः

7 A चन्द्रसूर्ययो ग्रहण

8 I. O. नहरं

9 A omits this

10 A भूमिदन्तं मांसं for भूषितं

11 A कथं

12 A प्रसौख्यं

13 A तिलैश्चाच्छाद्यः

14 I. O. यथाशक्तिः

15 A omits the bracketed por-
tion

16 I. O. पश्चिमस्यां

17 A omits it

घृतपूर्णम् उत्तरस्यां दिशि चौद्रपूर्णं निदध्यात्¹ । [पश्चिमभागेषु समिद्धमग्निं कृत्वा परि-
समूह्य² प्रयुक्त्य परीक्षीर्य³ भाग्राग्रैर्दर्भैर्महाव्याहृतिभिस्तिलान् घृताक्तान् जुहुयात्⁴] ² । तत
आहिताग्ने⁵ ब्राह्मणाग्रं⁶ सर्वज्ञसम्पूर्णाय⁷ संयुगाय⁸ विदुषे वस्त्रयुगप्रच्छन्नायालकृताय दद्यात्
[सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं⁹ ददानीति । नाभिं स्पृशन् कृष्णाजिनं प्रतिगृह्णीयात् प्रति-
वाचयिता¹⁰] ⁹ ।

[अत्र यमगीतागाथा भवति]¹⁰ ।

⁷[गोभूहिरण्यसंयुक्तं मार्गमेकं] ददाति यः ।

सर्वदुष्कृतकर्मापि सायुज्यं⁸ ब्रह्मणो व्रजेत्⁹ ॥६॥

उक्तसमयानामिच्छयान्यतमे यजमानः शुचिर्यथोक्तं कृष्णाजिनं भूमिञ्च यथेच्छोत्पत्ति-
योग्यामुपकल्प्य कृष्णाजिनपश्चिमदेशे उक्तविधिना अग्निमुपसमाधाय ॐ भूर्भुवः स्वाहेति
घृताक्तान्स्तिलान्¹⁰ यथेष्टसंख्यानं हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणमुक्तरूपं
वस्त्रयुगाच्छादितमलकृतं पुच्छदेशे कृष्णाजि-¹¹[नमाधार]¹¹-कम्बल उपवेशयार्चिताय तस्मै
कृष्णाजिनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुलस्त्योक्तकृष्णाजिनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कम्बलोपरि प्रसारितं हिरण्यशृङ्गं रूप्यखुरं मुक्तालाङ्गूलभूषितं हिरण्यनाभं
तिलप्रच्छादितं वस्त्रप्रच्छादितं¹² चौद्रदधिघृतचौद्रपूर्णमुकपातचतुष्टययुतं¹³ गृष्टिचतुष्टयसहित-
मुप¹⁴-[कल्पित-समुत्पत्तियोग्यभूमिकं]¹⁵ सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं¹⁶ ददानि । स्वस्त्वाद्वि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । नाभिस्पर्शः स्वीकारः । कुतपं¹⁷ विस्तीर्येति कुतपः क्रुशः¹⁸ । तद्रुपं
कृत्वेति [यथा कृष्णाजिनसन्निवेशः]¹⁹-स्तथा तिलैराच्छादनं कृत्वेत्यर्थः । चतसृषु दिक्षु

1 A दद्यात्

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A ततस्त्वाहिताग्र

4 A पर्वाङ्गसम्पूर्णाय and omits संयुगाय

5 A omits the bracketed portion

6 A यत्र यपीथी गाथा भवन्ति for the bracketed portion

7 A अस्तेहिरण्यसंयुक्तामार्गमेकं for the bracketed portion

8 I. O. सायोज्य

9 I. O. वदेत्

10 I. O. कृताक्तान्

11 A नावाच for the bracketed portion

12 A omits this word

13 A रुष्टिः

14 A युग for सुप

15 I. O. कल्पिते यदुत्पत्तियोग्यभूमिकं for the bracketed portion

16 A कृष्णाजिनं

17 I. O. प्रस्तीर्येति, A प्रस्तीर्येति

18 A क्रुश

19 A यथा कृष्णाजिनं तस्य सन्निवेश for the bracketed portion

चत्वारि पात्राणि ताम्ररौप्यसुवर्णानीत्यत्र द्रव्यत्रयेण चतसृणां दिशां चतुर्णां क्षीरादीनां यथा-
संख्यसम्बन्धासम्भवात् ताम्ररूप्यसुवर्णानामन्यतमद्रव्यपात्रचतुष्टयस्य ग्रहणम् । अतएव
शक्ति इति मुनिराह । गृष्टीर्निदध्यादिति गृष्टिरेकवारप्रसूता गौः । अत्र यमगाथायाः
पुलस्त्येनैकवाक्यतयोक्तत्वाद्भूमिसहितस्य दानम्^२ ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

वैशाखी पौर्णमासी च ग्रहणे शशिसूर्ययोः ।

पौर्णमासी तथा माघी तस्य दाने महाफला^३ ॥१॥

गोमयेनोपलिप्ते तु शुचौ दशे नराधिप ।

आदावेव समास्तौर्य शोभनं वस्तुमाविकम् ॥२॥

ततः सशृङ्गं सखुरमास्तरेत् कृष्णमार्गणम् ।

कर्तव्यं रुक्मशृङ्गं तद्रूप्यपादं तथैव च ॥३॥

लाङ्गूलं मुक्तिसंयुक्तं^४ तिलच्छन्नं तथैव च ।

तिलैः^५ सुशिखरं कृत्वा वाससाच्छादयेद्बद्धः ॥४॥

^६सुशिखरं कृत्वेलाच्छादकतिल-^७राश्यग्रभागं शोभनं कृत्वेत्यर्थः ।

^८सुवर्णनाभं तत्कुर्यादलङ्कुर्याद्विशेषतः ।

^९रत्नैर्गन्धैर्यथाशक्यथा^{१०} तस्य दिक्षु च विन्यसेत् ॥५॥

^{११}रत्नैः परिभाषोक्त-^{१२}रत्नमध्ये यैः कैश्चित्त्रिभिः^{१३} । गन्धैः प्रसिद्धचन्दनादिभिः । अल-

ङ्कुर्यादिति सम्बन्धः ।

कांस्यपात्राणि चत्वारि तेषां दद्याद्यथाक्रमम् ।

^{१४}घृतक्षीरं दधिक्षौद्रमेव दत्त्वा यथाविधि ॥६॥

यथाक्रममिति पूर्वोदिक्रमेण ।

1 I. O. यथाशक्ति

2 A omits दानम्

3 I. O. महाफलं

4 A तिलकान्नं

5 A सुशिखरं, I. O. सुशिखरं

6 I. O. सुशिखरं

7 I. O. राश्याग्रभागं, A कृत्वेच्छान-

कराश्याग्रभागं

8 A reads the entire line as

सुवर्णनाभः ततः कुर्याद्विशेषः

9 A वर्णः

10 I. O. यथा तस्य

11 A वर्णः

12 A वर्णमध्ये

13 A कश्चित्त्रिभिः

14 I. O. घृतं क्षीरं

तत्प्रतिग्राहयेद्विद्वानाहिताग्निं द्विजोत्तमम्^१ ।

^२श्वे तवस्तयुगच्छन्नं स्वशक्त्या ^३वाप्यलङ्कृतम् ॥७॥

प्रतिग्रहस्ततश्चोक्तः पुच्छदेशी महीपते ।

अनेन विधिना दत्त्वा यथावत् कृष्णमार्गणम् ॥८॥

समग्रभूमिदानस्य फलमाप्नोत्यसंशयम् ।

सर्वान्श्च लोकांश्चरति कामयानस्य जीवितम् ॥९॥

कामयानस्य ^४जीवितमिच्छतो ^५भोगार्थिन इत्यर्थः ।

^६एतत्तु सर्वमाख्यातं^७ मार्गमाप्नोत्यसंशयम् ।

^८कृष्णेप्सितं कृष्णमृगस्य चर्म दत्त्वा द्विजेन्द्राय समाहितात्मा^९ ।

यथोक्तमेतन्मरणं न शोचेत् प्राप्नोत्यभीष्टान् मनसः स लोकान् ॥१०॥

[उक्तसमयानामन्यतमे स्वेच्छया]^{१०} भगवद्वायुदेवाग्रतो गोमयोपलिप्तापनीतकेशकोटादिभूमौ शोभनं कम्बलमास्तीर्य ततोपरि ^{११}कृष्णमृगाजिन-^{१२}[मुक्तरूप]^{१३}-मुक्तोपकरणमर्चितं ब्राह्मणाया-
मिहोत्तिष्ठे स्नाताय ^{१४}वस्त्रयुगच्छादिताय यथाशक्त्यलङ्कृतायार्चिताय ^{१५}कृष्णाजिनपुच्छ-
स्थाय^{१६} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतदाविकवस्त्रोपरिप्रसारितं रुक्मशृङ्गं रूप्यपादं^{१७} मुक्तायुक्ताङ्गूलं^{१८} तिलराशि-
संछन्नं^{१९} वस्त्राच्छादितं सुवर्णनाभं ^{२०}रत्नगन्धालङ्कृतं घृतक्षीरदधिमधुपूर्णं^{२१} ताम्रकांस्यपात्र-
चतुष्टययुतं कृष्णाजिनं ददामि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते श्रीदानसागरे

कृष्णाजिनदानावर्तः ।

1 A reads the following addi-
tional line after this, viz.
जीवितं कामयानस्य जीवितासिद्धि
योत्तमं

2 A स्नातं वस्त्रयुगाच्छन्नं

3 I. O. सायलङ्कृतं

4 A वित्तमिच्छतो

5 A भोगार्थिन, I. O. भोग

6 A एतत्ते

7 I. O. सर्वमाख्यात

8 I. O. कृष्णेप्सितं

9 A समाहिताय

10 A उक्तसमयानामिच्छयान्यतमे for
the bracketed portion

11 A omits कृष्ण

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A वस्त्राच्छादिताय

14 A कृष्णान

15 I. O. सुपस्थाय

16 A रूप्यदानं

17 A मुक्ताङ्गुलं

18 A तिलराशिच्छन्नं

19 A वस्त्रयुगाच्छन्नं

20 A omits ताम्र

अथ प्रजापतिदैवतच्छलदानावर्तः । (५३)

तत्र छलदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु—६६।१४-१७) :—

सूर्य उवाच ।

महर्षे शिरसन्नायं^१ छत्रमातपवारणम् ।

प्रतिगृहीष्व पद्मयात्र तारार्थधर्मपादुके ॥१॥

अद्यप्रभृति चैवैतल्लोके^२ संप्रचरिष्यति ।

पुण्यदानेषु सर्वेषु^३ परमं कृत्यमेव च ॥२॥

भीष्म उवाच ।

छत्रोपानहमेतत्^४ सूर्येणैव प्रवर्तितम् ।

पुण्यमेतदभिख्यातं^५ त्रिषु लोकेषु भारत ॥३॥

^६तस्मात् प्रयच्छ विप्रेषु छत्रोपानहमेव च ।

^७धर्मस्ते सुमहद्भावी^८ न मेऽज्ञास्ति विचारणा ॥४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

^९गृहधान्याभयोपानच्छत्रमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥५॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तं^{१०} सुखप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा छत्रमिदं प्रजापतिदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं

1 A छत्रं मक्षस्ति वारणं

2 I, O. समुचरिष्यति, A अ-
प्रचरिष्यति

3 A परमाच्छत्रमेव च

4 A ०मेतत्

5 A ०तिख्यातं

6 A reads the entire line as
तस्मादद्यै च विप्रस्य छत्रोपानहमुत्तमं

7 A धर्मस्तेषु महद्भावी

8 A नामवास्ति

9 A गृहधान्यतयोपान०

10 A omits अत्यन्त

पठेत् । ^१तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा छत्रं^२ गृह्णीयात् ।

महाभारते^३ :—

न तं यजन्ति पशवः संग्रामे च ^४जयत्यपि ।

पुत्रान् प्रियञ्च लभते ^५यश्छत्रं संप्रयच्छति ।

न च लुब्धयार्धिं लभते यज्ञभागमथारजुते ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् [ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा]^६ दद्यात् । महाभारतो-
क्तानेककालस्थायि^७-पशुशालित्व-^८जयत्व--^९जनकत्वोपलक्षितच्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । [अत्र च फलभूयस्त्वेनोत्कृष्टच्छत्रदानम् ।]^{१०}

^{११}तथा (अनु—६६।१८-१९) :—

छत्रं हि भरतश्रेष्ठ यः प्रदद्याद्विजातये ।

शुभ्रं शतशलाकं वै स प्रेत्य सुखमश्नुते ॥७॥

^{१२}शतशलाकं [शतशलाकानिर्मितं वातिच्छत्रमिति]^{१३} प्रसिद्धम् ।

स शकलोके वसति पूज्यमानो द्विजातिभिः ।

अप्सरोग्भिश्च सततं देवैश्च भरतर्षभ ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^{१४}शतशलाकम् [शुक्लं छत्रम्]^{१५} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । महाभारतोक्त-शतशलाक-च्छत्रदान-^{१६}फलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रशलाक^{१७}-च्छत्रं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits तत

2 I. O. छत्रदाने

3 I. O. महाभारते twice

4 A यजत्यपि

5 A यश्चत्रं, I. O. यच्छत्रं

6 A दद्यात् । ॐ अथासुक्तसगोत्राया-
सुक्तवेदासुक्तशाखाध्यायिने असुक्तदेव-
यर्गयो तुभ्यमन्तमुक्त्वा for the brac-
keted portion

7 I. O. ०स्यापि०

8 I. O. omits जयत्व

9 A omits जनकत्व

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 A यथा

12 A omits it

13 I. O. शतशलाकनिर्मितं इति for
the bracketed portion

14 A शलाकं

15 I. O. omits the bracketed
portion

16 A omits फल

17 I. O. omits छत्रशलाक, A
reads तशलाक

^१तथा (अनु—१३०।३३ख) :—

^२छत्रदाने सुखच्छायां लभते परलोकगः ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं छत्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परलोकसुख-
च्छायाप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

निदाघकाले वर्षे वा ^३यश्छत्रं संप्रयच्छति ।

नास्य ^४कश्चिन्मनोदाहः कदाचिदपि जायते ।

कृच्छ्रात् स विषमाच्चैव ^५क्षिप्रं मोक्षमवाप्नुयात् ॥१०॥

श्रीष्मे वर्षासु वाऽर्चिताय ब्राह्मणायाचितमुत्कृष्टं ददं छत्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । महाभारतोक्त-^६वर्षानिदाघकालविहित-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।
स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०६।१४ख-१५क) चित्रगुप्तवाक्ये :—

[उपानहौ^७ महच्छत्रं]^८ जलभाजनमेव^९ च ।

असकृद् येन दत्तानि ^{१०}तस्मै पूजां प्रयच्छथ ॥११॥

असकृदित्यावृत्त्या दानव्यापनार्थम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं बृहच्छत्रम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराहपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।
स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits it

2 A छत्रदानात्

3 I. O. यच्छत्रं, A यश्चत्रं

4 A कान्तं मनोदाहः

5 A क्षिप्रं

6 A सर्व for वर्षा

7 Varāha P. च छत्रं च

8 A उपानहमहं छत्रं for the bracketed portion

9 Corrected from Varāha P. I. O. and A जलं भोजनमेव

10 Corrected from Varāha P. I. O. and A तस्मिन्

आग्नेयपुराणे :—

धर्मवर्षा-¹तपत्राणं छलं दद्याद्दिजातये ।

सर्वव्याधिनिर्मुक्तः श्रियं ²पुत्रांश्च विन्दति ॥१२॥

धर्मवर्षातपत्राणमिति ग्रीष्म-वर्षा-³[शस्तु तदु] ⁴-पद्मस्य ⁵वारकमित्यर्थः ।

विमानेन च दिव्येन किङ्किणीजालमालिना ।

महेन्द्रभवनं याति सेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं⁶ वर्षातपवारणक्षमं⁷ छलम् ॐ⁸ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । खस्त्यादि-स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁹ब्रह्मपुराणे :—

¹⁰उपानदयुगलं छलं शय्यासनमथापि वा¹¹ ।

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि तथैवाभरणानि च ॥१४॥

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुजरैश्चाभ्यलङ्घिताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं¹² छलैः सौवर्णराजतैः ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छलम्¹³ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹⁴ब्रह्म-पुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

आतपत्रन्तु यो दद्याद्ब्राह्मणाय तपस्विने ।

स कल्पवृक्षच्छायासु¹⁵ विश्रान्तो गच्छते सुखम् ।

¹⁶[पूर्वावनैः ससलिलैर्दिव्यैः] पुष्पमनोरमैः ॥१६॥

1 A 'तपत्राणं'

2 A पूर्वक्ष

3 A 'तपोभवो for the bracketed portion

4 I. O. 'द्रव्यस्य

5 A वाकमित्यर्थः

6 A omits 'अर्चितं'

7 I. O. omits 'क्षमं'

8 A omits ॐ

9 I. O. ब्राह्मपुराणे

10 A 'उपानदयुगलं'

11 A 'च

12 A omits it

13 A omits it

14 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त

15 A 'च्छायायां

16 A 'पूर्वावनैः ससलिलैर्दिव्यैः for the bracketed portion'

तपस्विने ¹व्रतोपवासशीलाय अर्चिताय ब्राह्मणाय² अर्चितं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-तपस्विब्राह्मण-सम्प्रदानकातपत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदातपत्रं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

वस्त्रं यद्धारिणे दद्याच्छत्रं वापि यदच्छया ।

स भवेद्धनवान् श्रीमान् बृहस्पतिपुरे वसेत् ॥१७॥

³यदच्छया ⁴स्वच्छन्दतया व्रतशीलोदिविशेषमनपेक्ष्यार्थिने ब्राह्मणायेत्यर्थः । अर्चिताय
ब्राह्मणाय छत्रार्थिने⁵ऽर्चितं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
यदच्छाच्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

छत्रं ये तु प्रयच्छन्ति [विप्राय गुरवे गृहम्]⁶ ।

न तेषां पतते घोरम् अग्निवर्षं सुदारुणम् ॥१८॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गुरवे वा छत्रमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आदित्यपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शाम्बपुराणे :—

छत्रं द्विजाय यो दद्यात् स प्रेत्य सुखमेधते⁷ ॥१९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शाम्बपुराणोक्त-
⁸छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।५-६क) :—

छत्रं शतशलाकन्तु दत्त्वैवातपवारणम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः स्वर्गलोके महीयते ।

याम्यं मार्गं तता⁹ याति सुखेन द्विजसत्तमाः ॥२०॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितम् [आतपवारणोचितवस्त्रमय]¹⁰-शतशलाकच्छत्रम् ॐ अद्यादि

1 I. O. कृतोपवासशीलाय, A' व्रतो-
वासशीलाय

2 I. O. तपःशालिने after ब्राह्मणाय

3 I. O. यदच्छय

4 A' च्छन्दतया

5 A' क्ष्वार्थिने ब्राह्मणाय

6 I. O. गुरुवपि सुरेषु, च for the
bracketed portion

7 A' सुखमोदते

8 A' उत्कृष्ट before छत्र

9 V. D. तथा

10 A' आतपोनिवारणोचित' for the
b. p.

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शतशलाक-^१च्छतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छतं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।४):—

वितानकप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

छतदश्च तथा विप्रा नाल कार्यं विचारणा ॥२१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-प्रमोचकत्व^२-प्राप्तिकामोऽहमेतच्छतं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे छतदानावर्तः ।

अथोत्तानाङ्गिरोदैवतोपानदानावर्तः । (५४)

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

^१गृहधान्याभयो-^२पानच्छलमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तउपानहौ दद्यात् । ॐ ^३अद्यामुकसगोत्रायामुक-
वेदा^४ मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तं^५ सुखप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि ।
प्रतिग्रहीता^६ स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रौ पठित्वा उपानहावेते उत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं^७ तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^८ काञ्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा उपानहावारोहेत्^९ ।

विष्णुः :—

उपानत्प्रदानेनाश्वतरीयुतं^{१०} रथम् ॥२॥

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तउपानहौ^{१०} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अश्वतरीयुतरथप्राप्तिकामोऽहमेतउपानहौ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

असिपत्नवनं मार्गं^{११} क्षुरधारा^{१२} समन्वितम् ।

तीक्ष्णातपश्च तरति छतोपानत्प्रदो नरः ॥३॥

छतोपानत्प्रद इत्यत्र द्वन्द्वनिर्देशो यद्यप्युभयोः क्रियासम्बन्धमालेख्यौपपद्यते, तथापि
चण्डातपजन्यक्लेशस्य ^{१३}छतोपानदयुगाम्यामेव वारयितुं शक्यत्वात् सहितयोरेव दानम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं छलमुपानदयुगञ्च ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्त्वा-

1 A गृहधान्याभ्यो

2 I. O. ०पन०

3 A अद्यादि असुक०

4 A दाय for वेदा

5 A अन्तमुक्त्वा दद्यात् for अत्यन्त

6 A इति गृह्यौता

7 A दक्षिणामि

8 A उपानहावारोहयेत

9 A omits युत

10 I. O. ०उपानह, A ०र्चितायवो
पानहौ

11 A ०धारा०

12 A ०क्षुरधाराहौ युगलदानेन

छत्रोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रोपानहौ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा छत्रोपानहावेते प्रजापत्युत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । छत्रस्य दण्डग्रहणमुपानहारोपणश्च स्वीकारः^१ ।

महाभारते (अनु—६६।२०-२१) :—

दद्यमानाय विप्राय यः प्रयच्छत्युपानहौ ।

ज्ञातकाय महाबाहो संश्रिताय द्विजातये ॥४॥

ज्ञातकाय गुरुकुलान्वित्ताय । संश्रितायोपस्थिताय ।

सोऽपि लोकानवाप्नोति दैवतैरपि पूजितान् ।

गोलोके च मुदा युक्तो वसति प्रेत्य मानद ॥५॥

अर्चिताय यथोक्तरूपाय ब्राह्मणायार्चितमुपानदयुगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-दद्यमान-सम्प्रदानकोपानदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (Cf. अनु—६६।३ख) :—

यानं^२ रथोपानह-सम्प्रदानात् ॥६॥

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुपानदयुगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यानप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

छत्रोपानहाता(?) च स्वर्गं यात्युपशोभनम् ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रमुपानदयुगञ्च ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उपशोभनाख्यस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रोपानहौ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा छत्रोपानहावेते प्रजापत्युत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । दक्षिणा पूर्ववत् । छत्रस्य दण्डग्रहणमुपानहारोपणश्च स्वीकारः^३ ।

वराहपुराणे (२०६।१४ख-१५क) चित्रगुप्तवाक्ये :—

उपानहौ महच्छत्रं^४ जलभाजनमेव^५ च ।

असकृद् येन दत्तानि तस्मै^६ पूजां प्रयच्छथ ॥८॥

1 Supplied to complete the sense. I. O. and A omit it.

2 I. O. रथोपानह

3 Supplied. I. O. and A omit it.

4 Varāha P. च छत्रं च

5 Corrected from Varāha P. I. O. and A जलं भोजनमेव

6 Corrected from Varāha P. I. O. and A तस्मिन्

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुपानद्युगलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराह-
पुराणोक्तोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
असकृदिति पदश्रवणा-^१देतद्दानमावृत्त्या देयम् ।

^२ब्रह्मपुराणे :—

उपानद्युगलं छलं शय्यासन्नमथापि वा ।

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि तथैवाभरणानि च ॥६॥

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुञ्जरैश्चाभ्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं छलैः सौवर्णराजतैः ॥१०॥

^३ब्रह्मपुराण एव दारुमयपादुकादानस्य भेदेनोपादानादत्र चर्मोपानदानमपेक्षितम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुपानद्युगलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४ब्रह्मपुराणोक्त-
चर्मोपानद्युगलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चर्मोपानद्युगलं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

काष्ठपादुका^५-यानानि पोठका^६-न्यासनानि च ।

यैर्दत्तानि द्विजातिभ्यस्तेऽध्वानं यान्ति वे सुखम् ॥११॥

सुवर्णमणिपीठेषु पादौ कृत्वोत्तमेषु च ॥

ते प्रयान्ति विमानैस्तु अप्सरोगणमखिलैः ॥१२॥

द्विजातिभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं काष्ठघटित-
पादुकायुगलं^७ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^८ब्रह्मपुराणोक्त-काष्ठमयपादुकादानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् काष्ठपादुकायुगलं^९ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

दद्यामानाय विप्राय यः प्रयच्छत्युपानहौ ।

न तस्य ^{१०}मनसो दाहः कदाचिदपि जायते ॥१३॥

1 I. O. ०केतः

2 I. O. ब्राह्मपुराणे

3 I. O. ब्राह्मपुराणे

4 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

5 I. O. पादुक

6 I. O. पोठक

7 A काष्ठघटितपादुकायुगलं

8 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

9 I. O. काष्ठमयपादुकायुगलं

10 A मानसो

^१रथञ्चाश्वतरीयुक्तं तस्य हेममयं शुभम् ।

उपतिष्ठति ^२विप्रर्षे सर्वरत्नविभूषितम् ॥१४॥

दद्यामानाय ^३सन्तप्तभूमिभ्रमणजातचरणदाहाय । अर्चिताय ब्राह्मणाय उक्तरूपाया-
^४र्चितमुपानद्युगम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तोपानदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेते उपानहौ ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

[नन्दिपुराणे :—

उपानहौ च यो दद्याद्ब्राह्मणाय प्रवासिने^५ ।

सगजैस्तु रथैर्योति याम्ये पथि महासुखम् ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय प्रवासिनेऽर्चिते उपानहौ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्तोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]^६

आदित्यपुराणे :—

अश्वं वा यदि वा युगम्^७ शोभने वाथ पादुके ।

ददते याचमानेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुसंयुताः ॥१६॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् ।

तेषां दिव्यानि यानानि ^८रथा ध्वजपताकिनः ।

दुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कथञ्चन ॥१७॥

अर्चितायार्थिने^९ ^{१०}ब्राह्मणायार्चितमुपानद्युगम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
आदित्यपुराणोक्तपादुकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेते पादुके^{११} ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

शाम्बपुराणे :—

उपानहौ च यो दद्याच्छुद्धि^{१२} ^{१३}स्नेहसमन्विते ।

गोलोकैः स मुदा युक्तो वसति प्रेक्ष मानवः^{१४} ॥१८॥

1 A यानञ्चाश्वतरीयुक्तं

2 I. O. विप्रश्च

3 I. O. सन्तप्तः, A' विप्राय भूमिभ्रमण-
जातचरणजातदाहाय

4 A: ०र्चितायमुपानद्युगम्

5 I. O. तपस्विने

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A योग्यं

8 A: रथध्वजः

9 A अर्चिताय तपस्विने

10 A ब्राह्मणायार्चितायमुपानद्युगम्

11 A पादुका

12 A दद्यात् शुद्धि

13 A स्नेहसमन्विते

14 I. O. मानवैः

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं तैलाभिषिक्तं^१ श्लक्ष्णमुपानदयुगलम्^२ ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^३शाम्बपुराणोक्तोपानहानफलप्राप्तिकामोऽहमेते^४ उपानहौ ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।११।६ख—७) :—

उपानहौ तथा दत्त्वा श्लक्ष्णे स्नेहसमन्विते^५ ।

रथमश्वतरीयुक्तं त्रिदिवे प्रतिपद्यते ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो याम्य^६ मार्ग^७ सुखं व्रजेत् ॥१६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं सुकुमारं घृतनवनीताद्यनुलिप्तं चर्मपादुकायुगलम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सन्नेहोपानहान^८-फलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

[श्रीदानसागरे उपानहानावर्तः]^९ ।

1 A तैलाभ्ययुक्तं

2 A: ०युगं

3 I. O. नन्दि०

4 A ०भेतत्

5 A ०समन्वितः

6 I. O. and V. D. याम्यमार्गं

7 A धर्म०

8 I. O. omits हान

9 A श्रीदानं देयं for the bracke-
ted portion

[अथ नानादैवतयानदानावर्तः । (५५)]

आग्नेयपुराणे :—

पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥१॥

यानमश्वमनडाहं हेमं रूप्यं मणींस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥२॥

पापेषु निरताः सर्वदेति वचनादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं देयम् । उक्तदिनानामन्यतमेऽर्चिताय ब्राह्मणाय प्रसिद्धानामन्यतममर्चितं यानं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमाग्नेयपुराणोक्त-यान-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदयानं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यानमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा यानमारोहेत् ।

आदित्यपुराणे :—

तीर्थे तडागकूपादिनौकासेतुप्रदाश्च ये ।]

स्कन्धेन तारयेद् यस्तु तृषार्त्तानां^२ जलप्रदः ॥३॥

षष्टिकोटिसहस्राणि^३ अर्चुं दानाञ्च वै क्षयम् ।

क्रीडन्ति ते श्वेतपुरे एतदुक्तं^४ द्विजोत्तम ॥४॥

[अत्र सोपकरणां]^५ नौकामुपकल्प्य^६ 'नानासत्त्वेभ्यो जलदुर्ग'^७-सन्तरणायोत्सृज्य दद्यात् । ॐ^८ 'आदित्यपुराणोक्त-नौकादान'^{१०}-फलप्राप्तिकामोऽहं नानासत्त्वेभ्यो^{११} जलदुर्ग^{१२}-सन्तरणाय नौकां दास्ये ।

1 A omits the bracketed portion

2 A तृषार्त्तानां ना

3 A अत्रदानञ्च

4 A एतदुक्तं

5 A काष्ठयाज्ञैर् for the bracketed portion

6 A ऽकल्प

7 I. O. नाना for नाना

8 A ऽदुर्ग

9 I. O. अद्यादित्यः

10 I. O. नौकाद्वय

11 A नानासत्त्वे

12 A जलदुर्ग

[तथा :—

अश्वं वा यदि वा युग्मं शोभने वाथ पादुके ।

[ददते याचमानेभ्यो]¹ ब्राह्मणेभ्यः सुसंयताः² ॥५॥

तेषां दिव्यानि यानानि रथा ध्वजपताकिनः ।

दुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कदाचन ॥६॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । [रथो गोयानम्]³ । ⁴अत्रोक्तरूपमर्चितं यानमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-युग्मदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतद्युग्मं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]⁵

नन्दिपुराणे :—

[योऽश्वं गजं रथञ्चापि]⁶ ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

स शकस्य वसेल्लोके⁷ यथा शको युगान् दश ।

प्राप्यान्ते⁸ [चाथ मानुष्यं]⁹ राजा भवति ऋद्धिमान्¹⁰ ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं रथम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं रथं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते¹¹ रथोऽयं प्रजापति-दैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादिकं पूर्ववत् । इशाग्रहणं स्त्रीकारः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३५-३६क) ।—

गोमिश्रतुभिः संयुक्तं रथं दत्त्वा द्विजातये ।

धान्यैर्वस्त्रैर्युतं शक्त्या शकलोकं व्रजन्ति ते ।

मानुष्यमासाद्य तथा भवन्ति वसुधाधिपाः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथाशक्ति धान्यवस्त्रसहितं वृषभचतुष्टययुक्तं रथम् ॐ

1 A ददाति यः प्रदानम्वा for the bracketed portion

2 A' सुसंयतः

3 A रथदोयानं for the bracketed portion

4 A reads यद्वोक्तं and adds the following line just above it, स्वसं प्रत्येनृतभाषणवाक्याद्याद्याना-परिच्छिन्नः

5 I. O. omits the bracketed portion

6 I. O. योऽश्वराजं रथस्यापि for the bracketed portion

7 A वसेल्लोके

8 I. O. प्राप्यान्ते

9 A मानुषं लोकं for the b. p.

10 A निश्चितं

11 A पाठानन्तरं

अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तगोचतुष्टययुक्तं रथदानफलप्राप्ति-[कामोऽ]^१-
हमे-[तं धान्य]^२-वज्रसहितं गोचतुष्टययुक्तं रथं ददानी । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१०ख-११क) :—

चतुर्भिः^३स्तुरगैर्युक्तं सर्वोपकरणैर्युतम् ।

रथं द्विजातये दत्त्वा^४ राजसूयफलं लभेत् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं प्रसिद्धपताकाध्वजेशायुगरज्वादि^५-रथोपकरणसहितमश्वचतुष्टय-
युक्तं रथम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तुरगचतुष्टय-
युक्तं सर्वोपकरणयुतं रथं ददानी । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१४-१५) :—

चतुर्भिः कुञ्जरैर्युक्तं रथं दत्त्वा द्विजातये ।

समग्रभूमिदानस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥१०॥

भूमिः [सशेला सवना]^६ सतोया दत्ता हि लोके भवतीह तेन ।

इष्टांश्च लोकान् पुरुषः प्रयाति 'सम्पूज्यमानस्तिदशैर्महात्मा'^७ ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं कुञ्जरचतुष्टययुक्तं रथम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कुञ्जरचतुष्टययुक्तं रथं ददानी । स्वस्त्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।६।३६ख-३७क) :—

शकटस्य प्रदानन्तु विना गोभिर्महाफलम् ।

विशेषेण 'महाभागास्तस्य गोभिर्युतस्य च ॥१२॥

गोभिर्युतस्येति बहुवचनाद्बुधचतुष्टययुक्तस्येत्यर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^{१०}गो-
रहितं शकटम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-स्वरूपशकटदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं शकटं^{११} ददानी । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं शकटोऽयमुत्तानाङ्गिरोदैवत

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A तद्धान्यं for the bracketed
portion

3 A omits च

4 A द्विजाय दत्त्वा च

5 A युगन्धरादि०

6 A सर्वेन्यवग्रवणा for the bracke-
ted portion

7 I. O. सम्पूज्यमान०

8 A. महात्मभिः

9 A महाभाग तस्य

10 I. O. 'गोविहित', A गोरहित

11 A एतच्छकटं

इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । गोचतुष्टययुक्तशकटदाने तु विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-गोयुक्तशकटदान-^१फलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोचतुष्टययुक्तं शकटमिति दानवाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३०६।३७ख) :—

सशस्यं शकटं दत्त्वा नाकलोके महीयते ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं धान्यादिशस्यसहितं शकटम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सोत्कर्षनाकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं^२ सशस्यं शकटं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३१२।१) :—

नृवाह्यं पुरुषो यस्तु द्विजे सम्यक् प्रयच्छति ।

अश्वमेधफलं तस्य कथितं द्विजसत्तमाः ॥१४॥

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । नृवाह्यं दोलां सम्यगित्युपधानादिसहितामित्यर्थः ।
अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामुक्तरूपां दोलाम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अश्वमेध-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतत् [सोपधानं नृवाह्यं]^३ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्^४ ।

तथा (३।३२१।२क) :—

शिविकायाः प्रदानेन वह्निष्टोमफलं तथा ॥१५॥

कथितमिति सम्बन्धः । शिविका चतुर्दोलकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शिवि-
काम्^५ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वह्निष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शिविकां
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे यानदानावर्तः ।

1 A omits फल

2 I. O. ०मेतत्

3 A नृवाह्यमुपधानादिसहितं for the bracketed portion

4 A adds शकटदानमिति वत् after this

5 A अर्चितमुक्तरूपां for अर्चितां शिविकाम्

6 A अग्नि०

अथ प्रजापतिदैवतगजदानावर्तः । (५६)

नन्दिपुराणे :—

योऽश्वं गजं रथं वापि ^१ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

[स शक्रस्य वसेल्लोके]^२ यथा शक्रो^३ युगान् दश ।

^४प्राप्यान्ते चाथ मनुष्यं^५ राजा भवति ऋद्विमान्^६ ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गजं दद्यात् । ॐ अद्यासुकसगोत्रायामुकवेदामुक-
शाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्त-गजदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गजं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गजोऽयं प्रजापतिदैवत इत्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा गजमारोहेत्^७ ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१२।१३) :—

सुवर्णकम्बुं^८ मातङ्गं दत्त्वा विप्राय वै द्विजाः ।

राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं विन्दत्यसंशयम् ॥२॥

[द्विजा इति सम्बोधनम् ।]^{१०} स्वर्णमयकम्बुसहितं^{११} गजमर्चितं^{१२}-मर्चिताय ^{१३}ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । [विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सुवर्णकम्बु-मातङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतं सुवर्णकम्बुं मातङ्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१२) :—

कुञ्जरस्य प्रदानेन मनुष्यः स्वर्गविच्युतः ।

राजा भवति लोकेऽस्मिन् यशोविक्रमसंयुतः ॥३॥

1 A ब्राह्मणेभ्यः प्रदापयेत्

2 A शक्रलोके वर्तते स for the bracketed portion

3 I. O. यथाशक्ति

4 A संप्राप्य चाथ, I. O. प्राप्यान्ते चाथ

5 I. O. मन्विष्य

6 A साङ्गमान

7 A omits अद्य

8 A ०रोदयेत्

9 A ०कत्वं

10 A omits the bracketed portion

11 A ०कत्वासहितं

12 A omits अर्चितम्

13 A adds जन्मसंस्कारविद्या before ब्राह्मणाय

ब्राह्मणायार्चितायार्चितं कुञ्जरम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]^१ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-^२स्वरूपकुञ्जरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कुञ्जरं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।११ख) :—

प्रदाय करिणीं^३ ^४सम्यगेतदेव फलं लभेत् ॥४॥

^५एतदेव फलमिति पूर्वोक्तं राजसूयफलम् ।

तद् यथा (३।३।१२।१०ख-११क) :—

चतुर्भिस्तुरगैर्युक्तं सर्वोपकरणैर्युतम् ।

^६रथं द्विजातये दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् ॥५॥

^७सम्यग् विधिना प्रदायेति पृष्ठास्तीर्णपटी-कम्बल-घण्टा-^८कम्बूपकरणसहितां दत्त्वेत्यर्थः ।
तदेवं करिणीमुक्तरूपामर्चिता^९-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
राजसूयफल^{१०}-प्राप्तिकामोऽहमेतामलङ्कृतां करिणीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे गजदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A स्वरूप०

3 I. O. करिणी

4 I. O. सम्यगेतदेव

5 A तदेव

6 A कथं

7 I. O. सस्यं

8 A कक्षासुपकरण०

9 A omits अर्चिताम्

10 A फ for फल

अथ यमदैवताश्वदानावर्तः । (५७)

मनुः (४।२३१) :—

अश्विसालोक्यमश्वदः ॥१॥

^१प्राप्नोतीत्यनुव्रज्यते । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतमश्वं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमश्विसालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । ^२अत्र प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वाऽश्वोऽयं यमदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^३ काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वाऽश्वं^४ कर्णे गृह्णीयात् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदीपाश्वान्नवस्त्राम्भस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णरूप्यान्^५ दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते :—

यावन्ति^६ रोमाणि हये भवन्तीह नरेश्वर ।

तावतो वाजिदा^७ लोकान् प्राप्नुवन्ति महीपते ॥३॥

लोकान् देवलोकान् । अत्र ^९फलोत्कर्षादुत्कृष्टाश्वदानम् । ^{१०}तदन्तर्चिंतमुत्कृष्टमश्वमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-वाजिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

[रथमश्वं गजं दासीं]^{११} कन्यां गृहमथापि वा ।

भूमिश्च यः प्रयच्छेत्तु^{१२} स राजा भुवि जायते ॥४॥

1 A' प्राप्नोतीत्यनुव्रज्यते, I. O. आश्वान्ती-
त्यनुव्रज्यते

2 A omits अत्र

3 A एतत् for इदं

4 A' omits कर्णे

5 A नैवेशिकनसवानदद्यान्, Yāj.
•धृयान्

6 A हयरोमाणि

7 A नरेश्वराः

8 I. O. वाजिनो

9 A फलोत्कर्षश्रुतिरुत्कृष्टाश्वदानं

10 A' omits तद्

11 I. O. रथमश्वराजं दासीं वा for
the bracketed portion

12 A' प्रयच्छेत्

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भूमिराज्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अश्वं [यस्तु प्रयच्छेत्] ^१ हेमचित्रं सुलक्षणम् ।

स तेन कर्मणा [देवि गान्धर्वं] ^२ लोकमश्नुते ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं ^३ सौवर्णाभरणभूषितं शोभनलक्षणयुक्तं ^४ मश्वमर्चितम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गान्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं हेमचित्रमश्वं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

अश्वं वा यदि वा युग्मं ^५ शोभने ^६ वाथ पादुके ।

ददाति [यो वसेत् स्वर्गे] ^७ ब्राह्मणेभ्यः सुसंयतः ^८ ॥६॥

तेषां दिव्यानि यानानि ^९ रथा ध्वजपताकिनः ।

दुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कथञ्चन ॥७॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनमश्वदिदेयबहुत्वापेक्षम् ^{१०} एकस्याश्वस्य बहुभ्यो दानप्रतिषेधात् ।
सुसंयतोऽनृतभाषण-पतित-^{११} [चाण्डालादिभाषण]-वर्जितः । तदत्रोक्तं रूपो यजमानोऽर्चिताय
ब्राह्मणायाचिर्तमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्ताश्वदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

योऽश्वं रथं गजं वापि ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

स शकस्य वसेल्लोके यथा शक्तो युगान् दश ।

प्राप्यान्ते चाथ मानुष्यं ^{१२} राजते धरणीतले ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं यथाशक्त्युत्कृष्टमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 I. O. यस्य प्रयच्छेत् for the bracketed portion

2 A देवि गान्धर्वं and I. O. देवि गान्धर्वं for the bracketed portion

3 A omits अर्चितं

4 A omits युक्तं

5 A अश्वं

6 A वाथ

7 I. O. यत्प्रदानं वे for the bracketed portion

8 I. O. सुसंयतः

9 A रथ

10 A एकस्य only

11 I. O. चाण्डालाद्य for the bracketed portion

12 A राजते धरणीतले, I. O. राजा भवति ऋद्धिमान्

नन्दिपुराणोक्ताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुष्ट्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्नेये विष्टुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षत्रे ॥६॥

^१यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणीस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति ^२पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्तवैषां ^३दानमित्युत ॥१०॥

पापेषु निरताः सर्वदेव्यभिधानात् ^४बहुतरपापक्षयार्थमिदं ^५देयम् । तथा च गौतमेनाश्वस्य ^६पापनिष्कृयणद्रव्यव्यमुक्तम् । उक्तसमयानामन्यतमेऽर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१२।६ख-८क) :—

दानानामुत्तमं दानं प्रदानं तुरगस्य तु ^७ ।

^८वडवायाः प्रदानञ्च तथा बहुफलं स्मृतम् ॥११॥

तुरगं ये प्रयच्छन्ति सूर्यलोकं व्रजन्ति ते ।

यावन्ति ^९तस्य रोमाणि तावद्वर्षशतानि च ॥१२॥

^{१०}[विष्णुधर्मोत्तर एव] शुक्लतुरङ्गदाने फलविशेष-^{११}श्रवणादयं शुक्लेतरस्तुरङ्गः । अर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितं शुक्लेतरमश्वम्^{१२} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तानलङ्कृत-^{१३}श्वेतेतरतुरगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तुरङ्गमं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{१४}[वडवादानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-वडवादानफलप्राप्तिकामोऽह-^{१५}[मेतां वडवामिति विशेषः] । [स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]^{१६}

1 A यानमश्वस्य गात्रे व

2 A पापेष्वो

3 A दानमिच्छता

4 A बहुतरपापानां पापक्षयार्थमिदं

5 A omits देयम्

6 I. O. पापनिःक्रमेपनद्रव्यमुक्तं

7 A च

8 A उत्तरायाः

9 A यस्त

10 A विष्णुधर्मोत्तर विष्णुधर्मोत्तरोक्त for the bracketed portion

11 I. O. श्रवणादयं

12 A शुक्लेतरवर्णमश्वम्

13 A श्वेत for श्वेतेतर

14 A omits the bracketed portion

15 I. O. मेतं तुरगं ददामि for the bracketed portion

16 A omits the bracketed portion

^१[तथा (३।३।१२।६ख-६क) :—

शुक्लं तुरङ्गमं दत्त्वा फलं दशगुणं भवेत् ।

गौर्यथा कपिला श्रेष्ठा तथैव तुरगः स तु ॥१३॥

दशगुणं शुक्ले तरप्रदानफलं प्राप्नोतीत्यर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं शुक्लमश्वम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शुक्लतुरङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
तुरङ्गं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१२।६ख-१०क) :—

तुरङ्गमं सपर्याणं सालङ्कारं प्रयच्छतः ।

पुण्डरीकफलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा ॥१४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय घण्टिका-[चामरशंख]^२-मालिकासुवर्ण-^३रचित-प्रैवेयकतिलका-
न्वितं पर्याणादिना सज्जीकृतमर्चितमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुण्डरीक-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतं सपर्याणं सालङ्कारं तुरङ्गमं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अश्वदानावर्तः ।

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A चाक्षरसंख्या for the bracketed portion

3 I. O. वसितः

अथ 'यमदैवतमहिषदानावर्तः । (५८)

आग्नेयपुराणे :—

^१महिषीदानमाहात्म्यं कथयामि नृपोत्तम ।

पुरयं पवित्रमायुष्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥१॥

सूर्यचन्द्रग्रहे पुरये कार्तिक्यामयने तथा ।

शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां सूर्यसंक्रान्तिवासरे ॥२॥

यदा वा^३ जीवितं वित्तं चित्तञ्च कुरुनन्दन ।

तदैव^४ देया महिषी संसारभयभीरुणा^५ ॥३॥

^६सुपयोधरा सुश्रङ्गी सुखुरा सुकटिस्तथा ।

प्रथमा तरुणी धेनुः सुशीला दोषवर्जिता ॥४॥

प्रथमा तरुणी धेनुः प्रथमप्रसूता धेनुरित्यर्थः । दोषवर्जिताऽव्यङ्गा ।

सुवर्णशृङ्गतिलका घण्टाभरणभूषिता ।

रक्तवस्त्रावृता^७ देया ताम्रदोहनकान्विता ॥५॥

सुवर्णशृङ्गतिलकेति^८ ^९सुवर्णशृङ्गी सुवर्णतिलका चेत्यर्थः । ^{१०}घण्टाभरणभूषितेति घण्टया सौवर्णग्रैवेयकाभरणेन ^{११}च भूषितेत्यर्थः ।

पिण्याकपिटकोपेता सहिरण्या च शक्तिः ।

सप्तधान्ययुता ^{१२}देया ब्राह्मणे वेदपारणे ॥६॥

पिण्याकपिटकोपेता ^{१३}तिलखलीपूर्णपिटकयुता । सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि ।

पुराणपाठके तद्वत् सकुटुम्बे ^{१४}सुखिदति ।

सहिरण्यां सवस्त्राश्च ^{१५}पुरयेऽहि विधिपूर्वकम् ॥७॥

1 A अथमश्वदैवतमहिषदानावर्तः

2 I. O. महिषः

3 A च

4 A तदैव

5 A संसारभयभीचनी

6 A सुपयोधर

7 A रक्तवस्त्रवृता

8 A सुवर्णशृङ्गतिलका इति

9 A omits सुवर्णशृङ्गी

10 A घण्टाभूषितेति

11 I. O. न च

12 A धेता

13 I. O. तिलखलीपूर्वकखलीयुता

14 I. O. सुखीदति, A सुदौदति

15 A पुरयाह

सहिरण्यां सवस्त्रामिति पुनरभिधानं^१ वेदपारगव्यतिरेकेण सकुटुम्बदरिद्रपुराण-^२पाठक-
ब्राह्मणदानपक्षेऽपि हिरण्यवस्त्रयोरवश्य-^३देयत्वात्थम् ।

दद्यान्मन्त्रेण राजेन्द्र पुराणविहितेन च ।

इन्द्रादिलोकपालानां [या राजन् महिषी शुभा] ।

तस्या दानं महाराज सास्तु मे सर्वकामदा ॥८॥

धर्मराजस्य^४ [साहाय्ये यस्य पुत्रः प्रतिष्ठितः] ।

महिषासुरस्य जननी या सास्तु वरदा मम ॥९॥

दद्यात् सुदक्षिणां^५ तत्त ब्राह्मणाय पयस्विनीम् ।

प्रतिग्रहः स्मृतस्तस्याः पुच्छदेशे स्वयम्भुवा ॥१०॥

सुदक्षिणां^६ बहुदक्षिणाम् ।

एवं दत्त्वा विधानेन ब्राह्मणस्य गृहं नयेत् ।

क्षमापयेत्ततो विप्रं येन सन्तुष्टिमेयिवान् ॥११॥

अनेन विधिना दत्त्वा महिषीं^७ द्विजपुङ्गवे ।

सर्वकामानवाप्नोति इह लोके परतः च ॥१२॥

[या स्त्री ददाति महिषीं सा राजमहिषी भवेत् ।]^{१०}

यज्ञयाजी भवेद्विप्रः क्षत्रियो विजयी भवेत् ।

धनाधिपो भवेद्वैश्यः शूद्रः सर्वार्थसंयुतः^{११} ॥१३॥

तस्मान्नरेण दातव्या महिषी विभवे सति ।

पितृणां तारणार्थं आत्मनः शुभमिच्छता ॥१४॥

^{१२}दशधेनुसमां राजन् महिषीं नारदोऽब्रवीत् ।

विंशत्समां तथा व्यासः सर्वदानोत्तमां कविः ॥१५॥

सगरेण ककुत्स्थेन धुन्धुमारेण गाधिना ।

दत्त्वाश्विननवम्यान्तु समुपोष्य जगत्पते ।

1 A' पुनरभिधानात्

2 A' पठनकारकः

3 A' देयत्वं

4 A' आवाजम्म महौतले for the
b. p.

5 A' तस्य

6 A' देवस्य महिषी या प्रतिष्ठिता
for the bracketed portion

7 and 8 I. O. प्रदक्षिणां

9 I. O. महिषीं

10 I. O. omits the bracketed
portion and A' adds the
following meaningless line
after this, viz. तस्त्री सह सुखं
लेभे इहलुके परतः च

11 A' सर्वार्थसम्मतः

12 A' दशवषसना

^१दत्ताः सत्कृत्य विप्रेभ्यो महिष्यः सर्वकामदाः ॥१६॥

महिषीदानमाहात्म्यं यः शृणोति सदा नरः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ॥१७॥

दुग्धाधिकान्तु महिषीं नवमेघवर्णां ^२संपुष्टपुत्रकवतीं ^३जघनाभिरामाम् ।

दत्त्वा सुवर्णतिलकां द्विजपुङ्गवाय लोकद्वयं विजयतीह किमत्र चित्तम् ॥१८॥

अलोकसमयानामन्यतमे यजमानो मन्त्रब्राह्मणयोरप्येतारं^४ ब्राह्मणं सकुटुम्बं^५ दरिद्रं^६ पुराणस्य पाठकं वा ब्राह्मणं वस्त्र-^७गन्धादिभिरभ्यर्च्य ^८तस्मै यथोक्तरूपासुकालङ्कारोपकरणयुतां महिषीमर्चिताम् इन्द्रादीत्युक्तमन्त्रद्वयं पठित्वा दद्यात् । ॐ ^९अयामुक्तसगोत्रायामुक्तेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमाग्नेयपुराणोक्त-नियतकालिक-महिषीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गां सुवर्णतिलकां घण्टाभरणभूषितां ^{१०}रक्तवस्त्रावृतां ताम्रदोहनकान्वितां पिरयाकपिटकोपेतां सकाञ्चनां सप्तधान्ययुतां पुत्रकवतीं महिषीं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा ^{११}महिषीयं यमदैवतेत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा महिषीं पुच्छे गृह्णीयात् । आश्विनशुक्लनवम्यान्तु ^{१२}नवमीपूर्वतरदिने प्रातः कृतनित्यो घटिकाधिक-^{१३}प्रहरतये हरिष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देशे ^{१४}उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याचम्य^{१५} प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमः यमः कालः पञ्च महाभूतानि ^{१६}आग्नेयपुराणोक्तसोपवासमहिषीदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा उदङ्मुखो^{१७} गृहीतजलपूर्णताम्रपात्रं सङ्कल्पं कुर्यात् । [ॐ श्व]^{१८}उपोष्यापरदिने [आग्नेयपुराणोक्त-महिषीदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने कृतनित्य उपोष्यापरदिने]^{१९} नवम्यां कृतनित्यो

1 A दत्ता

2 F. O. संपुष्टपुत्रकवतीं, A संपुष्टपुत्रकवतीं

3 I. O. जघनाभिरामं, A जघनाभीरामं

4 I. O. वधयेतारं, A adds तारं after this

5 I. O. दरिद्रं

6 A पुराणपाठकं

7 I. O. गन्धादिभिरभ्यर्च्य

8 A omits तस्मै

9 A omits अथ

10 A रक्तावस्त्रावृतां

11 I. O. महिषीं

12 A नवमीपूर्वतरदिने

13 A अचम्य

14 I. O. उपवेश्य

15 A प्रक्षाल्य

16 I. O. आग्नेयपुराणोक्तं सोपवासमहिषीदानकर्म

17 A adds वा after this

18 A स्व for the bracketed portion

19 I. O. omits the b. p.

महिषीं पूर्ववदयात् । दानवाक्ये आग्नेयपुराणोक्ताश्विननवमोविहितमहिषदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६०ख) :—

वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा च महिषीं ^१ततः ॥१६॥

^२एतदनलङ्कृतमहिषीदानमग्रेऽलङ्कृतमहिषीदानश्रुतेः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितां महिषीम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां महिषीं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।५६क) :—

अलङ्कृतान्तु तां दत्त्वा गोदानफलमाप्नुयात् ॥२०॥

तां महिषीमलङ्कृतां यथाशक्ति हेमतिलकादिभिः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितामलङ्कृतां महिषीम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामलङ्कृतां महिषीं ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।६१क) :—

महिषस्य प्रदानेन ^४याम्ये लोके महीयते ॥२१॥

ब्राह्मणायाचिताय ^५महिषमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-याम्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां महिषीं ^६ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं ^७पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे महिषदानावर्तः ।

1 V. D. नरः

2 A एतदलङ्कृतम्

3 A omits अलङ्कृतां

4 A याम्यलोके

5 A महिषीमर्चितं

6 A महिषीं

7 A स्त्रीकारान्तं

अथारोग्यदानावर्तः । (५९)

नन्दिपुराणे :—

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं साधनं यतः ।

अतस्त्वारोग्यदानेन नरो भवति सर्वदः¹ ॥१॥

आरोग्यशालां कुर्वीत² महौषधिपरिच्छदाम् ।

³विदग्धवैद्यसंयुक्तां ⁴भृत्यावसथसंयुताम् ॥२॥

वैद्यस्तु शास्त्रवित् प्राज्ञो दृष्टौषधपराक्रमः ।

औषधिमूलतत्त्वज्ञः⁵ समुद्धरणकालवित् ॥३॥

⁶[समुद्धरणकालवित्] औषधोत्पादन⁷-समयज्ञः ।

⁸रसवीर्यविपाकज्ञः ⁹शालिमानौषधिगणो ।

योगिवद्देहिनां देहं यो ¹⁰विद्या प्रविशेद्बुधः ॥४॥

¹¹धातुपथ्याशयज्ञश्च निदानविदत्तन्द्रितः¹² ।

व्याधीनां ¹³पूर्वलिङ्गज्ञस्तदुत्तरविधानवित्¹⁴ ॥५॥

देशकालविधानज्ञश्चिकित्सा-¹⁵शयवित्तथा ।

अष्टाङ्गायुर्वेदवेत्ता मुष्टियोगविधानवित् ॥६॥

एवंविधः ¹⁶शुभो वैद्यो भवेद् यत्नाभियोजितः ।

आरोग्यशालामेवन्तु कुर्याद् यो धर्मसंश्रयः¹⁷ ।

1 I. O. सर्वतः

2 A महौषधिपरिच्छदाम्

3 I. O. विदग्धे

4 I. O. वृत्तप्रावसथे

5 I. O. औषधीमूलतत्त्वज्ञः, A औषधीमूलपञ्चज्ञः

6 A adds समुद्धरणं after the bracketed portion

7 A औषधोत्पादनं

8 A बल for रस

9 A शालिमानां औषधीगणे

10 A बहू, प्रे विप्रैर्बुधः

11 A धातुपथ्यामयज्ञश्च

12 I. O. तन्द्रितः

13 I. O. सर्वं for पूर्व

14 A औषधानविधावित्

15 A समयवित्तथा

16 A शुभे

17 A धर्मसंश्रयः

¹स पुमान् धार्मिको लोके स कृतार्थः स बुद्धिमान् ॥७॥

सम्यगारोग्यशालायामौषधैः स्नेहपावनैः² ।

व्याधितं निरुजोकृत्य अप्येक³ करुणायुतः ॥८॥

प्रयाति ब्रह्मसदनं कुलसप्तकसंयुतः ।

⁴आत्मवित्तानुसारेण दरिद्रः ⁵फलभाग् भवेत् ॥९॥

दरिद्रस्य कुतः शाला आरोग्याय भिषक् तथा ।

अपि मूलेन केनापि मर्दनाद्यैरथापि वा ।

खस्थीकृत्य⁶ लभेन्मर्त्यः पूर्वोक्तं लोकमन्त्रयम् ॥१०॥

[वातपित्तकफानाञ्च चयापचयमेदिनाम् ।]⁷

यस्तु ⁸स्वल्पाभ्युपायेन मोक्षयेद् व्याधिपीडितान् ।

सोऽपि याति शुभान् लोकानवाप्यान् यज्ञयाजिभिः ॥११॥

अत्र यजमानो यथाशक्ति इष्टकादिरचितां शालामौषधपावनादिशालाञ्च तदुपकरणताम्र-
कदाह-कलसादिपाल-परिच्छद- नानाविधव्याधि-शान्त्युचितौषधगण-यथोक्तलक्षणवैद्यनानाविध-
⁹परिचारकयुतां विश्रामगृहसहितामारोग्यायोपकल्प¹⁰ ब्राह्मणप्रमुखानानासत्त्वव्याधिशान्त्यर्थ-
मुत्सृज्य दद्यात् । तद् यथा—नन्दिपुराणोक्कारोग्यशालादानफलप्राप्तिकामोऽहं¹¹ ब्राह्मण-
प्रमुखानानासत्त्वैभ्यो व्याधिप्रतीकारार्थमेतां महौषधिपरिच्छदां नियुक्तवैद्यां भृत्यावसथसंयुक्ता-
मारोग्यशालामुत्सृजे । ततस्तन्निर्वाह्य¹² धनं ताम्रपट्टादिलिखितां¹³ वा भूमिं दद्यात् ।
आरोग्यशालाकरणासमर्थस्तु स्वल्पौषधदानमात्र¹⁴-मङ्गमर्दनादिभिश्च रोगिस्वस्थीकरणानुष्ठनमात्रं
कुर्यात् ।

तथा च सम्बतः :—

औषधस्नेहमाहारं रोगिणां रोगशान्तये ।

[ददानो रोगरहितः]¹⁵ सुखी दीर्घायुरेव¹⁶ च ॥१२॥

1 A स्वप्नेयान्

2 A स्नेहपावनैः

3 A अप्येक

4 I. O. आढ्यः

5 A फलवान्

6 I. O. स्वस्थीकृतं

7 A reads the bracketed por-
tion as वातपित्तकफान्यानां च
यापचयतेदिनान्

8 A स्वप्नाभ्युपायेन

9 I. O. उपविहारयुतां

10 A आरोग्यशालासुपकल्प

11 I. O. adds एतं after this

12 A reads ततस्तन्निर्वाह and
omits धनं

13 I. O. लिखितां

14 A मात्रदानं for दानमात्र

15 A ददानो रोगविहितः for the
b. p.

16 A दीर्घायुः

तथा च महाभारते :—

¹अकल्पप्रतिचर्या च अङ्गसंवाहनादि² च ।

अत्रैकैकं नृपश्रेष्ठ गोशताद्वयतिरिच्यते ॥१३॥

³अकल्पो रोगी ।

तथा स्कन्दपुराणे :—

व्याधितं यस्तु विप्रर्षे [दीनं मूढ]⁴-मचेतनम् ।

उद्धरेच्च यथाशक्त्या स मुच्येद्ब्रह्महत्याया ॥१४॥

तथा च नन्दपुराणे :—

अज्जनं यो नरो दद्यादक्षणां व्याधिनिवृत्तये ।

विप्रोय⁵ सुमना याति [सूर्यलोकं महाद्युतिम्]⁶ ॥१५॥

तत्तासौ युगसृज्यन्ते⁷ तुष्टो⁸ जयति⁹ भूतले ।

⁹अरोगनयनो दिव्यो ¹⁰भवते सुभगो नरः ॥१६॥

तथा विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०२।२६, ३।३११।१३क) :—

¹¹व्याधितस्यौषधं दत्त्वा प्राणदानफलं लभेत् ।

¹²[रोगार्तं परिचर्याथ प्राणदानफलं लभेत्] ॥१७॥

¹³तथौषधप्रदानेन रोगनाशमुपाश्रुते ॥१८॥

¹⁴तदेवं यथालाभं रोगिपरिचर्या तदन्नमर्दनादिकम् । ¹⁵चक्षुरोगिब्राह्मणेभ्यश्च यथालाभ-
मज्जनदानम् । रोगिभ्यश्च यथायथमौषधतैलघृतादिदानमाहारदानं¹⁶ ¹⁷[प्रत्यासन्नस्युव्याधि-
विद्यातपःसम्पन्नब्राह्मणस्य च] यथाशक्ति प्रतीकारकरणञ्चानुष्ठानमात्मम् । तत्तत्फलार्थं यथेष्ट-
कालं यथालाभं¹⁸ कुर्यात् ।

1 I. O. अकल्प्य०

2 I. O. अङ्गसंवाहनादि, A' अङ्ग-
संवाहनानि

3 I. O. अकल्पो

4 I. O. दीनमूढ for the bracke-
ted portion

5 I. O. सूर्यलोके महामतिः for
the bracketed portion

6 I. O. युगसृज्यन्ते, A युगसृज्यन्ते

7 A तुष्टो

8 I. O. जायति

9 A आरोगिनयनो

10 A भवति

11 A व्याधितस्यौषधं

12 I. O. omits the bracketed
portion

13 I. O. तथौषधप्रदानेन

14 A तदेव च

15 A चक्षू only, I. O. चक्षुरोगि०

16 A वदानं for दानं

17 I. O. प्रत्यासन्नस्युव्याधितविद्यातपः
सम्पन्नब्राह्मणस्य च and A प्रत्यासन्न-
व्याधिता-विद्यातपःसम्पन्न-ब्राह्मणस्य
for the bracketed portion

18 A यथाशिखितं

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२१ख) :—

आतुरेभ्यो धनं दत्त्वा दानं बहुफलं भवेत् ॥१६॥

^१रोगिप्रतीकारार्थं ^२धनमुत्सृज्य दद्यात् । ^३ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तातुर^४-प्रतीकारार्थं
धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमातुरेभ्यो दातुं^५ धनमेतदुत्सृजे^६ । ततो यथेच्छ^७-कालं यथाशक्ति
रोगिभ्यो धनं दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आरोग्यदानावर्तः ।

1 A गोरिप्र० for रोगि०

2 A धनमुत्सृजेत् । दद्यात्

3 A omits ॐ

4 A omits आतुर

5 A omits दातुं

6 A ०सृजेत्

7 A यथेष्ट०

१अथाभयदानावर्तः । (६०)

विष्णुः :—

सर्वदानाधिकमभयप्रदानं^२ [तत्प्रदानेनाभीष्टं लोकमाप्नोति]^३ ॥१॥

सम्बर्तः :—

भूताभयप्रदानेन सर्वकामानवाप्नुयात् ।

दीर्घमायुश्च लभते सदा च सुसुखी^४ भवेत् ॥२॥

^५मनुः (४।२३२) :—

^६ऐश्वर्यमभयप्रदः ॥३॥

याज्ञवल्क्यः (१।२११) :—

गृहधान्याभयोपानच्छतमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं^७ सुखी भवेत् ॥४॥

यमः :—

दत्त्वा^८ प्रतिश्रयं लोके तथा दत्त्वैव चाभयम् ।

तथा दत्त्वा क्षितिं^९ विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ॥५॥

महाभारते :—

^{१०}लोभाद्द्वेषाद्भयाद्वापि यस्यजेच्छरणागतम् ।

ब्रह्महत्यासमं तस्य पापमाहुर्मनीषिणः ॥६॥

प्राणिनं बध्यमानं हि यः शक्तः समुपेक्षते^{११} ।

स याति नरकं घोरमिदमाहुर्मनीषिणः ॥७॥

चतुःसागरपर्यन्तां यो दद्यात् पृथिवीमिमाम् ।

सत्त्वेभ्यो ह्यभयं दत्ते^{१२} तयोरभयदोऽधिकः^{१३} ॥८॥

1 A omits it

2 A reads दानं for प्रदानं and सर्व.....दानं twice

3 A' तत्प्रदानेनाभीष्टलोकप्राप्नोतीत्यर्थः

4 I. O. सुखिनी

5 A' omits it

6 I. O. तस्यैव for ऐश्वर्य

7 A दत्त्वा चैव

8 A परिश्रमं, I. O. प्रतिभयं

9 A लोके

10 A लोभान्नोद्वादः I. O. लोभा-
द्द्वेषाद्

11 A समुपेक्षते

12 A दत्त्वा

13 A धराभयप्रदोधिकः

रामायणे (V. 93. 11 and 13, N. W.) :—

विनष्टः¹ पश्यतो यस्य रक्षितुः शरणागतः ।

आदाय सुकृतं तस्मात् सर्वं गच्छत्यरक्षितः ॥६॥

सुपर्याप्तविष्टस्य² नाश्वमेधस्य तत्फलम् ।

यत्फलं³ जातसन्नासे रक्षिते शरणागते ॥१०॥

नन्दिपुराणे :—

महतां सूक्ष्मदेहानां⁴ तथा च व्याधिताहमनाम् ।

[हिंसाणां सौम्यमूर्त्तीणां]⁵ सर्वथा ह्यभवत् फलम् ॥११॥

वरमेकस्य सत्त्वस्य जीविताभयदक्षिणा ।

न तु विप्रसहस्रस्य गोसहस्रं सदक्षिणम्⁶ ॥१२॥

तथा :—

अभयं पुरुषो⁷ दत्त्वा⁸ रक्षामन्विष्य देहिनः ।

प्रयाति शक्रसालोक्यं⁹ निश्चयात्मा नरोत्तमः ॥१३॥

न दानं तादृशं लोके विद्यते ह्यपरे¹⁰ भुवि ।

यादृशं ह्यभयं दानं सर्वभूतेषु गीयते ॥१४॥

न तपोभिर्महाघोरैर्-¹¹ यज्ञैर्बहुदक्षिणैः¹¹ ।

प्राप्यन्ते गतयो दिव्या यथाभयधृतत्रतैः ॥१५॥

तथा :—

आत्मानं [दुःखितं दृष्ट्वा]¹² तृणमात्रे चलत्यपि ।

मृत्युतश्च भयं घोरमभयं दानमाश्रयेत् ॥१६॥

तस्मादभयमेवादौ दद्याद् भूतेषु¹³ सर्वदा ।

परलोकगतावास्तामभयेन¹⁴ शुभोदयः ।

इहैव प्राप्यते सर्वमभयेन विपश्चितैः ॥१७॥

1 I. O. विनष्टः

2 A सपर्याप्तविष्टस्य

3 A जातसन्नासे

4 A सूक्ष्मदेहानां

5 A विश्वासीस्य सुहृत्तां for the bracketed portion

6 A सदक्षिणां

7 I. O. वपुषो

8 A रक्षामानुषदेहिनः

9 I. O. स याति

10 A विश्वपासु स

11 A यज्ञैर्बहुदक्षिणैः for the bracketed portion

12 A हिंसाणां सत्त्वा

13 I. O. वृत्तेषु

14 I. O. नभयेन

तथा :—

यस्मादभ्युदयावासिर्यस्माद्धर्मस्य¹ साधनम् ।

आश्रयेत् सर्वभूतानां दानं तदभयस्य तु ॥१८॥

सम्बाह्य तु पथि श्रान्तं² भीतं संरक्ष्य मानवम् ।

धर्मस्य पुरमायाति सर्वकामगुणोज्ज्वलम् ॥१९॥

नरसिंहपुराणे :—

निर्मलं³ स्वर्गमाप्नोति तथा⁴ भूतहिते रतः ॥२०॥

वराहपुराणे (२०६।१३-१४क) :—

भूतानुकम्पको⁵ ह्येष क्रियतामस्य चार्चनम् ।

वर्षाणामयुतं⁷ चाद्धं⁸ दिवि⁹ तिष्ठेत¹⁰ देववत् ।

¹¹[जायते च ततः] पश्चान्मानुषः सर्वपूजितः¹² ॥२१॥

तथा :—

अभयस्य प्रदानेन¹³ सर्वकामानवाप्नुयात् ॥२२॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०२।६-१६, २१-२८) :—

अभयस्य प्रदानेन नरः स्यात् सर्वकामदः ।

अश्वमेधफलं तस्य यो रक्षेच्छ्रयागतम् ॥२३॥

शरणागतन्तु संत्यज्य नृशंसः पुरुषाधमः ।

बहून्यब्दसहस्राणि नरकं प्रतिपद्यते ॥२४॥

¹⁴[नरकाच्च तथा मुक्त]-स्तिर्यग्योनिषु जायते ।

तत्रापि च तथाप्नोति¹⁵ वधं¹⁶ बन्धाननेकशः ॥२५॥

¹⁶देवान्मानुष्यमासाद्य चण्डालत्वमवाप्नुयात् ।

व्याधिदन्धवधैर्घोरैस्तत्रापि च स¹⁷ युज्यते ॥२६॥

1 I. O. ०षस्मोऽस्य, A यक्षद्वयस्य

2 I. O. आद्धं

3 A लोकः

4 A सर्वं

5 I. O. भूतानुकम्पको

6 A क्षतत्

7 A वार्धं, Varāha P. चार्धं

8 Varāha P. तत्र

9 I. O. and Varāha P. तिष्ठतु

10 Corrected from Varāha P.

A वेरितः, I. O. वेदितु

11 A जायते च ततः and Varāha P. जायते तु ततः for the bracketed portion

12 Varāha P. पश्चात् सर्वमानुषपूजितः

13 A सर्वान कामानवाप्नुयात्

14 A नरकाच्च तथा मुक्ता for the bracketed portion

15 A and V. D. वध

16 A देवान्मानुषसङ्गे च

17 A मुच्यते

परित्वाणन्तु यः कुर्याद् भीतस्य शरणैषिणः ।
 स एकः पुरुषो लोके सर्वधर्मभृतां वरः ॥२७॥
 वधभीतस्य यः कुर्यात् परित्वाणं नरोत्तमः ।
 शकलोकः स्मृतस्तस्य यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥२८॥
 तमःप्रवेशभीतस्य परित्वाणेन मानवः ।
 ब्रह्मलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥२९॥
 वधादपि परं पापं^१ चक्षुषा तु वियोजनम् ।
 पार्थिवेन न तत् कार्यं कदाचिदपि कस्यचित्^२ ॥३०॥
 तमःप्रवेशनं कृत्वा परेषां पुरुषाधमः ।
^३[अन्धत्वं ध्रुवमाप्नोति कल्पशेषमिति श्रुतिः] ।
 अपि कल्पसहस्राणि तमसा न वियुज्यते^४ ॥३१॥
 अन्नच्छेदनभीतस्य कृत्वा त्राणमनिन्दिताः^५ ।
 रुद्रलोकमवाप्नोति कल्पशेषमिति श्रुतिः ।
^६[कल्पादिसर्गं भवति ज्ञानयुक्तो] नरस्ततः ॥३२॥
 कृत्वा बन्धनभीतस्य परित्वाणं नरोत्तमः ।
 सर्वबन्धविनिर्मुक्तो भृगूणां लोकमश्नुते ॥३३॥
 विवासनाच्च भीतस्य कृत्वा त्राणं तथा नरः ।
 सर्वदुःखविनिर्मुक्तः साध्यानां लोकमाप्नुयात् ॥३४॥
 ताडनाद् यस्तु भीतस्य^७ परित्वाणं समाचरेत् ।
^८[सर्वदुःखविनिर्मुक्तः साध्यानां लोकमाप्नुयात्^९ ॥३५॥
 धनापहारभीतस्य त्राणं कृत्वा नरोत्तमः ।
^{१०}दानपुण्यमवाप्नोति लोकं धानदमेव च ॥३६॥

- 1 Corrected from V. D. I. O. रक्षप्राप्तवियोजनं, A रक्षयात्तविजाजनं
- 2 A कस्य च
- 3 A गन्धर्वं ध्रुवमाप्नोति यत्र यत्राभिजायते for the bracketed portion
- 4 A विपद्यते
- 5 A अनिन्दितः
- 6 A कल्पादिसर्ग-कृतवातज्ञा for the bracketed portion

- 7 A भीतसु
- 8 A omits the bracketed portion
- 9 I. O. reads the present line and the preceding one twice
- 10 The present line and the following one are not found in V. D.

श्रवमानाच्च भीतस्य त्राणं कृत्वा नरोत्तमः ।
 स्वर्गलोकमवाप्नोति पूजां देवगणात्तथा ॥३७॥
 नरः कृतपरित्राणः पुण्यं किञ्चिद् यदाचरेत् ।]
^१भागी तस्य ^२परित्रातां नरः पुण्यस्य कर्मणः ॥३८॥
 पशूनाञ्च मृगाणाञ्च पक्षिणाञ्च तथा द्विजाः ।
 तृणद्रुमलतानाञ्च त्राणाङ्गवति नाकभाक् ॥३९॥
 बधकस्य गतं हस्ते [पशुं क्रीत्वा]^३ नरोत्तमः ।
 नाकलोकमवाप्नोति सुखी सर्वत्र जायते ॥४०॥
 यावन्ति ^४पशुरोमाणि तावद्वर्षाणि मानवः ।
 स्वर्गलोकमवाप्नोति यस्य त्राणं^५ करोत्यसौ ॥४१॥
 अपि कीटपतङ्गस्य त्राणात् स्वर्गमुपाश्रुते^६ ।
 बहुन्यब्दसहस्राणि नालं कार्या विचारणा ॥४२॥
 चौरग्रस्तं ^७[नृपग्रस्तं रिपुग्रस्तं] विमोक्षयेत् ।
^८व्यालग्रस्तं तथा विप्राः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४३॥
 विषमे तु तथा दुर्गे ^९सलिले वा हुताशने ।
 निमग्नं यः परित्रायेत् सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४४॥

सुव्यक्त एवायं ग्रन्थः । ^{१०}सर्वथाऽविहितप्राणिवधो न कर्तव्यः । परेभ्यो बध-बन्धन-
 ताडन-^{११}विवासनाङ्गच्छेदन-^{१२}धनापहारावमानादिभीताः प्रथमं ^{१३}वाचा ^{१४}समाश्वस्य यथाशक्ति

1 I. O. भावी

2 A त्राता

3 I. O. गच्छं कृत्वा for the b. p.

4 A पशुरोमानि

5 I. O. त्राणी

6 A स्वर्गमुपश्रितं

7 A 'नृपग्रस्तं विप्राणं' for the bracketed portion

8 I. O. व्यालग्रस्तं

9 A सलि

10 A 'सर्वथाविहितः', I. O. सर्वथा-विहितः

11 A विनाङ्गच्छेदन

12 A धनापहारादिभीता

13 A वा

14 I. O. समाश्वस्य

^१तत्तदुक्तापद्धयो रक्षणीयाः । ^२पशुपद्यादयश्च वधहस्तगताः क्रीत्वा मोचनीयाः ।
तस्मान्नेदं दानमनुष्ठानमात्म^३ । ततश्च सर्वदैवल्यमभयं महाभ्युदयहेतुरिति^४ बुद्धिस्थी-
कृत्याभयं दातव्यम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरेऽभयदानावर्तः ।

1 I. O. तत्तद्गोपदभ्यो

2 I. O. and A. पशुपद्यादयश्च

3 A. दानं मनुष्याणां मातृनिहं

4 A. हस्ताविति

१[अथ वारदानावर्तः । (६१)

यमः :—]

आदित्यवारे विप्राय सहिरण्यं सदैव तु ।

यः ^२प्रयच्छत्यूपपन्तु तस्य तुष्यति वै ^३यमः ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणायार्चिताय^४ सुवर्णसहितमूपमर्चितं दद्यात् । ॐ अयामुक्-
सगोत्रायामुक्वेदामुक्शाखाध्यायिनेऽमुक्देवशर्मणे तुभ्यं यमोक्तापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
^५सहिरण्यमूपं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वाऽपूपोऽयं प्रजापति-
देवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं
दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वाऽपूपं स्पृशेत् । अन्न सदेति
पदश्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या^६ दानम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे व्याधिनाशकदानानुवृत्तौ :—

^७शरीररोगनाशाय सततं ^८सूर्यवासरे ।

गुडाज्यलवणोपेतं सहिरण्यं द्विजातये ॥२॥

दद्यादूपं ^९[धर्मेण प्रीणयेच्च] दिवाकरम् ।

आरोग्यमेतेनाप्नोति कामं वा ^{१०}मनसेऽसितम् ॥३॥

ब्राह्मणायार्चिताय गुडवृतलवणसुवर्णसहितमूपमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तं^{११}-मुक्त्वा
दद्यात् । अमुककामोऽहमेतं गुडाज्यलवणसहिरण्यं^{१२}-सहितमूपं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । अन्न सततमिति श्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या दानम् ।

तथा (३।३।१७।१६) :—

लवणाज्यगुडोपेतमूपं सूर्यवासरे ।

सहिरण्यं नरो दत्त्वा न रोगैस्त्वभिभूयते^{१३} ॥४॥

1 A omits the bracketed por-
tion, I. O. तथा for अथ

2 I. O. प्रयच्छत्यूपपन्तु

3 I. O. यमः

4 A. अर्चिताय ब्राह्मणाय

5 A. हिरण्यं

6 A. ंवृत्त्य, I. O. ंवृत्तौ

7 I. O. शरीरागन्तु-नाशाय

8 A सूर्यवत्सरे

9 A धर्मेण प्रीणयेच्च for the brac-
keted portion

10 I. O. मनसे स्थितं

11 I. O. मन्त twice

12 I. O. omits हिरण्यं

13 A रोगैर्नभिभूयते

सूर्यवारे ब्राह्मणाचार्यिताय ^१लवणाज्यगुडसुवर्णयुक्तमपूपमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगानभिभवंप्राप्तिकामोऽहमेतं लवणाज्यगुडहिरण्यसहितमपूपं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^२तथा (३।३१।१७क) :—

एवंविधं चेन्दुदिने दत्त्वा सौभाग्यमाप्नुयात् ॥५॥

एवंविधं पूर्वोक्तमपूपम् । अत्र दानवाक्ये सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः । अपरं समानम् ।

तथा :—

सर्वतो दिवसे चान्द्रे ज्ञानमभ्यङ्गपूर्वकम् ।

यः प्रयच्छति विप्राय सोऽपि रोगैर्विमुच्यते ॥६॥

विद्यातपःशालिने ब्राह्मणाचार्यि-^३[तायाभ्यङ्गार्थं तैलं ज्ञानार्थं माषचूर्णादिकं चार्चितम्]^३ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगविमुक्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गसहितं ज्ञानं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^४ ज्ञानमिदं विष्णुदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अत्र सर्वत^५ इति पदश्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या^६ दानम् ।

तथा (३।३१।१७ख) :—

^७काष्ठदानाद् भौमदिने शत्रुनाशमवाप्नुयात् ॥७॥

अत्र शत्रुनाशप्राप्तिकामोऽहमेतानि काष्ठानीति दानवाक्ये काष्ठानीमानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवचने च^८ विशेषः । सर्वमपरं तुल्यम् ।

तथा (३।३१।१७क) :—

बौधे क्रीडनकानाञ्च दानं बाले प्रशस्यते ॥८॥

क्रीडनकानां बालक्रीडोचितकन्दुकादीनाम् । अत्र बहुभ्यो दानम् । दानवाक्ये ॐ अद्यामुकामुकसगोलेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशोखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं बुधवारविहित-क्रीडनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि क्रीडनकानि प्रतिग्रहीतृवचने क्रीडनकान्येतानि विष्णुदैवतानि दक्षिणावाक्ये च सम्प्रदानबहुत्वं विशेषः । अपरं तुल्यम्^९ ।

1 I.O. लवणावष्टत and A लवणगुड-
ष्टतं for लवणाज्यगुड

2 A omits तथा

3 A तमभ्यङ्गते लज्ञानं मासपूर्णादिकं
अर्चितं for the bracketed
portion

4 A स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीपाठानन्तरं

5 I. O. सर्वत्र

6 I. O. and A' षष्ठं

7 A काष्ठदानात्, I. O. काष्ठदाना

8 A omits च

9 A प्रथमदानसमानं

तथा (३।३।१७।१८ख) :—

जीवाहि वस्त्रदानेन परां पुष्टिमुपाश्रुते^१ ॥६॥

अत्र दानवाक्ये परमपुष्टिप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं प्रतिग्रहीतृवाक्ये वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवत-
मिति वस्त्रस्य दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकरणमिति विशेषः । ^२अपरं प्रथमदान-
तुल्यम् ।

तथा (३।३।१७।१८क) :—

सर्वत्र रतिमाप्नोति ^३शुक्ले दत्त्वा रतिं स्त्रियः^४ ॥१०॥

रतिं स्त्रियः^५ इति स्त्रीरत्युचितसुगन्धिताम्बूलवस्त्रादि । अत्र दानवाक्ये सर्वतोरति-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि रत्युचितद्रव्याणि [प्रतिग्रहीतृवाक्ये च रत्युचितद्रव्याणि]^६ एतानि
विष्णुदैवतानि इति विशेषः । अपरं प्रथमदानवत् ।

तथा (३।३।१७।१८ख) :—

अभ्यङ्गः^७ सौरिदिवसे दत्त्वा जीवितमाप्नुयात् ॥११॥

अभ्यङ्गमभ्यङ्गार्थं [तैलं घृतादि]^८ । अत्र दानवाक्ये दीर्घायुःप्राप्तिकामोऽहमेत-
मभ्यङ्गः^९ प्रतिग्रहीतृवाक्ये अभ्यङ्गोऽयं विष्णुदैवत इति^{१०} विशेषः ।

तथा :—

शनैश्चरदिने दत्त्वा तैलं विप्रेषु शक्तितः ।

नित्यमेव महाभाग रोगनाशमवाप्नुयात् ॥१२॥

यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यस्तैलमर्चितम् ॐ अद्यादि ^{११}युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
रोगनाशप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैलं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तैलमिदं विष्णु-
दैवतमिति वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अत्र नित्यमिति पदं^{१२} श्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या^{१३}
दानम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{१४}वारदानावर्तः ।

1 I. O. पुष्टिमुपाश्रुते, A पुष्टिमुपाश्रुते

2 I. O. अयनं

3 A शुक्ले

4 A स्त्रियाः

5 A स्त्रिया

6 A omits the bracketed pro-
tion

7 I. O. अङ्ग

8 A एतत्तैलादि for the b. p.

9 A ०मेतदभ्यङ्गं

10 I. O. विष्णुदैवतमिति

11 A तुम्ह

12 A and I. O. omit पद

13 A ०वृत्त

14 A omits वार

अथ नानादैवत-मासोप-[लक्षित-नियतदिनदानावर्तः]¹ । (६२)

वामनपुराणे (६५।२३ख-२४क) :—

माघे मासि तिलाः शस्तास्तिलधेनुश्च दानव ।

[इध्मेन्धनादयश्चान्ये माधवप्रीणनाय तु]^२ ॥१॥

^३इध्मं होमोपयोगि दार । इन्धनमग्निज्वलनोचितम् । आदिशब्देन शीतहरतैलतूल-
पटीकम्बलाः^४ परिग्रहीताः । अत्र ^५माघमासिकयथेष्टदिने यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चि-
तान्^६ तिलान् दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्त^७-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे
तुभ्यं माधवप्रीतये एतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
तिला एते प्रजापतिदैवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दान-
प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा तिलमुष्टिः^८
गृह्णीयात् । तिलधेनुर्धेनुदानावर्तस्थ^९-मत्स्यपुराणोक्त-तिलधेनुदानविधिना^{१०} देया । अत्र
कामनायां माधवप्रीतय इति विशेषः । इध्मादिदाने तु वाक्ये तिलपदस्थाने इध्मादीना-
मन्यतमपदस्य [निवेशो विशेषः]^{११} । एतानि विष्णुदैवतानीन्धनानि एष बृहस्पतिदैवतः
कम्बलः एषा^{१२} बृहस्पतिदैवता तूलपटी एतद्विष्णुदैवतं तैलमिति स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
प्रतिग्रहीता ब्रूयात् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । धेनोः पुच्छग्रहणमिध्मेन्धनयोः स्पर्शः
कम्बलतूलपट्योर्देशाग्रहणपूर्वकं परिधानं^{१३} तैलस्य स्पर्शनञ्च स्वीकारः । एतानि चैकै-
कदिने प्रत्येकमेकैकस्मै^{१४} देयानि । एकस्मिन्नेव वा दिने प्रतिद्रव्यं वाक्यं कृत्वा बहुभ्यो
दद्यात् । एकैकस्मै वा समुदितानि । तत्र च दानवाक्ये एतांस्तिलान् एतां तिलधेनु-
मेतानीन्धमानि एतानीन्धनानि एतं कम्बलमेतां तूलपटीमेतत्तैलमिति निवेशो विशेषः^{१५} ।

1 A रक्षितनियतदानावर्तः for the bracketed portion

2 Vāmana P. reads the b. p. as इन्धनानि च देयानि माधवः प्रीयतामिति

3 A इध्म होमोपयोगी

4 A क for कम्बलाः

5 A omits माघ

6 A ब्राह्मणाय

7 A omits वेदामुक्त

8 A तिलानमुष्टीं

9 A तिलधेनुदानावर्तेषु for तिल... वर्तस्थ

10 I. O. विटपा for विधिना

11 A निवेशः for the bracketed portion

12 A एष

13 I. O. तैलस्पर्शनञ्च

14 A एकस्मिन्

15 A adds विशेषो before विशेषः

प्रतिग्रहीतृवाक्यं पूर्ववत् । एवं वक्ष्यमाणमासोप-^१लक्षितेषु मुद्रादिदानेष्वपि बोद्धव्यम् ।
^२अशक्त उक्तानामेकमपि दद्यात् ।

तथा-(६५।२४ख-२५क) :-

फाल्गुने व्रीहयो मुद्रा^३ वस्त्रं कृष्णजिनादिकम् ।

गोविन्दप्रीणनार्थाय^४ दातव्यं पुरुषर्षभ^५ ॥२॥

आदिशब्देन कुण्ठेतरमृगचर्मग्रहणम् । फाल्गुनमासिकाभीष्ट^६-दिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचि-
 तानि षष्टिकादिधान्यानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गोविन्दप्रीतये एतान् व्रीहीन्
 ददानि । [स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते व्रीहय एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्]^७ ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

^८व्रीहीणां [मुष्टिग्रहणञ्च स्त्रीकारः । मुद्रादिदानवाक्ये व्रीहिपदस्थाने मुद्रादीनामन्यतम-
 पदस्य निवेशो विशेषः । एते प्रजापतिदेवता मुद्रा एतद् बृहस्पतिदेवतं वस्त्रमेतत् प्रजापति-
 देवतं कृष्णाजिनमेतद्विष्णुदेवतं मृगाजिनमिति ^९स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत्]^{१०} ।

मुद्रानां मुष्टिग्रहणं वस्त्रस्य दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं शेषयोः पुच्छग्रहणं स्त्रीकरणम् ।

तथा (६५।२५ख-२६क) :-

चैत्रे ^{११}चित्राणि वस्त्राणि शयनान्यासनानि च ।

विष्णोः प्रीत्यर्थमेतानि देयानि ब्राह्मणेष्वथ^{१२} ॥३॥

ब्राह्मणेष्विति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । चैत्राभीष्टदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचि-
 तानि ^{१३}विचित्रवस्त्राणि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुप्रीतये एतानि विचित्र-
 वस्त्राणि ददानि । ^{१४}स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रारण्येतानि बृहस्पतिदेवतानि इति

1 A ०लक्षितो मुद्रादि०, I. O.

०लक्षितेष्वेकादशसु

2 A' अशक्तानामेकमपि देयं

3 A खड्ग, I. O. मद्रा, Vāmana
P. वस्त्रं तथा for मुद्रा वस्त्रं

4 A' ०प्रीणनार्थेव, Vāmana P.
०प्रीणनार्थेव

5 Vāmana P. पुरुषर्षभः

6 A' omits ए

7 I. O. स्वस्तिसावित्रीपाठान्तं प्रति-

ग्रहीतृवाक्यं for the bracketed
portion

8 Supplied by conjecture

9 A omits स्वस्ति

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 Vāmana P. विचित्र

12 Vāmana P. ब्राह्मणेषु च

13 I. O. चित्र०

14 A स्वस्त्यादि for स्वस्ति

प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशाग्रहणपूर्वकं परिधानञ्च स्वीकारः । शयनादिदानवाक्ये² विचित्रवस्त्रपदस्थाने³ शयनासनयोरन्यतरपदस्य निवेशो विशेषः । एतानि प्रजापतिदेवतानि शयनानि स्वस्तिसावित्रीपाठानुन्तरं प्रतिग्रहीतृवाक्यम्⁴ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]⁵ शयनासनयोः⁶ स्पर्शः स्वीकारः ।

तथा (६५।२६ख-२७क) :—

[गन्धानि माल्यानि⁷ तथा]⁸ वैशाखे सुरभीनि च ।

देयानि द्विजमुख्येभ्यो मधुसूदनतुष्ट्ये ॥५॥

द्विजमुख्येभ्यो⁹ विद्यातपःसम्पन्नेभ्यः ।¹⁰ वैशाखाभीष्टदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यश्चन्दना-
गुरुकुङ्कुम-¹¹ [कर्पूरकस्तूरिका]-काकलीयकानामन्यतममर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकामुक-
गोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुक¹²-शाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो¹³ युष्मभ्यं मधुसूदन-
तुष्ट्ये एतान् गन्धान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गन्धा एते गन्धवैदेवता इति प्रति-
ग्रहीतृवाक्यम्¹⁴ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः । माल्यदाने गन्धपदस्थाने
एतानि माल्यानीति निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतानि माल्यानि विष्णुदेवता-
नीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹⁵ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः ।

तथा (६५।२७ख-ग)

[¹⁶उदकुम्भश्च¹⁷धेनुश्च]¹⁸ तालवृन्तं सचन्दनम् ।

त्रिविक्रमस्य प्रीत्यर्थं दातव्यं साधुभिः सदा ॥५॥

सदेति [संवत्सरापेक्षं प्रति]¹⁹-संवत्सरं जैष्ठ्ये देयमित्यर्थः । अत्र वैशाखानन्तरोक्तत्वात्ति-

1 I. O. वाच्यं	11 A कर्पूर and I. O. कस्तूरिका
2 I. O. चित्रं	for the bracketed portion
3 I. O. शयनासनयोः	12 A वेदामुक for वेदामुकामुक
4 I. O. वाच्यं	13 A ऽमुकदेवशर्मभ्यो, I. O. ऽमुका-
5 A omits the bracketed por-
tion	मुकशर्मभ्यो
6 A शयनासनयोः	14 I. O. वाच्यं, A प्रतिग्रहीतृवाक्यं
7 A omits तथा	15 I. O. वाच्यं
8 Vāmana P. गन्धशास्त्रीनि वस्त्रूनि
for the b. p.	16 A उदकुम्भाश्च
9 A विद्यते for विद्या	17 A and I. O. धेनुश्च
10 I. O. वैशाखीभीष्टदिने	18 Vāmana P. उदकुम्भाटाधेनुं च
for the b. p.
	19 I. O. omits the bracketed
portion

विक्रमनामकत्वाच्चानुक्तज्यैष्ठप्रहणम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतानुदकुम्भान्^१ ॐ अयादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^२त्रिविक्रमप्रीत्यर्थमेतानुदकुम्भान्^३ ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते
[उदकुम्भा एते वरुणदेवता इति]^४ प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^५ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च
स्त्रीकारः । इतरदानवाक्ये ^६उदकुम्भपदस्थाने धेनु-सचन्दनतालवृन्तपदयोरन्यतरस्य निवेशो
विशेषः । एषा रुद्रदेवता धेनुः एतद्विष्णुदेवतं सचन्दनं तालवृन्तमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^७ ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्पर्शनञ्च यथाक्रमं स्त्रीकारः ।

तथा (६५।३८) :—

उपानदयुगलं छत्रं ^८[नवकम्बलकानि च] ।

आषाढे वामनप्रीत्यै दातव्यानि ^९[तु भक्तितः] ॥६॥

नवकम्बलकानि तु^{१०} नूतनकम्बलाः । ^{११}आषाढाभीष्टदिने ब्राह्मणायाचिंताय उपानदयुगल-
मर्चितम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वामन-[प्रीत्यै एतदुपानदयुगलं ददानि ।
खस्तिसावित्रीपाठान्ते उपानदयुगलमिदमुत्तानाङ्गिरोदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । आरोहणञ्च स्त्रीकारः । छत्रादिदानवाक्ये उपानदयुगलपदस्थाने छत्र-
नवकम्बलपदयोरन्यतरस्य निवेशो विशेषः । एतत् प्रजापति]^{१२}-दैवतं छत्रमेते वृहस्पति-
देवता ^{१३}नवकम्बला इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{१४} । कामस्तुत्यादिकञ्च पूर्ववत् । दण्डग्रहणं
^{१५}दशाग्रहणपूर्वकाङ्गस्पर्शनञ्च यथाक्रमं^{१६} स्त्रीकारः ।

तथा :—

घृतञ्च क्षीरकुम्भाश्च घृतधेनुः फलानि च ।

आवणे श्रीधरप्रीत्यै दातव्यानि विपश्चितैः^{१७} ॥७॥

1 A उदकुम्भान्

2 A त्रिविक्रमस्य for त्रिविक्रम

3 A उदकुम्भान्

4 A वरुणदेवता इति for the brack-
eted portion

5 I. O. वाच्यं

6 A उदकुम्भम्

7 I. O. वाच्यं

8 Vāmana P. लवणामलकादिकम्
for the b. p.

9 Vāmana P. विपश्चिता for the
b. p.

10 I. O. omits तु

11 A आषाढाभीष्टदिने

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A कम्बला

14 I. O. वाच्यं

15 A दशाग्रहणं पूर्ववदङ्गस्पर्शनञ्च

16 I. O. omits it

17 I. O. विपश्चितैः

¹श्रावण।भीष्टदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं घृतम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । श्रीधरप्रीत्यै एतद्घृतं ददानि । खस्त्रिसावित्रीपाठान्ते घृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रति-
ग्रहीतृवाक्यम्² । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः । ³अपरदानवाक्ये
घृतपदस्थाने क्षीरकुम्भादिपदानां⁴-मन्यतमस्य ⁵निवेशो विशेषः । एते विष्णुदैवताः क्षीर-
कुम्भाः एषा विष्णुदैवता घृतधेनुः एतानि⁶ वनस्पतिदैवतानि फलानि इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम्⁷ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [स्पर्शनं पुच्छग्रहणं स्पर्शनञ्च यथाक्रमं]⁸ स्वीकारः ।
घृतधेनुदानं मत्स्यपुराणोक्तविधिना ।

तथा (६५।३६) :—

मासि भाद्रपदे दद्यात् पायसं मधुसर्पिषा⁹ ।

हृषीकेशप्रीणनार्थं लवणं ¹⁰सगुडौदनम् ॥८॥

¹¹भाद्रपदाभिमतदिने ब्राह्मणायाचिताय घृतमधुयुक्तं पायसमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । हृषीकेशप्रीणनार्थमेतत्सर्पिर्मधुसहितं पायसं ददानि । खस्त्रिसावित्री-
पाठान्ते ¹²पायसमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹³ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
[स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।]¹⁴ ¹⁵सगुडौदनलवणदानवाक्ये ¹⁶एतत् गुडौदनसहितलवण-
[मिति व्यूहनीयम्]¹⁷ । खस्त्रिसावित्रीपाठानन्तरं लवणमिदं सोमदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹⁸ ।
¹⁹[पूर्ववत् कामस्तुत्यादिकम्] । ²⁰स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

1 A आश्विभीष्टदिने	12 I. O. पायसं प्रजा...मिति, A पायसोऽयं प्रजापतिदैवत इति
2 I. O. °वाच्यं	13 I. O. °वाच्यं
3 A क्षीर for अपर	14 A omits the bracketed portion
4 I. O. दानानाम् for पदानाम्	15 A सगुडौदन°
5 A निवेशन	16 I. O. एतत् सगुडौदन°, A सगुडौदनसहितं
6 A एता	17 A मित्यूहनीयं for the b. p.
7 I. O. °वाच्यं	18 I. O. °वाच्यं
8 I. O. स्पर्शनपुच्छग्रहणं for the bracketed portion	19 A कामस्तुत्यादि पूर्ववत् for the bracketed portion
9 Vāmana P. °सर्पिषी	20 A पूर्ववत् before स्पर्शनञ्च
10 A सगुडौदनम्	
11 I. O. भाद्रपदाभिमतदिने, A भाद्रपदान्यतमदिने	

तथा (६५।४०) :—

^१तिलांस्तुरङ्गं वृषभं दधिताग्रायसादिकम् ।

प्रीत्यर्थं पद्मनाभस्य [देयमाश्वयुजे नरैः]^२ ॥६॥

आदिशब्देन पित्तलकांस्ययोर्ग्रहणम् । आश्विनाभिमतदिने ब्राह्मणायाचिताय तिलान-
र्चितान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पद्मनाभप्रीत्यर्थमेतांस्तिलान् ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^३ । कामस्तुतिर्दक्षिणा च
पूर्ववत् । ^४मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये तिलपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य
^५[निवेशो विशेषः] । एष यमदैवतस्तुरङ्गः एष विष्णुदैवतो वृषभः एतद्विष्णुदैवतं [दधि
एतदग्निदैवतं]^६ ताम्रं अयः पित्तलं^७ कांस्यं वेति स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^८ यथायर्थं ^९प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्वस्य ^{१०}कर्णग्रहणं ^{११}वृषभस्य ^{१२}पुच्छग्रहणं स्पर्शन-
^{१३}ञ्चेतरद्रव्याणां स्वीकारः ।

तथा (६५।४१) :—

रजतं कनकं ^{१४}दीपं मणिमुक्ताफलादिकम् ।

दामोदरस्य प्रलीर्थं दद्याद्द्वै^{१५} कार्तिके नरः ॥१०॥

आदिशब्देन प्रवालराजपट्टयोर्ग्रहणम् । कार्तिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचिताय रजत-
मर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दामोदरप्रीत्यर्थमेतद्रजतं^{१६} ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते ^{१७}रजतमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 Vāmana P. नीलं तुरङ्गं

2 Corrected from Vāmana P.
I. O. देयान्यश्वमनोजवैः and A
देयाश्विनदिने नरैः for the brac-
keted portion

3 I. O. ०वाच्यं

4 A मुष्टिग्रहणं

5 A निवेशः for the bracketed
portion

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A पित्तले

8 I. O. स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते, A
स्वस्तिसावित्रीपाठे तु

9 I. O. ०वाच्यं

10 A कर्णे ग्रहणं

11 I. O. वृषस्य

12 A पुच्छे ग्रहणं

13 A ०ञ्चेति०

14 A दीप, I. O. दीपा, Vāmana
P. दीपान्

15 A दद्यात्, Vāmana P. प्रदद्यात्

16 A ०द्रतं

17 I. O. रजतमिति अग्नि०

स्पर्शनञ्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये रजतपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः ।
[एतदग्निदैवतं कनकमेते विष्णुदैवता^१ दीपा एतद्विष्णुदैवतं^२ मुक्ताफलमेष विष्णुदैवतो
राजपट्ट एतद्विष्णुदैवतं प्रवालमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । सर्वेषां
स्पर्शनं स्वीकारः ।

तथा (६५।४२) :—

खरोष्ट्राश्वतरान्नागाञ्शकटायमजाविकम्^३ ।

दातव्यं केशवप्रीत्यै मासि मार्गशिरे^४ नरैः ॥११॥

खरो गर्दभः अश्वतरोऽइति प्रसिद्धः । मार्गशीर्षेऽभिमतदिने ब्राह्मणायार्चिताय खर-
मर्चितम्^५ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । केशवप्रीत्यै एतं खरं ददानि । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते खर एष यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णग्रहणं स्वीकारः ।
अपरदानवाक्ये खरपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः ।] ^६ एष निःशृतिदैवत उष्टः
एष विष्णुदैवतोऽश्वतरः एष प्रजापतिदैवतो गज एष उत्तानाक्षिरोदैवतः शकटः एषप्रजापति-
दैवतो रथः^७ एषोऽग्निदैवतोऽजः एष वरुणदैवतोऽविरिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । उष्टारोहणम् अश्वतरपुच्छग्रहणं गजारोहणं^८ शकटारोहणं रथस्येशाग्रहणम् अजस्य
कर्णाग्रहणमवेः^९ पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (६५।४३) :—

प्रासादनगरादीनि गृहप्रावरणादिकम् ।

^{१०}नारायणस्य तुष्ट्यर्थं पौषे देयानि ^{११}शक्तिः ॥१२॥

प्रथमेनादिशब्देन ^{१२}ग्रामखर्वटयोर्ग्रहणम् । द्वितीयेन शय्यायाः प्रावरणमुत्तरीयवस्त्रम् ।
पौषाभीष्टदिने^{१३} ब्राह्मणायार्चिताय प्रासादमर्चितम्^५ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
नारायणतुष्ट्यर्थमेतं^{१४} प्रासादं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रासादोऽयं विष्णुदैवत

- 1 A विष्णुदैवतं
- 2 A मुक्ताफल
- 3 The entire line corrected from Vāmana P. I. O. and A have lacunæ here
- 4 Corrected from Vāmana P. I. O. and A षीर्षं
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A वषभः

- 7 I. O. अविरिति
- 8 A omits it
- 9 I. O. षग्रहणं चरे
- 10 Vāmana P. वामनस्य च
- 11 Vāmana P. भक्तिः
- 12 I. O. ग्रामकर्कटयोर्ग्रहणं, A ग्राम-
कवटग्रहणं
- 13 A पौषाभीष्टदिने
- 14 A तुष्ट्यर्थं again after this

इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । प्रवेशश्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये प्रासादपद^१-स्थाने ^२तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः । [एतद्विष्णुदैवतं नगरम्]^३ एष विष्णुदैवतो ग्रामः एष विष्णुदैवतः खर्वटः^४ एतद्विष्णुदैवतं गृहम् ^५एतद्बृहस्पतिदैवतं प्रावरणम् ^६एषा प्रजापतिदैवता शय्येति खस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-स्तुत्यादि पूर्ववत् । नगरग्रामखर्वटानां^७ ^८प्रदक्षिणकरणं गृहस्य प्रवेशो वस्त्रस्य दशाग्रहण-पूर्वकं परिधानं [शय्यायाः स्पर्शनं स्वीकरणम्]^९ ।

महाभारते (अनु—६६।८) :—

माघे मासि तिलान् यस्तु ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।

सर्वसत्त्व^{१०}-समाकीर्णं नरकं स न पश्यति^{११} ॥१३॥

^{१२}माघे मास्यभिमतदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितांस्तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-माघमासिकतिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । खस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्वोक्तितिलदानवत् ।

तथा (अनु—६६।६२) :—

कौमुदे शुक्रपक्षे तु योऽन्नदानं करोति हि ।

स सन्तरति दुर्गाणि ^{१३}प्रेत्य चानन्यसम्भ्रुते ॥१४॥

कौमुदे कार्तिके कार्तिकाभिमतशुक्लतिथौ अन्नमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-कौमुदविहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१४}स्पर्शश्च स्वीकारः ।

पद्मपुराणे :—

रसधेनुं तथा दत्त्वा कार्तिके मासि पार्थिव ।

सर्वान् कामानवाप्नोति नित्यं सुगतिभाग् भवेत् ॥१५॥

- 1 I. O. omits पद
- 2 A प्रासादमन्यतरपदस्य
- 3 A omits the bracketed portion
- 4 I. O. खर्वटः, A शकटः
- 5 A एतद्विष्णुदैवतं
- 6 A एष प्रजापतिदैवतः
- 7 I. O. ०खर्वटानां, A ०खर्वटानां

- 8 I. O. पदक्षिणः
- 9 A शय्यास्पर्शनं स्वीकारः for the bracketed portion
- 10 I. O. and A ०सत्त्व
- 11 A गच्छति
- 12 A माघ
- 13 A लोकाधानन्यः
- 14 A रूपग्रन्थ

^१पार्थिवेति सम्बोधनम् । तथा दत्त्वेति पद्मपुराणोक्तसधेनुपरिग्रहः । ^२कार्तिकमासिकाभिमतदिने धेनुदानविधिना^३ रसधेनुं दद्यात् मतस्यपुराणपद्मपुराणयोर्विधानसाम्यात् । दानवाक्ये तु कामनायाममुककामोऽहमिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१७।६ख) :—

तिलप्रदानान्माघे तु याम्यं लोकं न गच्छति ।

^४माघमासिकाभीष्टदिने ^५ब्राह्मणायार्चिताय तिलानर्चितान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमलोकानुपसर्पणप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणश्च स्त्रीकारः ।

तथा (३।३१७।१०क) :—

प्रियङ्गुं ^६फाल्गुने दत्त्वा प्रियो भवति भूतले ॥१६॥

[प्रियङ्गुः काञ्चनीति]^७ । ^८फाल्गुनमासिकाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां प्रियङ्गुम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तफाल्गुनविहितप्रियङ्गुदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियङ्गुं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१७।१०ख) :—

चैत्रे चित्राणि वज्राणि [सौभाग्यं महदश्नुते]^९ ।

दत्त्वेति सम्बन्धः । चैत्रमासिकाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि ^{१०}विचित्र-वज्राणि ॐ [अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]^{११} । महासौभाग्य-^{१२}प्राप्तिकामोऽहमेतानि ^{१३}विचित्रवज्राणि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वज्राणीमानि बृहस्पतिदेवतानि इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकपरिधानं^{१४} स्त्रीकारः ।

तथा (३।३१७।११क) :—

अपूपानां प्रदानेन वैशाखे स्वर्गमश्नुते ॥१७॥

1 A प्राथिवेति

2 I. O. कार्तिके.

3 I. O. धेनुदानविषया

4 A माघे.

5 A ब्राह्मणायार्चितान् तिलान्

6 I. O. फाल्गुने

7 A कामानां for the bracketed portion

8 A फाल्गुने मासिकाभिमतं दिने

9 A सौभाग्यमहदश्नुते for the bracketed portion

10 I. O. चित्रं

11 A स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् for bracketed portion

12 A ०फलप्राप्तिकामो

13 I. O. omits विचित्र

14 I. O. ०पूर्वकं परिधानं

अपूपा पूया^१ इति प्रसिद्धाः । ^२वैशाखमासिकाभीष्टदिने ^३ब्राह्मणायाचितायापूपानर्चितान्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानपूपान् ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते अपूपा एते प्रजापतिदेवता इति^४ प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।११ख) :—

छत्रदानात्तथा ज्यैष्ठे सर्वकामानुपाश्रुते^५ ।

^६ज्यैष्ठमासिकाभीष्टदिने [ब्राह्मणायाचिताया छत्रमर्चितम्]^७ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । ^८अमुकप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते छत्रमिदं
प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दण्डग्रहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।११ग) :—

दत्त्वा चोपानहौ ^९स्वर्गमाषाढे ध्रुवमश्नुते ॥१८॥

आषाढमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाचिते उपानहौ^{१०} ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । [विष्णुधर्मोत्तरोक्ताषाढविहितोपान-]^{११}दानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ
ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते उपानहावेत उत्तानाङ्गिरोदैवत इति^{१२} प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । आरोहण^{१३} स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।१२क) :—

श्रावणे वस्त्रदानस्य कीर्तितं सुमहत् फलम् ।

^{१४}श्रावणमासिकाभिमतदिने ^{१५}ब्राह्मणायाचितायाचितं वस्त्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तश्रावणविहितवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
दशाग्रहणपूर्वकञ्च ^{१६}परिधानं स्वीकारः ।

1 A पूपा

2 A वैशाखे मासि अभीष्टदिने, I. O.
वैशाखे मासिकाभीष्टदिने

3 A ब्राह्मणायाचितापूपान्

4 A दैवतानि for दैवता इति

5 A सर्वकामानुपाश्रुते, I. O. सर्व-
कामानुपाश्रुते

6 I. O. and A ज्यैष्ठे for ज्यैष्ठ

7 A ब्राह्मणायाचिता for the brac-
keted portion

8 A adds ॐ here

9 A स्वर्ग आषाढे ध्रुवमश्नुते

10 I. O. adds ददानि after
उपानहौ

11 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्ताषाढविहितो for
the bracketed portion

12 I. O. दैवते for दैवत इति

13 A आरोहणञ्च

14 A and I. O. श्रावणे for श्रावण

15 A ब्राह्मणायाचिता

16 I. O. omits it

तथा (३।३।१७।१२ख) :—

प्रौष्ठपदे [तथा मासि]^१ प्रदानात् फाणितस्य तु^२ ॥१९॥

कीर्तितं सुमहत्फलमित्येतेन सम्बन्धः । फाणितं [खण्डशालुकमिति प्रसिद्धम्]^३ ।
‘भाद्रमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाचितं’ फाणितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ताप्रौष्ठपदविहितफाणितदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् फाणितं ददानि ।
खस्तिसावित्रीपाठान्ते फाणितमिदं^४ ‘सोमदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।१३क) :—

आश्विने घृतदानेन रूपवानभिजायते ॥२०॥

‘आश्विनमासिकाभिमतदिने’ ब्राह्मणायाचितायाचितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् ।^५ उत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते घृतमिदं^६
विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।०६।६४ख-६५क) :—

तकमाश्वयुजे मासि यस्तु दद्याद्विजातिषु ।

आरोग्यं महदाप्नोति यत्र यन्नाभिजायते ॥२१॥

‘तकं’ चतुर्थभागजलप्रक्षेपमथितं दधि । आश्विनमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्य-
स्तकमर्चितम् ॐ^{१०} अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्विनविहिततकदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तकं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते^{११} तकमिदं विष्णुदैवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तकस्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।१३ख) :—

कार्तिके दीपदानेन सर्वतौज्ज्वल्यमाप्नुयात् ।

- 1 I. O. मासे for the bracketed portion
- 2 A' and V. D. च
- 3 A' खण्डशालुकमिति प्रसिद्धं and I. O. खण्डशालुकं for the bracketed portion
- 4 A भाद्रपद for भाद्र
- 5 A विष्णु for सोम

- 6 I. O. आश्विने मासिका...दिने, A आश्विनमासिकाभौष्टदिने
- 7 A' ब्राह्मणाचि तं
- 8 A ॐ ततः कृष्ण for उत्कृष्ट
- 9 A तकस्य विभागः
- 10 A omits ॐ
- 11 A' adds तु here

कं तिकमासाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं दीपं यथाशक्ति पित्तलताम्रलोहकाष्ठ-
¹मृत्तिकायष्टीनामन्यतमयष्टिस्थ² ज्वालयित्वा ³ॐ अथादिं तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁴सर्व-
लौज्ज्वल्यप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । प्रतिग्रहीता ⁵स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते दीपोऽयं
विष्णुदैवत इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः । अत्रानुक्तमपि
पित्तलयष्ट्यादिकं फलबाहुल्याद् यथाशक्ति ग्रहीतव्यम् ।

तथा (३।३१७।१४क) :—

लवणं मार्गशीर्षे तु दत्त्वा सौभाग्यमश्नुते⁶ ।

मार्गशीर्षाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं लवणम् ॐ अथादिं तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं⁷ ददानि । ⁸स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणमिदं
सोमदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । ⁹कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३१७।१४ख) :—

पौषे कनकदानेन परां पुष्टिं तथैव च ॥२२॥

¹⁰अश्नुत इत्यनुवर्तते । पौषमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाभिमत्परिमाण-
मर्चितं कनकम् ॐ अथादिं [तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अतिशयितपुष्टिकामोऽहमेतत् कनकं
ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ¹¹कनकमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि]¹²पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

दानसागरे ¹³मासोपलक्षितनियतदिनदानावर्तः ।

1 I. O. मृत्तिकायस for मृत्तिका

2 A ०यष्टिना

3 A omits ॐ

4 A सर्वलौज्ज्वलप्राप्तिकामो

5 A स्वस्तौत्पुक्त्वा for स्वस्ति

6 A सौभाग्यमाप्नुयात्

7 I. O. ०मेतं लवणं

8 A स्वस्तिप्रादि for स्वस्ति

9 A कामस्तुत्यादिकं

10 A आप्नुत

11 A कनकमग्निदैवतमिति

12 A repeats the bracketed portion

13 I. O. मासोपलक्षितनियतदिन-
दानावर्तः, A मासोपलक्षितनियत-
दानावर्तः

[अथ नानादैवतानियतमासिक^१-तिथिदानावर्तः] । (६३)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१७।२७ख—३१क) :—

प्रतिपद्यथ पुष्पाणां द्वितीयायां घृतस्य च ।

तृतीयायान्तु वज्राणां चतुर्थ्यां कनकस्य तु ।

पञ्चम्यान्तु फलानां वै षष्ठ्यां ज्ञानस्य मानदाः^३ ॥१॥

ज्ञानस्य ज्ञानीयतैलामलकादेः^४ ।

^५सप्तम्याश्च ह्यपूपानामष्टम्याश्च गुडस्य च ।

कुन्माषस्य नवम्यान्तु दशम्यां रजतस्य च ॥२॥

कुन्माषो राजमाषः^६ ।

एकादश्यां सुवर्णस्य द्वादश्यां वसनस्य च ।

त्रयोदश्यां सुगन्धानां सितायास्तदनन्तरम् ॥३॥

सुगन्धाश्चन्दनादयः^७ ^८सिता शर्करा ।

दानञ्च परमात्रस्य पञ्चदश्यां महाफलम् ॥४॥

परमात्रं पायसम्^९ । दानं^{१०} महाफलमिति सर्वज्ञानुषङ्गो बोद्धव्यः । अत्र विशेषा-
श्रवणादिच्छया^{११} शुक्ले कृष्णे वा^{१२} पक्षे दानम् । तदत्र यजमानः प्रतिपदि^{१३} पुष्पाण्य-
र्चितान्यर्चिताय^{१४} ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुक^{१५}-शाखाध्यायिनेऽ-
मुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त- [प्रतिपद्विहित-पुष्प]^{१६}-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. मासकः

3 A मानदः

4 A ज्ञानीयतैलामलकादेः

5 A सप्तम्याश्चापूपानां, I. O. सप्त-
म्याश्च अपूपानाम्

6 A पश्चिमदेशे राजमासप्रसिद्धो ब्रौहि-
विशेषः

7 A देवाः for दयः

8 A मित

9 A पायसः, I. O. प्रायस

10 A omits it

11 A विशेषभावादिच्छया

12 A च

13 I. O. प्रतिपदि

14 A पुष्पाण्यर्चिताय

15 A omits वेदामुक

16 A प्रतिपद्विहितपुष्प and I. O.
यद्विहित for the bracketed
portion

पुष्पाणि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पुष्पाण्येतानि वनस्पति-
 दैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं
 दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुष्पाणि स्पृशेत् । तथा
 द्वितीयायां घृतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वितीयाविहित-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृत-
 मिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं घृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
 वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तृतीयायां वस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ततृतीया-
 विहित-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वस्त्राणीति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठा-
 नन्तरं वस्त्राणीमानि बृहस्पतिदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः । चतुर्थ्यां कनकदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चतुर्थी-
 विहित-कनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ¹कनकमिति निवेशनीयम् । [स्वस्तिसावित्रीपाठा-
 नन्तरं कनकमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्] ² । [कामस्तुत्यादि पूर्ववत्] ³
 पञ्चम्यां फलदानवाक्ये ⁴ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पञ्चमीविहित-फलदान ⁵-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि
 फलानीति ⁶ निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ⁷ फलानीमानि ⁸ वनस्पतिदैवतानीति
 प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । षष्ठ्यां ज्ञानीयद्रव्यदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्त-
 रोक्त-षष्ठीविहित-⁹ज्ञानीयद्रव्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ¹⁰ज्ञानीयद्रव्यमिति ¹¹निवेशनीयम् ।
 स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ¹²ज्ञानीयमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
 पूर्ववत् । सप्तम्यामपूपदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सप्तमीविहितापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान-
 पूपानिति ¹³ निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरमपूपा एते प्रजापतिदैवता इति प्रति-
 ग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अष्टम्यां गुडदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताष्टमी-
 विहित ¹⁴-गुडदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ¹⁵ गुडमिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
 गुडोऽयं सोमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । नवम्यां राजमाषदानवाक्ये

1 A काञ्चनं इति

2 A काञ्चनमिदं अग्निदैवतमिति
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीता
वदेत् for the bracketed por-
tion3 A omits the bracketed por-
tion

4 I. O. कनकादिफलदानादिवाक्ये

5 A omits फलदान

6 A एतत् फलानीति for एतानि
फलानीति

7 A पाठानन्त

8 A फलानीमा

9 I. O. ज्ञान for ज्ञानीयद्रव्य

10 I. O. ज्ञान for ज्ञानीयद्रव्य

11 I. O. निवेष्ट

12 I. O. ज्ञान for ज्ञानीय

13 I. O. एतान्यपूपानीति

14 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त अष्टमीविहित

15 A भेतां

विष्णुधर्मोत्तरोक्तनवमीविहितं कुन्माषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कुन्माषमिति निवेशनीयम् ।
 खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं कुन्माषोऽयं प्रजापतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तु-
 त्यादि पूर्ववत् । 'मुष्टिग्रहणञ्च स्वीकारः । दशम्यां रजतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
 -दशमोविहित-रजतदानफल^१-प्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति निवेशनीयम्^२ । खस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं^३ 'रजतमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 एकादश्यां सुवर्णदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तेकादशीविहितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्
 सुवर्णमिति निवेशनीयम् । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सुवर्णमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
 वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । द्वादश्यां वस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तेद्वादशी-
 विहित-वसनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वसनमिति निवेशनीयम् । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
 वसनमिदं बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहण-
 पूर्वकं परिधानं स्वीकारः । त्रयोदश्यां चन्दनादीनामन्यतमसुगन्धद्रव्यस्य दानवाक्ये
 विष्णुधर्मोत्तरोक्तत्रयोदशीविहितसुगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् सुगन्धानिति निवेश-
 नीयम् । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सुगन्धा इमे गन्धर्वदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । चतुर्दश्यां शर्करादानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तचतुर्दशीविहित^७
 सितादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^८ सितामिति निवेशनीयम् । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सितेयं
 सोमदैवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पञ्चदश्यां पायसदानवाक्ये
 विष्णुधर्मोत्तरोक्तपञ्चदशीविहितपरमान्नदानफल^{१०}-प्राप्तिकामोऽहमेतत्^{११}परमान्नमिति निवेशनी-
 यम् । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं परमान्नमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।२६-३०) :—

कृष्णाष्टम्यां विशेषेण धार्मिकाय द्विजातये ।

ज्ञात्वाभ्यर्च्य यथान्यायं^{१२}पादप्रक्षालनादिभिः ॥५॥

1 A स्वस्तीयच्छुद्ध

2 A omits फल

3 I. O. निवेशं

4 A ०पाठानन्त

5 A' रजतमिदं चन्द्रदेवतमिति

6 A ०पूर्वकपरिधानं

7 I. O. ०विहि०

8 A ०मेतं

9 A कामस्तुत्या

10 A omits फल

11 I. O. परमान्नं

12 I. O. पादप्रक्षालनादिभिः

प्रीयतां मे महादेवो दद्याद्द्रव्यं स्वकीयकम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमां गतिम् ॥६॥

स्वकीयमिति ¹सदृत्तार्जितं न रणादिना ²परस्यापकृतमित्यर्थः । कृष्णाष्टम्यां शङ्कर-
मुद्दिश्य पादप्रक्षालन-सुखोपवेशन-गन्धपुष्पधूपवस्त्रादिभिः ³शिववत्तपःशालिनं ब्राह्मणम-
भ्यर्च्य तस्मै न्यायार्जितं द्रव्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापविनिर्मुक्ति-⁴
पूर्वक-⁵परमगतिप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकं ददानि । ⁶प्रीयतां मे महादेवः । ततः
स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् ⁷अमुकमिदम् अमुकदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । ⁸प्रतिग्रहविध्युक्तश्च स्वीकारः ।

तथा :—

यस्तु कृष्णचर्तुदश्यां ज्ञात्वा देवं पिनाकिनम् ।

⁹आराधयेद्दिजमुखं न तस्यास्ति पुनर्भवः ॥७॥

आराधयेद्दिजमुखमिति ¹⁰ब्राह्मणं शिवरूपं ध्यायन् ¹¹पादार्घ्य-सुखोपवेशन-गन्धमात्यधूप-
दीप-¹²वस्त्रादिभिः शिववत् पूजयित्वा तस्मै ¹³स्वेष्टद्रव्यं ¹⁴दद्यादित्यर्थः अष्टमोदाने ¹⁵तथा
श्रवणात् । ज्ञातः शिवमुद्दिश्य पाद्यादिभिरर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमभिमतद्रव्यम् ¹⁶ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अपुनर्भवप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकं ददानि । पिनाकी
प्रीयताम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् ¹⁷अमुकमिदममुकदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹⁸प्रतिग्रहविध्युक्तश्च स्वीकारः ।

तथा :—

अमावास्यामनुप्राप्तां ¹⁹ब्राह्मणाय तपस्विने ।

यत्किञ्चिद्देववेशं दद्यादुद्दिश्य शङ्करम् ॥८॥

1 A स्वदत्तार्जितं	10 I. O. 'सुखेति
2 I. O. परस्यापकृतमिति	11 I. O. पादार्घ्यं
3 I. O. शिववते यः शालिनं	12 A 'दीपा'
4 A सर्वपापविमुक्तिं	13 A 'स्वेष्टद्रव्यं'
5 A परमां	14 I. O. पद्यादित्यर्थः
6 A प्रीयतामेहादेवः	15 A adds तु here
7 I. O. परमात्मिदं	16 A ब्राह्मणायार्चितमेतद्रव्यं
8 I. O. प्रतिग्रहविध्युक्तश्च, A प्रति-
ग्रहश्च	17 A omits अमुकमिदं
9 I. O. omits the entire line	18 A 'प्रतिग्रहविध्युक्तः'
	19 A 'प्राप्तं'

ज्ञात्वेति शेषः ।

प्रीयतामीश्वरः सोमो महादेवः सनातनः ।

सप्तजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥६॥

शङ्करमुद्दिश्य तपःशालिने अर्चिताय ब्राह्मणायाभिमतं यत्किञ्चिद्द्व्यमर्चितम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सप्तजन्मकृतपापक्षयकामोऽहमेतदमुकं ददानि । ^१[प्रीयता-
मीश्वरः सोमो महादेवः सनातनः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरममुकमिदममुकदेवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] प्रतिग्रहविध्युक्तश्च स्वीकारः ।

स्कन्दपुराणे :—

तिलपात्राणि यो दद्याद्विप्रेभ्यः शुद्धमानसः ।

अमावास्यां समासाद्य कृष्णानां सुसमाहितः ॥१०॥

कृष्णानामिति तिलविशेषणम् ।

स्वपितृ^२स्तर्पयित्वा दु अक्षयं नरपुङ्गवः ।

पितृलोकं समाप्नोति चिरञ्च सुखमेधते ॥११॥

^२यथेष्टामावास्यायामर्चितेभ्यो ^३ब्राह्मणेभ्यस्त्रीणि कृष्णतिलपूर्णान्यर्चितानि पात्राणि
दद्यात् । ॐ ^४अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो
युष्मभ्यं स्कन्दपुराणोक्ततिलपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि तिलपात्राणि ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठानन्तरं तिलपात्राणीमानि ^५विष्णुदेवतानीति ^६प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तु-
त्यादि पूर्ववत् ।

महाभारते :—

द्वादश्यां पौर्णमास्याञ्च^७ मासि मासि ^८धृताक्षतम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छेद्यस्तस्य ^९धर्मं निबोधत ॥१२॥

सोमश्च वर्धते तेन समुद्रश्च महोदधिः ।

अश्वमेधचतुर्भागं फलं सृजति वासवः ॥१३॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A यथेष्टामारास्यामर्चितेभ्यो

3 I. O. ब्राह्मणेभ्यः स्त्री

4 A omits अमुकसगोत्रेभ्यो

5 A विष्णुदेवतानि

6 I. O. प्रतिग्रहीतृणां वाक्यं

7 A पौर्णमास्याम्वा

8 A धृताक्षतं

9 A धर्माणि बोधत, I. O. धर्मं निबो-
धित

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं मासि मासीति श्रवणात् 'प्रयोगबहुत्वापेक्षम् । पौर्ण-
मास्युप-^२संहारात् द्वादश्यपि^३ शुक्ला ग्राह्या । यथेच्छकालं प्रतिमासिकशुक्लद्वादशीपञ्चदशयो-
र्विताय ब्राह्मणायाचितान् यवान् ७^४ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । [महाभारतौक्त-
घृताक्षतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं घृताक्षतं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं घृताक्षत-
मिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]^५ 'मुष्टिग्रहणश्च
स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
दानसागरेऽनियत-^६मासिकतिथिदानावर्तः ।

1 A बहुत्वापेक्षं

2 I, O. 'सम्यादनात्

3 A द्वादस्य

4 A omits the bracketed por-
tion

5 I, O. मुष्टिग्रहणश्च

6 A and I, O. 'मासिक'

अथ नानादैवत-मासनियत-तिथिदानावर्तः । (६४)

आग्नेयपुराणे :—

यो ददाति द्विजेभ्यस्तु^१ तृतीयायामुपानहौ ।

वैशाखशुक्लपक्षे तु सच्छ्रवणकरकान्विते ॥१॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं प्रयोगबहुत्वापेक्षम् ।

न तस्य मनसो [दाहो मर्त्य]^२-लोके हि जायते ।

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तः श्रियं पुत्रांश्च विन्दति ॥२॥

कालादिह^३ यदा याति^४ यमलोकाद्द्विजोत्तमः ।

यानञ्चाश्वतरीयुक्तं सर्वहेमविभूषितम्^५ ॥३॥

दिव्याङ्गनाभिराकीर्णं^६ सर्वरत्नमयं शुभम् ।

उपतिष्ठति विप्रेन्द्र सर्वकामफलप्रदम् ॥४॥

अत्र यजमानो वैशाखशुक्लतृतीयायां ब्राह्मणायाचिताय छत्रकमण्डलसहितमुपानद्युग^७-मर्चितम्^८ दद्यात् ।^९ ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्त^{१०}-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमाग्नेयपुराणोक्त-च्छ्रवण-^{११}करकान्वितोपानद्युगदानफल^{१२}-प्राप्तिकामोऽहमेतच्छ्रवणकरकान्वित-मुपानद्युगं^{१३} ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा उपानद्युग^{१४}-मिदमुत्तानाङ्गिरोदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा [सावित्रीं पठित्वा]^{१५} उपानद्युगं^{१६} परिदध्यात् ।

१ A द्विजेभ्यश्च

२ I. O. देहो मर्त्य for the bracketed portion

३ A समायाति

४ A यमलोका

५ A सर्वरत्नमयं शुभं

६ A सर्वरत्नविभूषितं

७ A ०उपानद्युगल०

८ I. O. omits it

९ A omits ॐ

१० A omits वेदामुक्त

११ I. O. ०करकान्वितो.

१२ A omits फल

१३ A ०करकान्वित उपानद्युगलं

१४ A उपानद्युगल०

१५ A omits the bracketed portion

१६ A उपानद्युगलं

विष्णुः :—

वैशाखे मासि तृतीयायामुपोषितोऽक्षतैर्वासुदेव-¹[मभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च] पापेभ्यः पूतो भवति । ²यच्च तस्मिन्नहनि प्रयच्छति ³तदक्षयमवाप्नोति ॥५॥

वैशाखशुक्लप्रतिपदि⁴ कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरतयोपरि हविष्यं मुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देश उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्च महामूतानि ⁵विष्णुक-वैशाखशुक्लतृतीयाविहित-सोपवासवासुदेवार्चन-होमयवदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र⁶ उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् । ॐ 'श्व उपोष्या-परदिने'⁸ विष्णुक-शुक्लतृतीयाविहित-वासुदेवार्चन-होमयवदान-कर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा ⁹द्वितीयायामुपोष्य तृतीयायां¹⁰ प्रातः स्नात्वा यवैर्भगवन्तं वासुदेवं पूजयित्वा यवानेव वासुदेवाय स्वाहेत्यमो¹¹ हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणायाचित्वायाचितान् यवान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुक्ताक्षतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानक्षतान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्तेऽक्षता एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹²मुष्टिग्रहणञ्च स्वीकारः । वस्तुन्तरदाने ¹³तु¹⁴तत्तद्वस्तुनाम तत्तद्देवतोत्कर्त्तनं ¹⁵स्वीकारश्चोन्नेयः । अक्षयतृतीया चैषा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।३१ख-३२क) :—

¹⁶वैशाखे शुक्लपक्षे तु तृतीयायां द्विजोत्तमाः¹⁷ ।

¹⁸यद्दाति ¹⁹नरश्रेष्ठास्तत्तदक्षयमुच्यते ॥६॥

अतएवाक्षयतृतीयेयं प्रसिद्धा ।

विशेषेण तथा ²⁰दानमक्षतानां महाफलम् ॥७॥ (३।३१।३२ख)

²¹ब्राह्मणायाचित्वायाचितानक्षतान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-

1 A 'अक्षयं' न वहुत्वा' for the b. p.	11 I. O. आहुत्यपी
2 A 'यच्छ' तस्मिन्नहनि, I. O. तृतीया-
स्मिन्नहनि	12 A मुष्टिग्रहणं
3 A तदक्षयमवाप्नोति, I. O. तदक्षय-
माप्नोति	13 I. O. omits तु
4 I. O. 'प्रदिपदि, A' वैशाखशुक्ल-
तृतीयापूर्वतरदिने	14 I. O. तद्वस्तुनाम, A तद्वस्तुनाम
5 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तः	15 A स्वीकारस्वीकृत्यः, I. O. स्वीकार-
स्तुन्नेयः
6 A and I. O. 'पात्र'	16 A' वैशाख
7 A स्वः, I. O. अथ	17 A द्विजोत्तम
8 A उपोष्य परेदिनि	18 I. O. यद्दानि
9 A तृतीयायाम्	19 I. O. नरश्रेष्ठास्तत्तदक्षयमुच्यते, A
नरश्रेष्ठास्तदक्षयमुच्यते
10 A adds तिथौ here	20 A दान
	21 A ब्राह्मणायाचि ताक्षतान्

शुक्लतृतीयाविहिताज्ञतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानञ्जतान् ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं^१ पूर्ववत् । वस्तुन्तरदाने तु^२ तत्तद्व्यनाम तत्तद्देवतोत्कीर्तनं^३ स्वीकारश्चोन्नेयः ।

तथा (३।३१७।३४) :—

मासि भाद्रपदे शुक्लनवम्यां द्विजपुङ्गवाः ।

^४गोधूमभक्तान् सगुडान् दत्त्वा पुण्यमवाप्नुयात् ॥८॥

अचिताय ब्राह्मणायाचिन्तं^५ सगुडं गोधूमभक्तम्^६ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत्^७ सगुडं गोधूमभक्तं ददानि । प्रतिग्रहीता खस्तिसावित्रोपाठान्ते गोधूमभक्तमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^८स्पर्शनं स्वीकारः ।

^९यमः :—

कार्तिकस्य तमिस्त्रे तु^{१०} माघस्य नवमीतिथौ ।

अहोरात्रोपितः स्नात्वा धर्मराजाय भोजयेत् ।

विधिवद् ब्राह्मणान् शक्नया^{११} स्वर्गलोके महीयते ॥९॥

शक्तेयस्य मिधानाद् यथेष्टं [ब्राह्मणानां बहुत्वमत्र]^{१२} विवक्षितम् । कार्तिककृष्णनवम्यां माघकृष्णनवम्यां वा दानम् । ^{१३}तत्र दानदिनपूर्वतरदिने ^{१४}पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वकयमोक्त-कार्तिककृष्णनवमीविहित-ब्राह्मणभोजनकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य ॐ श्व उपोष्योपरदिने धर्मराजोद्देशेन ब्राह्मणान् भोजयिष्यामीति सङ्कल्पयाष्टम्यामुपोष्य नवम्यां धर्मराजोद्देशेन यथाशक्त्युपस्थापितब्राह्मणभ्योऽर्चितेभ्यो^{१५}ऽर्चितानि भोजनानि दद्यात् । ॐ ^{१६}अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकवेदामुकशाखाध्यायिभ्योऽ^{१७}मुकदेवशर्मभ्योऽर्चितेभ्यो^{१८} युष्मभ्यं सोतर्कष्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतान्युपकरणसहितानि भोजनानि

- 1 I. O. अनन्तरोक्तदानवत्
- 2 A तद्व्यनाम तत्तद्देवताकीर्तनं
- 3 I. O. स्वीकारास्वीकृत्याः, A' स्वीकारस्वीकृत्याः
- 4 I. O. गोधूमभक्तान्
- 5 A' ब्राह्मणाया
- 6 A adds अर्चितं here
- 7 A 'मेत'
- 8 A स्पर्शनम्
- 9 I. O. omits this
- 10 I. O. माघादि

- 11 A स्वर्गलोक
- 12 A ब्राह्मणानामत्वमत्र for the bracketed portion
- 13 I. O. तत्र दानपूर्वतरदिने, A तद्दाने दिनपूर्वतरदिने
- 14 A द्दविष्यभोजनादि
- 15 A omits अर्चितेभ्यो
- 16 A अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदा
- 17 A 'मुकामुकदेवशर्मभ्यो
- 18 A omits अर्चितेभ्यो

ददानि । धर्मराजः प्रीयताम् । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^१भोजनानीमानि प्रजापतिदेवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । [सम्प्रदानबहुत्वश्च बहुवचनोहेन]^२ । दक्षिणा पूर्ववत् । ^३स्पर्शः स्वीकारः । एवं माघ-^४कृष्णनवम्यामपि दद्यात् । तत्र च निवेदनवाक्ये कार्तिकपदस्थाने माघपदनिवेशो विशेषः ।

विष्णुः :—

पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां सोपवासस्तिलैः ^५[ज्ञातः तिलोदकं] दत्त्वा^६ तिलै-
र्वाण्डुदेवमभ्यर्च्य ^७तानेव हुत्वा दत्त्वा ^८भुक्त्वा च सर्वपापेभ्यः पृतो भवति ॥१०॥

पौषपौर्णमासीमितिक्रम्य या कृष्णद्वादशीं तस्याः पूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यो ^९विष्णुसोपवास-^{१०}कृष्णद्वादशीविहिततिलस्नानतिलतर्पण-तिलद्रव्यकवासु-
देवार्चन^{११}-तिलहोम^{१२}-[तिलदानतिलभोजनकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य श्व उपोष्यापरदिने तिलस्नान-तिलतर्पण-तिलद्रव्यकवासुदेवार्चन-तिलहोम-तिलदान]^{१३}-तिलभोजनान्यहं करिष्ये इति सङ्कल्पं कुर्यात् । ततो नियमेन सुप्ता ^{१४}एकादशीदिन उपोष्य द्वादश्यां प्रातस्तिलैः स्नात्वा पितृ-
स्तिलैस्तर्पयित्वा तिलैर्वाण्डुदेवमर्चयित्वा वासुदेवाय स्वाहेति तिलानम्रौ हुत्वा [शूद्रो ब्राह्मणद्वारा कारयित्वा]^{१५} अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१६}[सर्वपापपूतत्वप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति वदेत् ।] कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१७}मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । ततो भोजनं तिलैः कुर्यात् ।

यमः :—

माघान्धकारद्वादश्यां तिलैर्हुत्वा हुताशनम् ।

तिलान् दत्त्वा च विप्रेभ्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥११॥

1 A भोजनानी	10 A omits कृष्ण
2 I. O. सम्प्रदानबहुवचनोहेन for the bracketed portion	11 A वासुदेवपूजा
3 A रूपग्रन्थ	12 A तिलहोम twice
4 A omits कृष्ण	13 A omits the bracketed portion
5 A स्नाततिलोक्तं for the bracketed portion	14 A एकादशीदिनम्
6 I. O. हुत्वा	15 A ब्राह्मणद्वारा for the bracketed portion
7 A तानव	16 I. O. omits the bracketed portion
8 A omits सुक्ता	17 A स्वस्तिग्रहणश्च
9 A विष्णुविष्णुः	

माघकृष्णद्वादश्यां ¹कृतनित्यो ²यथाविध्यग्निमुपसमाधाय ³ॐ प्रजापतये स्वाहेति तिलान् हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा[ऽर्चितेभ्यो यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्यः]⁴-तिलान-
चितान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁵[सर्वपापप्रमोचकत्व]-प्राप्तिकामोऽहमेतान्
तिलान् ददानि । खस्यादि-[स्त्रीकारान्तमन्तरोक्त]⁶-तिलदानवत् ।

⁷[कूर्मपुराणे (२।२६।२५) :—

माघमासे⁸ [तमिस्ते तु]⁹ द्वादश्यां समुपोषितः ।

शुक्लाम्बरधरः कृष्णैस्तिलैर्हुत्वा हुताशनम् ॥१२॥

[प्रदद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तु ¹⁰तिलानेव समाहितः ।]¹¹

जन्मप्रभृति यत् पापं सर्वं तरति वै द्विजः ॥१३॥

माघकृष्णद्वादश्याः पूर्वतरदिने ¹²पूर्ववद्धविष्यभोजनादि¹³ कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः कूर्म-
पुराणोक्तसोपवास-तिलदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य ॐ¹⁴ श्व उपोष्य द्वादश्यां तिलहोम-
पूर्वकतिलदानकर्माहं करिष्ये इति सङ्कल्प्य नियमेन सुप्त्वा ¹⁵परदिने कृत्यनित्य ¹⁶उपोष्यापरदिने
तथाविध्यग्निमुपसमाधाय प्रजापतये स्वाहेति तिलान् हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं
कारयित्वा यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यस्तिलानचितान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
जन्मप्रभृति कृतपापतरणकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । खस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्व-
तिलदानवत्¹⁷ ।]

- 1 A कृतकृत्यो
- 2 A अग्निमुपसमाधाय
- 3 I. O. omits ॐ
- 4 A ऽर्चिताय ब्राह्मणेभ्यो for the bracketed portion
- 5 A यमः । सर्वपापप्रमोचन for the bracketed portion
- 6 A स्त्रीकारान्तं मन्तरोक्त for the bracketed portion
- 7 I. O. reads the bracketed portion twice
- 8 A माघे मासि
- 9 K. P. तु विप्रस्य for the b. p.
- 10 A तिलानेव

- 11 I. O. omits this line in the second and more correct reading of the previously indicated bracketed portion but reads it in the first and less correct reading of the same.
- 12 A omits पूर्ववत्
- 13 I. O. भोजनादिष्व
- 14 I. O. omits ॐ in both the readings
- 15 A अपरदिने
- 16 A उपोष्य परदिने
- 17 A पूर्ववत्

आग्नेयपुराणे :—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वकिल्बिषनाशिनीम्¹ ।

²दत्ता या प्रीतये राजन् जलशायिजगत्पतेः³ ॥१४॥

जलकुम्भं सभृङ्गारं सुवर्णरूप्यसंयुतम् ।

गर्भस्थानानि⁴ रत्नानि दत्त्वा च सप्त मुख्यतः⁵ ॥१५॥

सप्तरत्नानीति परिभाषोक्त- [नवरत्नमध्ये बहुमूल्यसप्तरत्नग्रहणम् ।

सप्तधान्ययुतं तद्वद्गुडधेनुयथा पुरा ।

सितवस्त्रयुगच्छत्रं⁶ दूर्वापल्लवशोभितम् ॥१६॥

सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि ।]⁸ गुडधेनुयथा पुरेति आग्नेयपुराणोक्त-गुडधेनवलङ्कारोप-
करणग्रहणम्⁹ ।

गन्धपालैर्युतं¹⁰ [दिक्षु सित]-यज्ञोपवीतिनम् ।

सच्छत्रं¹¹ सहोपानतकं विष्टरैः परिवारितम् ॥१७॥

गन्धपालैर्गन्धयुतैः¹² पालैश्चतुर्भिः ।

चत्वारि तिलपात्राणि¹³ स्वदिक्षोऽङ्गुलम्बराणि च ।

¹⁴दधिपालेण संयुक्तं¹⁵ घृतक्षीरवता मुखे ॥१८॥

श्रीऽङ्गुलम्बराणि ताम्रमयानि ।

द्वादशयां शुक्लपक्षे तु आषाढस्य नृपोत्तम ।

उपोषितः समभ्यर्च्य केशवं जलशायिनम् ॥१९॥

गन्धपुष्पोपहारैश्च यथाविभवविस्तरात् ।

सङ्कल्प्य जलधेनुश्च पूजयेद्भक्तसकं तथा¹⁶ ॥२०॥

1 A °नाशिनी, I. O. °नाशनम्

2 I. O. and A दत्ता

3 I. O. जलशायीजगत्पतिः, A
जलशायीजगत्पतिः

4 A पात्राणि

5 I. O. सप्तमुखतः, A सप्तमुख्यातः

6 A सप्तपात्राणीति

7 I. O. पूर्वो°

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. °गुडधेनवलङ्कारोपग्रहणं, A
°गुडधेनोरलङ्कारोपकरणं

10 A' दिक्ष्वित for the bracketed
portion

11 I. O. सोपानतकं, A स उपानत

12 I. O. गन्धयुक्तैर्गन्ध for गन्धयुतैः

13 I. O. स्वदिक्षोऽङ्गुलम्बराणि

14 A दोषपात्रे

15 A घृतक्षीरतामने

16 I. O. omits it

¹वत्सकं ²जलकुम्भचतुर्थभागनिर्मितं गुडधेनौ तथा दर्शनात् ।

सितवस्त्रधरः शान्तो वीरो विगतमत्सरः ।

दद्यादनेन मन्त्रेण प्रीतये जलशायिनः ॥२१॥

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ।

³पयोमेधी ⁴पयोवासो पयसा शयनं हरेः ॥२२॥

पयोधरासि मे देवि इह लोके परत्न च ।

⁵[इति मत्वा] जगन्नाथं विप्राय प्रतिपादयेत् ।

⁵[अप्रकान्नेन तिष्ठेत] अहोरात्रमतः परम् ॥२३॥

अनेन विधिना दत्त्वा जलधेनुं ⁷यतव्रतः ।

सर्वान् कामानवाप्नोति ये दिव्या ये च मानुषाः ॥२४॥

कदा शरीरे ⁸[न व्याधिमाप्नोति] ⁹पुरुषो नृप ।

¹⁰दत्त्वा ¹¹जलमयीं धेनुं ¹²विष्णुलोकश्च गच्छति ॥२५॥

आषाढे शुक्लद्वादश्याः पूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य आषाढ-
शुक्लद्वादशीविहित-¹³जलशायिपूजापूर्वक-जलधेनुदानकर्म¹⁴ मया कर्तव्यमिति निवेद्य
सङ्कल्पयेत् । ¹⁵ॐ श्व उपोष्यापरदिने ¹⁶जलशायिपूजापूर्वकजलधेनु-¹⁷[दानकर्माहं करिष्ये] ।
ततो नियमेन सुप्ता ¹⁸परदिन उपोष्य द्वादश्यां यथाशक्ति गन्धमाल्योपहारैः¹⁹ केशवाय
जलशायिने नम इति मन्त्रेण केशव²⁰ जलशायिनं सम्पूज्य गोमयोपलिसभूभागे कुशानास्तीर्थ्य
तत्पारि कृष्णाजिनमास्तीर्थ्य तथैव स्वल्पकृष्णाजिनं प्रसार्य चतुर्हस्ताजिने जलशायिने²¹

1 I. O. and A' omit it

2 I. O. जल' । कुम्भ०

3 A' पयोमेधी, I O. पयोमया

4 I. O. पयोवत्तं

5 A' omits the bracketed portion

6 A अप्रकान्नेन तिष्ठेत for the bracketed portion

7 A' यतः व्रतः

8 I. O. नोपाधामाप्नोति and A नोपाधामाप्नोति for the bracketed portion

9 I. O. पुरुषोत्तम

10 A जला

11 I. O. and A जलमयी

12 A विष्णुलोकं स

13 I. O. and A' जलशायी०

14 A omits कर्म

15 I. O. omits ॐ

16 A जलशायी०

17 A दानमहं करिष्यामि for the bracketed portion

18 I. O. परदिने, A अपरदिन

19 A पयोपहारैः

20 A केशव

21 I. O. omits it

जलकुम्भमयी¹-²मल यथोक्तोपकरणयुतां ³धेनुदानावर्तस्थानेयपुराणोक्त-गुडधेनुवयवा-
लङ्कारोपकरणयुतां धेनुचतुर्थभागजलनिर्मितैवंपवत्स⁴-सहितां जलधेनुमर्चिता⁵-मर्चिताय
ब्राह्मणाय जलशायी जगद्योनिरित्यादि सार्द्धंश्लोकं पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आग्नेयपुराणोक्ताषाढ-शुक्लद्वादशीविहितजलधेनुदान⁶--फलप्राप्तिकामोऽहमेतां⁷ लध्वेण--
काजिनस्थापितकुम्भस्थधेनुचतुर्थीशजलमय--सभृङ्गार--सुवर्णरौप्य--सप्त--[रत्न-सप्त]⁸--धान्ययुत-
शुक्लिकर्णेल्लुपाद-⁹शुचिमुक्ताफलेक्षणासितसूत्रसिराल¹⁰-सितकम्बल-ताम्रपात्र¹¹--पृष्ठ--सितचामर-
रोमकविद्रुमौष्ठयुगल¹²-नवनीतस्तनचौमपुच्छकांस्योपदोहेन्द्रनीलतारक-नानाफलसमायुक्त-¹³गन्ध-
करण्डकप्राण सितवस्त्रयुगच्छत्रा¹⁴--¹⁵दूर्वापल्लवशोभित-गन्धपात्रसहित-सितयज्ञोपवीति-¹⁶सच्छ-
लोपानत्क--विष्टर--तिलपूर्णताम्रपात्रचतुष्टययुत--वृतक्षीरदधिपूर्णपात्रयुत--¹⁷मुखवत्ससहितां
कृष्णाजिनस्थजलकुम्भमयी' भृङ्गारसुवर्णरौप्य-सप्त-¹⁸रत्न-सप्तधान्ययुतां शुक्लिकर्णामिल्लुपादां
मुक्ताफलेक्षणां सितसूत्रसिरालां सितकम्बलगलकम्बलां¹⁹- ताम्रपात्रपृष्ठां²⁰ सितचामररोमिकां
विद्रुमौष्ठयुगां²¹ नवनीतस्तनीं चौमपुच्छां कांस्योपदोहामिन्द्रनीलतारकां नानाफलसमायुक्तां
गन्धकरण्डकप्राणां सितवस्त्रयुगच्छत्रां²² दूर्वापल्लवशोभितां²³ गन्धपात्रचतुष्टययुतां सितयज्ञो-
पवीतिनीं²⁴ सच्छत्रोपानत्कां²⁵ विष्टरतिलपूर्णताम्रपात्रचतुष्टययुतां दधिघृतक्षीरपूर्णपात्र-
²⁶संयुक्तमुखीं जलधेनुं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते जलधेनुरियं विष्णुदैवतेति

1 A जलकुम्भ' मयं	14 A ० छत्र
2 A अत्र यथोक्तोपकरणसुत्रां, I. O.
अत्रत्योक्तोपकरणयुतां	15 A दूर्व०
3 A धेनुदानावर्तस्थं पुराणोक्त०	16 A क्षीपानह०
4 A ०निर्मितवत्स०	17 A सुखवलासहित'
5 A omits अर्चिताम्	18 A रस०
6 A ०दाना०	19 I. O. सितकम्बलगलकम्बल
7 A ०मेत'	20 I. O. ताम्रपात्रपृष्ठा, A ताम्रपात्र-
कपृष्ठां
8 A रस for the bracketed por-
tion	21 A विद्रुमौष्ठयुतां
9 I. O. वि for शुचि	22 A सञ्जा०
10 A सितराल for सिराल	23 A omits it
11 A omits पात्र	24 A छत्रोपानत्क
12 I. O. ०विद्रुमौष्ठयुग	25 I. O. विष्टरतिलपूर्णं०, A reads
विष्टरतिलकपूर्णं० and omits ताम्र
13 A गन्धकप्राण, I. O. गन्धकरण्डक-
प्राण	26 I. O. ०समायुक्तमुखीं

प्रतिग्रहीता वदेत् । कामस्तुतिर्दक्षिणा च पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः । [ततो दान-
दिने अपक्कान्नाशी^१ भवेत् ।]^२

विष्णुधर्मो^३ :—

श्रावणे शुक्लपक्षे तु द्वादश्यां प्रीयते नृप ।

गोप्रदानेन देवेशो^४ यत् पूर्वं कथितं तव ॥२६॥

यत् पूर्वं कथितमिति विष्णुधर्मोक्तालङ्कृतगवीदानग्रहणम् । ब्राह्मणायाचितायालङ्कृत-
गवीदानावर्तस्थ^५ विष्णुधर्मोक्त-गोविन्दक्षपनपूर्वकगोदानविधिना गामर्चितां दद्यात् ।

तथा :—

पौषशुक्ले तु तद्वच्च द्वादश्यां घृतधेनुकाम् ।

घृतार्चिः-प्रीणनार्थाय^६ प्रदद्यात् फलदायिनीम् ॥२७॥

तद्वच्चेति विष्णुधर्मोक्त-घृतधेनुपरिग्रहः । ब्राह्मणायाचिताय धेनुदानावर्तस्थ^७-विष्णु-
धर्मोक्त^८-घृत^९-धेनुदानविधिना^{१०} घृतधेनुमर्चितां दद्यात् ।

[तथा :—

तथैव माघद्वादश्यां प्रदत्ता तिलगौर्नृप ।

केशवं प्रीणयत्याशु सर्वकामांश्च^{११} यच्छति ॥२८॥

अत्रापि तथैवेति विष्णुधर्मोक्ततिलधेनुग्रहणम् । ब्राह्मणायाचिताय धेनुदानावर्तस्थ-
विष्णुधर्मोक्ततिलधेनुदानविधिना तिलधेनुमर्चितां दद्यात् ।]^{१२} दानवाक्ये अमुककामोऽहमिति
विशेषः ।

तथा :—

ज्यैष्ठ्ये मासि सिते पक्षे द्वादश्यां जलधेनुकाम्^{१३} ।

^{१४}दत्त्वा यथावद्विधिना प्रीणयत्यम्बुशायिनम्^{१५} ॥२९॥

1 A अपक्कान्नाशी

2 I. O. omits bracketed por-
tion

3 A adds तु after this

4 A देवेशौ

5 A omits स्थ

6 A घृतार्चिःप्रीणनार्थो न

7 A omits स्थ

8 A विष्णुधर्मोक्तरोक्त

9 I. O. omits घृत

10 I. O. विषया, A विधाय

11 I. O. सर्वकामां

12 A omits the bracketed por-
tion

13 I. O. जलधेनुदः

14 I. O. दत्ता

15 A अर्चयन्ती

यथावद्विधिनेति विष्णुधर्मोक्त^१-जलधेनुविधि^२-ग्रहणम् । बाह्यणायाचिताय धेनु-
दानावर्तस्थ^३-विष्णुधर्मोक्त-जलधेनुमर्चितां दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२६-३१) :—

द्वादश्यां चैतशुक्लस्य चितवस्तप्रदो नरः ।

अक्षय्यं फलमाप्नोति नाकलोकश्च गच्छति ॥३०॥

वैशाखमासद्वादश्यां 'रूक्मदानात्तथैव च ।

छत्रोपानहयोर्दानाज्ज्यैष्ठे मासि द्विजोत्तमाः ॥३१॥

तथैव चेति प्रथममासोक्त-फलानुषङ्गः^५ ।

^६[‘आस्तीर्ण’ शयनं दत्त्वा प्रीणयेद्भोगिशायिनम् ।]

आषाढशुक्लद्वादश्यां श्वेतद्वीपे महीयते ॥३२॥

^७[‘आस्तीर्ण’ शयनं दत्त्वा श्वेतद्वीपे महीयते] [इति सम्बन्धः ।]^८

श्रावणे वस्त्रदानेन विष्णुलोके महीयते ।

गोदः प्रयाति गोलोकं मासि^९ भाद्रपदे द्विजाः ॥३३॥

प्रीणयेदश्वशिरसमश्न^{१०} दत्त्वा तथाश्विने ।

विष्णुलोकमवाप्नोति कुलमुद्धरति स्वकम् ॥३४॥

सरोमवस्तदानेन कार्तिके दिवमाप्नुयात् ।

प्रदानं लवणानान्तु मार्गशीर्षे महाफलम्^{११} ॥३५॥

[सरोमवस्तमित्यनेन तूलपटोकानां ग्रहणम्^{१२} ।]^{१३}

तथा (३।३।१६।३२) :—

^{१४}[‘धान्यानाञ्च तथा] पौषे ^{१५}दारुणां चाप्यनन्तरे ।

फाल्गुने सर्वगन्धानां नाल कार्य्या विचारणा ॥३६॥

1 A: विष्णुधर्मोत्तरोक्त	9 I. O. मासे
2 A: जलधेनुविधिः	10 A: ‘अन्नं’ for ‘अश्व’
3 A omits स्य	11 A तुसच्छते
4 A पूषदानात्तथैव	12 I. O. तूलपटौकान्यानाञ्च
5 A फलानुषङ्गः, I. O. फलानुकर्षः	13 A: omits the bracketed portion
6 A reads the bracketed portion as स्वास्तीर्णसंशयं हत्वा प्रीणयेज्जलशायिनं	14 Supplied from V. D. T. O. and A omit it
7 A omits the bracketed portion	15 I. O. and A दारुणां
8 I. O. omits the bracketed portion	

1[अनन्तरे माघे] दानं महाफलमित्यनुषज्यते² । अत्र यत्रापि द्वादशयुक्ते खो नास्ति तत्रापि समभिव्याहारात् द्वादश्योन्नेया³ ।

चैत्रशुक्लद्वादश्यां यथाशक्ति नानावर्णवस्त्रमर्चित⁴-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहितचित्र⁵-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्र⁶-वस्त्रं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानश्च⁷ स्वीकारः । वैशाखशुक्ल-द्वादश्यां काञ्चनदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहित-रुक्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्म-मिति निवेशयम्⁸ । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं⁹ रुक्ममिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृ-वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः ।¹⁰ ज्यैष्ठ्यशुक्लद्वादश्यां छत्रोपानद-युग¹¹-दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहित-छत्रोपानदयुग¹²-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेत-च्छत्रोपानदयुगमिति¹³ निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरमेतच्छत्रोपानदयुगे प्रजा-पत्युत्तानाङ्गिरोदैवते¹⁴ इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । छत्रदण्डग्रहण-मुपानदयुगारोहणश्च¹⁵ स्वीकारः । आषाढशुक्लद्वादश्यां खट्वोपरि-तूलिकादिविरचित¹⁶-शयनीय-दानवाक्ये सोत्कर्षश्वेतद्वीपप्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनीयमिति¹⁷ निवेशयम्¹⁸ । वाक्यानन्तरं प्रीयतां भोगिशायीति वदेत् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् एतच्छयनं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च¹⁹ स्वीकारः । श्रावणशुक्लद्वादश्यां वस्त्रदानवाक्ये सोत्कर्षविष्णुलोकप्राप्ति-²⁰कामोऽहमेतद्वस्त्रमिति²¹ निवेशयम् । स्वस्तिसावित्री-

- 1 A अनन्तमाघे for the b. p.
- 2 A दानं महाफलमित्यनुषज्यते, I. O. omits महाफलम्
- 3 A अत्र यत्रापि... तत्रापि स be-fore पौषे in the 1st line of V. 36 above and अत्र यत्रापि इ समभि...ज्ञेया here, the two together making up the present sentence.
- 4 A omits अर्चितम्
- 5 A ०चित्र
- 6 A ०चित्र
- 7 A ०पूर्वकः परिधान
- 8 A निवेशनीयं
- 9 I. O. कर्म for रुक्म

- 10 A च्यं छे
- 11 A युगल for युग
- 12 A युगल for युग
- 13 A ०पानदयुगे इति
- 14 A उत्तानाङ्गीरसीदैवते
- 15 A छत्रोपानदयुगारोहणश्च for उपानद...श्च
- 16 A ०विरचित
- 17 A ०शयनमिति
- 18 I. O. reads निवेश and omits वाक्यानन्तरं...वदेत्, A निवेशनीयम्
- 19 A ०स्पर्शमश्च
- 20 A कामनया for कामोऽहम्
- 21 A निवेशनीयम्

पाठानन्तरं वल्लमेतद्बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
¹[दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं] स्वीकारः । ²[भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां गोदानवाक्ये गोलोक-
 प्राप्तिकामोऽहमेतां गामिति निवेश्यम्³ । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गौरि⁴ रुद्रदैव-
 तेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।] आश्विन-
 शुक्लद्वादश्यामश्वदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहिताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽह-⁵मेतमश्व-
 मिति निवेश्यम्⁶ । वाक्यानन्तरश्च⁷ प्रीयतामश्वशिरा इति⁸ वदेत् । स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरमश्वोऽयं यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णग्रहणं⁹
 स्वीकारः । कार्तिकशुक्लद्वादश्यां तूलपटो¹⁰-दानवाक्ये स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत्सरोमवल्लमिति¹¹
 निवेश्यम्¹² । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वल्लमिदं बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं]¹³ स्वीकारः । [मार्गशीर्ष¹⁴-शुक्लद्वादश्यां
 सैन्धव-साम्भरि-ऋक्चाख्यलवणानामन्यतमदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहितान्ये-
 तानि¹⁵ लवणान्यहं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणान्येतानि समुद्रदैवतानीति
 प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]¹⁶ ¹⁷पौषशुक्लद्वादश्यां धान्यदानवाक्ये विष्णुधर्मो-
 त्तरोक्त-द्वादशीविहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यमिति¹⁸ निवेश्यम् । स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं¹⁹ धान्यमिदं²⁰ प्रजापतिदैवतमिति²¹ प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
²²[मुष्टिग्रहणं²³ स्वीकारः ।] माघशुक्लद्वादश्यां दारुदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहित-

- 1 I. O. स्पष्टं and A दशाग्रहणपूर्व-
कथ for the bracketed por-
tion
- 2 I. O. omits the bracketed
portion
- 3 A निवेश्य
- 4 A गौरिच
- 5 I. O. मेतदश्वमिति
- 6 A निवेशनीयम्
- 7 A वाक्यानन्तरश्च
- 8 I. O. शिरामिति
- 9 A कर्णग्रहणश्च
- 10 A तूलपटौ
- 11 I. O. सरोममिति, A सरोमवल्ल
- 12 A निवेशनीयं

- 13 A omits परिधानं, I. O. स्पष्टं
for the b. p.
- 14 A मार्गशुक्ल
- 15 A विहितमेतानि
- 16 I. O. omits the bracketed
portion
- 17 A पौषधान्यदानदानवाक्ये
- 18 A एतानि धान्यानीति for एत-
द्यान्यमिति
- 19 A पाठान्ते
- 20 A एतानि धान्यानि
- 21 A दानस्पृष्टानि इति
- 22 A omits the bracketed por-
tion
- 23 I. O. स्वस्तिग्रहणं

दारुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दारुणीति निवेश्यम्¹ । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं दारु-
ण्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनं² स्वीकारः ।
फाल्गुनशुक्लद्वादश्यां परिभाषोक्त-³[सर्वगन्धदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहित]³-सर्व-
गन्धदानफलप्राप्तिकामोऽह-⁴[मेतानि सर्वगन्धानीति निवेश्यम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
सर्वगन्धा एते गन्धर्वदैवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनं
स्वीकारः । सर्वश्चैतन्निवेशनं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहित-चित्तवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽह]⁴
मेतच्चित्तवस्त्रमिति स्थाने कार्यम् । एतास्वेव द्वादशीषु⁵ तत्तदुक्त-⁶नक्षत्रयुक्तासु तत्तदुक्तद्रव्य-
दाने⁷ फलाधिक्यम् ।

तथा हि⁸ (३।३१६।३३-३७) :—

⁹भाग्यर्चसंयुता चैते द्वादशी स्यान्महाफला ।

¹⁰भाग्यर्चं पूर्वफलगुनी । महाफलेत्यनन्तरोक्त-द्वादशीविहित-¹¹[तत्तद्दानफलान्येवाह]
महान्ति भवन्तीत्यर्थः¹² ।

हस्तयुक्ता च वैशाखे जैष्ठ्रे च स्वातिना¹³ तथा ।

[प्रौष्ठपदे तथाषाढे]¹⁴ मूलोपेता च वैष्णवे ॥३७॥

वैष्णवे¹⁵ श्रावण इत्यर्थः ।

तथा भाद्रपदे मासि¹⁶ ¹⁷श्रवणेन च संयुता ।

¹⁸[आश्विने द्वादशी पुरया भवत्याजर्चसंयुता ॥३८॥

आजर्चं पूर्वभाद्रपदा ।

कार्तिके रेवतीयुक्ता सौम्ये कृत्तिकया तथा ।

1 A निवेशनीयं	11 A तद्दानफलप्राप्तिकामोऽहं एतानि
2 A स्पर्शनं	for the bracketed portion
3 A omits the bracketed por-
tion	12 I. O. भवतीत्यर्थः
4 A मेतं सर्वगन्ध for the bracke-
ted portion	13 A स्वाति
5 A द्वादशीयुत	14 A प्रौष्ठपदे तथाषाढे and I. O.
आषाढे for the bracketed
portion
6 A नक्षत्रयुक्तास्तदुक्तद्रव्यं	15 A omits it
7 I. O. दान	16 A मासे
8 A तथा च	17 A श्रावणेन तु
9 A भाग्याख्यसंयुता	18 A omits the bracketed por-
tion
10 A भाग्यं	

सौम्यो मार्गशीर्षः ।

पौषे मृगशिरापेता माघे चादित्यसंयुता ॥३६॥]

^१आदित्यं पुनर्वसु ।

फाल्गुने पुष्यसहिता द्वादशी ^२पावनी परा ।

नक्षत्रयुक्तास्वेतास्तु तथा दानमुपोषितम् ।

सर्वं महाफलं ज्ञेयमनन्तं द्विजसत्तमाः ॥४०॥

तथा दानमुपोषितमिति ^३यथातोक्तद्रव्याणां दानं महाफलं ^४तथोपवासोऽपि महाफलः । तान्येव तत्तदानोक्तानि ^५फलान्यत्यर्थं ददातीत्यर्थः । एवञ्च ^६सङ्कल्पमपि कुर्यात् । द्रव्य-दाने तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पूर्वफल्गुनीयुक्त-द्वादशीविहित-^७चित्रवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्र-वस्त्रं ददानि । तथा विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हस्तानक्षत्रयुक्त-द्वादशीविहित-रुक्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्ममिति विशेषः । एवं ज्यैष्ठ्यादिष्वपि मासेषु ^८तत्तन्नक्षत्र-^९[युक्तत्वेन वाक्यरचनोद्दनीया] ।

महाभारते(अनु-६८।१६क-२०क) :—

वैशाख्यां पौर्णमास्याश्च तिलान् ^{१०}[दद्याद् द्विजातिषु] ।

तिला भक्षयितव्याश्च सदा ^{११}त्वालभनश्च तैः ।

सदेति प्रत्यब्दमित्यर्थः ।

कार्यं सततमिच्छद्भिः ^{१२}श्रेयः सर्वात्मना गृहे ॥४१॥

यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो ^{१३}अर्चितांस्तिलान् ^{१४}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-वैशाखपौर्णमासीविहित-^{१५}तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । यजमानेन ^{१६}तद्दिने तिलेरुद्वर्तनं ^{१७}तिलभक्षणश्च कार्यम् ।

- 1 A' आदित्य
- 2 I. O. याचनी
- 3 A यथाप्रोक्तं द्रव्याणां
- 4 A' उपवासोपि
- 5 A फलानि
- 6 I. O. सङ्कल्पोपवासमपि
- 7 A omits चित्रवस्त्र
- 8 I. O. तन्नक्षत्रं
- 9 A' युक्ता for the bracketed portion, T. O. वास्य वचनी.

- 10 A दद्यात् द्विजादिषु, I. O. दत्ता द्विजातिभिः
- 11 A त्वालभनश्च
- 12 A सदा
- 13 A omits अर्चितेभ्यो
- 14 A अर्चिताय तिलान्
- 15 A omits तिल
- 16 A तद्दिने, I. O. omits it
- 17 I. O. तिलैर्बोद्धवन्

जावालः :—

¹श्रतान्नमुदकुम्भश्च वैशाख्यान्तु विशेषतः ।

निर्दिश्य धर्मराजाय ²गोदानफलमाप्नुयात् ॥४२॥

³श्रतान्नं पक्वान्नम् । वैशाख्यां पौर्णमास्यां ⁴धर्मराजायार्चिताय ⁵श्रतान्नमुदकुम्भं चार्चितं ⁶दद्यात् । ॐ अद्य गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं [धर्मराजाय श्रतान्नोदकुम्भं]⁷ ददानि । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ⁸भगवते धर्मराजाय दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।

तथा :—

सुवर्णतिलयुक्तेस्तु ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा⁹ ।

तर्पयेदुदपात्तैस्तु¹⁰ ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥४३॥

अत्र प्रकरणाद्वैशाख्यामेव यथोक्तसंख्यब्राह्मणोभ्योऽर्चितेभ्यस्तावत्संख्यार्चितयथोक्तोदपात्त-दानम्¹¹ । ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । जावालोक्त-सुवर्णतिलसहितोदपात्तदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतानि सुवर्णतिलसहितानि उदपात्ताणि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्री-पाठान्ते उदपात्ताण्येतानि¹² वरुणदैवतानीति वदेयुः । ¹³स्पर्शनं स्वीकारः ।

यमः :—

वैशाख्यामेव विधिवद् भोजयेद् ब्राह्मणान् दश ।

त्रिरात्रमुषितः ज्ञात्वा कृषरं प्रयतः शुचिः ॥४४॥

गौरान् वा यदि वा कृष्णान् तिलान् क्षौद्रेण संयुतान् ।

दत्त्वा दशसु विप्रेषु तानेव स्वस्ति वाचयेत् ॥४५॥

1 A' श्रतान्नमुदकुम्भान्तु

2 A' गोदाने for गोदान

3 A' श्रतान्नं

4 A' धर्मराजायार्चिताय

5 A' श्रतान्नं

6 A' omits it

7 A' धर्मराजफलप्रीत्यर्थं उदकुम्भं for the bracketed portion

8 A' भगवते वा

9 I. O. and A' पञ्चधा

10 A' उपानैश्च

11 I. O. 'यथोक्तोदपात्तं दानं', A 'यथोक्त उदकपावदानं'

12 A' उदपात्ताण्येति

13 A' स्पर्शमन्त्र

१[स्वस्ति वाचयेत्] प्रतिग्रहविधिं कारयेदित्यर्थः ।

प्रीयतां धर्मराजेति २पितृन् देवांश्च तर्पयेत् ।

यावज्जीवकृतं पापं ३तत्क्षणादेव नश्यति ॥४६॥

४पितृन् देवांश्च तर्पयेदित्यनेन पार्वणश्राद्धं कुर्यादित्युक्तम् ।

५अयुतायुतश्च तिष्ठेत स्वर्गलोके न संशयः ।

मामेव तु न पश्येत् न च पापेन लिप्यते ॥४७॥

पौर्णमास्याः पूर्वं ६पञ्चमदिने ७कृतैकभक्तादिः पूर्ववत् सूर्यादिदेवताभ्यस्त्रिरात्रोपवास-
८[पूर्वक-यमोक्त]-वैशाखपौर्णमासी-विहित-मधुतिलदान-ब्राह्मण-९कृषरभोजन-१० [कर्म मया
कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ॐ श्व आरभ्य] त्रिरात्रमुपोष्यापरेऽहनि^{११} पौर्णमास्यां दशभ्यो
१२ब्राह्मणेभ्यो मधुयुक्तांस्तिलान्^{१३}-र्वितान् ॐअद्यादि १४युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमोक्तदश-
ब्राह्मण सम्प्रदानक-मधु-१५युक्ततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् १६सच्चौद्रान् तिलान् ददानि ।
प्रीयतां धर्मराजः । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति
वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [मुष्टिग्रहणञ्च स्वीकारः ।]^{१७} ततो १८यन्नतस्तानेव
ब्राह्मणान् कृषरं भोजयेत् । १९ततः पार्वणविधिना २०श्राद्धं समधुतिलैरेव कुर्यात् । २१एतत्तु
दानं ब्राह्मणक्षत्रिययोरेव २२वैश्यशूद्रयोस्त्रिरात्रनिषेधात् ।

तथा च महाभारते :—

चतुर्थभक्तक्षपणं वैश्ये शूद्रे विधीयते^{२३} ।

त्रिरात्रन्तु न २४धर्मज्ञैरीरितं ब्रह्मवादिभिः ॥४८॥

1 A omits the bracketed portion	12 A omits it
2 A: पितृ	13 A omits तिलान्
3 I. O. त'क्षणादेव	14 I. O. त'भ्य' for युष्मभ्यम्
4 I. O. पितृन् देवांस्सर्पं, A पितृ देवांश्च तर्पं	15 A एत for युक्त
5 A अयुतायुत	16 A एतचौद्र
6 I. O. पञ्चदिने	17 A omits the bracketed portion
7 A कृतैकभक्तादि	18 A यन्न स्थाने
8 A पूर्वोक्त for the bracketed portion	19 A तत्र
9 A omits कृषर	20 A साञ्च
10 I. O. विवाह इति सङ्कल्प्य for the bracketed portion	21 A तत्त
11 I. O. omits अपरेऽहनि	22 A वैश्ववैश्वशूद्रयो त्रिरात्र' निषेधात्
	23 A विधीयधीयते
	24 I. O. धर्मज्ञविहित

तथा :—

वैशाख्यां पौर्णमास्याञ्च¹ ब्राह्मणान् सप्त² पञ्च वा ।

चौदयुक्तैस्तिलैः कृष्णैर्वर्चयेद्³ यदि वेतरैः⁴ ॥४६॥

⁵इतरैः श्वेतैस्तिलैः । ⁶कृष्णैर्वर्चयेदिति तिलांस्तेभ्यो दत्त्वा [प्रीयतां धर्मराजेति तानर्चयेदित्यर्थः ।]⁷

⁸प्रीयतां धर्मराजेति यद्वा मनसि वर्त्तते ।

यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥५०॥

यद्वा मनसीति इष्टदेवताप्रीत्ये⁹ वा । तदा चासुकदेवता प्रीयतामिति ¹⁰प्रतिवचनम् ।
वैशाख्यां पौर्णमास्यां सप्तभ्यः पञ्चभ्यो [ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो]¹¹ऽर्चितान् समधुतिलान् ॐ
अद्यादि¹²युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यावज्जीवकृतपापक्षयप्राप्ति¹³-कामोऽहमेतान् ¹⁴सचौद्वान्
तिलान् ददानि । प्रीयतां धर्मराजेति [असुकदेवता इति]¹⁵वा ब्रूम ¹⁶[इति ब्राह्मणान्
वदेत् । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठित्वा प्रीयतां धर्मराज इति असुकदेवता इति वा ब्रूयुः ।] दक्षिणा पूर्ववत् ।
¹⁷मुष्टिग्रहणञ्च स्वीकारः ।

¹⁸विष्णुः :—

अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां कृष्णाजिनं सखुरं मुक्कालाङ्गूलभूषितं कृत्वा आविके वस्त्रे
प्रसारिते [प्रसारयेत्तत्तिलैः]¹⁹प्रच्छादयेत् । ²⁰सुवर्णनाभत्वं कुर्यात् । ²¹[अहतेन

1 A पौर्णमास्यान्तु	13 A omits प्राप्ति
2 A पञ्चषा	14 A सचौद्वतिबान्
3 I. O. and A' वाचयेद्	15 A omits the bracketed portion
4 I. O. वेतनैः	16 A omits the bracketed portion
5 A omits it	17 I. O. स्वस्तिग्रहणञ्च
6 I. O. क वाचयेदिति	18 A omits it
7 I. O. omits it, A प्रीयतां धर्मराजेति तान्वाचयेदित्यर्थः for the b. p.	19 A तिलैः for the bracketed portion
8 A प्रीयतां	20 I. O. सुवर्णनाभित्वं
9 A प्रीतिर्वा	21 A आहतेन वासयणेन for the bracketed portion
10 I. O. वाचनम्	22 A चेति for चतसृष्व
11 A omits the bracketed portion	
12 A युष्मभ्यम् and I. O. तुष्मभ्यम्	

वासोयुगे] प्रच्छादयेत् । सर्वरत्नगन्धैश्चालङ्कृत्यैवतसृष्टु²² दिक्षु चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुसर्पिःपूर्णानि ¹निधायाहिताग्नये ब्राह्मणाय ²वासोयुगप्रच्छादिताय दद्यात् ॥५१॥
अतः च ³गाथा भवन्ति :—

यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात् सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।

तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ॥५२॥

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥५३॥

वैशाख्यामाहिताग्नये ब्राह्मणायार्चिताय वस्त्रयुगेनाच्छादिताय शृङ्गखुरयुक्तं मुक्ताभूषित-
लाङ्गूलं⁴ कम्बलोपरि प्रसार्य यथोक्तोपकरणयुक्तं कृष्णाजिनमभ्यर्च्य ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णूक्त-वैशाखपौर्णमासीविहित-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽ-
हमेतन्मुक्ताभूषितलाङ्गूलमाविकवस्त्रस्थं⁵ तिलप्रच्छादितं⁶ सुवर्णनाभमहत्⁷-वासोयुगप्रच्छादितं
सर्वरत्नसर्वगन्धक्षीरदधिमधु⁸-सर्पिःपूर्णतैजस⁹-पात्रचतुष्टययुतं कृष्णाजिनं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कृष्णाजिनमिदं प्रजापतिदेवत-[मिति वदेत् ।]¹⁰ कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

वैशाखाधिकारे वशिष्टः :—

कृष्णाजिने तिलान् दत्त्वा¹¹ हिरण्यं मधुसर्पिषम्¹² ।

ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥५४॥

वैशाखपौर्णमास्यां जन्मसंस्कारविद्यायुक्ताय ब्राह्मणायार्चिता-¹³योक्तोपकरणयुतं कृष्णा-
जिनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । समस्तदुष्कृतनिस्तार¹⁴-प्राप्तिकामोऽहमेत-
त्तिलाच्छादितं¹⁵ हिरण्यमधुसर्पिर्युतं¹⁶ कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तमनन्तरोक्त-
दानवत् ।

1 A विधायाहिताग्नये

2 A वासः प्रच्छादिताय

3 A गाथा

4 A मुक्तालाङ्गूलं

5 A ०वस्त्रस्थ

6 I. O. सुवर्णनाभिः

7 A आहत for अहत

8 A omits मधु

9 I. O. तैजस for तैजस

10 I. O. मित्युक्ता for the bracke-
ted portion

11 A कला

12 A मधुसर्पिषी

13 I. O. ०योक्त उपकरणयुतं, A
०योक्तपकरणयुतं

14 A ०तरण

15 I. O. ०च्छादित

16 A ०सर्पियुक्तं

तथा वैशाखाधिकारे :—

सुवर्णनाभं कृत्वा तु सखुरं कृष्णमार्गकम् ।

तिलैः प्रच्छाद्य यो दद्यात्तस्य पुण्यफलं^१ शृणु ॥५५॥

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता^२ भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥५६॥

वैशाख्यां पौर्णमास्यां ब्राह्मणायाचिताय कृष्णाजिनमुक्तरूपमुक्तेष्वपकरणमर्चितम्^३ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वशिष्ठोक्त-सुवर्णनाभकृष्णमृगाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णनाभं तिलप्रच्छादितं कृष्णमार्गकं ददानी । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।२३) :—

^४श्रुतान्नमुदकुम्भश्च ^५वैशाख्याश्च विशेषतः ।

निर्दिश्य धर्मराजाय विप्रेभ्यो मुच्यते भयात् ॥५७॥

यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो^६ ऽर्चितानुदकुम्भान् ^७श्रुतान्नानि ^८चाचितानि ॐ अद्यादि ^९युष्मभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१०}भयमुक्तिकामोऽहमेतानि ^{११}श्रुतान्नानि एतानुदकुम्भान् ददानी । ^{१२}धर्मराजः प्रीयताम् । ततः स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ^{१३}श्रुतान्नमिदं प्रजापति-
दैवतमुदकुम्भोऽयं^{१४} वरुणदैवत इति प्रत्येकं प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
^{१५}स्पर्शः स्त्रीकारः ।

तथा (२।२६।१६-२१) :—

वैशाख्यां पौर्णमास्याश्च^{१६} ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा ।

उपोष्य विधिना शान्तान्^{१७} [शुचिः प्रयतमानसः]^{१८} ॥५८॥

पूजयित्वा तिलैः कृष्णैर्मधुना च विशेषतः ।

^{१९}[गन्धादिभिः समभ्यर्च्य वाचयेद्वा स्वयं वदेत् ॥५९॥]

- 1 A 'फल' for पुण्यफल'
- 2 A 'चतुरन्ता
- 3 I. O. 'मुक्त' for मर्चितम्
- 4 A 'इतश्च' and K. P. 'कतान्न' for श्रुतान्न
- 5 A 'वैशाख्याश्च
- 6 A 'अर्चिते' for अर्चितेभ्यो
- 7 A 'श्रुतान्नानि
- 8 A 'omits' चाचितानि
- 9 A 'युष्मभ्यमुक्ता
- 10 I. O. 'उभययुक्त' for भयमुक्ति

- 11 A 'श्रुतान्नानि
- 12 A 'धर्मराज
- 13 A 'श्रुतान्नमिदं'
- 14 A 'उदकुम्भो' for उदकुम्भोऽयं
- 15 A 'स्पर्शश्च
- 16 K. P. 'न्तु
- 17 Supplied from K. P. I. O. 'ग्रहान्, A 'नेन
- 18 K. P. 'शुचीन् प्रयतमानसाः' for the b. p.
- 19 Supplied from K. P. I. O. and A omit it

प्रीयतां धर्मराजेति यद्वा¹ मनसि वर्तते ।

²यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥६०॥

यद्वा मनसि [वर्तत इत्यभीष्ट]³-देवताप्रीतये वा । वैशाखपौर्णमास्याः पूर्वतरदिने ⁴कृतैक-
भक्तादिः पूर्ववत् सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-⁵कूर्मपुराणोक्त-समधुतिलदानकर्म मया कर्तव्य-
मिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्य पञ्चदश्यां ⁶पूजापूर्वकसमधुतिलदान-
कर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने उपोष्यापरदिने स्नातः शुचिः शान्तमनाः
स्वेच्छया सप्त पञ्च वा शान्तान् ⁷ब्राह्मणानभ्यर्च्य तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो⁸ मधुसहितान्
कृष्णतिलान् ॐ अद्यादि ⁹युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यावज्जीवकृत-पापक्षयकामोऽहमेतान्
¹⁰समधून् तिलान् ददानि । ¹¹[धर्मराजः प्रीयताम् असुकदेवो वा प्रीयताम् ।] प्रति-
ग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति वदेयुः । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । ¹²मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।

आदित्यपुराणे :—

ज्यैष्ठे मासि तिलान् दत्त्वा पौर्णमास्यां विशेषतः ।

अश्वमेधस्य यत् पुरयं तत् प्राप्नोति न संशयः ॥६१॥

ज्यैष्ठपौर्णमास्यां ब्राह्मणायाचितायाचितान् तिलान्¹³ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते एते तिलाः प्रजापतिदेवता इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणञ्च
स्वीकारः ।

आग्नेयपुराणे :—

एतच्छ्रुत्वाम्बरीषोऽपि वशिष्ठं प्रत्यभाषत ।

कथं [वृषे च धेनूनां]¹⁴ दशानां फलमिष्यते ॥१॥

1 A दत्ता

2 Corrected from K. P. I. O.
and A' यावज्जीवन्तु तत्

3 I. O. वर्तन्त इतीष्ट for the bra-
cketed portion

4 A' कृतै तत्कभक्तादि

5 A' ब्राह्मपुराणोक्त

6 I. O. पूजापूर्वकसमधुतिलं, A सम-
धुतिलं.

7 A omits ब्राह्मणान्

8 I. O. omits ब्राह्मणेभ्यो

9 A मध्वभ्यमनुमुक्त्वा

10 A समधु

11 A धर्मराजः प्रीयतामिति । असुकप्र-
देवो वा प्रीयतामिति for the
bracketed portion

12 A स्वस्तिग्रहणञ्च

13 A omits तिलान्

14 A वशिष्ठ वृषैका for the b. p.

सर्वमेतन्ममाचक्ष्व प्रवक्तुं^१ कुशलोऽह्यसि ।
^३[तमाह स] वशिष्ठोऽपि शृणुष्व गदतो मम ॥२॥
^४त्वमेकाग्रमना भूत्वा महर्षे^५ दानमुत्तमम् ।
^६[यतो नाभ्यधिकं] किञ्चित्तिष्ठ लोकेषु विद्यते ॥३॥
यद्वत्त्वा दिति-^७[जोऽप्येष बली] राजा समाहितः ।
रसातलगतो भुङ्क्ते दिव्यान् भोगाननुत्तमान् ॥४॥

तथा :—

^८सरवसुचक्र X X नाथोऽयं दिवि मोदते ।
^९यद्दानेन नरश्रेष्ठ त्रैलोक्यैश्वर्यवृंहितः^{१०} ॥५॥
तथान्येऽपि हि राजानो धर्मकृत्येषु ये मताः ।
तत्र ^{११}तद्दानमाहात्म्यादगता पुण्यकृतां गतिम् ॥६॥
^{१२}आषाढपौर्णमास्यान्तु मिथुनस्थे दिवाकरे ।
श्रद्धधानैर्जितक्रोधैर्देयमेतद् यथाविधि ॥७॥
जाम्बूनदस्य शुद्धस्य पलैस्त्रिंशति-^{१३}भिस्तथा ।
^{१४}[तदर्धमर्धमर्धेन यथाशक्ति पलैस्त्रिभिः ॥८॥]

^{१५}तदर्धं तदर्धमयं पञ्चदशपलमयमित्यर्थः । ^{१६}तदर्धं-[स्याधं पलसप्तकमयमित्यर्थः
^{१७}अर्धपादेन]^{१८} पलचतुष्टयेन वा कुर्यादित्यर्थः ।
द्वाभ्यामेकेन वा कुर्या-^{१९}द्वृषं सर्वान्नशोभनम् ।
पलादूनो न^{२०} कर्तव्यो दुःखशोकभयावहः^{२१} ॥९॥

- 1 I. O. प्रवक्तुं
- 2 A केष्वोच्छिधि
- 3 A ततमोह for the bracketed portion
- 4 A एकाग्रमनसो
- 5 A राजर्षे
- 6 A येन नाभ्यधिकं for the b. p.
- 7 A च्योत्रेष फली for the bracketed portion
- 8 I. O. omits this
- 9 I. O. यद्दानेन
- 10 I. O. त्रैलोक्यैश्वर्यवृंहितः
- 11 I. O. माहात्म्या कृता

- 12 A आषाढे
- 13 A 'शोभनं'
- 14 A तदर्धमर्धेन यथा यथाशक्ति परैस्त्रिभिः for the bracketed portion
- 15 I. O. omits this
- 16 I. O. तद्वत्त्वा
- 17 I. O. अर्धपादेन
- 18 A omits the bracketed portion
- 19 A 'द्वृषं पञ्चाङ्गशोभनं'
- 20 A पलादुनीन, I. O. फलादुनीन
- 21 I. O. भयावहः

मण्डपं कारयेद्विव्यं परार्ध्यपटनिर्मितम् ।

तन्मध्ये तण्डुलैः शुक्लैर्मण्डलं कारयेच्छुभम् ॥१०॥

परार्ध्यमुत्कृष्टम् ।

ततः प्रभाते विमले समुत्थाय जितेन्द्रियः ।

शुक्लाम्बरधरः ज्ञातः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥११॥

कृतनित्यक्रियः शुक्लरत्नमाल्यविभूषितः ।

नरो वा यदि वा नारी दिव्यभोगाभिलाषिणी ॥१२॥

शुक्लरत्नं मुक्ता ।

सितवस्त्रयुगच्छत्रं स्थापयित्वा ततो वृषम् ।

धुवर्णमण्डपे तस्मिन् सुरजैर्वहुभिश्चितम् ॥१३॥

चन्दनागुरुकपूरैः^१ सुमनोभिस्तथा सितैः^२ ।

सम्पूजयेत्ततः सम्यङ्मन्त्रैः पुराणसम्मितैः ॥१४॥

नमस्ते जगदाधार प्रियः पुण्यकृतामसि ।

त्वद्विहीने जगत्स्मिन्न कश्चिच्छुभमश्रुते ॥१५॥

नमस्ते धर्मराजाय वृषरूपधराय वै ।

त्वं मासुद्धर देवेश दुःखसंसारसागरात् ॥१६॥

यशः कीर्तिर्धनं धान्यं यदन्यदपि संस्तुतम् ।

तत् प्रयच्छेह देवेश परत्नं च शुभां गतिम् ॥१७॥

इति सम्पूज्य विधिवत्तं^३ देवं वृषरूपिणम् ।

नैवेद्यं सम्भवेत्तत्त हविषा निर्मितं शुभम् ॥१८॥

कालोद्भवं^४ मूलफलं^५ सर्वं देयं समन्ततः ।

हविष्यान्नेन^६ भुञ्जीत भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥१९॥

सायाह्ने च ततः कुर्यात् पुष्पं गृहमनुत्तमम् ।

७[सितपुष्पैः शुभैर्गन्धलुब्धमाधुकरालयैः ॥२०॥]

1 I. O. चन्दनागुरुकपूरैः, A चन्दाना-
गुरुकपूरैः

2 I. O. सुमनोभिस्तथासितैः

3 I. O. देव

4 I. O. काशीपत्र

5 I. O. सर्व, A omits it

6 I. O. सुजात

7 A 'शितवस्त्रैः' शुभैः गन्धैर्वर्धं मधु-
करालयः for the bracketed
portion

फलमूलानि धान्यानि दीपाः शुक्लदशान्विताः ।

¹[वृत्तपूर्णस्तु कर्तव्याः] ²[सम्प्रथोतितमण्डपाः ॥२१॥

दशा वर्तिः ।

रात्रौ जागरणं कार्यं देवदेवस्य सन्निधौ ।

वारमुख्यासमानार्थगन्धर्वानतिसौख्यदान् ॥२२॥

गन्धर्वानतिगायनान् ।

गीतवादितशब्देन ब्रह्मघोषरवेण च ।

नर्मालापैश्च नृत्यैश्च गमयेत्तां निशां ततः ॥२३॥

अरुणोदयवेलायां] समुत्थाय जितेन्द्रियः ।

पूजयित्वा ³द्विजानन्न गोहिरण्यैर्नरोत्तम⁴ ॥२४॥

वृषरूपं ततो धर्मं प्रीयतां वृषभध्वजः ।

इत्युच्चार्य ⁵परं मन्त्रमाचार्याय निवेदयेत् ॥२५॥

दत्ता दानमिदं ⁶सर्वं विधिनानेन ⁷पार्थिवः ।

⁸[कुर्याद्विग्विजयं विप्रो वेदकर्म समारभेत् ।

वैश्यः⁹ समुद्रगमनं ¹⁰शूद्रः कर्म यथेप्सितम् ॥२६॥

फाल्गुन्यामथवा दद्याद् दानमेतन्नृपोत्तमः ।

रौद्रं पर्वणि ¹¹निर्दिष्टं ब्रह्मणः शङ्करस्य हि ॥२७॥]

¹²सौराषाढपौर्णमास्याः पूर्वतरदिने प्रातः स्नात्वा ¹³कृतनिलो गृहीतोदपूर्णताभ्रपाल उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा— ॐ आम्ने यपुराणोक्त-पूर्वदिन¹⁴-द्विष्यभोजनपूर्वक-वृषदान-कर्माहं करिष्ये । ततो यथेष्ट-¹⁵मुत्कृष्टवस्त्रमयमण्डपं कारयित्वा तन्मध्ये सिततण्डुलै-

1 A वृत्तपूर्णस्तु कर्तव्यः for the bracketed portion

2 A omits the bracketed portion

3 A द्विजानन्न

4 A नरोत्तमः for नरोत्तम

5 I. O. नरं

6 I. O. सर्वो

7 I. O. पार्थिव

8 I. O. omits the bracketed portion

9 A वैश्य

10 A पूर्वं

11 A निर्दिष्टं

12 I. O. सौराषाढस्य

13 I. O. कृतनिल

14 I. O. पूर्वदिने

15 A मुत्कृष्टवस्त्रमयं मण्डपं

मण्डलं^१ कुर्यात् । ततो^२ परदिने प्रातः^३ कृतनिलः शुक्लमाल्याम्बरधरो^४ ^५वृतमुक्ताहारः
पूर्वोक्तमण्डले शक्त्यनुरूप-^६मुक्तपरिमाणानामन्यतमपरिमाणेन^७ सुवर्णेन घटितं ^८यथेच्छ-
रत्नखचितं वृषं स्थापयित्वा सितवस्त्रयुगेनाच्छाद्य यथाशक्त्युक्तोपचारैरुक्तमन्त्रैश्च सम्पूज्याभीष्ट-
संख्यब्राह्मणेभ्यो भोज्यानि दत्त्वा स्वयं हविष्यं भुक्त्वा सायं पुष्प-^९गृहविरचनादिपूर्वकमुक्तक्रमेण
रात्रौ जागरणं कुर्यात् । अपरदिने कृतनिलः सूर्योदयसमये यथेच्छसंख्यान् ^{१०}ब्राह्मणान्
गोभिर्हिरण्यैश्चाभ्यर्च्य^{११} साङ्गवेदविदं ब्राह्मणमभ्यर्च्यार्चितं वृषं^{१२} तस्मै ^{१३}ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-पूर्वदिनहविष्यभोजनपूर्वक-वृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
तण्डुलारोपितं विविधरत्नखचितं^{१४} वस्त्रयुगाच्छादितं वृषभं^{१५} ददानि । प्रीयतां वृषभवजः ।
ततः प्रतिग्रहीता स्वतिसावित्रीपाठानन्तरं वृषोऽयं [विष्णुदैवत इति वदेत्]^{१६} । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । ^{१७}[पुच्छग्रहणञ्च स्वीकारः । फाल्गुनपौर्णमास्यां वा अनेन विधिना वृषमेतं दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२२-२४क) :—

माध्यां कृत्वा तिलैः श्राद्धं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१॥

अत्र पार्वणविधिना तिलैः श्राद्धकरणं सुगमम् ।

तथा :—

^{१८}खास्तीर्णशयनं दत्त्वा फाल्गुन्यां ब्राह्मणाय तु ।

रूपद्रविणसम्पन्ना भार्या ^{१९}पञ्चवतीं तथा ॥२॥

^{२०}खास्तीर्णं दारुमयखट्वोपरि-सुप्रसारित-तूलिकादिरूपं पञ्चवतीं कुटुम्बिनीम् ।

नरः प्राप्नोति धर्मज्ञाः पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ।

तथा नार्यपि भर्तारं नात्र कार्या विचारणा ॥३॥

1 A शिततपदुखै मण्डलं	12 I. O. omits it
2 I. O. परदिने	13 A omits it
3 A कृतनिलं	14 A विविधवर्णखचितं
4 A शुक्लमाल्याम्बर	15 A वृषं
5 I. O. and A वृतमुक्ताहारः	16 A विष्णुदैवतं for the bracketed portion
6 I. O. युक्त for सुक्त	17 A omits the bracketed portion
7 A उपरिमाण	18 I. O. खास्तीर्णं
8 A यथेष्ट वहुवर्णं चित्रितं	19 I. O. पञ्चवतीं
9 A omits गृह	20 I. O. खास्तीर्णां
10 A omits it	
11 A गोभिर्हिरण्यैश्चाभ्यर्च्य I. O. गोभिर्हिरण्यैः	

धर्मज्ञा इति सम्बोधनम् । नार्येपि ^१यज्ञवत्त्वादियुगयुक्तं भर्तारं प्राप्नोतीत्यर्थः । यथाशक्ति शय्यामुपकल्प्यार्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तपौर्णमासोविहित-शयनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् स्वास्तीर्णं शयनं ददानि । प्रतिग्रहीता खस्तिसावित्रीपाठान्ते शयनमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]
स्पर्शनं स्वीकारः ।

^२तथा (३।३।१६।२-३क) :—

संप्राप्य चैत्रमासस्य ^३शुक्लां पञ्चदशीं नरः ।

चित्तवस्त्रयुगं ^४दत्त्वा सोपवासो द्विजातये ।

ब्राह्मणां-^५स्तर्पयन् विप्राः सोभाग्यं महदाप्नुयात् ॥४॥

दानपूर्वतरदिने पूर्ववद्विष्याहारादि ^६कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चित्रवस्त्र-^७युगदान-ब्राह्मण-^८तर्पणकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ^९ॐ श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चित्तवस्त्रयुगदान-ब्राह्मणतर्पणकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने [उपोष्यापरदिनेऽर्चिताय]^{१०} ब्राह्मणाय चित्तवस्त्रयुगमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महासौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्तवस्त्रयुगं ददानि । प्रतिग्रहीता खस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रयुगमिदं बृहस्पतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं^{११} स्वीकारः । ततो यथेच्छं^{१२} सुवर्णवस्त्रभोज्यादिना^{१३} ब्राह्मणां-स्तर्पयेत् ।

तथा :—

वैशाखपौर्णमास्यनुवृत्तौ^{१४} (३।३।१६।५ख-६) :—

^{१५}तस्मिन्नेव तथाकाले ^{१६}सखरं कृष्णमार्गणम्^{१७} ।

1 I. O. यत्न०

2 A omits it

3 A यज्ञा

4 I. O. दृष्ट्वा

5 A ०स्पर्षावण

6 I. O. भूत्वा, A दत्त्वा

7 A ०युगल०

8 A ०सन्दर्पण०

9 A omits it

10 A अर्चिताय for the bracketed portion

11 I. O. परिधान

12 A यथेष्ट०

13 A ०भोज्यानि दिना

14 I. O. ०स्वानुवृत्तौ

15 A अस्मिन्नेव

16 I. O. सखरं

17 I. O. कृष्णमार्गकं

तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

¹तपस्विने तु दातव्या मही सवनकानना ॥५॥

²सर्वरत्नानि परिभाषोक्तानि । एवम्भूतकृष्णाजिनमेव ³सवनकानना मही ।

⁴[कृष्णाजिनदाने तथाभूतमही]-दानफलमेव भवतीत्यर्थः । तपःशालिनं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै यथोक्तमुक्तोपकरणसहितं ⁵कृष्णमृगाजिनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरोक्तं ⁶पौर्णमासीविहितं--⁷[कृष्णाजिनदान]-फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तिलप्रच्छादितं

⁸वस्त्राच्छादितं ⁹सर्वरत्नैरलङ्कृतं कृष्णमार्गणं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसाविलीपाठान्ते कृष्णमार्गणमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं ¹⁰स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।८) :—

सोपवासस्तथा ज्यैष्ठे पूर्णे[च शश]¹¹-लक्षणे ।

उपानहौ तथा छत्रं [दत्त्वात्यन्तं सुखी]¹² भवेत् ॥६॥

तथेति ¹³देयसमुच्चयार्थम् । ज्यैष्ठ्यपौर्णमासीपूर्वतरदिने पूर्ववद्धटिकाधिकप्रहरतये¹⁴ हविष्याहारादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वकं-विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-च्छत्रोपानदयुगदान-¹⁵[कर्म ¹⁶मया कर्तव्यमिति निवेद्य¹⁷ सङ्कल्पयेत् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-च्छत्रोपानदयुगदान]-कर्माहं करिष्ये । ¹⁸ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने उपोष्यापरदिने अर्चिताय ब्राह्मणाय उपानदयुग¹⁹ छत्रं चार्चितम्²⁰ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतदुपानदयुग²¹-मेतच्छत्रं ददानि ।

- 1 A तपसन्ते
- 2 A सर्व्वेवनि
- 3 A शरणकानना
- 4 I. O. omits the bracketed portion
- 5 I. O. ०सहित
- 6 A विष्णुधर्मोक्तं
- 7 A कृष्णाजिन for the bracketed portion
- 8 A omits this
- 9 A सर्व्वरत्नैरलङ्कृतं
- 10 A पुच्छग्रहण
- 11 A दशव for the bracketed portion

- 12 A दत्त्वान्तं सुसुखी for the b. p.
- 13 I. O. देयसमुच्चयार्थं, A' देहसंरुद्ध-पात्रम्
- 14 A ०घटिकाधिकाधिकप्रहरये
- 15 I. O. omits the b. p.
- 16 A omits कर्म
- 17 A' निविष्य
- 18 I. O. reads ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-च्छत्रोपानदयुगदानकर्माहं करिष्ये between करिष्ये and ततो
- 19 A उपानदयुगलं
- 20 A' अर्चितं, I. O. वाचितं
- 21 A उपानदयुगलं

प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतदुपानद्युगमुत्तानाङ्गिरोदैवत-¹[मेतच्छ्रुत्वा प्रजापतिदैवत]¹-
मिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । उपानद्युगारोहणं² छत्रदण्डग्रहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।६क) :—

आषाढ्यामन्नदानेन प्राप्नोत्यन्नं नरो बहु ।

ब्राह्मणायाचितायान्नमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । प्रचुरान्नप्राप्तिकामोऽ-
हमेतदन्नं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नमिदं प्रजापतिदैवतमिति वदेत् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ³स्पर्शनं स्वीकारः⁴ ।

⁵[⁶तथा(३।३।१६।६ख) :—

जलधेनुप्रदानेन श्रावण्यां शुभमाप्नुयात् ॥॥]

विष्णुधर्मोत्तरोक्तविधिना जलधेनुमुपकल्प्याचितामर्चिताय ब्राह्मणाय⁷ ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁸शुभप्राप्तिकामोऽहमेतां जलधेनुं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते जलधेनुरियं विष्णुदैवतेति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१६।१०क) :—

गोदानं ⁹प्रौष्ठपादे तु पौर्यमास्यां महाफलम् ॥॥]

प्रौष्ठपादे¹⁰ भाद्रपदे ब्राह्मणायाचिताय ¹¹गामर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महाफलप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गौरियं रुद्रदैवतेति
वदेत् । ¹²[कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।१०ख-११क) :—

¹³अश्वयुक्तु कांस्यपात्रं [धृतपूर्णं द्विजातये]¹⁴ ।

¹⁵ससुवर्णं तथा दत्त्वा ¹⁶दीप्ताङ्गस्तु भिजायते ॥६॥

- 1 A omits the bracketed por-
tion
- 2 A ०रीहृन
- 3 A स्पर्शनञ्च
- 4 I. O. स्वीकारं
- 5 A omits the bracketed por-
tion
- 6 I. O. omits तथा
- 7 I. O. adds अर्चिताय after
this
- 8 I. O. स्वर्ग for शुभ

- 9 A प्रौष्ठपदे
- 10 A प्रौष्ठपदं
- 11 A omits it
- 12 I. O. omits the bracketed
portion
- 13 A अश्वयुक्ति, I. O. अश्वयुक्
- 14 I. O. धृतपूर्णद्विजातये for the
b. p.
- 15 I. O. ससुवर्णं
- 16 A दीप्ताङ्गस्तुभिजायते

अर्चिताय ब्राह्मणाय कांस्यपात्रं धृतेन पूरयित्वा सुवर्णं ^१तन्मध्ये दत्त्वाचिंतम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दीप्ताङ्गप्राप्तिकामोऽहं ^२मेतद्धृतपूर्णं ^३सुवर्णं कांस्यपात्रं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^४कांस्यपात्रमिदं विष्णुदैवतमिति वदेत् । ^५[कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा :—

अश्वयुक्कृष्णपक्षे तु या तु पञ्चदशी भवेत् ।

विष्णुद्वारेषु दातव्यास्तदा दीपा यदूत्तम ।]

अन्यत्रापि तदा दीपैर्महत् पुण्यफलं लभेत् ॥१०॥

अन्यत्रापीत्यादि-^६त्यपुराणोक्तदानेषु ।

तथा चादित्यपुराणे^७ :—

प्रदोषसमये लक्ष्मीं^८ पुजयित्वा यथाक्रमम् ।

दीपवृक्षास्ततः कार्य्याः^९ शक्त्या देवगृहेषु च ॥११॥

चतुष्पथश्मशानेषु नदीपर्वतवैश्वसु ।

वृक्षमूलेषु गोष्ठेषु चतवरेषु गृहेषु च ॥१२॥

[पर्वतवैश्वसु गुहासु ।]^{१०} आश्विनपौर्णमास्यनन्तरिता^{११}-याममावास्यायां विष्णुद्वारेषु^{१२}
आदित्यपुराणोक्तस्थानेषु च दीपं गृहीतोदपूर्णतात्र-[पात्र उद]^{१३}ङ्मुखः सङ्कल्प्य^{१४} दद्यात् । ॐ
अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्वयुक्^{१५}-कृष्ण^{१६}-पञ्चदशीविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं विष्णु^{१७}-
द्वारादिनानास्थानेषु दीपान् दास्ये इति सङ्कल्प्य तत्तत्स्थानेषु शरावस्थान् दीपान् दद्यात् ।

1 A' तन्मध्ये

2 A omits मेतद्

3 A स्वसुवर्णं

4 A' कांस्यपात्रमिदं

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. omits त्व and reads स्थानेषु for दानेषु, A reads the whole line as अन्यत्रापि आदित्य-पुराणोक्तदानेषु.

7 I. O. चादित्यपुराणे, A चादित्यपुराणं

8 A वृक्षं

9 I. O. कुर्वाः

10 A पर्वतवैश्वसु गृहासु for the b. p.

11 I. O. मास्यानन्तरिता.

12 A' विष्णुद्वारेषु

13 A सुद् for the bracketed portion

14 A सङ्कल्प्य

15 A सुक्त for श्वयुक्

16 A कृष्णपक्ष for कृष्ण

17 A विष्णु.

तथा (वि. ध. ३।३१६।११ख-१४क) :—

कार्तिक्यां चन्द्रवर्णाभिमन्यवर्णमथापि वा ।

^१रत्नैर्गन्धैस्तथा धान्यैर्बाजै^२-र्वस्त्रैस्तथैव च ॥१३॥

अत्र चन्द्रवर्णाभिमन्यवर्णस्य पृथग् ग्रहणात् [सातिशयत्वमतस्तदभावे अन्यवर्णदानम्]^३ ।

[कृत्वा युक्त]^४-मथोच्चाणं दत्त्वा दीपान् समन्ततः ।

चन्द्रोदये नरो दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१४॥

कान्तारे यममार्गे तु तेनासौ व्रजते सुखम् ।

सर्वाणि चास्य^५ भोगानि तत्र चासौ प्रयच्छति ॥१५॥

अचिताय ब्राह्मणाय चतुर्दिग् दत्तदीपचतुष्टयमव्यस्थापितं यथोक्तवर्णं नव-[रत्न-सप्त]^६-धान्य-कुष्माण्डादिबीजकर्पूरागुरुचन्दनकस्तूरी^७-युक्तं वस्त्रैराच्छादितं^८ वृषभमर्चितं^९ चन्द्रोदये ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-चन्द्राभोक्तं^{१०} दानफलप्राप्ति-कामोऽहमेतं ^{११}रत्नगन्धधान्यबीजवस्त्रदीपचतुष्टययुक्तं^{१२} मुच्चाणं ददानी । प्रतिग्रहीता स्वस्ति-सावित्री-[पाठान्त उच्चायं विष्णुदेवत इति]^{१३} वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः । अन्यवर्णदाने तु तत्तद्वर्णोल्लेखः^{१४} कार्यः ।

तथा :—

दीपा नदीषु दातव्याः कार्तिक्यान्तु विशेषतः ।

कार्तिक्यां कार्तिकपौर्णमास्यां^{१५} । अत्र विशेषतः^{१६} इति पददर्शनात् विष्णुधर्मोत्तरोक्तं^{१७} मेव फलम् ।

× ×

× ×

× ×

तेजस्वी च यशस्वी च रूपवानभिजायते ॥१६॥

अतिसम्बन्धात् कार्तिकपौर्णमास्यां पूर्ववत् नयां दीपदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ अथ विष्णु-

- 1 A नवै for रत्नै
- 2 I. O. चानैर्ध्वजै for धान्यैर्बाजै
- 3 A अतिशयत्वात्तुहावेऽन्यसुवर्णदानं for the b. p.
- 4 A युक्ता for the b. p.
- 5 A धानि
- 6 A रस for the b. p.
- 7 A कर्पूर for कस्तूरी
- 8 A वस्त्रैश्चादितं, I. O. वस्त्रैश्चानि-तम्

- 9 A omits it
- 10 I. O. adds वृषभ after this
- 11 A omits रत्न
- 12 A व्युत्त०
- 13 A पाठान्त उच्चाय विष्णुदेवतमिति for the bracketed portion
- 14 A ०ल्ल ख
- 15 A कार्तिककृष्णचतुर्दश्यां पौर्णमास्यां
- 16 A विशेष
- 17 I. O. विष्णुधर्मोक्त०

धर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं नयामेतान्^१ दीपान् दास्ये । ततो
नयां जले^२ यष्टीरारोप्य कदलीस्तम्भनिर्मित-^३पल्लवोपरि वा दीपान् दद्यात् ।

तथा (वि. ध. ३।३१६।१४ख-१७क) :—

मार्गशीर्षे^४ तथा मासे^५ पूषे^६ शिशिरदीधितौ ।

महारजनरक्तेन वाससा द्विजपुङ्गवम् ॥१७॥

महारजनरक्तेन कुसुम्भरञ्जितेन ।

आच्छाद्य कांस्यपात्रस्थं^७ प्रस्थं कृत्वा समाहितः ।

लवणस्य तु मुख्यस्य चूर्णितस्य^८ द्विजोत्तमाः ॥१८॥

प्रस्थो^९ द्वात्रिंशत् पलानि^{१०} । मुख्यस्य हविष्यस्य ।

दत्त्वा [सुवर्णनाभन्तु तस्मिन्नेव]^{११} द्विजातये ।

सौभाग्यरूप^{१२} लावण्ययुक्तो भवति मानवः ॥१९॥

सुवर्णनाभं मध्यन्यस्तसुवर्णम् । सिन्दूरी^{१३} वस्त्रेण ब्राह्मणमाच्छाद्य कांस्यपात्रे चूर्णित-
सैन्धवप्रस्थं^{१४} निधाय^{१५} तन्मध्ये^{१६} सुवर्णं^{१७} दत्त्वाभ्यर्च्यार्चिताय तस्मै ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । विष्णु धर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहितलवणप्रस्थदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१८} कांस्य-
पात्रस्थं^{१९} सुवर्णनाभं लवणप्रस्थं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणमिदं
सोमदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः^{२०} स्त्रीकारः ।

तथा (वि. ध. ३।३१६।१७ख-२१ख, २४ख-२५ख) :—

गौरसर्षपकल्केन^{२१} पौष्यामुत्सादितो नरः ।

गव्यस्याज्यस्य^{२२} कुम्भेन सोऽभिषिक्तस्त्वनन्तरम् ॥२०॥

- 1 A. एतां नयां
- 2 A. यष्टिमारीप्य
- 3 A reads पल्लवोप and omits वा
- 4 A. मार्गशी
- 5 A. माघे
- 6 A. कांस्यपात्रपात्रस्थं
- 7 A. वर्णितस्य
- 8 A. प्रस्थं
- 9 I. O. फलानि
- 10 A. सुवर्णनाभं तत्तुष्मं अर्चिताय
for the b. p.

- 11 A. रूप वा for रूप
- 12 A. सिन्धुरि०
- 13 A. विधाय
- 14 I. O. मध्ये
- 15 A. सुवर्णं
- 16 A. भेतत्
- 17 A. कांस्य पात्रस्थ
- 18 I. O. स्पर्श, A. स्वर्देनश्च
- 19 A. गात्र for पौष्या
- 20 I. O. गव्यस्याज्यस्य

उत्सादित उद्वर्तितगात्रः ।

विरक्षितस्तथा ज्ञातः^१ सर्वबीजौषधि^२-जलैः ।

^३रत्नगन्धफलोपेतैश्च^४ तेन^५ तदनन्तरम् ॥२१॥

सर्वबीजौषधि^६-जलैः परिभाषोक्त-सप्तधान्य-सर्वौषधि^७-मिश्रितजलैरित्यर्थः ।

ससुवर्णमुखं दृष्ट्वा तद् प्रदद्याद्^८ द्विजातये ।

घृतेन [क्षपितं विष्णुं]^९ शक्नुया सम्पूजयेत्ततः ॥२२॥

घृतञ्च जुहुयाद्ब्रह्मै^{१०} घृतं दद्याद्द्विजातये ।

^{११}कर्त्तुं वस्त्रयुगं दद्यात् सोपवासः समाहितः ॥२३॥

कर्मणानेन^{१२} धर्मज्ञाः^{१३} पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमाम्^{१४} ।

पौर्णमासीषु चैतासु^{१५} मासर्क्षसहितासु च ॥२४॥

एतेषामेव दानानां फलं दशगुणं भवेत् ।

[महत्पूर्वाषु चैतासु फलमक्षयमश्नुते ॥२५॥

एतास्वेव पौर्णमासीषु यदा माससंज्ञनक्षत्रयोगो भवति, तदोक्तदानफलैर्भ्यो दशगुणं फलम् ।^{१६} यदा तु पौर्णमास्यामेव माससंज्ञ^{१७}-नक्षत्रे चन्द्रबृहस्पती भवतः, तदा महामाघ्यादि-शब्दवाच्या^{१८} भवति । तत्राक्षयं फलम् ।

तथा च विष्णुः :-

^{१९}दृश्येते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रबृहस्पती ।

पौर्णमासी तु महती प्राप्ता सम्बत्सरे तु या^{१९} ।

तस्यां दानोपवासाद्यमक्षयं^{२०} परिकीर्तितम् ॥२६॥

1 A ज्ञातं	10 A कात्
2 I. O. बीजौषधी and A बीजौषधी
for बीजौषधि	11 A कर्मणा तेन
3 A बडु for रत्नं	12 A धर्मज्ञः
4 I. O. घृते च	13 A पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमं
5 I. O. and A सर्वबीजौषधीः	14 A चैतासु
6 I.O. सर्वौषधी and A सर्वौषधीनां
for सर्वौषधि	15 A omits the bracketed
portion
7 A प्रदद्यात्	16 A माससंज्ञा
8 I. O. क्षपितं विष्णुं and A
क्षपितो विष्णु for the bracketed
portion	17 A मध्यो for वाच्या
9 A जुहुयादमी	18 I. O. and A दृश्येते
	19 A प्राप्ता संबत्सरे तु या and I. O.
प्राप्ता संबत्सरेण तु for the brac-
keted portion
	20 A दानोपवासादि अक्षयं

दानदिनपूर्वतरदिने सायं पूर्ववत् घटिकाधिकप्रहरतये¹ हविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादि-
 देवताभ्य उपवासपूर्वक-विष्णुधर्मोत्तरोक्त-²पौषपौर्णमासीविहित-सर्षपोद्वर्तनादिपूर्वक-घृतदानकर्म
 मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ॐ³ श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्तपौष⁴-पौर्णमासी-
 विहित-सर्षपोद्वर्तनादि-⁵[पूर्वक-⁶घृतदानमहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिन
 उपोष्यापरदिने प्रातः⁷ श्वेतसर्षपकल्केनोद्वर्त्य गव्यघृतकुम्भेन स्नातः⁸ तण्डुलचूर्णादिभि-
 र्विरुक्ष्य⁹ कृत्वा परिभाषोक्त-¹⁰सप्तधान्य-सर्वौषधिमिश्रेण¹¹[रत्नगन्धफलपुतेन जलेन] स्नातो
 मुखं सुवर्णसहिते घृते वीक्ष्य तद्घृतं यस्मिन्¹²कस्मिंश्चिद् ब्राह्मणे प्रतिपाद्य घृतस्नपितं
 भगवन्तं¹³ विष्णुं यथाशक्ति सम्पूज्यXXब्राह्मणद्वारा ॐ¹⁴ विष्णवे स्वाहेति घृतेन होमं
 कारयेत् । ततो होमस्य कर्त्तुं वासोयुगं दक्षिणाम् ॐ¹⁵ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 कृतैतद्धोमकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं वासोयुगं ददानि । होमस्य कर्ता¹⁶ स्वस्तीति वदेत् ।
 ततः प्रतिग्रहीतृब्राह्मणमानाय्या-¹⁷भ्यर्च्यार्चितं घृतं तस्मै ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 ॐ¹⁸ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-¹⁹पौषपौर्णमासी-विहित-[सर्षपोद्वर्तनादिसहित]²⁰-घृतदानफलप्राप्ति-
 कामोऽ²¹[हमेतद् घृतं ददानि ।] [कृतैतद् घृतदानविहितकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं काञ्चन
 ददानि ।]²² प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते²³ घृतमिदं विष्णुदेवतमिति वदेत् । काम-

1 I. O. घटिकाचेकाधिकप्रहरतयो	13 I. O. भवन्तं
2 A omits पौष	14 I. O. omits ॐ
3 I. O. श्वोपोष्यापरदिने	15 A omits it
4 I. O. and A omit पौष	16 A कर्त्तुं
5 A reads the bracketed por-
tion from here to p. 633,
seven folios below within
: नानादेवतघृतदानावर्तः	17 I. O. reads अर्च्यार्चितं and omits
घृतं, A प्रतिग्रहीतृब्राह्मणायार्चितं
घृतं
6 A पूर्वकं	18 I. O. omits ॐ
7 A adds स्नात्वा here	19 I. O. and A omit पौष
8 A स्नानः	20 I. O. omits the bracketed
portion
9 I. O. विरुक्ष्य	21 A reads the bracketed por-
tion as विष्णुदेवतं सर्षपोद्वर्तनादि-
सहितं घृतमहं ददानि
10 A सर्वधान्यसर्वौषधीमिश्रेण	22 I. O. omits the bracketed
portion
11 A बहुगन्धफलपुतेन जलेन, I. O.
omits जलेन	23 A स्वस्तीत्युक्त्वा
12 I. O. कश्चिद्	

स्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः^१ स्त्रीकारः । नक्षत्रयोगे [तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुष्यानक्षत्रसंयुक्त-
पौर्णमासी]^२-विहित-वृत्तदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति दानवाक्ये निवेशनीयम् । एवं माघे
मघायोगे फाल्गुने फल्गुनीद्वयस्यान्यतरयोगे चैत्रे चित्रायोगे वैशाखे विशाखायोगे ज्येष्ठे
ज्येष्ठायोगे आषाढे आषाढा^३-द्वयस्यान्यतरयोगे ^४श्रवणे श्रवणायोगे ^५भाद्रपदे ^६भाद्रपदद्वय-
स्यान्यतरयोगे आश्विने अश्विनीयोगे कार्तिके ^७कृत्तिकायोगे मार्गशीर्षे मृगशिरोगे ^८दान-
वाक्यसुन्नेयम् । एवं महापौषी-महामाघी-महाफाल्गुन्यादिषु द्वादशसु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
महापौषीविहित-वृत्तदानफलप्राप्तिकामोऽहमित्या-^९द्यहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लभात्तसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे मासनियततिथिदानावर्तः ।

- 1 A प्रतिग्रहश्च
- 2 A reads the bracketed portion as विष्णुधर्मोत्तरोक्तपुष्यानक्षत्रपौषी-मास
- 3 I. O. and A आषाढ°
- 4 A श्रवणे
- 5 A भाद्रे

- 6 I. O. भाद्रपदा°, A भाद्रपदद्वय-स्यान्यतरन्यतयोयोगे
- 7 A कृत्तिकीयोगे
- 8 I. O. दानवाक्यसुन्नेयं, A दान-वाक्यसुन्नेयं
- 9 I. O. °द्यहनीयं

अथ नानादैवत-नक्षत्रनियततिथिदानावर्तः । (६५)

विष्णुः :—

¹[मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्या मृगशिरयुक्तायां] चूर्णितलवणप्रस्थमेकं² सुवर्णनाभं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् । ³अनेन कर्मणा रूपसौभाग्य-⁴भागभिजायते ॥१॥

अत्र यजमानो यथोक्तपौर्णमास्यां चन्द्रोदये ब्राह्मणं वस्त्रादिनाभ्यर्च्य चूर्णितसैन्धवस्य [दशरत्तिकमानेन षोडशपलमेकं प्रस्थमभ्यर्चितं मध्यविन्यस्तसुवर्णं दद्यात् । ॐ अद्या-मुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुकलवणप्रस्थ]⁵-दानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णनाभं लवणप्रस्थं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा लवण-⁶प्रस्थोऽयं सोमदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं⁷ दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा लवणं स्पृशेत् ।

तथा :—

पौषी चेत्[पुष्यायुक्ता तस्यां]⁸ गौरसर्षपकल्मैस्तसादितशरीरो गव्यघृतकुम्भे-⁹नाभिषिक्तः सर्वौषधीभिः सर्वगन्धैः ¹⁰सर्वबीजैश्च स्नातो घृतेन च¹¹ भगवन्तं वासुदेवं स्तपयित्वा ¹²गन्ध-पुष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैः शाक्तैः¹³ बौहस्पत्यैश्च मन्त्रैः ¹⁴पावकं हुत्वा ससुवर्णेन च घृतेन ब्राह्मणान् स्वस्ति वाचयेत् । [ससुवर्णघृतमचितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् ।]¹⁵ ¹⁶[वासोयुगं कर्त्तुं प्रदद्यात् । अनेन कर्मणा पुण्यते ॥२॥

- 1 A मार्गशीर्षे मार्गशीर्षपञ्चदश्यां मार्गशिर-युक्तायां for the bracketed por-tion
- 2 I. O. ० प्रस्थमेक
- 3 A अनेन
- 4 I. O. and A ० भाग्यभिजायते
- 5 A reads the bracketed por-tion as द्वाविंशत्पलमानेन प्रस्थमेकं लवणं सुवर्णनाभं कृत्वा सुवर्णनाभप्रस्थलवण
- 6 I. O. ० स्थोऽयं
- 7 A omits दक्षिणाम्
- 8 I. O. पुष्यायुक्ता तस्यां and A' पुष्या-युक्तायां for the bracketed portion

- 9 A ० नाभिषिक्तः
- 10 A सर्वबीजैः
- 11 A omits it
- 12 A गन्धपुष्पनैवेद्याभ्यर्च्य ।
- 13 A ० गार्हस्पत्यैर्कनै
- 14 A omits it
- 15 I. O. omits the bracketed portion and A reads it, preceded by इति and follow-ed by इत्यर्थः
- 16 A omits the bracketed por-tion

उत्सादितशरीर उद्वर्तितगालः । सर्वोषधयः सर्वबीजानि सर्वगन्धाश्च परिभाषोक्ताः ।
 ज्ञातो^१ तन्मिश्रितजलैरित्यर्थः ।] ^२दानवाक्यं यथा—^३ॐ अ वामुकसगोत्रेभ्योऽमुक-
 वेदांमुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकशर्मभ्यो युष्मभ्यं ^४‘पुष्टिप्राप्तिकामोऽहमिदं’ ^५‘ससुवर्णं’ घृतं
 ददानि । स्वस्तिसावित्री-^६‘पाठानन्तरं’ घृतमिदं विष्णुदैवतमिति ^७‘प्रतिग्रहीतृभिर्वाच्यम् ।
^८‘कामस्तुतिः पूर्ववत् । दक्षिणादाने सम्प्रदानबहुत्वं पूर्ववाक्याद्विशेषः । ^९‘स्पर्शः
 स्वीकारः । वासोयुगं ^{१०}‘कर्त्तुं प्रदद्यादिति ^{११}‘होमकर्त्तुं दक्षिणाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
 दद्यात् । कृतैतद्धोमकर्म^{१२}‘प्रतिग्रार्थं’ दक्षिणामेतद्वासोयुगं ददानि । ^{१३}‘स्वस्तीति ब्राह्मणो
 वदेत् ।

तथा:—

माघी मघायुक्ता चेतस्यां तिलैः श्राद्धं कृत्वा पूतो भवति ^{१४}‘पार्वणविधिनोक्तम् ॥३॥

तथा^{१५}:—

^{१६}‘फाल्गुनी ^{१७}‘फल्गुनीयुक्ता चेतस्यां ब्राह्मणाय सुसंस्कृतं स्वास्तीर्णं शयनीयं निवेद्य भार्या
 मनोज्ञां ^{१८}‘पञ्चवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति नार्यपि भर्तारम् ॥४॥

^{१९}‘पञ्चवतीं कुटुम्बिनीं^{२०}‘स्वास्तीर्णं खट्वोपरिविस्तीर्णोत्कृष्ट-तुलिकादि-^{२१}‘रूपं सुसंस्कृतं^{२२}
 शोभननिर्माणम्^{२३} अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तमर्चितं^{२४}‘शयनीयम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
 दद्यात् । ^{२५}‘विष्णुक-पौर्णमासीविहित-शयनीयदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनीयं ददानि ।

1 I. O. omits it

2 I. O. and A तद्

3 A omits it

4 A युष्मिकामोऽहं

5 A ससुवर्णघृतं

6 A पाठान्ते

7 A प्रतिग्रहीतृवाक्यं

8 A कामस्तुत्यादि

9 A स्पर्शश्च

10 I. O. कर्त्तुं प्रदद्यादिति, A कर्त्तुं
 दद्यात्

11 I. O. होमस्य

12 I. O. omits कम

13 I. O. स्वस्ति

14 A पार्वणविधिनेति युक्तं

15 I. O. and A omit it

16 A omits it

17 I. O. फल्गुनीति युक्ता, A फाल्गुनीति
 युक्ता

18 I. O. पञ्चवतीं, A प्रेक्षावतीं

19 I. O. पञ्चवतीं, A प्रेक्षावतं

20 A कुटुम्बिनीं

21 I. O. रूपी

22 I. O. सुसंकीर्ण

23 A शोभनं निर्माणं

24 A शयनीमर्चितं

25 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तं

खस्तिसावित्रीपाठान्ते ¹शयनीयमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ² । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा:—

³चैत्री चित्तायुक्ता चेतस्यां चित्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ⁴चित्रवस्त्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्रवस्त्रं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ⁵ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं ⁶ परिधानं स्वीकारः ।

तथा:—

वैशाखायां पौर्णमास्यां ब्राह्मणसप्तकं क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः ⁷ सन्तर्प्य धर्मराजानं प्रीणयित्वा
पापेभ्यः पूतो भवति ॥६॥

तत्तत्रक्षौद्रयुक्तामु-पौर्णमासीषु ⁸ दान-⁹[श्रवणात्तन्मध्य-⁹पातित्वादत्वापि विशाखानक्षत्रयुक्त-
पौर्णमास्यां दानम् । अर्चितेभ्यः सप्तभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितान् मधुयुतांस्तिलान् ॐ
अद्यादि ¹⁰युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹¹विष्णुक्ते-पौर्णमासीविहित मधुयुक्त-तिलदानं ¹²-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् क्षौद्रयुक्तांस्तिलान् ददानि । प्रीयतां धर्मराजः । खस्तिसावित्री-
पाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति ¹³प्रतिग्रहीतृभिर्वाच्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
[¹⁴मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।] ¹⁵

तथा :—

ज्यैष्ठी ¹⁶[ज्येष्ठायुक्ता ¹⁷चेतस्यां] ¹⁸क्षत्रोपानत् प्रदानेन ¹⁹नगराधिपत्यमाप्नोति ॥७॥

- 1 A omits वदं
- 2 I. O. वाच्यं for वाक्यम्
- 3 A चित्रं
- 4 I. O. वस्त्रं
- 5 I. O. वाच्यं for वाक्यम्
- 6 A ०पूर्वक
- 7 I. O. ०स्तिलैश्च
- 8 A पौर्णमासीसू
- 9 A ०जाति०
- 10 A तुभ्य०
- 11 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त०

- 12 A reads the bracketed por-
tion twice
- 13 A प्रतिग्रहीतृवाक्यं
- 14 I. O. स्तुतिग्रहणं
- 15 A omits the bracketed por-
tion
- 16 A ज्येष्ठायुक्तं तस्यां for the
b. p.
- 17 I. O. चेत्या
- 18 A क्षत्रोपानत्
- 19 I. O. गवाधिपत्य०

अर्चिताय ब्राह्मणार्चित ¹[छत्रोपानहौ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नमराधिपत्य-
प्राप्तिकामोऽहमेते छत्रोपानहौ ददानि ।] स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतच्छत्रोपानहौ प्रजापत्युत्ता-
नाङ्गिरोदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ² । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । छत्रस्य दण्डग्रहणमुपा-
नहोरारोहण ³ स्वीकारः ।

तथा :—

आषाढ्या-⁴माषाढायुतायामन्नपानदानेन ⁵तदेवाक्षय्यमाप्नोति ॥८॥

अन्नपानमित्यन्न ⁶पानञ्च । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमन्नपानम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । विष्णुक्क-पौर्णमासीविहितान्नपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नपानं ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नपानमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ⁷ । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् ।

तथा :—

श्रावण्यां ⁸श्रवणायुक्तायां जलधेनुं ⁹सान्नां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा ¹⁰स्वर्गलोकम्-
वाप्नोति ॥९॥

मत्स्यपुराणोक्तं ¹¹जलधेनुमन्नसहितां कृत्वा वासोयुगेनाच्छाद्यार्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय
धेनुदानावर्तोक्त-मत्स्यपुराणीयजलधेनुदानविधिना ¹² दद्यात् । ¹³[तत् स्वरूपे सान्नां] वासो-
युगाच्छादितामिति कामनायाश्च स्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहमिति च ¹⁴ विशेषः ।

तथा :—

प्रोष्ठपद्यां तद्युक्तायां ¹⁵गोप्रदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति ॥१०॥

तद्युक्तायां पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्रपदयोरन्यतरनक्षत्रेण युक्तायामित्यर्थः । ¹⁶[ब्राह्मणाय-

- 1 A adds अतच्छत्रोपानहौ ददानि
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एते before
the bracketed portion
- 2 I. O. वाक्यं for वाक्यम्
- 3 I. O. ०मुपानहौ वारोहणं, A
०मुपानहारोहणं
- 4 I. O. ०माषाद्युतायाः, A ०माषाढ-
युतायाः
- 5 I. O. तदेवाक्षयः, A तदक्षयः
- 6 A पानकञ्च
- 7 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

- 8 A श्रवणयुक्तायां
- 9 A सान्ने
- 10 A स्वर्गलोकप्राप्तिरेव
- 11 A जलधेनुं मन्नसहितां
- 12 I. O. ०विधया
- 13 A तत्स्वरूपमान्य for the brac-
keted portion
- 14 A omits it
- 15 A यत्प्रदानेन
- 16 A reads the bracketed por-
tion as ब्राह्मणाय अर्चितां

चिंतायाचितां गाम्] ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-^१विनिर्मुक्तप्राप्तिकामोऽह-
मेतां गां ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गौरियं रुद्रदैवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^२ । पुच्छ-
ग्रहणं स्वीकारः ।

तथा :—

^३आश्वयुज्यामश्विनीगते चन्द्रमसि घृतपूर्ण[भाजनं सुवर्णयुतं]^४ विप्राय दत्त्वा [दीप्ता-
भिर्भवति ॥११॥

अचिंताय ब्राह्मणाय यथोक्तं भाजनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]^५
दीप्ताभित्वप्राप्तिकामोऽहमेतत् घृतपूर्णं सुवर्णयुतं^६ भाजनं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
भाजनमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा :—

कार्तिकी चेत् कृत्तिकायुता^७ स्यात्तस्यां सितमुच्चाणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वशस्य-
रत्नगन्धोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दद्यात् । ^८कान्तारभयं न पश्यति ॥१२॥

अत्र सितोपादानात् सितोद्दाने फलाधिक्यं दीपमध्ये इति दीपचतुष्टयमध्ये । ^{१०}सर्व-
रत्नानि सर्वशस्यानि सर्वगन्धाश्च परिभाषोक्ता प्राह्याः । ब्राह्मणायचिंताय चन्द्रोदयसमये
यथोक्तं वृषमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुर्गुण-पौर्णमासीविहित-सितो-
द्दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं सर्वशस्य-^{११}[सर्वरत्नसर्वगन्धोपेतमुच्चाणं] ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते उच्चायं विष्णुदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
पुच्छग्रहणं स्वीकारः । अन्यवर्णदाने तु तद्वर्णनिवेशो^{१२} विशेषः ।

विष्णुधर्मास्तरे (३।३।१७।३३) :—

माघे ^{१३}श्रवणसंयुक्ता कृष्णा ^{१४}स्याद्वादशी यदा ।

^{१५}तिलदानं ^{१६}महतं पुण्यम् [विनापि श्रवणेन तु]^{१७} ॥१३॥

1 A विनिर्मुक्ति for विनिर्मुक्त

2 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

3 A अश्वयुज्यामश्विनीगते

4 A सुवर्णयुतं for the bracketed portion

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. omits it

7 A तस्यां

8 A वस for रत्न

9 I. O. कान्तारतनयं

10 A सर्ववस

11 A सर्वगन्धीयुक्तप्रच्छाणं for the bracketed portion

12 I. O. तद्वर्णविशेषो

13 A श्रवणयुक्ता

14 A च द्वादशी

15 I. O. दिनदानं

16 A महापुण्यं

17 I. O. omits the bracketed portion

¹[लभेतेति फलं सम्बध्यते।]²श्रवणायुक्त-माघकृष्णद्वादशीदिने ब्राह्मणायाचिताय तिलानर्चितान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्। बृहत्पुराणप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि। स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्। कामस्तुल्यादि पूर्ववत्। ³मुष्टिग्रहणं स्त्रीकारः। ⁴[अत्र विनापि] श्रवणेनेति पददर्शना-च्छ्रवणारहितं⁵-माघकृष्णद्वादश्यामपि तिलदानं कर्तव्यम्।

तथा :—

श्रवणद्वादशीयोगे⁶ कृष्णपक्षे तथैव च।

घृतेन दीपा दातव्यास्तैलैर्वा यदुनन्दन ॥१४॥

तथैव चेत्युक्ते 'वाक्यान्तरोक्तं' ⁸[महत् पुराणं लभेतेति फलं] सम्बध्यते। ⁹श्रवणा-युक्तद्वादश्यां पूर्ववद्दीपान् सङ्कल्प्याभिमतदेशे दद्यात्। ॐ अथ बृहत्पुराणप्राप्तिकामोऽहं घृतेन दीपान्¹⁰ दास्ये इति सङ्कल्प्य दद्यात्। तैलेन दीपदाने¹¹ तु घृतपदस्थाने तैलपद-निवेशो विशेषः।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे नक्षत्रनियततिथिदानावर्तः।

1 A omits the bracketed portion

2 A श्रवणयुक्तमाघद्वादशीदिने

3 I. O. स्वस्तिग्रहणं

4 A अत्रापि for the bracketed portion

5 A ०विहित०

6 I. O. ०युक्ते

7 I. O. वाक्यान्तरोक्तं

8 A reads the bracketed portion as महत्पुराणफलं लभेतेति

9 A श्रवण०

10 I. O. दीपा

11 I. O. दीपादाने

[अथ नानादैवतनक्षत्रदानावर्तः । (६६)]

महाभारते (अनु—६४।५) :—

कृत्तिकासु महाभागे पायसेन ससर्पिषा ।

सन्तर्प्य ब्राह्मणान् ^२साधून् लोकानामोत्थनुत्तमान् ॥१॥

अन्नं यजमानो ब्राह्मणेभ्यः ^३[सदाचारसम्पन्नशीलेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितं ^४सधृतपायसं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकवेदामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमनुत्तम-लोकप्राप्तिकामोऽहमेतं ^५ससर्पिष्कं पायसं ददानि । प्रतिग्रहीतारः ^६स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पायसोऽयं प्रजापतिदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं ^७पठेयुः । ॐ अथ कृतैतदान-प्रतिष्ठार्थं ^८युष्मभ्यमहं ^९दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा पायसं स्पृशेयुः ।

तथा (अनु—६४।६) :—

रोहिण्यां प्रथितैर्मौसे-^{१०}[मार्गैर्यत्नेन] ^{११}सर्पिषा ।

पयोन्नपानं^{१२} दातव्यमानृण्यार्थं^{१३} ^{१४}द्विजातये ॥२॥

प्रथितैर्विहितै-^{१५}[मार्गैर्मृग]-सम्बन्धिभिः [पानं पानकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं]^{१६} धृतमांससहितं दुग्धमन्नं पानकञ्च दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुक-^{१७}वेदामुकशाखा-ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमानृण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^{१८}धृतमांसयुक्तं पयोन्नपानं^{१९} ददानि ।

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A साधून्
- 3 A सदा दानशीलेभ्यः सम्पन्नेभ्यो for the bracketed portion
- 4 I. O. omits स
- 5 A ससर्पिषं
- 6 A स्वस्ती
- 7 I. O. पठेत्
- 8 I. O. युष्मभ्यम्
- 9 A एतत्
- 10 I. O. मार्गैर्यत्ने and A मार्गैर्यत्नं for the bracketed portion

- 11 A सर्पिषा
- 12 I. O. पयोन्नदानं, A पयोन्नपान
- 13 A मनुष्यार्थं
- 14 A द्विजातये
- 15 A मौसेः पशु for the bracketed portion
- 16 A यानं पानकाऽर्चितं for the bracketed portion
- 17 A omits वेदामुक
- 18 I. O. omits धृत
- 19 I. O. पयोन्नदानं

खस्तिसावित्रीपाठान्ते पयोन्नपानमिदं^१ विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।७) :—

दोग्ध्रीं दत्त्वा सवत्सान्तु नक्षत्रे सोमदैवते ।

गच्छते मानुषाल्लोकात्^२ स्वर्गवासमनुत्तमम् ॥३॥

सोमदैवतं मृगशिरः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां धेनुम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमस्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतां सवत्सां दोग्ध्रीं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं दोग्ध्रीयं रुद्रदैवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा(अनु—६४।८) :—

आर्द्रायां कृशरं दत्त्वा तैलमिश्रमुपोषितः ।

नरस्तरति दुर्गाणि क्षुरधारांश्च पर्वतान् ॥४॥

आर्द्रानक्षत्रयुक्तदिनपूर्वतरदिने प्रातः कृत्यनित्यो घटिकाधिकप्रहरतये हविष्यं^३ भुक्त्वा ऽऽचम्य शुचौ देशे उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुखो उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः^४ ॐ^५ [सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्च महाभूतानीति पठित्वा] महाभारतोक्तकृशरदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा उदङ्मुखो गृहीतजलपूर्णताम्रपात्रः सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने महाभारतोक्त-कृशरदानकर्मोहं करिष्ये । ततो नियमेन क्षुप्त्वा परदिने^६ कृतनित्य उपोष्यापरदिने^७ तिलतण्डुलमिश्रदुग्धं तैलयुत-^८मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-कृशरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^९ तैलमिश्रं कृशरं ददानि ।^{१०} खस्तिसावित्रीपाठान्ते कृशरोऽयं प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 I. O. 'दानमिदं'

2 I. O. मानुषान् लोकात्, A मानुषाल्लोका

3 A सुकृत्

4 A omits it

5 I. O. reads the bracketed

portion as सूर्यसोमयमकालपञ्च-महाभूतानि

6 I. O. कृतनित्योपोष्यापरदिने

7 I. O. तिलतण्डुलमिश्रं

8 A omits अर्चितम्

9 A omits एतं

10 A reads ॐ before this

तथा(अनु—६४।६) :—

^१पूपान् पुनर्वसौ दत्त्वा तथैवान्नानि शोभने ।

यशस्वी रूपसम्पन्नो बह्वन्ने^२ जायते कुले ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् पूपान् [अन्नानि चार्चितानि]^३ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-पुनर्वसुविहित पूपान्नदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतात् ^४पूपान् ^५एतान्यन्नानि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते पूपा एते प्रजापतिदेवता अन्नान्येतानि प्रजापति-देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा(अनु—६४।१०) :—

पुष्ये तु कनकं दत्त्वा ^६[कृतं वाकृतमेव] च ।

अनालोक्येषु लोकेषु सोमवत् स ^७विराजते ॥६॥

^८कृतमलङ्कारी ^९अकृतमघटितम् । ^{१०}[अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं] यथोक्तं कनकम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-पुष्यर्त्तविहित-कनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^{११}कृताकृतं कनकं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कनकमिदमभिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ^{१२} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा(अनु—६४।११) :—

^{१३}अश्लेषासूतमो रूप्यं ^{१४}[वृषभं वा] प्रयच्छति ।

स सर्वभयनिर्मुक्त-^{१५}वैभवानधितिष्ठति ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं रजतं ^{१६}वृषभं वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ताश्लेषाविहितरूप्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतरूप्यं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^{१७}रूप्यमिदमभिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१८}[वृषभदाने

1 A पूपान्न

2 I. O. 'बह्वन्ने', A वन्नान्न

3 A omits the bracketed portion

4 I. O. अपूपान्, A पूवपान

5 A omits it

6 A दद्यात् स्वीकृतमेव for the bracketed portion

7 A विजायते

8 A स्वीकृतमलङ्कार

9 I. O. omits अ, A कृतमघुत्तम-घटितं

10 A अर्चितं for the bracketed portion

11 A कृतं

12 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

13 A अश्लेषासुभयो

14 I. O. वृषं वासं for the bracketed portion

15 A सर्वभयनिर्मुक्तं, I. O. शान्तवानधि०

16 A वृषन्वा

17 A रूप्यमिदं चन्द्रदेवतमिति

18 A omits the bracketed portion

तु वाक्ये रूप्यपदस्थाने वृषभपदनिवेशो विशेषः । खस्त्रिसावित्रीपाठान्ते वृषभोऽयं विष्णु-
दैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणं स्वीकारः^१ ।

तथा (अनु—६४।१२) :—

मघासु तिलपूर्णानि वर्द्धमानानि मानवः ।

प्रदाय पुत्र-^२वसुमानिह^३ प्रेत्य च जायते ॥८॥

वर्द्धमानानि शरावान् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं^४ तिलपूर्णशरावत्तयम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ततिलपूर्णवर्द्धमानदानफलप्राप्तिकामोऽहं^५ भेतानि तिल-
पूर्णानि वर्द्धमानानि ददानि । खस्त्रिसावित्रीपाठान्ते^६ वर्द्धमानानि एतानि विष्णुदैवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१३) :—

फाल्गुनी-^७पूर्वसमये ब्राह्मणानामुपोषितः ।

^८[भक्ष्यान् फाणित]संयुक्तान्^९ दत्त्वा सौभाग्यमृच्छति^{१०} ॥९॥

^{११}[फाणितं खण्डशालूक इति प्रसिद्धम् ।] पूर्वफाल्गुनीयुक्तदिन-पूर्व-^{१२}तरदिने पूर्व-
वद्धविष्याहारादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-[महाभारतोक्त-पूर्व]^{१३} फाल्गुनीविहित-
फाणितयुक्त-भक्ष्य^{१४}-दान-^{१५}कर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्या-
परदिने महाभारतोक्त-पूर्वफाल्गुनीविहित-फाणितयुक्त-भक्ष्यदानकर्माहं करिष्ये ।]^{१६} ततो
नियमेन सुप्त्वा परदिने [उपोष्यापरदिने ब्राह्मणेभ्योऽचितान् फाणितयुक्तान् यथाशालामं फल-
मूलापूपलङ्घुकान्]^{१७} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि

- 1 I. O. स्वीकार
- 2 I. O. ०पशुमानिह
- 3 A ग्रह्य
- 4 A ०र्चिताय
- 5 I. O. ०भेतान् तिलपूर्णान् वर्द्ध-
मानान्
- 6 I. O. वर्द्धमाना एते विष्णुदैवता
- 7 I. O. ०सर्वसमये
- 8 A भक्ष्यान्फाणितं for the brac-
keted portion
- 9 I. O. ०संयुक्तां
- 10 I. O. ०मृच्छति

- 11 A फाणितं खण्डशालूक इति
प्रसिद्धः for the bracketed
portion
- 12 A omits तर
- 13 D. O. omits the bracketed
portion
- 14 I. O. and A ०भक्ष्य
- 15 I. O. कर्माहं करिष्ये इति
- 16 I. O. omits the bracketed
portion
- 17 A reads the bracketed por-
tion as महाभारतोक्त-पूर्वफाल्गुनी-
विहित-फाणितयुक्तभक्ष्याणि

पाणितयुक्तभक्ष्याणि ददानि । स्वस्तिसावित्रोपाठान्ते भक्ष्याणीमानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१४-१५) :—

घृतक्षीरसमायुक्तं विधिवत् ^१षष्ठिकौदनम् ।

उत्तराविधये दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ॥१०॥

यद्यत् प्रदीयते दानमुत्तराविधये नरैः ।

[महाफलमनन्त^२ तद्भवतीति]^३ विनिश्चयः^४ ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतक्षीरयुतं ^५षष्ठिकौदनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षस्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतक्षीरयुक्तं ^६षष्ठिकौदनं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् । स्वेच्छया गोदान-^७[स्वर्गदानादिकं यदन्नं] विधीयते तदनन्तर-फलहेतुः^८ । यस्मात् पुण्यतमेय^९-मुत्तरपल्लुनी, तत्र च देयद्रव्यदेवतास्वीकारौ च प्रतिग्रह-विधायनुसन्धेयौ ।

तथा (अनु—६४।१६) :—

हस्ते हस्तिरथ^{१०} दद्याच्चतुर्गु^{११}क्तं-^{१२}मुपोषितः ।

प्राप्नोति परमाङ्गो^{१३}कान्^{१४} पुण्यकामसमन्वितान् ॥१२॥

^{१५}[चतुर्गु^{१६}क्तं चतुर्भिर्गजैर्युक्तमित्यर्थः ।] ^{१७}हस्तानक्षत्रयुक्तदिन-पूर्वतर^{१८}-दिने पूर्ववद्ध-विष्णुहारादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-महाभारतोक्त-हस्तिरथदानं मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने महाभारतोक्त-हस्तिचतुष्टययुक्त-रथदानकूर्माहं^{१९} करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने ^{२०}उपोष्यापरदिनेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथोक्तं^{२१} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्त-^{२२}चतुर्हस्तियुक्त-

1 A' षष्ठिकौदनं

2 I. O. महाफलमन्तं

3 A reads the bracketed portion as महाफलं समं तत्र भवतीति

4 I. O. निश्चयः

5 A' षष्टिकौदनं

6 A' षष्ठिकौदनं

7 A reads the bracketed portion as स्वर्गदानानि यद्

8 A ०प्राप्तिः

9 I. O. ०तामय०

10 I. O. ०मन्त्रितः

11 I. O. परमान् लोकान्

12 A चतुर्गुक्तगजैरित्यर्थः for the b. p.

13 I. O. हस्त०

14 A omits तर

15 A' omits उपोष्या...दिने

16 A' omits चतुर्हस्तियुक्तं

रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^१ 'हस्तिचतुष्टययुक्तं'^२ रथं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते रथोऽयं प्रजापतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । 'इशाग्रहणं' स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।१७) :—

चित्रायां^४ वृषभं दत्त्वा^५ [पुण्यान् गन्धांश्च] भारत ।

चरत्यप्सरससां लोके रमते नन्दने तथा ॥१३॥

पुण्यान् मनोज्ञानुत्कृष्टानित्यर्थः^६ । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वृषभं सुगन्धिद्रव्याणि चार्चितानि चन्दनायुक्तं^७ कर्पूरकालीयकानि^८ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महा-भारतोक्त-चित्राविहितवर्षभ-पुण्यगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतवृषभं^९ -मेतांश्च गन्धान् ददानि । 'स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते'^{१०} 'वृषभोऽयं विष्णुदेवतो गन्धा एते गन्धर्वदेवता'^{११} ^{१२} [इति प्रति-ग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । वृषपुच्छग्रहणं गन्धस्य स्पर्शश्च स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।१८) :—

स्वात्थामय धनं दत्त्वा यदिष्टतममात्मनः ।

प्राप्नोति लोकान् स शुभानिह चैव महद्यशः ॥१४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय स्वर्णरजतताम्रकांस्यरक्तवस्त्रादीनामिच्छयान्यतममर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-स्वातीविहितेष्टतमधनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धनं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते धनमिदं विष्णुदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-स्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१९-२१) :—

विशाखायामनङ्गाहं धेनुं दत्त्वा च दुग्धदाम् ।

^{१३} [सप्रासङ्गं च शकटं सधान्यं वस्त्रसंयुतम् ॥१५॥]

1 A महाभारतोक्त just before it

2 A omits युक्तं

3 T. O. कथा०

4 T. O. and A चित्राया

5 A उपयामन्यांश्च for the b. p.

6 I. O. ०कष्टानीत्यर्थः

7 A' ०कुङ्कुमकालीयकानि

8 A ०मेतं वृषभ०

9 A प्रतिग्रहीता just before it

10 A वृषभोयं

11 A reads the portion bracke-
ted from p. 620 above up to
here within the chap. नामा-
देवत कष्टदानावर्तः

12 A omits the portion bracke-
ted from here up to p. 641
below

13 Supplied from M. bh. I. O.
omits it.

संप्रासन्नमित्याकर्षयुगद्वयसहितमित्यर्थः । एवं चत्वारो वृषा योज्याः ।

पितृदेवांश्च प्रीणाति प्रेत्य चानन्यमश्नुते ।

न स दुर्णायवाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥१६॥

दत्त्वा यथोक्तं विप्रेभ्यो वृत्तिमिष्टां स विन्दति ।

नरकादींश्च संक्षेपान्नाप्नोतीति विनिश्चयः ॥१७॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वृषं धेनुं शकटमाकर्षकं वृषचतुष्टययुक्तं धान्यवस्त्रसहितमर्चितम्
ॐ अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तविशाखाविहितानडुद्धेनुशकटदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं यथासंख्यमेतमनडाहम् एतां धेनुम् एतं संप्रासन्नं सधान्यं वस्त्रसंयुतं
शकटं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्तेऽनड्वानयं विष्णुदेवतो धेनुरियं रुद्रदेवता शकटोऽ-
यमुत्तानाङ्गिरोदैवत इति प्रतिग्रहीतारो वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । वृषधेनोः पुच्छ-
ग्रहणं शकटस्यारोहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२२) :—

अनुराधासु प्रावारं वस्त्रान्तरमुपोषितः ।

दत्त्वा युगशतञ्चापि नरः स्वर्गं महीयते ॥१८॥

प्रावार-^१मुत्तरीयं वस्त्रान्तरं परिधानीयवस्त्रम् एवं वस्त्रयुगम् । अनुराधायुक्तदिनपूर्वतर-
दिने पूर्ववद्धविष्याहारादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासमहाभारतोक्तानुराधाविहित-
वस्त्रयुगदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य यथाविधि सङ्कल्पयेत् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने
महाभारतोक्तानुराधाविहितवस्त्रयुगदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्ता परदिने उपोष्या-
परदिने ब्राह्मणायार्चितायार्चितमुत्कृष्ट^२-वस्त्रयुगम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महाभारतोक्तानुराधाविहितवस्त्रयुगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रावारमेतद्वस्त्रान्तरञ्च ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२३) :—

कालशाकञ्च विप्रेभ्यो दत्त्वा मर्त्यः समूलकम् ।

ज्येष्ठायामृद्धिमिष्टां वै गतिमिष्टाञ्च गच्छति ॥१९॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितसमूलककालशाकम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महाभारतोक्त-समूलककालशाकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् समूलकं कालशाकं ददानि स्वस्ति-

सावित्रीपाठान्ते कालशाकमिदं वनस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतारो वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२४) :—

मूले मूलफलं दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ।

पितृन् स संप्रीणयति गतिमिष्टाञ्च गच्छति ॥२०॥

अत्र प्रसिद्धफलमूलानामलामेनापि फलानि मूलानि चार्चितानि अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-मूलार्चविहित-फलमूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते फलमूले ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं फलमूले एते वनस्पतिदैवते इति प्रतिग्रहीतारो ब्रूयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२५क-२६क) :—

^१अथ ^२पूर्वास्त्राषाढासु दधिपात्राययुषोषितः ।

कुलवृत्तोपसम्पन्ने ब्राह्मणे वेदपारगे ।

पुरुषो जायते प्रेत्य कुले स बहुगोकुले ॥२१॥

× × परदिने महाभारतोक्त-दधिपात्रदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने उपोष्यापरदिने कुलवृत्तशालिने वेदविदेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि दधिसहितानि पात्राणि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-दधिपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दधिपात्राणि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते दधिपात्रायेतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२६ख-२७क) :—

उदसङ्को ससर्पिष्कं प्रभृतमधुफाणितम् ।

^३दत्त्वोत्तरास्त्राषाढासु सर्वकामानवाप्नुयात् ॥

उदसङ्को घृतशर्करायुक्ता जलक्लिन्नाः सक्त्वः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुदसङ्कं^४ घृतयुतं^५ बहुतरमधुखण्डशालूकयुक्तञ्च ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुकप्राप्तिकामोऽहमेतं घृतमधुफाणितयुक्तमुदसङ्कं^६ ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते 'उदसङ्कोऽयं' प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 Supplied from M. bh. I. O.

omits it.

2 I. O. पूर्वास्त्राषाढासु

3 I. O. दत्त्वोत्तरास्त्राषाढासु

4 I. O. उदसङ्क

5 I. O. बहुतरमधुखाण्ड

6 I. O. उदसङ्कोऽयं

तथा (अनु—६४।२७ख-ग) :—

दुग्धं त्वभिजितो योगे दत्त्वा मधुघृतप्लुतम्^१ ।

धर्मेनित्यो मनीषिभ्यः स्वर्गलोके महीयते ॥२३॥

उत्तराषाढान्त्यचतुर्भागे श्रवणाद्यनाडिकाचतुष्टयावधिके अभिजितो नक्षत्रस्य योगः । अर्चितेभ्यो विद्वद्ब्राह्मणेभ्योऽर्चितं मधुघृतमिश्रं दुग्धम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-समधुघृतदुग्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं मधुघृतयुतं दुग्धं ददानि । खस्ति-सावित्रीपाठानन्तरं दुग्धमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतारो ब्रूयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२८) :—

श्रवणे कम्बलं दत्त्वा वस्त्रान्तरितमेव च ।

श्वेतेन याति यानेन सर्वलोकान् समावृतान् ॥२४॥

वस्त्रान्तरितं वस्त्राच्छादितम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं [वस्त्राच्छादितञ्च कम्बलं]^२ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तवस्त्रान्तरित-कम्बलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वस्त्रान्तरितं कम्बलं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते कम्बलोऽयं बृहस्पतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकमाच्छादनं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२९) :—

गोप्रयुक्तं धनिष्ठासु यानं दत्त्वा समाहितः ।

वस्त्ररश्मिधरं^३ सद्यः^४ प्रेत्य राज्यं समश्नुते ॥२५॥

गोप्रयुक्तमार्कषकृषभद्वयसहितं वस्त्ररश्मिधरं वस्त्रमयरज्जुसहितम् अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथोक्तं रथम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-धनिष्ठाविहित-गोप्रयुक्तरथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोप्रयुक्तं वस्त्ररश्मिधरं रथं ददानि । खस्तिसावित्री-पाठानन्तरं रथोऽयं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कशा-ग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।३०) :—

गन्धान् शतभिषायोगे दत्त्वा सागुरुचन्दनान् ।

प्राप्नोत्यप्सरसां लोकान् प्रेत्य गन्धांश्च शाश्वतान् ॥२६॥

1 I. O. मधुघृतं प्लुतं

2 I. O. reads the b. p. as

कम्बलञ्च वस्त्राच्छादितं

3 I. O. वस्त्ररश्मिधरं

4 I. O. सद्यः

गन्धान् कस्तूरिकाम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^१ यथोक्तद्रव्यसहितां^२ कस्तूरिकाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-शतभिषाविहित-गन्धदानफलप्राप्तिका-मोऽहमेतान् सागुरुचन्दनान् गन्धान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गन्धा एते गन्धर्वदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।३१) :—

पूर्वभाद्रपदायोगे राजमाषान् प्रदाय तु ।

सर्वभक्ष्यफलोपेतः स वै प्रेत्य सुखी भवेत् ॥२७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् राजमाषान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महा-भारतोक्त-राजमाषदानफलप्राप्तिका-मोऽहमेतान् राजमाषान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते राजमाषा एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।

तथा (अनु—६४।३२) :—

औरभ्रमुत्तरायोगे यस्तु मांसं^४ प्रयच्छति ।

स पितृन् प्रीणयति वै प्रेत्य चानन्यमश्नुते ॥२८॥

औरभ्रं मेषभवम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं मेषमांसम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-औरभ्र-मांसदानफलप्राप्तिका-मोऽहमेतदौरभ्रं मांसं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते मांसमिदं प्रजापतिदेवतामिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।३३) :—

कांस्योपदोहनां धेनुं रेवत्यां यः प्रयच्छति ।

स प्रेत्य कामानादाय^५ दाता समुपतिष्ठति ॥२९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां धेनुम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-रेवतीविहित-धेनुदानफलप्राप्तिका-मोऽहमेतां कांस्योपदोहनां धेनुं ददानि । स्वस्तिसावित्री-पाठानन्तरं धेनुरियं रुद्रदेवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।३४) :—

रथमश्वसमायुक्तं दत्त्वाश्विन्यां नरोत्तमः ।

हस्त्यश्वरथसम्पन्ने वर्चस्वी जायते कुले ॥३०॥

- 1 I. O. ०र्चितायां
- 2 I. O. ०र्चितायां
- 3 I. O. सर्वभक्ष्यं

- 4 I. O. माषं

- 5 I. O. दातारमुपतिष्ठति

अर्चिताय ब्राह्मणायांचितं रथम् ७^३ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतो-
क्ताश्वरथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वयुक्तरथं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते रथोऽयं प्रजा-
पतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कशाग्रहणं स्त्रीकारः ।

तथा (अनु—६४।३५) :—

भरणीषु द्विजातिभ्यस्तिलधेनुं प्रदाय वै ।

^१गाश्च प्रभूताः प्राप्नोति नरः प्रेत्य यशस्तथा ॥३१॥

द्विजातिभ्य इति जालाख्यायामेकस्मिन् बहुवचनम् । मतस्यपुराणोक्तां तिलधेनुमुत्-
पाद्यार्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय धेनुदानावर्तस्थ^२-मतस्यपुराणीयतिलधेनुदानविधिना दद्यात् ।
तत्र कामनायां महाभारतोक्त-भरणीविहित-तिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।२०-२७क) :—

कृत्तिकासु सुवर्णस्य दानं बहुफलं स्मृतम् ।

रक्तवज्रस्य रोहिण्यां सौम्यमे लवणस्य च ॥३२॥

सौम्यमे मृगशिरसि ।

कृसरस्य तथार्द्रायामादित्ये^३ रजतस्य तु ।

घृतस्य तु तथा पुष्ये^४ चन्दनानाञ्च सर्पमे ॥३३॥

आदित्ये पुनर्वसोः सर्पमे अश्लेषायाम् । चन्दनानामितिरवेतचन्दनरक्तचन्दनकुचन्दना-
नाम् ।

तिलानाञ्च मघायोगे प्रियङ्गोर्भगदैवते ।

आर्यन्ने चाप्यपूपानां सावित्रे पायसस्य तु ॥३४॥

भगदैवते पूर्वफल्गुन्याम् आर्यन्ने उत्तरफल्गुन्याम् सावित्रे हस्तायाम् ।

चित्रायां चित्रवज्राणां सक्कूनां वायुदैवते ।

ऐन्द्राग्रे^५ चैव लोहानां मैत्रे माल्यफलस्य च ॥३५॥

वायुदैवते स्वात्याम् ऐन्द्राग्रे विशाखायां मैत्रेऽनुराधायाम् ।

छत्रस्य^६ च तथा शाक्रे मूले मूलफलस्य च ।

हिमस्य मधुयुक्तस्य दानमाप्ये महाफलम् ॥३६॥

१ I. O. गोश्च

२ I. O. धेनुदानावर्त°

३ I. O. तथार्द्रायामादित्ये

४ I. O. पुष्य

५ I. O. तन्त्राग्रे

६ I. O. चन्द्रस्य

शाक्रे ज्येष्ठायाम् आप्ये पूर्वाषाढायाम् ।

विश्वेश्वरेऽन्नदानस्य श्रवणे वसनस्य च ।

धान्यस्य वासवे^१ विप्रा वारुणे चौषधस्य च ॥३७॥

विश्वेश्वरे उत्तराषाढायां वासवे धनिष्ठायां विप्रा इति सम्बोधनम् । वारुणे शतभिषा-
याम् ।

आजे पुराणबीजानां शस्यानां तदनन्तरे ।

गोरसानां तथा पौष्णे ज्ञानानामथ चाश्विने ।

आजे पूर्वभाद्रपदायां पाष्णे रेवत्याम् ।

तिलानाञ्च तथा दानं भरणीषु महाफलम् ॥३८॥

कृत्तिकानक्षत्रे अर्चिताय ब्राह्मणाय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्तकृत्तिकाविहितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । खस्ति-
सावित्रीपाठान्ते सुवर्णमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
रोहिण्यां लोहितवस्त्रदाने तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रोहिणीविहितरक्तवस्त्रदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतद्रक्तवस्त्रमिति वाक्ये विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते रक्तवस्त्रमिदं बृहस्पति-
दैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं
स्वीकारः । मृगशिरसि लवणदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तसौम्यविहितलवणदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतल्लवणमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणमिदं सोमदैवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । आर्द्रायां तिलतण्डुलपक्वान्नदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तार्द्राविहितकृसरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृसरमिति विशेषः । खस्तिसावित्री-
पाठान्ते कृसरोऽयं प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । रजत-
दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तादित्यर्चविहित-रजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति विशेषः ।
खस्तिसावित्रीपाठान्ते रजतमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
पयोधृतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुष्यर्चविहितधृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् धृतमिति
विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते धृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्लेषायां चन्दनदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्लेषाविहितचन्दनदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि चन्दनानीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते चन्दनान्येतानि गन्धर्व-
देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मघायां तिलदाने वाक्ये विष्णु-

धर्मोत्तरोक्त-मधाविहित-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि तिलानीति विशेषः । खस्ति-
सावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । पूर्वफलगुण्यां प्रियङ्गुदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-भगदैवतर्चविहित-
प्रियङ्गुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^१ प्रियङ्गुमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रियङ्गुरियं^२
प्रजापतिदेवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।
उत्तरफलगुण्यां^३-मपूपदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताभ्यर्चविहितापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्^४-
पूपानिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते अपूपा एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । हस्तायां पायसदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हस्ता-
नक्षत्रविहित-पायसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पायसमिति विशेषः । खस्त्यादिस्वीकारान्तं
प्रथमदानवत् । चित्तायां नानावर्णवस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तचित्ताविहित-वस्त्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि चित्रवस्त्राणीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्राणीमानी बृहस्पति-
देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः ।
खात्यां सक्कुदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-खातीनक्षत्रविहित-सक्कुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्
सक्कूनिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते सक्कव एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । विशाखायां सुवर्ण-रजत-ताम्र-कांस्य-सीसक-पित्तल-रत्नकृष्णायसानां
दाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विशाखाविहित^५-लोहदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि लोहानीति
विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते लोहान्येतान्यग्निदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । अनुराधायां फलमाल्यदाने तु वाक्ये^६विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुराधाविहित-
फलमाल्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलमाल्यानीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते फल-
माल्यान्येतानि विष्णुवनस्पतिदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
ज्येष्ठायां छलदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-ज्येष्ठा^७-विहित-छलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छलमिति
विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते छत्रमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । दशग्रहणं स्वीकारः । मूले सुलस्य फलस्य च दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-मूलर्चविहित-फलमूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्फलमूलमिति विशेषः । खस्तिसावित्री-
पाठान्ते फलमूलमिदं वनस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 I. O. 'मेत'

2 I. O. 'प्रियङ्गु' रिद्'

3 I. O. 'उत्तरफलगुण्यां' पूपदाने

4 I. O. 'मेतान्' पूपान् वृत्ति

5 I. O. 'विशाविहित'

6 I. O. 'विष्णुधर्मोक्ता'

7 I. O. 'मूलर्च'

पूर्वाषाढायां मधुयुक्त-शिशिरजलदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पूर्वाषाढाविहित-हिमदानफलप्राप्तिका-
मोऽहमेतन्मधुयुक्ततिलमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते हिममिदं विष्णुदैवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^१उत्तराषाढायामन्नदाने वाक्ये ^२विष्णुधर्मोत्तरो-
क्तोत्तराषाढा-विहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्तेऽन्न-
मिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । श्रवणे वस्त्रदान-
वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-श्रवणाविहितवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वसनमिति विशेषः । खस्ति-
सावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्त्रीकारः । धनिष्ठायां ^३धान्यदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-धनिष्ठा-
विहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते धान्य-
मिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्त्रीकारः ।
शतभिषायां वनपाचितगुग्गुलु-पाचिततैलानामौषधानामन्यतमस्य दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
शतभिषाविहितौषध-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदौषधमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते
औषधमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पूर्वभाद्रपदायान्धा-
न्यादीनामन्यतमस्य चिरन्तनशस्यस्य दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुराण-बीजदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि पुराणबीजानीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं बीजान्येतानि प्रजापति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्त्रीकारः । उत्तर-
भाद्रपदायां यथालाभं शस्यत्रयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तोत्तरभाद्रपदाविहित-शस्यदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि शस्यानीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते शस्यान्येतानि प्रजापति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्त्रीकारः । रेवत्यां
दुग्धदधितकष्टतादीनां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तरेवतीविहित-गोरसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
गोरसमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते गोरसा एते विष्णुदैवता इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्विन्यां ज्ञानीयुगन्धामलकादिदानवाक्ये विष्णु-
धर्मोत्तरोक्ताश्विनीविहित]^५ज्ञानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ज्ञानमिति विशेषः । खस्ति-
सावित्रीपाठान्ते ज्ञानमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
भरण्यां तिलदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-भरणीविहित-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिला-

- 1 I. O. उत्तराषाढामन्नदाने
- 2 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्त उत्तराषाढा
- 3 I. O. धानदाने

- 4 I. O. ०मेतां
- 5 A omits the portion bracketed from p. 633 above up to here

निति विशेषः^१ । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति ^२प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
^३[कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] ^४'मुष्टिग्रहण' स्वीकारः ।

तथा :—

^५श्रवणे दीपकं दत्त्वा नदीद्वितयसङ्गमे ।

^६[तेजस्वी च यशस्वी च रूपवानभिजायते ॥३६॥

श्रवणानक्षत्रयुक्तदिने नदीद्वितयसङ्गमे] दीपदानं^७ गृहीतजलपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः
 सङ्कल्पयेत् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^८श्रवणर्क्षविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं नदीद्वयसङ्गमे
 दीपं दास्ये इति ^९सङ्कल्प्य दद्यात् ।

तथा (३।३०६।६८) :—

मासे मासे तु रेवत्यां ब्राह्मणान् घृतपायसम् ।

सदक्षिणं भोजयित्वा रूपमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥४०॥

यथेच्छं प्रतिमासं रेवत्यां ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो ^{१०}घृतसहितं पायसमर्चितम् ॐ अद्यादि
 तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमरूपप्राप्तिकामोऽहमेतं घृतपायसं ददामि । ^{११}स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं घृतपायसोऽयं ^{१२}प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
 पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे नक्षत्रदानावर्तः ।

- 1 I. O. शेषः
- 2 I. O. प्रतिग्रहीतृवाक्यं
- 3 A reads the b. p. twice
- 4 'मुष्टिग्रहण'
- 5 'श्रवणे'
- 6 A omits the b. p.

- 7 A गृहीतजलपूर्णापात्र
- 8 A श्रवणाख्यं
- 9 A सङ्कल्प'
- 10 A घृतसहितं
- 11 A 'पाठात्'
- 12 A प्रजापतिः

[अथ नानादैवत-मासव्यापिदानावर्तः ।]' (६७)

विष्णु :—

आश्विनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं घृतं^२ प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति ॥१॥

^३अथ ^४सौराश्विनशुक्लप्रतिपदि प्रातर्यजमानोऽर्चितेभ्यो यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्यो घृतमर्चितं^५ दद्यात्^६ । ^७अथामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुक^८-शाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेव^९-शर्मभ्यो युष्मभ्यं विष्णुक्ल-मासावच्छिन्न-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्^{१०} घृतं ददानि । ^{११}अश्विनौ प्रीयेताम् । ^{१२}प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घृतमिदं विष्णुदैवत-मित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं^{१३} पठेयुः । ततः [७^{१४} अथ]^{१५} कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं [युष्मभ्यं दक्षिणामेतत्] काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा घृतं स्पृशेयुः^{१६} । ^{१७}एव-मागाम्यमावास्यां यावत् प्रत्यहं दद्यात् ।

तथा :—

तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं गोरसैर्ब्राह्मणान् भोजयित्वा आरोग्यभाग् भवति ॥२॥

तस्मिन्नेवाश्विन^{१८} इत्यर्थः । सौराश्विनकृष्ण^{१९}-प्रतिपद्यर्चितेभ्यो यथेष्टसंख्य^{२०}-ब्राह्मणेभ्यो दुग्धदधितकघृतानामन्यतममर्चितम् ७^{२१} अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आरोग्य-प्राप्तिकामोऽहमेतान् ^{२२}गोरसान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{२३}एवमागाम्य-मावास्यां यावत् प्रत्यहं दद्यात् ।

- 1 A omits the bracketed por-
tion
- 2 I. O. घृत
- 3 I. O. and A अथ
- 4 I. O. सचाश्विनं and A सौर
आश्विनं
- 5 A omits अर्चितम्
- 6 A omits this
- 7 A omits this
- 8 A omits वेदामुकामुक
- 9 A omits देव
- 10 I. O. 'मेत'
- 11 A अश्विनौ

- 12 A प्रीति०
- 13 A कामस्तुति
- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 I. O. दक्षिणाभिदं युष्मभ्यमहमेतत्
for the b. p.
- 16 A स्पृशेत्
- 17 A एवं मागंय मावास्यां
- 18 A तस्मिन्ने आश्विन
- 19 A omits कृष्ण
- 20 I. O. संख्या for संख्य
- 21 A adds तिष्ठान् before this
- 22 A एवमावष्टयमावास्यां

तथा :—

माघे ^१मास्यग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा ^२सघृतं कुन्माषं ^३ब्राह्मणान् भोजयित्वा दीप्ताग्नि-
र्भवति ॥३॥

कुन्माषो ^४राजमाष इति प्रसिद्धः । सौर-[माघशुक्लप्रतिपद्यज्ञौ] ^५ ॐ प्रजापतये
स्वाहेति मन्त्रेण तिलान् ^६यथाशक्ति हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा यथेष्टसंख्य-
ब्राह्मणेभ्योऽर्चितं सघृतं ^७कुन्माषम् ॐ अथादि ^८युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^९दीप्ताग्नि-
प्राप्तिकामोऽहमेतं ^{१०} सघृतं कुन्माषं ददानि । ^{११}स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कुन्माषोऽयं
प्रजापतिदेवत ^{१२} इति प्रतिप्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । सुष्टिग्रहणं ^{१३}
स्वीकारः । ^{१४}[एवमार्गमावास्यावधि] प्रत्यहं होमं कृत्वा सघृतं कुन्माषं दद्यात् ।

भविष्यपुराणे :—

दिने दिने ^{१५}जपन्नाम भास्करस्य महात्मनः ।

ददाति कार्तिके यस्तु ^{१६}तस्यायतनदीपकम् ॥४॥

जातिस्मरत्वं ^{१७} प्रजाञ्च प्राकाश्यं सर्वजन्तुषु ।

अव्याहतेन्द्रियत्वञ्च स प्राप्नोति न संशयः ॥५॥

सौरकार्तिक-शुक्लप्रतिपदि गृहीतजलपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सूर्यायतनदीपं ^{१८}[सङ्कल्प्य
आगाम्यमावास्यां] ^{१९}यावदद्यात् । ॐ भविष्यपुराणोक्त-कार्तिकव्यापि-दीपदानफलप्राप्तिकामो-
ऽहं [सूर्यायतने दीपं दास्ये] ^{२०} । ततो यथाशक्ति भास्कराय नम इति जपित्वा ^{२१} प्रज्वाल्य
दद्यात् । ^{२२}एवमपरदिनेष्वपि ^{२३}सङ्कल्पव्यतिरेकेण दीपदानम् ।

- 1 A मासि
- 2 A घृतं, I. O. omits it
- 3 A ब्राह्मणं
- 4 I. O. राजमास and A सत्यमास
- 5 A मासप्रतिपदौ for the b. p.
- 6 I. O. यथाशक्तिहुत्वा
- 7 I. O. घृतं
- 8 I. O. युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा
- 9 A दीप्ताग्निं for दीप्ताग्निम्
- 10 A ॐमेतत्
- 11 I. O. adds स्वस्त्यादि पूर्ववत् be-
fore this
- 12 A प्रजापतिदेव
- 13 A सुष्टिग्रहणं

- 14 A एवमार्गमावास्यां यावत् दधि-
दान for the bracketed portion
- 15 A जपन्मन्त्रं, I. O. जपन्नाम
- 16 A तथायातनदीपकं, I. O. भगा-
यतनदीपकं
- 17 A इतिमन्त्रञ्च
- 18 A संकल्पग्रामावास्यां for the brac-
keted portion
- 19 A यावत् कुर्यात्
- 20 A सूर्यायतनदीपं दानस्य for the
bracketed portion
- 21 I. O. पूजयित्वा
- 22 A एवमपरदिनेषु
- 23 A सङ्कल्पव्यतिरेकेण

विष्णुधर्मोत्तरे :—

अश्वयुज्यामतीतायां यावद्राजेन्द्र ¹[कार्तिकी ।

तावद्दीपप्रदस्योक्तं फलं राजेन्द्र ²] शाश्वतम् ॥६॥

तावत्कालं प्रयच्छन्ति ये तु दीपं ³सदा निशि ।

तुङ्गे देशे बहिस्तेषां ⁴[महत्पुण्यफलं भवेत् ⁵] ॥७॥

अप्यन्धकारे गहने [प्राकाशयं तेन] ⁶जायते ।

⁷प्राकाश्याद् यदुशादूलं तेन यान्ति हि ⁸तत् सुखम् ॥८॥

कृष्णप्रतिपदादिपौर्णमास्यन्त-⁹कार्तिके दीपदानम् । बहिरुच्च-¹⁰दीपस्थानं निर्माय [तत्र निशि] ¹¹दीपं दातुं कृष्णप्रतिपदि ¹²पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ¹³ॐ अथारभ्य कार्तिकपौर्ण-
मासीपर्यन्तं ¹⁴प्रत्यहं विष्णुधर्मोत्तरोक्तकार्तिकमासविहित-¹⁵बहिस्तुङ्गस्थदीपदानफलप्राप्ति-
कामोऽहं बहिस्तुङ्गस्थाने दीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य प्रत्यहं दद्यात् ।

तथा:—

द्विजवेश्मनि यो दद्यात् कार्तिके मासि दीपकम् ¹⁶ ।

अग्निष्टोमफलं तस्य वदन्ति च मनीषिणः ॥९॥

पौर्णमास्यन्तकार्तिकोपक्रमदिने पूर्ववद्दीपं सङ्कल्प्य द्विजगृहे मासमेकं दद्यात् । ॐ
अग्निष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहं मासमेकं द्विजगृहे दीपं दास्ये । अस्य ¹⁷फलभूयस्त्वात्
मासव्यापिदानत्वं प्रयुक्तम् ¹⁸ ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे ¹⁹मासव्यापिदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. राजे

3 A महानिशि

4 I. O. बहिस्तेषां

5 A reads the bracketed portion as महापुण्यं फलं लभेत्

6 A reads the bracketed portion as प्रकाशयन्ते न

7 I. O. प्राकाश्यादुशादूलं, A प्राकाश्यादुशादूलं

8 A omits it

9 A कार्तिकदीपदान

10 A बहिरुच्च

11 I. O. तन्निशि for the bracketed portion

12 A कृष्णप्रतिपदादि

13 A omits it

14 A कार्तिकपौर्णमासीपर्यन्त

15 A omits बहि

16 A कामद्

17 A भूयिष्ठात्

18 A युक्तं

19 I. O. omits मास

[अथ नानादैवतसंक्रान्तिदानावर्तः]¹ । (६८)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।३८-४५) :—

मेषसंक्रमणे ²भानोर्मेषदानं महाफलम् ।

³वृषसंक्रमणे दानं गवां प्रोक्तं तथैव च ॥१॥

गवां वृषाणाम्⁴ ।

⁵शयनासनदानञ्च ⁶मिथुनोपक्रमे तथा ।

⁷शयनासनदानमिदमेकैकस्योभयोर्वा स्वेच्छया द्वन्द्व⁸-निर्देशस्तूभयोर्महाफलत्वार्थः ।

⁹कर्कप्रवेशे ¹⁰शक्रुश्च सितया च तथैव च ।

गुडफाणितखण्डानां सितायाश्च तथैव च ॥२॥

¹¹सितया ¹²शर्करया ¹³सहितमित्यर्थः । [फाणितं खण्डशालूकम्]¹⁴ ।

लवणाज्यफलानाञ्च तथा ¹⁵हरितकस्य च ।

तथा चैवोदकुम्भानां [दानं ज्ञेयं महाफलम्]¹⁶ ॥३॥

¹⁷[हरितकं पत्रशाकम्] । ¹⁸कर्कप्रवेशमुपन्यस्य शर्करासहित-शक्रायुद-¹⁹कुम्भान्तदानश्रुतेः सिंहप्रवेशमुपन्यस्य ²⁰[च देयान्तरश्रुतेः] सशर्कर-²¹[शक्रायुदकुम्भान्तानां] दानं ²²कर्कसंक्रमण एव । एषाञ्च दशानां द्रव्याणां प्रत्येकमेव दानं महाफलम् । [एकस्य दानात्]²³ द्वित्र्यादि-दाने²⁴ समस्तदाने च फलातिशयः । अत्राप्यनेकद्रव्योपादान एवं बोद्धव्यम् ।

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A भानौ मेषदानं
- 3 A वृषभं संक्रमणे
- 4 A वृषानान
- 5 A शयनासनदानञ्च
- 6 A मिथुनोपक्रमे
- 7 A शयनासनदानानि दानैकस्योभयो-
र्व्या
- 8 I. O. omits द्वन्द्व
- 9 A कर्कप्रवेशे
- 10 A शक्रश्च, I. O. omits it
- 11 I. O. सितया
- 12 A शर्कराया
- 13 I. O. सहितानामित्यर्थः

- 14 A फाणितं खण्डवस्तूनां for the b. p.
- 15 A हनितथास्य
- 16 A ज्ञेयं फलद्वारीतकं for the b. p.
- 17 A यथाशक्तं for the b. p.
- 18 A and I. O. कर्कः
- 19 I. O. कुम्भ for कुम्भान्त
- 20 A देयान्तरश्रुतेः for the bracketed portion
- 21 I. O. सशक्रायुदकुम्भादीनां for the b. p.
- 22 A कर्कसंक्रमण
- 23 A reads एकस्य दानानात् for and I. O. omits the bracketed portion
- 24 I. O. द्वित्र्यादिदाने, A omits it

सिंहप्रवेशे पात्राणां तैजसानां तथैव च ।

कन्याप्रवेशे वस्त्राणां सुरभीणां तथैव च ॥४॥

सुरभीणां धूपितानाम् ।

भुजाप्रवेशे धान्यानां बीजानामपि ^१चोत्तमम् ।

^२उत्तमदानमिति सम्बन्धः । बीजानां धान्येतरशस्यानाम् । बीजग्रहणेनैव धान्य-
ग्रहणसिद्धेः पृथग्धान्यग्रहणं फलातिरेकार्थम् ।

कीटप्रवेशे ^३शस्त्राणां ^४वैश्मनां दानमेव च ॥५॥

^५धनुःप्रवेशे वस्त्राणां यानानाञ्च महाफलम् ।

मृगप्रवेशे दारुणां दानमग्नेस्तथैव च ॥६॥

^६अग्नेर्दानं दारुणयुपादाय स्वयं ^७ज्वालयित्वा शीतापनोदार्थं, [दारुणा अग्निसमिन्ध-
नाय च] ^८दारुणम् ।

कुम्भप्रवेशे दानन्तु गवामर्थे तृणस्य तु ।

मीनप्रवेशे [ज्ञानानां माल्यानामपि चोत्तमम्] ^९॥७॥

ज्ञानानां ^{१०}ज्ञानीयसुगन्धामलकादीनाम् ।

^{११}दानान्यथैतानि मया द्विजेन्द्राः प्रोक्तानि काले ^{१२}[तु नरश्च] दत्त्वा ।

प्राप्नोति कामान् ^{१३}मनसस्त्वभीष्टांस्तस्मात् प्रशंसन्ति हि कालदानम् ॥८॥

[अत्र मेषे] ^{१४}रवेः संक्रमणे यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिन्तं मेषं दद्यात् । ॐ
अयामुक्सगोत्रायामुक्-^{१५}वेदामुक्शखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मेष-
संक्रमणविहित-मेषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१६} मेषं ददामि । ^{१७}प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा
सावित्रीं पठित्वा मेषोऽयं वरुणदैवत इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ

1 A चोत्तमां

2 A दानमिति

3 I. O. and V. D. वस्त्राणां

4 I. O. वैश्मनां, A' वैश्मनां

5 I. O. and V. D. धनुःप्रवेशे, A'
धनुःप्रवेशे

6 A अग्नेर्दानं

7 A ज्वालयि

8 I. O. दारुणामग्निसमिन्धनाय and
A दारुणामग्निसमिन्धनाय for the
bracketed portion

9 I. O. omits the bracketed
portion

10 I. O. ज्ञानाय गन्धामलकौदानं

11 I. O. दानान्यथैतानि

12 'A' खण्ड for the b. p.

13 A संक्रान्तमिष्टान

14 I. O. अनुमेये for the bracke-
ted portion

15 A omits वेदामुक्

16 A omits एतं

17 I. O. प्रतिग्रहीता

कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ¹[मेषं पुच्छे गृह्णीयात्] ।

तथा वृषसंक्रमणे² वृषदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वृषसंक्रमणविहितगोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् वृषानिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते³ वृषा एते विष्णुदैवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा मिथुनसंक्रमणे शयनदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मिथुनसंक्रमणविहित-शयनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते⁴ शयनमिदं ⁵'प्रजापति-दैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [स्पर्शः स्त्रीकारः]⁶ । एवमासन-दानवाक्ये ⁷शयनपदस्थाने आसनपदनिवेशो विशेषः ।

तथा कर्कटसंक्रमणे शर्करासहितशक्नुदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तसितासहितशक्नुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् सितासहितान् ⁸[शक्नुनिति विशेषः] । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं शक्नुव एते ⁹प्रजापतिदैवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹⁰स्पर्शः स्त्रीकारः । एवं गुड-खण्डशालूक-खण्ड¹¹-शर्करालवणघृतफलहरितकोदकुम्भानां प्रत्येवं दानवाक्ये¹² सितासहितान् शक्नुनिति¹³पदस्थाने एषामन्यतमस्य¹⁴ ¹⁵कर्कसंक्रमणविलिखितपदस्य च निवेशो विशेषः । एष सोमदैवतो गुडः ¹⁶एतत् सोमदैवतं फाणितम् एष सोमदैवतः खण्डः [एषा सोमदैवता सिता]¹⁷ एतत् सोमदैवतं लवणम् एतद्विष्णुदैवतमाज्यम् एतद्वनस्पतिदैवतं फलम् एतद्वनस्पतिदैवतं हरितकम् एष वरुणदैवत उदकुम्भ इति स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं¹⁸ प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [सर्वेषां स्पर्शः स्त्रीकारः ।]¹⁹

1 I. O. मेष' for the b. p.

2 A' वृषसंक्रमणे

3 A स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं

4 A स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं

5 A' विष्णुदैवतामिति

6 A सुप्तस्त्रीकाम; for the bracketed portion

7 A शयनस्थाने

8 A शक्नु' दास्ये for the bracketed portion

9 A' प्रजापतिदैवत

10 A' स्पर्श

11 I. O. omits शाङ्गू कखण्ड

12 I. O. दाने वाक्य', A दानवाक्येषू

13 A omits इति

14 A एषामन्यतमपदस्य

15 I. O. and A कर्कः

16 A एते

17 A omits the bracketed portion

18 A स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते

19 A omits the bracketed portion

^१सिंहसंक्रमणे यथाशक्ति सौवर्णादिपात्राणामन्यतमस्य^२ दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
सिंहसंक्रमण^३-विहित-तैजसपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैजसपात्रमिति विशेषः । स्वस्ति-
सावित्रीपाठानन्तरं पात्रमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
स्पर्शः स्वीकारः ।

कन्यासंक्रमणे धूपितवस्त्र^४-दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कन्यासंक्रमणविहित वस्त्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि वस्त्राणीति^५ विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वस्त्राणीमानि
बृहस्पतिदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशाग्रहणपूर्वकं परि-
धानं]^६ स्वीकारः ।

तुलासंक्रमणे ^७[धान्यदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-तुलासंक्रमणविहित-धान्यदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि धान्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं धान्यानीमानि प्रजापति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । एवं
बीजदानवाक्ये]धान्यपदस्थाने बीजपद-^८[निवेशो विशेषः] ।

वृश्चिकसंक्रमणे ^९खड्गादीनामन्यतमशस्त्रत्रयस्य दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वृश्चिक-
संक्रमणविहित-शस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि शस्त्राणीति विशेषः । स्वस्तिसावित्री-
पाठानन्तरं शस्त्राणीमानि शस्त्रदैवतानीति [विष्णुदैवतानीति वा]^{१०} प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [ग्रहणं स्वीकारः । एवं गृह्यत्रयदानवाक्ये शस्त्रपदस्थाने गृह्यपद-
निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गृहाणीमानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]^{११}प्रवेशः स्वीकारः ।

धनुःसंक्रमणे ^{१२}वस्त्रत्रयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-धनुःसंक्रमणविहित वस्त्रदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि^{१३} वस्त्राणीति विशेषः । ^{१४}स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ^{१५}वस्त्राण्येतानि बृहस्पति-

1 A. द्वि०

2 I. O. सो...स्या

3 I. O. and A. सिंहसंक्रमण

4 I. O. omits वस्त्र

5 A. इति

6 A. दशग्रहण for the bracketed portion

7 A. omits the bracketed portion

8 A. निवेशः for the bracketed portion

9 A. खड्गादीनां

10 I. O. omits the bracketed portion

11 A. omits the bracketed portion

12 A. वस्त्रत्रय for वस्त्रत्रय

13 A. omits येतानि

14 A. omits this

15 A. वस्त्राणीमानि

दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹[दशग्रहणपूर्वकं परिधानं] स्वीकारः । दोलाचतुर्दोलनौकादीनामन्यतम²-यानतयस्य दानवाक्ये वस्तुपदस्थाने यानपद-
निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं यानान्येतानि³ विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ⁴[आरोहणादि स्वीकारः ।

मकरसंक्रमणे इन्धनदानवाक्ये मकरसंक्रमणविहितेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानीन्धना-
नीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरमिन्धनान्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] स्पर्शः स्वीकारः । ⁵[अभिदानन्तु शीतार्त्तलाणायानुष्ठानमात्रम् ।]

कुम्भसंक्रमणे गोप्रासदानम् । ⁶ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कुम्भसंक्रमणविहित-गोप्रासदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्य-[स्तृणं दास्य]⁷ इति सङ्कल्प्य तद्दिने यथात्तामं गोभ्यो प्रासं⁸
दधात् ।

⁹[मीनसंक्रमणे ज्ञानीयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-मीनसंक्रमणविहित-ज्ञानदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि ज्ञानानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ज्ञानान्येतानि विष्णुदैवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः स्वीकारः ।

¹⁰तथा :—

उत्तरे[तु गते]¹¹ प्रोक्तं वस्तुदानं महाफलम् । (३।३१७।४क)

तिलदानं तथा विप्रा दक्षिणोपगते¹² रवौ ॥६॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । उत्तरायणेऽर्चिताय ब्राह्मणाय वस्तुमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दधात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तोत्तरायणविहित-वस्तुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्तु
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्तुमिदं बृहस्पतिदैवतमिति वदेत्¹³ । पूर्ववत्
कामस्तुत्यादि¹⁴ दक्षिणा¹⁵ च । ¹⁶दशग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः । दक्षिणायने [तिलदान-
वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-दक्षिणायनविहिततिलदान]¹⁷-फलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलानिति विशेषः ।

1 A दशग्रहणपूर्वकं for the brac-
keted portion

2 I. O. ०तमन

3 A एतानि

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits the bracketed por-
tion

6 A omits it

7 A स्तृणं दान for the bracke-
ted portion

8 A चासं

9 A omits the bracketed por-
tion

10 I. O. omits तथा

11 I. O. त्वरे for the bracketed
portion

12 I. O. दक्षिणायनगे

13 I. O. पदेत्

14 I. O. कामश्रुति

15 I. O. दक्षिणे, A reads दक्षिणां

16 A दश०

17 A तिलदानविहित for the
bracketed portion

स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । 'मुष्टिग्रहणं स्त्रीकारः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे संक्रान्ति-दानावर्तः ।

[अथ नानादवत-ऋतुदानावर्तः ॥६९॥]

^२सम्बर्तः :—

इन्धनानि ^३तु यो दद्याद्विप्रेभ्यः शिशिरागमे ।

स सुखी दीप्तकायाम्निः सुभगश्चैव जायते ॥१॥

अत्र ^४शिशिरतूपक्रमदिने ^५यजमानो यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितानीन्धनानि दद्यात् । ^६[ॐ अथासुक]-सगोत्रेभ्योऽ^७[सुकवेदासुक]-शाखाध्यायिभ्योऽ^८सुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं सम्बर्तौक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानीन्धनानि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्ति-सावित्री^९ पठित्वा इन्धनानीमानि विष्णुदैवताजीत्युक्त्वा ^{१०}[यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः] । ^{११}तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा इन्धनानि स्पृशेयुः ।

^{१२}स्कन्दपुराणे :—

काष्ठानि यः प्रयच्छेत् हेमन्ते नरसत्तमः ।

ब्राह्मणेभ्यः सदा देवि सोऽमिलोर्कं समश्नुते ॥२॥

^{१३}हेमन्तोपक्रमदिने ^{१४}प्रातर्गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः काष्ठदानं सङ्कल्पयेत् । ^{१५}ॐ अथारभ्य हेमन्तसमाप्तिपर्यन्तं ^{१६}यथासम्भवगोक्षनामभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽमिलोर्कप्राप्तिकामोऽहं प्रत्यहं काष्ठानि दास्ये । ततः प्रभृति हेमन्तसमाप्त्यवधि^{१७} [प्रतिदिनं ब्राह्मण-गृहेषु]^{१८} यथालाभं काष्ठानि दद्यात् । सदेति पदश्रवणात् ऋतुव्यापित्वमस्य ।

1 I. O. omits the bracketed portion	11 A omits this
2 A omits this	12 A स्कन्दपुराणे
3 A च	13 A हेमन्तोत्तमक्रमदिने
4 A शिशिरसूर्यक्रमदिने	14 A गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र, I. O. omits तात्र
5 A यजमाने	15 A omits it
6 A अथासुकासुक for the bracketed portion	16 I. O. यथासम्भव०
7 A सुकाकासुक for the b. p.	17 I. O. हेमन्तसमाप्ता, A हेमन्त-समाप्त्य
8 A सुकासुक for सुक	18 I. O. देवब्रह्मण्यगृहेषु for the bracketed portion
9 A पवित्री after सावित्री	
10 A यथाशाखं कामस्तुति for the bracketed portion	

आग्नेयपुराणे :—

हेमन्ते शिशिरे चैव पुण्याग्निं यः प्रयच्छति ।

सर्वलोकप्रतापार्थं स पुण्यां गतिमाप्नुयात् ॥३॥

¹पुण्याग्निं चाण्डालादिशुद्धाग्निर्यतिरिक्तम् । हेमन्तोपक्रमदिने ²नानासत्त्वशोताप-
नोदाय सेन्धनमग्निं³ प्रातः सायं यथेच्छं पूर्ववत् ⁴सङ्कल्प्य ⁵‘शिशिरसमाप्तिं’ यावत्
प्रत्यहं दद्यात् । ॐ अद्यादि ‘शिशिरसमाप्तिपर्यन्तं’ सर्वलोकप्रतापार्थं पुण्यागतिप्राप्ति-
कामोऽहं पुण्याग्निं दास्ये ।

भविष्यपुराणे (१।६३।७३) :—

⁷[शीते काष्ठेन्धनं] दद्यान्नराणां शीतनाशनम् ।

भानोरायतने देव अश्वमेधफलं लभेत् ॥४॥

शीतकालोपक्रमदिने पूर्ववत् नराणां प्रतापनार्थं ⁸दारुन् सङ्कल्प्य सूर्यायतने दद्यात् ।
ॐ अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहम् अद्यादि यावच्छीतकालं⁹ सूर्यायतने ¹⁰नरप्रतापनार्थं
¹¹[दारुन् दास्ये] ।

नरसिंहपुराणे :—

शीतकाले महावह्निं प्रज्वालयति यो नरः ।

सर्वसत्त्वहितार्थाय स्वर्गश्चाप्सरसं लभेत् ॥५॥

एतदप्यनुष्ठानमात्मन् । अतएव धार्मिकाः ¹²ज्ञानघाटे शीतसमये ¹³काष्ठकूटेषु अग्नि-
मनुदिनं प्रज्वालयति ।

महाभारते (अनु—१२५।६०ख and ६१ख) :—

वर्षासु दीपदानेन ¹⁴विष्णुलोकमवाप्नुयात् ।

¹⁵[तमोरूपं न तस्यास्ति दीपकं यः प्रयच्छति] ॥६॥

1 I. O. and A पुण्याग्नि

2 A नराणां शीतनाशाय शीतकाले
देव

3 I. O. सुप्रसिद्धमग्निं

4 A omits it

5 A शिशिरसमाप्तिं

6 A शिशिरसमाप्तिपर्यन्तं

7 A शीतकालेन्धनं and Bh. p.
शीतकाले घनं for the bracke-
ted portion

8 A दारुणि

9 A ंकाल

10 A नराणां for नर

11 A दारुणिं दद्यात् for the brac-
keted portion

12 I. O. ज्ञानप्राप्तं

13 A कामकूटे

14 A शिववच्छोभते नरः

15 I. O. तथारूपं न तस्यास्तिरूपः
प्रयच्छति for the bracketed
portion

वर्षाद्यु श्रावणभाद्रपदयोरित्यर्थः । सौरश्रावणप्रतिपदमारभ्य भाद्रपदसमाप्तिपर्यन्तं मासद्वयं शुचिस्थाने दीपं पूर्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ¹[७^३ अद्यादि] ²भाद्रपदसमाप्तिपर्यन्तम् अमुकसगोत्रायामुक्तदेवशर्मणे³ दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं दीपं दास्ये । ⁴[फलभूयस्त्वेन ऋतुव्यापित्वमस्य ।]

⁵[विष्णुधर्मोत्तरे :—

इन्धनानां] प्रदानेन ⁶शिशिरे स्यान्महाफलम् ।

ज्ञानानुलेपनादीनां वसन्ते द्विजसत्तमाः ॥७॥ (३।३।१७।४ख)

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । आदिशब्देन माल्यग्रहणम् ।

⁷[पानकानां तथा] ग्रीष्मे कट्नां ⁸तदनन्तरे ।

शरद्वन्नस्य ⁹धर्मज्ञा वज्राणामपि ¹⁰हैमने ॥८॥ (३।३।१७।५)

तदनन्तरे प्रावृषि । ¹¹धर्मज्ञा इति सम्बोधनम् । माघफाल्गुनयोरन्यतरस्य ¹²यथेष्टदिनेऽर्चिताय ¹³ब्राह्मणायाऽर्चितानीन्धनानि दद्यात् । ¹⁴अद्यामुक्तसगोत्रायामुक्तदेवामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-¹⁵शिशिरतुर्विहितेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानीन्धनानि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । तथा चैलवैशाखयोरन्यतरस्य यथेष्टदिने सुगन्धितैलामलकानुलेपनमाल्यानां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-¹⁶[वसन्ततुर्विहित-ज्ञानानुलेपनमाल्यानीति विशेषः] । ¹⁷स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ज्ञानानुलेपनादीन्येतानि विष्णुदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹⁸तथा ज्यैष्ठाषाढ-

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A' omits it

3 I. O. omits it

4 A omits the bracketed portion

5 A reads the bracketed portion as विष्णुधर्मोत्तरोक्त इन्धनानि

6 A and I. O. शिशिर

7 A पानकावात्तया for the bracketed portion

8 A तदनन्तरं

9 A धर्मज्ञ

10 A' हैमने

11 A धर्मज्ञ

12 A यथेष्टदिने

13 A ब्राह्मणायाऽर्चितायाऽर्चितानीन्धनानि

14 A' अद्यादिमुक्तसगोत्रायामुक्तशाखाध्यायिने अमुक्तदेवशर्मणे

15 A शिशिरविहित इन्धनं

16 A वसन्तविहितज्ञानानुलेपनादिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ज्ञानानुलेपनादीनि दास्ये for the b. p.

17 A omits it

18 A' omits it

योरन्यतरस्य यथेष्टदिने पानकानां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-ग्रीष्मर्तुविहित-पानकदानफल प्राप्तिकामोऽहमेतानि पानकानीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते पानकान्येतानि विष्णु-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तथा श्रावणभाद्रयोरन्यतरस्य यथेष्टदिने कटुद्रव्यदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कटुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ^१कटूनीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते कटून्येतानि सोमदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । तथाश्विनकार्तिकयोरन्यतरस्य यथेष्टदिने अन्नदानवाक्ये ^२विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तशरद्वृत्-विहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तथा मार्ग-
पौषयोरन्यतरस्याभिमतदिने ^३वज्रयदानवाक्ये ^४विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हेमन्तर्तुविहितवज्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि वज्राणीति विशेषः । खस्तिसावित्रीपाठान्ते वज्राणीमानि बृहस्पति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशमग्रहणपूर्वकं ^५परिधानं
स्वीकारः ।

तथा—(३।३।१७।६-७) :—

बहिः ज्ञानं नरः कृत्वा सूर्यस्योदयनं प्रति ।

शिशिरे सततं ^६बद्धिं तर्पयित्वा तथा तिलैः ॥६॥

कुन्माषं सघृतं दत्त्वा यथाशक्त्वा द्विजातिषु ^७।

[कायामिदीप्तिं प्राकाश्यं] ^८शलुनाशश्च विन्दति ॥१०॥

^९शिशिरतूर्पक्रमदिने उदितमाले सूर्ये ग्रामाद्बहिर्जलाशये ज्ञात्वाभौ ॐ प्रजापत्ये
खाहेति तिलान् हुत्वा शुद्धो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा घृतसहितान् राजमाषानचितान्
ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यः [ॐ अथादि शुष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्] ^{१०}। विष्णुधर्मोत्तरोक्तसघृत-
कुन्माषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् [सघृतान् कुन्माषान् ददानि] ^{११}। प्रतिग्रहीतारः
खस्तिसावित्रीपाठान्ते कुन्माषोऽयं प्रजापतिदैवत इति वदेयुः । पूर्ववत् कामस्तुतिदक्षिणे ।
मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । एवं प्रत्यहं मासद्वयं दद्यात् ।

1 A कटूकानीति

2 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तशरद्वृत्

3 A अहिमतदिने

4 A वज्रयदानवाक्ये

5 A ऋष्यक

6 A घृतं

7 A द्विजादितिषु

8 A कायामिदीप्तप्राकाशं for the bracketed portion

9 A शिशिरार्कोपक्रमदिने

10 A omits the bracketed portion

11 A कुन्माषान् दास्ये for the bracketed portion

तथा :—

शक्नून् सिताखण्डयुतान् लपुषोर्वारकान्वितान् । (३।३।१७।८क)

लवणाज्ययुतान् दत्त्वा तथा हरितकान्वितान् ॥११॥

लपुषं तिमिष इति प्रसिद्धम् । उर्वारः कर्कटी हरितकम् पत्रशाकम् ।

जलकुम्भोपरिकृतानक्षयं फलमश्नुते ।

मध्याह्ने प्रावृषि ज्ञातः सततं द्विजसत्तमाः ॥१२॥ (३।३।१७।८ख-६क)

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । वर्षासमयोपक्रमदिने मध्याह्ने ज्ञात्वाचिंताय ब्राह्मणाय लपुष-कर्कटी-लवणावृतपत्रशाकसहितान् जलकुम्भोपरिस्थितान् शर्कराखण्डयुतान् शक्नून्चितान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तवर्षतु विहितशक्नुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् सिताखण्ड-लपुषोर्वार^१-लवणाज्यहरितकयुतान् जलकुम्भोपरिकृतान् शक्नून् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिपाठान्ते शक्नव एते प्रजापतिदेवता इति वदेत् । पूर्ववत् कामस्तुतिर्दक्षिणा च । एवं मासद्वयं दद्यात् ।

तथा :—

शिशिरं सकलं कालं ग्रासं^२ परगवे तथा ।

दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति सन्वत्सरशतानि षट् ॥१३॥

शिशिरतूपक्रमदिने^३ पूर्ववत् परगवे^४ ग्रासं सङ्कल्पयेत् । ॐ अद्यारभ्य यावच्छिशिरं प्रत्यहं विष्णुधर्मोत्तरोक्तशिशिरतु विहितगोग्रासदानफलप्राप्तिकामोऽहं परगवे^५ ग्रासं दास्ये । ततो यावच्छिशिरं प्रत्यहं परकीयगवे^६ घासं दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ऋतुदानावर्तः ।

1 A लपुषककटी
2 I. O. माष
3 A omits दिने

4 & 5 I. O. परगवै
6 I. O. परकीयगवै

अथ नानादैवत-वत्सरदानावर्तः^१ । (७०)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१७।२-३) :—

संवत्सरे तु दारुणां तिलस्य च महाफलम् ।

परिपूर्वे तथा दानं^२ यवानां द्विजसत्तमाः ॥१॥

^३इदापूर्वेऽन्नवस्त्राणां धान्यानाञ्चानुपूर्वके ।

उत्पूर्वे^४ रजतस्यापि दानं प्रोक्तं महाफलम् ॥२॥

अत्र संवत्सरादि-समयविशेषपरिचयाय^५ दानसागरनिर्माण-^६वर्षस्यैव संवत्सरत्वप्रतिपादनाय लिख्यते । ^७निखिलभूपचक्रतिलक-श्रीमद्ब्रह्मालसेन-देवेन^८ पूर्णे^९ शशिनवदशमित (१०९१^{१०}) शकवर्षे दानसागरो रचितः ।

रविभगणाः^{११} परजशिष्टा ये भूता दानसागरस्थास्य ।

कमशोऽस्य सम्परीदानूदाद्या^{१२} वत्सराः पञ्च ॥३॥

^{१३}तदेवमेकनव-^{१४}त्यधिकवर्ष- [सहस्रावच्छिन्ने शाके संवत्सरः पतति, स च विषुवादारभ्य ।]^{१५} एवञ्च परिवत्सर-^{१६}इदावत्सर-^{१७}अनुवत्सर-उद्धत्सराः क्रमाद्भवन्ति । वर्षपञ्चकातिक्रमे च पुनरावर्तते ।

तदनु यजमानः साम्वत्सरिकेष्टमासपुण्यदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितानि दारुणि दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णु-धर्मोत्तरोक्त-संवत्सरविहित-दारुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दारुणि दद्यामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा दारुण्येतानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।

1 A नानादैवतविष्णुधर्मोत्तरोक्तवत्स-
दानावर्तः

2 A पराणां

3 I. O. ऊदावर्तः

4 A उत्पूर्वे, I. O. उत्पूर्वे

5 A परिपादान

6 A काळस्यैव

7 A निखिलभूपचक्र-

8 A नेना for देवेन

9 I. O. पूर्वे

10 A २६

11 A सरजशिष्टा

12 I. O. उदाद्या

13 A तदेव

14 I. O. व्याधिक

15 A सहस्रावच्छिन्ने शाके संवत्सराः
पतन्ति । विषुवादारभ्य for the
b. p.

16 I. O. ऊदावत्सर

17 A अनुवत्सर

ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत्^१ काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्त्वा दारुणि स्पृशेत् । तिलदानवाक्ये तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलानिति विशेषः^२ ।
^३स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । परिवत्सराख्यवर्षाभिमत-मासिकपुण्यदिनेऽर्चिताय
ब्राह्मणायाचितान् यवान् दद्यात् । तत्र दानवाक्ये परिवत्सराविहित-यवदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतान् यवानिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं यवा एते प्रजापतिदेवता
इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । ^४इदावत्-
सराख्यवर्षाभिमतमासिकपुण्यदिनेऽर्चिताय ब्राह्मणायाचितमन्नं दद्यात् । ^५[तत्र दानवाक्ये]
^६इदावत्सराविहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तर-
मन्नमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^७[वज्रदाने वाक्ये]
वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वज्राणीति विशेषः । ^८स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वस्त्रमिदं
बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि ^९[पूर्ववत् । दशाग्रहणं]-पूर्वकं परिधानं
स्वीकारः । ^{१०}अनुवत्सराख्यवर्षाभिमतमासिकपुण्यदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितानि
^{११}यथेष्टधान्यानि दद्यात् । तत्र दानवाक्ये अनुवत्सराविहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमे-
तानि धान्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं धान्यान्येतानि प्रजापतिदेवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१२}[मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।] ^{१३}उद्वत्सराख्य-
वर्षाभिमतमासिकपुण्यदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं ^{१४}रजतं दद्यात् । तत्र दानवाक्ये
^{१५}उद्वत्सराविहितरजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठा-
नन्तरं रजतमिदं ^{१६}चन्द्रदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वत्सरादानावर्तः ।

1 A दक्षिणामिदं

2 I. O. शेषः

3 A स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते

4 I. O. उदा०

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. उदा०

7 A वज्रदानवाक्ये

8 A स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते

9 A omits the bracketed por-
tion

10 I. O. अनुवत्सराख्याभिमत०

11 A यथेष्टधान्यानि

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A उद्वत्सराख्य०, I. O. उद्वत्सराख्य०

14 A omits this

15 A उद्वत्सराविहित०

16 I. O. अग्निदेवतमिति

अथ ज्ञानाद्वैत-¹विप्रकीर्णदानावर्तः । (७१)

सम्बर्तः :—

ताम्बूलञ्चैव यो दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो विचक्षणः ।

मेधावी सुभगः प्राज्ञो दर्शनीयश्च जायते ॥१॥

अत्र यजमानो ²यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽ³र्चितानि ताम्बूलानि दद्यात् । ॐ
अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-⁴वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक-⁵देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं
⁶सम्बर्तोक्तताम्बूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ताम्बूलानि ⁷ददामि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा
⁸[सावित्रीं पठित्वा] ताम्बूलान्येतानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।
⁹[तत ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं] युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रही-
तारः¹⁰ स्वस्तीत्युक्त्वा ताम्बूलं¹¹ स्पृशेयुः ।

तथा :—

फलमूलानि ¹²पानानि शाक्रानि विविधानि च ।

¹³यानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो मुदा युक्तः सुखी भवेत् ॥२॥

मूलानि ¹⁴कशेरुशालुकादीनि । देयबहुत्वापेक्षं सम्प्रदानबहुत्वम् । ब्राह्मणायाचि-
ताय विविधमूलान्यर्चितानि दद्यात् । ¹⁵[ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिने
ऽमुकदेवशर्मणे युष्मभ्यं] सम्बर्तोक्त-मूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि मूलानि ददामि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्ति सावित्रीपाठान्ते मूलान्येतानि विष्णुदैवतामीति वदेत् । कामस्तुत्यादि

1 A ०प्रकीर्णं०

2 A यथेष्टं०

3 A omits अर्चितेभ्यो

4 A ०वेदामुक०

5 A omits देव

6 A सम्बर्तं कीलं०

7 A दद्यात्

8 A सावित्रीपाठे

9 A reads the 'bracketed por-
tion as ॐ अद्यादिदानप्रतिष्ठार्थं

10 I. O. प्रतिग्रहीतृवाच्यं

11 I. O. ताम्बूलं

12 A यानानि

13 I. O. पानानि

14 A की for कशेरु

15 A reads the 'bracketed por-
tion as अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकवेदामुक-
शाखाध्यायिभ्योऽमुकशर्मभ्योऽमुष्मभ्यं

‘स्वस्यादिस्वीकारान्तं’ पूर्ववत् । ^३[दक्षिणावाक्ये त्वेकवचनान्तसम्प्रदान]-प्रयोगो विशेषः । शाकदाने तु सम्बर्तोक्तशाकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ^३शाकानीति [प्रति-ग्रहीतृवाक्ये शाकान्येतानि]^४ वनस्पतिदेवतानीति च^५ विशेषः । ^६[विविधानीति शाकानां नानाजातीयत्वप्रदर्शनार्थः] ।

तथा :—

गुडमिन्दुरसश्चैव^७ लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि ^८दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥३॥

ब्राह्मणाया-^९र्वितायार्चितानि व्यञ्जनानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्त-सुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि व्यञ्जनानि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तैलमामलकं ^{१०}यच्छत् पादाभ्यङ्गं तथैव च ।

नरः सुहृणस्तेजस्वी ^{११}सुखवांश्चैव जायते ॥४॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितं तैलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सम्बर्तोक्ततैलदानं फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैलं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलभूयस्त्वादुत्कृष्ट-तैलदानमावृत्त्या^{१२} वापि । ^{१३}आमलकदानवाक्ये तैलपदस्थाने आमलक-^{१४}पदनिवेशो विशेषः ।

^{१५}विष्णुः :—

मधुघृततैलदानेनारोग्यम् ॥५॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितं तैलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१६}आरोग्यप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैलं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 I. O. स्वीकारान्तं, A omits it
- 2 A reads the bracketed portion as दक्षिणावाक्ये त्वेकवचनान्तसम्प्रदाना
- 3 A reads the following for शाकानीति प्रतिग्रहीतृवाक्ये:—शाकानि प्रतिग्रहीतृवाक्यं काम-स्त्यादि पूर्ववत्
- 4 I. O. reads the bracketed portion twice
- 5 A omits च
- 6 A reads the bracketed por-

tion as विधिनानिति शाकानां नानाजातित्वप्रदर्शनाय

- 7 A ०श्चैव
- 8 A दत्त्वात्यर्थं
- 9 I. O. ०र्वितायार्चितानि, A omits अर्चिताय
- 10 A यच्च
- 11 I. O. सुखवांश्चैव
- 12 I. O. and A ०हत्वा
- 13 I. O. and A आमलक०
- 14 A omits पद
- 15 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तं
- 16 A आरोग्यत्वं

तथा :—

तालवृन्तचामर-^१दानेनादुःखित्वम् ॥६॥

ब्राह्मणायाचिंताय तालवृन्तमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^२अदुःखित्व-
प्राप्तिकामोऽहमेतत्तालवृन्तं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । चामरदानवाक्ये
तालवृन्तपद^३-स्थाने चामरमिति विशेषः ।

यमः :—

राजोपकरणं दत्त्वा ^४[रत्नानि विविधानि च ।

नगरञ्च तथा^५ दत्त्वा] राजा भवति भूतले ॥७॥

ब्राह्मणायाचिंताय सिंहासनकनक^६-दण्डच्छत्र-सौवर्ण्यदण्डसितचामर-भृङ्गाराणामिच्छ-
यान्वयतमं राजोपकरणमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भूतलराज्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्राजोपकरणं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कनकदण्डस्य
ग्रहणं भृङ्गारचामरसिंहासनानां स्पर्शः स्वीकारः ।

आदित्यपुराणे :—

नवं श्लक्ष्णं सुविपुलं ये प्रयच्छन्ति पक्षकम् ।

आवीज्यमानो धर्मोऽपि पवनो वाति शीतलः ॥८॥

श्लक्ष्णं कुटिलपक्षयुतं, सुविपुलं महत्, पक्षकं मयूरपक्षव्यजनम् । नव-
मुक्कलक्ष्णं मयूरपक्षव्यजनमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पक्षकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पक्षकं ददानि । खस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तीर्थतडागकूपादिनौकासेतुप्रदाश्च^७ ये ।

स्कन्धेन तारयेद्^८ यस्तु तृषार्तानां जलप्रदः ॥९॥

तीर्थं जलाशयावतरणवर्त्म, स्कन्धेन जलेषु दुर्बलजन्तुतारणम् ।

1 A' ०दाने दुःखल'

2 I. O. अदुःखित्वं, A' अदुःख०

3 I. O. omits पद

4 A' omits the bracketed por-
tion

5 I. O. दथा

6 I. O. omits कनक

7 A' ०पदाश्च

8 A तारयेत्

षष्टिकोटिसहस्राणि अर्बुदानाञ्च वै त्रयम् ।

कीडन्ति[ते श्वेतपुरे]¹ एतदुक्तं द्विजोत्तमं² ॥१०॥

जलाशयावतरणार्थमिष्टकादिभिर्यथाशक्ति तीर्थं निर्माय सङ्कल्पयेत् । ³ॐ आदित्यपुरा-
णोक्ततीर्थदानफलप्राप्तिकामोऽहं जन्तुभ्यो जलावतरणार्थमेतत्तीर्थमुत्सृजे⁴ । - सेतुदाने⁵
आदित्यपुराणोक्तसेतुदानफलप्राप्तिकामोऽहं जन्तुभ्यो यथेष्ट-⁶सञ्चारार्थमेतं सेतुमुत्सृजे⁷ ।
स्कन्धेन ⁸दुर्बलजन्तुसन्तारणमनुष्ठानमात्रम् ।

तथा :—

यष्टि¹⁰ ये तु प्रयच्छन्ति¹¹ [नेत्रहीनेऽथ दुर्बले] ।

तेषान्तु विपुलः पन्थाः¹² फलमूलोपशोभितः ॥११॥

भवतीति¹³ शेषः ।

¹⁴[तथा नन्दिपुराणे] :—

यष्टि¹⁵ ¹⁶वृद्धाय यो दद्यात् पुरुषस्तु दयापरः ।

सदाश्रयो भवेन्नित्यं¹⁷ गतभीः स्वर्गमाप्नुयात् ॥१२॥

एतदुभयमप्यनुष्ठानमात्रम् ।

तथा :—

वह्निवत्प्रदानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥१३॥

वह्निर्वायिने वह्निदानं सङ्कल्पयेत् । ¹⁸ॐ ब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं वह्निर्वायिने वह्निं दास्ये ।
ततो यथेष्टकालावधि वह्निर्वायिने वह्निं¹⁹ प्रज्वाल्य दद्यात् ।

1 - A तो सुतपुरे for the bracketed portion

2 A द्विजोत्तमः

3 A omits if

4 I. O. जलावतरणार्थतीर्थं

5 A ०सृजेत्

6 A सेतुरालि

7 A ०सञ्चारोपयुक्तं

8 A ०सृज्ये

9 A तुजन्तु संताराणं

10 I. O. यष्टि

11 A नेत्रहीने च दुर्बले: for the b. p.

12 I. O. पन्थः

13 A विशेषः

14 I. O. omits the bracketed portion

15 I. O. यष्टि

16 A विप्राय

17 A गतभीतः

18 A प्रज्वाल्या

नन्दिपुराणे :—

उष्णीषदायी यो मर्त्यो जायते ¹मुकुटोत्कटः ।

²विस्तीर्णो राजवंशे तु श्वेतच्छत्रः ³ ⁴स लक्ष्मवान् ॥१४॥

उष्णीष ⁵रोहितमुकुटाकृतिवासोविन्यासरूपम् । ब्राह्मणायार्चिताय उष्णीषमर्चितम् ⁶
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तोष्णीषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदुष्णीष ⁷
ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । परिधानं स्त्रीकारः ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

⁷स्रग्गन्धधूपान्यनुलेपनानि [स्नानानि माल्यानि] ⁸ च मानवो यः ।

दद्याद् द्विजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च नरेन्द्रलोके ॥१५॥

स्नानानि स्नानसाधनानि तिलामलकादीनि ⁹ । सम्प्रदानबहुत्वं देयबहुत्वापेक्षम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणाय ¹⁰स्नानीयद्रव्याण्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महा-
भारतोक्तस्नानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि स्नानानि ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।३७क) :—

भक्ष्यान्नपानीयरसप्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् ¹¹प्रकामान् ॥१६॥

रसा लवणादयः । ¹² ॐ अर्चिताय ब्राह्मणाय लवणादीनामन्य तमरस ¹³-द्रव्यमर्चितम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्त-रसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतममुक् ¹⁴ रसं
ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते रसोऽयं ¹⁵सोमदैवत इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा :—

¹⁶पिपासया न म्रियते सोपच्छन्दश्च जायते ।

न ¹⁷प्राप्नुयात् स व्यसनं कर्मभान् ¹⁸ यः प्रयच्छति ।

प्रयतो ब्राह्मणेभ्यश्च श्रद्धया परया युतः ॥१७॥

1 A सूच्योत्कटः

2 A' विस्तीर्ण

3 A' श्वेतच्छत्रं

4 A स

5 A परिवर्द्धि for रोहित

6 A omits अर्चितम्

7 A सुगन्धम्

8 A reads the bracketed por-
tion as माल्यानि स्नानानि

9 I. O. तिलाशलकानौति

10 E. O. omits स्नानीय

11 A प्रकाम'

12 I. O. omits ॐ

13 I. O. 'रस'

14 A 'मसुक

15 A सोमदैवतमिति

16 A पिपासाया

17 I. O. प्राप्नुयात्

18 I. O. कर्मभान्

करम्भा¹ दधिशक्त्वः² । ³ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो दधिमिश्रान्⁴ ⁵शक्नून्चितान्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-करम्भदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् कर-
म्भान् ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं⁶ पूर्ववत् ।

तथा (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां क्षेत्वाणां वसतीनाञ्च भारत⁷ ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥१८॥

येन येन द्रव्येण धान्यहिरण्यादिना ⁸[यो हव्यो भवति] ⁹तत्तद्द्रव्यमर्चितम्¹⁰-र्चिताय
तस्मै ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतदमुक्तद्रव्यं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ¹¹अमुक्तद्रव्यमिदमुक्तदैवतमिति वदेत् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹²[द्रव्यदेवतास्त्रीकारौ प्रतिग्रहविधावनुसन्धेयौ] ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६३ख-६४क) :—

¹³मस्तुपिण्डकिलाटादिकूर्चिकादानतस्तथा ।

गोरसानां प्रदानेन तृप्तिमाप्नोत्यनुत्तमाम्¹⁴ ॥१९॥

पिण्डं पिण्डतदुग्धम्, किलाटः ¹⁵सुमृष्टदुग्धपिण्डः । ¹⁶आदिशब्दात् दुग्धविकारा-
न्तरग्रहणम् । कूर्चिका ¹⁷दधिसरः, गोरसानां दधितकशिशिरण्यादीनाम्¹⁸ । ब्राह्मणा-
यार्चिताय मस्तवर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमतृप्तिकामोऽहमेतत्¹⁹
मस्तु ददानि । स्वस्त्यादि पूर्ववत् । एवं पिण्डदुग्धादिदाने ²⁰मस्तुपदस्थान एतत्पिण्ड-
दुग्धम् ²¹एतं किलाटम् एतं²² कूर्चिकामेत²³ गोरसमिति²⁴ पदनिवेशो वाक्ये विशेषः ।

1 I. O. करम्भो	tion as द्रव्यदेवतास्त्रीकारौ प्रति-
2 A adds ऋति after this	द्रव्यमस्तुसन्धेयो
3 A ब्राह्मणे for ब्राह्मणेभ्यो	13 A यस्तु०
4 A दधिमिश्रितान्	14 A 'तम'
5 I. O. शक्नु०	15 A स्वयन्नष्ट for सुमृष्ट
6 I. O. omits स्त्रीकारान्तं	16 A आदिशब्देन
7 A भारते	17 I. O. दधिसरः, A दधिसरः
8 I. O. omits the bracketed portion	18 A 'शिशिरण्यादान'
9 I. O. तन्तु द्रव्य०	19 A 'सैत'
10 A omits अर्चितम्	20 A मस्तुपिण्डपदस्थाने
11 I. O. अमुक्तद्रव्यमिति	21 A एता
12 A reads the bracketed por.	22 I. O. एतं
	23 A एतत्
	24 I. O. गोरस

तथा (३।३।१५।८क) :—

लेह्यदोऽप्सरसां लोकम् ।

¹[प्राप्नोतीति शेषः । यथेष्ट²] लेहनीयं पिरुडीकृतं दुग्धमर्चितम् अर्चिताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ³अप्सरोलोकप्राप्तिकामोऽहमेतच्छेद्य⁴ ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁵तथा (३।३।१५।८क) :—

वसूनामपि चोष्यदः⁶ ॥२०॥

⁷लोकमाप्नोतीति शेषः । ⁸यथेच्छं ⁹चोषणीय-¹⁰दुग्धाम्रादिकमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतच्चोष्यं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।११क) :—

इक्षु-¹¹मृद्वीकयोर्दानात् परं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥२१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमिक्षुम्¹² ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹³परम-
सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतमिक्षुं¹⁴ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹⁵[तथा—(३।३।११।११क) :—

दन्तकाष्ठप्रदानेन सौभाग्यं महदाप्नुयात् ॥२२॥

ब्राह्मणायार्चिताय दन्तकाष्ठमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अक्षिशयित-
सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतददन्तकाष्ठं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१।८०क) :—

¹⁶[जिह्वानिलेखनं दत्त्वा] विरोगस्त्वभिजायते ॥२३॥

- 1 A reads the bracketed portion as प्राप्नोतीति यथेच्छं
- 2 A अप्सरसां for अप्सरो
- 3 A 'मेत' तच्छेद्यं
- 4 I. O. omits it
- 5 A चोष्यतः
- 6 A लोकां प्राप्नोतीति
- 7 A omits it
- 8 I. O. चोषणाय
- 9 A दुग्धधादिकं

- 10 A 'चर्चित'कयोर्दानात्
- 11 I. O. इक्षु for इक्षुम्
- 12 I. O. धन for परम
- 13 I. O. इक्षु for इक्षुं
- 14 A reads the bracketed portion a little below, just before तथा :—सत्तिकायाः etc.
- 15 A जिह्वानिलेखनं कृत्वा and I. O. जिह्वानिलेखनं कृत्वा for the bracketed portion

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं जिह्वानिलेखनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 १ विरोगत्वप्राप्तिकामोऽहमेतज्जिह्वानिलेखनं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।११ख) :—

मृत्तिकायाः प्रदानेन शुचिः सर्वत्र जायते ॥२४॥

मृत्तिका तीर्थमृत्तिका स्नानार्था शौचार्था च । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^३ मृत्तिकाम्^३
 ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त^४ मृत्तिकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^५
 मृत्तिकां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं^६ पूर्ववत् । अत्र दन्तकाष्ठ-जिह्वानिलेखन-मृत्तिका-
 दानेषु^७ अनुत्सृज्यानुष्ठानमात्रेणापि^८ फलमुक्तम् । उत्सृज्य दाने तु^९ दक्षिणाधिक्यात्^{१०}
 फलाधिक्यम् ।

तथा (३।३।१।१४क) :—

वितानकप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२५॥

वितानं चन्द्रातपः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वितानकम्^{११} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
 दद्यात् । १२ सर्वपापक्षयकामोऽहमेतद्वितानकं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं^{१३} पूर्ववत् ।

१४ [तथा (३।३।१।१२) :—

दत्त्वा पूगफलं विप्रा सफलां विन्दते क्रियाम् ।

ताम्बूलस्य प्रदानेन सौभाग्यमपि विन्दति ॥२६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ताम्बूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतताम्बूलं ददानि ।] [स्वस्यादि-
 स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]^{१५}

तथा (३।३।१।१०) :—

यज्ञोपवीतदानेन वस्त्रदानफलं लभेत् ।

उष्णीषदानस्य तथा फलमेतदुदाहृतम् ॥२७॥

1 A विरोग for विरोगत्व

2 I. O. ०र्चितं

3 A मृत्तिकामर्चितां

4 A विष्णुधर्मोत्तरो

5 A एता for एतां

6 A omits स्त्रीकारान्तं

7 A उत्सृज्यानुष्ठानमात्रेणि

8 I. O. फलं युक्तं

9 A दत्त

10 A दक्षिणायां

11 A वितानकमर्चितं

12 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वितानकदानफल-
 प्राप्ति for सर्वपापक्षय

13 I. O. omits स्त्रीकारान्तं

14 A omits the bracketed por-
 tion

15 A reads the bracketed por-
 tion after the first line of
 the next verse

अर्चिताय ब्राह्मणायोष्णीषमर्चितम्¹ ॐ² अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ³वस्त्र-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदुष्णीषं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ⁴[परिधानं
स्वीकारः ।

तथा (३।३।११।२५क) :—

कङ्कतस्य प्रदानेन परां वाधां प्रमुञ्चति ॥२८॥

कङ्कतं केशप्रसाधनोचितं काङ्करीति प्रसिद्धं बोद्धव्यम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
कङ्कतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । प्रवाधाप्रमोककामोऽहमेतत् कङ्कतं ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१६।२२) :—

⁵बाले क्रीडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं⁶ तथैव च ।

फलं मनोहरञ्चापि⁷ अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥२९॥

क्रीडनकं क्रीडोचितद्रव्यं⁸ [कन्दुकादि । अर्चिताय वटवे क्रीडोचितकन्दुकमर्चितम्]
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्निष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्रीडनकं ददानि ।
स्वस्यादि-⁹स्वीकारान्तं पूर्ववत् । ¹⁰[अनुपनीताय तु दाने] अनुष्ठानमात्मम् ।

¹¹तथा (३।३।११।२४) :—

समुद्रजानां भारुडानां शंखादीनां प्रदायकः ।

पात्नीभवति कामानां यशसश्च न संशयः ॥३०॥

भारुडानां पात्ताणाम् । शंखादीनामित्यादिशब्देन शुक्तिप्रहणम् । शुक्तिशंखयोरन्य-
तरस्य पातत्रयमर्चितं ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-¹²समुद्रजभारुडदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि भारुडानि ददानि । प्रतिग्रहीता
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते भारुडानीमानि वरुणदैवतानीति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 A ब्राह्मणायामर्चितमुष्णीषं

2 A omits it

3 A उष्णीष for वस्त्र

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A बाळ

6 A तोमन्नं

7 A and V. D. मनोहरं वापि

8 I. O. reads the bracketed
portion as कन्दुकायाचितं

9 I. O. and A omit स्वीकारान्तं

10 A अन्नदानं तोषदानं for the
bracketed portion

11 I. O. omits it

12 A समुद्र for समुद्रज

तथा (३।३।१।२३) :—

ज्ञानानां सुखवासानां धूपानाञ्च प्रदायकाः^१ ।

लोके प्रयान्ति प्रियतां भवन्ति च सुगन्धिनः ॥३१॥

ब्राह्मणायाचिताय ज्ञानोपयुक्तं सुगन्धितलामलकाद्यंचितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकाप्रियत्वसहितसुगन्धित्वप्राप्तिकामोऽहमेतानि ज्ञानानि ददानि । स्वस्यादि स्वीकारान्तं^२ पूर्ववत् ।^३ सुखवास-^४दानवाक्ये तु ज्ञानपदस्थाने सुखवासपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३।४।१४क) :—

शक्नुवस्तृप्तिमाप्नोति ॥३२॥

ब्राह्मणायाचिताय शक्नुमंचितम्^५ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तृप्तिकामोऽहमेतान् शक्नुन् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्तैः शक्नुव एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृ-वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (३।३।६।२ख-६३क) :—

आरण्यपशुदानेन वायुलोकं महीयते ।

एतदेव फलं प्रोक्तं प्रदानेन तु पक्षिणाम् ॥३३॥

अत्रारण्यपशुसमभिव्याहारेणा^६ रण्यानामेव पक्षिणां मयूरादीनां ग्रहणम्^७ । एतदेव फलं वायुलोकप्राप्तिरित्यर्थः । अचिताय ब्राह्मणाय मयूरादिपक्षिलयमंचितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वायुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् पक्षिणो ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते पक्षिण एते वायुदेवता इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१८) :—

भोगमाप्नोति ताम्रदः^८ ।

लोहारकूटयो-^९[दानात् कुप्य]-माप्नोत्यसंशयम्^{१०} ॥३४॥

1 A प्रदायकः

2 I. O. omits स्वीकारान्तं

3 I. O. अथवा ॥ ४०

4 A ०दाने तु वाक्यं

5 A अक्तृमंचितान्

6 A ०व्याहारादा

7 I. O. omits ग्रहणम्

8 I. O. ताम्रदः

9 A अेतानां दीनारूप्य for the bracketed portion

10 A ०संशयः

आरकूटं पित्तलम् इतरलोहानां स्वपदोपात्तत्वात् । [अत्र लोह]^१-पदं कांस्यपरम्, कुप्यं हेमरूप्येतरधनम् ।

^२अयसश्च प्रदानेन स्थैर्यं ^३सुमहदश्नुते ।

त्रुपसीसकयोर्दानाद् ^४बुद्धिवृद्धिमवाप्नुयात् ॥३५॥ (३।३।१०।१६क)

तपु रक्षम् । ^५यथेष्टपरिमाणं ताम्रमचित्तम् अचित्ताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुद्धा दद्यात् । भोगप्राप्तिकामोऽहमेतत्ताम्रं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
ताम्रमिदमग्निदैवतमिति वदेत् । ^६कांस्यस्तुत्यादि पूर्ववत् । कांस्यदाने कुप्यप्राप्तिकामो-
ऽहमेतल्लोह^७-मिति ^८वाक्ये विशेषः । ^९[पित्तलदाने कुप्यप्राप्तिकामोऽहमेतदारकूटमिति
विशेषः । लोहदाने सुमहास्थैर्यप्राप्तिकामोऽहमेतदय इति विशेषः । रज्जदाने ^{१०}बुद्धिवृद्धि-
प्राप्तिकामोऽहमेत् ^{११}तपु इति विशेषः । सीसकदाने ^{१२}बुद्धिवृद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सीसक-
मिति विशेषः ।]

तथा (३।३।१०।२०ख-२१क) :—

शिल्पभाण्डानि यो दद्याल्लोहानि विधिवद्विजाः ।

विद्यादानफलं तस्य कथितं नात्र संशयः ॥३६॥

शिल्पभाण्डानि ^{१३}शिल्पनिर्माणोचितद्रव्यादीनि । गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र [उदङ्मुख उप-
विष्टो]^{१४} यथेष्टं शिल्पभाण्डानि कारुभ्यः शिल्पभाण्डार्थिभ्यः सङ्कल्पयेत् । ॐ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-शिल्पभाण्डदानफलप्राप्तिकामोऽहं कारुभ्यः शिल्पभाण्डानि दास्ये इति सङ्कल्प्य
[यो येनार्थी]^{१५} तस्मै शिल्पिने तदद्यात् । अत्र कारुभ्यो दानं [विष्णुधर्मोत्तर एव स्थानान्तरे
श्रवणात्]^{१६} ।

1 A अत्र for the bracketed portion

2 A आयसस्य

3 A समहदश्नुते

4 A वङ्गि०

5 I. O. यथेष्ट twice and परिमाण

6 A ताम्ररूपमादि

7 A कांस्य for लोह

8 A omits it

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. वङ्गि०

11 I. O. एतं for एतत्

12 I. O. वङ्गि०

13 A निर्माणोचितद्रव्याणि वास्यादीनि

14 I. O. उदङ्मुखोपविष्टो and A उदङ्मुख उपविष्ट for the bracketed portion

15 A omits the bracketed portion

16 A reads the bracketed portion as विष्णुधर्मोत्तरोक्तस्थानान्तर-श्रवणात्

तथा च^१ :—

येन जीवति भारुडेन तस्य भारुडस्य दापकः^२ ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥३७॥

यज्ञोपकरणद्रव्यं^३ [ब्राह्मणस्य महाफलम् ।

‘युद्धोपकरणद्रव्यं’ क्षत्रिये^४ द्विजपुङ्गवाः ॥३८॥ (३।३।१६।१२)

‘परयोपयोगि’ तद्वैश्ये शूद्रे^५ शिल्पोपजीवनम् ।

यस्योपयोगि यद्द्रव्यं देयं तस्यैव तद्भवेत् ॥३९॥ (३।३।१६।१३)

येन येन च भारुडेन यस्य^६ वृत्तिरुदाहता ।

तत्तत्तस्यैव दातव्यं पुरयकामेन धीमता ॥४०॥ (३।३।१६।१४)

^{१०} तथा (३।३।१०।२।१ख) :—

वर्मदाता नरो नित्यं रक्षां समधिगच्छति ।

^{११} [वर्म सन्नाहः ।] ब्राह्मणायार्चिताय वर्माक्षितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरोक्तवर्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वर्मं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
वर्मदं शकदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । परिधानं स्वीकारः । एतच्च

^{१२} दानं ब्राह्मणाय ^{१३} तत्प्रकरणे पाठात् ।

तथा (३।३।१०।२२क) :—

आयुधानां प्रदानेन रिपुनाशमवाप्नुयात् ॥४१॥

^{१४} [यथेच्छमायुधान्यर्चितानि अर्चिताय] ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

रिपुनाशकामोऽहमेतान्यायुधानि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते आयुधानी-
मानि शकदैवतानीति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [ग्रहणं स्वीकारः ।] ^{१५} ^{१६} [ब्राह्मण-

1 A omits च

2 A दापकः

3 V. D. omits the b, p.

4 A अन्धोपकरणं द्रव्यं

5 I. O. क्षत्रियो

6 A प्रयो०, I. O. पाण्यो०

7 A तवैश्ये, I. O. तद्वैश्ये

8 I. O. शिल्पोपजीवनं

9 A वृत्ति०

10 A omits it

11 A omits the bracketed portion

12 A omits it

13 A तत्प्रकरणेपि

14 A यथेच्छमायुधान्यर्चिताय for the bracketed portion

15 A omits the bracketed portion

16 A reads the bracketed portion as ब्राह्मणप्रकरणपाठान्ते एतदपि

प्रकरणे पाठादेतदपि] ब्राह्मणाय दानम् । एतानि च^१ दानानि ^२विशेषतः कथितानि
अन्यान्यपि ^३[स्वेष्टद्रव्यदानानि यथेष्ट] कर्तव्यानि ।

तथा च मनुः^४ :—

यद् यदिष्टतमं किञ्चिद् ^५[यच्चास्ति दयितं गृहे] ।

तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षयमिच्छति^६ ॥४२॥

तत्र च दानवाक्ये ^७मनुक्तामुक्तद्रव्यदानफलप्राप्तिकामोऽहममुक्तद्रव्यमिति ^८विशेषः ।
^९तेषु सर्वेषु ^{१०}विष्णुदेवतेति ^{११}एतेषाञ्च ^{१२}तत्तदावर्तस्थितानां सर्वेषां दानानां विष्णुशङ्करो-
द्देशेनानुष्ठाने ^{१३}श्रुतफलानामानन्त्यं भवति ।

तथा च कूर्मपुराणे (२।२६।३४)*:—

यत् ^{१४}किञ्चिद्देवमीशानमुद्दिश्य ब्राह्मणे शुचौ ।

दीयते ^{१५}विष्णवे वापि तदनन्त-^{१६}फलं स्मृतम् ॥४३॥

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{१७}विप्रकीर्णदानावर्तः ।

1 A omits च

2 A विशेषः

3 A reads the bracketed por-
tion as स्वेष्टद्रव्यानि दानानि

4 Cf. K. P. 2/26/52 which
reads य.....मं लोके यच्चापि.....
...मिच्छता

5 I. O. यच्चाप्यदिष्टं गृहे

6 I. O. मिच्छतेति

7 I. O. अमूक्तोक्तम्

8 I. O. शेषः

9 A adds च after this

10 I. O. देवतेति

11 A एषाञ्च

12 I. O. तदावर्तस्थितानां

13 A द्रुतफलानामानन्त्यम्

14 I. O. किञ्चिद्देव

15 Supplied from K. P. A.
विष्णुदेवार्थे and I. O. विष्णुमेवार्थे

16 K. P. फलप्रदम्

17 A प्रकीर्णदानावर्तः

अथ सामान्यदेवतासम्प्रदानकदानावर्तः । (७२)

नन्दिपुराणे :—

अलङ्कारन्तु यो दद्याद्विप्रायाथ ¹ [सुराय वा] ।

स गच्छेद्भारुणं लोकं नानाभरणभूषितः ।

जातः पृथिव्यां कालेन भवेद्दीपपतिर्नरः ॥१॥

अत्र प्रसिद्धालङ्काराणामन्यतम-[मर्चितमर्चिताय] ² यस्मै कस्मैचिद्देवाय दद्यात् ।
ॐ ³ [अथ नन्दिपुराणोक्त-सुरसम्प्रदानकालङ्कारदानफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतमलङ्कारं
ददानि । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थममुकदेवायाहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानीति ।
तस्मा एव देवाय दक्षिणं दद्यात् । अत्र फलोत्कर्षादुत्कृष्टालङ्कारदानं] बोद्धव्यम् ।

तथा :—

⁴ यश्चोभयमुखीं दद्याद्विप्रा- [य वेदवादिने] ⁵ ।

देवाय ⁶ वाप्यभीष्टाय स कुलान्येकविंशतिम् ॥२॥

समुद्भूत ⁷ नरस्तिष्ठेन्नरकाद्भूतान् ⁸ ऽन्तिके ।

युगानि रोमतुल्यानि ⁹ भक्तिश्रद्धापरो नरः ॥३॥

¹⁰ प्रसूयमानां ¹¹ [दृश्यमान-वत्स]-शिरश्चरणां गामर्चिता ¹² मर्चितायेष्टदेवाय ¹³ दद्यात् ।

ॐ ¹⁴ अथ नन्दिपुराणोक्तोभयमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवाय एतामुभयतोमुखीं गां
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A खराय च

2 I. O. 'अर्चितं' and A 'अर्चिताय'
for the bracketed portion

3 A reads the bracketed por-
tion as 'नन्दिपुराणोक्तफलोत्कर्षा-
दुत्कृष्टालङ्कारदानं'

4 I. O. यश्चोभय.

5 I. O. वै वेदवादिनि for the b. p.

6 I. O. वाप्यभीष्टाय

7 A समेत्तिष्ठे.

8 A ब्राह्मणो for ब्रह्मणो

9 I. O. यदि.

10 A प्रसूयमानां

11 A व्यक्तवत्स for the bracketed
portion

12 I. O. omits अर्चिताय

13 I. O. देवताय

14 A omits अथ

तथा :—

दीपं ददाति यो मर्त्यः सुरब्राह्मणवेशमनाम् ।

स दिव्येन तु यानेन^२ महाभागप्रकाशिना^३ ।

^४गच्छति स्वर्गमण्डलं वसेत्तल समाः शतम् ॥४॥

गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखो दीपदानं सङ्कल्प्य सुरवेशमसु यथेच्छकालावधि दद्यात् । ^५ॐ नन्दिपुराणोक्त-^६सुरवेशम-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं^७ सुरवेशमसु दीपं दास्ये । अत्र फलभूयस्त्वाद् यथेष्टचिरकालदीपदानम् ।

शाम्बपुराणे :—

दीपं ददाति यो नित्यं देवतायतनेषु च ।

^७चतुष्पथेषु रथ्यासु रूपवान् सुभगो भवेत् ॥५॥

अत्राप्यनन्तरदीप-^८सङ्कल्पवत् सङ्कल्पयेत् । ^९ॐ शाम्बपुराणोक्त-दीपदानफलप्राप्तिकामो-ऽहं [देवायतनेषु दीपं]^{१०} दास्ये । ततो यथेष्टचिरकालावधि दद्यात् ।

आदित्यपुराणे :—

^{१०}ये च शय्यां प्रयच्छन्ति देवेषु च^{११} गुरुष्विह ।

^{१२}ज्ञानवृद्धेषु विप्रेषु दत्त्वा नश्यति कण्टकम्^{१३} ॥६॥

देवेष्विति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चितायाभिमतदेवायार्चितां^{१४} शय्यां दद्यात् । ^{१५}ॐ अथ^{१६} कण्टकनाशप्राप्तिकामोऽहं^{१७}-मसुक-^{१८}देवायैतां शय्यां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा सुवर्णदानानुष्ठौतौ :—

यं देवमर्चयेत्तेन यस्य चैव प्रयच्छति ।

तस्य लोके^{१९} निवसति^{२०} नित्यमेव ददाति यः ॥७॥

1 A वैश्विन

2 I. O. यासेन

3 A महाभागप्रकाशिना, I. O. महाभातप्रकाशिना

4 I. O. गच्छते

5 A omits it

6 A omits सुरवेश

7 I. O. चतुःपथेषु

8 A omits सङ्कल्प

9 A reads the bracketed portion as देवतने प्रदीपं

10 A येन

11 A व

12 A ज्ञानवित्तेषु

13 A दुःकृत

14 I. O. and A अर्चित

15 A ह्य for कण्टक

16 A adds भगवते after अथ

17 I. O. देवतायैतां, A देवायै

18 A निरसति

19 A नित्यं चैव

अभिमतदेवायार्चितायार्चित^१ सुवर्णं दद्यात् । ॐ अयामुक्-^२देवलोकप्राप्तिकामोऽहम-
मुक्-^३देवायैतत् काञ्चनं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

छत्रं ये तु प्रयच्छन्ति गुरुविप्रसुरेषु च ।

न तेषां पतते घोरमग्निवर्ष^६ सुदारुणम् ॥८॥

अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ आदित्यपुराणोक्तपुर-^८सम्प्रदानक-
छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते अमुक्-^९देवायैतच्छत्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

दीपप्रदानं यो दद्याद् ^{१०}देवेषु ब्राह्मणेषु च ।

तेन दीपप्रदानेन अक्षय्यां गतिमाप्नुयात् ॥९॥

^{११}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं दीपं दद्यात् । ॐ अयाक्षय्य^{१२}गतिप्राप्तिकामोऽहं
भगवते अमुकदेवायैतं दीपं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२८।४०ख-४१) :—

यानं शय्यासनं छत्रं पादुके ^{१३}वाप्युपानहौ ।

वाहनं गाञ्च ^{१४}धर्मज्ञास्त्रिदशेभ्यो ददाति यः ।

एकैकस्मादवाप्नोति बहिष्टोमफलं नरः ॥१०॥

यानं रथं पादुके काष्ठोपानहौ वाहनं हस्त्यादि । अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं यानं
दद्यात् । ^{१५}ॐ अयान्निष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतदयानं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

1 A' omits अर्चिताय, I. O.
omits अर्चितं

2 A' सदेव०

3 A' देवतायैतत्

4 I. O. omits it

5 I. O. यतने

6 A' वर्ष

7 A' अयादित्य०

8 A' सस्त्रदानकाव०

9 A' देवतायै एतच्छत्रं

10 I. O. दैवते

11 A' अर्चिताभिमत०

12 A' अयानन्द०

13 I. O. वाप्युपानहौ

14 I. O. धर्मज्ञ विप्रैः भ्योऽपि

15 A' omits ॐ, I. O. reads ॐ

अयादित्यन्निष्टोम०

तथा (३।२८८।४२ख) :—

निवेद्य ^१शस्यानि तथा ^२गतिमाप्रोत्यनुत्तमाम्^३ ।

^४शस्यानि ^५धान्ययवादीनि अर्चितानि । ^६[अभिमतदेवाय ^७शस्यान्यर्चितानि] ^८दद्यात् ।
^९ॐ अद्यानुत्तमगति-^{१०}प्राप्तिकामोऽहममुक-^{११}देवायैतानि ^{१२}शस्यानि ^{१३}ददामि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

^{१४}तथा :—

^{१५}उपधानप्रदानेन श्रियमाप्रोत्यनुत्तमाम्^{१६} ॥११॥

^{१७}उपधानं ^{१८}ज्ञानपूजाद्युपयोगिकलसादिकम् ^{१९}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं कलसादीना-
मन्यतमं दद्यात् । ^{२०}ॐ अद्यानुत्तमश्रीप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतदुपधानं^{२१} ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८८।२५ख, cf ३।३१०।२२ख) :—

राजलिङ्गप्रदानेन ^{२२}राजैव भवति क्षितौ ।

^{२३}[राजलिङ्गं कनकदण्डादि] । ^{२४}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं^{२५} राजलिङ्गं दद्यात् ।
^{२६}ॐ अद्य क्षितिराज्यप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतद्राजलिङ्गं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{२७}तथा (३।३८८।२५क) :—

विभूषणप्रदानेन राजा भवति भूतले ॥१२॥

- 1 A शस्यानि
- 2 I. O. घृ, वं, A वि०
- 3 A ०त्तमं
- 4 A शस्यानि
- 5 I. O. धान्ययवान्ययवादीनि
- 6 I. O. अभिमतदेव य शस्यान्यार्चि-
तानि
- 7 A शस्यान्यर्चितानि
- 8 A ददामि
- 9 A omits it
- 10 A ०प्राप्ति०
- 11 A ०देवतायैतानि
- 12 A शस्यानि
- 13 I. O. and A दद्यात्

- 14 A omits it
- 15 I. O. उपधानं०
- 16 A ०त्तमं
- 17 I. O. उपधानं
- 18 I. O. ज्ञानं
- 19 I. O. अनुत्तम श्रीअर्चितान्यभिमत०
- 20 A omits it
- 21 I. O. ०सुपक्षरं
- 22 A राजैव
- 23 I. O. reads the bracketed
portion as राजलिङ्गौ कनक-
दण्डादि
- 24 I. O. अर्चिताभिमत०
- 25 I. O. ०र्चितं
- 26 A omits it

विभूषणं मुक्ताहारकेयूरकङ्कणादि । अर्चिताय देवायार्चितं मुक्ताहारादीनामन्यतमं विभूषणं दद्यात् । ॐ अथ क्षितिराज्य^१ प्राप्तिकामोऽहं भगवते अमुकदेवाय विभूषणं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८३।१४) :—

प्रतिपाद्य तथा भक्त्या ध्वजं त्रिदशवेस्मनि ।

निर्दहत्याशु पापानि महापातकजान्यपि ॥१३॥

अर्चितायाभिमतदेवाय ध्वजमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ पापापनोदकामोऽहम् अमुक-
देवायैतं ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

भूमिं कृत्वा तु यः कुर्याद्देवब्राह्मणसान्नरः ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति पुरुषोऽतिसुदारुणः ॥१४॥

अतिसुदारुण इत्यत्रापिशब्दोऽध्याहार्यः^३ । तेनातिदारुणोऽपि स्वर्गं प्राप्नोतीत्यर्थः ।
अर्चितायाभिमतदेवायार्चितां^५ भूमिं दद्यात् । ॐ अथ स्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहममुक-
देवायैतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८८।२६क) :—

^{१०}वस्त्रदानेन लोकेऽस्मिन् ^{११}सुवेशस्त्वभिजायते ।

अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं वस्त्रं दद्यात् । अथेतत्त्रौकिकसुवेशत्वप्राप्तिकामोऽहममुक-
^{१२}देवायैतद्वस्त्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

फलानि दत्त्वा देवेभ्यः सफलां^{१३} विन्दति क्रियाम् ॥१५॥

[फलानि बीजपुरादोनि]^{१४} अर्चितायाभिमतदेवाय फलं बीजपुरादिफलानामन्यतमं
दद्यात् । ॐ अथ^{१५} विष्णुधर्मोत्तरोक्तदेवसम्प्रदानकफलप्राप्तिकामोऽहं ^{१६}भगवतेऽमुक-
^{१७}देवायैतानि फलानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A omits राज्य

2 A पापापनोदककामोऽहम्

3 A अक्षयाध्याहार्यः

4 I. O. तेतानि दाराण्यपि, A तेनाति
दारुणं

5 A अर्चितं, I. O. अर्चिताय

6 I. O. adds सतद्रूपकौतां before
भूमिं

7 A omits it

8 A अर्चितायैतां

9 A दक्षिणा

10 I. O. वस्त्रप्रदानेन

11 A परिसङ्कृतिजायते

12 A अर्चितायैतद्वस्त्रं

13 I. O. सफलं

14 I. O. omits the bracketed
portion

15 I. O. and A अथादि

16 I. O. भगवतो.

17 A अर्चितायैतानि

तथा :—

गीतवाद्यप्रदानेन सौख्यं प्राप्नोत्यनुत्तमम्^१ ॥१६॥

गीतवाद्ययोरन्यतरदुभय^२ 'वाऽभिमतदेवाग्ने' 'सङ्कल्प्य' कारयेत् । 'उ' अनुत्तम-
सौख्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते असुकदेवाय^३ गीतं दास्ये । वाद्यदान 'उभयदाने वा वाद्यं'
दास्ये इति वाक्ये विशेषः ।

तथा :—

प्रेक्षणीयप्रदानेन रूपवान् भुवि जायते ।

औज्ज्वल्यमाप्नोति तथा यत्न यत्नाभिजायते ॥१७॥

प्रेक्षणीयं दृश्यं सङ्कल्प्याभिमतदेवताभ्यो 'दातव्यम्' ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्राज्ञसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सामान्यदेवता-^४सम्प्रदानकदानावर्तः ।

1 I. O. 'समां'

2 I. O. चाभिमतदेवाग्ने, A वाऽभि-
मतदेवाय

3 A 'सङ्कल्प्य'

4 A omits it

5 I. O. omits it

6 I. O. उभयदानमेव

7 I. O. दातव्यानि

8 I. O. सम्प्रदानकदानावर्तः, A सम्प्र-
दानावर्तः ;

अथ सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः । (७३)

^१भविष्यपुराणे (१।६३।५७, ५८ख) :—

^२[गावो वाथ महिष्यो वा] ^३गजानश्वांश्च शोभनान् ।

यः प्रयच्छति सूर्याय तस्य पुण्यफलं ^४लभेत् ।

सहस्रगुणितं ^५तत्र ^६दानमस्योपतिष्ठति ॥१॥

^७दानमस्योपतिष्ठतीति दीयत इति दानं ^८[गोमहिष्यादि एतदपि] ^९सहस्रगुणमुपतिष्ठति इत्यर्थः । अत्र यजमानो ^{१०}गाः शोभना ^{११}[उपादाय अर्चिताय] भगवते सूर्याय दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानकानियतं ^{१२}संख्य-^{१३}[गवीदानफलप्राप्तिकामो^{१४}[Sहं सूर्याय] गवीर्ददानी^{१५} । दक्षिणा पूर्ववत् । महिषीदाने] ^{१६}गवीपदस्थाने महिषीपदनिवेशो विशेषः । शोभनगजदाने गजपदप्रक्षेपः^{१७} । ^{१८}शोभनाश्वदाने अश्वपदप्रक्षेपः ।

तथा (१।६३।४८-४९) :—

गोयुक्तं^{१९}मश्वयुक्तं^{२०}[वा यो ^{२१}दद्याद् रवये रथम् ।

काञ्चनं]वापि रौप्यं वा ^{२२}मणिरत्नान्वितं शुभम् ॥२॥

- 1 A भविष्ये
- 2 Bh. P. reads the b. p. as
गा वाथ महिषीर्वापि
- 3 I. O. गजानांश्च
- 4 Bh. P. शृणु
- 5 Bh. P. तत्र
- 6 I. O. दानमस्योपतिष्ठति
- 7 I. O. दानमस्योपतिष्ठतीति
- 8 I. O. reads the bracketed
portion as गोमहिष्यादिमते तदपि
- 9 I. O. सहस्रं for सहस्र
- 10 A गां
- 11 I. O. उपादायान्यभ्यर्चिताय and
A उपादयो अर्चिताय for the
bracketed portion
- 12 I. O. नि for नियत

- 13 I. O. omits the bracketed
portion
- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 A गवीर्ददाति
- 16 I. O. गवीर्दादस्थाने
- 17 A 'प्रक्षेप'
- 18 I. O. शोभनश्च दाने. A अश्वदाने
- 19 A and I. O. अश्वयुक्तं for मश्व-
युक्तं
- 20 A omits the bracketed por-
tion
- 21 Corrected from Bh. P. I. O.
ददाति रवे
- 22 Corrected from Bh. P. I. O.
मणिरत्नचित्तं and A मणिभौरचित्तं

स यानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।

स्वर्गलोकमितो गत्वा क्रीडते [स भवाङ्गने]¹ ॥३॥

यथेच्छं सौवर्णमारोहणादियोग्यं रथं निर्माय मुक्तामाणिक्यालङ्कृतं कृत्वा कर्षकवृष-
युगसहितमश्वयुग-² [सहितं वार्चितमर्चिताय] सूर्याय दद्यात् । ३^० अथ भविष्यपुराणोक्त-
सूर्यसम्प्रदानककान्धनरथदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय 'एतं' गोयुक्तं काञ्चनं मणि-
रत्नखचितं रथं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । अश्वयुक्तदाने तु गोपदस्थाने अश्वपदनिवेशो
विशेषः । रौप्यरथदाने तु^३ काञ्चनपदस्थाने रौप्यपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।५०) :—

यस्तु दारुमयं कुर्याद्रथे^४ रथमनुत्तमम् ।

स याल्यर्कवर्णेन विमानेनार्कमण्डलम् ॥४॥

दारुमयं रथमर्चितम् अर्चिताय रथे दद्यात् । ४^० अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्र-
दानकदारुमयरथदानफलप्राप्तिकामोऽहं [भगवते रथे]^५ 'एतं' रथं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६०-७०) :—

पुस्तकं भानवे दद्याद् भारतम्^६ गणाधिप^७ ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥५॥

रामायणम्^८ दत्त्वा तु पुस्तकं त्रिपुरान्तक ।

वाजपेयफलं प्राप्य गोपतेः^९ पुरमाव्रजेत् ॥६॥

1 I. O. ऋभवाङ्गनैः and Bh. P. ऽभरसा सच्च for the bracketed portion

2 I. O. सहिताच्च तमर्चिताय and A सहितम्बार्चिताय for the bracketed portion

3 A omits it

4 A omits एतं

5 I. O. रत्नचितं, A रचितं

6 A adds वाक्य after this

7 A कुर्याद्रथि

8 A omits it

9 I. O. रथे भगवते for the bracketed portion

10 A तुम्ह

11 I. O. and Bh. P. भारतम्

12 I. O. and A गणाधिपः

13 I. O. and Bh. P. रामायणम्

14 A परमाव्रजेत्

गोपतेः सूर्यस्य ।

भविष्यं शाम्बसंज्ञं दत्त्वा सूर्याय पुस्तके ।

¹राजसूयश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोति मानवः ॥७॥

भारतपुस्तकमचिताय भानवे दद्यात् । ॐ अथ सर्वपापापगमपूर्वकसोत्कर्षविष्णुलोक-
प्राप्तिकामोऽहं² भगवते सूर्याय एतद्भारतपुस्तकं ददानि । ³[दक्षिणा पूर्ववत् ।] एवं
⁴[रामायणपुस्तकदाने वाक्ये विशेषः] ⁵वाजपेयफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रामायणपुस्तकमिति ।
भविष्यपुराण-⁶दानवाक्ये राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भविष्यपुराण-⁷पुस्तकमिति । शाम्ब-
पुराण-⁸दानवाक्ये अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छाम्बपुराणपुस्तकमिति विशेषः ।

तथा (१।६३।४४) :—

दत्त्वा वासांसि सूर्याय अलङ्कारास्तथैव च ।

⁹क्रीडतेऽण्डजलोकस्थो यावदाभूतसंज्ञवम् ॥८॥

¹⁰अलङ्कारान् ¹¹हारमुकुटकटकाङ्गुरीयकादीन् ¹²अण्डजलोकस्थ इति सूर्यलोकस्थः ।
¹³यथेच्छं वस्त्रायचिताय सूर्याय दद्यात् । ॐ अथाभूतसंज्ञवावधि¹⁴ सोत्कर्षसूर्यलोकावस्थान-
प्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय एतानि वासांसि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । अलङ्कार-
दाने उक्तवाक्ये ¹⁵वासःपदस्थाने अलङ्कारपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।४५-४६) :—

छलं ध्वजं वितानं वा पताका-¹⁶ध्वामराणि च ।

हेमदण्डानि ¹⁷[यो दद्याद्रवेऽश्व भक्तिमान्नरः] ॥९॥

¹⁸ध्वजध्वामरपताकान्वितचिह्नदण्डः । वितानं ¹⁹चन्द्रातपः ।

- 1 A वाजपेयाश्वमेधाभ्यां
- 2 A ०कामोह
- 3 I. O. reads the bracketed portion as पूर्ववदक्षिणा
- 4 A reads the bracketed portion as रामायणदानवाक्ये
- 5 I. O. राजसूय for वाजपेय
- 6 I. O. दाने for दान
- 7 A ०सुस्तकमिहं
- 8 I. O. दाने for दान
- 9 A क्रीडते अण्डलोकस्थो and Bh. P. क्रीडते जन०
- 10 I. O. अलङ्कार

- 11 I. O. हारमुकुटकाङ्गुरीयकादीन् ,
A मुकुटकटकाङ्गुरीयकादीनि
- 12 A अण्डजलोकस्थ
- 13 A यथेच्छ
- 14 I. O. ०संज्ञवावधि
- 15 I. O. वास and A वस्त्र for वासः
- 16 A ०ध्वामरं तथा
- 17 A ये हत्वा तेन वै भक्तिमान्नराः,
I. O. यो हत्वाभ्यैश्च भक्तिमान्नरः,
Bh. P. ये दद्याद्रवेभ्यो भक्तिमान्नरः
- 18 A ध्वजध्वजध्वामरध्वामरपताकान्वित-
रवये चिह्नदण्डकं
- 19 A चन्द्रातपं

विमानेन स दिव्येन किङ्किणीजालमालिना ।

सूर्यलोकमितो गत्वा भवत्यप्सरसां पतिः ॥१०॥

^१तत्त्वोप्य सुचिरं कालं स्वर्गात् ^२प्रत्यागतः पुनः ।

^३मानुष्यो जायते राजा ^४सर्वराजनमस्कृतः ॥११॥

^५रवयेऽर्चितायार्चितं छलं दद्यात् । ^६ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानक-छलदान-
^७फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^८रवये एतच्छलं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ध्वजादि-
दानवाक्ये तु छलपदस्थाने ^९तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।६७) :—

^{१०}वाद्यकदम्बकं यस्तु दद्यात् सूर्याय भक्तिः ।

स गच्छेत् परमं स्थानं यत् तिष्ठति भानुमान् ॥१२॥

^{११}वाद्यसमूहम्-^{१२}र्चितमर्चिताय सूर्याय भक्तिपूर्वकं दद्यात् । ॐ अथ भास्कर-
परम^{१३}-लोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्यायैत-^{१४}द्वाद्यकदम्बं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

^{१५}मेर्यादीनि च वाद्यानि शंखवेणवादिकानि च ।

ये प्रयच्छन्ति सूर्याय यान्ति ते हंसमन्दिरम् ॥१३॥

वाद्यानि वाद्यभाण्डानि । अर्चिताय सूर्याय मेरीमर्चितां^{१६} दद्यात् । ॐ अथ
भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानक-मेरीदान-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{१७}सूर्यायैतां मेरीं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^{१८}शंखदानवाक्ये मेरीपदस्थाने शंखपदनिवेशो विशेषः ।

- 1 A तत्रापि
- 2 A प्रत्यागतं
- 3 A मने सा, Bh. P. मानुष्ये
- 4 A सर्वराजानमस्कृतं
- 5 I. O. नरायाचितायार्चितं
- 6 A omits it
- 7 A omits फल
- 8 I. O. omits रवये
- 9 I. O. तत्पदं, A' तत्तत्पदं
- 10 I. O. and Bh. P. वैष्णवा for वाद्य

- 11 I. O. वैष्णवा for वाद्य
- 12 I. O. 'र्चितमर्चिताय, A 'र्चितायार्चिताय
- 13 A पर for परम
- 14 I. O. द्वाद्याकदम्बं, A 'द्वाद्याकदम्बं
- 15 I. O. मेर्यादि
- 16 I. O. and A 'मर्चिता'
- 17 A सूर्यायैतां
- 18 I. O. शंखदाने तु वाक्ये

तथा (१।६३।५६-६०क) :—

महीं ददाति योऽर्क्य ^१कृष्यां फलवतीं ^२शुभाम् ।

स तारयति वै वंशान् दशपूर्वान् ^३दशावरात् ।

^४विमानेनार्कवर्णेन ^५[गोपुरं ^६गोमतेर्ब्रजेत ॥१४॥

कृष्यां कृषिसमेतां गोपतेः सूर्यस्य । अर्चितार्क्य यथोक्तभूमिमर्चितां दद्यात् । ॐ अथ
अविष्यपुराणोक्ताः संप्रदानक-^७बहुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवतेऽर्क्य एतां फलवतीं
प्रियदत्तां महीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६१) :—

ग्रामं तु दद्यात् सूर्याय यो भक्त्या मतिमान् ^८शुभम् ।

विमानेनार्कवर्णेन स याति परमां गतिम् ॥१५॥

शुभं शोभनं वृत्ताद्यलङ्कृतमिति । ^९अर्चिताय सूर्याय यथोक्तमर्चितं ग्रामं दद्यात् ।
ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसंप्रदानकग्रामदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय ^{१०}एतं
^{११}शुभं ग्रामं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६२) :—

^{१२}आरामान् ये प्रयच्छन्ति पतपुष्पलोपगान् ^{१३} ।

भानवे भक्तियुक्ताश्च ^{१४} ते यान्ति परमां गतिम् ॥१६॥

^{१५}आरामो ग्रामसमीपस्थ-सजातीयनानातरुवनानि । यथेष्टसंख्या-^{१६}रामान्निर्मायाचिताय
सूर्याय दद्यात् । ॐ अथ परमगतिप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय ^{१७}एतानारामान् ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

धनं धान्यं हिरण्यं वा वासांसि विविधानि च ।

ये प्रयच्छन्ति सूर्याय ते यान्ति परमां गतिम् ॥१७॥

1 Bh. P. कृष्टां

2 I. O. फलवतीं

3 I. O. and Bh. P. दशावरान्

4 Bh. P. विमानेन च दिव्येन

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. गोपते ब्रजेत्

7 I. O. reads बहुदानफल twice

8 Bh. P. नरः

9 I. O. अर्चिता, A अर्चितो

10 I. O. स्व

11 A शुभ

12 I. O. अरोगार्थं, A आरोग्यार्थं

13 A फलोपगन्

14 A भक्तियुक्ताय, Bh. P. भक्तियुक्तश्च

15 I. O. and A आराम

16 I. O. नानावाग्निः, A नानावाग्निः

17 I. O. एतानारामां

धनं ^१सुवर्णं हिरण्यं ^२रजतं विविधानि च ^३वासांसि ^४कार्पासिककौशेयादीनि । भगवते सूर्यायाचितं यथेच्छपरिमाणं ^५सुवर्णं दद्यात् । ॐ ^६अथ परमगतिप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय एतद्धनं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^७धान्यदानवाक्ये इदं धान्यमिति ^८रजतदान इदं हिरण्यमिति विविधवासोदाने एतानि ^९[विविधानि वासांसीति] विशेषः ।

तथा (१।६।३।४-३५) :—

^{१०}सूर्याय तर्पणीं धेनुं गामेकां यः प्रयच्छति ।

^{११}कंजजामचलां प्राप्य पुनर्लेखपुरे ^{१२}व्रजेत् ॥१॥

^{१३}कंजजामचलां लक्ष्मीमत्यन्तस्थिरामित्यर्थः ।

गोशरीरे तु रोमाणि यावन्ति ^{१४}त्रिपुरान्तक ।

[तावत्स्यो ^{१५}वर्षकोऽयंस्तु] ^{१६}लेखलोके महीयते ॥१॥

तर्पणीं ^{१७}तृप्तिकारिणीम् अर्चिताय ^{१८}सूर्यायार्चितां यथोक्तरूपां गां दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानकर्तृपर्यायगधी ^{१९}दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्यायैतां गां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।११।५०ख-५२क) :—

षष्ठीं वा ^{२०}सप्तमीं वापि प्रतिपद्यन्तु ^{२१}यो नरः ।

दीपं ददाति ^{२२}दत्त्वा यत् फलं तस्य निबोध मे ॥२॥

1. A रजतं	12 Bh. P. ०परं
2. A मचलं	13. A कंजजामचलं, I.O. कंजजामचलां
3. I. O. and A omit it	14 I. O. त्रिपुरान्तकं
4. A कार्पासिकौशेयादीनि	15 I. O. भावस्यो, A तावद्यो
5. A रजतं	16 Bh. P. स तावद्वर्षकोऽयंस्तु for the
6. A अयादि	b. p.
7. I. O. धान्यदाने वाक्यं	17 I. O. तृप्तिहेतुना
8. A सुवर्णदानं	18 A omits सूर्याय
9. A reads the bracketed portion as विधानि वासांसीति	19 I. O. ०गां
10. A च	20. A साक्षमी
11. I. O. कंजजामचनं	21 Bh. P. ०च
	22 Bh. P. यज्ञात्

[काशूरं मणिमुक्ताब्जं]^१ मनोज्ञमतिशोभनम् ।

^२दीपमालोज्ज्वलं दिव्यं विमानमधिरोहति ॥२१॥

शुक्लकृष्णरत्नमनश्चिन्त्यां^३ षष्ठ्यां सप्तम्यां वा गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सूर्याय दीपं सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ ^४[दीपमालोज्ज्वल-मणिमुक्ताब्जाति]-शोभनदिव्यहैमविमानाधिराह-
^५[प्राप्ति कामोऽह]-^६मियन्तं कालं यावद् भगवते सूर्याय शुक्लकृष्णषष्ठ्यां^७ प्रदीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य दद्यात् । एवं सप्तम्यां ^८दाने वाक्ये षष्ठीपदस्थाने सप्तमीपदनिवेशः ।

तथा (१११०३।४०-४१) :—

यस्तु संवत्सरं पूर्णतिलपात्र-^९प्रदो नरः ।

ध्वजश्च भास्करे दद्यात् सममत्र फलं ^{१०}हरेत् ॥२२॥

विधुनोत्यतिवातेन ^{११}दातुरज्ञानतः कृतम् ।

पापं ^{१२}दातुर्गृहे भानुर्दिवारात्रं न संशयः ॥२३॥

अर्चिताय भास्करायार्चितं ध्वजं दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्त-^{१३}सूर्यायतन-
ध्वजदान-^{१४}फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते भास्कराय ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

गोशतं भानवे दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् ।

अश्वमेधफलं तस्य यः सहस्रं प्रयच्छति ॥२४॥ (११६३।३६)

अर्चिताय भानवे ^{१५}गोशतमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ ^{१६}राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं
भगवते भानव एताः शतं गाः^{१७} ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^{१८}गोसहस्रदानवाक्ये
^{१९}त्वश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेताः^{२०} सहस्रं गा इति विशेषः ।

1 Bh. P. काश्चनं मणिमुक्ताब्जं for the p. b.

2 I. O. दीपमालोज्ज्वलं, Bh. P. दीप-
मालाकुलं

3 I. O. मन्त्रचिन्त्यां A मन्त्रिन्त्यां

4 I. O. दीपमालाकुलमणिमुक्ताब्जति
for the bracketed portion

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. भिन्तं

7 I. O. शुक्लकृष्णषष्ठ्यां, A शुक्लपक्षषष्ठ्यां

8 A ददान

9 A प्रदानतः

10 A and Bh. P. लभेत्

11 I. O. दान्तवाङ्मावतः

12 Supplied from Bh. P. A
केतुर्गृहे, I. O. केतुर्गृहे

13 A सूर्यायायतनं

14 A omits फल

15 I. O. गोशतमन्त्र

16 A omits it

17 I. O. and A गां

18 I. O. गोसहस्रदाने वाक्ये, A गो-
सहस्रदानवाक्ये

19 A अश्वमेधः

20 A भेता

विमानमतिविद्योति सर्वरत्नमयं दिवि ।

संप्राप्नोति नरो दत्त्वा दीपकं भास्करालये^१ ॥२५॥

^२[भास्करालये दीपदानं सङ्कल्प्य] दद्यात् । ^३ॐ अतिविद्योति-सर्वरत्नमयविमान-
सहित^४-स्वर्गप्राप्तिकामोऽहं भास्करालये [दीपं ददानि]^५ ।

तथा :—

दीपं प्रयच्छति ^६[यो हि] भानोरायतने महत् ।

तेजसा हरिसङ्काशः सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥२६॥

महदिति क्रियाविशेषणम् । ^७[तैलवर्तियुक्तं^८ वृत्तस्थितं महान्तं दीपं प्रयच्छ-
त्तीत्यर्थः] ।

कार्तिके तु विशेषेण ^९कौमुदे मासि दीपकम् ।

दत्त्वा फलमवाप्नोति यदन्येन न लभ्यते ॥२७॥

कार्तिके मासि कौमुदे शुक्लपक्षे इत्यर्थः । भानोरायतने ^{१०}[प्रत्यहं दीपं] सङ्कल्प्य दद्यात् ।
ॐ अथ भविष्यपुराणोक्त-^{११}सूर्यायतनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भानोरायतने महान्तं^{१२} दीपं
दास्ये । कार्तिकशुक्लपक्षाभिमतदीपदाने तु ॐ भविष्यपुराणोक्तकार्तिककौमुदपक्ष^{१३}-विहित-
भास्करालयदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

ब्रह्मपुराणे :—

छलं ध्वजं वितानं वा पताकाञ्चामराणि च ।

श्रद्धया भानवे दत्त्वा गतिमिष्टमवाप्नुयात् ॥२८॥

अर्चिताय सूर्यायार्चितं छलं श्रद्धापूर्वकं दद्यात् । ॐ अयामुक्तिप्राप्तिकामोऽहं
भगवते सूर्याय एतच्छलं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ध्वजादिदाने तु वाक्ये^{१४} एतं

1 A भास्करालयेत

2 A दीपं सङ्कल्प्य for the bracke-
ted portion

3 A omits it

4 I. O. ०सहितं

5 I. O. दीपदाने for the bracke-
ted portion

6 A नरो for the bracketed por-
tion

7 I. O. तेन वर्तिदीपवृत्ताद्युत्कर्षाच्च-

हान्तं दीपं प्रयच्छन्तीत्यर्थः for
the bracketed portion

8 A ०दीपं

9 Bh. P. कौमारे

10 I. O. दीपं प्रयच्छं for the brac-
keted portion

11 I. O. ०सूर्यलोके

12 A महती, I. O. omits it

13 I. O. omits पक्ष

14 I. O. omits it

ध्वजम् ^१एतद्वितानम् एतां पताकाम् ^२एतच्चाभरमिति विशेषः । अत्र ^३यदन्यदप्यपेक्षितं द्रव्यं
तत् सूर्याय दातव्यम् ।

तथा भविष्यपुराणम् :—

^४[यद् यदिष्टतमं द्रव्यं दुर्लभं यच्च विद्यते] ।

तत्तु दत्त्वा जगद्धात्रे भास्कराय न सीदति ॥२६॥

तत्तद्दाने ^५चोक्तवद्भनवाक्यान्यूहनीयानि ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव-विरचिते
श्रीदानसागरे ^६सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः ।

- 1 A एत' वितानं
- 2 A' एतच्चाभरमिति, I. O. एतच्चाभरमिति
- 3 I. O. यान्यदप्यपेक्षितं
- 4 I. O. यथापेक्षितं for the bracketed portion

- 5 I. O. योक्तवन्तो दानवाक्यान्यूहनीयानि, A चोक्तविद्यादानवाक्यान्यूहनीयानि
- 6 I. O. सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः, A ययि सम्प्रदानकदानावर्तः

‘अथ महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः । (७४)

स्कन्दपुराणे^२ महेश्वरवाक्ये :—

^३[यो मे] गान्तु हिरण्यं वा दद्यादविमनाः^४ प्रिये ।

लोकान् ददाम्यहं तस्मै सर्वलोकसमर्चितान्^५ ॥१॥

^६अत्र फलतत्कर्षश्रुतेर्दक्षिणाबाहुल्यम् । तदेव यजमानः^७ समभ्यर्च्यार्चिताय [शिवाय गां हिरण्यं वा]^८ दद्यात् । ॐ अथ सर्वलोकसमर्चितलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वराय एतां गां ददानि । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं भगवते महेश्वरायाहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । ^९[हिरण्यदानवाक्ये गामिति पदस्थाने हिरण्यमिति] पदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

वृषभं वा प्रयच्छेत् श्वेतं नीलमथापि वा ।

स कुलानामुभयतः^{१०} स्तारयेदेकविंशतिम् ॥२॥

श्वेतं वृषमर्चितमर्चिताय महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ स्कन्दपुराणोक्तश्वेतवृषभदान-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वरायैतं वृषभं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । नील-^{११}वृषभ-^{१२}दानवाक्ये श्वेतपदस्थाने नीलपदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

^{१३}शालिपिष्टमयीं कृत्वा ^{१४}यो मे ^{१५}प्रतिकृतिं ^{१६}शुभाम् ।

^{१७}[सर्वगन्धरसैर्युक्तां निर्गसैश्च] ^{१८}सुसंस्कृताम् ॥३॥

1 A omits it

2 I. O. omits it

3 A यच्च for the bracketed portion

4 I. O. ०विमनाः, A ०विमना

5 I. O. ०समन्वितान्

6 I. O. अविच्छिन्नं before this

7 I. O. यजमानो

8 I. O. शिवैकविंशते for the bracketed portion

9 I. O. वाक्ये हिरण्यपदमिति for the bracketed portion

10 I. O. ०स्थानयोद्विंशतिं, A ०स्थानयोद्विंशतिं

11 A ०वृष०

12 I. O. ०दाने०

13 A प्राची०

14 I. O. या

15 I. O. प्रतिकृति

16 I. O. सुक्ता, A सुक्ताः

17 A सर्वगन्धैः सर्वरसैर्निर्गसासैश्च for the bracketed portion

18 A समन्विता, I. O. सुसंस्कृता

सर्वगन्धाः सर्वरसाः परिभाषोक्ता ¹ग्राह्याः । निर्यासः सरलद्रवादिरूपः ।

²भक्ष्यभोज्यैश्च विविधैः कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।

पूर्वदक्षिणयोश्चाल पश्चिमोत्तरयोस्तथा ॥४॥

कृष्णपक्षचतुर्दशीं प्राप्येति शेषः ।

पार्श्वेषु हरितालश्च कृष्णागुरुमनःशिलाम् ।

³चन्दनञ्चैव दद्याद्द्वै यथासंख्येन ⁴पूजिताम् ॥५॥

यथासंख्येन हरितालादि दत्त्वा तां दद्यादिति सम्बन्धः ।

तस्य पुण्यफलं देवि ⁵[शृणुयान्मे तु कामिनि] ।

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तस्तथा ⁶[निष्कलमषः परः] ॥६॥

वर्षकोटिशतान्यष्टौ दिवि भुक्त्वा महासुखम् ।

इहलोके सुखी जातो मामेव ⁷प्रतिपद्यते ॥७॥

⁸यथेच्छकृष्णचतुर्दशीदिने प्रतिमां शालिपिष्टेन निर्माय सर्वगन्ध-⁹षड्रस-¹⁰निर्यासान्विताश्च कृत्वा ¹¹तस्या यथोक्तदिक्रमेण हरिताल-कृष्णागुरुमनःशिलाचन्दनानि स्थापयित्वा ¹²मूलफलानि पार्श्वेषु निधायार्चिताय महेश्वराय स्कन्दपुराणोक्त-¹³प्रतिकृतिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शालिपिष्टमयीं सर्वरसगन्धनिर्यासैः सुसंस्कृतां ¹⁴भक्ष्यभोज्यसहितां हरिताल-कृष्णागुरुमनःशिला-चन्दनयुतां सुप्रतिकृतिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

छलं दद्याच्च यः सोऽपि दीप्यते ¹⁵तेजसा दिवि ॥८॥

अर्चिताय महेश्वराय छलमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ भगवते महेश्वराय स्कन्दपुराणोक्त-शिवसम्प्रदानक-छलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।

1 I. O. ग्राह्याः

2 I. O. and A भक्ष्यं

3 A चन्दनञ्चैव

4 I. O. पूजितं

5 I. O. शृणुयान्मर्तकामिनि for the bracketed portion

6 A निष्कलमषः परः, I. O. निष्कलम-
षश्च

7 A प्रतिपद्यते

8 A यथेष्टं

9 A रसरस

10 I. O. निर्यासान्विताश्च

11 I. O. तस्यां

12 A मूलफलानि

13 A omits त्त

14 I. O. भक्ष्यं, A भोज्यं

15 I. O. तेजसा

तथा :—

¹रत्नावलीन्तु यो दद्याद् ²ब्राह्मणः क्षत्रियोऽथ विट् ।

शूद्रः स्त्री वा ³स मे लोके ⁴'मत्सौख्य' ⁵'प्राप्नुयात् परम् ॥६॥

अर्चिताय शिवाय यथाशक्ति ⁶'मुक्तादिमालाम्' ⁷अर्चितां दद्यात् । ॐ अथ भगवते महेश्वराय ⁸[शिवलोके परशिव]-सौख्यप्राप्तिकामोऽहमेतां ⁹रत्नावलीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

दीपमालान्तु ¹⁰[यः कुर्यात्] कार्तिके मासि वै मम ।

अवसाने च दीपानां ब्राह्मणांस्तर्पयेच्छुचिः ।

¹¹गणाधिपत्यं लभते दीप्यते च रविर्यथा ॥१०॥

¹²कार्तिके यथेष्टपुण्यदिने ¹³शिवाय दीपमालादानं ¹⁴सङ्कल्पयेत् । ॐ ¹⁵अथ रवि-¹⁶समप्रभत्वविशिष्ट-¹⁷गणाधिपत्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वराय सायंसमये दीपमालां दास्ये ¹⁸[इति सङ्कल्प्य] यथेच्छदीपमालां तद्दिने दद्यात् । दीपमालादानसमाप्तौ यथेच्छ-संख्य-¹⁹ब्राह्मणान् ²⁰सुवर्णादिभिस्तर्पयेत् ।

²¹तथा :—

यस्तु क्षेत्रं प्रयच्छेत निष्पन्नं फलवन्नरः ।

स तु क्षेत्रं पुमान् भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते ॥११॥

क्षेत्रं भुक्त्वेत्यर्थः । निष्पन्नपक्षशस्यक्षेत्रमर्चिताय महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ

1 I. O. रत्नावलीन्तु, A सुक्तावलिम्	11 I. O. गणाधिपत्यं
2 I. O. ब्राह्मण	12 I. O. कार्तिक
3 I. O. सम for स मे	13 A निदिशि for दिने
4 I. O. मत्सौख्य, A मसौख्य	14 I. O. दीपमालां
5 A प्राप्नुयात्, I. O. प्राप्नुते	15 A omits अथ
6 A सुक्तावलि	16 A सप्तप्रभवत्, I. O. सप्तप्रभवे
7 I. O. अर्चितां, A अर्चिताम्	17 I. O. गणाधिपत्यं
8 A शिवलोके परशिव for the bracketed portion	18 A omits the bracketed portion
9 A सुक्तावलि	19 I. O. and A ब्राह्मणाय
10 A यो दद्यात् for the bracketed portion	20 A सुवर्णादिस्तर्पयेत्
	21 A यथा

महेश्वरसम्प्रदानकपकशस्यक्षेत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं¹ भगवते महेश्वराय एतां निष्पन्नशालिनो
[प्रियदत्तां क्षेत्र]² भूमिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

गोचर्मद्वयमानं³ वा यो मे दद्याद्बुधधराम् ।

⁴[स मे]पुरं समासाय गणेशैः सह मोदते ॥१२॥

भूमिदानावर्तौक्त-गोचर्मद्वयपरिमाणां भूमिमर्चितामर्चिताय⁵ महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ
सगणेश-क्रीडासहित-शिवपुरप्राप्तिकामोऽहं⁶ [भगवते महेश्वरायैतां] गोचर्मद्वयपरिमाणां
प्रियदत्तां भूमिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

यस्तु छत्रं प्रपन्नच्छेत मम ताराधिपानने ।

तेजोमण्डलसङ्काशं दिवि ब्रजति शुक्रवत् ॥१२॥

तेजोमण्डलसङ्काशं⁷ शुभ्रं प्रशस्तं छत्रमित्यर्थः । अर्चिताय¹⁰ शिवायार्चितं छत्रं
दद्यात् । ॐ अथ शिवपुराणोक्त-शिवसम्प्रदानक-छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं¹¹ भगवते
[शिवायैतं छत्रं] ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

यश्च गावो हिरण्यं वा¹² [समुद्दिश्य तु मां] वदेत् ।

तस्य कामदुषां पृथ्वीं ददामि निरुपद्रवाम् ॥१४॥

अर्चिताय शिवाय [यथेच्छसंख्या गां]¹³ [अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]¹⁴ । ॐ अथ
कामदुषां¹⁵-निरुपद्रवपृथ्वीप्राप्तिकामोऽहं¹⁶ भगवते महेश्वरायैतां गां ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् । हिरण्यदानवाक्ये¹⁶ गोपदस्थाने हिरण्यपदनिवेशो विशेषः ।

- 1 I. O. च for च
- 2 A प्रियदत्ता क्षेत्रं for the bracketed portion
- 3 I. O. वासं for मानं
- 4 I. O. सोम for the bracketed portion
- 5 A omits अर्चिताय
- 6 A एतां for the bracketed portion
- 7 I. O. ताराधिपानने, A भारविपानने
- 8 A ब्रजति
- 9 A दिवि
- 10 A शिवायार्चितं

- 11 A शिवाय एतच्छत्रं for the bracketed portion
- 12 A समुद्दिश्य तु मां, I. O. सम उद्दिष्टां for the bracketed portion
- 13 A यथेच्छसंख्यां गाम्, I. O. यथेच्छसंख्याणां for the bracketed portion
- 14 I. O. omits the bracketed portion
- 15 I. O. कामदुष्टा
- 16 I. O. हिरण्यपदं तु वाक्य

वृषभं [सम्प्रयच्छेत् अन्नं]^१ कृसरमेव च ।

रथेन वृषयुक्तेन न तस्य प्रलयो भवेत् ॥१५॥

रथेन ^२वृषयुक्तेन स्वर्गं [यातीति शेषः]^३ । न तस्य प्रलयो भवेत् ^४[स्वर्गान्न च्यवत्] इत्यर्थः । अचिताय महेश्वरायार्चितं वृषं दद्यात् । ॐ ^५[अथ शिवपुराणोक्तं]-^६वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वरायैतं वृषभं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३६) :—

क्षपनार्थं तथा दत्त्वा ^७[श्वेतां धेनुं शिवालयै] ।

रुद्रलोकमवाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥१६॥

^८श्वेतां धेनुं ^९बहुदुग्धाम-^{१०}चितामचिताय शिवाय दद्यात् । ^{११}[ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तं रुद्रक्षपनार्थं-^{१२}श्वेतधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते रुद्राय क्षपनार्थमेतां ^{१३}श्वेतां धेनुं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।४१ख) :—

श्वेतन्तु वृषभं दत्त्वा फलस्यानन्यमश्रुते ॥१७॥

अचिताय शिवायार्चितं श्वेतवृषभं दद्यात् ।] ॐ अथ ^{१४}विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शिवक्षप्र-दानक-श्वेतवृषभं ^{१५}-दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{१६}[शिवायैतं श्वेतवृषभं] ^{१७}[ददानि ।

1 A सम्प्रयच्छे अन्नं for the b. p.

2 A omits it

3 A यातीत्यर्थः for the bracketed portion

4 A स्वर्गान्न च्यवत्, I.O. स्वर्गान्न च्यवत् for the bracketed portion

5 A अथाग्निरुक्तं for the bracketed portion

6 A वृषभं

7 I. O. श्वेतं रुद्रपुराणायै for the bracketed portion

8 I. O. and A omit it

9 I. O. बहुदुग्धं वा

10 I. O. अचितामचिताय, A अचि-ताय

11 A omits the bracketed portion

12 I. O. omits it

13 I. O. omits it

14 I. O. अथादि

15 A ॐ वृषं

16 I. O. शिवायैतं वृषभं, A शिवायै धेनुं

17 I. O. omits the bracketed portion

^१यस्तु ^२खेलं वृषं दद्यात्] महादेवालये^३ नरः ।

रुद्रलोकमवाप्नोति कुलमुद्धरते तथा ॥१८॥ (३।३०६।४०)

^४खेलं क्रीडाशालिनम् । अर्चितं ^५खेलं वृषभं सङ्कल्प्य रुद्रालये दद्यात् । ॐ अथ
^६कुलोद्धरणपूर्वक-रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं ^७[महादेवालये एत] वृषभं ददानि । ततो
रुद्रालये स्थापयेत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः ।

1 V. D. हला सचैव वृषभं for
the first half of this line

2 A अर्चितं

3 A महादेवालये वृषे

4 A खेलं

5 A खेलं

6 A कुलमुद्धरणं

7 A महादेवायैतं for the bracketed portion

अथ भगवद्वासुदेवदानावर्तः । (७५)

नरसिंहपुराणे :—

यो गां पयस्विनीं विष्णोः कपिलां संप्रयच्छति ।

स सर्वपापरहितः सर्वभूषणभूषितः^१ ।

गवां सहस्रदानेन फलं प्राप्य दिवं व्रजेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय विष्णवे कपिलां बहुक्षीरां गामर्चितां दद्यात् । ॐ अथ नर-
सिंहपुराणोक्त-विष्णुसम्प्रदानक-^२ [कपिलगंवी]-दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतां
कपिलां^३ गां ददानि । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं भगवते वासुदेवायाहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददानि ।

तथा :—

ध्वजश्च विष्णवे यस्तु गरुडेन समन्वितम् ।

दद्यात् सोऽपि ध्वजाकीर्णं विमानेन विराजता^४ ।

विष्णुलोकमवाप्नोति सेव्यमानोऽस्परोगणैः ॥२॥

वक्ष्यमाण-गरुडध्वजस्यातिशयित^५-फलश्रुते^६-श्वामर-^७पताकादिशालिनो यथाशक्तिनिर्मि-
तस्य ^८प्रासादोद्धृत्स्थायस्य ध्वजस्य ग्रहणम् । उक्त-^९रूपमूर्द्धस्थितगरुडध्वजयष्टि-
मर्चिता^{१०}-मर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ नरसिंहपुराणोक्त-गरुडान्वितध्वज-
दानफल-^{११}[प्राप्तिकामो]ऽहं भगवते विष्णवे एतं गरुडसमन्वितं^{१२} ध्वजं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

1 A सर्वभूषणभूषितः

2 A कपिलादागवि for the brac-
keted portion

3 I. O. कपिला

4 A विराजते

5 A अतिशय for अतिशयित

6 I. O. ०सन्दर्भमनः

7 A ०पातकोद्दि०

8 I. O. प्रसादोद्धृत्स्थायस्य

9 I. O. ०रूपं मूर्द्धं

10 A omits अर्चिताम्

11 I. O. प्राप्नोति for the bracketed
portion

12 I. O. गरुडसमन्वित

वामनपुराणे (६५।४६ख) :—

दत्तवारामान् पुष्पफलाभ्युपेतान्^१ भोगान् भुङ्क्ते कामतः श्लाघनीयान् ॥३॥

अर्चितान्^३ वासुदेवायानेकफलप्राप्तिकामः^४ फलपुष्पाढ्यानारामानर्चितान्^५ दद्यात् ।

ॐ अथ^६ वामनपुराणोक्तारामदान-^७फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानारामान् ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

‘[दिने दिने] जपनाम केशवेति समाहितः ।

ददाति कार्तिके यस्तु विष्णवायतने^८ दीपकम् ॥४॥

समाहितः अनन्यचित्तः विष्ण्वायतने^९ विष्णवे दीपकं ददातीति सम्बन्धः विष्णवे दानस्यानुवृत्तेः ।

जातिस्मरत्वं प्रज्ञाञ्च^{१०} स प्राप्नोति न संशयः ।

शेषकाले तु चक्षुष्मान् मेधावी दीपदो^{११} नरः ।

जायते^{१२} नरकञ्चापि तमःसंज्ञ^{१३} न पश्यति ॥५॥

सौरकार्तिक-^{१४}शुक्लप्रतिपदि गृहीतोदपूर्णताम्रपाल उदङ्मुखो^{१५} विष्णोरायतने^{१६} [दीपं दातुं]^{१७} सङ्कल्पयेत् । ॐ अथादि यावत्कार्तिकं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्ण्वायतनदीपदान-फलप्राप्तिकामोऽहं^{१८} दीपं, विष्णवे दास्ये इति^{१९} सङ्कल्प्यानन्यचित्तो यथाशक्ति केशवाय नम इति जपित्वा दीपं प्रज्वाल्य दद्यात् । एवं सङ्कल्पव्यतिरेकेण प्रत्यहं दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३४१।४८) :—

विष्णोरायतने दत्त्वा तत्कथापुस्तकं नरः ।

ब्रह्मलोकमवाप्नोति बहवो वत्सरान् द्विजाः ॥६॥

1 I. O. पुष्पफलाभिपन्नान्, Vāmana

P. अभिपन्नान्

2 Vāmana P. भोगान् च

3 I. O. वासुदेवायतनसन्निवृद्धितान-
नेकफलपुष्पाढ्यान् नानारामानर्चि-
तान् for the bracketed por-
tion

4 A omits फल

5 A रामायण for वामन

6 A omits फल

7 A दानदिने for the bracketed
portion

8 I. O. विष्णवायतन

9 A विष्ण्वायतन, I. O. विष्ण्वायतनं

10 I. O. संप्राप्नोति

11 A दीपदा

12 A नरकं वापि

13 I. O. तमःसंज्ञं

14 A सौरं

15 A उदङ्मुखोपविश्यो

16 A विष्णोरायतने

17 I. O. दातुं दीपं for the brac-
keted portion

18 I. O. omits it

19 I. O. and A omit it

तत्कथापुस्तकं वासुदेवमाहात्म्यस्य प्रकाशकं विष्णुपुराणादि । अर्चितं तत्कथापुस्तकं सङ्कल्प्य^१ दद्यात् । ^२ॐ अथ बहुवत्सरब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं विष्णोरायतने एतत्-^३कथापुस्तकं ददानीति सङ्कल्प्य ^४देवालये स्थापयेत् ।

तथा (३।३४१।४६) :—

पुस्तकांश्च तथैवान्यान् यः प्रदद्यान्नरस्तिह ।

सारस्वतमवाप्नोति लोकं कालं तथा ^५बहुम् ॥७॥

^६अन्यान् ^७वासुदेवमाहात्म्यप्रकाशकव्यतिरिक्तान् स्कन्द-^८पुराणादीन् इह विष्णोरायतने स्थापयेत् ।

तथा (३।३४१।५१ख-५२क) :—

सम्भूतं वाचकं ^९कृत्वा देवागारे सदा बुधम्^{१०} ।

^{११}विद्यादानफलं प्राप्य ब्रह्मलोके महीयते ॥८॥

यथेच्छदिने भारतपुराण-^{१२}रामायणानामन्यतमस्य वाचनार्थं ब्राह्मणं ^{१३}पुराणादिपाठशक्तं ^{१४}[सुखरं बुधं] विद्वांसं सदा ^{१५}वावदुकादिगुणयुक्तं ^{१६}वर्तनोचितभूमिधनादिना सम्भूतं कृत्वा सङ्कल्प्य निगुञ्जीत । तद् यथा—ॐ विद्यादानफलप्राप्तिपूर्वकसोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवद्वासुदेवागारे अमुकग्रन्थवाचनं^{१७} कर्तुं वाचकं ब्राह्मणं नियोक्ष्ये^{१८} । ततःप्रभृति वाचको^{१९} भारतादिवाचनं^{२०} देवागारे कुर्यात् ।

तथा (३।३४१।५२ख-५३क) :—

विष्णोः शब्दप्रदानेन वारुणं लोकमश्नुते ।

मानुष्यमासाद्य तथा ख्यातशब्दश्च^{२१} जायते ॥९॥

- 1 'A' सङ्कल्प
- 2 'A' omits it
- 3 'A' 'कथापुस्तकं' वि
- 4 I. O. दानालये
- 5 I. O. बहु, A' बहु:
- 6 I. O. आवांन्
- 7 I. O. वासुदेवमाहात्म्यस्य प्रकाशकान् व्यतिरिक्तान्, A' वासुदेवमाहात्म्ये प्रकाशव्यतिरिक्तान्
- 8 I. O. पुरादीन्
- 9 I. O. कर्तुं
- 10 I. O. omits it

- 11 A विद्यादीनफलं
- 12 A रामायणानामन्यतमस्य
- 13 I. O. पुराणादिपाठशक्तं
- 14 I. O. सुखर and A बुध for the bracketed portion
- 15 I. O. वारुणादिगुणयुक्तं
- 16 I. O. वर्तनोचित, A वर्तमानोचित
- 17 Both I. O. and A वाचन
- 18 A नियोक्ष
- 19 A वाचका
- 20 I. O. भारतादिपठनं
- 21 A ख्यातशब्दस्य

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं शङ्खं दद्यात् । ॐ अद्यादि विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्णु-
^१सम्प्रदानक-शङ्खदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते विष्णवे एतच्छङ्खं ददानि^२ ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

घण्टाप्रदानेन तथा ^३[महदयश उपाश्रुते] ॥१०॥ (३।३४१।५३ख) :—

अर्चिताय वासुदेवायार्चितां^४ घण्टां दद्यात् । ॐ अद्यातिशयित-^५यशःप्राप्तिकामोऽहं
भगवते विष्णवे एतां घण्टां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^६तथा (३।३४१।५४क) :—

सौभाग्यं महदाप्नोति किङ्किणीं प्रददद्धरेः ।

किङ्किणीं^७ शुद्धुरेति प्रसिद्धा । ^८[अर्चिताय हरये] अर्चितां^९ किङ्किणीं दद्यात् । ॐ
अद्यातिशयितसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते एतां किङ्किणीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।५४ख) :—

कूटागारं तथा दत्त्वा नगराधिपतिर्भवेत् ॥११॥

कूटागारं मन्त्रगृहम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^{१०}यथाशक्तिनिमित्तं कूटागारं दद्यात् ।
ॐ अद्य [कूटागारदानफल]^{११}-प्राप्तिकामोऽहं भगवते हरये एतत् कूटागारं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६१) :—

दत्त्वा ^{१२}[तु देव]-कर्मार्थं ^{१३}नवां वेदीं दृढां शुभाम् ।

पार्थिवत्वमवाप्नोति वेदी हि पृथिवी यतः ॥१२॥

^{१४}वासुदेवाग्रतो ^{१५}देवपूजोपकरणस्थापनार्थमुत्तरूपां वेदीमिष्टका-^{१६}दिभिर्निर्माया-^{१७}[चिता-

1 I. O. ०संप्रदान	11 A कूटागारदानफल for the brac-
2 A ददाति	keted portion, I.O. omits it
3 I. O. महदयशमुपाश्रुते and A
महदयश उपाश्रुते for the brac-	12 A तदेव for the bracketed
keted portion	portion
4 A वासुदेवायार्चितं	13 A नवा
5 I. O. ०यशः०	14 A वासुदेवायतो
6 A omits it	15 A देवपूजोपकरणं स्थापनार्थं मुक्तरूप,
I. O. पूजोपकरणावस्थानामुत्तरूपां
7 I. O. अर्चितायैति, A हरये	16 I. O. ०दिवानिर्माया. A ०दिति-
8 I. O. अर्चितामहवाय for the
bracketed portion	निर्माय
9 I. O. अर्चिता, A चिता	17 A omits the bracketed por-
10 A omits it	tion

मर्चिताय] वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ पार्थिवत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतां वेदो ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।८४ख-८५क) :—

तोरणं ^१कारयेद् यस्तु ^२देवदेवालये नरः ।

लोकेषु तस्य द्वाराणि भवन्ति ^३विष्टतानि तु ॥१३॥

^४[लोकेषु विष्णुप्रभृतिलोकेषु ।] अर्चिताय ^५वासुदेवाय तनप्राङ्गणे यथाशक्ति शिलादिनिर्मितं तोरणमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-तोरणदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत्तोरणं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।८६ख-८७क) :—

^६देवालयोपयोग्यानि शिल्पभारुडानि यो नरः ।

^७दद्याद्वा वाद्यभारुडानि गणेशत्वमवाप्नुयात् ॥१४॥

अर्चिताय वासुदेवाय देवालयोपयोगिशिल्पभारुडानि ^८यथाशक्त्युपात्तानि दद्यात् । ॐ अथ गणेशत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानि शिल्पभारुडानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^९वाद्यभारुडदाने वाक्ये शिल्पपदस्थाने वाद्यपदनिवेशो विशेषः ।

यः कुम्भं देवकर्मार्थं नरो दद्यान्नवं ^{१०}शुभम् ।

वारुणं लोकमाप्नोति सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१५॥ (Cf. ३।३४१।६२)

शुभमुत्कृष्टद्रव्यघटितं स्वरूपं ^{११}देवार्चन-^{१२}जलाहरणार्थं यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमद्रव्येण घटितं नवं स्वरूपं कुम्भमर्चितमर्चिताय वासुदेवाय एतं कुम्भं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६३) :—

चतुरः कलसान् दद्याद् यस्तु ^{१३}देवगृहे नरः ।

चतुःसमुद्रवलयं स भुङ्क्ते च वसुन्धराम् ॥१६॥

1 A काराय

2 A देवादेवालयो

3 A विष्टतानि, I. O. विष्टतानिला

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. वासुदेवाय तनप्राङ्गणे

6 I. O. देवालयोपयोग्यानि

7 A दद्याद्

8 A omits यथा

9 A वाद्यं

10 I. O. नवः

11 I. O. omits देवार्चन

12 A जलाहरणार्थं

13 A देवागृहे, I. O. देवगृहे

यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमेन घटितं कलसचतुष्टयमर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् ।
ॐ अथ चतुःसमुद्रवलयवसुन्धराराज्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय ^१एतांश्चतुरः
कलसान् ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६५क, Cf. ३।३६८।६ख) :—

^२[वारिधानीं तथा] दत्त्वा वारुणं लोकमाप्नुयात् ।

वारिधानीति ^३वासनेति प्रसिद्धा । यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमेन निमित्तां
वारिधानीमर्चितामर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
^४वासुदेवायैतां वारिधानीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६५ख) :—

कमण्डलुप्रदानेन गोदानफलमाप्नुयात् ॥१७॥

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति ^५सुवर्णादीनामन्यतमेन निमित्तमर्चितं कमण्डलुं
दद्यात् । ॐ अथ गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं कमण्डलुं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

मात्रान्तु परिचर्यार्थं^६ निवेद्य विधिवत्तथा ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥१८॥ (३।३४१।७२)

^७मात्रा ^८देवोपचारसामग्री । अर्चिताय वासुदेवाय पूजाभोजनाद्युपचारसामग्रीमर्चितां
दद्यात् । ॐ अथ सर्वकामसमृद्ध-यज्ञफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय परिचर्यार्थमेतां
मात्रां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१२६ख-१२७क) :—

माल्याधारन्तथा दत्त्वा धूपाधारन्तथैव च ।

गन्धाधारं तथा पात्रं कामानां पात्रतां व्रजेत् ॥१९॥

माल्याधारः^९ उल्लेखः^{१०} इति प्रसिद्धः । धूपाधारो धूपकद्रव्याधारः^{११} । ^{१२}गन्धाधारः

1 A एतान् चतुरः

2 I. O. वारिधानान्तथा for the bracketed portion

3 A वामनीति

4 A वासुदेवा एतां

5 A सुवर्णादीनां only

6 I. O. परिचर्यार्थं

7 A मात्रां

8 I. O. देवोपदानसामग्री, A देवोप-
दानसामग्री माधारं इत्या

9 I. O. माल्याधारो

10 A उल्लेख

11 I. O. omits द्रव्याधारः

12 I. O. गन्धाधारो

^१सिद्ध इति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितमभिमतद्रव्यविरचितं माल्याधारं दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवसम्प्रदानक-माल्याधारदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं माल्याधारं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । धूपाधारगन्धाधारयोर्वाक्ये माल्याधारपदस्थाने धूपाधारपदस्य गन्धाधारपदस्य च निवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।१२५ख-१२८क) :—

समुद्रजाणि ^२पात्राणि दत्त्वा वै ^३[तैजसानि च] ।

पात्रं भवति कामानां विद्यानाञ्च धनस्य च ॥२०॥

समुद्रजानि शुक्लिशङ्खादीनामन्यतमानि पात्राणि दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-^४समुद्रजपात्र-^५दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानि पात्राणि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^६तैजसपात्रदानवाक्ये समुद्रजपदस्थाने तैजसपदनिवेशो विशेषः ।

^७पतद्ग्रहप्रदानेन ^८सर्वपापं व्यपोहति ।

^{१०}[पतद्ग्रहः पातग्रहः] इति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं^{११} ^{१२}पतद्ग्रहं दद्यात् ।
ॐ अथ ^{१३}सर्वपापक्षयकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं ^{१४}पतद्ग्रहं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७१क) :—

दर्पणस्य प्रदानेन ^{१५}बहुदर्पणवान् भवेत् ॥२१॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं दर्पणं दद्यात् । ^{१६}ॐ अथादि-^{१७}बहुदर्पणत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं दर्पणं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A सिद्ध

2 I. O. द्रव्याणि

3 A तैजसानि च and I. O. तैजसा-
निव for the bracketed por-
tion

4 I. O. सुवर्णरजतनिर्मितानि

5 A समुद्र for समुद्रज

6 A दान and I. O. फल for दान-
फल

7 I. O. तैजसपात्रदाने वाक्ये, A
तैजसपात्रदानवाक्ये

8 I. O. यतद्ग्रहः

9 I. O. सर्वं पापं

10 I. O. यतद्ग्रहः प्रतिग्रह for the
bracketed portion

11 I. O. and A अर्चित

12 I. O. यतद्ग्रहः

13 A omits सर्वं

14 I. O. [यतद्ग्रहः] and A यतद्
पतद्ग्रहः for यतद्ग्रहः

15 A बहुदर्पणवान्, I. O. and V. D.
दर्पणवान् रूपवान्

16 A omits it

17 I. O. दर्पणत्वरूपवत् for बहुदर्पणत्व,
A omits बहु

तथा (३।३४१।६६क) :—

उशीरकूर्चकं^१ दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

उशीरकूर्चकं^२ देवाङ्गमलादिशोधनार्थं वीरणमूल-^३कूर्चिकाम् ^४[अर्चिताय वासुदेवायार्चितं वारणमूलकूर्चिकां^५] दद्यात् । ॐ अथ ^६सर्वपापविमुक्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतम् उशीर-^७कूर्चिकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

दत्त्वा ^८गोबालकं विप्राः ^९[सर्वान् तापान्] व्यपोहन्ति ॥२२॥ (३।३४१।६६ख)

गोबालक-^{१०}प्रकरणात् ^{११}गोबालककृतकूर्चम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^{१२}गोबालकं दद्यात् । ॐ अथ सर्व-^{१३}तापोपशमप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं गोबालकं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६७क) :—

दत्त्वा चामरजं कूर्चं^{१४} श्रियमाप्नोत्यनुत्तमाम्^{१५} ॥२३॥

चामरजं चमरीमृगरोमभवम्^{१६} । अर्चिताय वासुदेवाय अर्पितं चमरीमृगरोमजं कूर्चं^{१७} दद्यात् । ॐ अद्यानुत्तमप्रीप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतच्चामरं कूर्चं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६७ख—६८क) :—

आसनानां प्रदानेन ^{१८}[स्थानं सर्वत्र विन्दति ।

पादपीठप्रदानेन] तथैव च नरोत्तमाः ॥२४॥

नरोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं^{१९} यथाशक्त्युपात्तमासनद्वयं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्णुसम्प्रदानकासनदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते

1 A. ०. हृत्कं, I. O. ०. हृत्कं

2 A. ०. कुत्कं, I. O. हृत्कं

3 I. O. ०. कुत्तिकां

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. ०. कुत्तिकां

6 I. O. सर्वमुक्तिकामोऽहं

7 I. O. ०. हृत्कं

8 V. D. गोपालकान्

9 A सर्वतापान्, I. O. सर्वान् पापान्

and V. D. सर्वपापान् for the bracketed portion

10 I. O. ०. प्रकारणात्

11 I. O. गोबालककृतं हृत्कं

12 I. O. गोबालहृत्कं

13 A. ०. तापोपशमप्राप्तिकामोऽहं

14 A. ०. तमं

15 A. ०. रोमजं

16 A omits the bracketed portion

17 A. वासुदेवाय only

वासुदेवायैतान्यासनानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । पादपीठप्रदाने तु वाक्ये आसनपदस्थाने पादपीठपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।८५ख) :—

शयनासनदानेन स्थितिं विन्दति शाश्वतीम् ।

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति^१[खट्वादिरूपां शय्यामासनसहितामर्चितां] दद्यात् । ॐ^२ अथ^३ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-शयनासनदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायै-
तच्छयनासनं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^३[तथा (३।३४१।८६क) :—

उत्तरच्छददानेन सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥२४॥

उत्तरच्छदः शय्याया आच्छादनवस्त्रम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितमुत्तरच्छदम् ॐ^४ अथामुकप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतमुत्तरच्छदं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।]

तथा (३।३४१।९८) : —

नीलीरक्तं विना रक्तं शेषरत्नैर्द्विजोत्तमाः ।

दत्त्वा भवति धर्मात्मा सर्वव्याधि-^४विवर्जितः ॥२६॥

अर्चिताय वासुदेवाय ^५नीलीरागव्यतिरिक्त-यथेच्छरागद्रव्यरजितं वस्त्रमर्चितं दद्यात् ।
^६ॐ अथ सर्वव्याधिविवर्जितत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय ^७एतद्रक्तं ^८[वस्त्रं ददानि
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।९८२क) :—

दुकूलकप्रदानेन बहिष्ठोमफलं लभेत् ॥२७॥

अर्चिताय वासुदेवाय दुकूलवस्त्रं दद्यात् । ॐ अथामिष्ठोमफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ।
वासुदेवाय एतद्-दुकूलवस्त्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A 'खट्वादिरूपां' अथ्यासनमर्चितं
for the bracketed portion

2 I. O. omits it

3 A omits the bracketed por-
tion

4 I. O. °विवर्जितः

5 I. O. नीलीवह्निवत्तरागद्रव्यव्यति-
रिक्तं

6 A omits it

7 I. O. एतद् only

8 A omits the bracketed por-
tion

तथा (३।३४१।१८२ख-१८३क) :—

कौशेयानि च वस्त्राणि सुसृद्धानि^१ लघूनि च ।

यः प्रयच्छति देवाय सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥२८॥

कौशेयानि ^२कोशकारकृमिन्तुमयानि । अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि कौशेयवस्त्राणि उक्तरूपाणि दद्यात् । ॐ अद्याश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि कौशेयवस्त्राणि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१८३ख-१८४क) :—

सलोमानि च वस्त्राणि यः प्रयच्छति धर्मवित् ।

कृतानि ^३वरवर्णानि ^४सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥२९॥

सलोमानि ^५तूलपटीरूपाणि वरवर्णानि×× । अर्चिताय वासुदेवायार्चिताः शोभन-
वर्णस्तूलपटीर्दद्यात् । ॐ अद्याश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि वस्त्राणि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।१८५ख-१८६क) :—

^६[नानाभङ्गिविचित्राणि सूच्यादिनिर्मितानि च ।

^७वीरजानि ^८सुसूत्राणि राजसूयफलं लभेत् ॥३०॥]

^९[नानाभङ्गि^{१०}-विचित्राणि सूच्यादिनिर्मितानि^{११} सूच्यादिकर्मणा निर्मितानि वीरजानि वल्कलजानि ^{१२}सुसूत्राणि] [दत्तेति शेषः]^{१३} । ब्राह्मणवासोदानप्रकरणे त्रयाणामेषां पृथक्त्वेन दानश्रुतेर्नानापि^{१४} [स्वतः ब्राह्मेणाय]^{१५} दानम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि नवानि विचित्रवस्त्राणि दद्यात् । ॐ^{१६} अद्य राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि वासांसि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । एवं ^{१७}वीरज-^{१८}सुसूत्रयोरपि दानवाक्यम् ।

1 A' सृद्धानि च

2 I. O. कोषकार०

3 A' वरवर्णानि

4 A' अश्वमेधफलं

5 A' दुक्कलपटीरूपाणि

6 I. O. omits the bracketed portion

7 A' वीरजानि

8 A' स्वयम्भानि

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. नानाभङ्गि०

11 I. O. omits it

12 I. O. omits it

13 I. O. omits the b. p.

14 I. O. श्रुतेर्नानापि

15 I. O. reads the bracketed portion as सुतब्राह्मणमेव

16 A omits it

17 I. O. वाज

18 A' स्वसूत्रयोरपि, I. O. सुसूत्रयोरपि

तथा (३।३४१।२००ख-२०१क) :—

अनुक्कान्यापि विप्रेन्द्रा^१ वासांस्याभरणानि च ।

^२दत्तवैवं देवदेवाय वहिष्ठोमफलं लभेत् ॥३१॥

अनुक्कवस्त्रायुक्कः^३[विपरीतानि नानाजातीयानि] धर्मेनेत्वादीनि । अनुक्काभरणानि हारादीनि । अर्चिताय ^४वासुदेवायार्चितं ^५धर्मादीनामन्यतमं वस्त्रं दद्यात् । ^६ॐ अथाग्निष्ठोमफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय ^७एतदमुक्कवस्त्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । आभरणदाने^८ एतदमुकाभरणमिति वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३४१।१८७ख, Cf. ३।३११।१०क) :—

यज्ञोपवीतदानेन ^९ब्रह्मदानफलं लभेत् ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यज्ञोपवीतं दद्यात् । ॐ अथ ब्रह्मदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतद्यज्ञोपवीतं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१८८ख) :—

दत्त्वा प्रतिसरान् मुख्यान् भूतैरभि-^{१०}भूयते ॥३२॥

प्रतिसरः ^{११}पट्टादि-विरचितं सूत्रम् । मुख्यत्वञ्च ^{१२}तस्योत्कृष्टत्वम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं नानावर्णकादि-^{१३}विचित्रितम् ^{१४}प्रशस्तं प्रतिसरं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-प्रतिसरदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं ^{१५}प्रतिसरं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१४ख) :—

रूप्यदो रूपमाप्नोति विशेषाद्भुवि दुर्लभम् ॥३३॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यथेच्छपरिमाणं रजतं दद्यात् । ॐ ^{१६}अथ दुर्लभरूप-

1 A विप्रेन्द्र	9 A ब्राह्मण for ब्रह्म
2 I. O. and A दत्तवैवं	10 I. O. दुयते
3 I. O. विपरीतजातीयानि for the bracketed portion	11 I. O. पट्टादि०
4 A omits वासु	12 I. O. भाग्योत्कृष्टत्व
5 I. O. धर्मादीनामन्यतमं	13 A विरचितं
6 A omits it	14 A omits it
7 A एतदमुक्कवस्त्रं	15 I. O. प्रतिसरं
8 A adds वस्त्र after this	16 I. O. अथोक्त

प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतद्रूपं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७५क) :—

नरः सुवर्णदानेन सुर्वान् कामानुपाशनुते ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^१यथेच्छपरिमाणं सुवर्णं दद्यात् । ^२ॐ अद्यामुकप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतत् सुवर्णं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^३तथा (Cf. ३।३४१।७५ख) :—

^४[रत्नं दत्त्वा च] लोकेषु प्रामाण्यमुपगच्छति ॥३४॥

प्रामाण्यं ^५सर्वार्चितत्वम् । ^६अर्चिताय वासुदेवाय परिभाषोक्तैरज्ञानामन्यतममर्चितं रत्नं दद्यात् । ^७ॐ अथ ^८लोकप्रामाण्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतद्रत्नं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^९[तथा (३।३४१।१६६ख-२००क) :—

मुकुटस्य] प्रदानेन ^{१०}मूर्द्धन्यो भूतले भवेत् ।

चतुःसमुद्रवलयं ^{११}प्रशस्तिं च वसुन्धराम् ॥३५॥

मूर्द्धन्यः सर्वमान्यः । अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्तिघटितमर्चितं मुकुटं दद्यात् । ^{१२}ॐ अथ मूर्द्धन्यतासहित-सकलवसुन्धराधिपत्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतन्मुकुटं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{१३}[तथा (३।३४१।१६६क) :—

मूर्द्धाभरणदानेन राजसूयफलं लभेत् ।

मूर्द्धाभरणं किरीटादि । अर्चिताय वासुदेवायर्चितं मूर्द्धाभरणं दद्यात् । ॐ अथ राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं मूर्द्धाभरणं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६६क) :—

कर्णपूरप्रदानेन श्रुतिं विन्दति सर्वतः ॥३६॥

1 A यथे for यथेच्छ

2 A omits it

3 A omits it

4 A रत्नं दत्त्वा सु and I. O. रत्नदानेन for the bracketed portion

5 A मूर्द्धाभरणं, I- O, अर्चितायैतत्-रत्नं

6 A अर्चितं

7 Both I. O. and A omit it

8 A लोके

9 A reads the bracketed portion as सुकटस्य

10 I. O. सूर्द्धन्या

11 A प्रशस्ति, I. O. प्रशस्ति

12 A omits it

13 A omits the bracketed portion

¹श्रुतिं सर्वशास्त्रश्रवणम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं कर्णपुरं दद्यात् । ॐ अथ ²[सर्वशास्त्रश्रवण]-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवा-³यैतं कर्णपुरं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४।११६८) :—

कर्णाभरणदानेन भवेच्छ्रुतिधरो नरः⁴ ।

अश्वमेधमवाप्नोति सौभाग्यञ्चैव विन्दति ॥३॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं कर्णाभरणं दद्यात् । ⁵ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-कर्णाभरणदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत् कर्णाभरणं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४।११६९-१६७) :—

ग्रैवेयकाणि दत्त्वा च सर्वशास्त्रार्थविद् भवेत् ।

नार्यश्च वशगास्तस्य भवन्ति द्विजपुङ्गवाः ।

श्रियमाप्नोति ⁶परमां ⁷राजसूयञ्च विन्दति ॥३८॥

ग्रैवेयकं कण्ठाभरणम् । अर्चिताय वासुदेवाय ⁸[कण्ठाभरणान्यर्चितानि दद्यात्] । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेव सम्प्रदानक-⁹[ग्रैवेयकदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि] ग्रैवेयकाणि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४।११६९क) :—

¹⁰केयूरदानाद्भवति शत्रुपक्षक्षयः¹¹ ॥३९॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यथाशक्तिनिर्मितं केयूरं दद्यात् । ॐ अथ भगवते वासुदेवाय शत्रुपक्ष-¹²क्षयकरत्वप्राप्तिकामोऽहम् एतत् केयूरं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४।११६९क) :—

हस्ताङ्गुलीय-¹³दानेन ¹⁴परं सौभाग्यमाप्नुयात् ।

1 I. O. श्रुति

2 I. O. श्रुतिसर्वशास्त्रश्रवण and A' राजसूय for the bracketed portion

3 A ०यैतत्

4 A भवेत्

5 A' omits it

6 A विष्णु

7 A राजसूय

8 A reads the bracketed portion as कण्ठाभरणं ददामि

9 I. O. omits the bracketed portion

10 A केयूरदानाद्भवति

11 A ०क्षयङ्गुः

12 A ०क्षयकामल०

13 A दान for दानेन

14 I. O. सर्व

हस्ताङ्गुलीयं हस्ताङ्गुलि-^१परिधानयोग्यमङ्गुरिका-^२दि । अर्चितामङ्गुरी-^३दद्यात् ।
ॐ अथ परमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतद्वस्ताङ्गुरीयकं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथैवाङ्गददानेन राजा भवति भूतले ॥४०॥ (३१३४११९६५ख)

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमङ्गदं^४ दद्यात् । ॐ^५ अथ भूतलराज्यप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायैतदङ्गदं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११९६४) :—

श्रोणीसूत्रप्रदानेन मही^६ सागरमेखलाम् ।

प्रशास्ति निहतामित्रो नात्र कार्यं विचारणा ॥४१॥

श्रोणीसूत्रं काञ्चीदाम । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं श्रोणीसूत्रं^७ दद्यात् । ॐ^८
^९अद्यामितहनन-^{१०}[पूर्वक-सागरपर्यन्तमहीशासन]-प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय इदं
श्रोणीसूत्रं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११९६३ख) :—

पादाभरणदानेन महीं सर्वत्र विन्दति ।

पादाभरणं नूपुरम् । अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति नूपुरमर्चितं दद्यात् । ॐ^{११}
अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-नूपुरदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतदाभरणं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११९६३क) :—

पादाङ्गुरीयदानेन गुह्यका-^{१२}धिपतिर्भवेत् ॥४२॥

^{१०}[पादाङ्गुरीयं विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-चरणाङ्गुलिनिधानयोग्या-^{११}ङ्गुरिकाम् । अर्चिताय
वासुदेवायार्चितं पादाङ्गुरीयं दद्यात् । ^{१२}ॐ अथ ^{१३}गुह्यकाधिपतित्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय एतत् पादाङ्गुरीयं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. 'आविधान' for परिधान

2 A 'सुद्विक्कादि'

3 A ददामि

4 A ददामि

5 A omits it

6 A omits it

7 A 'अथ अमितहनन, I. O. अद्या-
मितहनन

8 A reads the bracketed por-
tion as सागरपर्यन्तं महीसागर

9 Both I. O. and A 'धिपतिर्भवेत्'

10 A omits the bracketed por-
tion

11 A 'ङ्गुलिका'

12 A omits it

13 A गुह्यकाधिपतित्व

तथा (३।३४१।१२४) :—

उपानत्संप्रदानेन विमानमधिरोहति ।

यथेष्टं तेन लोकेषु विचरत्यमरप्रभः^१ ॥४३॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चित-^२मुपानद्द्युगं चर्ममयं तूलमयं वा^३ दद्यात् । ^४ॐ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानकोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतदुपानद्द्युगं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६०ख) :—

गोदानफल-^५माप्नोति तथा पाद्यप्रदो नरः ॥४४॥

पाद्यं पादप्रक्षालनार्थं जलम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं पाद्यं दद्यात् । ॐ अथ
गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय^६ एतत् पाद्यं ददानि । [दक्षिणा पूर्ववत् ।]

तथा (३।३४१।७०क) :—

नरस्त्वाचमनीयस्य दाता भवति निर्मलः ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमाचमनार्थं वारि दद्यात् । ॐ अथ निर्मलत्वप्राप्ति-
कामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतदाचमनीयं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।७०ख) :—

सुखलेपप्रदानेन परं रूपमवाप्नुयात् ॥४५॥

सुखलेपः^८ सुखहेतुः^९ शीते कुङ्कुमलेपः ग्रीष्मे चन्दनलेपः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं
सुगन्धमनु-^{१०}लेपं दद्यात् । ॐ अथोत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय^{११} [एतं
सुखलेपं] ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{१२}तथा (३।३४१।१३१) :—

गन्धतैलानि दिव्यानि सुगन्धानि शुचीनि च ।

केशवाय नरो दत्त्वा गन्धर्वैः सह मोदते ॥४६॥

1 A ०प्रसुः

2 उपानद्द्युगं

3 A दक्षिणा पूर्ववत् । तथा उपानद्-
प्रदानेन । for दद्यात्

4 I. O. omits it

5 A माप्नोति for माप्नोति

6 A एतदुपानद्

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A सुखाहेतुः

9 A शीत

10 A ०लेपनं

11 A एतत् सुखलेपनं for the brac-
keted portion

12 A omits it

दिव्याभ्युत्कृष्टानि शुचीनि अपनीतकेशादीनि । अर्चिताय वासुदेवाय उक्तं रूपं
सुगन्धि-^३तिलस्थानकतयमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ भगवते वासुदेवाय विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
सुगन्धितैलदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतानि ^३गन्धतैलादीनि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११२१ख-१२२क) :—

राजा भवति लोकेऽस्मिन् छत्रं दत्त्वा द्विजोत्तमाः ।

नाप्नोति ^४रिपुजं दुःखं संग्रामे ^५रिपुजिद्भवेत् ॥४७॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^६वासुदेवसम्प्रदानक-छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहम् भगवते वासुदेवायैतच्छत्रं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११२२) :—

तथा चामरदानेन श्रीमान् भवति भूतले ।

मुच्यते च तथा पापैः स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥४८॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं चामरं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
वासुदेवसम्प्रदानकचामरदानफलप्राप्तिकामोऽहम् भगवते वासुदेवायैतच्चामरं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

लोकेषु ध्वजभूतः स्याद् विष्णोर्दत्त्वा तथा ध्वजम् ।

शक्रलोकमवाप्नोति बहुवर्षगणान्नरः ॥४९॥ (३१३४११६६)

ध्वजचामरदर्पणपताकाद्यन्वित उच्छ्रितो दण्डः चिलदण्ड^८ इति प्रसिद्धः । अर्चिताय
वासुदेवायार्चितं यथाशक्ति ध्वजमुपकल्पितं दद्यात् । अथ प्रचुराब्दगणान्वच्छिन्नशक्र-
लोकप्राप्तिकामोऽहम् भगवते वासुदेवाय एत^९ ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४११५७-५९) :—

पताकाश्च शुभा^{१०} दत्त्वा तथा केशववेश्मनि ।

वायुलोकमवाप्नोति ^{११}बहून्यब्दशतानि च ॥५०॥

1 A omits it

2 A' तिलकन for तिलस्थानक

3 A गन्धतैलानि

4 A विप्रजं

5 A विप्रजिद

6 I. O. omits वासुदेव

7 I. O. वासुदेवाय एतच्छत्रवन्त'

8 A omits it

9 A एत

10 A शुभं, I. O. शुभाय

11 I. O. बहून्यब्दगणानि च, A बहून्य-
ब्दशतानि च

दोधूयते ^१यथा सा च वायुवा केशवालये ।

^२तथास्य ^३[सकलं देहात्] पापं विधूयते ^४सदा ॥५१॥

^५यथा यथा च सा शोभां करोति ^६तिदशालये ।

तथा तथा स ^७[यशसा महता भुवि राजते] ॥५२॥

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति नेत्रादिविचित्रा-^८[मर्चितां पताकां] दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तपताकादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतां पताकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ततो देवालयोपरि पताकामारोपयेत् ।

तथा (३।३४१।५६) :—

पताकां ये प्रयच्छन्ति ^९कूटागारे मनोहराम् ॥

सन्त्यज्य सकलं पापं वायुलोकं व्रजन्ति ते ॥५३॥

कूटागारं ^{१०}मन्त्रगृहम् । ^{११}अर्चितवासुदेवमयतना-^{१२}[अ खगाद्यनुकृतां] मन्त्रगृहे स्थापयितुं यथाशक्ति ^{१३}स्वरूपमर्चितां पताकां दद्यात् । ^{१४}ॐ अथ भगवते ^{१५}वासुदेवाय सकलपापत्यागं^{१६}-पूर्वकवायुलोकप्राप्तिकामोऽहंनेतां पताकां ^{१७}ददानि ॥ दक्षिणा ^{१८}पूर्ववत् । ततस्तां कूटागारोपरि दद्यात् ।

^{१९}युक्तं पीतपताकामिनिर्वेद्य गन्धध्वजम् ।

केशवाय द्विजश्रेष्ठाः शकलोके महीयते ॥५४॥ (३।३४१।८०ख-८१क)

1 A तथा

2 I. O. तथान्य

3 A सकलदेहा for the b. p.

4 Both I. O. and A यथा

5 I. O. omits it

6 I. O. त्रिदशालये

7 A देहस्य निःपापो भुवि जायते for the bracketed portion

8 A 'मर्चित' पताक' for the bracketed portion

9 I. O. देवागारे

10 A 'मन्त्रगृह'

11 Both I. O. and A 'अर्चित'स्य

12 I. O. reads the bracketed portion as स्थापनेक्षणात् अनुकृता

13 A स्वरूपमर्चित'

14 A omits it

15 I. O. वासुदेवा

16 A 'ॐ'

17 A omits it

18 I. O. पूर्व

19 A युक्त

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्तिविरचितगरुडयुक्तं¹ विस्तीर्णपीतपताकात्रयान्वितमर्चितं ध्वजं² प्राङ्गणस्थं दद्यात् । ॐ अथ सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिक्रमोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं पीतपताकायुक्तं गरुडध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

³तथा (३।३४१।८१ख-८३क) :—

युक्तं नीलपताकाभिस्तालं⁴ दत्त्वा द्विजोत्तमाः ।

⁵याम्यालोकात् परिभ्रष्टो विरोग-⁶स्त्वभिजायते ॥५५॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवाय तदग्रप्राङ्गणे यथाशक्तिविरचितं तालवृक्षाकारं⁷ [विस्तीर्णं नीलपताका]-त्रयमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्ततालध्वजदानफलप्राप्तिक्रमोऽहं भगवते वासुदेवायैतं नीलपताकायुक्तं तालं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

⁸तथा (३।३४१।८२ख-८३क) :—

⁹युक्तं श्वेतपताकाभिर्मकरं यः प्रयच्छति ।

राजा भवति लोकेऽस्मिन् भुक्ता लोकान् प्रचेतसः ॥५६॥

¹¹ध्वजप्रकरणान्मकरयुक्तं ध्वजम् । अर्चिताय ¹²[वासुदेवाय तदग्रप्राङ्गणे] यथाशक्तिविरचितं ¹³विस्तीर्णश्वेतपताकात्रयान्वितं मकरयुक्तं ध्वजमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तमकरदानफलप्राप्तिक्रमोऽहं भगवते वासुदेवायैतं¹⁴ श्वेतपताकायुक्तं मकरददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।८३ख-८४क) :—

युक्तं ¹⁵रक्तपताकाभिर्दत्त्वा ¹⁶अग्न्यमनुत्तमम् ।

अलकां समवाप्नोति ¹⁷तथा पापक्षयान्नरः ॥५७॥

1 A 'ध्वज' for 'युक्त'

2 A omits it

3 A यथा

4 A 'स्थान' for 'स्ताल'

5 A याम्य

6 A 'स्त्वभिजातियते'

7 I. O. देवाग्रप्राङ्गणे, A प्राङ्गणे

8 I. O. reads the bracketed portion as विस्तीर्णनीलपताका

9 A यथा

10 I. O. युक्त

11 A मकरं and I. O. मकरयुक्तं for ध्वज

12 I. O. वासुदेवाय तवाग्रप्राङ्गणे and 'A वासुदेवाय तनाय प्राङ्गणे' for the bracketed portion

13 'A' विस्तीर्णं श्वेतपताकात्रयान्वितं and I. O. विस्तीर्णयाश्वतपताकात्रयान्वितं

14 A वासुदेवायैतत्

15 A omits रक्त

16 I. O. ऋत्य० and A सस्व० for ऋत्य०

17 A यथा

^१ऋष्यो हरिणः। अर्चिताय वासुदेवाय ^२तदग्राङ्गणे यथाशक्तिविरचितं^३ हरिणयुक्त-
ध्वजं^४ रक्तपताकात्रयान्वितमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^५ऋष्यदानफलप्राप्ति-
कामोऽहं भगवते ^६वासुदेवाय ^७ऋष्ययुक्त-पताकायुक्त-^८ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^९तथा (३१३४१।११७क) :—

शिविकां ये प्रयच्छन्ति ते प्रयान्त्यमरावतीम् ।

शिविका चतुर्दोला । अर्चिताय वासुदेवायार्चितां^{१०} शिविकां दद्यात् । ॐ अथा-
मरावतीप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{११}वासुदेवायैतां शिविकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

अश्वदाः सूर्यलोकस्था राजन्ते दिवि सूर्यवत् ॥५८॥ (३१३४१।११७ख)

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमश्वं दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानकाश्व-
दान-^{१२}फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतमश्वं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४१।११८) :—

करीन्द्रदाना-^{१३}चक्रकस्य तथा ^{१४}लोकाच्छ्रुतो नरः ।

राजा भवति धर्मात्मा पृथिव्यां पृथिवीपतिः ॥५९॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं गजं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-
करीन्द्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं करीन्द्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३१३४१।७६क) :—

गवां लोकमवाप्नोति धेनुं दत्त्वा ^{१५}पयस्विनीम् ॥६०॥

अर्चिताय वासुदेवाय^{१६}-र्चितां बहुक्षीरां धेनुं दद्यात् । ॐ अथ गोलोकप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवाय एतां धेनुं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दधिक्षीरघृतायां वासुदेवाय पूर्ववत् ।

दत्त्वा गां मधुपर्काय ^{१७}महत्फलमवाप्नुयात् ॥६१॥

1 A सखी

2 A ध्वजप्राङ्गणे

3 I. O. विरचित

4 A ध्वज

5 A सूर्यदान

6 A वासुकाय

7 A ऋष्ययुक्ताय

8 I. O. सद्य for ध्वज

9 A यथा

19 A वासुदेवायार्चितं

11 A एतां

12 A omits फल

13 A ऋष्येभ्यः

14 I. O. लोकाच्छ्रुतो

15 I. O. ययस्विनी

16 A वासुदेवाय

17 A महाफलम्

¹ मधुपर्कयेति मधुपर्कदानार्थमर्चिताय वासुदेवायार्चितां बहुदुग्धां गां दद्यात् । १ (ॐ अथ महाफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायार्चितां धेनुं ददामि)³ । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।७६ख) :—

अनद्धाहं तथा दत्त्वा दशधेनुफलं लभेत् ।

भगवते वासुदेवायार्चितमनद्धाहं दद्यात् । ५ (ॐ अथ दशधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतमनद्धाहं ददामि ।) दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

वृषदो वासुदेवाय त्वपवर्गमवाप्नुयात् ॥६२॥

भगवते वासुदेवायार्चितं वृषं दद्यात् । ५ (ॐ अथापवर्गप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं वृषं ददामि ।) दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७७) :—

अजाविमद्विषोष्ट्राणां दानमश्वत्तरस्य च ।

सहस्रगुणितं दानं पूर्वप्रोक्तं प्रकीर्तितम् ॥६३॥

अथ पूर्वप्रोक्तं सहस्रगुणितमिति विष्णुधर्मोत्तरीयब्राह्मणसम्प्रदानकाजाविदानेषु यत् फलं तदेव विष्णुसम्प्रदानक-^४ तत्तदुक्तपशुदाने सहस्रगुणितं भवतीति बोद्धव्यम् ।

तद्यथा (Cf. ३।३०६।६१ख-६२क) :—

वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा वस्तं नरोत्तमः ।

^५ अविदानेन तथा [एवं लोकं समश्नुते]^६ ॥६४॥

^{१०} वस्तश्छागः ।

1 A मधुपर्कयेति, I. O. adds देवा-
येति after this

2 I. O. reads the following
only for the bracketed por-
tion:—ॐ अथापवर्गप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायार्चितं वृषं दद्यात् ।
ॐ अथ...ददामि (the bracketed
portion with the numeral 4)

3 A omits the bracketed por-
tion here but reads it wi-
thout ॐ below in lieu of
the bracketed portion with
the numeral 4

4 A omits the bracketed por-
tion here but reads it wi-
thout पञ्च below in lieu of
the bracketed portion with
the numeral 5

5 A omits the bracketed por-
tion

6 A तदुक्तं

7 Both I. O. and A वस्तं

8 A अविदानेन

9 A reads the bracketed por-
tion as तस्यैव लोकमाप्नुयात्

10 A omits it

तथा (३।३०६।६१क) :—

महिषस्य प्रदानेन याम्यलोके महीयते ॥६५॥

तथा (३।३१२।५ख-६क) :—

उष्ट्रं वा ^१[गर्दभं वापि] खरं वा ^२यः प्रयच्छति ।

अलकायां समासाद्य यत्तेन्द्रैः सह मोदते ॥६६॥

खरोऽथतरः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं छागं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
वासुदेवसम्प्रदानकाजदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतमजं ददामि । दक्षिणा
पूर्ववत् । ^३अव्यादिदानवाक्ये अजपदस्थाने तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।७न) :—

आरण्यमृगजातीनां तथा ^४[दानाच्च पक्षिणाम्] ।

अग्निष्टोममवाप्नोति सुभगश्च तथा भवेत् ॥६७॥

अर्चिताय वासुदेवाय हरिणशूकर-^५[शशकादीन् यथेच्छं] दद्यात् । ^६ॐ ^७अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानकारणमृगदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय
एतानारण्यमृगान् ददामि^८ । दक्षिणा पूर्ववत् । ^९पक्षिदानवाक्ये आरण्य-^{१०}मृगपदस्थाने
पक्षिपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।११६) :—

दासं दत्त्वा-^{११}सुखी लोके नाकभ्रष्टो हि जायते ।

दासीं दत्त्वा तथा ^{१२}विप्रा नात्त कार्थ्या विचारणा ॥६८॥

अर्चितं ^{१३}दासं दद्यात् । ॐ ^{१४}अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवसम्प्रदानकदासदान^{१५}-
फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय दासं ^{१६}ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । दासीदाने तु
वाक्ये दासपदस्थाने दासीपदनिवेशो विशेषः ।

1 A गर्दभमवापि for the bracketed portion

2 A य

3 I. O. अव्यादिदाने वाक्ये

4 A देवाच्च पक्षिणां and I. O. दानान् पक्षिणां

5 A reads the bracketed portion as अव्याकादीना यथेच्छेच्छं

6 A omits it

7 Both I.O. and A अव्यादि for अथ

8 A ददाति

9 I. O. पक्षिदाने वाक्ये

10 I. O. omits मृग

11 I. O. सुखे

12 A विप्रान्नात्

13 A दानं

14 A अव्यादि

15 I. O. omits दान

16 A दद्यात्

तथा (३।३४१।१२०) :—

गणिकां ये प्रयच्छन्ति नृत्यगीतविशारदाम् ।

सर्वदुःखविनिर्मुक्तास्ते ^१प्रयान्त्यमरावतीम् ॥६६॥

अर्चिताय वासुदेवाय नृत्यगीतकुशलामर्चितां^२ वेश्यां दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
[वासुदेव-^३सम्प्रदानक-गणिकादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते]^४ वासुदेवाय एतां गणिकां
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।२१ख) :—

^५नृत्यं दत्त्वा तथाप्रीतिं ^६रुद्रलोकमसंशयम् ।

^७नृत्यं सङ्कल्प्य ^८वासुदेवाग्रे कारयेत् । ॐ ^९रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय ^{१०}नृत्यं दास्ये ।

तथा (३।३४१।२२ख) :—

प्रेक्षणीयप्रदानेन शक्रलोके महीयते ॥७०॥

प्रेक्षणीयं ^{११}स्त्रीलास्यम् । वासुदेवाग्रे प्रेक्षणीयं सङ्कल्प्य कारयेत् । ॐ [सोत्कर्ष-
शक्रलोक]^{१२}-प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय प्रेक्षणीयं दास्ये ।

तथा (३।३४१।२८ख) :—

दत्त्वा च गीतं धर्मज्ञा गन्धर्वैः सह ^{१३}भेदते ।

गीतं सङ्कल्प्य यथाशक्ति वासुदेवाग्रे कारयेत् । ॐ ^{१४}अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेव-
सम्प्रदानक-गीतदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय गीतं दास्ये ।

तथा :—

प्रेक्षणीयोपयोग्यानि दत्त्वालान्तं सुखी भवेत् ॥७१॥

1 Corrected from V. D. I. O.

यान्त्यमरावतीं, A: प्रयच्छन्ति मरावतीं

2 A 'अर्चित'

3 I. O. सम्प्रदानफल for सम्प्रदानवा

4 A omits the bracketed portion

5 Both I. O. and A भूलं

6 A 'रुद्रलोक' न संशयः

7 A भूलं, I. O. भूल

8 A वासुदेवाय

9 A omits it

10 Both I. O. and A भूलं

11 A स्त्रीदास्यं

12 I. O. सोत्कर्षशक्रलोक and A शक्रलोक for the bracketed portion

13 A भेदते

14 Both I. O. and A omit it

प्रेक्षणीयोपयोग्यानि मृदन्न-कांस्यताल-^१घर्घरोक्शकादीनि । ^२अर्चिताय वासुदेवाया-
चितानि ^३प्रेक्षणीयोपयोग्यद्रव्याणि दद्यात् । ^४[ॐ अथात्यन्त]-सुखप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवाय एतानि ^५प्रेक्षणीयोपयोग्यानि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^६तथा (३।३४१।१९६ख, २०ख) :—

वाद्यं दत्त्वा तथा विप्राः शक्रलोके महीयते ।

वाद्यानामपि देवस्य तन्त्रीवाद्यं सदा प्रियम् ॥७२॥

वाद्यं सङ्कल्प्य वासुदेवाग्रे कारयेत् । ॐ सोत्कर्षशक्रलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय वाद्यं दास्ये । तन्त्रीवाद्यदाने तु ^७फलाधिक्यम् ।

^८तथा (३।३४१।१९२क) :—

दुन्दुभिं ये प्रयच्छन्ति कीर्तिमन्तो भवन्ति ते ॥७३॥

^९दुन्दुभिः मेरीति प्रसिद्धं वाद्यभारुडम् । अर्चिताय वासुदेवायाचितं दुन्दुभिं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।२०ख-२१क) :—

दत्त्वा धान्यानि बीजानि शस्यानि विविधानि च ।

रूपकाणि च तान्येव प्राप्नोत्ययुतशः पुनः ॥७४॥

धान्यानि कलमादीनि बीजानि शाककल्मादीनि^{११} शस्यानि धान्येतराणि यवादीनि ।
^{१२}शस्यानां पृथग्ग्रहणं फलभूयस्त्वर्थम् । रूपकाणि चक्रवा इति प्रसिद्धानि पश्चिमदेशे ।
अर्चिताय वासुदेवायाचितानि धान्यानि दद्यात् । ॐ अद्य विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेव-
सम्प्रदानक-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय शतानि धान्यानि ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् । बीजादिदानवाक्ये तु धान्यपदस्थाने तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

1 A घनादीनि

2 A अर्चिता

3 A प्रेक्षणीयोपयोग्यद्रव्याणि

4 I. O. ॐ अद्याद्यन्त and A
आद्यन्त for the b. p.

5 A प्रक्षणीयो

6 I. O. omits it

7 Both I. O. and A वाक्ये after
this

8 A फलवाक्यं

9 A omits it

10 A दुन्दुभिं

11 I. O. शाककल्मादीनां

12 I. O. omits it

तथा (३।३४१।८६ख-६०क) :—

दत्त्वा शाकानि रम्याणि विशोकस्तुभिजायते ।

दत्त्वा च व्यञ्जनार्थाय तथोपकरणानि च ॥७५॥

रम्याणि शाद्वलानि कीटादि-^१विरहितानि स्वादूनि वा । व्यञ्जनोपकरणानि घृतशर्करा-
सैन्धवादोनि । अर्चिताय वासुदेवायाचितानि शाकानि दद्यात् । ॐ अथ विशोकत्व-
प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि रम्याणि शाकानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।
व्यञ्जनोपकरणदाने तु एतानि व्यञ्जनोपकरणानीति विशेषः ।

तथा (३।३४१।६०ख) :—

पुष्पवृक्षं तथा दत्त्वा ग्रामस्याधिपतिर्भवेत् ॥७६॥

^२अर्चिताय वासुदेवायाचितं पुष्पवृक्षं दद्यात् । ॐ अथ ग्रामाभिपत्यप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायैतं पुष्पवृक्षं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१८६ख, Cf. ३।३११।२५क) :—

^३कङ्कतस्य प्रदानेन विरोगस्तुभिजायते ।

^४कङ्कतः काङ्करीति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायाचितं ^५कङ्कतं दद्यात् । ॐ अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^६कङ्कतदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं कङ्कतं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१८६क) :—

[कूर्चप्रसाधनं दत्त्वा सुखमत्यन्तमश्नुते ॥७७॥]^८

कूर्चप्रसाधनं^९ ^{१०}श्मश्रुप्रसाधनार्थं द्रव्यम् । अर्चिताय वासुदेवायाचितं कूर्चप्रसाधनं
दद्यात् । ॐ अद्यात्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत् कूर्चप्रसाधनं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. चैव for वि

2 J. O. अद्या पुष्पवृक्षं just before
this

3 I. O. कैङ्कतस्य

4 I. O. omits it

5 I. O. कैङ्कत

6 I. O. कैङ्कत

7 I. O. एवं

8 Supplied from V. D. I. O.
omits it.

9 I. O. कूर्चप्रसाधन

10 I. O. शुश्रू.

तथा :—

विचित्रणीयं यत्किञ्चिद्दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितामर्च्यकरं किञ्चित् प्रतिमादिशिल्पं दद्यात् । ॐ अद्यात्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतदामर्च्यकरं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपवृत्तं ततो दत्त्वा शलुभिर्नाभि-¹भूयते । ७८॥

अर्चिताय वासुदेवायामृतो यथेच्छमिष्टकादिभिर्दीपवृत्तं कृत्वा दद्यात् । ॐ अद्य विष्णुधर्मोत्तरोक्त-केशवायतन-दीपवृत्तदानफलप्राप्तिकामोऽहं केशवाय दीपवृत्तं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपमालां प्रयच्छन्ति ये नराः शार्ङ्गिणो गृहे ।

भवन्ति ते चन्द्रसमाः स्वर्गमासाद्य मानवाः ॥७९॥

शार्ङ्गिणो गृहे ²[वासुदेवायतने । अर्चिताय विष्णवेऽर्चितां दीपमालां यथाशक्त्वा दद्यात् ।] ॐ अद्य विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शार्ङ्गिगृह-दीपमालादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय दीपमालां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपागारं³ नरः कृत्वा कूटागारनिभं⁴ शुभम् ।

केशवालयमासाद्य [नाके भवति]⁵ शकवत् ॥८०॥

दीपागारं वंशादिघटितम् ।

देवकुलाद्यायतनं⁶ दीपयुक्तं यथोज्ज्वलम्⁷ ।

⁸तथा निलोज्ज्वले लोके नाकभ्रष्टो हि जायते ॥८१॥

सदीपे तु यथादेशे चक्षूषि फलवन्ति च ।

तथा दीपस्य दातारो भवन्ति सफलेक्षणाः ॥८२॥

1 I. O. ०दूयते

2 I. O. reads the bracketed portion in a topsy-turvy manner as follows :—विष्णवे दीपमालां यथाशक्त्वा दीपान् । अर्चिताय विष्णवेऽर्चितां दीपमालां वासुदेवायतने दद्यात् ।

3 I. O. दीपागारे

4 I. O. कूटागारनिभं

5 I. O. नाके भति स for the bracketed portion

6 I. O. देवकुलाद्याकारं

7 I. O. यथोज्ज्वलः

8 I. O. सदा दीपदातापि पादत just before this

दीपागारं सङ्कल्प्य केशवायतने दद्यात् । ॐ ^१अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^२केशवालय-
दीपागारदानफलप्राप्तिकामोऽहं केशवालये दीपागारं दास्ये । दक्षिणा पूर्ववत् ।

एकादशीं द्वादशीञ्च प्रतिपच्छन्तु यो नरः ।

दीपं ददाति कृष्णाय तस्य पुण्यफलं शृणु ॥८३॥

सुवर्णमणियुक्ताब्जं मनोज्ञमतिशोभनम् ।

^३दीपमालोज्ज्वलं दिव्यं विमानमधिरोहति ॥८४॥

[प्रतिपक्षं पक्षं पक्षं^४ कृष्णपक्षे शुक्लपक्षे चेत्यर्थः । शुक्लैकादशीद्वादशीषु समस्ता-
मेकादशी^५ समस्ताश्च द्वादशी^६ व्याप्य कृष्णायार्चितं दीपं दद्यात् ।]^७ ॐ अथ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-प्रतिपक्षैकादशीविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते कृष्णाय दीपं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् । एवं द्वादश्यां दानवाक्ये एकादशीपदस्थाने द्वादशीपदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

प्रज्वाल्य देवदेवस्य कर्पूरेण प्रदीपकम् ।

अश्वमेधमवाप्नोति कुलञ्चैव समुद्धरेत् ॥८५॥

देवदेवस्य विष्णोः प्रकरणात् । अर्चिताय विष्णवे कर्पूरेण दीपमर्चितं दद्यात् । अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कर्पूरदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं कर्पूरकं दीपं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

पट्सूत्रोद्भवां वर्ति^८ गन्धतैलेन दीपकम् ।

विरोगो^९ सुभगश्चैव दत्त्वा भवति मानवः ॥८६॥

देवदेवस्य सम्बध्यते । अर्चिताय वासुदेवाय पट्सूत्रोद्भवां वर्तिमर्चितां दद्यात् ।
ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पट्सूत्रोद्भवां वर्तिं भगवते वासुदेवायैतां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. omits it

2 I. O. केशवालयदीपागारे.

3 I. O. दीपमालाब्जं

4 I. O. प्रति after this

5 I. O. दशमी

6 I. O. द्वादशी

7 I. O. reads the first sen-
tence of the bracketed por-
tion viz. प्रतिपक्षं...चेत्यर्थः after

पुण्यफलं शृणु (v. 83 above)
and also reads almost the
second sentence of the brack-
eted portion viz शुक्लै...दद्यात्
just after it, besides read-
ing the latter here.

8 I. O. वर्ति

9 I. O. विरोग

तथा :—

महावर्तिः सदा देया भूमिपाल महाफला^१ ।

कृष्णपक्षे विशेषेण तत्रापि च विशेषतः ।

अमावास्या च निर्दिष्टा द्वादशी च महाफला^२ ॥८७॥

आश्वयुज्यामतीतायां कृष्णपक्षस्तु यो भवेत् ।

अमावास्या तदा पुण्या द्वादशी वा विशेषतः ॥८८॥

देवस्य दक्षिणे देशे देया तैलतुला^३ सदा ॥८९॥

^४पलाष्टकयुता राजन् ^५वर्ति तत्र तु दापयेत् ।

^६महारजनरक्तेन समग्रेण तु वाससा ॥९०॥

^७पलाष्टकयुता तैलतुला ^८अष्टोत्तरशतं तैलपलानीत्यर्थः । ^९समग्रेणाखण्डितेन ।

वामपार्श्वे च देवस्य देया घृततुला नृप ।

पलाष्टकयुता शुक्लां ^{१०}[वर्ति तत्र तु] दापयेत् ।

वाससा तु समग्रेण सोपवासो जितेन्द्रियः ॥९१॥

महावर्तिद्वयमिदं सकृद्वत्वा महामते ।

स्वर्गलोकं चिरं भुक्त्वा जायते भूतले यदा ।

तदा भवति लक्ष्मीवान् रूपद्रविणसंयुतः ॥९२॥

राष्ट्रे च जायते यस्मिन् देशे वा नगरे तथा ।

कुले च राजशार्दूल तत्र स्याद्दीपवत्^{११} प्रभो ॥९३॥

अत्युज्ज्वलश्च भवति युद्धेषु कलहेषु च ।

ह्यातिर्याति यथालोके सज्जनानाञ्च सद्गुणैः ॥९४॥

एकामप्यथ यो दद्यादभीष्टामनयोर्द्वयोः ।

मानुष्ये सर्वमाप्नोति स्वर्गलोकञ्च गच्छति ।

स्वर्गे तथात्वमाप्नोति भोगकालञ्च यादव^{१२} ॥९५॥

1 I. O. महाफलाः

2 I. O. महाफलं

3 I. O. तिलतुल्यतः

4 I. O. फलाष्टकयुतां

5 I. O. वर्ति

6 I. O. महाराजनरक्तेन

7 I. O. फलाष्टकयुता

8 I. O. अष्टोत्तरं शतं

9 I. O. समग्रेणाखण्डितेन

10 I. O. reads the bracketed portion as वर्ति तत्र तु

11 I. O. स्याद्दीपवत्

12 I. O. यादवा

सामान्यस्य तु दीपस्य राजन् दानं महाफलम् ।

किं पुनर्महतो यस्य फलस्यान्तं न विद्यते ॥६६॥

दीपदानं परं ^१पुरायमन्यदेवेष्वपि ध्रुवम् ।

किं पुनर्देवदेवस्य अनन्तस्य महात्मनः ॥६७॥

^२[अश्वयुक्-पौर्णमास्यां तु अतीतायां] कार्तिककृष्णद्वादश्यामावास्ययोरन्यतरदिनात् पूर्व-
तरदिने प्रातः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरतये हविष्यं भुक्त्वाऽऽन्नस्य शुचौ देश उपविश्य पादौ
प्रक्षाल्याचम्य उदङ्मुखो प्राङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यसमीपसकालपञ्चमहाभूतानि विष्णु-
धर्मोत्तरोक्तदानकर्म कर्तुं श्वो मयोपवासः कर्तव्य इति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
महावर्तिदानं^३ कर्तुं श्वोऽहमुपवासं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिन ङपोष्यापरदिने
कृतज्ञानादिः विष्णुधर्मोत्तरोक्त-महावर्तिदानादिकर्माहं^४ करिष्ये इति सङ्कल्प्य वासुदेवप्रतिमाया
दक्षिण्या दिशा^५ अष्टोत्तरपलशततैलपूर्णपात्रमखण्डिताहतमहारजन^६-रक्तवस्त्रवर्तियुत-^७[मुक्त-
प्रतिमाया वामया दिशा चा]-^८ष्टोत्तरपलशतघृतपूर्णपात्रं शुक्लसमवासोवर्तियुतमेतन्महावर्तिद्वयं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । अत्र ^९धान्याद्यपेक्षितं^९ द्रव्यं विष्णवे देयम् ।

तथा च विष्णवे दानानुवृत्तौ विष्णुधर्मोत्तरे :—

यत् किञ्चिद्देवदेवाय दद्याद् भक्तिसमन्वितः ।

तदेवाक्षयमाप्नोति विष्णुलोकश्च गच्छति ॥६८॥

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वासुदेवसम्प्रदानकदानावर्तः ।

धर्मस्याभ्युदयाय नास्तिकपदोच्छेदाय जातः कलौ ।

श्रीकान्तोऽपि सरस्वतीपरिवृढः प्रत्यक्षनारायणः ॥६९॥

पादाम्भोजनिषण्णविश्ववसुधासाम्राज्यलक्ष्मीयुतः ।

श्रीवक्त्रालनरेश्वरो विजयते सद्रुतचिन्तामणिः ॥७०॥

- 1 I. O. पुष्यं अन्यदेशेष्वपि
- 2 I. O. पौर्णमास्ये तु for the bracketed portion
- 3 I. O. दान
- 4 I. O. omits it
- 5 I. O. रजनव० for महारजन०

- 6 I. O. omits the bracketed portion
- 7 I. O. तैलाष्टोत्तरपलशत for अष्टोत्तरपलशत
- 8 I. O. धान्याद्यपेक्षितं

ब्रह्मपुराण—वराहपुराण—अग्निपुराण—भविष्यपुराण—मत्स्यपुराण—वामनपुराण—
 वायुपुराण—मार्कण्डेयपुराण—विष्णुपुराण—शिवपुराण—स्कन्दपुराण—पद्मपुराण—
 कूर्मपुराण—शाम्बपुराण—कालीपुराण—देवीपुराण—नन्दिपुराण—आदित्यपुराण—
 नरसिंहपुराण—लिङ्गपुराण—महाभारत—श्रीभागवत—श्रीरामायण—विष्णुधर्मोत्तर—
 छन्दोगपरिशिष्ट—सुबुहारीत—बौधायन—शांखायन—मनु—याज्ञवल्क्य—देवल—पैठी-
 नसि—कात्यायन—शातातप—दानव्यास—दक्ष—वशिष्ठ—वृहस्पति—यम—हारीत—
 पुलस्त्य—जाबाल—अङ्गिरस—आपस्तम्ब—महाव्यास—लघुव्यासाः । एतेषां ग्रन्थानां
 मतमालोच्य श्रीवृक्षालसेनदेवेन दानसागरः कृतः ।

इति दानसागरः समाप्तः ।

अथ वङ्गदेशीयराक्षामनुक्रमेण नामानि । अथ प्रथमं हेमन्तसेनः ततो विजयसेनः ततो वल्लालसेनः तेन दानसागरः कृत इति । अस्य गुरुः-अनिरुद्धः । अत्र सम्बत्सरादिसमयविशेषपरिचयाय दानसागरनिर्माणवर्षस्यैव सम्बत्सरत्वप्रतिपादनाय लिख्यते । निखिलभूपचक्रतिलक-श्रीमद्वल्लालसेनदेवेन पूर्णशशिनवदशमित-(१०९१)-शकवर्षे दानसागरो रचितः । श्रीहरिः ।

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

DĀNASĀGARA

OF

BALLĀLA SENA

EDITED BY

BHABATOSH BHATTACHARYA

Work Number

274

Fasciculus 4

Issue Number

1573

The Asiatic Society,

CALCUTTA.

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

श्रीमद्बल्लालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA

OF

BALLĀLA SENA

CRITICALLY EDITED WITH INTRODUCTION AND INDEX

BY

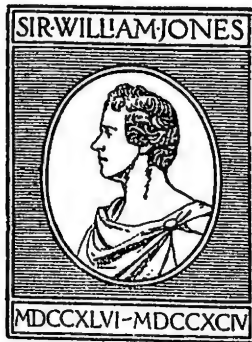
BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L., Kāvya-tīrtha

Sir William Jones Research Fellow

Work Number

274

Fasciculus 4

Issue Number

1573

The Asiatic Society,
1 Park Street, Calcutta-16

Published by the Asiatic Society
Calcutta
September, 1956

Price Rs. 6/-

Printed by The Calcutta Oriental Press Private Ltd.
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta-9

P R E F A C E

It is almost a decade ago when in August, 1947, Dr. Suniti Kumar Chatterji, M.A., D. Litt., former President of the Asiatic Society, suggested to me the idea of preparing a critical edition of the *Dānasāgara* of Ballāla Sena. It was also at his instance that the Council of the Society entrusted me in the next month with the preparation of the edition and lent me the MS. of the work in their collections. I then began my work on the basis of that solitary Society MS. but I soon found out that it would be extremely risky to do so with the help of that single MS., which was not only highly corrupt but also full of omissions. So I requisitioned through the Council of the Society the India Office MS. of the same work and collated it for my edition. During the interval of almost a year between the completion of my press copy and the beginning of printing I identified the copious quotations in the *Dānasāgara* from numerous original sources, so far as the latter were accessible in printed form. The text, covering 722 pages, has since been published in three fascicles between 1953 and 1955 as work no. 274 of the *Bibliotheca Indica* and the concluding fascicle, embodying the contents, bibliography, abbreviations, introduction, errata and index, is now presented to the public. This work is almost the earliest and most comprehensive digest on *Dāna*, as the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtya-kalpataṛu*, its only predecessor by several decades, is decidedly shorter than and has not possibly been utilised by the present work. It is, moreover, one of the six digests, pronounced authoritative by MM. Dr. P.V. Kane in his *History of Dharmasāstra* vol. II (chapter on *Dāna*) but never utilised by him in that chapter, as it then existed in MSS. only. So a complete and critical edition of this work was a desideratum, which has been fulfilled, I think, to a large extent by its preparation in collation of two MSS. of different descent, as their respective omissions and misreadings clearly indicate and also by the exhaustive identification of the quotations, helping the correction and completion of the text in many places. The short English introduction misses, I hope, nothing important; and also, instead of being a repetition of Dr. Kane's otherwise

comprehensive chapter on *Dāna*, it aims at supplying its minor deficiencies owing to its non-utilisation of the *Dānasāgara*.

My sincerest thanks are due to Dr. B. C. Law, Mr. Justice R. P. Mookerji and Dr. Suniti Kumar Chatterji, former Presidents of the Asiatic Society to Dr. N. Dutt, Dr. Sukumar Sen and Dr. S. K. De, to MM. Dr. P. V. Kane, and Pandit Nārāyaṇachandra Smṛtitīrtha of Bhatpara, for advice and encouragement, offered to me in the various stages of this work from the preparation of its press copy to its final publication.

Bhatpara
(West Bengal)
15th June, 1956

Bhabatosh Bhattacharya

CONTENTS

	Page
Preface 	III
Contents 	V
Bibliography 	VII
Abbreviations 	IX
Contents of the Text 	XI
Introduction 	XV
Errata 	LXIX
The Text 	1-722
Index of vedic mantras with identification ...	723
,, ,, non-vedic quarter-verses and part prose quotations	731

BIBLIOGRAPHY

(A) *English*

- A Vedic Concordance, by Maurice Bloomfield, Harvard Oriental Series, vol. X. 1906.
- History of Bengal, vol. I., edited by Dr. R.C. Majumdar and published by the Dacca University, 1943.
- History of Dharmaśāstra, vol. II., by MM. Dr. P.V. Kane, published by the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, 1941.
- History of Smṛti in Bengal and Mithilā, by Rai Bahadur M.M. Chakravarti, Journal of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta vol. XI (1915), pp.311-406.
- Studies in the Purāṇic records on Hindu rites and customs, by Dr. R.C. Hazra, Dacca University, 1940.

(B) *Bengali*

- Bāṅglā-deśera itihāsa (2nd edition), by Dr. R.C. Majumdar, published by the General Printers and Publishers Ltd., Calcutta, 1949.

(C) *Sanskrit*

- Āpastamba-dharmasūtra, edited by Bühler, Bombay Sanskrit Series.
- Baudhāyana-dharmasūtra, Mysore G. Q. L. (=Government Oriental Library) Series, 1907.
- Dakṣa, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi-ūnaviṃśatisaṃhitāḥ' (Bengali script).
- Dānakriyākaumuḍī of Govindānanda, edited by MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtītīrtha, B. I. (=Bibliotheca Indica), 1903.
- Dānasāgara of Ballāla Sena, partly printed edition with a Bengali introduction and translation, by Pandit Śyāmācarāṇa Kaviratna, Sāhitya Sabhā, Calcutta, 1914-1919.
- Gautama-dharmasūtra, Mysore G.O.L. Series.
- Hāratalā of Aniruddha Bhaṭṭa, edited by MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtītīrtha, B. I., 1909.
- Kātyāyana, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi etc'.
- Kṛtyakalpataru of Lakṣmīdhara, Brahmacārikāṇḍa, edited by K.V. Rangaswami Aiyangar, vol. CVI, G.O.S. (=Gaekwad's Oriental

- Series), Baroda, 1948; Dānakāṇḍa, edited by the same, vol. XCII, G.O.S., 1941.
- Kṛtyatattvārṇava of Śrīnātha Ācāryacūdāmaṇi, Asiatic Society's MS. I.F. 45.
- Kṛtyaratnākara of Caṇḍeśvara, edited by MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtitīrtha, B. I., 1925.
- Likhita, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi etc. Mahābhārata, Bombay oblong edition.
- Manusmṛti with the bhāṣya of Medhātithi, edited by MM. Dr. Ganganath Jha, B. I., No. 256 (vols. I-III), 1936-39.
- Nirukta of Yāska, edited by Lakshman Sarup, Lahore, 1927.
- Pāṇini, as recast in the Siddhānta-kaumudī of Bhaṭṭoji Dīkṣita, Śrī Bālamānoranā Press, Madras, 1927.
- Rāmāyaṇa, North-western recension, edited by Viśvabandhu Shastri and published from Lahore, 1931-47.
- Smṛtitattva of Raghunandana (incorporating Āhnikatattva, Divya°, Dīkṣa°, Malamāsa°, Saṁskāra°, Śuddhi° and Śrāddha° among 28 tattvas), vols. I and II, edited by Jīvānanda Vidyāsāgara, Calcutta, 1895.
- Vaśiṣṭha-dharmasūtra, edited by A.A. Führer, Poona, 1930.
- Vyāsa, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi etc'.
- Yājñavalkyasmṛti, published with the Aparāka, a commentary on the above, Ānandśārama Press, Poona, 1903-4.
- Yogi-yājñavalkya-smṛti, edited as Bṛhat-yogi-yājñavalkya-smṛti by Swāmī Kuvalayananda and Pandit Raghunāthaśāstrī Kokajē, Lonavla (Poona), 1951.

The Purāṇas (published by the Veṅkaṭeśvara Press, Bombay)

Agnipurāṇa	Padmapurāṇa
Bhaviṣyapurāṇa	Varāhapurāṇa
Kālikāpurāṇa	Vāmanapurāṇa
Kūrmapurāṇa	Vāyupurāṇa
Liṅgapurāṇa	Viṣṇudharmottara-(purāṇa)
Matsyapurāṇa	Viṣṇupurāṇa
Mārkaṇḍeyapurāṇa	

ABBREVIATIONS

A.P.	= Agnipurāṇa
Ā.V.	= Atharvaveda
A.T.	= Āhnikatattva
Āpś.	= Āpastamba-Śrauta-Sūtra, edited by Dr. Richard Garbe B. I., 1882-1892
b.p.	= bracketed portion
Baudh.	= Baudhāyana-dharmasūtra
Bh.P.	= Bhaviṣyapurāṇa
Con.	= conjectural
D.K.	= Dānakāṇḍa of Kṛtyakalpataṛu
D.S.	= Dānasāgara
Div.T.	= Divyatattva
Dīk.T.	= Dīkṣātattva
Gautama	= Gautamadharmasūtra
K.P.	= Kūṛmapurāṇa
K.R.	= Kṛtyaratnākara
Kāuś.	= Kauśika-sūtra of the Atharvaveda, edited by Maurice Bloomfield in vol. XIV of the Journal of the American Oriental Society, New Haven, 1890.
L.P.	= Liṅgapurāṇa
Manu	= Manusmṛti
M.bh.	= Mahābhārata
M.P.	= Matsyapurāṇa
Mārkeṇḍeya P.	= Mārkeṇḍeyapurāṇa
N.W.	= North-western recension (of the Rāmāyaṇa)
Padma P.	= Padmapurāṇa
Raghu	= Raghunandana
R.V.	= Ṛgveda
R.V.Kh.	= Khilas of the Ṛgveda, taken from Aufrecht's edition of the Ṛgveda, vol. II, pp. 672 ff.
SMB	= Sāma-Mantra-Brāhmaṇa, 1. Prapāṭhaka, Halle, 1901
Śm.T.	= Śaṁskāratattva
Varāha P.	= Varāhapurāṇa
Vāmana P.	= Vāmanapurāṇa

Vāyu P.	= Vāyupurāṇa
Viṣṇu P.	= Viṣṇupurāṇa
V.D.	= Viṣṇudharmottara
Yāj.	= Yājñavalkyasmṛti
अथर्व	= अथर्ववेदः
अनु	= अनुशासनपर्व (महाभारतस्य)
बन	= बनप्रर्व ,,
वि. ध.	= विष्णुधर्मोत्तरम्
शान्ति	= शान्तिपर्व (महाभारतस्य)

CONTENTS OF THE TEXT

	पृः		पृः
उपक्रमणिका :—	१-८	द्रव्यगणपरिभाषा ...	६४
मङ्गलाचरणम् ...	१	ओषधिगणः ...	६५
ग्रन्थकृतपरिचयः ...	२	अष्टादशधान्यानि ...	२२
ग्रन्थकृतप्रार्थना ...	२	सर्वौषधिगणः ...	२२
संगृहीतग्रन्थनामानि ...	२	सर्वगन्धः ...	६६
दाननामानि ...	३	सर्वरत्नगणो रत्नाचलोक्तः ...	२२
अनुक्तदानानि ...	६	सर्वरसगणः ...	२२
असंगृहीतग्रन्थनामानि ...	२	सर्वधातुगणः ...	२२
मुखबन्धः ...	८	मुख्यद्रव्यालामे तत्-	
ब्राह्मणप्रशंसा ...	६	प्रतिनिधिपरिभाषा ...	६७
दानप्रशंसा ...	१२	मानपरिभाषा ...	६८
पात्रप्रशंसा ...	१५	विष्णुदैवतमहादानावर्तः(१) ७०-१८४	
पात्रापवादः ...	२४	महादानप्रशंसा ...	७०
दानस्वरूपम् ...	२८	दानानुष्ठानम् ...	७१
कर्ता ...	३२	तुलापुरुषमहादानम् ...	७२-६४
श्रद्धा ...	२	प्रथमदिनकृत्यम् ...	८०
दानकालाः ...	३४	द्वितीयदिनकृत्यम् ...	८२
पुण्यदेशाः ...	३५	तृतीयदिनकृत्यम् ...	८४
देयस्वरूपम् ...	४०	हिरण्यगर्भमहादानम् ...	६५
दानापवादः ...	४२	ब्रह्माण्ड ...	१०३
असदानम् ...	४५	कल्पपादप ...	१०६
दानविधिः ...	४७	गोसहस्र ...	११५
प्रतिग्रहविधिः ...	४८	कामधेनु ...	१२४
परिभाषा ...	५१	हिरण्याश्व ...	१३०
प्रमादकर्तृ धर्माः ...	५६	हिरण्याश्वरथ ...	१३५
अशक्तकर्तृ धर्माः ...	५७	हेमहस्तिरथ ...	१४०
उपवासग्रहणपरिभाषा ...	५८	पञ्चलाङ्गलक ...	१४५
नक्तपरिभाषा ...	५६	धरा ...	१५२
होमपरिभाषा ...	६०	विश्वचक्र ...	१५८
जपपरिभाषा ...	६२	महाकल्पलता ...	१६४

	पृ:		पृ:
सप्तसागरमहादानम् ...	१७०	अनलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः (७)	२६७
रचधेनु ,, ...	१७४	विष्णुदैवतवृषभदानावर्तः (८-९)	३०० ३११
महाभूतघट ,, ...	१८१	अलङ्कृतवृषदानावर्तः (८)	३००
विष्णुदैवताचलदानावर्तः (२) १८५-२१६		अनलङ्कृतवृषदानावर्तः (९)	३०६
अचलदानप्रशंसा ...	१८५	गवाहिकदानावर्तः (१०)	३१२
धान्याचलदानम् ...	१८६	विष्णुदैवतभूमिदानावर्तः (११) ३१६-३३८	३१६
लवणाचलदानम् ...	२०२	भूमिदानप्रशंसा	३१६
गुडाचलदानम् ...	२०४	देयभूमिपरिमाणे	३२०
सुवर्णाचलदानम् ...	२०६	फलपरिमाणपरिभाषा	३२१
तिलाचलदानम् ...	२०८	दानायोग्यभूमिः	३२१
कार्पासाचलदानम् ...	२१०	दानम्	३२१
घृताचलदानम् ...	२११	प्रजापतिदैवतासनदानावर्तः (१२)	३३६
रत्नाचलदानम् ...	२१३	वरुणदैवतवारिदानावर्तः (१३) ३४१-३४६	३४१
रौप्याचलदानम् ...	२१५	वारिदानप्रशंसा	३४१
शर्कराचलदानम् ...	२१७	दानम्	३४५
रुद्रदैवतस्वरूपधेनुसहित-		शौचस्नानान्यजलदानम्	३४५
विष्णुदैवतधेनुदानावर्तः (३) २२०-२५५		विष्णुदैवततेजसपात्रदानावर्तः (१४)	३५०
तिलधेनुदानम्	२३१	वरुणदैवतजलपात्रदानावर्तः (१५)	३५४
घृतधेनुदानम्	२३४	प्रजापतिदैवतान्नदानावर्तः (१६) ३५७-३७५	३५७
विष्णुधर्मोत्तरोक्तेधेनुदानानि २३८-२४६		अन्नदानस्तुतिः	३५८
जलधेनुदानम्	२३८	अन्नदानधर्माः	३५८
तिलधेनुदानम्	२४१	अन्नदानविशेषे फलविशेषपरिभाषा	३६०
घृतधेनुदानम्	२४४	सामान्यान्नदानम्	३६४
विष्णुधर्मोत्तरोक्तेधेनुदानानि २४७-२५५		विशेषान्नदानम्	३७६
घृतधेनुदानम्	२४७	विष्णुदैवतभक्ष्यदानावर्तः (१७)	३७७
जलधेनुदानम्	२५०	सोमदैवतलवणदानावर्तः (१८)	३७८
तिलधेनुदानम्	२५३	विष्णुदैवतघृतदानावर्तः (१९)	३७८-३८१
रुद्रदैवतगवीदानावर्तः (४-७) २५६-२६६		घृतदानप्रशंसा	३७८
परिभाषा	२५८	दानम्	३८२
अदेया गौः	२५८	विष्णुदैवतदधिदानावर्तः (२०)	३८४
अलङ्कृतगवीदानावर्तः (४) २६०-२८६		विष्णुदैवतक्षीरदानावर्तः (२१)	३८६
अलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः (५) २६०		सोमदैवतेजुरसदानावर्तः (२२)	३८८
अनलङ्कृतगवीदानावर्तः (६) २६२		विष्णुदैवतपानकदानावर्तः (२३)	३८८

	पृ:		पृ:
वनस्पतिदैवतफलदानावर्तः (२४)	३६०	विद्यादानपात्राणि	४७७
विष्णुदैवतमधुदानावर्तः (२५)	३६३	पुस्तकलिखनारम्भः	४७८
विष्णुदैवताभ्यङ्गदानावर्तः (२६)	३६५	सरयन्त्रविधिः	४७९
गन्धर्वदैवतगन्धदानावर्तः (२७)	३६७	पञ्चसञ्चयविधिः	४८०
गन्धर्वदैवतधूपदानावर्तः (२८)	४००	मसीनिर्माणम्	४७९
गन्धर्वदैवतानुलोपनदानावर्तः (२९)	४०२	लेखनीयष्टिकानिर्माणम्	४८०
नानादैवतपुष्पदानावर्तः (३०)	४०४	आदर्शपुस्तकारोपणम्	४८१
बृहस्पतिदैवतवस्त्रदानावर्तः (३१)	४०७-	लेखकस्यालङ्कारादिदानपूर्वक-	
	४१३	लिखनारम्भः	४८०
वस्त्रदानप्रशंसा	४०७	शोधनविधिः	४८१
दानम्	४०७	देवायतननिवेदनविधिः	४८१
विष्णुदैवतयज्ञोपवीतदानावर्तः (३२)	४१४	श्रोतृपाठकगुरुगणसहितव्याख्यान-	
अग्निदैवतसुवर्णदानावर्तः (३३)	४१५-४३४	विधिः	४८२
सुवर्णदानपरिभाषा	४१६	व्याख्यायां विधिनिषेधविधिः	४८४
अनियतसुवर्णदानम्	४१७	पाठक्रमः	४८५
अग्निदैवतरूप्यदानावर्तः (३४)	४३५	चिन्ताविधिः	४८६
विष्णुदैवतालङ्कारदानावर्तः (३५)	४३७	शास्त्रव्याख्यासमाप्तिकृत्यम्	४८६
विष्णुदैवतरत्नदानावर्तः (३६)	४३९	ब्राह्मणाय दानम्	४८७
विष्णुदैवतगृहदानावर्तः (३७)	४४१-४४८	शास्त्रानुष्ठानम्	४८८
सोपकरणगृहदानानि	४४१	विद्यादानफलम्	४८९
अनुपकरणगृहदानम्	४४७	विष्णुदैवतकल्पदानावर्तः (४४)	४९२
प्रतिश्रयदानावर्तः (३८)	४४९	प्रजापतिदैवतप्रैष्यदानावर्तः (४५)	४९५
प्रजापतिदैवतशय्यादानावर्तः (३९)	४५३	प्रजापतिदैवतशस्यदानावर्तः (४६)	४९६
विष्णुदैवतेन्धनदानावर्तः (४०)	४५६	प्रजापतिदैवततिलदानावर्तः (४७)	५०५-५०८
विष्णुदैवतदीपदानावर्तः (४१)	४५८-४६२	तिलदानप्रशंसा	५०५
दीपदानस्तुतिः	४५८	दानम्	५०६
दीपदानपरिभाषा	४५९	वनस्पतिदैवतारामदानावर्तः (४८)	५०६
दानम्	४५९	वनस्पतिदैवतवृक्षदानावर्तः (४९)	५११
सरस्वतीदैवतपुराणदानावर्तः (४२)	४६३	विष्णुदैवतसम्भारदानावर्तः (५०)	५१५
ब्रह्मदैवतविद्यादानावर्तः (४३)	४७२-४९१	नानादैवतपशुदानावर्तः (५१)	५१७
विद्यादानप्रशंसा	४७२	प्रजापतिदैवतकृष्णाजिनदानावर्तः (५२)	५१९
विद्यादानस्वरूपं तत्फलञ्च	४७३	प्रजापतिदैवतच्छत्रदानावर्तः (५३)	५३३-५३८
गुरुप्रशंसा	४७६	छत्रदानप्रशंसा	५३३
		दानम्	५३३

	पृ:		पृ:
उत्तरानाङ्गिरोदैवतोपानदानावर्तः (५४)	५३६	नानादैवत-नक्षत्रनियत-	
नानादैवतयानदानावर्तः (५५)	५४४	तिथिदानावर्तः (६५)	६२२
प्रजापतिदैवतगजदानावर्तः (५६)	५४८	नानादैवतनक्षत्रदानावर्तः (६६)	६२८
यमदैवताश्वदानावर्तः (५७)	५५०	नानादैवत-मासव्यापि-	
यमदैवतमहिषदानावर्तः (५८)	५५४	दानावर्तः (६७)	६४३
आरोग्यदानावर्तः (५९)	५५८	नानादैवत-संकान्तिदानावर्तः (६८)	६४६
अभयदानावर्तः (६०)	५६२	नानादैवत-ऋतुदानावर्तः (६९)	६५२
वारदानावर्तः (६१)	५६८	नानादैवत-वत्सरदानावर्तः (७०)	६५७
नानादैवत-मासोपलक्षित-		नानादैवत-विप्रकीर्ण-	
नियतदिनदानावर्तः (६२)	५६९	दानावर्तः (७१)	६५६
नानादैवतानियतमासिक-		सामान्यदेवतासम्प्रदानकदानावर्तः (७२)	६७२
तिथिदानावर्तः (६३)	५८३	सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः (७३)	६७८
नानादैवत-मासनियत-		महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः (७४)	६८७
तिथिदानावर्तः (६४)	५८६	भगवद्वायुदेवदानावर्तः (७५)	६९३

INTRODUCTION

MS. MATERIALS

Three MSS. of the *Dānasāgara* have been collated for the present edition, viz. (1) (A)sianic Society MS., No. I.A. 73 of the Society's Collection

(2) MS. of (B)enoy Krishna Deva Bahadur of Calcutta and

(3) (I)ndia (O)ffice (of London) MSS. Nos. 719-20/1704-5, (the two MSS., being the two parts, have been considered as one).

References to these three MSS. have been abbreviated into A, B and I.O. respectively.

(1) MS. A

Of these A consists of 237 folios, those up to 160 being numbered in ink by the scribe himself and the rest with a few exceptions being numbered in pencil by some other person later on. As the folio 188 has been wrongly numbered as 189, so the numbers of all the subsequent folios up to the last but one have been incorrectly increased by one, while the last folio has been left without a number. The size of this MS. is 16½ in. by 5 in. and its condition is excellent. It contains 10 lines on a page and 45 to 60 letters in a line. Its script is Bengali of the early 19th. century and the numbers 21-3-05, added just at the end of the work, probably indicate that its copying was completed on March 21, 1805. It is, however, a very corrupt MS., being full of omissions, repetitions, wrong punctuations, spelling mistakes, misreadings and readings torn out of their proper contexts and placed elsewhere. It is an incomplete MS., ending abruptly with the word *dundubhiḥ* (which it reads as *dundubhim*) in l. 11, p. 715 of the present edition. Though it contains no colophon owing to its incompleteness, yet it records the date of composition of the work on folio 221 (a and b) in almost similar words as those printed in thick letters on p. 657 of the present edition.

(2) MS. B

(As collated from the readings in a partly printed edition)

About one-fifth portion of the present work, corresponding to pp. 1-151 of the present edition, was published in Devanāgarī characters with a Bengali introduction and translation. (pp. 1-16, 1-316) by the late Pandit Śyāmācarāṇa Kaviratna from the Sāhitya Sabhā, Calcutta, between 1914-19. This edition was based upon the collation of three MSS., viz. our A and B MSS. and a third MS., belonging to Prācyavidyāmahārṇava Nagendranāth Vasu. The editor mentions in his Bengali introduction about the almost similarity of the readings of Vasu's MS. with those of MS. A and we have also not been able to secure MS. B but have satisfied ourselves with the readings of this MS., as recorded in Śyāmācarāṇa's edition, for purposes of collation up to 151 pages in our edition and have consequently marked these readings as from MS. B. It may be added here that its script is also Bengali.

[It may be mentioned in this connection that another shorter edition of the present work (pp. 1-2, 1-80 up to a certain portion of *dānāpavāda*, thus corresponding to pp. 1-44 of the present edition) was published in Bengali characters with a Bengali translation in the Sāhitya-saṁhitā, a Bengali journal of Calcutta. We learn from its preface that it utilised our B MS. and another MS., belonging to the collection of Prāṇakṛṣṇa Biswās of Khardah but we can get no information about its editor and the year of its publication, as the title page of this edition is missing in our copy. It may be added here that the above-mentioned Khardah MS., which is also in Bengali script and now deposited in the collection (no. 1374) of the Vaṅgīya Sāhitya Pariṣat of Calcutta, is not only extremely corrupt but its folios are in a very tottering condition.]

(3.) I. O. MS.

It consists of two parts, the folios of the respective parts being 1-154 and 155-309 (wrongly described as 709 in the India Office Catalogue). Its size is 15 3/4 in. by 5 in. and its condition is also excellent. Its

script is modern Bengali handwriting and it contains 8 lines on a page and 55 letters on the average in a line. It is almost complete and its readings are on the whole correct, but there are in several places omissions and mistakes, though not of a serious character. The five concluding folios (305-9) contain a table of contents of the whole work.

THE AUTHOR

Of the eight topics, described in the 72 introductory verses of the present work (pp. 1-8), the following six are more important, dealing as they do with the author's own account of himself, of his two immediate ancestors and of his teacher, Aniruddha and with the sources and contents of his work :—

- (b) The author's own account of himself and of his father, grandfather and teacher
- (d) List of works consulted
- (e) List of dānas, specified in this work
- (f) „ „ not specified in this work
- (g) List of works not consulted
- (h) List of fifteen preliminaries to making gifts, described in the just following introductory chapter (pp. 9-69).

The (a) and (c) topics deal respectively with 'obeisance to the Brāhmaṇas' and 'the author's request to the Brāhmaṇas of successive ages to follow his present work.' The topic (b) is now described below.

'The Sena dynasty sprung out of the Moon, the only friend of the whole world—the dynasty which is great owing to its strict observance of the Vedic rites, the boundary mountain, as it were, of the conduct of the Kṣatriyas and the veritable limit of the prevalence of the good customs, got afraid of the advent of the Kali age and which possesses the beauty of a pearl necklace, the good acts of its members standing for the transparent gems and its line of succession, ever filled with manly qualities, effulgent with those gem-like good acts, serving the purpose of the connecting thread of the necklace. In that very dynasty

was born HEMANTA SENA, who was, as it were, the hemanta (i.e. late autumn) season incarnate, having beautified the good roads (or good ways of living, in case of the king), being attractive for big and steady shades (or patronage, in case of the king) and hence easily accessible by the good for pleasant and unrestricted enjoyment (or utilisation, in case of the king), serving as a moving wish-fulfilling tree (*kalpadrumo*¹ *jaṅgamah*), being naturally produced by the

1 Mr. Rangaswami Aiyangar says on p. 59 of his introduction to the edition of the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* (G.O.S., vol. XCII, 1941), 'The *Dānasāgara* of Ballāla Sena (composed in śaka 1091), i.e. A.D. 1161-69 [sic. 1169-70]) refers to the *Kalpataru*.' Though the learned editor quotes in Appendix B of the above edition the 72 introductory verses in full and the five concluding verses of the *Dānasāgara* and simply prints with a waving line the above Sanskrit word (i.e. *Kalpadrumo*), occurring in intro. v. 3, yet he nowhere proves his above assertion. The Sanskrit phrase in question (i.e. *Kalpadrumo jaṅgamah*) is an epithet only to *hemantah*, just following it and placed as it is in a verse of *double entendre*, admits of a two-fold interpretation, viz. the hemanta (i.e. late autumn) season and the king Hemanta Sena, grandfather of our author, Ballāla Sena. Our author, however, nowhere mentions any commentary or digest, not to speak of the *Kṛtyakalpataru*, in his long list of works consulted and also nowhere quotes a single word from the above-mentioned digest. Moreover, the word '*Kalpadruma*' means 'a wish-fulfilling tree' only and though its synonym '*Kalpataru*' may also be used as an abbreviation of the name of the digest in question, yet there is no warrant here for introducing this far-fetched interpretation of the innocent word '*Kalpadruma*', simply because the composition of the *Kṛtyakalpataru* preceded that of the *Dānasāgara* by several decades (the two works being produced in the first and second halves respectively of the 12th century). The late M.M. Chakravarti also says on p. 361 of his '*History of Smṛti in Bengal and Mithilā*' (J.A.S.B., vol. XI, 1915, pp. 311-406), 'Firstly in the Bengal School, Aniruddha was the earliest to quote the work (i.e. *Kṛtyakalpataru*) as authority and Ballāla Sena's *Ācārasāgara*, *Pratiṣṭhāsāgara* and *Dānasāgara* seem to have felt its influence.' Two works of Aniruddha have so far been published, viz. *Hāralatā* (B. I., 1909) and *Pitṛdayitā* (Sanskrit Sāhitya Pariṣat, 1924). So it is likely that Chakravarti might have at least, consulted the printed edition of the former work, viz. *Hāralatā* before making the above remark about Aniruddha's indebtedness to the *Kṛtyakalpataru*, as the former had been published six years before the publication of his above paper. But curiously enough, the index

destruction of the antagonistic lotus-breeding lakes (or being raised by his inherent good qualities as manifested in excavating lotus-breeding lakes even for his enemies, in case of the king) and thus being of serene greatness. He was succeeded by the king VIJAYA SENA, bowing down to whom and carrying whose behests like garlands in their crests the members of other great royal dynasties served like the banners of victory in all possible directions. From this king was born the king BALLALA, the premier source of the rise of merits and the best of all kings—BALLALA, who, having attained royal fortunes (or looking beautiful, in case of the cloud), drenched the entire world with his spotless fame (or paddy crops of the fields, looking white like spotless fame owing to the effects of heat, in case of the cloud) and also all the directions with the torrential flow of the waters, attending his gifts (or flowing as exuberance from the bodies of the maddened elephants, presiding over the cardinal directions, in case of the cloud) and thus served as an untimely cloud, allaying the heat (i.e. torments) of poverty of those, stricken with the same. Just as the slayer of the demon Vṛtra (i.e. Indra, the king of gods) has got the Lord of speech (i. e. Bṛhaspati) as his spiritual preceptor, so this Ballāla possesses ANIRUDDHA as his teacher—ANIRUDDHA, the most revered man in the Vareṇdrī land (i.e. North Bengal) and the best one to expound the Vedas and interpret the Smṛtis, having ever active eyes, showing manifestations, produced

of the edition of the Hāralatā contains the names of Asahāya, Kāmadhenukāra (i.e. the author of the Kāmadhenu), Govindarāja, Bhojadeva, Viśvarūpa and Śaṅkhadhara only and not that of the Kṛtyakalpataru or of its author Lakṣmīdhara in the list of commentators and digestwriters and we have also failed to find out any quotation from the last-named work and author in the Hāralatā even by a thorough examination. The same remark also applies to the Piṭṛdayitā. No Mss. of the Ācārasāgara and Pratiṣṭhāsāgara of Ballāla Sena have so far come to light and the just published Dānasāgara of the same author contains, however, no quotation from the Kṛtyakalpataru, as stated above. So the above remark of Chakravarti about Aniruddha's and Ballāla Sena's indebtedness to the last-named digest is totally unfounded.

by a brilliant intellect, bent upon the shastric lore (*Sārasvata-brahmaṇi*)², himself following the six prescribed avocations of a Brāhmaṇa and being the veritable store-house of the good and universally acknowledged as a truthful person. Having devoutly learnt the essence of all the Purāṇas and Smṛtis from this very teacher and being desirous of producing a digest on gifts to remove the accumulated sins of the Kali age but being at the same time doubtful of the success of his risky endeavour of ascertaining dharma, difficult to be ascertained, this king began honouring the lotus-like feet of the Brāhmaṇas. The Brāhmaṇs (lit. 'lords of the earth'), propitiated as they were with this incessant service (of this king Ballāla) assembled together and conferred upon the latter an efficacious boon, which clarified and resolved the doubts of the mind of the king who is hereby composing this work *Dānasāgara* as a result of the training, received by him from his teacher and as far as his own learning enables him to do so, for the welfare of those, who have got faith (in the subject of gifts).'

As the two verses, nos. 55 and 56, of the introductory portion containing the list of dānas, not specified in this work (*topic f*), incidentally refer to the names of the author's two other already composed works, viz. *Pratiṣṭhāsāgara* and *Ācārasāgara*, so the purport of those verses is now reproduced below : —

'The gifts relating to the dedication of reservoirs and temples have not been described in the present treatise as they have been fully

2 It is rather strange that Dr. R. C. Majumdar has read the above Sanskrit word as *sārasvata-brāhmaṇaḥ* and made a remark on p. 183 in his *Bāṅglā-deśera itihāsa* (which is an abridged Bengali translation of his *History of Bengal* vol. I), the purport of which is given below : —

'It is inferred from Ballāla Sena's description of his teacher Aniruddha Bhatta that the latter was a Brāhmaṇa of the Sārasvata clan.'

Not only is the above reading, not found in any Ms. of the *Dānasāgara*, collated by us, including that of the India Office collection which reads *Sārasvatam brahmaṇi* but also the above statement is in direct conflict with the colophon of Aniruddha's *Hārālatā*, wherein he describes himself as a *Campāhaṭṭiya*, which is one of the subjects of the *Vārendra Brāhmaṇas* of Bengal.

treated in the *Pratiṣṭhāsāgara* and those, made in different parts of the year and described in the *Ādipurāṇa*, are also not exhaustively dealt with here, as they have been so treated in the *Ācārasāgara*. A hitherto-unknown work of our author, viz. *Vratasāgara*³ has also been mentioned twice in the present work on pp. 52 and 59 of the present edition. The last work of our author, viz. *Adbhutasāgara*⁴, left incomplete by him and finished by his son, the king Lakṣmaṇa Sena, brings up the number of his works to five, which are the following:—

Pratiṣṭhāsāgara, *Ācāra*⁰, *Vrata*⁰, *Dāna*⁰ and *Adbhuta*⁰.

The topics (d) and (g) enumerate the lists of works consulted and not consulted respectively by our author. The purport of these two topics is set out below one after another.

Topic (d)—List of works consulted

The following 13 *Purāṇas* were consulted by our author for the composition of his *Dānasāgara*:—

The *Brahma*⁰, *Varāha*⁰, *Āgneya*⁰ (i.e. *Agñi*⁰) *Bhaviṣya*⁰, *Matsya*⁰, *Vāmana*⁰, *Vāyu*⁰, *Mārkaṇḍeya*⁰, *Viṣṇu*⁰, *Siva*⁰, *Skanda*⁰, *Padma*⁰, and *Kūrma*⁰.

The following 8 *Upapurāṇas* 'containing as they do chapters on dāna, as stated in the *Kūrma* and *Ādi Purāṇas*', were consulted by him:—

The *Ādi*⁰, *Śāmba*⁰, *Kālikā*⁰, *Nandi*⁰, *Āditya*⁰, *Narasimha*⁰, *Viṣṇu-dharmottara*⁰ (by *Mārkaṇḍeya*) and *Viṣṇudharma*⁰.

3 शकाशक्तच्रोपुंसाधारणञ्च दक्षिणगोश्वङ्गप्रज्ञालनजलज्ञानं हरिवंशोक्तं व्रतसागरीय-
स्त्रीव्रतचर्यायामनुसन्धेयम् (p. 52); व्रतसागरीय-मुखवन्धस्थ-स्त्रीव्रतचर्यायामज्ञनदन्त-
धावनादिनिषेधात् (p. 59). Vide also the present writer's paper, viz. Caṇḍeśvara's
indebtedness to Ballāla Sena (*Indian Culture*, vol. XI, pp. 141-144 at p. 144,
1945) for the discovery of the existence of this work by the present writer.

4 Edited by Muralidhar Jhā, Prabhākari and Co., Banaras, 1905. The
opening verse tells us that it was begun in śaka 1089 (1167-68 A.D.) but was
left unfinished and completed after his death by his son Lakṣmaṇa Sena, whom
he had raised to the throne and from whom he had extracted a promise to
finish the work.

The following 28 *Smṛtis* were consulted : —

Manu, Vasiṣṭha, Samvarta, Yājñavalkya, Gotama, Kātyāyana, Jābāla, Vyāsa, Dānabṛhaspati, Bṛhad-vaṣiṣṭha, Hārīta, Pulastya, Viṣṇu, Śātātapa, Yama, Yogi-yājñavalkya, Devala, Baudhāyana, Aṅgīrasa, Dānavyāsa, Bṛhaspati, Śaṅkha-likhita, Āpastamba, Saṭhyāyana, Mahāvyaśa, Laghuvyāsa, Laghuhārīta and Chandogapariśiṣṭa of Kātyāyana.

The following three works were also consulted : —

The Rāmāyaṇa, Mahābhārata and Gopatha-brāhmaṇa.

We thus see from the above list that 52 works have been utilised by our author. If we compare this list with that given in the colophon (p. 721), we find that the latter list contains the names of 46 works only, the Ādi° and Viṣṇudharma° of the Upapurāṇa list and Samavarta, Gotama, Dānabṛhaspati, Bṛhad-vaṣiṣṭha, Viṣṇu, Yogi-yājñavalkya, Śaṅkha-likhita and Vyāsa of the Smṛti list and also Gopathabrāhmaṇa being omitted, Liṅga°, Paṭhinasi and Dakṣa, which have been really utilised, being added and Devī° and Śrībhāgavata, which have nowhere been utilised by our author, being wrongly added in the colophon list. The real number of works consulted thus comes up to 55 only. A comparison of the names of works in the exhaustive index with the above consolidated list of the same shows that Chāgaleya, Marīci and Vṛddha-śātātapa have been quoted once, twice and once respectively over and above these 55 works, besides the four Vedas, Nirukta, Pāṇini and many other miscellaneous works, while Mahāvyaśa has never been quoted.

Reasons for non-utilisation of the Devī° and Bhāgavata° have been offered by our author in topic (g), below.

Topic (g)—List of works not consulted

The three Purāṇas, viz. Bhāgavata, Brahmāṇḍa and Nāradiya, containing as they do no chapters on gifts, have not been consulted. The big Liṅgapurāṇa, with its chapters on mahādānas, borrowed from the Matsya°, being thus similar with the latter, has not been drawn upon in this digest. The Bhaviṣya° has been carefully utilised up

to the seventh *Kalpa*, leaving aside the eighth and ninth ones, tampered by the Buddhists. The two popular treatises, *Viṣṇurahasya* and *Sivarahasya*, being mere compilations, have also not been accepted as authorities here. Though the *Bhaviṣyottara* is followed in practice and is not repugnant to orthodox doctrines, yet it has been excluded from this work owing to the absence of its authoritativeness. All the following works have also been ignored :—

- (1) The three additional parts of the prevalent *Skanda*⁰, dealing with the stories of *Paundra*, *Revā* and *Avantī*
- (2) The *Tārksya*⁰, i.e. *Garuda*⁰
- (3) Another *Brahma*¹
- (4) Another *Āgneya*⁰ (i.e. *Agni*⁰)
- (5) *Viṣṇu*, consisting of 23000 verses
- (6) Another *Līṅga*⁰, consisting of 6000 verses. These *Purāṇas* are filled with such chapters as initiation, consecration, arguments of the Buddhists, testing of jewels, false genealogies, dictionary and grammar, are themselves inconsistent and self-contradictory and are literary forgeries of the Buddhists, heretics and similar other persons and so all these have been rejected.
- (7) Besides the above list of *Purāṇas* and *Upapurāṇas*, the *Devīpurāṇa*, owing to its description of impure acts, seems to be in sympathy with the Buddhistic Scriptures and so it has also not been drawn upon in this work.

In the above description of works, not consulted, we first find the name of the *Līṅga*⁰ and then find that of another *Līṅga*⁰, consisting of 6000 verses. The latter mention of 'another *Līṅga*⁰ etc.' seems to suggest that the former *Līṅga*⁰ is not among the rejected works. As a matter of fact, the *Līṅga*⁰ has not been excluded but twice quoted by our author on pp. 37 and 72 in the topics of *punyaadesāḥ* and *tulāpuruṣa-mahādānam*. What our author means to say by the first statement about the *Līṅga*⁰ is that its *mahādāna* chapters, being borrowings from the *Matsya*⁰, have not been drawn upon and that the former *Līṅga*⁰ is not one of his rejected works. So the statement of Dr. R.C. Hazra that 'the verses quoted from it (i.e. the *Līṅga*⁰) in the *Dānasāgara*

may have been interpolated'⁵ seems to be wrong and the words 'a Liṅgapurāṇa' should be added after 'a Viṣṇupurāṇa' in the following statement of the same author:—

'It is to be noted that though Ballāla Sena expressly says that he rejected the 'Tārksya', 'Brahma', 'Āgneya', 'Vaiṣṇava' and 'Liṅga' as spurious and deceptive, he draws considerably upon a Brahma—, an Agni—and a Viṣṇupurāṇa in his Dānasāgara and includes them in the list of the Purāṇas used in writing the digest.'⁶

So the further statement of the same author that 'the corrupt verse 'br̥had api...avadhārya...nibaddham' (intro. v.58) given on fol.3b (I.O.MS.) in connection with the names of the rejected Purāṇas or parts thereof also tends to show that Ballāla Sena did not use the Liṅga in his Dānasāgara. (The word 'api' after 'br̥bat' seems to suggest that 'avadhārya' should be read in place of 'avadhārya')'⁷ loses any force whatsoever. For a correct reading of the verse in question the printed edition (p.7) should be consulted.

Leaving aside the topics (e) and (h) containing the list of dānas, specified in this work and that of fifteen preliminaries to making gifts respectively, for treatment in the section on the 'synopsis of the work', just below, we shall now discuss the date of our author from internal and external evidence. We have learnt from the topic (b) above not only the names of our author's father, grandfather and teacher, viz. Hemanta Sena, Vijaya Sena and Aniruddha but also the significant fact that our author learnt the essence of all the Purāṇas and Smṛtis from this venerable teacher. But curiously enough, Raghunandana, the 16th century digest-writer of Bengal, who has made only eleven quotations from the Dānasāgara in six of his works, has introduced his Ekādasītattva quotation (p.44, Jivānanda's edition) with the words *viṣṇurabhasyānārṣatvasya dānasāgare aniruddhabbatṭenābhīhitatvācca*, the quotation itself being the introductory verse 60 of the Dānasāgara.

5 *Studies in the Purāṇic records on Hindu rites and customs* by Dr. R. C. Hazra, p. 94, footnote 40.

6 *Ibid.*, p. 138, footnote 131.

7 *Ibid.*, p. 94, footnote 40.

It is thus evident that Raghunandana believed the *Dānasāgara* to be the composition not of Ballāla Sena but of his teacher, Aniruddha himself. The date of composition of the *Dānasāgara* is got not only from the post-colophon statement, recorded in the I.O.MS., the A MS. being incomplete at the end, but also from the almost similar and extremely relevant statement on p.657 in section 70, containing the chapter on 'gifts to be made in several kinds of years' (*nānādaivata-vatsaradānāvarta*), recorded in both I.O. and A MSS. In this section, consisting of two pages only (pp. 657-8), our author quotes only two verses from the *Viṣṇudharmottara* (III.317. 2-3), prescribing the gifts of sesame, barley, food and clothes, paddy and silver in *sam-vatsara*, *pari-vatsara*, *idā-vatsara*, *anu-vatsara* and *ud-vatsara* respectively. But before going to describe in his usual manner the relevant procedure attending the above-mentioned five kinds of gifts, our author introduces a prose paragraph with an astronomical verse with the name of the *Dānasāgara* thrust within it, the first part of the prose paragraph being the same as the second part of the post-colophon statement and the second part of the prose paragraph explaining and substantiating the cryptic statement of the verse itself. An English rendering of the prose paragraph with the verse is given below:—

'Now, to describe the characteristics of the *sam-vatsara* and similar other years, the very year of composition of the *Dānasāgara* itself is (first) recorded here for the illustration of a *sam-vatsara*. The *Dānasāgara* has been composed by the king Ballāla Sena, the best of all kings, on the completion of the Śaka year 1091 (recorded both in numerals and words.)

Verse The numbers of solar positions among the stars (i.e. signs of the zodiac), which have passed off before (the composition of) the *Dānasāgara* and which, when divided by five, leave remainders beginning from one and ending in zero, are successively designated in a group of five years as the *sam-vatsara*, *pari-vatsara*, *idā-vatsara*, *anu-vatsara* and *ud-vatsara* respectively.⁸

8 The *Kṛtyatattvārṇava* (A. S. Ms. I. F. 45, p. 4) of Śrīnātha (guru of

So the śaka year 1091 (the very year of composition of the Dānasāgara), calculated from the vernal equinox, is a sam-vatsara. Thus pari-vatsara, idā-vatsara, anu-vatsara and ud-vatsara follow it in order. These years recur after one cycle of five years.'

The first part of the post-colophon statement is nothing but the repetition of the names of the author's father, grandfather and teacher. We have seen before (footnote 4) that the opening verse of the Adbhutasāgara contains the date of the beginning of composition of that very work, viz. śaka 1089. As our author's three other extinct works, viz. Pratiṣṭhāsāgara, Ācāra° and Vrata° are stated by the author himself to have been already composed (vide supra) and as the dates of completion of the Dānasāgara and beginning of composition of the Adbhutasāgara are śaka years 1091 and 1089 respectively, corresponding to 1169-70 and 1167-68 A.D., so it will not be improper to place the period of literary activity of our author between 1150 and 1175 A. D.

Our above finding of the approximate period of the literary activity of Ballāla Sena from internal evidence is corroborated by the external evidence of the duration of his reign, viz. 1158-1179 A.D., as arrived at by Dr. R. C. Majumdar in his chapter on the Senas Appendix I The Chronology of the Sena kings (*History of Bengal*, vol. I),⁹ p. 231. But curiously enough, Dr. Majumdar inadvertently puts the figure 11 instead of 21 as the number of years of Ballāla Sena's reign just against the above dates and repeats this mistake in the Bengali translation (p. 104) also.

Raghunandana and flourishing between 1470 and 1540 A.D.), while referring to the Dānasāgara under the head 'Years', says that it was composed by Ballāla Senadeva in śaka 1091, the relevant portion being almost the same as the first part of the prose paragraph and verse on p. 657 of the D.S., referred to above.

9 Edited by Dr. R. C. Majumdar and published by the Dacca University, 1943.

SYNOPSIS OF THE WORK

The fifteen preliminaries to making gifts, which have been enumerated by our author in the introductory topic (h) in four verses (69-72) and described at length in the just following 61 pages (pp. 9-69) of the introductory chapter, are now given below:—

- (1) The eulogy of Brāhmaṇas
- (2) „ of making gifts
- (3) The praise of fit donees
- (4) The blame of unfit donees
- (5) The nature (and classification) of gifts (and requisites of a valid gift)
- (6) The fit donor
- (7) The charitable attitude
- (8) The proper times of making gifts
- (9) The proper places of „
- (10) The (seven) modes of acquisition of wealth (and its three-fold division into black, mixed and white)
- (11) The blame of making several classes of gifts
- (12) The positively bad gifts
- (13) The procedure of making gifts
- (14) „ of receiving gifts
- (15) The technique of making gifts

As the topics (5), (7), (10), (12), (13), (14) and (15) are more important and interesting, so we shall deal with them one after another.

The nature and classification of gifts

(35 Devalasmṛti verses and 1 Devalasmṛti prose extract)

Definition—That is described as a gift when wealth is given with a charitable attitude so as to reach a receiver who is a fit recipient as defined in the Śāstra.

Divisions—Gift is said to have two causes, six motives, six constituent elements, six effects, four kinds, three classes and three vitiating factors. Neither paucity nor multiplicity (of the articles of gift) detracts from or adds to the merit of a gift; presence or absence of the charitable attitude increases or decreases the same. Piety,

material interest, lust, shame, delight and fear are the six motives of gifts. What is given to a worthy person without an eye to any particular object (to be achieved by such gift) but solely with the idea of giving away something, is called a 'gift of piety.' What is incidentally gifted away with an end in view is said to be a 'gift of material interest', as its merit is mundane and as it has got a tangible result for its motive. What is given out of lust to unworthy persons in connection with wine, women, hunting or dice-playing is classed as a 'gift through lust.' What is made over to supplicants (by persons), when they have been asked and have promised to make the gift in an assembly out of shame is known as a 'gift through shame.' Persons, conversant with the motives of gifts, label as a 'gift through delight' what one gives away out of cheerful disposition after having seen pleasant scenes or heard pleasant sounds. What is gifted away out of fright to the generators of fear for suppressing malice or averting injury or death is said to be a 'gift through fear.' The donor, the donee, a charitable attitude, the subject of gift which must have been acquired by the donor in a proper way, a proper time and a proper place are known as the six constituent elements of a gift. The donor should be free from incurable or disgusting diseases, be pious, charitably inclined, free from vices, pure and should be following a blameless profession for his livelihood.

[Prose passage—Insanity, skin diseases, phthisis, asthma, diabetes, fistula, dropsy and stone are the eight incurable or disgusting diseases, arising out of sin.]

A Brahmana, who is possessed of learning and good conduct, good family descent and insufficient means of livelihood, is charitably disposed, possessed of all the organs of the body and free from sexual vices, is said to be the (worthy) donee. When on seeing a needy person, the donor feels pleasure and indicates it by a smiling face, when he shows honour and is free from a feeling of ill-will or irritation (towards the supplicants), that is said to be the charitable attitude. That is a proper subject of gift, which has been acquired carefully by the donor without causing pain or loss to another person, or without worry or trouble to himself, whether it be big or small. The most

proper time and place of making gifts are those in which a subject of gift is difficult to be secured and not otherwise. A comparatively insignificant subject of gift becomes valuable owing to the good association of circumstances, time, place, donor and donee, while a valuable one becomes otherwise owing to the bad association of the same. Bad result, no result, inferiority, equality, superiority and permanence are the six effects of a gift. Gifts, made to an athiest, a thief, a ruffian, an adulterer, a person guilty of minor sins, to a wicked person or to a destroyer of an embryo, turn out to be of bad result. Gifts, however great, become productive of no result, if bereft of the charitable attitude of the donor. A good gift, if made after causing pain or loss to another person, becomes inferior in merit. A gift, effected in compliance with all the requisite conditions but with a sinful mind, turns out, owing to the defect in resolve, to be tainted with the fault of equality, i.e. becomes indifferent. A gift attains superiority in effect, if it is fitted with all its constituent elements, while that, which is given away out of compassion, is hallowed with permanence. The wise have divided the Vedic act of making gifts into four kinds, viz. everlasting (*dhruva*), profuse (*ājasrika*), voluntary (*kāmya*) and occasional (*naimittika*). Dedication of a garden, of a well or of any other reservoir of water is an everlasting gift, as it conduces to all the human desires. Whatever is given every day is said to be a profuse gift. What is given through the desire of securing progeny, victory, prosperity or a wife is called voluntary. What is given at certain specified times or on account of doing certain acts or is dependent on money for its performance—these three kinds are described in the Smṛtis as occasional gifts and may be accomplished with or without the sacrificial fire. Nine only among the various subjects of gift are the best, four middling and the rest are inferior—this is known according to authority as the threefold division of the articles of gift. Food, curds, honey, protection, cow, land, gold, horse and elephant—gifts of these nine best things are said to be the best; learning, house for shelter, domestic paraphernalia (like cots) and medicine—these four are said to be middling; shoes, chariots, carts, umbrellas, vessels, seats, lamps, wood, fruits, and old

chowries and all other unspecified objects, which cannot be exactly enumerated owing to their multiplicity, are inferior. A sacrifice, a gift or a lesson is vitiated by its very mention, boasting or repentance and being thus deprived of vigour, turns to nullity. So one should not mention in vain one's pious acts, as one who boasts of one's actions is called the 'erstwhile enjoyer' (of the merits of those actions). Thus a gift, endowed with all the merits and devoid of all the above defects, brings about the good result, desired by the donor, owing to its wish-fulfilling capacity, which means reputation for liberality in this world, highly increased pleasures in heaven and an inherent reverence for making gifts even in the third birth in a good family.

Further Classification of gifts

(V.D. III.299. 1a-4a, 5b-6b)

The wise have described the effects of all good actions as being divided into four classes, viz. *tāmasa*, *rājasa*, *sāttvika* and *guṇottara*.

(1) Those actions which are done without any religious procedure or simply for the purpose of deceiving others by persons, overpowered with anger or greed, are called *tāmasa* (i.e. low).

(2) Those, which are accomplished with an excess of pride, fall into the category of *rājasa* (i.e. medium).

(3) O twice-born persons! those acts, which are practised with excessive devotion, are known in this world as *sāttvika* (i.e. high).

(4) Those, which are done without any definite desire (of personal gain), are called *guṇottara* (i.e. higher than the above three *guṇas* or attributes, viz. *sattva*, *rajas* and *tamas*).

A man reaps the fruits of his *tāmasa* gifts in his future life, being born as a lower animal. O the best of the twice-born persons! the effects of *rājasa* gifts are experienced (by the donor), being reborn as a man, while the merits of *sāttvika* gifts are undoubtedly enjoyed in one's divine existence (in the future life). Salvation is said to be the result of actions, done in the *guṇottara* way.

The charitable attitude—effects of its presence or absence on gifts

(Two Devala verses)

If a man, were to give even the whole earth, acquired by proper means without the charitable attitude (as defined above) or to an un-

worthy person, he would secure no prosperity (i. e. religious merit) thereby. On the other hand, by making a gift of even a handful of vegetables with a heart, full of charity and to a very worthy person, he may secure all prosperity.

The (seven) modes of acquisition of wealth etc.

Manu Smṛti (X. 115)

There are seven legal modes of acquiring wealth, viz. inheritance, gift through favour, purchase, conquest, investment, service and donation of a worthy person.

V. D. (III. 299. 7-20)

O the best among the twice-born persons! the wealth, required for the accomplishment of actions, possible by means of wealth only, is said to be of three kinds, viz. black (*kṛṣṇa*), mixed (*śabala*) and white (*śukla*). The religious merit of actions done with the above three classes of wealth is also of three kinds. Whatever is done with black wealth bears fruit in a man's future existence as a lower animal. O the best of the twice-born persons! (the results of) actions, done with mixed and white wealth, are enjoyed (by the performers) in (future) human and divine existences respectively. Whatever wealth is acquired by a person by pursuit of the peculiar duties of his own *varṇa* (i.e. caste) is known as white, that, secured by following the duties of his next lower *varṇa*, is called mixed, while that, gained by taking up by the members of the highest *varṇa* the duties of the lowest one is considered black. O best among the the twice-born persons! I shall now describe the white variety (of wealth) of all the *varṇas*. Whatever is got as a gift from worthy persons, by priest-craft and from the disciples—these three classes are known as *white* wealth for a *Brāhmaṇa*. The corresponding three classes for a *Kṣatriya* are those which are secured as booty, taxes and from civil suits and criminal cases. The similar varieties for a *Vaiśya* are obtained from agriculture, trade and tending of the cows. The wealth, secured by a *Sūdra* after serving the three twice-born classes, is his only *white* variety of wealth. A *Brāhmaṇa* should never adopt the duties of a

Śūdra and *vice versa*, as both the processes cause degradation to both, viz. Brāhmaṇa and Śūdra. No higher set of duties exists for a Śūdra and no lower set for a Brāhmaṇa. Members of these two *varṇas* should simply lay aside the intermediate duties which are common to the general mass outside their *varṇas*. I shall now describe the three kinds of wealth of all the *varṇas*. Whatever is acquired by a person by devices, resulting from royal service and gambling, by theft and hurting others, by manufacture of imitation articles and seizure and by false personation (as a member of a higher *varṇa*)—all these are said to be *black* wealth for all the *varṇas*. Whatever is secured by crafts and usury and in return of a benefit conferred by another person is known as the *mixed* wealth. Whatever is got through inheritance, as a gift of affection and secured as a dowry (at the time of marriage) is termed without qualification as *white* wealth of all the *varṇas*. A gift, effected by means of white wealth, produces profuse results. A learned and high-thinking man, after having performed pious acts with wealth, acquired by lawful means, becomes permanently entitled to divine enjoyments in heaven. So wealth should be acquired by lawful means.

The positively bad or forbidden gifts

These are primarily antelope hide and a cow, just on the point of giving birth to a calf (*ubhayatomukhī*). Our author has quoted one verse of the Matsyapurāṇa (260. 23b-24a) and two verses of the Ādiṭyapurāṇa to prove the untouchability of the donee of the latter. The Agnipurāṇa (2 verses) has then been quoted to the following effect :—

‘If a twice-born person, when in distress, receives as gifts out of greed an elephant, a horse, a chariot, any other conveyance, the accompanying bedding and seats of a dead person, the antelope hide and the *ubhayatomukhī*, the earth with hills and mountains and also makes purchases with false weights, he is then reborn after death as a despicable manufacturer of liquor’. The Padmapurāṇa (Śṛṣṭi-khaṇḍa, X. 16b-18a) has next been cited in its topic of the gift of

bedding requisites on the eleventh (i. e. śrāddha) day after the death of a person. It purports:—

‘So that impure bed is not to be accepted as gift by the best of the twice-born persons who are to undergo the fresh performance of the *saṁskāras* (like *upanayana* etc.), in case they accept it. The bed, gifted away in the śrāddha of a person, is condemned everywhere in the Vedas and Purāṇas and the donees of the same go to hell.’

Our author next quotes a Devala verse which means that ‘one should neither give a Śūdra nor receive from him clarified butter, milk, sesamum, honey or the mystic word ‘*Svasti*’ (i. e. let good befall you) but should make gifts of other things to him.’ Our author concludes this topic by quoting from *Vaśiṣṭha-dharmasūtra* (15. 3-5) to the following effect:—

‘One should neither give away nor receive (in adoption) one’s only son, as he is to continue the line of his ancestors. A woman should neither give away nor receive a son (in adoption) without the consent of her husband.’

A further quotation from the same work (13.55), is added at the fag end of the topic, purporting that ‘weapons, poisonous substances and liquour are not to be accepted as gifts by a Brāhmaṇa.’

The procedure of making gifts

This topic consists of quotations from Manu, Vyāsa, Hārīta, Āpastamba, Gotama, V.D. and Pulastya. The purport of all the quotations, except that from Hārīta which is rather a very big one and contains no really useful matter, is given below:—

Manu(IV. 235)

He who gives away an article after having duly sanctified it and he who receives such an article—both of them go to heaven but if the above procedure is not observed, they go to hell.

Vyāsa

One, being possessed of the charitable attitude, should give away according to one’s capacity any one of the following things, acquired

lawfully and fit to be so given, to a poor Brāhmaṇa, who is endowed with pity, penance, character and similar other things and is not a benefactor of the donor, after having honoured the latter with garlands etc., uttered the syllables 'svasti' (i.e. let good befall you) and poured water (on the hand of the donee), specially on such occasions as the solar or the lunar eclipse:—

Cow, land, sesamum, gold, horse, clothes, clarified butter and similar other things.

Āpastamba (-dharmasūtra) (II.4.9.8-9)

All gifts are to be preceded by (the pouring of) water. But in Vedic sacrifices, the proper procedure is what is laid down in the Vedic texts themselves.

Gotama(-dharmasūtra) (I.5.16-17)

All almsgivings are to be made after having uttered 'svasti' and poured water (on the hand of the donee). Similar is the procedure in all religious gifts.

V.D. (one verse only, the second half being III. 301.10a)

The donor should utter the name of the article to be gifted, next say 'dadāni' (i.e. let me give) and then pour water (on the hand of the donee). This is the established procedure of making gifts.

Pulastya (on the making of a gift of antelope hide)

(The formula is:—) 'Let me give away an antelope hide, possessed of all the religious merits.'

The procedure of receiving gifts

(V.D. III. 301. 10b-36b, 39, 40b-41a, 43b-44a)

'The donee should utter gāyatrī in the beginning of every gift, then pronounce the name of the article to be donated with that of its presiding deity and complete the act of acceptance by the uttering of kāmastuti verses. After having accepted the gift from a good Brāhmaṇa, the donee should loudly utter the formula of acceptance, if

from a kṣatriya, he should do the same less loudly and if from a Vaiśya or a Śūdra, he should do it inaudibly and mentally respectively. Then follows the uttering of *svasti* in the following manner:—

If the donor is a Brāhmaṇa, the donee should utter the syllable 'om' before uttering '*svasti*'; if the donor is a kṣatriya, the donee should say '*svasti*' only; and in cases whether the donor is either a Vaiśya or a Śūdra, the donee should inaudibly utter '*svasti*' only.' (4 verses)

Then follow 14 verses, containing the long list of the presiding deities of the various articles to be donated, which is passed over here, as the names of these deities will be found just prefixed to those of the 75 *āvartas* or chapters, enumerated in the detailed table of contents of the text. The concluding verse of this group of 14 verses definitely states that 'where no presiding deity of an article has been specifically mentioned, Viṣṇu is the presiding deity, or He is so of all articles of gift'. It should be added here that 'all the gods are the presiding deities in the gift of *abhaya* (i.e. protection from fear of death or intimidation)'. The name of the presiding deity of this gift has been omitted by our author from the heading of this topic and hence it is mentioned here from the first of the above 14 verses. The 12 verses, just following the above group of 14 verses, enumerating the proper presiding deities, deal with the mode of acceptance of various articles of gift. Their purport is just given below:—

'One should accept land after circumambulating the same and take a maiden by her hand. O the best members of the twice-born classes! the mode of accepting men-servants and maidservants is by placing their hands on one's bosom, which is the proper way of their acceptance. The mode of taking an elephant is by riding on its back and that of owning a horse by taking hold of it two ears. This latter procedure holds good without exception to all single-hoofed animals. One should accept a cow by its tail and an antelope hide by its end. Goats are to be taken by touching their ears and all other animals are to be accepted by the wise by touching their tails. The acceptance of a camel is effected by riding on it, while that of seeds, jewels and clothes is done by taking a handful, the entire quantity and the skirt respec-

tively and also by wearing in the last case. Shoes and slippers are to be accepted by wearing them and conveyances (other than a chariot) by riding on them, while a chariot is to be taken by touching the reins (of the drawing beast) and an umbrella by its rod. O twice-born persons! all trees are to be accepted by placing one's hands at their roots, while weapons, ornaments, armour and banner, and house are to be owned by taking hold of, dressing oneself with, touching and entering respectively. O Brāhmaṇas! all natural reservoirs of water should be accepted by getting down into them, while after accepting all other things either by touching or by taking hold of them, a Brāhmaṇa should mutter the necessary formula. The Brāhmaṇa donee, ignorant of the proper procedure of acceptance, is guilty of the theft of the article in question and goes to hell. But such a person, if conversant with the proper procedure, increases not only his own prosperity but also that of his donor. He, who accepts a thing without the knowledge of the proper procedure, gets drowned along with the donor in a dark abyss and never gets up from it. But if the Brāhmaṇa donee does so with such a knowledge, he crosses the difficulties along with the donor, just as a person with a boat safely crosses a river'.

The technique of making gifts

This topic (no. 15) is rather a very big one, covering 18 pages (pp. 51-69) of the D. S. and so we do not propose to deal with its contents *in extenso* here but shall give purport of 5 V. D. verses, quoted in its sub-topic 'homa-paribhāṣā' (or the technicalities of *homa*). Though there is a distinction between *yāga*, *homa* and *dāna*, yet, being an indispensable necessary of several *dānas*, such as mahādānas like tulāpuruṣa, acaladānas like gift of heaps of paddy and suvarṇadāna (or gift of gold), *homa* is also a relevant topic of the procedure of making gifts. It is 'throwing into fire something belonging to oneself over which one abandons one's ownership and which (thing) is intended for a deity'. As invocation of several deities has been made along with *homa* in the above three classes of *dānas*, so a description of *homa* of various kinds will not be out of place here.

The technicalities of Homa

(V. D. III. 287. 8-12)

'Homa, offered with *dūrvā* grass, is highly auspicious and brings heaven as its reward to the person who offers it. But one, who offers *homa* with sacred fuel, secures eight times that religious merit and ten times the merit of the latter is obtained by the person, doing so with food grains, while twice the merit of the last one is derived by the performer with paddy or white mustard. Four times the above religious merit is got by a person who offers it with barley while ten times by the person doing it with sesamum or fruits. Ten times the above merit is achieved by a person who offers it with *bael* leaves, lotuses, curds or milk. O you Brāhmanas, conversant with dharma! eight times the above merit is secured by one who does it with *paramānna* (i. e. rice, boiled in milk with sugar) or clarified butter.'

The contents of the 75¹⁰ āvartas (or chapters)

No. of dānas

Chapter I—The mahādānas	(16)
„ II—The acaladānas	(10)
„ III—The dhenudānas	(39)
„ IV—VII—The gavīdānas	
(a) Gifts of single bejewelled cows	(54)
(b) „ numerous „ „	(3)
(c) „ single unadorned „	(15)
(d) „ numerous „ „	(7)
„ VIII—IX—The vṛṣabhadānas	
(a) Gifts of bejewelled oxen	(8)
(b) „ unadorned „	(15)
„ X—Gift of grass, boiled rice and salt to cows and administration of medicine to them	(10)

ro Dr. S. K. De is a bit inaccurate when he says on p. 353 in his chapter on Sanskrit Literature (*History of Bengal*, vol. I. Dacca University) that 'the work is.....an extensive digest in seventy sections, of matters relating to gifts, the author himself informing us (v. 53) that he has dealt with 1375 kinds of gift.' The v. 52 contains the mention of 75 (and not 70) āvartas or chapters.

		No. of dānas	
Chapter	XI—Gift	of land	(55)
„	XII— „	seats	(6)
„	XIII— „	water	(36)
„	XIV— „	metallic vessels	(10)
„	XV— „	waterpots	(9)
„	XVI— „	rice	(43)
„	XVII— „	other eatables	(3)
„	XVIII— „	salt	(5)
„	XIX— „	clarified butter	(7)
„	XX— „	curds	(3)
„	XXI— „	milk	(3)
„	XXII— „	jaggery of sugarcane	(5)
„	XXIII— „	dressed betels	(4)
„	XXIV— „	fruits	(9)
„	XXV— „	honey	(4)
„	XXVI— „	unguents	(6)
„	XXVII— „	perfumery	(13)
„	XXVIII— „	incense	(5)
„	XXIX— „	pastes	(4)
„	XXX— „	flowers	(9)
„	XXXI— „	clothes	(26)
„	XXXII— „	sacred thread	(3)
„	XXXIII— „	gold	(37)
„	XXXIV— „	silver	(4)
„	XXXV— „	ornaments	(4)
„	XXXVI— „	jewels	(9)
„	XXXVII— „	houses (furnished with food and household materials and not so furnished)	(17)
„	XXXVIII— „	halting stations	(9)
„	XXXIX— „	bedding requisites	(9)
„	XL— „	fuel	(4)
„	XLI— „	lamps	(19)
„	XLII— „	the Purāṇas	(19)
„	XLIII— „	learning	(24)

No. of dānas

Chapter	XLIV—	Gift of the <i>Kalpas</i>	(30)
„	XLV—	„ „ servants	(10)
„	XLVI—	„ „ grains	(25)
„	XLVII—	„ „ sesamum	(10)
„	XLVIII—	„ „ parks	(5)
„	XLIX—	„ „ trees	(16)
„	L—	„ „ marriage, <i>upanayana</i> and sacrifice requisites	(4)
„	LI—	„ „ beasts	(8)
„	LII—	„ „ antelope hide	(7)
„	LIII—	„ „ umbrellas	(15)
„	LIV—	„ „ shoes	(15)
„	LV—	„ „ conveyances	(12)
„	LVI—	„ „ elephants	(4)
„	LVII—	„ „ horses	(12)
„	LVIII—	„ „ buffaloes	(4)
„	LIX—	„ „ healing, including the founding of hospitals	(8)
„	LX—	„ „ protection from death and intimidation	(33)
„	LXI—	„ „ on the several weekdays	(11)
„	LXII—	„ „ on the entire period of the several months	(77)
„	LXIII—	„ „ on the several <i>tithis</i>	(20)
„	LXIV—	„ „ on the specified <i>tithis</i> of specified months	(53)
„	LXV—	„ „ „ „ „ „ in conjunction with specified stars	(14)
„	LXVI—	„ „ on days with specified asterisms	(58)
„	LXVII—	„ „ on the entire period of specified months, solar or lunar	(6)
„	LXVIII—	„ „ on the several <i>saṅkrāntis</i> and on the two solstices	(29)
„	LXIX—	„ „ on the advent of the several seasons	(15)
„	LXX—	„ „ on the several kinds of years	(7)
„	LXXI—	„ „ of miscellaneous articles	(53)

No. of dānas

Chapter LXXII—Gift of sundry things on specified days or in specified places (34)

- „ LXXIII— „ to the Sungod (39)
 „ LXXIV— „ Mahādeva (i. e. Śiva) (17)
 „ LXXV— „ Vāsudeva (i. e. Viṣṇu) (124)

A summary of the contents of the chaps. I-IX, XI, XIII, XVI, XXXI, XXXVII, XLII-XLIII, LIX-LX only, important as they are, is given below.

CHAP. I—THE MAHĀDĀNAS (OR GREAT GIFTS)

This Chapter consists of texts, quoted principally from the Matsya-purāṇa (chap. 274-289), amounting to about 400 verses. The other authorities, quoted in this big chapter of 115 pages (pp. 70-184), are the Liṅgapurāṇa (1 half-verse on p. 72), Piṭāmaha (1 verse on p. 74) and V.D. (12 verses on pp. 115-6). But these are all cited by way of explanation or illustration of niceties in connection with the tulā (balance) or vṛṣa (ox) in the topics of tulāpuruṣamahādāna or gosahasra°. The mahādānas are sixteen in number, viz. Tulāpuruṣa (weighing a person against gold or silver which is then distributed among Brāhmaṇas), Hiranyagarbha, Brahmāṇḍa, Kalpapādapa, Gosahasra, Kāmadhenu (or Hiranyakāmadhenu), Hiranyāśva, Hiranyāśvaratha, Hemahastiratha, Pañcalāṅgalaka, Dharā, Viśvacakra, Kalpalatā (or Mahākālpalatā), Saptasāgara, Ratnadhenu and Mahābhūtaghaṭa. The Matsya° (274. 11-12), corresponding to vv. 8-9, p. 70 of D.S., states that 'the mahādānas were performed by such ancient heroes and kings as the Lord Vāsudeva, the king¹¹ Ambarīṣa, Arjuna called¹² Kārtavīrya,

11 D. S. reads पार्थिवः, which means 'the king', whereas M. P. reads it as भार्गवः and consequently Kane writes Bhārgava after Ambarīṣa (p. 870, H.D., vol. II).

12 Both D. S. and M. P. read नाम, which means 'called' but Kane seems to have read it as रामः and so he writes 'Rāma' after 'Kārtavīrya Arjuna' (loc. cit.)

Prahlāda, Pṛthu and Bharata.' It then gives general directions about the construction of the pandal (*maṇḍapa*), required in making these mahādānas. As Dr. P.V. Kane has described in his chap. XXV on *dāna* of the *History of Dharmasāstra* vol. II. (pp.870-877) not only the preliminary general procedure about the pandal, the time, place, the materials, the *puṇyāha-vācana* and the invocation of the lords of quarters but also the special procedure of the sixteen mahādānas, named above, so they are passed over here.

The purport of the quotations from the Liṅgapurāṇa, Pitāmaha and V.D., referred to above, is now appended below.¹³

Liṅga° quotation with our author's preliminary remark

The arch (on the *vedī* for holding the balance) should be of substantial wood, such as sāla, iṅgudī etc. (to be enumerated below), consisting of two posts and a cross beam, fit to bear the weight of the balance; as these latter have been described as the arch in the Liṅgapurāṇa, which reads the following in its topic of the adjustment of the balance:—

(The posts and a cross beam) are to be adjusted with ropes in front of the place of the arch with proper procedure.

Pitāmaha quotation

The balance should be four cubits in height, the two posts also should be of the same height and the relative distance between the two posts should be two or one and a half cubits.

V.D. quotation

The latter half of the v. 4 of M.P., quoted just above this long V.D. quotation, is to the effect that 'one should lead an ox, with auspicious bodily marks, into the *vedī* place.' The V.D. quotation,

13 It should be noted in this connection that though Dr. Kane has named the D. S. among the six digests, specially devoted to *dāna* (p. 841, H. D. vol. II), yet he has utilised five digests only and was not in a position to consult the D. S., as it was practically unpublished at the time of his writing the above chapter on *dāna* of his *History of Dharmasāstra* vol. II.

enumerating those auspicious bodily marks of the ox, is to the following effect:—

‘One should examine her (i.e. the cow’s) son—an ox, possessed of good characteristics, having high shoulders and hump, straight tail and dewlap, wide hip, with eyes resembling lapis lazuli, tips of hoofs and horns like corals, a very long and strong tail, nine or eighteen sharp and beautiful teeth and with white spots on the eyes. He should be let loose and he will confer in return wealth and corn on the house.

I am describing again the characteristics of the oxen to be let loose. The horns of these oxen should be shaped like *svastika*, and their roar should resemble that of masses of clouds. They should be big in size with gait resembling that of infuriated elephants, should have large breasts, great strength and energy. The head, ears, forehead, tail, feet and sides of eyes, if of a black colour, are preferred in the case of a moon-white ox, while these very parts of the body, if of a white colour, add to the auspicious character of a black ox. An ox, with a very long tail, touching the earth, himself high on the front portion but comparatively low on the back, is also preferred. The oxen, whose row shine like banners, having a spear for emblem, are blessed and they confer money, longevity and victory (on the persons who let them loose). Those oxen, who are possessed of a high head and cheeks and who complete the circumambulation being only let loose for that purpose, are not only blessed but they increase their own race. No other ox is more blessed than the one with red eyes and tips of horns but of white complexion and possessing coral-like hoofs. If these oxen, which were either originally beasts of burden or have been captured for this very purpose of being let loose, are so actually done, they increase the wealth and corn (of the persons who liberate them).’

CHAP. II—THE ACALADĀNAS

The Matsyapurāṇa (chap. 83—92)¹⁴ speaks of ten kinds of dānas called *parvatadānas*¹⁵ or *merudānas*, viz. of dhānya (corn), lavaṇa (salt),

¹⁴ Kane inadvertently writes ‘chap. 83. 92’, *op. cit.*, p. 882.

¹⁵ D. S. calls these *parvatadānas* on p. 3 in the intro. list of dānas but M. P., quoted by it on p. 185, calls them *meru* (v. 2), *śaila* and *acala* (v. 4). These were so called because the substances were heaped up like hills.

guḍa (jaggery), hema (gold), tila (sesame), kārpāsa (cotton), ghṛta (ghee), ratna (precious stones), rajata (silver) and śarkarā (sugar). The procedure in all of them is the same. A square platform, inclined towards the north-east or east, was to be prepared, smeared with cowdung and strewn with kuśa grass. In the midst of it a heap was to be made to represent a mountain with smaller heaps to represent hills at the foot of the mountain. In the case of the mountain of dhānya, it is to be made with 1000 or 500 or 300 *drona* measures of corn. Three trees of gold are to be planted on the middle of it and in the four directions lotus-like plants of pearls, *gomeda* and *puṣparāga*, emeralds and sapphires, lapis lazuli respectively. Gold images¹⁶ of four gods such as Brahman, Viṣṇu, Śiva and the Sun and silver images of eight lords of quarters such as Mahendra are to be placed in appropriate places. A guru and four priests are to be chosen for *homa* and five¹⁷ *ābutis* are to be offered to each of the gods. In the gift of salt, from over 1¹⁸ to 16 *dronas* thereof are to be employed, in the gift of jaggery from 1½¹⁹ to 10 *bhāras*, in that of gold from over 1²⁰

16 Verses 15 and 18 of chap. 83 of the M. P. (D. S. p. 187) prescribe the construction of 4 gold images of the gods specified above and 8 silver images of Mahendra and seven other lords of quarters only, while Kane says in this connection on p. 882 (*op. cit.*), 'Many more picturesque features such as gold and silver images of 81 gods are described in the Matsya.'

17 Verse 26 of the same chap. of M. P. (D. S. p. 189) prescribes the performance of *homa* with 5 *ābutis* only with sesame, barley, ghee, sacred fuel and kuśa grass respectively to each of the gods. But Kane says (*loc. cit.*), '13 *ābutis* are to be offered to each of the gods.'

18 M. P. ch. 84 v. 3a (D.S. p. 202) reads वित्तहीनो यथाशक्त्या द्रोणादूर्ध्वं नु कारयेत्, the word द्रोणादूर्ध्वं meaning 'over 1 *drona*' and not simply '1 *drona*'. But curiously enough Kane takes it to mean '1 *drona*' (*loc. cit.*)

19 M. P. ch. 85 v. 26 (D. S. p. 204) reads, त्रिभिर्भारैः कनिष्ठः सात्तदर्धेना-ल्पवित्तवान्, but Kane seems to have overlooked the latter half of this line and writes 'from 3 to 10 *bhāras*' (*loc. cit.*)

20 M. P. ch. 86 v. 26 (D. S. p. 206) reads दद्यादेकपलादूर्ध्वं यथाशक्त्या विमत्सरः, the word एकपलादूर्ध्वं meaning 'over 1 *pala*' and not simply '1 *pala*'. But Kane has taken it to mean '1 *pala*' (*loc. cit.*)

to 1000 *palas*, in that of sesame from 3 to 10 *dronas*, of cotton from 1²¹ to 20 *bhāras*, of ghee from 2 to 20 *kumbhas*, of precious stones from 300²² pearls to 1000, with attendant hills of precious stones $\frac{1}{4}$ of the pearls, of silver²³ from over 20²⁴ *palas* to 10 thousand and of sugar from half a *bhāra* to 8 *bhāras*.

It is very interesting to note in this connection that the *Dānakriyā-kaumudī* of Govindānanda (ed. MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtīrtha, B.I., 1903), which is one of the five digests on *dāna*, utilised by Kane in his corresponding chapter, contains on p.86 the following significant paragraph:—

तुलापुरुषादिषोडशमहादानानि धान्याचलादिदशविधाचलदानानि मत्स्यपुराणोक्तानि महाराजेतरासाध्यान्यतोपेक्षितानि महादानपद्धतौ दृश्यन्ति । अन्यानि च दानानि यथा-यथमाकरेषु ह्यनि ।

That is, 'the sixteen mahādānas such as the *tulāpuruṣa* and the ten *aśalādānas* such as the *dhānyācala*, which have been described in the *Matsyapurāṇa* but are not possible of being accomplished by persons other than great kings (owing to their highly expensive character), are, therefore, passed over in this treatise and should be consulted for in manuals on the procedure of mahādānas. Other dānas are also to be looked up to in appropriate source-books (like the *Smṛtis* and *Purāṇas*).'

21 M. P. ch. 88 v. 26 (D.S. 210) reads भारेणाल्पधनो दद्याद्विंशताम्यविवर्जितः which line seems to have been lost sight of by Kane who fixes the lower limit of the *bhāras* of *kārpāsa* (cotton) at 5 (loc. cit.) which is the number of the next higher quantity as stated in the second half of the line just above 'कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः'.

22 M. P. ch. 90 v. 2a (D. S. 213) reads मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः, the latter portion of which seems to have been read as द्विशतेनाधमः स्मृतः by Kane (loc. cit.)

23 Kane inadvertently translates रौप्य by the English word 'cotton' (loc. cit.), after having mentioned *kārpāsa* (which is cotton) three lines above.

24 M. P. ch. 91 v. 3a (D. S. p. 215) reads अशक्नो विंशतेरुद्धं कारयेच्छ-क्रितः सदा, the word 'विंशतेरुद्धं' meaning 'over 20 *palas*'. But Kane has taken it to mean '20 *palas*' (loc. cit.)

Chap. III—The Dhenudānas

'In imitation of the gift of cow gifts of certain articles were made and they are also described as *dhenus*.' Though the previous chap. on the *acaladānas* covers 35 pages (pp. 185-219) only, yet this chap. on the *dhenudānas* of the D. S. is also as much big, covering 36 pages (pp. 220-255). It contains quotations not only from the M. P. (chap. 82. 2-25), A. P. (chap. 210. 11-29) and V. D. (III. 307-309) but also from the *Padmapurāṇa* and *Viṣṇudharma*. The M. P. speaks of ten *dhenus*, viz. of *guḍa* (jaggery), *ghṛta* (ghee), *tila* (sesame) *jala* (water), *Kṣīra* (milk), *madhu* (honey), *śarkarā* (sugar), *dadhi* (curds), *rasa* (other liquids) and *godhenu* (cow itself). After giving a detailed description of *guḍadhenu*, it adds that liquid *dhenus* should be kept in jars and others should be in heaps, that the same procedure applies to all, and that same add *suvarṇadhenu* (cow made of gold), *navanīta-dhenu* (cow of butter) and *taila-dhenu*²⁵ (cow of oil).

Though Kane points out that the *Agnipurāṇa* (210. 11-12) enumerates the same ten *dhenus*, yet the D. S. quotation from that *Purāṇa* about the list of *dhenus* is a bit different and to the following effect:—

Of *guḍa*, *ghṛta*, *tila*, *Kṣīra*, *madhu*, *śarkarā*, *lavaṇa*, *rasa*, *pratyakṣā* (cow itself) and of *jala*.

It will thus be seen that the A. P. simply substitutes a *dhenu* of salt for one of curds. The D. S. adds after the M. P. quotation that the word '*rasa*' means salt and suger-cane juice. The *Padmapurāṇa* quotation of the list of *dhenus* is almost the same as the M. P. quotation in language and the same as the A. P. quotation in purport. Not only the V. D. and *Viṣṇudharma* quotations in three full chapters each describe in detail the procedure of making gifts of *dhenus* of *ghṛta*, *tila* and *jala*, but the D. S. also contains two similar and full chapters from an unidentified *Āgneya* (i.e. *Agni*) *Purāṇa* on *ghṛta* and *tila* *dhenus*. These several *dhenus* may be donated on the solstices, on the

25 Though M. P. reads रत्नैश्च (i.e. made of jewels) here, yet D. S. reads तैलेन (i.e. made of oil).

equinoxes, on the *vyatīpātā*²⁶ days, on eclipses, on the full moon days of Kārttika and Māgha, on *yugādi* days or when the 7th tithi of a month falls on a Sunday and the donor should subsist for three days on the substance to be donated.

Chaps. IV.—VII The Gavīdānas (Gifts of cows)

After quoting 18 verses of V. D. on the eulogy of gift of cows, our author quotes two other V. D. verses and two verses from the Mahābhārata on the technique of making such gifts. The V. D. verses mean that 'a cow is not to be given away either between two or among many persons, that if a cow which has been donated to a person is sold by him, it brings hell as punishment to the donor and that the owners of ten, hundred and one thousand cows should respectively give away one, ten and one hundred out of them, all the three gifts being of the same religious merit.' The Mahābhārata verses are to the effect that 'a cow is not to be given away for purposes of being put to death, to a cultivator, an atheist or to a person eking out his living from (the labour or products of) a cow; and that the great sages have declared that he who makes gifts of cows to the above-mentioned vicious persons goes to perpetual hell.' Kane says on p. 881 (op. cit.), 'It appears that on account of the high merit associated with the gift of cows, donors sometimes passed old and weak cows on to donees.' He then quotes one passage of the Kātho-paniṣad and two verses of the Mahābhārata (Anuśāsanaparvan), containing condemnation of such practices. Our author in his sub-heading of '*adeyā gauḥ*' (i. e. cows, not fit to be given away) quotes two anonymous verses, a couple of V. D. verses and two Ādityapurāṇa verses to the following effect: —

'O twice born persons! the man who makes a gift of a worn-out and useless cow enters into the darkness of hell and brings miseries upon the donee also. Just as a big serpent, having just got rid of its

²⁶ It is one of the 27 योग, beginning with विक्रम and occurs when the moon is in the constellations of Śravaṇā, Aśvinī, Dhaniṣṭhā, Ārdrā, Aśleṣā (first quarter) and amāvāsyā falls on Sunday. (Vide Kane's *History of Dharmasāstra*, vol. II., p. 852, n. 2010)

worn-out dead skin, becomes helpless on the earth, so he who gives a cow, partly white and partly black, to a Brāhmaṇa reaches the worst state of existence.'

The preliminary topic (11) viz. *dānāpavāda* (i. e. the blame of making several classes of gifts), which has been passed over for considerations of space, contains on p. 43 the above two anonymous verses with a slightly different reading in the second one, the purport of which is given below:—

'Just like a big serpent on the earth, just delivered of its dead skin, the donor to a Brāhmaṇa of *Kalāya* pulse reaches a bad state of existence, being wholly devoid of fame.'

'O the best of Brāhmaṇas ! one should never make gifts of cows which are wanting in a limb, which subsist on milk and are old, yield no milk themselves and do not possess strength (to conceive and produce calves), are diseased, unruly, ferocious and truants or which have been bought with ill-gotten money and the donor of such cows goes to hell.'

'One should not give to Brāhmaṇas a cow which is either headstrong or deficient in limbs or the calves of which have died, which is voracious or subsists on hair, rags, stools, bones, carcasses of animals, which is in a menstruating condition or is wicked, which is uncontrollable or in the habit of giving birth to twins or the teats of which are joined together in pairs. The same prohibition holds good in the case of condemned oxen also.'

After making these preliminary remarks extending over 3 pages, our author devotes 40 pages to *gavidānas* proper, distributed over 4 chapters viz. (1) Gifts of single bejewelled cows of 54 kinds

— covering 30 pages

(2) Gifts of numerous bejewelled cows of 3 kinds .

— covering 2 pages only

(3) Gifts of single unadorned cows of 15 kinds

— covering 5 pages only

(4) Gifts of numerous unadorned cows of 7 kinds

— covering 3 pages only, which are all passed over here.

Chaps. VIII—IX—The Vṛṣabhadānas (Gifts of oxen)

While Kane has not even taken a passing notice of this kind of gift, our author has devoted 12 pages to this topic, dividing it into two chapters viz. (a) gifts of bejewelled oxen and (b) gifts of unadorned oxen, which are of 8 and 15 kinds respectively. At the very beginning our author quotes three verses of Samvarta, the purport of which is given below:—

‘He, who makes a gift of an ox with auspicious characteristics and without any deficiency in limb *in accordance with the above procedure (uktena vidhinā)*, reaps *ten times* the spiritual reward, resulting from the gift of a (similar) cow.’

[To explain the phrase ‘*uktena vidhinā*’ our author says that ‘as the above verse of Samvarta just follows two others of the same author, describing the characteristics of the gift of a cow, free from diseases, so the ornaments of a cow should be adjusted to such an ox also which is to be given away.’ The couple of Samvarta verses, referred to above and already quoted on p. 260 by our author, now follows.]

‘He who makes a gift of an undiseased milch cow of mild disposition and having a calf, having already ornamented it with silver hoofs and golden horns and covered it with clothes, goes to heaven and stays there near Brahman Himself for so many years as there are hairs on the body of the cow with its calf.’

Our author next quotes Yama to the effect that ‘the giver of a gentle ox becomes the reaper of *ten times* the religious merit, following the gift of a cow.’

Chap. XI—Gift of land

This chapter of the D. S. is also a pretty big one, covering 23 pages (pp. 316-338) and consisting of 55 kinds. Our author, after eulogising gift of land by quoting Bṛhaspati, Dāna-bṛhaspati, Samvarta and Mahābhārata (Anuśāsanaparvan, chap. 62. vv.2-62), quotes the Nandipurāṇa on the minimum extent of land which may be given away and cites the Mahābhārata on the description of the land, not fit to be donated. The former quotation means that ‘the donor lives in heaven for as many as ten *kalpas* by making a gift of that portion

of land, the wealth produced from which is able to sustain a person (with his family); and the donor lives in heaven as a reward of his making such a gift of land for a period of time in proportion to the extent of the land so given and to the annual increase or decrease of the produce of that land.' The purport of the latter quotation is, 'One should never donate a barren or scorched piece of land and also such land which is a crematorium or filled with vices (i.e. infested with vicious persons).' Then coming to the procedure proper of this class of gift, our author quotes many verses of various authorities such as Manu (one half verse) Yāj. (1 verse), Vṛddhavaśiṣṭha (3 verses), Bṛhaspati (3 verses), Viṣṇudharma (4 verses), Varāha Purāṇa, Mahābhārata (7 verses) and V. D. (18 verses). The Manu half-verse means that 'the giver of land gets everything (as the reward of his good act), such as kingdom, sons and wealth.' This half-verse is not found in the extant Manusmṛti, its approximately similar half-verse being IV. 230 b which purports that 'the donor of land gets land (in return of his virtuous act) and that of gold gets longevity'. The Yāj. verse (I. 210) is to the effect that 'one who gives land, beasts, food, clothes, water, sesame, ghee or a halting station or makes a *naiveśika* dana (i.e. spends money for the marriages of Brāhmaṇas and settling them as householders) or makes the gift of a beast of burden, ornamented (in the horns) with gold, flourishes in heaven.' The Vṛddhavaśiṣṭha verses mean, 'whatever sins a man may have committed just from his very birth, he is purified of them by making a gift of only as much land as is equal to a *gocarma*. That land which a hundred cows with one bull occupy without being closely packed together is called *gocarma* by persons, conversant with the Vedas; or *gocarma* is that portion of land which is 10 rods square or 10 rods by 15 rods with a rod of ten cubits.' The last of the Bṛhaspati verses also defines *gocarma* but in a different way. It is to the following effect: —

'*Gocarma* is equal to ten *niwartanas* and a *niwartana* is that portion of land which is 30 rods (square) with a rod of ten cubits; Our author says by way of explanation that 'the length and breadth of a *gocarma* are 3000 and 300 cubits respectively,' which comes to the same measurement. The last of the Viṣṇudharma verses lays

down that 'gifts of gold, cows and land save a person from all sorts of sins'. The V. D. verses prescribe corresponding spiritual rewards for making gifts of several classes of land, such as land fit for building a house or for the growing of vegetables, park land, land fit for excavating a tank therein or for constructing a temple, garden land, land rich with precious stones, gold and other metals, red chalk and similar other deposits, copper sulphate, salt (i. e. sodium chloride), leguminous grain, fuel and medicinal herbs, land fit for the growing of śūka kind of rice or for sugarcane plantation, a meadow, a piece of land with ripe crops and land, purchased from a previous owner.

Chap. XIII—Gift of water

This chapter consists of 9 pages (pp. 341-349) and 36 kinds. After quoting several authorities including Yāj., Mahābhārata and V.D. on the eulogy of making gift of water in its first half portion, this chapter of D.S. sets out the procedure of the distribution of water, other than required for washing or bathing purposes i. e. of drinking water to thirsty travellers. It quotes a long extract of 11 verses from V. D., a short summary of which is given below:—

'One, who sinks a well on the roadside, flourishes in heaven and he, who makes it fitted with other useful things, reaches the permanent abode. The surrounding portions of the well should be besmeared with cowdung and provided with a rope and a waterpot (to draw water from the well), a big pitcher, an attendant, dishes of clay, salt, grass (for cows), fruits, ground barley, cow's milk, many beds, many seats, fuel, other necessities and cooling apparatus in an adjacent beautiful house, built for the purpose and free from the disturbances of winds.'

Chap. XVI—Gift of rice (i. e. food)

This chapter consists of 19 pages (pp. 357-375) and 43 kinds. After the usual eulogy of this gift from the well-known authorities; the D.S. quotes a text of the Kūrmapurāṇa which states that 'a person reaps no reward of his making a gift of cooked rice to a householder who should be given uncooked rice and the donor then becomes en-

titled to the highest spiritual position (after death); In the accompanying prose comment the D.S. says that 'the religious reward, resulting from a gift of cooked rice to a householder, is less than that following a gift of uncooked rice to the same, the obvious reason being that the householder (who can cook the rice in his own house) will be able to perform his five *mahāyajñas*, if supplied with uncooked rice.' The actual procedure of this gift of rice is divided into two classes, viz. that of giving ordinary rice and that of giving it in specially prepared dishes. One of the three Mahābhārata verses and the single Devala verse, quoted in the first subheading (viz. *sāmānyānnadāna*), are more important and so their purport is given below:—

'The rewards of a person who gives unvitiated cooked rice to a fatigued unknown traveller are very great.' [The D.S. adds in the prose comment that 'the donor should construct a resting place by the side of the road and serve out dishes of rice to travellers under the shade of a tree.']

'A person, who has committed many sins but who makes a gift of one's favourite kind of cooked rice to any person and specially to a Brāhmaṇa, destroys his own sins'. The second sub-heading (viz. *viśeṣānnadāna*) is rather longer than the first one and contains quotations from many authorities, the most important being those from the Mahābhārata and the V.D. One of the Mahābhārata verses states that 'the house of that person, who gives *pāyasa* (i.e. rice boiled in milk with sugar) by mixing it with ghee to Brāhmaṇas, is never disturbed by the Rākṣasas.' Another M. bh. verse is to the effect that 'if a Brāhmaṇa who is versed in the Vedas collects rice from many houses by means of begging and afterwards gives it away to another Brāhmaṇa, adept in the Vedic lore, then the former gets happiness.'

The purport of some of the V.D. verses is now given below:—
'The gift of *paramānna* (i.e. rice boiled in milk with sugar) brings permanent satiety to the donor, while if it is made to an exhausted traveller, its religious merit becomes very great'. 'The gift of rice to learned and studious Brāhmaṇas is highly productive'. 'One who gives away toys, sweetmeats or delicious fruits to children reaps the reward of the performance of an *agniṣṭoma* sacrifice.'

Chap. XXXI—Gift of clothes

This chapter covers 7 pages only (pp. 407-413) and consists of 26 kinds. One of the two Agnipurāṇa verses quoted in this chapter states that 'fire becomes agreeable to those persons who make gifts of blankets which are new, fine and of very large dimensions, to the best of the Brāhmaṇas, suffering from the torments of cold.' The Ādityapurāṇa quotation is to the effect that 'one attains the world of Brahman (after death) by making a gift of fire and clothing to another person'. The V.D. quotations, which are the largest in number in this chapter of all the citations, not only enumerate various kinds of cloth, such as those made of cotton, wool, procured from either goats, deer or sheep, silk, linen, barks of trees and dyed with various colours, such as red, blue etc. but also lay down the corresponding religious merits, following the gift of those kinds of cloth.

Chap. XXXVII—Gift of houses

This chapter covers 8 pages only (pp. 441-448), deals with 17 kinds and is divided into two sections, viz. (1) gift of houses, furnished with food and household materials and (2) gift of houses, not so furnished. The first section begins with a long passage from the Kālikāpurāṇa, consisting of 15 verses which have been found not in the printed Kālikāpurāṇa but in Aparārka (pp. 377-378) as quoted from the same authority (14 verses) and from Dakṣa (the last verse). Though our author has quoted Yāj. (1.210) in many chapters of his work, such as that on gift of land (p. 321), on gift of water (p. 341) etc., yet he has nowhere in those chapters explained the word '*naivesika*', occurring in that verse of Yāj. but has done so on p. 516 in connection with a quotation from M. bh. (Anuśāsana 57.33), also containing the above word and occurring on the previous page in the chapter 50 on 'marriage, *upanayana* and sacrifice requisites'. The word in question means, according to our author, 'requisites of marriage and similar other *saṁskāras*'. The first section of the present chapter, though termed as '*sopakaraṇa-gṛhadāna*' (i.e. gift of houses, furnished with food and household materials), is nothing but the '*naivesika dāna*', mentioned in various quotations of Yāj., M. bh. etc. by our author.

and once explained by him, as referred to above. The brief purport of this Kālikāpurāṇa quotation²⁷ on *naiveśika* dana is here quoted from Kane (op.cit. p. 857):—

‘The donor should choose eleven Brāhmaṇas of *śrotriya* families (devoted to the study of the Veda) and of good character and conduct, should build eleven houses for them, should get them married at his expense, should furnish the houses with stores of corn, with cattle and servants, beds, seats and slippers, vessels of clay and copper and other utensils for taking food, with iron, gold and garments; and having thus furnished the houses, should settle the eleven Brāhmaṇas in the eleven houses and for their maintenance bestow upon each one hundred *nivartanas* of land or a hamlet or half a village; he should induce the Brāhmaṇas to be *agnihotrits*. By so doing he secures all the merit that is secured by the performance of sacrifices, vratas, various dānas or pilgrimages to sacred places and enjoys in heaven all pleasures. A man who is unable to do as much as above may settle only one Brāhmaṇa according to his means and he secures the same rewards.’

‘The merit of him, that establishes a Brāhmaṇa, who is without father or mother, by performing his *samskāras* and by getting him married, is beyond reckoning.’

The second section of this chapter, termed as *anupakaraṇa-grhadāna*, is rather shorter, covering a little over a page and consisting of short quotations from the usual authorities like Manu, Yāj., M. bh. and V.D.

Chap. XLII—Gift of the Purāṇas

This chapter deals with the gift of manuscripts of the Purāṇas only, that of the MSS. of the epics, dharmasāstras and other branches

27 The first two lines of v. 7 of the above Kālikāpurāṇa quotation contain lacunæ. So they are reproduced here in full from the same quotation, preserved in Aparārka (p. 377):—

योजयेत्सोममूर्तिं च चिन्त्य तेषु द्विजेषु वै ।

एकादशैव तास्तत्र दम्पत्योः प्रतिमात्मकाः ।

The portions, printed in thick letters above, are the only corresponding parts of the above two lines, which could be deciphered in Mss. A and I. O., collated for this edition, the rest having been supplied from Aparārka.

of learning being dealt with in the next chapter on 'the gift of learning.' The present chapter contains a long extract from the Matsya^o (53. 3-4, 11-56) and a short one from the Kūrma^o (2. 46. 122, 124—126) only about the merit secured by making such gifts, the Matsya^o also stating the number of verses in each of the 18 Purāṇas. The purport of the Kūrmapurāṇa verses, which are 4 only in number, is given below:—

'This valuable Purāṇa (i.e. Kūrmapurāṇa) has been uttered by the Great Lord Viṣṇu, the origin of the universe, who had assumed the form of a *kūrma* (i. e. tortoise). Just hear about the religious merit of that person who, after having made a good vow, causes a copy of this Purāṇa to be made and then makes it over in the month of Vaiśākha to a Brāhmaṇa, well-versed in the Vēdas. (He lives in heaven), having been freed from (the consequences of) all previous vices and endowed with all kinds of wealth. When he descends from it after having enjoyed plenty of celestial and charming pleasures in heaven, he is reborn in a Brāhmaṇa family and due to the merits of previous good actions becomes a master of *Brahma vidyā* (i. e. highest spiritual knowledge).'

Chap. XLIII—Gift of learning

This chapter is not only moderately big, covering 20 pages (pp. 472—491) but is also full of highly interesting matter, dwelling upon the following 21 topics:—

- (1) Eulogy of gift of learning (i. e. teaching)
- (2) Nature and effects of the gift
- (3) Eulogy of a teacher
- (4) Fit donees of the gift of learning
- (5) Procedure of beginning to write a book
- (6) „ „ preparing the *sarayantra*
- (7) Preparation of the leaves or folios to write upon
- (8) „ „ ink
- (9) „ „ the penrod
- (10) Procedure of placing the model book to be copied
- (11) „ „ beginning of the actual writing

- (12) Procedure of correcting the text of the model book
- (13) „ „, dedicating the new copy to a temple
- (14) „ „, explaining the contents of the new copy by collaboration of the reader, listener and teacher
- (15) Rules to be observed when hearing the above explanation
- (16) Method of reading
- (17) „ „, thinking
- (18) The concluding procedure of the explanation of Śāstras
- (19) Procedure of the gift of the new copy to a Brāhmaṇa
- (20) „ „, teaching
- (21) Effects of gift of learning

The first topic—Eulogy of the gift of learning

It consists of 8 verses only, quoted from the following five authorities, viz. Manu (IV. 233), Yāj. (I. 212), Yama, Ādityapurāṇa and V. D. (III. 301. 1-4), the remaining 20 topics having been prepared by our author by quoting as many as 124 verses from the Nandipurāṇa only. Then after stating the actual procedure of the gift, our author gives in conclusion an appendix of 4 V.D. verses (III. 303. 5—7. 15) and a single Yogi-yāj. verse (II. 67a—68a) only.

The Manu verse, quoted at the very beginning of the first topic lays down that ‘the gift of *Brāhmaṇ* (i.e. learning) is superior to all other gifts such as those of water, food, cow, land, clothes, sesame, gold and clarified butter.’

The second topic—Nature and effects of the gift

‘A virtuous person should by all means make a gift of the Śāstra (i.e. learning), inasmuch as every worldly object, good or evil, is contained in it. The branches of learning are spoken of to be the following fourteen, viz. the four Vedas, the six auxiliaries of the Vedas, the Dharmaśāstra, the Purāṇa, the Mīmāṃsā (both Karmamīmāṃsā and Brahmanīmāṃsā, i.e. Pūrvamīmāṃsā and Vedānta) and Tarka (i.e. Logic). Many thousand excellent sub-branches of learning have sprung out of the above fourteen branches by division and subdivision, viz. Āyurveda (Science of Life or Medicine), Śasyaveda (Science of Agricul-

ture), Dhanurveda (Archery), Ātmavidyā (Metaphysics), Kālāvidyā (Fine Arts), Vārtā (Economics) and Śilpavidyā (Technology). Of these, Metaphysics is the best as it scares away the fear of the world, puts an end to all sorts of miseries and destroys all kinds of vice. Medicine is also a very important one, as it conduces to virtue or vice. Fine arts are a sequel to Technology and are not only various in number but produce great effects. Again, that branch of learning, which, though comparatively unimportant, helps even a single person to earn his livelihood, will sanctify thousand generations [of the giver (i.e. teacher) of that branch of learning]. A branch of learning, originally kept secret but afterwards given away either in conformity with the procedure laid down below or without that procedure, helps the giver to attain permanent worlds.

*

*

*

What is not given in this world by the person who cures any sort of creature by means of Medicine? What permanent virtue is not acquired by him whose yields of crops are plenty by dint of his knowledge in Agriculture? What good is not conferred by him who reconciles the conflicts of the Vedic texts by means of his learning in the Mīmāṃsā lore and thus paves the way of the performance of sacrifices?

*

*

*

The virtue of the performer of a religious action (such as gift of a treatise on dharmaśāstra) after he has understood the import of that śāstra is ten times that of a simple donor of a Dharmaśāstra work.

*

*

*

This gift of learning is full of all the qualities which can bring about the fruition of all the desires. If it is made to a proper person, it becomes a very great mystery. Who can ascertain the religious merit of that pious man, who gives it away anywhere after dedicating it to a principal god and carefully honouring a teacher, adept in the elucidation of learning, by physical labour, mental devotion, salutation, gift of riches and all other qualities?

The third topic—Eulogy of a teacher

‘Just as the high lustre of the best jewels becomes insignificant when covered within a pot, so do the fourteen branches of learning

(if not explained by proper teachers). As learning does not attain fruition without the proper teaching, imparted by a learned teacher, so a teacher should be always honoured. He, who always worships his teacher, whether present before him or absent from him, with garlands, clothes and ornaments like the god Pinākin (i.e. Śiva), gets due to his favour all the desired objects and he should, therefore carefully do so. One should daily worship one's teacher with devotion, love and care and with the reverential idea that the teacher is one's mother, father, friend, relation and a great wishing-stone. This teacher-worship is an antidote to the misery of ignorance and a way of escape from (future) hell. The benefit a teacher confers on a pupil can never be so done by the parents or other worthy relations of the latter.

* * *

He who, being himself familiar with the idea of the entire matter and also with various turns of speech, in conformity with good idiom, explains the outer (i.e. superficial) as well as the inner import of the Śāstra by the significance of the words and sentences and also in consistency with the successive ideas, is just like the highly intelligent Lord Śaṅkara (i.e. Śiva).

* * *

Just as the whole world appears to be blind without the sun, so all subjects of study remain obscure without the explanation of teachers. So he, who always looks upon his teacher just like Mahādeva (i.e. Śiva), attains the result of the performance of all virtuous acts.'

The fourth topic—Fit donees of the gift of learning

'Learning is the best object of gift. So a learned person, after having mastered the procedure of its gift from a teacher, should give it away properly with a devoted heart. One should first worship it and then make a gift of it to worthy recipients, specially to the meritorious. One should only give to another such object of learning as is specially suited to him. Aspirants of virtuous results should carefully give objects of learning in famous temples and with expenditure in proportion to their economic capacity.'

The fifth to the eleventh topic—Procedure of beginning to write a book etc.

After having worshipped the great gods, Rudra (i.e. Śiva), Brahman and Janārdana (i.e. Viṣṇu), one should cause (a book) to be written on a day, rendered auspicious by the conjunction of a planet with a star. The scribe who should be an expert in copying (manuscripts) should face the east and have a good *sarayantra*, made of either gold or silver, of ivory or of good timber. This *sarayantra* should not only be beautiful, attractive, of light weight and furnished with white leaves or folios but should also be fitted with expanding and contracting artifices. The scribe should transfer (by means of copying) the knowledge, deposited in the original manuscript, to those leaves or folios. The size of the copy MS. should be twice as broad as that of the writing portion. The body of this MS. should be very white, light and beautiful, bordered by black or red lines, tied with cotton threads and perfumed with many good scents. The copying ink should have a sufficient quantity of blackness in it, being a permanent mixture of yellow, red, green and black liquids and should have good scents, applied to it. The penrod should be made excellent with golden pictures. The outside cover of the MS. should be made beautiful, attractive and well-painted with yellowish red colour. The MS. should also be light, very wide, well-bound with spotless wood and fitted with a tying thread. After having made the original MS. the model and placed the copy MS. on the *sarayantra* in a secret but whitewashed and beautiful house, full of many trees and flowers, perfumed with incense, filled with the images of gods and fitted with a clean canopy, the scribe, who should have already bathed, beautifully dressed himself with white garlands of flowers and white clothes and put on golden ear-rings and finger-caps, should begin writing with a penrod and an inkpot, full of ink, with nail-anointing and penrod-cutting materials and to the accompaniment of the sound of trumpets. The learned *yajamāna*, after having worshipped the Fathers and gods and made the Brāhmaṇas utter *svasti*, should cause the scribe write down five or ten verses in the beginning as a sample of the copying. The scribe should go on copying on the second day in an auspicious

asterism in the same manner with the utterance by the Brāhmaṇas of *puṇyāham* (Let this be an auspicious day). The completion of copying the MS. should also be marked by the similar utterance of *puṇyāham* and feeding of Brāhmaṇas.'

The twelfth topic—Procedure of correction

'Both the Mss., the model and the copy, should be compared and read out. The omission and repetition of letters and marks should be properly checked and the propriety of affixing *anuvāras* and *visargas* should be also be considered in the context of the subject-matter of the work and in view of the avoidance of tautology. The real intention of the author should be found out by means of the following particulars: —

The popular acceptance of the words, their appropriateness to the topic in question, consistency in the form of queries and replies among the aphorisms themselves and of the thesis as a whole, when not expressed in an aphoristic form, quotations, made in full or simply referred to, to elucidate the context, consideration of the proper import of a homonymous word, consistency with all other branches of learning without giving up the significances of the cases, enquiry into the sense of an obscure word like 'carya' and consideration of the metrical requisites (in case of verses).

An intelligent scribe should thus fully scrutinise both the Mss. to arrive at the correct text.'

The thirteenth topic—Procedure of dedication to a temple

'One should dedicate such copied Mss. to temples along with a huge treasure and with the clear mention of the particular provincial script of the dedicated Ms. The Nāgara²⁸ (i. e. Devanāgarī) is

28 Though the last quarter of v.i. of this topic (p. 481) reads मुख्यं नापरमुच्यते, yet it should be 'मुख्यं नागरमुच्यते' as A MS. reads नगरं (नागर?) and also because in the just following actual procedure (pp. 488-489) our author says, 'He (i.e. the donor) should then honour the scribe up to his capacity with gold rings and other ornaments and white garlands and garments—

said to be the best script (for copying Sanskrit Mss.) The Ms. to be dedicated should then be beautifully adorned, being covered with a cloth and placed²⁹ on an elephant, horse or chariot (according to one's capacity), which should have been also covered with white clothes, set with various gems and equipped with bells, chowries and banners along with an umbrella with a bejewelled rod. It should thus be carried to a temple to the accompaniment of dance and music, vocal and instrumental, auspicious shouting and chanting of Vedic hymns. After worshipping the gods with various sorts of incense and presents, one should then dedicate the Ms., having an eye to the permanent spiritual benefit of the Fathers or other intimate relations. The donor should then complete the work of dedication in a Śiva temple with proper procedure, honouring with *dakṣiṇā* Brāhmaṇa devotees of the god Śiva for the permanence of the above dedication. This should be followed by festivities in a Viṣṇu temple up to one's capacity, by the king in the town, by village headmen in the village and by the householders in their respective houses. These festivities should also be participated in by the donor's own relations who should have assembled together after having bathed, garlanded themselves and taken their meals and should have thus become well-dignified.'

The fourteenth topic—Procedure of explaining the contents

'The learning, deposited in that book, should then be read out before persons, full of delight and devotion. The discerning donor should first honour the reader of the dedicated Ms. with clothes and similar other things according to his capacity and then show his respect

the scribe who has just bathed and is *conversant with the nāgara script* (नागरलिपिज्ञ) and if such a scribe is not to be had, he should honour in the above fashion at least one such, familiar with any other script.' This is a direct proof of the assumption of the All-India status of the Devanāgarī script even before the 12th century A.D., when the Nandipurāṇa, containing this verse, must have been composed.

29 आरोग्ययानरत्नाख्ये as read in the 1st line of v.2 of this topic (p.481), is wrong and should be corrected as आरोग्य याने रत्नाख्ये

to the teacher with the best possible candour. The listener should also be honoured with flowers and incense. The reader should be a veteran, learned and intelligent Brāhmaṇa, not only proficient in deciphering scripts but also an adept in metrics and etymology, being at the same time modest, talented and enterprising, conversant with polity and gifted with the power of delivery and an audible voice. The teacher also should not only be a learned, veteran and pious Brāhmaṇa but should, moreover, be free from jealousy, inherently pure, sweet-smiling and talented. He should be practising vows, being conversant with their procedure, an adept in all the branches of learning, capable of reconciling the usual fallacies, being familiar with them, full of devotion to learning and competent to offer a good explanation of a difficult text, due to his familiarity with the sequence of topics. He should be able to differentiate one chapter from another (in a prose work) and one canto from another (in a metrical composition), interpret the true significance of case-endings and know the meanings of individual words and verses and of the work as a whole. Such a talented teacher should also be an adept in the art of reconciling the separate parts of a composition with its main subject-matter and explaining it along with matters, not expressed by the author but merely hinted at by him. He should also be capable to introduce relevant matters and refer to allusions by way of explanation. He should be not only an object of reverence due to his freedom from lethargy but also familiar with the trend of the argument of the Vedas. The teacher, who explains to his pupils Sanskrit works through the medium of Sanskrit and Prakrit works through the Prakrit medium and also carries on teaching works of both the languages by taking resort to popular dialects, is both father and mother to his pupils and is a veritable wishing-stone to them, rescuing them as he does from various future hells by imparting instruction in the Śāstras. What other relation a man has got in this world like a teacher who dispels from his mind, by means of the rays of his speech, the darkness arising out of the night (of ignorance) of this great universe? He is, therefore, a veritable brilliant sun. One should neither be perturbed in his rudeness or opposition nor feel his excreta in illness loathsome but should pacify

him when angry, offer consolation to him when dejected and nurse him with proper care and segregation when diseased.'

The fifteenth topic—Rules of hearing the explanation

'The good person, who has thus listened to the explanation from the lips of the teacher, should carefully ponder over his duties, conducing to his welfare in the next world. While so listening, he should face towards his teacher, reverentially salute him and be alert and attentive, without allowing any digression to interfere with the lecture. If a doubt arises in his mind about a statement of the teacher, he should respectfully ask him in express words after the latter has finished his speech. He should not openly contradict the exposition of the teacher but act up to his instructions, as the advice of both the physician and the revered teacher should always be followed (in learning and treatment of diseases respectively). One should not imitate the actions of one's teacher, as he is like the heat of a blazing fire. One, who introduces digressions in one's teacher's lecture, becomes certainly guilty of Brāhmaṇa-murder. He, who, after having listened to the exposition of a branch of learning or received practical training in a good art from one teacher, spreads the fame of another teacher, is also guilty of the same sin. He, who forgets out of carelessness a good branch of learning, once learnt by him, permanently goes to a severe and terrible hell. But the good or bad actions, done by a person, who has realised the import of the Sāstra, are hundred times meritorious than his simple realisation of it.'

The sixteenth topic—Method of reading

'A learned reader should thus slowly and after due deliberation read out the contents of treatises on penance and quietude and also spiritual works, leading to heaven and acquisition of religious merit. An angry utterance or the description of the ravages of a battle should be delivered hastily, while an amatory composition should be read out in a sweet, thoughtful and appreciative fashion. There should be stops in the reading at the end of each canto, chapter or story as the case may be, indicated by the loud utterance of words. After the

close of a course of reading, an intelligent reader should do acts, proclaiming the peace of the world and then sprinkle holy water for that purpose on the listeners with the utterance of the following formula:—

“Let all of you say ‘We have heard well’, ‘The vow has been well discharged’. Let the explanation, just heard, conduce to permanent results. Let all people engage themselves in religious actions. Let victory ever attend the king. Let the pious teacher be always immune from diseases.” After listening to the above utterance, all the assembled persons are to go back to their respective places.’

*The seventeenth and eighteenth topics—Method of thinking
and the concluding procedure*

‘The disciplined and intelligent listeners should think from day to day over the subjectmatter of the book, read out to them, in the light of the context, reasoning, diverse possible interpretations and individually selected knotty points.’

‘The mind of the listener of an entire Sāstra becomes full of devotion and the Sāstra helps to convert his worldly desires to quietude and entirely correct his faults, if any. One should, neither disrespectfully nor being devoid of religious fervour, listen haphazardly to a Sāstra but should be modestly disposed, while at the close of a reading of the same one should discuss its contents. One should first honour the reader according to one’s capacity and revere the teacher just like one’s father.’

*The nineteenth and twentieth topics—The gift of the new
copy to a Brāhmaṇa and the procedure of teaching*

‘Similar is the procedure to be adopted in the case of a gift of learning to a Brāhmaṇa expositor by leading him to one’s house. Such an expositor should not only be possessed of intellect and good behaviour but also be conversant with the Vedas and the Smṛtis. This gift is to be made with the desire of attaining great pleasures.’

‘One should, after having well propitiated a teacher with wealth

or many clothes, should cause instruction to be imparted by him to a number of good and intelligent pupils, born of high families'.

The twenty-first topic—Effects of gift of learning

'This gift of learning is known to be the best of all gifts and is also the best antidote to a person's going to hell (for sins committed by him previously.) The pious and fortunate man who makes a gift of learning in accordance with the above procedure derives the religious merit of the performance of ten horse-sacrifices, a hundred meritorious acts and a thousand *Rājasūya* sacrifices, properly performed. The religious reward, reaped by a man by a gift of learning, is tantamount to that of a giving away of tracts of land, yielding all sorts of crops and containing underneath all kinds of jewels, to Brāhmaṇas on a solar or lunar eclipse day. The donor of learning dwells in heaven for so many thousands of years as there are syllables in the MS., so gifted and drags up from hell and leads to heaven so many generations (of his ancestors) as there are lines containing those syllables in that MS. and himself enjoys pleasures in heaven together with his family for so many thousands of *yugas* (i.e. cycles of existence) as there are folios in that MS. The sins, committed by a person in hundreds of births, are all washed away by a gift of learning. A really good, blessed and intelligent man is he who is in the habit of making gifts of learning. By making such a gift according to one's means and being devoid of pecuniary insincerity, one reaches the holy and permanent worlds, full of all sorts of pleasure. Those persons of virtuous disposition and great intellect, who make gifts to scholars of inkpots, penrods and things to cover MSS. with, in accordance with the above procedure, reach the same auspicious worlds as those attained by donors of learning. He, who listens to this description, also gets rid permanently of the sins, committed by him in seven previous births.'

Chap. LXI—Gift of healing (including the founding of hospitals)

This chapter is also full of verses quoted from the Nandipurāṇa, amounting to 13, while V. D. (2 verses), M. bh. (1 verse),

Skandapurāṇa (1 verse) and Samvarta (1 verse) have also been quoted. The purport of the Nandipurāṇa verses is first given below:—

‘Since the four puruṣārthas (goals of life) viz. dharma, artha, kāma and mokṣa, depend upon health, he who provides for securing this may be said to have made gifts of everything. One should have a hospital (*ārogyaśālā*) founded and have it equipped with highly efficacious drugs, patients’ dresses, a competent physician and menials’ quarters. The physician should be not only learned and experienced but also familiar with the efficacy of particular drugs, Materia Medica and Pharmaceutical Chemistry, including the knowledge of the potency and reaction of chemical substances and deciphering of therapeutic plants. Such a physician should be able to enter, as it were, with the help of his intelligence into the body of his patients like mystic sages (*yogins*). He should also know the different constitutions, diets and vessels of the body of the patients. He should be always active and should know the etiology and diagnosis of diseases. He should be able to adapt his treatment to time and place and find out the particular part of the body to be medically treated. He should be proficient in the Science of Āyurveda with its eightfold divisions and also in the summary procedures of treatment.

The religious-minded person, who engages such a good doctor and founds such a fully equipped hospital, is not only pious but also intelligent and successful in life. One, who completely heals out of compassion a single diseased person in a hospital with proper drugs and plasters, goes along with his seven ancestors to the world of Brahman. A poor man also reaps the reward of healing another person as far as his purse permits, as he has neither a doctor nor a hospital for treatment of patients. One also attains the permanent world, described above, by curing another person, suffering from the excess or paucity of either wind, bile or phlegm, either with the help of a root or by means of massage. That person, who cures the malady of other persons by some simple means, also reaches the beneficent worlds, unattainable by the performers of sacrifices.’

‘The high-souled man, who supplies collyrium to a Brāhmaṇa to cure the optic afflictions of the latter, reaches the highly brilliant world

of the Sun and having lived there for a whole *yuga*, that fortunate person comes back happy and successful to this world and enjoys permanent immunity from diseases of the eyes, just like a celestial being.'

Kane devotes a short paragraph only to this topic, referring to Aparārka's (pp. 365-366) quoting a long passage from the Nandipurāṇa about the founding of hospitals and to Hemādri's (*dāna*, pp. 893-95) quoting the same passage and another from the Skandapurāṇa to the same effect. The long passage from the Nandipurāṇa, quoted both by Aparārka and Hemādri, is the same, except the last two verses, cited by our author and translated just above.

The Skandapurāṇa verse, quoted both by our author and Hemādri, as mentioned above, is to the following effect:—

'O you the sage among Brāhmaṇas! he who saves a poor, ignorant or unconscious person, afflicted with diseases, from his afflictions according to his capacity, frees himself from the sin of Brāhmaṇa-murder'.

The purport of the verses, quoted by our author from Samvarta, Mahābhārata and V.D., are given below one after another:—

'The person, who administers medicine and lotion and supplies diet to patients for allaying their diseases, becomes not only hale and hearty but also happy and long-lived.'

'O best of kings! nursing a patient or massaging his limbs is each superior in religious merit to the gift of a hundred cows'.

'He who nurses or administers medicine to a diseased person, reaps the reward of giving back his life and becomes himself cured of diseases. Gift of money, intended to cure patients, also conduces to immense results.'

Chap. LX.—Gift of protection (from death and intimidation)

This chapter consists of 44 verses only, the majority of them being quoted from the V.D. (22 verses) and Nandipurāṇa (9 verses), the rest being collected from the Rāmāyaṇa (2 verses), M. bh. (3 verses), Varāhapurāṇa (2 verses), Manu, Yāj., Viṣṇu, Samvarta, Yama and Narasimhapurāṇa (1 verse each).

The purport of the V.D. verses only is given below, that of quotations from other works being almost similar :—

‘One who affords protection to another person practically gives him everything. On the other hand the cruel wretch, who drives away a refugee, suffers in hell for many thousands of years. There is no doubt about the fact that he who saves another, afraid of losing his eyesight (at the hands of a third person) reaches the world of Brahman. Plucking out one’s eyes, being a greater vice than killing, should never be resorted to by a king in relation to any subject. It is said that the scoundrel, who plucks out the eyes of others, himself surely remains blind up to the end of the *Kalpas* (i.e. cycles of existence) and does not regain his vision for thousands of *Kalpas*. It is also said that he, who saves another, suffering from the fear of mutilation of his limbs, dwells in the world of Rudra up to the very end of the *Kalpas* and at the beginning of a new *Kalpa* becomes endowed with spiritual knowledge. The good man, who effects the release of another, afraid of being imprisoned, himself becomes free from all bonds and goes (after death) to the world of the *Bhrgus*. One who sets free a person, got afraid of being sent to exile or chastised, becomes free from all sorts of miseries and reaches the world of the *Sādhyas*. The good man, who protects a person, afraid of being robbed of his wealth, reaps the reward of making a positive gift and the commendable person, who succours another, afraid of being insulted, reaches heaven and is worshipped by the gods. Whatever virtuous acts are performed by a person, after having been protected by another (from the above-mentioned causes of fear), are also shared by the protector. The saviour of even beasts, birds, trees, creepers and grass also reaches heaven. The good man, who purchases a beast, gone to the hands of a butcher, (for the purpose of setting it free), also goes to heaven and if reborn, becomes always happy. There is no gainsaying the fact that the man, who saves the life of even worms and insects, resides in heaven for many thousands of years. He, who effects the release of a person from the hands of the king, a thief or an enemy or from the clutches of a venomous reptile, reaps the religious reward of the performance of a horse-sacrifice. The saviour of a person, fallen

into fire or water or in an untoward or insurmountable place, also gets the same reward.'

Our author makes the following short comment at the close of this chapter (pp. 566-567):—

'The present chapter is very explicit. Unwarranted slaughter of animals is always forbidden. Persons, got afraid of death, imprisonment, exile, mutilation of limbs, theft, insult and similar other afflictions at the hands of others, should be first comforted with words and then saved from those dangers as far as that is possible. Beasts and birds at the hands of butchers should be bought and then set free. So this gift of protection is not simply formal. It should, however, be offered, having taken all the gods as its presiding deities and a great prosperity as its motive cause.'

ERRATA

		Read		For
p. 3	n. 7	तत्रादौ		तत्ररदौ
p. 5	l. 7	कल्पानां		कन्यानां
p. 7	v. 62	पौरुषरेवा०		पौरुषरेरा०
p. 25	l. 12	कारयेद्बुधः		कारयेद्बुधः
p. 30	l. 12	भवेत्		भुवेत्
p. 32	l. 10	गुणोत्तर०		गुणोन्तर०
"	l. 14	न्यायार्जित०		न्यायर्जित०
p. 33	l. 14	श्रद्धायुक्ते		श्रद्धायुक्ते
p. 34	l. 23	विशेषाद्बुधयुक्तास्तु		विशेषाद्बुधयुक्तास्तु
p. 55	l. 5	यन्त्रलोपो		मन्त्रलोपो
"	l. 6	यन्त्रो		मन्त्रो
"	l. 15	पूर्व		पूर्व
p. 66	l. 15	वज्रं		वज्रभ्रकं
p. 69	n. 5	कर्तुं		कर्तु
p. 74	l. 19	अथत्विजो		अथत्विजो
p. 81	heading	प्रथमदिनकृत्यम्		प्रथमदिनकृतम्
p. 82	l. 4	द्वितीयदिनकृत्यम्		द्वितीयादनकृत्यम्
p. 85	heading	तृतीयदिनकृत्यम्		तृतीयदिनकृतम्
p. 87	l. 11	वृद्धस्पतिर्न		वृद्धस्पतिर्न
p. 106	n. 3	A	before	मयातुल
p. 136	n. 1	A	"	०शनं
"	n. 2	bracketed		backeted
p. 140	n. 6	portion		porrion
p. 142	l. 8	१६॥	after	विष्णोः ॥
p. 146	n. 4 (l. 3)	A	"	and
p. 149	n. 16	reads the		the reads
p. 151	n. 4	4	before	I. O.
p. 154	l. 14	प्रतिपत्य		प्रतिपत्य
p. 165	n. 3	I. O.		I.
p. 209	l. 4	दद्यात्		दद्याम
p. 220	l. 1	०वर्तः		०वतः
p. 239	heading	जलधेनुदानम्		जलधेनुदानम्
p. 252	n. 16	सच्छत्रोपानत्कां		सच्छत्रपानत्कां
p. 255	l. 14	धेनुदानावर्तः		धेनुदानावर्तः
p. 303	l. 3	3		8
p. 306	l. 3	अनङ्गः		अनङ्गः

p. 316	l. 3	दानवृहस्पतिः	दानवृहस्पति
p. 317	l. 12	सम्बर्तः	सम्बर्त
"	l. 17	वृहस्पतिः	वृहस्पति
p. 405	l. 10	3	8
p. 409	l. 13	सजलशीतलः	सजलशीतलाः
p. 453	heading	प्रजापतिदैवत०	प्रजापतिदैवत०
"	l. 13	सुगन्धि	सुगन्धि
"	l. 16	रूपामर्चितां	रूपामर्चियां
p. 464	l. 16	तद्वृत्तान्तोद्भवं	तद्वृत्तान्तोद्भवं
p. 476	l. 20	गुरुमाराधयेद्बुधः	गुरुमाराधयेद्बुधः
p. 477	n. 12	सर्वधर्मान्	सर्वधर्मान्
p. 481	l. 7	पुरायतनवेश्मसु	पुरायतनवेश्मसु
"	l. 8	नागर०	नापर०
"	l. 9	आरोप्य याने रत्नाढ्ये	आरोप्ययानरत्नाढ्ये
p. 489	l. 1	केयूराङ्गुरीयक	केयूराङ्गुरीयकं
p. 493	n. 1 (l. 2)	चतुर्विंशतिमः प्रोक्तः	चतुर्विंशतिमः प्रोक्तः
p. 495	heading	प्रैष्य०	प्रैष्य०
p. 512	n. 6	आम्रादीनां	स्माम्रादीनां
p. 517	heading	नाना०	ताना०
p. 519	l. 2	१—२१क	११२१क
"	l. 4	१॥	महान् ॥
p. 520	heading	दानसागरः	दानसागर
p. 537	l. 5	यश्चार्थिने	यश्चार्थिने
p. 544	l. 5	प्रयच्छन्ति	प्रयच्छन्ति
p. 559	l. 16	०प्रमुख०	०प्रमुखा०
p. 576	l. 14	प्रीत्यर्थं	प्रलीर्थं
p. 589	l. 7	यदाऽऽयाति	यदा याति
p. 594	l. 6	सप्तरत्नानीति०	सप्तरत्नानीति
p. 619	l. 16	विष्णुः	विष्णुः
p. 639	l. 8	पौष्णे	पाष्णे
p. 652	heading	नानादैवत०	नानादैवत०
p. 657	l. 7	निखिल	निखिल
"	l. 11	सहस्रावच्छिन्ने	सहस्रावच्छिन्ने
p. 662	l. 10	13	18
p. 667	heading	विप्रकीर्ण०	वप्रकीर्ण०
p. 740	l. 14 (1st column)	562	652
p. 744	l. 15 (1st column)	562	563

after

Index of Vedic mantras with identification

(The figures to the right refer to the pages)

ऋग्वेदः

अग्निर्मूर्द्धा (8. 44. 16a)	87, 197, 427
अग्निं दूतं वृणीमहे (1. 12. 1a)	88, 198, 426
अग्निः सप्तिम् (10. 80. 1a)	90
अग्ने विवव्वदुषस (1. 44. 1a)	87, 197, 427
अज्जन्ति त्वामध्वरे (3. 8. 1a)	90
अतो देवा (1. 22. 16a)	89, 199, 425
अव सृजा वनस्पते (1. 13. 11a)	89
असि यमो (1. 163. 3a)	88, 198, 426
आ कृष्णेन (1. 35. 2a)	87, 197, 427
आगारो अस्मिन्	199
आ तु न (8. 21. 10c)	89
आ ते पितर (2. 33. 1a)	90
आदित्यानामवसा (7. 51. 1a)	89
आ नो भद्राः (1. 89. 1a)	90
आपो हि घ्रा (10. 9. 1a)	89
आ प्यायस्व (1. 91. 16a) (also 17a)	87, 197, 427
आ विशुन्मद्भिर् (1. 88. 1a)	89
इच्छन्ति त्वा सोम्यासः (3. 30. 1a)	4-6
इन्द्रमिद्राथिनो (1. 7. 1a)	90
इमा गिर आदित्येभ्यो (2. 27. 1a)	89, 90
इमा रुद्राय (1. 114. 1a)	89, 199, 425
इशाना वाय्व्याणाम् (10. 9. 5a)	88, 198, 427
उद् बुध्यध्वम् (10. 101. 1a)	89
ऋजुरिच्छंसो (2. 26. 1a)	90
कया नश्चित (4. 31. 1a)	87, 89, 198, 427
काडिको नाम सर्प (R.V.Kh. 7. 55. 4a)	88, 427
कामस्तदग्रे समवर्त्तत (10. 129. 4a)	199, 426

केतुं कृण्वन् (9. 64. 8a)	87, 198, 427
कुविदङ्ग नमसा ये (7. 91. 1a)	88, 90, 199, 427
गणानां त्वा (2. 23. 1a)	87
चित्तं देवानाम् (1. 115. 1a)	89, 90, 199
जगृभूमा ते (10. 47. 1a)	90
ज्मया अत्र वसवो (7. 39. 3a)	88
त्वं सोम प्रचिकितो (1. 91. 1a)	89
लातारमिन्द्रम् (6. 47. 11a)	87, 198, 426
परेयिवांसम् (10. 14. 1a)	90
बृहस्पते परि दीय (10. 103. 4a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम्	89, 199, 425
ब्रह्मा देवानाम् (9. 96. 6a)	88, 427
मिदभ्युक्षेति सादन	425
मनसः कामम् आकूतिम् (R. V. Kh. 5. 87. 10a)	426
मरुतो यस्य हि क्षये (1. 86. 1a)	90
मो षु वरुण (7. 89. 1a)	90
यद् गायत्र्ये अधि गायत्रम् (1. 164. 23a)	426
यस्तस्तम्भ (4. 50. 1a)	89
यस्यामितानि (8. 24. 21a)	90
युजन्ति ब्रध्नम् (1. 6. 1a)	90
वरुणं वो रिशादसम् (5. 64. 1a)	88, 198, 426
वात आ वातु (10. 186. 1a)	88, 90, 198, 426
वेत्था हि निर्वृतीनाम् (8. 24. 24a)	88, 198, 426
शं न इन्द्रामी भवतामवोभिः (7. 35. 1a)	85
शन्नो देवीर् (10. 9. 4a)	87, 198, 427
शुकन्ते अन्यद् (6. 58. 1a)	87, 89, 197, 427
सहस्रशीर्षा पुरुषः (10. 90. 1a)	90
स्वप्नः स्वप्नाधिकरणे (R. V. Kh. 7. 55. 1a)	90
हंसाः सुपर्णाः (Cf. A. V. 11. 2. 24b)	199

यजुर्वेदः

अग्निमूर्द्धा (3. 12a)	87, 197, 427
अन्नात् परिश्रुतो (19. 75a)	87, 197, 427
अम्बे अम्बिके (23. 18a)	425
अयं हि त्वा स्वधितिः (5. 43a)	89
अयं पुरोभुवस्तस्य (13. 54)	426
अषाढम् (34. 20a)	90
असुन्वन्तमयजमानम् (12. 62a)	88, 198, 426
अस्याजरासो (10. 46. 7a)	90
आ कृष्णेन (33. 43a)	87, 197, 427
आ नो नियुद्धिः (27. 28a)	88, 198, 426
आ ब्रह्मन् (22. 22)	88, 89, 427
आशुः शिशानो (17. 33a)	90
इदं विष्णुर् (5. 15a)	89, 199, 426
इमा गिर आदित्येभ्यो (34. 54a)	89
इमं देवा (9. 40)	87, 197, 427
इह रतिः (8. 51)	426
ईदृक्षास (17. 84a)	89
उद् बुध्यस्व (15. 54a)	87, 197, 427
ऋचं वाचम् (36. 1)	85
कारुणात् कारुणात् (13. 20a)	87, 198, 427
केतुं कृण्वन् (29. 37a)	87, 198, 427
कोऽदात् (7. 48)	199, 426
गणानां त्वा (23. 19)	87
चित्रं देवानाम् (7. 42a)	89, 199
तत्त्वा यामि (18. 49a=21. 2a)	88, 198, 426
तमीशानम् (25. 18a)	88, 198, 427
त्वातारमिन्द्रम् (20. 50a)	87, 198, 426
त्वं नो अग्ने तव देव (34. 13a)	88, 148, 426

नमोऽस्तु सर्पेभ्यः (13. 6a)	88, 427
बृहस्पते अतियदग्यौ (26. 3a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम् (13. 3a)	89, 199, 425
मनसः कामम् आकूतिम् (39. 4a)	426
मा नस्तोके (16. 16a)	89, 199, 425
मावत परितावताम्	199
वयं सोम (3. 56a)	88, 198, 199, 427
वसन्तेन ऋतुना (21. 23a)	88
शत्रो देवीर् (36. 12a)	87, 198, 427
सहस्रशीर्षा (31. 1a)	90
सुगं नु पन्थाम्	88, 198, 426
हंसः शुचिषद् (10. 24a)	199

सामवेदः

अग्निमूर्द्धा (I. 27a)	87, 197, 427
अग्निं दूतं वृणीमहे (I. 3a)	88, 198, 426
अग्ने विवष्णुषसः (I. 40a)	87, 197, 427
आ तू न (I. 167a)	87
आ त्वा सोमस्य (I. 307a)	88, 198, 427
आ प्यायस्व	87, 197, 427
आ वो राजानम् (I. 69a)	89, 199, 425
इदं विष्णुर् (I. 222a)	89, 199, 426
इन्द्रायेन्दो मरुत्वते (I. 472a)	198
कया नश्चिह्न (I. 169a)	85, 87, 198, 427
काम वेद ते नाम (SMB. I. 1. 2)	199, 426
केतुं कृण्वन् (2. 309a)	87, 198, 427
गवां वृतं साम	199
गावश्चिद् घा समन्यवः (I. 404a)	88
घृतवती भुवनानाम् (I. 378a)	88, 198, 426
तत्त्वा यामि	89
नाके छपर्णम् (I. 320a)	88, 198, 426
निल्यस्तोत्रो वनस्पतिः (2. 552a)	89
परि प्रिया दिवस्कविः (I. 476a)	426
प्र हंसासः (2. 467a)	199
वरमहँ असि (I. 276a)	87, 197, 427
वृहस्पते परि दीय (2. 1202a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम् (I. 321a)	88, 89, 199, 425, 427
मदभ्युक्षेति सादन	425
यां सन्ध्यां समधत्त	88, 427
युञ्जे वाचं शतपदीम् (2. 1178c=2. 1179a)	426
लोकद्वारम्	88
वात आ वातु (I. 184a = 2. 1190a)	88, 198, 427

वेत्था हि निम्नत्तीनाम् (I. 396a)	88, 198, 427
शन्नो देवोरू (I. 33a)	87, 198, 427
शुकन्ते अन्यद् (I. 75a)	87, 197, 427
श्रीरसि मयि रमस्व (SMB, I. 7. 11)	426
सोमं राजानं वरुणम्	88, 198, 199, 427

अथर्ववेदः

अग्नेर्मन्वे (4. 23. 1a)	88, 91, 426
अपेत एतु (Cf. Kauś. 97. 7. 8a)	88, 91, 426
अस्मिन्वसु वसवो (1. 9. 1a)	91
आदित्य नावम् (17. 1. 25a)	87, 197, 427
आ प्यायस्व	91
आयं गौः	91
इन्द्रस्य बाहू (19. 13. 1a)	87, 198, 426
इन्द्रो जयति (6. 98. 1a)	91
उदुत्तमं वरुण (7. 83. 3a)	88, 91, 198, 426
उरु विष्णो	91
कामस्तदग्रे (19. 52. 1a)	199, 426
केतुं कृणवन् (20. 26. 6a)	87, 91, 198, 427
गणपते गणपतिम्	88
गणानां त्वा गणपतिम्	87
गायत्री छन्दसामध्यक्षा	426
त्वया मन्यो (4. 31. 1a)	87, 91, 197, 427
दर्शाऽसि (7. 81. 4a)	87, 91, 197, 427
ध्रुवस्तिष्ठ (19. 45. 4c)	91
नमोऽस्तु सर्पभ्यः	91
परि धर्मेव सूर्यम् (Cf. R. V. 8. 6. 20c)	199
प्रजापतिश्च परमेष्ठी च शृङ्गे (9. 7. 1)	199
प्राणाय नमः (11. 4. 1)	87, 198, 427
वृहस्पतिर्नः (7. 51. 1a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम्	91
ब्रह्मज्येष्ठा (19. 22. 21a = 19. 23. 30a)	91
भवाशवौ मन्वे वाम् (4. 28. 1a)	91
मरुतां मन्वे (4. 28. 1a)	91
मूर्धनं दिवो अरतिम् (Cf. R. V. 6. 7. 1a)	426

य एवं विदुषेऽदत्त्वा (12. 4. 23a)	425
यद्राजानम् (6. 128. 1b)	87, 91, 197, 427
यमस्य लोकाद् (10. 56. 1a)	91
यमो नो गातुम् (18. 1. 50a)	88, 128, 426
यस्येदमा रजो (6. 33. 1a)	91
या द्विपक्षा चतुष्पक्षा षट्पक्षा या निमीयते (9. 3. 21 ab)	146
यामाहुतिम् (19. 4. 1a)	91
येनावपत् (6. 68. 3a)	87, 91, 197, 198, 427
यो अग्नौ रुद्रो (7. 87. 1a)	91
राष्ट्र राजानम् (Cf. Kauś. 100. 2a)	87, 91, 198, 427
वायोः सवितुर् (4. 25. 1a)	88, 91, 198, 427
शं न इन्द्राग्नी (19. 10. 1a)	85
शं नो देवो (2. 25. 1a)	85
शास्ता दौः (19. 9. 1a)	85
श्रियं धातर् (Cf. ApŚ. 6. 20. 2)	426
सम्मावात	85
सहस्रबाहुः (19. 6. 1a)	91
सौदकामतं सा वनस्पतीन्	88, 198, 199, 427

Index of Non-vedic quarter-verses and part prose quotations

(N. B. Big chapters quoted from the Agnipurāṇa, Matsya, Nandī, Devala and Viṣṇudharma and all the quotations from the Viṣṇudharmottara, which latter abundantly occur in almost every chapter, have been omitted from this index. The figures refer to the pages.)

अग्निपुराणम् or आग्नेयपुराणम्—

अथोभयमुखीं लोभात्	46	गन्धर्वाप्सरसाकीर्णं	304
अनेन विधिना दत्त्वा	555	गृहकर्मकरीं दद्यात्	496
अनेन विधिना धेनुं	269	गोसहस्रन्तु यो दद्यात्	290
अन्तरीक्षस्थितो वत्सो	271	ग्रहणे अयने चैव	525
अन्नदानात् परं दानं	358	घर्मवर्षातपत्पाणं	536
अर्चयित्वा पुरा गां वै	268	घासमुष्टिं परगवे	312
अलङ्कृतं परैर्वस्त्रैः	303	चतुःपूर्वान् परांश्चैव	290
अशक्नो हि भवेत् स्नानम्	52	तत् सर्वं विलयं याति	304
अश्वमेधसहस्रस्य	269	तत्र भोगांश्चिरं भुक्त्वा	526
असामर्थ्याच्छरीरस्य	52	तथैवान्यैर्महीपालैर्	270
इक्ष्वाकुणैषा राजेन्द्र	270	तस्मादन्नं सदा देहि	357
इमां त्वं प्रतिगृहीष्व	269	तस्मान्नरेण दातव्या	555
इयं दासी मया तुभ्यं	496	तान् स्थाप्याह्वनं कृत्वा	526
एतद्विचार्य हृदये	495	तिला नित्यं प्रदातव्या	508
एवं कृष्णाजिनं दत्त्वा	526	दत्त्वा क्षमापयेत् पश्चात्	496
एवं दत्त्वा द्विजेभ्यस्तु	526	दद्यात् सुदक्षिणां तत्र	555
एवं दत्त्वा महाराज	496	दद्यादनन्तफलदं	451
एवं दत्त्वा विधानेन	555	दद्यान्मन्त्रेण राजेन्द्र	555
कारयित्वा दृढस्तम्भं	450	दशधेनुसमां राजन्	555
कालादिह यदा याति	589	दह्यमानाय विप्राय	541
कृतोपवासः संप्राश्य	268	दानकालं प्रशंसन्ति	496
कृष्णतिलैस्तु संलभं	525	दासीं समीक्ष्य बहुशो गृहकर्मदक्षां	497
कृष्णोऽसि कर्मणा कृष्ण	526	दिव्याङ्गनाभिराकीर्णं	589
गन्धमाल्यैरलङ्कारैः	358	द्विजानां योगिनां ये तु	409
		धर्मज्ञाः सत्यशीलाश्च	358

धर्मराजस्य साहाय्ये	555	सर्वकामप्रदास्ताश्च	270
धर्मस्त्वं वृषरूपेण	304	सर्वेषामेव पापानां	270
धेनुं दत्त्वा सुव्रतां सुप्रधानां	293	संलिप्य गोमयेनाथ	525
न तस्य मनसो दाहो	589	सा निकामफला देवी	269
नवं सूक्ष्मं सुविपुलं	409	सुपयोधरा सुश्रद्धी	554
पिरयाकपिटकोपेता	554	सुपुच्छं पट्वस्त्रेण	304
पुराणपाठके तद्वत्	554	सुवर्णं शृङ्ग तिलका	554
पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे	308, 435, 439, 507, 544, 552	सुवर्णं प्रक्षिपेत्तत्र	525
प्रत्यक्षं वृषदानस्य	303	सुवर्णं वाचवित्वाग्रे	269
प्रियतां धर्मराजो मे	304	सुसंस्कृतश्च यो दद्याद्	370
भक्ष्यभोज्यमयाः शैला	358	सूर्यचन्द्रग्रहे पुराणे	554
भुनक्ति विविधान् भोगान्	303	ज्ञानानामथ सर्वेषां	51
मठं कमठपृष्ठभं	451	हस्त्यश्वरथयानानि	46
महाकाञ्चनचित्राणि	358	हेमन्ते शिशिरे चैव	653
महिषीदानमाहात्म्यं	554, 556	अङ्गिराः—	
य इन्धनानि काष्ठानि	456	एका एकस्य दातव्या	45
यदा वा जीवितं वित्तं	554	बहुभ्यो न प्रदेयानि	45
यादृशश्च वृषो देयो	303	विना दर्भैश्च यत् ज्ञानं	64
यानमश्वमनङ्गाहं	308, 435, 439, 507, 544, 552	अभिधानकोषादिः—	
यावद्वत्सस्य पादौ द्वौ	271	तुला पलशतं ज्ञेयं	69
यावन्ति तस्य रोमाणि	304	आदित्यपुराणम्—	
यावन्ति तस्या रोमाणि	271	अथ वत्सस्य चरणौ	294
या स्त्री ददाति महिषीं	555	अश्वं वा यदि वा युग्मं	542, 545, 551
युवा भद्रः सुशीलश्च	303	उन्मत्तामङ्गहीनाश्च	259
यो ददाति द्विजेभ्यस्तु	589	किं करिष्यत्यसो मूढो	46
रथश्चाश्वतरीयुक्तं	542	कृष्णार्चिषि सुदुर्गन्धे	60
वस्त्राभरणसम्बितां	268	क्षुत्तट्कोधत्वरायुक्तो	60
विमानेन च दिव्येन	539	क्षौमजं वापि कार्पासं	414
सगरेण ककुत्स्थेन	555	गन्धर्वैश्चाप्सरोभिश्च	421
सप्तावरान् सप्तपूर्वान्	269	गवां शतं वृषश्चैको	330
समभ्यर्च्य च गोविन्दं	268	चतुष्टयश्मशानेषु	616
समानवत्सं कपिलां सचेलां	271	छलं ये तु प्रयच्छन्ति	537, 674
समुपोष्य समभ्यर्च्य	525	ज्यैष्ठे मासि तिलान् दत्त्वा	608
सम्यगुच्चार्य तं विप्रं	269	तस्य वर्षं शते पूर्यं	46

तीर्थतडागकूपादि	661	कुतपन्यस्तपादाश्च	283
तीर्थे तडागकूपादि	544	कृष्णां गां ददते यस्तु	282
तेषां दिव्यानि यानानि	542, 545, 551	गवां पुच्छं गृहीत्वा तु	278
क्षीणि तुल्यप्रदानानि	472	गां दद्याद्देदपूर्णांय	276
नवं श्लक्ष्णं सविपुलं	661	गां ददानीह इत्येव	283
नित्यन्तु यजते यज्ञं	421	गोभिः समृद्धे च कुले	286
पक्वान् ददाति केदारान्	330	गौरीश्चैव प्रयच्छेत	283
पुटधेनुं यमजसू	259	दत्त्वा तस्य अनङ्गाहं	309
प्रदोषसमये लक्ष्मो	616	दधिक्षीरवहा नद्यो	285
यद्देवमर्चयेत्तेन	421	देवल्लोके वसेन्नित्यं	280
यं देवमर्चयेत्तेन	673	नीलवर्णां च गां दद्यात्	285
यस्तु गोचर्ममात्रन्तु	329	पटच्छन्नां शुभां सौम्यां	285
यष्टिं ये तु प्रयच्छन्ति	662	पलाशाश्चैतदन्यगोध	61
ये च शय्यां प्रयच्छन्ति	454, 673	पापश्च तस्य तत् सर्वं	284
ये तु गां वै प्रयच्छन्ति	294	पिता पितामहश्चैव	282
ये ददन्ति घटीपालं	354	पुत्रपौत्रैः परिवृतः	286
रत्नोपकीर्णां वसुधां	330	पुत्रपौत्रैः परिवृता	282, 284
लवणश्च यथाशक्ति	377	प्रदेयो लक्षणाढ्यो वा	309
वह्निवस्त्रप्रदानेन	410	भोग्यसौख्यप्रदा श्वेता	278
षष्टिकोटसहस्राणि	344, 511, 544, 662	मुक्तावैदूर्यसम्पन्नैर्	282
सर्वैश्च भाण्डैरुपशोभिताङ्गं	444	मुखे धूपः प्रदातव्यो	281
सुसन्धि चित्ताभरणोपशोभितं	339	यस्तु दद्याच्च गां श्वेतां	281
सुवर्णदानादारिद्र्यं	421	यावन्ति रोमकूपानि	281
सवर्णं ये प्रयच्छन्ति	421	यो ददाति अनङ्गाहं	309
स्कन्धेन तारयेद् यस्तु	344, 511	रक्ता रूपप्रदा ज्ञेया	278
स्वल्पे रुक्ते सस्फुल्लिङ्गे	60	रजतच्छन्नचरणां	277
आदिपुराणम्—		रजोवृत्तस्य दुष्टस्य	281
अथ कोटिसहस्रेण	284	रुद्रस्य प्रमुखे देया	285
अथ मानुष्यमायाति	284	वर्षकोटिसहस्राणि	285
अरोगश्चैव जायेत	284	शीलवेदाङ्गसम्पन्ने	309
आयुरारोग्यमैश्वर्यं	283	श्वेतां गां ददते यस्तु	281
ऐश्वर्यबलसम्पन्नो	281	सहस्रं यो गवां दद्यात्	280
कपिला सर्वपापघ्नी	278	स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां	283
कपिलां ये प्रयच्छन्ति	280	हस्त्यश्वरथयानेन	285

आपस्तम्बः—

नाप्रोक्षितमिन्धनम्	62
भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्	191
यथाश्रुति विहारे	48
सर्वाण्युदकपूर्वाणि दानानि	48

आयुर्वेदः—

अप्रशस्तं कठोराङ्गं	66
वज्रं मेकवपुः	66

कात्यायनः—

अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानन्तु	68
आज्यं गव्यमनादेशे	60
आपत्काले तु कर्त्तव्यं	42
आसीनः ऊर्ध्वः प्रहो वा	53
जुहुषंश्च हुते चैव	61
तस्मात् समिडे होतव्यम्	61
नाङ्गुष्ठादधिका ग्राह्या	61
पित्र्यमन्त्रानुहरणै	56
प्रधानस्याक्रियायान्तु	56
प्रवृत्तमन्यथा कुर्याद्	56
प्रादेशान्नाधिका नोना	61
मानक्रियायामुक्तायाम्	68
मार्जारमूषिकस्पर्शे	56
यत्नं दिङ् नित्यमो नास्ति	53
यत्नोपदिश्यते कर्म	53
यथोक्तवस्तुसम्पत्तौ	67
यस्ताध्यायामिमाशास्य	26
योऽनर्चिषि जुहोत्यग्नौ	61
विक्रयश्चैव दानश्च	42
व्रीहयः शालयो मुद्गा	65
समाप्ते यदि जानीयान्	56
सर्वस्वं गृहवर्जन्तु	42
हरिता यज्ञिया दर्भः	64

कालिकापुराणम्—

अतः पापानि सर्वाणि	417
--------------------	-----

अदुष्टजलजानाश्च	442
अनेनैव विधानेन	528
अयने विषुवे चैव	528
उत्तरीतश्च यष्टिश्च	418
एवमाद्यैरनेकैश्च	418
काञ्चनं रोदसीं दृष्ट्वा	418
कारयित्वा तथोद्वाहं	441
कारयित्वा सुपद्मानि	418
गवां चन्द्रसुवर्णानां	418
ग्रहाणां देवतानाश्च	418
ग्राहयेदग्निहोत्राणि	442
ज्ञात्वा चैव स्वसामर्थ्यम्	442
ततो गृहाणि रम्याणि	441
तन्मयाभरणैः सज्ज	418
तेऽपि तत्तपदमासाद्य	528
दद्याद् गवाह्निकञ्चैव	313
दासं गोमहिषांश्चापि	441
पलार्द्धमथवा दुष्टं	528
पञ्चैव पताकाश्च	418
पालाणि भोजनार्थं च	441
पूतमेतत् परं नित्यं	417
पृथक् पृथगिमांश्चैव	441
भानतोपस्करं कृतज्ञम्	418
भूय एव तुलान्तेन	417
भूयोऽपि तन्मयान्येव	418
मातापितृविहीनन्तु	442
यज्ञदानव्रताद्यश्च	442
यश्च प्रेष्यान् द्विजान् मूढो	442
येऽपि रुक्मादिपात्रेषु	527
रज्ज्वा कम्बलमाक्रम्य	418
श्रूयतां येन रामेण	417
समासाद्यार्कसङ्काशं	442
सर्वं हेममयं यज्ञम्	417
संपूज्यैतं सुसम्भारं	441
सोदकश्चापरं रुक्मं	528

विमानैश्चापरद्रव्यैः	442	द्रोणप्रमाणं विज्ञेयं	68
कूर्मपुराणम्—		द्वाविंशत्पलिकं प्रस्थम्	68
अमावस्यामनुप्राप्तां	586	माषकं पञ्चकृष्णलकम्	68
इक्षुभिः सन्ततां भूमिं	329	छागलेयः—	
एतत् पुराणं परमं	471	पूर्वं व्रतं गृहीत्वा वै	55
कृष्णाष्टम्यां विशेषेण	585	जावालः—	
गुह्यका राक्षसाः सिद्धा	64	श्रुतान्त्रमुदकुम्भश्च	603
गृहस्थायान्नदानेन	359	सुवर्णतिलयुक्तैस्तु	603
जपकाले न भाषेत	64	होमार्थमग्निहोत्रस्य	292
ततः स्वर्गात् परिभ्रष्टो	471	ताण्डिब्राह्मणम्—	
दद्यादहरहस्त्वन्नं	370	श्लेष्म वा एतद् यज्ञस्य	67
पूजयित्वा तिलैः कृष्णै	607	दक्षः—	
प्रदद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तु	593	आपत्स्वपि न देयानि	42
प्रीयतामीश्वरः सोमो	587	ऊषःकाले तु सम्प्राप्ते	51
प्रीयतां धर्मेराजेति	608	देवकार्योणि पूर्वाह्णे	52
प्रीयतां मे महादेवो	586	धूर्ते वन्दिनि मल्ले च	27
माघमासे तमिस्त्रे तु	593	विधिहीने तथा पात्रे	24
यत्किञ्चिद्देवमीशानम्	671	सामान्यं याचितं न्यास	42
यद् यदिष्टतमं किञ्चिद्	671	दानबृहस्पतिः—	
यस्तु कृष्णचतुर्दश्यां	586	आदित्यो वरुणो विष्णुः	316
लिखित्वा चैव यो दद्याद्	471	दशवाजिसमा कन्या	317
विना दर्भेण यत्कर्म	53	बहुभिर्वसुधा दत्ता	316
वैशाख्यां पौर्णमास्याञ्च	607	भूमिं यः प्रतिगृह्णाति	317
श्रुतान्त्रमुदकुम्भश्च	607	यत् किञ्चित् कुरुते पापं	316
सर्वपापविनिर्मुक्तः	471	यथाप्सु पतितः शक	316
स्वर्गप्रसूतिकामेन	22	विप्राय दद्यात् सुगुणान्विताय	316
हिरण्यगोप्रदानेन	419	शङ्खं भद्रासनं छत्रं	316
गन्धशास्त्रम्—		षडशीतिसहस्राणि	317
कस्तूरिकाया द्वौ भागौ	66	सहस्रमेव धेनूनां	317
गोतमः—		सुवर्णदानं गोदानं	317
ददाति चैवं धर्म्येषु	48	सुवर्णं रजतं वस्त्रं	316
स्वस्ति वाच्य भिक्षादानमपूर्वम्	48	सौवर्णा यत्र प्रासादा	316
गोपथब्राह्मणम्—			
घृतद्रोणेन परिमितं कुम्भम्	69		

दानव्यासः—

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं
गर्भाधानादिभिर्गुह्यं
ब्रह्मवीजात् समुत्पन्नो
यत् सिद्धं वेदविद् भुङ्क्ते
शीलं संवसता ज्ञेयं

देवलः—

अधीत्य विस्मृतो वेदं
अनूचानगुणोपेतो
अपि न्यायागतां दत्त्वा
अभुक्त्वा प्रातराहारं
असिल्लङ्घ्योऽथ पराङ्गः स्यात्
इत्येतेऽष्टौ समुद्दिष्टा
उदक्यन्नादनं येषां
उपवासो विनश्येत
ऊर्ध्वरेतास्तपस्युग्रो
एकाञ्च शाखां सकलां
एकोद्देशमतिक्रम्य
एवमन्वयविद्याभ्यां
कृत्वापि पातकं कर्म
तेषां स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः
द्रव्येणान्यायलब्धेन
न शूद्राय हविर्दद्यात्
निर्वृतः सर्वतत्त्वज्ञः
प्रतिग्रहमसद्भयोऽपि
प्रदाय शाकमुष्टिं वा
प्रश्नपूर्वन्तु यो दद्याद्
ब्राह्मणानां कुले जातो
मालश्च ब्राह्मणश्चैव
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः
वैदिकं लौकिकञ्चैव
शब्दको वातजः पराङ्गः
स कोलक इति प्रोक्तो
सर्वभूतभयं व्याधिः

सूर्यः सोमो यमः कालो

59

स्त्री तु पुंभावमास्थाय

44

नन्दिपुराणम्—

अञ्जनं यो जरो दद्याद् 560
अनेन कमयोगेण 320
अनूषरामनावाधां 331
अन्नं विना कृशाङ्गस्य 360
अन्नाद्भूतानि जातानि 360
अपि कीटपतङ्गानां 360
अलङ्कारन्तु यो दद्याद् 437, 672
आतपन्नन्तु यो दद्याद् 536
इक्षुभिः सन्ततां भूमिं 331
उपानहौ च यो दद्याद् 542
उष्णीषदायी यो मर्त्यो 663
एतच्छतपुण्यं पुण्यं 279
कृष्णलाः पञ्चमाषास्तु 419
कीडारामन्तु यो दद्याद् 509
ग्रासमात्रं नरो दत्त्वा 360
ग्रासे ग्रासे फलं ह्येतद् 360
चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु 381, 383, 385, 386, 393
तत्तासौ युगसृज्यन्ते 560
तस्मात् सर्वात्मना पात्रे 416
तस्मादभयमेवादौ 563
ते यान्ति काश्चनैर्दिव्यैर् 367
दत्त्वा भूमिन्तु पुरुषः 331
दत्त्वा वारि सुखस्पर्शं 344
दशकल्पानि वसति 331
दानं कामफला वृक्षा 13
दानं परं प्रशंसन्ति 13
दीपं ददाति यो मर्त्यः 460, 673
दुर्भगान् मलिनान् क्रूरान् 14
धावतो देहि देहीति 13
धूपदः सुरभिर्नित्यम् 400, 405
न तपोभिर्महाधोरैर् 563

न दानं-तादृशं लोके	563	नरसिंहपुराणम्—	
न दानेने िना किञ्चित्	13	अलामे दन्तकाष्ठानां	51
निधिगर्भां ददद् भूमिं	331	कपिलागोप्रदानेन	295, 310
पादाभ्यङ्गन्तु यो दद्यात्	396	कपिलां लक्ष्णोपेतां	295
प्रमादाद्वस्तु यन्नष्टं	417	तिविधो जपयज्ञः स्यात्	62
फलवृत्तन्तु यो दद्याद्	512	द्विजेभ्यस्तर्पणं कृत्वा	410
वाणावृतपताकौघ	13	धिया यदक्षरश्रेण्या	63
बान्धवेभ्योऽतिथिभ्योऽन्नं	360	ध्वजञ्च विष्णवे यस्तु	693
भक्षयेद्विविधैर्भक्ष्यैर्	376	निर्मलं स्वर्गमाप्नोति	564
महतां सुद्धमदेहानां	563	भूमिदानेन शुद्धेन	329
यज्ञोपवीतदानेन	414	यदुच्चनोचस्वरितैः	62
यश्च वेश्म शुभं दद्यात्	445	यो गां पयस्विनीं विष्णोः	693
यश्चोभयमुखीं दद्याद्	280, 672	रथापानदाता च	540
यष्टिं वृद्धाय यो दद्यात्	662	रूप्यदानेन स्वर्गन्तु	435
यस्मादभ्युदयावाप्तिर्	564	शनैश्चारयेन्मन्त्रम्	63
याम्यं तमोमयं घोरं	459	शीतकाले महाबहिः	653
यावन्ती गवीरोमाणि	279	सुवर्णादायी सौभाग्यं	422
ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति	381, 382, 384, 386, 393	निरुक्तम्—	
ये च भक्त्या प्रयच्छन्ति	366	अश्ववाचित्वेनात्यशब्दस्योक्तेः (4.2.5)	131
येनैकः पुरुषो जीवेद्	320	पद्मपुराणम्—	
यो गवां रुद्रदत्तानां	312	आपर्वतनदीवापी	358
यो गां सुपरिपूर्णाङ्गीं	279	क्षीरधेनुश्च विख्याता	222
योऽन्यासामपि गवां दद्यात्	313	क्षुधिते यः प्रयच्छेत्	358
योऽपि कश्चित्तृतीय	345	चन्द्रवारुणलोकश्च	358
योऽश्वं गजं रथश्चापि	545, 548, 551	तेन दुष्टा तु सा शय्या	46
वरमेकस्य सत्त्वस्य	563	ददत् कन्यामलङ्कृत्य	358
वस्त्रं यश्चार्थिने दद्यात्	410, 537	प्रथमा गुडधेनुः स्यात्	222
बहिवस्त्रप्रदानेन	662	यः पात्रपूरणीं भिक्षां	371
समुद्धृत्य नरस्तिष्ठेन्	280, 672	रसधेनुं तथा दत्त्वा	578
सम्भोजयेत् यो भक्तं	367	वेदेषु च पुराणेषु	46
सम्वाह्य तु पथि श्रान्तं	564	पाणिनिसूत्रम्—	
सलौहपात्रां कुतपे	279	अभिरभागे	95
हारनूपुरनिधौष	14	पुलस्त्यः—	
ह्यात्मानं दुःखितं दृष्ट्वा	563	अथातः कृष्णाजिनविधिं	529

सर्वगुणविशिष्टं

पेठीनसिः—

काण्डमूलपर्णपुष्प

दानप्रतिग्रहेष्विति विकल्पो

बृहस्पतिः—

अग्नेरपत्यं प्रथितं सुवर्णं

अन्नदानं गुणकरं

अपि गोचर्ममात्रेण

असिपलवनं मार्गं

आस्फोटयन्ति पितरः

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं

ईदृशाय शुभा शुद्धा

कुटुम्बभक्तवसनाद्

गृहादिके पुण्यफलं

तस्मात् प्रदद्याद्विप्रेभ्यः

दशहस्तेन दण्डेन

द्वावेवाप्सु प्रवेष्टव्यौ

प्राणाप्यायनमात्रन्तु

फालकृष्टां महीं दत्त्वा

यथा सान्तानिकादीनां

यस्तु दद्यान्महीं राजन्

रसान्नोपस्करयुतं

शूद्रे समगुणं दानं

श्रोत्रियाय कुलोनाय

श्रोत्रिये चैव साहस्रम्

सर्वत्र गुणवद्दानं

हेमरत्नाम्बरधरो

हेमशृङ्गां रौप्यसुरां

बौधायनः—

अक्ष मौनयुक्तस्तैविद्यवृद्धैर्

कर्मयुक्तो नामेरधः स्पर्शं वर्जयेत्

काषायवासाः कुरुते

48 ब्रह्मपुराणम्—

अन्नमूर्जस्त्रलं लोके 357

अन्नं ये तु प्रयच्छन्ति 369

अन्नस्य हि प्रदानेन 357

अन्ने प्रतिष्ठिता लोका 367

अवाप्य प्राणसन्देहं 367

उपानदयुगलं छत्वं 454, 536, 541

औरसेन वलेनान्नम् 368

काष्ठपादुकयानानि 340, 541

गोदानानि पवित्राणि 308

गृहावसथदातारो 448, 451

छत्वं ध्वजं वितानं वा 685

जलभाजनदातारः 354

तरुणीभिर्वैरस्त्रीभिः 369

ते यान्ति दीप्तवर्णाभैर् 308

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव 455, 536, 541

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च 397, 400, 405

दीपदा यान्ति यानैस्तु 458

न्यायेनावाप्तमन्नन्तु 368

पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं 343, 395

पानीयं ये प्रयच्छन्ति 342

ब्राह्मणस्याभिलषितं 58

यश्च वाकिञ्चनं विप्रं 368

यस्य ह्यन्नमुपाश्नाति 369

यावन्नृचं प्रदातव्यं 369

ये तिलांस्तिलधेनुश्च 507

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि 408

ये फलानि प्रयच्छन्ति 390, 404

व्रतमध्ये च रोगातीं 58

व्रतस्थः प्राणरक्षार्थं 57

सुगन्धागुरुकर्पूर 397, 400, 405

सुवर्णमणिपीठेषु 340, 541

सुवर्णं राजतं वापि 420, 436, 439

सोममण्डलसङ्काशैर् 507

भविष्यपुराणम्—

अमावस्यां न भुञ्जीत
 आचारयुक्तः श्रद्धावान्
 आरामान् ये प्रयच्छन्ति
 उपवासात् परं भैक्ष्यं
 उपावृतस्य दोषेभ्यो
 कार्तिके तु विशेषेण
 कार्त्तुरं मणिमुक्ताढ्यं
 गावो वाथ महिष्यो वा
 गोयुक्तमश्वयुक्तं वा
 गोशतं भानवे दत्त्वा
 गोशरीरे तु रोमाणि
 छत्तं ध्वजं वितानं वा
 जातिस्मरत्वं प्रजाश्च
 तत्तोष्य सुचिरं कालं
 दत्त्वा वासांसि सूर्याय
 दिने दिने जपनाम
 दीपं प्रयच्छति यो हि
 धनं धान्यं हिरण्यं वा
 नक्षत्रदर्शनान्नक्तं
 पुस्तकं भानवे दद्याद्
 ब्रह्मावर्तः परो देश
 भविष्यं शाम्बसंज्ञश्च
 भेर्यादीनि च वाद्यानि
 महीं ददाति योऽर्क्य
 यदा तु प्रतिपद्यन्ते
 यद् यदिष्टतमं द्रव्यं
 यस्तु दारुमयं कुर्याद्
 यस्तु संवत्सरं पूर्णं
 यां तिथिं नियमं कर्तुं
 रामायणश्च दत्त्वा तु
 वाद्यकदम्बकं यस्तु
 विधुनोत्यतिवातेन
 विमानमतिविद्योति
 विमानेन स दिव्येन

शीते काष्ठेन्धनं दद्यान्
 षष्ठीं वा सप्तमीं वापि
 स यानेनार्कवर्णेन
 सूर्याय तर्पणीं धेनुं
 स्नाने पलशतं ज्ञेयम्
 हविष्यभोजनं स्नानं
 मत्स्यपुराणम्—
 अन्नभूतश्च विख्यातम्
 अङ्गारवाहिका तद्वन्
 अट्टहासं तथा तीर्थं
 इन्द्रकीलं महानादं
 उरःपृष्ठं शिरःकुक्षी
 एतेषु सर्वदेवानां
 ओङ्कारं पितृतीर्थं च
 कर्णौ नेत्रे ललाटश्च
 कायावरोहणं नाम
 घण्टेश्वरं विल्वकश्च
 घृतक्षीरवहाः कुल्या
 चत्वारश्च स्तना राजन्
 जयन्तमुज्जयन्तश्च
 जामदग्न्यकृतं तीर्थं
 तथा पापहरं नाम
 तथैव पितृतीर्थं तु
 तथैव शारदं तीर्थं
 तस्मात् कृतोपवासेन
 तालकं सशिलावज्रम्
 तीर्थं तद्व्यकव्यानाम्
 न स्पृश्यः स द्विजो राजं
 न्यायेनार्जनमर्थस्य
 पितृन् पितामहाश्चैव
 प्रसूयमानां यो दद्याद्
 ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं
 भद्रतीर्थं विख्यातम्
 भैरवं शृगुतुङ्गश्च
 महाबोधिः पाटला च

653
 683
 679
 683
 68
 60
 685
 684
 678
 „
 684
 683
 680
 644
 681
 680
 644
 685
 682
 60
 679
 36
 680
 681
 682
 58
 686
 679
 684
 58
 679
 681
 684
 685
 681
 38
 „
 39
 „
 277
 39
 37
 277
 38
 39
 272
 277
 40
 39
 38
 39
 40
 59
 66
 39
 45, 522
 13
 272
 „
 39
 38
 „
 „

महारुद्रं महालिङ्गं	38	यथा ह्रवेनौपलेन	24
यावद्वत्सो योनिगतो	272	यान् समाश्रित्य तिष्ठन्ति	9
यावन्ति धेनो रोमाणि	,,	येन येन तु भावेन	33
रूप्यशृङ्गां रूप्यखुरां	,,	यैः कृतः सर्वभक्षोऽग्नि	9
श्रीपर्णां च नदी पुरया	38	योऽर्चितं प्रतिगृह्णाति	47
सहस्राक्षं हिरण्यक्षं	,,	रूप्यदो रूपमुत्तमम्	435
स्त्रियश्च तं चन्द्रसमानवक्त्राः	272	लोकानन्यान् सृजेयुर्ये	9
मनुः—		वासोदश्चन्द्रसालोक्यम्	407
अधोदृष्टिर्नैकृतिकः	25	वारिदस्तृप्तिमाप्नोति	345
अनडुहः श्रियं पुष्टाम्	306	शक्तः परजने दाता	42
अश्विसालोक्यमश्वदः	550	श्मशानेष्वपि तेजस्वी	9
एतेभ्यो हि द्विजाग्रैर्भ्यो	20	श्रद्धयेष्टश्च पूर्तश्च	32
एवं यद्यप्यनिष्टेषु	9	सञ्चयं कुरुते यश्च	24
ऐश्वर्यमभयप्रदः	652	सममब्राह्मणे दानं	20
कृष्णसारस्तु चरति	36	सर्वेषामेव दानानां	472
गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम्	292	मरीचिः—	
गृहदोऽग्रव णि वेशमानि	447	प्रागग्नाः समिधो देया	61
जाते कुमारै तदहः	34	विशीर्णां विदला हस्वा	,,
क्षिप्त्व्येतेषु दत्तं हि	24	महाभारतम्—	
दानधर्मं निषेवेत	33	अकल्पप्रतिचर्या च	560
दानं हि बहुमानाद् यो	,,	अक्षयं सलिलं तत्र	341
दीर्घमायुर्हिरण्यदः	430	अक्षयान् लभते लोकान्	298
धर्मेष्वजी सदा लुब्ध	24	अग्निर्हि देवताः सर्वाः	416
धान्यदः शाश्वतं सौख्यम्	499	अग्निष्टोमश्च यो यज्ञं	507
न वार्यपि प्रयच्छेत्	24	अजरं पावनञ्चैव	416
नवैतान् स्नातकान् विद्यात्	20	अतिदानानि सर्वाणि	317
पञ्चकृष्णलको माष	68	अत्यल्पं प्रददुः सर्वे	318
परामप्यापदं प्राप्नो	9	अथ पूर्वास्वाषाढासु	635
पात्रभूतोऽपि यो विप्रः	24	अद्भिर्गत्वान्मलमिव	14
पात्रस्य हि विशेषेण	15	अद्यप्रभृति चैवैतल्	533
प्रणीतश्चाप्रणीतश्च	9	अनड्वाहश्च यो दद्याद्	307
ब्राह्मणो जायमानो हि	,,	अनड्वाहं ब्राह्मणाय प्रदाय	306
भूमिदः सर्वमाप्नोति	321	अनुराधासु प्रावारं	634
क्षत्रानामुपरोधेन	42	अन्नदः पशुमान् पुत्री	357
यत्किञ्चिदपि दातव्यं	33		

अन्नदस्य मनुष्यस्य	357	ततः सम्पाद्यतेऽन्येषु	429
अन्नपानप्रदानेन	371, 388	तथा गवार्थं शरणम्	449
अपि पापकृतां राज्ञां	319	तद्भक्तास्तद्धना राजं	22
अपि पापसमाचारं	318	तपस्विनस्तपोनिष्ठा	23
अपां फेनसवर्णान्तु	262	तपो यज्ञः श्रुतं शीलम्	320
अल्पानुरमिदं शश्वत्	319	तस्मात् प्रयच्छ विप्रेषु	533
अश्लेषासूतमो रूप्यं	630	तिलपात्रे फलं प्राह	507
आदित्योदयसम्प्राप्तौ	428	तोयदो मनुजव्याघ्र	345
आर्द्रायां कुशरं दत्त्वा	629	दत्त्वा नङ्गाहं	307
आलोकदानाच्चक्षुष्मान्	458	दत्त्वा यथोक्तं विप्रेभ्यो	634
इत्येतत् क्षत्रवन्धूनां	318	ददत् स तादृशानां वै	258
उदसङ्गं ससर्पिष्कं	635	ददाति पश्चिमां सन्ध्यां	429
उपयुपरि शत्रूणां	456	ददात्युदितमात्रे यः	..
ऋषभं ये प्रयच्छन्ति	302	दशगोसहस्रदो हि	298
एतत् सुदुर्लभतरं	341	दश पूर्वान् दश परां	415
औरभ्रमुत्तरायोगे	637	दक्षमानाय विप्राय	540
कपिलायाः प्रदानेन	267	दानकृद्भिः कृतः पन्था	14
कल्यमुत्थाय यो मर्त्यः	507	दीपहर्ता भवेदन्ध	458
कालशाकश्च विप्रेभ्यो	634	दीपालोकप्रदानेन	461
कांस्योपदोहनां धेनुं	637	दुग्धं त्वमिजितो योगे	636
कृतसर्वस्वहरणा	22	दत्तिकण्ठमनङ्गाहं	301
कृत्तिकासु महाभागे	628	देवांस्तेजस्विनो यस्मात्	458
कोमुदे शुक्रपक्षे तु	578	दोग्धिं वासांसि रत्नानि	318
क्षेत्रभूमिं ददद्विप्रे	326	दोग्धीं दत्त्वा सवत्सान्तु	629
गन्धान् शतभिषायोगे	636	द्योतते च यथादित्यः	458
गवां सहस्रदः प्रेक्ष	298	द्रव्यागमो नृणां सूक्ष्मः	33
गोप्रयुक्तं धनिष्ठासु	636	द्वादश्यां पौर्णमास्याञ्च	587
घृतक्षीरसमायुक्तं	632	धने खियन्ति पुरुषा	14
चतुर्थभक्तक्षपणम्	604	धनेन किं यन्न ददाति चार्थिने	..
चतुःसागरपर्यन्तां	562	धान्यं श्रेमेणार्जितवित्तसञ्चितं	499
चित्रायां वृषभं दत्त्वा	633	न च क्षरति तेभ्यश्च	429
छत्रदाने सुखच्छायां	535	न चोषरां न निर्दग्धां	321
छत्रं हि भरतश्रेष्ठ	534	न तं त्यजन्ति पशवः	534
छत्रोपानहमेतत्	533	न याति नरकं घोरं	373
ज्ञानं तत्त्वार्थसम्बोधः	17	न वधार्थं प्रदातव्या	258

नामास्थाः प्रियदत्तेति	319	बृहस्पतेर्भगवतः	379
नास्ति भूमिसमं दानं	320	ब्राह्मणानां सहस्राणि	372
नित्यं मिथान्नदायी च	374	भक्तान्नपानीयरसप्रदाता	342, 372
निदाघकाले पानीयं	346	भक्ष्यान्नपानीयरसप्रदाता	376, 663
निदाघकाले वर्षे वा	535	भरणीषु द्विजातिभ्यः	638
निवेशनानां क्षेत्त्राणां	327, 447, 664	भर्तुर्निःश्रेयसे युक्ता	320
नैवेशिकं सर्वगुणोपपन्नं	515	भिच्छवे बहुपुत्राय	297
पद्मन्धवधिरा मूका	28	भूमिन्तु दत्त्वा साधुभ्यो	319, 325
परमं भेषजं ह्येतद्	379	भैक्षेणान्नं समाह्वय	373
पलालधूम्रवर्णान्तु	264	भोजयित्वा दशशतं	"
पाण्डुकम्बलवर्णाभां	263	मघासु तिलपूर्णानि	631
पादोदकं पादशृतं	342, 449	मध्याह्ने ददते रुक्मं	429
पानीयस्य गुणादित्या	341	महर्षे शिरसस्त्राणं	533
पायसं सर्पिषा मिश्रं	371	महर्षेः कश्यपस्यैते	505
पितृदेवांश्च प्रीणाति	634	महीं स्फीतां ददद् राजन्	325
पितृंश्च पितृलोकस्थान्	320	माघे मासि तिलान् यस्तु	578
पिपासया न म्रियते	663	मूले मूलफलं दत्त्वा	635
पुरयां मृदुरसां भुमिं	326	मूल्यैस्तथाप्यसंशुद्धैः	259
पुनरेव जनिं प्राप्य	319	मृत्युर्वै किङ्करो दण्ड	320
पुष्पोपगं वाथ फलोपगं वा	511	य एतां दक्षिणां दद्याद्	318
पुष्ये तु कनकं दत्त्वा	630	य एतां विदुषे दद्याद्	319
पूपान् पुनर्वसौ दत्त्वा	"	यथा जनिती क्षीरेण	320
पूर्वभाद्रपदायोगे	637	यथा दानं तथा भोग	318
पृथिवीनाञ्च दत्त्वेह	415	यथा वेदाः स्वधीताश्च	14
पाष्टिका रूपदाश्चैव	505	यथाशक्ति च यो दद्याद्	371
प्रतापनार्थं राजेन्द्र	456	यथा हि स्वकृते क्षेत्त्रे	18
प्रतिश्रयाच्छादनसंप्रदाता	450	यदयत् प्रदीयते	632
प्रदीपस्य प्रदानेन	458	यस्मादूर्द्ध्वगमेतत्	458
प्राग्राथ कार्यार्थः पानार्थं	346	यस्य विप्रास्तु शंसन्ति	319
प्रभाञ्चास्य प्रयच्छन्ति	458	यस्य ह्यन्नमुपाश्रन्ति	372
प्रयच्छेत यः कपिलां सचेलां	267, 268	यानं रथोपानहसम्प्रदानान्	540
प्राणिनं वध्यमानं हि	562	यानि यान्युत्तमानीह	14
प्रीयतां धर्मराजेति	605	यावद्भूमिस्थितो वायु	318
फलकामो यशस्कामः	380	यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वा	267, 268
फाल्गुनीपूर्वसमये	631	यावन्ति रोमाणि ह्ये	550
बीजैरुपेतं शयनैरुपेतं	445		

युवानमिन्द्रियोपेतं	302	समानवतसां श्वेताश्व	265
ये च धर्मादपेतेभ्यः	28	सर्वदानैर्युक्तरं	341
ये तु सङ्कीर्णकर्माणो	319	सर्वान् कामान् प्रयच्छन्ति	416
यो दद्यादपरिक्लिष्टम्	362	सवतसां पीवरीं दत्त्वा	266
रथमश्वसमायुक्तं	637	स शकलोके वसति	534
रसानामथ बीजानां	499	साङ्गास्तु चतुरो वेदान्	18
रोहिणीं तुल्यवतसान्तु	265	सुगन्धिचित्तास्तरणोपधानं	453
रोहिण्यां प्रथितैर्मसैर्	628	सुदक्षिणां काञ्चनचारुशृङ्गो	236
लभते च शिवं स्थानं	391, 405	सुवर्णमक्षयं दत्त्वा	429
लोभाद्देवाद्भ्याद्वापि	562	सुवर्णमेव सर्वाधु	416
वयोपपन्नां नीलाङ्गीं	264	सुवर्णशृङ्गैस्तु विराजितानां	290
वर्षासु दोषदानेन	653	सुवर्णं रजतं वज्रं	319
वसुन्धराश्च यो दद्याद्	325	सेनेषु चैव लोकेषु	429
बालधेनुसवर्णान्तु	263	सोऽपि लोकानवाप्नोति	540
वाससां सम्प्रदानेन	408	सोमश्च वर्धते तेन	587
विशाखायामनङ्गाहं	633	सगन्धधूपान्यनुलेपनानि	397, 663
विहारावसथोद्यान	449, 509	सगन्धधूपान्यनुलेपनानि	401, 402, 406, 437
वैराटपृष्ठमुच्चाणं	302	स्वर्गमैर्बोपजीवन्ति	318
वैवाहिकानां द्रव्याणां	408, 495, 515	स्वर्गो वै मूर्तिमानेष	306
वैशाख्यां पौर्णमास्याश्च	602, 605	स्वात्यामथ धनं दत्त्वा	633
शतमप्सरसश्चैव	320	हविषा प्रथमः कल्पो	459
शीतवातातपसहां	326	हस्ते हस्तिरथं दद्याच्	632
श्रवणे कम्बलं दत्त्वा	636	हिरण्यवर्णां पिङ्गाक्षीं	264
श्रान्ताय क्षुधितायान्नं	361	होनाङ्गी क्षीरपा इद्धा	259
श्रूयतां वायवो धर्मः	507	हुतेन शाम्यते पापं	14
श्रोत्रियाय दरिद्राय	267		
सख्यं भूतहितं प्रोक्तं	17		
सदैव याचमानेषु	28		
सद्भ्यो ददाति यश्चात्र	362		
सन्तोषो विषयत्यागो	17		
समानवतसां कपिलां	265		
„ कृष्णान्तु	„		
„ गौरीन्तु	266		
„ धूम्रान्तु	„		
„ शवलां	„		
		मार्कण्डेयपुराणम्—	
		शीतं जयन्तीन्धनदाः	457
		सूर्योदयं विना नैव	52
		यमः—	
		अपविद्धामिहोत्तस्य	26
		अयुतायुतश्च तिष्ठेत	604
		अत्रतानाममन्त्राणां	26
		अहिंसनिरतो नित्यं	16

आदरेण च भक्त्या च	359	योऽन्नं बहुमतं भुङ्क्ते	359
आदित्यवारे विप्राय	568	रुक्मदः सर्वमाप्नोति	439
आशिषोऽन्वर्थपूजायाः	16	रुक्मशृङ्गी रूप्यखुरा	301
ॐकारपूर्विकास्तिस्रः	15	रूप्यखुरा	262
कार्तिकस्य तमिस्त्रे तु	591	राजोपकरणं दत्त्वा	439
गन्धौषधमथाभ्यङ्गं	393, 395	विद्यायुक्तो धर्मशीलः प्रशान्तः	16
गवां घासप्रदानेन	312	विद्यावन्तश्च ये विप्राः	17
गृहदो नगरं तथा	447	वेदेन्धनसमिद्धेषु	15
गृहस्थस्यान्नदानेन	43	वैशाख्यामेव विधिवद्	603
गौरान् वा यदि वा कृष्णान्	603	शुक्लैः कृष्णैः समैः क्षिग्धेर	506
तथा घृतप्रदानेन	380	शुद्धे समगुणं दानं	20
तथा दत्त्वा क्षितिं विप्रे	322	श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य	16
तपो धर्मो दया दानं	17	सर्वपातकसंघातः	506
तिलप्रदः प्रजामिष्टा	505	सुवर्णं रजतं ताम्रं	43
दत्त्वा प्रतिश्रयं लोके	449, 563	याज्ञवल्करः—	
दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः	262, 301	गोभूतिलहिरण्यादि	23
दशधेनुप्रदानेन	262	गृहधान्यतोयोपानच्	447
दान्तं धुरन्धरं दत्त्वा	301	गृहधान्याभयोपानच्	404, 533, 539, 562
दुर्लभस्तु मुदा दाता	359	तपस्तप्तासृजद् ब्रह्मा	9
द्विपदञ्चतुष्पदधान्यहिरण्य	34	दातव्यं प्रत्यहं पाले	33
नगरञ्च तथा दत्त्वा	323	दातास्याः स्वर्गमाप्नोति	261
न प्रतिग्रहमर्हन्ति	27	न विद्यया केवलया	16
परिशुक्लमवज्ञातम्	43	भूदीपाश्चान्नवस्त्राम्भ	379, 459, 505, 550
प्रतिमाष्टाङ्गुलो दातुः	506	भूमिपश्चन्नवस्त्राम्भ	321, 341
प्रीतितोऽन्नञ्च यो दद्याद्	359	यथाकथञ्चिद् दत्त्वा गा	292
प्रीयतां धर्मराजेति	604	यानं वृत्तं प्रियां शय्यां	453
मन्त्राज्यदोषाद्धोमे तु	33	यावद्व्रतसस्य पादौ द्वौ	261
माघान्धकारद्वादश्यां	592	सर्वदानमयं ब्रह्म	472
य इमां पृथिवीं दद्यात्	472	सर्वतसारोमतुल्यानि	261
यमिनां परमो धर्मः	13	सर्वस्य प्रभवो विप्राः	21
यथाविभवविस्तारं	506	हेमश्ङ्गैः शफेरौप्यैः	260
यश्च लिङ्गप्रचितां वृत्तिम्	27	योगियाज्ञवल्क्यः—	
यस्तु सम्पुल्य सम्भारं	515	अज्ञानाद् यदि वा मोहात्	57
यस्य धर्मेष्वजो नित्यं	24		
यौ दद्याद्विप्रियेणान्	359		

अभावे त्वत्तमालायाः

उपांशुजपयुक्तस्य

कोव्यधिका भवेद्वृद्धिर्

तूष्णीमासीत् तु जपं

न कुर्यात् कस्यचित् पीडां

न चक्रमन्न च हसन्

न पदा पादमाक्रम्य

परिधानाद्वहःकक्षा

प्राक्कूलेषु कुशेष्वेवम्

यदि वाग्यमलोपः स्याज्

विधिदृष्टन्तु यत् कर्म

विधिहीनं भवेदुष्टं

श्रद्धाविधिसमायुक्तं

स्त्रीशूद्रपतितांश्चैव

स्फाटिकेन्द्राक्षरद्राक्षैः

हैरण्यगर्भैः कपिलैर्

रत्नाचलः—

स च मुक्ताहीरक

रामायणम्—

देवाः पुत्रभवार्थाय

ब्राह्मणा हि महत्मानः

विनष्टः पश्यतो यस्य

सुपर्याप्तविष्टस्य

लघुव्यासः—

अधीत्य यत्किञ्चिदपि

न वेदपाठमालेण

पाठमात्तरतान् नित्यं

यथा पशुर्भारवाही

योऽधीत्य विधिवद्विप्रो

वेदस्याध्ययनं सर्वं

श्रुतहीनमधीतं यन्

लघुहारीतः—

जपे होमे तथा दाने

63

”

”

55

52

63

”

53

63

56

55

”

”

”

63

491

66

”

”

”

”

563

”

”

25

”

26

25

”

”

”

”

53

लिङ्गपुराणम्—

अर्धकोशं शिवक्षेत्रं

रश्मिस्तोरणाग्रे तु

शिवक्षेत्रसमोपस्था

स्नात्वा तेषु नरो भक्त्या

स्वायम्भुवस्य मानं हि

वराहपुराणम्—

अभयस्य प्रदानेन

अस्य लेख्यं मया दृष्टं

उपानहौ महच्छ्रुत्

क्षितिप्रदो द्विजातिभ्यो

तत् दत्त्वा च पीत्वा च

तत्रैव वसतां वीरो

तरुणी क्षीरसम्पन्ना

तिलान् गाश्च हिरण्यश्च

दधि क्षीरं घृतञ्चैव

दीपप्रदानेन द्युतिं लभन्ते

धुर्यप्रदानेन तथा गवाश्च

नीयतां नीयतां शीघ्रं

फलैस्तु लभते पुत्रम्

भूतानुकम्पको ह्येष

राज्यन्तथा गोवृषभप्रदाने

वस्त्रप्रदानेन सुरुपता च

वशिष्टः—

उपरुन्धन्ति दातारं

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं

कृष्णजिने तिलान् दत्त्वा

जपकाले न भाषेत

जपहोमोपवासेषु

न त्वेकं पुत्रं दद्यात्

ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति

यथा काष्ठमयो हस्ती

ये ज्ञान्तदानन्ताः श्रुतपूर्णाकर्णा

य (यो ?) न सन्तं न चासन्तं

37

72

37

”

”

”

564

276

535, 540

327

380, 382, 384

”

”

276

294, 327, 421

380, 382, 384

459

307

380, 382, 384

391, 405

564

307

409

”

26

17

606

54

”

46

25

”

17

21

शस्त्रं विषं सुरा	46	आश्विनं सकलं मासं	643
ससमुद्रगुहा तेन	607	आषाढ्यामाषाढायुतायाम्	625
सुवर्णनाभं कृत्वा तु	„	इन्धनप्रदानेन दीप्ताग्निर्	456
वामनपुराणम्—		उपानत्प्रदानेनाश्वतरोयुतरथम्	539
उदकुम्भश्च धेनुश्च	573	कात्तिकी चेत् कृत्तिकायुता	626
उपानद्युगलं कृतं	574	चातुर्वर्ण्यव्यवस्थानं	36
खरोष्ट्राश्वतरान्नागाञ्	577	चैत्री चित्तायुक्ता	624
गन्धानि माल्यानि तथा	573	ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुक्ता	„
धृतश्च धृतकुम्भाश्च	574	तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं	643
चैत्रे चित्ताणि वज्राणि	572	तालवृन्तचामरदानेनादुःखित्वम्	661
तानर्चयेन्नरो भक्त्या	11	तैजसानां प्रदानेन	350
तिलांस्तुरङ्गं वृषभं	576	दशधेनुप्रदो गोलोकम्	297
दत्त्वारामान् पुष्पफलाभ्युपेतान्	694	दृश्येते सहितौ यस्यां	619
दानं प्रतिग्रहो होमो	53	धूपदानेनोद्धृगतिर्भवति	400
दासीं दासमलङ्कारम्	366, 437, 496	पुष्करेष्वक्षयं श्राद्धं	36
पूजितेषु द्विजैर्नृषु	11	पुष्पदानेन श्रीमान् भवति	404
प्रासादनगरादीनि	577	पौषी चेत् पुष्यायुक्ता	622
फाल्गुने ब्रीहयो मुद्रा	572	पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां	592
ब्राह्मणो नावमन्तव्यो	11	प्रौष्ठपद्यां तद्युक्तायां	625
माघे मासि तिलाः शस्ता	571	फाल्गुनी फल्गुनीयुक्ता	623
मासि भाद्रपदे दद्यात्	575	वैशाखे मासि तृतीयायाम्	590
रजतं फनकं दोषं	576	वैशाख्यां पौर्णमास्यां	624
वायुपुराणम्—		मधुघृततिलदानेनारोग्यम्	379
अन्नदानात् परं दानं	361	मधुघृततैलदानेनारोग्यम्	393, 600
क्षिप्रमत्युष्णमक्लिन्नं	„	माघी मघायुक्ता	623
जीवदानात् परं दानं	„	माघे मास्यग्निं प्रत्यहं	644
तरुणादित्यसङ्काशं	„	मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां	622
प्रतिश्रयन्तु यो दद्याद्	451	शतप्रदश्च ब्रह्मलोकम्	297
माषा मुद्रा मसूराश्च	65	शय्यादानेन भार्याम्	453
ब्रीहयश्च यवाश्चैव	„	श्रावण्यां श्रवणायुक्तायां	625
विष्णुः—		सर्वदानाधिकमभयप्रदानं	562
अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां	605	ज्ञातोऽधिकारी भवति	51
अनुलेपनदानात् कीर्त्तिमान् भवति	402	विष्णुधर्मः—	
आश्वयुज्यामश्विनीगते चन्द्रमसि	626	अन्तःशुद्धिं वहिःशुद्धिं	57
		आदित्या इव दीप्यन्ते	332

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं	332	वृद्धवशिष्ठः—	
एतत् सम्भाष्य जसव्यं	57	गवां शतं वृषश्चैको	322
क्षीरप्रपाभिर्दिव्याभिर्	296	दशहस्तेन वंशेन	„
गन्धमाल्यप्रदानेन	398	यत् किञ्चित् कुरुते पापं	„
धृतमग्निधृतं सोमो	379	वृद्धशातातपः—	
ज्यैष्ठ्ये मासि सिते पक्षे	597	गन्धालङ्कारवस्त्राणि	59
तथैव माघद्वादश्यां	„	व्यासः—	
ताम्रायसानां भारुडानां	351	अदाता पुरुषत्यागो	12
दश पूर्वान् दश परान्	431	अहन्यहनि याचन्तम्	„
पानीयं सर्वलोकेषु	346	आयासशतलब्धस्य	„
पाषण्डिनो विकर्मस्थान्	57	आर्द्रवासास्तु यः कुर्यात्	54
पौषशुक्ले तु तद्वच्च	597	ऊषरे पतितं बीजं	24
युवानं बलिनं श्यामं	304	किं कायेन सुपुष्टेन	12
लवणस्य प्रदातारं	377, 381	किं धनेन करिष्यन्ति	„
बाह्योपघातमनघो	57	गोभूतिलहिरण्याश्ववासोष्टृतादि	47
विमानेनार्कवर्णेन	431	ग्रासादर्द्धमपि ग्रासम्	12
वृषभं ये प्रयच्छन्ति	305	जीविते यस्य जीवन्ति	„
शरीरमन्तःकरणं तथाद्यो	57	नष्टशौचे व्रतभ्रष्टे	27
श्रावणे शुक्लपक्षे तु	597	यदि नाम न धर्माय	12
सुवर्णादः खर्गलोके	431	यद्दाति यदश्नाति	„
सुवर्णदानं गोदानं	295, 333, 430	यद्दासि विशिष्टेभ्यो	„
सुवर्णं परमं दानं	430	शौचहीनाश्च ये विप्रा	28
सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति	416	सर्वे सूर्याश्रमाः पुरायाः	36
हलकृष्टां महीं दत्त्वा	332	सूर्यायतनसंस्थानं	„
हंससारसयुक्तेन	431	शङ्खलिखितौ—	
हिरण्यदाः सुखं यान्ति	430	कुमारप्रसवे नाज्यामच्छिन्नायां	34
विष्णुपुराणम्—		शाठ्यायनः—	
अत्र जन्मसहस्राणां	35	आसनारूढपादश्च	54
उत्तरं यत् समुद्रस्य	„	दानमाचमनं होमं	„
गायन्ति देवाः किल गीतकानि	36	शातातपः—	
ग्रामारण्याः स्मृता एते	65	अनादित्यान्तु यः पूर्वा	27
व्रीहयः सयवा माषा	„	अब्राह्मणास्तु ते प्रोक्ता	„
श्यामाका अथ नीवारा	„		
होमदेवार्चनाद्यासु	54		

अयनादौ सदा देयं	34	सुवर्णदानं यो दद्याद्	420
अयनेषु च यदत्तं	„	सम्बर्तः—	;
तस्मान्नातिक्रमेत् प्राज्ञो	22		
तृतीयो बहुयाज्यः स्याच्	27	अग्नेरपत्यं प्रथितं सुवर्णं	317
दर्भाः कृष्णाजिनं मन्त्रा	23	इन्धनानि च यो दद्याद्	652
भागिनेयं विशेषेण	22	औषधस्त्रेहमाहारं	559
मन्त्रपूर्वेन्तु यद्दानम्	26	गुडमिच्छुरसध्वैव	377, 386, 388, 660
यस्त्वासन्नमतिक्रम्य	22	गृहदाता सुखी प्राज्ञो	447
वेदपूर्णमुखं विप्रं	26	ताम्बुलध्वैव यो दद्याद्	659
वेदविक्रयनिर्दिष्टं	43	तैलमामलकं यच्छन्	395, 660
वेदविद्याव्रतज्ञाते	15	फलमूलानि पानानि	390, 659
शतमिन्दुक्षये दत्तं	34	भूताभयप्रदानेन	562
सन्निकृष्टमधीयानं	22	यावन्ति तस्य रोमाणि	260, 300
सव्यादं सात् परिभ्रष्टं	54	यो ददाति बलीवर्दम्	300
संक्रान्तौ यानि दत्तानि	34	यो ददाति शफैरूप्यैर्	260, 300
शाम्बपुराणम्—		वस्त्रदाता सवेशः स्यात्	408
उपानहौ च यो दद्याच्	542	सर्वेषामेव दानानाम्	415
क्रियां यः कुरुते मोहाद्	52	हिरण्यदो महावृद्धिं	430
छत्तं द्विजाय यो दद्याद्	537	स्कन्दपुराणम्—	
दीपं ददाति यो नित्यं	461, 673	अग्निस्तु पूर्णं यो भारद्वाजं	355
शिवपुराणम्—		अनुष्टुभ्मन्त्रं यजुश्चैव	274
अन्नं यस्तु प्रयच्छेत्	370	अन्नं यस्तु ससंस्कृत्य	365
एतान्येव च सर्वाणि	32	आप्तावासं पुरण्डरीकं	450
कपिलाप्रदानं यो दद्याद्	293	आसनं यः प्रयच्छेच्च	339
गोसहस्रप्रदातारो	299, 328, 420	एवं दत्त्वा स तां गान्तु	275
तावद्वर्षसहस्राणि	293	औषधीर्यः प्रयच्छेत्	500
ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च	299, 329, 420	कदाचिदपि यो दद्याद्	365
दीपप्रदानं यो दद्याद्	460, 674	कमण्डलुन्तु यो दद्याद्	355
यश्च गावो हिरण्यं वा	690	काष्ठानि यः प्रयच्छेत्	652
यस्तु छत्तं प्रयच्छेत्	„	गृहं यस्तु प्रयच्छेत्	444
यस्तु वस्त्रं प्रयच्छेत्	409	तल वर्षसहस्राणि	500
विधीयन्ते न सन्देह	32	तथा कामदुधा चैव	275
विचरित्वा पुरवरं	299, 329, 420	तस्या विषाणयोर्मध्ये	274
वृषभं सम्प्रयच्छेत्	691	ताम्रं यो भाजनं दद्याद्	351
शय्याप्रदानं यो दद्याद्	454	दानकाले ततस्तस्याः	273

धर्मो नारायणश्चैव	274	राजतं यः प्रयच्छेच्च	350
नक्षत्राणि ग्रहाश्चैव	,,	वत्सं समाश्रिताः सर्वे	274
पादयोर्लोकपालाः स्युः	273	वर्षकोटीः स तत्त्वोष्य	444
प्रजापतिरुपस्थश्च	274	विप्रेभ्यो मन्त्रमुच्चार्य	274
प्रसूयमानां यो गान्तु	276	व्याधितं यस्तु विप्रर्षे	560
फलानि यः प्रयच्छेत्	390	शय्यास्तरणसम्पन्नां	273
बहून्यब्दसहस्राणि	328	स तदा मानुषे लोके	275
ब्राह्मणस्य विशुद्धस्य	419	सर्वदेवमयीं दोग्ध्रीं	,,
भाजनं यं प्रयच्छेत्तु	350	सर्वलोकांस्तथा गत्वा	,,
भाजनानि च यो दद्याद्	355	सर्वर्णं यः प्रयच्छेत्तु	419
मयूरहंसयुक्तश्च	365	हारीतः—	
मुखं तस्याः श्रितो वह्नि	273	असद्व्यप्रदानमस्वर्ग्यं	44
यक्षाश्च राक्षसाश्चैव	274	इन्द्रियदोषोपनिवृत्तिर्विनयः	17
यथाशक्त्या तु तद्व्याद्	365	देवता पितरश्चैव	47
यदि मानुषतां याति	,,	द्विपदचतुष्पदधान्यहिरण्य	34
यस्तु क्षेपं प्रयच्छेत्	328	नाशुचिक्लिन्नपूतिभिर्	62
यस्तु गां संप्रयच्छेत्	293	प्रतिग्रहमाग्नेयेन	51
यस्तु भूमिं प्रयच्छेत्	328	ब्रह्मण्यता देवपितृभक्तता	16
यस्तु शय्यां प्रयच्छेत्	454	मध्य आग्नेयः	51
योगिभ्यो ब्रह्मचारिभ्यो	450	वेदा वेदाङ्गानि	16
यो नरो गां प्रयच्छेत्	273	शूद्रप्रेष्यो मृतो राज्ञो	21
रथमश्वं गजं दासौ	495, 550	स्थाणुरेष भारहारी	26